ВСЕУКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА
СЛОВНИКОВИЙ СЕКТОР

ІСТОРИЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОГО ЯЗИКА

ТОМ I

А—Ж

Під редакцією проф. Є. Тимченка

Зошит II (Г—Ж)

ВИДАВНИЦТВО
„УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ"
ХАРКІВ 1932 КИЇВ

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літопису Укр. Друку", „Картковому реперт." та інших покажчиках Укр. Книжк. Палати.

ПІДГОТОВКА ЕЛЕКТРОННОГО ВИДАННЯ: «ІЗБОРНИК» http://litopys.kiev.ua/ 25.XI.2006

УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Здано до виробництва 5/V—31 р. Підписано до друку 2/VII—32 р. Формат Б5, розмір паперу — 72×110 см. Вага метр. стопи 60 кг. Друк. знаків на аркуші 69.000

Друкарня Об'єднання науково-технічних видавництв України (ОНТВУ). Київ, вул. Воровського, № 42.

Київськ. Обліт № 232. Зам. № 4962. Тираж 4.000. 23¼ арк.

XV. Се бо не по земли ходимъ, но по глубинѣ морьстии Ип. 35 (944).—Богъ... оущедрить ны погрузи грѣхы наша въ глубинѣ ib. 104 (988).

XVIII. (Войско) отдавши Барабаша... Днѣпровим глубинамъ... къ намъ пристало Вел. Сказ. 49.

2. *Напрям до осередку землі.*

XVII. Глубина: Глубокость Бер. Лекс. 28.—Ни смерть, ни животъ, ни ангели ни начала... ни высота, ни глубина, ни ина,тварь какая возможетъ насъ разлучити Копист. Пал. 923.

XVIII. И будет землѧ горѣти оу глубину сто локот Пам. укр. м. IV, 306 (Рк. Тесл.).—Колодязъ оній, которого было глубинѣ сажней коло десяти Літ. Гр. 115. — Замѣривши лотомъ глубини кинулисьмо на якорь о 5 сажень въ глубъ Дн. Хан. 30 (1722).—Ущеллє... внутр оного вода... течетъ... глубиною у полъ колѣна Дн. Марк. I, 328.

Див. **Глубокость** 2.

3. *Один з вимірів просторові.*

XVII. А штожъ то за широта и долгота, и глубина и высота о которой кажетъ намъ, Апслъ розумѣти О обр. 56.—Крстъ стый маєт широту... глубину и высоту Гал. Кл. Раз. 333.

4. *Вну'тря, сама середина.*

XV. Въздвигни мѧ из глубины грѣховныя Ип. 532 (1168).

5. *Глибокість, річ незбагненна.*

XVII. Также и глубина Бжею тайною презренѧ и судовє єго недозримы Транкв. Зерц. Аг.

ГЛУБОКО, *присл.* 1. *Далеко у вну'тря предмету глибоко.*

XVIII. На низу великіє штуки олова лежатъ, жебы судно глубше въ водѣ ишло Дн. Хан. 32 (1722).—Швайку... воткни глубоко на цілу долоню Укр. Госп. Пор. 59.

2. *Далеко.*

XV. Иныи бо кнѧзь не входилъ бѣ в землю Лѧдьскоу толь глоубоко Ип. 758 (1229).

3. *Пізно.*

XVIII. А било юж в нощъ глубоко Пам. укр. м. II, 14 (Тухл. Рк.).

4. *Проникаючи істоту речі, заглиблюючися в річ.*

XVI. Прышло глубей о тыхъ речахъ пытатися Антир. 931.

XVIII. Не смѣлем глубоко пытати, анѣ мовити Пам. укр. м. IV, 26 (Сок. Рк.).

5. *Дуже.*

XVII. О дочко... глубоко прудкого... послушенства твоєго покора, мене... так великого учинила Лѣств. 48.

ГЛУБОКОСТЬ, *рж.* 1. *Див.* **Глубина** 1.

XVII. Бездна, Безоднѧ, пропасть, глубокость, множство многоє водъ, окнина Бер. Лекс. 2.—Глубокость—Бездна, глубина,пучина Синон. сл-р. 16.—През море и валы и широкіє глубокости жекглюєт Лѣк. на осп. ум. 23.—Абыс за шию привязавши до камене млынского... утопился в глубокости морской Арх. ЮЗР. I, XI, 316 (1609).—Хотячи видѣти морскую глубокост Ал. Печ. 180.

2. *Див.* **Глубина** 2.

XVI. Не имали глоубокости землѧ Єв. Пер. 6.

XVII. Глубина: Глубокость Бер. Лекс. 28.—Нѣ смерть, нѣ животъ, нѣ ангелове, нѣ началства... нѣ высокость, нѣ глубокость... отъ отеческихъ законовъ и ухвалъ церковныхъ отвести не может Копист. Пал. 923.—Люде, хотѧчи злата набыти пущаютсѧ в глубокости земныи Рад. Ог. 3.

XVIII. (Ляхи) пригоняли своє жолнѣрство докончовати валовъ... а глубокостю въ ровахъ... надъ первіє... достатнѣйшіє Літ. Вел. IV, 58 (Пов. 1728). — Король розказавъ слугамъ, жебы... звѧзавши вкинули (члвка) въ глубокость темничну Науки парох. 66 (1794).

3. *Див.* **Глубина** 4.

XVI. Глубокость вѣры Ак. ЗР. II, 30 (1507).

XVII. Кождый кто кольвекъ прійдет в глубокость грѣховъ нѣзащо себѣ то маєт Лѣк. на осп. ум. 2.

XVIII. Заплакалъ з глубокости сердечнои згадавши свой грѣхъ Пам. укр. м. IV, 220 (Даш. Рк.).—А поклонѣмъся єму (Хсту) з сердца глубокости Вірші різдв. 141.

4. *Див.* **Глубина** 5.

XVII. Дхъ... все испытуєт и глубокости Бжіи Кн. о Вѣрѣ, 6.—З бѣлых головъ нѣкоторіє хотят вѣдати глубокости писма Сб. ЮР. 87 (1679).

ГЛУБОКЫЙ, *прикм.* 1. *Що заходить далеко до вну'тря землі або якого предмету, глибокий.*

XV. Данилъ же вороуживсѧ поемь вое своє поиде рѣцѣ Сѧноу бродоу же глоубокоу соущоу Ип. 802 (1249). — Кладязь великъ глубокъ Чет. 1489 р. к. 4.

XVII. Ото смо в найглубшомъ невѣдомости ровѣ... з найболшею неправедностю... о земномъ небѣ философовати починаємо Лѣств. 29-б.

XVIII. Яма глубокая и страшная Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).—Кодолы... до кладязей надобны глубоких Клим. Вірші, 178.

2. *Не плиткий, не мілкий.*

XVIII. Талѣрокъ глубокихъ 2 тузни, мелкихъ 1 тузінъДн. Хан. 264.—Полумисковмалих

глубоких—пять Арх. Вид. м.; оп. игум. пок. (1758).

3. *Далекий, що лежить в глибині.*

XV. Ростислав же исполчивсѧ преиде дебрь глоубокоую Ип. 802—3 (1249).

XVII. Въ глубокіє Турскіє краѣ Ак. ЗР. V, 156 (1679).

XVIII. Козорогъ... на ...глубокихъ роздолах пасетсѧ Ірм. 193.

4. *Пізній, підійшлий.*

XVII. Степан... мене при такой глубокой моєй старости до вѣчноє ганбы и неслави привѣл Прот. Полт. С. I 168 (1693).

XVIII. И ради глубокой своєй старости здоровямъ єго, Василя, даруючи Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 106 (1723).— Оу старости глубокой Єлисавєѳа стого Іоана породила Пам. укр. м. II, 106 (Рк. Тесл.).

5. *Заглиблений, занурений, затоплений.*

XVIII. Скажи... где подѣлся цесаръ властію високій, албо тотъ богатий въ роскошахъ глубокий Дн. Марк. I, 293.

6. *Незбагненний, недосяжний.*

XVII. Глубокій єстъ Бгъ ведлугъ мдрости Гал. Кл. Раз. 332.

XVIII. Простые люди глубокую речь слышачи не добре розумѣют и впадают во блуд Пам. укр. м. IV, 26 (Сок. Рк.).

7. *Що з глибу походить, великий.*

XVII. Єсли ж мою и твою глубокую немочъ знаєшъ, згола моѣ звязалъ єси руки Лѣств. 26.

ГЛУБОТА, *рж. Див.* **Глубина** 2.

XVIII. О якож там, Бже мой не будетъ страхота: гдесѧ трафит выкопат такая глубота Клим. Вірші, 113.

ГЛУБОЧЕ, *присл. Див.* **Глубоко** 4.

XVI. Горе творѧщим совѣт глубоче Пам. укр. м. V, 215 (Кл. Остр. 1599).

ГЛУБЫНА, *рж. Див.* **Глубина** 2.

XVIII. Въ которой то глубынѣ тма вселитсѧ жити Клим. Вірші, 113.

ГЛУГЪ, *рм. Бот.* а). Crataegus. б). Cornus sanguinea.

XVII. Земля... выростила... глугъ колючій Крон. Бгб. 5.

ГЛУДЗОВАТИ, *дс. Міркувати, розкидати глуздом, пускати розум по голові, мізкувати, думати*

XVIII. Глудзуй по головѣ щоб, с тенет не проиласъ Довг. 106.

ГЛУЗДЪ, *рм. Мозок; розум, тям.*

XVII. От тобѣ чортовѣ глузди одьняло Интерм. Р. Хр. 1.

XVIII. А свекруха заразъ кинувшися ко мнѣ дитину... ухвативши зъ нимъ мужемъ моимъ не вѣдаю где заподѣли, бо мѣнѣ глузди забили Суд. Инкв. 197 (1713).—По нещасливой руини не толко убогій лечъ и зажилій... не могутъ... къ первому прійти глузду Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 94 (1714).

ГЛУМИТИ, *дс. Нівечити, нищити.*

XVIII. (Козаки) глумили честь дѣвичую Сб. лѣт. 21 (Кн. оп. Млр.).

ГЛУМИТИСЯ, *дс.* (ц. сл.). 1. *Бавитися чим, розважатися, потішатися.*

XVI. Глумлюс, прохожуюсѧ, проиждджаюс, подражнѧюс и цвичусѧ Зиз. Лекс. 97 (1596).

XVII. Глꙋмлюсѧ: завше оучу ѧ оуставичне шичꙋ ѧ прохоажꙋюсѧ, подражнѧюсѧ Бер. Лекс. 28.

XVIII. Глупостію скверною во объѧденіи и піѧнствѣ глумитисѧ О хр. жит. 32.

2.—**зъ кого** *насміватися, глузувати.*

XVIII. Глумили ся (брати) з него Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

ГЛУМЪ, *рм. Посміх, сміх, глузування.*

XIII. Чьхара и гудцѧ и свирцѧ нѣ оуведи оу домъ свои глума ради Св. и Зам. I, 56 (Поуч. Георг.).

XVI. Глум, подражнен'е Зиз. Лекс. 97 (1596).

XVII. Глумъ: Подражнене, смѣх, жартъ Бер. Лекс. 28.

XVIII. Старый говоритиметъ на глумъ, а ты молодый бери себѣ часомъ на умъ Клим. Прип. 263.—Почали сѧ радити, ѧкій бы то глумъ мали вчиныти над тѣлом престои Бци Пам. укр. м. II, 393 (Унѣв. Рк.).—И сего евангелія (Марко, 49) видиме кулкую муцъ дявулъ имаєтъ надъ члвкомъ и кулкый глумъ избиваєтъ Поуч. Няг. 34.

ГЛУПАКЪ, *рм.* (пол. głupak). *Див.* **Глупецъ.**

XVIII. Отожъ тобѣ, глупаче, науку даваю абыс ребра крушылъ злой жонѣ, поражаю Клим. Вірші, 83.

ГЛУПЕ, *присл.* (пол. głupie). *Нерозумно, подурному.*

XVII. Отповѣдѣлъ Хмелнѣцкій не глупе Літ. Льв. 262.—Претож глупе чинят, которые.. зачасто пекуты кладут Кsз. № 32 к. 2.

XVIII. (Люде) глупе себѣ повѣдают, морѧчи такъ ижто потолѧ ест члвкъ доки жыв' будет Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).

ГЛУПЕЦЪ, *рм. Дурний, нерозумний чоловік, дурень.*

XVI. Безоум'не [або глоупче] Єв. Пер. 53.

XVII. О глупче и Дха Бга в себѣ не маючій еретиче Кн. о Вѣрѣ, 28.—Глоупче, повѣж ми свой конецъ О сл. Дав. 31.

XVIII. Не розумѣй того божеволній глупче Літ. Вел. III, 115.—Иные глуп'цѣ повѣдают,

иж то (мртвые) погорѧт и попѣлъ их юж не устанет Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).

ГЛУПОСТЬ, *рж. Див.* **Глупство**.

XVI. Безумie глупость Зиз. Лекс. 93 (1596).

XVII. Безумie: Глупост, шаленство Бер. Лекс. 3.

XVIII. Глупостiю скверною во обьѧденiи и пiѧнствѣ глумитисѧ О хр. жит. 32.

ГЛУПСТВО, *рн.* (пол. g'upstwo). *Брак розуму, нерозум, дурний розум.*

XVI. Безумство, глуп'ство Зиз. Лекс. 93.—Юродство, глоупство, блазен'ство ib. 111.—Не отповѣдаемо дурному ведле глупства его Хр. Фил. Апокр. 1014. — О незмероное глупство ваше: же ся обачити не можете Отп. И. П. кл. Остр. 1093.

XVII. Безумство: Глупство Бер. Лекс. 3. — Мудрость сего свѣта глупство есть у Бога Ак. ЗР. IV, 527 (1631).—Члвѣкъ през' глупство свое згрѣшилъ былъ и зопсовалъсѧ Гал. Кл. Раз. 87.—Въ небесных палацах... немаш там глупъства и не ѹмѣетн сти Єв. Реш. 205.—Iулианъ... свое великое глупство и затвердѣлост показал Крон. Боб. 286.

XVIII. (Зъ своеволниковъ) глупство кiями вигоняно Лiт. Вел. III, 54.

ГЛУПЪ, ГЛУПЫЙ, *прикм.* 1. *Що не має розуму, дурний, нерозумний, немудрий, нерозсудний.*

XVI. Юрод, дурен, глупый, блазенъ Зиз. Лекс. 110.

XVII. Безуменъ: Дуре́нъ глупъ Бер. Лекс. 3. — Буй: юрод. дурен, глупый, дурный ib. 9. — Глупiй — безуменъ або буй Синон. сл.-р. 16. — Мы... блюзнимо в глѹпом розѹмѣ своем Єв. Реш. 22-б.—23.—Своего роду незнаючихъ людей за глупыхъ почитають Крон. Соѳ. 1.— Iовъ... ничого глупого противъ Бгу не промовилъ Крон. Боб. 37.

XVIII. Горе мнѣ глупому, щом так оучинивъ Пам. укр. м. III, 122 (Рк. Тесл.).—Малый и глупый розумъ у своей головѣ маеш Ал. Тиш. 40.

2. *Глибокий, пізній (про пору часу).*

XVII. Умъ человѣчiй, потемняючая груботмистымъ глупой ночи колоромъ Дм. Рост. 104.

XVIII. И прийде черезъ 3 дни ѹ глѹпую ночь Тих. № 11, к. 22.

ГЛУПѢТИ, *дс. Ставати глупим, дурним.*

XVII. Безумствую: дурѣю, глупѣю Бер. Лекс. 3.—Уховаи Бже нас такого безпеченства... которым содомчикове глупѣли и згинули Каз. № 32 к. 48-б.

ГЛУХАНЯ, *рж. Тифус.* Typhus.

XVIII. Народа до третеи части оумерло на глуханю и голоду Лiт. Гукл. 78.

ГЛУХО, *прикм. Невиразно, неясно.*

XVII. Кондрату теж Барабашу же так глухо справу тую скончил, безправне выну взявъши, мѣетъ то Василю... вернут Ак. Полт. Гор. Ур. I, 127 (1668).

XVIII. Твардовский пишет глухо, же гетмана не стало Вел. Сказ. 63.

ГЛУХОАСПИДСКЫЙ, *прикм. Глухий як аспид, що рівняеть я глухотою (себто відсутністю бажання слухати) до аспида.*

XVIII. Поляковъ... запинити, отвратити и въ ихъ глухоаспидскiя, закона Божiя слишати... нехотящия страни (прогнати) Вел. Сказ. 78.

ГЛУХОВЕРТЪ, *рж. Залізний прут накручений піраллю, щоб чіпляти на нього відро.*

XVIII. Глуховерть, что воду носятъ, з ланцужкомъ желѣзнимъ Арх. Вид. м.; оп. де. Лѣтк. (1767).

ГЛУХОСТЬ, *рж. Див.* **Глухота** 1.

XVII. Сокъ из него (из коренiа)... глѹхост отгонить Рук. № 362 к. 255-б—256.

XVIII. Востануть зась людiе хорошiи, нѣжъ были, безъ слѣпоты, хромоты, глухости и инныхъ вадъ Собр. Прип. 97.

ГЛУХОТА, *рж.* 1. *Брак, утрата або ослаблення слуху.*

XVIII. От глухоти сокъ с редки пущать в ухо Млр. дом. лѣч. 36.—И то злое калѣцство члвѣку: глухота Клим. Вiршi, 97.

2. *Невражливість, нечулість до того, що чуєш.*

XVIII. Сiѧ глухота, длѧ которой люде словесъ бжественныхъ не приймаютъ... есть дѣло дiавола Сѣмя Сл. Б. 126 (1772).

ГЛУХЫЙ, *прикм.* 1. *Що не чує.*

XVII. Нѣмый ест и глухiй Гал. Гр. Розм. 26.—Прелщаючи ѹжъ Єvѹ, шепталъ ей до ѹха ѡ, бы люб тот былъ нѣмымъ, любъ та была глѹха! Рук. № 362 к. 124.

XVIII. Єст такий глухий, же згола не может слышат' Клим. Вiршi, 97.—Супрунъ Коломииченко... бувъ калѣка, дуже глухъ слипъ и ротъ ему скривило Арх. Вид. м.; екон. спр. (1753). — Нѣмий и глухий своеручно могут тестамента сочинять Права, 327.

2. *Що не хоче слухати, що не звертає уваги.*

XVII. Вол ют на насъ, яко бысьмы права и волности ламати... мели, а того глухи, коли их упоминаем, абы до перъшое зъгоды и милости христiяньское... верънулися Арх. ЮЗР. I, VII, 194 (Гр. М с. 1605).

3. *Далекий від людського гомону, тихий, безлюдний.*

XVI. На лесе глухомъ, на кгрунте лесномъ Кул. Мат. I, 49 (1564).

XVII. Стыє... утѣкали... в пустынѣ глухиє и непроходныє Єв. Реш. 22.

XVIII. Ложе єго и комора глухая скала Пам. укр. м. II, 403 (Літм. Рк.).—Иди во путь, в пустыи єзера и в отхлани и во глухии лѣсы Заг. 200.

4. *Див.* **Глупъ** 2.

XVIII. Глухо(й) нощи и те(м)но(й) ти(с) є(ст) просвѣтитель Вірші Різдв. 134.

5. **Глухая форта,** *забита хвіртка, що не має проходу.*

XVII. Юска... до глухой форти мѣской привѣвши Прот. Полт. С. I, 237 (1700).

6. **Глухоє писмо,** *документ що не має належних підписів.*

XVII. Видячи теж в Семена Колѣя писмо праве глухоє и неспособноє и без подпису рукъ при том мемраму, а и жадною мѣрою не можетъ быт названо мемрамомъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 19 (1665).

ГЛУШАКЪ, *рм. Зоол. Глухан; глушець, птах* Tetrao urogallus.

XVIII. Глушаковъ—2 Дн. Хан. 200.

ГЛУШИТИ, *дс.* 1.—**кого,** *відіймати слух, позбавляти слуху, оглушати.*

XVIII. Громъ будетъ бити и огнем и перуномъ ихъ глушити Ал. Тиш. 59.

2. *Пити в великій кількості.*

XVIII. Всє, будет воду або борщъ глушити: або мовлю пити, як в лазнѣ на пѣчъ лити Клим. Вірші, 209.

ГЛУШѢТИ, *дс. Ставати глухим, глухнути, тратити слух.*

XVII. Уши... глушѣютъ в старомъ (члку) Кн. Рож. 101.

ГЛЫБИНЬ, *рж. Див.* **Глубина.**

XVII. Вороги... падут, яко олово на глыбиню воды великоє Каз. № 32 к. 91-б.

ГЛЫБОКЫЙ, *прикм. Див.* **Глубокый.**

XVII. Герасим... на пущи глыбокой зостал Жив. Св. 4.—Єст в них (ангелах) глыбокая покора Жит. Св. 90.—Ѹпади и ты глыбокимъ предъ пречстыми єго ногамя смиреніємъ Рук. № 362 к. 27.—(Іωсифъ) в'пѹщоный зосталъ в' ровъ глыбокій, где ревно плакалъ Літ. Рук. 20-б.—(Іовъ) умеръ въ старости глыбокой ib. 29.

ГЛЫНА, *рж. Див.* **Глина.**

XVIII. Гончарям чловека мощноб з глыны зробит': тылкож невозможно зробивши дшѣ влѣпит' Клим. Вірші, 98.

ГЛЫНЯ(Н)НЫЙ, *прикм. Див.* **Глиняный.**

XVII. Яко начынѧ глынѧнноє съкрушилы ихъ Богсл. 51.—Єсли ѿ воды той свѣтъ згинетъ, то каменнаѧ вежа остатисѧ можетъ, а єсли през' огонь, то глынѧнаѧ Літ. Рк. 5-б.—6.

ГЛЫНЯСТЫЙ, *прикм. Див.* **Глинястый.**

XVI. У стаде два кони моих пограбилъ: одного глынястого, а другого рыжого Кн. Гродск. Луцк. 135 (1564).

ГЛЫТАТИ, *дс. Ковтати.*

XVII. Мед или вино, коштуючи тоє горлом глытаєши Ак. ЮЗР. II, 222 (И. Виш.).

ГЛЯДАТИ, *дс.*—**кого, чого,** *шукати.*

XVI. Боудет глѧдана на томь то родоу кровь всѣхь пророковь Єв. Пер. 51.—Глѧдаю плода (на смоковници) ib. 55.

XVII. Мы того глѧдаймо на што єсмо сѧ пустили Пам. укр. м. II, 114 (Уч. Єв.).—Не глѧдаймо виденія, ани ωсѧзанія Ветх. Сказ. 27.—Король розказав их искати, глѧдати ib. 28.

XVIII. Пророки вшит'ки выгубила, тылко сѧ зостал пророк Ілїѧ, але и того глѧдала... и хотѣла погубити Пам. укр. м. I, 297 (Рк. Тесл.).—Сова... погодов'ку собѣ глѧдаєт ib. II, 105 (Рк. Тесл.).

ГЛЯДИЛИЩЕ, *рн. Те, на що глядять.*

XVIII. И ωсквер'нит ωлтаръ стый, а крст Хвъ наречет глѧдилище Пам. укр. м. IV, 294 (Рк. Тесл.).

ГЛЯДѢТИ, *дс.* 1. *Дивитися, роздивлятися, оглядати.*

XV. Смотрихомъ како сѧ кланѧють... и поклонивьсѧ сѧдет и глѧдить сѣмо и овамо Ип. 94 (987).—А тамъ ѣздилъ єсми до Кузмина ставовъ глядѣти Ак. ЮЗР. II, 110 (1480).

XVII. На чистоє радъ глѧдѣти Бгъ сердце Тит. 349 (Тріод. 1648).—Вела (Сибѣлла) цесара на особноє мѣсце и казала ємѹ глѧдѣти в' небо Рук. № 202, к. 185.—Сестра єго Марїа... глядѣла на то здалека Літ. Рук. 30.

—**въ зубы коню,** *дізнаватися якого віку кінь.*

XVIII. Даремному коню не гляди в зубы Клим. Прип. 203.

2. *Див.* **Глядати.**

XVII. Апслове... пошли... до гробу глѧдѣти Пречстои Двы Гал. Кл. Раз. 278.—Абы Ромашка и Ромашчиху... не турбовали, єжели бы им чого було потреба, нехай мене глядят, не их Ак. Полт. Гор. Ур. I, 153 (1669).—Оскѹдѣєтъ мѹжеска полѹ тогди сѣмъ женъ мѹжа єдного бѹдѹтъ глѧдѣти и не найдут' ихъ Рук. № 202, к. 203.

3.—**чого,** *пильнувати, доглядати чого.*

XVII. Найбарзѣй Богъ глѧдить житїѧ людского Каз. 3.

XVIII. Гляди, дядку порядку Клим. Прип. 208.—Що то за господар, що своєг(о) доброг(о) не глядит ib. 257.—Гляди себе, будеть с тебе ib. 262.—То глядѣть того, щоб сами єсте себѣ не потеряли своего дѣла Літ. Вел. III, 113.

ГЛЯДѢТИСЯ, *дс.* — **на що**, *дивитися, роздивлятися, оглядати* (*що*).

XVIII. Пошла у поле глѧдѣти сѧ на з'божа Пам. укр. м. II, 339 (Унѣв. Рк.).

ГЛЯЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «глядѣти».*

XVI. Очи Бжии и гляженіє значит виденіє всѣхъ речей Катех. а вызн. в. 137-б.

ГЛЯНСЪ, *рм.* (нім. Glanz). *Цукрова полива на пекарські вироби.*

XVIII. На марцѣпаны налить глянсъ, взять самого найчистѣйшого канарского сахару... бѣлокъ розбить яєчній... и намазать на марцыпанъ Разн. марц. 240.

ГЛЯНУТИ, *дс.* 1. *Доконана постать від «глядѣти».*

XVII. Hlan' obernys'ia, stan' a zadywys'ia Kron. Ierl. I, 115 (1648).

XVIII. Глянтеж на мою, як на медвежу шкуратину Укр.-Р. Арх. IX, 53.—Як глянеш с гори то видно Іордан Путн. Іер. 16-б.— Засиплютъ пѣскомъ очи, неглѧнутъ нѣколи Вогл. 284.

—кривими очима на щось, *бути незадоволеним чимсь.*

XVIII. Монархии Московская з Полскою мѣли зєдночитися имъ (іншим народам) страшними бити, а особливе Шведъ, кривими на тоє глянули очима Вел. Сказ. 150.

2. **—в що, на що**, *розглянути, розміркувати що.*

XVII. Судъ... добре в то глянувши (постановилъ) Прот. Полт. С. II, 142 (1678).

XVIII. Глѧн'мо хрстіяне увагою на вдячность... паралитика Науки парох. 13.

ГЛЯСЪ, *рм.* (ст. пол. glaz). *Полива на металеві вироби.*

XVII. На отливанья лѣтеръ новыхъ давать мнѣ... шпижъ, глясъ, желѣза Ист. Черн. Тип. 574 (1679).

ГМАТВАТИ, *дс.* (пол. gmatwać). *Без ладу мішати, плутати.*

XVI. Всихъ, яко Ѳилялетъ гматваєтъ Антир. 801.

ГМАХЪ, *рм. Див.* **Ґмахъ.**

XVII. Чудотворецъ великій Никола тѣло своє перенесено быти допустилъ... зъ одного... презъ поганъ спустошоного гмаху до гмаху другого отъ поганскои руки недоткненого Копист. Пал. 894.—Панъ Александер Прокоповичъ на рокъ прыйдучый от гмахов братских чыншу рочного далъ злотых 42 Арх. ЮЗР. I, XI, 369 (1626).

ГМИНЪ, *рм. Див.* **Ґминъ.**

XVII. Предъ всѣмъ гминомъ людскимъ Діар. Фил. 100.

ГМЫРАТИ, *дс.* (пол. gmerać з нім. gemähren). *Вигадувати, мудрувати.*

XVII. (Латинники) вѣрити нехотят, але шпырают и гмырают телесными и потемнеными розумами Кн. о Вѣрѣ 95.—Мѣли... отступникове... на правду слѣпыми очима по невинности церкви святой восточной не гмырати Копист. Пал. 874.

ГНАЗМА, *рж. Див.* **Агіазма.**

XVII. Жебы не гназмою, але самымъ тѣлом и кровию христовою причащены были Літ. Густ. м. 44.

ГНАТИ, *дс.* 1. *Див.* **Гонити.**

XV. И повелѣ (Мьстиславъ) гнати люди и Торки в Беручь Ип. 289 (1126).

XVI. Женучи дей намъ нине в суботу... вепровъ... то... Окуровскій споткалъ насъ Кн. Гродск. Луцк. 9 (1564).

XVII. Поганин... нас в неволю женет Каз. № 32, к. 80-б.—Петръ напередъ казалъ гнати стада Крон. Боб. 298 (др.).—Не тилко козаковъ у войско гнано, але и мѣщанъ Літ. Сам. 141.

XVIII. Вода которая млынъ женетъ Пам. укр. м. IV, 414. (Рк. Н. Д.). — Коней 7... велѣлемъ гнать в Роменъ зъ овцами Дн. Марк. I, 90.—Тепер... по малой водѣ не можна гнати (човнов) Кн. Нос. 52.

2. *Бігти у слід, гнатися за ким, переслідувати кого.*

XV. Женуть по насъ Ип. 132 (1019).—Данилови же хотѧщоу гнати по нихъ ib. 804 (1249).— Послаша сторожѣ Литва на озерѣ Зьятѣ и гнаша чересъ болота до рѣки ib. 818—819 (1253).

XVII. И з жалю сама хтѣлам за ним гнати, задержаламся, же єго шукати цесар и отецъ слугъ своих послали Др. Ол. Ч. Б. 172.— (Братъ Дорошенковъ) з оними татарами... заледво увойшолъ в Лисянку, добре онихъ гнано Літ. Сам. 120—121.

XVIII. Мидіѡн... начнет гнати нещадно и старых не пощадит Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Тесл.).—Потоцкий... приказалъ слугамъ своим гнати за Хмелницким Вел. Сказ. 6.

3. *Поспішати.*

XV. Ростиславъ же то слышавъ и тако оставѧ полкы своя, а самъ гна Киеву Ип. 473 (1154).

4. **Гнати деготь**, *випалювати деготь з дерева.*

XVIII. Дубровщины от дегтярей которыи женуть по майданамъ... деготъ... по 2 рубля денегъ Оп.им. Дан. Апост. 77.

5. **Гнати въ гору** (*будинок*), *будувати, виводити.*

XVII. Чертежецъ... выражаєтъ якою высотою маєт бути в гору муровнымъ дѣломъ гнана (церков)... то єсть отъ фундамента до щита въ двопятерныхъ сажней десять Літ. Мг. м. 29 (1695).

ГНАТИСЯ, *дс. Бігти вслід, наздогін.*

XVII. Небожчица бывши пяною за сусѣдою моєю попадею... гналася Прот. Полт. С. І, 22-б. (1674).

XVIII. За Ісаємъ хочай и гналися... толко ж не нагнали Кн. Нос. 65-б.—Хмелницкій... мислилъ якобы утѣкати уже, єсли бы мало далѣй до табору были гналися (поляки) Літ. Вел. IV, 25 (Пов. 1728).

ГНЕВАНЬЕ, *рн.* (блр.). *Див.* **Гнѣванье.**

XVI. Негодованє—гневанє Лекс. 10.

ГНЕВАТИСЯ, *дс. Див.* **Гнѣватися.**

XVI. Прочитайже, не гневаючися, сеє писанье моє Отп. И. П. кл. Остр. 1049.

ГНЕВИТИ, *дс. Див.* **Гнѣвити.**

XVII. Мстиславъ не хотячи брата старшого Романа гневити... вернулъся до Новгорода Крон. Соѳ. 178.

ГНЕВЪ, *рм.* (блр.). *Див.* **Гнѣвъ.**

XVI. Пани... ножомъ сколола власными руками... маючи на него (пана) гневъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 383 (1583).

ГНЕДОРЫЖИЙ, *прикм. Що має шерсть і гніду і рижу* (*руду*), *помішану.*

XVII. Внесла до мужа своєго... вола гнедорыжого и иншоє убозство Ак. Бор. 13 (1617).

ГНЕДЫЙ, *прикм. Див.* **Гнѣдый.**

XVI. Другиє возники гнедыє Ж. Курб. І, 133 (1587)

ГНЕМБИТИ, *дс.* (з пол. gnębić). *Гнобити.*

XVII. (Священики) свою волю полнятъ и свои своихъ гнембятъ Діар. Фил. 93.

ГНЕСТИ, *дс. Пригинати, придушувати.*

XVII. (Я) казал Гавришовѣ за шию за вожки держати и до землѣ гнести (человѣка) Кн. Мѣск. Полт. 16 (1692).

ГНИДА, *рж. Яєчко нужі.*

XVII. Помазуємъ (чеснокомъ) главу, тсгда вши и гниди посчезнуть Рук. № 362 к. 256-б.

XVIII. Сокомъ часноковимъ помазуй главу, воши и гниди умирают Млр. дом. лѣч. 30.— Такая роскош наша, вуши нас идят гниди помагают Укр.-Р. Арх. IX, 54.—Ѣлѣ воши, да стали и гниди Клим. Прип. 258.

ГНИЛЕЦЪ, *рм. Хороба крови в наслідок поганого живлення, скорбут* (Scorbutus).

XVII. На гнилецъ, котор й єжели где на тѣлѣ, албо в губѣ трафитсѧ, такъ маєшъ чинити з' тихъ материй: Взяв'ши лазарового сукна шматок испалити в черепку, истерти на порошок, такъ же галуну съпалити и ростерти на порошокъ, що би было ровно в обоихъ Кр. п. 309.

ГНИЛОСТЬ, *рж. Тління, процес розпадання в органічних тілах, гнилість.*

XVII. Члкъ... ннѣ в шарлатѣ, а завтра в' гнилости О сл. Дав. 29.—Яблко зверху пієнкноє, а внутръ гнилости и смроду полноє Рад. Ог. 286.—(Члкъ) впалъ въ гнилость члонковъ Рук. Хрон. 186.

XVIII. Єсли на концѣ (щетини) кровь або ропа яка и гнилость, то слабіє (свині) суть Укр. Госп. Пор. 72.—Вѣруйте... воскреснеме изъ гнилости на пожитокъ вѣчный Поуч. Няг. 57.

ГНИЛЫЙ, *прикм.* 1. *Що може гнити, псуватися; тлінний.*

XVII. Гнилаѧ, Растлѣннаа: Бабскаа Бер. Лекс. 28.—Члкъ з натоуры єст гнилым О сл. Дав. 29.

2. *Що зіпсувалося, загнило.*

XVI. Члонки, которыє отлучившися неколись одъ тела духовного хрыстова яко гнилыє и мертвыє ни якого живота въ собе не маючи Лист И. П. 993.

XVIII. Єсть вода вонячая смердячая, гнилая Ал. Тиш. 89.—Подъ пнемъ гнилимъ дубовимъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 82 (1713).— Жито... з которого було много гнилого Арх. Вид. м.; екон. спр. (1758).

Гнилый вѣтеръ, *вітер шкідливий, недобрий.*

XVII. Зъ западу гнилый вѣтер тую новину прынѣсъ Арх. ЮЗР. І, VII, 273 (Отп. 1616).

Гнилоє слово, *пусте, неподобне слово, лайка.*

XVII. Слово гнило да не изидетъ из устъ твоихъ Рук. № 362 к. 30.—Словъ праздныхъ или гнилыхъ з устъ не выпущай Ак. ЗР. V, 202 (1687)—Алексѣй нигды... слова гнилого на них (слуг) не мовил Жит. Св. 66-б.

XVIII. Устнѣ маємъ воздержовати... от слов гнилихъ Єв. Реш. 356-б. (1710).—Оу ѧком словѣ гнилом и неподобном Пам. укр. м. І, 265 (Рк. Тесл.).

ГНИЛЯКЪ, *рм. Чоловік хорий на якусь хоробу, коли наче тіло гниє.*

XVIII. Жона Іωвова... станет єму судити, мовѧчи: Гнилѧку чер'вивый Пам. укр. м. І, 266 (Рк. Тесл.).

ГНИТИ, *дс. Розкладатися, розпадатися через хемічні процеси, псуватися.*

XV. Болезнь ж его си скажемь: нача емоу (Владим ру) гнити исподнѧıа оуоустна Ип. 914 (1288).

XVII. Члкъ есть... проудко гнıючій листь О сл. Дав. 29.—Тѣла и кости звыкли гнити псоватисѧ Гал. Кл. Раз. 419.

XVIII. Сего днѧ живе, завтре гние Клим. Прип. 243.—Вконецъ въсѣхъ Поляковъ Хмелницкого оружіе разорило и едним зъ нихъ там же на Жолтой Водѣ жити и гнити повелѣло Вел. Сказ. 36. — А не гнило бъ далше сѣно неделею... складать оное в скирди Арх. Сул. 117 (1778).—Тѣло гниетъ и не гоится Млр. дом. лѣч. 34.

ГНОЕВИДНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Нечистий, закаляний.*

XVI. Константинъ Копронимъ гноевидный Ак. ЗР. IV, 210 (1600).

ГНОЕМИНИТЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Див.* **Гноевидный.**

XVII. Константинъ—називаный ест Копронимъ тоест гноеминитый Крон. Боб. 346-б.

ГНОЕНЬЕ, *рн. Чинність від «гноити».*

XVII. (Треба) лѣпьшей покрыте... оглядит, а гноене дому оддалит Каз. № 32 к. 36.

ГНОИТИ, *дс.* 1. *Управляти гновм.*

XVIII. Моргъ землѣ гноенпои... увязивать и отдавать за рубля и копеекъ 20 С. і Р. 41-б.

2. *Давати гнити, нищитися.*

XVI. И тое все въ моцъ свою есте взяли и печатью своею запечатовали и тое дей все... тамь отъ полъроку гноите Арх. ЮЗР. I, I, 156 (1582).

ГНОИЩЕ, *рн. Купа гною; місце куди скидають гній.*

XVIII. От гноища возставил его нища Літ. Вел. III, 348. — Той убогій лежалъ предъ вороти богатого у гноищи Пелгр. Ип. Виш. 75. — Отъ гноища можетъ его узяти из' грязи и посадити со князи Ал. Тиш. 63.

ГНОІОВЫЙ, ГНОЙНЫЙ, *прикм. Що випускае гній, гнійний.*

XVIII. И з тими жылами тое самое зробити, що суть коло хвоста близко тилной гноіовой дзюри Укр. Госп. Пор. 71.

Гнойное слово. *Див.* **Гнилое слово.**

XVIII. На тоты гнюсные и гноиние и плюгавие слова еи не оутерпит Гдь Бгъ Пам. укр. м. IV, 328 (Тухл. Рк.).

ГНОЙ, *рм.* 1. *Густий плин, що тече з чирки, або рани* (Pus); *чирки гнійні.*

XVII. Гной... болѧчка, врод Бер. Лекс. 28; 137.—Грѧза· Гной матерія ib. 31.—Нога... отекла была полна гноем от тростины, которая ему (леву) увязла ест в ногу Жив. Св. 5-б.—Іовъ зась шпетный былъ на тѣлѣ, бо его все тѣло было в гнои в' робітствѣ Гал. Кл. Раз. 300.

XVIII. Іовъ... оструговъ черепомъ гной свой Пам. укр. м. I, 266 (Рк. Тесл.).—Болѣзнь тѧжкаѧ короста, паршивый гной смердѧчій ib. IV, 303 (Рк. Тесл.).

2. *Випорожнення людське або звіряче; мішанина звірячих відходів з соломою і сіном, кал, лайно, гній.*

XVI. У бокъ къ воде окно въ той стаенце для метанья гною вделати, абы на цвинтарь гной и нечистоть не была метана Арх. ЮЗР. I, I, 81 (1577).

XVII. Мотыла: Гной, лайна Бер. Лекс. 81.—Товіѧ ослѣпъ длѧ гною ластовичного, который от гнѣзда палъ на очи ему спѧчому Гал. Кл. Раз. 66.—А если бы оумерлъ казалъ тѣло его в' гной в'кинути Жит. Св. 1678 р. 63-б. — Под хатою близко на гнои солома спала Прот. Полт. С. I, 135 (1691).—Іовъ... в гною лежати мусѣлъ Крон. Боб. 37. —(Іωвъ) не маючи хустъ на отиране струповъ оныхъ, лежачи в' гнои, черепом отиралъ Літ. Рук. 29-б.—Тую дѣру возами гноіомъ и землею понасипавши застави ... были Літ. Сам. 124 (1674).

XVIII. Обачилемъ, жемъ в'чиненъ из' земтого гною Рук. К. У. № 21, к. 4-б.—З гною телячого попел упаливши... прикладать Млр. дом. лѣч. 3.—Накопати у гнои червяковъ ib. 35.—Лазаръ... пред' воротами его (богача) въ гнои валѧлсѧ Сѣмя Сл. Б. 104 (1772).—Цвѣтъ оу полю... оувѧнет и посхнет, оупадет на землю и гноемъ станет Пам. укр. м. I, 337 (Рк. Тесл.).

ГНОЙНЫЙ, *прикм. Див.* **Гноіовый.**

ГНУЙ, *рм.* (пол. gnój) *Див.* **Гной** 2.

XVII. Хлопу, що гнуй зносилъ з друкарнѣ и з пивницѣ... выносил,—з. 3 Арх. ЮЗР. I, XI, 421 (1654). — Гнуй голубѧчій ωсмицѧ (:мирка:) за пѧт грошій была Ветх. Сказ. 49.

ГНУСНО, *присл. Див.* **Гнюсно.**

XVIII. Пазногти не обрѣзаніи и неумитіи носити гнусно есть Полѣт. 47.

ГНУСНЫЙ, *прикм. Див.* **Гнюсный.**

XVIII. Все ничистое и гнусное будуть ясти змѣи и скоропіи Пам. укр. м. IV, 286 (Свідз. 3б.).

ГНУСЪ, *рм. Див.* **Гнюсъ** 2.

XVII. Гнусъ сотворили оба Рук. Хрон. 52.

ГНУТИ, *дс. Згинати, скручувати (гроші—бити).*

XVIII. Червонихъ золотихъ пять гнениxъ Літ. Вел. IV, 119 (Реєстръ Пал. 1704).— Манисто зъ червоними гнутыми Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 117 (1746).

ГНУЧИЙ, *прикм. Той, що гнеться.*

XVIII. Двадцат возков желѣза доброго гнучого Млр. Род. III, 298 (1701).

ГНУШАТИСЯ, *дс. Почувати відразу, бридитися.*

XVI. Гнушаюсѧ, бриджусѧ Зиз. Лекс. 97.— Вы же, кто знаменія видимаго крестнаго гнушается, учиньте жь деянія кресту Сп. прот. Лют. 87.—Нихто... гнушатисе ими не можеть Лист И. П. 993.—А єсли бы, который отступовати мѣлъ... таковымъ гнушатись, яко отступникомъ Арх. ЮЗР. I, XI, 4 (1599).

XVII. Гнушаюсѧ Бриджусѧ, отрѣкаюсѧ, прикро ми, мерзит' мѧ Бер. Лекс. 28.—Богачь... гнушався нимъ (Лазаремъ) яко бестією Єв. Реш. 146.—Хс...не гнушается грѣшнаго чловека ib. 411.—Где в' той часъ пыха, котораѧ в'шисткими гнушает сѧ, а себе щосъ розумѣеть быти Пам. укр. м. IV, 205 (Осл. Рк.).

XVIII. По что оубо безразсудно откидати или гнушатисѧ даром божіимъ Сѣмя Сл. Б. 400 (1772).

ГНѢВАНЬЕ, *рн. Див.* **Гнѣвъ**.

XIV. Штобы тому вольно гнать (вепры) безъ єго шкоды и безъ гнѣванья до своєго лѣсу Ак. ЗР. I, 19 (1347).

XVI. Вражда—ворогованє або гнѣванє Лекс. 4.

ГНѢВАТИСЯ, *дс. Сердитися, пересердя мати, гніватися.*

XV. И начаста (Стополкъ и Володимеръ) гнѣватисѧ на ѡлга, іако не шедшю єму на поганыіа с нима Ип. 219 (1095).—Окаиный црь... почалъ гнѣватисѧ Чет. 1489 р. к. 55-б.

XVII. Гнѣваюся — кручиняюся, недугую Синон. сл.-р. 16.—Перестань... гнѣватися Єв. Реш. 17-б.—Почнут сѧ вадити межи собою (люде), гнѣватисѧ на себе и наступати єдинъ на другого здоров'є Гал. Гр. Розм. 16.—Кгды тобѣ оповѣм о том не гнѣватимешся на мене Прот. Полт. С. II, 172 (1686).—Кирилъ стый... о тоє не гнѣвався Крон. Боб. 309.

XVIII. Гнѣвалася баба на торгъ, а торгъ того не знает Клим. Прип. 208.—Єжели ты гнѣваешсѧ на мене... то бій мене Сѣмя Сл. Б. 419 (1772).

—**зъ нымъ**, *сваритися з ким.*

XVII. Дѣти...не долго з' собою гнѣвают'сѧ, заразъ ѣднаютсѧ Гал. Кл. Раз. 522.—Ми с паном полковником Полтавъским не гнѣваемся Ак. Полт. Гор. Ур. II, 21 (1666).

ГНѢВИТИ, *дс. Збуджувати гнів, сердити.*

XVII. Єсть... у нѣкоторых людей мова: бгу служи, а діавола не гнѣви Рад. Він. 350.—Абы... короля на себе не гнѣвили радилъ имъ (воєвода) Крон. Боб. (др.) 299.

XVIII. С кимъ жит, того не треба гнѣвит Клим. Прип. 245.

ГНѢВЛИВЕ, *присл. від «гнѣвливый»* 2.

XVII. Гнѣвливе—неистове Синон. сл.-р. 16.

ГНѢВЛИВОСТЬ, *рж. Схильність до гніву.*

XVII. Злопомнѣніе: Застарѣлаѧ гнѣвливость Бер. Лекс. 28—29.—Гнѣвливости зась тиранство в' самом' собѣ мечем' послушенства забил' был' Тр. постн. 555.

ГНѢВЛИВЫЙ, *прикм.* 1. *Схильний до гніву.*

XVII. В тымъ огню будутъ горѣти... люде гнѣвливыи Гал. Кл. Раз. 138.—Въ гнѣвливую душу не увойдеть дхъ стый Єв. Реш. 17.— Холерикъ албо марсоватъ есть попудливий, пышный... гнѣвливый Кр. п. 309.

XVIII. Окрутныи бестіи и гнѣвливыи звѣрѣ Пам. укр. м. III, 46 (Перем. Пр.).—Дѣти... бываютъ скупыи... гнѣвливыи Пр. Госп. 9.

2. *Гнівний.*

XVII. Гнѣвливый—яровидный, сердовидный Синон. сл.-р. 16.—Я передъ отцемъ своимъ... крыюся, щобъ мене не бивъ, бо винъ на мене теперъ гнѣвливий Прот. Полт. С. I, 108 (1690).— Уста гнѣвливаго кидаютъ словеса злиіа Зб. 1693 р. к. 92.

XVIII. Гнѣвливая и досадителная... корреспонденція короля... зъ Османом Літ. Вел. I, прил. 3.

ГНѢВНЫЙ, *прикм. Що гнівається, сердитий.*

XVII. (Каин) почалъ быти гнѣвным на него (Авеля) Крон. Боб. 5-б.

XVIII. (Поляки) своєго сердца не хотятъ змягчити и переставши своей гнѣвной завзятости з нами до первои... прийти приязни и згоди Вел. Сказ. 93.—А найбарзѣй стережися показатися гнѣвнымъ на кого при гостяхъ Полѣт. 48.

ГНѢВЪ, *рм. Вищий ступінь роздратування, нестриманости проти когось, гнів.*

XIV. А коли жъ у жалобахъ... гнѣвъ... зазрость, помсти, а ни тежъ боязнь о правду... судья... имѣти въ руцѣ... сказанія бы чинилъ справедливо Ак. ЗР. I, 16 (1347).

XV. Вѧчеславъ же реч съ гнѣвомъ къ Изѧславу Ип. 399 (1150).—А гнѣвъ имъ имаеть отпустить ЮРГр. № 71 (1434).

XVI. Васнь—гнѣвъ, храпъ Лекс. 3.—Позрѣль на них (Ісус) з' гнѣвом и жаловаль ѡ окамененни срдца ихъ Єв. Пер. (рк.) 136-б.

XVII. Вражда: Вороговanье, гнѣв, неприязнь, ненависть Бер. Лекс. 16.—Гнѣвъ. Ядовитость, ѣдъ, шаленство... нетерпливост'... ярость ib. 28.—Злопамятні: Храпъ, гнѣв', застарѣлый ib. 46.—Ярусѧ: запалѧюсѧ гнѣвом'... надымаюсѧ, серджусѧ ib. 209.—Ярость... починаючійсѧ гнѣв', до гнѣву перхливост, сердитость ib. — Гнѣвъ — ярость, гнѣвъ, вражда, кручина, напасть, бѣда Синон. сл.-р. 16.—Гнѣвъ застарѣлый—злопомнѣніе ib. —Діавол толикую зависть имаеть на Словенский языкъ же ледво живъ отъ гнѣва Ак. ЮЗР. II, 210 (И. Виш.).— Гнѣв и гордост... або пыха: єсть фундаментъ и гнѣздо... діавола Єв. Реш. 17.—Я... з запалчивости гнѣву... ухо откусилем Прот. Полт. С. II, 100-б. (1683).—В насъ гнѣву не было... тилко... в посварѣ... вдарилем зятя ib. 188 (1690).—Надѣя розвязуєтъ гнѣвъ: тая бо вѣмъ оный завстыжаєтъ Лѣств. 30.

XVIII. Хмелницкий оставивши вѣчне службу свою уйшолъ вовсе от гнѣва панскаго Вел. Сказ. 6.—Рек до нихъ грозно, яко бы со гнѣвом Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).—(Єсть цнота) терпливость, которой єсть противный гнѣвъ Собр. Прип. 119.—Не радуется бо богъ, какъ кто погибаетъ, тѣмъ и праведній гнѣвъ свой далѣ отлагаетъ Зб. № 1748 к. 6-б.

Бути въ гнѣву (*з ким*), **мати гнѣвъ** (*на когось*) *сердитися, гніватися* (*на когось*).

XVII. Отпустѣмо ж от срдца тым па которых маємо гнѣвъ Тр. П. М. 914.—Хто Бу молится въ гнѣву с кимъ, то и млтва єго мерзена єст Єв. Реш. 17.—Слово далъ, гнѣвъ маючи на... гетмана за полковництво Нѣжинское Арх. Мот. 120 (1677).—Єсли маете на нихъ якій гнѣвъ на минѣ самомъ мстѣтеся Крон. Боб. (др.) 298.

Взяти гнѣвъ (*на когось*), **іcполнитися, наполнитися гнѣвомъ, гнѣву**, *розсердитися, розгніватися* (*на когось*).

XVI. Наплънилис гнѣвоу в'си которыи были въ соборищи Єв. Пер. 33.—Царъ іcполнилcя тяжким гнѣвом Рук. Муз. № 513 к. 1.

XVII. Кроль Данило взявши гнѣвъ съ поляками заразъ почалъ наєжджати Полщу Рук. Хрон. 471.—А то за-для того гнѣвъ узяли (колмики) же гетманъ Бруховецкій самъ з ними не пойшолъ на войну Літ. Сам. 91 (1666).

Гнѣвъ зъ горячой милости, *заздрість*.

XVII. Гнѣвъ з горячой милости—ревнованіе Синон. сл.-р. 16.

ГНѢДОСТРОКАТЫЙ, *прикм. Білий з гнідими плямами* (*про коня*).

XVIII. Кон гнѣдострокатый Арх. Вид. м.; екон. спр. (1737).—Лошад его хоруженка гнѣдострокатую своровали Прот. Полт. С. III, 56 (1756).

ГНѢДЫЙ, *прикм.* (*про масть конячу*), *що має шерсть близьку до брунатної на колір*.

XV. Конь єго (Даниловъ) застрѣленъ бысть гнѣдыи Ип. 773 (1234).

XVII. Продалем... за коніа в шерсти гнѣдого Прот. Полт. С. II, 70 (1680).—Двѣ коровѣ гнѣдые Тест. Адам. 169.

XVIII. Одинъ (конь) сивострокатій... другій гнѣдый Ск. о р. Мил. 10 (1739).—Вылученно пану Александру Гамалѣи... стрижокъ двѣ: єдна гнѣдая темноватая, другая буланая чорногривая Млр. Род. I, (прил.) 86 (1741).

ГНѢЗДИТИ, *дс. Лагодити, готувати, кубити житло*.

XVII. (Янепченко) въ Корсунѣ гнѣздитъ собѣ мѣшканьє Ак. ЗР. V, 152 (1678).

ГНѢЗДИТИСЯ, *д*. 1. *Мати своє гніздо, робити собі гніздо, гніздитися*.

XVII. Голȣбъ... на мѣстцȣ безпечномъ... гнѣздитсіа Рук. № 362 к. 120.

XVIII. (Змиевы головы) ся там' гнѣз'дили оу водѣ Пам. укр. м. II, 179 (Рк. Тесл.).—Мури... гнѣздящихся в себѣ змієвъ и розныхъ гадовъ и червей содержащіе Вел. Сказ. 3.

2. *Мешкати, перебувати*.

XVII. (Здрайцы) которые на томъ боку гнѣздятся Ак. ЗР. V, 172 (1682).

ГНѢЗДО, *рн.* 1. *Кубло, приміщення, що роблять птахи, щоб класти яйця, та виховувати пташата, гніздо*.

XV. Гулубеви же и воробьєве полетѣша въ гнѣзда своѧ Ип. 48 (946). — От пересопници к орлему гнезду, от орле гнѣзда по трибѣсовский курганъ ЮРГр. № 91 (1458).

XVI. Соколъ... не дасть гнѣзда своєго въ обиду Сл. о п. Иг. (Пер.) 114.—Село... зъ ловы звѣриными и пташьими и зъ гнѣздомъ сокольимъ Ак. ЮЗР. I, 58 (1518).

XVII. Нырище: с' пѣску домокъ... ямка, гнѣздо Бер. Лекс. 99.—Ластовка з' болота гнѣздо себѣ чынитъ длѧ мешканѧ Гал. Кл. Раз. 68.—Нашедши птаха якого в гнѣздѣ... волно пусти Літ. Рук. 39.

XVIII. Гнѣздо ластовиное... растерши до горла прикладатъ Млр. дом. лѣч. 25.—На том деревѣ гнѣздо потѧчое Пам. укр. м. II, 67 (Рк. Тесл.).—Навари мровокъ зъ гнѣздом... дай коневѣ пити той воды Укр. Госп. Пор. 59.

2. *Рід, плем'я*.

XVI. Прострошася Половци, акы пардуже гнѣздо Сл. о п. Иг. (Пер.) 112. — Вси три

Мстиславичи не худа гнѣзда шестокрильци ib. 118.

XVII. Гнѣздо антихристово градетъ въ миръ Рук. № 202, к. 193.

3. *Громада*, *купа*, *гурт*.

XVI. Дремлеть въ полѣ Ольгово хороброе гнѣздо Сл. о п. Иг. (Пер.) 100.

4. *Домівка*, *місце перебування*, *помешкання*, *оселя*.

XVII. Гнѣв и гордост або пыха єсть фундаментъ и гнѣздо... діявола Єв. Реш. 17.

XVIII. Зъ нашого славетного гнѣзда Сѣчи рицерскіе молодцѣ отваги своей знакъ... показали Літ. Вел. III, 174.

5. *Заглибина*, *ямка*.

XVII. Продалисмо... половину млина... камѣн нижний Павлов, ступы, гнѣздъ чотири Ак. Полт. Гор. Ур. III, 2 (1661).—Третеє (коло) веснiаное, где найдуетсiа гнѣздъ піат просiаных а двѣ фалюшовых Прот. Полт. С. II, 272 (1696).

XVIII. З' працовитостю робота... приходитъ: покул готовый олѣй из гнѣзда выходитъ Клим. Вірші, 114.—Воскобойникъ варитъ воскъ и закладаєтъ в гнѣздо и колодами клине забиваєтъ. I з гнѣзда в судыну насподъ воскъ истѣкаєтъ ib. 114—115.

6. *Перегороджене місце*, *перегородка*, *переділки в шахві і т. под.*

XVIII. Житій стыхъ отцъ гнѣзда 3 РКПЛ. 54.

ГНѢЛЕЦЬ, *рм.* *Бджоляна хороба*, *що від надмірної вогкости*.

XVIII. Нехай же такъ будетъ тяжко чужой пчелѣ... и гнѣлцю находити на мою пасѣку Заг. 208.

ГНѢТАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Пригноблювати*.

XVIII. Видячи людей своихъ... от пановъ полскихъ и дозорцевъ іхъ бѣдственнѣ гнетомихъ и озлобляемихъ... уболѣвалъ сердцемъ (Богдан Хмельницький) Вел. Сказ. 15—16.

ГНѢТИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Підтримувати* (*вогонь*), *розпалювати*.

XIV. Оумѣєши гнѣтить огнь Сильвестр. Сб. 650.

XVIII. Не треба, не треба огню гнѣтити, єсть его досыть, ничимъ гасити Пер. Укр. Лир. 17.

ГНЮСНЕ, ГНЮСНО, *присл.* (пол. gnuśnie,-o). 1. *Недбало*, *ледачо*.

XVII. Благω:.. в' рωсской мовѣ значитъ: Не гараздъ... оугомне... гнюсне,... сине, що тупѣю фарбу маєт Бер. Лекс. 4.—Гнюснѣє: Нѣкчемнѣйше ib. 28.—Гнюсно—унило, щапственнѣ Синон. сл.-р. 16.—Не гнюсне и не лѣниве поступовал Пр. Жел. В.

2. *Бридко*, *гидко*, *розпусно*.

XVII. Мешко... кролевалъ лѣтъ девят не рыцерско, але гнюсно и роспустне жил Крон. Полск. 361.

ГНЮСНОСТЬ, *рж.* (пол. gnuśność). 1. *Ледачість*, *оспалість*; *лінивство*.

XVI. Долгій покой у жолнѣрахъ чинитъ гнюсность Отп. кл. Остр. И. П. 419.

XVII. Гнюсность—униніе, небреженіе, щапство, нечистота Синон. сл.-р. 16.—Богат'ство гнюсности и роскоши єсть отцемъ Тест. Вас. 34.

XVIII. Гнѣвъ отженемъ, гнюсность отразимъ, сердитость оубіемъ Пам. укр. м. IV, 212 (Осл. Рк.).

2. *Бридкість*, *гидота*, *мерзота*.

XVII. Тѣло... гнюсностю грѣха бывает опанованоє Єв. Реш. 89.—Мешко... за свою гнюсност от всѣхъ возненавиденый Крон. Полск. 361.

ГНЮСНЫЙ, *прикм.* 1. *Ледачий*, *лінивий*, *неохайний*.

XVI. И хто жъ не знаєтъ гнюсного и взьгарженого народу Лист И. П. 1017.

XVII. Мягкій: Гнюсный... немощный Бер. Лекс. 84.—Гнюсный—унилый, немощный, небрегій, малодушный, мягкій, небрежникъ Синон. сл.-р. 17.—Женихъ... абы нас спячих и гнюсныхъ не застал Єв. Калл. 154.—Хс... и в' постѣ некажетъ нам быти гнюсными але быти политиками, кажетъ абысмо главу свою помазовали, а лице оумывали Рад. Він. 1194.—Тая зас вдячная надѣя не маєт тебе чинити гнюснымъ и недбалымъ до житія побожного, але барзо прудким и пилнымъ Рук. № 0. 4° 86, к. 50.—Флегматикъ-слабий, кремний, одутий, якъ нализний... гнюсній Кр. п. 308-б.

2. *Бридкий*, *гидкий*, *розпусний*.

XVII. Єст далеко шляхетнѣйшая дша над тѣло гнюсное Єв. Реш. 18-б. —Талесъ повидѣлъ: гдѣ панъ гнюснимъ (*в рук.* гнюсни(ы)мъ) прожнованемъ ся не бавитъ, тотъ домъ єстъ трвалый Рук. № 362 к. 118.

XVIII. Валяєтся якъ свиня в калу, в гнюсных грѣхах своих Пам. укр. м. IV, 310 (Рк. Тесл.).

ГНЮСНѢТИ, *дс.* *Робитися «гнюснымъ»*.

XVII. Гнюснѣю—униваю огнюсаю, стужаюсь Синон. сл.-р. 17.

ГНЮСЪ, *рм.* (пол. gnus). 1. *Див.* **Гнюсность** 1.

XVII. Абы въ гнюсъ и въ лѣность не приходили (люде) Копист. Пал. 824.

2. *Див.* **Гнюсность** 2.

XVI. Колько недель днепровое... воды не пивали для великого гнюсу трупу московского Кул. Мат. I, 51 (1580).

XVII. Гнюсъ: Бридкость Бер. Лекс. 28.—(Хс) всѧкую згола болѣзнь дшѣ нашеи отженетъ злую пожадливость, гнюсъ, речій земныхъ прагненіе Кн. о Вѣрѣ, 309.

ГО, *недосл. Вигук, викрик подиву.*

XVIII. Го, го, го и дѣвчатъ много Укр.-Р. Арх. IX, 66.

ГО, *причин та род. відм. займ. «він воно» в енкліт. формі.*

XVII. Всѣ братя... грошемъ братскимъ... повинни го ратовати Пам. КК. I, 33 (1623).

XVIII. Що ест поселъ нѣмый, лист неписаный, а былъ такїй, же го прочте?—Голубецъ не умѣлъ мовити, сошец маслинцовый неписанный, Нои го прочте Пам. укр. м. IV, 411.

ГОБЗОВАНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Гойність, розкіш.*

XVII. Гобзованіе, обиліе: зроженье, обфитость Бер. Лекс. 29.

ГОБЗОВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Примножувати, прибільшувати.*

XVII. Гобзую: множусѧ... моци, крѣпости набываю, розростуюсѧ, щастье набываю Бер. Лекс. 29.—Богатый въ доволствахъ гобзуетъ Ак. ЮЗР. II, 255 (И. Виш.).

XVIII. Прекрасна Дѣво, радящая ниво, гобзованая щедротъ Укр.-Р. Арх. X, 313.

ГОБЗЫЙ, *прикм.* (ц. сл. гобьзъ). *Гойний, розкішний.*

XVII. Домове их гобзи сут, страха на нѣ нѣґды не ест, шебов, ран же ѿ Гсда нѣст на них Ветх. Сказ. 67.

ГОБИНА, *рж.* і **ГОБИНО,** *рн.* (ц. сл.). *Достаток, розкіш, гойність.*

XV. Вълъсви... избиваху старую чад... глще, яко си держать гобино Ип. 135 (1024).—Си (люде) держать гобину, да аще истрѣбивѣ избьевѣ всихъ и будеть обилье ib. 166 (1071).

ГОБОИСТЪ, *рм. Той, що грає на гобої.*

XVIII. Слугамъ гетманскимъ таляръ битій, гобоистамъ—12 к. Дн. Хан. 43.—Двори полковыхъ музикантовъ... волториистовъ, гобоистовъ Ист. Оч. Полт. Луб. 84 (1766).

ГОБОЙ, *рм.* (фр. hautbois). *Дутий музичний інструмент з роду кларнетових.*

XVIII. Играно на гобояхъ жалостно Діар. Хан. 73.

ГОВЕНЬЕ, *рн. Див.* **Говѣнье** 2.

Великое говеніе, *великий піст, піст перед великоднем (у правосл. християн).*

XV. (Люде) конину ѣдоша и въ великое говеніе Ип. 560—561 (1173).

ГОВОРИТИ, *дс.* 1. *Мовити, розмовляти, балакати.*

XIV. Злымъ бѣсомъ предстоящимъ и... говоряху прилежно Св. и Зам. I, 23 (Хрон. Гр. Амарт.).

XV. И тутъ помолчати (треба), штобы тому царь олижъ почалъ мовити, тожъ потомъ тыи рѣчи говорити Ак. ЗР. I, 211 (1500).

XVI. А галици свою рѣчь говоряхуть Сл. о п. Иг. (Пер.) 104—105.—Наши братя много говорят, а мало чинят Arch. Sang. VII, 236 (1568).

XVII. Вѣщаю: глю, мовлю, повѣдаю, говорю, голошу Бер. Лекс. 26.—Мовлю, говору ib. 28.—Говорю—глаголю, вѣщаю Синон сл.-р. 17.—Войско... обачили трохъ людей, с которыми неможна было говорити за шерокост рѣки Крон. Боб. 170-б.—Як я первей говорилем... то и тепер говору Прот. Полт. С. I, 237 (1700).—Двѣ особѣ... такую сторожу над собою мѣли, ижъ нѣґды до себе близко не приступовали, а нѣ з собою говорили Рук. № О. 4° 86, к. 54-б.

XVIII. (Поляки) нѣчого болшей не умѣючи тилко много говорити и утѣкати Літ. Вел. IV, 37 (Пов. 1728).—Не смѣйся и не говори самъ до себе Полѣт. 49.—Станутъ говорыти ев'рейским іазыком Пам. укр. м. I, 170 (Рк. Тесл.).

2.—**на кого,** *нарікати на кого.*

XV. И начаша людье говорити на воеводу Ип. 160 (1068).

XVIII. Человѣкъ злый на всѣх лож говоритъ Клим. Вірші, 14.

—**молитвы за кого,** *молитися за кого.*

XVIII. Говоривъ молитвы за людій оу олтары Пам. укр. м. II, 106 (Рк. Тесл.).

ГОВОРКА, *рж. Балачка, розмова.*

XVII. Штожъ за пожитокъ говорки или бесѣды иноковы съ тобою Ак. ЮЗР. II, 218 (И. Виш.).—Видѣлем купу грошей же Миколай Вербецкому давал, а тилко межи ними говорка била спираючися за таляр Ак. Полт. Гор. Ур. I, 199 (1670).

ГОВОРОВАТИ, *дс. Недоконана повторна форма від «говорити».*

XVIII. О Хѣ многым людем говоровал, иж... нас выбавит Пам. укр. м. II, 319 (Рк. Тесл.).

ГОВОРУХА, *рж. Та, що багато говорить.*

XVIII. И муха говоруха ѡ минѣ не буркне Клим. Прип. 219.

ГОВОРЪ, *рм. Гомін.*

XV. И в горахъ тыхъ кличь великъ и говоръ Ип. 225 (1096).

XVI. Говоръ галичь убудися Сл. о п. Иг. (Пер.) 99.

ГОВѢНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). 1. *Побожність, пошана.*

XVII. Говѣніє, Венерацїо, Реверен'цїа: Встыданьеса з' почтивостью, ччєньє Бер. Лекс. 29. — Почесть—говѣніє. Пошанованье—говѣніє. Почтивость—честность, говѣніє Синон. сл.-р. 68.

XVIII. Поклонихомся съ вѣрою и говѣніємъ мѣсту оному Гр. Барск. I, 381—82.

2. *Піст.*

Филипово говѣниє, *піст перед різдвом (у правосл. христ.), пилипівка.*

XV. Родиса снъ оу великаго Всеволода в Соуждали во Филипово говѣниє Ип. 659 (1187).

Див. **Говенье.**

ГОВѢТИ, *дс.* (ц. сл.). *В християнськім ритуалі постом та ходженням до церкви готуватися до причастя.*

XVIII. Говѣєтъ та у ротъ вѣєтъ Клим. Прип. 208.—Хоч не рада душа та говѣє. И через непоневолниє пости посхли у минѣ жили и кости Укр.-Р. Арх. IX, 51.—Говѣю я щороку, пятюнку шаную Пер. Мат. III, I, 410.

ГОВЯДИНА, *рж. Воловина.*

XV. (Стославъ) по тонку изрѣзавъ конину или звѣрину или говадину на оугълехъ испекъ ядаше Ип. 52 (964).

ГОВЯДО, *рн.* (ц. сл. говадо). *Рогова худоба; бик.*

XV. Данилъ же и Василко вьдаста ємоу пшеницѣ много и медоу и говадъ Ип. 783 (1238).

XVII. Говадо: Быдла Бер. Лекс. 29. — Члвци, скоты, овца и говада да не вкусат ничесоже Рад. Ог. 1081.—Саулъ розсѣклъ два говяды на шматки Крон. Боб. 91.—Кто убієтъ говядо и умре, да тяжетъ душу въ души мѣсто Рук. Хрон. 52.

ГОГОЛЬ, *рм. Зоол. птах.* Anus clangula.

XVI. Игорь князь поскочи горнастаємъ къ тростію и бѣлымъ гоголемъ на воду Сл. о п. Иг. (Пер.) 126.

ГОДЕНЪ, *прикм. Див.* **Годный.**

ГОДИВЫЙ, *прикм. Що годиться, придатний, добрий.*

XVII. До будинъку дерева годивого вывезено Арх. ЮЗР. III, IV, 63 (1649).

XVIII. Достатки... якимъ добрымъ и годивымъ способомъ набытїи... самы зъ себе не суть...злыми Науки парох. 114.—Старатиса намѣрне добрыми и годивыми способами о рѣчи до потребъ тѣла належащїа дѣло єст добре ib. 242.

ГОДИЛЬНИКЪ, *рм. Див.* **Годинникъ.**

XVIII. Подобный єст' стый Іоан' годил'нику, бо справ'ный годил'ник каждого часу годину оповѣдает Пам. укр. м. III, 84 (Самб. Рк.).

ГОДИНА, *рж.* 1. *Час, пора, доба.*

XV. Неисчас'тною годиною мѣсто наше Ковно огнем выжжено Св. и Зам. I, 82 (Гр. Каз. 1463).

XVI. Уже бо, братіє, не веселая година въстала Сл. о п. Иг. (Пер.) 106.—М'ножество людїи было в' ней (церкви) молащих'са въ годину оного то покаж'денїа ладану Єв. Пер. 25.—Игумена Василия ночною годиною выволокъ (єпіскоп) Арх. ЮЗР. I, X, 93 (1593).

XVII. Година—часъ, годище Синон. сл.-р. 16.—Година—часецъ ib. — Єднак... намъ не діскурсовъ теперъ година Тит. 112 (Копист. 1625).—Къ западу солнца година надходитъ Гол. II. М. I, 321 (Смотр. 1628). — Отче, пришла година, увелби сына твоєго Єв. Калл. 307.—О нещасливаа о оплаканаа годино наша Рад. Ог. 1077.—Прошу тебе и тою тяжкою годиною заклинаю тебе Жив. Св. 126. — Їды уже година смерти єго приближалася, на той час призвавши игумена всю рѣчъ єму порядне повѣдалъ Рук. № 0. 4⁾ 86, к. 57.—Битва зъ самого поранку, ажъ до годины обѣдной трвала Крон. Боб. 457.

XVIII. Всегда, нинѣ и въ каждой годинѣ Укр.-Р. Арх. X, 285.—Прійшла бо година... єдина сына на свѣтъ родити ib. 324.—Да(й) же Х(рист)е во(с)кре(с)ши(й), щоб ро(с)ла кропива, от то то будетъ моя година ща(с)лива Вірші різдв. 140.—Прибыли въ Сѣвскъ о обѣдной годинѣ Діар. Хан. 10. — Прійди... и зо мною посѣди хочъ з малую годину Рук. К. У. № 21, к. 12.—(Смокъ) за малую годину одув'ся як гора Пам. укр. м. I, 313 (Рк. Тесл.).— (Сопутникъ мой) остави мене... на чужой сторонѣ при лихой годинѣ Гр. Барск. I, 90.—А судія, подсудокъ и писар должни суд земскій отправляти... всякого дни кроме неделѣ начавъ зранку ажъ до вечерной години С. і Р.17-б.

Отъ годины до годины, *на протязі цілої доби.*

XVII. Билъ ихъ (Амалехитовъ) Двдъ от годины до годины... тоєст от утра и знову до утра Крон. Боб. 98-б.

XVIII. Попелъ... на бородавки прикладать от години до години Млр. дом. лѣч. 3.

2. **Година (зегаровая),** *міра часу,* 1/24 *частина доби або* 60 *хвилин.*

XII. Отъ шьстыіа же годины тьма бысть по всеи земли Св. и Зам. XII, 16 (Четвероєв. Фипл. № 1).

XIII. Бѣ же година трѣтьіаа и распяша и Св. и Зам.; Сборн. № 15 к. 435 (Галицк. Єв.).

XVI. День маєть в собѣ годинь дванадесать Єв. Пер. (рк.) 443-б. — А гды было годинъ зо две въ ночь... панъ... съ пріятелы...

уехали Арх. ЮЗР. I, I, 11 (1565).—Были тамъ годинъ зекгаровыхъ большъ пяти Кул. Мат. I, 67 (1596).

XVII. Скоро подъ Сеймъ земля ся трясла... изъ суботы на недѣлю о годинѣ девятой Літ. Льв. 255 (1637).—Карамбей з Выговскимъ... мали розмову... на годинъ двѣ зекгаровыхъ Літ. Сам. 53 (1658).—Мнихъ хтивый... каждой... годины... слова Апостолскіе в памяти маєтъ Лѣств. 27.—На зеґарѣ бываєтъ индеѯъ, который годины и часъ иншый показуєтъ Гал. Кл. Раз. 451.—А быв теж в той час... гдоича якобы шостаіа Єв. Реш. 43.—Давил небожчика отцъ Терпило за горло з годину и билъ нещадно Кн. Мѣск. Полт. 3 (1691).—Мсцъ єдин мѣл дний 29, и годин 12 Кн. Рож. 35.

XVIII. Ночъ собѣ болшъ годинъ з часомъ примножаєтъ Ірм. 193-б.—Безъ спочинку зъ працею години бѣжать Літ. Вел. IV, 216 (Діар. Ок).—(Посланий) станулъ... въ Чигринѣ за килко годинъ пред свѣтомъ Вел. Сказ. 17.—Отъѣхал... о дванадцатой въ ночь годинѣ Діар. Хан. 23.—О когда бъ осужденныи во адѣ могли купити себѣ времѧ хотѧ одну годину Сѣмя Сл. Б. 532 (1772).—Справ'ный годил'ник каждого часу годину оповѣдает Пам. укр. м. III, 84 (Самб. Рк.).—Дай випити (коню)... а потомъ поѣдь въ поле чрезъ двѣ годынѣ по малу Укр. Госп. Пор. 61.

3. *Добра година, коли немає дощу.*

XVIII. Хвала ж Бгу! впоралисмо сѣно въ годину Разг. Паст. 69.—Хлѣбъ... скоро снявши, возить оной... въ годину, а не въ дощъ Арх. Сул. 117 (1778).—Мусятъ кметѣ кождого году панови оу дорогу ити... коли година добра Урб. 53.

ГОДИННИКЪ, *рм.* 1. *Прилад міряти час.*

XVIII. Ідѣ жъ сѧ зоветъ зеґар годинникъ, люб Алолой Клим. Вірші, 9.— Имѣвъ при собѣ Алеѯандеръ годинъникъ за пазухою и потому знавъ часы Ал. Тиш. 95.

2. *Книжка до набоженства з церковними часами (годинами).*

XVII. Годинникъ—часословъ Синон. сл.-р. 16.

ГОДИННЫЙ, *прикм. Що триває годину.*

XVII. Гда в щоденныхъ годинных молитвахъ нашихъ славѧчи Єв. Вил. 71-б.

ГОДИНОНКА, *рж. Здрібн. від «година».*

XVIII. Треба гадати, якъ би тую годинонку бѣдну скоротати Тих. № 11, к. 40.

ГОДИНЪ, *числ. Див.* **Одинъ.**

XVII. О єдиный сыну божій... дай же ми... абымъ тебе на годно, мгнене ока... видѣти могла Лѣств. 47-б.

ГОДИТИ, *дс.* 1. *Догоджати.*

XVII. Бесурмане... не схотѣли на оную учту небесную пойти тѣлу своєму проклятому годячи, а не душѣ Єв. Реш. 172-б.

XVIII. Литвинку хороше танцуєшъ, треба пане тому лиху годити Клим. Прип. 223.—Смиримъ тѣло наше, якъ у воднуй ямѣ, що бе сме годили души нашуй Поуч. Няг. 37.

2. *Сприяти.*

XVIII. Коли Бгъ не годит и огон негорит Клим. Прип. 221.

3. *Лучити, згоджувати.*

XVII. Голѹбъ... инныхъ дѣти виводит сполне лѣтати годит Рук. № 362 к. 120.

ГОДИТИСЯ, *дс.* 1. *Бути придатним.*

XVIII. Будемъ платити, колибъ тѣлко годились у плузѣ робити Пер. Мат. III, II, 158.—Рабочии и осталные всѣ малолѣтние ни до чого не годячієся Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).—Такого дерева, якоє годится на дрова... будетъ возовъ — 20 Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 39 (1764).

2. (**зъ кимъ, зъ чимъ**). *Єднатися, повертатися до згоди.*

XVIII. (Поляки) тогда из Хмелницкимъ не годилися и прощатися не хотѣли Вел. Сказ. 162.

3. *Розгодинюватись виясніятись.*

XVIII. Сей день былъ зъ ранку похмурний, а до полудня дожчоватъ, потомъ маловато годилось Дн. Марк. III, 20.

4. *Неособ. Слід, треба, належить, добре, слушно.*

XIV. Коли которого пана... жыто беретъ годиться государю того жыта боронити своєго Ак. ЗР. I, 13 (1347).

XV. Оче дрог бѧшеть тишина, но же сѧ оуже не годило, по абы ны бъ далъ ты сдоровъ былъ Ип. 616 (1180).—По правиломъ намъ годиться митрополита збором поставити Ак. ЗР. I, 36 (1415).—Одному без другого не годится тыхъ книгъ отмыкать ib. 46 (1420—1423).—Не годитсѧ тобѣ дару своєго принести боу Чет. 1489 р. к. 14.—Про то и твоєй милости годило бы ся тыи вси новыи дѣла опустити Ак. ЗР. I, 210 (1500).

XVI. Того сіа не годить чинити в' соуботы Єв. Пер. 36.—Чи не годилосѧ и тобѣ з'миловатис над товаришом твоимь ib. (рк.) 82.—Жадноє небезпечности отъ неприятели посторонних не маєть, а хочъ бы, чого боже уховай и заходило, теды... єпископу и кождому обывателю того на онъ часъ постерегати бы годилося Арх. ЮЗР. I, VI, 86(1591).—Не годило ми се того оставити Лист И. П. 989.

XVII. Достоит': годитсѧ прислушаетъ слушно ест, лѣпо єст Бер. Лекс. 37. — Прилично: Годитъсѧ, пригоже, в' часъ ib. 125.— Потреба, подобаєтъ, пристоитъ, достоитъ, годитъсѧ ib. 172. — Годится — подобаєтъ... мощно Синон. сл.-р. 17. — Намъ... людюмъ волнымъ вдавати се въ неволю не годило Арх. ЮЗР. VI, I, 397 (1619).—Єще не годилосѧ... звѣрѧтъ ѣсти, которыи чревомъ на землѣ повзаютъ Гал. Кл. Раз. 63.—Шест дний єсть в тыждню, в которые годитъся робити Єв. Реш. 175-б.—Сало и жолч жонкам годится на головѣ держати, плодна будет ЦАМ. № 32, к. 111.—Не годится воину полохатися Крон. Соѳ. 242.—Ваценко...пред судом оного (Лукяна) ганит, яко ся не годит Прот. Полт. С. I, 174 (1694).—Ани дамо сестры нашеи члвѣку необрѣзанному, бо ся не годитъ Крон. Боб. 22-б. — Не годит ми ся брати чужои жоны Жив. Св. 125-б.

XVIII. Всѣ дни заспол, як пятниця, так недѣля годится исти и пахати усякого зѣля Укр.-Р. Арх. IX, 53.—Годылоб ся... тоє памятати Клим. Вірші, 23.—А скаржитися не годится: прозбу за гординю, жалобу и слезы за бунти имѣютъ Літ. Гр. 49.— Осталніє конѣ, которими войску служимъ (пани) отнимаютъ, а скаржитися не годитъся ib. (рк.) 21-б.

ГОДЛИВО, *присл. Коли належить, коли повинно, у свій час.*

XVIII. Пристали всѣ на тую раду, розумѣючи же тая старость (Конона) не скоро дойдетъ, а годливо Жит. Кон. 37.

ГОДЛИВЫЙ, *прикм. Див.* **Годивый.**

XVII. Годливая реч єст Бга просити Жит. Св. 43.—Кондрат Федоренко ис Феском Федоренком... убство чужоє позабѣрали в чти годливых козаков Ак. Бор. 79—80 (1669).

ГОДЛѢ, *присл. (?).*

XIV. Дали іесмы іему годлѣ поле ЮРГр. № 12 (1377).

ГОДНЕ, *присл. Див.* **Годно.** *Належно, пристойно, достойно, з честю, хвалебно, добре.*

XVI. Тую ласку... дают тым котории ихъ годне приймуютъ Катех. 48.

XVII. Вълѣпоту... Послѣдователнѣ, (вспаналє) годне, справедливе, з'повинности, іако слушности приналежит Бер. Лекс. 21. — Годне — достойно, изрядно, влѣпоту, врѣсноту изящнѣє Синон. сл.-р. 17.—Люде... ижъ не годне и не достойне приступуют до столу бжого Єв. Реш. 20-б.—Каждая рѣчъ створоная под слнцемъ пресвѣтлого дня ннѣшного годне ся веселитъ и триумфуєтъ Рук. № 0. 4°, 86, к. 94-б.—Козаков при боку нашом годне засѣдаючихъ было на тот часъ не мало Арх. Сул. 22 (1677).

ГОДНИКЪ, *рм. Той, що годить, догоджає.*

XVII. Для Іоана... друга и годника твоего Гсди... нас... бороны ...от непріятелей Жит. Св. 451.

ГОДНО, *присл.* 1. *Хочеться, подобається, приємно.*

XV. Иди в городокъ, а оттуда камо тобѣ годно, не могу с тобою жити Ип. 537 (1170).

XVIII. Мы... имѣемъ... указъ нашъ заслати кому будетъ годно Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 101 (1702).

2. *Слід, годиться, треба, вільно, дозволено.*

XVI. Год'но было (хліби) ясти єд'но єдинѣмъ іереомъ Єв. Пер. 36.—Што намъ годно разумѣти, то открылъ єсть О єд. вѣрѣ 667.

XVIII. До скар'бу их (пѣнязи) не годно класти, чом? то цѣна єстъ кров'наѧ Пам. укр. м. II, 232 (Рк. Тесл.).

3. *Варто, належить.*

XVII. Годнѣй абовѣмъ єстъ вѣровати Хрсту... анѣжли тисѧчи невѣрным Кн. о вѣрѣ, 36.

XVIII. Єжели бы мѣла дытя загубити, то годнеб єй карности сто разъ приложити Клим. Вірші, 69.—Мы засъ, осмотрившися, имѣемъ непремѣнно указъ нашъ заслати, кому будетъ годно урядъ атаманства тамошнего вручити Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 101 (1702).

4. *Достойно, варто.*

XVI. Што єсть смеху годно Антир. 847.

XVII. Хвалити... што єсть похвалы годно, а ганити што єсть в' пригане Єв. Калл. 566.

XVIII. Годно быти не воєводою, але црем быти Ал Тиш. 48.

ГОДНОДЪ, ГОДНОДЬ, ГОДНОЖЪ, *рм. Старший, достойник*

XVII. И там за грѣхъ кролевскій много из тым годнодем у тот час оубито войны Двдовои, и Уріѧшъ годнодъ там оубит Ветх. Сказ. 46.—И так роз'казали: «іак зажуритсѧ королъ, потом повѣжте, ѡж оубитъ и той годнодь Уріѧш» ib.

XVIII. Научайме ся сего за годножа (сотника) смиреніє, якъ овунъ бывъ смиреный не бывъ члвѣкъ мерявый, за што бывъ годножъ надъ стома людми Поуч. Няг. 97.

ГОДНОСТЬ, *рж.* 1. *Достойність, вартість, придатність, здатність.*

XVI. Чомоу имъ тои годности зазрите? Отп. кл. Остр. И. П. 422.

XVII. Достоаніє, Годност, людзкост', повинность, справедливаа заплата и годнаа, дѣдицъство, маєтност дѣтиннаѧ Бер. Лекс. 36.—Роздаванѧ им (братам) оурѧдов... вед-

лугъ годности на ден певный... мают мѣти Пам. КК. I, 40 (1623).—Отдалил крол Тируса от всеи чести и годности Зб. 1693 р. 133.—Инымъ (слугамъ) иншіи назначилъ певныи ведлугъ годности заплаты Дм. Рост. 8.—Высокый єсть богъ ведлугъ годности, бо годностю всѣхъ людей и всѣхъ аггеловъ перевышаєтъ Каз. 4.

XVIII. Тебе молокосуса надъ годность твою учинили гетманомъ Літ. Вел. II, 33.—А злодѣя самого по годности горломъ карать Стат. 79.—Там же за єго (Лазаря) годностю поставленъ былъ архиєпскомъ Пам. укр. м. II, 349 (Уг. уч. Єв.).

2. *Достоїнство, стан.*

XVI. Богъ... благословити рачил вашу кнѧжацькую милость панскои годъности потомка Пам. укр. м. V, 34 (Зиз. 1596).—Бачу, ижесь єсть учень академии Острозькоє и... тая годность твоя зъ неє вышла Отп. И. П. кл. Остр. 1053.

XVII. Достоинство: Достоїность. оурѧд', годность, зри имѧ Бер. Лекс. 37.—Над кролевскую... годност зацнѣйшим сщника именует (св. Іван) Єв. Реш. 51-б. — Вес стан рыцерский по нем (Алексѣю) ляментуєть, же кавалѣра своєго и сполбрата, на гетманскую годность кандедата утратил Др. Ол. Ч. Б. 166.—Я-мъ не шукалъ тоей годности Рад. (Марк.) 17.

XVIII Всякой кондиции и годности в томъ полку (обрѣтаючимся людем) Мат. Ист. ЮР. 28 (1709).—А ми... все-обще, полюбовне, згодними голосами... пана Ивана Черняка на тую годность избрали Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 93 (1714). — Заховуется... мѣстца и уради и всѣ годности Вел. Сказ. 126.—Намѣривали... на королевскую обрати кого годность Літ. Вел. IV, 20 (Псв. 1728).

ГОДНЫЙ, ГОДЕНЪ, *прикм.* 1. *Що годиться, належний, відповідний.*

XV. Поставити мають ратушу на мѣстцѣ годномъ Ак. ЗР. I, 181 (1498).

XVII. Достоаніє, Годност, людзкост', повинность, справедливаа заплата и годнаа Бер. Лекс. 36.

XVIII. Городничий... дозволилъ... заготовити на закоту годного дерева Арх. Вид. м; тетр. разн. приєму в Літк. (1770).—Єжели... чорниє... и годниє зуби—дубини... оттопит(ь) горазда и... полоскат(ь) Млр. дом. лѣч. 33.

2.—**(до чого, къ чому),** *придатний, здатний, здібний до чого; що в стані чинити що.*

XVI. Хто бы годнѣй къ єѣ службѣ былъ, того на своемъ дворѣ ховаєтъ Ак. ЗР. I, 348 (1503).

XVIII. Видячи до тихъ же услугъ годнихъ поосталихъ по немъ (Селецкомъ) синовъ помянутоє село... стверждаємъ Ген. сл. Нѣж. п. 123 (1717).—Свѣдками тестаменту бить не могуть: I. кто своего тестаменту чинить и годенъ Стат. 58-б.

3.—**(чого),** *вартий, що заслугує на що.*

XVI. Братия дивовалися такой неуважной и барзо наганы годной отповѣди Арх. ЮЗР. I, XI, 117 (1535).—Годень бо єсть робот'никь заплаты своєи Єв. Пер. 47.—Ємоу же не єсмь ѧ годень обоуви носити ib. (рк.) 26-б.—Будуть... ходити в' ризах бѣлых, бо годни суть Отп. кл. Остр. И. П. 422.—Єсли ся годнымъ того быти чуєшъ открый лице своє Отп. И. П. кл. Остр. 1049.

XVII. Доволне: довольный. достатѣй. годный, способный, достаточный Бер. Лекс. 35.—Не естемъ годенъ назватися сномъ твоимъ Тр. постн. 22.—Єв. Реш. 7-б.—Ведлугъ закону нашего годенъ єст смерти Єв. Реш. 42-б.—Уставши вавилѡнѧне на тых двох гамѣшув, укаменовали их, іак годных смрти Ветх. Ск. з. 64.—Проступилисмо Богу и карности годнисмо Рѣш. Полт. Полк. С. 67 (1694).—Єпспы... смѣху годныи на него (Іустиниана) потвары... клали Крон. Боб. 329-б.—Того вдячного и от вѣковъ пожаданного гостя и я... годным стался... витати Рук. № 0. 4° 86, к. 94.

XVIII. А єжели з давних оних писарей... и записалъ хто памятствованія годноє... дѣяніє, то... записалъ тилко для себе Вел. Сказ. 2.—Кто чого буде годенъ Літ. Вел. II, 125.—Остапъ... противности подѣлалъ за якіє барбаръ годенъ былъ Вид. Ник. м. 5-б. (1734).—Которий мажет на тетрадехь судовіє приговори тот и імени писарского не годенъ С. і Р. 23.—Чрез'... дѣла добріи и цноты можетъ человѣкъ... быти годнымъ ласки (Бга) Сѣмя Сл. Б. 171 (1772). — Єсть то сто великоє, чести і уваги годноє Пам. укр. м. II, 132 (Рк. Тесл.).

4. **Годный вѣры,** *вірогідний, що заслугує на віру.*

XVI. Маєтъ ховати врядниковъ добрыхъ людей вѣры годныхъ Ак. ЗР. II, 182 (1527).

XVII. Маєтъ Михайло Хомутъ за двѣ недѣли от числа сего... з трома чоловѣками вѣры годними отприсягнутися Акт. Старод. кн. 31.

XVIII. Когда бы намъ кто годен вѣры сказалъ тоє Сѣмя Сл. Б. 154 (1772).—Всяк на продажу јли даровизну јмѣет учинит первѣє записъ под печаттю своєю ј с подписомъ... трехъ или четирех персонъ народу шляхтичовъ вѣри годнихъ Стат. 96.

5. *Поважний, шановний, достойний поваги, пошани.*

XVI. Земяне... мають архимандрита чоловѣка годного обрати Сб. Мат. отд. III, 18 (1522).

XVII. Достоинъ: Годенъ (праведенъ). Достойный: Годный Бер. Лекс. 37.—Удостоаю: Чиню годнымъ ib. 177.—Годный—достоенъ, праведенъ Синон.сл-р. 17.—Апслъ павелъ... не кидалъ пред свиниями бисера, але тилко годному Нестору... показалъ и блгословилъ Жит. Св. 18-18-б.—Пнъ Жученко в чести своей будучи годний и поважная особа Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).—Того кгвалту... того жъ часу людми чести годними... не отсвѣдчила урядомъ Акт. Старод. кн. 15.—Їды сѧ о него вадили (богини), мѧнуючисѧ кождаѧ быти годнѣйшою и цуднѣйшою, в' тым далисѧ на розсудокъ Юпитерови Літ. Рук. 27-б.

XVIII. Якъ борецъ годенъ оумре прободенъ Богл. 186.

ГОДОВАНЕЦЪ, *рм. Вихованець.*

XVIII. Романъ... годованецъ не Мазуренка, но Атамана Воблого Прот. Полт. С. IV, 214 (1757).

ГОДОВАНКА, *рж. Вихованка.*

XVIII. Да й за іого свою годованку вѣддавъ Діал. Прозба, 417.—Бурзало... при двохъ дѣвках годованках Чорнополского... ударилъ Прот. Полт. С. III, 218 (1750).

ГОДОВАННИКЪ, *рм. Див.* **Годованецъ.**

XVIII. Уєдналъ цех Данило Костин годованник Кн. Цеху Золот. 12-б (1718).

ГОДОВАНЫЙ, *прикм. Вигодуваний.*

XVII. Справа... о викрадене кабана годованого Кн. Мѣск. Полт. 72 (1700).

XVIII. Свѣнњь годованых сажовых зарѣзано —3 Арх. Вид. м.; екон. спр. 79-б. (1754).

ГОДОВАТИ, *дс.* 1. *Давати їсти, утримувати їжею, годувати.*

XVII. Чюжіє псы на того кто ихъ годоует єднако брешоут Тест. Вас. 36. — Сей свѣт добръ на насъ годует и поит насъ Єв. Реш. 445-б.—Бгь с. покармами дшу нашу годует Ветх. Сказ. 26.—Староста... ихъ (людей) годовалъ Крон. Боб. 242.

XVIII. Не тогды фи годуй, як на вловы мѣєш ити Клим. Прип. 262.—Годуй пой, а он (кон) тобѣ злоє помишляєтъ Клим. Вірші, 132. — (Богъ) годуєтъ бидлята Богл. 92.

2. *Виховувати.*

XVII. Тебе знайдено на морѣ, а игумен дал ми тебе годовати Зб. 1693 р. к. 128.

XVIII. Годуй сынки, готуй сунки Клим. Прип. 208.—Такожъ отци... довжны у науцѣ и у добрыхъ обычаяхъ годовати (дѣтей) Поуч. Няг. 217.

3. **Годовати дитя,** *давати покормо.*

XVII. Далем... оную (дитину) годовати мамъцѣ Прот. Полт. С. I, 127 (1691).

XVIII. Молоко женскоє, дитя годуючоє хлопця въ очи пускати Млр. дом. лѣч. 23.

4. *Заробляти на утримання.*

XVIII. Вовка ноги годують Клим. Прип. 204.

ГОДОВАТИСЯ, *дс.* 1. *Заробляти на своє утримання.*

XVIII. (Люде) тим сѧ ремесломʼ годовали Пам. укр. м. III, 25 (Рк. Тесл.).

2. *Виховуватись.*

XVIII. Сказаніє о Моисеи як сѧ родив... ї як сѧ годовалъ Пам. укр. м. I, 245 (Рк. Тесл.)

ГОДОВЛЯ, ГОДУВЛЯ, ГОДУЛЯ, *рж.* 1. *Годівля, хов.*

XVI. Конь своєи годовли Кн. Гродск. Луцк. 78 (1561).

XVIII. Для годувлѣ того немалого числа статку Оп. ст. Млр. III, 348 (1717).

2. *Пожива.*

XVIII. У сесь пустъ... не лише... вытбирати годулю... али... будь тверезь Поуч. Няг. 27.—Приносивъ воронъ годулѣ Иліеви пророкови ib. 96.

ГОДЪ *рм.* 1. *Див.* **Година** 1.

XV. Въ неи же (Софіи) обычныя пѣсни Бу вьздають в годы обычныя Ип. 141 (1037).—Идоущимъ же имъ к Донцю рѣкы в годъ вечернии ib. 638 (1185).

2. *Рік.*

XIII. ѡже не доходѧть года, то ворочати іємоу млсть (холопу) Р. Правда (К.) 626-б.

XIV. А мнѣ королеви помагати... на годъ ЮРГр. № 7 (1366).

XV. Имаєть давати сто грошиковъ малыхъ каждъи годъ ЮРГр. № 39 (1407).—С каждог кметѧ по 2 грош... оу каждый год ib. № 54 (1424).

XVI. Году теперешнего шестдесять пятаго Арх. ЮЗР. I, I, 8 (1565).

XVII. Прошълих годовъ подчас дороженети Ак. Полт. Гор. Ур. I, 104 (1667). — Очне становил дѣвчинку малую... которой пойшло на пятий год ib. 111—112.—Той (хлопец)... мѣєтъ мнѣ услуги свои ронити годов три Кн. Цеху Кр. 10 (1678).

XVIII. В якихъ годахъ начали заборонятъ того степу козакамъ коситъ, того малецъ не упомнитъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 21 (1735).—

Яковихъ бысте вы на той новый годъ желали себѣ щедрот? Сѣмя Сл. Б. 8 (1772).

Въ году бути, *мати один рік від народження.*

XVIII. О дѣтех малых остаючихсѧ от родичов своих: в году и в двох Клим. Вірші, 95.

ГОДЫННИКЪ, *рм. Див.* **Годинникъ**.

XVI. Годынникъ мнѣ притрафило ся на тандетѣ въ Кіевѣ купиты Ак. ЮЗР. II, 189 (1589).

ГОДѢ, *присл. Досить, буде, доволі, годі.*

XVII. (Зигисмунда) сказала: плакать уже годѣ, но не годѣ зъ Звѣздардомъ быть мнѣ при отходѣ Нов. Бокк 304.

XVIII. Поди проч, годѣ, члвка бити Прот. Полт. С. II, 243 (1701).—Годѣ, годѣ, бо Король къ нимъ идетъ на помочъ Літ. Вел. IV, 59 (Пов. 1728).—Вся намѣ тамо годѣ быстъ видѣти Гр. Барск. I, 210.—Годѣ писать Пер. Мат. III, II, 167.

ГОДЯЧИЙ, *прикм. Щоголи'ться. Див.* **Годный.**

XIV. Монета... имѣетъ быти вѣчна, добрая и годяча Ак. ЗР. I, 17 (1347).

XVIII. За окопамъ гаю годячого на присошки Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 38 (1745).

ГОЖЕ, *присл. Як годи'ться, добре.*

XVII. В' напоѧхъ... пристойне и гоже того (меду) мѣшают О обр. 185.—Зъ несуполною силою на тое важитися не гоже Ак. ЗР. V, 157 (1679).

ГОЖЫЙ, *присл. Добрий, годячий, що годи'ться.*

XVII. Судина гожаѧ ку наливаню оливы в' лѧмпу Бер. Лекс. 210.—Дубы на будынъки гожые Арх. ЮЗР. III, IV, 344 (1649).—Аби Палашувский за... не гожие поступки еднаlъ укривжоную сторону Прот. Полт. С. II, 198-б. (1688).

XVIII. Мовмо же ґонтаръ рукодѣлник гожый Клим. Вірші, 182.

ГОИНЬЕ, *дс. Чинність від «гоити».*

XVIII. Василю дана полтина на росплатку его за гоине Дн. Хан. 40.

ГОИТИ, *дс. Лікувати (рани, уразки, болячки тощо).*

XVII. Три раны свежие не гоеные за левым ухом Арх. ЮЗР. VIII, III, 426 (1604).—(Церква Христова) раны обѧзуетъ и струпы гоитъ Транкв. Зерц. 52.—(Ізраілтяне) ранныхъ гоити... взяли примирье Крон. Боб. 80-б.

XVIII. Раннихъ засъ жеби гоено и з пилностю досмотривано Вел. Сказ. 37.—Покришковка... на... дитинѣ шолудѣ гоитъ непохотѣла Прот. Полт. С. IV, 194 (1757).—Рану добре гоить уголля березовое Млр. дом. лѣч. 32.

ГОИТИСЯ, *дс. Заростати (про рани тощо)*,

XVI. Рана на голове рубаная, которая уже почала ся гоити Кн. Гродск. Луцк. 2 (1573).

XVIII. Тѣло гниетъ и не гоится Млр. дом. лѣч. 34.—И такъ помалу гоится будет (рана) Укр. Госп. Пор. 63.

ГОЙ, *недосл. Вигук радости: ой, гей!*

XVIII. Гой, гой, сядмо вколо, а весело заспѣваймо Укр.-Р. Арх. IX, 57.—Гой, гой, хто не хоче пива пити может он дома сидѣти ib. 58.

ГОЙКАТИ, *дс. Кричати «гой!».*

XVIII. Коли стала гойкати (жена Пентефрія) зараз отбѣгъ шату свою (Іосиф) Пам. укр. м. I, 163 (Рк. Тесл.)

ГОЙНЕ, ГОЙНО, *присл. Щедро, більш як треба.*

XVI. Што все гойне гдь бгъ з щодробливое ласки своее... платити будет Ж. Курб. I, 231 (1583).—Даютъ им гойне все потребы, яко... дети отцомъ своимъ духовънымъ Берест. соб. 316.

XVII. Довотный есм':... досыт' маю, контентуюсѧ, гойне заживаю чого Бер. Лекс. 35.—Гдь... гойне умудривъ их (учених) Єв. Реш. 2.—Слова разума... нѣкому так Бгъ гойне не удѣлѧет яко человѣку покорному Рад. Він. 588.—Хс платити нам гойне будетъ Зб. 1693 р. к. 101.—Крол... пословъ... частовалъ по кролевску гойне Крон. Боб. 159-б.—У всѣхъ уродилося гойне, а у кроля немашъ ничого Рук. Хрон. 72.—Веселя и радости... гойне заживати зычу Рук. № О. 4° 86, к. 94-б.

XVIII. Втѣшнимъ серцем гойне радости зажийте Вірші воскр. 110 (1719).—Повелѣ дати достатъком ясти и пити гойно и пиш'но Ал. Тиш. 40.—Мудрій Соломоне, веселися ннѣ гойне будешъ жити южъ спокойне Рук. К. У. № 21, к. 1-б.

ГОЙНОВАТИ, *дс. «Гойно» матися, розкошувати, жирувати.*

XVII. (Люде) роскошне жили и вамъ добре чинили и гойновали Арх. ЮЗР. I, VIII, 365 (1625).—З которою суммою опа Пащиха, през ндель чтири гойнуючи... тулялася в Стародубови Акт. Старод. кн. 93.

XVIII. (Люде) пили, ѣли, веселили сѧ, гойновали оу роскоши великой Пам. укр. м. I, 264 (Рк. Тесл.).—Алеѯан'деръ оу Междорѣчію там гойновалъ и веселилъ ся яко црь Ал. Тиш. 105.—Треба всѣхъ грѣх въ оразъ перестати, аби моглъ в небѣ зостати со святими гойновати Укр.-Р. Арх. X, 261.

ГОЙНОКРВАВЕ, *присл. Ридаючи кривавими сльозами.*

XVII. О, пречистая панно рачъ и мнѣ то дати бымъ гойнокрваве и я грѣшный моглъ рыдати Діал. Волк. 53.

ГОЙНОСТЬ, *рж. Великий достаток. щедрість, розкіш.*

XVI. Щедрота, щедробливость, гойност Зиз. Лекс. 110.—Гобзованиє—гойностъ Лекс. 5.—А хто ведаєть даровъ Божыхъ гойность и шаѳованьє Берест. соб. 312.

XVII. Пространноє питаніє: Гойност, оказалость в' бесѣдах' и въ одѣнью, роскошы Бер. Лекс. 130.—Гойност милостыни єго... хто выш вѣдити може Жит. Св. 251-б.—Михаилъ гойностю своєю видирства и лакомства переходылъ Никифора Рук. Хрон. 357.—Дай тебѣ бже з' росы нбснои з' земли гойность збожа, вина и єлеѧ Літ. Рук. 16-б.

XVIII. В' гойности статку великого вшитко доволно было Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).

ГОЙНЫЙ, *прикм. Великий на кількість, немалий, щедрий, багатий, достатній.*

XVI. Щедробливый гойный Зиз. Лекс. 110.—Маючи станъ мой малженский у зацномъ... гойном вихованю Арх. ЮЗР. VIII, III, 184 (1569).—Я... тую такъ гойную ласку и доброость єго милости повольностями и вшелякою щиростью моью ясне вызнати и значне нагородити... хотечи... дарую... именьє ib. 322 (1580).—Людъ верѫный гойные слезы выливали Берест. соб. 228.

XVII. Гобзоганъ: Гойный Бер. Лекс. 29.—Страннолюбецъ: Гоиный, щодрый... тот который гостемъ радъ ib. 157.—Не хочешъ такъ гойными дарами обогачоным быти Карп. Каз. 138.—Ялмужну убогимъ гойную давати Арх. ЮЗР. I, VIII, 292 (Кн. о Вѣрѣ).—(Люди) гойніи упоминки и дары беручи обѣцуютъ покой Копист. Пал. 929.—(Християнин) доступит... утѣх и гойнои роскоши Єв. Реш. 76 б.

XVIII. Вчера в дому моєм было гойне веселя, музыковъ играня, а спѣваковъ веселоє спѣваня Укр.-Р. Арх. X, 241.—Учинили Трояне бенкетъ гойный цреви Ал. Тиш. 62.

ГОЛАНСКЫЙ, *прикм. Зроблений в Голляндії.*

XVIII. Сорочокъ голанского и швабского полотна—60 Арх. Люб. 13 (1745).

ГОЛВАЖНЯ, *рж. Див.* **Головажня.**

XIII. Сти 7 голваженъ Р. Правда (К.) 616-б.

ГОЛДОВАНЬЕ, *рн.* (пол. hołdowanie). *Підданство (ленне); підлеглість.*

XIV. Чинимы знаменит всимъ... голдованиє и вѣрность и послушьство ЮРГр. № 20 (1388).—Слюбуємъ за тыхъ, штожъ... не приѣдуть съ нашимъ господаремъ Стефаномъ къ голдованью Ак. ЗР. I, 27 (1395).

XVII. Хс не винуєть богатства, але винуєть голдованіє богатству Єв. Калл. 480.—Поляки... почали козаковъ до примирья з собою и до голдованя кролю призывати Крон. II лск. 418.

XVIII. Козаковъ... до послушенства и голдованя примушати мѣли (Хан та Султан) Літ. Вел. II, 130.

ГОЛДОВАТИ, *дс.* (пол. hołdować). 1.—(**кому; передъ кимъ**). *Бути «голдовникомъ», підданим, підлягати кому.*

XIV. Корунѣ польской голдовали єсмо вѣрно Arch. Sang. I, 10 (1387).—Тогды тыи (бояре) имають предъ ними (слугами Владислава) голдовати... безъ лсти Ак. ЗР. I, 27 (1395).

XV. Стецко преречныи воєвода... передъ Михаломъ Бучатскимъ... голдовалъ и присѧглъ и записалъ сѧ ЮРГр. № 67 (1433).

XVII. Гадара западнему царству голдовала Дм. Рост. 95 (1697).—Цар ихъ (тых людей) голдуєт цру Індѣйскому Крон. Боб. 170-б.—Идумеѧ буде голдовати народомъ Іилскимъ Літ. Рук. 17.—Тилко одинъ Быховъ ляхомъ голдовалъ Літ. Сам. 41.

XVIII. Хтѣйте вашмосц тому пану голдовати єсли хцете во єго панствѣ кролевати Укр.-Р. Арх. IX, 64.

2. *Підлягати, коритися.*

XVII. Бгу южъ в Тройци, а не дяблу голдоуймо Бер. Вірші, 94.—(Душа) роскоши свѣтовой назбитъ голдовала Суд Бож. 217.—Діавол... на члка сѣтки свои ставляєт, абы... голдовавъ грѣховѣ Єв. Реш. 202.—Тоє меш'кан'є єст дочас оє на том свѣти, которому кто гольдуєт... на вѣки з' ним згинет ЦАМ № 608, к. 9-б.

XVIII. Толко той гулѧєтъ, кому ты (долѧ) голдуєшъ, а іа бѣдний на свѣти ЦАМ № 475. к. 25-б.

ГОЛДОВНИКЪ, *рм.* (пол. hołdownik). *Той, що голдує кому, ленник, васаль.*

XV. Папа короля и короуны полскоѣ голдовьника Ул. Мат. 52 (1436).

XVII. Члкъ смерти єсть голдовникомъ, або рачей невольникомъ Тр. П. М. 935.—Князи рускіи всѣ... голдовниками Батіа... зостали были Крон. Соѳ. 256.—Салманасар... стал голдовникомъ єго (цра Іилского) Крон. Боб. 128-б.

ГОЛДЪ, *рм.* (пол. hołd). 1. *Ленча присяга.*

XV. Панъ Александръ... присѧгъ, слюбовъ, голдувъ намъ и записовъ, намъ оучиненых и от єго подданыхъ с коруною нашею, переступивши и зломивши былъ напротиву намъ ЮРГр. № 66 (1433).

XVIII. Аби княженіє Пруское от того часу не до короны Полской, но до Шведской належало и от неи голду потверженіє и хоругви пріймовало Вел. Сказ. 130.

2. *Підданство ленне.*

XVII. Князь Московскій... многих князей под свою побралъ державу сам з голду татарского... выбившися Крон. Лит. 344.

ГОЛЕВЫЙ, *прикм. Див.* **Голевый.**

XVIII. Кунтушъ голевій темній Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 292 (1744).—Кунтуши женскіє легкіє голевій и штофний Мат. для общ. б. 86 (1752).

ГОЛЕНДЕРСКЫЙ, *прикм. Голландський.*

XVIII. Сут ниви, красноцвѣтущим голендерскимъ албо влоскимъ макомъ засѣяннии Вел. Сказ. 41.

I. **ГОЛЕННЫЙ**, *прикм. від «голень».*

XVII. Голени; конец костій голенныхъ, которіиса опирают кости в'стопѣ Бер. Лекс. 28.

II. **ГОЛЕННЫЙ**, *прикм. Що єживається до голення.*

Голенный ножъ, *бритва.*

XVI. То она, пани, сама учинила власными руками своими ножемъ голенымъ скололa (пана) Арх. ЮЗР. VIII, III, 383—384 (1583).

ГОЛЕНЬ, *ржс. Див.* **Голѣнь.**

XV. Мышьци єго и голени яко видъ мѣди блещащеса Ип. 269 (1111).

XVII. Голюнка — голенъ, глезно Синон. сл.-р. 17.—Жиды... просили Пилата, абы поламано голени распятым Єв. Реш. 44.—Кирил... голен одну подрѣзану на криж мѣлъ Жив. Св. 37-б.

XVIII. Лишили єго, не перебивали єму голеній Пам. укр. м. II, 234 (Рк. Тесл.).

ГОЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «голити».*

XVII. Фотій патріарха... голеніє бород, капланов и иныи дробнѣишіи блуды ганит Кн. о Вѣрѣ, 283.—Што ся бородъ голеня и усовъ дотичетъ... здаєтся то намъ речь быти ровная Копист. Пал. 793.

XVIII. За жестянку до голенья—12 к. Дн. Хан. 5.

ГОЛЕЧКО, *рн. Здрібн. від «голье».*

XVII. (Людство) забравши голечка оливного... вышли пред мѣсто стрѣчати Іса Єв. Реш. 36.

ГОЛИЗНА, *ржс. Голе місце.*

XVII. Невѣсты... будут мѣти... вмѣсто кудрявых волосов голизны Каз. № 32 к. 80.

ГОЛИЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Голенный** II.

XVI. Поведил, иж єго (пана) хтос ножем голилным... проколото Арх. ЮЗР. VIII, III, 405 (1583).

ГОЛИНЯТЫЙ, ГОЛѢНАТЫЙ, *прикм.* (п. сл. голѣнатъ). *Що має довгі голені.*

XVII. Чи зъ рогами (унія) чи зъ голинятыми ногами, чи з усомъ, чи з бородою Ак. ЮЗР. III, 10 (1638).

XVIII. И показа ар'хаггл Михаилъ Аврааму смртъ сотворі ю страшную сухую, зубатую, ребрату, голѣнатую Пам. укр. м. IV, 108 (Униів. Рк.).—Зб. № 20 к. 14-б.

ГОЛИТИ, *дс.* 1. *Зняти бритвою волосся.*

XVI. Никифоръ... голилъ колись людемъ усы и бороды и давалъ ихъ на караблѣ Хр. Фил. Апокр. 1328.

XVII. Брію Браду: Голю бороду Бер. Лекс. 10.—Бороды и усы духовные собѣ голять Наука о прот. ун. 28 (1626).—Звычай... был служачим огню голову стрычи бороду голити Жит. Св. 173.—Назареи волосовъ не голили але запускали Гал. Кл. Раз. 417.—Почалъ балвѣръ цесара голити Зб. 1693 р. к. 131-б.—Ремесники молодіє... себѣ голови голили по полску Літ. Сам. 15 (1649).

XVIII. Татаре... голови всѣ и бороди голятъ Дн. Хан. 27 (1722).—Микита судейский голивши мене сказал про вишнѣ Дн. Марк. I, 133.

2. *Збирати, гарбати, обирати.*

XVI. (Чернці) гроши баламутными повестьми собирают голятъ и на людехъ вылуджаютъ Лист И. П. 1023.

XVIII. И такъ спасуюсь, дабы панѣсти не подголили, ибо где монаха попадут, то голят на чотирѣ страны, а после отсилаютъ у Радомисля у свою катедру Листи Конт. 19.

ГОЛИТИСЯ, *дс. Здіймати собі волосся бритвою.*

XVII. И донынѣ многиє ся голятъ, подобно и сам папа Арх. ЮЗР. I, VII, 262 (К. Р. н).

XVIII. Бурзало намѣреваючи голитися просилъ теплои води Прот. Полт. С. III, 219-б. (1750).

ГОЛІОВАТИ, *дс. Обрізувати гілки на деревах.*

XVII. Помоцником 12, що голіовали дубы... з. 3 Арх. ЮЗР. I, XI, 454 (1658).

ГОЛІОНОКЪ, *рм. Здрібн. Див.* **Галіонокъ.**

XVIII. Мартинъ бутилокъ 6 вина купилъ за рубля, а въ них вмѣстилось 6 голіонков. Дн. Марк. I, 289.

ГОЛКА, *ржс. Див.* **Иголка.**

XVII. Герцикъ... торговалъ въ рынку Полтавскомъ зъ крамомъ подлым, зъ голками, шпильками Оч. млр. фам. 418 (1667).

XVIII. Голок середнѣх полтора сотця Арх. Вид. м.; реєстръ річей без загол. — Тимъ кручкомъ ал'бо голкою зъ ниткою... витягни добре (опух) Укр. Госп. Пор. 62.

ГОЛО, *присл.* 1. *Без нічого.*

XVII. Того боярина утекши, ничого з' собою не занялъ, такъ, голо пришолъ до пана бур(мистра) Прот. спр. пот. 151 (1690).—Ледво увойшло тисяч на десять через Днѣстръ до Камянця (турок) и то голо Літ. Сам. 118.—(Сини Самойловича) якъ якіе злочинцѣ... на Москву голо попроважено іb. 170.

2. (*з род. відм.*). *Нема.*

XVIII. Купив бы село да грошей голо Клим. Прип. 220.

ГОЛОБЪ, *рм. Див.* **Голубъ**.

XVII. Невѣста... взіавши живых пару синоголицъ або пару голобов Єв. Реш. 258-б.

ГОЛОВА, *рж.* 1. *Найвища або найпередніша частина тіла живих істот.*

XV. Куря... оубиша Стослава и взяша голову его и во лбѣ его здѣлаша чашю Ип. 62 (972).

XVI. На Немизѣ снопы стелють головами Сл. о п. Иг. (Пер.) 121.—(Марія) отирала волосами головы своеи ногы его Єв. Пер. 21.

XVII. Учтивость... в открываню головы и отдаваню поклону выражати Пам. КК. I—II, 46 (1624).—Панъ Процик... оповѣдь чинячи о забитю на головѣ... от Савы Резника Ак. Полт. Гор. Ур. II, 47 (1665).—Находилем по шляху тулко голови осятрвоие іb. I, 130 (1668).—Не вѣдати откол вирывісіа ѡрелъ и ...крылами... ѡкрилъ голову младенца Марцѣіана Рук. № 362 к. 117-б.—Где головы ваши лягуть, там нехай и моя ляжеть Крон. Боб. (др.) 288.—Священници, хочай який значний мусѣлъ стояти непокритою головою (перед Самойловичем) Літ. Сам. 169 (1687).

XVIII. Хмелницкий... оттявши ему (Чаплинскому) голову, Чаплинскую понял въ жену себѣ Вел. Сказ. 7.—На голову болящую и горячку: воду кропкову прикладать до пулсов Мар. дом. лѣч. 4.—Голов кобанових двѣ Арх. Вид. м.; екон. спр. 74 (1754).

Въ головахъ, *де кладеться голова.*

XV. (Святославъ) ни шатра имяше, но подъкладъ постилаше, а сѣдло въ головах Ип. 53 (964).—Преставис... княгини Глѣбовая... и положена быс... въ гробѣ оу стго Федосья оу головахъ іb. 492 (1158).

XVIII. Уткни ему (отцу) у головах его (розку) Пам. укр. м. IV, 34 (Сок. Рк.).—Погребища гдѣ мертвихъ ховають неоподаль одъ мѣстечка... найдуются, а надъ к ждомъ гробовищи у головахъ оставляють камень тесаный столпомъ Дн. Хан. 27 (1729).

Голову приклонити, *знайти місце відпочинку.*

XVIII. Я такожъ удамся къ своимъ и если еще могу где приклонити голову, подобнимъ способомъ, якъ и другіи себе боронити буду Літ. Вел. IV, 17 (Пов. 1728).

Зъ подъ головъ, *з під подушки*, (*що кладеться під голову*).

XVII. Вовдя отокравши ключ з под голов у Лаврѣна отомкнула комору Акт. Старод. кн. 8.

На голову корону (прийняти), *стати королем.*

XVIII. Король... з волѣ Божіей прийметь на голову свою корону Полскую Літ. Вел. I, 272.—(Хмельницький) невѣдомо чого хочеть развѣ уже самой на голову свою Корони іb. Вел. IV, 32 (Пов. 1728).

На свою голову, *собі на лихо.*

XV. Пусти и къ отцю то твои ворогъ держиши на свою головоу Ип. 372 (1149).

XVII. Великую злость мнѣ оучинилесь, але оучинилесь тое на свою голову Гал. Н. н. 68.

XVIII. Лисянцѣ... Дорошенка болше на свою голову раздражаючи забили у себе брата его Літ. Вел. II, 340.

2. **Бѣлая голова**. *Див.* **Бѣлый**.

XVI. А то таковая речь неслыханая бы мели манастыръ белые головы держати Арх. ЮЗР. I, I, 187 (1584).

XVII. Сщаицы... оддали еи (Марію) до бѣлых головъ, невѣст гу бу одданых Єв. Реш. 265-б.—Не тылко мужчизны але и з бѣлых головъ нѣкоторіе хотят вѣдати глубокости писма Сб. ЮР. 87 (1679).—Всѣ тебе боятся, а теперь естесь въ рукахъ бѣлой головы Рук. Хрон. 172.

XVIII. При такой же волѣ и свободѣ зостанут всѣ бѣліе голови з своимъ уборомъ и спратомъ Вел. Сказ. 141.

3. *Окрема людина, або взагалі жива істота, осібник, душа.*

XV. Но возми на нас дань и на дружину свою и повѣжьте ны колько васъ да вдамы по числу на головы Ип. 57 (971).—Войны не пускати и огнемъ не жечи и головъ въ полонъ не вести Ак. ЗР. I, 71 (1456).—Съ кждого чоловѣка головы велить тобѣ по три деньги дати іb. I, 211 (1500).

XVI. Гдѣ много головъ, тамъ большъ розумовъ Ак. ЮЗР. I, 96 (1538).

XVII. Вѣрная малжонка иншихъ головъ иншихъ облюбенцовъ... нешукает Карп. Каз. Гд.—Што голова то розумъ Пам. КК. I—II, 36 (1624).

XVIII. Голова мѣсца іщет умирати Клим. Вірші, 174.—Покорнихъ головъ и мѣчъ сѣкти не може Літ. Гр. 134.

Голова въ голову *або* **голова на голову,** *кожний зокрема або всі разом.*

XVI. Пограбили волов осмнадцат, который вол каждый голова на голову коштовал по две копе Ж. Курб. II, 219 (1590).

XVIII. Голова в голову перелѣчити треба Клим. Прип. 208.

Головою, (рос.). *Зовсім.*

XVIII. В Лебединѣ нет головою риби Листи Конт. 5.

На голову вибити, добити, мерти, выслати, поразити, спыхати, *геть чисто, цілком, упоені, докраю, дощенту, чисто всіх повибивати, повимирати повисилати, поразити.*

XVI. Саадектъ Кирей... на голову того замку нашого добываетъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 1 (1532).

XVII. Найперший грѣх ангельскій стался в небѣ, который умѣет не толко бы людей з достоенства але и самых ангелов на голову з неба спыхати и до пекла заверечи Арх. ЮЗР. I, XI, 329 (1609).—Пшчол пятеро... на голову выбил и мед забрал ib. III, IV, 49 (1649).—Людъ меръ окрутне всюда на голову Літ. Льв. 264.—На голову изъ сѣлъ изгоняйте (людей) въ мѣстечка бо барзе орды силніе двинулися на Вкраину Ак. ЗР. V, 268 (1693).—Бей Очаковскій выслалъ всѣхъ на голову Янчаръ и комонникъ противъ Палѣя ib. 273 (1694).—Мойсей... поразилъ ихъ (неприятелей) на голову всѣхъ Крон. Боб. 39-б.

XVIII. Войско полское чрез козаковъ и орду на голову поражено Вел. Сказ. 38.

4. *Лічба риби (в'ялої); ув одній голові риби могла бути різна кількість 100—500—1000 тощо), залежно від величости риби.*

XVII. Коропов два, крошени полтретѣнадцат головы Ак. Полт. Гор. Ур. I, 189 (1670).—За рыбу вялую полтори голови и двѣ сотцѣ далемъ золотихъ сѣмъ Літ. Мг. м. 17 (1687).—Взял риби пять головъ боковнѣ Арх. Мот. 133 (1688).

XVIII. Купилемъ рыбы запорожской вялой... 15 головъ по 7 гривен голова, въ томъ числѣ щукъ..., лящовъ которихъ въ голову по 100 идетъ да дробной... якой въ голову идетъ по 500 Дн. Марк. III, 50.—Риби иголнѣ двѣ голови, итого 2000 Арх. Вид. м.; спр. кров. майстра за постр. криши (1753).

5. *Розум.*

XV. (Ярослав) се молвѧшеть моужемь своимъ се азъ ѡдиною хоудою своею головою ходѧ оудержалъ всю Галичкоую землю Ип. 657 (1187).

XVI. Суд з головы судити не мает едно водле статуту Акт. кн. № 2046 к. 76 (1572).

XVII. Бѣснованіе, неистовство, завернене головы, шаленъство, ѡдурѣнье Бер. Лекс. 11.

XVIII. Многіе зъ нихъ (козаков) нетрезвую отъ горѣлки и тютюну маючіе голову Літ. Вел. IV, 58—59 (Пов. 1728).

Голову клопотити, *клопотатися, працювати.*

XVIII. Лѣпшъ бы его (олѣй) кому гуртомъ готовог купит': неже... голову клопотити Клим. Вірші, 114.

Зайти въ голову, *збожеволіти.*

XVII. Еденъ шляхтичъ... в голову зашедши кричалъ: на свое лихо идутъ наши Крон. Полск. 382.

6. *Волосся на голові.*

XVIII. (Вѣрши) о гребенникахъ, що гребенцѣ з роговъ робят, до чесанѧ голов Клим. Вірші, 126.

7. *Життя.*

XIII. ѡже ли не боудеть кто ѥго мьстѧ то положити за головоу 80 гривнъ Р. Правда (К.) 615-б.

XIV. Коли шляхтичъ шляхтичю лаетъ до матери... платить за сромоту какъ за голову Ак. ЗР. I, 13 (1347).

XV. Любо си головоу положи передъ вами любо си налѣзоу столъ дѣда своего Ип. 323 (1146).—Рѧдъ нашь такъ есть ѡже сѧ кнѧзь извинить то въ волость, а моужь оу головоу ib. 603—4 (1177).

XVII. Я головы своеи не жалую Кул. Мат. I, 31 (1604).

XVIII. Иные (козаки) кладутъ и головы на войнѣ Клим. Вірші, 148.—Слуги держачи кони панскіе и за панскими упадуючи головами... на тіе жъ конѣ повсѣдавши утѣкали Літ. Гр. 47.—Хмелницкий... мѣлъ того дня... стратити свою голову Вел. Сказ. 6.—Королъ... послалъ ординанцъ, аби... старалися не щадячи и головъ своихъ достати Сочаву ib. 81.

Головою добути, *добути, ризикуючи своїм життям.*

XV. Добылъ есми головою своею Киева и Переіаславлѧ и поиде противоу Дюргеви Ип. 380 (1149).

Головою, головами накладати; класти, *гинути.*

XVII. Поневаж Іван син муй головою наложивъ то ти не будеш роскошатися на моей праци Ак. Полт. Гор. Ур. I, 94 (1667).

XVIII. У войска пошедши (козаки) ку домом невозврятятъ: але будут ганебно головами накладат' Клим. Вірші, 29.

Головою заплатити, *бути вбитим.*

XVIII. Ляхи... пошедше по воду и за травою пошли въ Татарскіе руки, если хто не заплатилъ головою Літ. Гр. 108.

О голову старатися, готовитися (на чиюсь) голову, *важити на чиєсь життя.*

XVIII. Чаплинский и о самую Хмелницкого старается голову Вел. Сказ. 16.—Хмелницкий... маючи на пилномъ баченю Поляковъ... на самого его Хмелницкого голову готовящихся ib. 61.

8. (*перенос*). *Вбивство.*

XVI. (Марина Изановна) не выседевши по забитю мужа своего шести мѣсецей... не довѣдши права о голову мужа своего... пошла... замужъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 310 (1580).

9. **Голова,** *рм. Зверхник, старший, привідця, отаман.*

XV. Ты еси король голова всимъ полкомъ Ип. 831 (1256).—Горожане (Люблина) же рекоша мы тебе не привели и ни слалѣ по та, но голова намъ Краковъ, тамо же и воеводы наши ib. 910 (1287).

XVI. Тая столица... светится и всихъ церквей Божиихъ естъ головою Отп. И. П. кл. Остр. 1081.—Киприянъ светый зоветь Петра светого головою... всее церькви Антир. 905.

XVII. Кождый старшій головою над меншими людми называется Гал. Н. н. (пр.) Ад.—Был Кіевъ... мѣсто славно... голова всеи России Жит. Св. 563-б.—Хс голова церквѣ, а муж голова женѣ Єв. Реш. 38.—Голова обжирства, піянства жарлоцтва Дм. Рост. 104(1697).—Бгъ...реклъ добре то все, але головы и пна всему тому немашъ Крон. Боб. 2-б.—Одни Агглове... в той ден' четвертый отпали от бга, над которыми былъ головою денница, або свѣтоносецъ Літ. Рук. 2.—Стрелци подавали чолобитную на своихъ полковниковъ головъ, сотниковъ, же ихъ роботами обтяжають Літ. Сам. 154.

XVIII. Пан и голова над войсками и над оусѣмъ свѣтом Пам. укр. м. I, 329 (Рк. Тесл.).

Въ головахъ, *на чолі.*

XV. Въ головахъ князь Өедоръ Оболеньскій приходилъ со многими людми войною Ак. ЗР. I, 123 (1492).

XVII. Царъ въ головахъ выше всѣхъ на маестатѣ седѣлъ Копист. Пал. 1169.

10. *Найважливіша річ, підстава, ґрунт, основа.*

XVII. Снъ еи любитъ... любов' нелицемѣрную, котораа закону и Пророкомъ ест' головою Тр. постн. 669.—Камень занедбаный от... жидовъ... сталса головою оуглу Єв. Вил. II, 77.

11. *Стожок цукру або солі.*

XVIII. Цукру голова цѣлая Быт. мдр. обст. 347.—Привезлъ... цукру голову канарского у шесть фунт Дн. Марк. I, 147.

12. *Початок; край (річки, границі, дороги тощо).*

XV. Отдаем... городища над рекою Кусницею и з головою Кусници и Кусничкою зо всѣми ихъ полами ЮРГр. № 93 (1459).

XVI. Отъ Кіева граница головою кладучи рѣчка Водица Сб. Мат. отд. III, 21(1523).—К той дорожце прилегла в головах земля Тременьская Арх. ЮЗР. VIII, VI, 367 (1571).

XVIII. В'завши з' вишшое голови Головача узмѣнь з плесом и другий нижшний узмѣнь, аж на нижшую голову Кн. Мѣск. Полт. 94 (1712).—На нижшой головѣ того острова есть тополь семъ Літ. Вел. III, 483.—Другой ланъ у головахъ первого лану Арх. Мот. 43 (1740).

13. *Горішній кінець чого, верх.*

XVII. Возмут колоду... и вложать еѣ (колодѣ) на голову тоест наверхъ еѣ... прилбицу Крон. Боб. 205-б.

14. *Розділ (у книзі).*

XVII. Глава, Роздѣлъ, речь найголовнѣйшаа и найвышшаѧ, албо Голова Бер. Лекс. 27.

ГОЛОВАЖКА, ГОЛОВАЖНЯ, ГОЛОВЯЖНЯ; *рж. Голова солі.*

XVI. По пятдесятъ головяжен соли с комяги Арх. ЮЗР. VIII, IV, 56 (1511).—Мыто соляное. Кгды соль идеть з низу, дають... з воза великого и малого по триста головажекъ ib. VII, I, 112 (1552).—Десят головаженъ соли Пам. КК. I—II, 557 (1569).

ГОЛОВЕНЬ, *рм. Риба* Sgualius cephalus, *з коропових.*

XIX. Рыбы... синець, головень Дѣло о рыб. 4-б (1804).

ГОЛОВИНИТЪСТВО, *рн. Див.* **Головщина.**

XV. Дал есмы ѣма... село добаневичъ со оусѣми поборы и с винам и съ головинитьствомъ и серпом и с косам ЮРГр. № 79 (1443—1446).

ГОЛОВИЦЯ, *рж.* **ГОЛОВИЧНИКЪ,** *рм. Брага, що збирають виганяючи горілку.*

XVII. Будет там (на весіллі) и твердой головицы полно: хто чего схочеть, того зажит будет волно Др. Ол. Ч. Б. 145.

XVIII. Въ... монастырѣ казна денежная получается толко из шинковъ за продажу в нихъ горѣлку, пиво и медъ, а въ Лѣткахъ и за головицю, часто случается що шинки празны... бываютъ Арх. Вид. м.; інстр. (1768).—Они пили крѣпкій медъ, хмѣльное пиво и питіе

или сикеру называемую въ Малороссіи головичникъ Сковор. 248.

ГОЛОВИЩЕ, *рн. Згруб. форма від «голова».*

XVIII. Кулбачище под головище Рук. К. У. № 21 к. 7.

ГОЛОВКА, *рж.* 1. *Здрібн. від «голова»* 1.

XVII. Казалъ той богинѣ головки маковіи... мѣсто головокъ дитинныхъ офѣровати Гал. Боги пог. 22.

XVIII. Осмое лубя... подъ штучками злоцѣстими зъ бляхмалемъ на кшталтъ лвихъ головокъ Літ. Вел. IV, 116 (Реестръ Пал. 1704).—Дѣточки... под мѣчъ головки свои хилѧют Пам. укр. м. II, 144 (Тухл. Рк.).

Головка капусти.

XVIII. Капусти головок 20 Арх. Вид. м.; економ. спр. 74 (1754).

2. *Корінь деяких рослин (часнику, цибулі, лілеї і т. ін.).*

XVII. Казалъ той богинѣ головки маковіи и часниковии... офѣровати Гал. Боги пог. 22.

XVIII. Взяти часнику головку Млр. дом. лѣч. 24.—Часнику обираного головокъ три зотри Укр. Госп. Пор. 65.

3. *Овіч деяких рослин, що має в собі дрібне насіння.*

XVII. Казалъ той богинѣ головки маковіи... офѣровати Гал. Боги пог. 22.

XVIII. Варити листя и головки маку зеленого Млр. дом. лѣч. 26.

4. *Кругла річ, кулька, галка.*

XVIII. Головка мосенжна з очеретини Арх. Вид. м.; реестр річей без загол.—Безмѣн з желѣзною головкою іb. екон. спр. (1755).

ГОЛОВНИКЪ, *рм. Вбивця.*

XIII. Аже кто оубиієть кнѧжа моужа въ разбои, а головника не ищють то вирьвноую платити Р. Правда (К.) 615-б.

ГОЛОВНИЧЬСТВО, *рн. Вбивство.*

XIII. Сплатити имъ въ обчі 40 грвнъ а головничьство Р. Правда (К.) 616.

ГОЛОВНЫЙ, *прикм.* 1. *Що належить до* **Голови** 1.

XIV. Узнали есьмо, ижъ... жалобы на судѣхъ не бывали суженые єдиностайно, але подлугъ розума головного и подлугъ пріятельства Ак. ЗР. I, 2 (1347).

XVII. Єндзы пекельныи в'мѣсто власовъ головъныхъ оужѣ маютъ Бер. Лекс. 268.—Князь Печенѣзкій забивши Святослава з черепа головного казалъ чашу зробить Крон. Соѳ. 15.

XVIII. Над всѣхъ болѣзней злѣйше головная Клим. Вірші, 43.—Єсимонтовскаго уволнили отъ сотниства для болѣзнѣ сердечной и головной Млр. Род. II, 5 (1732).—За рану кривавую головную что кости видно тридцять копь Стат. 68.

2. *Перший, найважливіший, найзначніший.*

XIV. Берди Давыдъ Тикнѧ головнии мои были слуги ЮРГр. № 26 (1396).

XV. Наипервое головное мыто Сочавьское Ак. ЗР. I, 30 (1407).—Головныи паны земль нашихъ на великыхъ соймѣхъ... сѣдаютъ отъ насъ на судѣхъ іb. 40 (1420—1423).

XVI. Митрополїя, голов'нѣйшее мѣсто в' яком повѣтѣ Зиз. Лекс. 102.—Мыто великое головное Ак. ЮЗР. I,78 (1529).—Володковичъ... для вписаня въ книги головные трибуналские подалъ... листъ Арх. ЮЗР. I, VI, 26 (1539).—Въ мѣстѣхъ головныхъ у Вильни Ак. ЗР. III, 28 (1551).—Рокъ обеюмъ сторонам передъ судомъ головнымъ трибунальны ъ... зложили есмо Арх. ЮЗР. I, VI, 103 (1594).

XVII. Разъ въ годъ на сходзцѣ головной въ недѣлю Ѳомину Гол. П. М. I, 241 (Уст. Вил. бр. 1620).—Головнымъ пастыремъ былъ Петръ Копист. Пал. 463.—А тую головную суму: полтори тисечи золотыхъ на мѣсцу и въ пожитку певномъ презъ вѣры годное свѣдоцтво цало указати Арх. ЮЗР. III, I, 270 (1622).—Той (діявол) ест' непріѧтел нашъ головный Єв. Калл. 748.—Сѣм грѣхов головных албо смертелных писмо бжственное выличает Єв. Реш. 94.—Гистория... о збуреню мѣста головного Іерусалима от Римляновъ Крон. Боб. 213-б.—Рѣка выходитъ з Едема, то есть з мѣста роскоши, на обливан'є раю, котораѧ сѧ тамже дѣлитъ на чотыри головные рѣки Літ. Рук. 3.

XVIII. Якои (печали)... от головного непріятеля моего еще не дозналемъ Літ. Вел. II, 295.—Кровъ пустилемъ зъ головной жили правой руки Дн. Марк. I, 160.—Писар... не до реестру головного, але который для росходовъ и приходов мѣти будутъ, въписати повинен будетъ Стат. Полоцк. Бр. 10-б.—Отъ яка причина головнаѧ была злости жидовъ на Хрста Сѣмя Сл. Б. 120 (1772).

3. *Кримінальний, горловий.*

XVII. Сторона позваная... до суду головного трибуналу Любелского апелевала Арх. ЮЗР. VIII, III, 515—516 (1605).—Декърѣтом прикрили-смо Івана Бутъка, якъ явного и головного непріятеля по споведи стой казали-смо его розстрѣляти Ак. Полт. Гор. Ур. II, 106 (1671).—Мы из'ехавши у Царичанку умислне дліа такого головного посполитого права Прот. Полт. С. I, 62 (1689).

XVIII. Екстрактъ с книгъ головних трибуналу Виленского Оп. Док. 52.

4. *В формі голови, стіжка (про цукор, сіль).*
XVII. Сахар головной прият в брашнѣ ... отокъ вн8три т8шит Рук: № 362 к. 269-б.

ГОЛОВНЯ, *рж.* 1. *Недопалений шмат дерева, або той, що ще палає (також переносно про людину).*
XV. Лѫхом же крѣпко борюще и сулицами мечюще и головнѫми яко молнья идѫху Ип. 810 (1251).
XVII. Злочинцо и головніа вѣчного ѡгніа, грѣшиш против правды Жит. Св. 510-б.—Самсонъ... наймалъ лисовъ 300, а до хвостовъ ихъ привязалъ з огнем головнѣ Крон. Боб. 68-б.
XVIII. Будь чорен як головня Пам. укр. м. I, 326 (Рк. Тесл.).—По угашенню воспалившагося на себе (Хмелницкого) при гетманахъ коронныхъ огня полского еще великая головня въ Лубнях зосталася: князь Вишневецкий Вел. Сказ. 45.—Набѣгши челядь Лядская зъ головнями и каганцами смоляними... запалили (обози) Літ. Вел. IV, 53 (Пов. 1728).—Ахъ, онъ ли возритъ на мя, на головню ада, на брашнѡ зміевъ, на снѣдь гриз8щаго гада? Зб. № 1748 к. 11.
2. **Головня ручничная**, *кольба, руля.*
XVI. (Авдѣй) повѣдил мнѣ ижъ дей мене головънею ручъничъною вдарилъ Кн. Гродск. Луцк. 512 (1576).

ГОЛОВОНКА, *рж. Здрібн. від «голова»* 1.
XVIII. Бѣдна ж моя головонка, я на свѣте сиротонка Пер. Мат. I, I, 286.

ГОЛОВЧИЗНА, ГОЛОВЩИЗНА, ГОЛОВЩИНА, *рж.* 1. *Нагорода грошева від убивці родині вбитого.*
XVI. Окромъ тыхъ винъ: за головщину, за заруку Ак. ЗР. III, 34 (1551).—А за головщины за бои и за раны двесте и пятдесят коп грошей Арх. ЮЗР. VIII, VI, 184 (1566).—А плачене головщины за тыхъ попаленыхъ (людей) з маєтности ихъ всказуем Ж. Курб. I, 303 (1588).
XVII. А вмѣсто головщини от его Левка на себе (мы урядъ) беремо байракъ Кн. Мѣск. Полт. 31 (1633).—Зъ их (убийц) маєтку головщина вдовѣ позосталои Феннѣ Федорисѣ маєт... быти плачона Ак. Полт. Гор. Ур. I, 49 (1665).—Марко головщину жонѣ забитого и вину на урядъ... поплатить повиненъ будетъ Ак. Нѣж. Маг. 23.—Головщина з маєтности (вбивці) заплачена мѣєтъ быти Прот. Полт. С. II, 188 (1690).—Наказуємъ... абы он Силка... жону небожчика Ничипора во всем перепросил при заплаченю головчизни Кн. Мѣск. Полт. 21 (1692).
XVIII. Головщизна у-трое за стрелбу на горло Стат. 31-б.
2. *Кримінал, вбивство.*
XVI. Нехай они зъ слугъ и зъ людей своихъ, хто въ головщину упадетъ сами головщину... беруть Ак. ЗР. II, 65 (1509).

ГОЛОВЫЙ, *прикм. Див.* **Голевый.**
XVIII. Кунтуш... матерялній головій Ск. о р. Мил. 11 (1739).

ГОЛОВЬЕ, *рн. Див.* **Головчизна.**
XVII. И женамъ их и детем того смертного убийства не искат головя и денгами не справоват Акт. Старод. кн. 38.

ГОЛОГОЛОВЫЙ, *прикм. Лисий.*
XVIII. Крычали (дѣти) говорѧчи: Лысый! Плѣшивый! Гологоловый Пам. укр. м. I, 303 (Рк. Тесл.).

ГОЛОГУЗЫЙ, *прикм. Безхвостий.*
XVI. И то вельми страшная шкода—гологузые куры ховать Ак. ЮЗР. II, 189 (1589).

ГОЛОДЕНЪ, *прикм. Див.* **Голодный.**

ГОЛОДЕНЬЕ, *рн. Голодування.*
XVII. Гладствую, Гладомъ таю: голоденемъ, мру голодом Бер. Лекс. 28.

ГОЛОДНЕЧА, *рж. Голодний час.*
XVIII. Мѣзерное козацство въ самую голоднечу... тотъ... указъ исполняти... мусили Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 68 (1714).

ГОЛОДНО, *присл.* 1. *В стані голоду.*
XVII. Хоча й холодно й голодно и до дому далеко, а однакъ потерпи Ак. ЗР. V, 153 (1678).
XVIII. И холодно и голодно Клим. Прип. 217.
2. *Голод на що, бракує чого.*
XVII. Татаръ набрано немало, бо голодно било на конѣ Літ. Сам. 147.

ГОЛОДНОСТЬ, *рж. від «голодный».*
XVI. Алч'ба, голодност Зиз. Лекс. 93.
XVII. Алчба: Лакнене, голодност' Бер. Лекс. 1.—Ненасыть: несыть, голодност збытнѧѧ ib. 93.—Голодность—алканіе, алчба Синон. сл.-р. 17.

ГОЛОДНЫЙ, *прикм.* 1. *Що хоче їсти.*
XV. Вои твоя голодна єсть и кони ихъ Ип. 848 (1260).
XVI. Ш'то оучинилъ Двдъ коли былъ голоденъ Єв. Пер. 36.
XVII. Алчу: Лакну, гладомъ таю, єстем' голодный, ѣсти жадаю Бер. Лекс. 1.—Я голодное тѣло твое посилковал тыми дарами Жит. Св. 25.—Тѣлу своєму яко неприятелеви голодному моцно ся спротивили Лѣств. 22.
XVIII. В войску... вщалося шемране же голодни и холодни ... даромъ в полю и окопахъ гинутъ Вел. Сказ. 82.—Чомъ было вамъ

жаль голодныхъ и жадныхъ и стороныхъ Поуч. Няг. 11.

2. *Що приносить голод, неврожайний.*

XVIII. Голодный рок был Дн. Марк. I, 4.—Станулъ в некрѣпкомъ и голодномъ мѣстцу обозомъ Вел. Сказ. 60.—И хочаи подъ часъ голодныи, а былъ обѣдъ доскональіи Пам. укр. м. I, 137 (Ісп. Рк.).

3. *Що прагне чогось.*

XVII. Завитай... до краевъ Россійскихъ в' науку голодныхъ Тит. 303 (Почаск. 1632).

ГОЛОДНѢТИ, *дс. Голодувати.*

XVIII. Пустъ естъ сесе: голоднѣти, не исти, терпѣти Поуч. Няг. 37.

ГОЛОДНЯ, *рж. Голоднеча, голодування, голод.*

XVII. Стоячи тамъ король з войсками учинилъ голодню Літ. Сам. 127.

ГОЛОДЪ, *рм.* 1. *Безхліб'я, брак живности.*

XV. Голодъ быс по всеи землѣ и в Роуси и в Лѧхох Ип. 879 (1279).

XVI. Голодове а морове боудоут Єв. Пер. 70.

XVII. В той сторонѣ ставъ голод барзо великий Єв. Реш. 7-б.—Раз часу голоду сщникъ одинъ до него (Венедикта) о троху олѣю послал Жив. Св. 29.—Лакомство албо хтивость... сухост земли звѣствуєть, пришломy голоду забѣжати радитъ Лѣств. 26-б.

XVIII. На Подолю саранча голодъ учинила Оп. ст. кн. 6 (1711).—Дорожнета... и недостатокъ... справовали превеликій... голодъ Літ. Вел. IV, 56 (Пов. 1728).—Того року в сеи краинѣ Оугорскои великій голодъ и хоробы... проходыли Літ. Гукл. 78.

2. *Порожність шлунку, що викликає потяг до їжі.*

XVI. Никого до него так же и живности не пустилъ, голодомъ морилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 86 (1591).

XVII. Алканіе: Прагненье ѣдла, ѣсти хотене, чутье голоду Бер. Лекс. 1. —Я тут голодом гину Єв. Реш. 7-б:—На вечери оу свѧта єдни ядѧтъ пютъ а другіи голодомъ мрутъ Рад. Він. 998.

XVIII. Другіє з голоду гинутъ Укр.-Р. Арх. IX, 179.—(Войско) теперъ у холоди и голоди вшедши хочетъ воеватись Вел. Сказ. 83.

3. *Недостача, брак чого.*

XVII. Гладствую, Гладомъ таю: голоденемъ, мру голодом Бер. Лекс. 28.—Люде... голодъ терпѧтъ, лечъ не голодъ хлѣба и воды, але голод слова Бжего Єв. Вил. 12. — Где... боязни... нѣмаш, там великий и незносный на добрыи оучинки голод ib. 12-б.

4. *Прагнення чого.*

XVII. Блудный сынъ, яко тотъ, который южъ голодомъ цноты гинулъ приходитъ до отца Тр. постн. 22.

ГОЛОДЬ, *рж. Див.* **Гололедица.**

XVII. Лѣдъ—голодь, ледъ Синон. сл.-р. 39.

ГОЛОКОЛѢНОКЪ, *рм. Голодранець.*

XVII. Пане кошовый, не помогутъ намъ братя наше голоколѣнки из бѣдними людми Эварн. Источн. I, 324 (1691).

ГОЛОЛЕДИЦА, *рж. Ожеледь.*

XVI. Голотъ—гололедица Лекс. 5.

XVII. Лѣдъ, серенъ, ожеледица, гололедица Бер. Лекс. 29.—Снегъ, дождъ... морозы, гололедици Кул. Мат. I, 82 (1603).

XVIII. Гололедиця такая была, что весма трудно некованою лошаддю поехать Дн. Марк. III, 338.

ГОЛОМИЗЫЙ, *прикм. Що не має волосся на голові (про немовлятко).*

XVIII. Лютѣ сыротѣ бородатому, а голомизому и горшъ Клим. Прип. 224.

ГОЛОПУПОКЪ, *рм. Здрібн. від «голопупъ».*

XVII. Голопупокъ—птенецъ Синон. сл.-р. 17.

XVIII. А ты голопупку необрослый такъ далеко по своєй воли лѣтаєш Ал. Тиш. 68.

ГОЛОПУПЪ, *рм.*-**ПУПЯ**, *рн. Неоперене пискля, пташеня; мала дитинка.*

XVI. Птенецъ — голопупъ птаха Лекс. 12.

XVII. Птенец' дитѧ каждого птаха. Голопупѧ Бер. Лекс. 132.

ГОЛОСИТИ, *дс.* 1. *Повідати, оповіщати про що голосно, виголошувати, чинити відомо, оголошувати.*

XVI. Вѣщаю, повѣдаю, говору, голошу Зиз. Лекс. 95.

XVII. Бѣщаю: глю, мовлю, повѣдаю, говори, голошу Бер. Лекс. 26. — Тыи стыи трубы троубѧтъ и голосѧт, оповѣдаючи... вавилону... соудъ божій Транкв. Зерц. 39.—Кроль... казалъ свою кушулю возному носити... и такъ голосити Тит. 42 (Сак. 1622).

XVIII. Днес и немовятка мусят говорити, вдячную новину свѣту голосити Укр.-Р. Арх. IX, 76.—Того квѣта правица Бога Отцаноситъ и всѣмъ вѣрънимъ збавлення презъ него голосит Вірші різдв. 134.—Слава о єго (Вишневецкого) воинскихъ цнотахъ была голошена Літ. Вел. IV, 50 (Пов. 1728). — Пастыріє на свирѣлѣхъ пѣсни голосѧтъ Богл. 27.

2. *Кричати, лементувати, голосно оплакувати когось.*

XVII. Голошу: Жалобно плачу Бер. Лекс. 29.—I ви пакъ може чули, як тут голосили єго слуги, а нас всѣх покорне просили Др.

Ол. Ч. Б. 146.—Голѹбъ... завше: ѹ, ѹ голосить Рук. № 362 к. 120.

XVIII. Прибѣгла Ганна голосячи Прот. Полт. С. IV, 24-б. (1755).—(Смерть) всѣхъ косить голосить, же оумерти треба Бол. 280.

ГОЛОСИТИСЯ, *дс. Оповіщатися, проголошуватися.*

XVII. Теперъ замолчуются пастыреве, а голосится пастыръ Копист. Пал. 417.

ГОЛОСЛОВНЕ,-О, *присл. Голими словами, нічим не підпершись; усно.*

XVIII. Если би кто... толко голословно тотъ грунтъ своил, а сторона би поводовая якъ права листовніе, або знаки слушніе и явніе граничніе показала, так же свѣдителей ведлугъ науки статутовой поставила тогда... при грунтѣ зоставлена бити маеть Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 153 (1765).—Старшинѣ и урядникам і никому с подданних наших без дозволенія цря з войни служивих голословне і листами вызволят не важится Стат. 33.

ГОЛОСЛОВНЫЙ, *прикм. На самих словах опертий, нічим не підпертий.*

XVII. Мы не повѣраючи голословным речам того свѣдка Прот. Полт. С. I, 30 (1684).

ГОЛОСНО, *присл.* 1. *На голос, у голос.*

XV. Иванъ голосно кликнулъ в начале бѣ слово Чет. 1489 р. к. 39-б.

XVI. Голосно рекль: девице в'стань Єв. Пер. 43.

XVII. Законникъ... мовил голосно, що всѣ чули Єв. Реш. 436.—Старец... взывал... яко моглъ наголоснѣй Жив. Св. 86.—Тогды пришов агглъ... и покличе голосно Ветх. Сказ. 44.—Чернец'... стал... голосно волати Зб. 1693 р. к. 80-б.—Всѣ люди смотрѣли, х(рист)а... голосно выхваляючи Крон. Боб. 282.

XVIII. Часъ конечный, що година голоснѣй в двери живота моего торкаетъ Тр. Черн. Арх. Ком. X, 192 (1705).—Верещите голоснѣй, подобно буг ваш спитъ Єв. Реш. 337-б. (1710).—Хоть голосно будемъ розмовляти, никто то не будетъ слыхати Пер. Укр. Лир. 10.—Будем у церквѣ голосно спѣвати Укр.-Р. Арх. IX, 51.

2. *Явно, одверто, не криючись.*

XVII. Голосно и весело так вузнаваем... же тѣло сна бжіѧ на правици Бга отца на небесѣхъ сидит Ветх. Сказ. 25.

XVIII. Въ Бѣлагородщинѣ голосно тое проносится, что Полскій поселъ пойшолъ до бесурманъ Літ. Вел. III, 218.

ГОЛОСНЫЙ, *прикм.* 1. *Що видає дужий голос, гучний, дзвінкий, ясно чутий.*

XVI. Геръмогенъ... чыталъ голосною и значною мовою въ тые слова Берест. соб. 220.

XVII. Нашъ Зегаръ апстолъ Іоанъ маетъ звонъ голосный Гал. Кл. Раз. 453.—Такая без слов молитва барзо ест в небо голосна Каз. № 32 к. 91-б.—Іоанъ... был... голосною трубою духовною науки Божеѣ Єв. Реш. 233-б.—Мѣдь естъ голоснаѧ Рад. Ог. 454.—Голосная есть мова о походѣ Ак. ЗР. V, 155—156 (1679).

XVIII. Голосныи птички отъ природы быстрый имѣющіи взоръ Сковор. 21.—Без голосного крику не гвалтъ естъ Стат. 66.

2. *Відомий, скрізь знаний, славний, знакомитий.*

XVII. Голосна была тыхъ трехъ стыхъ цнота Бар. Тр. (пр.) 2-б.

3. *Явний, одвертий.*

XVII. (Пани) приехати не хотела и мешкат се з ним, чинячи на него и на здорове его розмаитые похвалки и голосные погрозки зборонялa Арх. ЮЗР. VIII, III, 497 (1604).

ГОЛОСОКЪ, *рм. Здрібн. від «голосъ».*

XVIII. Po polu chozu, holosok rozwozu, pohukiwaju, tiaszko wzdychaju Укр.-Р. Арх. IX. 26.

ГОЛОСТЬ, *рж. Речівник від «голый», голизна.*

XVII. Тамъ (в пеклі) сидѣти южъ будетъ голий, покритъ срамотою и голостю вѣчною Рук. № 202, к. 255.

ГОЛОСЪ, *рм.* 1. *Слухове вражіння, що приймається вухом з повітряного оточення, звук, мова; крик, гомін, галас.*

XVI. Унылы голосы, пониче веселіе Сл. о п. Иг. (Пер.) 120.—Пришлите до нас чотыри діяки млоденци добрыи, а мы ихъ дамо на наученіе пѣтья греческого... одно штобы мѣли голосы добрыи Ак. ЮЗР. I, 142 (1558).

XVII. Агъ: Голосъ жалованьѧ Бер. Лекс. 1.—Възъзываю: Голосомъ волаю, зъкликаю ib. 19.—Глас: Голос, дзвенк', бренк' ib. 28.—(Анголи) языка до мовенѧ и оуха до слышенѧ непотребуют, но без' голосу и зносного слова подают єдинъ дроугомоу разоумы своѧ и пораду Транкв. Зерц. 2—3.—Кгды што мовимъ и голосъ слова оучинѧетсѧ и на воздухъ разсыпаетсѧ Кн. о Вѣрѣ, 57.—Тые бестіе над иншые сѹт чѹтнѣйшые, іакож подчасъ небезпеченства от непріятеліа кождаіа з тых власнымъ своимъ голосомъ ѡбѹжала и остерегала пана Рук. № 362 к. 117.—Бонякъ... пошолъ въ лѣсъ и завылъ голосомъ волчимъ волки на его голосъ такъже завыли Крон. Соѳ. 93.—Под небом чули голос и гадали, ѡж даѧкый царь на помощ идетъ юм, Ветх. Сказ. 49.—Розлегаются голосы... громогучныхъ бубновъ Рук. Хрон. 448.

XVIII. Людіе вси... на голосъ анелскихъ трубъ повстануть Собр. Прип. 93.—Козаки кинулися и непомѣрнимъ голосомъ закричали: алла! Літ. Вел. IV, 25 (Пов. 1718).—Слѣпый з' голосу и инших околичностей познавши, же' много людей переходило... зачавъ взывати Науки парох. 116.—Оу голосѣ грома Пам. укр. м. III, 69 (Рк. Тесл.).—Никто въ судебную избу тиснутися не повиненъ... а егда би кто упорно над реестръ втиснулся и вiйти не похотѣлъ а голосъ учинил би таковiй двадцять копъ на судъ уплатитъ имѣеть Стат. 43-б.

Голосомъ, великимъ голосомъ, высокимъ голосомъ, *голосно, дуже голосно*.

XV. Максимьянъ въскликалъ голосом великим Чет. 1489 р. к. 31.

XVI. Тот лист короля его милости голосомъ читали Арх. ЮЗР. I, VI, 132 (1597).

XVII. Опѣваемъ великим голосомъ твои чуда Тр. постн. 669.—Вы... днь и нощ великим голосом до бга волаете Гал. М. Пр. 48.—Я... гды здалека того неприятеля обачу... двери душевныѣ... замыкаю, а во внутръ голосомъ взываю: не приступуй Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 65.—Повставши слухаймо тоѣ цнот царици, высокимъ голосомъ волаючи... прийдѣте ко мнѣ которiѣ трудитеся Лѣств. 29.—Иеремия голосом повѣдалъ же будет пойманъ Седекия Крон. Боб. 135-б.

Голосы поднесши, *великим голосом*.

XVII. А по прочитаню симболон всѣ, голосы поднесши, рекли Кн. о Вѣрѣ, 151.

Въ голосъ, *голосно*; *одверто, явно*.

XVI. (Исусъ) в' голосъ мовилъ: к'то маеть оуши... нехай слышить Єв. Пер. 41.—Я тым сторожом... оповедилъ вголос жем с позвы короля его мсти приехал Ж. Курб. II, 183 (1589).—Єго милость... стрелцомъ... своимъ въ голосъ росказалъ... стреляти Арх. ЮЗР. I, I, 295 (1591).

XVII. Васко Щербенокъ... признал в голос, иж продал пляц Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 74 (1664).—Іоан... мовил оное злоцѣстое слово до всѣхъ в голос Єв. Реш. 223.—Мы, урадъ... перед собою в голосъ велѣли вичитати Акт. Старод. кн. 62.

XVIII. (Вожди Австрiйские) отзивалися в тимъ в голосъ, же воевать противъ его (Шведа) не мѣли Вел. Сказ. 193.

На голосъ. *Див.* **Голосно 1.**

XVI. Князь Романъ... надъ тѣломъ брата своего... чинилъ на голосъ поволане Arch. Sang. VI, 237 (1564).

XVIII. Тоей ночи мало не до свѣта въ котли довбышъ на голосъ билъ Дн. Гетм. Канц. 51 (1723).

2. *Тон* (*музичний*).

XVIII. Скрыпки... под той их голос красно играли Пам. укр. м. I, 316 (Рк. Тесл.)

На голосы спѣвати (ц. сл. на гласы). *Співати на вісім церковних голосів.*

XVIII. Дяк с хлопцами на голоси спѣвае Укр.-Р. Арх. IX, 67.

3. *Мова, право мовити.*

XVI. И дворничка Өилялетова маеть волный голосъ на соборе, бо тежъ есть членкомъ тела хрыстова Антир. 799.

XVII. Въ прекладаню справъ (братія)... зданье свое ѡ нихъ подавати и голосъ першій мѣти будутъ Стат. Полоцк. Бр. 10-б.

4. *Наказ, воля, бажання, думка; присуд, вирок.*

XVI. Ов'цѣ слоухают голоса его Єв. Пер. 20.

XVII. Єпскии... голосы тыи (свѣдоцтвъ) принавши... мовꙗт Кн. о Вѣрѣ, 127.—От Кѵота Гсднꙗ вышолъ голосъ, жебы всѣ з' дому Двдового принесли свои Палцаты до олтарꙗ Гал. Н. н. 6.—Антонiй... сидѣлъ в' келiи, пришолъ голосъ до него: Антонiй выйди и обачъ Гал. Кл. Раз. 442.—Справедливыe услышат од Христа г. декрет и голос пожаданный и веселый Єв. Реш. 15.—Не чинѣте кривды убогимъ, бо голосы ихъ Гсдь услышит Крон. Боб. 60-б.

5. *Призволення на кого, вотум.*

XVII. За поряднымъ и згоднымъ голосом... стану духовного... обраный на епископию Лвовскую... одержалем... и привелей Льв. Ставр. 118 (1641).

Голосами волними, *вільно, без примусу.*

XVII. (Галѣцинъ) войску позъволилъ волними голосами обрати собѣ гетмана Літ. Сам. 171.

XVIII. Минѣстръ обявивъ... что онъ сюда пріехалъ для избранія гетмана и чтобъ волними голосами оного вибирали Дн. Марк. II, 180.—На вакансовое мѣсто въ сотню Корибутовскую выбрать волними голосами... двохъ или трохъ кандидатовъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 241 (1767).

Одними голосами, *одноголосно.*

XVII. Усѣ (козаки) одними голосами кричат: жебы сынъ Хмелницкого гетманомъ зоставалъ Літ. Сам. 49 (1657).

6. *Поголоска, чутка.*

XVII. Пустивши передъ собою такій голосъ, якобы Ієрусалима и святой землѣ от Агареновъ отийскивати мѣли... удалилися Копист. Пал. 775.—Староста... пустилъ голосъ по

волостемъ околичнымъ, ижъ Рускіе княжата... на Полщу тягнутъ Рук. Хрон. 448.

XVIII. Не пойдеть голосъ, аби тое хлопи учинили, але козаки Літ. Вел. IV, 273 (Діар. Ок.).

7. *Рада, пересторога, вказівка.*

XVIII. Голосъ людский, голосъ биваетъ божий Вел. Сказ. 170 (1657).

ГОЛОСѢЯ, *рж. Галасія.*

XVII. О дав бы вам золы пит, а не малзамѣи! (sic!) якой наробили онѣ голосѣи Др. Ол. Ч. Б. 153.

ГОЛОТА, *р. сп.* 1. *Людина неосіла: бідак, голяк.*

XIV. О голотахъ. Тежъ ачь слуга... сусѣду пана своего шкоду.. учинитъ, тогды панъ за него имѣетъ досыть учинить Ак. ЗР. I, 14 (1347).

XVI. Поведаючи: иж дей я голота осѣлости своее не маюКн. Гродск. Луцк. 370 (1565).—Справедливост кождому вряду з мене яко з голоты и неоселого и пана немаючого, чинити дозволил Ж. Курб. II, 176 (1583).

XVII. Не боялемъся збо(й)цовъ, нѣ мита голота Вірші різдв. 130.—Я будучи паномъ его, а до того ижъ естъ голотою, нетъ ведома откулъ Арх. ЮЗР. VI, 1, 347 (1609).

2. *Збірне. Бідні люди, поспільство.*

XVII. Сулимка искупилъ немало голоти въ уманскомъ повѣтѣ Літ. Сам. 83.

XVIII. Сомковъ обозъ... Запорожская голота расхити Літ. Гр. 181. — Ракочий... в Варшаву вшедши, вирубал в ней всю шляхту... толко зоставилъ дробную голоту Вел. Сказ. 153. — Прибравши тисячей колко голоти, Татаръ, війшолъ (Петрик) Літ. Вел. III, 116.—Въ Лубнахъ мужикъ одинъ назвался царикомъ и зобралося до него много голоты Літ. Черн. 76.

Голота на що, *вбогий, вбогі на що.*

Чернь, албо голота на одежду и разумъ Вел. Сказ. 182.

— возовая, *челядь обозова.*

XVIII. Много войска рушило и возовая голота Вел. Сказ. 135.

3. **Голота словъ,** *голослівність.*

XVII. Не на голотѣ прето словъ, засажайсѧ, але моцъ и вагу, а найболшей розумъ мовѧчих оуважай О обр. 101.

ГОЛОТЬ, *рж.* (ц. сл.). *Див.* **Гололедица.**

XVI. Голотъ—гололедица Лекс. 5.

XVII. Голоть... лѣдъ, серенъ, ожеледица, гололедица Бер. Лекс. 29.

ГОЛОУСЫЙ, *прикм.* (ц. сл. голоусый). *Що не має вусів, безусий.*

XVII. Муж голоусий, очима шпетный Жит. Св. 464-б.

ГОЛОШЕНЬЕ, *рн. Чинність від «голосити».*

XVI. Вѣщаніе, поведанье голошен'е Зиз. Лекс. 95.

XVII. Вѣщаніе: повѣданье, мовенье, голошенье Бер. Лекс. 26.

ГОЛОЩОКЪ, *рм. Див.* **Гололедица.**

XVIII. Недобро и в той часъ·гды голощоки: кон поползнетсѧ, выб'етъ собѣ зубы и щоки Клим. Вірші, 144.

ГОЛТАЙ, ГОЛТЯЙ, *рм. Голота, голяк, бідак.*

XV. В томъ селе у двори людей есть пять, а голтяевъ два, што земли не держать Арх. ЮЗР. VII, II, 7 (1471).

XVII. Воудучи богатым и вольнымъ слоугою и голтяемъ... стался Лѣк. на осп. ум. 6.—Абы... мне и подданымъ моимъ не сталось шкодъ... отъ того Пашкевича и его помочниковъ, ему подобныхъ голтаевъ, волоцугъ и розбойникоъ Арх. ЮЗР. III, I, 156 (1611).

Див. **Гултай.**

ГОЛУБЕЦЪ, *рм.* 1. *Здрібн. від «голубъ».*

XVIII. Будьте мудрѣ, якъ гадины и безъвинны, якъ голубцѣ Поуч. Няг. 87.—Там понесли до црквы, якобы два голубцѣ на офѣру и на поклонъ Бгу Пам. укр. м. II, 132 (Рк. Тесл.).—Голубецъ не умѣлъ мовити іb. IV, 411 (Рк. НД.).

2. *Бот.* Vaccinium uliginosum L.

XVII. Ко боліачце варити травꙋ голꙋбец... травꙋ тꙋю прикладивай на верх варенꙋю ЦАМ. № 32, к. 112.

ГОЛУБИНЫЙ, *прикм. від «голубъ».*

XVI. Дх стый в постаси голубиной от отця походячий Катех. а .вызн. в. 135.

XVII. Маетъ прчстаѧ Два в крылахъ своихъ перо голубиное Гал. Кл. Раз. 294.—И на верху того Палцата Дхъ стый в' постати Голубиной показалсѧ Гал. Н. н. 6.—Кровъ голубиная... очемъ кровавимъ силно поособліаетъ Рук. № 362 к. 266—266-б.

ГОЛУБИЦА, *рж.* (ц. сл. голꙋбица). *Див.* **Голубка.**

XVI. Єдина естъ голубица моя Лист И. П. 1003.

XVII. Голубица: голубка Бер. Лекс. 29.—Стой Єкатеринѣ... носила голубица покармъ Гал. Кл. Раз. 202.—На гробѣ... сидѣла голубица Єв. Реш. 312.—(Іωанъ) видѣлъ... дха стого встꙋпꙋющаго на гда іса в' особѣ голꙋбицы Зб. 1693 р. к. 171.

XVIII. Чста двице, красна голубице: млисѧ за всѣхъ, Нбсна Црице Клим. Вірші, 190.—Приїйди голубице сладкаѧ моѧ прійди ластовице моѧ утѣшнаѧ Пам. укр. м. IV, 316 (Рк. Тесл.).

ГОЛУБИЧИЩЬ, *рм.* (ц. сл. голубичишть). *Маленький голуб.*

XVII. Так мовит' писаніе стое: Аще ли непостигнет рука еѧ съ агнца и да возмет двѣ горлицѣ или два голубичища Рац. Ог. 913.

ГОЛУБИЧКА, *рж. Здрібн. від «голубка».*

XVI. Пріетелко моя милая голубичко моя красная П. П. 51.

ГОЛУБКА, *рж.* 1. *Голубина самка.*

XVI. Смотри, якъ то голубка Ноаху служила Хрон. Рымши 218 (1581).

XVII. Голубица: голубка Бер. Лекс. 29.

2. *(перенос). Коханка, любка.*

XVIII. Сѣдлай хлопче коніа, поидемо хочъ с полудня до своеи голубки Рук. К. У. № 21, к. 12.

ГОЛУБНИКЪ, *рм. Місце, будка на голуби.*

XV. Гулубеви же и воробьеве полетѣша въ гнѣзда своіа ωви в голубникы своѧ Ип. 48 (946).—И тако загарахутьсѧ голубници ib.

XVII. Голубица блудѧщіи голубы до голубчика запровожаетъ Рац. Ог. 820.

ГОЛУБОЙКА, ГОЛУБОНКА, *рж. Здрібн. від «голубка».*

XVIII. Мiтулейку голубойко, сокѣдъ прилѣтае Рук. К. У. № 21 к.8.—Там лѣтала голубонка Тих. № 11, к. 11-б.

ГОЛУБОНКО, *рм. Здрібн. від «голубъ».*

XVIII. Moyho netu hołubonka, bidnaia moia holuwonka Укр.-Р. Арх. IX, 13.

ГОЛУБЪ, *рм. Зоол. Птах.* Columba.

XIII. За голоубь 9 коунъ Р. Правда (К.) 625.

XV. Даите ми от двора по три голуби Ип. 47 (946).

XVI. Надъ престоломъ в олтары голубъ сребреный Гол. П. М. I, 7 (Оп. 1554).—Зышолъ дхъ стыи телеснымъ образом яко голоубь Єв. Пер. 31. — Дх стый не ест голубъ Катех. а вызн. в. 136-б.

XVII. Голубъ, Голубица: Голубка Бер. Лекс. 29.—До Корабла Ноевого голубъ принеслъ рожчку оливную Гал. Кл. Раз. 294.—Голубица блудѧщіи голубы до голубника запровожаетъ Рац. Ог. 820.—Голубъ желчи не маетъ Рук. № 362 к. 120.

XVIII. Дхъ стій сходитъ видом голуба Рук. К. У. № 21, к. 17.—Достат(ь) голуба живого и под криломъ... кровъ випустит(ь) Млр. дом. лѣч. 7.

ГОЛУБЯ, *рн. Пташеня голубине.*

XVI. Двое голоубѧть Єв. Пер. 29.

XVII. Ижбы отдали офѣру... пару синегорлиц, або пару голубятъ Єв. Реш. 256-б.

ГОЛУБЯЧИЙ, *прикм. від «голубъ».*

XVII. Гнуй голубѧчій осмицѧ (: мирка :) затъ пѧ грошій быть Вітх. Сказ. 49.

ГОЛУЗКА, *рж. Здрібн. від «голузь».*

XVII. (Люде) на споведи одтинают якого греху голузки, которые зараз одростают Каз. № 32, к. 35.—Тая розчка своими голузками всею заслонила Азию Хрон. Боб. 153-б.

ГОЛУЗЬ, *рж. Див.* **Галузь.**

XVII. Я... упавши в густых голузях от него (звѣра) укрылем Жит. Св. 416.

ГОЛУЗЬЕ, *рн. Див.* **Галузье.**

XVII. Поутинаите голузе его (дерева) Каз. № 32, к. 149-б.

XVIII. Я емъ винниця а вы винничное голузя Поуч. Няг. 123.

ГОЛЦА,-ЦЯ, *рж. Здрібн. від «голь».*

XVII. Розчка, галуз, голь или голца з'листѧм Бер. Лекс. 26.—Колосокъ... галузка, голцѧ ib. 161. —Голца або гулка—з листвіемъ вѣтвь, розга, ваия. вѣія Синон. сл.-р. 17.

ГОЛЪ, ГОЛЫЙ, *прикм.* 1. *Нагий, неодягнений, непокритий, оголений.*

XV. Приѣха (Олег) на мѣсто идеже бѧху лежѧще кости его голы и лобъ голъ Ип. 29 (912).

XVI. Шуба голая завыйковая Мат. ЗР. ц. 159 (1555).—И голые кожушки куние Арх. ЮЗР. I, I, 361 (1593).—Мечь голый червоный Ак. ЗР. IV, 167 (1597).

XVII. Клобукъ... смѣется явно зъ шапокъ и магерокъ чирвоныхъ и чорныхъ, кутнорованыхъ и голыхъ Ак. ЮЗР. II, 212 (И. Виш.).—На голой земли лѣганя Лѣк. на осп. ум. 24.—(Стыи) ходили в'... волосѧницахъ, оперѧзовалисѧ по голом тѣлѣ поворозами Гал. Кл. Раз. 243.—Кроль ишолъ... з голым мечем Хрон. Боб. 219-б.

XVIII. Груда мерзлаѧ снѣгом неприкрыта: и голаѧ дорога в полю также не вкрыта Клим. Вірші, 144.—Bylosz iemu twardo spaty bo na goły ziemli Пер. Мат. I, I, 112 (1719).—Хмелницкий... поциловалъ в голое желѣзко таковую (шаблю) Вел. Сказ. 26.—Несено лѣску и шпагу голую Діар. Хан. 17. — Вишневецкій... зъ... голою шаблею... крикнулъ Літ. Вел. IV, 52 (Пов. 1728). — Гусеницѣ такъ много, что все на деревѣ листе позидала и стало голое Дн. Марк. II, 301. — Кулбакъ козацких голихъ з стрименами двѣ Арх. Вид. м.; екон. спр. (1754).—Полубовый ящик голий старій ib. 67-б (1754).—Листья полиню свѣжаго наслать под голими подошвами, то до ядзенья побуждаетъ Млр. дом. лѣч. 28. — Аггль... ставши посред оулици и мечем голим заступил' ему пут' Пам. укр. м. I, 261 (Тух. Рк.).

2. *Щирий, чистий.*

XVIII. Жита копъ полдесяти, гречки $1^1/_2$ копи, овса $1^1/_2$ копи, голого жита полчетверика гороху полчетверика Оп. ст. Млр. III, 305 (1719). — Жита копа видала голого зерна дойницю Арх. Вид. м.; опис села Лѣсник. (1761).

3. *Без волосся, безшерстий, необрослий, гладкий, лисий.*

XVII. Въ сіе лѣто явися около Смоленска волкъ голый, иже людей ядалъ Літ. Густ. м. 354.

XVIII. Александръ пригналъ коней... 4, сивострокатого вороно строкатого, рижо строкатого и голого Дн. Марк. I, 37 (1723).— Єлисей былъ лысый, голова єму была лысаѧ голаѧ Пам. укр. м. I, 303 (Рк. Тесл.).

4. *Без рослин, незарослий.*

XVIII. И против того двора огородъ еще голій Ак. Полуб. 52 (1722).—З другой сторони голой ниви на тридцятъ ступеней (рощи) Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 37 (1745).

5. *Порожній, пустий, без нічого.*

XVI. По правой стороне... икону великую абы тое все голое местце заступила... тамъ поставити Арх. ЮЗР. I, I, 80 (1577).

XVII. Пляцъ голий з пахатними и сѣнокосними кгрунтами Млр. Род. II, 100 (1693).— Пляцъ свой власный волный, дворовый голый... продалъ Акт. Старод. кн. 9.

XVIII. Лубенскій продалъ свой собственній голій пляц Арх. Мот. 205 (1770).

6. *Убогий, бідний.*

XIV. Зѧть Васко голый ЮРГр. № 14 (1385).

XVII. Не земля ли ты отъ землѣ, яко и сирамахъ убогій и голый Ак. ЮЗР. II, 222 (И. Виш.). —Мовѧть посполите люде, же голый розбою небоитсѧ Рад. Він. 916.

XVIII. Голий иде вороти узки Клим. Прип. 208.—Безчестно тое королевѣ полскому... ижъ от худой и голой Орди окопался и замкнулся обозомъ Вел. Сказ. 84.

7. **Голый чого**, *що не має чого.*

XVI. Мене голого словы и розумомъ неузброеного заступивши отповѣдай Отп. кл. Остр. И. П. 381.

XVIII. Таковый члвкъ голый єсть блгодати и ласки Бжей Пам. укр. м. IV, 310 (Рк. Тесл.).

8. *Сам тільки, без додатків.*

XVIII. Дочери при виданню в замуже доволно и знатно голими денгами... награждени от мене Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 280 (1749). —Павло Гончаръ... принесъ з собою до жонки самой голой копѣйки цѣлых пять рублей денег Арх. Вид. м.; дон. от Лѣтк. екон. (1753).

Зъ голою рукою зъ голими руками, *неозброєний, що не має нічого в руках.*

XVI. (Герб дают) въ полю часто гулящому, не зъ голою рукою, зъ шаблею острою Пер. Мат. I, I, 75 (1591).

XVII. Они ґвалтовники при оружіи, а я зъ голими руками Ак. Нѣж. маг. 24.—Ак. Полт. С. 184.

9. *Без значіння, нічим не підпертий, не потверджений, порожній, марний; усний, слівний.*

XVI. Онъ доводу слушного... на то не вчинилъ одно словы голыми то мовил Ак. ЮЗР. I, 108 (1540). — Маєм... заплатити вси шкоды... без жадных позвовъ... толко на голое слово єго милости Арх. ЮЗР. VIII, III, 185—186 (1569).—Я на голое слово мужицкое врꙗднику своєму за того вола платити не кажу Ак. Копн. С. 44 (1570). — Тая справа вже за декретомъ трибуналскимъ, а не зъ голого позву до суду тутошнего... пришла Арх. ЮЗР. I, I, 329 (1592). — Кгдыжъ въ речахъ таковыхъ не голою присегою о которую человѣку простреного сумнѣня лацно довести потреба, але писмомъ светками, подобенствомъ речи слушными а правдивыми знаки, водле артыкулу пятьдесять втрого ib. 418 (1594).—Доводъ голый... водле права допущонъ быти не можеть ib.

XVII. Выполнити... полторы тисечи золотых... под нагороженем шкод на голое реченье слова кромъ жадного доводу Сб. стат. II, 70 (1613).—Доводы о... исхожению Духа... от самого толко отца не голыми и не вѣтрными словы але Автєнтиками Кн. о Вѣрѣ, 164.—Первый... роздѣлъ, прочъ голыхъ словъ нѣчого въ собе не маєтъ Копист. Пал. 352.—Они безъ жадного доводу голыи слова Юліевы способомъ історійнымъ реферовали ib. 572.—Василь... жадного права в руках в себе не мѣючи голими толко словами (свѣдчилъ) Прот. Полт. С. I, 197 (1698).

XVIII. (Мы) обовязуемся... нагороженим шкоды голим словом менованной Мат. и зам. 170 (1708).—Ижби хто... на оний згрунтъ суду жадного права, яко листовного, такъ онъ знаковъ слушнихъ, явнихъ граничнихъ не показалъ и свѣдковъ ку доводу ведлугъ сего статуту ни одного не ставилъ, толко такъ голими слови Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 14—15 (1730).—Толко голими словами тотъ грунтъ своилъ Стат. 60.

10. *Чистий, білий непописаний (папір).*

XVI. Листъ мамранъ голый неписаный под печатью и съ подписомъ руки его милости... епископа Ак. ЮЗР. I, 263 (1596).

XVII. Склепы... в которих... позамурованиє были справы, яко то: привилеє од королев:... мемъбрамы голиє Арх. ЮЗР. III, IV, 58 (1649).

XVIII. Інтролѣґатору... далемъ оправить... на протоколъ голихъ листовъ 120 Дн. Марк. II, 227 (1728).

ГОЛЫШЪ, *рм. Голяк, бідак, людина, що нічого не має.*

XVIII. Не добро: на свѣтѣ голышамъ Клим. Вірші, 62.—Дайте минѣ панове горячого книша, а потѣшьте в нещастю бѣдного голиша Вірші нищ. 2. 18.

I. **ГОЛЬ**, *рж.* (рос.) *Див.* **Ґоль.**

XVIII. Подшита (калиця) голью красною Кн. ризн. 41-б.

II. **ГОЛЬ**, *рж. Гілка, галузь.*

XVI. Вѣтвъ голь Зиз. Лекс. 95 (1596).

XVII. Росчка, галуз, голь или голца з' листѧм Бер. Лекс. 26.—Гды на деревѣ голь оттялъ з' того дерева заразъ кровъ плынула Гал. Боги пог. 30.

XVIII. А дороги колодами и голями деревними заваляти Літ. Вел. IV, 201 (Діар. Ок.).—На десяты голяхъ не вѣшайсѧ Клим. Прип. 268.

ГОЛЬЕ, *рн. Збірне від «голь II», гілля.*

XVI. Вѣтвие—голье, розки Лекс. 3.

XVII. На голѧхъ того дерева гнѣзда свои мѣли птахи Гал. Кл. Раз. 205.—Дубъ мѣючій густоє велми гольє Рук. Хрон. 103.

XVIII. Сухая липа без листу и голля Єв. Реш. 344-б. (1710).—Голлямъ добовимъ коней своихъ пасли Літ. Вел. I, прил. 25.—Смоквина ростетъ... не високо, голля много Пелгр. Ип. Виш. 22.—Голля долженъ хозяинъ дерева отъ двора помѣжного отрубать Права, 554.—Соловейко... на голяхъ лящитъ Тих. № 11, к. 13-б.—На к ждой голлѣ по четири голлѣ Тих. № 8, к. 81.

ГОЛѢНАТЫЙ, *прикм. Див.* **Голинятый.**

ГОЛѢНКА, *рж. Здрібн. від «голень».*

XVII. Глезно: Голѣнь, голѣнка Бер. Лекс. 28.—Оупав быв снѣгъ и оу селѣ майже посеред голѣнки Літ. Гукл. 80.

XVIII. Бги... лежат на земли... где котрому колѣно, где якому голѣнька Пам. укр. м. II, 128 (Рк. Тесл.).

ГОЛѢНЫЙ, *прикм. Криве шило шити халяви.*

XVIII. Шило голѣноє Клим. Прип. 257.

ГОЛѢНЬ, *рж.* (ц. сл.). *Частина ноги поміж коліном і ступнею.*

XVI. Глезно, голѣнь Зиз. Лекс. 97.

XVII. Глезно: Голѣнь, голѣнка Бер. Лекс. 28.—Діавол... стому деревом колѣно и голѣнь перебил Жит. Св. 494-б.

XVIII. Комар з дуба звалив ся, трафивъ на коренище, збив собѣ голѣнъ плечище Пер. Мат. I, I, 30 (1718).

ГОЛѢТИ, *дс. Див.* **Голити.**

XVIII. Въ дни стыя можетъ члвкъ трунки продавати, голѣти Собр. Прип. 109.

ГОЛЮНКА, *рж. Див.* **Голѣнка.**

XVII. Голюнка—голенъ, глезно Синон. сл.-р. 17.

ГОЛЯКА, *рж. Див.* **Голь.**

XVIII. Потреба дикую грушку зо всѣхъ голякъ албо галузокъ осторожно обтяти Укр. Госп. Пор. 76.

ГОЛЯКЪ, *рм. Див.* **Голышъ.**

XVII. Обличеніє діявола... отъ совлекшагося съ хитроуп етенныхъ сѣтей его голяка и странника Арх. ЮЗР. I, VII, 19 (И. Виш.).

XVIII. Я козакъ, я голякъ я о у вѣйску не служу а сидючи воши бю Рук. К. У. № 21, к. 7-б.

ГОЛЯМБИКЪ, *рм. Див.* **Алембикъ.**

XVIII. Голямбикъ мѣдный Арх. Вид. м. екон. спр. (1748).

ГОЛЯНИЧКА, *рж. Мисочка на воду, щоб голитися.*

XVIII. Комисарови дали цѣни, полумисков ламанихъ фунтъ 26, а велѣли єму зробити... голяничокъ двѣ, тацу на чай или кагве Дн. Марк. I, 141.

ГОЛЯСТЫЙ, *прикм. Що має, багато гілок; гіллястий.*

XVII. Винноє дерево голястоє Кн. Рож. 221-б.

ГОМЕЛЬ, *рн.* (?).

XVIII. Въ городѣ въ замку бывалъ третій дворъ Ломиковского, в которомъ былъ гомель каменной, а нынѣ разобранъ Укр. ист. м. 65 (1726).

ГОМИЛІЯ, *рж.* (гр. ὁμιλία). *Казання, що містить в собі виклад і розбір євангелі.*

XVI. Слухай же што мовитъ Златоустый въ гомилии остатней Отп. И. П. кл. Остр. 1087.

ГОМОЛКА, *рж. Здрібн.* (пор. ц. сл. гомоля). *Кулька, галушка зліплена з чогось.*

XVII. Даніилъ смолу сѣру и волну заваривъ вкупѣ а учинивши гомолку вкинулъ зміеви въ ротъ Крон. Боб. 152.

ГОМОНЪ, *рм. Гук людської мови, галас, крикнява, шумлява.*

XVI. Безмол'в'ствую, в' затишу живу, без'гомону Зиз. Лекс. 94.—Мол'ва гомонъ, гук от мовы людскои, окрик и тыж трвога ib 102.—

Одно жъ услышавши дей тотъ гомонъ люди сторонннии... на тотъ гук скочили Кн. Гродск. Луцк. 118 (1574).—Якобы безъ розъруховъ и гомоновъ и гуковъ... духовные свое справы отправить могъли Берест. соб. 188.

XVII. Безмолствую: В затишу албо без гомону живу Бер. Лекс. 2.—Молва... гомонъ, гук' от мовы людзкои ib. 80.—Слѣпец'... послышавши гомон' людій за христомъ идучих'... пытал Єв. Калл. 717.—О што не поєднокротъ сварки и гомонъ межи собою мевали Кн. Гродск. Жит. 310 (1646).—Жебы смо кгды оучимо гомону и криковъ оуходили Єв. Вил. II, 9.

XVIII. Старшина зъ Козаками... знову учинивши гомонъ и розрухъ нѣсколко началнихъ людей своих забили Літ. Вел. II, 163—164.

ГОМОНѢТИ, *дс. Розмовляти.*

XVI. Мол'влю, гомоню, гучу Зиз. Лекс. 102.

XVII. Молвлю:... гомоню замучую, гучу, кричу, засмучую и засмучуюся Бер. Лекс. 81.—Гомоню—мовлю, плищую вопію Синон. сл.-р. 17.

ГОМОРЧИКЪ, *рм. Мешканець Гомори.*

XVII. Дознали горкости его (Христа) Содомчикове и Гоморчикове Рад. Ог. 450.

ГОМОРЯНИНЪ, *рм. Мешканець Гомори.*

XVIII. А ци не упали Содомляне и Гоморяне Пам. укр. м. II, 134 (Рк. Тесл.)

ГОНЕНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Переслідування.*

XVI. Гоненїе пренаслѣдованѧ Зиз. Лекс. 97.—Церква... триста летъ утискъ и гоненье терпела от тирановъ Отп. И. П. кл. Остр. 1099.

XVII. Гоненїе: Преслѣдован'е Бер. Лекс. 29.—Смерть...не могла их (угодников) нѣкгды розлучити, анѣ огон... и гоненїе найприкрѣйшое Єв. Реш. 22.—Найпершое гонение на правовѣрныхъ повстало... от старших Крон. Боб. 193-б.

ГОНЕЦЪ, *рм. Чоловік, що його послано з якимсь спішним дорученням, посланець, кур'єр.*

XV. Посем же Мьстиславъ вборзѣ посла гонцѣ по Юрьи кнѧзи Пороскомъ Ин. 930 (1289).

XVI. Мають давати (коней) подъ наши гонцы Ак. ЗР. I, 227 (1501).—Гонецъ маетъ ѣхати до уряду господарьского за листомъ ib. III, 92 (1557).

XVII. Кроль польский... послалъ гонца своего Кул. Мат. I, 85 (1606).

XVIII. Не жаденъже и гонецъ немѣетъ въ срдцы бога Клим. Вірші, 141.—О удержаню гонца Московского на границы Литовской Вел. Сказ. 74.

ГОНЗАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Утікати*.

VXII. Гонзаю, Оутѣкаю, оубѣгаю Бер. Лекс. 29.

XVIII. Всякъ смерти желаетъ, но смерть гонзаетъ; вседневно огнь ревно исть тѣло Зб. № 1748, к. 10-б.

ГОНЗЕНЬЕ, *рн. Чинність від «гонзати».*

XVII. Гонзеніе: Оутечѣнье Бер. Лекс. 29.

ГОНИТВА, *рж.* 1. *Бігання наввипередки, бігання до мети, біг.*

XVI. Апостолъ Павелъ потѣшает... мовячи: «гонитву добрую отправилъ» Катех. 42.

XVII. Колькодесять чоловѣк... пріѣхали... для игры и гонитовъ Ак. ЗР. IV, 297 (1608).—Тыи, которыи Олимпійскіи гонитвы строятъ и на вытечки пускаются Копист. Пал. 915.—Ото чотырдесѧтного Поста гонитвы плѧц' отворѧет'сѧ намъ Єв. Калл. 56.—Ристаніе: Вытѣчки, Гарцованіе, Гонитвы, Заводы, Бѣганіе коньми Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Жел. 1642).—На... веселю были розмаитые игры и гонитвы Крон. Боб. 164-б.

XVIII. Стадіонъ... естъ мѣсто борбовъ и гонитвъ Іер. Мих. 232.

2. **(за кимъ)**. *Переслідн.*

XVII. А то знаки суть гонитвы тоее за мною Арх. ЮЗР. III, I, 165 (1611).

XVIII. Видячи кумяни пад собою страх и гонитву Ал. Муз. № 488, к. 10-б.

ГОНИТВНЫЙ, *прикм. від «гонитва».*

XVII. Ото чотырдесѧтного поста гонитвный плѧц отворѧетсѧ намъ, братіе Єв. Вил. 28-б.

ГОНИТЕЛКА, *рж. Переслідувачка.*

XVIII. Перед Єзавелїю црцею гонителкою на хрстїѧнъ Пам. укр. м. I, 301 (Рк. Тесл.).

ГОНИТЕЛЪ, *рм. Переслідувач.*

XVI. Гонитель, пренаслѣдовъца Зиз. Лекс. 97.

XVII. Гонитель: Преслѣдовца Бер. Лекс. 29.—Оные гонителѣ христовы Єв. Реш. 41.

ГОНИТИ, *дс.* **(кого)**. 1. *Гнати, примушувати йти або бігти перед собою.*

XIV. Хто вепры гонитъ до лѣсу чрезъ чюжое имѣніе Ак. ЗР. I, 19 (1347).

XVII. (Мы) конѣ гонили Жит. Св. 189.—Господаръ Леско велитъ на зарѣзъ гонити (вувци) Прот. Полт. С. I, 17-б (1674).

XVIII. Не на кровъ всенародную гоню, но отъ наступающихъ на насъ войсковъ боронюся Літ. Гр. (рк.) 26.—От вола, которих гонят до Шлionска... по десяти копѣекъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 64 (1722).—Дѣти ваши з' молоду научилисѧ ходити за бидломъ гонити на пашу Науки парох. 249.

2. **(чимъ що)**. *Вправляти в рух що, гнати.*

XVIII. Сѣли на тото коло... и сѣвъши почали гонити онымъ коломъ Ал. Тиш. 31.—

Петро с товариши за сіє два мѣсяци с которих парому не гонили видат єму по єдиной копѣ Арх. Вид. м; спр. о пором. (1738).

3. *Виганяти.*

XVII. Гапка почала Тимка з комнаты гонити Прот. Полт. С. I, 227 (1700).—Пурим... бувает з Амона гоним Интерм. 83.

4. **(кого, по кому, за кимъ).** *Переслідувати, тіснити, гнобити.*

XIV. Петръ гонилъ Яна на улицы Ак. ЗР. I, 7 (1347).

XV. И пробѣже лѧдьскую землю гонимъ гнѣвомъ Биимъ Ип. 132 (1019).—Далече єсмь гонилъ по Половцехъ, а кони мои не могоутъ ib. 640 (1185).

XVI. Вечорко... почал за нею гонити, ажъ тая девка у воду... скочила Арх. ЮЗР. VIII, VI, 424 (1575).—За мною гонили людъ єго пиший, гайдуки, ажъ до самоє почи ib. VI, I, 119 (1582).—Много за нимъ гонили, ажъ до границы мултянскоє Кул. Мат. I, 75 (1600).

XVII. Гоню: Преслѣдую, наслѣдую, держуся Бер. Лекс. 29.—Фараонъ... з' войсками своими... гонилъ за Іилтѧнами Гал. Кл. Раз. 115.—Узриши... совѣст свою, гонящѹю тебе Єв. Реш. 445.—Снове зас веніѧминови знову з мѣста выскочивши, смѣло гонили оутѣкаючих израилчиков Зб. 1693 р. к. 174.—Авраам... поразилъ (Єгиптян) и гонилъ ихъ Крон. Боб. 14.—Которых (шпиѓовъ) гонили до бродѹ Іωрдана Літ. Рук. 47.

XVIII. Чаплинский, гонячи на всѣхъ насъ Малоросияновъ гонитъ... и на вѣру нашу православную Вел. Сказ. 22.—Дорошенко, якъ заєцъ по болотах... гоненний заледво бѣгствомъ спаслся от бѣди своєя тогдашнея ib. 205.—Єлісовета со Іоанном скрілася, єгда Іродъ гонилъ Пелгр. Ип. Виш. 93.—За нею єдин жол'нѣръ гонивъ с копѣєю Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).—Гонил их Алеѯандеръ тры дны и три нощы Ал. Муз. № 488, к. 11.

Гонити на здоровье, *важити на чиє здоров'я.*

XVI. Пан Андрей Монтолтъ... гонячи на здоровъє моє по кгрунте моем єздилъ Ж. Курб. I, 85 (1577).—Янъ Скурка... на здоровье пана Каспорово гонилъ и отповеди и пофалъки... чинилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 335 (1582).

Гонити слѣдъ. *Див.* **Слѣдъ.**

Своє гонячы, *діючи в своїх інтересах, своїм робом ходячи.*

XVII. Ижъ рейментарове Полского войска, Фирлѣй и князѣ, такъ же и иншіє панове, межи собою не згожалися, кождый своє гонячы, козаковъ не звытяжили Крон. Полск. 404.

5. *Бігти услід, доганяти.*

XV. И то и ѣщи вьзнали аже влдчии люде слѣдъ гонѧть по лисичии брод ЮРГр. № 53 (1422).

XVII. Брат... послал... Мавра гонити... венедикта повѣдаючи иж... неприятел згинул Жив. Св. 27.—Іосифъ призвавши шафара реклъ: встань, а гони мужей а поимавши рци:.. чару... з которои піет (панъ) украли Єв. Реш. 37-б.

XVIII. Бгъ съ ласкою и милосердієм своимъ власно гонивъ за нами Науки парох. 8.

6. **Гонити вѣтра въ полю,** *змірятись, битись до чого даремно, без пуття.*

XVIII. Чого ты теперь пусто бѣгаєшъ и чого вѣтра у полю гонишъ? Чого не можешъ имити за тымъ не гони Ал. Тиш. 52.—(Гетмани полскіи) усовѣтовали за бл(а)го іскати и гонити вѣтра въ полю и виправити... значнии партии войска своєго землею Вел. Сказ. 33.

7. *Ловити, брати, шукати.*

XV. Туто гонити бобры бобровникомъ (можно) Ак. ЗР. I, 69 (1453).—Ажъ бы имъ... дозволилъ, въ ихъ земляхъ... гонныхъ бобры гонити ib. 171 (1497).

XVIII. Єздилисмо зъ братомъ п. Андрѣємъ въ поле, гдѣ зайцовъ нѣсколко гонили, а одного толко затравили Дн. Марк. I, 17 (1723).

8. **Гонити горѣлку,** *робити горілку.*

XVIII. На два казаны горѣлку гонятъ Быт. млр. обст. 348.

ГОНИТИСЯ; *дс.* 1. **(За кимъ).** *Бігти услід, доганяти, шукати.*

XVII. Миска Петраченка видѣлемъ, же се за дѣвчиною гонилъ Ак. Нѣж. Маг. 25. — Небожчикъ... за хлопцемъ отца Терпила гонился Прот. Полт. С. I, 145 (1692).

XVIII. За умом гонится Клим. Прип. 216.

2.—**(межи собою);** *переганяти один одного.*

XV. Стрѣльци... почаша сѧ стрѣлѧти межи собою гонѧчесѧ Ип. 575 (1174).

3. *Переслідувати.*

XVIII. Онъ предъ ними пошолъ въ степы, а ляхи гонилися за нимъ Літ. Черн. 77.

4. *Швидко бігати, бігти.*

XVIII. Яковъ... набѣгалъ на... дворъ съ ручницею... по полямъ... гонился Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 187 (1729). — Коли конь падаєтъ на тилъ... возми ложку меду... горѣлки... змѣшавши вълій въ горло и гонися на немъ, ажъ до поту Укр. Госп. пор. 65.

ГОНКА, *рж. Переслідування.*

XVIII. И будет там крикъ великій и гонка и сѣчъ страшная и война Пам. укр. м. IV, 330 (Рк. Тухл.).

ГОННЫЙ, *прикм.* 1. *Де єсть* **Гоны**, *себто місця де водяться звірята, що на них полюють.*

XV. Ажъ бы имъ самымъ дозволилъ... въ тыхъ рѣкахъ гонныхъ бобры гонити Ак. ЗР. I, 171 (1497).

2. *Що може добре гнатися.*

XVIII. Дали єму войска задунайского двацеть тисячъ, гонного рицерского, барзо збройного и военного Ал. Тиш. 58.

ГОНОРОВАТИ, *дс. Шанувати, величити.*

XVIII. Хмельницкій...былъ гонорованъ чрезъ два дни Сб. лѣт. 10 (Кр. оп. Млр.).—Ци не гоноровалем вас пристойне? Пам. укр. м. I, 171 (Рк. Тесл.).

ГОНОРЪ, *рм.* (лат. honor). 1. *Честь, гідність, достоїнство.*

XVII. Орликъ... словы непристойными гонор и станъ ихъ (священниковъ) духовный... соромотилъ Пам. КК. I — II, 63 (1635).—(Люд.) гоноров и звѣрхностій доступити прилѣжно старалися Рук. № 362. к. 119.—Гоноровѣ священическому дѣется кривда Ак. Нѣж. Бр. 11 (1689).—Свѣт.... поднесет члвка на гонор высокий, потом на дол кинул Каз. № 32 к. 122.—Того... пожаданного гостя и я... годным стался... витати... вѣншую и я таковего гонору и таковои щасливости Рук. № 0. 4° 86, к. 94.—Жаденъ не сподивался, абы на такъ высокій гоноръ вступити мѣлъ Рук. Хрон. 319.

XVIII. Тим гетманским гоноромъ князя Вишневецкого... обминено Вел. Сказ. 53.—Особомъ тилко приватнимъ гонори ваканси, добра суть назначони Літ. Вел. II, 250.—Поздоровляючи Вашъ-Мости Мосцѣ Пана на томъ новомъ гетманскомъ гонорѣ ib. III, 57—58.

2. *Шана, пошана.*

XVII. Вмст в' особѣ оного яко кревнему гратифікацію и гоноръ оказуемъ Тит. 138 (Копист. 1625).—Клирикъ единъ з Рыму хотѣл' гонору доступити и не доступил Збірн. 1693 р. к. 185-б.—Якую славу албо гонор или блгдть учинилисмо за тое Мардохеови Крон. Боб. 158.

ГОНТА, *рж. Див.* **Ґонта**.

XVIII. Трапеза гонтою покривается Листи Конт. 24.

ГОНТАРСКЫЙ, *прикм. від «гонтаръ».*

XVIII. Нѣсколько оныхъ (гонтарів) з Малой Россіи виcлать къ Москвѣ... для наученія того гонтарского дѣла русскихъ людей Діар. Хан. 68.

ГОНТАРЪ, *рм. Див.* **Ґонтаръ**.

XVIII. Грамота першая о гонтарахъ Діар. Хан. 68.

ГОНТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ґонтовый**.

XVII. Якъ звонницю побивали, то за червон'ця купилемъ гвоздя гонтового Отч. Пер. Жит. 15.

ГОНЦЕМЪ, *присл. Пішки.*

XVIII. Козаки... гонцемъ до домовъ своихъ отпущени Літ. Вел. II, 84.

ГОНЧАРНЫЙ, *прикм. Див* **Гончарскый**.

XVIII. За передѣлку грубы с печю... гончарнымъ майстрамъ 5 р. 55 к. Расх. тетр. рыбн. ц. 7-б (1791).

ГОНЧАРНЯ, *рж. Робітня, де виробляється череп'яне начиння.*

XVIII. (Сгорѣли) ковалня съ келією, гончарня и горнъ Літ. Мг. м. 72 (1736).

ГОНЧАРСКЫЙ, *прикм. від «гончаръ».*

XVI. Сосуд скуделничъ—начине гончарское Лекс. 14.

XVII. Скуделничный: Скорупаный, глинаний, гончарскій Бер. Лекс. 148.—Казалъ Бгъ... пророку Іеремѣи внійти в' дом' гончарскій Гал. Кл. Раз. 496 (1665).

XVIII. Подрядилъся гончарскій атаманъ... пѣчъ дѣлать Дн. Хан. 40.—Цехмистеръ гончарский у его браты Рев. Черн. п. 585-б (1734).—Купили за них (гроши) село скуделниче то єсть гон'чар'ское Пам. укр. м. II, 232 (Рк. Тесл.).

ГОНЧАРЪ, *рм. Той, що робить глиняні (череп'яні) вироби.*

XVI. Скудел'никъ, гончар Зиз. Лекс. 108.—(Намѣстникъ) за себе забралъ... ремесниковъ мѣста Полоцкого... и шевцовъ и гончаровъ Ак. ЗР. I, 358 (1503).

XVII. Скуделникъ: Гончаръ Бер. Лекс. 148.—Гончаръ глины въ моци не маєтъ абы зъ тогожъ умѣшанья учинилъ єдно начиня ку учтивости а другоє въ нечесть Копист. Пал. 799.—Гончар... робил на колѣ начинъе глиняное Єв. Реш. 427.—Яко гончар горнцы может чинити цалые Жит. Св. 218.

XVIII. О гончаряхъ слово вѣршовое похвалное Клим. Вірші 98.—И гончари дали талляръ на корогву Кн. Цеху Кол. 4-б (1734).—Семенъ Бережний гончаръ Рев. Черн. п. 578 (1734).—Чтоб гончарѣ Кузменко и Максимъ доробыли до зеленой печи чого нѣт Дн. Марк. IV, 200.

ГОНЧЕРЕВЫЙ, *прикм. Що належить до ганчаря. ганчарський.*

XVI. Коупили... поле скоуделниче [гончереве] Єв. Пер. (рк.) 116-б.

ГОНЧИЙ, *прикм.* 1. *Що далеко тягнеться, довгий.*

XVIII. Кгрунтъ... межъ Илінщиною и Єрошовщиною идетъ ровомъ на гончую лозь Ак. Полуб. 42 (1714).

2. *Що на те, щоб ганяти на полювання.*

XVIII. Дважъ ронда єденъ пестровизолоцаній гончій, а другій пуклатій гончій же Мат. Іст. ЮР. 86 (1744).

ГОНЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «гонець».*

XVII. Въ долгомъзадержанью того гончика... показалъ єси непріязнь, нелюдкость, грубость Ак. ЗР. IV, 500 (1618).

ГОНЪ, -Ы, *рм.* 1. *Гнання.*

Гономъ, *женучи.*

XVI. Што с дотычетъ якого ловенья выдры на рѣцѣ Оборовцѣ гономъ, тогды всимъ сельцомъ будеть вольно гономъ убить Ак. ЮЗР. II, 192 (1592).

Гономъ бѣжати, *бігти яко мога швидше.*

XV. Не стерпѣвъ Олександръ побѣже в том же гонѣ Шельвъ събоденъ быс бѣ бо храбръ и во велицѣ чьсти оумертъ Ип. 764 (1231).

XVII. Кождый до поратованѧ ближнего прудкимъ бѣжитъ гоном Тит. 164 (Копист. 1625).

2. *Час, коли женуть череду.*

XVII. З них двора на свѣтаню, якъ бы на гонѣ, смѣте перед ворота жалуючих граблями у троємъ мѣстцу присунено Акт. Старод. кн. 59 (1693).

3. (*Здебільшого вживається у множині*). *Довший бік ниви, сінокосу, що проходить ратай плугом* (*нивний, плуговий*), *або косар з косою; така смуга, як міра довжини.*

XVI. (Два Апостола шли) до села которое єсть якобы стаянїи шестьдесѧт от Іерслима [або гоновь] Єв. Пер. 76.

XVII. Косил я сей облог... на гони вдовжъ Прот. Полт. С. I, 111 (1685).

XVIII. (Хутор) надъ Тясминомъ за гони одъ Чигирина Унів. Маз. 5 (1708).—Поляки... прогнали Козаковъ отъ обозу своєго якъ на полтори гоны Літ. Вел. II, 83.—И той то островъ Тендра на нижшой головѣ въ ширъ єсть на гони, а въ иншихъ мѣстцах єсть на ступеней три іb. III, 483.—Поле... по над тоєю Рудкою поперекъ на єдни гони, а в должину урочищами Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 14 (1730).—Гони того поля притягли по шлях Кн. Мѣск. Полт. 248 (1731).—А отъ тихъ могилокъ прямо чрезъ Супоєць до могили лежачой от Супойця на добріи гони плуговіи Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 21 (1735).—Чудо явилося... тамъ въ поли гоней нивныхъ на пять Сб. лѣт. 24 (Кр. оп. Млр.).—(Церковъ) от монастира заложенная на пустому, новому мѣсцю... чрез яръ и лѣсъ на гони Листи Конт. 10.

4. *мн. Місце лову.*

XVIII. Роспитати въ земляхъ и въ водахъ въ лѣснихъ уходяхъ, въ гонахъ Літ. Вел. II, 118 (1667).

Гоны бобровыи, *боброві гнізда, бобровня;*— **рибныє,** *місця в озерах і ставах, де водилося багато риби.*

XIV. А се ѧзъ великии кнѧзь... далъ єсми стои Троици рекоу звадоу з гоны з бобровыми Ак. ЗР. I, 27 (1399).

XV. У Княжичохъ земля борътнаа... и бобровыя гоны и ставъ Ак. ЗР. I, 38 (1415).—З дубровами с пасеками и з гаи... и з бобровыми гоны ЮРГр. № 65 (1433).

XVI. Которие входы даные Пива а Белобереже, бобровые гоны, а ставене сетокъ и рибные гоны по ѡзерамъ Пал. Изб. I, № 8 (1503).

XVIII. Имѣли люде и земли и ловли и леси озера и бобровыє гони у границах або в межахъ Стат. 60.

5. *мн. Лови, полювання.*

XVII. Оній домъ умалевалъ звѣринцами и вимислними гонами Рук. Хрон. 364.

6. *мн. Місце, де провадилося бігання* [*навипередки.*

XVII. Стадіонъ, стадій, стан, гоны Бер. Лекс. 155.

ГОНЬЗНУТИ, *дс.* (ц. сл.). *Докон. постать від «гонзати».*

XV. ѡдиномоу же ятвѧжиноу гоньзновшоу изъ вѣсцѣ Ип. 832 (1256).

XVII. Гонзе и гонзнувъ: Оушол', оутѣкъ, оубѣгъ... вым'кнулъсѧ, гоньзнулъ Бер. Лекс. 29.

ГОНЬЗНУТИСЯ, *дс. Див.* **Гоньзнути.**

XV. И гоньзновъшоусѧ Олександроу оставивъшоу все имениє своє и тако прииде Оугры Ип. 764 (1231).

ГОНЯТИ, *дс. Див.* **Гонити 4.**

XVIII. Нападатель... от того, кто за нимъ гонялъ, словленъ былъ Права, 569.

ГОРА, *рж.* 1. *Високе піднесення землі над рівниною.*

XV. Бѣ бо тогда вода текущи возлѣ горы Кьиевсьскыѧ Ип. 43—44 (945).—От лисеи горы по болото ЮРГр. № 78 (1443).

XVI. Мало ли ти бяшеть горѣ подъ облакы вѣяти лелѣючи корабли на синѣ морѣ Сл. о п. Иг. (Пер.) 124.—Арха з Ноимъ на горе станула на суши Хрон. Рымши, 217 (1581).

XVII. (Овечки) почали рѣзко скакати... по горахъ и падолахъ сѧ суганѧючи Бер. Вирші, 76—77.—Гора Сінайскаѧ от огню

курилася Гал. Кл. Раз. 136 (1665).—Іс... вступилъ на гору Єв. Вил. II, 6-б.—(Люде) къ горам и къ камяным скалам припадаючи... тяжко волати будут Єв. Реш. 13.—До того мѣсца далеко мил 4, а звлаща в горахъ непроходимыхъ Жит. Св. 19-б.

XVIII. Гора з горою не зыйдется, а члкъ з члком зыйдется, где колвекъ Клим. Прип. 208.—И ишли мимо гори барзо високие зъвемие фараонови (пірамиди), которие муровалъ каменемъ Путн. Іер. 6-б. (1704).—Видѣхъ... пустіе вали неgдис трудами людскими, аки гори и холми висипаніе Вел. Сказ. 3.—Поляки... уступили на гору близко къ себѣ прилеглую Літ. Вел. IV, 9 (Пов. 1728).—Пишѹть натѹралистове ѡ горѣ ѡлимпѹ, ижъ высокостю своею всѣ иншіе горы перевишшаеть Рук. № 362 к. 117.

2. *Місце вище положене, згір'я.*

XV. На Подолѣ не сѣдахуть люде но на горѣ Ип. 44 (945).—И закопали по перехрестныи путь што на долинѣ... алиж до лоз, а от лоз на гору до частых дубовъ ЮРГр. № 49 (1419).

XVI. Отецъ игуменъ, оказуючи границу земли своее... долиною на гору, узъ Долгое нивки замковое Арх. ЮЗР. I, VI, 28 (1539).

XVII. Тую зъ горы дорогу нижше монастыря Михайловского назвали здавна Чортово беремище Крон. Соѳ. 26.

XVIII. Єсли гримить... значить на горахъ добрій оурожай, а в низинахъ заразу Пр. Госп. 10.—Оное поле кругомъ той балки и по горѣ орали Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 33 (1745).

3. *Частина міста, що на горі, на високості.*

XV. Погорѣ Подолье все... въ оутрии же днь погорѣ Гора и моностыреве вси, что ихъ на Горѣ въ градѣ (Кієвѣ) Ип. 288 (1124).

4. *Горішня частина, верх.*

XVI. Въ горе олтара людемъ обходу не было Арх. ЮЗР. I, I, 79 (1579).

XVII. Пѣрамиды Єгvпетскіе... на долъ широкіи, а в' гору оузкіи спѣчастыи Гал. Кл. Раз. 473 (1665).—Монастиръская сторона (знаходиться) вышъ вгору Прот. Полт. С. II, 62-б (1679).—Пивовар... вгору с всѣх тих людских лукъ поприймавши к своему привлащил іb. 297 (1700).

XVIII. Оттолъ вгору поуз дорогу до заору Кн. Мѣск. Полт. 156-б. (1718).—Изображенъ былъ вгорѣ тріанигулъ Діар. Хан. 22.—Паникадилце пред Архіереем' в горѣ сребраное РКПЛ. 14.—Такъ в трибуналѣ на листу 19 от гори на строки третой доложено С. і Р. 39-б.

5. (*річки*). *Частина річки ближча до джерел.*

XV. (Границя) ѿ того села на низъ днѣстромъ до моря к земли волоскои тягнеть а на гору днѣстромъ наше рvское ЮРГр. № 68 (1433).

XVIII. Гетманъ зъ бояриномъ въ гори Днѣпра до Томаковки... прибывши изъ суденъ водныхъ на землю вѣсѣдши, суда всѣ великіи и маліи отпустили въ гору ажъ до Сѣчи Запорозской Літ. Вел. III, 450.—Полковникъ Вѣтверъ для проби велѣлъ числа 9 іюня ундеръ офѣцеру своему въ горѣ єдну плотину розрити Об. Черн. 118 (1722).

Въ гору (*річки*). *Проти води, в напрямі до джерела.*

XVII. Вгору Днѣпромъ... провадити Ак. ЗР. V, 133 (1674).—Идучы въ гору Чорнки (рѣчки), оную перейшли въ лѣво Ак. Зем. 118 (1689).

XVIII. Вгору Висли рушити на Варну Вел. Сказ. 153.—Назадъ плавнимъ походомъ въ гору Днѣпра повернути Літ. Вел. III, 446.

6. *Верхній поверх; горище, піддашшя.*

XVI. На той коморце гора, на той горе мисъ деревяныхъ чотыри Кн. Гродск. Луцк. 213 (1571).—Кожуховский из свѣтлицы выскочилъ и на гору ся сховалъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 383 (1583).

XVII. Горница: На горѣ на будованью домъ Бер. Лекс. 30.—Трикровникъ: Гора, на третем пятрѣ, саля іb.173.—Там шукай у бочцѣ за дверми платя их, а у тую мазку несѣть на гору Ак. Полт. Гор. Ур. I, 52(1665).

XVIII. Печей покоитчанихъ жилихъ три, а на горѣ похованихъ... три Быт. млр. обст. 339.—Александеръ Левицкій его (Чарниша) сундуки позносивши на гору своею печаттю позапечатовалъ Дн. Марк. II, 266 (1728).

7. *Вища просторонь, вища сфера, високість; напрям до зеніту.*

Въ гору, до горы, на гору; *у-вищ, у високість.*

XVII. Речи... высокіе на долъ ся оунижоуют, а низ'кіе на гороу ся подносять Тест. Вас. 39.—Скорѣй и быстрѣй, нѣжъ огонь, таковая молитва вгору летит Єв. Вил. 76.—На єдной вазѣ положѣте злото...: тая на долъ нахилиться, другая засъ вага нехай будетъ порожняя, тая до горы поднесеться Гал. Кл. Раз. 54.—Оумрлъ Апслъ Петръ за Ха от Нерона до горы ногами на крстѣ іb. 888.—А онъ на оныи пташки скоро дунулъ, взлѣтали в гору якъ живыи Гал. М. Пр. 365.—Приказалъ.... учинити дом Бжий вшир и вгору по 10 локот Крон. Боб. 47-б.—З арматъ тилко килко разовъ вистрелили, и то в-гору Літ. Сам. 200.

XVIII. Чомус моя чуприна як круч в гору встала Укр.-Р. Арх. IX, 54.—Випій же свату до дна, щоб воли орали, отъ такъ свату в' гору хвись, щобъ тобѣ брикали Пер. Мат. III, II, 158.—(Козаки) поднесли в гору палци Вел. Сказ. 81.—Подняв Моисей до горы руки свои Пам. укр. м. I, 252 (Рк. Тесл.). — Іисъ и погланувши въ гору а обачивши на деревѣ Закхеа повидѣвъ до него Науки парох. 131.

Въ гору головы подняти, *опам'ятатися, счутися.*

XVIII. Шведи... не даючи имъ (Полякамъ) ни мале в гору голови подняти Вел. Сказ. 135.

Въ гору пойти (*про гроші*), *піднестися на вартості, подорожчати.*

XVII. Того ж року... дорожня ся почала, гроши в' гору пошли, що разъ више Літ. Льв. 238.

До горы возноситися, пойти горою, *пишатися загордіти, запаніти.*

XVII. На преложенствѣ будучие люде до горы... возносяться Єв. Реш. 422.—Члвѣкъ... что мѣлъ ходити долом смиренія, то пошол' горою гордыни Рад. Ог. 124.

Зъ горы пойти, *іти на гірше.*

XVIII. З горы пошло Клим. Прип. 216.

Къ горѣ, ку горѣ, *уверх, угору.*

XVII. Вихоръ: Вѣтръ быстрый который в'коло крутитъ ѿ землѣ почавши к' горѣ Бер. Лекс. 15. — Възникаю:... Ку горѣ под'-ношу голову, ал'бо очи іb. 20.—Мнѣ к8 горѣ вам на дол значит иж ся над вами гор8 маю Жит. Св. 99-б.

XVIII. И зараз поднала са тма над м8кою къ горѣ, и ѡбачила стаа Бца иж т8т лежит множество мужей и жен. Пам. укр. м. IV, 154 (Біл. Рк.).

Подъ гору, *у діл, униз.*

XVII. Мы бувши зосланиє розглєдѣли, же кривдою великою Старосанджаровцам стало, що власном кгрунтѣ... ажъ против Буланової луки... а на болотѣ знизу, аж под гору очима скинути оденъ бокъ Ак. Полт. Гор. Ур. II, 53 (1669).

8. *Перевага, горування.*

Гору брати, взяти, забирати (*над ким*), *перемагати,-могти, переважувати,-жити, звитяжити.*

XVII. Тутъ смерть гору береть над нами Рад. Ог. 372.—Збойци... взявши гору над римляны Крон. Боб. 199-б. — Бунти... що далѣй гору брали Літ. Сам. 156.

XVIII. Кобринъ и Висничъ... що разъ въ такихъ своихъ поступкахъ забирали гору Літ. Вел. IV, 76 (Пов. 1728).

Гору вынести, мати, отримати (*над ким*), *брати, взяти перевагу над ким, переважити кого.*

XVII. Б8дь безпечен' С8щанскій, Крестъ з' Стрѣлою маєшъ, в' Гербѣ лацнѡ над врагомъ гору ѡтрымаєшъ Тит. 334 (П. Мог. 1637).—Мнѣ к8 горѣ вам на дол: значит иж ся над вами гор8 маю Жит. Св. 99-б.—Мушу имъ то єднакъ признати, же то имъ (войскам) щасте служитъ, поневажъ зъ малого початку так гору барзо вынесли Крон. Боб. (др.) 279.

9. **Горою спѣвати,** *співаючи брати високі ноти.*

XVIII. Спѣваєтъ акселента горою воловато, говорит грубо (чернецъ) Арх. Сул. ц. 132.

ГОРАЗДО, ГОРАЗДЪ, *присл. Добре, як треба, гаразд.*

XIII. Аще ли котораго слова не гораздо услышить то прашаєть слышавшаго Ист. Хр. Бусл. 364 (К. Тур.).

XIV. Гораздъ бысть вълшвенымъ прельщениемъ ἄκρος Св. и Зам. I, 23 (Хр. Георг. Амарт.).—Кметъ... поля... гораздо осѣєтъ озиминою и яриною Ак. ЗР. I, 20 (1347).

XV. Ярополкъ с дружиною своєю... ни нарадившеса гораздо оустремишаса боєви Ип. 297—298 (1136).—Штобы гораздо вода сышла ловити рыбы Arch. Sang. 58 (1463). —Мы на томъ твоємъ отказѣ тымъ рѣчамъ гораздо зрозумѣли Ак. ЗР. I, 134 (1493).

XVI. Николи такъ гораздо, какъ теперъ могли бы прійти Ак. ЗР. I, 372 (1506).—Єй отче [якобы рекль гораздь] Єв. Пер. 48.—Ведаємъ все велми гораздь, але терьпимъ и зносимъ Берест. соб. 294—296.

XVII. Ихъ (огірки) гораздо и добре кукобили Кул. Мат. I, 83 (1604). — Аще члвкъ с(т)раждет на камень, ромнову траву варитъ гораздъ в водѣ и тим парится Рук. № 362 к. 281-б.—А мы гораздъ чуємо... Ветх. Сказ. 51.

XVIII. Хвастовъ... велми гораздъ єсть укрѣпленій Літ. Вел. III, 127.—Отъ Теликгуля гораздъ треба ити день іb. 485.—Вже онуюпущу гораздо вирубили Млр. Посп. Кр. 18 (1738). — Дубини... паростокъ... в горшку... оттопить гораздо Млр. дом. лѣч. 33.—Хоть якый члвѣкъ грѣшный... нучнетъ жити гораздъ... не погынетъ Поуч. Няг. 140—141.—Противники мирскіе и жерци посовѣли, что чуют не на ехъ руку и потихшали гораздо Листи Конт. 23.

ГОРАЗДЫЙ, *прикм. Здатний, здібний, дотепний.*

XV. Поставленъ бы скопечь Маноуило епспомъ Смоленескоу, пѣвечь гораздыи Ип. 300 (1137).

XVI. Ни хытру, ни гораздү, ни птицю гораздү суда Божіа не минути Сл. о п. Иг. (Пер.) 122—123.

ГОРАЧИЙ, *прикм. Див.* **Горячий.**

XVII. Іоан... в горачом олѣю был смажоный от незбожного цря Жит. Св. 477-б.

XVIII. Нема там лѣта горачого и зими студенои Пам. укр. м. II, 61 (Др. Рк.). — (Розум) допоможетъ Вамъ до... помѣрне оуживанѧ... горачого трунку Науки парох. 126 (1794).

ГОРАЧКА, *рж. Див.* **Горячка.**

XVI. Кгдымъ былъ отъ пана бога хоробою тяжкою обложоною горачкою, або огневою... зложоный... (попы) склопъ запечатовали Арх. ЮЗР. I, I, 339—340 (1593).

XVIII. Способъ лѣченѧ розниxъ горѧчокъ также и фебръ Лѣк. 3-б.

ГОРАЧНОСТЬ, *рж. Див.* **Горячесть.**

XVII. Часомъ отъ зною, то отъ горачиости Сб. лѣт. 92 (Кієв. лѣт.).

ГОРАЧОСТЬ; *рж. Див.* **Горячесть.**

XVII. Новою теплотою и горачост'ю Дха его дѣло (члвкъ)... справовати оусилуетъ Карп. Каз. 2. — (Потреба Бга) любити ростропне, сладко, горачостию непрестанною Домецк. 60 (1683). — Оригенъ... много людей... горачостю Дха до вѣры привелъ Крон. Боб. 257.—Суша и горачость слонца великая была Літ. Сам. 149.

ГОРБАТЫЙ, *присл.* 1. *Що має горб; кривий.*

XVI. Слѧка, скор'ченаѧ, горбатаѧ Зиз. Лекс. 107.

XVII. Снъ царский... стрѣтил... старца горбатого и старого Єв. Реш. 446-б.

XVIII. Розмаито дѣти родѧт... скорченоє гор'батоє Пам. укр. м. II, 178 (Рк. Тесл.).— Дикіє гуси дивной композитури:... нос долгій горбатій, на низъ закривлений Дн. Марк. I, 284 (1725).

2. *Нерівний, покривлений.*

XVIII. Обоюду же суть Ѳѡли, то єсть горбатая зданія, отъ нихъ же вь єдиномь на восточной стѣнѣ, лобизаніє Іюдино Гр. Барск. II, 208—209.

ГОРБИТИСЯ; *дс. Триматися горбато, похилятися.*

XVIII. Идучи не горбся Полѣт. 49.

ГОРБОВАТЫЙ; *прикм. Що з трохи зігнутим вгорі хребтом.*

XVIII. (Чернець) ростом високоватъ, мало горбоватий Арх. Сул. ц. 122.

ГОРБОКЪ, *рм. Здрібн. від «горбъ».*

XVIII. А горбки на грунтах своихъ волно осаживат Стат. 32-б.

ГОРБУНЕЦЪ, *рм. Здрібн. від «горбунъ», горбатий чоловік.*

XVIII. У вечеру былъ я у Івановского горбунца, которого жена—кума моя Дн. Марк. II, 118 (1727).

ГОРБЪ, *рм.* 1. *Опуклість, наріст; опуклість хребтової кістки.* Gibber.

XVII. Иномꙋ шкодитъ... бол зꙋбов, плечей, нирок,... горбъ Кр. п. 307.

2. *Винесліcть, нерівність (на землі).*

XVI. Подле тои дорожки горбъ, который горбъ врядникъ менилъ быти концом Кн. Гродск. Луцк. 566 (1570).—К той дорожце прилегла... земля Тременьская от мѣста, а от Хорлупа... черезъ горбъ великий, ажъ до высокого горбу Арх. ЮЗР. VIII, VI, 367 (1571).

XVIII. В гору другою дорожкою, горбомъ к дорозѣ недранской идучою Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 4 (1719).—Городокъ сей сидитъ подъ самими горбами лезкгійскими Дн. Марк. I, 325 (1725).—А з другой сторони к Лѣплявому чистіє горби пѣсковатіє Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 62 (1748). — Не дармо весну працовали, и долины, и горбы пашнѣ поровняли Зб. № 1748, к. 1.

ГОРДА, *рж.* (фр. corde). *Линва, грубий мотуз.*

XVII. Взявши оних (Педору та Василя) на горду привели зараз до сѣлского ратушу Прот. Полт. С. I, 169-б (1694).

ГОРДЕ, *присл. від «гордый».*

XVI. Горде тайны божиє судишъ Отп. И. П. кл. Остр. 1049.

Горде хощу, *дуже хочу.*

XVIII. Єднакъ горде хощу жеб спслас' твоѧ дша Клим. Вірші 35.

ГОРДЕЛИВЫЙ, *прикм. Див.* **Гордый.**

XVII. Тако горделивы єсте Крон. Боб. 228.

XVIII. Въ горделивихъ єго замислахъ Літ. Вел. II, 477. — Не промовляй нѣкому ущипливими словами горделивыми, албо кого понижаючими Полѣт. 53.

ГОРДЕТИ, *дс. Див.* **Гордѣти.**

ГОРДИНЯ, *рж.* (ц. сл.). *Див.* **Гордыкя.**

XVIII. Прозбу за гординю: жалобу и слезы за бунти имѣютъ (Поляки) Літ. Гр. 49.

ГОРДИТИ, *дс.* (*ким*). 1. *Нехтувати* (*ким*), *гордувати* (*ким*), *погорджати* (*кого*), *не дбати.*

XVI. (Люди) Богомъ самымъ гордили Ак. ЮЗР. I, 285 (1598).—Хто вами гордитъ, мною гордитъ Отп. И. П. кл. Остр. 1075.—Римскіє папѣжове... всѣми гордячи, всѣхъ выклинаючи... за головы костелные оныхъ (грековъ)

признавати не хотѣли Хр. Фил. Апокр. 1548—1550.

XVII. Гнушаюсѧ: Бриджусѧ, отрѣкаюсѧ... горжу, взгоржаю Бер. Лекс. 28.—Горджу, брыджусѧ, зневажаю ib. 180.—Мы всим свѣтом гордимо Жив. Св. 17.—Жит. Св. 128.—Просимъ не горди нами Жит. Св. 128.

XVIII. Богами гордит а Ха вызнаваетъ Пам. укр. м. III, 46 (Перем. Пр.).—Чомъ ты гордишъ мною, не берешъ с собою Пер. Укр. Лир. 14.—Єжели сиротствомъ моимъ и подлою особою гордишъ не вѣдаю Арх. Сул. 42 (1722).

2. (*Чим*). *Не приймати, відкидати, відпихати.*

XVI. Отожъ маешъ згоду... котораа покорою Хвою гордитъ Отп. кл. Остр. И. П. 404 (1598).

XVII. Іерусалимомъ не треба гордити Літ. Густ. м. 40.—Тые бовѣм не только всею славою и богатствы того свѣтними гордѧтъ Карп. Каз. Т (1615). — Множеством милосердїѧ Бжого... горд8ешъ Єв. Реш. 150.

XVIII. (Христос) дарми тих царей не гордил Укр.-Р. Арх. 52.—Не горди (бце) прозбою нашею Зб. № 20, к. 5.

Див. **Гордовати.**

ГОРДЛО, *рн.* (пол. gardło). *Див.* **Горло.**

XVIII. Таковыи блюзнѣрцы... повинны быти гордломъ караныи Собр. Прип. 106.

ГОРДЛОВЫЙ, *прикм.* (пол. gardłowy). *Див.* **Горловый.**

XVIII. В' гордловой зась справѣ невѣста не присягаєт Собр. Прип. 107.—Патрономъ в' справе, кожный быти можетъ, а в' остатней потребѣ особливе гордловой, повиненъ дармо ставати ib. 117.

ГОРДОВАТИ, *дс.* (*чим*). *Див.* **Гордити.**

XVII. (Стый) для онои (нбсной хвалы) свѣцкими роскошами гордовав Єв. Реш. 206.

ГОРДОВИНА, *рж. Бот.* Viburnum Lantana.

XVIII. Рахуба древам рознымъ:... Гордовина Клим. Вірші, VI—VII.—Гамалѣя подарилъ мнѣ гордовину на чубукъ Дн. Марк. II, 26 (1738).

ГОРДОВЫСОКЫЙ, *прикм. Пишний, гордий.*

XVII. Духъ (отступниковъ) то абовѣмъ єстъ гордовысокой думы славолюбія и сребролюбія... надъ всемъ свѣтомъ пановати Копист. Пал. 692.

ГОРДОСТНЕ, *присл. Див.* **Горде.**

XVIII. Не виностесѧ гордостне з' того овшемъ в' собѣ оунижайтесѧ завше Науки парох. 136 (1794).

ГОРДОСТНЫЙ, *прикм. Див.* **Гордый.**

XVII. Покорити же ся истиннѣ гордостный духъ его (Латинника) єму не попуститъ Ак. ЮЗР. II, 257 (И. Виш.).

XVIII. Не устрашайтеся гордостной Лядской сили Літ. Гр. 43.—О гордостномъ цара Турского на Христіянъ военномъ намѣреніи Літ. Вел. I, прил. 29.

ГОРДОСТЬ, *рж. Пиха, гордощі, гордування, висока думка.*

XV. Поганыи же Половци побѣдивъше Игорѧ с братьею и взѧша гордость великоу Ип. 646 (1185).—Данилови же видѧщоу и Василкови гордость его (Доброслава) болшоую враждоу на нь воздвигноуста ib. 790 (1240).

XVI. Гордыня, пыха, гор'дость Зиз. Лекс. 97.—В болшую горъдость поднесъшися (неприятели) Arch. Sang. VI, 22 (1557).—Отож маешъ з'году... котрая покорою Хвою гордит, котрая виносится гордостю пыхою над увес свѣтъ Рук. Муз. № 513, к. 5.

XVII. Гордость: Хупавость, напыщенье, надутость Бер. Лекс. 30.—Гордость, которая низко и покорно седѣти не умѣетъ Копист. Пал. 557.—Не гордость же то и не противенство духови Святому св... соборами подданихъ ухвалъ не приймовати, а подъ свою цензуру все горнути ib. 692. — Корен... єст всѣмъ злостям... пыха або гордость Єв. Реш. 4-б.

XVIII. Оувидѣв'ши оный агглъ... свою слав8 поваг8 и горъдост моцъ и свое старшинство... там сѧ еще поднесло срдце его оу бол'ш8ю пыху и гордост Пам. укр. м. I, 325 (Рк. Тесл.).—Державцы польскіи... королевскіе мандати и привелея чрезъ свою гордост уничтожающе, своимъ неситим желаніем... чинили довлетвореніе Вел. Сказ. 13.—Тебе фортуна поднесла въ такъ великую гордость Літ. Вел. IV, 54 (Пов. 1728).

ГОРДЪ, ГОРДЫЙ, *прикм. Пишний, думний, чванливий.*

XV. Гордымъ Господь Богъ противитсѧ силою своєю Ип. 288 (1123).

XVI. Гордый, пыш'ный; горджус, пышнюс Зиз. Лекс. 97.

XVII. Горд', гордый: Пышный, бутный Бер. Лекс. 30.—Пышному або гордому чоловѣковѣ гдѣ Бог зъпротивляется Єв. Реш. 5.

XVIII. (Хмелницкій) учинилъ гордую и неласкавую на его (Киселя) одозвъ отповѣдь Літ. Вел. IV, 37 (Пов. 1728).—(Фарісей) человѣкъ гордій Науки парох. 134.

Гордымъ стати (на кого), *ставитись гордо до кого.*

XVII. (Самойлович) гордий сталъ не тылко на козаковъ, але и на станъ духовний Літ. Сам. 169 (1687).

ГОРДЫНЯ, *рж.* (ц. сл.). *Див.* **Гордость.**

XV. Свадившесѧ сами (галицкіе бояре) и приѣхаша с великою гордынею Ип. 790 (1240).

XVI. Гордынѧ, пыха, гор'дость Зиз. Лекс. 97 (1596).

XVII. Гордыня: Пыха, пом'па, бута, высокаѧ мысль Бер. Лекс. 30.—Не боишсѧ злых звѣрωв. выходѧчих з ломꙋ (мовлю смокωв пекелных), а рачей яскинѣ, ѿкол ωни вщалисѧ и матка их гордынѣ Тит. 15 (Митура. 1618).—Не розꙋмѣй... їж'бы то сѧя... книга... зложена длѧ ѧкои ω себѣ гордынѣ Єв. Реш. 1-б.

ГОРДЬ, *рм. Див.* **Гордость.**

XV. Поганымъ же одинако гордь имѣющимъ во срдци своемь Ип. 797—798 (1246).

ГОРДѢНЬЕ, *рн. Див.* **Гордость.**

XV. I скрушу руганье гордѣнья вашего Ип. 213 (1093).

ГОРДѢТИ, *дс.* 1. *Пишатися, чванитися, високо нестися.*

XV. Єдоучю Доброславоу во одинои сорочьцѣ гордѧщоу ни на землю смотрѧщю Ип. 790 (1240).—(Миньдовгъ) нача гордѣти велми и вознесесѧ славою и гордостью великою іb. 858 (1262).

XVII. Яко тымъ дочаснымъ свѣтомъ гордѣти и пожадливостями его Вопр. 109.—Бо она (душа) казанями усегда гордѣла, слушная жъ рѣчъ бы въ пеклѣ во вѣки горѣла Суд Бож. 303.

2. *Робитися пишним, гордим.*

XVI. Межи учтами гордѣют люде Рук. Муз. № 513, к. 56.

Див. **Гордити.**

ГОРДѢТИСЯ, *дс. Див.* **Гордѣти** 1.

XV. Болеслав же бѧшеть еще гордѧсѧ своимъ безоумьем Ип. 888 (1282).

XVI. Горджус, пышнюс Зиз. Лекс. 97 (1596).

ГОРЕ, *рн. Біда, лихо, нещастя.*

XV. О горе вамъ нечестивии Ип. 587 (1175).

XVI. Горе—бѣда Лекс. 5.

XVII. Горе... Бѣда Бер. Лекс. 30.—О горе, горе: не будет тоби часу призивати свтих Єв. Реш. 445.—О горе тобѣ нендзному Крон. Боб. 173-б.—Тогда будетъ... смутокъ тѧжкий болесть великаѧ... горе невимовное Рук. № 202, к. 203.

XVIII. Кричат страшливе: Ох, ох, ох, горе горе нам! Пам. укр. м. IV, 136 (Яр. Рк.).

ГОРЕВАТИ, *дс. Дізнавати горя, бідувати.*

XVIII. Горую да бѣдую Пер. Мат. III, II, 160.—Diwonka... horenko horuje Укр.-Р. Арх. IX, 11.

ГОРЕЛЕЧКА, *рж. Див.* **Горѣлочка.**

XVII. Pop poszed do korczmy horeleczku pyty Пер. Мат. I, I, 106.

ГОРЕЛЧАНЫЙ, *прикм. Див.* **Горѣлчаный.**

XVI. Зъ броваровъ котловъ горелчаныхъ три, жита копъ семъ сотъ... вывезли до именя князя Любецкого Арх. ЮЗР. I, I, 212 (1589).

ГОРЕНКА, *рж. Здрібн. від «горница».*

XV. И ту подъхватиша (Влад. Галицкого) подъ руцѣ и несоша и въ горенку Ип. 463 (1152).

ГОРЕНКО, *рн. Здрібн. від «горе».*

XVIII. Diwonka... horenko horue Укр.-Р. Арх. IX, 11.

ГОРЕНЫЙ, *прикм. Палений.*

XVIII. Часнокъ гореній растерши прикладати Млр. дом. лѣч. 244.

ГОРЕНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «горѣти».*

XV. Прилоучи же сѧ сице за грѣхы загорѣтис Холмови... сицю же пламени бывшоу, якоже со всее земли зарѣ видити... от горения сильного пламени Ип. 841 (1259).

ГОРЕСТЬ, *рж. Див.* **Горкость** 1.

XV. Всѧкъ бо члвкъ аще преже вкусить сладка, послѣди же не можеть горести прияти Ип. 94 (987).

XVI. Горесть, гор'кость Зиз. Лекс. 97.

XVII. Ученики... гды исти почали (ягоди) учулы горест великую Жит. Св. 427-б.—Вкоусомъ (чуе людина) невидимоую сладость и горесть Транкв. Зерц. 20.

2. *Див.* **Горкость** 2.

XVII. Горесть: Горкость, нахиленїе кꙋ гнѣву Бер. Лекс. 30.

XVIII. Прозвали тогды тое мѣстце горесть Пам. укр. м. I, 252 (Рк. Тесл.)

ГОРЕТИ, *дс.* (блр.). *Див.* **Горѣти** 1.

XVI. Тыи вси листы... погорѣли коли дворъ мой горелъ Арх. ЮЗР. VII, III, 55 (1563).

ГОРИДЕЯ, *рж.* (?).

XVII. Добре бы... пану Миколаю послати шкатулки хоч малючкий з горидеою Льв. Ставр. 93 (1627).

ГОРИЗОНТЪ, *рм. Обрій, овид, виднокруг.*

XVII. Дша єстъ Горизонтом до вѣчности и часу Рад. Ог. 113.—Слнце... з' ясност'ю великою показуетсѧ на горизонтѣ нашемъ земномъ іb. 363.

XVIII. Єще земля по многихъ горизонтахъ кровію людскою обагренная Вел. Сказ. 179.

ГОРИЛКА, *рж. Див.* **Горѣлка.**

XVI. Пиво и горилку запродавалъ Кн. Гродск. Луцк. 138 (1562).—У пивницы дей было: меду сычоного... горилки бочка Арх.

ЮЗР. VI, I, 122 (1582).—Але подобно рыхлей (где) въ корчме за горилкою научилесь ся тое диялектыки! Отп. И. П. кл. Остр. 1117.

XVII. Скором ся тоє горилъки напил, страх мене уже оминулъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 504 (1604).—(Теды они) поодбивавши коморы, свиръни, пивницы, што кольвекъ в коморахъ лекгуминъ было и въ пивницахъ медовъ, пива и горилокъ, то все побрали Гол. II. М. I, 534 (Вып. 1633).

ГОРИЛОЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Горѣлочный.**

XVI. Кади дви котлы горилочных два Пам. КК. III, 72 (1566).

ГОРИЛЧАНЫЙ, *прикм. Див.* **Горѣлчаный.**

XVI. Въ той же дей коморе взяли:... котловъ горилчаныхъ чотыри Арх. ЮЗР. VI, I, 122 (1582).

ГОРИСКО, *рн. Див.* **Горѣще.**

XVIII. Змолотили... гречихи послушнику, что в млѣнѣ на гориску Арх. Вид. м.; екон. спр. 80 (1754).

ГОРИСТЫЙ, *прикм. Повний гір, багатий на гори.*

XVII. Землю... которую людови свему гдь бгъ обецал... гористую и полную Каз. № 32 к. 110-б.

ГОРИШНЫЙ, *прикм. Що вгорі, горішній.*

XVIII. Мелница прозиваемая горишняя о двохъ колах мучныхъ Арх. Люб. 15 (1745).

ГОРКА, *рж. Здрібн. від «гора».*

XV. С бортми съ пасѣками... съ горами и съ малыми горками ЮРГр. № 54 (1422).

ГОРКО, *присл. від «горкый», гірко.*

XVII. Матка зъ дочкою... тыми словы мовили, сильне, слезне горко мовили Кул. Мат. I, 79 (1602).—Плачте и горко ридайте лихоим'цы Транкв. Зерц. 73.—Петръ... плакався горко Єв. Реш. 19.—Гор'ко было дочастноє житіє Товіи стому... Ветх. Сказ. 70.

XVIII. Голос чути бар'зо плачливый и горко жалосливый Пам. укр. м. II, 139 (Рк. Тесл.).

ГОРКОПЕЛЫННЫЙ, *прикм. Гіркий, як полин.*

XVII. Горкопелынным плачемъ лице своє мочитъ Діал. Волк. 54 (1631).

ГОРКОСТЬ, *рж.* 1. *Неприємний смак, протилежний солодкості, гіркість.*

XVI. Пити воды для горкости великоє не моглъ от чего и имя мѣстцю тому данно єсть: Мерра Катех. 45.—Якъ горкост солодкости... так невѣрныи люде вѣрнымъ... противятся Рук. Муз. № 513, к. 45.

XVII. В' землѣ горкость и солоность морскаѧ зостаєтсѧ Гал. Кл. Раз. 499.—Облак... в себѣ незадержуєтъ горкости Рад. Ог. 755.—Справуєтъ (вода)... горкост в' полинѣ Рад. Він. 132.—Холерикъ албо марсоватъ єсть попѹдливий, пышний... пѹлсъ маєтъ слабий, а скорий, на горкость в гѹбѣ ѹскаржаєтсѧ Кр. п. 309.

XVIII. Не могутъ взяти... отъ чесноку горкости, отъ меду солодкости Угр. Заг. 59.

2. *Прикрість, жаль, смуток, скорбота.*

XVI. Горесть, гор'кость Зиз. Лекс. 97.

XVII. Горесть: Горкость, нахиленіе кѹ гнѣвѹ Бер. Лекс. 30.—Добрѣ оучини человѣку справедливому в' горкости души єго и вѣчноє одержишъ отданьє Стат. Полоцк. Бр. 15-б.—Михайлиха Москалка яко в горкости материнской плачучи упросила абы... нагородит шкоду Ак. Полт. Гор. Ур. I, 128 (1668).—Не покажешъ ми добра котороє бы не змѣшалосѧ з горкостю смутковъ Рад. Ог. 13.—Зовѣте мѧ горкаѧ вдовица, бо мене горкостію наповнивъ Гсдь Бгъ Ветх. Сказ. 38.—Бачилисмо горкость души єго Рук. Хрон. 28.

ГОРКОТОЧНЫЙ, *прикм. Що тече від горя.*

XVII. Вдова... слезы горкоточныє прудко оусушуєтъ Панеґ. 26.

ГОРКОТѴРАНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Тиранский.**

XVII. Горкотѵранскій юж нам не пануєтъ декретъ Тит. 308 (1633).

ГОРКЫЙ, *прикм.* 1. *Що має смак протилежний солодкому, смак жовчі, полину, гіркий.*

XVII. Горекъ: Горкій Бер. Лекс. 30.—Вода горкая и солоная выходит з моря Єв. Реш. 429-б.—Полеторикъ на твари червоній... слинѹ солодкѹ маєтъ, солодкіє засрѣчи здают мѹ ся горкіє Кр. п. 309.—Знайшли воду, але велми горкую Крон. Боб. 45.

XVIII. (Вода) была барзо горкаѧ Пам. укр. м. I, 252 (Рк. Тесл.).

2. *Важкий, тяжкий, прикрий, немилий, нещасливий.*

XV. Ярополкъ... наконецъ и смерть горку прия Ип. 198 (1087).—Был єсмі.... в горких слезахъ Чет. 1489 р. к. 49-б.

XVII. Ото смерть горкаѧ, невчесне порвала славного Рыцера Тит. 40 (Сак. 1622).—Всяких утрапленых людей... з горкои бѣды их... вызволяймо Єв. Реш. 15-б.—Єсли нам горким Гдь Бгъ поможе Жив. Св. 127.—Зовѣте мѧ горкаѧ вдовица, бо мене горкостію наповнивъ Гсдь Бгъ Ветх. Сказ. 38.

XVIII. (Пекелная) сторона, злаѧ, темнаѧ, мрачнаѧ... гор'каѧ, плач'ливаѧ Пам. укр. м. I, 328 (Рк. Тесл.).—Коммисаре войске нашего вмѣсто заступниковъ горкіє суть нама продавци Літ. Гр. 49.—Повинниcмо неустаннъ

плакати и горкими заливаючися слезами Бжого милосердія просити Науки парох. 84.

ГОРЛАТЪ, *рм. Глек, що має звужене горло.*

XVIII. Сметаны горлатов шесть Арх. Вид. м.; екон. спр. 74 (1754).

ГОРЛАЧЪ, *рм. Див.* **Горлатъ.**

XVIII. Сметани горлачовъ одинъ Арх. Вид. м.: екон. спр. 74 (1754).

ГОРЛИВЕ, -О, *присл.* (пол. gorliwie). *Пильно, дбало, щиро, дуже.*

XVII. Горливо запобѣгаючи тому Ак. ЗР.V, 166 (1682). — Тое все предложивши... горливе прошу Черн. Тип. 578 (1689).

XVIII. Треба... оных горливе любити Клим. Вірші 203.—Полковники... писали въ Сѣчъ... просячи отъ ихъ Запорожцевъ горливе здоровой въ томъ поради Літ. Вел. II, 26—27.

ГОРЛИВЕЦЪ, *рм.* (пол. gorliwiec). *Горливий олові.*

XVIII. Якій народовѣ учинили пожитокъ оніи властолюбніи горливцѣ Літ. Вел. III, 107.

ГОРЛИВОСТЬ, *рж.* (пол. gorliwoś'c'). *Пильність, дбалість, старанність, щирість.*

XVI. Свѣтчу о нихъ ижъ ревность або горливость Бжію мають Отп. кл. Остр. И. П. 383 (1598).—До горливости побудилъ цесара нашого Хо. Фил. Апокр. 1528.

XVII. Горливость—рвеніе, ревнованіе, ревность Синон. сл.-р. 18. — Не гаси своеѣ горливости ку Црквви Восточной Єв. Калл. (пр.) 9 (1637). — Такая вѣра, такая горливост... и такая горячая любов до Ха Га своего квѣтнула Єв. Реш. 22-б.—Згасла горливость и охота у Хрстіанъ до слуханя слова Бжего Рад. Він. 745.

XVIII. Імѣючи горливость ку стой обытели... отдаламъ оную гребелку Ак. Мг. м. 164-б (1702).—І сей вѣршописъ мѣетъ к писарям горливост Клим. Вірші, 203.—Жиды... оулѣченного за горливость о честь спса своего... от сонмища изгнали Науки парох. 18 (1794).

ГОРЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. gorliwy). *Пильний, дбалий, щирий, уважний.*

XV. Церковъ Восточная... за... сузнаньемъ... папы... и... многихъ отецъ вѣры светоѣ горливыхъ, зъ... Римскою... приведена есть до единости Ак. ЗР. I, 56 (1443).

XVI. Видѣти жедали... многихъ отецъ веры светое горъливыхъ Антир. 961.

XVII. За дній и вѣкꙋ... горливого Законꙋ Бжго ревнителя Іѡсїи Тит. 68 (Конист. 1623).—Пречстая Два есть горливая, кождого члвка отводить от богатствъ марныхъ Гал. Кл. Раз. 280 (1665).—Знаю, же естес ты муж благочестивый і велми, вижу, до бога горливый Др. Ол. Ч. Б. 175.—Моисей... такъ бытъ горливымъ, же разъ стоячи за честь Бжію много тисячей забилъ балвохвалцовъ Рад. Ог. 155.

XVIII. А вида(й) го(р)ливие из серца литости Вірші Різдв. 137.—Горливимъ моимъ къ православію сердцемъ соболѣзную Літ. Вел. III, 567.—Илїя стый ѡ честь правдивого Бга ревнивый чили горливый Пророкъ Науки парох. 212 (1794).

ГОРЛИЦА, -ЦЯ, *рж. Зоол. Птиця з роду голубів* Columba turtur.

XVII. Горлицею называет'ся црковъ стая Гал. Кл. Раз. 71 (1665).—О горлици Гв 22 Рук. № 362 к. 266-б.—О, горлицо милуючая пустыню Жив. Св. 37.—Їды бы убогий... не моглъ овцы офѣровати, тоды двѣ горлици Крон. Боб. 51.

XVIII. Горлица... смутком спѣваетъ Єв. Реш. 340 (1710).

ГОРЛИЧКА, *рж. Здрібн. від «горлиця».*

XVI. Абы даль жрътвоу за него (обѣт'ницоу) якь же есть речено в' законѣ господни двое горличокь, албо двое голоубять Єв. Пер. 29.

ГОРЛО, *рн.* 1. *Частина стравного проводу поза піднебінням, пелька.*

XVI. Гортань, гор ло Зиз. Лекс. 97.—(Пан Борис) сам себе образил... и кост которая горло окриваетъ перебил Арх. ЮЗР. VIII, III, 399 (1583).

XVII. Гортань: Горло Бер. Лекс. 30.—Потравы поки в горлѣ ит лко оусоложоуют Тест. Вас. 35.—Спѣваймо Горломъ своимъ в' црквви Гал. Кл. Раз. 176.—На дрꙋгий день казалъ властелинъ (его) ѡбѣсити, мовячи: неповстигливое горло належит поврозомъ повстягнꙋти Рук. № 362 к. 121.

XVIII. Добре їды зтроха горло промочило Клим. Вірші, 172. — Полоскат губу часто и горло Млр. дом. лѣч. 3.—Перцю зернят 30 стовкти, з вином старим змѣшавши, влить коневѣ до горла ib. 21.—(Лѣкарство) вляти... коневѣ ... в горло Укр. Госп. Пор. 59.

По горло, *дуже багато, аж до нікуди.*

XVI. Стережи, абыхъ тебе ихъ сведецътвы по горъло не натъкалъ и явне тебе ими поконалъ Отп. И. П. кл. Остр. 1073.

2. *Передня частина шиї.*

XV. И одинъ с города потягнувъ стрѣлою оудари в горло (Владимира) Ип. 487 (1157).

XVI. (Пани Охлоповская) сама своею власною рукою ножемъ его (своего пана) власнымъ которым се он подголивал у горло сколола Арх. ЮЗР. VIII, III, 369 (1583).

XVII. Раны, яко и на горле або на шии сине, яко бы винцем шию обложил Арх. ЮЗР. VIII, III, 494 (1604).

XVIII. По шыи понадъ горломъ ґрузоли суть и ґул'кы (у коня) Укр. Госп. Пор. 60.— Нехай ѧзык мой прис(х)нет гор'лу моєму Пам. укр. м. I, 316 (Рк. Тесл.).

3. (*перен.*). *Пиття.*

XVII. Трафиться єму (иноку) отъ того чрева и отъ того горла звытяжитися, тому ни мало не чюдуйся Ак. ЮЗР. II, 219 (И. Виш.).

4. *Життя, голова.*

XV. И велѣлъ мѧ былъ избавить горла моєго ЮРГр. № 71 (1434).—Панове рада... не хотять того дозволити и допустити до горлъ своихъ Ак. ЗР. I, 156 (1496).

XVI. Завжды горла своєго на службѣ нашой не лютуєтъ Ак. ЗР. I, 368 (1506).—Я...Дашкевич,... выслужилъ... на кони моємъ седечи а горлѣ моєго не жалуючи на господарской службе, селище Арх. ЮЗР. I, VI, 14—15 (1510).—Брата съ нимъ послалъ... стерегучи привилія и горла отца Макарія Arch. Sang. II, 361 (1539). —А єстли бы хто забилъ, таковый... горло тратить Ак. ЮЗР. I, 113 (1541).—Такого и горла збавить мають Арх. ЮЗР. II, I, 23 (1574).— За такий выступъ мой не заслужиломъ былъ одно даньємъ горла ib. VIII, III, 334 (1582).— Горло своє стратилъ у Вильни Ак. ЗР. IV, 202 (1599).—И горлами своими потом тую статечност свою запечатали Катех. 76.

XVII. Але бы єму (члку) и о горло... ишло за вѣру... новинен... за ха... шию ѣаставити Єв. Реш. 28-б.—Хтобы на дом... наєхал, хотячи єго (господара) забити тот горло тратитъ Прот. Полт. С. I, 28-б. (1684).—Мы заховали горла свои в цѣлости Крон. Боб. 204-б.—Возметъ фараонъ горло твоє Літ. Рук. 22.—Хто... ударит нешкодливе, зостанетъ винным живъ, а єсли умретъ, то маєт дат горло за него ib. 46-б.

XVIII. Абы то сѧ єго боѧли и слухали во в'сем под затраченѧм горъла Пам. укр. м. I, 166 (Рк. Тесл.).—Не просимо оу єго ясности горла свои ни єдинъ з меже нас, повиннисмо их сами дати под мѣчъ ib. 171.—Юж ты оутратив горъло своє и будеш люто мученъ ib. V, 132 (Рк. Тесл.).—О поручниках ручившихся за похвалянча на горло или огнемъ С. і Р. 8-б.— За то имѣніє честь и горло винній тратитъ Стат. 31.—А воръ з лицем пойманной маєтъ горло своє подлуг стану оплатитъ ib. 64-б.

Горло дати, положити, *стратити життя, загинути.*

XVII. Волѣли при нем и горла свои положити Ал. Печ. 174.—Маєтъ винный дати горло Рук. Хрон. 62.

XVIII. Были готови и горла свои при достаткахъ остатнихъ положити Літ. Вел. IV, 196 (Діар. Ок.).—Ірод Антупа... яко выволанец з' землѣ мѣзерне горло далъ Пам. укр. м. II, 340 (Мал. Пр).

Горломъ даровати, *дарувати життя, помилувати.*

XVII. (Бгъ) отпускаєт вси караня, всихъ горломъ даруєт Карп. Каз. 131.—Чаленка... даровано горлом Прот. Полт. С. II, 147-б. (1678).

XVIII. Я тебе брате дарую горълом и здоровѧм Ал. Тиш. 40.

За горло взяти, *примусити.*

XVIII. Хведор просилъ унѣжоне: «если, вашмосцѣ пане сотнику, за мене отдаси свою невулницю... и из насъ кгди даст Господь Богъ потомство, будутъ твои власнии и довѣчнии подданнии... волно нехай будетъ милости твоей мене... и жону мою карати, и взявши за горло мое вести куда будетъ потреба твоей милости провадити Мил. Род. I, (прил.) 16—17 (1703).

На горло наступити, отповѣдати, стояти, *вимагати смерти.*

XV. Староста починаєтъ таковыє наѣзды и кгвалты надъ поддаными нашими, а надъ то єще на горло владыцѣ отповѣдаєтъ Ак. ЗР. I, 160 (1496).

XVI. Лист заручный... абы... не чынил и на горло єго не стоял под закладом єго кролевской милости Arch. Sang. VII, 45 (1558).

XVII. Видячи иж єст чоловѣкъ молодий на горло наступит не хотячи, правом, оного даровали смо Ак. Полт. Гор. Ур. I, 51 (1669).

5. *Смерть, кара на смерть.*

XVI. А так, єсли бысь того собору розорвати не хотѣлъ, а то я для славы продков наших и для народу нашого горлом своим печатати готовъ Ист. о разб. Флор. соб. 460-1.

Горло заслужити, *смерть заслужити.*

XVI. А єсли бы горло который с права заслужилъ и горломъ карать Пам. КК. I—II, 168 (1596).

XVII. Єсли кмѣть албо ремесникъ... горло заслужилъ такихъ высылали Крон. Боб. 150-б.

Горломъ карати, *смертю карати.*

XVI. Таковый маєть каранъ быти горломъ и маєтностью своєю Ак. ЮЗР. I, 108 (1540).— А вы старцы за то горла от насъ карани будете Арх. ЮЗР. VIII, V, 21 (1540).—За што горломъ караютъ ib. I, I, 419 (1594).—А єсли бы горло который с права заслужилъ и горломъ карать Пам. КК. I—II, 168 (1596).

XVII. Аби ся своя воля повъщу(х)нула, росказали-смо єго горлом скарати то єст на шибеници повѣсити Ак. Полт. Гор. Ур. I,

54 (1665).—Абы жидъ горломъ былъ и огнемъ без жадного млсрдіѧ караный Гал. М. Пр. 408.—Людей... за злый ихъ проступок правые люде горлом... карают Єв. Реш. 11.—Тихъ зисковати хто того посла татарского погромилъ и карати горломъ Літ. Сам. 93.

XVIII. (Козаков що) пойдутъ къ полскому королю... тѣх имать и карать горломъ Вел. каз. 230. — Хто сеи статьи... нарушит... ыи будут караны горломъ іb. 235.

Див. **На горлѣ карати.**

До горла, *до смерти, поки життя.*

XVI. Всякою вѣрною послугою служили и противу его непріятелей руку свою подносили ажъ до горла своего Ак. ЗР. I, 360 (1505).—Єе млт... того дей будет до горла своего боронити Ж. Курб. II, 69 (1582).—Я обѣцую... до горла своего того боронити Хр. Фил. Апокр. 1056.

XVII. Сенаторове сприсяглися... до горла своего быти въ єдности Крон. Боб. 84.—Всѣми силами ажъ до горла своего зъ римлянами бился Рук. Хрон. 204.—Мужне и смѣле до горлъ нашихъ стоймо іb. 461.

Каранье, карность ка горлѣ, *кара на смерть.*

XVII. Соломонъ... заслужоное на горлѣ каранье єму (Авіаѳару) отпустил Карп. Каз. Мв (1615).—Чаленко заслужилъ был собѣ карност на горлѣ втятем шии аже Прот. Полт. С. II, 147-б. (1678).

На горло осудити, судити, *на смерть присудити.*

XVII. Павелъ былъ осуженный на горло о повзяте коня Арх. ЮЗР. I, XI, 129 (1637).—Мы... казалисмо его до вязеня дати... на горло осудившы оного злочинцу Ак. Бор. 56 (1660).—На горло осуженых людей... вызволяймо Єв. Реш. 83-б.—Петро Рославецъ... суженъ зосталъ усею старшиною на горло Літ. Сам. 132.

На горло настояти, чигати, шукати, *шукати, щоб забити, покарати смертю.*

XVII. Ілію... на горло шукают (люде) Жит. Св. 543-б.—Повѣдалъ Іаковъ причину збѣжаніа своего, яко братъ Исавъ на горло его настоѧлъ Літ. Рук. 17.—Исав чигал на горло брата своего іb.

На горло, на горлѣ карати. *Див.* **Горломъ карати.**

XVII. Гды судієве ведлугъ Права на горлѣ карают, тогды въ томъ грѣха немаютъ Гол. П. М. I, 467 (Кор. Н. 1645).—За тоє не одного на горло карали єсмо Арх. ЮЗР. III, IV, 518 (1650).—Врадъ уволнившы его, аби не был каран на горлѣ Ак. Бор. 56 (1660).—(Хто утекл) мают єго... забити на горлѣ караючи Крон. Боб. 60.—Ѳеодосій... никого на горле не каралъ Рук. Хрон. 308.

XVIII. Неповиненъ гетманъ на горле карать Вел. Сказ. 232.

На горлѣ отнести каранье, *бути покараним на смерть.*

XVIII. Єсли би хто... не послухавъ... на горлѣ отнесетъ каране Літ. Вел. III, 445.

О горло приправити, *забити.*

XVI. (Єпископ) бити ногами... казалъ, отъ чого ажъ заледва панъ... угамовалъ, же ихъ мало о горло не приправилъ Арх. ЮЗР. I, I, 14—15 (1565).—Єи (малжонку) колько разовъ безвинне с пъянства своего о горло мало не приправилъ іb. VIII, III, 20 (1570).

Подъ горломъ, подъ страченьемъ горла, *загрожуючи карою смерти, під утратою життя.*

XVI. (Староста Луцкий) дей намъ (гайдукам) подъ горломъ приказалъ... и самого владыки въ замокъ... не пущати Арх. ЮЗР. I, I, 293 (1591).

XVII. Не волно было под горлом з' єдного (мѣста) переходити до другого Рад. Ог. 1004 (1676).—Дайте ми правдивый суд под страченъем горла своего Зб. 1693 р. к. 60-б.—На иныя яковыи потребы неволно было его (вогонь) заживати подъ горломъ Дм. Рост. 41 (1698).—И всѣм приказал под горлом абы его хвалили Ал. Печ. 175.—Авимелех... заказалъ под горлом абы ся жаденъ жоны его не дотыкалъ Крон. Боб. 19.

ГОРЛОВАНЬЕ, *рм. Чинність від «горловати».*

XVI. За великиє и почстивые послуги, за сильноє горлованьє Кул. Мат. I, 48 (1564). — Якоѣ працы горлованья... въ тыхъ потребахъ обу-двухъ чинилъ Ак. ЗР. III, 142 (1568).

XVII. (Святые ѡ... хвалꙋ частым горлованъем непрестанно старалися Єв. Реш. 205.

ГОРЛОВАТИ, *дс.* **(на що).** *Горливе ставитися до чого.*

XVIII. И ви до стану своего и волностей рицерскихъ на которіи и продкове ваши горловали и ви горлуєте Літ. Вел. IV, 273. (Діар. Ок.).

ГОРЛОВЫЙ, *прикм.* 1. *від «горло»* 1.

XVII. Богач... все в своє черево... горловым рынштокомъ ткалъ и лѧлъ Єв. Вил. II, 129-б.

2. *Кримінальний, що потягає кару на горло.*

XVI. Всѣ справи криминалниє, головниє, горловиє, о пожогах и инниє Подтв. Прив. Кієв. мѣщ. 616 (1544).

XVII. Въ вины правъные криминалные горловые попали Арх. ЮЗР. III, IV, 598 (1651).—

(Думитрашко) пригрозилъ, жебы о нихъ (листахъ) болшъ нѣкому не повѣдалъ, бо тая справа горловая Арх. Мот. 126 (1683).— Каленские... в вине горловой злодѣйствомъ черезъ доводы... суть переконаными Арх. ЮЗР. IV, I, 87 (1689).

XVIII. Повинности кождого Іерея, суть тыи: абы не былъ судіею а ни свѣдкомъ в' справахъ горловыхъ Собр. Прип. 57.—Василъ Павленко... легце себе важаючи горловый свой выступокъ Вас. Зб. Мат. Лѣвоб. Укр. 106 (1723).— Мѣсячнимъ судамъ гродскимъ замковимъ дана власть судить толко в 19 случаяхъ и жалобахъ горловихъ и кривавихъ С. і Р. 7.

Горловое каранье, карность, *кара на смерть.*

XVII. Своеволники... которые... покой нарушыли горлового карання не уйдутъ Арх. ЮЗР. III, IV, 518 (1650).—Олеѕа кумпанѣецъ яко заслужоний з товариством своѣм за такое змѣнничество горловое карности, чим их даровано Кн. Мѣск. Полт. 19 (1692).

XVIII. Подъ срогимъ горловимъ каранемъ сурово приказуемъ Літ. Вел. II, 526.—Для якого своего пожитку дочки свои вдаючи ку волѣ людской, безецнимы и вигнанья и горлового караня годнимы Марк. IV, 173.

3. *Що підлягає карі на горло.*

XVIII. Вижованное брать со всякого стану за вязенне и надсматриванне горлового шляхтича Стат. 40.

ГОРЛЯНЫЙ, *прикм. Див.* **Горловый** 1.

XVII. Морковъ... прикладаемъ ко всякому отокꙋ горляному Рук. № 362 к. 255.

ГОРНАСТАЙ, *рм. Див.* **Горностай**.

XVI. А Игорь Князь поскочи горнастаемъ къ тростію и бѣлымъ гоголемъ на воду Сл. о п. Иг. 40.

ГОРНАШЪ, *рм.* (?).

XVI. Яко вежа Давидова шіа твоя... а щитовъ висить изъ нее и всякіи горнашъ моцьныхъ П. П. 52.

ГОРНЕ, *присл. Високо, гордо.*

XVI. Ты вѣрою стоишъ, не мысль же горне Хр. Фил. Апокр. 1658.

ГОРНЕЦЪ, *рм.* (ц. сл. гърньць). *Глиняний (череп'яний) посуд, щоб варити їжу.*

XV. Єдинъ камень много горньцевъ избиваетъ Ип. 736 (1217).

XVI. Коновъ—горнецъ мѣдяный Лекс. 8.

XVII. Скудель: Глинѧный збанъ или горнецъ Бер. Лекс. 148.—Горнецъ кипѧчій значитъ вѣчное бзское каранье Гал. Кл. Раз. 478.—Мних... горнецъ новый покришкою накрылъ Жив. Св. 261-б.—Штос в горнцу кипѣло Жит. Св. 569.—Абы сѧ люде такихъ... горнцовъ и куфлевъ пѧницкихъ смертоносныхъ выстерѣгали Рад. Ог. 5 (1676).—Ознаймуетъ писаніе же сѧ скрыла в коноб, албо я реку в коновъ, любъ в горнецъ, албо куфель іb.— Што учуеш, держи у собѣ, як сосуд, чоболюв, вино, или гор'нецъ, страву добрую. Ветх. Сказ. 31.—Навари... великий горнецъ каши Крон. Боб. 123.

XVIII. Єщнмдо того и стрилецъ: коли сяду на кухни потрафлю в горнец Вірші воскр. 213 (1719).—Возми крове телячой и мяса... тое въ горнецъ въставити Укр. Госп. Пор. 74.

ГОРНИЛО, *рн. Горно, піч до випалювання.*

XV. Преподобнии отци... искушени бъвъше от дьявола яко злато в горнилѣ Ип. 350 (1147).

XVIII. Гор'нило, то ест пѣчъ огненную со огнем великим Пам. укр. м. I, 253 (Рк. Тесл.).

ГОРНИЦА, *рж.* (ст. ц. сл. горьница). *Покій, кімната (спочатку горішній, а там взагалі).*

XVII. Горница: На горѣ на будованью домъ Бер. Лекс. 30.—А было и свѣчъ много в' горници О обр. 87.—Там была зготована горница и трапеза гвѣ Єв. Реш. 188-б.—Филиппъ... Дха ст: на горници из иними Апслами взял Жит. Св. 477-б.

XVIII. Стала горѣть на полатѣ кришка зъ горницами Літ. Мг. м. 74 (1775).

ГОРНИЧКА, *рж. Здрібн. від «горница».*

XVIII. Над ґанками горничка без дверей з окнами сема побитими Арх. Вид. м.; оп. Лѣтк. дв. (1767).

ГОРНОСТАЕВЫЙ, *прикм. від «горностай».*

XVI. И голые кожушки куние, горностаевые, попеличие и лисие Арх. ЮЗР. I, I, 361 (1593).

ГОРНОСТАЙ, ГОРНОСТАЛЬ, *рм. Зоол.* Mustela erminea. *Хутро зі шкірки цього звіряти, що зимою буває білим з чорним хвостом.*

XV. Да бо Ростиславъ Стославу соболми и горностаими Ип. 504 (1160).

XVI. Горностая, лисицу и норицу (продавати) по полтретяста Ак. ЮЗР. I, 136 (1552).

XVII. Даровалъ Святославу соболи горностаи, куны чорныи Крон. Сое. 147.

XVIII. (Кожи) дорогоцѣнные таковы бываютъ... іменно горностаи соболѣ Клим. Вірші, 134.—Кунтуш аксамитний, зелений, горностаями подшитий Дн. Марк. III, 15 (1730).— Мантилія сребная зеленая, опушеная горносталями Арх. Люб. 25 (1764).

ГОРНУТИ, *дс. Тягнути, привертати, схиляти.*

XVII. Не гордость же то... соборами подданихъ ухвалъ не пріймовати а подъ свою цензуру все горнути Копист. Пал. 692 (1621).—

Неслушне бискупъ Римскій на єдного себе все горнетъ и єдного себе выставляєтъ ib. 721.—Святославъ поихалъ къ Курску... людей къ себе горънучи Крон. Соѳ. 118.

XVIII. А Семион оусе гор'нувъ: абы то не погибнувъ Іосифъ Пам. укр. м. I, 160 (Рк. Тесл.).

ГОРНУТИСЯ, *дс.* **(до кого, під кого).** *Тягнутися, схилятися, прихилятися (на чий бік).*

XVI. Не здалося намъ съ тыхъ, которые ся до насъ отзывали и горнули никого съ посродку себе випихати Хр. Фил. Апокр. 1332.

XVII. Тіє городи не горнулися до гетмана Бруховецкого Літ. Сам. 86 (1664).—Чему Іерусалимомъ маткою всѣхъ церквій гордятъ, а до Рыму ся горнутъ Літ. Густ. м. 40.—До тебе ся вси горнемъ зъ супликами прозбъ нашихъ Каз. № 3, к. 27.—До вашой велможности велми горнется (Гукъ писар) Эварн. Источн. I, 32 (1691).—До кого жъ маєм горнутися Крон. Боб. 211-б.—Григорий... статечности... уживал: до старих людей горнучися Жив. Св. 20-б.—Видим, же до нас не горнется, але... противится нам моцно Жит. Св. 311-б.

XVIII. (Козаки) подъ великодержавную... руку горнутся Літ. Вел. III, 184.

ГОРНЪ, *рм. Див.* **Горнило.**

XVII. Гонъчари... от горъна выпаленого начиня поголовъя; шестеро мают давати до монастыра Гол. II. М. II, 235 (Фунд. Четв. 1642).

XVIII. Рудня... на два горны Оп. им. Дан. Апост. 74 (1734).—Ковалня съ келією гончарня и горнъ Літ. Мг. м. 72 (1736).

ГОРНЫЙ, *прикм.* 1. *Що знаходиться на горі, верхній, горішній.*

XV. Григорьи же Васильєвичь собѣ горную страноу Перемышльскоую мышлѧше одержати Ип. 789 (1240).

XVII. До склепу горнѣйшего ключѣ у пана Андрея Бѣлдаги. До горное свѣтлицѣ (ключѣ)... пану Миколаєви Арх. ЮЗР. I, XI, 79 (1611).—Єсть... в горнихъ сторонахъ село Жит. Св. 22-б.

XVIII. Жито и ячмѣнь на горныхъ поляхъ шванкуєтъ Пр. Госп. 8.

2. *Що знаходиться в середині гори.*

XVIII. Нефта горная, подобная діогтю доброму Дн. Марк. II, 62 (1726).

3. *Високий, чудесний, небесний, райський.*

XVII. Премѣнивши фрасунокъ на горную радость, отложимо от себе грѣховную сладост Прол. 85.—Который горныхъ скоштовал, земными латво згардит Лѣств. 27-б.

Горное сѣдалище, *підвищене сидження, місце в церкві за престолом.*

XVII. Мѣрочникамъ, що каменя до олтара на горное сѣдалище обробляли полъ сема золотого Літ. Мг. м. 20 (1687).

ГОРНЯ, *рн. Див.* **Горнецъ.**

XVIII. Масла горня 1 Реєстръ Ѳеодосія 1.

ГОРОБЕЦЪ, *рм. Зоол. Птиця* Passer domesticus.

XVIII. А оученив горобец на припѣчку жнива Укр.-Р. Арх. IX, 141.

ГОРОВАТИ, *дс. Тяжко працювати.*

XVII. А потомъ почали жати горовати по снегу у стужу Кул. Мат. I, 78 (1601).

XVIII. З'чого мы имъемъ покармъ и одежу? певне то з'того, що працуемъ, що горуемъ, що дбаемъ и стараемсѧ? Сѣмя Сл. Б. 467 (1772).

ГОРОВАТЫЙ, *прикм. Що має багато гір, горбів.*

XVII. Дорога вибоиста горовата а длѧ скал камених барзо тѣснаѧ Зб. 1693 р. к. 176-б.—Мѣстца скалистыи, гороватыи Крон. Боб. 170-б.

XVIII. Не скоро возы наспѣли за гороватою збитъ дорогою Дн. Марк. I, 313 (1725).

ГОРОДЕЦЪ, *рм. Здрібн. від «горо'дъ» (огород).*

XVIII. Теперъ Хс єст оу городци Іосифовом Пам. укр. м. II, 228 (Рк. Тесл.).

ГОРОДИКЪ, *рм. Мешканець «го'рода», «городовикъ».*

XVII. Оніе непріятелѣ креста Господня взяли человѣковъ шести городиковъ Ак. ЗР. V, 248 (1691).

ГОРОДИНА, *рж. Ярина, їстівні рослини, що ростуть на городі.*

XVIII. О городини... биллѣ, пашнѣ Стат. 48.

ГОРОДИТИ, ГОРОЖИВАТИ, *дс.* 1. *Ставити горожу, паркан, пліт.*

XIV. Хто у чюжем имѣньи плоты собѣ городитъ Ак. ЗР. I, 8 (1347).

XV. И здавна дей тыи люди роботу робливали... цвинтаръ гороживали Ак. ЗР. I, 198 (1499).

XVI. Дворъ... пустый ветромъ горожонъ Антир. 929.

XVII. Сюю границу маєт городити Дубовикъ Прот. Полт. С. II, 289 (1699).

XVIII. Каждой своєго дому часть городит долженъ, а єслиб не городилъ шкоду якова сосѣду станется платит долженъ Стат. 194-б.

2. *Боронити.*

XVII. Сумненя тилко чистости нас якъ мур городило Жит. Св. 95.

ГОРОДИТИСЯ, *дс. Ставитись робитись (про горожу паркан, пліт).*

XVII. Там перетика тая маєт городитися Мелниченком Прот. Полт. С. II, 289 (1699).

ГОРОДИЩЕ, *рн. Місце, де стояв «го'родъ».*

XV. Єже и доннѣ нарѣчють Дунаици городіще Києвѣць Ип. 8.—Дали єсмы слузѣ нашему... наше городище Копыстно Ак. ЮЗР. I, 6 (1408).—И сим листом моимъ надаю... городища, селища и урочища ЮРГр. № 93 (1459).

XVIII. Островъ нижей Омеловаго... а тамъ же єсть Балка и городище Пропастное Літ. Вел. III, 478.

ГОРОДНИКЪ, *рм. Той що закладає, ставить городню.*

XIII. А се оурочи городникоу закладаюче городьнѧ к8на взѧти, а кончавше ногата Р. Правда (К.) 625-б.

ГОРОДНИЦА, *рж. Частина городської стіни.*

XV. Римовичи же затворишасѧ в городѣ и возлѣзъше на заборолѣ и тако Б. имъ соудомъ летѣста двѣ городници с людми Ип. 647—648 (1185).

ГОРОДНИЦСТВО, *рн. Уряд «городничого».*

XVI. Дали єсмо єму городницство замку нашого луцкого Ж. Курб. I, 214 (1581).

XVII. Городницство Володимерское без вшелякоє слушноє причины залегло Арх. ЮЗР. VIII, V, 384 (1613).

ГОРОДНИЧИЙ, *рм. 1. Урядова особа, що має вищу владу у городському замку, комендант фортеці.*

XV. И мы ихъ пожаловали городничого ненадобѣ намъ имъ давати Ак. ЗР. I, 79 (1460).

XVI. Грамота... городничому Меньскому Волчку Шепелевичу Ак. ЮЗР. I, 48 (1516).—Єє милост... рачила взяти судею пана... Козинского, городничого Володимерского Arch. Sang. VI, 23 (1557).—Пан Михайло Козенский Тихновичъ подстаростий и городничий Володимерский Арх. ЮЗР. VIII, III, 38 (1559).

XVII. Передо мъною Станиславомъ Викгурою городничимъ и наместьникомъ замку Києвского Гол. П. М. I, 530 (Рутс.—1633).—Свой правѣ я подаровала Лукяну городничому рудникъ, а не чужий Акт. Старод. кн. 66 (1693).

2. *Чернець, що доглядав господарства в манастирських маєтках.*

XVIII. Сей записъ чинился за вѣдомомъ отца городничого Рум. Купч. 104-б. (1701).—Отецъ Павелъ Бубновскій бувъ и городничій Хмѣловскій Дн. Марк. I, 170 (1724). — Городничий Лѣсницкий прийдя з шинку подпилий і обходч... по двору з козачкомъ Іваномъ Арх. Вид. м. (1750). — Нижайший послушникъ, ярославскій, городничий, монахъ Мисаилъ ib.; екон. спр. (1759).

3. *Економ панського господарства.*

XVIII. Городничимъ устроилемъ Нестора и наказъ пунктам єму далем якъ и чого смотрѣть Дн. Марк. I, 39 (1723).

ГОРОДНЫЙ, *прикм. 1. Див.* **Городовый 1.**

XV. И бѧше мост чресъ греблю к воротом городным Ип. 62 (977).

2. *Що росте на горо'ді.*

XVII. Аще нѣкто обичаю ради хощеть прияти (боби), той к том8 приємлеть кмѣну нѣмецкаго да и городния мяти Рук. № 362 к. 252.

ГОРОДНЯ, *рж. Прибудова в середині стін палісаду, городка або замку чи мосту.*

XIII. А се оурочи городникоу закладаюче городьнѧ к8на взѧти Р. Правда (К.) 625-б.—А се мостьникоу оуроци: аже починить моста ветхаго то колико городенъ починить то взѧти ѥмоу по кунѣ ѿ городне ib. 625-б—626.

XVI. И кажеш ихъ посылати... городню глиною мазати Ак. ЮЗР. I, 55 (1516).—В замку городенъ... своихъ они не мають Арх. ЮЗР. VIII, V, 14 (1536).—Въ томъ замку нашомъ Кіевскомъ сорокъ городень безъ дву знову перепр авити и покрыти Ак. ЮЗР. I, 115 (1542).—Робили на мосту городню Кн. Гродск. Луцк. 122-б (1561).

XVII. А городень въ замку всихъ шесть десят и одна Арх. ЮЗР. IV, I, 36 (1684).

ГОРОДОВЩИНА, *рж. Податки, що мали давати міщани.*

XVI. Городовшчины на пять лѣтъ не давати (місту Луцьку) Арх. ЮЗР. II, 137 (1528).

ГОРОДОВЫЙ, *прикм. від «городъ» 1. Див.* **Городный, городскый, гродскый.**

XV. Намѣстникъ нашъ... дѣло городовоє росказываєть дѣлати нашимъ людемъ Ак. ЗР. I, 79 (1460).—Голосъ их до стѣнъ городовых подхоживалъ Чет. 1489 р. к. 41. — Гетманъ наш... просилъ насъ, абыхмо тотъ его дворъ и подворника его вызволили... отъ работы городовое Лит. евр. I, 59 (1498).

XVI. W... dwore... storoža horodowaja bywała Арх. ЮЗР. VII, I, 138 (1545). — Сознаннє наше на вряде городовом в Луцку волно будет князю Дмитру до книг земских... перенести ib. VIII, III, 225 (1570).

XVII. Искали соломы... чимъ бы... палити огорожу городовую Крон. Соф. 274.—Войско городовоє... подъ Очаковъ пошедши... посади сожгли Літ. Сам. 291.

XVIII. Уважалъ Хмелницкий... іжъ... прибудутъ на Украину, то заразъ и войска козацкого городового к нему примножится, що ся и стало Вел. Сказ. 30.—Козаки чрезъ окопи

на городовіє паркани почали дратися Літ. Вел. IV, 55 (Пов. 1728).

Городовый атаманъ, войско, книги, козакъ, писаръ, старшина, урядъ *тощо. Див. відповідні речівники.*

2. *Що мешкає в «го'роди».*

XVII. Былъ городовым людем тогда Великий упадокъ Крон. Боб. 378.

XVIII. Посполство городовоє... немалимъ гуртомъ кинулося (на козаків) Літ. Вел. IV, 55 (Пов. 1728).

ГОРОДОКЪ *рм.* 1. *Здрібн. від «го'родъ».* 2. *Маленька фортеця.*

XV. И быша 3 брата... створиша городокъ Ип. 7.

XVII. Войска турецкіє... ниже Запорожя и Сѣчи городковъ два змуровали над Днѣпромъ з обохъ сторонъ Літ. Сам. 148 (1679).

XVIII. Нашъ путь в лѣвую сторону припалъ, а от городковъ до Сиказу острову Путн. Іер. 4-б. (1704).—Конецъполский... городок Кодакъ созидати началъ Вел. Сказ. 9.—Непріятели... мѣли цале около будованя городков лѣто тоє пробавити Літ. Вел. II, 491.—Городокъ Кумтаркали... сидитъ надъ крутою горою, также и отъ горъ... зъ другой стороны зъизду до него немашъ... валъ въ немъ каменний величиною в чловѣка Дн. Марк. I, 322 (1725).

ГОРОДСКЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Городовый** 1.

XVI. Почоньши одъ гребла дорогою городскою через Волотвину рѣчку Ак. ЮЗР. I, 39 (1509).

2. *Див.* **Городовый** 2.

XV. Абы бояре и мѣщане и дворяне городскіи и все посполство въ згодѣ межи собою были Ак. ЗР. I, 73 (1456).

ГОРОДЧАНИНЪ, *рм. Див.* **Горожанинъ.**

XVII. Такъ надъ Корсунемъ яко и надъ тыми городчанами, якіє къ Корсуню прихилилися а свою присяжную вѣру... зломали Ак. ЗР. V, 153 (1678).—Оныє... городчанъ остерегли, извѣщаючи о вашомъ къ нимъ приходѣ ib. 238 (1690).

ГО'РОДЪ, *рм.* 1. *Фортеця, замок.*

XIII. Кто конь... познаєть въ своємь городѣ своє ємоу лицемь взѧти Р. Правда (К.) 618.—А и своєго города въ чюжю землю свода нѣтоуть ib. 619.

XIV. А городовъ оу рускои земли новыхъ не ставити... а города не рубити ЮРГр. № 3 (1352).—Коли вси боѧре и землѧне будуть городъ твердити ib. № 10 (1375).—Тогды тіи люди такожъ имають твердити городъ Смотичь Ак. ЗР. I, 21 (1375).

XV. Оувы тебе оканьный городе яко потрѧсешисѧ много одѣржимъ будеши огнемъ Ип. 30 (912).—Не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воєвод... а никоторого старшего по собѣ ЮРГр. № 71 (1434).

XVI. У томъ манастыры учинили єсьмо городъ нашъ на жаданье игумена Пафнотія собѣ и слугамъ нашимъ на схованє Ак. ЮЗР. I, 40 (1509).

XVII. Послалъ ихъ... староста... палити городовъ, которыє уфундованни добре для обороны зостають Стор. 2 (1683).

XVIII. А тиє городи подѣлано для того даби нѣхто не прошол з Бѣлого моря Путн. Іер. 4-б. (1704). — 1712 г., когда гетманъ Скоропадскій стоялъ в Кієвѣ и городъ робили, билъ я значковимъ товаришемъ Арх. Сул. 170 (1712).—Збурєнє Нестервару и иних городовъ Вел. Сказ. 5.—В тую пору по обоихъ сторонахъ Днѣпра вся земля была малороссіянамъ сполная... покамѣсть они... под полки, а в полкахъ под сотнѣ, а в сотнях под городи... осягли и позаймали С. і Р. 4—4-б.

2. *Чимала осада, де була фортеця або замок, що мала право саморяду (Маідебурзьке право) надане від вищої влади; взагалі місто, містечко.*

XIV. Иже со всею своєю землею и с городы вѣрен будет королеви ЮРГр. № 20 (1388).—Казали єсмо нашу печать привѣсити в нашемъ городѣ оу Краковѣ ib. № 29 (1394).

XV. Ярославъ... обиступиша городъ Володимеръ Ип. 287 (1123).—А чинимы єго правымъ отчичемъ и дѣдичомъ тымъ городумъ Цецуню и Хмелеву ЮРГр. № 68 (1433).—Далъ ми городъ Козелескъ... въ намѣстничьство Ак. ЗР. I, 61 (1448).—Продали есьмо мостовое Городенское... жидовѣ Городенской... а ты княже Александро, ажбы еси заказал, абы перевозовъ не мѣли нигдѣ въ городѣ, ѣздили бы на мостъ Лит. евр. 1, 41 (1486).

XVII. Позволили братерство и цехъ мѣти у городѣ Нашомъ Кролевцу Кн. Цеху Кр. 3-б. (1662). — Васил Максименко... з города Опошного Ак. Полт. Гор. Ур. I, 151 (1669).—Повстанет город на город Єв. Реш. 14.—Продалисмо... дом наш власний в городѣ Полтавѣ Прот. Полт. С. II, 4 (1674). — Подъступилъ под Азовъ городъ турецкий Літ. Сам. 186.

XVIII. Роменъ городъ полку лубенского Літ. Вел. II, 22.—Кієвъ городъ и приналежащіє къ городу Кієву вышепомянутіє городи и мѣста ib. 582.

3. *Збірне. Представники городового уряду.*

XVII. Тимош овъчар зрадил город, два дни мистром толко всего был Ак. Полт. Гор. Ур. I, 102 (1667).

4. *Мн. Північна частина лівобічної України, «полісся», що звалося так проти південної частини—«полів»*.

XVII. (Полковник) з Запорожжа през поля дикіє... козака бѣдного шлетъ в городи кому подарокъ шлючи Літ. Сам. 4.—Войска которіе ишли Днѣпромъ водою чолнами, минувши городи, не доходячи пороговъ старшину... викололи ib. 8—9.

XVIII. Ляхове... принуждени таборомъ рушити оборонною рукою къ Княжимъ Байракамъ ближачись къ городамъ Літ. Гр. 44.—Хтоби колвекъ чи то зъ городовъ Малоросийскихъ до Сѣчи, чили зъ Сѣчи в городи мѣлъ простовати, тих всѣхъ аби за сторожу брано Вел. Сказ. 30.—Пошолъ Хм. в городы и пришолъ подъ Корсунь Літ. Черн. 77.

ГОРО'ДЪ, *рм. Див.* **Огородъ**.

XVI. Мурава, плѧц' порожній травою оброслый, четверогран'ный, якъ бываютъ городы Зиз. Лекс. 101 (1596).—Хс... млитсѧ въ городѣ Єв. Пер. (рк.) 109.

XVII. У нее... Мартинихи... Томаш Алхимовский мел город нанять Тр. Черн. Арх. Ком. 86 (1665). — Хутор мой... лежачий за городами Прот. Полт. С. II, 16-б (1675).—Корол Двдъ, прохожуючисѧ у своем городѣ, забылъ былъ, што написано Ветх. Сказ. 45.

XVIII. И ледвом аж на Хомином городѣ двѣ моркви доставъ Укр.-Р. Арх. IX, 68.—Аби жолнѣри... в садах и в городах шкоди не чинили Кн. Нос. 51 (1728).—(Хс) войшовъ до вертограда чили до города которого имѣвъ звычай входити на молитву Науки парох. 275 (1794).—За чистку города цехового—1 р. Дѣло Цеху Резн. 13-б. (1800).

ГОРОДЯНИНЪ, *рм. Див.* **Горожанинъ**.

XVIII. О чемъ мы всѣ городяне... посылаємъ для вычитання до рукъ ваших (декрет) Вас. 36. Мат. Лѣвоб. Укр. 106 (1723).

ГОРОЖА, *рж. Те, чим сгороджено двір, оселю, горо'д, тощо; паркан, ліса, тин*.

XVI. Около двора и около огородовъ горожа плоха въся Кн. Гродск. Луцк. 343 (1571).

XVII. Рибалчинъ зять... отобралъ не свою але пана Колчевского горожу Прот. Спр. Пот. 144 (1690).—Колодяз на улицю оказуючийся... який... горожею обнести (треба) Кн. Мѣск. Полт. 43 (1693).

XVIII. Єсли кто имѣючи сполную горожу з' сосѣдомъ оная горожа обетщала тогда тот долженъ городит Стат. 194-б.—За работу двухъ пленицъ горожи Расх. тетр. Рыбн. ц. 14-б (1795).

ГОРОЖАНИНЪ, *рм. Мешканець «го'рода»*.

XV. И реч одинъ отрокъ азъ могу преити (Днѣпр) горожани же ради бывше ркоша отроку, аще можеши како ити иди Ип. 54 (968).

XVIII. Поколи горожане иншіє пришли до справи и армати на валъ виточувати стали, Барановскій тотъ з дракговіею... увалилися въ мѣсто Літ. Вел. IV, 15 (Пов. 1728).

ГОРОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «городити»*.

XIV. Николи єму не упоминалъ ся ни одным словомъ о тое гороженье Ак. ЗР. I, 9 (1347).

ГОРОЖИВАТИ, *дс. Див.* **Городити**.

ГОРОЖИНЬЕ, *рн. Див.* **Горожа**.

XVIII. Не буде кметюмъ слобудно... жерди ...на горожиня безъ панского доволѣня о оу хащи рубати Урб. 67.

ГОРОЗДЪ, *присл. Див.* **Гораздъ**.

XVIII. Платъ... привей къ головѣ горроздъ какъ можно терпѣт Млр. дом. лѣч. 29.

ГОРОЛЕТНЫЙ, *прикм. Що горою біжить (летить)*.

XVII. (Бгъ) нбо... поукрасивъ... свѣтомъ: горолетнымъ свѣтоносным... слнцемъ Транкв. Зерц. 17.

ГОРОПАШНЫЙ, *прикм.* (пор. пол. horopasznik). *Бідолашний*.

XVIII. Упливъ горопашный да и нас утопив по самые уши Разг. Паст. 70.

ГОРОСКОПУСЪ, *рм.* (гр. ὡροσκόπος). *Віщування про долю людини з положення зір на екліптиці під час її народження (у давніх); взагалі віщування, вигляди на прийдуче*.

XVII. На нбѣ ся знайдуєтъ Гороскопусъ, часть нба, которая от всходу през годину до горы вышей поступуєтъ, а гды наступуєтъ година иншая, иншый тежъ Гороскопусъ наступуєтъ Гал. Боги пог. Б.

ГОРОХВИНИ, *р. мн. Горохова солома, гороховиння*.

XVIII. Вымисливъ и той в горохвинах спати Клим. Прип. 206.—Горохвини въ оцтѣ варить Млр. дом. лѣч. 25.

ГОРОХОВЫЙ, *прикм. від «горохъ»*.

XVI. Вижу... твоє гороховыє кули Отп. И. П. кл. Остр. 1051.

XVII. Листвие гороховое да струче зеленое взять поровну. Рук. № 362 к. 251-б.

XVIII. Взять двѣ горсти гороховой соломи Млр. дом. лѣч. 36.—Бѣлыє брун'ки, як свѣтъ па подобен'ство горохового стручa Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).

ГОРОХОЛИНА, *рж. Горохове поле*.

XV. От дуба попрекъ лѣса простѣ оу горохолину ЮРГр. № 37 (1404).

ГОРОХЪ, *рм. Бот.* Pesum sativum. *Бобова рослина, насіння її*.

XIII: Вирьникоу взѧти... горохоу 7 оуборокովъ Р. Правда (К.) 616—616-б.

XVI. Гречки и гороху немного знашедши также на реѣстръ списали Арх. ЮЗР. I, I, 20 (1570).—Взято... гороху возовъ семнадцат гречки коп сорок и пят Акт. кн. № 2046 к. 538-б (1572).

XVII. Єдну ниву скопавши посѣяли горохомъ Жит. Св. 22.—Стый... куповалъ собѣ трохи гороху або бобу ib. 191-б.—Пану Афендикови гороху полумѣрокъ—1 Арх. ЮЗР. I, XI, 407 (1648).—(Сарана) поѣла овси, гречки проса, горохи Літ. Полск. 28 (1673).

XVIII. Якъ горохомъ о стѣну Клим. Прип. 261.—Гороху накосили коням Арх. Вид. м.; Екон. спр. 69 (1754).—Сварить горохъ Разн. марц. 651.

ГОРОЩАТЫЙ, *прикм. В подобі горошку, горошкуватий:*

XVIII. При сей панагіи ланцужокъ сребропозлащенный горощатый Кн. ризн. 26-б.

ГОРСКЫЙ, *прикм. Що на горах, що в горах, гірський.*

XVIII. Такихъ же обичаєвъ суть и протчіє татаре горскіє Дн. Хан. 28 (1722).

ГОРСТЬ, *рж.* 1. *Жменя, пригорщ, рука.*

XVII. Все тоє огорноувъ горстю и всѣхъ людей жменею Лѣк. на осп. ум. 12.—(Люде)... горстю беручи воду якъ ѵы хлептали Гал. Кл. Раз. 357 (1665). — Имъ руки уставали навѣтъ брони въ горсти не ставало Крон. Боб. (др.) 287.

2. *Те, що можна вмістити в жмені.*

XVII. Вдовица... кормила Прорка Ілію маючи тылко горсть муки Гал. Кл. Раз. 35 (1665).

XVIII. Взять от точила от коваля гущи з коритця з горсть змѣшат(ь) з оцтомъ Млр. дом. лѣч. 7. — До ней (крови) придати мукы пшеничной горстей четыри Укр. Госп. Пор. 60.

3. *Пучок колосся, що можна захопити рукою.*

XVII. Рукоѧть, снопъ, горсть котораѧ серпомъ бываєть оужѧта Бер. Лекс. 141.

XVIII. Взять двѣ горсти гороховой соломи Млр. дом. лѣч. 36.

4. *Держално.*

XVII. Горсть чого—рукоятьє Синон. сл.-р. 18.

5. *Невелика кількість.*

XVII. Васъ горсту вижу противъ таковому непріятелеви Крон. Боб. (др.) 279. — Турки видячи горсть людей смѣле зъ ними поткалися ib. 283.

ГОРТАНОБѢСЕЦЪ, *рм.* (ц. сл.). *Ненажера, ласий до їжі.*

XVII. Полизачъ мисок, талєрωвъ, гортанобѣсецъ, чревобѣсецъ, ядецъ, хтивый, не повстѧгливый збытнїй мѣр8 перебираючїй в' ѣдѣню ласый, который так на лакоты здал'сѧ, же и палцѣ ωблиз8ет' и тарелѣ... пьѧница, оутрат'ник, телесный, роспустный Бер. Лекс. 69 — 70. — Полизачъ талѣровъ — ласкосердій гортанобѣсецъ Синон. сл.-р. 65.

ГОРТАНОБѢСІЄ, *рн.* (ц. сл.). *Ненажерство.*

XVI. Гортанобѣсіє, горла взбѣшеньє; кохан'єсѧ в' роскошных потравах єстъ, страст абы лакоты все идати хот троха, а подлыми потравами в'згоржати Зиз. Лекс: 97.

XVII. Чревнолаком'ство, гортанобѣсїє Бер. Лекс. 69.

ГОРТАНОВСТЕКЪ, *рм. Ненажера.*

XVII. Єще єси... гортановстекъ Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

ГОРТАНОГРАТЕЛЬ, *рм. Ненажера.*

XVIII. Єще єси... гортанокгратель Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

ГОРТАНОМУДРЕЦЪ, *рм. Той, що надає велику вагу їжі.*

XVII. Єще єси... гортаномудрецъ Ак. ЮЗР. II, 220 (И Виш.).

ГОРТАНЬ, *рм.* 1. *Горішня частина горла, Larinx; горло.*

XV. И опада ємоу (Владимиру) мѧсо все с бороды... и быс видити гортань Ип. 917 (1288).

XVI. Гортань, гор'ло Зиз. Лекс. 97.

XVII. Гортань: Горло Бер. Лекс. 30.—Дионесъ, Анаксименес повѣдали дшу быти вѣтръ найпервѣй... в гортани Крон. Боб. 177-б.

XVIII. Мнѣ... дано отъ аптеки медикаментовъ для питя и полосканя гортани оными Літ. Мг. м. 73 (1745).

2. (ц. сл.). *Голос, що виходить з гортані.*

XVII. Коль сладка гортани моєму словеса твоѧ Рад. Він. 9.

XVIII. (Чернець) гортаню басѣстъ Арх. Сул. ц. 122.

ГОРУХА, *р. сп. Горливець, горливиця.*

XVIII. Комаръ з дуба звалив ся... почули мухи горухи, принесли єму кожухи Пер. Мат. I, I, 309 (1718).—Не грѣхъ би старця чимъ з катедри пожаловать за труда; єй, єй такого горухи, ратая, сихъ временъ рѣдко з монаховъ произискать на Украинѣ Листи Конт. 16.

ГОРУШЕЩНЫЙ, -ШИЧНЫЙ, -ШНЫ -ШЧИНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Див.* **Горчичный.**

XVI. Аще бысте мѣли вѣру яко зерно горушчино Арх. ЮЗР. I, VIII, в. I, 32 (Полем. соч. прот. прот.).

XVII. Горушно: Горчично Бер. Лекс. 30.—Зерно горушичное малое значитъ вѣру хрстїанскую Гал. Кл. Раз. 15 (1665).—Аще имате вѣру яко зерно горушно Гал. М. Пр. 153.—Подобно єст царство небесноє зерну горушичну Рад. Ог. 37.—(Онъ) ȣзрѣл отца своєго ȣ великом горшку яко зерно горȣшещно кипячого Зб. 1693 р. к. 140.

ГОРЧАКЪ, *рм. Бідак.*

XVI. Teper dey my horczaky sorok albo piatdesiat czołowika... dawaty ne możem Арх. ЮЗР. VII, I, 135 (1545).

ГОРЧАРЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «горчаръ».*

XVI. Мне тут... добывалъ панъ... Пузовский... с горчарчикомъ, который у гончара... за товарища мешкаєтъ Арх. ЮЗР. I, VI, 65 (1579).

ГОРЧИКЪ, *рм. Див.* **Горщикъ.**

XVII. От нутрних болѧчок пити черничник, парити в новом горчику и пити на тщо ЦАМ. № 32, к. 114-б.

ГОРЧИТИ, *дс. Робитися гірким.*

XVII. Вода... на фикговом деревѣ осоложаєтъ, а на полынѣ горчитъ Єв. Вил. 134-б.

ГОРЧИЦА, *рж. Бот. горчиця* Sinapis: *порошок з насіння цієї рослини, що вживається як гіркий й гострий присмак; рослини гіркі на смак.*

XVII. Горушица: Горчица Бер. Лекс. 30.—То бываєт оу Жидов, которым оуставлено з' баранкомъ и опрѣсноками и горчицами Пасхи свѧто обходити Кн. о Вѣрѣ, 277.—Оуживан'є прикрыхъ з' желтѧницею и горчыцами з'мѣшаныхъ ѡпрѣснокѡвъ Тит. 276 (П. Мог. 1632).—Сумеон... колбасу неслъ в одной руцѣ а в другой горчицу Жит. Св. 550-б.—Горчица черная, сѣмя єя... стомаху... полѣзно Рук. № 362 к. 259.—Горчица надще срдце память наводить іb.

XVIII. Змѣшати... соли, товченой горчицѣ и улить в горло Млр. дом. лѣч. 20.—Взять бобковъ лотовъ 16, горчици лотъ Разн. марц. 638.

ГОРЧИЧНЫЙ, *прикм. від «горчица». горичний.*

XVI. Єуглиста выписоуєть... о зерноу горьчичномь Єв. Пер. (рк.) 139.

XVII. Горчичноє сѣмя толченоє... подобаєт прияти тимъ, кои обдержани водоточивою немощию Рук. № 362 к. 259.—Сокъ горчичной... белмо изгонить іb.

XVIII. Горчичноє насѣня з сокомъ угорковим пити Млр. дом. лѣч. 5.—Горѣлкою горчичною такъже (мазать) іb. 9.—Сокъ горчичной пущенъ въ око бѣлмо сгонитъ іb. 29.

ГОРЧОКЪ, *рм. Див.* **Горщокъ.**

XVIII. Возми горща... одмѣръ девятъ ложокъ води в' той горчокъ Собр. Прип. 203.

ГОРШЕ, *присл. вищ. ступня від «горко», гірше.*

XVII. (Козаки) такъ шкоду содомию чинили горше злыхъ неприятелей Кул. Мат. I, 77 (1601).—Недосить, що по деревѣ хробацтва были, але єще горше, що посѣяно, то и тоє позѣдаютъ въ земли якієсь робаки Літ. Льв. 260.—И бȣдет прелест послѣднѧ горше першои Єв. Реш. 44.—Што дале, то горше на нас разом' сѧ збираєтъ гнѣвъ бжїй Ветх. Сказ. 57.

XVIII. А ѡни ѡкрȣтныє еще гор'ше сѧ на Іѡсифа лютѧт Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).—Панъ Гетманъ за болѣзнію що разъ горше ширачоюся не былъ Діар. Хан. 72.

ГОРШИЙ, *прикм. вищ. ступ. від «горкый», гірший.*

XV. Паче на горшеє зло подвигошас Ип. 510 (1161).

XVII. Ставлю собѣ спросност того грѣху перед очи: ижъ ся не тилко Господь Богъ ным бридит, але теж и люде найгоршіє Рук. № 0: 4° 86, к. 65.—Єзавель жона єго (царя) горшая нижли сам цар Жит. Св. 544.—Горшїи теды сут жиды ѿ бестїй нерозȣмных Гал. Кл. Раз. I, 78.—Неуважныи люде... скоро по исповѣди опѧт до перших и горших... грѣхов ворочаются ЦАМ № 608, к. 6-б.—Дѣти... еще были далеко горшими Крон. Боб. 7.

XVIII. Єще горшую стали забирати тривогу и страхъ (поляки) Літ. Вел. IV, 13 (Пов. 1728).

ГОРШИТИ, *дс.* (пол. gorzyć). *Спокушати, показувати дорогу до злого, давати лихий приклад.*

XVII. Млодзь розного стану людий наукою блудною горшити и заражати... допустилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 795 (1644).

XVIII. Абы людей своимъ житіємъ злымъ не горшилъ (ієрей) Собр. Прип. 57.—Вистерѣгайтесѧ... овихъ горшащыхъ пѣсней, негодивыхъ жартовъ Науки парох. 43.—Родичѣ... злости з' нихъ (дѣтей) невикоренѧли овшемъ злыми своими поступками горшили іb. 196.

ГОРШИТИСЯ, *дс. 1. Псуватися, деморалізуватися; спокушатися.*

XVI. Такъ ижъ ихъ (попов) прикладомъ и иныє... люде горшиться мусятъ Арх. ЮЗР. I, I, 117—118 (1582).

XVII. Спѣхомъ тыжъ и фортȣною ѡныхъ не горшисѧ Тит. 35 (Кн. о Вѣрѣ).—Ижъ турковє обладаютъ Греками... горшитися тымъ правовѣрныи не маютъ Копист. Пал. 825.—Апслѡве Петръ, Іаковъ, Іѡанъ и вѣдаючи не горшилисѧ муками и смртїю Хвою Гал. М. Пр. 265-б.

2. **(зъ кого, зъ чого),** *бути незадоволеним, мати за зле, обурюватись.*

XVII. Жиды не могутъ благословенными назватисѧ, бо они соблазнѧлисѧ, горшилисѧ з Ха Гал. Кл. Раз. 40 (1665).—Іов... не горшился з того, ижъ се злым добре водило на свѣтѣ Жив. Св. 181. — З хотячой быти пригоды не горшѣтеся Жит. Св. 497-б. — Іωвъ за тоєю причиною абыся з него не горшили... ѹказѹєт свою невин'ность Кн. Рож. 91-б.

XVIII. Старовѣчная єсть Церемонія, абы Ієрей вливалъ трохе воды теплыя до Келиха,.. але жес' того любо не потребне, бо тая Вода значить раждеженіє Дха Стаго, горшатся Римляне, можетъ тую Церемонію Ієрей опустити Собр. Прип. 20.

ГОРШОКЪ, *рм. Див.* **Горщикъ**.

XVI. Коновъ—горшокъ мѣдяный Лекс. 8.

ГОРШОСТЬ, *рж. Лихий приклад, зіпсуття.*

XVII. Што день за кождою оказією въ горшость поступовати не будетъ Копист. Пал. 758.

ГОРШЪ, *присл. Див.* **Горше**.

XVII. Имъ тоє добродѣйство горшъ раны Дм. Рост. 52.

XVIII. От невидимаго (врага) крстомъ оборонишъ: а от видимаго горшъ ничимъ не отмолиш Клим. Вірші, 13.—Лютѣ сиротѣ бородатому, а голомизому и горшъ Клим. Прип. 224.

ГОРЩА, *рн. Невеличкий горщик.*

XVIII. (Дяк) бѣжит з губою як с холявою до горщати Укр.-Р. Арх. IX, 51.—Возми горща... одмѣръ девятъ ложокъ води в' той горчокъ Собр. Прип. 203.

ГОРЩИКЪ, *рм. Череп'яне або металеве начиння варити страву або держати в нім що.*

XVII. Нашли въ ней горщикъ ни щимъ Сб. Лѣт. 85 (Кіев. Лѣт. 1617).—Украл... горщик меду патоки Ак. Полт. Гор. Ур. II, 90 (1667).

XVIII. Горщиковъ мѣдних три РКПЛ. 53 (1739).—У маленькому горщику оттопить цитвару Млр. дом. лѣч. 45.

ГОРЩИСКО, *рн. Згруб. ф. від «горщикъ».*

XVIII. Нищии нашѣ... го(р)щи(с)ко квашѣ вине(с)ши, та квашею очи є(й) залляли Вірші Різдв. 127.

ГОРЩИЧОКЪ, *рм. Здрібн. ф. від «горщикъ».*

XVIII. Зѣля... вложить в малій горщичокъ Млр. дом. лѣч. 38.

ГОРЩОКЪ, *рм. Див.* **Горщикъ**.

XVI. Тридцать сыровъ, два горщки масла Арх. ЮЗР. I, I, 34 (1571).

XVII. Єдинъ камень можетъ много горшковъ побити Крон. Соѳ. 221. — Ганнибал... казалъ жолнѣром своим як наиболше оужов наймати и в горщки гленѧніи по одному оужу класти Зб. 1693 р. к. 174-б. — Людиє... збирали єѣ (манну)... и варили в горшкахъ Крон. Боб. 54.—Горшки в печѣ з стравою поворочано Прот. Полт. С. I, 226-б. (1700).

XVIII. Знаєт що в людей в горшкахъ кипит Клим. Прип. 216. — Корчик малий, горщок мѣдний Реєстръ 1-б. — Муки тоѣ з горщка не вибереш Єв. Реш. 336-б. (1710).—Горшков двѣстѣ Кн. Мѣск. Полт. 231-б (1727).—Горщокъ на ладанъ мѣдній 1 РКПЛ. 53 (1739).

— **скинути**, *відтягувати кров поміччю горщика (лікування).*

XVIII. Коропчиха сказивала, що єй Маріи горщокъ надобно скинути Прот. Полт. С. IV, 237-б. (1757).

ГОРЩОЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «горщокъ».*

XVIII. Горщочикъ серебраний съ кришкою Арх. Сул. 237 (1758).

ГОРЩУТКО, *рн. Здрібн. пестл. від «горща».*

XVII. Попы приходили ид гор'щуткумъ и до котлувъ мѣдѧныхъ, коли варили мѧсо Ветх. Сказ. 43.

ГОРЫЗОНТЪ, *рм. Див.* **Горизонтъ**.

XVII. Мсцъ идучи през' горызонт промен ѧми своими тѧгнетъ воды за собою Транкв. Зерц. 16.

ГОРЬСТЬ, *рж. Див.* **Горсть** 1.

XV. Сберете по горьсти овса Ип. 113 (997).

ГОРѢ, *присл.* (ц. сл. горѣ). 1. *На горі.*

XV. Исхитрилъ Изѧславъ лодьи дивно бѣша, бо в нихъ гребци невидимо... бѧхуть, бо лодьи покрыти досками и борци стояще горѣ въ бронѧхъ и стрѣляюще Ип. 423 (1151).

2. *Угору (річкою).*

XIV. А ко млину границѧ горѣ смотричемъ до млину ЮРГр. № 10 (1375).

XV. А Изѧславъ поиде своими полкы горѣ на броды Ип. 448 (1152).—А от ѧблони долиною... оу быстрицю а горѣ рѣкою до оустьѧ туричен ЮРГр. № 37 (1404).

XVII. Станули... зъ вышшихъ мѣстцъ горѣ Днѣпра, а зъ низшого внизъ Днѣпра Ак. ЗР. V, 148 (1678).—Продали... сѣч горѣ за крѹтою стѣнъкою Прот. Полт. С. II, 68 (1680).—Бруховецкій... уступалъ оборонною рукою горѣ Днѣпра до самого Канева Літ. Сам. 85—86.

XVIII. Ієрдан там так' же скочила швидко назад горѣ Пам. укр. м. II, 181 (Рк. Тесл.).

3. *До гори, у гору.*

XV. (Граница) ѿ камены горы по должек должком горѣ по Ловковскую дорогѵ ЮРГр. № 91 (1458).

XVII. Горѣ позриш, увидиш судію Хрста Ветх. Сказ. 34.

XVIII. Посмотрыт горѣ деревом и увидѣла на том деревѣ гнѣздо потячое Пам. укр. м. II, 67 (Рк. Тесл.).—Носив єѣ (одежу) на собѣ горѣ шер'стю ib. 108 (Рк. Тесл.).—Не распинайте мене горѣ головою яко Пана моєго Христа але горѣ ногами мѧ распнѣте ib. III, 26 (Рк. Тесл.).

ГОРѢВЗНОСНЫЙ, *прикм.* (ц. сл. горѣвъзносный). *Див.* **Горѣноскый.**

XVII. Двдъ... в ѱалмѣ... называєть тую офѣру Анафорою горѣвъзносною Кн. о Вѣрѣ, 266.

ГОРѢВКА, *рж. Див.* **Горѣлка.**

XVIII. Проходѣмся... на господу, тамже из собою при горѣвцѣ учинимо згоду Укр.-Р. Арх. IX, 48.

ГОРѢЙ, *присл. вищ. ступ. від «горко», гірше.*

XVI. Ширитъ зараза в' костелѣ бжом' а им далей тым горѣй Отп. кл. Остр. И. П. 426.

XVII. Отъ пса бридкого горѣй житя справовала доброволне (душа) о пекло сама ся старала Суд Бож. 296.

ГОРѢЛКА, *рж. Спиртовий напій, що курять зі збіжжя або картоплі, горілка.*

XVII. Сам себе члкъ... трунком, горѣлкою... забиваєт Єв. Реш.96-б.—Наш братъ... купилъ... ґарцовъ два горѣлки Кн. Цеху Кр. 6 (1678).—При роботѣ[?]яковой книги пиво и горѣлка маєть быти отъ єго милости на товариство позволена Черн. Тип. 575 (1679).—Іван... в том хуторѣ мѣєт горѣлку робити Прот. Полт. С. II. 100 (1682).

XVIII. (Вірш) ѡ к8пцахъ... вод8 в' вино (сирѣчъ в горѣлк8) лиющих Клим. Вірші, 16.—Гой, гой, ти ж Гаврилку, пий горѣлку Укр.-Р. Арх. IX, 58.—Жеби жаден козакъ... куреня горѣлокъ и сиченя медовъ... заживалъ волне и спокойне Літ. Вел. II, 228.—Хмелницкій... горѣлку варену пугаромъ пючи (жонѣ) табаку терти казалъ ib. IV, 37 (Пов. 1728).—Варити... въ винѣ французкомъ или в горѣлцѣ моцной Укр. Госп. Пор. 59.

ГОРѢЛОЧКА, *рж. Здрібн. від «горѣлка».*

XVIII. Тѣлко частуй, ажъ поки горѣлочки стане Пер. Мат. III, II, 167.

ГОРѢЛОЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Горѣлчаный.**

XVIII. Принято от шафара горѣлочного... горѣлочных денег рублей двадцять сємъ Кн. Пр. 2 (1752).

ГОРѢЛЧАНИКЪ, *рм. Винник, той, що курить горілку.*

XVIII. О винниках їли о винокурахъ, або теж о горѣлчаникахъ, що горѣлки робят у винницах Клим. Вірші, 111.

ГОРѢЛЧАНЫЙ, ГОРѢЛЬЧАНЫЙ, *прикм. Що платиться за горілку зроблено з горілки, вживається на горілку, горілчаний.*

XVI. Мають... капьщизну горѣлчаную... держати Ак. ЮЗР. II, 186 (1589).

XVII. Назар маєт нам дати и даст овец тридцетеро... казан горѣлчаний Ак. Полт. Гор. Ур. I, 122 (1667).—Шинковъ горѣлчаныхъ держати поперестали Ак. ЗР. V, 181 (1684).—(Ничипоръ) потварилъ билъ злодѣями за покрадене казановъ горѣлчаних Кн. Мѣск. Полт. 29 (1693).

XVIII. Рѣка горѣлъчаная черезъ ринокъ течетъ Вірші Різдв. 131.— Казанъ горѣлчаный безъ труб Быт. Млр. Обст. 345 (1719).—О продажѣ вишень горѣлчанихъ вѣдра по гривнѣ Дн. Марк. II, 140 (1727).—Чаронъ горѣльчаныхъ—12 ib. IV, 254.

ГОРѢЛЧОНЫЙ, *прикм. Див.* **Горѣлчаный.**

XVIII. Принято от шафара горѣлчоного... горѣлчоных денегъ рублей десять Кн. Пр. 3 (1752).

ГОРѢЛЫЙ, *прикм. Що горів.*

XVII. Муки житной повъ дѣжци горѣлой Ак. Полт. Гор. Ур. I, 132 (1668).

XVIII. Въ склепу смести горѣлую вапну и залить внов вапною Арх. Вид. м. (1760).

Горѣлоє вино. *Див.* **Горѣлка.**

XVI. Зъ вина горѣлого платъ даємъ Ак. ЗР. II, 91 (1511).—Шинкованьє вина горѣлого Ак. ЮЗР. II, 127 (1514).

Горѣлое срѣбро, *старе, уживане срібло.*

XVIII. Срѣбра горѣлого ламаного гривенъ пять Літ. Вел. IV, 113 (Реєстръ Пал. 1704).

ГОРѢНОЖЪ, *присл.* (ц. сл. горѣножъ). *Догори ногами, горініж.*

XVII. Петра...прибитого на крстѣ горѣнож... завѣсили Єв. Реш. 397-б.

ГОРѢНОСНЫЙ, *прикм. Що підноситься догори.*

XVII. Свѣтъ... єство легъкоє, просвѣтительноє горѣносноє, скороходноє Транкв. Зерц. 10.—Анафора, по Славенску възношеніє или горѣносноє Кн. о Вѣрѣ, 266.

ГОРѢТИ, *дс. 1. Нищитися вогнем, горіти.*

XV. На нѧ же (на Содомъ и Гоморъ) пусти Бъ камѣньє горущеє Ип. 73 (986).—И видиша аже села горѧть, а лѧховѣ воюють ib. 865 (1268).

XVII. Карбункулюс камен' дорогїй на кшталт ѵглѧ горѧчог Бер. Лекс. 231.—Приточилась справа... якъ мѣсто наше горѣло Ак. Бор. 79 (1669).—Ставши на царскихъ вратахъ священникъ... крикнетъ на народъ: «про Богъ церковъ горитъ!» Літ. Сам. 43.

XVIII. Якъ мокрое горытъ, так не хутко робит Клим. Прип. 260.—Обично бо єстъ сирому при сухом горѣти Вел. Сказ. 32.—При мнѣ Зѣнковъ горѣлъ, але скоро угасили Дн. Марк. III, 138 (1731).

2. *Світитися.*

XVII. Люд жидовскій хотѧчи приступити къ горѣ огнемъ горѧщой Транкв. Зерц. АВ.—Лямпы горячіи передъ ними (Петром і Павлом) Копист. Пал. 700.—Боязливимъ мовитъ божественній апостолъ Іоанъ въ Апокалипсисѣ своємъ и невѣрнимъ и сквернимъ и убійцом и вшетеченство полнячимъ и чари чинячимъ и балвохвалцомъ и всѣмъ лживымъ, часть имъ въ езерѣ горѣючомъ огнемъ и сѣркою іb. 828.—В печи огон горѣлъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 82 (1666).—Реклъ господь моисеови: прикажи сыномъ Іилским нести олѣй... абы в лѧмпѣ горѣлъ Літ. Рук. 36.

XVIII. Знайшол там ѧсност'' невымовную, але там не горѣло нѣчого Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл.).—Строили въ такомъ разстояніи, чтобъ єденъ маякъ одъ другого горячий былъ виденъ Дн. Гетм. Канц. 30 (1723).

3. *Дуже бажати, прагнути.*

XVIII. Душа горитъ, сердце болитъ Пер. Укр. Лир. 14.

ГОРѢХЪ, *рм. Див.* **Орѣхъ.**

XVIII. Єще в лѣсѣ на горѣсѣ Тих. №11, к. 10.

ГОРѢШНИЙ, *прикм.* 1. *Що на горі.*

XVIII. Ракетъ низовыхъ и горѣшнихъ кидано премного Діар. Хан. 25.—Буцка... оставляючи горѣшнюю пасѣку... Матвѣю Кн. Мѣск. Полт. 258-б (1731).

2. *Що вгору річкою.*

XVII. Займаня прорвы в' горѣшнихъ млынахъ Мат. Ист. ЮР. 7 (1671).

XVIII. Мѣстце млиновоє в горѣшнѣхъ млинов будучоє Кн. Мѣск. Полт. 201 (1716).—Рыбніє ловлѣ степъ и байраки... горѣшніє іb. 289-б. (1727).

Див. **Горишный.**

ГОРѢЩЕ, *рн. Місце поміж стелею і дахом будинка.*

XVII. Петра... поймано на горѣщу Прот. Полт. С. I, 45-б (1688).

ГОРЮХА, *рж. Див.* **Горуха.**

XVIII. Слѣтались мухи-горюхи, славные громотухи Пер. Мат. I, I, 310.

ГОРЮЧИЙ, *прикм. Палючий, пекучий.*

XVII. Ям пустил вѣтръ горючий Каз. № 32 к. 115-б.

ГОРЮЧКА, *рж. Див.* **Гарачка 1, Горячка 1.**

XVII. На люди были... хоробы великие, горючки, бегунки Кул. Мат. I, 80 (1602).

ГОРЯЧЕ, ГОРЯЧО, *присл.* 1. *Душно, шкварно, палюче, гаряче.*

XVII. Аврелиян росказал печъ горяче великим огнем упалит Жив. Св. 82.

XVIII. Бѣда Украинѣ, и оттоль горяче и отсель боляче Літ. Вел. III, 138.

2. *Сильно, у великій мірі, щиро.*

XVI. (Христос) зябнулъ, прагнулъ, лакнул, терпѣлъ горячо, крывди з'носил Рук. Муз. № 513, к. 57.

XVII. Іоан... боязнь Божую мѣл в срдцу барзо горячо Єв. Реш. 222-б.—Горячо прошу Ак. ЗР. V, 142 (1677). — Вчора о прибытью горячо писалося до вашей милости іb. 161 (1680).—Двѣ особѣ каждая... в манастыру своєм... обоє горячо в службѣ Божой и Пречистой матки єгѡ тривали Рук. № О. 4° 86, к. 54-б.

XVIII. Станем о тоє зо всѣмъ войскомъ... горячо просити и аппеліовати Вел. Сказ. 19.—Листъ свой посилаю и горячо пишу Літ. Вел. IV, 275 (Діар. Ок.).

ГОРЯЧЕСТЬ *рж.* 1. *Пал, спека.*

XVI. Понесьшим тѧготоу дне и горѧчесть Єв. Пер. (рк.) 86-б.

XVII. От горячести аж шкура єму полупилася Жит. Св. 237.—Єсли трафитъ водѣ проходъ, близко вул'кана и каменіѧ распаленого тогда зогрѣваєтсѧ вода, из горѧчестю выходитъ Транкв. Зерц. 13.—Солнце стане палити горячестю своєю Транкв. П. Мн. 173.

XVIII. Слнце горячестїю своєю пригрѣвает Пам. укр. м. II, 153 (Рк. Тесл.). — Тоды (слнце) горячестю своєю вес свѣт выпалило Ал. Тиш. 88.—Въ тамошнихъ сторонахъ дожчовъ барзо рѣдко, а горячести превеликіє Дн. Хан. 27 (1722).—Умислихъ болѣе шествовати нощію нежели днемъ горячести ради солнечной Гр. Барск. I, 110.

2. *Палке, щире бажання, прагнення.*

XVII. Той палецъ которїй ѡнъ з' ѡсобнои горѧчести срдца з' таємного ѡб'явленѧ ѿтѧл, чѹдовне ємѹ єго злѣчил (святий) Пам. укр. м. III, 202 (Перем. Пр.).

XVIII. Длѧ того и мы зъ найболшою горѧчестію къ нему (Христу)... приступати повиннисмо Науки парох. 202 (1794).

ГОРЯЧИЙ, ГОРЯЧЪ, *прикм.* 1. *Душний, шкварний, пекучий, палючий, гарячий.*

XVI. Простре горячюю свою лучю на ладѣ вои Сл. о п. Иг. (Пер.) 125.

XVII. Горнеє же мѣсто єго (воздуха) горѧчеє бар'зо Транкв. Зерц. 11. — Слнце... воздухъ ѿ землѣ творитъ нѣ зимен барзо и нѣ горѧчъ

іb.—Желѣзо... станетъ горѧчое и ясное якъ огонь Гал. Кл. Раз. 236 (1665).—Скруха єст... болесть умыслу... жадноѣ потѣхи не приймуючи... а потѣхи божественной... яко дня горячого воды холодноѣ ожидаючи Лѣств. 22.

XVIII. Прагнене под час горячих дней... причинялося имъ (козакам) Літ. Вел. IV, 56 (Пов. 1728). — Резолюцію получилемъ лѣчить руку тручи горячимъ спѣритусомъ Дн. Марк. II, 267.—Тоє же делать, когда человѣкъ хоръ розгоритця то до горячого тѣла прикладать Млр. дом. лѣч. 46.

Горячеє право, *право позивати, коли злочинця піймано під час злочину.*

XVI. В ыныхъ всихъ речахъ кромъ права горячого и иного злочинства сами не судили Гр. кн. Лит. 111 (1567).

XVIII. Въ делѣ заключающемъ горячое право судія зараз судитъ долженъ, но в другихъ спѣшит не обязанъ Стат. 1.

Горячимъ пытомъ, *розшукування, переслідування злодія зараз після крадіжки.*

XV. Поидетъ к[то] за своѥмъ злодѣємъ горѧчим пытом... тогды право єму маєт[ъ быти] ЮРГр. № 73 (1435).

Горячий трунокъ. *Див.* **Гарячий трунокъ.**

Горячий учинокъ, *вчинок, виявлений під час ого діяння.*

XVII. Дейнеченко не на злочинствѣ бил пойманний и не при лицѣ и... яко то не єст' горячий ȣчинок ѡ що бы ишло таковим ѡ горло Прот. Полт. С. II, 257-б. (1694).—Велѣлъ судъ єго Тимка, яко на горячомъ ȣчинку з'иманого... пред собою поставиты іb. I, 227 (1700).

XVIII. Апелляція не идеть... на горячомъ учинку из лицемь поиманному С. і Р. 26.

Горячий часъ. *Див.* **Гарячий часъ.**

2. *Щирий, палкий, прагнучий.*

XVII. Ижбы вас ненайшов ден той ѡзяблых и коло дшѣ своєй недбалых, але теплых на млтвѣ и в боязнѣ Бжои при добрых учинках горячих Єв. Реш. 14. — Агглы... сотворены... зъ волею до Ба горячею іb. 287-б. — Горѧчїи в духу законники прагнут цвичитисѧ в тых цнотах Домецк. 24. — Кириллъ... часто... науку горячую до людей чинилъ Жит. Св. 405. —(Михаил и Θеофил) тогожъ образоборского шаленства еще горѧчшими наслѣдовцами были Єв. Вил. 39-б.;—О обр. 33.—Правдивоѣ и горячоѣ покуты напевнѣйшимъ єсть доводом непамятозлобіє Лѣств. 22-б.

XVIII. Дорошенко... чрезъ Гоголя въ Цариградъ горячимъ прошеніємъ подвигнулъ повторне солтана Турского Літ. Гр. 215.—Учинилъ король ординанцъ свой горячий до Монтикукулѣ Вел. Сказ. 192.

ГОРЯЧКА, *рж.* 1. *Усяка хвороба, що виявляється великим підвищенням тепла в тілі.*

XVII. (Стый) великою немочу знятый в горячцѣ... приведеный был на суд Бжий Жит. Св. 433-б.—Я зъ школи занѣсъ... хоробу горячку и всѣ хорѣли въ дому Літ. Льв. 239.—Мы оумираємо доткнеными хоробами яко то горѧчками фебрами Рад. Ог. 373 (1676).—Іоанъ... горячкою будучи страпленый Крон. Боб. 305.

XVIII. На голову болящую и горячку: воду кропкову прикладать до пулсовъ Млр. дом. лѣч. 4.—З' великого жалю в' горѧчку оупалем Пам. укр. м. III, 115 (Перем. Пр.).

Див. **Горачка.**

2. *Див.* **Горячесть** 1.

XVII. Внутрности будет горячка пекти Діал. о см. 267 (1629).

ГОРЯЧНОСТЬ, *рж.* 1. *Див.* **Горячесть** 1.

XVIII. Подъ часъ горячности люде умираютъ Дн. Марк. I, 244.

2. *Див.* **Горячесть** 2.

XVII. Горячность духа великую въ собѣ побужаймо Льв. Ставр. 64 (1618).

ГОРЯЧОСТЬ, *рж.* 1. *Див.* **Горячесть** 1.

XVII. Варъ: Знôй, горѧчост слнчнаа Бер. Лекс. 12.—Гнѣвъ подобенъ огню в' желѣзѣ роспаленомъ, бо горѧчост' єго в' ніом' долго єсть іb. 209. — Горячость слонечная — жаръ, пекъ Синон. сл.-р. 17. — Видимъ Слнце, которое великую горѧчость чинить Кн. о Вѣрѣ, 2.—В небесных палацах... немаш горячости и зноєвъ Єв. Реш. 205.—Танефи над морем полночнымъ живут тыє мают уши такъ великиє же в горячость солнца ввесь ними закриется Крон. Боб. (коп.) 11.

XVIII. Пекельнаѧ горячост в женскомъ тѣли Клим. Вірші, 68.—Зверху отъ солнца горячость Пелгр. Ип. Виш. 39.—О той землѣ горячостех нихто не может повѣдати, тылко котрыє сут в пеклѣ Пам. укр. м. IV, 27 (Сок. Рк.).

2. *Див.* **Горячесть** 2.

XVII. Прагну зъ горячостю тамъ завше почивати Діал. Волк. 69 (1631). — Просимъ справъ срдца горѧчость в' Патронѣ Тит. 299 Еѵхар. 1632). — Кто зась з' найменшою срца горѧчестю будет Бгу служити Рад. Ог. 568.

√ **ГОСПИТАЛЬ,** *рм.* (фр. hôpital). *Готель, місце, де стають приїжджі, подорожні.*

Див. **Господа** 2.

XVIII. Достигохъ яко по первой години въ нощь къ госпиталю de s. Trinita, то єсть къ гостиници святой Троици Гр. Барск. I, 97.

I. **ГОСПОДА'**, *рж. Збірне: Старші, зверхність.*

XIII. А вы господо и братья и отци исправлеваюче чьтѣте Св. и Зам. XII, 375.

XV. Имѣяхоу бо лесть во срдцѣ своемь, яко предати хотѧхоу гсдоу свою и градъ Ип. 718 (1202).—А при том был оцъ нашъ Никола архимандритъ печерскыи... и иныхъ гсды нашеї старцевъ много ЮРГр. № 83 (1446).

XVI. О здоровьи вашое милости господы моей старшоѣ радъ кождого часу слышати Ак. ЗР. II, 118 (1515).

II. **ГОСПО'ДА**, *рж. 1. Дім, хата, будинок, помешкання.*

XIII. Оже закоупъ бѣжить ѿ гсды то ѡбѣль идеть Р. Правда (К.) 620-б.

XV. Утрактованныи послы отпроважено до господъ ихъ Ак. ЮЗР. II, 111 (1494).

XVI. Приехавши моцю и кгвалтомъ на господу мою, коморы поодбивали Кн. Гродск. Луцк. 159 (1562). — Реистръ всихъ... речей... в мѣсте, в господахъ и по дворахъ Арх. ЮЗР. I, I, 11 (1565).—Абы до господы своее доехавши возники мои... до мене отослала Ж. Курб. I, 137 (1578).—Панове послове... прышли до ихъ милости тамъ же въ господе пана воеводы киевского Берест. соб. 194.

XVII. Члвкъ оучтивый и поважный бридитсѧ нечистою господою Рад. Ог. 883 (1676). —Той плецъ... од судейское господи лежит (неподалецѣ) Прот. Полт. С. II, 134 (1686).— Грицай тогдиж зо мною идучи повернувъ до своей господи Кн. Мѣск. Полт. 15 (1692).— Авраам... просилъ ихъ до господы своеи Крон. Боб. 16. — Старшина татарская у господѣ боронилась Літ. Сам. 121.—Я ґды здалека того непріятеля побачу... двери душевныѣ... замыкаю, а... голосом взываю: не приступуй...: замкнена господа Рук. № О. 4° 86 к. 65.

XVIII. Євстафий... просилъ ихъ (слуг) до господы своеи Єв. Реш. 345 (1710).—Грѣцко... опознавши же его тот конъ... взялъ... з собою до господи (коня) Кн. Нос. 65-б.—На господу къ Єго Панской Велможности приходилъ... воевода... С. Журн. Дан. Апост. 2.—Живучи жъ онъ (іеромонах) со всѣми било сорится да волочится било... негазъ его по господамъ ловили Листи Конт. 21.

2. *Готель, заїзд, заїжджий двір, взагалі тимчасове помешкання.*

XVI. Послаль вѣстникы... абы ємоу господоу наготовали [або подгорѧ] Єв. Пер. 46.—Въ томъ дому ихъ братскомъ никому господа не маетъ быти давана, а ни записывана Ак. ЗР. IV, 24 (1589). — Князь выѣздилъ отъ Острога на иншую сторону и приехалъ до господы шукати пана Красовского Арх. ЮЗР. I, X, 115 (1596).

XVII. Виталница: Господа, дом' гостинный Бер. Лекс. 14.—И слугамъ своимъ отдал и до господы отпровадити казалъ (возного) Арх. ЮЗР. VIII, III, 549 (1618).—Марія и Іосиф... не найшли собѣ нѣгде в дому господы Єв. Реш. 432-б.—Пришедши Симонъ до двора... Маркелы где ст. Петръ жилъ або господȣ мѣлъ Жит. Св. 466. — Лвица... господы нам уступила Жив. Св. 127-б. — Григорий... застрѣтившися из єдним мешчанином просил его абы єму где господу добрую нараилъ Зб. 1693 р. к. 128-б.—Москва... увойшла уся у город Нѣжинъ и стала по господахъ Літ. Сам. 73—74.

XVIII. А пришедше въ Веѳлеемъ о господу питатися, бы по трудахъ своей пути отпочинокъ мати Укр.-Р. Арх. X, 323. — Которіє маютъ свои господи в Варшавѣ, тии для своей вигоди могутъ забавитися тамъ до трех дней Вел. Сказ. 140.—Нощевахомъ же на инной господѣ, а не въ гостинницы Гр. Барск. I, 54.—Господу дано значную для отпочивку Пелгр. Ип. Виш. 5.

3. **Стояти, стати, бути господою, на господѣ,** *перебувати де в гостях, тимчасово стати на мешкання.*

XVI. (Члкъ) который до Яровцы приехавши господою у мене стоялъ Кн. Гродск. Луцк. 200 (1564).—Желехъ... приехавши господою у мене стоял Arch. Sang. VI, 232 (1564).—Безсонъ... сталъ господою в дому моемъ Арх. ЮЗР. I, VI, 78 (1586). — В дому их братском всякий гость господою стояти не мает Ак. ЗР. IV, 24 (1589).

XVII. Витаю: Гощу, господою стою Бер. Лекс. 14—15.—Хс... станулъ господою и увойшолъ до чловека грѣшного Єв. Реш. 410.— Повѣжъ нам' где живеши? где стоишъ господою Рад. Ог. 653.—Єсли схочете стати у нас господою, можете Крон. Боб. 18.

XVIII. Видричка будȣчи господою ȣ Алеѯѣя шинкара посилала оного... до пана Григорія Прот. Полт. С. II, 305-б. (1701).— Там стали на господѣ оу единой жоны вдовицѣ Пам. укр. м. III, 70 (Рк. Тесл.).

ГОСПОДАРЕВЫЙ, *прикм. Що належить «господаревѣ» 5.*

XVIII. Господареви дворца Лѣтковского... куплено свиту... а женѣ его господаревой... куплено чоботи Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ГОСПОДАРИНЯ, *рж. Дружина «господаря» 1; цариця, королева, володарка.*

XV. Господариня королевая єє милость... при томъ всемъ наданьи оставити рачила Ак. ЮЗР. I, 295 (1479).

XVI. Жалуємся Богу и твоей милости господарини нашой милостивои королевои Бонѣ Ак. ЮЗР. I, 62 (1522).—Што ся дотычет опеки напрод господарини и матухне моєй милой кнегини Arch. Sang. VII, 396 (1571).

XVII. Аннѣ Могилѧнцѣ Потоцкой Господаринѣ земль Молдавскихъ Гал. Н.н. (пр.) Ав.—Господариня волоская противилась Ракочому Літ. Сам. 273.

XVIII. Чину аггелъ Монархиня неба и земли Господариня восточная мати Укр.-Р. Арх. X, 400.—Она, єи стаѧ млстъ, нша великаѧ Господариня Пам. укр. м. II, 119 (Тух. Рк.).

ГОСПОДАРКА, *рж.* 1. *Див.* **Господиня** 1.

XVIII. Дѣва...! усмѣхалася, видя, что старина господарь и господарка новою формою ловлятъ гуску Сковор. 247.

2. *Власниця чогось.*

XVIII. Скриню зъ платтемъ черезъ того жъ ямщика москаля послали въ Роменъ, а панѣ отъ себе объ оной писала въ Роменъ до господарки (скрині) Дн. Марк. I, 129 (1724).

ГОСПОДАРЛИВЫЙ, *прикм. Що розуміється добре на господарстві, господарний, хазяйновитий.*

XVIII. З сварковцевъ господарливіє Хлонъ да Артюкъ Ларченко и способніє до войтовства Дн. Марк. III, 301 (1733).—Благоволите... прислать гуменника іскусного и господарливого, щоб он зналъ какъ пашню посѣяти, размѣръ в мелнице одобрать Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ГОСПОДАРНЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Господарский** 1.

XVII. Всей старшинѣ и черинѣ... такъже ратнимъ, началнимъ и подъначалнимъ зостаючимъ єго царскаго величества господарнимъ людемъ Ак. Зем. 110 (1660).

2. *Що має господарство.*

XVI. Члкь нѣкоторыи быль господар'ныи которыи то оудѣлаль, виног(р)ади ѿплюль єго плотомь Єв. Пер. 16.—Подобень... члкови господарномоу, который выносит от схованѧ своєго новаѧ и ветхаѧ ib. (рк.) 64-б.

XVII. Исакий... меновалъ на цесарство Константина Дукꙋ члвка годного и господарного Крон. Боб. 371-б.

3. *Улаштований добре, по господарському.*

XVII. Строителный: Господарный: справный, порѧдный Бер. Лекс. 158.—Господарный —строителный Синон. сл.-р. 18.

4. *Див.* **Господарский** 4.

XVII. Єдучи оны ко Новгородку по дѣлехъ своихъ господарнихъ Прот. спр. пот. 42 (1690).

ГОСПОДАРОВАТИ, *дс. Працювати коло господарства, хазяйнувати.*

XVIII. Двурникъ Алеѯа... не похотѣлъ господароват Вид. Ник. м. 5 (1734).

ГОСПОДАРСКЫЙ, *прикм. від. «господаръ»* 1.

XV. Тако смы мы господареским казаниємъ кролевским и княз Федушковымъ выихал там ЮРГр. № 49 (1419).—А то єсми продалъ (имѣніє) для частоє службы господарское и для того што мнѣ не отчина Ак. ЮЗР. II, 105 (1440—1492).

XVI. Игуменъ з братією покладалъ перед нами листъ господарьскій што имъ господаръ король далъ тіи ниви Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).—Привилей господарьскій о станы до воєводъ Києвъскихъ Гол. П. М. I, 11 (Оп. 1554).—Гонецъ маєтъ ѣхати до уряду господарьского, за листомъ господарьскимъ подводнымъ Ак. ЗР. III, 92 (1557).—Въ замку господарскомъ Луцкомъ Ак. Копн. С. 45 (1583).

XVII. И домъ ихъ братскіи... отъ всякихъ... повинностей нашихъ господарскихъ... при бытности нашои господарской... вызволяємъ Діар. Фил. 70.

XVIII. Декрета вироки, сказанія или решенія судеи главнихъ главного суда єнералного, должни быть такъ важниє, то єстъ силніє, яко наши господарскіє на сейму учиненніє С. і Р. 49-б.

2. *Що належить до «господаря»* 2.

XVII. Овечци господарские погубивши фрасовалемся Ак. Полт. Гор. Ур. I, 140 (1668).

XVIII. Господарскіє сковороды не гуляютъ (кгды варят соль) Клим. Вірші, 129.—(Іона) спродав господарскій з дворца монастирского пожиток Арх. Сул. ц. 173.

3. *Що належить до «господаря»* 4.

XVII. Гостеви не до сну, але до господарскои жупицы Копист. Пал. 1061.

XVIII. От всѣх спрат въ господарских ключи поотбѣравши, всѣми добрами ихъ... завладѣли Вел. Сказ. 191.

4. *Що стосується «господарства»* 2.

XVIII. Неволно било вамъ зъ собою говорити и о потребах своихъ господарских и бесѣдовати Вел. Сказ. 48. — Мисочки и ложици и инніє сосуди господарскіє Гр. Барск. I, 65.—До Орановского писалемъ о многихъ господарскихъ рѣчахъ Дн. Марк. I, 165 (1724).

По господарски, по -ску, *як годиться доброму господареві.*

XVIII. Тѣ казенніє пашни пахани не по господарски Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II,

170 (1739).—Риба не по господарску кладена, понеже крайне не солона Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ГОСПОДАРСТВО, *рн.* 1. *Держава.*

XV. Выймуючи проступкы противъ нашего господарьства Ак. ЗР. I, 74 (1457).

XVII. Деасъ и Мерхесъ два Панове Волоскіи за господарство волоскоє войну з' собою точили Гал. Н. н. 48.—Гал. Гр. Розм. 4.—Ноє, будучи кролем... починалъ господарство Крон. Боб. 8-б.—Хмелницкий съ войскомъ козачимъ... ходилъ до Ясъ знову и побѣдивши тестевыхъ неприятелей посадилъ єго (Василия господара волоского) паки на господарствѣ Літ. Сам. 237.

XVIII. Цара... многихъ господарствъ и земелъ Літ. Вел. II, 103.

2. *Майно рухоме і нерухоме, що на нім господарює людина; діяльність господарська.*

XVII. Мти Самоилова была домовницею господарства єго Єв. Уч. 274. — Господарство въ нерядѣ оставленоє таєтъ Арх. ЮЗР, I, XI, 109 (1634).—Господиню свою зоставую... на всем господарствѣ Прот. Полт. С. II, 98 (1682).—Процикъ Гончаренъко... насъ съ Семеном... на господарствѣ покинул Рѣш. Полт. Полк. С. 55 (1683).

XVIII. Уговаривалъ шинкаря Ѳедора Лукянова на господарство въ Лот. ки Дн. Хан. 471.—Мы... мысль и сердце около господарства затоплѧємъ Сѣмя Сл. Б. 468 (1772).—Отець мой, отходя въ походъ военний... мнѣ приказалъ править господарствомъ Авт. Свящ. 321.—Книжиця для господарства указующая, якъ ратовати въ хоробахъ всякую скотину Укр. Госп. Пор. 59.—(Люде) звыкли вымовлѧтисѧ... же дочеснымъ около господарства клопотомъ нема часу... Бгу помолитисѧ Науки парох. 16 (1794).

3. *Худоба, манатки, господарські речі, спряти, начиння, звірята домові.*

XVII. Тот каменъ... господарство, отнятоє ѿ неприя(ят)еля, привращаєтъ Рук. № 362 к. 298-б. — Овдѣй отчим мой... сестру мою Марю замож оддавши и мене оженивши, мало що з добр наших в господарство нам дав Стор. 14 (1683). — Роздала имъ все господарство и тисѧчу золотыхъ Жит. Св. 30-б.—Господарство домовки своє, давши ключ от коморы, до рук Лаврѣну, товаришови своєму, злецили Акт. Старод. кн. 8 (1693).

XVIII. Василя господаря посилалемъ въ футоръ и въ Сварковъ за господарствомъ Дн. Марк. I, 131 (1724).

ГОСПОДАРСТВОВАНЬЕ, *рн. Ряджения державою.*

XVII. Щастливого господарствованья вашого царского величества Ак. ЗР. V, 27 (1637).

ГОСПОДАРЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «господаръ» 2.*

XVII. Козаки... посылали до того нецьноты господаръчика Кул. Мат. I, 25 (1604).

ГОСПОДАРЪ, *рм.* (ц. сл.). 1. *Пан, державця, король, цар.*

XII. Их тоу рече господарь къ гостьмъ Св. и Зам. XXXII, 26 (Торж.).

XIV. Сталося подъ державою великого кроля Краковьского Казимира и господаря Рускоѣ землѣ Ак. ЗР. I, 20 (1351).—Мы кроль Казимиръ... господаръ и дѣтичь вѣчный землямъ тымъ Ак. ЮЗР. I, 1 (1361).—Божьєю милостію князь и господарь Подольской земли Ак.ЗР. I, 21 (1375).

XV. Цѣловалъ єсмь кресть єго богъ не даи штос пригоди нашему Гсдрю великому кнѧз витовту по єго животѣ не имамъ искати иныхъ гсдрвъ ЮРГр. № 35 (1401).—Што єсми выслужил оу Бога и оу великого кнзѧ витовта гсдрѧ своєго ib. № 58 (1427). — Мы Илья воєвода господаръ земли Молдавскоѣ Ак. ЗР. I, 48 (1437). — С господаря короля єго милости дозволенемъ Пам. КК. I і II, 137 (1490).

XVI. (Царь) рекль... чи не годилсѧ и тобѣ з'миловатис над товаришом твоимъ... и розгнѣвалсѧ господарь єго (слуги) Єв. Пер. (рк.) 82. — Ариянове несправедливе на господарей хрестиянскихъ нарекали Отп. И. П. кл. Остр. 1059.

XVII. Господинъ: Панъ, господаръ Бер. Лекс. 30. — Іона Господарь Волоскій битву точилъ съ Цесаромъ Турецкимъ Літ. Льв. 234. — Іѡан... призвавши господарей церковнихъ и почал имъ такъ мовити: идѣте жъ по всѣхъ мѣстахъ Єв. Реш. 223.—Господарѣ волоскій и мултянскій з своими войсками... отступили от Турчина Літ. Сам. 117—118.

XVIII. Молитеся за насъ творцу, небесну господару Укр.-Р. Арх. X, 333.—Объяви намъ господаря, абы побѣдывъ супостатовъ нашихъ Пам. укр. м. I, 335 (Рк. Тесл.).—Тимошъ (Хмельницький)... женился на Домнѣ дочери тогдашного господара волоского Вел. Сказ. 7.

2. *Той що рядить домовим господарством, власник (господарства) пан (дому).*

XVI. А єстли бы гдѣ... злыи люди... переховывалися, тогды господари домовые мають о нихъ вряду дати знати Ак. ЮЗР. I, 113 (1541).—Протожь чоуйте бо не вѣдаете коли господарь домовыи придеть Єв. Пер. 18.—Подданые мои, колкось господаровъ з жонами и з детми... повтекали Кн. Гродск. Луцк.

160 (1564).—Пилный господаръ стережетъ, на которой землѣ которое насѣнье лѣпше сѧ родитъ Отп. кл. Остр. И. П. 385.

XVII. Зрозумѣлисмо быт винного Пилипчати, яко здавна прибишом без господара бавячогося Ак. Полт. Гор. Ур. I, 53 (1665). — Продалем пну Ивану Буту сѣножат з нивою... волно вѣчне користуват звышей писаному Ивану Буту, люб продат и дароват, яко господару владѣти ib. II, 43 (1668).—Чия ви челяд? Которіє мнѣ повѣдѣли: Буткова, єст же тут і господар ib. 92 (1671).—Онъ господаръ мой Иванъ спиталъ: куда ты идешъ? Рѣш. Полт. С. 63 (1684).—Господарь небесный свою тежъ съ поля зебралъ пренайвыборнѣйшую мысленную пшеницу Дм. Рост. 55 (1693).— Взялъ кождый госъподар дому своєго барана Крон. Боб. 43. — Которій служилъ у якого человѣка значного, то юже своє зомщовали на господарахъ Літ. Сам. 78.—Яко господаръ веселытсѧ зъ выноградa своєго, тако и богъ з вѣрныхъ своихъ Богсл. 43.

XVIII. Без господара и товар плаче Клим. Прип. 202.—Плецъ... на которомъ живутъ два господарѣ домами своими Арх. Мот. 138 (1708).—Дѣва... усмѣхалася видя, что... господарь и господарка новою формою ловлятъ гуску Сковор. 247.—Должен єсть господарь и господинѧ наставлѧти слуг своихъ Сѣмя Сл. Б. 386 (1772).

3. **Господаръ (гостинный)**, *господар заїзду, готелю, «гостинникъ», що приймає «гости» за заплату.*

XVI. (Даль два талѧры самаритѧнинь) господареви Єв. Пер. 48.

XVII. Странноприимецъ: Господаръ, пріймуючій гостѣ Бер. Лекс. 157.—Єлена... была... дочка єдиного господара гостинного Жит. Св. 319.

4. *Власник взагалі.*

XVI. И соуботѣ єст господаремь снь члчь Єв. Пер. 36.

XVII. Господар с корабля... зобравши гребцов и стырника хотѣлъ уєждҗати Жит. Св. 363.—Іван Шершен... видаючи же оние (прибиши) не господари тим увцям оних поймал Ак. Полт. Гор. Ур. I, 62 (1665).—Одобравшисмо од него шкапу, дали власному господареви Стор. 17 (1683). — Чого безъ мене власного тоєй друкарнѣ господара чинити бы ся не годило Бар. Письма 243 (1689).

XVIII. О самых господарях владущых млынами Клим. Вірші 105.—Броваровъ два, з которихъ от вареня пива господарѣ за свои пивоварениє казани принимаютъ по осмъ шаговъ Мат. Полт. Полк. II, 50 (1722).—Не било тѣм грунтамъ певного господаря Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 96 (1754).

5. *Економ, завідовця господарством.*

XVII. Що то за ліосъ... быти господаремъ въ нерядным дому Діар. Фил. 13.—Яко господар тому панъскому добру дважди поймал от него купленую у фляшкахъ из горѣлкою людей Ак. Бор. 95 (1683).

XVIII. Барабашъ... в дому Хмелницкого... о отездѣ Хмелницкого до Суботова от господара дворового увѣдомившис... отєхалъ... в домъ свой Вел. Сказ. 17. — Черезъ господара п. Григорієвой писалемъ до неи Дн. Марк. II, 306 (1729).—Жена Шатилина... велѣла господару своєму Конону... взять в свѣтлицю (Вассу) Млр. Посп. Кр. 73 (1747).—Иванъ... нанят въ хуторъ Багриновский за господара на круглий годъ Арх. Вид. м.; екон. спр. (1758).

6. *Офіційна особа, що доглядала державного майна, або майна вищої урядової особи.*

XVIII. Пану господареви замку нашого тамошнего Мат. Ист. ЮР. 28 (1709). — Гспдар добръ єго млсти пна полковника Кн. Нос. 67.— При замку наказный господарь служитъ Оп. им. Дан. Апост. 152 (1734).

ГОСПОДАРЫНЯ, *рж. Див.* **Господариня**.

XV. А бояромъ всимъ казалъ ихъ милости послушными быти во всемъ так какъ то господарынь своихъ Ак. ЗР. I, 152 (1495).

XVI. Наша милостивая господарыня королевая єѣ милость Ак. ЗР. II, 360 (1539).

XVIII. Не жѹры сѧ господарыне нша Пам. укр. м. II, 224 (Рк. Тесл.).

ГОСПОДЕНЬ, *прикм. Див.* **Господский**.

XV. Во имѧ гдне аминь ЮРГр. № 69 (1433).

XVI. Аггл гнь в снѣ явилсѧ Іосифоу Єв. Пер. (рк.) 24-б.

XVII. Кто бо разумѣ умъ Господень? Копист. Пал. 800.—Кормѣмо лакнучих, абысмо сѧ з Господнего столу кормили Єв. Вил. 27-б.—Запрѣвшися власноѣ волѣ и доступивши цвѣченя власного набоженства, найболший степен ласки Господнеѣ охотне послушный вступуєть Лѣств. 47.

XVIII. В денъ стрѣтения Г[оспо]дня Пр. Госп. 5.

ГОСПОДИНИ, *рж. Див.* **Господиня**.

ГОСПОДИНОКЪ, *рм. Здрібн. від «господинъ»*.

XVIII. Бо ви, господинки, на нас не барзо ласкави Укр.-Р. Арх. IX, 69.

ГОСПОДИНЪ, *рм.* 1. *Пан, господарь.*

XIII. Продасть ли гснъ закоупа ѡбъль Р. Правда (К.) 845.

XV. Отце гне помѧни слово писаноє Ип. 392 (1149).—Панъ Иванъ мушата рекъ предъ нами: о гсне какъ коли не было десѧтины ЮРГр. № 81 (1445).

XVI. О вѣтрѣ! вѣтрило! Чему Господине насильно вѣеши Сл. о п. Иг. (Пер.) 124.—Велможныи княже, господине и швакре мои милыи Arch. Sang. VII, 7 (1554).—Один рабъ двѣма господинома не может работати ib.

XVII. Господинъ: Панъ, господаръ Бер. Лекс. 30.

2. *Титул духовної особи у правосл. християн.*

XVII. Господин отецъ Стефаний священникъ Ак. Бор. 6 (1614).—О чомъ ся ознаймовалемъ... господину отцу Зосиму Печерскому Діар. Фил. 95 (1646).—Жадали отъ насъ господинове отцеве мнстра... Густинского Млр. Посп. Кр. 5 (1648).—Великий гсднъ, преосщений Өеодосий Прот. Полт. С. II, 2-б (1675).

ГОСПОДИНЯ, *рж.* 1. *Жінка «господаря»* 2.

XVII. Господиню свою зоставую при дому своєм Прот. Полт. С. II, 98 (1680).—(Химки) пилновалем з своєю господинею Кн. Мѣск. Полт. 30 (1693).—Господар старий, а господиня молодая Зб. 1693 р. к. 132.

XVIII. Долженъ єсть господарь и господинѧ наставлѧти слугъ своихъ Сѣмя Сл. Б. 386 (1772).

2. *Жінка, що господарює в себе вдома.*

XVI. Господини Кн. Гродск. Луцк. 278 (1565).

XVII. Марөа єго (Іса) яко господиня млстынею и услугованем... чествовала Жит. Св. 554.—Я... напотомъ сказала госпдинѣ моей Прот. Полт. С. I, 20-б. (1674).

XVIII. Господинѣ, маючіи полотна бѣлити, повинни ся умовити Укр. Госп. Пор. 75.

3. *Пані з огляду на собі рівних, підданих тощо.*

XVII. Хвеска Золотаровъна господиня шинкарки Гапъки Ак. Полт. Гор. Ур. I, 82 (1666).

4. *Економка, найнята жінка, що доглядає господарства.*

XVII. Много нас било... а господиня домовая в комори била Ак. Полт. Гор. Ур. I, 82 (1666).

XVIII. Господиня одна, которая вариво складаєтъ и єсти варитъ Оп. им. Дан. Апост. 46 (1734).—Прясцѣ господинѣ 25 к. и на запаску Дн. Хан. 120.—Привезена и господиня Ганна зъ двома дочками ib. 179.

5. *Жінка того, що завідує господарством, економова, шафарова.*

XVIII. Сидоръ нанят в хуторъ... за господара... и женѣ єго Аннѣ господинѣ... пошить чоботи Арх. Вид. м.; екон. спр. (1758).

ГОСПОДИЧИЧЬ, *рм.* (ц. сл.). *Син «господинів»* 1.

XV. Половци же... приставиша к немоу (Ігорю) сторожовъ 15 от сновъ своихъ, а господичичевъ пѧть Ип. 649 (1185).—Литва же всѧ приіаша и с радостью своєго господичича ib. 861 (1263).

ГОСПОДОВАТИ, *дс. Стояти господою.*

XVIII. Там собѣ Хс господовалъ на єдиной гор'ници Пам. укр. м. II, 224 (Рк. Тесл.).

ГОСПОДОНКА, *рж. Здрібн. від «господа».*

XVIII. Где жъ ти собѣ господонку... маєшъ Тих. № 11, к. 12-б.

ГОСПОДСКЫЙ, *прикм. від «господь».*

XV. Аще кто сего крстьно цѣлования състоупить, а проклѧтъ боудеть Гсдьскима 12 праздникома Ип. 324—325 (1146).

XVII. Наука християнская... въ... праздники Господскія Єв. Реш. 1.

XVIII. Милость Господскую свою мнѣ пробави Клим. Вірші, 14.—Свѧта господскїєи бгородичнїє и нарочитих стихъ Пам. укр. м. IV, 149 (Яр. Рк.).

ГОСПОДСТВО, *рн. Панство.*

XVI. Господство, панство Зиз. Лекс. 97.

XVII. Господство: Панство, Моцъ. Бр. Лекс. 30.

ГОСПОДСТВОВАТИ (*в чому*). *дс. Панувати.*

XVI. Господствую, паную Зиз. Лекс. 97.

XVII. Господствую: Паную Бер. Лекс. 30.

XVIII. Домна на свои отчистии добра... отехавши, в них, яко... богатая п(а)нѣ вдовствующая, господствовала ажъ до смерти своєи Вел. Сказ. 7.

ГОСПОДЫНЯ, *рж. Див.* **Господиня** 1.

XVI. А кгды бы дей пни господынѧ и служебники кнзѧ... єго (жида) и отъ него (каплана) не оборонили, подобно бы деи єго на смерть штыхомъ забил Кн. Гродск. Луцк. 145 (1561).

XVII. Дня сего одгодилемся з господынею моею з домовкы Стор. 10 (1683).

XVIII. І тым дѣломъ дѣдыще... старыи вымовляєтъ: же господынѣ собѣ для худобы не маєтъ Клим. Вірші 87.

2. *Див.* **Господиня** 2.

XVIII. Тогда господыня вибыраєтъ и обиваєтъ скаралупу Пелгр. Ип. Виш. 39.

3. *Див.* **Господиня** 4.

XVI. До мене кнегини Четвертенская, господыни домовая приходила Arch. Sang. VI, 251 (1564).

ГОСПОДЬ, *рм.* 1. *Пан, владика.*

XVI. Гъ—пан Зиз. Лекс. 97.

XVII. Госпoдїе, властелѣ, владыки, панове, владарѣ, преложеныи Бер. Лекс. 30.—Гсдь:

Панъ, то ест' маючїй поважность, зацный, непосполитый, особливый Домїнусъ ib. 31.—(Василій мѣлъ) матку Євмелію идучую з Великихъ Господій Кападокіи Рад. Ог. 880 1676).

2. *Одна з назве бога в християнській мітології.*

XIV. Гди помози рабу своєму Юрью волковичю ЮРГр. № 4 (1350).—На обрѣзанье га нашего исоуса ха ib. № 8 (1368).

XV. И повелѣша народу звати гси помилуй Ип. 172 (1072).—Слава тобѣ гси! Тоть Василко побѣдилъ Литвоу ib. 857 (1262).

XVI. О господѣ радоватися Ак. ЗР. IV, 201 (1599).

XVII. Отцъ Гдь, Снъ Гдь, Дхъ стый Гдь, предсѧ не тры господіє, але єдинъ Гдь єсть Кн. о Вѣрѣ, 21.—Трудно... справы свои утаити пред... Христом господем своимъ Єв. Реш. 20.—Сего стого мученика так почтил Господь богъ Жит. Св. 24.

ГОСПОЖА, *рж.* 1. *Пані господарка.*

XIII. Аже жена сѧдеть по моужи... а что на ню моужь възложить тъ томоу гсжа ѥсть Р. Правда (К.) 622.

XIV. И тѣж велебнои гсжи ѧдвизѣ королици польскои ЮРГр. № 21 (1388).

XV. А тои ны прчстѣи Гжи судити съ снмъ своимъ и Бмъ нашим Ип. 431 (1151).

XVI. А панъ Угриновский почалъ єй мовити: «Госпоже пани Несвецкая!» Арх. ЮЗР. VIII, III, 52 (1563).

XVIII. Госпожа Бца Пам. укр. м. II, 224 (Рк. Тесл.)

2. *Титул ігумені.*

XVII. Ставши пред нами госпожа Паисия, монастирца нашего полътавского Прот. Полт. С. II, 210-б. (1688).

3. *Дружина духовної особи.*

XVII. Я Лука Семенович протопопа Полтавский... теж и гспжа моя и потомки мои Ак. Полт. Гор. Ур. III, 46 (1675).

ГОСТЕЦЬ, *рм. Ломота, костолом (хвороба); казкова істота, що уособлює цю хворобу.*

XVIII. Аще хто схощеть сію книгу отдалити, тому будеть гостець ноги крушити Оп. Ст. Кн. 66 (1738).—Молитва закляти гостець болного чловека: господь богъ... срѣтилъ госца и гостицу и со госчаты Угр. Заг. 54.

ГОСТИНА, *рж.* 1. *Тимчасове перебування не вдома: гостювання.*

XVI. Который на тот час был приєхал до єго млсти кнзя в гостину Ж. Курб. I, 206 (1581).

XVII. Маю фрасовати з гостины до отчизны отходячи Смотр. Каз. 48.—Своєй печати не мѣю, зостаючи в гостиннѣ а не дома Ак. Полт. Гор. Ур. III, 19 (1668).—Олегъ... водою притягнулъ до Кієва зъ людомъ якобы въ гостину Кр н. Соѳ. 9.—Тую твою щасливую въ Виѳл емѣ гостину... всѣваємъ Дм. Рост. 64 (1693).—Мы пришлисмо в гостину до землѣ твоєи Крон. Боб. 31.

XVIII. Пнъ Залеский... в гостину приєхалъ до... дѣда своєго Кн. Мѣск. Полт. 87-б. (1711).—Петро Савушенко... просилъ мене къ себѣ... до своєго дому въ гостину Арх. Сул. 273 (1728).—Жена моя зъ дѣтми повернулась зъ гостини отъ швакгра Дн. Марк. III, 343 (1734).—И казал их Ірод просити до себе на гостину Пам. укр. м. II, 16 (Рк. Тух.).

2. *Див.* **Гостинниця.**

XVII. Єсли естес'мо в' дорозѣ або в' гостинѣ в' день стый Црkви не минаймо Єв. Калл. 880 (1637).—П. п. братия бели в гостинах купецкихъ, а инные в домах Арх. ЮЗР. I, XI, 164 (1647).—(Магдалина кормила) Іса... и ȣчников єго... на ѡном вандрованю по дорогах и гостинах Єв. Реш. 218-б.

XVIII. Учинил крол гостину над рѣкою вавилонскою Пам. укр. м. I, 315 (Рк. Тесл.).—Кто колвекъ желаєтъ быти спасенымъ,... повинен жити на семъ свѣтѣ не якъ в' дома но такъ власне якъ въ гостинѣ якъ на чужинѣ Сѣмя Сл. Б. 13 (1772).—Ми пойдем с пасками у гостину Укр.-Р. Арх. IX, 73.

3. *Вітання.*

XVIII. Учинивъ Алеѯандер гостину гардую братіи своєи Ал. Тиш. 100.

ГОСТИНЕЦЪ, *рм.* 1. *Шлях, бита дорога.*

XIII. Аже погоубѧть слѣдъ на гостинци на ве ицѣ... то не п атити ни продаже нї татьбы Р. Правда (К.) 624-б.

XIV. А далъ єсмь и землю ролъную... но гостиньць по колъбаєвьскый ЮРГр. № 2 (1349).

XV. Дали єсмо и записали земьлю црьковъную... по гостинець по Кешеньскыи ЮРГр. № 78 (1443).

XVI. Корчма дворная на гостинцу Пам. КК. III, 73 (1566).—Почавшы отъ мосту на который идеть Великій Гостинецъ ажъ до урочища Посникова Ак. ЮЗР. I, 190 (1572).—Закревский не єдучи до Хоболтовы гостинцемъ зъєхалъ зъ дороги до имения Арх. ЮЗР. I, I, 420 (1594).

XVII. Оба-полъ гостинца тоѣ дороги великоѣ засыпаны два копцы Ак. ЗР. V, 15 (1633).—Мы... правымъ и простымъ оуторованымъ гостинцемъ до стороны нашеѣ мыслноѣ нбсноѣ вернѣмосѧ Єв. Калл. 870—871 (1637).—Продалем... сѣножат... от Решетиловского

гостинца Прот. Полт. С. II, 34-б. (1676).— Другая мудрость: гостинца николи не опускай для стежки простои Зб. 1693 р. к. 131.— Дорогою црскою просто пойдем (то єст гостинцем битым) Крон. Боб. 57.—Пѣхота от него в Паволочи великіє розбои по гостинцяхъ чинила Літ. Сам. 126.

XVIII. На гостинцу между селами Войтовимъ и Филиповимъ в двѣ милѣ от Березанѣ Вел. Сказ. 45.—Яко найпрудшей могутъ поспѣшать, яко найпростѣйшимъ гостинцемъ Літ. Вел. II, 241. — У пас почали видиміи агели села и гостинцѣ голить; три села уже оголили Листи Конт. 23.—Кормы нигде не билибь а напитки под утратою судень и напитковь хтобь шинковаль опрочъ гостинцовь подорожнихь, где по корчмахъ истниє и питниє вещы держат би Стат. 80.

2. *Подарунок.*

XVII. Мзды: Гостинцѣ Бер. Лекс. 78.—Листъ... пана зъ... одозвомъ и гостинецъ два пасы ременю... донесены мнѣ Ак. ЗР. V, 155 (1679).— (Чарка) з таковимъ докладомъ заставлена же на рокъ по копѣ давати мѣлъ циганъ гостинъца Акт. Старод. кн. 82 (1693).

XVIII. А при поклонѣ посилаю В. М. гостинца книжечку и обручикъ діяментовій Марк. IV, 225 (Л. Маз.).—Посилаємъ... всему войску на пиво гостинця тисячу талярей бытихъ Вел. Сказ. 43.—П. Павловой... 2 платка гостинця дано Дн. Марк. III, 314 (1733).

ГОСТИННИКЪ, ГОСТЫННИКЪ, *рм. Господар «гостинниці», корчми.*

XVII. Въсепріатникъ: Гостинник', корчмаръ Бер. Лекс. 23.—Прорк Ієремѣа... от нас прировнатися может до корчмара, гостинника Рад. Ог. 849.—(Презвитера) гостынник манастырский перед всѣми залѣцал Жит. Св. 360-б.

XVIII. Всякій приходяй послѣднюю... нощъ гостити, долженъ... свидѣтелство исповѣданія отъ духовного показати гостиннику Гр. Барск. I, 118.

ГОСТИННИЦЯ, *рж. Місце задля тимчасового перебування мандрівних людей, корчма, заїзд, готель.*

XVI. (Самаритянинъ) припровадилъ єг(о) ажъ до гостин'ницѣ Єв. Пер. 48.

XVII. Всепріателище: Гостинница, корчма Бер. Лекс. 23.—Гостинница: Дом гостинный ib. 31.—Олга... ихала до Новагорода... фундуючи мѣста, села, гостинници и мосты Жит. Св. 520.— Самарянинъ... припровадив єго (члка) в гостинницꙋ Єв. Реш. 12.—Іуліанъ... казалъ... гостинници и шпиталѣ будовати Крон. Боб. 287-б.

ГОСТИННЫЙ, *прикм.* 1. *Що гостює, перебуває тимчасово, купецький.*

XV. Гостиного товару ненадобе никому печатать, нехай, они, мытники наши, гостиный товаръ печатають Лит. евр. I, 39 (1486).

XVII. Лот... обачивши млоденцовъ гостинных... йшовъ противко имъ Крон. Боб. 16-б.

XVIII. Никого инного зъ гостиннихъ кроми єдного господара... не било Арх. Сул. 274 (1728).—Гостинное право Стат. 129.

2. *Прикм. від «гостина» 2.*

XVII. Гостем єсть той которому на свѣтѣ всѣ речи гостинны сут(ь) Пер. Иссл. и Мат. 80.

Гостинная дорога, *гостинець, бита дорога, шлях.*

XVII. Послалъ теды Мойсей... до кроля... просѧчи абы дорогою гостинною през єго землю з людомъ ишолъ Літ. Рук. 44.

Гостинный домъ, монастырь. *Див.* **Гостинниця.**

XVI. Дозволили есмо теж чотыри домы гостиныи збудувати Ак. ЗР. II, 77 (1510).— Подданымъ нашымъ... дозволяємъ... речы въ домехъ гостинныхъ... держачи продавати Арх. ЮЗР. VIII, V, 215 (1578).—Въ макеліи... по нашему въ гостинномъ дому Сп. прот. Лют. 166.—Повелять єму жити въ гостиномъ дворцы ib. 179. — Домъ тежъ гостинный для людей... прилучаємъ Ак. ЗР. IV, 167 (1597).

XVII. Виталница: Господа, дом' гостинный Бер. Лекс. 14.—Гостинница: Дом гостинный ib. 31. — Іаковъ... на гробѣ Рахелѣ... камень высокій поставилъ, на каменѣ написалъ..- Дом' гостинный Гал. Кл. Раз. 505.—Самарянинъ... припровадив єго (чоловіка) в дом гостинный Єв. Реш. 137-б.—(П.ꙋла)... монастырь... гостынный з великим накладом з'бꙋдовала Жит. Св. 434-б—435.

XVIII. Идѣже обрѣтаєтся дворъ выздній или гостинній ради купцовъ приходящихъ и инныхъ странних людій Гр. Барск. II, 113.

Гостинчым дѣломъ, *гостюючи.*

XVII. (Греки) у унеятовъ пребывали гостиннымъ дѣломъ Копист. Пал. 1125.

ГОСТИНЪ, *прикм. Що належить «гостеві».*

XIII. Продати и ѿдати же пьрвѣѥ гостины коуны Р. Правда (К.) 623.

ГОСТИТИ, *дс.* 1. *Тимчасово перебувати; бавитись де; бути гостем, бути в гостині.*

XVII. Витаю: Гощу. господою стою Бер. Лекс. 14—15.—Мы... тымъ которыи душею лакнутъ прагнутъ и гостятъ... помочи додаваймо Єв. Вил. 28.

XVIII. В тѣхъ годѣхъ... шведских войскъ потенція в Полщѣ и Саксонии гостила Вел. Сказ. 2.—Всякій приходяй послѣднюю... нощъ гостити, долженъ... свидѣтелство... показати Гр. Барск. I, 118.—Родитель знову отехалъ зъ Ромна въ Глуховъ гостивши зде толко полтретя дня Дн. Марк. III, 380 (1734).

Див. **Гоститися** 1.

2. *Утримувати когось тимчасово; частувати, пригощати.*

XVIII. Гостивъ их пристойне и дав им всего доволно Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.).—И казал их Ірод просити до себе на гостину. А гди их гостил станет питати ib. II, 16 (Тух. Рк.).

3. (*над ким*). *Мати поводження, брати гору.*

XVIII. На другомъ мѣсцу у Мостискахъ два подезди... немнѣй щасливе над Шведомъ гостили, и згола, где тилко лучилося всюда от Поляковъ Шведа кленска постигала Вел. Сказ. 134.—Чернецкий... в Данѣи щасливе над Шведомъ гостивший, повернулся на зѣму в Великую Полщу ib. 245.

ГОСТИТИСЯ, *дс.* 1. *Див.* **Гостити 1.**

XVII. И так гостилисѧ нед. двѣ Ветх. Сказ. 54.

XVIII. Како смѣлъ єси поздоровив'ши нас и гостити сѧ во дому нашемъ? Пам. укр. м. IV, 105, (Унґв. Рк.)

2. *Бенкетувати.*

XVIII. Учинили Трояне бенкетъ гойный цреви и вельможам' єго и гостили ся шест дний Ал. Тиш. 62.

ГОСТИЦА, *рж. Казкова істота, жінка «госця».*

XVIII. Господь богъ... стрѣтилъ госца и гостицу и со госчаты. Тамъ вамъ єсть допущенный всякій гостецъ со густицею и со госщаты Угр. Заг. 54.

ГОСТІЯ, *рж.* (лат. hostia). *Оплаток.*

XVII. Єденъ Хс єстъ оразъ въ всѣхъ гостіѧхъ незлѣчоныхъ, которыи сѧ всему свѣту знайдуютъ Гал. Кл. Раз. 107 (1665).—Маєшъ вѣдати же в цѣлой гостіи ест цѣлый Хс Гал. М. Пр. 229.

ГОСТРИТИ, *дс. Робити гострим.*

XVIII. Стал гострити свой мечь Тих. № 11, к. 30-б.

ГОСТЫНА, *рж. Див.* **Гостина** 1.

XVIII. На семъ свѣтѣ (христіяне)... гостыну тилко гостыну, а не домове мешканѧ отбуваєм Науки Парох. 270 (1794).

ГОСТЫНЕЦЪ, *рм. Див.* **Гостинецъ** 1.

XV. Одътоль уверхъ рички Дидовки до гостынця Винницкого Гр. кн. Лит. 8 (1431).

XVII. (Тимошиха) продала ниву свою власную... лежачую... на гостынцу подле нивы Якова Терешковича Ак. Бор. 21.

ГОСТЫННИКЪ, *рм. Див.* **Гостинникъ.**

ГОСТЬ, *рм. Людина, що прибула на короткий час або в справі (торговій), або з приязні, або з яких інших причин.*

XIII. Пришедъ гость изъ иного города или чюжеземьць а не вѣдая запоустить за нь товаръ Р. Правда (К.) 623.

XIV. Панъ войть перемышльский канътуръ из угоръ гость ЮРГр. № 5 (1359).—А по старымъ дорогамъ гостемъ поити куда хочеть а гостѧ не приневолити ib. № 7 (1366).—Тежъ жадного въ дому жидовскомъ не хочемъ гостемъ мѣти Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XV. Послу изъ нашеє земли изъ Литовскоѣ и гостю... тымъ путь чыстъ Ак. ЗР. I, 51 (1440).—А которыи бы гости хотѣли мыто наше объѣждчати новыми дорогами, минаючи мыто наше, и ты бы ихъ отъ того стегалъ Лит. евр. I, 43 (1487).—Гостемъ и купцомъ никому мыто не маемъ отпускати отъ ихъ товаровъ ib. 52 (1494).—А гостей купцовъ проводятъ съ собою мимо наши головныи мыта Ак. ЗР. I, 176 (1498).

XVII. Авраамъ Патріарха тремъ нбснымъ своимъ гостемъ, якъ одному мовилъ Кн. о Вѣрѣ, 10.—Перехожих гостевъ... в домы свои ...приймаймо Єв. Реш. 6-б.—Николи перед єго (Іова) вороты гость не стоял, але ворота єго подорожным отворены были Жив. Св. 177-б.—Реченний гость Миколай Коваль з Солуновки самъ доброволне знался, же тот товаръ заповѣдний то єсть тютюнъ приєхавши на ярмарокъ в Стародубовъ продавалъ Акт. Старод. Кн. 26 (1693).—Гостем єсть той, которому на свѣтѣ всѣ речи гостинны сут(ь) Пер. Иссл. и Мат. 80.

XVIII. Нѣґда без гостя, без чужого члвка не ѣли в дому своєм Пам. укр. м. I, 330 (Рк. Тесл.).—З двору ханского... зъ особливим господаревѣ... приказомъ, аби не без дишкърецни обиходился зъ своимъ гостемъ с(и)номъ Хмелницкого Вел. Сказ. 27.—Въ вечерѣ были многіе гостѣ Дн. Хан. 38.—Гость (: или пріезжій :) где гандель свой имѣетъ тамъ о том отвѣтствуєтъ Стат. 187.

Въ гостяхъ (*бувши*), *гостячи де.*

XVIII. Своєго в гостях не забувай, а чужого не займай Клим. Прип. 266.

ГОСТЬБА, *рж. Торгові справи.* **Въ гостьбу;** *в кредит.*

XIII. Аже кто коупьць купцю дасть въ коупьлю коуны или въ гостьбоу то коупьцю

передъ послоухы коунъ не имати Р. Правда (К.) 620.

ГОСТЬЕ, *рн. Збірне від «гость».*

XV. Посла (Олегъ) къ Аскольду и Дирду гла яко гостье єсмы Ип. 16 (882).—Добрѣ гостьє приидоша іb. 44 (945).

ГОСТЬСКЫЙ, *прикм. Див.* **Гостинный.**

Гостьская хыжа. *Див.* **Гостинниця, Гостинный домъ.**

XVIII. (Христос) повюзъ єго у хыжу гостьскую (грішника) Поуч. Няг. 160.

ГОСТѢРЪ, *рм. Див.* **Жостырь.**

XVIII. Корень дерева гостѣр... Оттопити Млр. дом. лѣч. 34.

ГОСУДАРЕВЫЙ, ГОСУДАРСКЫЙ, (блр. і рос.), *прикм. від «государь».*

XIV. А займетъ ли на своєи пастьвѣ, тогды не маєть у свой двор гонить, на государскый дворъ гнати на обору Ак. ЗР. I, 19 (1347).

XVII. Ведлугъ статей государскихъ Мат. Ист. ЮР. 2 (1667).

XVIII. В ведрѣ государевомъ квартъ 24 Дн. Марк. III, 202 (1732).—Войска жъ государскіє въ Бужинѣ дождавшись князя Булата... двигнулись далѣє Літ. Сам. 283.

ГОСУДАРСТВО, *рн.* (рос.) *Держава.*

XV. Предкове наши промежи тыми обоими государствы отчинами нашими мѣвали межи собою одиначество Ак. ЗР. I, 204 (1500).

ГОСУДАРЬ, *рм.* (рос.)*Господар, володар, пан.*

XV. Межи тыми великими государи была любовъ и докончанье и всякая добрая згода Ак. ЗР. I, 133 (1493).

XVII. Мазепа єздилъ въ Рибноє... милостиво у государя принятый Літ. Сам. 295.

XVIII. Юрий... былъ мало щос Гетманомъ... под державою... г(осу)д(а)ра росийского Вел. Сказ. 8.

ГОСЦЕВАТЫЙ, *прикм. Хворий на гостець.*

XVIII. Котрыє были госцеватыє, струплывыє, короставыє... сътали от тоєи воды здоровы Ал. Тиш. 83.

ГОСЧА, *рн. Казкова істота, дитина «госця».*

XVIII. Господь богъ... стрѣтилъ госца и гостицу и со госчаты. Тамъ вамъ єстъ допущенный всякій гостецъ со густицею и со госщаты Угр. Заг. 54.

Див. **Гостецъ.**

ГОТОВАЛЕНКА, *рж.* (рос.). *Здрібн. від «готовалня», усяке приладдя потрібне до креслення зібране в спеціяльному пуделку.*

XVIII. Два ящики чи пуделки зъ перснями... третую готоваленку и компасъ Дн. Марк. II, 319 (1728).

ГОТОВАНЬЕ, *рн. Чинність від «готовати».*

XVIII. Дано за работу и за готованя обѣда Укр. ист. м. 32 (1756).

ГОТОВАТИ, *дс.* 1. *Робити, щоб готове було, приготовлювати, приспособляти.*

XVI. Ажъ бы они всею волостію своєю дерева и драницъ на тыє городни... выготовали у тую жъ мѣру, яко и такъ годъ готовали Ак. ЮЗР. I, 116 (1542).—Онъ... оставенъ во именю Ратновскомъ готуючи збоже на комяги Кн. Гродск. Луцк. 3 (1564).

XVII. (Козаки) живность собѣ готовали Літ. Льв. 258 (1635).—Не єдину анѣ єднакіѣ потравы, але многіє и розмаѣтіѣ готуютъ (гостям) Єв. Калл. 433 (1637).—Якъ єст далеко небо од землѣ так єст далеко шляхетнѣйша душа над тѣло гнюсноє, которое червям на снѣденіє готуємо Єв. Реш. 18-б.—Досконалост цнотъ потужною валкою бываєтъ доступена, а хотяй же быс... чулъ взрушеня до грѣху... противъ воли твоєй не змазали бы, але перечищали душу твою и оныѣ предывныє короны в небѣ готовали Рук. № О. 4°, 86, к. 49.—А они тым часомъ готовали Іосифови дары Літ. Рук. 24.

XVIII. Кайдани и шаблѣ намъ (пани старости) готуютъ Літ. Гр. (рк.), 21-б.—(Король шведський) в дунскомъ градѣ зостаючи... цесарови и всей речи нѣмецкой войну готуючи Вел. Сказ. 247.—Іосифъ почал дерево готовати на домъ Єв. Өомы 44.—Нехай и для мене в' зиму погребового припасу готуєтъ Арх. Вид. м.; екон. спр. (1758). — З ий фараоне смерт младенцемъ готуєшъ ЦАМ. № 33, к. 30. — Маріа... пелени готуєтъ Богл. 18.

2. *Лагодити, ладнати, пристосовувати (на що, до чого).*

XVI. Пойдешь наперед готовати дорогы єго Єв. Пер. 27.—Ной арху готуєтъ божимъ повеленіємъ Хрон. Рымши 218.

XVII. Належу: Выполняю, готую Бер. Лекс. 86.—Патѣй... почалъ возы готовати Наука о прот. ун. 12 (1626).—Potocki... szturmy hotuje Kron. len. I, 116 (1648).—Готуйте дорогу гсню Єв. Реш. 198-б. — Люде єму (Іовові)... столки для посѣженя готовали Крон. Боб. 36.—Ноги на утѣканє готуєтъ іb. 202-б.—Того жъ року указъ єго царского величества судна готовати на море Літ. Сам. 192.

XVIII. (Христос) царствіє всѣмъ готуєтъ на вѣки вѣчніє Укр.-Р. Арх. X, 317. — (Солодовник) солодъ на пиво из збожа готуєтъ Клим. Вірші 127.—Судна морскіє на Дону рецѣ го-

товали Літ. Гр. 254.—Пред то просимъ абысте слухи свои готовали, що будемо о Воскресеніє Хствомъ розмовляли Вірші воскр. 19 (1719).—Кгди начали до столу панского... готовати... Хмелницкий вийшолъ зъ замку Вел. Сказ. 6.—Рубачевъ, що клепку дубовую готують з сокѣрами члка 30 Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 69 (1720).—И знаю добре ижъ готують на него лобноє мѣсто Сл. о збур. п. 153.

3. *Варити їсти, поратися коло страви, готувати.*

XVII. Кухарка... встала рано исти готовати Жит. Св. 176.—Пахомій... сам готовал до трапези ib. 304-б.—Оніє... ставши на попасовиско по звичаю том хотѣли обѣдъ готовати Кн. Мѣск. Полт. 12 (1692).—Потомъ єдини (служниці) въ шати другіє вбирали, другіє-же вечеру вкусну готовали Нов. Бокк. 294.

XVIII. Збитень готовать такъ Дн. Марк. II, 39.—Кухнѣ посередъ саду, на которыхъ безпрестанне готують исти Пелгр. Ип. Виш. 33.

ГОТОВАТИСЯ, —ВИТИСЯ, *дс.* (**—на, въ, ку, до, противко**). *Приготовлятися, лаштуватися, шикуватися, вибиратися, робити себе готовим.*

XVI. Абы есте... ку тому року на веселе ся готовали Арх. ЮЗР. VIII, III, 53 (1563).—Ку єє милости єхати и девку єє милости... у святоє малженство за себе узяти готовался (я) ib. 209 (1570).—Казано... до Рыму готоватися Антир. 637.

XVII. На приездъ пана своєго готовалися (слуги) Карп. Каз. 128.—Пристоит таковомꙋ до сповѣди стои готоватисѧ Тит. 344 (П. Мог. 1640).—Нивы... готуютсѧ на жатву Єв. Реш. 62-б.—И готовалъся Мелхиседекъ в дорогу на росказанє отцевскоє Крон. Боб. 14.—Гды учулъ Петръ... о томъ готовался противко Подковѣ ib. (др.) 296.—Войску казано готоватися на Запорожже Літ. Сам. 174.

XVIII. А такъ жемъ ся готовалъ якъ, и(н)шиє люде Вірші різдв. 126.—Іоан научав... пан иде готуйтеся Єв. Реш. 331-б (1710).—Умерти день на день... готуюся Кн. Мѣск. Полт. 111-б. (1715).—И ти дво поспѣшайся а на пристя хртово готуйся Рук. К.У. № 21, к. 5-б.—Велѣлъ... каждому на войну готоватись Ал. Муз. № 488, к. 13-б.—Солтани... конечне готуются... ити подъ Малоросійскіи... городи Літ. Вел. III, 218.—Мирскиє (люде)... иже готовятся на прорчество Гр. Барск. II, 48.—Аггелъ во снѣ сказуєтъ, же сѧ Иродъ готуєтъ на Христа Богл. 26.

Готоватися на чиюсь голову, *намірятися вбити когось.*

XVIII. (Хмелницкий) маючи на пилномъ баченю Поляковъ... на самого єго Хмелницкого голову готовящихся Вел. Сказ. 61.

ГОТОВИЗНА, *рж.* 1. *Щось готового, засіб, запас.*

XI. Готовизна будеть онои мукы Изборн. Свят. 1073 р. (Горск. и Н. 2. 393).

XV. Идоста на Игорево селче идеже бѧше оустроилъ дворъ добрѣ: бѣ же тоу готовизни много в бретьяничахъ и в погребѣхъ вина Ип. 333 (1146).

XVIII. Жона моя Мазапетовна... не застала у мене жадной готовизни нѣ з срѣбра нѣ з цени а нѣ з фант покойних матерей ваших Докум. Млр. V, 115 (1717).

2. *Гроші готові на видатки, готівка.*

XIV. Уставляємъ: коли которая панна замужъ пойдетъ, вѣно пѣнезноє у готовизнѣ Ак. ЗР. I, 15 (1347).

XV. Продали есьмо мыто... Еську и его братьи а маютъ Намъ въ каждый годъ давати готовизною... шестьдесятъ копъ широкихъ грошей Лит. евр. I, 48—49 (1489).

XVI. Чого на квитацеи не выдадуть, то мають намъ готовизною жъ доплатити Ак. ЮЗР. II, 115 (1507).—Што ся дотычетъ готовизны... то єсть тутъ... скрынка, въ которой коп семьдесятъ грошей Арх. ЮЗР. I, I, 33 (1571).

XVII. Кгдиби готовизною тихъ талярей тридцети самъ не моглъ вистатчити... теди за тую сумму... товаромъ... жона и дѣти награжати будутъ повинни Арх. Мот. 3 (1688).—(Одобралемъ) готовизни золотихъ полскихъ двадцать Ак. Нѣж. Маг. 30.

XVIII. Готовизною грошей самих розийшлося сѣм сот золотих Докум. Млр. V, 116 (1717).—Не маючи доволной готовизны сребро золото (даровали) Літ. Вел. IV, 32 (Пов. 1728).—А что готовизною доилы (члени колегійскіє) тоє не въ числѣ выдоилы добре Малоросію Сб. лѣт. 55 (Кр. оп. Млр.).

ГОТОВИТИ, *дс. Див.* **Готовати** 3.

XVII. Кононъ... почалъ... исти готовити Жит. Св. 21-б.—Пекари, которые хлѣб для братіи готовили Жив. Св. 164-б.

ГОТОВНОСТЬ, *рж. Див.* **Готовость** 1.

XVII. Камянецъ найшовши не в готовности Літ. Сам. 114.

ГОТОВОСТЬ, *рж.* 1. *Готов(н)ість.*

XVI. Другий выписъ сознаня вижова на вряде, готовости єго на веселе учиненоє Арх. ЮЗР. VIII, III, 58 (1568).

XVII. Видячи Печениги готовость Владимирову против ихъ, послали къ нему мовячи: не тратмо людей Крон. Соѳ. 18.—Была готовость Апстлскаѧ до проповѣди пред сошествіємъ

стго Дха Рад. Ог. 119.—До отпору... можемъ мѣти готовость Ак. ЗР. V, 146 (1677).—Орда узявши язика под Кропивною, же войско в готовости зостаєтъ Літ. Сам. 184—185.

XVIII. Соха, полковникъ Запорожскій... явную до измѣни Великому Государу готовость начал выявляты Літ. Вел. II, 161.—Мы въ себѣ всегда готовость чуємъ оудивлѧтисѧ Сѣмя Сл. Б. 155 (1772).—Маючи длѧ себе в' готовости тыѧ ласки Бжїѧ єжели не прімаємъ и отдалѧємъ от себе, невинуймо в' томъ Бга Науки парох. 22 (1794).

2. *Готові приналежності, готова справа.*

XVII. Много кораблей своихъ потратили и узброєных' Жолнѣров' и вшелѧкую готовост', которую на потребу принесли были з' собою потерѧли Тр. постн. 666.—Любо Богъ самъ кому хочетъ дает на войнѣ звѣтѧзство єднакъ кажетъ абы на ню всѧкаѧ была готовость Рад. (Марк.) 50.

XVIII. Махини... Хмелницкій до обозу лядского котити велѣлъ з прибраними ку тому єще високими драбинами... и иними до штурму надлежащими готовостми Літ. Вел. IV, 52 (Пов. 1728).

ГОТОВЪ, ГОТОВЫЙ, *прикм.* 1. *Приготований, приспособлений, зроблений.*

XV. Ярославъ... не хотѧ дати радости дьяволоу ни дикымъ Половцемь ажь бѧхоуть на се готови и оустремилисѧ на кровопролитье Ип. 700 (1196).—А протопопъ и протодьяконъ и крылошане маютъ быти готовы въ суботу на вечерни Ак. ЗР. I, 80 (1463).

XVI. Сѣдлай брате свои бързыи комони а мои ти готови осѣдлани у Курська Сл. о п. Иг. 7.—Прядива готового чотыриста Арх. ЮЗР. I, VI, 98 (1593).

XVII. Смерть... не готовых нас застает Єв. Реш. 23.—Казалъ войску своєму быти готовому на войну Крон. Соѳ. 93.—Мою старост готовую ку смерти турбуєте Прот. Полт. С. II, 55 (1678).—Але ни бѣсъ, а ни жадноє тебе створеніє поневолит не може, поневаж маєшъ волю волную, которую... Богъ готовъ єстъ ласкою своєю вспиратъ Рук. № О. 4⁰ 86, к. 49.

XVIII. Пяный свѣчки не поставит и готовую звалитъ Клим. Прип. 239.—Жоны... хотятъ... абыб готовыє нитки могли в' берда класти Клим. Вірші 99.—Хмелницкий... зъ... челяддю своєю на готовіє конѣ въсѣвши... рушилъ... до Суботова Вел. Сказ. 17.—Хмелницкий... виправленъ чтобы... чрез готовыи войска лядскии оную (Орду) погубити ib. 26.—Мы, цру ясный юж на готовоє придемо Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).—Дерева готового рѣзаного... не вѣдает кому пороздавала Дѣло Бих. 20 (1722).—Писмо было готовоє и намъ єго не читано Арх. Сул. 38 (1722).

2. *Що не вагається, схильний до чого, охочий, ладен.*

XIV. Язъ самъ єсмь готовъ за того тобѣ на помочь всею моєю силою ЮРГр. № 26 (1396).

XV. Оже ны будеть лзѣ на Бѣлъгородъ въѣхати, то Гюрги готовъ перед нами бѣгаєть, а мы поѣдемъ въ свои Києвъ Ип. 413—414 (1150).—Абы намъ потомъ тымъ готовѣи и вѣрнѣи служилъ ЮРГр. № 68 (1433).

XVI. И на том готов єсми присягнути Арх. ЮЗР. VIII, III, 393 (1583).—Видѣв Закхѣя Господь... и разумѣ єго готова будучи на послушаніє ib. I, VIII, 33 (Пол. соч. прот. прот.).—На сіє понужають или владику Луцкого, который єсть на все готовшый Ак. ЗР. IV, 201 (1599).

XVII. Готовъ єсми присегнути што-мъ Маска видилъ возъ выносечи Арх. ЮЗР. VI, I, 299 (1604).—(Отець небесний) для насъ все якѡ для дѣток своихъ готовъ оучинити Гол. П. М. II, 433 (Кор. Н. 1645).—Я готув повѣдати, тулко пилно слухай Ветх. Сказ. 31.—Превелебности вшой моєго велце мсцивого гспдна отца и блгдѣтеля во всем зич. пріятелем и до услугъ готовій Семенъ Палѣй, полковникъ войска Унів. Палія 158 (1700).—Вашихъ словъ до слуханя я єстемъ готовий Суд Бож. 303.

XVIII. И над твоєю головою висит оупадок готовый Пам. укр. м. I, 316. (Рк. Тесл.).—Мы єстес'мо зав'ше готовыи твой росказ чинити ib. 325.—А я завше до конца с тобою готовъ хочъ на плацъ до бою Сл. о збур. п. 150.

3. Готовыє гроши, готовыє пѣнязи, готовая сума. *Див.* **Готовизна** 2.

XV. У тридцати копах широких готовых грошей Arch. Sang. I, 77 (1481).—(Алконъ) готовыми пенезми давалъ на квитацыи Лит. евр. I, 53 (1494).

XVI. И ач не взял был єсми по неи посагу готовыми пенезми ничого Арх. ЮЗР. VIII, III, 84 (1564).—А що ся дотычетъ золота серебра пѣнѣзей готовыхъ... въ жадномъ дворѣ не застали ib. I, I, 21 (1570).—А в шкатуле было грошей готовых не мало Ж. Курб. I, 33 (1571).

XVII. Купец... за половицу готовиє гроши бралъ Єв. Реш. 224-б.—Не мѣючи Романъ готовою сумою чим Гарасимови уистити поступил Гарасимови пят ставидл Прот. Полт. С. II, 1-б. (1673).—Вистачелем от мала і до велика готових грошей и тепер записуюся в книги братерскии Кн. Цеху Кр. 18-б. (1682).

XVIII. За готовіє гроши купуєм Кн. Нос. 12. — Ко уплаченю долгов неимущему готових денег во первих рухоміє вещи в'торое недвижимости принадлежать Стат. 189-б.

4. На готовый хмель (чий), *підпилого (когось)*.

XVIII. Сулима... на готовый хмель єго (отця) подпоивши... далъ єму насилно... червонихъ 50 Арх. Сул. 35 (1720).

√ГОТОВЫЗНА, *рж. Див.* **Готовизна** 2.

XVII. Взялем за тими сиротами готовызны зол. пятдесят Ак. Полт. Гор. Ур. I, 70 (1670).

XVIII. (Чоловік) то не готовызну дал, тылко всю худобу в сту талярах' Клим. Вірші 24.

ГОТСКЫЙ, *прикм. від «готы»*.

XVI. Готскія красныя дѣвы Сл. о п. Иг. 25.

ГОТЫ, *рм.* (нім. Gothen). *Нарід германський, що, як каже Пліній, жиє у IV в. перед християнською ерою по берегах Балтицького моря на схід від Висли.*

XVII. Скитове част Готовъ называючиися... Азию... воєвали Крон. Боб. 264.

ГОЦЪ, *недосл. Вигук перескоку.*

XVIII. Не кажы охъ, кажи гоцъ Клим. Прип. 267.

ГОЩЕНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Гостина.*

XVI. Гощеніє, учта Зиз. Лекс. 97.

ГРА, *рж. Див.* **Игра.**

XVII. Коби... костки, гра абѡ гранье костокъ Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Жел. 1642).

Гра идетъ (пол. gra idzie), **(о що, про що йде)** *розходиться про що.*

XVI. А такъ не о дату гра идетъ... але о правду Антир. 705.

XVII. Кгды о якій великій артыкулъ вѣры гра шла сунодъ одъ всѣхъ енералитеръ сполне и згодне отправовался Вопр. 18. — Але вѣмъ о што имъ гра идетъ, о послушенство и зъверхность папежъскую Арх. ЮЗР. I, VII, 194 (1605).

ГРАБАНЬЕ, *рн. Див.* **Грабежъ 1.**

XVIII. А засѧ бы црь пов'стѧгноулъ бояры ѿ великог(о) грабаніѧ, а боѧре людий ѿ великих избытков Пам. укр. м. IV, 397 (Дуб. Рк.).

ГРАБАРСКЫЙ, *прикм. від «грабаръ»*.

XVII. Сипане грабарске Літ. Густ. м. 57.

ГРАБАРЪ, *рм.* (пол. grabarz з нім. Gräber). *Той що займається копанням, копач.*

XVI. Выдати до двадцати копъ на наемники и на грабары Ак. ЗР. III, 78 (1557—1558).— Где грабары греблю сыплють Кн. Гродск. Луцк. 106-б. (1562).—Млынъ... будовати єсми былъ почалъ... за властный грошъ свой грабари наймуючи Арх. ЮЗР. I, I, 195 (1585).

XVIII. Панъ Корецкий... своихъ грабаровъ посилавъ тамъ копати замокъ Арх. Сул. 175 (1713).—Зъ денегъ, якихъ всѣхъ у єго єсть... платить тертичникамъ и грабарей нанимать Дн. Марк. III, 306 (1733).

ГРАБЕЖНЫЙ, *прикм. Набутий «грабежомъ», заграблений, сконфіскований.*

XVI. Врядники... коня и волы и иные рѣчи грабежные поворочали Arch. Sang. VII, 76 (1563).

ГРАБЕЖСТВО, *рн. Насилл до рабунків, рабівництво.*

XVI. Внутрь єсте полни грабежства и неправды Єв. Пер. (рк.) 99.

ГРАБЕЖЪ, *рм.* 1. *Рабунок, заграблення, ґвалтовне забрання власности; конфіската, забрання на скарб.*

XV. И бсть мѧтежь великъ в землѣ и грабежь от них (бояр) Ип. 789 (1240).—Имъ (подданним) кривды и шкоды великии дѣються... въ татьбахъ и въ забоѣхъ и въ грабежахъ Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVI. Архимандрытъ Києвскій... позывалъ тебе... о великиє кривды и шкоды и о грабежи Гол. П. М. I, 26 (гр. 1558).—Нехаи бы дворянинъ наш... людей... за то грабилъ а оные грабежи продаючи, тот замокъ робилъ Arch. Sang. VII, 70 (1562). — Вы за тоє поседѣноє мене грабъте што воля ваша, а я ни въ чомъ противко васъ противитися не хочу... и того грабежу не бороню Арх. ЮЗР. VI, I, 95 (1572).

XVII. Грабежъ комяги з збожемъ въ ней будучимъ и лекгуминами Гол. П. М. II, 293 (П. Мог. 1644).

XVIII. Сотнянъ тихъ у Ромнѣ грабежомъ принудил до нагороди шкодуючому Дн. Марк. I, 15 (1723).—Ктобы засталь чиєго человѣка в пущѣ и пограбилъ, то с тимъ грабежемъ до дому вести вольно а с тѣмъ пану єго обявить отъдаючи на поруку грабежь до учиненія справедливости Стат. 63-б.

2. *Сконфіскована річ.*

XVI. Жебы... вси грабежи подданым моим были поворочали (врядники) Arch. Sang. VII, 76 (1563).

XVIII. О том'... киндяцѣ... досвѣдчено в'грабежи за напой в'зятомъ Прот. Полт. С. I, 249-б (1705).—Атаман... тѣ грабежѣ поотдавалъ Гогамъ съ товарищи Докум. Млр. I, 25 (1743).

Викинути въ грабежъ (*щось*), *дати на заетаве (якусь річ).*

XVIII. Ивашину... загадалъ войтъ по дрова ѣхать—онъ викинувъ въ грабежъ свиту Млр. Посп. Кр. 41 (1724).

ГРАБЕЛНЫЙ, *прикм. від «граблі»*.

XVIII. Свердлов чотири... єдин побочный, другий грабелный Арх. Вид. м.; екон. спр. (1748).

ГРАБИЖЪ, *рм. Див.* **Грабежъ** 1.

XVIII. Я ...подалъ челобитную минѣстру о грабижѣ сѣна... отъ Повторацкого, котрий... велѣлъ... взять такое сѣно до двору гетманского Дн. Марк. II, 192 (1727).

ГРАБИНА, *рж. Грабове дерево.*

XVIII. Пошовши в лѣсъ попелъ паля з кленини... и грабины Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 70 (1720).—Прикажите видать соли цурки, да желѣза для потребъ дворца, да грабини до мелницъ, понеже в дворцѣ неимѣется Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

Див. I. **Грабъ**; **Грабына.**

ГРАБИНЯ, *рж.* (пол. hrabina). *Жінка «грабя».*

XVII. Єи мл. панеи Цецилѣ и Синявъскои грабинеи на Шкловѣ Оп. Ст. кн. 12 (1685).

ГРАБИТЕЛЬСТВО, *рн. Див.* **Грабежъ** 1.

XV. Коурилови же соущю печатникоу въ Бакотѣ, посланоу Даниломъ кнѧземь и Василкомъ исписати грабительства нечестивыхъ бояръ Ип. 791 (1241).

XVIII. Подалъ чолобитную род. минѣстрови на Калюжненковъ за грабителство учинившеєся сѣна въ футорѣ нашемъ Дн. Марк. II, 193 (1727).—Запорожцы людямъ великую бѣду и грабителства чинили Лѣт. ЮР. 75.

ГРАБИТИ, *дс.* (**кого**). 1. *Ґвалтом забирати щось (у когось), рабувати.*

XV. То ти не путѧтинъ дворъ ни соцькихъ, но и жиды грабити Ип. 276 (1113).—Доброслав же вокнѧжилъсѧ бѣ и Соудьичь, поповъ вноукъ и грабѧше всю землю ib. 789 (1240).

XVI. Архимандриты... и имѣнья и подданыхъ церковныхъ грабятъ Ак. ЗР. III, 23 (1551).

XVII. Смерть... несподѣвано... грабитъ нас Єв. Реш. 211-б.—(Ватажане) улья многіе грабили и разореніе всякое чинили Эварн. Источн. I, 369 (1692).

2. *Примусово забирати що, конфіскувати.*

XIV. А который будетъ судомъ осуженъ, а любо виноватъ изнайденъ, абы такихъ не граблено Ак. ЗР. I, 6 (1347).

XVI. Вы за тое поседѣное мене грабъте, што воля ваша, а я ни въ чомъ противко васъ противитися не хочу... и того грабежу не бороню Арх. ЮЗР. VI, I, 95 (1572).

XVIII. Дракгуне приходили коней нашихъ грабить по жалобѣ Дончихи будто за потравленную капусту отъ людей моихъ Дн. Марк. I, 298 (1725).—Состоялся приговоръ грабить недодавшихъ и недавшихъ гроши складніе ib. II, 37 (1726).

ГРАБИЦА, *рж. Див.* **Грабежъ** 1.

XVI. Кгды мужикъ... на роботу не выйдетъ... ма быть мѣрною грабицою каранъ Ак. ЗР. II, 197 (1529).

ГРАБЛЕНЬЕ, *рн. Див.* **Грабежъ** 1.

XV. Пострадаша чл҃вци от него въ держание єго... друзии же роботы добыша, заточѣнья же и грабления не токмо простьцемъ но и мнихомъ Ип. 552 (1172).

XVII. Рѣдкій... того грабленія тихъ добръ не чинилъ Літ. Сам. 13.

ГРАБЛИ, *р. мн. Знаряддя господарське, щоб громадити, згортати сіно, солому тощо.*

XVII. З них двора на свѣтаню якъ бы на гонѣ смѣте перед ворота жалуючих граблями у троємъ мѣстцу присунено Акт. Starод. кн. 59 (1693).

XVIII. (Смерть) с кривою... косою и з' граблѧми и з' мѣтлою Пам. укр. м. IV, 108 (Рк. Унїв.).—Зубы имъ велики, яко граблѣ Ал. Тиш. 84.

ГРАБЛИВЫИ, *прикм. Що має нахил до грабування.*

XVII. Не толко она, але и Снъ єи... любитъ... руки не грабливыи, ноги на злоє не прудкіи Тр. Постн. 669.

ГРАБОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Грабежъ** 1.

XVIII. Все панство Полское зъ войскомъ... тилко утекли то зоставили козакамъ на грабованіе сто тысящъ фурмановъ кованихъ Літ. Гр. 55—56.

ГРАБОВАТИ, *дс. Див.* **Грабити** 1.

XVIII. Чернь, козаки и мужики пановъ своихъ, а паче арендаровъ грабовали Лѣт. ЮР. 85.

ГРАБОВНИКЪ, *рм. Той що грабує.*

XVIII. Виправилъ Румеръ магистра своєго з партиєю войска, жеби тихъ грабовниковъ своихъ нощними чатами... каралъ без жадного милосердія Вел. Сказ. 192.

ГРАБОВЫЙ, *прикм. від «грабъ».*

XVIII. Сочку маємо кленового доволѣ, а грабового, кой нинѣ течєть наиболѣє Листи Конт. 22.

ГРАБУНОКЪ, *рм. Див.* **Грабежъ** 2.

XVIII. Петро Романенко... взялъ у насъ вины болше пятисотъ талярей обицуючися тую сумму въ нагороду того грабунку єму Ивану Сулимѣ дати и не далъ Арх. Сул. 26 (1765).

I. ГРАБЪ, *рм. Див.* **Грабина**.

XV. На граби грань вытесаты Гр. кн. Лит. 7 (1431).

II. ГРАБЪ, *рм. Див.* **Грабя**.

XVIII. Вишневецкій... знесшися зъ ваеромъ или грабомъ тоей фортеци началникомъ о далшой оной усовѣтовали оборонѣ Літ. Вел. IV, 29 (Пов. 1728).

ГРАБЫНА, *рж. Див.* **Грабина.**

XVIII. Рахуба древам розныхъ... грабына Клим. Вірші, VI.

ГРАБѢЖНЫЙ, *прикм. Див.* **Грабежный.**

XVIII. Здохло теля отъ корови грабѣжной Дн. Марк. III, 275 (1733).

ГРАБѢЖЪ, *рм. Див.* **Грабежъ 2.**

XVII. Өеодосий удался до суда, просячи жебы грабѣж ей (вдові) вернено Жив. Св. 169-б.

XVIII. Приказуєм абысь и тотъ его Журмана грабѣжъ и положеніе на ратушу талярей сто грошей в цѣлости оному... отдать Арх. Сул. 182 (1719).—Хочай и взял таляръ 20, одначе болшъ правит и побралъ грабѣжъ коней 2 Дн. Марк. I, 134 (1724).—Приказали жонѣ... Лизогуба... грабѣж у ней будучій... возвратить Журн. Дан. Апост. 106.

ГРАБЯ, *рм.* (пол. hrabia). *Титул нижчий від князького і вищий від баронського.*

XVII. За панованя его млсти пана Миколая з Гранова Синявъского грабѣ на Шкловѣ Оп. ст. кн. 12 (1685).—Фулкус... грабя Анґадавенский Крон. Боб. 384-б.

XVIII. Грабя Витемберкъ, Шведской корони вождъ и найвишший маршалокъ Вел. Сказ. 140.

ГРАДА, *рж.* 1. *Див.* **Гряда 1.**

XVIII. Кгрунтъ... з Хмелниковъ... през сорочину граду логомъ... у тростеную лозу Ак. Полуб. 32 (1711).

2. *Див.* **Гряда 2.**

XVII. (Свиней напустивши) вытравил огородъ то есть копусты град три Прот. Спр. Нот. 144 (1690).

I. **ГРАДНЫЙ,** *прикм.* (ц. сл.). *Див.* **Городовый 1.**

XV. Данило... изииде из града Василка же Юрьи попъ с кормилицею возмѧ изыиде дырею градною Ип. 718—719 (1202).

II. **ГРАДНЫЙ, ГРАДОВЫЙ,** *прикм. від* II *«градъ».*

XVII Камѣн'е оное градовое в' воду морскую в'падши справует то, же на тых' мѣстъ кипѣти будетъ Тр. постн. 668.—И градъ велик... сніиде с' нбсе... и хулиша члцы Бга от язвы градныѧ Гал. Кл. Раз. 453 (1665).

ГРАДОКЪ, *рм.* (ц. сл). *Здрібн. від* I *«градъ».*

XV. Меньгоуканови же прищедшоу сглѧдать град Кыева ставшоу же ємоу на ѡнои странѣ Днѣстра (Х. Днѣпра) во Градька Пѣсочного, видивъ град оудивисѧ красотѣ єго Ип. 782 (1237).

ГРАДСКЫЙ, *прикм.* 1. *«городскый», міський.*

XV. (Данило) слышавъ же приѧтье градьское бѣжа во оугры Ип. 778 (1235).

XVIII. (Мешканці) брами градскіе отворили Вел. Сказ. 190.

2. *Див.* **Гродскый.**

XVIII. О писарахъ... градскихъ и о мнстырскихъ Клим. Вірші 203.

ГРАДУСЪ, *рм.* (лат. gradus). *Див.* **Ґрадусъ.**

XVIII. Той привилей маютъ... цментаръ градусы или стопни до црквиі на четиридесятъ кроковъ Собр. Прип. 106.

1. **ГРАДЪ,** *рм.* (ц. сл.). *Див.* **Городъ 2.**

XV. Гражанѣ же создаша пакы дроугии град около стоє бцѣ Ип. 785 (1240).—Язъ сомиреныи єпспь олксѣи бгом спасаємаго великого града, лоуцка ЮРГр. № 63 (1429).—А псал в граде Житомири ib. № 69 (1433).

XVI. Пришедши (Іосиф) жиль в' градѣ речен'ном назаретѣ Єв. Пер. (рк.) 25-б.

XVII. Градъ: Мѣсто Бер. Лекс. 31.—Єсли бы хто... утеклъ до града Крон. Боб. 60.

XVIII. Королевѣ Шведскому... в его намиреніяхъ... крѣпкіе гради Львовъ и Камянецъ Подолскій под свою руку наклонити, значное учинилося воспященіе Вел. Сказ. 133.

II. **ГРАДЪ,** *рм. Збірне. Водні опади в подобі ледових грудок, зерен; град.*

XVII. Взрушил бѣсъ вѣтръ... и град Жит. Св. 336-б.—Великий барзо градъ испалъ Єв. Реш. 239.—Пришолъ Гсдь Богъ... з блисканем з' громы з' грады Кн. Рож. 112-б.

XVIII. Яко самій дождщу и граду навалъ Хмелницкій зъ козаками... на обозъ Лядскій стали наступовати Літ. Вел. IV, 46 (Пов. 1728).—А почавъ дожчь на мене сметяний ити... аж зараз почал ити и пероговий градъ Укр.-Р. Арх. IX, 69.

ГРАДѢЦЪ, *рм.* (ц. сл.). *Здрібн. від* I *«градъ».*

XV. Они же рекоша Холмъ ємоу имѧ єсть... и створи градѣць малъ Ип. 842—843 (1259).

ГРАЖАНИНЪ, *рм. Див.* **Горожанинъ.**

XV. Гражанѣ же создаша пакы дроугии град около стоє бцѣ Ип. 785 (1240).

ГРАЖДАНИНЪ, *рм.* (ц. сл.). *Див.* **Горожанинъ.**

XVI. Гражданин—мещанинъ Лекс. 5.

XVII. Гражданинъ: Мещанинъ Бер. Лекс. 31.—Не меншоѣ на той час утѣхи и веселя всѣ граждане выфлеемскіе заживали Рук. № 0. 4° 86, к. 96-б.

XVIII. Отпочиваютъ тамо граждане якоже и пришелцы и всякъ странень или убогъ Гр. Барск. II, 172.

ГРАЖДАНИНЯ, *рж.* (ц. сл.). *Мешканка міста, міщанка.*

XVIII. Анна стаѧ була гражданинѧ чили обивател'ка Виѳлеемскаѧ Науки парох. 215 (1794).

ГРАЖДАНСКЫЙ, *прикм.* (ц. сл.) 1. *Цивільний, не военний.*

XVII. Яко мовитъ стыи Апстлъ Павелъ Властемъ симъ внѣшнымъ гражданскимъ кто єстъ противный Бжію повеленію єстъ противный Рад. Ог. 1127 (1676).

2. *Див.* **Городовый** 2.

XVII. Гражданскій: тот' который до справъ мѣстскихъ належитъ: и тыж' обычайный, дворскій, ростропный Бер. Лекс. 31.

XVIII. Донцѣ... без жадного респекту и дишкреции людемъ сѣлскимъ и гражданскимъ починили разоренія Вел. Сказ. 143.

ГРАЗКО, *присл. Див.* **Грязко.**

XVIII. З полдня (день) дощеватъ такова жъ и ночь отчего гразко становится начало Дн. Марк. III, 328 (1733).

ГРАМА, *рж.* (гр. γράμμα). *Грамота.*

XV. А на то дворище записали єсмо єму сею нашею грамою ЮРГр. № 59 (1427).

ГРАМАДА, *рж. Див.* **Громада 3.**

XVII. Миколай Воитъченко... жалосне ускаржался на грамаду Хведорковскую Ак. Полт. Гор. Ур. I, 105 (1667).

ГРАМАТИКА, ГРАМАТЫКА, ГРАММАТИКА, *рж.* (гр. γραμματική). 1. *Наука про властивості якого язика.*

XVI. Много папежовъ так єсть неучоныхъ, же и грамматики згола не умѣютъ, якъже писма святые выкладати могутъ? Хр. Фил. Апокр. 1442.

XVII. Что єсть грамматіка: єсть извѣстное хѹдожество блгѡ и глати и писати оучащее Смотр. Гр. 1.—Дали (Алексѣя) учити граматики Жив. Св. 33-б.—Школы словенское наука починается: напервѣй научившися складовъ литер, потом граматики учат Пам. КК. I, 54 (1624). — Іулианъ... заказалъ... абы хрстианъ не научали реторыки грамматики Крон. Боб. 287-б.

XVIII. Учитель грамматики Дѣло о реп. Ак. 20-б.

2. *Книжка, що має в собі науку про властивості якого язика.*

XVII. Далем отцу Памвѣ десят граматык Арх. ЮЗР. I, XI, 350 (1616).—Грамматика грецькая Пам. КК. I, 121 (1627).

3. *Друга кляса в давніх школах (перша кляса: інфіма).*

XVIII. Въ... училищахъ имѣютъ быть сего года зачаты ученія: фары, инфимы, граматики, синтаксимы, поетики, риторики для якихъ учений уже и учители учреждены Докум. Млр. V, 105 (1738).

ГРАМАТИЧКА, *рж. Здрібн. від «граматика»* 2. *Див.* **Граматичка.**

XVII. Граматичок школных... взялось шестьдесят Арх. ЮЗР. I, XI, 583 (1663).

ГРАММАТИКЪ, *рм.* (гр. γραμματικός). *В давній Греції вчитель язика й літератури.*

XVII. Константинъ... назбиралъ до Академіи...медиковъ. грамматиковъ Крон. Боб. 277-б.

ГРАММАТИЦКЫЙ, *прикм. від «грамматика».*

XVII. (Константинъ) заложилъ школи грамматицкіе Крон. Боб. 373.

ГРАММОТНИКЪ, *рм. Той, хто навчає читати й писати дітей.*

XVII. Граммотникъ: дѣтоучителъ, дѧкъ Бер. Лекс. 31.

ГРАМОТА, *рж.* (гр. γράμματα). 1. *Письменність.*

XV. Положены книги Моровѣ яже и прозвасѧ грамота словеньская Ип. 18 (898).

2. *Лист, акт, урядове письмо.*

XIV. А кто поидеть съ сею грамотою... торговатъ... ѧзъ кнѧзь Кестути не велю ихъ заимати ЮРГр. № 1 (1341). — Даем вѣдомо кто коли сю грамоту видить, а любо слышить Ак. ЮЗР. II, 102 (1386).—А дана грамот(а) оу Краковѣ ЮРГр. № 21 (1388).

XV. А на то дали єсмо сю грамоту Ак. ЗР. I, 29 (1401).—Мы великіи князь Витовтъ дали єсмо сюю нашу грамоту Ак. ЗР. I, 32 (1414).

XVIII. Стефанъ Баторий... надалъ їмъ (козакам)... городъ Терехтемировъ... ствердивши тое... грамотою своею королевскою Вел. Сказ. 11.—Іерей зась хотячій от єдныя Диецезыи въ инную Диецезыю перейти повиненъ взяти на пѣсмѣ от Єпспа своего грамоту свѣдѣтелную за которою повѣненъ ся старати оу другаго Єпспа о парохію и отрымавши ю повѣненъ оу перваго Єпспа просити о грамоту отпустную Собр. Прип. 56. — Чрез нихъ (посланцов) грамота до старшины и народа, а указъ до міністра Наумова... отправлены Дн. Хан. 4.—Грамота къ гетману писанная... читана публѣчно Дн. Марк. III, 60 (1730). — Посполитіе... которіе къ ратушамъ по грамотамъ и унѣверсаламъ прислушаютъ Унів. Дан. Апост. 126 (1731).

Духовная грамота, *духівниця, тестамент.*

XVII. Казалъ Владимиръ своему писару Ходорцу писати духовную грамоту албо тестамент Крон. Соѳ. 308.

Жалованая грамота, *акт московського царя на привілеї та маєтності.*

XVIII. Добра... до которихъ ми... по высочайшей жалованой грамотѣ отцу нашему... наслѣдници Мат. для общ. б. 66 (1749).

Хрестная грамота, *грамота, затверджена цілуванням хреста.*

XV. И Володимерко възверже ємоу (Всеволоду) грамотоу хрстьноую Ип. 315 (1144).

ГРАМОТИКИЙ, *рм. Див.* **Грамматикъ.**

XVI. Можетъ бо истенноє слово просветити... безъ грамотикия и риторикия Сп. прот. Лют. 174.

ГРАМОТНЫЙ, *прикм.* 1. *Наданий грамотою; згаданий в грамоті.*

XV. И тую ставропикгию монастыру Печерскому... стверъжаємъ... на вѣчные часы, подлугъ листу и харатии писмени грамотноє Арх. ЮЗР. I, I, 2 (1481).

XVIII. Половину грамотного села Пекаровъ... синовѣ моєму... legую Оп. ст. Млр. III, 298 (1731).—Митъ новихъ не з'мишлят кромѣ давних грамотних і унѣверсал'нихъ Стат. 32-б.

2. *Висловлений в грамоті.*

XVIII. О повѣншованю листовномъ Митрополитанскомъ и грамотномъ Патріяршомъ... гетману звитяжства надъ Казикерменомъ Літ. Вел. III, 263.

3. (рос.). *Письменний.*

XVIII. Въ чинъ судейскій имѣютъ бить избрани люде достойніи, заслуженниє... грамотніє, въ правахъ искусніє Права 83.

ГРАНАТА, *рж. Див.* **Ґраната.**

XVII. Чигиринци противко гетмана Бруховецкого мужне стали... и гранатами докучали Літ. Сам. 85 (1664).

XVIII. Хотя штурмами и гранатами ихъ (войска) достаючи жестоко утѣсненно и убѣжденно было мужественно сопротивляхуся Літ. Гр. 187.

ГРАНАТИКЪ, *рм. Здрібн. від* II *«гранатъ».*

XVIII. Сережки... зъ гранатиками и перликами Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 118 (1746).

ГРАНАТКА, *рж. Здрібн. від «граната».*

XVIII. (Полуботок) подарилъ мнѣ 6 гранатокъ кристалнихъ пуздромъ Дн. Марк. III, 368 (1733).

ГРАНАТНЫЙ, *прикм. Що має в собі гранати* II.

XVIII. Перстенъ зъ рубинковимъ очкомъ гранатній Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 118 (1746).

ГРАНАТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ґранатовый.**

XVIII. Кунтушъ женскій гранатовий, чорнимъ футромъ подшитий Быт. Млр. Обст. 338.—Єму же и сукна гранатового на кунтушъ далемъ Дн. Марк. II, 139.—Возьми крашанины гранатовой локоть Укр. Госп. Пор. 59.

I. **ГРАНАТЪ**, *рм. Див.* **Ґраната.**

XVII. Убито гранатом воєводу Літ. Сам. 144.

II. **ГРАНАТЪ**, *рм. Див.* **Ґранатъ.**

XVIII. Гранати шлифованніє Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 117 (1746).

ГРАНЕСЪ, *рм. Вірш.*

XVII. Гранесъ, ґранесословіє: Стіх, вѫршъ Бер. Лекс. 31.

ГРАНИСТЫЙ, *прикм. Що має грані.*

XVII. Под крестом галка долговато-гранистая зъ кгузиками гранистими (на хресті) Арх. ЮЗР. I, X, 147 (1637).

XVIII. Стаканъ гранистій сереброчеканій РКПЛ. 72 (1739).

ГРАНИЦА, -ЦЯ, *рж.* 1. *Лінія, що замикає просторонь, або відділяє поміжні маєтності, межа, край, кінець.*

XIV. Хто съ кимъ имѣєтъ границу при лѣсѣ, а воидетъ чересъ границу у чюжій лѣсъ Ак. ЗР. I, 18 (1347).—То все далъ єсмь... єму на вѣки... со всѣмъ обьѣздомъ и со всѣми границамн ЮРГр. № 12 (1377).

XV. ѧ пан староста на той рокъ своимъ животомъ выѣхалъ на тоу границю ЮРГр. № 36 (1401).—Тогды тотъ имѣєтъ свѣткы доводить, што съ тыми границами купилъ Ак. ЗР. I, 40 (1420).—Пан юрьии прав вь своих границах ЮРГр. № 52 (1421).—Войтъ... просилъ насъ... и мы... дали єму дворъ нашъ... такъ широко и долго, как ся тоє имѣнье въ своихъ границахъ маєтъ Лит. евр. I, 56 (1496).

XVI. Князь... из малженкою... по другую сторону... Холопич от Молченовской границы граничили Arch. Sang. VII, 28 (1558).—Копа... была... зобрана на слѣду шкодника... у границы на грунте Рожицкомъ Ак. Копн. С. 53 (1583).—Много за нимъ гонили, ажъ до границы мултянскоє Кул. Мат. I, 75 (1600).

XVII. Шукалъ єси звѣрей по горах по лѣсах, аж до самих границъ свѣта Діал. о см. 271 (1629).—Абы... до границъ Московскихъ все козаки были Літ. Льв. 267.—Рама была на границы поколѣнѧ Іудіна и Веніамінова Гал. М. Пр. 115.—Тоєй же осени турки... учинили... границю по Стришу рѣку Літ. Сам. 150 (1680).—Сюю границу маєт городити Дубовикъ Прот. Полт. С. II, 289 (1699).—Тепер

зостаєм въ Кадисѣ градѣ на граници Крон. Боб. 57.—(Іωсиф) поддалъ фараωнови землю всю єгупетскую ажъ до ωстатных границъ Літ. Рук. 25-б.

XVIII. Замѣрене границы козацкой по Горинь Вел. Сказ. 5.—Презъ весь той край от Путивлской границы Літ. Вел. II, 107.—Понесли дшу црву оу нбсные стороны и границы пресвѣтлыи Пам. укр. м. III, 123 (Рк. Тесл.).—Сїи человѣци орателіе земли бразди или границѣ заорували іb. IV, 146 (Яр. Рк.).

За границю, за границею, *поза край, державу; поза краєм, на чужині, за кордон.*

XV. Єму вольно (міщанину) пойти... у великоє князство Литовскоє, а не за границу Ак. ЗР. I, 145 (1494).

XVII. Множество люду служилого... за границу выгнавши, попускали Кул. Мат. I, 85 (1606).

XVIII. Ми бывали и за границею Хоз. Гетм. II, 187 (1706).—Отецъ мой Алексѣй Дроздъ.... пошолъ за границю и тамъ умеръ Млр. Посп. Кр. 9 (1729).—Петро Ткачъ бѣжалъ был за границю... на житло Вид. Ник. м. 66 (1733).

Зъ-за границы, *з чужого краю, з-за кордону.*

XVII. Зъ-за границы для збожья прибулъ Ак. ЗР. V, 133 (1674).

2. *Міра, закрес, рамки, крес, край, кінець, межа.*

XVI. (Вы) переступили есте отческіє границы нароушили старожитную вѣру Отп. кл. Остр. И. П. 406 (1598).

XVII. Вѣдаю жем з границ того листу вышол, але мя тым дароуй Лѣк. на осп. ум. 28.—Границя теды кождого члвка живота єстъ... волѧ и рада Божаѧ Тр. постн. 40.

ГРАНИЧЕНЬЕ, *рн. Чинність від «граничити».*

XVI. Чого жъ князь... жаловалъ, ижъ граниченье было далѣй отложено Ак. ЗР. I, 373 (1506).

XVIII. Въ пунктѣ... о границеню албо выдѣленю воєводствъ Літ. Вел. II, 251.

ГРАНИЧИТИ, *дс.* 1. *Стикатися границями, бути суміжним, сусідувати.*

XVII. Копцы поставлены отъ кгрунту Жабчицкого и граничатъ кгрунтъ Новодворскій зъ Жабчицкимъ Ак. ЗР. V, 15 (1633).—Поле... граничит и описано и значит з Манковой границы шляхомъ черниговским Арх. Люб. 229 (1658). — Мисто на рицѣ Бобрицѣ, котороє граничит з иномъ Аксакомъ Унів. Палія 159 (1700).

2. *Ставити границі; відграничувати.*

XIV. Коли... мати у дѣтей умретъ опекалникъ ихъ не можетъ дѣдичьства продать, а ни граничить Ак. ЗР. I, 17 (1347).

XVI. Князь... из малженкою... по другую сторону тых же Холопич от Молченовской граници граничили Arch. Sang. VII, 28 (1558). — Отец владыка (тымъ добромъ)... паномъ єсть... толко доживотнымъ яко сторожъ ихъ... держитъ и вживаєтъ и ничого граничити и дать кроме крилошан не можеть Арх. ЮЗР. I, VI, 81 (1591).

XVII. Граничили души воскресеніє пред воскресеніємъ тѣла Лѣств. 29-б.

ГРАНИЧНЫЙ, *прикм.* 1. *Що лежить на границі, або становить границю.*

XV. Подлѣ Плотници рѣки граничьноє Ак. ЮЗР. II, 109 (1474).—И многіи граничныи городы и волости и люди и земли наши забралъ Ак. ЗР. I, 212 (1500).

XVI. Городы... граничьныи Ак. ЗР. II, 40 (1508).—Дороги єсмо никакоє тут не видели, а ни иных никаких знаковъ граничныхъ Пал. Изб. I, 2 (1508).

XVIII. О зопсоване копца и дуба граничного Оп. Док. 9.—Въ поляхъ Бурковскихъ суть хутори... прилегліи къ граничной линѣи Літ. Вел. III, 507.—Сторона... поводовая як права листовніє або знаки слушніє и явніє граничніє показала Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 153 (1764).

2. *Що мешкає на границі.*

XVI. А вѣдь же при границахъ и заставою граничный чоловѣкъ не маєтъ... кгрунту земленого держати Ак. ЗР. III, 53 (1554).

XVII. Ставене до суду... Юзефа Синицкого комонника граничного Рук. № 26, к. 81.

Граничный листъ, *документ, що затверджує правдивість границь.*

XV. Пан ивашко дѣдошицкии положилъ свои листы граничныи ЮРГр. № 45 (1413).—Панъ Игнатъ Облазнитцкій жаловал и положилъ свои листы граничныи Ак. ЗР. I, 42 (1421).—Я видечи оден листъ граничъный для старости псоватися початъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 118 (1498).

Див. **Ґраничный.**

ГРАНОВАТЫЙ, *прикм. Квадратовий.*

XVII. Шаты... маючи на персяхъ отворъ на шир и на довжъ на долон грановатый Крон. Боб. 49.

ГРАНОВИТЫЙ, *прикм. Див.* **Гранистый.**

Грановитоє яблко, *овоч з дерева* Punica granatum.

XVII. Шипокъ: овоцъ ест, грановитоє яблко полноє зернѧт' запашноє и смачноє Бер. Лекс. 205.

ГРАНЬ, *рж.* 1. *Ріг, кут, руб, край, де стикається дві площі.*

XV. Рожонъ остръ желѣзныи на чотыри грани Чет. 1489 р. к. 32-б.

XVI. Грань, оугол, часть, штука Зиз. Лекс. 97.

XVII. Грань: Оуголъ, част, штука Бер. Лекс. 31. — Андрѣй опатровалъ и вѣдилъ у головѣ речонного Івана барзо разъ шкодливе на правомъ боцѣ на три гранѣ Прот. Спр. Пот. 136. — Тыи чтири углы, албо чтыри грани (престола) значат чтыри части свѣта Рук. Црк. 3. — ѡлтар содѣлайте длѧ ѡфѣръ на чтыри грани Літ. Рук. 36.

2. *Границя, межа. Див.* **Граница.**

XV. (Мы) чыныты грани поехали Гр. Кн. Лит. 7 (1431).—Селце изперва и донынѣ въ собѣ маєть по старую грань какъ мы сами держали Ак. ЗР. I, 77 (1458).—Въ томъ листу написано гдѣ они имъ грани поклали Ак. ЗР. I, 169 (1497).

XVI. Грань тоєй ниви положили єсми зъ Софѣйскою землею Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).—Намъ грань Комарова могила зъ вами Ак. ЮЗР. I, 42 (1510).—Тая дорога увошла у кгрунты Дубенскии села Иваня гранми аж до граней князя Головниных Арх. ЮЗР. VIII, III, 21 (1570).

XVIII. Од дуба положена гранъ Кн. Мѣск. Полт. 258-б (1731).—Поновлене попсованых граней коло мнстыра Оп. Док. 8-б.—О показанной въ ихъ крѣпости гранѣ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 151 (1765).

За грань. *Див.* **За границю.**

XVIII. Проситъ будто слѣдстѵія, а мислит: какъ би за грань викрутится з Кіева Листи Конт. 9.

3. *Межова ознака на дереві, зарубка, карб.*

XVI. Tyie hrany zas teper znowu ponowyly, y w lisie na łypi hrany położyły Арх. ЮЗР. VII, II, 18 (1530).—Видел єсми грани в дереви почерчены Arch. Sang. VII, 18 (1557).—Тамъ на соснахъ крыжи зарубали и грани понатесовали Кн. Ґродск. Луцк. 180 (1571).

XVII. Конотопцы... на десять верстъ грани подсѣкли и копцы роскопали... і всякиє межевыє признаки... перепортили Арх. ЮЗР. III, IV, 670 (1652).

XVIII. На болшом дубѣ старая грань крест Кн. Мѣск. Полт. 259 (1731).—Обѣ стороны просили суда подкоморского выѣхать и при чинимой ними грани присутствовать Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 197 (1767).

4. *Межа що поділяє площину на частини.*

XVII. Зацный клеинотъ Долматовъ... хрістіанству... служитъ, все то в' собѣ маєтъ... своими гранѧми в' гербѣ объяснѧєтъ Отч. Пер. СПБ. 1911 г. 101 (1624).

5. *Уступ, артикул.*

XVI. Указуємъ тежъ право духовноє въ правилахъ светыхъ отцовъ у грани первой глава пятая заповеди третеє Арх. ЮЗР. I, I, 173 (1583).

ГРАНЬЕ, *рн. Чинність від «грати».*

XVII. Коби абѡ кѵби...: костки, гра абѡ граньє костокъ Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Жел. 1642).

XVIII. Рота драгунская... отдавала честь гетману зъ барабаннымъ боємъ походу и зъ граньємъ музики Дн. Хан. 15 (1720).

ГРАНЂТУРОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ґранѣтуровый.**

XVIII. Сподница гранѣтуровая, жовтая Арх. Сул. 219 (1744).

ГРАНЯСТЫЙ, ГРАНЯТЫЙ, *прикм. Див.* **Гранистый.**

XVII. Тогож креста столец срѣбный з надписом... въ верху того столца окувка такъ же срѣбрная з вежычками 4 гранятыми и пятой половица Арх. ЮЗР. I, X, 147 (1637).

XVIII. Рукоятіа пестропозлащенніє пасками гранястыми Ризн. Соф. Кн. 79 (1741).

ГРАСОВАНЬЕ, *рн.* (пол. grasowanie). *Чинність від «грасовати».*

XVII. Отожъ и той унеи проклятой завстыдатися потреба за своє єи таковоє грасованє Діар. Фил. 114.

ГРАССОВАТИ, *дс.* (пол. grasować). *Див.* **Ґрасовати.**

XVII. Хто того не вѣдаєтъ, же кождому злочинцы, бы и найдалшей грассовалъ прійде єму єднакъ встыдливая заплата Діар. Фил. 114.—(Мы Запорожці) грассовалисмо в землѣ... неприятелской безпечне Эварн. Источн. I, 504 (1693).

XVIII. Повѣтре моровоє значне грассовало Літ. Вел. II, 500.

ГРАТА, *рж. Див.* **Ґрата.**

XVII. Мает... в нем (олтари) быти грата мѣдяная Крон. Боб. 48.—Рук. Хрон. 46.

XVIII. За гратою у ракахъ лежатъ: царица Ѳеофания нетлѣнна Пелгр. Ип. Виш. 18.—Двѣ окошка зъ гратами желѣзными Оп. Ст. Млр. III, 210 (1767).

ГРАТИ, *дс.* 1. *Бавитися в яку гру.*

XVIII. В карти грати не вмѣю Укр.-Р. Арх. IX, 49.—Недорослый, он муж будет в цурки грати Клим. Вірші 85.

2. *Бавитися, забавлятися.*

XVIII. Тогды ся все сот'вореня зрадовало и веселило и грало Пам. укр. м. II, 104 (Рк. Тесл.).

3. *Видобувати тони, вигравати (на музичнім знарядді).*

XVII. Танцован'е, танецъ, котрого граютъ Бер. Лекс. 70.—Пѣсенька такъ спѣванаѧ, якъ гранаѧ ib. 133.—Мусилемъ такъ плясати, якомъ грано Гол. П. М. I, 319 (Смотр. 1628).—Давыдъ гуслѧми своими, граючи на нихъ, отганѧлъ злого духа Гал. Кл. Раз. 346.

XVIII. Абы то... грано, трублено, сур'мано, спѣвано Пам. укр. м. I, 316 (Рк. Тесл).—Црь Двдъ ставъ грати оу гуслы ib. II, 326 (Рк. Тесл.).—Умѣемъ на инструментахъ грати Літ. Вел. III, 370.—Где буде музика грати, мушу вам давати знати Укр.-Р. Арх. IX, 73.—Арханґели грают, хори враз спѣзают: Христос Воскрес ib. X, 287.

4. *Видавати звук, голос, бреніти, шуміти, хвилювати, буяти, підскакувати.*

XVIII. Ты море весело грай! А вы горы и пагор'ки скачѣте, грайте Пам. укр. м. II, 181 (Рк. Тесл.).—Море шумит, море грает, увес пѣсокъ заливаєтъ Пер. Мат. I, I, 222.

ГРАТИСЯ, *дс.* 1. *Бавитися, робити з чого забавку, жартувати.*

XVIII. Мнѣ ся се(р)це крає жеся на улиці дѣти(й) ба(р)зо много грає Вірші Різдв. 140.—Шлет до него (Александра)... колѣсце, которым ся дѣти граютъ Ал. Тиш. 41.—Єздилисмо... до сестри где и въ карти гралисмо Дн. Марк. III, 40 (1730).—Дѣв'ка... грала сѧ из своими пнами на єдной рѣцѣ Мораєѣ на леду Пам. укр. м. II, 340 (Унѓв. Рк.).—Изжурилам ся, измѣниламъ ся, що з милесенкимъ да не гралам ся Рук. К. У. № 21 к. 9.

2. *Мінитися, миготіти, блищати, лисніти.*

XVIII. Коли сѧ стый Іωанъ народивъ, тогды в нбѣ слнце сѧ играло. И тепер каждого рокꙋ на єго сто слнце коли сходит, то сѧ красно граетъ Пам. укр. м. II, 106 (Рк. Тесл.).

ГРАТИФИКАЦІЯ, *рж.* (лат. gratificatio). *Надзвичайна винагорода грошева.*

XVII. Вмст в' особѣ оного якω кревнемꙋ гратифікацію и гоноръ оказꙋємъ Тит. 138 (Копист. 1625).

ГРАТИФИКОВАТИ, *дс.* (лат. gratificare). *Винагороджувати, дарувати.*

XVII. Вмлмъ моим млстивым паномъ (книгу) дедикую и офѣрую: тым гратификуючи нетолко вам власным потомкωм, але и повинным Тит. 185 (Бер. 1627).

ГРАТУЛЮВАТИ, *дс.* (пол. gratulowac' з лат. gratulare). *Віншувати, поздоровляти.*

XVII. Гратꙋлюєт' и милаѧ ѿчизна наша собѣ... ωсобꙋ Вмст моєго млст: пана Тит. 333 (П. Мог. 1637).

ГРАФІЯ, *рж. Див.* **Ґрафія.**

XVII. Грѣхъ Іудин писан' ест' графїею желѣзною Гал. М. Пр. (пр.) 3.

ГРАФСКЫЙ, *прикм. від I «графъ».*

XVIII. Писала панѣ матка... чрезъ денщика графского Дн. Хан. 38.

ГРАФША, *рж. Жінка «графова».*

XVIII. Графша зъ полковниковою де-Фронбісовою обѣдали у полковника и гуляли Дн. Хан. 38.

I. **ГРАФЪ,** *рм. Див.* **Грабя.**

XVIII. Были мы у графа Сави Владиславича который насъ своєю верейкою отослалъ Дн. Хан. 50.

II. **ГРАФЪ,** *рм.* (гр. γραφεύς). *Той хто пише, писар.*

XVIII. Я сихъ Лѣтописнихъ дѣяній графъ и сказатель Літ. Вел. III, 90.

ГРАЧЪ, *рм. Див.* **Играчъ.**

XVII. Ликъ: Зестье, албо з'громаженье спѣваковъ, любъ грачовъ или танец Бер. Лекс. 70.

XVIII. Музики питаєши? я, грачь цудзоземский Вірші воскр. II, 34 (1719).—Кролев'-скїє гудаки и грачѣ препышныи Пам. укр. м. I, 315 (Рк. Тесл.).—Не будет... анѣ музики, ани грача якогож колвакъ бѣсовскаго ib. IV, 285 (Рук. Н. Д.).

ГРАЯТИ, *дс. Кракати.*

XVI. Тогда по руской земли рѣтко ратаєвѣ кикахуть нъ часто врани граяхуть Сл. о п. Иг. (Пер.) 104.

ГРЕБЕЛКА, *рж. Здрібн. від «гребля».*

XVI. Перенемши мене на добровольной дорозе на гребелци Кн. Гродск. Луцк. 114 (1573).—Одъ гребелки староє на гору полем до кургановъ Арх. ЮЗР. I, I, 474 (1595).

XVII. Матяшъ... на той гребелцѣ млынокъ строячи (не має) греблю подыймати Ак. Полт. Гор. Ур. II, 82 (1671).—В гребелцѣ много кошту игуменъ вложилъ Прот. Полт. С. II, 12-б (1675).

XVIII. Хуторъ... над рѣчкою Журавкою зъ гребелкою Арх. Мот. 27 (1721).

ГРЕБЕЛНЫЙ, *прикм. від «гребля»; що на греблі.*

XVIII. На рѣчкѣ Чернявцѣ гребелная мелница одна Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 132 (1742).—З двохъ мълиновъ гребелнихъ принялъ дойниц пять (борошна) Арх. Вид. м.; екон.

єпр. (1750).—Мелницѣ гребелніє... и вѣтраніє Арх. Мот. 106 (1766).

Гребелное (мыто), *мито від греблі, оплата за переїзд греблі.*

XVI. Мыто гребелноє Арх. ЮЗР. VIII, VI, 222 (1568).—Славноє памети Жикгимонтъ Августъ отъ воза купецкого по чотыри пенези гребельного, зъ ласки своєє брати далъ ib. I, I, 85 (1577).—Маєтъ Себестыянъ.... староство... зъ мытами... гребелными... держати ib. VIII, V, 265 (1594).

ГРЕБЕНЕЦЪ, *рм. Здрібн. від «гребень».*

XVIII. (Вѣрши) о гребенникахъ, що гребенцѣ зъ роговъ... робят до чесанѧ головъ Клим. Вірші 126. — Гребенцовъ три, єденъ малій Реєстръ Ризн. Соф. 14 (1734).—Никитѣ столяру, что здѣлал пуделко на гребенецъ бѣлый новый Ризн. Соф. кн. 121 (1740).—Сину Василю куплены бачмаки... и гребенци 30 к. Дн. Хан. 275. — Уже Іона оздоровѣлъ мало и чешетъ гребенцемъ Листи Конт. 11.

ГРЕБЕННИКЪ, *рм. Той хто робить гребінці.*

XVIII. (Вѣрши) о гребенникахъ, що гребенцѣ зъ роговъ... робят до чесанѧ головъ Клим. Вірші 126.

ГРЕБЕННИЦКЫЙ, *прикм. від «гребенникъ».*

XVIII. Из' гребенницкихъ дѣлъ єст всѣмъ выгода Клим. Вірші, 127.

ГРЕБЕНЬ, *рм.* 1. *Знаряддя чесати волосся.*

XVII. (Купецъ) научил частѣй рукою... грони... перебирати, а нѣжли гребенем бороду чесати Рад. Ог. 930 (1676).

XVIII. Всякий народ в себе гребенѣ трымает Клим. Вірші 126.

2. *Ряд горбів.*

XVII. Гребенемъ переходили до Проворотья и къ Бовтишу Ак. ЗР. V, 216 (1688).

XVIII. Ити Гребенемъ до самого Ингкулця Літ. Вел. III, 483.

3. *Шпиль, вершок, верхній край.*

XVII. Колодѧз... на барзо високой горѣ, на самомъ гребени Бер. Лекс. 298.

ГРЕБЕЦЪ, *рм* 1. *Той, що веслом посуває судно по воді.*

XV. Исхитрилъ Изѧславъ лодьи дивно бѣша бо в нихъ гребци невидимо, токмо весла видити Ип. 423 (1151).

XVII. Гребцѣ: Флисове Бер. Лекс. 31.—Господар с корабля... зобравши гребцов и стырника хотѣлъ уєжджати Жит. Св. 363.

XVIII. Были мы у графа... который насъ своєю верейкою отослалъ ажъ до квартери дано гребцямъ 25 к. Дн. Хан. 50.

2. *Той, що згромаджує сіно граблями.*

XVI. Нехай они только дають по двунадцати гребцовъ Ак. ЗР. I, 227 (1501).

XVIII. О гребцахъ сѣнныхъ Клим. Вірші 181.—Слобожанамъ... роздалъ денегъ 7 р. 70 к. косить сѣно по 6 к. на день, а гребцамъ 3р. 40 к. Дн. Марк. III, 296.

ГРЕБЛЕННЫЙ, *прикм. Див.* **Гребелный.**

XVI. Berut... hreblennoho po pieniezіu Пам. КК. IV, II, 227 (1545).

ГРЕБЛИЩЕ, *рн. Місце, де була гребля.*

XVI. Минувши крыницу и староє греблище, ажъ до сеножати Арх. ЮЗР. I, I, 475 (1595).

ГРЕБЛО, *рн.* 1. *Див.* **Гребля** 2.

XVI. Одъ гребла дорогою городскою черезъ Болотвину рѣчку Ак. ЮЗР. I, 39 (1509).

2. *Весло.*

XVII. Гребло: Весло, опачина Бер. Лекс. 31.

Гребло кормилноє, *стир.*

XVII. Гребло Кормилноє: Стыръ, корма Бер. Лекс. 31.

На гребляхъ, *поміччю весел.*

XVIII. Мы ишли въ флотѣ томъ, що и пѣхотніє всѣ полки... то поноснимъ вѣтромъ, то на гребляхъ ишли Дн. Хан. 38 (1722).

3. *Залізне знаряддя чесати або чистити коні, греблиця, скребло, скребачка, картач.*

XVIII. Утѣкъ возница Ілія и знесъ кожухъ... гребло, попону новую Дн. Хан. 175.—Гребло конскоє одно Арх. Вид. м.; екон. спр. (1755).—И вляти тоє (ліки) коневѣ чрезъ гребло въ горло Укр. Госп. Пор. 59.

4. *Дерев'яний брус, щоб рівняти насипане вщерть з вінцем начиння, стрихівка, стрих.*

XVIII. Четвертями, а не мѣшками вездѣ хлѣбъ продавать не потрусивая безъ верха но по гребло въщеркъ Права 762.

ГРЕБЛЯ, *рж.* 1. *Наспа, вал круг города з ровом побіля; рів.*

XV. И бѧше мость чресъ греблю (ХП. гроблю) к воротом городным Ип. 62 (977).—Бѣжащимъ же пѣшьцемъ к городу по гребли оулучи сам (Андрѣй Боголюбский) по нихъ ib. 390 (1149).

2. *Насва, вал, щоб повстримувати воду в ставу, тама; вал, поміст до переїзду через багна, болото й інші.*

XVI. (Воєвода) дозволилъ єму греблю засипати и млынъ збудовати на Поточъку Арх. ЮЗР. I, VI, 31(1541).—Где грабары греблю сыплють Кн. Гродск. Луцк. 106 (1562).

XVII. Чіѧ гребля того и ставъ Клим. Прип. 255. — Не малая за правды єст речь воду жадными греблями незасыпаную задержати Лѣств. 23-б.—Продали пну Прокопови... зай-

мище... на речцѣ Рогозкой... способное на занятя гребли Ак. Полт. Гор. Ур. II, 42 (1667).—А млынъ тотъ абы направу греблѣ поддаными его пастырской милости мѣлъ Черн. Тип. 575 (1679).—Признаваю, ижем продал млин свой... на греблѣ мѣской перетинской Стор. 15 (1683).—Сапор... усыпавши греблю великую, воду на мѣсто пустилъ Крон. Боб. 279-б.

XVIII. На греблѣ сами себе подавили утѣкаючи Літ. Сам. 144.—Доехали (ми) заливи морской и черезъ оную здѣлавши греблю зъ комишу переправились всѣ Дн. Марк. I, 306—307 (1725).—Буди бы кто... погребелное на гребляхъ... насилно взималъ... таковаго имѣніе оное имѣетъ быть отписано на государя Праѓа 59.—На толоку какъ греблѣ гатили... розийшлось горѣлки вѣдеръ 4 Арх. Вид. м.; екон. спр. (1755).—Кто би... греблю к' чужому берегу присипалъ, то по доводу за то ґвалту дванадцять рублей уплатил би Стат. 61-б.

3. *Див.* **Гребло** 4.

XVIII. Борошна молотого давать 11 четверичковъ московскихъ подъ греблю Дн. Марк. III, 170 (1732).

ҐРЕБНИЦЯ, *рж.* (?).

XVIII. Келихъ злоцѣстій з накришкою, которій на гребницю обернулем Ракуш. 57 (1701).

ГРЕБСТИ, *дс. Ховати (померлих).*

XVII. Тела змерълых людей арештуютъ и гребъсти их забороняютъ Арх. ЮЗР. I, VI, 815 (1648).—Евстафий Маляръ далъ гребучи матку свою в склепѣ... з. 3 ib. I, XI, 407 (1648).—Нехай умерлые гребут мерлыхъ Жит. Св. 547.—Тѣла тоеи княгинѣ въ церквѣ гребсти не позволялъ Гал. Каз. 148.

ГРЕБТИ, *дс. Громадити, збирати граблями сіно або збіжжя.*

XVIII. Звычайно то дѣло мужчизнамъ робити, гребти сѣно Клим. Вірші 181.—Сотникъ дворовимъ моимъ приказувалъ... гребти и въ поле жать Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 233 (1755).

ҐРЕБТИСЯ, *дс. Поміччю весел (або чогось подібного) посувати судно по воді.*

XVI. Греблисѧ якобы стаянїи... двадесѧт Єв. Пер. (рк.) 366.

XVIII. Весма на морѣ тихо стало такъ, что судно уже и рушитись не могло, того ради и лопатами греблись Дн. Хан. 30 (1722).

ГРЕДА, *рж. Див.* **Гряда** 1.

XVII. Сеножать тая границею...от великого дуба просто до лозы, там же долиною... знову зас через греду Арх. Люб. 227 (1637).

ГРЕДИТУРА, *рж.* **ГРЕДИТУРЪ**, *рм. Див.* **Ґредитуръ.**

XVIII. Подшита (палиця) гредитуромъ зеленымъ Кн. ризн. 41-б.—Подшиты (нарукавницѣ) желтою гредитурою ib. 60-б.

ГРЕДИТУРНЫЙ, *прикм. Зроблений з «гредитуру».*

XVIII. Епитрахиль гредитурный желтый Кн. ризн. 55-б.

ГРЕДИТУРЪ, *рм. Див.* **Ґредитуръ.**

ГРЕЗЕТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ґрезетный.**

XVIII. Омофоръ грезетовій блакитній Кн. ризн. 37-б.

ГРЕЗНО, ГРЕЗНЪ, *рн. Виноградне ґроно.*

XVI. А постава твоя приподобана есть палмѣ, а сесца персеи твоихъ грезнови винному П.П.55.

XVII. Грезновеніе, грезно, ъ: Ґроно винное Бер. Лекс. 31.

ГРЕЗНОВНЫЙ, *прикм. Виноградовий.*

XVII. Оное мѣсце назвали дебрь грезновная Рук. Хрон. 55.

ГРЕЗНЪ, *рм. Див.* **Грезно.**

ГРЕКИНИ,-НЯ, *рж. Жінка з грецького народу.*

XV. Сего бо мти преже черницою была грекини боудчи Чет. 1489 р. к. 237.

XVII. Межи... невѣстами была една девица грекиня Кул. Мат. I, 163 (1624).—Володимер... взял... жону брата своего Ярополка грекиню Жит. Св. 525-б.

ГРЕКОСЛОВЕНСКЫЙ, *прикм. Грецький і слов'янський разом.*

XVII. Грамматику грекословенскую друк(у) Лвовского продалъ Арх. ЮЗР. I, XI, 369 (1626).

ГРЕКЪ, *рм. Чоловік що походить з Греції.*

XV. Имѣли вальку со греки Чет. 1489 р. к. 29-б.

XVI. Греки—еллины Єв. Пер. (рк.) 375.

XVIII. Грекъ Дмитрій купилъ... кагве Дн. Марк. III, 243 (1732).

Див. **Ґрекъ.**

ГРЕМѢТИ, *дс. Справляти гук, гриміти.*

XVI. Яръ туре Всеволодѣ!... гремлеши о шеломы мечи харалужными Сл. о п. Иг. (Пер.) 102.

Див. **Гримѣти.** 3.

ГРЕНѢТУРНЫЙ, *прикм. Див.* **Ґранѣтуровый.**

XVIII. Запаски: штофная, гренѣтурная Мат. для общ. б. 88 (1752).

ГРЕСТИ, *дс. Див.* **Гребсти.**

XVII. Климент утял ему (Гордияну) голову... и прес пят дней его не грести казал Жив. Св. 137-б.

ГРЕСТЪ, *рм. (Хрест)?*

XVI. Doroha, kotoraia w hrest idet z Kremianca do Ludowiszcz Арх. ЮЗР. VII, II, 39 (1589).

ГРЕХЪ, *рм.* (блр.). *Див.* **Грѣхъ** 1.

XV. Грехи мои Чет. 1489 р. к. 16.

XVI. Вымовитисѧ не могоут ѿ грехоу своего Єв. Пер. (рк.) 417.—Єє милость видечи з грехом своє мешкане у малженстве с паномъ каштеляномъ, до его милости ехати... не хочет Арх. ЮЗР. VIII, III, 298 (1576).

XVII. Покутою грехов збываємо Каз. № 32, к. 1-б.

ГРЕЦКЫЙ, *прикм. від «грекъ».*

XV. Царь на мѧ Грецкыи въставаєть ратью Ип. 407 (1150).

XVI. Кинсонь греции слово Єв. Пер. (рк.) 78.

XVII. Далем оправити сребром евангелиє грецкоє Арх. ЮЗР. I, XI, 353 (1616).—А же то правда свѣдчитъ о томъ книга грецкаѧ, названаѧ новый скарбъ Кн. о Вѣрѣ, 91.

XVIII. Волностямъ релѣгіи грецкой... шкодити не будутъ Вел. Сказ. 217.—Сніидощася грецкіе дѣти на набоженство къ церкви Гр. Барск. I, 50.

По грецку, *в грецькій мові.*

XVI. Титоуль написаль... по грецкоу Єв. Пер. (рк.) 431-б.

XVII. Патріарха... послалъ епистолію погрецку Арх. ЮЗР. I, VIII, в. I, 219 (Кн. о Вѣрѣ).

5. *Див.* **Грецкый.**

ГРЕЧА, *рж.* (рос.). *Див.* I. **Гречка.**

XVIII. Посѣять не упуская времени гречи, гороху, маку, льну Арх. Сул. 117 (1778).

ГРЕЧАНЫЙ, *прикм. Зроблений з гречки.*

XVII. Муки три осмачки і гречаной осмачку Прот. Полт. С. II, 16-б (1675).

XVIII. Дождавъ гречаной паски Клим. Прип. 211. — В дворѣ борошна... гречаного бочокъ 11 Вас. 3б. Мат. Лівоб. Укр. 73 (1721—22).—Лугъ з попелу гречаного робити Млр. дом. лѣч. 32.—Два мѣхи хлѣба... житного... и гречаного Журн. Дан. Апост. 51 (1728).—Крупъ гречаныхъ четвертей 5 Арх. Сул. 251 (1766).

ГРЕЧЕСКЫЙ, *прикм. Див.* **Грецкый.**

XVIII. Аще же что... продкомъ нашимъ... похвали годного и обрѣстися можетъ, то не въ наших... але въ іностранних, греческих, латинских, нѣмецких и полских гисториографахъ Вел. Сказ. 2.

Греческый законъ, вѣра, *християнська релігія грецького обряду.*

XVI. Церкви подаванья Греческого и Римского закону Ак. ЮЗР. I, 40 (1509).—(Панна Ганна) охрищона... по обычаю греческого закону Арх. ЮЗР. VIII, III, 19 (1570).

XVIII. Кролевскоє величество обывателямъ стану шляхетскои рѣчи (хотя бы они Греческого закону были) по давнихъ правахъ обѣщаєтъ Літ. Гр. 91.—Поляки... многии у них храми греческія вѣри отняли Вел. Сказ. 9.

ГРЕЧИ, *присл, Див.* **Ґречи.**

XVII. Ось я перший на земли гречи собѣ сяду да и ноги звѣшаю Др. Ол. Ч. Б. 148.

ГРЕЧИНЪ, *рм. Грек.*

XVII. Елладій: Гречинъ Бер. Лекс. 270.—Далем гречинови, котрого посѣчено на предмѣстю з. 4 Арх. ЮЗР. I, XI, 424 (1654).—За упрошенемъ въ домъ пана Іоана Павловича Козмы гречина Арх. Мот. 117 (1676).

XVIII. Гречинъ Маврокордатій, тайній секретарь Султана Літ. Вел. III, 514.—Бо бистъ родомъ и языкомъ гречинъ отъ Кипра Гр. Барск. II, 126.—Не естъ розлукы ни жидови ни гречинови, чомъ одинъ господь усѣмъ естъ Поуч. Няг. 80.

Див. **Ґречинъ.**

ГРЕЧИХА, *рж.* (рос.). *Див.* I. **Гречка.**

XVI. Гречихи, хотяжъ не росла, але добра Кул. Мат. I, 62 (1592).

XVIII. Гречихи десятин десять Арх. Вид. м.; екон. спр. 76 (1754).

ГРЕЧИЩЕ, *рн. Стерня після гречки.*

XVI. Видѣлъ плесо великоє гречки пожато и там же понедалеко того гречища видел есми просо пожатоє Кн. Гродск. Луцк. 176 (1562).

I. **ГРЕЧКА,** *рж. Бот.* Polygonum fagopyrum, *сама рослина, або її насіння, що з нього роблять борошно та крупу, гречка.*

XVI. Степанка... на поля стадо... нагнавши, гречки потоптал Arch. Sang. VII, 38 (1558).—Овсы, горохи и гречки на земли нашой потопталъ Кн. Гродск. Луцк. 150 (1562).—Взято... гороху возов семнадцат гречки коп сорок и пят Акт. кн. № 2046 к. 538-б. (1572).—А збожя у гумни... гречки стожокъ Арх. ЮЗР. VI, I, 204—5 (1590).

XVII. Єслибъ не ярина, гречки и проса, то люде бъ зъ голоду помирали Літ. Хм. 78 (1638).—Зъ нового жита было колода по золотыхъ 22, а гречка по золотыхъ 19 Літ. Льв. 260.—З настиѧ подобнаго подобноє сѧ родит... з' гречки гречка Рад. Він. 823.

XVIII. Прудко Стецку мели гречку Укр.-Р. Арх. IX, 58.—Гречки мѣшокъ по полкопи (продавали) Літ. Вел. III, 544.—На насѣння дано гречки Арх. Вид. м.; екон. спр. 81-б (1754).

Див. **Гречъ.**

У гречку сканати, вскочити, *зраджувати, дити подружжя.*

XVIII. У гречку вскочивъ, да и вворвавъ Клим. Прип. 249.—Їна (жінка) в гречку скачетъ добре без мужа Клим. Вірші 79.—Жена... Дорошенка... въ гречку зъ молодшимъ отъ него по лѣтамъ скакае Сб. лѣт. 26 (Кр. оп. Млр.).

II. **ГРЕЧКА**, *рж. Див.* **Грекиня**.

XVI. Жена... была ел'лин'ска греч'ка Єв. Пер. (рк.) 154.

ГРЕЧКЫЙ, *прикм. Див.* **Грецкый. По гречку.** *Див.* **По грецку.**

XVI. При той же церкви и замочку хочемъ науку дѣтокъ малыхъ, для чого, абы ховано два бакаляры, такихъ жебы оденъ училъ по гречку, а другий по словенску Арх. ЮЗР. I, I, 237 (1588).

ГРЕЧНЕ, *присл.* 1. *Ввічливо, чемно.*

XVII. Пойди ты от нас пану поклонися гречне Др. Ол. Ч. Б. 151.

2. *Добре, вигідно, зручно.*

XVII. Алексѣй, давши свою шату нищему, рѣч до нищего говорить: обачиш самъ, якъ у ней будет тобѣ гречне Др. Ол. Ч. Б. 155.

ГРЕЧНИКЪ, *рм. Див.* **Грекъ.**

XV. Се же оувѣдавши Половци, ѡже князи не в любви живуть, шедше в порогы начаша пакостити Гречникомъ (ХП. гречинником) Ип. 526 (1167).—Възведоша Гречникы (ХП. греченникы) ib.

I. **ГРЕЧНЫЙ**, *прикм. Див.* **Ґречный**.

XVII. На всюмъ естес гречный, тылко (в) предсявзяти своем нестатечный Др. Ол. Ч. Б. 142.

II. **ГРЕЧНЫЙ, ГРЕЧЧЯНЫЙ**, *прикм. Див.* **Гречаный**.

XVII. Ни ячменный, ни греччяный, ни овсяный, ни просяный (хлѣбъ) Тр. П. М. 235.

XVIII. Крупъ гречныхъ две четверти Оп. им. Дан. Апост. 47.

ГРЕЧЪ, *рж. Див.* I **Гречка**.

XVIII. Гречъ передравши на мелкіе крупи жорнами, отдаемъ Млр. Поси. кр. 30 (1727).

ГРЕШИТИ, *дс.* (блр.). *Див.* **Грѣшити**.

XVI. Мы грешим, што часокъ Хрон. Рымши 218 (1581).

ГРЕШНИКЪ, *рм.* (блр.). *Див.* **Грѣшникъ**.

XVI. Зь... греш'никы мис'трь вашь ясть и пиет Єв. Пер. (рк.) 134-б.

ГРЕШНЫЙ, *прикм.* (блр.). *Див.* **Грѣшный**.

XVI. (Христос) приидеть соудити... праведных и грешных Єв. Пер. (рк.) 482.

ГРИБЪ, *рм.* 1. *Бот.* Fungus, *губа, гриб.*

XVII. Только грибовъ, а бабковъ въ лете вельми много было зродило Кул. Мат. I, 83 (1604).—Рибы вялие и грибы для призийску моего купец'кого поскупованое, а нѣтъ вѣдма где тое все покравши подѣвала (Мотря) Прот. Полт. С. I, 138 (1691).—Агрипина... отруила цесара в грибахъ Крон. Боб. 195.

XVIII. (Индукта) от тисячи грибовъ двѣ копѣйки Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 64 (1722).— За ситце грибовъ 15 к. Дн. Хан. 38.

2. Boletus edulis, *білий гриб, справжній гриб.*

XVIII. В... осѣнных мѣсяцях... бываетъ урожай на рижки, грибы и другіе губы Арх. Вид. м.; інстр. (1767).

ГРИВА, *рж. Довге волосся на шиї в коней і інших тварин.*

XVII. (Алеѯандеръ) гриву гладил Ал. Печ. 166.—Александеръ... его (Буцефала) лагодне ласкалъ, гриву чесалъ Крон. Боб. 163-б.

XVIII. Конь доброй такъ познается... шіи винесенной и крутой, гриви густой Млр. дом. лѣч. 18.—Купилем дрикганта масловатого, бѣлая грива и хвостъ, за 15 р. Дн. Марк. III, 112 (1731).

ГРИВЕНИКЪ, *рм.* (рос.). *Монета срібна російська, має в собі десять копійок.*

XVIII. Въ шуфлядѣ талярей 3... пятая чвертка гривениковъ 6 Быт. Млр. Обст. 347.

Див. **Гривна** 4.

ГРИВЕНКА, *рж. Здрібн. від «гривна».*

XV. Застали есмо оу стго спса на красном 4 иконы кованых, а 3 иконы з вѣньци 2 гривеньце золотых ЮРГр. № 63 (1429).

XVII. Гривенокъ двѣ злотистыхъ от образовъ с камыками простыми Пам. КК. I, 118 (1627).—На томъ образѣ... гривенька або мѣсячокъ сребрный ib. 120 (1627).

ГРИВНА, *рж.* 1. *Певна лічба хутер, що заступали гроші в княжій Русі; рід давньої монети: гр. литовська 75 грошей, польська 48 гр.*

XIII. Положити за головоу 80 грвнъ Р. Правда (К.) 615-б.

XIV. Францикъ продалъ Юрьеви дѣдичьство за 100 гривенъ Ак. ЗР. I, 9 (1347).—Хочю дати, оже Богъ дасть, моему господарю королю двѣстѣ гривенъ рускихъ ib. 27 (1348).— Двѣ гривнѣ далъ есмь косарю ЮРГр. № 18 (1386—1418).

XV. А село есмь коупилъ Березовичѣ... и далъ есмь на немь 50 гривенъ коунъ Ип. 904 (1287).—Блюда великаа сребрѧнаа и коубькы золотые и серебрѧные самъ передъ своима очима поби и полья в гривны и мониста великая золотая бабы своеи и матери своеи, все полья и розъсла млстыню по всеи земли

іb. 914 (1288).—Заплатити ему пѧтьдесѧть гривен полугрошки ЮРГр. № 59 (1427).

XVII. Зоставилемъ среберка полодинадцати гривны Ак. Мг. м. 268 (1634). — Троянусъ... роздалъ тридцят гривен сребрнихъ Єв. Реш. 226-б.—Ишли дворане... несучи десят гривенъ злота Крон. Боб. 202.

2. *Міра ваги: 200 грам.*

XIV. А питъ могоричь... за двѣ гривнѣ вѣснии меду ЮРГр. № 6 (1366).

XV. Хрстъ... с чепьми, а в немъ гривна золота Ип. 352 (1147).

XVI. Другий крест сребреный позлотистый, въ которомъ сребра гривенъ три Арх. ЮЗР. I, I, 279 (1590).—Острогъ пара сребрныхъ позлотистыхъ важили гривна одна Ак. ЮЗР. I, 265 (1596).

XVII. Сребра дробыны болъш гривны Ак. Полт. Гор. Ур. I, 32 (1665).—Литра (маєтъ) полторы гривны Крон. Боб. 327.

XVIII. Ложокъ шесть, вагою двѣ гривны Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 292 (1744).

3. *Намисто з дукачів.*

XVII. Гривна злата: Ланцухъ золотый. Гривна: Клейнот', ланцухъ Бер. Лекс. 31.—Клейнотъ, гривна, увясло Синон. сл.-р. 34.—Монисто... гривна, утварь, украшеніє іb. 42.—Видѣный правѣ былъ чинъ послушныхъ гривною златою и короною приоздобленный Рад. Ог. 87.—Црь... казалъ золотіє поясы на ных порозривати, и гривны из шїй ихъ познимати Зб. 1693 р. к. 27.

4. *Див.* **Гривеникъ.**

XVIII. Коней... въ Ромнѣ продалъ 8 за 30 р. и 4 гривни Дн. Марк. II, 194 (1727).—Купили... строки серебряной... за двадцать одинъ золотой з гривною Кн. Цеху Золот. 23 (1733).—Серветокъ простихъ шедесятъ всякая по гривнѣ Мат. Ист. ЮР. 84 (1744). — Посполитие... платили въ осенщину по двѣ гривни Млр. Посп. Кр. 33 (1750).

ГРИВНЫЙ, *прикм.* 1. *Що на шиї, шийний.*

XV. Ты... млстнею, яко гривною оутварью златою оукрасоуясѧ Ип. 924 (1289).

2. *Лісистий.*

XVII. И до дуба надъ гривнымъ яромъ стоячого Ак. ЗР. V, 174 (1682).

ГРИВОСТРЫЖЕЦЪ, *рм. Той хто скуповує гриви кінські на сита.*

XVI. Гривострызцу по волости не ѣздити Ак. ЗР. II, 89 (1511).—іb. III, 17 (1547).

ГРИДИТУРОВЫЙ, *прикм. Див.* **Гредитурный.**

XVIII. Подкладка желтая гридитуровая Кн. ризн. 50-б.

ГРИДНИЦЯ, *рж. Великий покій у великокняжім палаці, де збиралися люди, зсля.*

XV. Оустави по всѧ дни на дворѣ вь гридници пиръ творити и приходити бояромъ и гридьмъ Ип. 110—111 (996).—І вылезе противу єму Стополкъ и идоша въ гридьницю іb. 233 (1097).

XVI. И падеся Кобякъ въ градѣ Кієвѣ въ гридницѣ Святъславли Сл. о п. Иг. (Пер.) 109.

ГРИДНЯ, *рж.* (блр.) *Приміщення для челяді в давні часи.*

XVI. У гридні низкой мужицкой Ж. Курб. II, 248 (1563).—Подле кухни гридня зъ сенми рублеными у гридни стол, лав три Арх. ЮЗР. VIII, VI, 351 (1571).—Будованя... гридня зъ сеньми съ комороюі b. I, I, 56 (1576).—Дворъ, то єсть: ворота... гридня съ кухнею іb. VI, I, 245—246 (1595).

ГРИДЬ, *рм. Княжий вояк.*

XIII. Аче ли боудєть роусинъ любо гридь... то 40 грвнъ положити за нь Р. Правда (К.) 615-б.

XIV. Множьство много отъ угрьскыхъ дружинъ и отъ гридей и отъ чиновъ Св. и Зам. I, 24 (Г. Амарт.).

XV. Оустави по всѧ дни на дворѣ вь гридници пиръ творити и приходити бояромъ и гридьмъ Ип. 110—111 (996).

ГРИЗЕНЬЕ, *рн.* 1. *Біль.*

XVII. Катовъскаа мука, гризене в' животѣ Бер. Лекс. 159.

2. *Душевна мука.*

XVII. З великим гризеніем... нехай глядит на... царствіє Хво Єв. Реш. 396.

ГРИЗЛИВЫЙ, *прикм. Докучливий, дiймучий, ущипливий, прикрий.*

XVII. Годилося вашимъ писарамъ перестати писати до насъ таковыми досадными и гризливыми словами Єварн. Источн. I, 313 (1691).

ГРИЗОТА, *рж. Див.* **Гризенье** 2.

XVIII. Наступаєтъ бѣлша потреба рѣчей, а таѧ потреба родитъ внутрную сумлѣнѧ гризоту Науки парох. 101 (1794).

ГРИЗТИ, *дс.* 1. *Тяти зубами, обгризати.*

XVII. Сvмеон... бѣдным роздавал оныи крупы и самъ ихъ гризлъ Жит. Св. 549-б.—Миши ишли на замокъ Попеля и жону и дѣтеи єго гризти Літ. Полск. 2 (1673).—(Ирода) робаки... живого ажъ до єго смерти гризли Гал. Боги пог. 17.

XVIII. Корень фиалковій гризти велми пользуєтъ Млр. дом. лѣч. 24.—Змій не будетъ гризти внутрныхъ, если тол'ко покармъ имать Сѣмя Сл. Б. 104 (1772).—Инніи люде гризутъ зубами (гульки) коли клѣщѣвъ не маютъ Укр. Госп. Пор. 63.

2. *Щипати, пекти.*

XVIII. Лайно оробячоє съ оливою стерши, въ очи пущай; гризти будеть, але поможеть Млр. дом. лѣч. 24.

3. *Докучати, допікати, мучити, непокоїти.*

XVI. Патріарха Іосифъ... такое тиранство над своими видячи... и гризло его сумнен'е Ист. о разб. Флор. соб. 465.

XVII. Лакомство... робакомъ в лакомом срдцу их (людей) ставаєтсѧ гризучи ихъ хтивостю Єв. Вил. 35-б.—Совѣсть гризеть, а пекло уста ѡтверзаєть Рук. №. 362 к. 15.

XVIII. Годѣ мене гризти, я тобѣ негди на лихо гроши возму Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 263 (1719). *Див.* **Грызти.**

ГРИЗТИСЯ, *дс.* 1. *Мучитися, турбуватися, непокоїтися. Див.* **Грызтися.**

XVII. Сщникъ єдин... зайзряче стому велми ся гризлъ Жит. Св. 58.—Магметъ... фрасовался велми и гризлся въ собѣ самъ Рук. Хрон. 376.

2.—**(на кого)**, *ненавидіти, гніватися.*

XVII. Иродъ... нѣ поззолѧл кролемъ звати его (Ісуса) поневажъ гризъсѧ на него Єв. Вил. II, 262.—Єв. Уч. 856 (1637).

ГРИЗЪ, *рм.* **ГРИЗЬ,** *рж.* 1. *Хороба* Hernia.

XVII. Аще члка гриз гризти начнет... истолчи пепру и помаж его сухим пепром ЦАМ. № 32, к. 57.

XVIII. О гризѣ. Когда у кого желудкова гризь... корѣння... приложить Млр. дом. лѣч. 46.—У кого под пупомъ естъ гризь у лонѣ то надлежить сѣмя стовк'ти и до рани класти ib. 47.

2. *Див.* **Гризенье** 1.

XVIII. Въ кого гризь въ ногахъ Млр. дом. лѣч. 52 (1776).

ГРИМѢНЬЕ, -МѢНЬЕ, *рн. Чинність від «гримѣти».*

XVII. Георгий... скоро скончил Млтву гримене се великое стало Жив. Св. 141-б.—Гды утихало гримѣне, то и они попреставали колатаня Крон. Боб. 214.

ГРИМѢТИ, *дс.* 1. *Неос. Розлягатися грому, чутися грому, гриміти.*

XVII. Тогожь року (1598) первой недѣлѣ поста гримѣло и блискало Літ. Льв. 235.—Єды найгоршей гримѣло Крон. Боб. 214-б.

XVIII. Єсли грими(т)... великую шкоду в оурожаєхъ значитъ Пр. Госп. 5.

2. *Видавати гук грому, гримотіти.*

XVIII. Стый Іоанъ... ведлуг грому како он гримит недокладал Клим. Вірші 164.

3. *Справляти гук, гучати, шуміти.*

XVI. Летятъ стрѣлы каленыя, гримлютъ сабли о шеломы Сл. о п. Иг. (Пер.) 105.

XVIII. Вода между каменми гримитъ съ великимъ шумомъ Гр. Барск. II, 261.—(Бездна) жуплем страшним клекотит и гримитъ Пам. укр. м. IV, 139 (Яр. Рк.).

ГРИНЧОЛА, *рж., Див.* **Ґринжола.**

XVIII. Воловихъ гринчолъ двѣ Арх. Вид. м.; оп. дв. Яросл. (1752).

ГРИФИКЪ, *рм. Здрібн. від «грифъ», зуб у підкови.*

XVIII. Передъ которимъ (конем) у паля грификъ вискочилъ Літ. Вел. IV, 250 (Діар. Ок.).

ГРИХЪ, *рм. Див.* **Грѣхъ.**

XVI. Ради гриховъ своихъ отпущенія Опис. Рум. Муз. Вост. 13 (Апост.).—Купила громада сию книгу глаголемую євангелие... за свое ѿпущение гриховъ Отч. Пер. Полт. 14.

XVII. Злая бы то секвеля была, жебы за чужій грихъ хто невинный мелъ покутовати Гол. П. М. I, 389 (Вып. Кіев. 1629).—Узриши... на правий бок грихи твои Єв. Реш. 445.—Гриху и помсти Божое варуючися... пустить... тую забойцу не повелѣваєтъ Рѣш. Полт. С. 60 (1689).—Тоєи жили затятие... бол в' бедрахъ смирчетъ,... также, коли кров збитна, склонна до гриха, боков болѣзнь оуспокояетъ Кр. п. 307—307-б.

XVIII. Сооружися картина сия... за отпущение гриховъ 1781 года Ик. № 268.—Великий грихь не должєнъ бить отпущенъ развѣ убожество препятствоватимет Стат. 162.

Въ грихъ упасти, *згрішити.*

XVIII. Ratui, boże, albo w hrych upasty, lipsze i duszu spasty Пер. Укр. Лир. 5.—Помишлѧю окаѧнны азъ упадаючы во грихи що разъ ЦАМ. № 475, к. 40.

ГРИЦЬ, *рм. Презирлива назва хліборобів-українців від шляхти.*

XVII. Не хочу я зъ Грицями воевати нехай идутъ до ролѣ, або свинѣ пасти Літ. Льв. 237 (1619).

ГРИЧАНЫЙ, *прикм. Див.* **Гречаный.**

XVII. Мука была гричанаѧ Наука Іер. Г.

ГРИШИТИ, *дс. Див.* **Грѣшити.**

XVIII. O hrysznyku bezumnyi, kob chtyłes baczyty, że boh wsiudy prytomnyi, nemohł bis hryszyty Пер. Укр. Лир. 7.—Я хочу жити як бы не гришити ЦАМ. № 475, к. 27.

ГРИШНИКЪ, *рм. Див.* **Грѣшникъ.**

XVIII. O hrysznyku bezumnyi Пер. Укр. Лир. 7.—Рачылесъ зослати въ так(о)й особѣ для насъ гришниковъ... тѣло твое святое Укр.-Р. Арх. X, 462.

ГРИШНЫЙ, *прикм. Див.* **Грѣшный.**

XVII. Тело моє гришъноє яко землю земли отдаю Пам. КК. I—II, 83 (1646).

ГРИШПАНЪ, *рм. Див.* **Ґришпанъ.**

XVII. За близилѣю и гришпан далем грош. 20 Арх. ЮЗР. I, XI, 470 (1664).

ГРІНДЕРОВАТИ, *дс. Ґрунтувати, давати ґрунт.*

XVIII. Изображеніє Чудотворнаго образа прстой Бци Сто Троєцкой Илинской Чернѣговской 1727 грїндеровалъ Гаврїилъ М. РКПЛ 70 (1739).

ГРІШНІЙ, *прикм. Див.* **Гришный.**

XVIII. Хто грішній пріиде, то прістане Пелгр. Ип. Виш. 82.

ГРМІОТЪ, ГРМОТЪ, *рм.* (пол. grzmiot, grzmot). *Грім, гук.*

XVII. Стрѣлба... заразъ з себе выдаєтъ... грмотъ такъ барзо же непрїѧтели слышачи тоє ослабѣваютъ Рад. Ог. 118.

XVIII. При якомъ погуляню и грміотахъ пушечнихъ и мушкетнихъ, возвисися предъ Господемъ сердце єго Шереметово Літ. Вел. II, 13.

ГРМОТЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. grzmotliwy). *Гримотливий, що гучить як грім.*

XVII. Жебы (Апостоли) теды страшными были в очахъ всего свѣта и в мовеню грмотливыми Рад. Ог. 119.

ГРОБАРЪ, *рм. Див.* **Грабаръ.**

XVII. Выступуйте ковалѣ, гробарѣ Рад. (Марк.) 66.

ГРОБИЩЕ, *рн. Див.* **Гробовище.**

XVII. Духове бѣснуючого сѧ... водили... по гробищах Єв. Вил. II, 139.—Прошу на оный час мѣймо себѣ поратунокъ... не насыщатися вдовол хлѣба языкъ высхлый пючи вмѣру, мешкане в гробищахъ Лѣств. 25.

XVIII. Дшамъ на смотреніє милих родичовъ своих и мѣсця гробищъ телесъ своихъ... отпустъ биваєтъ Пам. укр. м. IV, 233 (Яр. Рк.).

ГРОБІЮ, *присл.* (ц. сл. гробиjѫ). *Зовсім, цілком, геть чисто.*

XVII. Да не пришедъ поражу землю гробїю Гал. М. Пр. 309.

ГРОБЛЯ, *рж.* (пол. grobla). *Див.* **Гребля.**

XV. И волочиша трупье изъ гребли (ХП. гробли) Ип. 63 (977).—Городъ єго пожгоша гроблю роскопаша ib. 550 (1172).

XVII. Дворъ Полонъский и буду на гробли зъ своим гултайством спалилъ Арх. ЮЗР. III, IV, 73 (1649).—(Бгъ) море ȣчинилъ... росказȣючи... морским водам, абы береговъ и гробель своих... не рȣшили Літ. Рук. 1-б.

ГРОБНИЦА, -ЦЯ, *рж. Домовина кам'яна або металева.*

XV. Перенесе блговѣрная кнѧгини Олена Яска кнзѧ своєго Ярополка из гробницѣ въ црквь стго Андрѣя Ип. 319 (1145).

XVII. В теи гробніци єст снъ бжій Ветх. Сказ. 25.

XVIII. Гробница болшая сребрная пестропозлащенная РКПЛ. 3 (1739).

ГРОБНИЧКА, *рж. Здрібн. від «гробница».*

XVIII. Гробничка невеликая... на ней квѣтъ сребрній Реєстръ Ризн. Соф. 12-б. (1734).

ГРОБНЫЙ, *прикм. від «гробъ». Див.* **Гробовый.**

XVII. Два баши... застановляются при дверъцех гробных затворивши их Діал. о пр. Вѣрѣ 349-б. (1608).—Зачѣмъ гробноє мѣстце чѣнит похвалу Апслу Іоанну, поневажъ єго тѣла на мѣстци гробномъ не знайдено Гал. Кл. Раз. 460 (1665).—Печати... гробныє цѣлы Єв. Реш. 50.—(Іосиф) двери гробные каменем... приваливши ѡдишов зараз в дом свой ib. 55-б.

XVIII. Патина гробная маленкая з пуклицами трома Дѣло о реп. Ак. 14-б.

ГРОБОВЕЦЪ, *рм. Нагробок, камінь гробовий.*

XVII. Сынъ купилъ гробовецъ церковный в монастыру лежачий здавна Арх. ЮЗР. I, XI, 366 (1624).—Взявши гробовецъ, камен церковный, на гробъ мужа своєго положити ib. 371 (1628).—За открыте и спущене вод з гробовцев—злот. 2, гр. 15 ib. 380 (1630).

ГРОБОВИСКО, *рн. Див.* **Гробовище.**

XVII. Не в' гробовисках' мешкает п'ѧница и вшетечник', але в' злостѧх' Єв. Калл. 622 (1637).—Небыло безпечного переходу людемъ мимо гробовиска Рад. Він. 867.

ГРОБОВИЩЕ, *рн. Кладовище, могилки, гробки, печери, де ховали мерців.*

XVII. Гробовища... поотворялися Єв. Реш. 53-б.—Мужъ... завше пробував на гробовищах ib. 148-б.—Хрести на гробовищах рѣзалем и землю бралем Ак. Полт. Гор. Ур. I, 179 (1670).

XVIII. Погребища гдѣ мертвихъ ховаютъ неоподаль одѣ мѣстечка... найдуются, а надъ кождомъ гробовищи у головахъ оставляютъ камень тесаный столпомъ Дн. Хан. 27 (1722).—И пошли мы за мѣсто на полночъ за гробовища Турецкіє Пелгр. Ип. Виш. 17.—(Вигонъ) отъ двора посполитого Науменка до жилого двора козака Плескуна, на коємъ и гробовище Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 219 (1767—8).

ГРОБОВЫЙ, *прикм. Див.* **Гробный.**

XVII. Агглъ на камени гробовомъ сѣдѧчій Гал. Кл. Раз. 170 (1665).

ГРОБОНИЦА, *рж. Див.* **Гробница.**

XV. Приде ко отни гробоници (XII. гробници) Ип. 679 (1194).

ГРОБЪ, *рм.* 1. *Діл в землі на небіжчика, яма, могила, склеп.*

XV. Поповѣ всего гора пѣвше над нимь... и проводиша... и положиша тѣло єго во оттни гробѣ Ип. 919 (1289). — И поклонихом сѧ оца своєг гробу кнзѧ Владимира Олькгердовича ЮРГр. № 83 (1446).—Ак. ЗР. I, 59.—Раскопали гробъ єго Чет. 1489 р. к. 45-б.

XVI. On... hroby ich roskapywaiet Пам. КК. IV, вид. II, 150 (1545).—Быль... огородь а в' ъномь... гробь Єв. Пер. (рк.) 434-б.—Вышей криласа левого гробъ єй бысть Кул. Мат. I. 64 (1594).

XVII. Гробъ, жупище: Яма Бер. Лекс. 31. — Сиѳъ... посадилъ тыи тры зерна на гробѣ отцевскомъ Гал. Кл. Раз. 335 (1665).—Апслъ Іоанъ казалъ собѣ гробъ выкопати и в' томъ гробѣ живый положилъся ib. 460.—Умерлыхъ... до гробу одпроважаймо Єв. Реш. 7.—Негер... скрился въ єдном гробѣ Крон. Боб. 204.—Прозвано оноє мѣсто гробы хтивости Літ. Рук. 41-б.—Всѣхъ умерлыхъ так з склеповъ яко и з гробовъ викопивано Літ. Сам. 115.

XVIII. Мертвого з гробу не несутъ Клим. Прип. 226.—Тепер' ми єст гробъ незагребенный Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).—До гробу занести оумерлого и поховати Сѣмя Сл. Б. 480 (1772).

2. *Домовина.*

XV. Открывши гробъ и виишa тѣло єго цѣло и бѣло Ип. 927 (1289).—И поклонихом сѧ... дѧдь своихь гробом и всѣхъ стыхъ старцевъ гробом в печерѣ ЮРГр. № 83 (1446).

XVI. А єстли бы... гробъ до церкви принесли злотоглавомъ... прикрывши, тогды тоє покрывало маєтъ при священникахъ остати Ак. ЗР. II, 399 (1544).—Фарисеє... подбни гробом побѣленым Єв. Пер. (рк.) 99-б.

XVII. Гроб той и по сесь день алябастровый кошговный зрится Копист. Пал. 1009.

ГРОДСКЫЙ, *прикм. Див.* **Городовий, Гродскый**

XVII. На врадѣ гродскомъ Діар. Фил. 79.

XVIII. Одни могутъ быть... земскими, другіи гродскимы, третіи подкоморскимы судіями С. і Р. 28.

ГРОДЪ, *рм.* 1. *Див.* **Ґродъ**.

XIV. Коли бы который непріятель своєю силою облеглъ тотъ исный гродъ Галичъ Ак. ЗР. I, 23 (1388).—Гродо наш Галичь ЮРГр. № 19 (1388).

2. *Див.* **Огородъ**.

XVIII. У Шовкуна козака Сварковского купилемъ гродъ и поле Дн. Марк. III, 81 (1731).

ГРОЖЕНЬЕ, *рн. Див.* **Грозба**.

XVI. Уста... бжіи и мовене єго значат нам можност росказованя... гроженя и ученія Катех. а. вызн. в. 137-б.

ГРОЗА, *рж.* 1. *Страх, тривога, перестрах.*

XV. Яко посвѣтѧше мълньъя и блисташасѧ оружья и бѣ гроза велика и сѣча силна и страшна Ип. 136 (1024).—И нача Левъ ѣздити около город абы ємоу коуда мочно взѧти горожаномъ грозоу подавая ib. 935 (1291).—Нехай о том войтъ вѣдаєтъ, какъ маєтъ то въ грозѣ мѣти Ак. ЗР. I, 145 (1494).

XVI. Нощь стонущи єму грозою птичь убуди Сл. о п. Иг. (Пер.) 98.—Wradnikow i sprawec mestkich w hrozie derżał Пам. КК. IV, від. II, 225 (1545).

XVIII. Поляки... въ томъ наказаніи не заховуючи мѣри въ неволничои збить грозѣ держати ихъ стали Літ. Вел. IV, 5 (Пов. 1728). — Пишу и моцю моєю и великостю моєю приказую под грозою неласки моєи Ал. Тиш. 68.—Иные прелстѧт сѧ през страх, боѧчи сѧ грози єго и мук Пам. укр. м. IV, 333 (Тухл. Рк.).

2. *Карність, суворість, дисципліна.*

XIV. А не исправива судить намъ Бъ и честный крстъ и осподарева казнь и гроза ЮРГр. № 15 (1386).

XV. Дьмьѧнъ... же ѡдинако крѣпѧшесѧ грозы єго (короля) не оубоѧсѧ Ип. 760—761 (1229).

XVI. Тамъ ани послушенства, ани грозы правоє нетъ Лист И. П. 1023.

XVII. Апслы... двери позамыкали боячися грозы и карности жидовской Єв. Реш. 51-б.—Якъ страшна и трепетна отповѣдь и гроза Єв. Вил. II, 159.

XVIII. Оубоявше ся Бга и грозы црскои Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).—И прійдет до Іерслиму с потугою и з грозою своєю ib. IV, 299 (Рк. Тесл.).—(Поляки) снисходя не перебирати мѣри и въ неволничой ихъ (козаков) грозѣ не держати (должни) Літ. Гр. 32 (1710).

√**ГРОЗБА**, *рж. Грозіння, страшіння, погроза.*

XVI. До того мя боємъ немилосерднымъ и окрутными грозбами примусилъ Кн. Гродск. Луцк. 241 (1565).

XVII. Прещеніє: Грозба, заказъ, загроженьє Бер. Лекс. 123.—Не великая... то грозба была Кн. Рож. 177.—Судя оный... напоминал ихъ (християн) грозбами прозбами и обѣтницами Жив. Св. 12.—Поганин... много душъ на... потоплене... грозбою... провадит Каз. № 32 к. 78-б.—Жеб[ы]смо имали так спати,

штобесмо не имали гадкы на грозбу бжую Ветх. Сказ. 66.

XVIII. Ни... прозбою а ни впят же... гроз'бою Клим. Вірші 14.—Грозба єст моѧ страш'наѧ и срогаѧ Пам. укр. м. IV, 294 (Рк. Тесл.).—Тогда и ина многа рѣша словеса съ совѣтомъ и грозбою, но не могоша мя преклонити на отшествіє Гр. Барск. II, 8.

Див. **Грозьба.**

ГРОЗДЪ, *рм. Див.* **Ґроно.**

XVI. ѿ трънїа гроз'ды (не бувають) Єв. Пер. (рк.) 40.

XVII. Гроздъ: Ґроно вина Бер. Лекс. 31.—Вино ѿ плода лознаго сі єстъ ѿ гроздѡвъ винной лозы источеноє Тр. П. М. 237.

XVIII. Онъ же народъ... развратисѧ, и вмѣсто гроздовъ сотвори Гсду Бгу терніє грѣховъ Сѣмя Сл. Б. 408 (1772).

ГРОЗЕНЪ, *прикм. Див.* **Грозный.**

ГРОЗИТИ (*кому*), *дс.* 1. *Страшити чим лихим.*

XV. Воєвода ихъ именемъ Претичь... се же ре грозѧ имъ (печенігам) Ип. 54 (968).—Нача посылати Михаилъ и Изѧславъ грозѧча даи нашоу братью или прідемь на тѧ воиною іb. 775 (1235).

XVI. А папежъ свои уставы новые съ клятвою держати грозитъ Посл. до Лат. 1137—1138.

XVII. Гь... страченьем вѣчного живота грозитъ Єв. Реш. 17.—Єсли бы за часу Іоны грозба не оупередила разореніѧ, наступило бы разореніє. Єсли бы не грожено геєнною всѝ бысмо в' геєнну впали Рад. Ог. 1108.—Который... в злостяхъ своихъ триваєтъ, а поправитися не хочетъ, такому Павелъ святый страшливе грозитъ Рук. № О. 4° 86, к. 50-б.—Луцишъ... осадилъ около себе стражъ... которые... кождому грозили Крон. Боб. 145.—Не гадают на погрозу бжію, што бгъ стый заказуєтъ, грозит грѣшныхъ людій карностѧми великими Ветх. Сказ. 65.

XVIII. О що варуєм и пилно приказуєм и сурово грозимъ Унів. Палія 160 (1709).—Єсли коли видѣлъ кого... зараз их струфовал и напоминал их и грозил страхом Бжїимъ Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).—А о коляду и грожу и прошу вас, припоминаю Укр.-Р. Арх. IX, 157.

2. *Сварити, ганити.*

XVII. (Христос) невѣрующему ученику своєму... не грозячи єму и не страшачи єго, але тихо покорне и лагодне мовитъ Єв. Реш. 54.—Которому (Якову) грожоно же би ся з того що злого пригодило Прот. Полт. С. I, 156 (1693).

XVIII. Стали ся Іосифа сердити и лаяти єму, а отцъ их грозил за тоє Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

ГРОЗИТИСЯ, *дс.* (**кого, на кого**). *Див.* **Грозити.**

XVI. Дерева до замку носити подданымъ не допустилъ, грозечися ихъ єсли бы болшей дерева носили, зъ мосту скидати Арх. ЮЗР. I, I, 301 (1591).

XVII. Тыи, що ишли наперед грозилися на него (сліпця) Єв. Реш. 181-б.

ГРОЗНЕ,-О, *присл. Люто, грізно, загрожуючи, лякаючи.*

XIV. Грозне приказуємъ, абы... жидове остаточне въ панствѣ нашомъ уставены мѣли быти обвинены, ижъ поживають человѣчєє крови Літ. евр. I, 19 (1388).

XVI. Уставляємъ и грозно приказуємъ Ак. ЗР. II, 198 (1529).—Єдинь... с тыхъ обѣшеныхъ отповидѣлъ ємоу (другому) грозне рекоучи, чемоу сѧ ты б(ог)а не боишь Єв. Пер. 75.—Грозне приказую вамъ, ажбы єсте єму (вряднику) ни в чомъ противни не были Arch. Sang. VII, 123 (1567).

XVII. Москва... грозно вдарила на палацъ самого царя Кул. Мат. I, 85 (1606).—(Слуга) ударив по лицу Іса мовячи: а также грозно ѡдповѣдаєш Архиереовѣ Єв. Реш. 41-б.

XVIII. Рек до нихъ грозно, яко бы со гнѣвом Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).—(Дорошенко) приказалъ грозно по всей Украинѣ Літ. Вел. II, 169.

ГРОЗНО, *рн. Див.* **Ґроно.**

XVIII. Дер'жавем'... в другой (руці) гроз'но вин'ноє бар'зо красноє Пам. укр. м. I, 163 (Рк. Тесл.).

ГРОЗНЫЙ, ГРОЗЕНЪ, *прикм. Суворий, лютий, страшний, жахливий, загрожуючий.*

XV. Тобою єсмь, господине, кнѧжилъ и городы своѣ держалъ и братьи своєи отялъсѧ єсмь и грозенъ былъ Ип. 906 (1287).

XVI. И Двина болотомъ течетъ онымъ грознымъ Полочяномъ Сл. о п. Иг. (Пер.) 119.—Hroźnoho i sprawnoho wradnika Пам. КК. IV, від. II, 224 (1545).

XVII. На Страстной недели во среду громъ загримелъ вельми грозный Кул. Мат. I, 79 (1602).—Суд Бжий страшный и грозный Єв. Реш. 7.—Нас... карати страшливым и грозным каранъем своим судіѧ справедливый будет іb. 11. — Указался єму бѣс... срогою и грозною тварю Рук. № О. 4° 86, к. 55.

XVIII. Вавилон тем'ный, который был на оувесь свѣтъ слав'ный город и бар'зо грозный Пам. укр. м. II, 134 (Рк. Тесл.).—Оучинил

єго Панъ Бгъ кролем грозным на непрїятеля іb. I, 336 (Рк. Тесл.).—Урадило все войско Запорожское виправити пословъ своихъ до... королевског в(е)л(и)ч(е)ства... з прошенієм... аби тіє новизни, зъбитки, утяженя... грозним указом были завстягнени Вел. Сказ. 23.

ГРОЗНѢ, *присл. Див.* **Грозне.**

XIV. Во имя святого отца нашого грознѣ приказуємъ Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVI. А и врядникомъ тымъ абы рачилъ ваша милость... грознѣ росказать Ак. ЮЗР. I, 96 (1538).

ГРОЗЬБА, *рж. Див.* **Грозба.**

XVI. (Ісус) приказалъ имъ зъ грозьбою абы того никомоу не повѣдали Єв. Пер. 44.—Теперъ же почали... съ прозьбами и грозьбами листы фалшивые писати Кул. Мат. I, 57 (1592).

XVII. Намъ ваши грозьбы не страшны Ак. ЗР. V, 33 (1637).

ГРОМАДА, *рж.* 1. *Натовп, юрба, купа; стадо, гурт; товариство.*

XVI. Зъ якою великою почтивостию а и зъ громадою множествомъ людей Иосифъ отца своего Иякова проводилъ Сп. прот. Лют. 136—7.—Але то горшое зло же отпадаютъ (люде од церкви) не по одному, але громадами Ак. ЗР. IV, 89 (1595).

XVII. Толпа, купа, громада Бер. Лекс. 171.—(Пани) обачивъшы на гребли громаду людей... ко дворови єдучыхъ... заледво до леса ушъла Арх. ЮЗР. III, IV, 132 (1649).—Єден сщник... видѣвъ барзо великую громаду злых духов бѣгучихъ Єв. Реш. 314-б.;—Гал. Н. н. 41.—И пошлютъ ихъ до морѧ сѣрчыстымъ огнемъ горѧщаго, идѣже купаютсѧ пси, чародѣе, идолопоклонныцы... въ той же громадѣ и пѧницѣ напиваютсѧ с келыха огнѧ сѣрчыстаго Богсл. 62.—Несторий до Ефесу з великою громадою... присланый Крон. Боб. 309.—Азажъ сѧ збѣгнутъ вси рыбы в громаду абы сѧ ихъ наели Рук. Хрон. 54.

XVIII. Болшую громаду войска татарского и турецкого добывати Крехова послано Літ. Черн. 86.—Люде... громадами въ великой лѣчбѣ... оудалисѧ за Ісисомъ Науки парох. 47 (1794).—Слоны каждый день громадою собираются предъ восходомъ солнца Сковор. 146.

2. *Збори, згромадження, рада.*

XVI. Пріємци братство, мают ся сходити у громаду в 4 неделѣ Арх. ЮЗР. I, VI, 51 (1563).—Подданымъ Жидичинскимъ у громаду зайти казали іb. 131 (1597).

XVII. Нехай сѧ не збирают громадами, жебы по своей воли судом керовали Єв. Вил. I, 49.—Вси до громади собравшися з урадом моимъ добрий способ (найшли) Лист Абрам. 310.—Братство мают до громады сходитися во чтыри недѣли Пам. КК. IV, I, 5 (1660).

XVIII. Добре мовиш да в громаду не ходишъ Клим. Прип. 211.—Пришовши оу громаду жыдовскую привитал сѧ с ними Пам. укр. м. II, 224 (Рк. Тесл.).—Подданніє... зобравшися в громаду не пошли на роботу Кн. Нос. 66.—Якъ пѣйде до громады да войту искаже, то и намъ кіями ктиторъ пекарню помаже Довг. 114.

3. *Мешканці села.*

XVI. Съ тоєє копы чоловека околкодесять постановивъшися на вряде... повидили тыми словы... отъ всеє громады нашоє великоє... прислани єсмо отъ копы Ак. Копн. С. 51 (1583).—Свещенникъ... забравши... пенезей, што громада зложили єму на новую церковъ... збегъ Арх. ЮЗР. I, I, 312 (1591).—Отступивши громады два чоловики... потаємне попа иншего были до церкве Щуровицкоє поставили іb. I, VI, 122 (1597).

XVII. Мы громада Ивановская... продалисмо грунту... честному господину отцу Александру Пал. Изб. 18 (1659).—Миколай Вуитъченко... жалосне ускаржался на громадо Хведорковскую в тен способ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 105 (1667).—Слуга отъ громады Мишковскоє принесъ реляцию Прот. спр. пот. 157 (1690).—Войт Косачовский з громадою окромъ козаков повинен єму п. Ивану Булашевичу всякоє належноє отдавать послу-шенство Млр. Посп. Кр. 14 (1697).

XVIII. Без панской вѣсти громада сѣлска абы гроши ниґда не позычила Урб. 69.—Декретъ межи громадою Цебелскою а Кирилом Огризком о хутор Оп. Док. 48.—Суплѣка із громади до полковника Кн. гл. лист. 15. Когда б братство замене не стали и громада, пришлось бы до великои бѣди Листи Конт. 20.

4. *Купа; стос.*

XIV. Вижю тамъ громадоу злата изборьна просыпаноу Св. и Зам. XII, 140 (Панд. Н. Черн.).

XV. Повелѣл скласти великоу громадоу дровъ Чет. 1489 р. к. 32.

XVI. Видели єсмо громаду клепковъ немалую складеную Ж. Курб. I, 87 (1577).

XVII. Гаі: купа, громада, стогъ, стосъ або згромажене Бер. Лекс. 262.—Єго в'вес маєток со всѣмъ спалено домомъ, где єще и до нынѣ велика громада стоитъ каменїѧ Літ. Рук. 48.

ГРОМАДИТИ, *дс. Збирати докупи.*

XVI. Такъ єсть каждый который собѣ громадить а не в' бог богатѣєт Єв. Пер. 53.

XVII. Смерть... громадит Кашталѧнов, із' воєводами Тит. 50 (Сак. 1622).

ГРОМАДКА, *рж. Здрібн. від «громада».*

XVII. Таємница єдиности громадки апостольской Копист. Пал. 426.—Претож ся прожно тѣшат геретици малою своєю громадкою Кн. Рож. 103-б.

ГРОМАДНЕ, -О, *присл.* 1. *У великій кількості, купою.*

XVII. Голубъ... сполне лѣтати годит. (Напис на берегах) громадно Рук. № 362 к. 120.

XVIII. Прето устроять то панове коммисари, аби не такъ громадно висилано до Єго Королевской Мосцѣ посланцовъ своихъ Літ. Вел. II, 249.

2. *Всі разом, усією громадою.*

XVII. Вси (козаки) подлуг побунтованого звычаю своєго громадне ку умыслъному знесеню тоє маєтности... конно и пешо наєхавши... домов и мешканя... спалили Арх. ЮЗР. III, IV, 707 (1652).

ГРОМАДНЫЙ, *прикм.* 1. *Численний, згромаджений у великій великості.*

XVI. У насъ же... велми громадноє зобраньє было Хр. Фил. Апокр. 1332 (1597).

XVIII. Оузрилъ выходѧчу к' собѣ процесїю дивнѣ свѣтлу и громадну Пам. укр. м. IV, 242 (Присл. Рк.).

2. *Що належить до громади, громадський, сільський.*

XVII. Приказуємъ войту зъ громадными людми того селца Ак. ЗР. V, 215 (1688).

XVIII. Войти... зо всѣми громаднимы людми (опріч козаків) повинни будутъ... пановъ Борковских слухати Ген. Сл. Черн. п. 441 (1712).—Дацѣй приєхалъ зъ писмомъ громаднимъ на атаманство лукомскоє Дн. Марк. I, 70 (1724).

ГРОМАДОЙКА, *рж. Здрібн. від «громада».*

XVIII. В' недѣлейку поранейку збиралася громадойка козацкая порадойка Рук. К. У. № 21, к. 18.

ГРОМАДСКЫЙ, *прикм. Що належить до сільської громади.*

XVI. (Два чоловеки) черков Щуровицкую громадскую... кгвалтом отнявши, оному попу Репновскому через посулы отдали Арх. ЮЗР. I, VI, 122 (1597).

XVII. Вамъ войтови и всѣмъ громадскимъ посполитимъ людемъ села Вишенокъ обивателемъ (приказуєм) Млр. Посп. Кр. 12 (1680).—Освѣдчаю милостям вашим, же купилем лѣс из садом у Сурмачувцѣ громадський Млр. Род. I, (прил.) 7 (1691).

ГРОМАЖАНИНЪ, *рм. Член громади.*

XVI. А насъ громажанъ зъ фуками и зъ погрозъками (пан) отправилъ Арх. ЮЗР. VI, I, 243 (1594).

ГРОМЕНЬЕ, *рн.* (пол. gromienie). *Чинність від «громити».*

XVII. Место громеня козаковъ и браня од них коней, быдел розных, у подданых Арх. ЮЗР. III, IV, 595 (1651).

ГРОМИТИ, *дс.* 1. *Розбивати, розкидати, нищити.*

XVII. А козаки видячи войско... громили го на кѣлка мѣсцъ значне Літ. Льв. 240.—Мечємъ громилъ войска непрїѧтелскїи... Єго млсть Пан' Григорій Желѣборскій Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.—Смерть нас нагле збѣрает и громитъ Єв. Реш. 211-б.—Єсли бы гдѣ (татарскіє чамбулы) оказалися, громити ихъ старайтеся Ак. ЗР. V, 244 (1690).—Тамъ Амаликъ з' хананейчиками порвавшисѧ на нихъ, поразили и громили их Літ. Рук. 42-б.

XVIII. Турчина... килко разъ громили (військо) Літ. Вел. II, 496.—(Татаре) тяжко были громлени ib. IV, 53 (Пов. 1728).

2. *Гостро упоминати, лаяти, ганьбити.*

XVII. Казнодѣйствомъ бавлю пут' людемъ до Нба показуючи и грѣхи их громлѧчи Рад. Він. 1399.—Козаченко громил єго Шила тими словами Кн. Мѣск. Полт. 70 (1697).—Мойсей... громилъ словами єдного (чоловіка) Крон. Боб. 40.—Рук. Хрон. 39.

ГРОМЛЮВАТИ, *дс. Повторна форма від «громити».*

XVIII. Хмелницкій... громлювалъ Поляковъ Літ. Вел. II, 84.—Татарскіє громлювалъ чамбули ib. 497.

ГРОМНИЦА,-ЦЯ, *рж. Частіше у множині* (пол. gromnice). *Стрітення, християнське свято, що припадає на 2 лютого.*

XIV. И на то єсмь свой листъ далъ... въ Опатовѣ предъ громницями Ак. ЗР. I, 27 (1398).

XV. (Мешканці) шестьдесятъ золотыхъ мають намъ дати на Громницы Лит. евр. I, 40 (1486).

XVI. На томъ нинѣшнемъ соймѣ, што маєть быти въ Вильни о громницахъ Ак. ЮЗР. I, 35 (1508).—Мовилъ намъ князь Семенъ Юревичъ Голшанскій о томъ ижъ што ты єго листы нашими позовными на роки судовые о громницахъ минулыє позвалъ былъ предъ насъ Гол. П. М. I, 19 (Гр. 1555).—Податок... на Громницы... дан быти мает Arch. Sang. VII, 57 (1559).—Громницы свято урочистоє Ак. ЮЗР. II, 186 (1589).

XVII. Року 1637. Скоро подъ Сеймъ земля ся трясла на вѣлѣю панны Маріи Громницѣ Літ. Льв. 255.—(Дозорцам) часъ ѿ Ржствѣ хрстова на днь третїй назначеного фриштꙋ дл҄ѧ спор҄ѧжень҄ѧ ажъ до громницъ назначаємъ Стат. Полоцк. Бр. 12-б.

ГРОМНИЧНЫЙ, *прикм. Що відбувається на «Громницы»*

XVII. Скоро по громничномъ ярмарку Любелскомъ єхати до Варшавы Арх. ЮЗР. I, XI, 84 (1616).

ГРОМНЫЙ, *прикм. Див.* **Громовый.**

XVIII. О громѣ ... Не всѣ дѣла Бжї҄ѧ намъ свѣдомы: такъ особно громные сылы невѣдомы Клим. Вірші 164.

ГРОМОВАТИ, *дс. Гучати, бреніти, густи.*

XVIII. Слѣталися мухи-горюхи, славные громотухи стали они громовати про комара споминати Пер. Мат. I, I, 310.

ГРОМОВАТО, *присл. Голосно і грубо (говорити).*

XVIII. (Чернець) говорит дерзостно, громовато Арх. Сул. ц. 120.

ГРОМОВЫЙ, *прикм. від «громъ».*

XVII. Отъ копій ламаня трѣскъ был, якъ громовый Крон. Соѳ. 259.—Іоан... сыномъ громовым от самого Спсителя названый Жит. Св. 477-б.

XVIII. Запретилъ и запечатовалъ... всякому духу нечистому, перуновому и громовому и вѣтровому Угр. Заг. 61.—Гсдь Бгъ... восхотѣлъ тайну громовую вдержати Клим. Вірші 164.

ГРОМОГЛАСНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Гучний, дзвінкий.*

XVII. Громогласный поличокъ пану вытинаєтъ Діал. Волк. 53 (1631).—Пришол к нам такий голос громогласный з неба Др. Ол. Ч. Б. 179.

ГРОМОГУЧНЫЙ, *прикм. Гучний як грім.*

XVII. Розлегаются голосы... громогучныхъ бубновъ Рук. Хрон. 448.

ГРОМОТУХА, *рж. Та, що гримить, гуде.*

XVIII. Слѣталися мухи-горюхи, славные громотухи Пер. Мат. I, I, 310.

ГРОМОТЪ, *рм. Грім, гук, буча.*

XVII. Ґды поткали оучул громот Поррусъ оу своим войску Ал. Печ. 176.—Много людей з громотом великим минают Крон. Боб. 362.—Зъ великимъ громотомъ палъ и умерлъ Рук. Хрон. 334.—Громотъ панцеровъ ib. 456.

ГРОМЪ, *рм,* 1. *Гуркіт і тріск в хмарах разом з блискавкою, перун, грім.*

XV. И бывъши нощи быс тма и громове молъньѧ и дождь Ип. 135—136 (1024).—Копьем же изломившимсѧ яко от грома трѣсновение быс ib. 803 (1249).

XVI. Снове громоу (назвав Христос Якова і Іоана) Єв. Пер. (рк.) 137-б.

XVII. Голосу с҄ѧ єго якъ грому л҄ѧкаючи (єретики отходили) Бер. Вірші 89. — Тойже гром в церков новую окном... впадши всѣ іконы... попшетил Арх. ЮЗР. I, XI, 378 (1630).—Пришолъ Гдь Бгъ... з блисканем з' громы з грады Кн. Рож. 112-б.—Каралъ єго (Фараона) Бгъ громами, градомъ великимъ Гал. Кл. Раз. 132 (1665).—Того балвана, Перуномъ назвавши, то єстъ богомъ громовъ и блискавицъ особливе... чтилъ Крон. Соѳ. 16—17.

XVIII. Якъ з грому напавъ Клим. Прип. 260.—Хмара... чинитъ блисканя и громы страшные а часом и тихие громы Ал. Тиш. 36.—Въночъ силний дожчъ зъ громомъ и блискавицею ишолъ Дн. Марк. III, 44 (1730).—Громы засъ маювыи рокъ жизный спроважаютъ Пр. Госп. 7.

2. *Великий гуркіт, тріск, гук.*

XV. Быс... громъ страшенъ Ч т. 1489 р. к. 11-б.

XVI. Быти грому великому ити дождю стрѣлами съ Дону великого Сл. о п. Иг. (Пер.) 101.

XVIII. Богунъ... в самихъ димахъ пороховихъ и громах мушкетнихъ оставивши войско, виехалъ з Монастирищъ Вел. Сказ. 71.

3. *Див.* **Громенье.**

XVII. Як нас татаре громили, а напотумъ по громѣ я-м твою рыбу збыралъ по шляху Ак. Полт. Гор. Ур. II, 130 (1668).

ГРОНИСТЫЙ, *прикм. Що має подобу грона, що складається в грона.*

XVII. Винница Христова... непотребноє быле... не терпячи приємнымъ гронистымъ ягодамъ поносити унисненя выкидала Гол. П. М. II, 288 (Гр. П. Мог. 1644).

ГРОНО, *рн.* 1. *Див.* **Ґроно 1.**

XVI. И боудуть перси єє яко гронове виннишніи П. П. 55.—Въ садахъ щепы поламано, попсовано, пообияно, у виноградѣ вина въ корчахъ, въ гронахъ, порубали, поламали Арх. ЮЗР. I, VI, 161 (1597).

XVII. Дозрѣлыи грона вынни ядучи горких и оскоминных ягодъ збирати не похочетъ Жив. Св. 117-б.—Древа же там видѣхъ с'личниє и розмаитиє и грона на них Зб. 1693 р. к. 4-б.—На мои грона, а грона червоные... никто не поглянулъ Дм. Рост. 34 (1698).—Вин'на҄ѧ матица грона свои прикриваєтъ ли-

стамъ Транкв. Зерц. 48.—Гроно вина чудного Транкв. П. Мн. 242.

XVIII. Послано винограду гронъ 26 Дн. Хан. 507.

2. *Див.* **Ґроно 2.**

XVIII. Драгонія Полская... значнимъ гроно́мъ оторвавшийся отъ Ляховъ... до Хмелницкого пристали Літ. Гр. 43.

ГРОТЪ, *рм. Див.* **Ґротъ.**

XVII. Мечь, гроты ву ѿчизнѣ вашꙋ кажꙋть милость Тит. 340 (Єз. Уч. 1637).

ГРОШЕВЫЙ, *прикм. Див.* **Грошовый.**

XVII. Даючи онимъ плату грошевую Літ. Сам. 129.

XVIII. Єще грошевая сумма Палѣева на должникахъ рожнихъ зависаючая Літ. Вел. IV, 124 (Реєстръ Пал. 1704).—Дякуємъ... за гостинецъ грошевий Вел. Сказ. 171.—А всеи музиці воисковой окром грошевой плати, поставъ сукна на барму Кн. Мѣск. Полт. 306-б (1711).

ГРОШЕНЯТА, *р. мн. Здрібн. від «гроші».*

XVII. (Братство) дали що жонѣ... готовых грошенятъ Прот. Полт. С. II, 105-б (1683).

ГРОШИКЪ, *рм. Здрібн. від «грошъ».*

XV. С тои коръчмы имаеть давати сто грошиковъ малыхъ ЮРГр. № 39 (1407).

XVI. Статирь... по два грошики Єв. Пер. (рк.) 78.

XVII. Стефанъ... вынявши з клобука той грошикъ Крон. Боб. 350-б.

ГРОШКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Горощатый.**

XVIII. Ланцужокъ грошковій у сорокъ червонихъ Мат. Ист. ЮР. 79 (1744).

ГРОШНЫЙ, *прикм. Див.* **Грошовый.**

XVI. Надаємо тыи имѣнъя... зо всѣми данинами грошными и тыж землею бортною Отч. Пер. Спб. 1911 г. 34 (1556).

ГРОШОВЛАДАТЕЛЬ, *рм. Той, хто має гроші.*

XVI. Ты єго (ченця) єднымъ зовешъ, а онъ не самъ але зъ діаволомъ грошовладателемъ Ак. ЮЗР. II, 219 (И. Виш.).

ГРОШОВЫЙ. *прикм.* 1. *Що належить до грошей, грошевий.*

XV. И со всѣми платы грошовыми и съ циньши и съ поборы ЮРГр. № 84 (1451).

XVI. Пожаловали есмо его (Глинского) дали ему дворъ... зъ даньми грошовыми и медовыми Ак. ЗР. I, 365—366 (1505).—Маетъ онъ... тыхъ всихъ (людей) держати вѣчно со всими землями... зъ данми грошовыми и медовыми Лит. евр. I, 83 (1513). — Рынды сребра грошового Ж. Курб. I, 118 (1578).

XVII. Збирайте собѣ скарбъ на небеси... не грошовый який Єв. Реш. 19.—Грошовый датокъ Ак. ЗР. V, 171 (1682).—Скаралъ великими податками грошовими Рук. Хрон. 296.

XVIII. О оскудѣніяхъ в сие времена грошъвыхъ Клим. Вірші 163.—Видѣлемъ тоє въ том же реєстрѣ грошовомъ Літ. Вел. III, 55.—Войско грошовое Літ. Гр. 80.

Грошовый грѣхъ, *прив'язання до грошей, грошолюбство.*

XVI. Єсли того грошового грѣха инокъ не чинитъ и не имаєтъ ничого въ своємъ схованю... тому ни мало не чюдуйся Ак. ЮЗР. II, 219 (И. Виш.).

2. *Найманий, платний.*

XVII. (Вишневецький) имѣючи при себѣ килканадцять тисячъ люду военного грошового, опрочъ драгунѣеи Літ. Сам. 12.—(Самойлович) надѣю маючи на людъ грошовий затяговий и на веліків скарби зобраніе ib. 170.

XVIII. 91 скиртъ наймомъ кошенихъ, а грошовихъ 8 Дн. Марк. II. 186 (1727).

ГРОШОЛЮБИВЫЙ, *прикм. Що кохається в грошах, грошолюб.*

XVI. Подобный бо и сей грошолюбивый инокъ чинитъ гласъ: отвергнуся рече обѣтницы своєго пострига Ак. ЮЗР., II, 219 (И. Виш.).

ГРОШОЛЮБИТЕЛЬ, *рм. Див.* **Грошолюбивый.**

XVI. Иноковъ грошолюбителей нѣсть достойно иноки єдными называти Ак. ЮЗР. II, 219 (И. Виш.).

ГРОШОЛЮБІЄ, *рн. Кохання, замилування в грошах, прив'язання до грошей.*

XVII. Діаволы (католики)... износите людемъ на погибель грошолюбіє а не законъ божій Іер. Мнх. 250.

ГРОШОРОБСТВО, *рн. Роблення грошей.*

XVIII. Василь Павленко... легце себе важаючи горловый свой выступокъ, яко то... подзоръ грошоробства Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 106 (1723).

ГРОШОРОБЪ, *рм. Той хто робить фальшиві гроші.*

XVIII. О тыхъ ворахъ грошоробах Хоз Гетм. II, 200 (1714).—Заливали горло за городомъ двумъ грошоробамъ Дн. Марк. I, 124.

ГРОШЪ, *рм.* 1. (пол. grosz з нім. Groschen з сер. лат. grossus). *Гріш. Дрібна монета бита з металю у Польщі й Литві, що ходила на Україні. Див. нижче* **Литовскый, широкый грошъ**. *За різні часи гріш мав різну вартість і різну вагу, з половини XVIII в. грош—і монета російська=$^1/_2$ копійки. Взагалі дрібна монета.*

XIV. Судья... у жалобахъ... великихъ не имѣетъ больши брать, одно четыри гроши паметного Ак. ЗР. I, 9 (1347).—А питъ могоричь оу быбицкого оу дому за копу гроший ЮРГр. № 5 (1359).—Се я кнгинѧ оглъгкирдовая... оуставила есми брати на црковъ бжию... темьянъщину на годъ по полукопе грошй Ак. ЗР. I, 21 (1377).—А питъ моричь в олеша оу дому за полъ гривны грошювъ ЮРГр. № 13 (1378).

XV. Левону Шаломичу два жеребьи пустыхъ, а на третемъ два человѣки даютъ сорокъ грошей а три ручки меду Лит. Євр. I, 35 (1463—1478).—Послано князю великому Тферскому... 30 копъ грошей изъ скарбу Ак. ЗР. I, 109 (1486).

XVI. Хто иметъ въ томъ ıх дворѣ Кононовскомъ жити, тотъ маєтъ давати третій грошъ пословщини нашимъ Печерскимъ людемъ Арх. ЮЗР. I, VI, 14 (1508).—Мѣщане... маютъ... давати ему съ каждого дома по грошу Лит. евр. I, 85 (1514).—Два грошѣ Єв. Пер. 48.—Статирь а по нашему грошъ ib. (рк.) 78.

XVII. З скрынки головной нашей Братской маєтъ быти давана ялмужна... оубогим по пол гроша Стат. Полоцк. Бр. 16.—Од грывъны по грошу, а раховано грывен 348 Арх. ЮЗР. I, XI, 579 (1662). — Волѣли бысте продати тоє (миро) за триста грошей Єв. Реш. 36.—И дивовалис всѣ тому грошу показуючи єденъ другому, и обыйшовъ той грошъ всѣхъ купцовъ; и шептаху между собою мовячи: скарбовій то грошъ Зб. 1693 р. к. 29. — За кождого (в'язня) нехай по єдному грошу даст Крон. Боб. 334-б.

XVIII. Принамнѣ... нам хоч по грошу дали Укр.-Р. Арх. IX, 54.—У те шестакъ, у мене шесть грошей, повѣнчаімся, козаче хорошой Пер. Укр. Лир. 34.—От волоки дворной и пустой пашной землѣ по грошу то єсть копеєкъ 2. С. і Р. 21-б.—Возми... мила на два гроши Укр. Госп. пор. 61.—Хотя въ переводѣ книги Статута на розныхъ мѣстахъ гдѣ платежъ за убійство, увѣчче... копами грошей означенъ, показано копу ту бить... въ пятидесять копѣєкъ стоющую Права 8.

Грошъ литовскый, *битий у Литві*, $^5/_4$ *пол. гроша.*

XV. Продали єсмо комору свою... за двадцат коп грошей литовское монеты Пал. Изб. I, 5 (1500).

XVI. За того вола давано две копы грошей Литовскихъ Ак. Копн. С. 43 (1570).—Грошей потройных литовских коп двесте Арх. ЮЗР. VIII, III, 244 (1573).

XVII. Нашъ братъ... далъ до скринки... копъ три грошей личбы литовской Кн. Цеху Кр. 6 (1678).

Грошъ широкый (*або празький, або чеський*). *Перша монета бита у Польщі з 1300 р.; 60 грошів билося з гривни уперше; далі число грошей побільшувалося і ціна його падала.*

XIV. А осадивши ис каждого кметѧ по два гроша широкая давати ЮРГр. № 12 (1377).

XV. Имаєть пану Петру, инакъ мышьцѣ, дати четыриста копъ широкихъ грошей Ак. ЗР. I, 49 (1438).—Узял єсми по своей женѣ по панеи Галзьце... полтораста коп широких гроши чеськои монѣты Арх. ЮЗР. VIII, III, 1.—Продали есьмо мыто нашее Новгородское... за двѣсти копъ и за тридцать копъ широких грошей Лит. евр. I, 36 (1484).—Придал єсми єму десят коп грошей широкоє личби Пам. КК. I—II, 137—138 (1490).

До гроша, *до останнього гроша, все чисто.*

XVIII. Ach, polubiw ne zbłudyw, hodnae była chorosza, choc straczu sia do hrosza Пер. Укр. Лир. 6.

2. *Плата, платня.*

XVII. Тилко жъ люде козаковъ запорожскихъ кормили а жолнѣре з гроша жили Літ. Сам. 112 (1671).

3. *Частіше у множині. Грошовий засіб, сума грошева, капітал.*

XV. А съ тѣми гроши волно имъ ходити и торгувати Ак. ЗР. I, 31 (1407).

XVI. Живот, меш'канє и тыж скар'бъ, грошѣ Зиз. Лекс. 99.—Продали єсмо мыто нашо... за шестьнадцать сотъ копъ грошей Лит. евр. I, 70 (1507).—Млын... будовати єсми былъ почалъ... за властный грошъ свой грабари наймуючи Арх. ЮЗР. I, I, 195 (1585).

XVII. Єсли бы... братъ который приубожалъ... теды всѣ братя, такъ грошемъ братскимъ яко и сами собою повинни го ратовати Пам. КК. I—II, 33 (1623).—Абы шо прудше до гроший прыйти Арх. ЮЗР. I, XI, 134 (1638).—Тогожъ року... дорожня ся почала Грошѣ въ гору пошли, що разъ выше, таляри были по золотыхъ 4 Літ. Льв. 238.—Постила Пречстаѧ Два, не длѧ грошей, але для ласки Бжои Гал. Кл. Раз. 303 (1665).—Фарисей... з зъбожѧ, з грошей... десятину справедливе оддавав Єв. Реш. 6.—Іюда... мѣшокъ з грошми завше при собѣ мѣв ib. 36.—Добродѣю мой заратуй мя грошми Прот. Полт. С. II, 188-б. (1690).—Анонъ...послалъ за гроши до Сиреи по войско Крон. Боб. 102.

XVIII. У пяного решето грошей Клим. Вірші 55.—Наливайте меду, єсть гроший як

леду Укр.-Р. Арх. IX, 58.—Указ...о вибранню грошей с товариства Кн. Нос. 5.—Не хотяше отъ насъ брати Венгерскихъ грошей корчемникъ Гр. Барск. I, 38.—Онъ звиклъ придбати себѣ без' грошей, чтоколвекъ єму подобаєтсѧ Сѣмя Сл. Б. 344 (1772).

Готовые гроши, *готівка, готовизна.*

XVII. Грошы готовые єсли будут наготовавши... винни будут просити Стат. Полоцк. Бр. 12.—Артюхъ... готових грошей дал мы чотири зол. Ак. Полт. Гор. Ур. I, 35 (1667).—Мѣл Роман... половину готовых грошей... Гарасимови уистити Прот. Полт. С. II, 1-б. (1673).

XVIII. Але ажъ бы Панъ хотѣвъ, може за сесъ дань и готови гроши взѧти от кметювъ Урб. 56.

ГРУБА, *рж.* 1. *Піч в покоях.*

XVII. Скриню... побилисмо и у грубѣ спалили Прот. Полт. С. 181-б. (1696).—(Козаковъ) старостове держали в дворахъ грубу то єсть печи палити Літ. Сам. 3.

XVIII. Поляки... употребляли козаковъ до грубъ топленія Літ. Гр. 30.—Козаки... топлять грубы Журн. Дан. Апост. 26.—Пойшолъ он Малахатка топит грубы Прот. Полт. С. IV, 24 (1755).

2. *Отвір в печі, челюсть пічна.*

XVIII. За передѣлку грубы с печю... гончарнымъ майстрамъ 5 р. 55 к. Расх. тетр. рыбн. ц. 7-б. (1791).

ГРУБАРЪ, *рм. Див.* **Грабаръ.**

XVII. (Видатки) грубарови... котрый поховал двох христіан з 1 Арх. ЮЗР. I, XI, 412 (1651).

ГРУБЕ, *присл. Реально, наочно.*

XVII. Побожне заисте потреба розумѣти што речено, о намилшій Өеодоре, а не грубе мыслити О обр. 253.

ГРУБИЯНСКЫЙ, *прикм. Простацький, неодукований, грубіянський.*

XVII. Никострата... видячи... люд грубиянский простый вынайшла им писмо латинское Крон. Боб. 68.—Рук. Хрон. 68.

ГРУБИЯНЪ, *рм. Грубий, нечемний чоловік.*

XVI. И оныхъ Грековъ знаютъ, не Костентинополскихъ грубияновъ и неволниковъ Турецкихъ... але оныхъ Грековъ зацьныхъ Отп. И. П. кл. Остр. 1067.

ГРУБІАНСТВО,-ЯНСТВО, *рн. Простацтво, хамство, брутальність, нечемність, неделікатність.*

XVI. Бо за тымъ, ижъ наук нѣтъ, великое грубіянство въ нашихъ духовныхъ умножилося Ак. ЗР. IV, 66 (1593).—Антир. 587.

XVII. Поста лѣкарство члвчому прирожен'ю єсть пожитечно, якій зась противным' способом' от обжирства й грубіанства встыд' и ган'ба Тр. постн. 146.

ГРУБІАНСЬКА, *присл. Грубіянським способом.*

XVIII. Не пій россолу з чары, любъ талѣрки бо то єсть грубіанська Полѣт. 48.

ГРУБНИКОВЪ, *прикм. Що належить грубникові.*

XVIII. В грубникову кожушину облекши... (Чаплинського) въсадили на коня Вел. Сказ. 36.

ГРУБНИКЪ, *рм. Той, що палить у грубах.*

XVIII. За найпослѣднѣйшого грубника или машталѣра у поважном дому своєм, держати єго не изволил Вел. Сказ. 24.

ГРУБНЫЙ, *прикм. Що належить до «груби».*

XVIII. (Лизогуб) приковал мене до комена грубного Оп. ст. Млр. II, 236 (1712).

ГРУБО, *присл. Не тонко, товсто, баса.*

XVIII. (Чернець) говорит грубо Арх. Сул. ц. 132.

ГРУБОСТЬ, *рж.* 1. *Гладкість, опасистість, товстість, дебелість; тілесність, матеріяльність.*

XVI. Дебелость, грубость Зиз. Лекс. 98.

XVII. Дебелость: Грубость Бер. Лекс. 33.—Синон. сл.—р. 18.—Єсли хочеш мою грубост обачити... покин мнѣ одну сукню твою Жит. Св. 379-б—380.—Земный (члкъ) маєт власности земныи в тѣлѣ... сказителност, грубост Єв. Реш. 424-б.

2. *Нем'якість, твердість, неочищеність.*

XVII. И такъ идучи скрозѣ землю (морська вода) гроубост горкости и солоность в' земли оставоуєтъ Транкв. Зерц. 16.

3. *Простість, нетонкість, невишуканість; дикість, суворість.*

XV. Нашея гроубости писаниє прими Ип. 712 (1199).

XVII. За лѣтами, оная грубость поганьская и прироженьє... такъ поразило, же потомкове онихъ... роздѣлилися Ак. ЗР. IV, 204 (1600—5).

ГРУБОТМИСТЫЙ, *прикм. Дуже темний.*

XVII. Умъ человѣчій потемняючая груботмистымъ глупой ночи колоромъ Дм. Рост. 104 (1697).

ГРУБЫЙ, *прикм.* 1. *Не тонкий, об'ємний, великий, товстий.*

XVI. Дебелъ, грубый Зиз. Лекс. 97.

XVII. Велбудъ; Лина албо оуже кораблноє, барзо грубоє, которым желѣза звѧзуютъ и оукрѣплѧют' Бер. Лекс. 12.—Дебелъ, дебелый: Грубый, толстый ib. 33.—Легкіє и сутелныи елемента; на вышшемъ мѣстѣ положив премоуд-

рій будовъца гроубшіи же и тѧжчаишіи на низшем'; землю и водоу Транкв. Зерц. 9.—Порошинку маленкую въ чужом оку бачиш, а у своєм и грубои трѣски не чуєшъ Єв. Реш. 6.—Волосяница прикроє и грубоє одѣнъє ib. 200.—Возмут єдну колоду довгую и грубую Крон. Боб. 205-б. — Кто хочетъ презъ оныи стислыи брамы бисеровыи в'нійти, нетреба набывати чрева грубого Рад. Ог. 311 (1676).—Рыбки... морскіє... маютъ на себѣ луску твердую и грубую длѧ воды солонои сухости Рад. Він. 479. — Сибѣлла... была стара... грубой твари а срогои Рук. № 202, к. 183.—З тоей (жили) добре пꙋстити кров, к'то чꙋєть якій боль в'нꙋтръ в' єлитах... иномꙋ школить потовченїй раз... мокроти грꙋбии Кр. п. 307.

XVIII. Зелія точію грубшіи и жестокіи Гр. Барск. I, 47.—Посередъ двора деревъ мало єсть але барзо грубихъ, зовемихъ чинаръ Дн. Марк. II, 55 (1726).—Бурая и чорная грубая хмара оуставичный градъ в собѣ спроважаєтъ Пр. Госп. 15.—Дов'гій а товстый и круглый як боч'ка и грубый бар'зо єст боцѧнъ Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).—Лѣску зъ дерева якого сирого на палец грубую (возми) Укр. Госп. Пор. 60.—Возмижъ... прутикъ... и остримъ добре ножикомъ зъ грубшого конця... зарѣжъ ib. 76.

2. *Не дрібний.*

XVI. И показовалъ ми межи тымъ своимъ попеломъ жидовский попелъ: бочки троха меншии и попелъ въ нихъ грубшый, а єго дробнейший Кн. Гродск. Луцк. 61 (1562).

3. *Неделікатний, простий; нижчого ґатунку.*

XVI. Знаютъ... це ихъ грубыє и спросныє... обычає, але оныхъ Грековъ зацъныхъ Отп. И. П. кл. Остр. 1067.

XVII. Ґрундал... ремесникъ грубого ремесла Бер. Лекс. 33.—Людъ гроубый неоучоный моглїся того домыслити Лѣк. на осп. ум. 17.—Люд оный будучи... грубым не моглъ поняти такои таємници Кн. Рож. 62.—По той войнѣ Поляки покинули грубыи обычаи старыи Крон. Лит. 348.—(Они) кошулѣ носѧт з грубого полотна Зб. 1693 р. к. 193-б.—Саддукеи... были грубыхъ и нелюдскихъ обычаєвъ Крон. Боб. 187.

XVIII. Що єст в Полщѣ... в злотой и грубшой монетѣ набраного... тоє все в Варшавѣ зостатися муситъ Вел. Сказ. 141. Хрестъ єстъ... мука, альбо якая смерть грубая, тяжкая Поуч. Няг. 32.

4. *Що в первіснім стані, неочищений, сировий.*

XVII. Грубый камень Рад. Ог. 663.—(Богъ) прибралъ грубую землю травою Літ. Рук. 2.

XVIII. Пред' тѣм (до воскресіння) бо имѣлъ (Христос) тѣло же себѣ дебелоє грубоє... и болѣзнемъ подлежащоє Сѣмя Сл. Б. 166 (1772).

ГРУБѢТИ, *дс.* 1. *Грубшати, розростатися вшир.*

XVII. З' крови тѣло наше стаєтсѧ, длѧ того члвкъ ростетъ и грубѣєтъ Гал. Кл. Раз. 444 (1665).

2. *Ставати грубим, густим, збитим, непрозорим.*

XVII. И почали на них тѣла грубѣти Крон. Боб. 4-б.

ГРУБѢЯНЪ, ГРУБЯНЪ, *рм. Нечемний чоловік, грубуватий.*

XVII. Препростъ: Грубѣѧн' великій Бер. Лекс. 122.—Не єстесмо грубяне але слуги... нбсного царя Жит. Св. 41-б.

ГРУДА, *рж.* 1. *Брила, куля з землі, глини, піску, снігу, воску тощо.*

XVII. З хаты вишовшы, чоловѣкъ вдарылъ снѣжною грудою по головы близко уха єго Акт. Старод. Кн. 25 (1693).—Пшеничная груда тѣста Зб. 1693 р. к. 106. — Воску двѣ грудѣ великих Прот. Полт. С. I, 229 (1700).

XVIII. Корабел'никъ нѣкій... оувидѣлъ одну посиму на морѣ не малую земли груду Сѣмя Сл. Б. 522 (1772). — Снѣжная груда Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл.).

2. *Дорога, що взялася брилами замерзлої землі.*

XVIII. То груда мерзлаѧ снѣгомъ неприкрыта Клим. Вірші 144.—День былъ... холодень велми, от чего все померзло грудою Дн. Марк. III, 327 (1733).—Никуда не ездили для бездорожжя и груды ib. 332.

ГРУДЕНЬ, *рм. Одинадцятий місяць в році, пізніше 12-й.*

XV. Поидоша... въскорѣ на колѣхъ а по грудну пути бѣ бо тогда мсць груденъ рекше ноябрь Ип. 235—236 (1097).

XVI. Мсца ноемвріа по гебреиску марге оусамъ, просто груденъ Хрон. Рымши 217 (1581).—Пер. Мат. I, I, 70 (1581).

XVII. Сточили битву 12 дня грудня Крон. Боб 339-б.

XVIII. Се же нарицаєтсѧ студень или груденъ (місяць) Ірм. 193-б.

ГРУДИ, *рж. мн. Верхня передня частина тулуба від шиї до черева* (Pectus).

XVI. У груди єго застрелилъ Кн. Гродск. Луцк. 175 (1562).

XVII. Груди от овна: мосток з' барана Бер. Лекс. 31.—Видѣли на Даниле старомъ рази

барзо битие сродзе на грудяхъ Рѣш. Полт. С. 58 (1676).—Отцъ Терпило... вхопивши Семена за груди стал давити палцемъ у горло Прот. Полт. С. I, 144-б (1692).

XVIII. Єжели болить у грудяхъ... полину... оттопит(ь) в сировци и пит(ь) Млр. дом. лѣч. 34.—Двери до Гробу Господня вишьною у груди человѣку Пелгр. Ип. Виш. 66.

ГРУДИНА, *рж. М'ясо з грудей.*

XVI. Отъ кажъдого зверати убитого грудина (старосте) Арх. ЮЗР. VII, II, 22 (1552).

ГРУДИНКА, *рж. Здрібн. від «грудина».*

XVIII. Грудинок трое свиних Реєстръ 2-б.

ГРУДКА, *рж. Здрібн. від «груда».*

XVIII. Воску всего въ склепу и на горѣ показалось грудокъ 28 Дн. Марк. I, 79 (1724).—Сыра грудку... ростерти мякко Разн. Марц. 651.

I. ГРУДНЫЙ, *прикм. Покритий «грудами».*

XV. Поидоша... въскорѣ на колѣхъ а по грудну пут і, бѣ бо тогда мсць груденъ рекше ноябрь Ип. 235—236 (1097).

II. **ГРУДНЫЙ,** *прикм. від «груди».*

XVIII. О грудной болѣзни и одишки Млр. дом. лѣч. 6.

ГРУДОЧКА, *рж. Здрібн. від «грудка».*

XVIII. Розбит(и) носокъ у яйця курячого вложит(и) у него грудочку галуну Млр. дом. лѣч. 34.—Взят(ь)... ладону грудочку ib. 43.—(Молоко) нерѣдкое будетъ, але въ грудочки зсядется Дн. Марк. II, 252.

ГРУДЪ, *рм. Сипкі-кремінні частки, пісок.*

XVI. У низъ тоежъ рѣки Супрасли берегъ грудъ сухій межи дву источниковъ водныхъ рѣчокъ Ак. ЮЗР. I, 40 (1509).

ГРУДЬ, *рж.* (рос.). *Див.* **Груди. Заболѣти на грудь,** *захоріти на грудну хоробу.*

XVIII. Сегодня заболѣлъ я на грудь и кашель Дн. Марк. II, 130 (1727).

ГРУЖАТИ, *дс. Топтати у болото.*

XVIII. Крести с церквий скидаютъ подъ ноги гружаютъ Укр.-Р. Арх. IX, 181.

ГРУЗКОСТЬ, *рж. Багно, що в нім грузнуть.*

XVII. Тина: болото, калъ, смрод, дрождж̃ѣ, грузкость Бер. Лекс. 170.

XVIII. Часть обозу... зъ... грузкости вибейкавшися дерется кгвалтом на прикрую гору Вел. Сказ. 39.

ГРУЗКЫЙ, *прикм. Що в нім грузнуть, багнистий, болотний, грузький.*

XVI. Тина болото груз'кое Зиз. Лекс. 108.

XVIII. Войска полскіе... наступаючи на переправу... зѣло грузкую и до скорой переправи весма неудобную Вел. Сказ. 39.—Не доходячи Сугаклія будетъ на шляху Балку грузкая Літ. Вел. III, 484.

ГРУКЪ, *рм. Стук, гуркіт, галас.*

XVIII. Нощію вшедши болѣе тисящи неприятелей безъ груку шаблями убили Літ. Вел. I, прил. 18.

ГРУМЪ, *рм. Див.* **Громъ.**

XVII. Тутно: Грумъ, перунъ Бер. Лекс. 174.

ГРУНА, *рж. Клус, трух.*

XV. Василкови же кн҃ѧзю инѣмь полкомъ рекшоу да поидоуть тихо на гроунахъ и своемоу полкоу такоже Ип. 832 (1256).

ГРУНТАРЪ, *рм. Див.* **Ґрунтаръ.**

XVII. Андрѣеви грунтару за открыте и спущене вод з гробовцев злот. 2, гр. 15 Арх. ЮЗР. I, XI, 380 (1630).—Грунтаром от транзиту школного (дали) з. 39 ib. 422 (1654).

ГРУНТИКЪ, *рм. Див.* **Ґрунтикъ.**

XVII. Продали грунтикъ, то есть лѣсокъ Арх. Мот. 130 (1687).

XVIII. Чинокъ ли или грунтикъ, или империаликъ, что ли Сковор. 227.

ГРУНТОВАТИ, *дс. Див.* **Ґрунтовати.**

XVII. Позволяем Харку абы греблю як найпристойне грунътовалъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 103 (1667).

ГРУНТОВНЕ, *присл. Див.* **Ґрунтовне.**

XVII. Не пищучи о ней (души) грунтовне Крон. Боб. 174.

XVIII. Пожаданій моглъ покой грунтовне трвати Літ. Вел. II, 228.

ГРУНТОВНЫЙ, *прикм. Див.* **Ґрунтовный.**

XVII. Грунтовнѣйшоѣ згоды межи народомъ нашимъ и вашимъ зычучи Ак. ЗР. IV, 293 (1608).—ѡ томъ якѡ найгрунтовнѣйшую и найлатвѣйшую ѡбъширнѣй през Друкъ науку прудко подати постараемся Гол. П. М. II, 359 (Кор. Н. 1645).—Для лѣпшое и грунтовнѣйшое моци... монастыръ ствердили Діар. Фил. 73.—Грунтовнѣйшого... фундаменту виводу и початку історіи нашей... зложити и показати не можемъ Крон. Боб. 395.

XVIII. И въ иныхъ дѣлахъ которіи би до грунтовного безпеченства... належали Літ. Вел. II, 130.

ГРУНТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ґрунтовый.**

XVIII. Мужиковъ... грунтовихъ 14 Дн. Марк. III, 229 (1732).—Села Суличовки козаки грунтовіе Рев. Черн. Полк. 18-б. (1734).—Грунтового войта (двір) 1 Оп. Им. Дан. Апост. 133 (1734).

ГРУНТЪ, *рм.* 1. *Див.* **Ґрунтъ** 1.

XVII. Мелетій Александрійскій патріарха и иніи многіи которіи всѣ зъ грунту аргумента Латинскіи знесли и поконали ихъ во всемъ Копист. Пал. 912.—(Башта) зо всѣмъ до грунту згорѣла ib. 1021.—Непріязни и свары

всѣ згрꙋнтꙋ згладилъ Тит. 235 (Vμν. 1630).— А той трепроклятый род зъ грунту вынищайте Діал. Волк. 57 (1631).

2. *Див.* **Грунтъ** 4.

XVII. Вѣра....естъ грунтомъ речїй... которых ся сподѣваемо Гол. П. М. II, 362 (Кор. Н. 1645).

3. *Див.* **Грунтъ** 5.

XVI. Я... выслужилъ у... панеи Ганны село, лежачое въ повѣте Кіевскомъ... на верху Олшаницы, а на низъ з моимъ грунтомъ сугранъ грунт Чулиновскій Арх.ЮЗР. I, VI, 12 (1507).— Єстли бы съ причины лихого грунту наддатки чинили Ак. ЗР. III, 83 (1557—1558).

XVII. Придаємъ имъ грунты и церковища св. Юря Діар. Фил. 65.—На грунтѣ нашомъ Кролевецкомъ подъ селомъ Мат. Ист. ЮР. 6 (1670).—Ускаржаюся... на Пархома... о поседаню... хати в том селѣ з грунтами Стор. 7 (1683).

XVIII. Сасковскіє грунта въ Стеблеви и в Корсунѣ положенъє мѣючіє Унів. Маз. 6 (1708).—О пограничнихъ литовскихъ отъ Смоленска лѣсовихъ грунтахъ Літ. Вел. II, 118.— Обмѣнять грунтами государскими помѣжниє грунта шляхетскиє безъ кривди обополно... дозволяєтся Стат. 38.—Тотъ непрестанно стягаєтъ грунта. Сей иностранны заводитъ скота Сковор. 266.

ГРУХНУТИ, *дс.* (пол. gruchnąć). *Датися чути, розлягтись, загриміти, рознестись.*

XVI. I южъ грухнуло то по всемъ мѣстѣ Ист. о разб. Флор. соб. 463. — Кды ся тоє дѣяло, а день южъ сходилъ грухнуло, же патріарха смертью наглою умеръ Хр. Фил. Апокр. 1558—1560.

XVII. Так великой злости слава по всем мѣсте грухнула Жив. Св. 51.

XVIII. Заразъ между народомъ поголоска такая грухнула Літ. Вел. II, 160.—Между войскомъ... было грухнуло, что вейзѣръ Турецкій, маючи у себѣ въ неволѣ Андрея сина Ромодановского... отзивался до Ромодановского ib. 466.

ГРУША, *рж.* 1. *Грушеве дерево* (Pirus).

XVI. Шла она с поля з работы и обачила трех человѣковъ трясучи грушу єє Кн. Гродск. Луцк. 179 (1562).

XVII. От бузини (межа)... а внизъ груша и черешня Прот. Полт. С. II, 208 (1690).— Яковъ... засталъ подъ грушами сыновъ Корвацкоѣ Радка и Юрка Прот. Спр. Пот. 131 (1690).

XVIII. Груши, яблони и инныи деревины з коренемъ буря повивертала Пр. Госп. 15. *Див.* **Грушика.**

2. *Овоч з дерева груші.*

XVII. Радко и Юрко... натрусивши грушъ подбирали з долу Прот. Спр. Пот. 131 (1690).— Сокъ з грушъ... нꙋтръ вяжет Рук. № 362 к. 260.—Газдо. коли грушѣ... і иншѣ плоды древес моих трѧсут и ѡббирают не все силуйсѧ ѡбыбрати Ветх. Сказ. 40.

XVIII. Летятъ на зем'лю якo грушѣ Ал. Тиш. 81.

ГРУШАСТЫЙ, *прикм. Подібний формою до груші.*

XVII. Кгудзѣкъ єден срѣбний грушастий Прот. Полт. С. II, 132-б. (1686).

ГРУШЕВЫЙ, ГРУШОВЫЙ, *прикм. від «груша»* 2.

XVI. Бочок двадцат порожних, а одна с квасом грушовым Арх. ЮЗР. VIII, III, 164 (1568).

XVII. Соки... яблочный, грушевый, вишневый Тр. П. М. 237.

XVIII. Взвару доброго грушевого сулѣя склянна 1 Реєстръ Ѳеодосія 1.

Грушовое дерево. *Див.* **Груша 1.**

XVIII. Кору з дерева грушового стовк'ти и пит(и) з вином Млр. дом. лѣч. 5.

ГРУШИНА, *рж. Див.* **Груша 1.**

XVIII. Рахуба древам розныхъ... грушина Клим. Вірші VI.

ГРУШКА, *рж.* 1. *Здрібн. від «груша».*

XVII. Было дерева розмаитого: яблони... грушъки великиє и малыє Арх. ЮЗР. III, IV, 493 (1650).—Житьники вторгнули по дорогу и по бруд вишній и нижній по грушку Ак. Полт. Гор. Ур. II, 114 (1671).

XVIII. Левадка з кислицями и грушками Кн. Мѣск. Полт. 182-б. (1720).

2. *Предмет, що має форму груші.*

XVIII. Грушки перловіє употребляєміє до стонжокъ Оп. ст. Млр. I, 184 (1726).

ГРУШКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Грошковый.**

XVIII. Ланцужокъ златій дутый грушковый въ пяти мѣстах дротом связаный Кн. ризн. 25-б.

ГРЫБЪ, *рм. Див.* **Грибъ.**

XVIII. Не тепер по грыбы ходят, але в осени коли сѧ родять Клим. Прип. 235.

ГРЫВНА, *рж. Див.* **Гривна.**

XV. Записали єсьмо єму сею нашею грамотою пятдесятъ грывенъ подольскими полугрошки Ак. ЮЗР. I, 10 (1427).

XVII. Кадилница въ ней грывень чотыри Пам. КК. I—II, 73 (1641).—Од грывъны по грошу, а раховано грывен 348 Арх. ЮЗР. I, XI, 579 (1662).—Литра (має) полторы грывны Крон. Боб. 327.

ГРЫЗТИ, *дс. Див.* **Гризти**.

XVI. Ревность правды дому Божого грызла мя Отп. кл. Остр. И. П. 379.

XVII. (В пеклі) робакъ сумленѧ, котрый завше грызтиметъ члвка грѣшного Гал. Кл. Раз. 138 (1665). — Малахія сумненьє барзо грызло Єв. Реш. 208.

Грызти голову, *допікати, натрутливо сварити за що, мучити.*

XVIII. Та продать не доруга, коли бъ безъ утраты щоб не грызли головы ма жѣнка ке мати Пер. Мат. III, II, 158.

Грызти орѣхи (зъ кимъ), *робити разом важку роботу, переносити разом з ким трудноші праці, життя.*

XVII. (Умер) панъ Лукашъ Жолкевскій, староста Переяславскій, що съ Козаками орѣхи грызъ Літ. Льв. 254.

ГРЫЗТИСЯ, *дс. Див.* **Гризтися**.

XVII. Грызлъся в собѣ Уалентъ цесар же иншіи Єпспы усътупили з своихъ столицъ Крон. Боб. 290-б; 376.

ГРЫМИТИ, *дс. Див.* **Гримити**.

XVIII. Познаєшъ откуд грымитъ Клим. Прип. 262.

ГРЫМОТЪ, *рм. Див.* **Грмотъ**.

XVII. З великим грымотом болванъ тот... на землю впав Єв. Рѣш. 263.

ГРѢБЕЦЪ, *рм. Див.* **Гребецъ** 1.

XV. Грѣбцемь бо тоя лодья мы Русь Ип. 26 (912).

ГРѢБІЯ, *рж.* (пол. grzebija). *Рослина водяна* Nymphaea, *латаття.*

XVII. Оный огонь огонь был истотный, бо немогъ бы смолы из грѣбїи и лозы розных тых матерѣи пожирати Лѣк. на осп. ум. 5.

ГРѢКИНЯ, *рж. Див.* **Грекиня**.

XV. Оу Ярополка жена Грѣкини бѣ Ип. 63 (977).

ГРѢКЪ, *рм. Див.* **Грекъ**.

XV. Стославъ... възем имѣньє много оу грѣкъ Ип. 61 (971).

ГРѢНКА, *рм. Сушений в печі шматочок хліба або булки, грінка.*

XVIII. Коли нестанет хлѣба такъ грѣнки грѣт Клим. Прип. 262.—Часнику зтовк'щи нашмаровать грѣнку хлѣба Млр. дом. лѣч. 4.— Приложи грѣнку то єсть хлѣбъ простый несѣяній присущаній Укр. Госп. Пор. 64.

ГРѢТИ, *дс. Робити теплим, загрівати, огрівати, розігрівати, гріти.*

XVIII. Молодого кровъ грѣєтъ Клим. Прип. 226.—Кулка сребраная что в зѣмѣ архієрей руки грѣє Реєстръ Ризн. Соѳ. 16 (1734).— Полѣтика не позволяє роззувати ся при другихъ чести годныхъ и грѣти ноги Полѣт. 52.

ГРѢТИСЯ, *дс. Розігріватись, вигріватись, грітися.*

XVII. Зимно было и грѣлисѧ (служебницы) Єв. Реш. 41-б.—Идѣте в покою грѣйтесѧ и кормѣтесѧ Єв. Вил. II, 91-б.—Иди скурвий сину по дрова а тутъ не грѣся Прот. спр. пот. 123 (1690).

XVIII. И грѣтис до такой (печі) мило притулити сѧ Клим. Вірші, 98.—Вювдя увійшла у хату грѣтися Оп. ст. Млр. III, 372 (1723).

ГРѢХОВНЫЙ, *прикм. від «грѣхъ».*

XV. От грѣховнаго бо корене злыи плодъ бываєтъ Ип. 66 (980).

XVII. Хс... всѣх нас... зъ оного грѣховного калу омывъ Єв. Реш. 2-б.—Премѣнивши фрасунокъ на гойную радост отложѣмо от себе грѣховную сладост Прол. 85.

ГРѢХОЛЮБНЫЙ, *прикм. Що грішити любить.*

XVII. По смрти... плач и стонѧнѧ будет грѣхолюбным... людем Ветх. Сказ. 27.

ГРѢХОПАДНЕ, *присл. Грішно, гріховно.*

XVII. Михаилъ Рогоза, Кирило Терлецкий... непобожне и грѣхопадне жили Пам. КК. I, 126 (1621).

ГРѢХОТВОРЦА, *рм. Той, що робить гріхи.*

XVII. Не прел'щайтесѧ о грѣхотворци бестращієм вашимъ Транкв. Зерц. 36.

ГРѢХЪ, *рм.* 1. *Порушення релігійних приписів.*

XV. Реч имъ (Черніг. Князям) посолъ Изѧславль Мьстиславич которыи то грѣхъ оже на любви хрстъ цѣловати Ип. 345 (1147).

XVI. Отпоущаютсѧ грѣхове (сказав Христос) Єв. Пер. (рк.) 133-б.

XVII. Вредъ:... метаѳ: шкода, оутрата, образа, (грѣхъ) нарушен'є, зопсован'є Бер. Лекс. 17. — Якъ грѣха ненавидитъ Бгъ, такъ и того члвка, который грѣшитъ Гал. Кл. Раз. 191 (1665).—Мытар... одишовъ... грѣховъ отпущеніє од бога получивши Єв. Реш. 4-б.— Я зачавши рожаю грѣхи Лѣств. 26.—(Дмитро) зъ челяднищею въ полю усиловне грѣхъ тѣлесный пополнилъ Рѣш. Полт. С. 54.—Грѣхъ то мене смертелний споткалъ ib. 64 (1684).— Реклъ Моисей до Аарона... привелъ єси людъ Бжий до грѣху великого Крон. Боб. 49-б.— Народъ жадной злости своей не признавалъ и грѣховъ, але усе на священниковъ складалъ Літ. Сам. 136 (1677).

XVIII. На грѣхъ покута бываєтъ Клим. Вірші 60.—Что єстъ грѣхъ? Грѣхъ єстъ мова любъ оучинокъ любъ помышленіє противо воли Бжієй Собр. Прип. 120.—Дшѣ... кото-

рїи грѣшили несмертельними грѣхами Пам. укр. м. IV, 152 (Яр. Рк.).

2. *Вина, провина.*

XVIII. С причинъ слушнихъ тотъ отездъ мой учинилемъ, надѣюся же и велможност твоя того въ грѣхъ ставити мнѣ не изъволишъ Вел. Сказ. 20.

Див. **Грихъ.**

ГРѢЦИСКЫЙ, *прикм. Див.* **Грецкый.**

XV. Въ Грѣцискую землю Ип. 163 (1069).

ГРѢЦЬКЪ, ГРѢЦЬКЫЙ, *прикм. Див.* **Грецкый.**

XV. Преложи (Мефодій) вс҄ѧ кьниги исполнь от Грѣцька языка въ Словѣнѣскъ Ип. 20 (898).—Подъ власть Грѣцькою іb. 60 (971).

ГРѢЧИНЪ, *рм. Див.* **Гречинъ.**

XV. Се же молвѧше имъ (Єпіскоп) льсть тая в собѣ бѧше бо родом Грѣчинъ Ип. 523 (1164).

ГРѢЧКА, *рж. Див.* **I Гречка.**

XV. Грѣчки шестнадцать бочекъ Ак. ЗР. I, 137 (1494).

ГРѢЧКЫЙ, *прикм. Див.* **Грецкый.**

XV. Корсунь град грѣчкыи Ип. 95 (988).—Оу Всеволода родисѧ снъ Володимиръ от црцѣ Грѣчькоє іb. 149 (1053).

ГРѢШИТИ, *дс.* 1. *Не влучити; схибити в чім, помилитись.*

XV. Они же сунушасѧ на нѧ единъ грѣши Ян топоромъ Ип. 165 (1071).—Чернии Клобуци отвсюда и тако вбодоша ѣ в Лыбѣдь веcдѣ инии же и брода грѣшиша и тако избиша ѣ іb. 432 (1151).—Грѣши Святославъ помысла своєго іb. 615 (1180).

2. *Поповняти гріх, допускатися гріха, грішити.*

XVII. Злочинцо... грѣшиш против правды Жит. Св. 510-б.—Жадный... не єсть который бы на Бга хотѣлъ грѣшити Жив. Св. 117.—Всѣ доброхотныє забойци без обороны своєго живота грѣщат Тр. П. М. 908.—Слова тыи... упрекаютъ тых... которыи постуютъ в справедливости рачей ниж грѣшачимъ Кн. Рож. 156-б.—Кождый чловекъ грѣшитъ з' власнои волѣ своєи Гал. Кл. Раз. 24 (1665).—Чому на свѣтѣ живучи грѣшилес Єв. Рец. 425-б.

3. *Переступати що, іти проти чого.*

XVIII. Днѣ... которїи грѣшили несмертельними грѣхами Пам. укр. м. IV, 152 (Яр. Рк.).—Грѣшитъ противъ обычаємъ добрымъ Полѣт. 50.

Див. **Гришити.**

ГРѢШКА, *рж. Здрібн. від «грѣхъ». Дрібний, невеличкий гріх.*

XVIII. Што бы овунъ не упалъ тотъ члвкъ у якую грѣшку и у гнѣвъ Божіи Поуч. Няг. 6.—Прости... не лище грѣшку, али довгъ пѣняжный іb. 121.

ГРѢШНИКЪ, *рм. Грішний чоловік.*

XVII. Велия радост бываєт од Ангеловъ... о єдном грѣшнику кающемся Єв. Реш. 9-б.—Томуж декретови тиє двоє... явно грѣшники Данило и Параска... зостали подлеглими Рѣш. Полт. С. 68 (1693).

XVIII. Попливутъ лѣта, аки краткія години, а грѣшником не будетъ в' муках перемѣни Зб. № 1748, к. 11-б.

ГРѢШНИЦА, *рж. Грішна жінка.*

XVII. Слезы мнѣ даждь бже, яко же... женѣ грѣшницѣ Єв. Реш. 18-б.

ГРѢШНИЧИЙ, *прикм. Що належить до грішника.*

XVI. Жити въ селехъ грѣшничихъ Хр. Фил. Апокр. 1702.

XVII. Рука грѣшнича Діар. Фил. 111.—Заволай, нехъ грѣшнича душа на судъ стане Суд бож. 294.

ГРѢШНО, *присл. Грішучи; як грішник.*

XV. Почали грѣшно и безаконно жити Чет. 1489 р. к. 18.

XVIII. Хочъ грѣшно, абы потѣшно Клим. Прип. 251.

ГРѢШНЫЙ, *прикм. Що має гріхи; схильний до гріха, підлеглий гріхові; що становить гріх, грішний.*

XV. Прстая Бце... грѣшнъмъ спсение Ип. 531 (1168).

XVI. Не маєт ся увязывати в тыє имения вышей помененые, поки тѣла моєго грѣшного не погребут Арх. ЮЗР. VIII, III, 22 (1570).

XVII. Хотя тебе укоряти будут неправдиве, не дбай розумѣючи себе быти над всякого грѣшного нагрѣшнѣйшим О осми пом. 127-б.—Ієрей Семіонъ Тимофѣєвич рукою грѣшною Єв. Реш. 3.

XVIII. Такій грѣшный довше, якъ за три дни не може быти оу Арештѣ Урб. 67.—Случися мужу праведну при грѣшних умрѣти, єбично бо єсть сирому при сухом горѣти Вел. Сказ. 32.

ГРЯДА, *рж.* 1. *Високе місце.*

XVII. На томъ боцѣ гряда сотничая зостаєтъ Ак. Зем. 125 (1689).

XVIII. Гать о якой споръ Дубовою називается грядою Оп. ст. Млр. II, 512 (1702).—Мы... уступили єму... от колодоватого жерела грядою по над Жовтухою, до уступа Гусинскаго Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 3 (1719).—Косили сѣно толко по грядахъ а по долинахъ долгоє время вода стояла Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

2. *Смуга скопаної землі, де садять городину або квітки.*

XVIII. Сѣдитъ якъ морковъ у грядѣ Клим. Прип. 242.

ГРЯДКА, *рж. Здрібн. від «гряда».*

XVIII. *фи*... в' огородах грядки з' сѣвбою потоптаютъ Клим. Вірші 137.—Марія... стала грядку где огурки полоть Прот. Полт. С. III, 77 (1748).

ГРЯДЪ, *рм. Див.* II. **Градъ.**

XVIII. В пасѣки вашей грядъ великій билъ, какъ би найболшіє орѣха волоского ядра Листи Конт. 24.

ГРЯЗИВЫЙ, *прикм. Де есть багно, болото.*

XVI. Начаша мосты мостити по болотомъ и грязивымъ мѣстомъ Сл. о п. Иг. 11.

ГРЯЗКО, ГРЯЗНО, *присл. Кально, болотяно.*

XVI. Почали оратъ пашню по святе... и то вельми было грязно и вода вельми велика была Кул. Мат. I, 65 (1596).

XVIII. Начала вся земля мяктѣти и грязко становитись Дн. Марк. III, 241 (1732).

Див. **Гразко.**

ГРЯЗНУТИ, *дс. Потопати, грузнути.*

XV. Толи не буди мира межи нами оли же камень начнеть плавати а хмель грѧзнути Ип. 71 (985).

XVII. (У воді) камѣн плавати будетъ а хмѣл грязнути Жит. Св. 526-б.

ГРЯЗНЫЙ, *прикм. З «грязи».*

XVIII. Окривши добре лубямъ для того жебы бризки грязніє на труну не падали Арх. Сул. 41 (1721).

ГРЯЗОКЪ, *прикм. Грузький.*

XV. Бѣжащимъ имъ чересъ Рутъ много дружины потопе в Руту бѣ бо грѧзокъ Ип. 438 (1151).

ГРЯЗЬ, *рж. Багно, болото, кал.*

XV. Гюргии же... заиде полкы своими за Малыи Роутець и переидѧ грѧзи ту же и ста на ночь Ип. 435 (1151).

XVI. Брениє—калъ, грязь Лекс. 2.—Тѣмениє—плюгавость або грязь, болото іb. 16.—Po wesnie welikaia hriaź na niey (гатці) bywaiet Пам. КК. IV, вид. II, 119 (1545).—Масла и молока в дежах и в горщках побитые в грязь и в землю втоптаныє Кн. Гродск. Луцк. 318 (1568).

XVII. Бреніє: Глина, болото, кал', грѧзь Бер. Лекс. 10.—Кал, тина: Пропасть калужа, болото, грѧзь іb. 63.

ГРЯКЪ, *рм. Стук, грюк.*

XVIII. I небудет (бондар), дрѣмати же то стуки гряки Клим. Вірші 100.

ГРЯНИЦА, *рж. Див.* **Граница.**

XVII. Княжата и вожове их... рꙋшившисѧ... ѿ границъ Армен'ских... положилисѧ вси на полѧх Сенаар Літ. Рук. 9-б.

ГРЯНУТИ, *дс. Гримнути, грюкнути, стукнути.*

XVII. Якъ гром ударив так грянули двери церковные Єв. Реш. 295.

XVIII. Що глянетъ то грянетъ Клим. Прип. 257.

ГРЯСТИ, *дс.* (ц. сл.) *Іти.*

XV. Межи путемъ грѧдущимъ на Берестовое а другымъ идущимъ в монастырь Ип. 222 (1096).—А се брате стрый мой грѧдеть на мѧ іb. 374 (1149).

XVI. Грѧду, иду Зиз. Лекс. 97.

XVII. Грѧду: Иду прихожу Грѧдущый: Будущій, который маєт прійти, албо быти, приходѧчій Бер. Лекс. 32.—Дѣти, послѣдняя година єсть и якоже слышасте, яко антихристъ грядетъ Копист. Пал. 316.—Силы ни настоящая ни грядущая... ни ина тварь какая возможетъ насъ разлучити іb. 923.

I. **ГУБА,** *рж.* 1. *Рот, паща.*

XVII. Без прощеніѧ... нѣякъ и губы роззявити на молитву Єв. Реш. 16-б.—Н лѣтера показꙋетъ жилꙋ межи подбородкомъ и ꙋстом нижнимъ, з которои кров добре ꙋпустити, коли комꙋ з губы смрдить ѿ зопсованѧ и стрꙋхлѣлости зꙋбовъ Кр. п. 306-б.—Обжирца сидѧчи оу столу при розных роскошных потравахъ на тую и на овую потраву роззѣваетъ свою губу Рад. Ог. 1107 (1676).—Человѣкъ... доброму и чулому ѡу и от губы своеи отнѧвши даєт хлѣба Рад. Він. 733.—Ананія... казалъ єго (Павла) в губу бити Жит. Св. 473.—Львица... выносячи левната своєю губою Жив. Св. 127-б.—Прилетѣла (голубиця) до него подъ вечеръ, несучи въ губѣ своей рожчку оливную Крон. Боб. 8.—Не моглъ розняти губы своеи іb. 89-б.—Заказал... Бгъ... абы тежъ не затикалъ волови губы, ґды молотит (бо индей быдломъ молотѧт топчучи на гумнѣ, не так як у нас цѣпами) Літ. Рук. 38-б.—39.

XVIII. За губу да в губу Клим. Прип. 215.—Не треба вѣры доймати губѣ, бо як в ней торкнешь, ажъ захочетсѧ ѣсти іb. 233.—И кусня хлѣба в губѣ не має Укр.-Р. Арх. IX, 49.—Ѣжъ помалу не клади въ губу другаго куса першого не полкнувши Полѣт. 48.—Полоскат губу часто и горло Млр. дом. лѣч. 3.—Але при томъ инніи лѣкарства чрезъ губу и ноздры мусишъ давати Укр. Госп. Пор. 59.—Єще жъ хиба за те грѣхъ, що брехнешъ, паноче, губою немитою се жъ дѣло охоче Пер. Мат. III, I, 411.

Губу замкнути, *не дати говорити, змусити мовчати.*

XVII. Бутиха губу мнѣ замкнула не моглам и нѣчого пред правом мовити Ак. Полт. Гор. Ур. I, 147 (1669).

Губу отворити, *роззявити рота; бажати чого.*

XVI. Ѳилялетъ... удаючися за Русина которымъ николи не былъ; а гдебы его еще хто лепей перекупилъ местечками и селами... певне бы и на Рускую проѳесию... губу отворилъ Антир. 767.

На губѣ грати (*кому*), *попихати кого, замишляти ким.*

XVII. Мужъ добрый и смѣлый не даст себѣ на губѣ грати Рад. Він. 781.

Цѣлою губою, *досхочу, вдостач.*

XVII. Цѣлою губою (Бѣлевич) зъ ласки нашой заживалъ хлѣба Ак. ЗР. V, 172 (1682).

2. *Слова, мова.*

XVII. Мосуръ... много нашимъ жителемъ пакости починилъ черезъ свою неуважную губу Прот. Полт. С. I, 96 (1690).—Кожный таковый за непостяглівост губы попадет у вину полковникови нашему Ак. Полт. Гор. Ур. I, 166(1669).

XVIII. Губѣ нѣгды вѣры неймай Клим. Прип. 269.—Ани позваляй такъ богато губѣ щобъ тилко мѣла привести ко згубѣ Укр.-Р. Арх. X, 426.

3. *Горішній і долішній берег вуст, вуста.*

XVII. Петро Лукяненко... кулакомъ... розбилъ губы до кривѣ (Жученку) Прот. спр. Пот. 114 (1690).—Казалъ ему обрѣзати губы, носъ и оуха Ал. Печ. 175.

II. **ГУБА,** *рж. Легка і діркувата субстанція морського звіряти* (porifera) *уживана на різні домові потреби для її властивости вбирати плини, губка.*

XV. Олга... поклонивши главу стояше аки губа напаяема внимающи оученью Ип. 49 (955).

XVI. Наплънив'ши гоубоу оц'том... принесли Єв. Пер. (рк.) 433. — Один з межи них вземши губу намочилъ ее оцтом Єв. Вол. 54.

XVII. Губа: губка морская. Спонгїа Бер. Лекс. 32.—Моусей взявши кровъ... козлію з' водою и волною червоною и губою... всѣ начинна служебыи кропилъ Кн. о Вѣрѣ 210.—Губою добрѣ да истеретъ Тр. II. М. 247.

XVIII. Купилъ губу для употребленія во время служенія дал пятнадцят копѣекъ Ризн. Соф. Кн. 132-б (1743).—Свинтар естъ губа и тросты Пам. укр. м. IV, 21 (Яр. Рк.).

III. **ГУБА,** *рж. Взагалі гриб опріч боровика.*

XVI. И дозволилъ есьми имъ съ тое пущи... губы и ягоды брать Ак. ЮЗР. I, 40 (1509).— А робятамъ малымъ и невѣстамъ губъ, овощу лѣсного всякого.... не боронити Ак. ЗР. III. 86 (1557).

XVIII. Моя тиж Олена ходила вчора на губи, настрашилася лиса закленула зуби Укр.-Р. Арх. IX, 73.—В... осѣнных мѣсяцях... бываетъ урожай на рижки, грибы и другіе губы Арх. Вид. м.; інстр. (1767).

ГУБАТЫЙ, *прикм. Що великі губи має.*

XVIII. (Манах) лицем широкообразенъ, губатъ Арх. Сул. ц. 308.

ГУБЕРНАТОРЪ, *рм. Див.* **Ґубернаторъ.**

XVII. Шведскій губернаторъ албо намѣсникъ... выказалъ послушенство кролевѣ и коронѣ Полской Крон. Полск. 396.—Балдвинъ... Раймунда... принялъ... абы былъ губернаторомъ кролевства Єрсалимского Крон. Боб. 385.

XVIII. Билъ я... у губернатора Дн. Марк. II, 109 (1727).

ГУБИТЕЛНЫЙ, *прикм. Що губить, нищить.*

XVI. Аполоний-губителенъ Лекс. 2.

XVIII. Губителними лѣкворами своими напоили народъ нащъ Літ. Вел. II, 8.

ГУБИТЕЛСТВО, *рн. Чинність від «губити».*

XVII. Губителство: Моръ моровое повѣтрье, затрачѣнье Бер. Лекс. 32.—Затраченіе, губителство, всегубителство Синон. сл.-р. 28.

XVIII. О пятомъ чили шестомъ раздвоеніи и губителствѣ Украинскомъ Літ. Вел. II, 94.

ГУБИТЕЛЬ, *рм.* (ц. сл.). *Той що губить, згубця.*

XVII. Губитель: Пустошитель... шкодца, затрачаючій, погубляючій Бер. Лекс. 32.— Хто есть Богъ вашъ, единъ губител' а другий нѣмый Жит. Св. 20-б.—Чого ся бавил и не загубилъ сего злого губителя нишего ib. 495.

XVIII. Отчизны вашея разорители и васъ самихъ нещадніи губители Літ. Вел. II, 39.

ГУБИТИ, *дс.* 1. *Приводити до згуби, тратити, нищити.*

XV. А мы доколѣ хочемъ Роускоую землю гоубити Ип. 364 (1148).—А жизни нашея, ни селъ наших не губите ib. 388 (1149).

XVII. Єсли судишъ себе губишъ Єв. Реш. 5; ib. 150.—С лѣтера показуетъ жилу за ушима, котора затята оусмиряет бол головы... болячку на шии и за ушима губить Кр. п. 306. — Абы... своеволники... не важилися Панов своих губити Жит. Св. 519-б.—Жена чарами плод въ оутробѣ своей губить Поуч. о сакр. 24.—Король росказалъ ихъ (конфедератів) зносити, теды где заскочено то имано и гублено Літ. Льв. 237 (1616).—И такъ ихъ сюду губили Крон. Боб. (др.) 283.

XVIII. Що тѣло любить, тое дшу губить Клим. Прип. 257.—О убивающых или губящых смертми самых себе Клим. Вірші 13.—Пришли жыдове з войною и с пот8гою великою воюючи землю Моавитъск8ю, и стоѧли на их границях грозно и сер'дито маєтности их г8бячи, палѧчи, стинаючи Пам. укр. м. I, 257 (Рк. Тесл.).

2. *Затирати сліди.*

XVIII. Чернецкий... на розниxъ мѣстцах туляючися и шляхъ за собою губячи пробрался щасливе до Кгданска Вел. Сказ. 149.

ГУБКА, *ржс.* 1. *Здрібн. від* II *«губа».*

XVII. Губка морская. Спонгїа Бер. Лекс. 32.

XVIII. Сщеннік ховаєт потребл'ши дары губки Клим. Вірші 118.—Уха и нѣздри (хворому волові) часто водою зимною умочивши губку або хустку, умивати Укр. Госп. Пор. 69.

2. *Рослина з громади грибів* polyporus; *що росте на дереві, приготована з тих грибів жагва, щоб розгнічувати або переносити вогонь.*

XVI. Показовали намъ три стрелы з губками и з огнемъ и поведили иж тыми стрелами з огнемъ на дворъ стреляно Кн. Гродск. Луцк. 137 (1562).

XVII. Рвенїє же подобно огню в' губцѣ скритому и не явне роспалѧючомусѧ Бер. Лекс. 109. —Я... огню у губку викресавши и губку тую у платокъ увивши пошолемъ к атаманской хатѣ Прот. Полт. С. I, 135 (1691).

XVIII. Видно да не пуд пенкомъ губка Клим. Прип. 205.—Єсть по аптиках... губка мордеявого дерева Укр. Госп. Пор. 59.— Курити губкою на лѣщинѣ вирослою ib. 74.

3. *Здрібн. від* III *«губа».*

XVIII. Взять губки что ростеть на полѣ бѣлая большая Млр. дом. лѣч. 39.

ГУБОЧКА, *ржс. Здрібн. від* I *«губа»* 1.

XVIII. Усѣ (дівчата) стоячи позщиляли єсте губочки Укр.-Р. Арх. IX, 67.

ГУБЧАСТЫЙ, *прикм.* **Ручниця губчастая**, *рушниця, що стріляли з неї з поміччю губки.*

XVI. Степана... окрутне з ручницы губъчастоє тамъже простреленого... с собою до Лепесовки взѧл Ж. Курб. II, 248 (1563).— (Взяли) при том ручницъ долгихъ губчастыхъ сорокъ Арх. ЮЗР. VIII, VI, 177 (1566).

ГУБЫТИ, *дс. Див.* **Губити**.

XVII. Валеріан... хрстіяны губыл Жит. Св. 575.—Мене не губы и сам не гинь Арх. Мот. 126 (1683).

XVIII. Должен бы еси... братю нашу шановаты, а не уничтожати и губыты Літ. Вел. II, 33.

ГУГНАВЪ, ГУГНИВЫЙ, *прикм. Що говорить у ніс.*

XV. Петръ Гугнивыи сь иними шедъ в Римъ Ип. 101 (988).

XVI. Господь... без'язычнаго и гугнивого Моvсея въ мовѣ украшаєть Отп. кл. Остр. И. П. 380.

XVII. Медленоѧзычный: Косноглꙗсный, гугнивий, заикаючїйсѧ, шепекливый Бер. Лекс. 77.—Синон. сл.-р. 18.—А еще надто гугнивый заикливый человѣкъ Арх. ЮЗР. I XI, 318 (1609).—И ясенъ будеть ѧзыкъ гугнивыхъ Гал. М. Пр. 3.—Гал. Кл. Раз. I, 133. — Кн. о Вѣрѣ 43. — Былъ той Михаилъ гугнивый Крон. Боб. 359.

XVIII. Єм, Ги, языком гугнавъ Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл.).

ГУДАКЪ, *рм. Див.* **Гудецъ**.

XVIII. Ишли из мѣста того жебраки и гудаки Пам. укр. м. I, 266 (Рк. Тесл.).— Кролев'скіє гудаки и грачѣ препышныи ib. 315 (Рк. Тесл.).

ГУДЕНЬЕ, ГУДѢНЬЕ, *рн. Чинність від «густи».*

XVII. Въсклѝкновенїе, ца: Выкрикан'е, похвалене, гудене, хлипан'е, кричан'е, выт'е, гук', гуканє, якъ по оумерломъ Бер. Лекс. 23.— Гуденїє: писканьє, гудѣньє, пищѣньє ib 32.— Гудецъ... от тебе дха злого своим вдячным гуденем отгонилъ Крон. Боб. 93.

ГУДЕЦЪ, *рм. Той, що грає на музичному інструменті, музика.*

XIII. Чьхара и гудцѧ и свирцѧ нѣ оуведи оу домъ свои Св. и Зам. I 56. (Поуч. Зарубск. Черн.)

XIV. Плѧсци їли гудци їли инъ хто їгрець Ист. Хр. Бусл. 530 (Паис. сб.).

XV. По смрти же Володимерѣ оставъшю оу Сырьчана єдиному гоудьцю же Ореви посла и во обезы река Володимеръ оумерлъ єсть Ип. 716 (1201).

XVII. Гудец': Арфїста, цитаріста Бер. Лекс. 32.—Синон. сл.-р. 5.—Аврелиян... з пищьками и гудци... приєхал Жив. Св. 219-б.— Кажи при собѣ быти гудцеви доброму, щобъ от тебе дха злого.., отгонилъ Крон. Боб. 93.

ГУДИНЕЦЪ, *рм. Див.* **Гудецъ** 2.

XVIII. Повелѣ в' бубны быти и играти гудинцом предгудницам в' сурми и во всѧ рознїє музикы Пам. укр. м. I, 292 (Іст. Рк.).

ГУДИТИ, *дс. Ганити, давати догану.*

XVIII. A chto mene hudit, Boha sie ne boit Укр.-Р. Арх. IX, 11.—Нехай судять да нехай гудять Пер. Мат. I, II, 173.—Рук. К. У. № 21 к. 8-б.

ГУДНИКЪ, *рм. Той, що має віку один рік, годовик, річняк.*

XVII. Свиней еи побыли шестеро, четверо гудникувъ, а двое старих Ак. Полт. Гор. Ур. I, 60 (1666).

ГУДОКЪ, *рм. Див.* **Гудецъ.**

XVI. Тотъ податокъ маеть быти даван... з медведниковъ, дудниковъ, скрипниковъ и ис каждого гудка... по осми грошей Arch. Sang. VII, 89 (1566).

XVIII. Гудеть якъ гукъ [якъ гудокъ] (у клямрах інша рука приписка) Клим. Прип. 209.

ГУДЪ, *рм. Див.* **Годъ.**

XVII. Земный пан толко тѣлом ти бируе котрому... подату дан даеш на кождый гуд Ветх. Сказ. 34.

XVIII. Кождый кмѣть и желѧръ, котрый окремишню хыжу мае, мусить панови окромъ пансчини на кождый гудъ еденъ сороковецъ платити Урб. 55.

ГУДѢНЬЕ, *рн. Див.* **Гуденье.**

ГУЖДЗЕВЯДА, *рж.* (?).

XVIII. А тераз вам тое хцу ознаимити, абысте в.: нежаловали гуждзевяди (дати) пити Вірші воскр. 177 (1719).

ГУЖЪ, *рм. Ремінь, що ними прив'язують хомут до голобель або дишля.*

XVI. Онъ дей клячи мои побилъ и гужи въ хомутовъ порубалъ Кн. Гродск. Луцк. 326 (1573).

XVIII. Взявшисѧ за гужъ не кажи не дужъ Клим. Прип. 262.

Єдинъ гужъ тягти, *чинити одну справу, бути в згоді.*

XVIII. Подъ єдинимъ зостав ти и єдинъ гужъ тягти зичили гетманамъ Літ. Вел. II, 296.

ГУЗАРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Гусарсный.**

XVIII. Єденъ (рондзикъ) гузарскій сутозлоцѣстій Літ. Вел. IV, 116 (Реєстръ Пал. 1704).

ГУЗИЦЯ, *рж. Зад.*

XVIII. Кулбачище под головище а травицю под гузицю Рук. К. У. № 21, к. 7-б.

ГУЗЪ, *рм. Див.* **Ґудзъ.**

XVII. Делѣа пульгрнатная... срѣбрные гузы позлоцѣстые у неихъ Арх. ЮЗР. I, XI, 125 (1637).

ГУЗЫРЕВЬЕ, *рн. Місце, де зв'язано сніп.*

XVI. Редко целый снопъ: то все мыш поела, одно гузыреве Кн. Гродск. Волод. № 939 к. 33 (1577).

ГУЗѢКЪ, *рм. Див.* **Ґудзѣкъ.**

XVIII. Гузѣковъ срѣбних 18 Дн. Марк. II, 197.

ГУЙТИНА, *рж. Дерево що всохло на пні, сухолїс.* (ЛБ).

XVII. З'межи тих дров гуйтину ѡдну найлучшую крадежею взято Прот. Полт. С. I, 148-б (1692).—Обачил (Прокоп) же еще двѣ гуйтинѣ тих дровъ на сани забрато крадежею ib. 149.

ГУКАНЬЕ, *рн. Чинність від «гукати».*

XVII. Въсликновеніе, ца: Выкрикан'е, похвалене, гудене, хлипан'е, кричан'е, выт'е, гук' гукане якъ по оумерломъ Бер. Лекс. 23.

ГУКАТИ, *дс.* 1. *Кричати, галасувати.*

XVI. Онокротал, птах... кътоpiй пысок оуложив'ши в' воду гукает якъ оселъ, гупач, Зиз. Лекс. 104.

XVII. Гомоню замучую, гучу, кричу Бер. Лекс. 81.

XVIII. Вчорам билъ пойшов тилко под єдно окно спѣвати, а отой чоловѣкъ почав на мене з собаками гукати: а улю, люлю, ловѣт котюжого сина Укр.-Р. Арх. IX, 56.

2. *Про голуба, як він гуде.*

XVIII. Дшѣ... єдини яко ластовици квѣлять, єдини яко голуби гукають Пам. укр. м. IV, 151 (Рк. Яр.).—Туживъ, гукавъ жалостию голубъ на бучинѣ Пер. Укр. Лир. 40.

ГУКНЕНЬЕ, *рн. Чинність від «гукнути».*

XVII. Потреба было иногды гукненѧ Смотр. Каз. 47.

ГУКОВИЩЕ, *рн. Той хто гукає.*

XVI. Онокротал, птах подобный кшталтом лебедеви, кътоpiй пысок оуложив'ши в' воду гукает якъ оселъ, гупач, гуковище Зиз. Лекс. 104.

√**ГУКЪ**, *рм.* (ст. пол. huk). 1. *Гомін, галас, гукання, ґвалт; крик, буча, вереск, грім.*

XV. Нечестивии же от гоуку водного устрашишасѧ Чет. 1489 р. к. 13.

XVI. Без'молвникъ еримита, который не в' гуку а без затрьвоженѧ свѣта того безблазнено без'погоршен'ѧ живеть Зиз. Лекс. 95.—Кличь, крикъ, гукъ, верескъ ib. 100.—Въ тотъ часъ сталъ ся гукъ у дверей сѣнныхъ Arch. Sang. VI, 262 (1565).—Я дей услышавши таковый великий гукъ, побегъ довѣдываючися што бы ся тамъ дѣяло Кн. Гродск. Луцк. 54 (1570).—При томъ кгвалту гуку крику и шарпаню с того хлопца моего тая торба с тыми речми... оборвана Арх. ЮЗР. VIII, III, 267 (1572).—Одно жъ услышавши дей тотъ гомонъ люди стороннии которые ехали дорогою, гостинцемъ, и тамъ были на тотъ гукъ скочили, онъ тое овча звязаное у тернъ кинувши самъ прочъ скочилъ Кн. Гродск. Луцк. 118 (1574).—Съ того гуку огненого... жона моя очутившися... зъ дверей заледво ся добыла Арх. ЮЗР. VI, I, 129 (1582).—Єпископи заразъ просили, абы... опатрили покои якобы безъ розъруховъ и гомоновъ и гуковъ

и пострахов духовные свое справы отправить могъли Берест. соб. 188.

XVII. Въскликновеніе, ца: Выкрикан'е, похвалене, гудене, хлипан'е, кричан'е, выт'е, гу́к', гукане якъ по оумерломъ Бер. Лекс. 23. — Кличъ:... крик', вопль, гукъ, вереск' ib. 64. — Гукъ отъ мовы людзкой ib. 80.— Плищъ: гукъ, крикъ, тумулт, розрухъ, звада, тръвога, клич' ib. 105.—Шумъ: гукъ ib. 207. — Синон. сл.-р. 18. — Зъ великимъ гукомъ и стрѣляньемъ съ пулгаковъ Арх. ЮЗР. II, 50 (1608).—Съ крикомъ, гукомъ: «бий, забий!» волаючи Кн. Гродск. Луцк. 36 (1648).—Братъ.. услышавши той гукъ, пыталъ що бы то было Єв. Вил. 18.—Где заразъ оны два его Семена, впустивши у яму в которой гукъ нашѣ псы почули кинулися до ями Акт. Старод. кн. 103 (1693).—Греки... учинили окрыкъ и гукъ Крон. Боб. 84.

XVIII. Гудетъ якъ гукъ Клим. Прип. 209. — Зъ великимъ гукомъ и клятвами взяли Бруховецкого и повели къ Дорошенку Літ. Вел. II, 163. — Або не чувъ гуку, якъ отъ тебе хрестане отсіи кричалы Довг. 117.—(Потік води) проходитъ сквозѣ монастиръ съ великимъ гукомъ и шумомъ, понеже спадаетъ съ високого камени гори Гр. Барск. II, 73.—В мерзености и шемрахъ и гукахъ и бурливостех насоложовалем сѧ Пам. укр. м. IV, 202 (Осл. Рк.).

2. *Натовп, множтво.*

XVI. И обачили есмо у томъ гаю гукъ немалый людей ездныхъ Кн. Гродск. Луцк. 366-б. (1574).

ГУЛКА, *рж. Гуляння.*

XVIII. Щоденно жалуютъ бѣдніе яриги и не могутъ вижаловать по Биковскому: ежеденніе били гулки, воля, а теперъ безъ вѣдома (по моему) нѣ чичиркъ! Листи Конт. 11.—Зле и непорадне оних заживанѧ то есть: на збитки, пїѧн'ства танцѣ гулки Науки парох. 114 (1794).

ГУЛКЪ, *недосл. виражає хуткий рух.*

XVIII. Я бачця гулкъ на небо ажно небо сиво Довг. 93.

ГУЛТАЙ, *рм. Чоловік, що не має рілля, волоцюга, гульвіса; злидар, сіромаха, бідолаха.*

XVI. От гултаев (податку)... по грошей пѧтнадцати Ж. Курб. I, 316 (1591).

XVII. Тулакъ, волоцюга, зрайца, зводник', гултай который волочитсѧ длѧ поживлѣнѧ такъ, або з матацтвом' Бер. Лекс. 70. — Рака: Порожнїй... Блазен... голота, гултай ib. 305.—Мартынъ Кудрявецъ, возница, изъ инщими гултайми до килкунасту чоловека... пограбили властное маетности малжонка моего Арх. ЮЗР. I, VI, 283 (1608).—Жесте волѣли гултая Остранина, а нѣжели кроля его милости... слухати Літ. Вел. IV, 219 (Діар. Ок.).—Симеонъ зобралъ собѣ людей гултаевъ и збойцовъ Крон. Боб. 217.

XVIII. Злый рабъ яко гултай завще волочит' сѧ Клим. Вірші 30.—Що ты, пане мой, на мою бѣду купивъ за гултая Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).—Домна... господствовала ажъ до смерти своеи; якая нечаянно постигнула еи от рукъ нестатковъ и гултаевъ козацкихъ, котрии поворочаючи подобно з нѣякихсь затяговъ военних набрили въ Волощинѣ Домну Вел. Сказ. 7—8.

ГУЛТАЙСКЫЙ, *прикм. від «гултай».*

XVII. Пришовъши з места панов Тышовъ Копачова, гултайская купа... межи себе то розобрали Арх. ЮЗР. III, IV, 235 (1649).—Нападши на човны ихъ гултайскіи оніи порубалъ Літ. Вел. IV, 234 (Діар. Ок.).

ГУЛТАЙСТВО, *рн.* 1. *Життя гультайське, неряд, розпуста.*

XVI. Гултайства лотровъ козаковъ Ак. ЮЗР. II, 3 (1599).

2. *Збірне: гультаї.*

XVII. Своеволя несчасного гулътайства козацкого Арх. ЮЗР. III, IV, 66 (1649).—Кгды ляхи того цара поймали, гултайство его, еднихъ постинали, а инщие поутѣкали Літ. Черн. 76.—Кіяшко... собралъ къ себѣ гултайство... и людей раззорялъ Літ. Сам. 272.

XVIII. Многїе волоцюги з' гултайства бываютъ Клим. Вірші 29.

ГУЛТЯЙ, *рм. Див.* **Гултай**.

XVII. Гултяй нѣякійсь Доцикъ усе Полѣся спустошивъ Літ. Сам. 89.—То нендзник, калѣка, гултѧй, а я богатый Рад. Ог. 563 (1676).

XVIII. Барановский... щос противного себѣ от гултяевъ и пяницъ Немеровскихъ заслишавши, кгвалтомъ парканъ немеровский вирубалъ Вел. Сказ. 54.

ГУЛТЯЙСТВО, *рн. Див.* **Гултайство**.

XVII. Наругання от посполитихъ людей, а найболше от гултяйства, то есть от броварниковъ, вынниковъ Літ. Сам. 13.—Старшины... из гултяйства запорожского поставлены ib. 268.—Копія листу отъ того гултяйства до его милости Літ. Вел. IV, 244 (Діар. Ок.). — Чему жъ мовлю оному гултѧйству з добитим мечемъ в дорогу не зайшолъ Зб. 1693 р. к. 154.

XVIII. Такое то гултяйство и встыду не знаєтъ Клим. Вірші 26.

ГУЛЬНЯ, *рж. Гуляння, пиятика, бенкет.*

XVIII. Былъ у Полковници и прощался за позавчорашную при гульнѣ досаду Дн. Хан. 37.

ГУЛЯКА *рм. Див.* **Гултай**.

XVIII. Миръ имѣть с нимъ (ханом)... для того, чтобъ... гуляки бъ з Криму... Черкасъ не разоряли Вел. Сказ. 227.

ГУЛЯНЬЕ, *рн. Чинність від «гуляти».*

XVII. Ми урад вирозумѣвши достатечне справу тую... же Юрко Жушманувъ зят сани не з гуляня, але неробочо взял Ак. Полт. Гор. Ур. I, 70 (1666).

XVIII. Размишляти було, душе, о грѣхахъ, а не о гуляню, о жартахъ и смѣхахъ Укр.—Р. Арх. X, 297.—Весь день пролежалъ послѣ вчерашнего гуляня Дн. Хан. 37. — Ясновелможный... поехавши въ дворецъ... пробавилъ тамъ на гуляннѣ цѣлую ночь Журн. Дан. Апост. 76.

ГУЛЯТИ, *дє.* 1. *Нічого не робити, відпочивати, не працювати; не вживатись.*

XVII. Теперъ же почалъ ся людъ гулящий, людъ свовольный Кул. Мат. I 87 (1607).—Я гуляти до овчара... пришолъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 62 (1665).

XVIII. Гуляй да сылу збирай Клим. Прип. 265. — Господарскіє сковороды не гуляютъ (коли варять сіль) Клим. Вірші 129.—Хотѣлосѧ Бгови абы чимъ забавляти: (жебы подобно знат то даремно негуляти) ib. 156. — Грунта до слободы Чернецкой гулящіє были, а не заживаніє Млр. Посп. Кр. 17 (1705).—Якъ... и воду раздѣлять, то жебы новыє и стариє не гуляли млины Мат. Ист. ЮР. 66 (1718).—Вола з плуга продала... а для того плуг гуляв Дѣло Бих. 21 (1722).—Конь гулѧти и брикати хощетъ по оброцѣ Сѣмя Сл. Б. 80 (1772).—Окри(й) же Пане мо(ж)ни(й) и лѣси ли(с)тами, щобы ми в нихъ гуляли собѣ з теля(т)ками Вірші різдв. 140.

2. *Бенкетувати, пити.*

XVII. Сомко... на радощахъ гулялъ с козаками Літ. Сам. 68.

XVIII. Гулялъ Хмелницкий на своей кватирѣ Вел. Сказ. 26.—Гуляли розмовляли, за здоровля випивали Рук. К. У. № 21, к. 12.—Зехались всѣ зъ знатнѣйшихъ до минѣстра, где вечерали и гуляли до полночи Дн. Марк. II, 181. — Обѣдали и гуляли весь день у пана Федора Ширая Дн. Хан. 17. — Стали пить и гулять Тих. № 11, к. 23.

3. **Гуляти з татарами**, *битися з татарами.*

XVI. Вер ми, гербовъ не дають въ дому седящому але зъ татарами въ полю часто гулящому Пер. Мат. I, I, 75 (1591).

ГУМА АРАБѢКА, *рж. Рослинна речовина, що її розпускають в воді, роблячи з неї клей.*

XVIII. Клей той продаютъ въ крамахъ зовутъ его гума арабѣка Укр. Госп. Пор. 71.

ГУМЕНИЯ, *рж. Див.* **Игумения**.

XVIII. Сколко пчолъ в зѣму оставленихъ найдуется... в гумении старой Мат. Полт. Полк. II, 31 (1722).

ГУМЕНКО, *рн. Здрібн. від «гумно».*

XVII. До оубогого гуменка своего собираєтъ Рад. Ог. 33.

ГУМЕННИКЪ, *рм. Той, що доглядає гумна і робіт на гумні.*

XVI. А въ гумнѣхъ нашихъ маєтъ быти гуменникъ, подданый нашъ въ тойже волости осѣлый Ак. ЗР. III, 77 (1557—1558).

XVIII. Гуменникъ въ Шептакахъ одинъ который въ гумнахъ и въ полѣ хлеба надзираєтъ Оп. им. Дан. Апост. 46 (1734).—Благоволите... прислать гуменника іскусного... щоб он зналъ какъ пашню посѣять в мелницах размѣръ одобрать и над молотниками зналъ бы якъ досмотръ имѣть Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ГУМЕННЫЙ, *прикм. від «гумно».*

XVI. Гуменникъ... на тую службу гуменную маєтъ мѣти волоку Ак. ЗР. III 77 (1557—8).

XVIII. Мѣстца где и два точки гуменніє Кн. Мѣск. Полт. 109 (1715).—Въ яму всипанъ овесъ... и гречка вся гуменная Дн. Марк. III, 243 (1732). — Солоду гуменного на пѣво дойниц 11 Арх. Вид. м.; екон. спр. 80-б. (1754).

ГУМЕНЦЕ, *рн. Кружальце, що виголювано посеред голови у священиків на Україні.*

XV. Аче и дьякъ а гоуменце ємоу пострижено Ип. 370 (1148).

ГУМЕНЪ, *рм.* (ст. пол. humen). *Див.* **Игуменъ**.

XVI. Матоѣй, игумен пустынский ис своими старцы... мы имъ обоим призволили Солтану продати, а гумену и съ старци купити Пал. Изб. I, 2 (1508).

ГУМЕРАЛЪ, *рм.* (пол. humerał з сер. лат. humerale). *Нараменник священицький.*

XVII. Шнуром в золотыи колца... до гумералу на персях притверъжонъ (наперстникъ) Крон. Боб. 49.

ГУМЕРАЦЪЯ, *рж.* (?).

XVII. Ѕ лѣтера показѹєть цефаликѹ або гѹмерацѣю, котора тиж сѧ зовет жила верхнѧ правсго бокѹ и рамена Кр. п. 306-б.

ГУМНИЩЕ, *рн. Пляц при гумні.*

XVIII. Гумнища, поля, ролѣ Люб. 49 (1716).

ГУМНО, *рн. Будівля де складають і молотять збіжжя, клуня, стодоля.*

XIII. Аже крадеть гоумьно или жито... то всѣмъ по 3 грвны Р. Правда (К.) 619.

XIV. О пожогцѣхъ домовъ или гумна Ак. ЗР. I, 11 (1347).

XV. (Буря) разноси хоромы и товаръ и клѣти и жито из гоуменъ Ип. 314 (1143).— И еще єсмо придали жыта ярого зъ гуменъ сто четыредесять бочокъ Ак. ЗР. I, 80 (1463).

XVI. А от збожья съ гуменъ шляхетскихъ абы мытъ не брано Ак. ЗР. III, 29 (1551).— Вычистить гоум'но своє Єв. Пер. 31.—Протеребит гоумно своє ib. (рк.) 27.—Гумна дей єси вси трох местцех зложоныє: пшеницы, жита и инщиє ярины... нѣт ведома где подела Арх. ЮЗР. VIII, III, 313 (1580).

XVII. Житница: Гумно, шпѣхлѣр, Спѣжарнѧ, стодола, клуна Бер. Бер. Лекс. 44.—Лопатою называєтьсѧ страшный судъ... гумномъ єсть свѣтъ Гал. Кл. Раз. 232 (1665).—Пташки... а ни сѣют а ни жнут а ни збирают в гумна свои Жив. Св. 169.—Пошовши ид нему оу гумно коли вѣѧти будут... ты оукажисѧ єму Ветх. Сказ. 37.—Розъкидаю сеє малоє гумно моє Єв. Реш. 117.—Там гумно стояло Прот. Полт. С. II, 253-б. (1694). — Абы урожай... збирали до гумен Крон. Боб. 27.

XVIII. (Ґрунт) пустилем на будованя фолварка и гумна Кн. Мѣск. Полт. 158-б. (1719).— На том мѣсци оучинит домъ ал'бо гумно або кошары Пам. укр. м. I, 326 (Рк. Тесл.).—(Багатий) малоє гумно розкинув, а побудовавъ бѣл'ше Науки парох. 101 (1794).—Коли сухій Марец, а мокрій Май, будетъ гумно яко гай Пр. Госп. 6.

ГУМОРЪ, *рм.* (лат. Humor). 1. *Характер, вдача.*

XVII. Хс єстъ гумору доброг... Діаволъ зась гумору злого Рад. Він. 348.—Великого гумору и надутой пихи голофернъ... важился... под малий град веѳулію подступити Зб. 1693 р. к 161.

2. *мн. Течі, плини в організмі.*

XVII. Єфуръскіи огнь от гуморовъ соуптельныхъ або въспареніѧ земнаго и воднаго запалѧєтъсѧ Транкв. Зерц. 10.—Южъ прожноє лѣкаровъ всѣхъ будет старанє, кгды смерть учинит межи гуморы мѣшанє Тит. 50 (Сак. 1622).—Мокроты або вѣлкготность которую Латинцы Гуморами называютъ Єв. Вил. 74.— Абовѣмъ Рожа злыє гуморы в' члвку розганѧєтъ и вычищаєтъ Рад. Він. 9.

ГУНГАРСКЫЙ, *прикм.* (нім. Ungaru). *Угорський.*

XVIII. Ясневелможная омлѣла была заледво водкою гунгарскою оную посилили Дн. Марк. II, 161.

ГУНИЩЕ, *рн. Згруб. від «гуня».*

XVII. (Іоаннъ) збирал волоси з диких верблюдовъ и з них собѣ вѧзал гунище Зб. 1693 р., к. 170-б.

ГУНКА, *рм.* 1. *Хто робить кожухи.*

XVII. Кожаръ, кожушникъ, гунка Бер. Лекс. 79.

2. *рж. Здрібн. від «гуня».*

XVII. Ілія... взложил на него (Єлисея) гунку свою Жив. Св. 318.

ГУНЧИЙ, *прикм. Див.* **Гончий.**

XVIII. Коней двоє верховых з седзеннєм і уздечкою гунчою Докум. Млр. V, 116 (1717).

ГУНЯ, *рж.* (пол. gunia з сер. лат. gunna кожух). *Верхня, тепла, проста одіж з овечої шкури або з шерсти овечої, козиної чи верблюжої.*

XVI. Милоть, овечина, скор'ка овечаѧ или гунѧ Зиз. Лекс. 101.—Пограбили и кгвалтовне побрали кони, волы, возы, гуни, сермяги Пал. Изб. I, 9 (1585).—Твоя родителка—не в' роскошахъ свѣта того, але в' гуняхъ, скурахъ... сыновъ спложала Ист. о разб. Флор. соб. 475.

XVII. Овчина, скора овчаа или кожухъ. або гунѧ Бер. Лекс. 78—79.—Ходятъ въ гуняхъ въ козѣхъ скурахъ Копист. Пал. 800.—Ное трох мѣлъ сновъ, але не в єдной водилъ ихъ барвѣ: Сима дховною приѡздобилъ шатою, Иафета в кролевскую убралъ пурпуру, а Хама хлопскою приѡдѣлъ гуниою Рук. № 362 к. 117.—Подѣлайте теж прикритє над нимъ начинивши гунь з шерсти козій Літ. Рук. 35-б.

XVIII. (Ляхи) мѣли зъ Козаками на гунѣ и рядна тіє преизрядніє богатства и презенти помѣняти Літ. Гр. 53.

ГУПАЛО, *рн.* **ГУПАЧЪ,** *рм. Птах: рід чаплі* Ardea stellaris.

XVI. Онокротал, птах подобный кшталтом лебедеви, кътоpій пысок оуложив'ши в' воду гукаєт якъ оселъ, гупач, гуковище Зиз. Лекс. 104.

XVII. Онокротал... гупало птах подобный лебедю Бер. Лекс. 300—301.

ГУРА, *рж. Див.* **Гора.**

XVIII. Індійци въ тотъ часъ на тѣло мертвого понакладали дрова гурою Дн. Марк. II, 112.

ГУРБА, *рж. Купа.*

XVI. Видел єсми в дворе дерева березового немалыє гурбы навожоно Кн. Гродск. Луцк. 96 (1564).

ГУРМЪ, *рм. Купа, громада, юрба, натовп.*
XVI. Гурмами до церькви прыйдутъ и насмеваютъся Антир. 511.
XVII. (Святители) наѣзды и гурмы дѣмонскиє... звѣтяжали Єв. Реш. 91.
Гурмомъ, *юрбою, громадно.*
XVI. Великимъ гурмомъ въєхали, сторожу отъ воротъ манастырскихъ отогнавши Арх. ЮЗР. I, I, 298 (1591).— Розъєхалисе, а гурмомъ, зъ нареканьємъ Кул. Мат. I, 68 (1596).
XVII. (Міщанам) росказали абы жадныхъ повинъностей... отцу Рутъскому... не одъдавали, а за тымъ гурумомъ до избы вшедъши... шляхты неушановавши ... оныхъ вышхънули Гол. П. М. I, 533 (прот. Рутск. 1633).
XVIII. Затым гурмом велкым в'пали до салѣ в особахъ спросных Пам. укр. м. IV, 238 (Присл. Рк.).
ГУРНЫЙ, *прикм. Див.* **Огурный.**
XVII. П. братия были зафрасованы съ такъ гурного єго слова Арх. ЮЗР. I, XI, 142 (1641) (надр. помилково гурпого).
ГУРТОВНЫЙ,-ВЫЙ, *прикм.* 1. *Що робиться гуртом, збірний.*
XVIII. Люде гуртовими подводами... обдѣлилися Літ. Вел. III, 432.—А не гнило бъ долше сѣно неделею и святним днемъ гуртовою роботою людми складать оноє въ скирди Арх. Сул. 117 (1778).
2. **Гуртовна продажъ,** *продаж гуртом.*
XVII. Братия, котрая лѣпшость продажи гуртовной похвалила Арх. ЮЗР. I, XI, 134 (1638).
ГУРТОМЪ, *присл.* 1. *Всі разом, юрбою, громадою.*
XVII. Старшина... пошовши гуртомъ, просили єго Многогрѣшного Літ. Сам. 102.—Завистноє жидовство... опали Господа нашего зъ хитрыми своими квѣстіами... опали вси гуртомъ Дм. Рост. 4.
XVIII. Такъ єго небощика гуртомъ порвали без жаднои причины и били (Кропива з товаришами) Прот. Полт. С. I, 240 (1701).—Кождій зъ тих цехмистровъ зъ братьєю гуртомъ волали Літ. Вел. III, 549 (1699).—Посполство городовоє... немалимъ гуртомъ кинулося ib. IV, 55 (Пов. 1728).
2. *Збірно, разом, огулом, на гурт.*
XVII. Єсли бы кто гуртомъ килка (книжок) откуповалъ... теды єму пустити по 12 золотыхъ Арх. ЮЗР. I, XI, 121 (1636).—Купцы... аби гуртомъ кулями продавали Мат. и зам. 177 (1680).—Гуртомъ сто квартъ вольно єму продати Ак. ЗР. V, 190 (1686).
XVIII. Купци сукна и матеріи гуртомъ ли или въ роздробъ торгуютъ Дн. Марк. I, 87.
ГУРТЪ, *рм.* (нім. Hürde—загорода). 1. *Табун, стадо, череда.*
XVIII. В ночноє время какъ бура схватилася коней троє отлучилося от гурту Арх. Вид. м. (1737).
2. *Товариство.*
XVII. Маря... разов два ударила в том же гурту Прот. Полт. С. II, 256 (1694).—Я... знайшовшися з сим Фескомъ скупили до гурту и мѣли коня... и куфу горѣлки ib. I, 218 (1699).
XVIII. У гурту... ѣст'сѧ спорно и каша Клим. Вірші 159.
На гуртъ купувати або продавати, *гуртом купувати, або продавати.*
XVIII. Тылкож то богатый на гуртъ куповат' можетъ Клим. Вірші 114.—Зборовъ збырать... отъ горѣлки, продаючойся куфами на гуртъ Унів. Дан. Апост. 4 (1727).
ГУСАКЪ, *рм.* 1. *Самець з роду гусей.*
XVII. (Ничипор) вклепавшис у гуску Юскову Котелвину и у гусака купленого у Заруби Василя Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).
XVIII. Вислать... гусаковъ скилко опатривши а не живцемъ Дн. Марк. III, 248 (1732). —Гусаковъ пять Оп. Им. Дан. Апост. 232.
2. *Дрібок випареної соли.*
XVIII. Послано... голова цукру и гусакъ соли Дн. Хан. 507 (1753).
ГУСАРИНЪ, *рм.* (уг. huszár—їздець). *Тяжкий їздець в давній Польщі.*
XVIII. Да они жъ (козаки) оруже имѣютъ самопали, шабли, обухи, луки, стрѣли и списи, и в сихъ тако суть искусни, что и найлутшій полскій гусаринъ и нѣмецкій райтаринъ сравнится имъ незмогутъ Літ. Гр. (рк.) 9.
ГУСАРИЯ, *рж.* (уг. huszár). *Спочатку тільки угорська зразкова кіннота з 1458 року, пізніш гусари були по всіх великих державах Европейських.*
XVII. Гетманъ коронный... въ шести тисячахъ реєстрових козаковъ... при жолнѣрахъ нѣмецкихъ зовемыхъ гусария, на Запорожьє виправилъ Літ. Сам. 220.
ГУСАРКА, *рж. Жіноча одіж, обшита галуном на зразок гусарського угорського спенсера.*
XVII. (Отписую) гусарку адамашковую вышневую на рызи Тест. Ад. 169 (1688).
XVIII. Гусарка женская пасковатая Літ. Вел. IV, 121 (Реєстръ Пал. 1704).—Сотницѣ пошивъ гусарку лудановую на бѣлкахъ Быт. Млр. Обст. 355.
ГУСАРСКЫЙ, *прикм. від «гусаръ».*

XVII. Пан' Григорій Желѣборскій... своимъ коштомъ Гусарскую и козацкую Хоруговъ ставилъ Гал. Кл. Раз. (пр.) 3 (1665).

XVIII. Пѣхоты было шестдесятъ тисячъ а с копѣями по гусаръскїй осм'десятъ тисячъ Ал. Тиш. 60.—Немалою купою натиснулися гусарскіи компанѣи Літ. Вел. IV, 26 (Пов. 1728).

ГУСЕЛНИЦЯ, *рж. Див.* **Гусениця.**

XVIII. Лѣкарство на згубу гуселницѣ укр. Госп. Пор. 73.

XIX. Напущу гады на землю ихъ, прузи, то єсть шараньчу и гуселнїцю Пам. укр. м. IV, 74 (Яйк. Рк.).

ГУСЕНИЦЯ, *рж.* (ц. сл. ѹсеница). *Робачок* (eruca) *метеликів* (papilio), *гусениця.*

XVII. Усеница... Гусеница Бер. Лекс. 181. —Тогожъ року чорваки чорніє а зростомъ якъ гусениця были множество Літ. Сам. 164 (1686).

XVIII. Єщеж гусеница бываєтъ и єв'рашки Клим. Вірші 156.—Ростет лѣсный овоцъ, а ґды дозрѣєт то в молодыє гусеници обертаєт ся Пам. укр. м. IV, 31 (Сок. Рк.).—Не малоє множество гусеницѣ намножится Літ. Вел. III, 88. — Оной гусеници везде по полямъ наветь и по селамъ... очинь много єсть Дн. Марк. II, 301. — Гусеници капусти будутъ псувати Пр. Госп. 5.

ГУСЕНЬ, *рж. Збірне, від «гусениця».*

XVIII. Гусень въ капшучкахъ... съ дерева сривать Арх. Сул. 119 (1778).—Чтобъ гусень непортила капусти Млр. дом. лѣч. 36.

ГУСЕНЯ, *рн. Пташеня гусяче.*

XVI. Онъ четверо гусенятъ моихъ власныхъ поймалъ Кн. Гродск. Луцк. 98-б. (1574).

ГУСИ, *р. мн. Збірне. Птахи з роду* Anser.

XV. Язъ князь Михайло... придаю... десятину... отъ гусій и от куръ Ак. ЗР. I, 112 (1489—1492).

XVI. И полетѣ (Ігорь) соколомъ подъ мьглами избивая гуси и лебеди завтроку и обѣду и ужинѣ Сл. о п. Иг. 41.—А у обори бидла усего сорокъ пять,... гусей двадцатеро Арх. ЮЗР. VI, I, 204 (1590).

XVII. Галаси там учинивши у селцѣ і злодѣйство наносячи за гуси Юску Котелвѣ (Ничипор) списомъ кожухъ пробивъ Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).

XVIII. Кметѣ мусили пански Гуси зкупсти, тай з пира Десятину давати Урб. 64.—Не дивно ми з гусми поєдинокъ отправити Укр.—Р. Арх. IX, 66.

ГУСИНИЦА, *рж. Див.* **Гусениця.**

XV. Пояша прузи и хрустове и гусиница Ип. 158 (1068).

ГУСИНЫЙ, *прикм. Теж що* **Гусячий.**

XVIII. Мяса кабанного и гусиного бочка Мат. для ист. общ. б. 87 (1752).—Язикъ гусиний стерти, пить Млр. дом. лѣч. 6.

ГУСКА, *рж.* 1. *Самка гусака.*

XVII. Дѣти мои повѣдали, якоби тую гуску з своими гусми в двор мой загнал Ак. Полт. Гор. Ур. I, 85 (1666).—Сынъ росказал кухарцѣ жебы гуску... до огня приткнула Жив. Св. 106.

XVIII. Въ стар. Царградѣ на горахъ высоко птахи черніє, больше гуски Пелгр. Ип. Виш. 11.—Сидятъ на яйцахъ двадцать две гуски Оп. Им. Дан. Апост. 232 (1734). — Дѣва... усмѣхалася, видя, что старина господарь и господарка новою формою ловлятъ гуску Сковор. 247.

2. *Див.* **Гусакъ** 2.

XVII. Соли сѣмъ сотъ гусок Літ. Мг. м. 40 (1684).

XVIII. (Коломийці) гуски выробляютъ Клим. Вірші 128.—Соли гусокъ 600 Арх. Вид. м.; Ск. Кров. майстр. за постр. криші (1753).—Принято з мистра соли на расход 20 гусок ib. екон. спр. 79 (1754).

ГУСКОВЫЙ, *прикм. від «гуска» (соли).*

XVIII. Дятелину утерти зъ виномъ, часникомъ и сѣллю гусковою Укр. Госп. Пор. 68.

ГУСКОЂДЪ, *рм. Що гуски їсть.*

XVI. Єще єси... гускоѣдъ Арх. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

ГУСЛА, *р. мн. Див.* **Ґусла.**

XVII. (Ошуканцы) всюды по селахъ ходячы, дивы, чары и гусла якієсь справовали на кшталтъ чарнокнижниковъ Крон. Полск. 387.

XVIII. Чаровъ, гусловъ, характеровъ ношенія, запѣсованяся діаволомъ... и инныхъ забобоновъ выстерегалися Собр. Прип. 104.

ГУСЛИ, *р. мн.* **ГУСЛЬ,** *рм.* (ц. сл. гѫсль). *Давній музичний інструмент (у три струни); скрипка.*

XV. Дьяволъ... превабляєть ны от Ба трубами скомрахы и гусльми Ип. 159 (1068).

XVI. Гусли, ар'фа лют'ня, скрипица Зиз. Лекс. 97.

XVII. Гусли: Скрипица (обще, дука) Бер. Лекс. 32.—Гусль: Гарфа, цітра ib.—Арфа — гусль Синон. сл.-р. 5.—Скрипки—гусли ib. 81. —Будемо хвалити Ба на Арфѣ и на гуслехъ Гал. Кл. Раз. 176.—Тамъ в тымьпанъ и гусли ıграно ЦАМ. № 608, к. 10.—Пророки... гудучи в свирили и гусли Крон. Боб. 90.

XVIII. Црь Двдъ ставъ грати оу гуслы Пам. укр. м. II, 326 (Рк. Тесл.).—На той часъ будутъ оу городѣ томъ блуды, гуслы, плясания оу стыхъ церквах ib. IV, 288 (Свідз. 3б.).—

Гусли обмаліованніє принесла жонка молярова Дн. Марк. I, 170 (1724).—Посиланъ Косикъ въ Стародубъ... чрезъ него жъ Косика отосланы гусли п. писару полковому Петрункевичу Дн. Хан. 147.

ГУСЛІСТЬ, ГУСЛѢСТА, *рм. Той хто грає на гуслях.*

XVIII. Дочь Ѳедора Карпѣки... вийшла тамъ замужъ за Манковского гуслѣсту при дворѣ єя величества Дн. Марк. III, 339 (1733).—Надъ вечери приходили до насъ гуслістъ и бондуристъ графа Івана Сумоновича Гендрикова Дн. Хан. 344.

ГУССИТЪ, *рм. Визнавець науки Яна Гуса (XV в.).*

XVII. Геретыки Гусситове, приѣхавши до монастырѧ Частоховского законниковъ помордовали Гал. Н. н. 75 (помилково 73).

ГУСТВИНА, *рж. Гущавина, гуща, гущина.*

XVII. Чѧщь; гущѧ, густвина лѣснаѧ Бер. Лекс. 205.—Вѣтръ знагла ґвалтовный припалъ з густвины и затраслъ... дому Крон. Боб. 36-б.

XVIII. Жилище, зъ пищею моєю и изъ древесними и терновими густвинами завалися Літ. Вел. II, 407.

ГУСТЕНКО, *присл. Здрібн. від «густо».*

XVIII. Муки усыпать, чтобы густенко было Разн. марц. 251.

ГУСТЕНКЫЙ, *прикм. Здрібн. від «густый».*

XVIII. День сперва показался зъ морозцемъ а потомъ... и зъ дощикомъ густенкимъ Дн. Марк. III, 168.

ГУСТИ, *дс. 1. Грати на якомусь музичному інструменті.*

XVI. Самъ гуду самъ же и плешу Антир. 811.

XVII. Пророки... гудучи в свирили и гусли Крон. Боб. 90-б.

XVIII. Надымаютъ (дуду)... покул ревты и густы з бѣдою начнетсѧ Клим. Вірші 117.

2. *Видавати голос.*

XVIII. Яко пчели гудуть Пам. укр. м. IV, 151 (Яр. Рк.).—Гудетъ якъ гукъ Клим. Прип. 209.—Нехай судятъ нехай гудутъ (вороги) якъ на своє лихо Рук. К. У, № 21, к. 8.

ГУСТИНА, ГУСТИНЯ, *рж. Див.* **Густвина.**

XVII. Гущевина, густиня, частиня Синон. сл.-р. 18.—Исакія... рушитися в густинѣ оной тернія острого не моглъ Жит. Св. 377.

XVIII. Азъ же... сокрихъся въ густиню лѣса Гр. Барск. I, 258.—Весъ островъ пустъ и густиною древесъ порослъ ib. II, 277.

ГУСТИЦА, *рж. Див.* **Гостица.**

XVIII. Тамъ вамъ єсть допущенный всякій гостецъ со густицею и со госщаты Угр. Заг. 54.

ГУСТО, *присл. 1. Протилежно рідкому, туго, круто.*

XVIII. Сварить сиропу весма густо Разн. марц. 650.—Усмажить... оливу з клейтою густо Млр. дом. лѣч. 40.

2. *Рясно, близько один від одного, скоро один по одному.*

XVII. Наєздники... стрилбу гусъто выпусътивъши, напродъ окна шкляные в светлицах повыбивали Арх. ЮЗР. III, IV, 132 (1649).

XVIII. Хмелницкий... началъ около них (:якъ приказуютъ:) веремѣя крутити и обоз їхъ... зъ арматъ своихъ на розних мѣстцахъ густо розривати Вел. Сказ. 39.—Конѣ в войску... густо начали отпадати и гинути ib. 155.—Доми стоятъ густо, но невисоко зданніє, якоже в Италіи Гр. Барск. I, 259.—Діяволы летѣли так густо як дождъ Пам. укр. м. I, 326 (Рк. Тесл.).—Бой... бувъ... между ярами и пригорбками окритими густо дубовими кущами Дн. Марк. I, 327.

ГУСТОСТЬ, *рж. від «густый».*

XVII. Частость: Густость Бер. Лекс. 202.

ГУСТЫЙ, *прикм. 1. Протилежний рідкому, тугий, крутий.*

XVII. Оучинити масть жеби нѣ густа ни рѣдка не била и ховати в' скляном сосудѣ Кр. п. 309.

XVIII. (Догтяри) варят на (густую) смолу Клим. Вірші 185.—Смоли густой в Лѣткахъ купить не сискалося Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).—Азрестъ... смажить... покудова на єму сиропъ станетъ густій Разн. марц. 640.—Взять мякишъ булки налить... молока... и варить... чтобъ сталъ какъ би густой кисѣль Млр. дом. лѣч. 35.—Видѣлъ якобы студ'нѣ такъ густы, же трудно было и поступити меджи ними Пам. укр. м. IV, 240 (Присл. Рк.).

2. *Непрозорий.*

XVIII. През тія глубокія провали темность густая Пам. укр. м. IV, 150 (Яр. Рк.).—Людіє той темной и густой пустинѣ Осв. Иер. 209.

3. *Рясний, частий; набитий.*

XVI. Чащъ, гуща, лѣсъ густый Зиз. Лекс. 110.—От кургана просте у густую лишу Арх. ЮЗР. I, VI, 16 (1510).—Учинивши стрелбу з ручниц и с полгаков досит густую мене... из двора выгнали Ж. Курб. II, 217 (1590).—Окрик учинивши стрельбу густую кгвалтовную пустивши... и тамъ се дей до оного дому вламовати почали Арх. ЮЗР. I, VI, 129 (1597).

XVII. Илітонъ от тенкаго и густаго платна Тр. П. М. 232.—Образок... зъ ланцушкомъ

густыи срѣбрным Арх. ЮЗР. I, X, 147 (1637).— Утеклъ Авесалом в густый лѣсъ Крон. Боб. 105-б.—Одинъ другого не видѣлъ, а предъ густою стрелбою ничого не слышалъ ib. (др.) 288 .— Я... упавши в густых голузях от него (звіря) укрылем Жит. Св. 416.

XVIII. Татаре... густимъ трупомъ на чтири милѣ поле услали Літ. Гр. 215. — Ханъ... роспустивши... ку Лвову и далѣй густии свои чати всѣ шляхи... позаступовивалъ Вел. Сказ. 83.—Не тилко вшалсе... голодъ, но и густіе смертоносніе хороби ib. 142.—Густая стрѣлба Літ. Вел. IV, 259 (Діар. Ок.).—Я хату свою маю в густомъ лѣсѣ при Дунаю Рук. К. У. № 21 к. 7.—И пойдохъ... путемъ каменымъ, помежду густими горами Гр. Барск. I, 110.— Ахъ заѣхал мой милѣнки за густу могилу, вернис, вернись мой милѣнкиї, я бѣс тебя згину Пер. Мат. I, II, 176. — День сперва вѣтрянъ и хмаренъ, потомъ дожчъ густій Дн. Марк. III, 199.—День сей билъ хмаренъ зъ густимъ вѣтромъ полуденнымъ ib. 265.— Конь доброй такъ познается... шіи винесенной и крутой, гриви густой Млр. дом. лѣч. 18. —Овци... вовну мати будутъ деликатну и дуже густую Укр. Госп. Пор. 71.

ГУСТЫНЯ, *рж. Див.* **Густвина**.

XVIII. Старичекъ нѣкій Филаретъ въ пустынѣ проживалъ вѣкъ свой въ дубравной густынѣ Сковор. 288.

ГУСТЬ, *рм. Див.* **Гость**.

XVII. Под час гостей приѣзджих до Крата з Харкова сталася шкода Петрови... а того ж часу в ночи тот густ Харковъскій... узял сани Ак. Полт. Гор. Ур. I, 70 (1666).

ГУСТѢРА, *рж. Зоол.* Abramis blicca.

XIX. Рыбы... черопаха, густѣра Дѣло о рыб. 4-б. (1804).

ГУСТѢТИ, *дс. Ставати густим.*

XVIII. Ростерть блеивесъ и минѣю... всипать в оливу и смажить пока станеть мало густѣть Млр. дом. лѣч. 40.

ГУСЪ, ГУСЬ, *рж. Див.* **Гуска**.

XIII. За гоусь 30 коунъ Р. Правда (К.) 625.

XVII. Матка... обачивши гус на рожнѣ Жив. Св. 106.

XVIII. Почала мя гусъ за ноги кусати Вірші нищ. 55.

ГУСЫ, *р. мн. Див.* **Гуси**.

ГУСЫНЯ, *рж. Див.* **Гуска**.

XVIII. Гусаковъ два, гусынь девять Оп. Им. Дан. Апост. 114.

ГУСѢНИЦЯ, *рж. Див.* **Гусениця**.

XV. Земли же согрѣшивши которѣи любо то казнить Бъ смртью или гладомъ... или гусѣницею Ип. 157 (1068).

ГУСЯ, *рн. Гусяче потятко.*

XVI. Податку дают... по два каплуны, по гусяти Арх. ЮЗР. VI, I, 205 (1590).

ГУСЯТКО, *рн. Здрібн. від «гуся».*

XVI. Пастушокъ надъ гусятками поставленый Отп. кл. Остр. И. II. 380 (1598).

ГУСЯТНИКЪ, *рм. Той, що гуси пасе.*

XVII. Прирекал то: Ты-с правы гусятникъ, курятныкъ и иные многие прирекал неподобние тому слова Акт. Старод. кн. 12 (1693).

ГУСЯТЫЙ, *прикм. Див.* **Гусячий**.

XVI. Kula... iak husiatoie iayce Арх. ЮЗР. VII, I, 155 (1552).

ГУСЯЧИЙ, *прикм. від «гуси».*

XVIII. Каменъ дорогоцѣнъный, яко гусяче яйце Ал. Тиш. 92.—Лѣпше сало гусяче, лечъ и кажде добре Укр. Госп. Пор. 70.—Перо гусячое спалить Млр. дом. лѣч. 23.

Гусяча вика. *Бот.* Ervum.

XVIII. Зѣлля званое гусяча вика Укр. Госп. Пор. 67.

ГУТА, *рж.* (нім. Hütte). *Заклад, де роблять шкло, або топлять металі.*

XVII. В гутѣ Волкановой ей (смерті) роблено сокиры Тит. 50 (Сак. 1622). — (Игумен) выправилъ брата Порфирія... до гути по шкло до церквѣ Літ. Мг. м. 44.

XVIII. По смерти не машъ жадной покуты, гды ся достанешъ до пекелнои гуты Бог. і Лаз. 137.—Завести и построити... гуту Мат. Ист. ЮР. 23 (1707).—Тамо многіе сутъ гути, въ нихъ же прекрасни вещи и удивителніе штуки дѣлаются Гр. Барск. I, 150.—Чтобъ шибъ простихъ и сулей 10 зъ гути зискалъ Дн. Марк. III, 201.

ГУТИЩЕ, *рн. Місце де була гута.*

XVIII. Козаки Седневскіе... в клѣтцѣ едной два каменѣ млина... лежачую... подъ гутище недалеко дороги... придали Ак. Полуб. 39 (1713).

ГУТНИКЪ, *рм. Робітник в гуті.*

XVII. Тиверию еденъ гутникъ принеслъ найпервѣй уробивши... скляницу Крон. Боб. 190-б.

XVIII. Достойны и гутники великой похвалы; гды сосуды честные робят и крышталы Клим. Вірші 108.—(Челядь) майстер пѣчкур... гутниковъ 4, що землю скривають Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 69 (1720).—В гутѣ новой бунчукового Семена Лизогуба Сава Семенов гутник Рев. Черн. Полк. 430-б. (1734).

ГУТНИЦКЫЙ, *прикм. Гутяний, гутний.*

XVIII. Построити млынъ для роботниковъ гутницкихъ Мат. Ист. ЮР. 24 (1707).

ГУТНИЧКА, *рж. Жінка гутникова.*

XVIII. За... гуту... съ тамошней вдовствуючой гутнички взымается въ годъ... десять рублей Оп. Им. Дан. Апост. 88.

ГУТНЫЙ, *прикм. від «гута».*

XVIII. По 5 зол. чотиремъ гутнимъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 69 (1720).

ГУФЕЦЪ, *рм. Здрібн. від «гуфъ».*

XVII. Кштaлтные сутъ и піенкные херувимове серафимове и иншіе гуфци Агглскіе Рад. Ог. 428.

ГУФЪ, *рм.* (сер. гор. нім. Hûfe). *Громада, купа, відділ.*

XVI. Четъ, почет, войско оушикованое... жолнѣре на три гуфы розшиховалис Зиз. Лекс. 110. — Вернулося отъ нашого гуфу человѣковъ съ тридцать Ак. ЗР. II, 186 (1527).—Таковыхъ дворянъ Литовскихъ особливый гуфъ часу войни бывалъ ib. III, 6 (1547).—Абы... при шикованью войска... отъ гуфу вального васъ не отлучано ib. 101 (1559).—Розделивши люд на три гуфы... заступил от именьѧ своего Ж. Курб. II, 78 (1582).—(Владыка) наслалъ моцно кгвалтомъ оное все войско... розшиковавши его на три гуфы... на тое имене Арх. ЮЗР. I, I, 225 (1586).—Гуфами провадили души ближнихъ до пекла Хр. Фил. Апокр. 1594.

XVII. Конныи жолнѣре на три Гуфы розшиковалисѧ Бер. Лекс. 203.—И не малый гоуфъ хрстіанского жолнѣрства тутъ пришолъ Тит. 111 (Каз. 3. Копист. 1625). — Южъ недалеко от насъ Пасха Гсднѧ: гуфы справедливыхъ наступуютъ Єв. Калл. 154.—Многіе Музского и женского полу гуфы на незносныи себе муки выдавши Єв. Вил. 64. — Тогды Татаре въ большихъ гуфахъ... наступовали на него Ак. ЗР. V, 175 (1684).—Абы остатнии гуфи поляков далей поступити... не могли Зб. 1693 р. к. 176-б. — Збери люд Іилскій..., а зличите их на гуфы, то ест на обозы Літ. Рук. 41.

ГУЧАТИ, *дс.* (пол. huczeć). 1. *Кричати, гукати.*

XVI. Мол'влю, гомоню, гучу Зиз. Лекс. 102.

XVII. Звѣцаю або звѧцаю: Бр'мю, дзвиню, звоню, брѧзчу, гучу Бер. Лекс. 50.—Гомоню, замучую, гучу, кричу ib. 81.—Гучу зри гомоню Синон. сл.-р. 18.—(Поляки) на кождомъ мѣстцу въ дворахъ и въ судахъ ругаются зъ насъ и гучатъ на насъ: гугу, Русинъ, люпусъ Діар. Фил. 97.

2. *Гриміти, густи.*

XVII. Небо, повѣтре и земля гучитъ предъ гримячо сѣкучимися шаблями, гучатъ храпливые трубы, огромные бубны Рук. Хрон. 456.

XVIII. В той пропасти огнь страшній їз сѣркою страшно гучит изо дна аж до верха Пам. укр. м. IV, 136 (Яр. Рк.).—Шум на нем (озері) страшній гучит яко гром ib. 141.

ГУЧНО, *присл. З гуком, голосно.*

XVIII. При... трембачовъ... музице, гучно и бучно вехалъ до Ясъ Хмелниченко Вел. Сказ. 66.—Гучно бучно Пер. Мат. I, I, 290.

ГУЧНЫЙ, *прикм. Що видає гук, голосний.*

XVIII. Що гучного тамъ справили виринуло Літ. Вел. IV, 251 (Діар. Ок.).

ГУЩА, *рж.* **ГУЩАКЪ,** *рм.* 1. *Див.* **Густвина.**

XVI. Чащъ, гуща, лѣсъ густый Зиз. Лекс. 110.

XVII. Чѧщъ: гущѧ, густивина лѣснаѧ Бер. Лекс. 205. — Гуща-чащъ, чаща Синон. сл.-р. 18.—А остатокъ передъ дворомъ старымъ дадено пану Набялкови край гущака, против Гирки Арх. ЮЗР. VI, I, 317 (1606).

XVIII. Гуща дѣтей не розганяетъ Клим. Прип. 208.

2. *Див.* **Гущина.**

XVIII. Взять от точила от ковали гущи з коритця з горсть змѣшат(ь) з оцтомъ Млр. дом. лѣч. 7.

ГУЩЕВИНА, ГУЩЯВИНА, *рж. Див.* **Густвина.**

XVII. Чѧстина: Густвина, гущѧвина Бер. Лекс. 205.—Гущевина—густиня, частиня Синон. сл.-р. 18.

ГУЩИНА, *рж. Густість.*

XVIII. Розбить добре, такъ якъ сметану гущиною Разн. марц. 244.

ГЫРЛО, *рн. Вустя.*

XVII. Одъ гырла Романицкого озера, где Чорнка рѣчка, зъ Десны идучая впадаетъ Ак. Зем. 118 (1689).

ГѢЛКА, *рж. Див.* **Гилка.**

XVII. За хлѣбъ поживалем з гѣлок овоцъ Жит. Св. 416-б.

XVIII. Дерева ясенини з вершка гѣлку ...оттопит(и) Млр. дом. лѣч. 34.—ib. 40.

ГѢРКЫЙ, *прикм. Гіркий.*

XVIII. Мигдаловъ гѣркихъ утерши зъ килѣшкомъ вина... въ носъ вливаютъ Укр. Госп. Пор. 71.

ГѢРЦИКЪ, *рм. Див.* **Герцикъ.**

XV. В то времѧ пошелъ бѧше Фридрихъ црь на гѣрцика войною Ип. 776 (1235).

ГѢРЪ, *рм.* (?).

XVIII. Чомъ любитъ пожитокъ сегосвѣтній... такый хоче, що бы держа(въ) душу свою

у тѣлѣ и у гѣру, а оно тогды погубить єи Поуч. Няг. 33—34.

ГУАЦИНТЪ, *рм. Див.* **Гияцинтъ**.

XVII. Синета: Гуацинт', то єст з' модрого едвабу, синій едваб Бер. Лекс. 146.

ГУМНА, *рж. Див.* **Гимнъ**.

XVII. Гумны, умны: състіхи пѣснословіѧ Бер. Лекс. 264.—Христіанине... вдѧчную онуюгумну црковную спѣвай О обр. 81.—Ведлуг слов в гумнахъ црковных' Рад. Ог. 7.

ГУМНАЗІОНЪ, ГУМНАЗІУМЪ, *рм.* (гр. γυμνάσιον). *У давніх греків місце, де молодь вправляла своє тіло гімнастикою; школа, що дає загальну гуманітарну освіту.*

XVII. Вдѧчность... Промоторови, побожному и несмертелнои славы годному оборонци одъ спудеовъ гумназіум' Тит. 291 (Евх. 1632).—Гумназіон', то єст' школы в' Кієвѣ ib. 317 (Анф. П. Могили 1636).

ГУМНАСТЕСЪ, *рм.* (гр. γυμναστής). *Вчитель «гимназіуму».*

XVII. Софроній Почаскій Гумнастесъ кіновита Монах Тит. 293 (Евх. 1632).

ГУПОКЕНТАВРЪ, *рм. Див.* **Гипокентавръ**.

XVII. Люде злыи... называют'сѧ звѣрми дикими, Гупокентаврами, сіренами, и ѣжами Гал. Кл. Раз. 135.

Ґ

Ґ, *четверта літера української абетки, означує замкнений дзвінкий задньоязиковий звук. Літера ця в укр. писменності подибується з кінця XVI віку (гр. Адельфотесъ).*

XVII. Ни Г, в'мѣсто ґ, ни в'против': яко, одиґітріа, а не одигітріѧ... и проч. Смотр. Гр. 9.

ҐАВРА, *рж.* (рум. gaură). *Ведмеже лігво, барліг.*

XVIII. Зайде оу якую тѣснину... як медвѣдь оу ґавру Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).

ҐАҐАТОКЪ, *рм.* (гр. γαγάτης). *Порода копального вугілля, з якого роблять дрібні прикраси.*

XVII. Ґаґатокъ боронитъ от оужа, бо єго оужъ боитсѧ и оутѣкаєтъ от него Гал. Кл. Раз. 129.

ҐАДКА, *рж. Див.* **Гадка** 2.

XVII. А дурныи люде волѣют статок мирно у цѣлости ωдер'жати, нѣжли на себе ґадку понести Ветх. Сказ. 69.

ҐАЗДА, *рм.* (уг. gazda). 1. *Господар, пан.*

XVII. Єстъ написано у писмѣ стом... як сѧ поклонити ґаздѣ ид робутникомъ своим Ветх. Сказ. 35.

XVIII. Єго Бгъ оучинил подвышоным и ґаздом всему людови Іильскому Пам. укр. м. I, 336 (Рк. Тесл.).—Якъ ся розъболить слуга, а ґазда (випр. **к** на **ґ**) єго ненавидить, тай не (с)помагаєтъ нѣчимъ Поуч. Няг. 98.

2. *Господар, кметь.*

XVIII. (Слуга) ґазду оставилъ, зосталъ манастырскимъ колотникомъ служити Іер. Мих. 236.—Кождый ґазда, котрый на Цилумъ Телецѣ сѣдитъ муситъ Панови оу годѣ дати Двѣ курѧта Урб. 56.—Из моимъ любым ґаздом ростати ся маю Пам. укр. м. II, 66 (Рк. Тесл.).

ҐАЗДУВСТВО, *рн. Господарство.*

XVIII. Тотъ котрый хоче от той токми сѧ отѣхати, же бы другому знати давъ, обы и Панъ и кмѣть знавъ сѧ оу своимъ ґаздувствѣ чого держати Урб. 53.

ҐАЗЕТА, *рж.* (іт. gazetta). 1. *Вісті, новини.*

XVIII. Король шведский... з войсками рушилъ бил... розсѣявши такіє ґазети, же обозъ полский взятъ Вел. Сказ. 143.

2. *Періодичне видання, письмо, часопис, денник.*

XVIII. Потимъ війшли кгазети въ Краковѣ... друкованніє Літ. Вел. III, 429.—Гетманъ приславъ ко мнѣ ґазети французкіє Дн. Марк. III, 105.

ҐАЗЪ, *рм.* (?).

XVII. Кор'ваша тай курву лишив Гсдь Бгъ камѣнем убити, вуполоти ґазъ нечистый з межи правых людій Ветх. Сказ. 63.

ҐАЙДАНИ, *рм. Див.* **Кайдани**.

XVIII. И спадоша окови ґайдани з ногъ стаго Никити Пам. укр. м. VI, 128 (Рк. Яр.).

ҐАЛАҐУЦКЫЙ, *прикм. Що з Калькути.*

XVIII. Перелъ великихъ ґалаґуцкихъ шнурковъ пять Арх. Сул. 237 (1758).

ҐАЛАНСКЫЙ, *прикм. Зроблений з голяндського полотна.*

XVIII. Рубахъ женскихъ ґаланскихъ три дюжини 90 руб. Арх. Мот. 111 (1773).

ҐАЛБАНЪ, ҐАЛБИНЪ, *рм.* (ст. пол. galban, лат. galbanum, гр. χαλβάνη з гебр. chelb'nâh). *Бот. Сирійська ґума.*

XVII. Єще мовит Папужка ми винин кгалбинов добрых 500 волов Льв. Ставр. 90 (1627). — Возмешъ тежъ речій вонных ку каженю балсаму... ґалбану Літ. Рук. 36—36 б.

ҐАЛҐАНЪ, *рм.* 1. *Бот.* Maranta galanga. *Зілля, що на ньому настоювали горілку.*

XVI. Кгалкганъ, цытваръ и иншіи зелья (купувати) фунтомъ Ак. ЗР. II, 77 (1510).— Ак. ЮЗР. I, 136 (1552). — От фунъта кгалкгану грошъ одинъ Пам. КК. II, 556 (1563).

2. *Див.* **Ґалбанъ.**

XVII. Возми... речий вонниxъ... балсаму... ґалгану Крон. Боб. 48-б.

ҐАЛДУНЪ, *рм.* (пол. kaldun з сер. гор. нім. Kaldûne). *Шлунок, черево, живіт.*

XVIII. Я бѣгаючи як шалений, бим голодним не зосталъ, и ледвом аж на Хомином городѣ двѣ моркви доставъ и абим чимколвек свой ґалдун напхавъ Укр.-Р. Арх. IX, 68.

ҐАЛЕРА, *рж.* (іт. galera). 1. *Судно вітрилово-весльове.*

XVII. Всѣ ґалеры з арматами и з апаратомъ военним Хаирадинъ оутратилъ Зб. 1693 р. к. 178-б.—Руское войско... въ окрутахъ и кгалерахъ... тягнули до Греціи Рук. Хрон. 419.

2. *Мн. Зіслання на тяжкі роботи на ґалерах.*

XVIII. Здесь душа наша въ тѣлѣ якъ въ темницѣ заключена и различным' якъ на ґалерахъ, трудамъ подвержена есть Сѣмя Сл. Б. 519 (1772). *Див.* **Галера; Ґаля.**

ҐАЛЕТА; *рж.* (іт. galeotta). *Однощогле судно.*

XVIII. А особно кгалетъ було пятнадцять межи которими кгалетами двѣ кгалетъ было великихъ, а людей въ них было человѣка по двѣстѣ тридцять Літ. Вел. III, 488-9 (1697).

ҐАЛИНОВЫЙ, *прикм. Що належить до Галена Гіпократа.*

XVII. Зеля... мѣсто рецептов кгалиновых дал (Агапит) Жив. Св. 280.

ҐАЛИЦКЫЙ, *прикм.* (пол. galicki з лат. gallicus). *Французький.*

XVIII. Сподниця каламайкова пасѣста каламайки кгалицкой Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 292 (1744).

I. **ҐАЛІОНОКЪ**; *рм. Здрібн. від «ґаліонъ».*

XVIII. Gаліонку золот. цѣвокъ 27 Дн. Марк. III, 157.

II. **ҐАЛІОНОКЪ**; *рм. Здрібн.* (англ. gallon). *Міра англійська на плин — 4,54 літра.*

XVIII. Вина церковного gаліонковъ 5, по 7а. Дн. Марк. II, 215.

ҐАЛІОНОЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «ґаліонъ».*

XVIII. Орарь ... gаліоночкомъ сребнимъ обложенній Реєстръ Ризн. Соф. 9.

ҐАЛІОНЪ; **ҐАЛОНЪ**, *рм.* (фр. galon). *Нашивка, лямівка, облямування золоте або срібне на убранні.*

XVIII. Кунтушъ... кгаліонами обложеній Літ. Вел. IV, 120 (Реєстръ Пал. 1704).—Єпітрахілей пара червонозлотоглавних блещащихъ с gалономъ мишурнимъ РКПЛ. 40.—Кунтушъ... зъ золотымъ gалономъ Быт. млр. обст. 352.

ҐАЛЯ, ҐАЛЯРА; *рж. Див.* **Ґалера.**

XVII. Подобны сутъ тым людем, котрых бы было много оу човнѣ велікомъ авад у ґали Ветх. Сказ. 68.—Теды бы прішов час злый на ґалѧру, што бысѧ розбывала або ѣазила ib.

ҐАЛЯСЪ, *рм.* (лат. galla). *Горішки рослини* galga nux, *що з них робили атрамент.*

XVII. Винято... чорного кгалясу фунтъ Ак. Нѣж. Маг. 46.

XVIII. Сургучъ кгалясъ до полковыхъ дѣл... покупается Оп. ст. Млр. III, 92 (1736).

ҐАМБА, *рж.* (пол. gęba). *Губа, рот.*

XVIII. На гаках повѣшано (людей) за ѡчи, за носы, за ґамбы за перси и инши члонкы Пам. укр. м. IV, 240 (Присл. Рк.).

ҐАМРАТЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. gamratliwy). *Див.* **Гамратливый.**

XVII. То єст народ gамъратливый Крон. Боб. 59.

ҐАНДЛЕВАТИ, *дс. Див.* **Гандлевати.**

XVII. Земля въ моцы вашой єсть справуйте кгандлюйте Рук. Хрон. 22.

ҐАНОКЪ, *рм.* (нім. Gang, пол. ganek). *Передсінок; сіни; балькон; коритар, ґалері ґанок.*

XVI. Над склепы кганок єстъ сходячи на долъ Арх. ЮЗР. VII, II, 28 (1552).—Оные листы надо дверми в кганок уткнул єсми Кн. Гродск. Луцк. 11 (1565).—А сама (княгиня) в тот час на кганку стояла Ж. Курб. I, 97 (1578).

XVII. Дворъ сѣнь: сѣни, подворѧ, плѧц', ґанок', салѧ, притвор Бер. Лекс. 211.—Синон. сл.-р. 19.—Страх мене уже оминулъ и... пошедломъ на гору на кганокъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 504 (1604).—Отцъ... вежу велми коштовную выставил, маючую сходов и ґанковъ тринадцет Жит. Св. 242.—Жидове его (Іосифа)... з ґанку скинувши забили ib. 478-б.—Стеѳанъ Мамика впал з' млинового кганку Прот. спр. пот. 45. — Давидъ... прохаживался по кганку палаца своєго Рук. Хрон. 100.—(Мойсей) поставилъ ѡлтар ѡфѣры в' ґанку Літ. Рук. 38.

XVIII. Свѣтлицъ три... на версѣ свѣтелка, а округъ—кганки новыє, брусованиє подъ одну кровлю кгонтами побивани Быт. млр. обст. 338.— Недодѣланноє около вишепоказаной звоницѣ онъ долженъ теселскимъ маистерствомъ устроить... на ґанку слупи ошалїовать Арх. Вид. м.; росп. тесел. цех. Ив. Луп. (1753).—При оной... церкви опасанѣ не будетъ, но токмо всходніє ganки противку дверей Арх. Сул. 251 (1766).—(Пілат) випровадилъ на ґанок Хрста оуѧзвленнаго пред' жидовъ Сѣмяз Сл. Б. 137 (1772).

ҐАНОЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «ґанокъ».*

XVII. Олкир, а на олкиру изъдебка белая з кганочком Арх. ЮЗР. III, IV, 242 (1649).

ҐАРБАРЪ, *рм.* (пол. garbar). *Див.* **Гарбаръ.**

XVII. Въехал до прозываючого Векеренъка кгарбара Арх. ЮЗР. III, IV, 234 (1649).

ҐАРҐУРОНОВЫЙ, *прикм. Зроблений з шовкового краму* (фр. gourgouron), *що привозився до Франції з Ост-Індії.*

XVIII. Gарgуронова спідниця... 23 руб. Вѣн. Реестръ 46.

ҐАРДЪ, *рм. Перегородка ловити рибу.*

XVII. При томъ хутори и сѣножат которую державъ Назар Коваленъко и gаръдъ под тоюжъ сѣножатю над Ворсклом Ак. Полт. Гор. Ур. III, 51 (1676).

ҐАРДЫЙ, *прикм. Див.* **Гордый.**

XVIII. Панъ ґардый, хлѣбъ твардый: пивница на колку, трудно ся поживити у дому пахолку Клим. Прип. 238.

ҐАРЛО, *рн.* (ст. пол. garło). 1. *Див.* **Горло.**

XVIII. В кождого праве болит' чемус ґарло: хто заставляет кого спѣват дармо Клим. Вірші, 26.

2. *Хутро, узяте з горла звірячого.*

XVIII. Кунтушъ... лисѣми шлямами добрими подшитій и gарлами добре опушенъ Быт. Млр. обст. 352.—Кунтушъ... подшитій кунѣми кгарлами Літ. Вел. IV, 121 (Реєстръ Пал. 1704).

ҐАРЛОВЫЙ, *прикм.* (ст. пол. garłowy). *Зроблений з «ґарелъ».*

XVII. Давши єму Васкови свою одежу, меновите, кобенякъ свитний, шапку кгарловую өранцузского сукна Прот. Спр. Пот. 146.—Забрал єго, оповедаючого, свиту ношеную и шапку кгарловую ношеную кгвоздикову Акт. Старод. кн. 95.—(У Ігната і Івана) шапки посхоплїовано тоєст кармазиновую кгарловую и аксамитную соболцевую Прот. Полт. С. I, 182-б. (1696).

ҐАРНЕЦЪ, *рм.* (пол. garniec). 1. *Див.* **Гарнецъ** 1.

XVII. Первей нижли ґарцы ваши почуют терніє тоєст тепло от огня тернового... слово жидовское... значитъ и терніє и ґарнцы Кн. Рож. 127-б.—Пилисмо з' одного кгарца и шклянки Прот. Спр. Пот. 80.

XVIII. Пий тамъ кождий хоч ґарцемъ Вірші Нищ. 4, 36.—Вірші Різдв. 131.

2. *Див.* **Гарнецъ** 2.

XVII. Нашъ братъ... купилъ... ґарцевъ два горѣлки Кн. Цеху Кр. 6 (1678).—На товариство кунщту друкарского при початку кождой роботы меду съ пивницы єго пастырской милости кгарцовъ десять Черн. Тип. 575 (1679).— Просиламъ (Василя) жебы и мнѣ повѣрил меду кгарнец Прот. Полт. С. I, 14 (1683).

XVIII. Вагу, Мѣру, Ґарнецъ кварту не справедливую маютъ Собр. Прип. 113.—Купили меду gарцей 25 Арх. Сул. 59 (1729).—Привезено овса... осмухъ 47, четвериковъ 2 и 2 gарци Дн. Марк. III, 243.

ҐАРНИЗОНЪ, *рм.* (фр. garnison). *Залога, військо в місті або фортеці, щоб їх боронити або щоб там перебувати.*

XVIII. Знаменитшіє персони кгарнизону шведского в замку Варшавскомъ будучіє з жолнѣрами своими всѣ з мѣста вийдутъ Вел. Сказ. 140.

ҐАРЦЕВЫЙ; ҐАРЦОВЫЙ, *прикм. Мірою завбільшки у «ґарнецъ 2».*

XVI. Фляш кгарцовыхъ шесть Ж. Курб. I, 134 (1578).

XVIII. Хотячи куфи и носатки закрить мѣркою кгарцовою Унів. Дан. Апост. 24.—Фляшъ gарцевихъ 15 Дн. Марк. I, 193.

ҐАРЦЕТЪ, *рм.* (фр. corset). *Каптанок без рукавів.*

XVIII. Gарцетъ бѣлій люстрынній шитій сребромъ Арх. Люб. 22 (1764).

ҐАТУНОКЪ, *рм.* (пол. gatunek). *Рід, якість.*

XVII. (Item) паперовъ... равского цѣлого звязаного рыз 75, item тогож кгатунку і еще не повязаного Арх. ЮЗР. I, XI, 183 (1656).

XVIII. Єжели на сукно (міняти коноплі) то гледеть доброго gатунку Арх. Сул. 169 (1707).—Забито Поляковъ розного ґатунку, то єсть товариства значного, пахолковъ Літ. Вел. IV, 205 (Діар. Ок.).

ҐАУРЪ, *рм.* (тур. giaur). *Назва, що дають магометани християнам.*

XVI. А што тутъ кгаурове на такъ красномъ мѣсци мѣли чинити Хр. Фил. Апокр. 1644—1646.

XVII. Єстли бы де запорожскіє козаки изъ тѣхъ острововъ виведенни били, то бъ де ми съ ꙃаурами (такъ християнъ називаютъ) дружелюбно обходилися Літ. Сам. 330 (1516).

ҐВАЛТИТИ, *дс.* (пол. gwałcić). 1. *Допускатися ґвалту над ким або чим.*

XVI. Нуж'ду понуждаю, кгвал'чу, примушаю Зиз. Лекс. 103.—Геретикомъ... церкви кгвалтити (и сквернити) вольно Антир. 857.

XVII. Насилствую ґвалт' чиню ґвалтом або силою паную, ґвалчу Бер. Лекс. 88.—Синон. сл.-р. 19.—Тышъко тую дѣвчину усилне ꙃвалтилъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 183 (1670).—Облюбенници твои завше повсюду и безъ встиду кгвалтил Зб. 1693 р. к. 78-б.

2. *Порушати, ламати (право, спокій, тощо).*

XVII. То видишъ явне, же папѣжове ваши... почали кгвалтити законы Вопр. 91.—Кгвалтишъ законъ же в шабас оуздоровлѧєшъ Єв. Вил. II, 165.—Того права... ґвалтити члкъ не маєтъ Кн. Рож. 14.—Который покой иж злыи ґвалтят и перешкожают ib. 203-б.

ҐВАЛТОВНЕ, *присл.* (пол. gwałtownie). *Силою, силоміць, ґвалтом, примусом.*

XVI. Дворянинъ... поведилъ, ижъ я кгвалтовне ничого чинити не хочу Арх. ЮЗР. I, I, 9 (1565).—Доводовъ досягали... кгвалтовне Хр. Фил. Апокр. 1410.

XVII. Ѕѣлѡ: Барзѡ, моцнѡ, ґвалтовне Бер. Лекс. 46-47.—Ґвалтовне—зѣло Синон. сл.-р. 19.—Томително: Кгвалтовне, по тѵрански Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Ж. 1642).—Сихем сынъ Емморовъ... розмиловалъсѧ еи, порвалъ и спалъ з нею ґвалтовне Літ. Рук. 19.

XVIII. До унѣи принуждаємих... на погибел д(у)шевную кгвалтовне влекомих Вел. Сказ. 19.

Ґвалтовне кончати животъ, *вмерти не своєю, не природною смертю.*

XVII. Стыє... живот свой кончали... кгвалтовне Єв. Реш. 22.

ҐВАЛТОВНИКЪ, *рм.* (пол. gwałtownik). 1. *Той хто ґвалтує.*

XVI. О тотъ кгвалтъ, бои и раны и шкоды оповѣдано тогды уряду тамошнему замковому и митрополиту, и права у него на тыхъ кгвалтовниковъ, врядниковъ и слугъ єго, тогды жъ... было прошено Ак. ЗР. II, 396 (1544).—Ини которые дей сторожи повтекавши от тыхъ кгвалтовниковъ до мене... знат дали Ж. Курб. I, 58—59 (1575).—Кгвалтовники... наєхали кгвалтовне впорне и безправне на именя мои Арх. ЮЗР. I, I, 198 (1585).—Не паметаючи ничого на срокгость права посполитого на убойцы и кгвалтовники уфаленого ib. VIII, III, 476 (1598).

XVII. Нуждници: Насиловници... ґвалтовници Бер. Лекс. 99.—Кролевство нбсноє ґвалтъ терпит' и ґвалтовницы порываютъ єго Гал. Кл. Раз. 371.—Мы... слишачи от того ꙃвалтовника доброволне зезнаня, що и Василю... мовил Ак. Полт. Гор. Ур. I, 183 (1670).—З онихъ рибалокъ яко кгвалтовниковъ просили отцеве Мгарскіи стои справедливости Ак. Мг. м. 295 (1689).—По спитцѣ оной тиє кгвалтовники... четвертованіим з сего свѣта пошли Прот. Полт. С. I, 121-б (1690).

2. *Наруиник (права, закону, покою тощо).*

XVI. Просил пан воєвода, абы жалоба выдана от Єго... Милости на него (князя) яко на... кгвалтовника покою посполитого Arch. Sang. VI, 163 (1554).—Напольнилъ книжки свое... на люде невинъные, удаючи ихъ... за кгвалътовники права посполитого Антир. 951.

XVII. Вины в нем (праве) противъко кгвалтовником покою и безъпеченства посполитого описаные Арх. ЮЗР. III, IV, 246 (1649).—Кождый спречний, за данем нам вѣдомости, яко кгвалтовник листов наших гетманских будет сгрого покаран Мат. и зам. 146 (1649).—Ак. Зем. 97 (1649).—Поражка надъ кгвалтовниками покою Рук. Хрон. 457.

XVIII. Сторони обидвѣ... постановили, же єсли бы хто з нихъ тую розервалъ трансакцію, противъ того всѣ повстати и за очевистого ґвалтовника покою признати мѣютъ Вел. Сказ. 251.

ҐВАЛТОВНЫЙ, *прикм.* (пол. gwałtowny). 1. *Що сполучений з ґвалтом.*

XIV. Єстли бы хрестьянинъ нѣкоторой жидовцѣ рукою кгвалтовною мѣлъ што вчинити ...маєтъ быти каранъ Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVI. (Єпископ) тую швачку, дѣвку учтивую кгвалтомъ взелъ, при которомъ кгвалтовномъ взятю оноє дѣвки, побралъ и пограбилъ торбу з грошми Арх. ЮЗР. I, I, 406 (1594).

XVII. Кгвалтовноє панованьє, тѵранство, томленїє, мордованьє Бер. Лекс. 171.—За побыте людей кгвалтовноє,... достоинъ былъ великого караня Прот. спр. пот. 155.—Єсли имъ (коровам) учиню ꙃвалтовную дорогу отпадутъ Крон. Боб. 22.

XVIII. Ґвалтъ или ґвалтовноє сполкованіє Собр. Прип. 113.

Ґвалтовное насиліє, учинокъ. *Див.* **Ґвалтъ** 1.

XVII. Выдилемъ Василя надъ тою невистою на кгвалтовнимъ учинку Ак. Полт. С. (К. С. LXXII, II) 184 (1657).—Хотѣлъ єй о недавно

мимошедшыхъ Рождесвенских свтах кгвалтовное вчинити насилие Ак. Старод. кн. 15.

2. *Пильний, наглий, нагальний, невідволочний.*

XVI. Товарышъ... яке за кгвалтовною потребою днемъ и ночъю... ехал Arch. Sang. VI, 31 (1558).—Пилнаа и кгвалтовнаа потреба Хр. Фил. Апокр. 1060.—Въ тот же часъ для кгвалтовной потребы выправилъ народъ рускій увесь з мѣста Арх. ЮЗР. I, XI, 5 (1599).—Згодившися на тую пилную потребу якъ на кгвалтовную ib. 24 (1600).

XVII. Нуждный: Налеглый, ґвалтовный Бер. Лекс. 99.—При кгвалтовнемъ згореню недавныхъ часовъ места нашого Луцка Пам. КК. I, 4 (1619).—Ничесо же єму (чоловіку) поможет таковая ꙅвалтовная исповѣд Єв. Реш. 420.—Наказали-смо позванному Івашъку Ѳедорову для того воровства в час кгвалтовний тот куль соли заплатити Акт. Старод. кн. 7.

3. *Поривчий, навальний, бурхливий, дужий* (*про вітер, сніг тощо*).

XVI. Вѣтер великий кгвалтовный тягнул Арх. ЮЗР. VIII, IV, 125 (1571).—Великиє дожды кгвалтовныє домы подрывали Кул. Мат. I, 54 (1587).

XVII. Вихер', вѣѧлница, вѣтръ ґвалтовный... наглый Бер. Лекс. 173.—Ґвалтовнаѧ вода, прорва, окниско ib. 185.—Целую неделю снегъ сильный и кгвалтовный ишолъ Кул. Мат. I, 77 (1601).—Огонь жарливый и поломѣн огнѧ кгвалтовного, горѧчею силою палѧчи выганѧєтъ духа нечистого Кн. о Вѣрѣ, 304.—Бгъ явне прійдетъ, Бгъ нашъ... а около него туча ґвалтовнаѧ Єв. Калл. 44.—Ноєви показалсѧ Бгъ з' потопомъ страшнымъ, з'великими водами, и з' ґвалтовными дожчами Гал. Кл. Раз. 136.—(Вѣтр) ꙅвалтовный припалъ з густвины и затраслъ... дому Крон. Боб. 36-б. —Всѣ 8 пословъ ис слугами своими огнемъ кгвалтовнымъ згорѣли Рук. Хрон. 420.

XVIII. Сей день былъ зъ ранку свѣтелъ... о полднѣ мокръ зъ ꙅвалтовнимъ дожчем Дн. Марк. III, 34.—Петръ стый... ґвалтовный вѣтръ видѧчи оусумнѣвсѧ Науки парох. 50.—Вѣторъ ґвалтовный, котрый и самыхъ чортовъ з' жолнѣром пюрвалъ Пам. укр. м. IV, 241 (Присл. Рк.).

4. *Що скликає на ґвалт.*

XVII. Хто би того гвалъту свѣдом добре и слишал кгвалтовное волане от жони Пилиповой Ак. Полт. Гор. Ур. I, 117 (1667).—Люд збирался звонити в дзвоны ꙅвалтовные Крон. Боб. 376.

ҐВАЛТОМЪ, *присл.* 1. *Силою, силоміць, насилуючи, примушуючи.*

XIV. Которыи приходятъ кгвалтомъ къ суду за племенемъ, а любо за слугами Ак. ЗР. I, 5 (1347).—Коли кто усилуєтъ дѣвку, а любо жонку кгвалтомъ ib. 11.

XVI. Замокъ... моцъный виделъ єсми же кгвалътомъ єго мусели отъмыкать и обухомъ бить Арх. ЮЗР. I, I, 316 (1591).—Єго милость препомневши боязни Божое... о колько годинъ въ ночь, на господу ихъ кгвалтовне нашедши, тую швачку, дѣвку учтивую кгвалтомъ взелъ ib. 406 (1594).—Митрополита... праве кгвалтомъ примушано до присяги Кул. Мат. I, 70 (1596).

XVII. И проходѧчи воды землю, трафлѧютъ на мѣста скалистіи тѣсныи, и тамъ вода тиснучисѧ кгвалътомъ загрѣваєт'сѧ Транкв. Зерц. 13.—Другїи люде чстыи суть на дшѣ, а не чистыи на тѣлѣ, которым ґвалтомъ чистость отнѧто Гал. Кл. Раз. 55.—Першие... христіане тислися кгвалтом до царствія нбсного Єв. Реш. 23.—Не примушаєт... Гдѣ кгвалтомъ нѣкого з тыхъ которыи не хотѧтъ Єв. Вил. 62.—Бо-м тебе ко грѣху ꙅвалтомъ не приводилъ Суд Бож. 302.—Такъ взято єѣ ꙅвалтом (Сару) и пред фараона приведено Крон. Боб. 13.—Демко гетманъ усе Заднѣпря кгвалтомъ до себе приворочалъ Літ. Сам. 103.

XVIII. Взявъ у насъ дочку у ночѣ кгвалтомъ и держитъ у себѣ мѣсто подложницѣ Марк. IV, 220 (Л. Маз.).—Часть обозу полского зъ помененнои твани и грузкости вибейкавшися дерется кгвалтом на прикрую гору Вел. Сказ. 39.—Чомужъ тягнутъ римляне силою ґвалтомъ члка Ієр. Мих. 253.—Листя давай єму (хворому волові) ѣсти зъ сѣллю або и ґвалтомъ въ горло класти Укр. Госп. Пор. 69.

2. *Несподівано, раптом, нагло.*

XVII. (Діаволы) яко разбойникове ґвалтомъ впали в мѣсто Хрстово Рад. Він. 864.

I. **ҐВАЛТЪ**, *рм.* (пол. gwałt з нім. Gewalt). 1. *Насильство, примус, зневолення силою.*

XIV. Которая бы (застава) єму была черезъ злодѣйство; або черезъ кгвалтъ взята маєть присягнути Лит. Євр. I, 7 (1388).—А єму того то имѣня на противку кгвалтови хочемъ боронити ib. 17 (1388).

XVI. Нужда, кгвалтъ примушенье Зиз. Лекс. 103.—Княжна Галшка... около кгвалту паненства своєго на него (князя) правне доводити не могъла Arch. Sang. VI, 165 (1554).—Войтов сын... дѣвце... кгвалтъ паненский учинил Ж. Курб. II, 155 (1582).—Мицови все

(козаки) побрали, што мелъ, и жоне кгвалтъ учинено Арх. ЮЗР. III, I, 88 (1596).—Въ вѣрѣ никому не треба кгвалту чинити Хр. Фил. Апокр. 1008.

XVII. Насилїє: Ґвалт', мучителство, тіранство Бер. Лекс. 88. — Нужда [єст':] Потреба, мусъ... насилїє... ґвалтъ, примушенье ib. 99.— Напоминалъ, грозилъ козакомъ, ижъбы они никоторого кгвалту въ месте... не чинили Кул. Мат. I, 80 (1603). — Презъ кгвалтъ єсть отнятый домъ на Тарнавце Арх. ЮЗР. I, XI, 107 (1634).—Сімеон и Леввий, ґвал'ту сестри своєѣ над кнѧжатем... мстѧчисѧ, великую поражку... оучинили Єв. Калл. 257.— Цесарова... не смѣла чинити жадного ґвалту црквѣ бжой Єв. Реш. 236-б.—(Діавол) мовилъ: много ґвалтовъ терплю я от тебе Макарій Гал. Боги пог. 35. — Прищедши Семениха Лишиха... з дѣвчиною Настею дочкою своєю, оповѣдала кгвалтъ дочки своєй Кн. Мѣск. Полт. 32 (1693).

XVIII. О якомъ своємъ кгвалту... Гоготка... подала в суд доношеніє Кн. Нос. 13.—Когда конь вибивъ лопатку зъ ґвалтомъ и пухлина значная єсть потрєба ...дати заволоку Укр. Госп. Пор. 61.

2. *Крик, галас; бешкет, бійка.*

XVI. Забитого на том кгвалте... оказовали Ж. Курб. I, 62 (1575).—Наши мазурове... бегутъ зараземъ... отъ тамъ толь отъ пановъ депутатовъ як на кгвалтъ Кул. Мат. I,75 (1600).

XVII. Бо з посваровъ то стало... о що болши и сусѣде свѣдоми и слишали тен кгвалтъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 82 (1666).—Злочинци... побыли самого Івана... на том же кгвалте Прот. Полт. С. II, 29 (1684).—Чинили имъ великій кгвалтъ о гости Рук. Хрон. 16.—Оуслышали звоновъ великихъ кгвалтъ Літ. Льв. 244.

Ґвалту волать, кричати, ґвалтъ кликати, *оповіщати криком про ґвалт, насильство, кричати на поміч.*

XVI. Почали с того дому кгвалт кликати Ж. Курб. II, 31 (1572).—Кгдым кгвальту волать почала, первей битемъ, а потом затыканемъ губы... заборонили (волати) Арх. ЮЗР. VIII, III, 477 (1598).

XVII. Зараз сталам ґвалту волат Ак. Полт. Гор. Ур. I, 118 (1667).—Небожчица... кричала кгвалту Прот. Полт. С. I, 22-б. (1674).

XVIII. Такъ я ґвалъту закричалъ Вірші різдв. 127.—Вірші нищ. 1, 31.—Невѣста... не могла ґвалту кричачи людей до ратунку дочекатися Собр. Прип. 112.

На ґвалтъ; ву ґвалтъ дзвонити, ударити, *оповіщати про ґвалтъ, насильство або взагалі про те, що потрібує людської помочі, робити тривогу.*

XVI. Въ пятницу... на свитаню почато... на кгвалтъ звонити Арх. ЮЗР. I, I, 10 (1565).

XVII. Пан Руцкій зъ Муроховским кгды до манастыра кгвалтом нашедши, где сталася битва и дзвонили на кгвалтъ, котрого кгвалту правне на нас доходил Арх. ЮЗР I, XI, 344 (1615). — Казали въ великий звонъ на кгвалтъ звонити ib. I, VI, 682 (1634).—Тыє месчане на кгвалътъ ве звоны во всих церквах... ударивъши, возы жаковати хотели ib. III, IV, 592 (1651).—Атаманъ... ву кгвалтъ казалъ звонити Прот. Полт. С. I, 41 (1688).

3. *Тяжке положення, конечність.*

XVII. Єсли бы нужда и кгвалтъ вытягалъ, можетъ и непосвященною водою окрестити кого сщенникъ Гол. П. М. II, 214 (Муст. 1642).

II. **ҐВАЛТЪ,** *недосл. Крик на поміч: ратуйте!*

XVIII. Я кричу, а он мя кіем стал загрѣвати... ґвалтъ, ґвалтъ, люде добрѣ, ратуйте Укр.-Р. Арх. IX, 56.—Се онъ, се ооперникъ мой, ловѣте, ловѣте, вяжѣте, куйте тот часъ, в' темницȣ ведѣте!.. За что вязатъ и коват? ґвалтъ, ратȣйте люде Зб. № 1748 к. 3-б.

ҐВАЛЧЕНЬЕ, *рн.* (пол. gwałcenie). *Чинність від «ґвалтити», ґвалт.*

XVII. Снове Иякововы мѣсто сплюндровали мстячися з ґвалченя сестры своей Крон. Боб. 23.

* **ҐВАРДІЯ,** *рж.* (іт. guardia). *Військо, що первісно становило сторожу найвищих осіб.*

XVII. А сам (Тишкевич) з кгвардиею на конехъ въехалъ въ брону и през увес манастыр Арх. ЮЗР. I, VI, 588 (1627).

XVIII. Осинскій зъ кгвардією, а... Корицкій зъ полкомъ задихавшися прибѣгли до него (Вишневецького) Літ. Вел. IV, 17 (Пов. 1728).

ҐВАРНИЗОНЪ, ҐВАРНѢЗОНЪ, *рм.* (пол. gwarnison). *Див.* **Гварнизонъ, Ґарнизонъ.**

XVIII. Єслибы ваша милость до искоренєнія того кгварнѣзону Московского въ Стародубѣ застаючого... силы... не мѣлъ, теды радимъ... оттуль уходити Марк. IV, 219 (Л. Маз. 1707). В портахъ пруских... часть кгварнизону шведского бити мѣетъ Вел. Сказ. 130 (1656).

ҐВАЯКЪ, *рм.* (есп. guayaco). *Бот.* guajacum officinale. *Ґуаякове дерево.*

XVIII. Варити дерево ґваякъ, которое въ краму продается Укр. Госп. Пор. 62.

ҐВОЗД(З)ИКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Гвоздиковый 2.**

XVII. Давши єму... шапку кгарловую кгвоздзиковоє масти Прот. спр. пот. 148.—Забрал єго, оповедаючого, свиту ношеную и шапку кгарловую ношеную кгвоздикову Акт. Сарод. кн. 95.

XVIII. Мосулбесовъ червоних и кгвоздиковихъ сто чтыри Кн. Мѣск. Полт. 131-б.—Риз пара штофових ґвоздикових РКПЛ. 31.

ҐВОЗДИКОЛЮБЕЦЪ, *рм. Той хто любить ґвоздику (присмак); ласун, розкішник.*

XVII. Єще еси тѣлу угодникъ, еще єси... имберолюбецъ, кгвоздиколюбецъ Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

ҐВОЗДѢКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Гвоздиковый** 2.

XVIII. Ризи бѣлозлотоглавніє с кам'єю матеріалною ґвоздѣковою РКПЛ. 28.

ҐВОЛИ, *присл.* (пол. gwoli). *На волю, на бажання.*

XVI. Што королъ єго милость кгволи єго милости позволилъ Бер. соб. 198.—Але—дай то, ижъ Влоши того замолчали (и) кгволи своимъ папежомъ Отп. И. П. кл. Остр. 1105.

XVII. Ґволи упадку народу людского зступи з маєстату славы своей Карп. Каз. 128.—Владыка Луцкий выдал позов свой духовъный по мене кгволи єго милости княжати Юрю Чарторискому Арх. ЮЗР. VIII, III, 548 (1618).

ҐВѢНТОВАНЫЙ, *прикм.* (пол. gwintowany). *Що має ґвинти.*

XVII. Мудничка мосяндзовая мушкетов кгвѣнтованих два... и казанокъ Прот. Полт. С. II, 132-б. (1686).

ҐВѢНТУВКА, *рж.* (пол. gwintówka). *Ґвінтова рушниця.*

XVIII. Кгвѣнтувокъ осмъ Літ. Вел. IV, 115 (Реєстръ Пал. 1704).

ҐВѢНТЪ, *рм.* (пол. gwint з нім. Gewinde). *Скрут, звій на шрубі; теж в рурі.*

XVIII. Купилъ бы (сотник Конотопський) двѣ ручници терновки, зъ якихъ кождая былабъ о семи кгвѣнтахъ Журн. Дан. Апост. 62.

ҐДА, *присл. Див.* **Ґды.**

XVII. Єда в росказаню моєм будете ходити... дам вам дожчъ в час свой Крон. Боб. 53.

ҐДАКАТИ, *дс.* (пол. gdakać). *Кудкудакати (про кури).*

XVII. Кокош' скоро знесет яйце, зараз крычить, ґдачетъ Рад. Ог. 38.—Не ґдач якъ курка знесши яйце ib.

ҐДАНСКЫЙ, *прикм. від м. Ґданська. Зроблений у Ґданську.*

XVIII. Скатертей ґданскихъ три и ручниковъ ґданскихъ пять Быт. млр. обст. 354.—Пуздерко, а въ немъ 5 фляшок водокъ кгданскихъ Дн. Марк. II, 197.—Погребец ґданской въ коємъ пляшокъ... 4 Арх. Люб. 25 (1764).

ҐДЕ, *присл. Див.* **Где 1.**

XVII. Розказав Ісус Навин... золото [и] серебро приносити на кивот гсдъ, ґде што знайдут дорогоє Ветх. Сказ. 32.

ҐДИ, *присл. Див.* **Ґды.**

XVII. Очи встягай, кгди бовѣм не встягнеш, забѣгнут Пер. иссл. и мат. 82.—А ґди б ти ся єще на сію угоду важил в найменшой речи Васіля турбовати, теды... повинен буду платити... 20 таляров Ак. Полт. Гор. Ур. II, 72 (1670).

XVIII. Ґди буду вмерати, могу тую отчизну я вамъ отказати Вірші різдв. 131.—Ґдижъ єси чловече, людемъ смерть задавал, а на себе ся чого сподѣвал Сл. о см. 18.—Ґди ж добриє учинки походити мѣют з доброй волѣ Єв. Реш. 355 (1710).—(Хмельницький) кгди вопрошенъ билъ... учинилъ неосторожне такий на слово панское отвѣтъ Вел. Сказ. 6.

Ґди-мъ, *присл.* (ґди + есмь).

XVIII. А над то, кгдимъ просилъ в той мѣре єго, Чаплинского на себе респекъту и призрѣнія, и о верненіє виманенних привилеовъ теди онъ... в тѣсноє... велѣл мя въринути възенє Вел. Сказ. 20.—ib. 24 (1648).

Ґди-бы, *присл.* (пол. gdyby). *Колиб.*

XVII. Єдибы неподозраного а нѣ нагане-ного с крадежу поймано сужено быт маєт Ак. Полт. Гор. Ур. I, 90 (1667).—Єдибы Гсдь Бгъ обявил шкодцу обѣ сторонѣ повинни будут того Правъне доходити ib. 128 (1668).

Ґди-би-смо, *присл.* (ґдиби + єсмо). *Коли б ми.*

XVII. Кгдибисмо их не вкупѣ поймали по нощы то на нас вся пеня Ак. Полт. Гор. Ур. I, 83 (1666).

ҐДОВИЦЯ, *рж. Див.* **Вдовиця.**

XVIII. Кмѣтци ґдовици... коли и отдаватисѧ будутъ безъ панского доволѣчѧ, из хыжи пагай не идутъ, бо ажъ пуйдутъ, ихъ худоба оу пански руки прійдетъ Урб. 69.

ҐДЫ, *присл.* (пол. gdy). *Коли, як.*

XV. А про то кгды за ласкою и справою Духа Светого церковъ восточная... отъ єдиности светоѣ Римскоѣ церкви хвѣялася... теперъ вже приведена єсть до єдиности Ак. ЗР. I, 56 (1443).—Тежъ, кгды бы есмо зъ нашоє ласки нѣкоторому нѣшто дали... отъ того жадный тивунъ... не маєтъ брать... посулу ib. 121 (1492).

XVI. Єгда, кгды Зиз. Лекс. 98.—Кгъды день третий понедѣлокъ прышолъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 217 (1534).—А потомъ дей кгды небожчик отецъ мой з того свѣта зшолъ тогды панъ Иляшъ Несвѣцъкий... постановене вчинилъ ib. VIII, III, 51 (1563).—Доброе кгды не по воли божей бываєтъ не добро єстъ Отп. кл. Остр. И. П. 380.

XVII. Блáго: ґды пи́шетсѧ без титлы, в' рóсской мовѣ значитъ: не гарáздъ, мдлé Бер. Лекс. 4.—Єгдá: ґды когда, коли ib. 40.—Кгды желѣзо роспаленоє въ огни вложишъ оу воду, тогда чинитъ шоумъ Транкв. Зерц. 10.—Доколя збираєтъ кождый єсть милосердным, а ґды уже пѣнязей зберетъ достатокъ, руки свои истиснетъ Лѣств. 27.—В том оного (хлопца)... упевняю, абы... родича не слухал, ажъ поки ґды одийде єму назначоная черта Кн. Цеху Кр. 10 (1678).

XVIII. А млын не єдному пну догажаєтъ, ґды на всю околичност хлѣба настатчаєт Клим. Вірші, 106.—Питалася своєго сына если онъ нашол якіє гроши... которій кгды сказалъ мнѣ, же найшолъ, теды я обявила того жъ часу урядови седневскому Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 80 (1713).

Ґды-бы, *колиб.*

XIV. А кгды-бы жидъ былъ посвѣтчон, тогдѣ жидъ виною маєть быти каранъ за поступокъ Лит. євр. I, 19 (1388).

XVII. Аще: если́ бы, ґды бы Бер. Лекс. 1.—Якобы слава твоя, отче, проквитала, кгдыбы ся с' книгъ хвала Бжая помножала Бер. Вірші, 66.

Ґды-бы-сте, *колиб ви.*

XVIII. А способ бы вам такий слушен был на тоє, ґдыбысте кіями шмаровали за тоє Клим. Вірші, 163.

Ґды-жъ, *по тому, через те.*

XVI. Кгдыж єсмо пана Иляша Несвецкого ув Угринове зпашли, тогды я далъ єму до рукъ єго лист врядовый Арх. ЮЗР. VIII, III, 53 (1563).—(Дочка) моцъна будет уєхати у дворецъ и в села вышей помененые ... кгдыж я то (села) не обчому, але дитяти своєму, которое єсми умиловалъ дарую ib. 22 (1570).

XVII. Котроую (ласкоу) на насъ (Богъ) обфите выльляти рачилъ, кгдыжъ народ людзскій в оупадку неперебачил Бер. Вірші, 67.—Кгдыж сѧ жадным не хочешъ вѣтром оуносити Тит. 15 (Митура, 1618).—Так... Ісисара воєводоу силы Авинѧ подчас упадку єго, ґдыж бы быв не люг спати, то не погыб бы быв Ветх. Сказ. 66. — Правотитисѧ из нами хочет Пан Бгъ, ґдыж нас припадками якыми навижаєтъ Бгъ и такыми познаванми нас на суд страшный зовет ib.

Ґды-когда, *коли.*

XVIII. В' мнстыр прибыл тымъ бываєтъ, паче ґды когда пчела добрѣ урожаєть Клим. Вірші, 64.

Ґды-мъ (ґды + єсмь), *коли я, як я.*

XVI. Кгдымъ тихо въ домъ свой... пришолъ, засталемъ дей Станислава Арх. ЮЗР. VIII, III, 474 (1596).

XVII. Которого (шевця) кгдымъ питалъ: для чого бы стоялъ тамъ? — порвалъ презъ окно Прот. спр. пот. 128.

ҐДѢ, *присл. Див.* **Где.**

XIV. А въ поли (граница), кгдѣ собѣ проорутъ нивы, то ихъ имѣєтъ прислушати Ак. ЗР. I, 21 (1375).

ҐДѢ-КОЛВЕКЪ, *присл.* (пол. gdziekolwiek). *Де тільки.*

XV. Церквамъ всимъ кгдѣ-колвекъ въ панствахъ нашихъ будучымъ вси села и державы... которы зъ стародавна до оныхъ церквей належали... умыслили **єсмо** привернути Ак. ЗР. I, 57 (1443).

ҐДѢ-КОЛИ, *присл. Коли.*

XIV. А кгдѣ коли служебникъ беретъ волы, а панъ... боронитъ, а не хочетъ выдать, тогды намъ маєтъ заплатить вину 15 Ак. ЗР. I, 6 (1347).

ҐЕЄННА, *рж. Див.* **Геєнна.**

XVIII. (Пекло) зовет ся кгеєнна, то єст огєн пекельный Пам. укр. м. IV, 27. (Сок. Рк.).

ҐЕЗЪ, *рм.* (пол. giez). *Велика муха кусюча; коли вона кусає худобу, то худоба дрочиться* (oestrus bovis) *ґедзь.*

XVII. Ґезъ - скоктаніє Синон. сл.-р. 19.

ҐЕЛЕТКА, *рж. Здрібн. від «келихъ».*

XVI. Стамна, кгелетка, збанъ Зиз. Лекс. 106.

ҐЕМУЛЯ, *рж. Галєра.*

XVIII. 1669... Бѣлогородская Орда, Юрія Хмелницкаго поймавши отослали въ Царигородъ, которого посажено въ ґемулѣ Лѣт. ЮР. 79 (Кр. лѣт. оп.).

ҐЕМѢЯ, *рж.* (тур. gemi—корабель). *Четверобоке судно сплавляти збіжжя тощо.*

XVIII. (Майстри) робят окренты, кораблѣ и ґемѣи Клим. Вірші, 189.

ҐЕОҐРАФІЯ, *рж.* (гр. γεωγραφία). *Опис землі, землепис.*

XVII. В' книзѣ 3: ґеоґрафіи Гал. М. Пр. 183.

ҐЕОМЕТРА, *рм.* (γεωμέτρης). *Землемір, той що вміє міряти землю.*

XVII. Повѣдают Ґеометрове, которыи свѣтъ мѣрѧтъ, же пекло єдинакую маєтъ долготу, ширрту и глубину Гал. Кл. Раз. 363.

ҐЕОМЕТРІЯ, *рж.* (гр. γεωμετρία). *Наука міряти землю (в стародавності).*

XVII. Ґеометрія—землемѣріє Синон. сл.-р. 19.

ҐЕРЕЗѢЯ, *рж. Див.* **Герезія.**

XVII. То єстъ ґерезѣѧ несторїан'скаѧ от церкви хрстїанскои выклѧтаѧ Гал. М. Пр. 112.

ҐЕРМАЧОКЪ, *рм. (Здрібн. від* тур. armjak). *Рід зверхньої чоловічої одежі.*

XVII. Муравскимъ кгермачкомъ ся покрывають Ак. ЮЗР. II, 242 (И. Виш.).

ҐЕРМЕКЪ, *рм.* (уг. gyermek). *Той хто носив за лицарем оружжя, зброю—джура.*

XVI. Сам єє бивал (малжонку) и кгермкови своєму бити єє казал Арх. ЮЗР. VIII, III, 47 (1563).

ҐЕРНАЛЬ, *рж.* (гол. garnaal). *Зоол.* Crangon vulgaris.

XVIII. Были... на корабляхъ и тамъ купилъ двѣ ґернали за 2 р. 50 к. Дн. Хан. 318.

ҐЕРОДА, *рж. Див.* **Герада.**

XVIII. До ґероди принадлежить все то, что к' женскому одѣянію принадлежить, да кромѣ того гуси, кури и протчіє живности Стат. 192.

ҐЗИГРЕНЕТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Грезетовый.**

XVIII. Кафтанъ мужескій матеріялній ґзигренетовій зеленій Быт. млр. обст. 356.

ҐИҐАНТЪ, ҐІГАНТЪ, *рм.* (гр. γίγας). *Велетень.*

XVII. Исполинъ: ґиґант', велетъ, ол'брым, дужій а великій 'члк' Бер. Лекс. 60.—Ґиґантъ—исполинъ Синон. сл.-р. 19.—Мармарика... класы такъ великіи выдает, жесѧ до палцевъ ґиґантовъ прировнѧти могутъ Рад. Ог. 201. — Былъ теж учнем' єго Невродъ Ґиґантъ Літ. Рук. 8-б.

ҐИЛОВЫЙ, *прикм. Що хорує на ґилу* (Hernia).

XVIII. Аще кто ґиловий... єсть, то взять (біб) столкти з медомъ преснимъ мелко смешать на дще исти Млр. дом. лѣч. 58.

ҐИНДЕҐА, *рж.* (?).

XVII. Ѕ лѣтера показѹєтъ в' шии 2 жили в тилѣ голови над раменами, зовѹчиисѧ подокторскѹ ґиндеґи, албо кѹтнии названіи Кр. н. 306-б.

ҐИСАРЧИКЪ, *рм. Учень «ґисара».*

XVII. Матвѣа Кгисарчика въ друкарни зедналисмо цетнар ляти лѣтер Арх. ЮЗР. I, XI, 344 (1614).

ҐИСАРЪ, *рм. Див.* **Гисаръ.**

XVIII. Яко писалас іным ремесникам хвала: так тымже предреченнымъ пишет сѧ похвала... гафарямъ... ґисарам... ґонтарам Клим. Вірші, 122.

ҐІГАНТЪ, *рм. Див.* **Ґиґантъ.**

ҐЛАСКАТИ, *дс. Див.* **Гласкати.**

XVII. Словеса правѣ премудрыхъ не повинны ґласкати и увеселѧти, але колоти Рад. Він. 18.—Казнодѣѧ албо проповѣдникъ... не повиненъ мѧкких выборныхъ и ласкавых словесъ, которыє бы тылко уши ґласкали и увеселѧли уживати іb.

ҐЛЕЙ, *рм. Клей, гливкий сік, що тече з дерев, коли вони хорі.*

XVIII. Ґлей вишневий кто поутру ясть... побуждаєть к ядению Млр. дом. лѣч. 55.

ҐЛЕЙСТА, *рж. Див.* **Ґлийта.**

XVIII. Взять оливи... ґлеисти весма мѣлко тертой... усмажить перве оливу з клейтою густо Млр. дом. лѣч. 40.

ҐЛЕЙТОВАТИ, *дс.* (пол. glejtować). *Охороняти, забезпечувати.*

XVI. Кглейтуємъ симъ нашимъ листомъ отъ моцы, кгвалту и всякого насильства Ак. ЮЗР. II, 142 (1540).

ҐЛЕЙТОВНЫЙ, *прикм.* (пол. glejtowny). *від «ґлейтъ».*

XVI. Даємъ вамъ сесь листъ нашъ кглейтовный, за которымъ абы єсте смѣле а беспечне на листъ старосты Черкасского (вертались)... не выстерегаючися казки за тотъ таковый выступъ свой Ак. ЮЗР. II, 141 — 142 (1540).

ҐЛЕЙТЪ, *рм.* (з ст. нім. Gleit). *Свідоцтво на вільний переїзд або побут; лист безпечности.*

XVI. Ты... можешъ самъ тому добрѣ зрозумѣти, ижъ намъ... кглейтовъ нашихъ не годится ломати Ак. ЗР. II, 144 (1522).—Ты... имѣнья въ панствѣ нашемъ подъ нами маєшъ, и жадная потреба тобѣ не вказуєтъ кглейту нашого іb. 342 (1537).—За упевненемъ и кглейтомъ єго кролевскоє милости... до панства єго кролевскоє млсти приєхал Ж. Курб. I, 232 (1583).

XVII. А до єго Кор. м. пана... о привилей и кглейтъ стараючисе, отъєхалъ Гол. П. М. I, 564 (Выш. Кн. Вол. 1637).—Той члвкъ... пришолъ уфаючи ґлейту ншому Крон. Боб. 211.—Єму дали кглейтъ доброволне до Риму пріѣхати Рук. Хрон. 143.

XVIII. Єсли обжалованній до году и шесть недель ґлейтомъ виведется, то все забранноє от кого-нибудь, єму пополнит би Стат. 65.

ҐЛИЙТА, *рж.* (пол. glejta). *Спеціяльно оброблене оливо у порошку.*

XVII. Прошка (до фарб друкарських)... рожные яко то: бурштинъ, мѣлѣя и кглийта Черн. тип. 574 (1679).

ҐЛІОБУСЪ, *рм.* (лат. globus). *Куля, що дає образ землі.*

XVIII. Сестра п. судіина дала мнѣ gліобуси меншіє Дн. Марк. III, 40.

Див. **Гліобъ.**

ҐЛІОЗОВАТИ, *дс.* (ст. пол. glozować). *Вискрябувати, вигладжувати, затирати (з письма).*

XVII. Же бы южъ намнѣй в немъ (реестрѣ) не поправовати и некгліозовати Стат. Полоцк. Бр. 11.

ҐЛІОТЪ, *рм.* (ст. пол. glot, з нім. Gelöte). *Залізо січене, щоб набивати рушницю, сіканка.*

XVIII. Ханского забито сестренца кгліотомъ желѣзнымъ Літ. Черн. 86.

ҐЛОВНЫЙ, *прикм.* (пол. główny). *Головний.*

XVI. Ризы 1 одамашки жолтоє, на них окладка злотоглавовая кгловная Арх. ЮЗР. I, I, 366 (1593).

Див. **Головный.**

ҐЛОЗА, ҐЛОССА, *рж.* (гр. γλῶσσα). *Рядок.*

XVII. В Сакъсонѣ артикулу 114 описаном в gлозѣ второй Ак. Полт. Гор. Ур. I, 90 (1667). —Таким Арґументом... Рабин Ханги... в'ґлоссѣ фалму 71: дишкуруючи, але єго той Арґумент' и штурм' в' нѣвеч обернул Іаковъ Гал. М. Пр. 319-б.

Див. **Глосса.**

ҐЛУБЪ, *рм.* (пол. głąb). *Пень деяких рослин, як капусти, салати.*

XVII. Потым' знайшли великій ґлубъ капустный, на которомъ єго завѣсили Гал. М. Пр. 365.

ҐЛУПЫЙ, *присл.* (пол. glupy). *Див.* **Глупый.**

XVII. Іосифъ... воленъ былъ от меча злыхъ и gлупихъ людий Крон. Боб. 210-б.

ҐЛЯНСЪ, ҐЛЯНЦЪ, *рм.* (нім. Glanz). *Полиск, блиск; краса; чистість, непокаляність.*

XVI. Прото (кнжа млсть) теж цвѣту и кглѧнсу вѣры прародителнои своєи чоужими п'стротинами не помазал Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 32.

XVII. Тут ясност и ґлѧнцъ чистоты смараґдовои Рад. Ог. 185.

ҐМАХЪ, *рм.* (нім. Gemach). *Покій, кімната, горниця; велика будівля.*

XVI. (Римлянин) беспечне въ скляномъ, а всѣмъ презрочистомъ кгмаху мѣшкалъ Хр. Фил. Апокр. 1332.

XVII. По смерти не съ христіаны, але зъ Содомляны въ одной обители и кгмаху ся знайдеши Ак. ЮЗР. II, 219 (И. Виш.).—Ухвалили пану Александрови Прокоповичови ключи отдати... до кгмаховъ братскихъ Арх. ЮЗР. I, XI, 149 (1644).—В' раи знайдуєтсѧ сѣмъ ґмахов великих и знаменитых Гал. М. Пр. 65-б.—Ижбы... и нас самых приняв хс гь в пресвѣтлыи свои кгмахи... нбсные Єв. Реш. 6-б.—На тых gмахахъ збърои и инши речи... ховано Крон. Боб. 113.

XVIII. Смутніє ґмахи и ляменти, преч уступѣте, а Христа воскресшаго из мертвих миле примѣте Укр.-Р. Арх. IX, 78. —Ґмахи пекелнія вереи вѣчныя крушатся, врата мѣдная ужя желѣзная ломятся ib. X, 249.—Всѣ діаволи утекли в глубокиє ґмахи Вірші Різдв. 133.

ҐМАШОКЪ, *рм.* *Здрібн. від «ґмахъ».*

XVII. В том же кгмашку іевангелѣй давнои едиціи нашои дефектовых штукъ—3. Арх. ЮЗР. I, XI, 183 (1656).

ҐМИНОКЪ, *рм.* *Здрібн. від «ґминъ».*

XVIII. До зобранного народу въ великомъ кгминку передъ ратушомъ стоячого, выходили... панове высланные отъ... пана Гетмана Літ. Вел. III, 549.

ҐМИНЪ, *рм.* (пол. gmin, нім. Gemeide). *Загал людей, нарід; поспільство.*

XVII. Множтву (благочестивых) и кгмину... которому хс єст головою Діал. о пр. вѣрѣ. 324-б.—(Чудо) о насыченю так великого кгмину людий Єв. Реш. 101-б.—Зыйшелся ввес gминъ и радные пнове Крон. Боб. 199.

XVIII. Плачъ и нарѣканѧ якобы вшиткого ґмину людій обоєй плоти Пам. укр. м. IV, 239 (Присл. Рк).

ҐМЫРАТИ, *дс.* *Див.* **Гмырати.**

XVI. Быхмо... своими... человѣческыми умышленми о недостигненомъ существѣ не ґмырали О єд. вѣрѣ, 715.—Видите ижъ не потреба зъ розумами вылетати, але такъ вѣрити, яко написано, а выш'ше себе и надъ писмо не кгмырати Ист. о Разб. Флор. соб. 451.

XVII. Для того, же ся мѣшаєте и кгмырете в неналежныхъ справахъ Гол. П. М. II, 89 (М. С. 1634).—Арх. ЮЗР. I, XI, 109 (1634).

ҐМѢНТЪ, *рм.* *Див.* **Ґминъ.**

XVII. Федора... препрошовала єє при кгмѣнту людей сюль околичных Акт. Старод. кн. 79.

ҐМѢНЪ, *рм.* *Див.* **Ґминъ.**

XVII. Жаденъ рицеръ кгды с пляцу зъєдет, по розеханю ся кгмѣну, выйграти короны юж неможет Лѣк. на осп. ум. 28. —Апстоли... збунтовали на него ввес ґмѣнъ людий Жит. Св. 473.—Цноты твои... всему свѣту явны,

а в' кгмѣне православных велице похвалны Тит. 16 (Митура, 1618).—Іс... до вѣрен_ѧ собѣ привелъ людій и особливе з посполитого кгмѣну простых и щирыхъ Єв. Вил. 122-б.

XVIII. От converse превеликого кгмѣну охотниковъ и слуг воєних... замокъ зо всѣх кролевскихъ спрятовъ и оздобъ будетъ обнаженъ Вел. Сказ. 139.

ҐНИПЪ, *рм.* (пол. gnyp, сер. гор. нім. gnippe). *Ніж шевський.*

XVIII. (Швець) почнет своє всякоє начинє роскладати яко то копыла... ґнипы, дратвы Клим. Вірші, 103.—Треба... мѣстце зранене ґнипомъ розрѣзати Укр. Госп. Пор. 69.

ҐНОТЪ, *рм.* (нім. Knoten). *Кручені нитки, що горять в свічці, в лямпі, в каганці.*

XVII. За кгноты до свѣчь далем грош. пулдевята Арх. ЮЗР. I, XI, 346 (1616).

XVIII. Дано на ґноти 3 к. Дн. Хан. 121.—Бабѣ, что смотала моточки бавелняніє и ссукала на ґноти трикирных свѣчъ... дал 30 к. Ризн. Соф. Кн. 128-б.

ҐОДЛО, *рн.* (пол. godło). *Гасло, пароль, умовлений знак або слово.*

XVII. Пани... зоставивши... в оным дому... Рожковского слугу и зрайцу уже на то (вбивство) приготованого, давши му до оноє роботы кгодло, до гумна... одешла Арх. ЮЗР. III, VIII, 499 (1604).

ҐОДЫ, *рм.* (пол. gody). *Бенкет, баль, учта.*

XVII. Фока... дочку... давалъ за Приска и ґоды веселныє єй справовалъ Крон. Боб. 335-б.

ҐОЗИРЪ, *рм. Див.* **Гузыревье.**

XVIII. Ґозири жита ярого варити Млр. дом. лѣч. 22.

ҐОЙ, *рм.* (гебр. goim—чужоземці, вороги). *Кождий, хто не юдей.*

XVII. Ваши жиды наших хрстіан ґоѧми, то єст поганами називают' Гал. М. Пр. 376-б.—А цозъ то ти мовис, ґою, такого Интерм. 80.

ҐОЛДОВАТИ, *дс. Див.* **Голдовати.**

XIV. Хочемъ кголдоват королев и єго королици и єго дѣтем ЮРГр. № 23 (1388).

ҐОЛДЪ, *рм. Див.* **Голдъ.**

XVII. Кгданщане... въ кголдъ стародавный знову поступили Сб. лѣт. 76 (Кієв. лѣт.).

ҐОЛЕВЫЙ, ҐОЛІОВЫЙ, *прикм. від «ґоль».*

XVIII. Ризъ пара блакитних ґоліових РКПЛ 30.—Кунтушъ ґолевій жолтій легкій, локоть девятъ Арх. Люб. 13 (1745).—Ризы ґолевіє Арх. ЮЗР. I, II, 21 (1759). *Див.* **Голевый.**

ҐОЛЕҐА, *рм. Див.* **Колега.**

XVII. Пред нами и судом нашим городовым Полтавским... войтом зо всѣми єго кголегами Ак. Полт. Гор. Ур. I, 152 (1669).

ҐОЛЬ, *рм. і ж. Рід хінської шовкової тканини.*

XVIII. Рызъ пара зеленого ґолю с камями блакитно-квѣтчастими РКПЛ. 30.—Лиштва матеріалная ґолѣ красной з квѣтомъ зеленымъ Ризн. Соф. кн. 30-б. *Див.* I. **Голь.**

ҐОНТА, *рж.* (пол. gonta). *Див.* **Ґонтъ.**

XVI. А побой кгонты округлый, якъ въ Миляновской дворной князя Курпского церкви, жебы былъ вробленъ Арх. ЮЗР. I, I, 79 (1577).

XVIII. (Ґонтарі) выробляют... ґонту церкви побивати Клим. Вірші. 182.—Данило поступился... поставити єй Марии хату и покрити ґонтою Кн. Мѣск. Полт. 226-б (1727).—Церковь... покривать ґонтою и покожушить всю безъ остатка Арх. Сул. 251 (1766).—Свѣтлицъ три... подъ одну кровлю, кгонтами побивани Быт. Млр. обст. 338.

ҐОНТАРЪ, *рм.* (пол. gontarz). *Ремісник, що робить ґонту, ґонтар.*

XVIII. О ґонтаряхъ, що кгонты робятъ Клим. Вірші. 182.

ҐОНТОВЫЙ, *прикм. від «ґонта, ґонтъ».*

XVI. Узяли... гвоздьє кгонтовоє у фаскахъ Арх. ЮЗР. III, I, 25 (1590).—Латноє и кгонтовоє гвоздя побрано ib. I, VI, 161 (1597).

XVII. Єще за 4 фаски гвуздя кгонтового далем злотых десят Арх. ЮЗР. I, XI, 347 (1617).

ҐОНТЪ, *рм.* (пол. gont). *Дощечки, щоб крити дах.*

XVI. Видно было на кровле драници зодраны, тогъды они тую дыру кгонтами (забили) Ж. Курб. I, 96—97 (1578).—Будоване въ томъ дворе: домъ великий, кгонтами побитый Арх. ЮЗР. VI, I, 204 (1590).—Хотечи, съ повинности моєє, церковь... приоздобити... послаломъ дей былъ колкодесятъ подводъ зъ деревом: кроквей, латъ, кгонтовъ и иноє матерни ib. I, I, 300 (1591).

XVII. Дщица: Таблица, дощка, дощечка. ґонтъ Бер. Лекс. 39.—Лѣскова жона... пожъ мнѣ... дала, кгонту якъ бы моглъ зорвати Прот. Полт. С. I, 211-б (1699).

ҐОНЧИЙ, *прикм. Див.* **Гончий 2.**

XVIII. Осмій (рондзикъ) кгончій, старій Літ. Вел. IV, 116 (Реєстръ Пал. 1704).—Цена собакамъ за пса брехуна 3 копи, за ґончого 3 рублѣ Стат. 76.

ҐОСПОДАРНЫЙ, *прикм. Див.* **Господарный 2.**

XVII. Члкъ нѣякис бывъ кгосподарный Єв. Реш. 118.

ҐОСПОДАРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Господарскый** 2.

XVII. Псы ѣдят од уломков... которые падают од столу кгосподарского Єв. Реш. 108.

ҐОСПОДАРСТВО, *рн.* (пол. gospodarstwo). *Див.* **Господарство** 2.

XVII. Час немалый баба промешковала, кгосподарства доглядаючи Ак. Полт. Гор. Ур. I, 12 (1664).

ҐОСПОДАРЪ,-РЬ, *рм.* (пол. gospodarz). *Див.* **Господаръ.**

XVII. П. Матиашъ. яко шпиталный кгосподаръ, одповидѣлъ недостатокъ шпиталный Арх. ЮЗР. I, XI, 150 (1644).—Кгосподаръ послав его (сына) на кгрун'та свои пасти свинѣ Єв. Реш. 7-б.—Самарянинъ... два сребники... дав оному кгосподаревѣ ib. 12.—Кгосподар мой Гаврило Кн. Мѣск. Полт. 33 (1693).

XVIII. Котрой згубѣ ґди ґосподар,... якая причина питав, то я... як юриста отповѣдав Укр.-Р. Арх. IX, 70.—Чрезъ человѣка ґосподарѧ, который насадивъ вiноградъ виражаетсѧ Бгъ отцъ цѣлого свѣта Науки парох. 62.

ҐОСПОДИНЯ, *рж.* (пол. gospodyni). *Див.* **Господиня** 1.

XVII. Ґосподиня моя пожиткует Ак. Полт. Гор. Ур. I, 121 (1667).

ҐОТОВАЛНЯ, *рж.* (пол. gotowalnia). *Накриття на туалет; взагалі накриття.*

XVII. Воздушокъ на келех сетковый злогомъ робленый, кготовалня чорным шитемъ шита, хустъка Московская Сб. стат. II, 90 (1617).

ҐОТСКЫЙ, *прикм. Див.* **Готскый.**

XVII. Янъ Казимер з ласки Божое королъ польский... шведский кготский дедичъный королъ Арх. ЮЗР. III, IV, 464 (1650).—Нарсесъ гетманъ Ґрецкій... звѣтѧжилъ Тотилѧ кролѧ Ґотского Гал. Кл. Раз. 328.

ҐОТТЪ, ҐОТЪ, *рм. Див.* **Готы.**

XVII. За часу першихъ кготов Жит. Св. 378-б.—Села... в Далмацїи по збуреню срогихъ ґоттовъ... попродалъ. ib. 435-б.

ҐРА, *рж.* (пол. kra?).

XVII. Іовъфимови Скойтинови правую руку выбили, костъ по кгру оттяли Арх. ЮЗР. III, IV, 465 (1650).

ҐРАБАРЪ, *рж. Див.* **Грабаръ.**

XVI. Ремесленики всякого ремесла маютъ быти на одной вольной волоцѣ ставлены отъ ревизора... то естъ... бондары, рыболове, кграбары Ак. ЗР. III, 88 (1557—1558).

ҐРАБЯ, *рм. Див.* **Грабя.**

XVII. Георгий... учиненый на остатокъ камитомъ або ґрабем то естъ яко бы обецным паном при цесару Жив. Св. 139.

ҐРАДУЛЕЦЪ, *рм. Див.* **Ґроґулецъ** (?).

XVIII. Ездили в поле з ґрадулцами и позно повернулис Дн. Марк. IV, 88.

ҐРАДУСЪ, *рм.* (пол. gradus). *Ступень на сходах.*

XVII. Що значат ґрадусы у горного сѣдалища? Рук. Црк. 4.

ҐРАДЫНАПОЛЬ, *рм.* (фр. gros de Naples). *Шовкова тканина, що вироблялася у Неаполі.*

XVIII. Ґрадынаполю 30 аршинъ Арх. Люб. 22 (1764).

ҐРАДѢЛЕЦЬ, *рм. Здрібн. від «ґраділь». Дишель у плуга, граділь.*

XVIII. Писалемъ до стар. крис. о присилцѣ ґрадѣлця Дн. Марк. III, 124.

ҐРАЗЕТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Грезетовый.**

XVIII. Гафтована ґразетова запаска Вѣн. реестръ, 46.

ҐРАЙЦАРЪ, *рм.* (нім. Kreuzer). *Монета в Австрії $^1/_{100}$ гулдена.*

XVIII. От всѧкаго ягнѧти заплатитъ кметь 4 ґрайцари Урб. 57.

ҐРАМАТИКА, ҐРАММАТИКА, *рж.* 1. *Див.* **Граматика** 1.

XVI. Словен'скій языкъ... безъ поганскихъ хитростей и руководствъ се же єстъ кграматикъ, риторикъ... къ богу приводитъ Ак. ЮЗР. II, 210 (И. Виш.).

XVII. Дали его (Алексея) учитися ґраматики Жит. Св. 63-б.

2. *Див.* **Граматика** 2.

XVII. Выдатокъ на интреликгатора... 40 кграматикъ по грошей 4; за нихъ злотыхъ 5. Арх. ЮЗР. I, XI, 76 (1611).—Кгромматик кгрецких звязаных семъ ib. I, XII, 8 (1619).

3. *Книга на перше навчання.*

XVIII. Шевцѣ... учнев своих людзкости научаютъ i особливе розной теж своей полѣтики: из' книги з разницы шевской честной ґрамматики Клим. Вірші, 103.

ҐРАМАТИЧКА, *рм. Див.* **Граматичка.**

XVII. П. Ялинскій... въ Новгородку выдруковалъ тры тысячы книжечок, то естъ кграматички часловцѣ Черн. Тип. 576 (1689).

ҐРАМОТКА, *рж. Здрібн. Книжка, що по ній вчили дітей читати й писати.*

XVIII. Тотъ Каріонъ... привезлъ... великій аркушовій букварь, албо кграмотку для ученія дѣтей потребную Літ. Вел. III, 417.

ҐРАНАТА, *рж.* (нім. Granate). *Знаряддя начинене порохом, що ним стріляють з гармат.*

XVII. Трубецкій... облегши Гуляницкого в Конотопѣ... держалъ в облеженю... подкопами и кгранатами великими промислъ чинячи Літ. Сам. 56 (1659).—Великіє ꙉранати в городъ пускали (козаки) ib. 185 (1695).

XVIII. По спаленю чрезъ ꙉранату города, самъ комендантъ в замку... зашпунтовался Вел. Сказ. 243.

ҐРАНАТОВЫЙ, *прикм. Кольору овоча* Punica granatum, *темносиній, індиґовий.*

XVI. В той же скрыни было полкопеняче кгранатовоє кунами подшитоє Ж. Курб. II, 218 (1590).—Жупанъ канавацовый, делея кгранатовая Арх. ЮЗР. I, VI, 136 (1597).

XVIII. Кгранатовый суконный жупанъ старій Быт. Млр. обст. 346.—Послалемъ сукна ꙉранатового Дн. Марк. III, 172. — Омофоръ среброзлатоглавій ꙉранатовій Реєстръ Ризн. Соф. 3-б. — Кафтанъ... китайки ꙉранатовой Прот. Полт. С. IV, 199-б (1757).

ҐРАНАТЪ, *рм. Мінер.* Selex granatus. *Прозорий камінь темно-червоний на колір; вживають на жіночі прикраси.*

XVII. (Въ) Индії знайдуєтсѧ камень барзо дорогій, которого инныи называютъ ґранатом Рад. Ог. 396.

ҐРАНДУКЪ, *рм.* (фр. grand duc). *Титул деяких державців західньо-европейських; князь.*

XVII. Рудольѳъ цѣсарь... султана Иосхию послалъ до кграндука, то есть до кнежате Ѳролентийского Кул. Мат. I, 164 (1624).

ҐРАНИТИ, *дс. Відбивати рівні площини на каміннях.*

XVIII. Воейковъ... сказивалъ, что кгранятъ алмазъ трипеліономъ, да козловимъ молокомъ Дн. Марк. II, 106.

ҐРАНИЧНЫЙ, *прикм.*—**листъ**. *Див.* **Граничный листъ.**

XVII. Склепы... в которих... позамурованиє были справы, яко то: привилеє од королев... листы кграничъные Арх. ЮЗР. III, IV, 58 (1649).

ҐРАНОТЪ, *рм. Див.* **Ґраната.**

XVII. Не треба было добывати стрѣлъбою адови и ґраноту, пороху; от млтвы... розсыпалисѧ стѣны граду Ветх. Сказ. 29.

ҐРАНѢТУРОВЫЙ, *прикм. Зроблений з тканини* gros de Tours (фр.).

XVIII. Кунтушъ ꙉранѣтуровий зеленій Арх. Люб. 12 (1745).—Короткоє ꙉранѣтурове попеляте (плате) Вѣн. реєстръ 46.

Див. **Гредитуръ**.

ҐРАСОВАТИ, ҐРАССОВАТИ, *дс.* (пол. grasować). *Рабувати, плюндрувати.*

XVII. И теперъ діаволы на свѣтѣ межи людми ґрассуютъ Гал. М. Пр. 190-б.—Войска Шведскіє... чатами коло Вилнѣ ꙉрас'сoвали Літ. Сам. 205.

XVIII. (Орда) и по за Вислою з своими чамбулами могла би кграсовати и корону опустошивати Вел. Сказ. 67.—153.

ҐРАТА, *рж.* (пол. krata). *Пруття залізне або дерев'яне вдовж і впоперек переложене; балюстрада.*

XVII. Лев...ся з кграт выламал Жив. Св. 44. — Ростягнено Лаврентіѧ стго на ґратѣ Жит. Св. 601-б.—Олтар содѣлайте длѧ офѣръ... в нем же ґрата мѣдѧнаѧ на кшталтъ сѣти Літ. Рук. 36.

XVIII. (Люде) през ґрати з окенъ слухали науки Пам. укр. м. III, 152 (Літм. Рк.).— Окошко... желѣзною ꙉратою перегорожено Арх. ЮЗР. I, II, 364 (1766).

Див. **Грата.**

ҐРАТИ, *дс. Моргати.*

XVIII. Родитель на око лѣвоє заболѣлъ, которое начало кграти Дн. Марк. I, 218.

ҐРАФІЯ, *рж.* (*від* гр. γράφειν). *Знаряддя до писання.*

XVI. Тоую свою архи синагогоу згоды, не на таблицах срдцъ плотѧных, котораа бы моцнѣй сталистою ґрафѣєю на камени дїѧмен'товом вык'шталтованѧ в' срдца вѣрных вънoилaсѧ, але на пѣскоу Пам. укр. м. V, 214 (кл. Остр. 1599).

XVII. Перо до писанія—тростъ, писеръ, ґрафія Синон. сл.-р. 60. *Див.* **Графія**.

ҐРЕБЕТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Хребетовый**.

XVII. Футра лисого кгребетового бламъ Арх. ЮЗР. III, IV, 67 (1649).

ҐРЕДИТУРЪ, *рм.* (фр. gros de Tours). *Шовкова тканина, що походить з Тур у Франції.*

XVIII. Подризникъ ꙉредитуру... в которого в подольи квѣти шитіє Ризн. Соф. Кн. 58-б.

Див. **Гредитуръ**.

ҐРЕЗЕТА, *рж.* (фр. grisette). *Тоненька проста тканина.*

XVIII. Ꙉрезеты алой на юпку Арх. Люб. 23 (1764).

ҐРЕЗЕТНЫЙ, ҐРЕЗЕТОВЫЙ, *прикм. від «ґрезета».*

XVIII. Стіхаровъ пара блакитних ꙉрезетових с камями РКПЛ. 37. — Юпка бѣлая ꙉрезетная Арх. Люб. 22 (1764).

ҐРЕЙҐОРКАРНОТЪ, *рм.* (?).

XVIII. Сакосъ... с матеріи называємой ꙉрейꙉоръкарнотъ Ризн. Соф. Кн. 29.

ҐРЕЙҐОРЪ, *рм. Рід тканини.*

XVIII. С матеріи среброглавной с разнимъ шелковимъ квѣтом называемою Ґрейґор Ризн. Соф. Кн. 13-б.

ҐРЕЙЦАРЪ, ҐРЕЙЦЕРЪ, *рм.* (ст. пол. grayzer, нім. Kreizer). 1. *Сапка, щоб чистити доріжки у садку.*

XVIII. Шуфлей мѣднихъ—6, ґрейцаровъ желѣзныхъ—6 Оп. ст. Млр. II, 314 (1738).

2. *Залізко з коротеньким держальцем, що ним мулярі загладжують глину, вапну, тощо.*

XVIII. Ґреицеров муровщицких—4. Арх. Вид. м.; екон. спр. сентябрь (1756).

ҐРЕКОРУСКЫЙ, *прикм. Грецький і руський.*

XVIII. Чаплинский... гонитъ... вѣру н(а)шу православную кгрекорускую Вел. Сказ. 22—23.

ҐРЕКЪ, *рм. Див.* **Грекъ.**

XVII. Латинскій костелъ надто, окром кгрековъ приложилъ «и от сына» Арх. ЮЗР. I, VIII, 162 (прибл. 1602).—Гроши... дал Іван... двом кгреком Прот. Полт. С. II, 69 (1680).

XVIII. Допрашивани ґрекъ Петро Полонскій и Войтенко Дн. Марк. III, 156.

ҐРЕЦКЫЙ, ҐРЕЦЪКЫЙ, *прикм. Див.* **Грецкый.**

XVI. Отче ипатій... свѣдоцтво такъ флоренскои оунѣи, яко и оупору кгрецкого кладешъ, повѣдаючи и оутискоуючи на грековъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 55.—Розеръванье тое, которое злые люди межы костеломъ кгрецъкимъ и Латинъскимъ Берест. соб. 185.—Семдесят выкладачевъ, которые Птоломею царю выкладали Библию зъ еврейского языка на кгрецъкий Катех. 25.

XVII. Много иных (отцъ) працуючих... в кгрецком языку Диал. о пр. вѣрѣ, 315-б.—Жадная намъ вѣра не подобалася тылко ґрецкая Жит. Св. 528-б.—Валенсъ цесаръ Ґрецкій Гал. М. Пр. 173.—Из нашои вѣры ґрецкои той члвкъ ест Ветх. Сказ. 37.

XVIII. Ґрецкій патріярхъ далече стоял от гробу Путн. Іер. 18-б.

По ґрецкій, по ґрецку. *Див.* **По грецку.**

XVII. Было написано по жидовску, по кгрецку Єв. Реш. 43.—Названо мѣсто оно Родосъ, то ест рожа по ґрецку Літ. Рук. 28.

XVIII. То ся называет языком турецким акрыды, а по ґрецкій бронъцы Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).

ҐРЕЧЕСКЫЙ, *прикм. Див.* **Греческый.**

XVII. Вино... ґреческое Тр. П. М. 237.

XVIII. Ґреческіе митри з римскими абы поровнани были Вел. Сказ. 217.

ҐРЕЧИ, *присл.* (пол. grzeczy). *Вдало.*

XVI. Тые вси которые... Трыдентъскимъ канономъ не верыли... за проклятыхъ (поведаешъ) якобысмо осудили—прысмотрыся, если естъ (кгречы)? Антир. 759.—Въ латинскомъ языку якося то кгречи римуетъ Хр. Фил. Апокр. 1426.

ҐРЕЧИНЪ, *рм. Див.* **Гречинъ.**

XVII. Напрод Кгречинѣ далем червоный золотый Арх. ЮЗР. I, XI, 346 (1616).—Ниже родомъ естъ Москвитинъ, но ґречинъ Тр. П. М. 823.

XVIII. Я... оставилъ... своего человѣка... на фебру [якъ сказовалъ Николай лѣкаръ кгречинъ] захорувавшого Дн. Марк. I, 140.

ҐРЕЧНЫЙ, *прикм.* (пол. grzeczny). *Доброї вдачі; чемний, вихований; пристойний.*

XVIII. Правда ґречный естемъ и хороший Клим. Вірші, 36.—Поидемо дѣвчинойко на запорожа где козаченки пр бувают ґречнихъ панянокъ да не видают Рук. К. У. № 21 к. 7.—Волила-бъ умрети, нѣжъ тебе не мѣти, бо естес ґречный и рыцер безпечный Пер. Укр. Лир. 14.

ҐРИНЖОЛА, *рж.*, **ҐРИНІОЛЫ,** *р. мн. Прості великі санки, щоб дрова возити.*

XVII. Комору дручемъ подваживши и на ґринжола великіе зваливши, опалилъ самъ Арх. Мот. 132 (1688).

XVIII. Копилчастые сани, воловии ґриніолы Арх. Вид. м. (1752).—Ґринжола ветхая воловая—8 к. іb. (1780).

Див. **Гринчола.**

ҐРИФОВЪ, *прикм. Див.* **Ґрыфовъ.**

ҐРИФЪ, *рм. Див.* **Ґрыфъ.**

XVII. Межи птахами, которые пазнокти должшіе в тылѣ ниж наперед, не ѣжте яко орелъ, ґрифъ Літ. Рук. 39.

ҐРИШПАНОВЫЙ, *прикм. від* «*ґришпанъ*».

XVII. Катанъка кармазыновая с петлицами кгришпановое масты Арх. ЮЗР. III, IV, 67 (1649).

ҐРИШПАНЪ, *рм.* (пол. gryszpan, нім. Grünspan). Aerugo cupri, *мідянка.*

XVII. Ґриш'пану засъ взяти.. и ростерти Кр. п. 309.

XVIII. Копито... засипат(ь) ґришпаномъ Млр. дом. лѣч. 22.—Взять... ґришпану... роспущеного лотъ еденъ іb. 40.— Тою юшкою рану вымивши ґришпаномъ засипъ Укр. Госп. Пор. 63.

ҐРОҐУЛЕЦЬ, *рм. Див.* **Крогулецъ.**

XVIII. Цена птахамъ мисливимъ... за рябця и ґроґульця 15 грошей Стат. 75-б.

ҐРОДСКЫЙ, *прикм.* (пол. grodzki) *від* **Гродъ** 2. *Див.* **Городовый.**

XVI. Монтолътъ Коблинский оповедал и доброволне до книгъ кгродских тыми словы сознал Арх. ЮЗР. VIII, III, 17 (1547).—На вързяде кгродскомъ в замъку его королевской милости Луцъкомъ ib. 39 (1560).—Пан Григорей Данилевич судя Кгродский Луцкий ib. 307 (1578).

XVII. Выпись съ книгъ кгродскихъ воеводства Киевскаго Гол. П. М. I, 194 (Вып. Кн. Кіевск. 1613).—Дней килка предъ рочками кгродскими киевъскими ib. 269 (Ак. 1624).

ҐРОДЪ, *рм.* (пол. gród). 1. *Див.* **Го'родъ** 2.

XVIII. Мѣста столечніє Познань... и кролевскіє кгроди всѣ иншіє Вел. Сказ. 124.

2. *Судова шляхетська інституція по містах давньої Польщі.*

XVIII. Аби... мѣстца и уради з субстанциями метрики и кгроди по старожитному при нихъ... (мешкавцях Сандомиру) зоставали Вел. Сказ. 128.

ҐРОНГИ, ҐРОНДЫ, *р. мн.* (*Ресори?*).

XVIII. Тарадайка, будка на ґрондах Арх. Вид. м.; оп. дв. Яросл. (1752).—Будок двѣ... една на ґронґах нова Арх. Вид. м.; економ. дѣла 67 (1754).

ҐРОНО, *рн.* (пол. grono). 1. *Китиця з ягід винограду.*

XVII. Ґрона винъные другимъ а на собѣ везут Карп. Каз. 137.—Четвертый разъ фѣґуровало ха ґроно винное Гал. М. Пр. 255.—Іс... дав всѣм пити... од тых кгроновъ виноградных Єв. Реш. 189-б.—Єдинъ князь Венецкій маліовалъ столпъ высокій, по которомъ ґрона винные ку горѣ вступуютъ Рад. Він. 1200. — Люди... урѣзали... ґроно винограду Крон. Боб. 55.—В' мѣсто ґронъ винных горкость бѣсовская Пам. укр. м. IV, 210 (Рк. Осл.).

2. *Коло добірного товариства.*

XVII. Трудъная ричъ была такъ малому гкронови людей такую потенъцию затрымати Арх. ЮЗР. III, IV, 589 (1651).—Зобраное кгроно, такъ зъ духовного стану, яко и свѣцкого Рад. (Марк.) 1.

XVIII. Зъ... свѣтно убранимъ бояръ своихъ кгрономъ віехалъ і самъ господаръ Вел. Сказ. 66. — Трупомъ положили непріятели насъ не малое кгроно чолного войска значного Літ. Вел. III, 133. *Див.* **Гроно.**

ҐРОТОКЪ, *рм.* *Здрібн. від «ґротъ».*

XVI. Долотовъ 11, кгротковъ 17 Арх. ЮЗР. VII, I, 80 (1552).

ҐРОТЪ, *рм.* (пол. grot з нім. Grat). *Залізко, вістря стріли або списа; металеве закінчення корогви.*

XVII. Сулица: З ґротом дарда, ощѣпъ, ощеписко, кончѣръ Бер. Лекс. 160.—За всѣхъ збавенье рачилъ подняти... с княжатем темности на гарцу ся поткавши и кгротомъ креста през сердце разне му давши Хр. Пасх. 176.—Нехай приложатъ до тоеи раны, до того пострѣлу маґнесъ, то онъ вытягнеть з' тѣла кулю желѣзную, и ґротъ желѣзный от стрѣлы Гал. Кл. Раз. 131.

ҐРОШКОВЫЙ, *прикм.* (пол. groszkowy). *Див.* **Грошковый.**

XVIII. Канаковъ пара... з ланцужкамы золотими ґрошковими Реєстръ Ризн. Соф. 7.—Ланцужокъ ґрошковій у сороку червонныхъ цѣна оному 108 р. Арх. Люб. 12 (1745).

ҐРУБІАНСТВО, ҐРУБЯНСТВО, *рн.* *Див.* **Грубіанство.**

XVII. Безчловечіє: Нелюдзскост, ґрубіанство, злость, окрутность, сроґость суровость чловечеи людзкости Бер. Лекс. 3.

XVIII. (Донці) чрез Малую Россію идучи многіє ...починили разоренія, обыди, грабителства и побои з якою неполѣтикою и ґрубянствомъ ґди и в полку Гадяцкомъ показалися, теди Тимош... всѣхъ их розгромил Вел. Сказ. 143.

ҐРУБРИНЪ, *рм.* (пол. grubrin, нім. Grobgrün). *Груба шовкова тканина.*

XVI. Шуба соболья зъ бобромъ, кгрубриномъ чорнымъ крытая Ак. ЮЗР. I, 264 (1596).

ҐРУБЯНСТВО, *рн.* *Див.* **Грубіанство.**

ҐРУЗОЛЬ, *рж.* (пол. gruzoł). *Залоза.*

XVIII. По шыи понадъ горлом ґрузоли суть (у коня) Укр. Госп. Пор. 60.

ҐРУНДАЛЪ, *рм.* (пол. grundal). XVII. Дебелохудожникъ: ґрундал, ремесникъ грубого ремесла Бер. Лекс. 33.

ҐРУНТАРЪ, *рм.* *Копач.*

XVII. Абы кгрунтаровъ дозирали и оным платили Арх. ЮЗР. I, XI, 438 (1658).

ҐРУНТИКЪ, *рм.* *Здрібн.* *Див.* **Ґрунтъ.**

XVII. Петровы, женѣ и потомству его тим ґрунтиком владѣт дат продат... жадного нагабаня не поносячи Ак. Полт. Гор. Ур. II, 45 (1668).—Єще важился Трохим... за тот же кгрунтикъ правы турбовати Ґрот. Полт. С. II, 9 (1675).—Ижъ полъ чвертки кгрунтику своего власного... завюлъ и продалъ Акт. Старод. Кн. 27.

ҐРУНТОВАТИ, *дс.* (пол. gruntować, нім. gründen). *Закладати, засаджати, фундувати, опирати на чім.*

XVI. Добрыми обычайми вѣру кгрунтовати хотятъ Хр. Фил. Апокр. 1114.

XVII. Основаю: ґрунтую, фундаментъ закладаю Бер. Лекс. 199.—А поневажъ самъ толко Іюлій о немъ пишетъ, а еще на свою особу кгрунтуетъ его, а зверхности права на

другого жаденъ самъ собѣ написовати и привлащати не можетъ Копист. Пал. 571.—Позволилисмо... абы тую греблю... як найспособней кгрунътовали Ак. Полт. Гор. Ур. III. 8 (1673).—Игуменъ... тую греблю... своей працею... кгрунтовал Прот. Полт. С. II, 15 (1675).

XVIII. Москва козаками. якъ мужиками фортеци кгрунтовала Эварн. Источн. I, 1031 (1710). — (Петро I) началъ разореніе и внѣвечъ оберненій Азовъ кгрунтовати и поправовати Літ. Вел. III, 386.—Въ всѣхъ нашихъ потребахъ хрстїане, ґрунтуймо тое имѧ въ сердцахъ нашихъ Науки парох. 166.

ҐРУНТОВАТИСЯ, *дс.* 1. *Осаджатись на ґрунті.*

XVII. Волно (имъ) кгрунтоватись и на жадние собѣ пожитки, такъ на пашнѣ доброву драти и сѣножати мѣти Мат. и зам. 159 (1665).

2. *Засаджатись, фундуватись, опиратись на чім.*

XVI. Але котории ся кгрунтуют в сердци на господѣ бозѣ Катех. 73.

XVIII. На якомъ фундаментѣ ґрунтуютсѧ, тіи, которіи о кое либо слово себѣ прикрое... въ десѧтеро и болшіе словеса... произносѧтъ Сѣмя Сл. Б. 223—24 (1772).

ҐРУНТОВНЕ, *присл. Глибоко, досконало, твердо, докладно.*

XVI. Абы се тогды тому забечы могло потреба было певне и кгруньтовне тотъ сынодъ описати Бер. соб. 186.

XVII. Господственнѣ... ґрунтовне Бер. Лекс. 30.—Люде... вшелякий порядок способляют и споряжают и кгрунтовне становят Арх. ЮЗР. I, XI, 320 (1609).—(Ярославъ) ґрун'товне всю силу Святопол'кову... поразил Жит. Св. 564.—Аристотелес... назвалъ дшу Ентелехиею... не пишучи о ней ґрунтовне Крон. Боб. 177-б.—Володимеръ Мономахъ опановалъ Киевъ кгрунтовне Рук. Хрон. 445.

ҐРУНТОВНЫЙ, *прикм.* (пол. gruntowny). 1. *Фундаментальний, покладений в ґрунті, підставовий; твердий, міцний.*

XVI. Если будемъ Петра розумѣти за камень кгрунтовный такъже тежъ будутъ и иные апостоли Хр. Фил. Апокр. 1360.

XVII. Многіе замки и мѣста ґрун'товныи... осѣли Жит. св. 1678 р. 394.

XVIII. До Камянца мѣста самимъ натуралнимъ положеніемъ кгрунтовного Літ. Вел. (прил.) 18.

2. *Позитивний, твердий, певний, несумнівний.*

XVI. Комисары, которіе тамъ по прошломъ соймѣ Варшавскомъ для постановенья кгрунтовного въ томъ мѣстѣ король его милость послати былъ рачилъ... до дому ся вернули Ак. ЮЗР. II, 173(1571).—Я... не видечи кгрунтовного сведецства на тыхъ бахурчиковъ... всказалъ есми,... абы... присегу учинили Арх. ЮЗР. I, I, 267 (1590).—Послове што съ тымъ до митрополита ходили, съ фуріею... безъ вшелякого кгрунтовного отвѣту... до насъ суть отправлени Хр. Фил. Апокр. 1042.

XVII. Ясныи ту и кгрунтовныи доводы маем Кн. о Вѣрѣ, 96.—Ґды... оу нас есть вѣра ґрунтовна, моцна и стала Єв. Калл. 442.—Апслове... не мѣли вѣры в серцу... кгрунтовное Єв. Реш. 85.—Судъ... для кгрунтовнѣйшого вивѣдованя правды допустилъ Степановѣ... аби ехалъ Прот. Полт. С. I, 192-б (1697).

XVIII. Панъ Краковскій... яко звикле зъ великою увагою такъ и теперъ для безпеченства ґрунтовного рѣчи посполитой... становиско за Днѣпромъ... опатрити... гетманови... коронному полѣцилъ Літ. Вел. IV, 187—188 (Діар. Ок.).

ҐРУНТОВЫЙ, *прикм. від «ґрунтъ». Земельний, рільний, земський.*

XVI. О кривду кгрунтовую, такъ же о кривды вшелякие подданыхъ своихъ, справедливости доходити повиненъ буду Арх. ЮЗР. VI, I, 266 (1598).

XVII. В кривдах кгрунтовых которые бы от прилеглых суседовъ заходили Сб. стат. II, 70 (1613).

XVIII. Помоществованіе... чинено... ведлугъ описей кгрунтовыхъ Сб. лѣт. (Кр. оп. Млр.) 63.

ҐРУНТЪ, *рм.* (нім. Grund). 1. *Те, на чім щось закладається, твердий поклад землі, земля.*

До ґрунту, зъ ґрунту, *ґрунтовно, до щадку, до останку, до решти, зовсім, цілком.*

XVI. Двуръ зъ маетностью моею до кгрунту спалено Арх. ЮЗР. I, I, 439 (1594).—Хто... тверджи дому црковного... штурмует, бьет, стрелѧет, а праве з' кгроунту выворочает Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 55.

XVII. Балвохвальство, з кгроунту скореняючи Бер. Вірші, 79.—(Христос) непріазни и свари всѣ з ґрунту зґладилъ Панеґ. 14.—Геретыки... сщенника з' царкви выволок и ѧзыкъ ему з' ґрунту вырѣзали Гал. Н. н. 62.—Муры всѣ обалилися з ґрунту около Ієрыхону Крон. Боб. 62-б.—Ізраилтяне... мѣсто Гаваонъ до ґрунъту... збурили ib. 70.—Казикерменъ розвалили войска до ґрунту Літ. Сам. 186.

XVIII. Поляки... положили, абы знести до кгрунту зъ нами Хвастовъ Літ. Вел. III, 132.—Синопъ зъ кгрунту знесли ib. IV, 4 (Пов. 1728).

2. *Підстава.*

XVII. Там... перъшій на будоване того, о которомъ, мовлю мъста ґрунтъ засадилъ Карп. Каз. 1Б. —(Огонь) пожретъ землю и жита еи, попалитъ кгрунты горъ О обр. 140.

3. *Істота, підстава, головна річ.*

XVI. Бо то естъ кгрунтъ твоего всего доводу Отп. И. П. кл. Остр. 1053.—Але хотя бы добре досконалая певность того позволеня была тогды што на томъ? Меншая то—церемонѣе противъ самому кгрунтови вѣри Хр. Фил. Апокр. 1166.

XVIII. То ґрунтъ, то есть найперша҄ наша потреба: да бы неба доступити Сѣмя Сл. Б. 17 (1772).

4. *Територія, місце, власність, земля.*

XIV. Кгрунтовъ оромыхъ и сеножатныхъ... заживати маютъ(мешканці)Лит. евр.I,27(1389).

XVI. Волни... въ томъ кгрунтѣ... люди садити Ак. ЮЗР. I, 153 (1560).—На гетой стороне кгрунти, то все Буйницкого было Кул. Мат. I, 48 (1563).—Къ тому тежъ двору... кгрунтъ пашный и сеножатный Арх. ЮЗР. I, I, 56 (1576).

XVII. Видел помененые кгрунъты, толъко поораные прошлого року Арх. ЮЗР. III, IV, 210 (1649). —Мы громада Ивановская всѣ сполне... продалисмо ґрунту зе впой громади честному господину отцу Александру Десковичу Пал. Изб. I, 52 (1659).—Я Любка Стециха... продала... хату і ґрунъта взяла смо... воловъ два Ак. Полт. Гор. Ур. I, 216 (1666).—Кгосподаръ послав его (сына) на кгрунʼта свои пасти свинѣ Єв. Реш. 7-б.—Хто оставитъ... кгрунʼта свои дл҄ имени моего ib. 80-б.—Продалисмо... ґрунътъ нашъ, взбереже, спосо̀бное на заняте гребли Прот. Полт. С. II, 66 (1679). —Дал им цар ґрунти окромѣшнии и жили славно Зб. 1693 р. к. 76-б.

XVIII. До тихъ кгрунтовъ жадною мѣрою не интересовалися Мат. Ист. ЮР. 98 (1714).—Пошлюблю, же на добри(х) ґрунта(х) ва(с) осажу Вірші різдв. 131.—Панъ мой... значною частю землѣ и кгрунтовъ в повѣтѣ Чигринскомъ ударовал мя Вел. Сказ. 22. —Помѣщики... имѣючи зъ Малороссійскими полками... помѣжніе свои кгрунта, не мало... земель... поотнимали Журн.Дан. Апост. 41.—Не хощу стяти болшъ сʼнимъ вʼ тяжбѣ, не буду отселѣ нарицати моимъ власного ґрунта Зб. № 1748 к. 3.—Потреба що разъ, и видатокъ помножаетс҄, а ґрунту мало Науки парох. 48.

ҐРУХОТЪ, *рм.* (пол. gruchot). *Тріск, грім, гуркіт.*

XVII. Діаволове (вʼ пеклѣ) страшныи ґрухоты и гласы вʼбужати будут Рад. Ог. 1114.

ҐРУШКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ґрошковый.**

XVIII. Канакъ... з ланцужкомъ сребнимъ ґрушковимъ Реестръ Ризн. Соф. 7-б.

ҐРЫБЪ, *рм. Див.* **Грибъ.**

XVII. Зажила яко вижу того ґрыбу и преста҄ Два Мрі҄ Рад. Ог. 362.

ҐРЫФОВЪ, *прикм. Що належить «ґрифові».*

XVII. Маетъ-Прсчта҄ Два вʼ крылахъ своихъ перо ґрыфово Гал. Кл. Раз. 291.

ҐРЫФЪ, *рм.* (гр. γρύψ, лат. gryphus). *Баєчний птах: лев з головою вірла і з крилами.*

XVII. Ногʼ: ґрыфъ... орелʼвеликій Бер. Лекс. 98.—Синон. сл.-р. 19.—Ґрыфъ маетъ вʼ собѣ дво҄кую натуру, сʼпереду подобный орлови, а сʼ тылу подобный лвови Гал. Кл. Раз. 291.

ҐРЫШПАНОВЫЙ, *прикм. Див.* **Ґришпановый.**

XVII. Стихариков пара баказіи кгрышпановои масти Арх. ЮЗР. I, XII, 17 (1619).

ҐРЫШПАНЪ, *рм. Див.* **Ґришпанъ.**

XVII. На кгрышпан до свѣчок далемъ грош 50 Арх. ЮЗР. I, XI, 342 (1613).

ҐУБЕРНАТОРЪ, *рм.* (лат. gubernator). *Правитель, намісник; старшій над губернією* (рос.).

XV. Тыми разы присылалъ къ намъ пословъ своихъ кгубернаторъ свѣйскій Ак. ЗР. I, 166 (1497).

XVI. (Краковский) его милости кгубернаторемъ у корунѣ Польской Ак. ЗР. II, 371—372 (1540). *Див.* **Губернаторъ.**

ҐУҐЛЯРСТВО, *рн. Див.* **Кугълярство.**

XVII. С҄ бав҄т (законники) ґуґлярствомʼ и чарами за помочю ди҄волскою и ґуслами Зб. 1693 р. к. 193-б.

ҐУҐЛЯРЪ, *рм. Див.* **Кугъляръ.**

XVII. Дервізіи... то ест им҄ посполитое законниковъ махометанских бо тим именем дервизіи називаютс҄ ґуґл҄рѣ Зб. 1693 р. к. 192.

ҐУДЗЪ, ҐУЗЪ, *рм.* (пол. guz). 1. *Ґуля, набряк від удару.*

XVI. На правомъ боку кгуз ся учинилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 375 (1583).—Который кгуз потомъ барвѣръ пусчалом протялъ ib. 381.

XVII. Ствердѣли: утрѣплины, заумерлины ґузы на руках Бер. Лекс. 156.—Ґузи на рукахъ —ствердѣлы, упорпилны (sic!) Синон. сл.-р. 19.

XVIII. Конь маетъ коло щоки под шкурою ґузи болшее, зъ щого буваетъ, що горло загоритъ гарачкою Укр. Госп. Пор. 62.

2. *Великий ґудзик до застібання.*

XVI. Жупанъ... з кгузами серебрьными Ж. Курб. II, 25 (1572).

XVII. Пугва: кутасъ або ґузъ якій великій Бер. Лекс. 132.—Ґузъ—пугва Синон. сл.-р. 19.—Нараквицъ пара з кгузами срѣброзлотистыми шестма Арх. ЮЗР. I, XII, 16 (1619).—Матка его послала до цесаря... кгузы диаментовые Кул. Мат. I, 164 (1624).

XVIII. Мѣвалемъ чуган ґудзи и петлицѣ Вірші воскр. 240.

3. *Оздобна ґулька.*

XVII. Под крестомъ галка з кгузами рытыми Арх. ЮЗР. I, X, 146 (1637).

ҐУДЗѢКЪ, ҐУЗИКЪ, ҐУЗѢКЪ, *рм.* 1. *Здрібн. від «ґудзъ»* 2.

XVI. Жупанъ отласу чирвоного з кгузиками сребреными Кн. Гродск. Луцк. 167 (1565).

XVII. Делѣа... брунатная зе срѣбными кгузиками Арх. ЮЗР. I, XI, 125 (1637). — Ґудзѣков 17 отливаних не знайшлос Ак. Полт. Гор. Ур. I, 141 (1668).—Кгудзѣков срѣбних отливных пятдесятъ без трохъ Прот. Полт. С. II, 129 (1676). — (Духовенство) въ сукманахъ... зъ ґузѣками Ак. ЗР. V, 207 (1687).

XVIII. І ґузѣки робятъ (золотарі) Клим. Вірші, 38.—Кунтушъ Венецкого злотоглаву червоній зъ кгузиками золотими дванадцятма Літ. Вел. IV, 120 (Реєстръ Пал. 1704).—Кгузѣкъ сребрный и уломочокъ отъ кубка Быт. Млр. Обст. 344 (1719). — При немъ (саккосу) ґузиковъ позлоцанихъ... 16 Реєстръ Ризн. Соф. 1.—Сребній ґузикъ на маленкомъ шматку шнурка золотого Прот. Полт. С. IV, 198-б. (1757).

2. *Див.* **Ґудзъ** 3.

XVII. Под крестом галка взорыстая зе шмелцем и з кгузиками Арх. ЮЗР. I, X, 146 (1637).—Крест воздвизалный... под крестом галка долговато—гранистая зъ кгузиками гранистыми ib. 147.

ҐУЗИЧОКЪ, ҐУЗѢЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «ґузикъ».*

XVIII. Кунтушъ цеклястій табиновій... зъ кгузѣчками срѣбними Літ. Вел. IV, 121 (Реєстръ Пал. 1704).—Орарь злотоглавній... при немъ ґузичокъ сребній Реєстръ Ризн. Соф. 9 (1734).

ҐУЛДИНКА, *рж.* (пол. guldynka). *Рід рушниці, булдимка.*

XVIII. Пара кгулдинокъ Венкгерскихъ Літ. Вел. IV, 115 (Реєстръ Пал. 1704).

Див. **Булдинка.**

ҐУЛІОЧКА, *рж. Здрібн. від «ґуля».*

XVIII. Языкъ витягнути (волу) и дивитися если... ґуліочки на язицѣ маєтъ поотпалювати потреба Укр. Госп. Пор. 70.

ҐУЛКА, *рж. Здрібн. від «ґуля».*

XVIII. По шыи понадъ горломъ ґрузоли суть и ґул'кы (у коня) Укр. Госп. Пор. 60.—Пущадломъ поперетинать иншіи раны или ґулки, которіи будутъ по ногахъ ib.

ҐУЛНЫЙ, *прикм. Ґулий.*

XVIII. Села Лѣсниковъ в Павла Косого взято пару воловъ єдинъ сивоперѣстий роги ґулние, мичка на хвостѣ чорная болшая Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ҐУЛЯ, *рж. Див.* **Ґудзъ** 1.

XVIII. Лошадь... сивая, въ коей на бруху и ґуля родимая Арх. Вид. м. (1760).

ҐУМЬ, *рм.* (нім. gummi). *Рослинна матерія, що розпущена в воді творить клей.*

XVI. Копырвасу и кгумю на черныло єє милость... давати маєтъ Arch. Sang. VI, 78 (1577).—Арх. ЮЗР. I, I, 82.

ҐУРКОВАТЫЙ, *прикм. Що має трохи гіркий смак, гіркуватий.*

XVIII. Смакъ води солон. кгурковат Дн. Марк. I, 280.

ҐУСЛА, *р. мн.* (пол. gusła). *Обряди при виконуванні чарів, чари.*

XVI. Цѣсаръ... для якихъ кгуслъ дѣмонскихъ мусялъ и присягнулъ Посл. до Лат. 1130.

XVII. (Галена) розмаитыми чарами и кгуслами дябелскими розмаитых чаровниц до себе... потаємне зводит Арх. ЮЗР. VIII, III, 497 (1604).

ҐУФЪ, *рм. Див.* **Гуфъ.**

XVI. Наслалъ моцно кгвалтомъ оное въсе войско свое и съ тою стрельбою розшиховавши его кгуфы водле воєнъное справы и поступъку Арх. ЮЗР. I, I, 229 (1586).

XVII. Цесаръ Турецкій розпорошилъ и вивевечъ обернулъ всѣ тые ґуфы жидовскіи Гал. М. Пр. 71.

Д

ДА, *зл.* (ц.сл.). 1. *Часточка на вираз бажання (з тепер. або прийдучим часом дієслова): нехай, хай, най.*

XIV. Да пребудуть же непорушно подъ анаѳемою ЮРГр. № 11 (1376).

XVI. А всядемъ, братіе, на свои бръзыя комони, да позримъ синего Дону Сл. о п. Иг. (Пер.) 97.

2. *Часточка на вираз побуду до чого: то, отже.*

XV. Наши кнѧзи добри суть... да иди за нашь кнѧзь Ип. 44 (945).—Яко ты кнѧзь єси мдръ и смысленъ и не вѣси закона, да вѣруи въ законъ наш ib. 71 (986).

3. *Злучник на вираз цілі*: *нехай*, *щоб*.

XV. Поиди кнѧже с нами в дань да и ты добудешь и мы Ип. 42 (945). — Поноуживая ихъ к собѣ да быша ємоу помоглѣ ib. 648 (1185).

XVII. Да вси чтутъ Сна, іаже чтутъ Отца Кн. о Вѣрѣ, 25.—Але сам' то часъ да Бъ щасливый оукажетъ Тит. 324 (Уч. Єв. 1637).

4. *Злучник на вираз сполучення*: *і*, *та*.

XIV. Мы кнѧз двдъ дмитриєвич... хвороща ис братом иваном григории да иван несвизьскии ЮРГр. № 20 (1388).

XV. Суть городи ихъ и до сего дне да то сѧ зовѧху от Грѣкъ Великая Скуфь Ип. 10 (Вступ).—Прыѣхали къ намъ со Пьскова... да били намъ чоломъ Ак. ЗР. I, 51 (1440).

XVI. Бобровнику куниця да корчага меду Арх. ЮЗР. I, VI, 10 (1507).

XVII. Мазепа... вийшолъ противко нихъ на Прилуку, на Лохвицю да на Гадячоє Літ. Сам. 187.

XVIII. Собѣ май да и мнѣ недай Клим. Прип. 203.—Даває да з рукъ не пускає ib. 210.—Ой ихавъ козакъ з украини да надибавъ дѣвчинку при долинѣ Рук. К. У. № 21, к. 7.—Где ми працовали, копали да сѣяли, а сей злий человѣк... не працуючи, почал горох ірвати Жит. Кон. 40.

5. *Злучник на вираз наступности*: *далі*, *а там*.

XV. По старую грань, какъ мы сами держали: почоншы отъ болота великого, ручьемъ Марынцемъ да въ рѣку Оболь, а рѣкою Оболью внизь да въ крутую водотѣчь, а тою водотѣчею въ болото опять великоє, а болотомь да опять въ Марынець рѣчьку Ак. ЗР. I, 77 (1459).

XVIII. От Стадницѣ на великую могилу, да по другую Стадницю Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 150 (1764).

6. *Зл. Та*, *та й*, *ж*.

XV. Се град нашь и мы пряхом и да хощем имати откупъ на них Ип. 66 (980).—И реч єму да иди опѧть вь Русь ib. 144 (1051).

XVIII. Рече Члвкъ да бо ѧ не хочу Сл. о см. 334.

Да что, *і от*.

XV. И нача Буды оукарѧти Болеслава глѧ, да что ти пропоремь трескою чрево твоє тольстоє Ип. 130 (1018).

Да што; *а що*.

XV. Да што єсте ваша милость мовили намъ... ино мы, какъ тыи которыи ж рады радни и помочни быти ихъ милости братьѣ нашой, розказали єсмо то тыми послы Ак. ЗР. I, 118 (1492).

7. *Злучник протиставний*: *але*, *а*.

XV. Да которѣи же гражанѣ выидоша изъ града и бьяхоутьсѧ ходѧще по Римьскомоу болотоу то тѣи избыша плѣна Ип. 648 (1185).

XVIII. Слободка Михалчина отдана въ владѣніє... зо млинами, да токмо з мужицкими а не с козацкими Арх. Сул. 34 (1720).

ДАБЕЛА, *рж*. (пол. gabela з сер.-лат. gabella). *Податок*, *побір*.

XVIII. Переписали людей и промыслы ихніє, чимъ кто орудуєтъ и грунта ихъ и отъ всего того наложили дабелу на посполитыхъ Сб. лѣт. 24 (Кр. оп. Млр.).—(Хмелниченко) дабелами и здирствами небывалими и работизнами незносними отяготилъ былъ жителей Літ. Вел. II, 546.

ДАБЫ, *зл*. (ц. сл.). *Аби*, *щоб*.

XV. Не можем сѧ вмѣститисѧ в печерѣ да бы Бъ повелѣлъ и твоя млтва да быхом поставилѣ црквицю малу Ип. 146 (1051).—Се оуже третьєє наведе Олегъ поганыя на Рускую землю єгоже грѣха да бы и Богъ простилъ понеже много хрестьянъ ізъгублено быс(ть) ib. 217 (1094).

XVII. Приидет пост..! дабы нам дшу свою спасти Св. Реш. 23.

XVIII. На соймѣ уставлено, даби всякія свободи... Козаки лишени били Вел. Сказ. 9.—Того ради, даби болше не турбов ли позосталихъ дѣтей моихъ Мат. Ист. ЮР. 78 (1730).—Кононъ почалъ єи (Анну) учити о чистотѣ, дабы мешкала з нимъ заховуючи паніенство Жит. Кон. 36.

ДАВАНЬЕ, *рн*. *Чинність від «давати»*.

XVI. Христосъ єстъ... яко начальникъ до спасения и невидомоє благодати даваня Берест. соб. 248.

XVII. Даваніє хлѣба не было сакраментъ, але посполитоє оуживаніє Кн. о Вѣрѣ, 237.—З читаня научилсѧ... богатый даваня Жит. Св. 479-б.—Дрова до друкарнѣ ... повинни быти до даванья зъ маєтностей єго пастырской милости Черн. Тип. 574 (1679).

XVIII. О даваню отпору всякимъ непріятелемъ на Украину наступати мѣючимъ Літ. Вел. III, 45.

Руки даванье, *вітання даванням руки*.

XVII. Руки даване: Витанесѧ Бер. Лекс. 142.

ДАВАТИ, **ДАТИ**, *дс*. 1. *Подавати*, *подати до рук*, *доручати*, *доручити*.

XVI. (Листа) пану Василю до рукъ не даючи одно въ рукахъ самъ держачи, указовалъ а поведалъ Арх. ЮЗР. I, I, 8 (1565).

XVII. Даю до схованія—предаю Синон. сл.-р. 19. — Бруховецкого... гетманомъ окрикнули, давши оному булаву и бунчукъ въ руки Літ. Сам. 75.

XVIII. Дала не дала, а бит не бит Клим. Прип. 209.—Даває да з рукъ не пускає ib. 210.—Далемъ єму мѣди полтора пуда Дн. Марк. III, 136.

2. *Даруватu*, *подаруватu*, *надаватu*, *надатu що*.

XIV. Воленъ продати и за даръ да(ти) кому коли хочеть ЮРГр. № 2 (1349).—Дали єсмо на вѣки тои млинъ ib. № 10 (1375).

XV. Бѣ бо клѧтвою клѧлсѧ (король)... яко добывшу єму землѣ Немѣцкоя дати єму всю Романови Ип. 836 (1257).—Дасть великый князь пустовщину селищо посощинноє Ак. ЗР. I, 69 (1453).

XVII. Даю—подаю, дарствую, дарую Синон. сл.-р. 19. — В' нбѣ знайдуєтсѧ корона славы вѣчнои, которую слугамъ своимъ вѣрнымъ дасть Хс Гал. Н. н. Ва (пр.).—Волно му будет тим всѣмъ крунтомъ владѣти, дати, продати и даром дати Ак. Полт. Гор. Ур. II, 69 (1670).—Далъ имъ Гсдь Бгъ сна, которого назвали Кононъ Жит. Св. 18-б.—Ієрєйство дано тебѣ будетъ ib. 23.—Кгрунти єму данные на даровизну Прот. Полт. С. II, 55 (1678).—Мнѣ дай сегоднѧ а бгу даси завтра Єв. Вил. 69.

XVIII. Турчинъ... далъ Татарамъ на всякого человѣка по два червонцѣ Літ. Гр. 212.—Бгъ далъ, Бгъ и одобралъ Сѣмя Сл. Б. 15.

3. *Платити*, *заплатити*.

XIV. Вси землѧне имуть давати дань у татары ЮРГр. № 10 (1375).—Я за то слюбую и хочю дати... королю двѣстѣ гривенъ рускихъ ib. № 30 (1398).

XV. Заповѣда Олегъ дати воємъ на 2000 кораблии по двѣнатьчать гривнѣ на ключь Ип. 22 (907). — Начаша чловци дань давати црмъ ib. 279 (1115).—С тои корьчмы имаєть давати сто грошиковъ малыхъ ЮРГр. № 39 (1407).—Василь Окуличь даєть двѣ ведрѣ меду ib. № 91 (1458).—Мають тыє єго люди намъ давати поборъ и иные подачки Ак. ЗР. I, 167 (1497).

XVI. A tyie danniki dajut dani desiat kołod medu Арх. ЮЗР. III, I, 2 (1501). — Маєтъ давати третій грошъ пословщини нашимъ Печерскимъ людемъ в помощь ib. I, VI, 14 (1508).—За того вола давано две копы грошей Литовскихъ Ак. Копн. С. 43 (1570).

XVII. Што мнѣ дасте, я вам укажу Савину Жив. Св. 31-б. — Давайте ми за живность быдло Єв. Реш. 39.—Инніє городи поздавалися Дорошенковѣ, которихъ барзо зодралъ, плату даючи татарамъ Літ. Сам. 126.

XVIII. Давалъ єму въ нашемъ же отцевскомъ дворѣ насилно тисячу золотихъ Арх. Сул. 35 (1720).—Оные жъ посланци отправлены и дано имъ жалованнє Дн. Хан. 4. — Плата уже и за сей 735 годъ дана Вид. Ник. м. 10 (1735).

4. *Подаватu*, *податu*.

XVII. Нѣхто єму и того (корѣня) не дававъ Єв. Реш. 7-б.—Іосифъ... казалъ ѣсти давати ib. 37-б. — Пойду и причинюся до Евѳимияна, жеб ти лѣпщая была потрава давана Др. Ол. Ч. Б. 178.

XVIII. Каракатицю готовала баба... а приваривши до столу дала Дн. Марк. III, 324.—Инніи лѣкарства чрезъ губу и ноздры мусишъ давати (коневѣ) Укр. Госп. Пор. 59.—Дай коневѣ пити той воды... а иншой не давай ib.

5. *Дозволяти*, *дозволити*, *попускати*, *попустити*.

XIV. Далъ ієсмь ієму волно и слободно просити му б(ог)а за короля ЮРГр. № 2 (1349).

XV. И хотѧше сѣсти с родомъ своимъ и не даша єму близъ живущии Ип. 8 (Вступ).—Не дадуть землѧне и слугъ брати ЮРГр. № 18 (1386—1418). — Велемужнии панове... не хотѧчо дати загинути мнѣ... выбавили мѧ ib. № 72 (1435).—А боже того не дай Ак. ЗР. I, 68 (1450).

XVI. Маєт єй, дочце моєй Ганне, на онъ же часъ, кгды замужъ дастъ Богъ, отдана будетъ, дати стада сверепого тридцатеро поголовя Арх. ЮЗР. I, I, 77 (1577).

XVII. Пастух єи дочкам моим тоє овечки поймати не дав Ак. Бор. 7 (1614).—Не даси на собѣ переводити тым которыє ся тебе не боят Каз. № 32, к. 91-б.—Зъ жадными геретиками рѣдко даст Богъ будем сваритися Єв. Реш. 3. — Не дай мнѣ згинути добрый члвче Гал. Боги пог. 3.

XVIII. Мы хотѣли душу єго собѣ взяти, але бжіи сили не дали к ней приступати Сл. о збур. п. 156.—Теперъ вас роковоє свято днес зобрало и минѣ тутъ щасливе оглядати дало Вірші нищ. 1, 4. — Нѣгди тоты стопнѣ не дают висихати водѣ Пам. укр. м. II, 332 (Унѓв. Рк.).

6. *Видаватu*, *видатu*, *оголошуватu*, *оголоситu*.

XV. Даємы и дали єсмы листъ нащь нашему милому приятелю стефанови ЮРГр. № 68 (1433). — Дал єму законъ написанный Чет.

1489 р. к. 18.—Лыстъ свой церкви Вожой далъ подъ датою лита Божого нароження тысяча пятсот сорокъ второго Гр. кн. лит. 27 (1499).

XVII. Ремесником... писане наше даємъ при печати звиклой Кн. Цеху Кр. 4 (1662).

XVIII. Того-жъ року дана отъ Короля Яна Казѣмѣра... унѣверсальная ассекурація Літ. Вел. II, 90.—Данъ (лист гетьмана) зъ Нѣжина іюля 28, року 1721 Арх. Мот. 28 (1721).

7. *Призначати,-чити.*

XVII. Дано ми то за покуту же бым отсюль презъ цалую ночь не выходилъ Рук. № 0. 4° 86, к. 52-б.—Гетманъ Конецпольскій ходилъ за Козаками ажъ до Медвежихъ Лозъ, и гетмана далъ имъ Дорошенька Літ. Льв. 239.

8. *Загадувати, -дати, замовляти, -вити, доручати, -чити.*

XVII. И дал цесар уробити трунну з мармуру Жив. Св. 37.

XVIII. Робить черевики зъ сафяну далемъ Дн. Марк. I, 186.

9. *Видавати,-дати (ворогові).*

XIV. Будеть ли король правъ, намъ своего брата любарта дати угорьскому королеви у ятъство ЮРГр. № 3 (1352).

XV. Мѧ хочеть Двдъ давати Лѧхомъ Ип. 240 (1097).

10. *Насилати, наслати.*

XVIII. Дам на вас голод и смертъ лютую Пам. укр. м. IV, 64 (Рк. Кал.).

11. *Визначати, означати, назначати,-чити.*

XVII. Напотомъ хто зостался... давати мусѣлъ стацѣю жолнѣрамъ Літ. Сам. 29.—Дорошенковѣ... дано мешканя у мѣстѣ Сосницѣ ib. 130.

XVIII. Нѣкому нѣяких подвод... без платежу прогоновъ не давано Кн. Нос. 9-б.

12. *Доставляти,-вити, припроваджувати,-дити.*

XVII. Я жъ самъ и піймав сіого Процика злодія... и давъ въ двиръ его милости панови полковникови Ак. Полт. С. 24 (КС. LXXII).

13. *Віддавати, віддати.*

XVII. Дал его до ч'колы учити Жит. Петра, 89.

XVIII. В той часъ добрѣ купчити и дѣти до школы давати Пр. Госп. 7.—Явніи злодѣи і в стій день яко то на рождество и воскресеніє гпдне могут быт на муку данніє Стат. 190-б.

14. *Викладати, викласти (науку).*

XVIII. (Барановичъ) давалъ въ Киевѣ философію Літ. Вел. III, 178.

15. *Припускати, припустити.*

XVI. Але дай то, жебы и народъ Греческий тому увесь не былъ иротивенъ и на то позволилъ,—изали бы того Турчинъ не боронилъ Лист И. П. кл. Остр. 1019.

XVII. Але дамъ то, же Златоустый св., якъ мѣти хотятъ отступники́ове, до Риму писалъ Копист. Пал. 624.

16. *Віддавати, віддати за кого заміж.*

XV. Измѣнилъ бѣ обѣщавъ дати дщерь свою Ип. 809(1251).—Дочкы, племеници и удовы могуть за мужь давати насъ и нашихъ намѣстниковъ не докладываючи Ак. ЗР. I, 75 (1457).

XVII. Дочку за него давъ Літ. Льв. 236.—Ярополкъ... князя московского забилъ же за него... сестры своей не хотѣлъ дати Крон. Соѳ. (рк.) 11.—Мимо старшую (дочку) не дают молодшои Крон. Боб. 20-б. —Господаръ... дочку свою за сина Хмелницкого приобицалъ дати Літ. Сам. 24.

XVIII. Дщер пристойно замуж в 15 лѣтъ давати Клим. Вірші, 86.

— **баталѣю, битву,** *сточити бій.*

XVII. Каракашъ баша... далъ битву Поляком под Хотѣньемъ Крон. Полск. 399.

XVIII. Далъ баталѣю вѣзѣръ на короля полского Зап. Мовч. 73.

— **безчестя**, *збезчестити, образити.*

XVII. Пане враде! дала мнѣ безчестя Яцыха Танъчичька Ак. Бор. 89 (1678).

— **вину,** *винувати, обвинувати.*

XVII. В чомъ ему вину давали быти винным не признавался Гол. II. М. II, 19 (1633).

— **вырокъ,** *вирікати,-ректи.*

XVIII. Иродъ тіранъ... вирокъ даетъ Богогл. 8.

— **вѣданье, вѣденье, вѣсть, знати,** *повідомляти, повідомити, давати, дати звістку, подавати, подати до відома.*

XIV. Имають... намо у ты часы вѣсть давати ЮРГр. № 19 (1388).—Тогда єсмь послалъ былъ к вамъ Асана и Котлубугу вамъ дати вѣдание ib. 26 (1393).

XVI. А я дей доведаюся, єсли ночовати будутъ вамъ знати дамъ Арх. ЮЗР. VI, I, 103 (1577).

XVII. Дает знати хс гь зъ Євглія сегоднешняго о згромаженю... учениковъ своих Єв. Реш. 19-б.—Просивъ, щобъ мнѣ дававъ знати, якая обо мнѣ репутація будетъ у его милости п. гетмана Арх. Мот. 120 (1677).—Вов'къ ухватилъ ѡную дитину, постерегши тоє мати крик'нула, и дала знати женцомъ Жит. Св. 22-б.—Гетманъ далъ знати королевѣ же Подкову в Немѣровѣ знашолъ Крон. Боб. (др.) 236.

XVIII. (Барабашъ) комисаревѣ полскому... о томъ невѣдомомъ Хмелницкого отездѣ далъ знати Вел. Сказ. 17.—Гетманскіє старости... дадутъ намъ о всемъ вѣденіє, что до ихъ дозорчества надлежитъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 72 (1722).—Челобитчику хоружому Лаврентиєву чрезъ листъ дать знати Прот. Полт. С. III, 13.—Абисте того Іисуса поймали, а мнѣ о томъ рихло знати давали Сл. о збур. п. (В.) 147.—Дано знати самому црви Пам. укр. м. III, 119 (Рк. Тесл.).—Коли Панъ из кмѣтьми такъ хоче робити, мусить имъ свою волю напередъ знати дати Урб. 50.

— **вѣру, за вѣру**, *вірити, повірити*.

XVI. Господаръ тую всю справу пана Пенкову рачилъ приняти и во всемъ ей местцо и веру въ себе дати Арх. ЮЗР. III, I, 4 (1537).

XVII. Хлопцу... во всемъ вѣра абы была дана Кн. Цеху Кр. 7-б. (1678).—Мнѣ не дали в рѣчи моей вѣри Прот. Полт. С. I, 146 (1691).—Не даючи тим посланним вѣры іb. II, 297 (1700).

XVIII. Єсли мнѣ недасте вѣры, вѣруйтежъ Хрсту Сѣмя Сл. Б. 302 (1772).—Приказую вамъ, абисте тому листу за виру дали Пам. укр. м. IV, 71 (Рк. Бач.).—Кто вашымъ з'мышленым словам даєтъ вѣру, тотъ будетъ простакомъ великимъ безъ мѣры Пер. Укр. Лир. 16.

— **горло**, *наложити головою, стратити життя*.

XVII. Абисмо на гакъ не были приведени и горлъ своихъ... марне не дали Крон. Боб. (др.) 285.

XVIII. Ірод Антупа... яко выволанец з' землѣ мѣзерне горло далъ Пам. укр. м. II, 340 (Мал. Пр.).

—**денъ добрый,—на добри денъ;—добраничъ,—на добраночъ,—помогайбо**, *бажати, побажати доброго дня, доброї ночі, бажати успіху*.

XVIII. Ny szaponki ne zniaw, pomohaybo ne daw Укр.-Р. Арх. IX, 13.—Умерлий синъ... добраноч остатную ... даєтъ Єв. Реш. 360 (1710).—Боже даи на добри денъ вашмосцѣ Вірші воскр. 29.—Кому бъ дати на добраничъ Тих. № 11, к. 12.—Кому дати на добраночъ дѣвчинѣ небозѣ Рук. К. У. № 21 к. 9.—Пошолъ до царевнѣ и далъ ей днъ добрій ЦАМ № 33 к. 1-б.—Уставши... далъ єи добра нощъ іb.

— **до вязеня, до темници**, *ув'язнювати, ув'язнити, засаджувати, засадити до в'язниці*.

XVII. Ивана... до вязеня полтавского давши оного уморили Прот. Полт. С. II, 255-б (1694).—Фараонъ далъ ихъ (подчашого и пекара) до темници Літ. Рук. 22.—(Іосифъ) далъ ихъ (братьевъ) до темници той Рук. Хрон. 26.

— **личбу**, *здати справу, відповісти*.

XVII. Въ оный день остатній справедливаго суда Бжого дадутъ люде личбу зо всѣхъ своих мыслій, словъ порожныхъ и учинковъ Гол. П. М. II, 393 (1645).—Мусим... за помышленія нечистые... личбу... богу дати Єв. Реш. 7.

—**нагану**, *вимовляти кому, доганяти, догану робити кому*.

XVII. Не важился нѣкто нагани о тоє жадному ремеснику о тоє давати Ак. Полт. Гор. Ур. II, 61 (1670).

XVIII. Ховай боже нагану давать козакамъ Клим. Вірші, 149.

— **на розумъ**, *напоумляти, -умити*.

XVII. Молиласѧ Гду Бу, щобы юй Бъ всемогущій на розум дал, якъ бы найлѣпше цесареви отповѣла Пам. укр. м. II, 113 (Угр.-р. Єв.).

— **огня, огню, огонь**, *стріляти, вистрілити*.

XV. То рекши, дали огню зъ мушкетовъ Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVII. Свирщевскій середнему полку каже на нихъ огню зъ стрелбы ручнои дати Крон. Боб. (др.) 283.

XVIII. Tiaszko z armat ohnia dano Укр.-Р. Арх. IX, 21.—Когда-же припустилъ король вѣзѣра къ себѣ, далъ на сили его огонь Зап. Мовч. 74.

— **отпоръ**, *чинити опір, опиратись кому, не пускати кого, не коритись*.

XVII. Ювченки... чрез увес днъ запершися в дворѣ у слободцѣ давали отпор татаромъ и оборонили селце Кн. Мѣск. Полт. 29(1693).

XVIII. Бруховецкий... полскому войску въ Чигиринѣ бывшему принужденъ былъ отпоръ давати Літ. Гр. 188.

— **покой**, *не турбувати, не займати*.

XVII. Гостем моим дайте покой Крон. Боб. 16-б.—На минѣ самомъ мстѣтеся, а имъ дайте покуй Крон. Боб. (др.), 290.

XVIII. Дай, мовит, той ручи покѣй Укр.-Р. Арх. IX, 74.—Гетманъ коронный... и тамъ козакамъ не далъ покоя, гоночи их войною, Кр. оп. Млр. 221.

— **помочи, помочъ**, *допомагати, допомогти*.

XV. Стефанъ воевода помочи и рады напротиву намъ и коруны нашеи не чинилъ а ни давалъ ЮРГр. № 66 (1433).—Илья воевода маєтъ намъ такую помочъ дати безъ хитрости Ак. ЗР. I, 54 (1442).

XVII. Пилно просили абы єму помочъ давали Крон. Боб. (др.), 234.

XVIII. Турчинъ... приказалъ... войсками помочи ему (Хмелницкому) давать Кр. оп. Млр. 224.—Многіе с тѣхъ татаръ не дадутъ ему хану помочи ib. 245.—Тот ти еще даст помочи Ал. Тиш. 45.

— **поруки**, *поручатись*.

XVIII. Акторови, который когда и для чего поруки дає роз. 4, ар. 29, пунктъ 4 Стат. 121.

—**прикладъ**, *бути за взірець*, *за зразок*.

XV. Прикладъ намъ даючи Чет. 1489 р. к. 45.

XVIII. Повинны есмы вси з себе давати прикладъ добрый Сѣмя Сл. Б. 278.

— **раду, пораду**, *радити*, *порадити*.

XVIII. Я вамъ на добрые дѣла пораду даваю Клим. Вірші, 21.—Я на такую слушност раду даваю ib. 86.

— **рады**, *зарадити*, *допомогти*.

XVII. Клинон... взывалъ Гсда бга просячи, абы ему рады дал Жит. Св. 239-б.

— **рани**, *ранити*, *поранити*.

XVII. Своволне паствячися, безвинне Хвеска такъ збил кривавие рани в головѣ давши Ак. Полт. Гор. Ур. I, 211 (1671).

— **славу, хвалу**, *славити*, *прославити*, *хвалити*.

XVII. Ото пріиде на свѣтъ богатый пан, народитс(я) з'оубогои панны намъ, звѣрѧта ему хвалу будут давати Рук. № 202 к. 183.

XVIII. Иродъ... не хотѣвъ дати славу Богу Поуч. Няг. 5.—Дай хвалу Гу Бу Пам. укр. м. I, 298 (Рк. Тесл.).

— **слово на чому, на що**, *обіцятися*, *прирікати*,-*ректи*.

XVII. Дмитрашко... далъ на томъ слово и говорил мнѣ, що я его мл. пана гетмана потрафлю застрѣлити Арх. Мот. 120 (1677).—Хлопец... при пану Павлу ...вирикши далъ слово на годовъ три в послушаніе себе Кн. Цеху Кр. 7-б (1678).

XVIII. Въ томъ ханъ королю и слово далъ былъ Кр. оп. Млр. 238.—Вспомни себе на тое егда якъ давала словомъ на то, что в любви постоянно стала Пер. Укр. Лир. 33.

— **справу**, *здавати*, *здати справу*, *давати*, *дати відомості*.

XVI. Вывѣдавши певнѣ, яко много того кгрунту мають о томъ справу давати намъ Ак. ЗР. III, 85 (1557).

XVII. Давал о собѣ справу Дунаенко такъ Ак. Полт. Гор. Ур. II, 70 (1670).—Иди, бридкая душе, иди по неволѣ, а дай справу предъ судомъ зъ своей своеволѣ Суд Бож. 295.

— **уха, уши**, *слухати*, *прислухатися*, *прислухатися*.

XVII. Панъ... уха давал хитримъ... людемъ Жив. Св. 157-б.—Трубамъ тымъ уши молю Ваши дайте Бар. Тр. 3 (Пр.).

—**чоса**, *побити*.

XVIII. Прирва по головам дѣдькам даст добра чоса и старшому анциболу утре добре носа Разг. Паст. 71.

— **шлюбъ**, *вінчати*, *звінчати*.

XVII. Особамъ незнаемымъ вендровнымъ людзнымъ немаетъ Іерей давати сквапливе шлюбу Шумл. Зерц. 56.—Шлюб им даный был в церкви Жив. Св. 33-б.

ДАВАТИСЯ, ДАТИСЯ, *дс.* 1. *Бути даваним*, *даним*.

XVIII. Къ празднику... всѣмъ послушникамъ далися чоботи новіе Вид. Ник. м. 67 (1734).—Мандати повинни даватся о образѣ маестату и зрадѣ гдревой Стат. 31-б.

2. *Віддавати*, *віддати себе*.

XVIII. А потом Хс дал сѧ на муку за нас грѣшних Пам. укр. м. II, 190 (Рк. Тухл.).—Снъ Бжій... далсѧ наветь мучити за спасеніе человѣческое Сѣмя Сл. Б. 25.

3. *Піддаватися*, *піддатися*.

XVIII. Не дайтеся у руки цареви Дариеви Ал. Тиш. 34.—(Козаки) зъ Турками билися и отнюдь имъ не далися Літ. Вел. II, 462. — Разбой хочъ нападетъ, то не дамося Пелгр. Ип. Виш. 50.

4. *Удаватися*, *удатися*.

XVII. Панамар... з молитвою до образа Прстой бци дается Жит. Св. 65.—(Богини) в тым далисѧ на розсудокъ Юпитерови Літ. Рук. 27-б.

XVIII. Дайся до покаянія, звитяжишъ свѣтъ и діявола Укр.-Р. Арх. X, 260.

5. *Здаватися*, *здатися*.

XVII. Далося намъ ижъ не на землѣ але на нбѣ Жит. Св. 528-б.

6. *Дозволяти*, *дозволити з собою що робити*.

XVI. Патріарха... велми был жалостен иж ся далъ увести ісидоровым словам Рук. Муз. № 513, к. 22.

XVII. Правъда хотя подъчасъ допущаетъ топитися, але до конца утопити не даетъся Арх. ЮЗР. I, VII, 193 (1605).—Моцнѣйшимъ зостанешъ, абы недатися такъ сродзе ранити Лѣк. на осп. ум. 23.—Наклоняй ухо твое до тых которые у тебе просят, и дайся упросити Тест. Вас. 38. — (Христосъ) далъсѧ намъ пѣстовати и видѣти Транкв. Зерц. Да. — Южъ и Адамовы даются зводыти, сирѣчъ за молодими и старіе починаютъ блудити Сб. ЮР. 87 (1679). — Монаше, даесьсѧ зводити, если мнѣмаешь, же бга любишь, не любѧ ближнѧго Домецк. 64 (1683).—О бѣдная Зигисмундо,

вдовице неправа, на что далась бездѣлнику звестися лукава? Нов. Бокк. 297.

XVIII. Жалую тя... иж то ся єси давъ безумови из' себе насмѣяти Ал. Тиш. 47.— Воєводи зъ людми ратними въ замкахъ крѣпкихъ зашпунтовавшися недалися добуты Літ. Вел. II, 161.—Мертвые из гробовъ поуставали, явно сѧ вшитким видѣти давали Пам. укр. м. II, 234 (Рк. Тесл.).—А єщем сѧ дав брехачови извести і очаловати ib. III, 122 (Рк. Тесл.).—Нѣкоторіи для справъ своих власних, якіє в судѣ імѣютъ, стараются и даются обѣрати депутатами на суди главніє С. і Р. 37-б. Самъ Бгъ съ тимъ далсѧ слышати чрез' Пророка Исаію Сѣмя Сл. Б. 172.

Дается вѣдати, *можна дізнатися.*

XVIII. Зъ того донесеня дается вѣдати, же не лѣниво непріятели поганскои своєи завзятости хочутъ дополнити Літ. Вел. III, 241.

— **виннымъ**, *винитися, повинитися, признаватися, признатися до вини.*

XVI. Штом чинил во всем даюсѧ винен вашеи мли Ж. Курб. I, 141 (1578).

XVII. Даймося... винными гу бу Єв. Реш. 7.— Романъ, утекши къ Казимеровичомъ, послалъ до Рурика, виннымъ даючися и просячи о пробачене Крон. Соѳ. 198.

— **у знакъ, на знакъ**, *признаватися, признатися, виявляти, виявити себе.*

XVIII. (Іосифъ) не даючи сѧ на знак братом своимъ, выйшолъ Пам. укр. м. I, 168 (Рк. Тесл.).—И тут не даючи сѧ им у знак яко лукавии лис рече ib. II, 16 (Рк. Тухл.).

— **въ моци (кому)**, *піддаватися, піддатися.*

XVIII. Тревалемъ пятъ тисящъ лѣтъ, мало не до вѣку, а теперъ бимъ ся в моци далъ єдному человѣку Сл. о збур. п. 157.

— **на науку**, *іти, піти в науку.*

XVII. Іеронимъ... одному ся брату на науку дал на язык жидовский Жит. Св. 432-б.

— **на смѣхъ**, *показувати, показати себе смішним.*

XVIII. Tolko soroma boiu se, ludiom na smiech ne daiu se Укр.-Р. Арх. IX, 11.

ДАВЕЦЪ, *рм. Див.* **Давца**.

XVII. Оуступил Моисей законодавецъ, а наступил Хс ласки давец' Карп. Каз. АД (1615).

XVIII. Молю всещедраго Давца Бога Гр. Барск. IV, 35.

ДАВИТИ, *дс. Душити, тиснути.*

XV. Сопѧше дьявол давилъ Чет. 1489 р. 33-б.

XVII. Діавол... вночѣ давивъ жену Пилатову Єв. Реш. 45.—Ухопивши Семєна за груди сталъ давити палцємъ у горло Кн. Мѣск. Полт. 2 (1691).—Заразъ єго ...ухопилъ отцъ Іванъ и сталъ давити за горло Прот. Полт. С. I, 143-б. (1692).

ДАВИТИСЯ, *дс. Душитися.*

XVII. Всѣ утекать начали и на мосту обломившись топилися въ водѣ и на греблѣ въ бѣгу давилися Літ. Сам. 284.

ДАВНИЙ,-НЫЙ, *прикм.* 1. *Що був давно тому, старовинний.*

XV. Вызнали аже по лисичии брод землѧ црквная стго спса из вѣка из давного ЮРГр. 53 (1422).

XVI. Из'давьныхь бо часовь хотѣль абы єго видѣль Єв. Пер. 74. — Маєшъ ясный прикладъ зъ самыхъ Рымляновъ, єслижесь коли давные гистории и справы Рымские читалъ Отп. И. П. кл. Остр. 1057.

XVII. От давныхъ часовъ якось слышалъ, в' великой чти крстъ былъ О обр. 74.—Оучителѣ тыж давныи оучат и свѣдчат Кн. о Вѣрѣ, 219.— Якъ нѣколись и Єгуптѧнамъ оучинили, которыисѧ оуганѧли за давнымъ Ісраилемъ Тр. постн. 662. — Давныхъ вѣковъ хрстіане на молитву вставали въ полунощи Рад. Він. 542.

XVIII. О которой народа того храбрости много в давнихъ історіяхъ греческихъ и Римскихъ обрѣтается Літ. Гр. (рк.) 3-б.—Давняя лазня была в руину шведскую спалена Оп. ст. Млр. II, 346 (1718). — Подлугъ давнего присловля людского, поселъ єст якъ оселъ, носитъ тоє, що на него зложено буваєтъ Вел. Сказ. 76.—Не въ давномъ времени за житія умерошого хана, которого синъ теперъ царствуєтъ, учинилася была ссора Дн. Марк. II, 283.

2. *Що давно вже існує, старий.*

XVI. Первей было село Родивончовичи, а потомъ Буйничи, старые села давние Кул. Мат. I, 48 (1563).—Они давными пыхами надути, заборонили намъ увойти Отп. кл. Остр. И. П. 392.

XVII. Діавол, давный згубца дшъ людских Єв. Реш. 30.—Хоч то и давний лѣсъ Прот. Полт. С. II, 117-б. (1684).—Запорожцѣ не зовсѣмъ добримъ на старшину городовую жичутъ, якъ то у оныхъ звичай давній Літ. Сам. 71.

XVIII. Шишки... варити и пити... давній кашель отълучаєтъ Млр. дом. лѣч. 26.—Бѣлмо свѣже и давне чи старе Укр. Госп. Пор. 64.

3. *Колишній, переднішій, попередній.*

XVI. Который большъ даєтъ башы альбо цесарови Турецкому, того давного съ преложенства зложатъ, а тому, который купитъ, патрыярьховство дадутъ Ак. ЗР. IV, 108 (1595).

XVII. Дша... будучи утружденна ослабѣла бы першоѣ давнѣйшоѣ цноты Лѣств. 21.

XVIII. Татаре, которіи въ Молдавіи поосѣдали, аби конечне винеслися на свои давніи мѣстца Літ. Вел. III, 513.—Воску по первой рахубѣ въ пріемѣ лишнего над давній показалось 3 круги Дн. Марк. I, 106 (1724). — Монастиръ давный, богомъ фундованый Богл. 137. — Обовѧзую Васъ, ажебысте... до давныхъ грѣховъ, з' которыхъ чрез' исповѣдь повсталисте, невертались Науки парох. 2.

По-давному, *як давно, як колись, як перше.*

XV. А дѣла бы наши городскіе вси, згодою, посполу справляли, по давному Ак. ЗР. I, 73 (1456).

XVI. Доброволеньство даемъ имъ добытокъ свой паствити по давному Ак. ЗР. II, 78 (1510).

XVIII. Нашъ трудъ... уже чрезъ часъ немалій по давному былъ отправованъ Літ. Вел. III, 117.

ДАВНИНА, *ржс. Давні часи.*

XVIII. Ми посполитие... равно какъ въ давнину и предки наши... сѣнокосомъ и паханіемъ хлѣба довольствовались Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 202 (1767).

ДАВНО, *присл. Довгий час тому.*

XVI. Древле, давно оных давных часов Зиз. Лекс. 98.

XVII. Древле: пред часы, давно перед тым, оныхъ давныхъ часов, албо перше, здавна Бер. Лекс. 38.—Давно—древле Синон. сл.-р. 19.

XVIII. Егда же междоусобнимъ несогласіемъ Поляки бунтовалися, Россияне, которую давно во умѣ содержаху, брань явно начинаютъ Вел. Сказ. 10.

Як давно; *коли саме, чи давно.*

XVIII. Питавъ ворожбитовъ, іакъ давно зорвицѣ оувидѣли Пам укр. м. II, 64 (Дрог. Рк.).

ДАВНО, *рн. Давній час.*

Зъ-давна, изъ-давна, *з давнього часу.*

XV. А тако есмо ему дали... село с тыми со всѣми пожитки штож здавна прислухают тамъ ЮРГр. № 54 (1424).—Записали... со всѣмъ што къ тымъ селомъ изъ вѣка и здавна слушало и тягло Ак. ЗР. I, 48 (1438).—А суды судити по старынѣ, какъ у васъ издавна пошло іb. 67 (1450).

XVI. Вси вѣдаютъ, ижъ то здавна было и есть уставено до церкви свѣчи носити Сп. прот. Лют. 139. — А здавна того мѣщане не дѣлывали Ак. ЗР. I, 362 (1505).

XVII. То здавна воля бжая была Кн. Рож. 39.—Давыдъ... принялъ іноческій чинъ, котораго здавна желалъ Крон. Сое. 203.

XVIII. Розный люд зажывает табаку здавна Клим. Вірші, 17. — О томъ пророци здавна пророкуютъ Сл. о збур. п. 143.

З-стара-давна, *з дуже давнього часу.*

XV. Исъ стара давна ку свѧтои корунѣ польскои прислухають ЮРГр. № 71 (1434).—Истара давна ку коруне прислухали и прислушѧють іb. № 72 (1435).

Зъ давныхъ давенъ, *з великого давна.*

XVIII. За мѣстом нншимъ з давных давен стоитъ столпъ каменный Пам. укр. м. V, 135 (Рк. Тесл.).—Prodki ich z daven davnych meły i derżali Арх. ЮЗР. IV, I, 92 (1735).

ДАВНОДАВНЫЙ, *прикм. Позадавній, давноминулий.*

XVII. Давнодавный—мимошедшій, ветхій, предваршій Синон. сл.-р. 19.

ДАВНОСТЬ, *ржс.* 1. *Минулість, минуле.*

XVII. Іосифъ... написалъ... инших книгъ 20 о давности жидовской Крон. Боб. 252.

XVIII. Рѣчъ его о войнѣ Хмелницкого: обиди, утѣсненія, разорѣнія украино малоросійское, от Поляковъ бывшіе; давност и продолженіе іхъ Вел. Сказ. 5.

2. *Давній час, давнина.*

XVI. Каждая речъ с памети людское давностю выходитъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 99 (1559).

XVIII. Дней зо три или болше, за давностю не упомнитъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 39 (1764).

3. *Час, що по нім набувається право посідання; задавнення.*

XVI. Маеть митрополитъ то мѣти водлѣ доводу свѣдецтва давности своее и водлѣ суда тыхъ судей Ак. ЮЗР. I, 50 (1516).

XVIII. Онъ владѣетъ по займѣ предковь своихь, давностію земскою задержаной С. і Р. 4-б.—Всякому шляхтичу искати своихъ добръ без давности волно Стат. 34-б.

Зъ-давности, *віддавна.*

XVIII. З давпости... якъ козакамъ, такъ и мужикамъ косить не забороняли Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 22 (1735).

ДАВНЫЙ; *прикм. Див.* **Давній.**

ДАВЦА, *рм. Давець, подавець, той хто подає.*

XVI. Богъ всемогущій, давца всего добра Ак. ЗР. IV, 78 (1594).

XVII. Блгодатель: Добродѣй, или доброго давца Бер. Лекс. 4.—Панъ естъ давца збавеня и всего блсвенства Кн. Рож. 105-б. — Фебе давцо свѣтлости Тит. 303 (ЕѵХ. 1632).—Далшій поступокъ справы дастъ тотъ давца листу В. В., моему милостивому пану, устне Гол. П. М. II, 29 (П. Феоф. 1633).

XVIII. Выхвалѧти нбснаго и добротливаго Бга и творца своего, доброго дав'цу и королѧ нбсного Пам. укр. м. IV, 319 (Рк. Тесл.).

ДАГДЕ, *присл.* (словац. dakde). *Денебудь, хоч де.*

XVIII. Корчмарска Аренда... ажъ бы Дагде была оттеперь са заказуе твердо Урб. 64.

ДАГМАТЪ, *рм. Див.* **Догматъ.**

XVII. Дамаскинъ... в своих дагматах выписует Єв. Реш. 252.

ДАҐА, *рж.* (іт. daga). *Стилет, кінджал.*

XVII. Збойци мѣли короткие даgи подъ панцерами Крон. Боб. 199-б.

ДАҐДЕ, *присл. Див.* **Дагде.**

XVIII. Ажъ бы Панъ хотѣвъ... инше дашто на продажъ Даґде везти, мусит са перше из кметьми злагодити Урб. 55.

ДАДЖЕ, *присл. Адже.*

XVIII. Дадже правда тепера нема добра всюди Довг. 96.

ДАДИКАЦІЯ, *рж.* (лат. dedicatio).

XVIII. Сочиняли проіектъ и дадикацію по коммисіи переводу и своду правныхъ книгъ Дн. Хан. 214 (1743).

ДАЖЕ, *присл. Аж, поки.*

XV. Пождьдете даже вы куны сберут за мсць Ип. 66 (980).

XVI. Прежде, даже, перше ажъ Зиз. Лекс. 105.

XVII. Єсли еще сын мой живъ єсть, пойду а оглядаю его первѣй даже не умру Єв. Реш. 28.

Даже до, *аж до, до самого.*

XVII. Сторона полуденная, которая почичается от пущи инъ даже до Едома Крон. Боб. 59-б.

XVIII. Потупилъ их от члвка даже и до скота Пам. укр. м. I, 332 (Рк. Тесл.).

ДАЖЬ, *присл.* (ц. сл.). *Коли.*

XV. Нын же брате сеѣ весны помози на дажь будевѣ сеѣ весны вѣ порозна а вѣ будевѣ съ своими полкы тобѣ в помочь Ип. 421 (1151). —Дажь стоиши в томъ рядоу то ты намъ братъ ib. 671 (1190).

ДАИВАТИ, *дс. Многоразова форма від «давати».*

XV. Подъ старосты Луцкіи подводъ не даивали зъ возы, коли они хоживали на нашу службу Ак. ЗР. I, 110 (1486).—Пошлины и выходы царскіи ихъ имъ даивали ib. 210 (1500).

XVI. А сто рублевъ, што зъ города даивали на годъ, то его милость имъ на вѣки отпустилъ Ак. ЗР. I, 360 (1505).—Они маютъ намъ тыи платы платити, которыи жъ передъ тымъ даивали ib. II, 72 (1510).

ДА-КОЛИ, *присл. Колись, колинебудь.*

XVIII. А чей ти даст, пани моя, даколи Бгъ по твоей журѣ великой и радост Пам. укр. м. II, 67 (Рк. Тесл.).

ДА-КОТРЫЙ, *прикм.* (словац. daktorý). *Котрийсь, якийсь.*

XVIII. Ажъ бы Панъ дакотрого Кмета хотѣвъ за Корчмара поставити, тотъ Кмѣть Панови Пансчину не буде служити Урб. 62.

ДАКТИЛОВИЙ, *прикм. від «дактиль».*

XVII. Финіѯ: Финиковое дерево, и ягода его, або Дактиловое и овоц его Бер. Лекс. 319.

ДАКТИЛЬ, *рм. гр.* (δάκτυλος). *Овоч фіґового дерева, інжир.*

XVII. Ягоди и дактили зъ мукою положено Рук. Хрон. 334.

ДА-КТО, *займ.* (словац. dakto). *Хтонебудь.*

XVIII. Коли умретъ дакто, тѣлу годитъ ся што бы изъгнило Поуч. Няг. 145.

ДАКТЫЛЬ, *рм. Див.* **Дактиль.**

XVII. Хлюбатса, яко финикъ дактылами Рад. Ог. 683 (1676).—Сможоные ягоды и дактыли... положено Крон. Боб. 333.—Брат... полну єму руку дактылев принесл Жив. Св. 227.

ДАКЪ, *спол. То, так, отже.*

XVIII. Коли каэшъ, дакъ каи, тай будемъ сватами Пер. Мат. III, II, 158.—Баранковъ и шовку пересмотрували, дакъ шовку кренцового 5, а простого 30 фунтовъ Дч. Марк. I, 195 (1725).

ДАЛАМАНЪ, *рм. Див.* **Доломанъ.**

XVIII. Справилем бил собѣ хороший даламан Укр.-Р. Арх. IX, 49.

ДАЛЕ, ДАЛЕЙ, *присл. Вищий ступінь від «далеко».* 1. *Далі, на дальшу відлеглість.*

XV. И гонища по нихъ до Коранѣ а дале не поусти Андрѣи дроужины своея Ип. 305 (1140).

XVII. Лечь не тутъ конецъ: далей треба поступити Діал. Волк. 53.

XVIII. То пойдѣмо до смерти усѣ ис поклономъ, то она далей пойдет и своимъ загономъ Вірші Різдв. 139.

2. *Потім, після того.*

XVII. Почалъ далей о дшномъ лѣкарствѣ мыслити Тит. 47 (Сак. 1622).—Уже далей жадным обычаемъ не буду проклипалъ землѣ для человѣка Рук. Хрон. 8.—Далей въ книгу сію отсылаю для лѣпшого зрозумѣня Літ. Густ. м. 233.

XVIII. А дале якъ загримит якъ блисне зненацка Довг. 93.—А дале затым Рахил оумерла Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

3. *Більше.*

XVI. Абы оный монастыръ далей ку знищеню не приходилъ, послали тамъ того дворанина нашого Гол. П. М. I, 3 (Гр. 1540).

XVII. Далей—болей, болшей, множае, проче, вящщей Синон. сл.-р. 19.—Он от летъ осмидесят и далей границъ техъ церковныхъ

святого Николы Єрданского и Кириловскихъ ведомъ Вас. Зб. Мат. Лiвоб. Укр. 57 (1605).—Всѣх лѣт живота моего есть семдесятъ и далей Тр. П. М. 943.—Так вѣръ а дале ся не пытай Жит. Св. 86.

XVIII. Не терп'ячи Єлисей далей тым дѣтем пустым помолилъ ся Бгу и рекъ Пам. укр. м. I, 303 (Рк. Тесл.).

Дале-дале, имъ далей тымъ болшей, *де далі то все більш, що далі то більш.*

XVII. Чини што з тебе єсть, жебыс имъ далей тым болшей в дорозѣ Господней поступовалъ Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 51.

XVIII. Великого гербу будуть і единого отца и мтре снове, и на тых сѧ дале-дале свѣтъ увес корочати будет Пам. укр. м. IV, 297 (Рк. Тесл.).

ДАЛЕКО, *присл.* 1. *На далеку відлеглість, на далекій відлеглости.*

XVI. Не далеко ищучы, пойзрыте въ Новгородъский поветъ Антир. 975.

XVII. Далеко—камо, далекъ Синон. сл.-р. 19.—Събравши имѣніе свое все и отишол на страну далеко Єв. Уч. 274.—Якъ далеко в'сход от заходу, так далеко отдалилъ от нас неправости нашѣ Рук. № 0. 4⁰ 86 к. 50-б.—Кvпарисъ єсть древо пахнучее, которого запахъ далеко чути Гал. Кл. Раз. 263.—Пошовъ... так далеко, якобы каменем мог докинути Єв. Реш. 190.—Стуй, жиде, не втѣкай! Далекое то бувавъ? Интерм., 79.

XVIII. Пятнацять тисячъ злишкомъ Орди доброи, в Литву далеко загнавшоися з многими лупами и користми назадъ поворочает Вел. Сказ. 92.

2. *Пізно.*

XVII. Гды такъ тривалъ ажъ уже было далеко в ночъ Рук. № 0. 4⁰ 86, к. 52-б.

3. (*З вищим ступ. порівн. прикм. чи присл.*). *Багато.*

XVI. Покой, хотя бы тежъ съ кривдою которое стороны учиненъ былъ, далеко єсть лепъшый, анижъ незгода и война справедливая Отп. И. П. кл. Остр. 1055.

XVII. Колми: Далеко болшъ. Колми паче, якъ барзѣй, якъ далеко болше Бер. Лекс. 65.—Далеко болшей—колми паче, множае паче Синон. сл.-р. 19.—Досвѣдчене вашей вѣры далеко коштовнѣйшее надъ злото гибнучое, которого огнемъ пробуютъ, было найдено Копист. Пал. 818.—Григорій... далеко болшіи надъ першіи подвиги и працы около вѣры православнои пріймуєтъ и показуєтъ Тр. постн. 397.—Дѣти... еще были далеко горшими Рук. Хрон. 7.

XVIII. Жиди тамо сутъ зѣло богатіе и волю далеко болшую, нежели Христіане... имуть Гр. Барск. I, 262.—Прохожаешся зъ кимъ далеко от тебе достойнѣйшымъ Полѣт. 50.—Гдѣ Бгъ далеко лучше, нежели мы... знаєтъ Сѣмя Сл. Б. 8.

ДАЛЕКОСТЬ, *рж. від «далекый», довгість (дороги); віддаленість, відстань (місця).*

XVI. Мнѣ было трудно про далекость дороги отсел з Волыни ездити Арх. ЮЗР. VIII, VI, 280 (1570).—Про далекость дороги, досягнути тыхъ листовъ не могъла ib. I, I, 180 (1583).

XVII. Они маютъ иншие мосты коло Корсуня и великие, которые направуютъ, а до тыхъ яко николи, такъ тежъ и про далекость, кгдыжъ тры мили великие одъ мѣста єстъ, не повинни Арх. ЮЗР. VIII, V, 317 (1604).—Єднаково ибо высокостю и далекостю от землѣ отстоитъ Транкв. Зерц. 14.—Хотячи видѣти далекост неба Ал. Печ. 180.

XVIII. Отстоитъ отъ Дамаска на востокъ, между горами, далекостію четирехъ часовъ Гр. Барск. II, 100—101.—О отчизномъ подданномъ человѣку от пана недалеко отшедшому кто 20 леть замольчить то вѣчно тратить кромѣ челяди неволной и полоненнихъ которихъ ни далѐкость ни давность не сохранить Стат. 73-б.

ДАЛЕКЪ, *прикм. Див.* **Далекый.**

XVI. Братъ старший отехалъ далекъ Арх. ЮЗР. I, XI, 72 (1599).

ДАЛЕКЫЙ, *прикм.* 1. *Віддалений.*

XVII. Мы на зверцадло гды глядимо видимо в' зверцадлѣ далекіи речы Гал. Кл. Раз. 4.—Сынъ...одишовъ преч в далекую сторону од отца своего Єв. Реш. 8.

XVIII. Зъ далечайшихъ странъ Азійскихъ Літ. Вел. III, 7.

2. *Довгий.*

XVII. Долгій: Далекій, долгій Бер. Лекс. 35.—Далекий—долгий Синон сл.-р. 19.

XVIII. Хочай бы и тутъ нестрѣчи похоронити его милости за такъ далеким разстояніем дороги Арх. Сул. 40 (1721).—Єст ти далека дорога Пам. укр. м. I, 301 (Рк. Тесл.).

3. *Довгий (за час).*

XVII. Облюбенецъ єа, веселѧ свое откладаетъ, на далекіи часы Транкв. Зерц. 53.

4. *Далекий, не близький (про рідню), приятельство.*

XVII. Єдин єдного не турбуючи, а ни жони, а ни дѣтий а ни покревних, яко далеких, так і близких Ак. Полт. Гор. Ур. I, 42 (1665).—А Кондрат такъ сям, жона и потомство его и з инших приятелей их блызких и далеких

абы не чинили жадной перешкоды Пархомови Стор. 7 (1683).

5. *Непричетний до чого, чужий чому.*

XVII. Былъ той Тиверий члкъ... от лакомства далекий Крон. Боб. 331.

ДАЛЕТЪ, *рм.* (гебр. dalet). *Назва четвертої літери гебрайської абетки.*

XVII. Далетъ: Страхъ, або таблис, слово 4 алефбету єврейского Бер. Лекс. 265.

ДАЛЕЦЕ, ДАЛЕЧЕ, *присл.* (пол. dalece). 1. *Далеко.*

XV. Побѣдиша и гнаша в поле далеце Ип. 743 (1224).—Ляховѣ же... хотѣша далече стати города ib. 823 (1254).

XVI. О! Далече зайде соколъ Сл. о п. Иг. 19—20.

XVII. Далече... отстоит от мене сицевоє мнѣніє Пр. Жел. 2.—Купърѣй... не вѣдаючыс далеце в право... уступил того зовъсимъ на вѣчность грунтъ Грицку Чоботченку Арх. Люб. 243 (1681).—Такъ далеце не усмотрують Хр. Фил. Апокр. 1812.

XVIII. Патріярхъ далече стоял от гробу Путн. Іср. 18-б.

2. *Див.* **Далеко** 3.

XVII. Фѣгура благодати бжей далече важнѣшшаѧ... єст тѣло і кров Гсда ншого... Ветх. Сказ. 23.

ДАЛИБОГАТИСЯ, *дс. Казати «дали-бог», присягатися, божитися.*

XVII. Рочусѧ: себе самого поприсѧганем' проклинаю, богъмюсѧ, далибогаюсѧ, присѧгаю, спираюсѧ, вымовлѧюсѧ, божусѧ Бер. Лекс. 140.

ДАЛИБОГЪ, ДАЛИБУ, ДАЛИБѢГЪ, *присл.* (пол. dalibóg). *Далебі, бігме, справді.*

XV. Присягнули отцу нашому, господарю своєму, вѣрнѣ єго милости служити, якожъ есте и служили, дали Богъ, ажъ и до єго милости скончанья Ак. ЗР. I, 115 (1492).

XVI. Я што-мъ дали-богъ могъ, тамъ въ тыхъ потребахъ вашей милости помогалъ Ак. ЗР. III, 72 (1556).—Я дей дали-Богъ писати не вмѣю Арх. ЮЗР. VIII, III, 54 (1563).

XVII. Далі-богъ навежу васъ за три недели Арх. ЮЗР. I, VI, 604 (1629).

XVIII. Далибу минѣ, ажъ на серцѣ нудно Пер. Мат. III, II, 158.—А такій сонъ приснився що боюсь казати, що далибѣгъ припало ис хати втѣкати Довг. 93.

ДАЛИИ, *присл. Далі.*

XVI. Далии изрозумиете изъ писаня его господ. милости Гол. П. М. I, 155 (Л. Ст. 1598)—Что далии есть воля его господ. милости рачите В. М. зрозумѣти зъ листу ib. 158 (1600).

ДАЛИНА, *рж. Далеч, далекість.*

XVIII. Топерь ты в дорозѣ, поздоров ти Боже, тою далиною, доброю годиною Пер. Мат. I, II, 181.

ДАЛМАТЪ, *рм. Мешканець Далмації.*

XVII. Далматъ: Словакъ Бер. Лекс. 265.

ДАЛНИЙ, *прикм. Далекий, не близький.*

XV. Къ своімъ людемъ и ко всимъ странамъ далнимъ рекуще къ Грекамъ и Оугромъ и Лѧхомъ и Чехомъ Ип. 273 (1111).

XVII. В том жаднихъ правних заводов не мѣют вщинат, а зособна з Манцевих приятелей близких и далних Ак. Полт. Гор. Ур. II, 62 (1670).

XVIII. Ходилемъ до далного Бутурлимовского млина Дн. Марк. I, 101.

ДАЛ(Ь)ШИЙ, *прикм. Вищий ступінь від «далекый».* 1. *Що далі перебуває, міститься.*

XVI. Стреляно... нашкодливей з дальшого шанцу зъ Забожя Арх. ЮЗР. VII, II, 21 (1552).—Дальщий отъ близшого не только лепей, але и ничого ведати не можеть ib. I, I, 424 (1594).

XVIII. Двоякая ест Сармация, одна татарская або Азитицкая, на далшомъ всходнемъ берегу рѣки Дону и Волги Пам. укр. м. IV, 33 (Рк. Сок.).

2. *Що потім іде, наступний.*

XVI. Отожъ и я тымъ възглядомъ написалемъ тые слова моє зъ докладомъ далшимъ в листе своемъ Отп. И. П. кл. Остр. 1057.

XVII. И повѣсти о дальщихъ речахъ не цравили Бер. Вірші, 79.—Єсли тым словамъ єго первѣй реченымъ не оувърѧт, то и далшихъ не могутъ розумѣти Кн. о Вѣрѣ, 40.—Далший порядокъ братский на тотъ часъ обравши... тяжар той на него вложили Арх. ЮЗР. I, XI, 139 (1641).—Варуемъ, ижбы в далший часъ... заводов... не вчинано Прот. Полт. С. II, 118 (1684).—Що в далшую память записуемъ ib. 179-б. (1690).—Майстратъ, ускромляючи и запобегаючи далших алтеркаций и пролионкгаций межы сторонами... заложилъ заруки тисячу золотих Акт. Старод. кн. 22.

XVIII. Приказалес... взяти мя под крѣпкий арестъ и держати в ономъ до далшой своєй резолюции Вел. Сказ. 22.—З' оувагою далшой бесѣды послухайте Сѣмя Сл. Б. 2 (1772).

ДАЛѢ, ДАЛѢЙ, *присл. Див.* **Дале**. 1. *Далі, на дальшу відлеглість.*

XV. Сѣдѣли есмы на судѣ с тыми паны што суть далѣи подписани ЮРГр. № 51 (1421).

XVII. Южъ собѣ ту отпочну и непоиду далѣ Літ. Льв. 250.—Далѣй не йшли за великою зимою Літ. Сам. 147.

XVIII. А вжежъ якъ буде, такъ буде, далѣ пованъдрую Укр.-Р. Арх. IX, 237.—Мусѣлемъ испод воза далѣ утѣкати Вірші Різдв. 130.—Где далѣй в лѣсъ то болшъ дровъ Клим. Прип. 208.—Поляки... почали знову зо всѣмъ таборомъ сходити далѣи Літ. Вел. IV, 9. (Пов. 1728).—Росказавъ Петрови, аже бы далѣй отплывши, закинувъ сѣти Науки парох. 77.

2. *Потім, після того.*

XIV. Про то приказуемъ мы, абы того далѣй не было Ак. ЗР. I, 5 (1347).—Кто не оусхочеть далѣй миру держати тотъ отповѣсть ЮРГр. № 3 (1352).

XVI. Прочій, другій потом, ин'шій потом, далѣй Зиз. Лекс. 105.—Незгоду имъ далѣй, тымъ болшую множать Хр. Фил. Апокр. 1812.

XVII. Прочее: На остаток: на конец, далѣй. Прочее же: А далѣй, а болш', а иншее потомъ, далѣй Бер. Лекс. 131.—И такъ будетъ Тройца, юж далѣй не Тройца, але двоица неровна О обр. 290.—Далѣй мовитъ стый Іоанъ Бгословъ Гал. Кл. Раз. 471.—Мовитъ: яко быти причащающимся въ трезвеніе дши, въ оставленіе грѣховъ, и далѣй тамъ Рук. црк. 21.

XVIII. Щож ся тогды стало далѣй из Іосифомъ? Пам. укр. м. I, 163 (Рк. Тесл.).—Невѣдаю, що би далѣй... з моею дѣялося головою Вел. Сказ. 21.—Палит сперва волним огнем, а чим далѣй, тим крепчайшим Дн. Марк. IV, 253.

3. *Більше.*

XV. Будь тобѣ вѣдомо, ижъ мы за свое далѣй не будемъ терпѣть Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVII. Ктому: южъ болше, далѣй, или южъ, или над то Бер. Лекс. 69.

4. *Пріч, геть від кого.*

XVIII. Цуръ мене, далѣй мене Клим. Прип. 254.

ДАМНѢЦЯ, *рж.* (?)

XIV. Съ мыты и съ ловищи и съ потоки, дамнѣця и путниця, со всѣми ужитки, што нынѣчи суть и потомъ могутъ быти Ак. ЮЗР. I, 1 (1361).

ДАМЫ, *рж. мн.* (фр. dame). *Варцаби (гра).*

XVIII. Въ дами игралисмо Дн. Марк. I, 253.—Посидѣвши у насъ и погравши въ дами отехалъ ib. II, 261.

ДАНИНА, *рж.* 1. *Податок, чинш.*

XVI. Надаемо тыи имѣнья вышеозначоны зо всѣми данинами грошными и тыж землею бортною и даниною медовою Отч. Пер. СПБ. 1911 г.; 34 (1556).

XVII. Зо всего панства своего зобралъ данини цесарской 600 кентарій золота Рук. Хрон. 329.

2. *Плата, заплата.*

XVI. Никого не бійте и не потваряйте, але переставайте на данинѣ вашой Хр. Фил. Апокр. 1556.

3. *Надання, те що дано.*

XIV. Покладалъ перед нами листъ данины певных маетностей на Волыню Арх. ЮЗР. I, VI, 1. (1322).

XV. Нехай онъ тыи люди двадцать человѣковъ на той земли за собою держить, подлугъ данины его милости, какъ предку его дано Ак. ЗР. I, 144 (1494).

XVI. Билъ намъ чоломъ, абыхмо его пры той данинѣ, подлѣ тыхъ первыхъ листовъ, заховали Ак. ЮЗР. I, 39 (1509).—Зъ ласки и презрѣня Божого, зъ данины господарськое, за благословенствомъ старшихъ моихъ, отъ Бога на то уставенныхъ, у олтара Божого, служилъ Арх. ЮЗР. I, I, 22 (1570).

XVII. Константинъ великій царь... не безъ того, абы якого привилею на данину якую не мѣлъ зоставити Сульвестрови папѣ Копист. Пал. 323.—И на твердость сеѣ данины нашой дали есьмо ему... сесь нашъ вѣчный листъ Ак. ЗР. V, 2 (1633).

XVIII. Данина гетману на булаву. На булаву гетманьскую дано староство Чигиринское Вел. Сказ. 225.

ДАНИННЫЙ, *прикм. від «данина».*

XVII. Послали... триста возъ сѣна, якобы данинного для княжих коній Крон. Лит. 342.

ДАНИНОВЩИНА, *рж. Податок, мито.*

XVI. Kniaź Zesławskii z matkoiu svoieiu nie wiedati kakoie daninowszczini bierut tamżo w Łucku s priasołow od telehi po szestdesiat hołoważeń soli Пам. КК. IV, II, 176 (1545).

ДАНКА, *рж. Див.* **Данца.**

XVI. Danok nie daiut okrom w Rudce odin człowiek na wroce sedit, i daiet na zamok' hod po pułkopiu hroszey Пам. КК. IV, II, 221 (1545).

XVII. Сама Вша Княж. Млс. знаменитыи в' томъ давати рачишъ данки и хвалы Тит. 78 (Копист. 1623).

ДАННИКЪ, *рм.* 1. *Той, хто платить данину.*

XV. Придали есмо емоу село Смолиговичи даньники из данью ЮРГр. № 86 (1452).—Просилъ въ насъ данника, въ Черниговскомъ повѣтѣ, на имя Бутовича и селца Смолина;... И мы ему того нашого данника Бутовича и селцо Смолино дали Ак. ЗР. I, 153 (1496).—Били намъ чоломъ даньники наши, старець Старцовоѣ волости и вси мужи ib. 171 (1497).

XVI. A w tom sele dwadcat i sem dannikow szto dani daiut, a tyie danniki daiut dani de

siat koład medu Арх. ЮЗР. VI, I, 2 (1501).—Тыи люди Ганевицкіи данники далъ на костелъ светого Станислава еще великій князь Витовтъ Ак. ЮЗР. I, 49 (1516).

XVII. Црами не звалися, будучи данниками у црей перских Крон. Боб. 186-б.

2. *Той, що бере данину* (?).

XV. Мьстислав же здумавъ с Новгородьци и послаша передъ собою оу сторожѣ Добрыну Рагуиловича. Добрынѧ же первое изоима данникы. Оувѣда же Ярослав се, яко изоима даньници, стоящеть бо тогда Ярославъ на Медвѣдици у сторожи, бѣжа тоѣ нощи и прибѣже ко Олгови и повѣда єму, яко идеть Мьстиславъ. Прииде же вѣсть к Олгови, яко сторожеве єго изоиманѣ, поиде к Ростову Ип. 228 (1096).

ДАННИЧЕКЪ, *рм. Див.* **Данникъ** 1.

XVI. И на вѣки непорушно тыи даннички вышеймененыи Старинщане мають... служить и дань давати Ак. ЮЗР. I, 128 (1550).

ДАННЫЙ, *прикм.* 1. *Що платить данину.*

XV. Селянъ данныхъ и подданныхъ и чересь насъ имъ дарованыхъ а такожъ вымаюче Ак. ЗР. I, 76 (1457).

XVI. Маєть онъ и єго жона и ихъ дѣти тоє имѣньє Лососиную держати со всими селы, людми, и службами данными и тяглами Ак. ЮЗР. I, 43 (1510).—Из слугами панцырными и путными людми тяглыми из данными Ж. Курб. I, 30 (1571).

2. *Що дається як данина.*

XVI. Як передъ тымъ єсмо мед данный давали и тепер єго млси кнзю пану своєму даємо сполна Ж. Курб. II, 154 (1582).

ДАНЦА, *рж. Податок.*

XVI. Маютъ оную вышейменену данцу медовую и грошевую на каждый годъ сполна на монастырь... давати Ак. ЮЗР. I, 127 (1550).

ДАНЫНА, *рж. Див.* **Данина** 3.

XVII. Єсли бы... хто мѣлъ... одыймовати от мѣстца стого даныну ншу... таковый нехай не маєтъ милости Хвой Ак. Мг. м. 324(1623).

ДАНЬ, *рж. і м.* 1. *Данина.*

XIV. Вси землѧне имуть давати дань ЮРГр. № 10 (1375).

XV. Имаху дань Варѧзи... по бѣлѣ и вѣверици Ип. 13 (859).—И поиди кнѧже с нами в дань, да и ты добудешь и мы іb. 42 (945). Дюрги възъвратився дани Новгороцкыи Изѧславу іb. 393 (1149).—И подавалъ люди къ тому монастыру, съ пашнями и сѣножатми, и данники съ данью медовою Ак. ЗР. I, 57 (1443).

XVI. Хто будеть тую землю держати, тотъ маєть тую дань св. Николе давати Арх. ЮЗР. I, VI, 10 (1507).—Єсли быхмо єго милости не мѣли той даны десеты вѣдеръ меду сполняти Гр. кн. Лит. 117 (1568).

XVII. Дань: Чиншъ, поборъ, заплата, чиншованѧ Бер. Лекс. 32.—Дань или поборъ—урокъ Синон. сл.-р. 19. — Дань брали на Полянахъ, и на Сѣверахъ, и на Вятичахъ Козаре Крон. Соѳ. 5.

XVIII. Почому хочетъ панъ нехай дань беретъ толко ми не поднимемся Млр. Посп. Кр. 31 (1728).—Дани медовой пудъ шесть Оп. им. Дан. Апост. 85.—Тай хоть якый дань котрый сѧ оу Оурбарій наказує грошми откупити ти не слобудно Урб. 53.—Котрый дань, Панумъ от кметювъ ся приходитъ тотъ данъ, Панумъ оу Часъ мусѧтъ Кметѣ дати іb. 70.

2. *Надання, дар.*

XVII. Всѣми любовне был принятый и ударованый ялмужною стою и данми и одержавши от него до мнстря дани великиє, вернулся до аѳону Жит. Св. 494.

ДАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «дати».*

XVII. Также и по даню чаши з'кровію рекл Кн. о Вѣрѣ, 215.—Стыи Бжіи взглѧдомъ молитвъ, а не взглѧдомъ данѧ, давцами сутъ О обр. 101.—Вознесеніє Гдне было причиною данѧ Дха Стого Рад. Він. 246. — До згоды вѣчноє безъ присягы приступили и руки собѣ на томъ дали; при даню рукъ... озеро... даровали Ак. Зем. 124 (1689).

XVIII. О взятю и о даню Самойловича Голицину зъ синомъ єго Яковомъ Літ. Вел. III, 5.—Онъ чулъ тоє грошей данє отъ устъ того Петрика іb. 123.—Йнтенцыа или Намѣреніє єстъ воля до даня Сакраменту Собр. Прип. 4.—Одны богатѣютъ люде правдовъ... изъ благословенія и изъ даня Божого, а другыи кривдовъ... изъ даня чортового Поуч. Няг. 175.

2. *Надання.*

XV. И повелѣ передо всими чести грамотоу братноу о даньи землѣ и всѣхъ городовъ и столного города Володимѣрѧ Ип. 905 (1287).—Потьверьдили брата нашого єсмо даньє королѧ Владислава свѧтому Ивапу церкви и попу Ваську Ивановъскому ЮРГр. № 78 (1443).

3. *Данина.*

XV. Отъ всего данія и заплаты, собранья, вытягненіа серебщизны... будуть вольни Ак. ЗР. 1, 76 (1457).

Даньє вѣры, *пересвідчення.*

XVII. Перед нами... и при товариствах двох, зосланых з мѣста Гоголева, зосланых з Микитой Барышполчем для вшелякого даня вѣри... показовал нам Ак. Бор. 56 (1660).

Даньє горла; *кара на горло.*

XVI. И то сам сознаваю, ижъ не што инъшого за такий выступъ мой не заслужиломъ былъ, одно даньемъ горла Арх. ЮЗР. VIII, III, 334 (1582).

Данье знати, *повідомлення*.

XVIII. Потребовали видѣти самого Хмелницкого, который за данемъ себѣ о томъ знати заразъ прибилъ Вел. Сказ. 35.

Данье помощи, *допомога*.

XVIII. Рушилъ зъ своимъ войскомъ въ Полщу... для даня помощи Камянцу ратуемому отъ Турчина Літ. Вел. II, 330.

Данье причины, *привід*.

XVI. За наклады и шкоды мое, которыемъ, за даньемъ отъ него причины, правуючися зъ нимъ, принялъ, онъ еднадъ Арх. ЮЗР. I, I, 83 (1577).

XVII. Того выростъка протестантис без даня собе жадное намнейшое причины з луку в самый крыжъ з боку левого... пострелилъ Гол. П. М. II, 268 (Прот. Шост. 1643).—Збродне и крывды пезносныи чинили, людей безъ даня причины забиваючи Літ. Льв. 240.—Не слушная война есть, ґды кто воюетъ з' ким' без' данѧ жадноi причины Гал. Кл. Раз. 440.

XVIII. Без данѧ причини обезчестивъ чоловѣка Клим. Прип. 203.

ДАНЬЦА, *рм. Той, хто надає, жертвує*.

XVII. На даньцовъ тоей церкви Божое благовѣрныхъ княжатъ Рускихъ Ак. ЮЗР. II, 23 (1609).

ДАРА, *рж.* 1. *Шматочки проскури, роздавані людям наприкінці літурґії, антидор*.

XVI. Миска на дару чирвоная Арх. ЮЗР. I, I, 183 (1583).

XVII. Где юже скончивши божественную службу... Діонисій, хотячи іти давати дару... отчинивши двери, обачить Літ. Сам. 43.

XVIII. Тиснутся якъ до дары в церквѣ Клим. Прип. 247.

2. *Тіло і кров Христові в євхаристії в уявленні християн*.

XVII. А инде дарами прстыи тайны называются Кн. о Вѣрѣ, 205.

ДАРАБЪ, *рм.* (уг. darab). *Шматок, кусень*.

XVII. Котрыи изъ твого поколѣнѧ ѡставутъ, будут служити моим попум... поза един дараб хлѣба Ветх. Сказ. 44.

XVIII. Французы... великый дарабъ отдобрали Австріи Літ. Гукл. 80.

ДАРАҐАНЪ, *рм. Див.* **Драґанъ**.

XVII. Збивши до громады такъ даракгановъ, козаковъ, яко и подданыхъ зъ маетностий своихъ Арх. ЮЗР. VI, I, 535 (1643).—В личбе великой людей розъно узброеныхъ з даракганами, с хорогвями и бубнами Мат. Вишн. 169 (1645).

ДАРДА, *рж.* (фр. dard). *Січна зброя на взір сокирки на дерев'яному держальні*.

XVII. Сулица: З ґротом дарда Бер. Лекс. 160.—Дарда—дреколь, сулица. Дарды носячій—дардоносецъ Синон. сл.-р. 19.

ДАРДАНСКИЙ, *прикм.* (з лат. dardanius—троянський). *Троянський*.

XVII. Ѳеодоръ... всѣлъ на коня дарданского зо всѣх найлѣпшого Жит. Св. 400-б.

ДАРДОНОСЪ, *рм. Що носить дарду*.

XVII. Оруженосец', Дардонос: драбъ з' волочнею Бер. Лекс. 198.

ДАРДОНОШЕНЬЕ, *рн. Ношення дарди*.

XVII. Дароношеніи: Дардоношеніи Бер. Лекс. 32.

ДАРЕМНЕ, ДАРЕМНО, *присл.* 1. *Дурно, безплатно; без пожитку без користи, марно*.

XVI. Не хотечи, абых-мо его милость кревного пана своего службы даремне опустить мели, упросиламъ его милости пана моего, абы... даровать рачилъ Арх. ЮЗР. VIII, VI, 24 (1552).—Старанемъ чинилъ у его господар. мил., абы посланци В. М. не даремно се ту бавили, яко се могло теперешнего и трудного часу. Отдати рачилъ господ. 1000 золотыхъ полскихъ Гол. П. М. I, 156 (Л. ст. 1598).

XVII. Туне, Даремне, даром' Бер. Лекс. 217.

XVIII. Не толко ратнимъ людемъ даремне ничого дѣлати не имѣютъ, но и дѣлъ Его Государскихъ безъ платежу дѣлати не имѣютъ же Літ. Вел. II, 219.

2. *Марно, безпідставно, без рації, без вини*.

XVII. Суетно: Марно, даремне, нѣкчемно Бер. Лекс. 160.—Не даремно названа естъ црквъ хва и кораблемъ Транкв. Зерц. 50.—И смѣлый Петръ ся даремно лякает Діал. Волк. 54.—Нѣвчомъ невиноват Васил..., а он Загорѣй даремно его потваряет Кн. Мѣск. Полт. 14 (1692).

XVIII. Не моли ся тай не надѣй ся на Бога даремно Поуч. Няг. 18.—Кто обычаивъ хрістіанскихъ въ собѣ не маетъ, даремне и хрістіаниномъ называется Науки парох. 148.

ДАРЕМНОСТЬ, *рж. від «даремный», марність безпідставність, порожність*.

XVII. Суета: Марност', нѣкчемност, порожность, даремность Бер. Лекс. 160.

ДАРЕМНЫЙ, *прикм.* 1. *Безплатно даний, дарований*.

XVIII. Даремному коню не гляди в зубы Клим. Прип. 263.

2. *Безпідставний*.

XVII. Довелъ сведоцствами даремную жалобу помененного повода Акт. Стarод. кн. 53.

3. *Марний.*

XVI. Але даремная твоя праца: не потреба было такъ много прыкладовъ збирати Отп. И. П. кл. Остр. 1051.—Абы въ небытности того, чыя ся справа точытъ, декрету ни якого не чынили; бовемъ даремъная будетъ Антир. 547.

XVII. Напрасный: наглый, прудкій, зненацка припалый, даремный Бер. Лекс. 87.—Даремный—напрасный Синон. сл.-р. 19.—Даремнаѧ ваша праца Жит. Св. 1678 р. 489-б.

XVIII. Вейзѣръ зъ хоружимъ... нѣякого своеи розмови даремной не учинили скутку Літ. Вел. IV, 49 (Пов. 1728). — Даремна... есть молитва того, кто мовитъ: Оче нщъ: а о чомъ иншомъ мыслитъ Сѣмя Сл. Б. 44 (1772).

На даремное, *марно, без причини.*

XVII. Абыс не брав имени бжого на даремное Єв. Реш. 405-б.

ДАРЕМНѢ, *присл. Див.* **Даремне.** *дурно, непотрібно.*

XVI. Тая прозба ихъ милости не будеть отъ вашое милости даремнѣ опущона Ак. ЮЗР. I, 87 (1538).—Обтяжливости великіе подданнымъ парафіи своее чинитъ... чого мы такъ даремнѣ опустити не хочемъ Ак. ЗР. II, 404 (1544). — I той прозьбы вашой не рачилъ бы его королевская милость въ рѣчи слушной даремнѣ опустити ib. III, 50 (1554).

XVIII. Злый лукаво мовитъ Єvѣ: что ви умом несмисленнѣм древо минаете даремнѣ? Укр.-Р. Арх. IX, 174.

ДАРИТИ, *дс. Дарувати, давати в дар.*

XV. А мнѣ даи Бъ также имѣти тѧ и чтити и дарити и стояти за тобою Ип. 908 (1287).

XVIII. Івана новоодружившогось дарила въ коемъ числѣ и я 15 овецъ Дн. Марк. III, 83.—Дарили насъ рыбою и вюнами Дн. Хан. 34.—Кума моя... дарила мене хусткою, а я еи стіонжкою золотою ib. 207.—В коновку цеху дарилъ два рублѣ Кн. Цеху Кр. 13 (1759).

ДАРИТИСЯ, *дс. Дарувати взаємно.*

XV. И тоу даристасѧ даръми многыми Ип. 369 (1148).

XVI. А Витбляны намъ не даритися никому Ак. ЗР. I, 352 (1503).

ДАРКЫЙ, *прикм. Той, що любить дарувати; схильний обдаровувати.*

XVI. Клеветници, обмовницы, видѧчи если кто... до людей дар'кій, а склон'ный мовѧт похлѣбца Пам. укр. м. V, 222 (Кл. Остр. 1599).

ДАРМА, -О, *присл.* 1. *Дурно, не платячи, беззаплатно.*

XVI. Который крилошанин сына своего въ попы восхощет поставити, владыка мает его дармо совершити, ничего отъ него не беручи Ак. ЮЗР. I, 125 (1549).—Дармо не хотѣлъ, але мусилъ купити Сп. прот. Лют. 137. —Въ школѣ теж братской дѣтей братьи... накладомъ брацкимъ дармо учити повинны Ак. ЗР. IV, 23 (1589).

XVII. Хвалятся тым у полякувъ езуитове, же дармоу чать и молоди цвичатъ Гол. П. М. I, 201 (1614). — Той члвѣкъ дарма додавалъ имъ всякой харчѣ Літ. Полск. 2. — Дармо лечили кождого безъ сребра Бар. Тр. (пр.). 3.—Вѣдаете добрѣ, же и намъ друкарня не прійшла дармо Ак. ЗР. V, 206 (1687).

XVIII. (Турчінъ) мене дармо пустил до Гробу Божого Пелгр. Ип. Виш. 99.—Єсли там оумрет, и там дар'мо попрячут Пам. укр. м. II, 232 (Рк. Тесл.).

2. *Марно, безпідставно, без причини.*

XVI. Которые бы ябедники людей дармо клепали боемъ... абы тых ябедниковъ винами карано Ак. ЗР. I, 362 (1505).—Тыи всѣ честные и святые мѣсца не прожне, ани дармо соборной церкви звѣрилъ, але яко побожнѣйшой и уцтившой зо всѣхъ Отп. кл. Остр. И. П. 425.—Не дармо ихъ што-разъ то болшѣе через митрополита и владыки отмѣнянье видимо Хр. Фил. Апокр. 1160. — Суть явными непріятельми креста Господня, за которых Хрыстосъ Господь дармо умеръ Ак. ЮЗР. I, 289 (1599).

XVII. Въсуе: Дармо, надаремне, марне Бер. Лекс. 25.—Дармо—всуе, туне, без ума Синон. сл.-р. 19.—Першии тлумачи преложили... дармо, безпричины Кн. Рож. 105-б.—То ест сѣножати кутъ власний Омелянов, а Назар Коваленъко дармо в то вклепався Ак. Полт. Гор Ур. II, 106 (1671).—Галка... дармо ся доброю именует Прот. Полт. С. II, 109-б. (1683).—Дармосмо на него безчестие наволокли были ib. I, 71-б. (1689).

XVIII. И не дармо то през Дхъ стый прогглолано Клим. Вірші, 10.—Чого они поневажъ сами не сполняютъ дармо и отъ насъ себѣ вѣры ожидаютъ Др. Богд. Хм. 149. — Я бо вижу, що вы не дар'мо такъ борзо пришли до дому Пам. укр. м. I, 247 (Рк. Тесл.).

3. *Без наслідку.*

XVI. Не дармо будеш лежати Кн. Гродск. Луцк. 413 (1565).

XVII. Того Пскова моцно крол добувалъ облегши штурмами ґранатами але все дарма Літ. Полск. 10.—Дня и године единой стратити дарма а безпотребне шкода Сб. ЮР. 85 (1679).—Люди... много трудилися взяти але дармо Крон. Боб. 311-б.

XVIII. Дармо тіє денги пропадуть Журн. Дан. Апост. 121.—Татаре, не тратячи дармо часу... всею потугою ударили Літ. Вел. IV, 45 (Пов. 1728).

ДАРОВАНЬЕ, *рн.* 1. *Надання, дар.*

XV. Вся дарованя, привиліа... хочешъ безъ порушеніа и безъ обидъ ховати, боронити и щитити Ак. ЗР. I, 74 (1457).

XVII. (Анголи) єдины над' дроугими выш'ше въ свѣтлостяхъ роз'ныхъ: по мѣрѣ дарованиѧ кождо ихъ Транкв. Зерц. 3.—Далеко не тылко од д'обрых дѣлъ, але найпаче и од дарованія дха стго отстоимо Єв. Реш. 1-б.—В том дарованѧ вѣчнои хвалы и добра неотмѣнного в' нбсных роскошах Літ. Рук. 1.

XVIII. Хрстосъ єсть снъ Бжій и Бгъ истинный, не по дарованію, но по существу Сѣмя Сл. Б. 92.

ДАРОВАТИ, *дс.*—**кому що,** *або* **кого чим.** 1. *Давати в дар, на власність.*

XV. Даровали єсмо и даємъ слузѣ нашему... 8 копъ рускои личбы краковскои монѣты ЮРГр. № 55 (1424).

XVII. Отцъ... сыновѣ своєму... одежу даруєтъ Єв. Реш. 9-б.—Звыкли смо себе взаємъ даровати на знакъ надѣи Рад. Ог. 9.—Четвертую част поля... от тещи єго Адарии Журавчихи спалого и дарованого за дочкою, а єго, Івана, жоною... завюл и продалъ Акт. Пірод. кн. 90.

XVIII. Мѣнѣ зас маленкому писанки даруйте Вірші різдв. 141.—Тугай Беєви обома нами даровалъ, откуду заледво чрезъ особную ласку Ханскую великимъ окупомъ визволились Літ. Гр. 86.—Открыв'ши кинчѣ свои, злато и сребро и кадило и мvро, и даровали єго стоую млс Пам. укр. м. II, 115.—Даровалъ Маръдаруса зброєю Ал. Тиш. 40.—(На імѣнія) дарованніє, уступленніє или замѣнянніє... записъ урядовий С. і Р. 5-б.—Іосифъ даровалъ гробом новымъ Христа Поуч. Няг. 55.—Господинъ... весь долгъ єму даровалъ Сѣмя Сл. Б. 475.

2. *Давати, надавати.*

XV. И приде к нему англъ въ образѣ Федосьевѣ даруя єму црство нбсное за труды єго Ип. 180 (1074).

XVI. Венетове вшелякими вольностями речъ посполитую Кретенскую даруютъ Отп. И. П. кл. Остр. 1067.

XVII. Даю—подаю, дарствую, дарую Синон. сл.-р. 19.—Абы тут вамъ даровалъ вѣки злосчѣтиє, а у нбѣ радости Эпѣл. 85.—Пане же... о што просимо, даруй намъ Єв. Калл. 929.—Грѣшному... дармо прощеніє грѣхов єго... гдѣ даруєт Єв. Реш. 47.

XVIII. Долженъ кождый о тоє млити: абы сѧ нам даровалъ от враг свободити Клим. Вірші, 14.—Власт єму король даровалъ нѣкии мелници строити Вел. Сказ. 9.—Новими привилеями своими... нас всѣхъ даровати и упривилеовати ізволятъ ib. 21.

3. *Вибачати, пробачати.*

XVII. Вѣдаю жем з границ того листу вышол, але мя тым дароуй Лѣк. на осп. ум. 28.

XVIII. Бгъ даруєтъ вину грѣха яко млсрдный Сѣмя Сл. Б. 77.—Єжели насъ кто з'ближних наших в' чѣмъ оуразивъ коли даруймо и викин'мо з срдца тую оуразу Науки парох. 58.

4. *Жалувати, милувати.*

XVII. А своєй утрати не можетъ нѣ на ком дойти, бо то стерал под час военний, где войско не звикъло нѣкого даровати Ак. Полт. Гор. Ур. I, 189 (1670).

— волность, *давати волю, звільняти.*

XVII. Хто... служити хочет убогому, тому дарую єго волност и возмет учасництво дому моєго Жив. Св. 35.

— горломъ, душею, *дарувати життя, милувати.*

XVI. Змиловавшися надо мною, горломъ даровалъ и вызволилъ Арх. ЮЗР. VIII, III. 334 (1582).

XVII. Просили, чтобъ ихъ даровали душами и пустили волно зъ женами и дѣтми Літ. Гр. 250.—Кождого великодню вязня... горлом даровал Єв. Реш. 42.—Даровалисмо єго Левка горлом Кн. Мѣск. Полт. 3 (1693).

XVIII. Я тебе брате дарую горълом и здоровѧм Ал. Тиш. 40.

— здоровьемъ, *уздоровляти.*

XVII. Гь... здоровъем даруєт єго (хорого) Єв. Реш. 24.

— карностью смертельною, *дарувати життя, милувати від смертної кари.*

XVII. Врядовне даровано насъ карностю смертелною Прот. Полт. С. II, 57-б. (1678).

— покоємъ, *дати покій, не турбувати.*

XVIII. Кривоносъ... отступилъ зо всѣмъ обозом от Махновичъ и даровалъ Вишневецкого покоємъ Вел. Сказ. 55.

Дарований листъ. *Див.* **Даровный листъ.**

XVI. На он часъ далъ листъ мой дарованый под печатью Arch. Sang. VII, 62 (1561).

ДАРОВАТИСЯ, *дс. Мінятися дарунками, дарувати одно одному, дарувати навзаєм.*

XVIII. Брали по улици камѣняч'ко и тым ся єдно другому даровали Пам. укр. м. II, 331 (Рк. Тесл.).

ДАРОВИЗНА, *рж.* 1: *Дарування, подарування.*

XVIII. Которыи обѣцуют' любъ дарують могуть отступати от обѣтницы и даровизны Собр. Прип. 125.—Гриневичевимъ селищемъ... завладѣли, куплею ли чили даровизною, про то я уже не знаю Арх. Мот. 42 (1740).

2. *Те, що дарується, подаровано, дар, подарунок.*

XVI. Яко есть даровизна Константина Першого цесара, рекомо Селивестрови бискупови Римскому учинена Хр. Фил. Апокр. 1552.

XVII. Дворъ мой власный на всемъ и зъ пляцомъ, который отъ помененного пана малжонка моего вѣчною даровизною маю Пам. КК. II, 387 (1615).—Вписуется даровизна зъ облегациями шпиталеви и нищымъ бѣднымъ лекгована Арх.ЮЗР. I, IX, 124 (1636).—Мою старост готовую ку смерти турбуєте не контентуючися моєю даровизною Прот. Полт. С. II, 55 (1678).

XVIII. Значною частю землѣ и кгрунтовъ, в повѣтѣ чигринском, ударовал мя, и привилеями своими висоцеповажними, тую даровизну ствердилъ естъ Вел. Сказ. 22.

ДАРОВНИКЪ, *рм. Той що дарує, дародавець.*

XVII. Даровникъ почести, подвигоположникъ: тот' который даєтъ нагороду запасником, албо герцыромъ Бер. Лекс. 32.

ДАРОВНЫЙ, *прикм. Що стягається до даровизни надьвчий.*

— **листъ,** *документ що свідчить дарування.*

XVI. Листъ даровный што онъ мене своєю частю даровалъ Кн. Гродск. Луцк. 130 (1562).—Сыну моєму Миките Федоровичу Хорохоринскому и сес мой листъ даровный дала Арх. ЮЗР. VIII, IV, 96 (1578).

Даровнымъ обычаемъ, *даруючи.*

XVII. В подвышеню титулу даровнымъ обычаємъ никому дармо не дають, ани возвышають Ак. ЮЗР. II, 228 (И. Виш.).

ДАРОМЪ, *присл.* 1. *Дурно, беззаплатно.*

XVI. Фримарки... кгрунтами того имення дубровицкого чинил аникоторые и так даром пустил Ж. Курб. I, 126 (1578).

XVII. Туне, Даремне, даром' Бер. Лекс. 217.—Волно ...пну Прокопови тиєю лукою владѣти... даромъ дати Прот. Полт. С. II, 42 (1676).

2. *Марно, без причини.*

XVII. Не надаремне то грозят геєнною, не даром теж зготованы соут такъ великіє добра Лѣк. на осп. ум. 27.

XVIII. Вщалося шемранє, же голодни и холодни..., а даромъ в полю и окопахъ гинутъ Вел. Сказ. 82.

Даромъ що, *дарма, що хоч, не зважаючи на те що.*

XVIII. А чи вже пакъ ты продавъ воли генъ онъ тіи? Коли нѣ, продай минѣ даромъ що слепіи Пер. Мат. III, II, 158.

ДАРСТВОВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Дарувати.*

XVIII. Волѧ бжіѧ... по беззаконіям ншим знат дарствуєть Клим. Вірші, 10.

ДАРУНОКЪ, *рм. Що дається даром, подарунок.*

XVII. Принѧти рачъ тот дарункъ Тит. 16 (Митура, 1618).—Патріархове дають упоминки и дарунки вмѣсто чиншу Турчинови Копист. Пал. 926 —То єст барзо великий дарунок бжий ...при млтвѣ слезы Єв. Реш. 18-б. —Вас убогатит Двдъ яким урадом албо дарунком Крон. Боб. 95.

XVIII. Когда прійшло до самого тоєй обѣтницѣ и дарунку выполненя, нѣхто ничого складати не схотѣв Літ. Вел. IV, 32 (Пов. 1728).

ДАРУНОЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «дарунокъ».*

XVII. Ѵмнологіа...през' дѣлатели в' тупографіи в' даруночку низко принесенаа Тит. 234 (Ѵмн. 1630).

ДАРЪ, *рм.* 1. *Дарунок, подарунок.*

XIV. Волен продати и за даръ да(ти) кому коли хочеть ЮРГр. № 2 (1349).

XV. Леонъ послы Рускыя почтивъ дарми золотом и паволоками Ип. 28 (912).—Вълни продати или за даръ дати ЮРГр. № 81 (1445).—Негодитсѧ тобѣ дару своего принести боу Чет. 1489р. к. 14.

XVI. Дар, подарок Зиз. Лекс. 97.—Вол'сви принесли дары Єв. Пер. (рк.) 23-б.

XVII. Дора: Даръ, албо дарованіє Бер. Лекс. 268.—Даръ—даръ, корванъ Синон. сл.-р. 19.—И я смертный не от моєи худости что внести могу, но даромъ Дха Стого Транкв. Зерц. Ад.—Нѣкому гдь не отпущает... которого бы своими дары не учтил Каз. № 32, к 6-б.—Любви трапеза... дары найчеснѣйшіѣ и охолоды приноситъ дшѣ Лѣств. 22-б.—Кролеви новороженному зо всѣхъ кролевъ поклонъ свой весполъ з дары своими дорогими отдають Рук. № 0. 4° 86, к. 94-б.—Слезы... дар дха стого Єв. Реш. 18-б.

XVIII. Ослѣплю очы дармы, руцѣ плѣню мздою, хотя би онъ и стій, потягнетъ за мною Зб. № 1748, к. 4.—Орѣхи волоскіи для господара добрымъ даромъ Божіимъ суть Укр. Госп. Пор. 77.

2. *Даток, хабар.*

XVI. Мають на тотъ вряд обирати людей годныхъ, набожьныхъ, смысльныхъ, безъ кож-

дых даровъ, подъ сумнѣньемъ Ак. ЗР. II, 78 (1510).

XVIII. Я №№ присягою... буду судити... не з приязни, ни з звади, ни з боязни, ни за подсули и дари и не з надежди потаемных даровъ Стат. 38-38-б.

ДАСКАЛЪ, *рм.* (гр. διδάσκαλος). *Дидаскал, учитель.*

XVII. Даскал, или учител сея школы, мает быти благочестив Пам. КК. I, 48 (1624).

ДАСТАМЕНТЪ, *рм. Тестамент, духівниця.*

XVI. Князь Ѳедор... росказалъ и на дастаменте своем описал абы... мне тое вѣно мое отдали Arch. Sang. VI, 65 (1564).

ДАТА, *рж.* (лат. data). *Ознака року, і дня на певнім документі*

XV. Лыстъ свой церкви Божой далъ подъ датою лита Божого нароженія тысяча пятсоть сорок второго Гр. кн. лит. 27 (1499).

XVI. Листъ... подъ датою мѣсяца марца двадцать четвертого дня, индикта второго Ак. ЮЗР. I, 173 (1570).—Дата у того листу у Вилни року 59 месеца Апреля осмого дня Arch. Sang. 404 (1571).—Выволаня ихъ номкнулисмы и помыкамы до шести мѣсецей, отъ даты листу нинешного рахуючи Арх. ЮЗР. I, I, 192 (1585).

XVII. Подъ датою року тысяча пять сотъ двадцать второго Гол. П. М. I, 269 (Ак. 1624).—Другій листъ... въ датѣ въ Кобрыни, Іюнія десятого, року шестьты сечного девятьсотъ девятьдесятъ девятого, индикта девятого Ак. ЗР. V, 3 (1633).

XVIII. Листъ до гетмана Калиновского датою з Чигрина будто писаний Вел. Сказ. 61.—Другій универсалъ одправленъ подъ датою сего Февраля 9 дня въ полкъ Гадяцкій Журн. Дан. Апост. 4.—Тестаменть тожь и всякихъ записовъ у права за силнихъ не принимат би если на датѣ или на потребномъ мѣстцѣ сщищенно Стат. 58-б.

ДАТА, *рж.* 1. *Надання, дар.*

XVI. Мы за службу его дали есмо ему... остров нащъ... А не мають и потомки наши сей даты нашое нарушати Ак. ЮЗР. I, 31 (1503).—Я его маю и повинна буду ховати и за службы его ему нагорожати датою, або врядом Арх. ЮЗР. VIII, IV, 342 (1544).

2. *Даток, вкладка.*

XVII. Отдавали дату мѣсячную до скрынкѣ Арх. ЮЗР. I, XI, 151 (1644).

ДАТЕЛЬ, *рм. Див.* **Давца.**

XVII. Члвкъ... Бга... якъ ласки и славы дателѧ... досконале любити не можетъ Ев. Вил. II, 89-б.

ДАТИ, *дс. Див* **Давати.**

ДАТНЫЙ, *прикм. Охочий до давання, щедрий, гойний, жертовний.*

XVII. Проповѣдь... закамѧнѣлые руки, до чиненѧ Ялмужны, мѧккими и датными чинитъ Тит. 325 (П. Мог. 1637).

ДАТОКЪ, *рм.* 1. *Податок, данина.*

XVII. Людей... до работизнъ и датковъ не потягали Ак. Зем. 106 (1657).—Позволяемъ... гандлiовати безмытне и безъ вшелякого датку до скарбу нашого належного Пам. КК. III, 396 (1659).—От датъку поборового... уволняем Прот. Полт. С. II, 190-б. (1688).

XVIII. Жадныхъ датковъ и повинностей не маетъ и не повиненъ будетъ онъ п. сотникъ вимагати, подъ неласкою нашою Млр. Посп. Кр. 35 (1701).—Жаднихъ от насъ не потребуючи датковъ и платежовъ рочнихъ до своей монаршой казни Вел. Сказ. 94.—Платили зъ куфи и зъ носатки обыкновенный индуктовій даток Унів. Дан. Апост. 24.

2. *Подарунок.*

XVII. Хитровъ датками Виговского прелстився Літ. Сам. 250.

XVIII. При особливомъ на войско тое запорожское тисячи талярей и двадцяти куфъ горѣлки датку, зосталъ освобожденъ Літ. Вел. II, 342. — Не хотячи нѣ зъ чимъ назадъ отпускати, кождого датками тожъ грошми и сукнами доволствуемъ ib. III, 84. — О святкахъ ралціовъ и другихъ нѣякихъ датковъ не вимагали Унів. Дан. Апост. 58.

3. *Надання, офіра, вкладка, внесок.*

XVI. Жадаемъ абы ваша милость рачили... даткомъ своимъ запомочи, што кому Богъ милосердый на сердцы положитъ, чимъ бы они тотъ храмъ Пречистоѣ Богоматери знову змуровати мѣли Ак. ЗР. III, 19 (1547).—Позволили быти послушни во всемъ, завязуючися сумнѣнямъ своимъ такъ даткомъ, яко и послугою на речь кгвалтовную посполитую Арх. ЮЗР. I, XI, 4 (1599).

XVII. Оутѣшъ смоутных, если не даткомъ, предся словомъ Тест. Вас. 41. — Датковъ мало, а присловя и вымовокъ много Пам. КК. III, 51 (1608). — Залецает' тежъ за оумерлыхъ датки, яко добрыи и Бгословъ Григорій Тр. постн. 38.—Датокъ на оправу церкви Божой Арх. ЮЗР. I, X, 620 (1661).—Каждый поляк давал по пѣнязю... на оливу до лямпы святого Петра и названо тот датокъ Свято Петре Крон. Полск. 362. — Не потребуетъ бо цръ небесный от тебе члче великого датку Зб. 1693 р. к. 115-б.

XVIII. Не людемъ, але Бгови самому, той побожный чинимо датокъ Науки парох. 103.
4. *Плата, заплата, виплата, вкладка.*

XVI. А што твоя милость писалъ до мене о сребро моє, котороє жъ былъ єсми заставилъ... єго милость... казалъ ми тоє моє сребро безъ каждого датку пѣнязей выдати Ак. ЗР. II, 93 (1511).—Царевичу Пуньскому къ первому датку придавалъ бы єси по пятидесятъ копъ грошей... и тотъ датокъ давалъ бы єси... сполна въ кождый годъ ib. 390 (1542).

XVII. А сходячися въ 4 недели повиненъ кождый братъ до скринки братскоє по 4 бѣлыхъ дати. А который братъ... не моглъ бы такъ часто до схажок ся ставити, теды повинен будет ведлуг реєстру задержаный даток в рокъ разом отложити Пам. К.К. I, 31 (1623).—Єсли бы... собѣ въ чомъ шкоду мѣновалъ и не могъ бы ся тымъ датком обырти, теды єму н. п. Братия прирекли и обецали нагородити Арх. ЮЗР. I, XI, 121 (1636).—А що тежъ писалъ в. м. взглядомъ того своєго товарыства, котороє єще не уконтентовано отъ насъ грошовымъ даткомъ: теды памятовати будемъ мы и о тыхъ Ак. ЗР. V, 164 (1680).—Волно... лугъ кошовали безъ жадного на монастыръ датку Ак. Зем. 120 (1689).

5. *Хабар.*

XVIII. Сотник... из войска отпускмючи козаков... беретъ знатний датокъ Оп. ст. Млр. II, 330.—Призвано нѣкоторихъ малороссиянъ въ тайный верховный совѣтъ, а именно Гамалѣю сотника топалского спрашиваясь о даткахъ от них г. Наумовимъ полученнихъ Дн. Марк. II, 244.

6. *Пеня, кара грошева.*

XVII. (Люде) скарани великим датком пѣнѧзей Гал. М. Пр. 61.

7. *Давання, дання, надання.*

XVI. Посполитый єст даток ласки божей Катех. 52.

XVII. Дарунки єго (бга) незличоныи и вшелякий датокъ нѣзащо важимо Єв. Вил. 58-б.

XVIII. Въ якомъ моемъ датку плеца зъ левадою при семъ же записѣ подъ печатми и руками стверженомъ зрекаюся вѣчными часы Арх. Мот. 16 (1703).

8. *Посаг.*

XVI. За которою панною... датку взялъ єсми досыт немало Арх. ЮЗР. VIII, III, 118 (1566).

ДАТЬЕ, *рн. Див.* **Данье 1.**

XVII. Ревека... щодробливость в' датю одного напою Єлеазару послу Авраамову оказала Тит. 136 (Копист. 1625).

ДАФИНА, *рж.* **ДАФИНЪ,** *рм.* (гр. δάφνη). *Лявр.* Laurus.

XVII. Сѧде под деревом дафиною молѧсѧ Бгоу Пам. укр. м. II, 99 (Єв. Уч. Уг.-р.).

XVIII. И став'ши под єдиным деревом дафиномъ и там почала млтвы говорыти Пам. укр. м. II, 67 (Рк. Тесл.).

ДАХА, *р. сп. Див.* **Данье, датокъ.**

XVIII. І присловіє рече: «коли даха, то також будет и от мене взяха» Клим. Вірші, 26.—Коли даха то и взяха Клим. Прип. 220.

ДАХОВЫЙ, *прикм. від «дахъ».*

XVIII. Жилища татарскіє... не маютъ ни на хатах ни на мечетахъ дахового покрову Дн. Хан. 26 (1723).

ДА-ХТО, *займ. Див.* **Дакто.**

XVIII. Ажъ бы тото дахто смивъ оучинити, тоти грошы за котри така землѧ куплена буде, погинутъ Урб. 69.

ДАХУВКА, *рж.* (пол. dachówka). *Цегла дахова, дахівка.*

XVII. Гончереви за дахувку—зл. 19 Арх. ЮЗР. I, XI, 656 (1634).

ДАХЪ, *рм.* (нім. Dach). 1. *Покрівля, стріха, верх.*

XVI. К'то боудет на кровѣ (на дахоу або на стрѣсѣ) а статьки єго в'домоу, нехай не сходит взѧти их Єв. Пер. 63.—Зле, же церковъ Божію въ дахахъ и въ будованью усмотруючи чтите Хр. Фил. Апокр. 1310.

XVII. Покровъ: Дахъ, накрытье Бер. Лекс. 110.—Дахъ—здо, кровъ, покровъ Синон. сл.-р. 19.—Тесли, що на кгрунтѣ дах побив, далем грош 8 Арх. ЮЗР. I, XI, 345 (1616).—Воробей высоко собѣ гнѣздо чинитъ на даху Гал. Кл. Раз. 231.—Не єстем годенъ, абысь под дахъ мой вшолъ Єв. Вил. II, 17.—Люде идучіи зостоновляются трохи десь подъ дахомъ Дм. Рост. 86 (1698).

XVIII. Козаки чрезъ окопи на городовіє паркани почали дратися и за малим уже на дахи и улицѣ не злѣзали Літ. Вел. IV, 55 (Пов. 1728).—Домове же толъ широкіє на улици имуть дахи, яко аще би и наиболшій дождь билъ, мощно подъ ними пройти безъ омоченія ногъ Гр. Барск. I, 147.—Не займется одъ искри солома на даху Укр. Госп. Пор. 78.

2. *Поверх, осада.*

XVII. Млоденец сном отягченный з' окна аж з третего даха упалъ и умеръ Жит. Св. 472.

ДАЧА, *рж.* 1. *Податок.*

XV. А дачь на насъ у нихъ никоторыхъ не имать, ни серебщизны, ни ямщины и ника-

кихъ наметовъ на ихъ не метать Ак. ЗР. I, 58 (1443).

XVIII. Людей посполитихъ... никто бы на приватную свою работу не принуждалъ и никакихъ не домагался на нихъ дачь Унів. Дан. Апост. 52 (1732).—Семенъ Шкура, кравецъ... сталъ жить подъ онимъ полковникомъ, чему уже будетъ тринадцатій годъ, отбувая ему всякую повинность и консистенскую дачу Арх. Мот. 195 (1770).

2. *Дарунок.*

XVIII. Кто что на монастиръ... отдатъ... похочетъ, должен таковую дачу производитъ грошми Кн. Нос. 17-б.

3. *Плата, виплата.*

XVIII. Нехай бы влдки ничого не брали: даремно без всяких дачь блсвліали Клим. Вірші, 95. — Для чого и грошей, опрочъ нашихъ прежнихъ дачей, далисмо имъ при отходѣ нашомъ 2000 золотихъ Літ Вел. III, 451. — Однакъ при тои дачи (грошей) мѣютъ вичитать данние онимъ въ прошломъ 1721 году, за которие не заробили Об. Черн. 121.— Пасѣчнику уздицкому по рахубѣ дача годовая показалась, именно грошей 25 зол. Дн. Марк. I, 208

4. *Данння.*

XVIII. Писма принесени правителскіе: о дачѣ возовъ компанѣйцамъ Дн. Марк. I, 39.

5. *Посаг.*

XVIII. Такую дачу з дому моего за дочкою... надлежало бы старшинѣ обявить Ск. о р. Мил. 12 (1739).

ДАЧЕ, *присл.* (ц. сл.). *Коли, якщо.*

XV. Борисъ пьяшеть в Бѣлѣгородѣ на сѣньници съ дружиною своею и с попы Бѣлогородьскыми даче бы не мытникъ оустереглъ и моста не переметалъ то яли быша Ип. 415 (1150).

ДАЧКА, *рж. Податок.*

XV. Казалъ записати по души своей къ манастыру... село Корчичи и зо всими дачками, зъ медовыми и грошовыми, и съ полюдьемъ Ак. ЮЗР. I, 23 (1491).

XVI. А инщихъ имъ, окромъ того, никоторыхъ на насъ дачокъ не давати Ак. ЮЗР. I, 85 (1534).

ДА-ШТО, ДА-ЩО, *займ.* (словац. dačo). *Щось, дещо.*

XVIII. Ачей дащо доброго и в' Римѣ увидимъ Ал. Тиш. 60.—Ней намъ дащо дастъ Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.). — Ажъ бы Панъ хотѣвъ... инше дашто на продажъ даґде везти, мусит сѧ перше из кметьми злагодити Урб. 55.

ДА-ЯКЪ, *займ.* (словац. dajako). *Якось, якнебудь.*

XVIII. А ежели бы вино ся да ѧкъ не вродило правда што и тогды кмѣт, повиненъ дѣлскій Вамъ дати Урб. 60.

ДА-ЯКЫЙ, *займ.* (словац. dajaký). *Якийсь, який-небудь; деякий.*

XVIII. Ажъ бы даяка робота сѧ дала... муситъ кмѣть панови тоту работу за тоту оустановленоу платню отробити Урб. 52.

ДБАЛОСТЬ, *рж. Пильність, старанність, ретельність.*

XVI. А о насъ и о намѣстникахъ нашихъ Софѣйскихъ не хотѣлъ бы дбалости чинити Ак. ЗР. IV, 36 (1590).

XVII. Бреженіе: Стережен'е, дбалост Бер. Лекс. 10.—Дбалость—радѣніе Синон. сл.-р. 19. — Всѣм любѧчим Хса потреба великую дбалость старанье и печу' и от бга оумудроную хитрость показати Просв. 150. — Мудрость и Правовѣрност' и дѣлъ добрыхъ дбалость Гал. М. Пр. (пр.) 8.—Пилновали з великою дбалостью, щобъ таковые здрайцы не могли промкнути зъ сее на тую сторону Ак. ЗР. V, 172 (1682).—Не хотѣли прилежное въ промыслахъ военныхъ приложити дбалости ib. 248 (1691).

ДБАЛЫЙ, *прикм. Пильний, старанний, ретельний.*

XVI. Сторожу служебными чуйную и дбалую при границахъ непріятельскихъ держали Ак. ЮЗР. I, 148 (1559).

XVII. Дбалые абы члойнѣйшими еще были, а лѣнивые дбальшими ся находили Пер. Мат. I, II, 152 (1614).—Презвитера дбалого и чулого в повинности своюй и милостника науки повинни держати Пам. КК. I, 34 (1623).

ДБАЛѢ, *присл.* (пол. dbale). *Пильно, старанно.*

XVI. Хочетъ росказати паномъ воеводамъ, абы то осмотрѣли, и вряду судового, также и вижовъ кождый у своемъ повѣтѣ причинили; до чого маете сами дбалѣ причинятися Ак. ЗР. III, 52 (1554).

ДБАНЬЕ, *рн. від «дбати».*

XVIII. О взаемномъ Дорошенковомъ мало дбаню тоей коммисіи Літ. Вел. II, 236.

ДБАТИ, *дс.* 1. *Піклуватися, опікуватися, клопотатися.*

XIV. А будутъ ли такыи найдены, што не дбаючи, а свое лакомство полня, которую животину истратить, тогды имають платить тому, чье будетъ Ак. ЗР. I, 3 (1347).

XV. И опять онъ о тобѣ государи своемъ мало будетъ дбати, какъ и передъ того о отцы

твоємъ не дбалъ, и о братѣ твоємъ, и о тобѣ Ак. ЗР. I, 214 (1500).

XVI. Король єго милость ничого не дбаєтъ какъ Московскій своихъ подданыхъ ховаєтъ у вѣрѣ Ак. ЗР. I, 348 (1503).—Недбайте мя знаменати, же смѣда єсмь; бо мя єсть слнце на бервѣ промѣнило П. П. 50.

XVII. Ради: Дбай, мѣй на баченю Бер. Лекс. 133.—Таким ж быти, о дѣти, пильно дбайте Бер. Вірші, 88.—Я о васъ недбаю, бо я маю надъ васъ лѣпшихъ рицеровъ Літ. Льв. 254. — Якъ собѣ хто хочет, нехай ся домовляєтъ; я не дбаю Діар. Фил. 88.—Юж недбаю ґдымся помстил над непріѧтелем весолый умираю Ал. Печ. 168.—Самарянинъ...єлеєм и вином сердечне єго опатрив: стараючися и дбаючи коло него Єв. Рещ. 12.—Ятвежи... валечный былъ смерти недбаючій народъ Крон. Соѳ. 6.— А що ся ткнет гонору, котрий собѣ маю, уже о том якобы мало я и дбаю Др. Ол. Ч. Б. 136. Члвкъ богатый, который много позасѣваєтъ, недбаєтъ о позосталыи от серпа класы Рад. Ог. 33.—Мало дбаєтъ о спсени дши своєи Рад. Він. 961. — (Законникъ) о свѣцкую славу недбаєтъ Домецк. 3. — О суєтную людскую дбалъ славу Дм. Рост. 120 (1685). — О чомъ чернь не знала, о которихъ онъ мало дбалъ, маючи при собѣ пѣхоти килка тисячъ Літ. Сам. 104.

XVIII. Хто дбаєтъ той маєтъ Клим. Прип. 251.—Ужеж би я о той даламане не дбавъ, тилко бѣда що Господь намъ у школѣ зимно давъ Укр.-Р. Арх. IX, 49.—О славѣ вѣчной не дбаю ib. X, 440.—Мало дбалъ о Лядскую ласку и коммисію Літ. Вел. II, 240.—Ромодановскій певную имѣлъ причину не дбати щире о Чигринской цѣлости ib. 467.—Свѣтъ мовитъ кохаю о дшу не дбаю Рук. К. У. № 21, к. 6.—Кождый з насъ повиненъ самъ длѧ себе дбати и старатисѧ Сѣмя Сл. Б. 16.— Толко тіи маютсѧ добре, которіи о себѣ дбають ib. 299.—Тобѣ я камъ ся де подѣвъ, а воно нѣдбає; щоб худубки доглянувъ, того нѣгадає Довг. 111.

2. *Зважати на, звертати увагу на.*

XIV. Коли кто будетъ осуженъ на досытьучиненье, а любо на рукоимство, а они не дбають, и зъ суду идуть прочь Ак. ЗР. I, 6 (1347).

XV. Тыи дѣвкы мають своє узять, не дбаючи на отмолву мужа своєго Ак. ЗР. I, 390 (1420).

XVI. Князь Богушъ, не дбаючи о заруки єго милости господарскии, предся тыи земли беззправне, моцне кгвалтомъ держить Арх. ЮЗР. I, VI, 23 (1537).—О листы врядовые князя старосты Луцкого ничого не дбаючи, предся тыи земли и дубровы кгвалтом отнял ib. 35 (1542).—Єси справедливыи, а не дбаєши нѣ на кого и не смотришь на особу людскую Єв. Пер. 17.—На тот листъ пана подскарбего поведилъ, иж дей я о него мало дбаю Кн. Гродск. Луцк. 80 (1562). — На упоминане и прозбу, абыхъ ихъ зъ замку пустилъ, дбати не хотели Арх. ЮЗР. I, I, 11 (1565). — Митрополитъ, ничого не дбаючи на срокгость правную, конституциями объварованую, чинилъ собе якийсь зъездъ въ Берестъю ib. 436 (1594).—На навпоминанье наше отцовское дбати не хотятъ Хр. Фил. Апокр. 1776.

XVII. Оны на тую єго екскоммунѣкацію, якъ намнѣй неважную, нѣчого не дбали Копист. Пал. 666.—Народ Россkій... на моцъ Римскую мало дбалъ ib. 1103.—Иди прочъ бѣсе я на твои погрозки ничого не дбаю Рук. № 0. 4° 86, к.55. —Мало тыхъ, которыи на єго взыване дбають Єв. Вил. II, 44.—Отцъ... мало дбал на єго слезы Жив. Св. 31.—Народъ Росскій...о богатство ани о строй бынамнѣй недбаєт, золотом' теж и сребром погоржаєт Тит. 74 (Копист., 1623).—На ихъ лагодне и братерское напоминане не дбалъ Арх. ЮЗР. I, XI, 142 (1641).—Но мы ихъ мовеню не дбаємъ а внимаємъ святому писаню Сп. прот. Лют. 70. — Korola neznajesz, rady nedbajesz, sam sobi sejmujesz Kron. Ierl. I, 115 (1648).—Іс рече им: не дбайте, не бойтесѧ: ото я сам єстем, не вонтпите Єв. Рещ. 31.—Другои теди ночи такии же голос услишалъ але онъ... на тоє ничого не дбал Зб. 1693 р. к. 77-б.—Нѣ на чий плачъ не дбаєшъ Транкв. П. Мн. 150.— Гетман розослалъ свои унѣверсали, але на тоє мало дбали Літ. Сам. 142.—Они на єго ревный и великій плач не дбаючи, хотѣли єго забити Рук. Хрон. 24.

XVIII. (Козаки) пойдуть сполне противъ Поляковъ войною... не дбаючи на тую присягу, которую гетманамъ по неволѣ и под оружієм виконати мусѣли Вел. Сказ. 35.—О дшу не дбаю Рук. К. У. № 21, к. 6.—На тоє недбаєтъ тилко плечима стискаєтъ ib. 27.— Вышолъ з того вшиткого жолнѣръ не позваляючи нич шатанови ани на ихъ грозбы дбаючи Пам. укр. м. IV, 240 (Рк. Присл.).—Єднакъ того я не дбаю, на Господа уповаю Пер. Укр. Лир. 31.—Отца на мя и матку завше направляють, на невинность мою бинамнѣ не дбають Укр.-Р. Арх. IX, 234.

Ни за що собѣ не дбати, *за ніщо мати, нехтувати чим.*

XVI. Рукоположенья святого отца патріархи низашто собѣ не дбалъ Хр. Фил. Апокр. 1056.

3. *Набувати, добувати.*

XVIII. Коли мсцъ май кождый собѣ дбай Клим. Прип. 221.

ДВА, ДВИ, ДВѢ, *числ. Два, дві, 2.*

XIII. Аже кто възмѣть два рѣза тъ то взѧти іємоу исто Р. Правда (К.) 42.

XIV. За двѣ гривнѣ вѣснии меду за гривну ЮРГр. № 6 (1366).—Ис кождого кмета по два гроша ib № 12 (1377).

XV. Оставившима же сѧ двѣима снома его єдинъ 4 лѣт а дроугии двоу лѣтъ Ип. 717 (1201). —Намъ имають служити и нашимъ намѣстникомъ двома стрѣльцема на заволаную войну Ак. ЗР. I, 59 (1445).—На конци книги нашолъ єсми двѣ слове написаны Чет. 1489 р. к. 49-б.— Придавши єй епископовъ двохъ, казалъ провадити Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVI. Мають промежку себе въ кождый годъ обирати дву бурмистровъ Ак.ЗР. II, 78 (1510).— Въ понеделокъ увечере дву годинъ въ ночи Кул. Мат. I, 49 (1576).—Пришедши подъ церковь въ суботу зъ двима возными... панъ писаръ кгродский Луцкий росказалъ Арх. ЮЗР. I, VI), 139 (1597).— Две ведри меду ib. 290 (1600.

XVII. Двѣ точки або пункти—двоточіє, двоєточіє Синон. сл.-р. 19. — Ту ясне показалъ през тыи двѣ слова Кн. о Вѣрѣ 111.—Двома днями предъ праздникомъ прибылъ до Кієва Ап. Ап. 306.—Двѣ казаньѧ въ єдну ндлю могутъ сѧ повѣдати Гал. Кл. Раз. (пр.) 6.—Невидѣли ихъ жолнѣре, тылко видѣли двѣ дерева ib. 464.—Надаємо въ подданство двѣ селѣ Ген. сл. Черн. п. 301 (1687).—Былъ Саулъ... лѣтъ двѣ добрымъ... кролемъ Крон. Боб. 91.

XVIII. Въ двѣ лѣтѣ отъ теразнѣйшого трактату рахуючи Літ. Вел. II, 110. — Дижъ хлибных дви Оп. им. Дан. Апост. 263.—Покривалъ двѣ гаѳованих одно бѣлоє другоє вишневоє РКПЛ. 18.—Якъ бы двѣ або тры слонца здадутъ ся быти Пр. Госп. 13. — Двохъ ихъ токмо пришло до црквиСѣмя Сл. Б. 42 (1772).

О дву конь, у дву конь, *у двукінь, парокінь.*

XVI. В погонь один другого выправуєтъ о двуконь Арх. ЮЗР. VII, I, 602 (1552).

XVII. Кождый воз о двукон Арх. ЮЗР. I, XI, 640 (1627).

XVIII. Послалъ зъ тимъ знакомъ у дву копь доброго и справного человѣка своєго въ Черкаси Вел. Сказ. 16.

ДВАДЕСЯТЬ, *числ. Двадцять, 20.*

XV. Яко быти лѣтома двемадесѧтьма ти по лунѣ Ип. 279 (1114).—В се же лѣто потрѧсесѧ землѧ семтѧбрѧ въ двадесѧть шестыи ib. 285 (1117).

XVII. Тоє отобралем... на ден двадесят первии Прот. Полт. С. II, 3-б (1675).

ДВАДЦАТЕРГА, ДВАДЦАТЕРО, ДВАДЦЕТЕРО, *числ. Збірне від «двадцять», двадцятеро.*

XVI. Жаловалъ... о покрадене свиней єго дворных двадцатерга и двойга Кн. Гродск. Луцк. 197 (1570).—Козъ двадцатеро и осмеро, свиней двадцатеро и одно Арх. ЮЗР. I, I, 20 (1570).—Гусей... сирых двадцетеро и семеро Ж. Курб. I, 293 (1588).

XVII. Матка моя... взяла на свои руки двадцатеро ...тих пчолят Прот. Полт. С. II, 42-б (1676).

ДВАДЦАТЬ, ДВАДЦЕТЪ, ДВАДЦЯТЬ, ДВАТЦАТЪ, *числ. Два рази десять, двадцять, 20.*

XV. Априля двадцать третего ЮРГр. № 76 (1438).—Всеє дани пѧт кадей меду, а пѧт коп грошей, а двадцат бочок жита Arch. Sang. 71 (1470).

XVI. По двадцати и пети копъ грошей заплатити Ж. Курб. I, 51 (1573). — Ложник по двадцати грошей Арх. ЮЗР. I, VI, 98 (1593).

XVII. Продалемъ... за двадцетъ копъ личбы Литовской Мат. и зам. 147 (1652). — Видѣлъ в' нбѣ двадцатъ и чотырохъ старцовъ Гал. Кл. Раз. 3. — Князей ихъ двадцатехъ Русь забила Крон. Соѳ. 97.—Ледва собѣ тылко мѣл дватцать двѣ лѣта Др. Ол. Ч. Б. 143.—Позволила кролевство держати поты, поки доростет Лешко двадцати лѣт Крон. Полск. 369.—Не отдано двадцяти и шести коней Арх. Мот. 133 (1688).—Войска било болей тисячи двадцяти Літ. Сам. 184.

XVIII. Покладаємъ заруки... талярій дватцать Рум. Купч. 104 (1701).—Загнавши тых двадцятехъ и чотырех царей... хитрост' преславную еще там над ними учинивъ Ал. Тиш. 90.—Єпспове запрѣщаются для двадцятъ пяти причинъ Собр. Прип. 131.—З вѣршем з двадцят хат обѣгну, мало що достану Укр.-Р. Арх. IX, 51.

ДВАДЦЯТКА, *рж. Пряжа у двадцять пасом.*

XVIII. Восѣмъ, клубковъ плосконной пряжи двадцятки Арх. Вид. м.; Реєстръ річ.

ДВАДЦЯТОЛѢТНЫЙ, *прикм. Що має двадцять літ, двадцять років.*

XVII. Поповича невиростка, але ведлугъ отца єго повѣсти и рахубы двадцятолѣтного младенца... питали Арх. Мот. 127 (1683).

ДВАДЦЯТЫЙ, *прикм. від «двадцять».*

XVII. Чудо двадцѧтоє Гал. Н. н. 114.

XVIII. Учалъ з хлѣба, в их козаковъ на томъ полѣ имѣючогось, двадцятую копу брать Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 141 (1764).

ДВАЙ, *числ. Два.*

XVI. Тые двай владыкове до тое единости, еще первей иншыхъ, позволили и списовалися Антир. 701.

ДВАЙЦЕТЪ, ДВАЙЦЯТЬ, *числ. Двадцять.*

XVII. Осталъ винен брацтву долгу золотыхъ польскихъ двайцетъ и осмъ Арх. ЮЗР. I, XI, 82 (1616).—Олова доложили камений двайцят іb. I, XII, 359 (1671).

ДВАЙЦЯТЫЙ, *прикм. від «двайцять».*

XVIII. Того(ж) мѣсяца двайцятого дня вступуетъ слонце в знамя небесного быка Пр. Госп. 6.

ДВАКРОТЪ, ДВАКРОТЬ, *числ. Двічі, два рази.*

XVII. Дважды: Двакроть Бер. Лекс. 32.—Двакротъ— двакщи, дважды Синон. сл.-р. 19.—Каждый человекъ по двакроть у грибы на день ходилъ Кул. Мат. I, 83 (1604).—Двакротъ ашеловалъ на соборъ Копист. Пал. 624.—Не разъ, не двакроть, и не трикроть, але частокроть и през' час долгій ...выворочаетъ и потлумлѧетъ Тр. постн. 397.— В' котором войску было люду пѣшого двакроть сто тысѧчей Гал. Кл. Раз. 116.—Пилгрим... двакрот и болшей на тиждем навѣжал хорих Єв. Реш. 224.

XVIII. (Мужики) двакротъ з великимъ ущербкомъ своимъ з города отражени будучи розбѣглися восвояси Вел. Сказ. 136.

ДВАНАДЕСЯТОЛѢТНЫЙ, *прикм. Що має дванадцять літ, дванадцятирічний.*

XVIII. Твардовский... дванадесятолѣтную войну домовую Полскую в своей описалъ книзѣ Вел. Сказ. 4.

ДВАНАДЕСЯТЬ, *числ. Дванадцять, 12.*

XV. Двою бо на десѧть мсцю число потомъ оувѣдаша отнележе начаша члвци дань давати Ип. 279 (1114).—На сторожу от каждого воза по дванадесяте грошь Ак. ЗР. I, 30 (1407).

XVI. Южь было ємоу дванадесѧть лѣть Єв. Пер. 29.—Межи дванадесять особъ апостоловъ нашолся недобрый Кл. ц. н. 242.

ДВАНАДЦАТЬ, ДВАНАДЦЕТЬ, ДВАНАДЦЯТЬ, *числ. Дванадцять, 12.*

XV. Казали есмо имъ митрополиту за куницу соборную по дванадцати грошей платити Ак. ЗР. I, 175 (1498).

XVI. Москвы тежъ дванадцать тисяч опрыч них идут Arch. Sang. 219 (1568).—Въ везенъю дей своимъ черезъ недель дванадцать державъ Арх. ЮЗР. I, VI, 92 (1592).—Не маємъ тепер дванадцати первопрестолниковъ альбо патриарховъ, яко было дванадцать апостоловъ Отп. И. П. кл. Остр. 1087.

XVII. Призвавши Іис дванадцѧти учениковъ своѣхъ, далъ имъ владзу над грѣхами Єв. Калл. 794.—На мѣстце дванадцѧти Апсловъ Єпскове... наступили Гал. Кл. Раз. (пр.) 2.—Дванадцѧтма звѣздами сутъ дванадц тъ Апслове іb. 252.—Вралѣ ігумена Поликарпа з дванадцатю братій къ себѣ Крон. Соѳ. 156.—Перунъ єдного шляхтича въ наметѣ з дванадцатма конми забил Крон. Полск. 383.—Казал Мойсей... дванадцет посоховъ дати Крон. Боб. 56-б.

XVIII. Перстень со дванадцят'ма звѣздами Ал. Тиш. 100.—Дванадцять шаговъ въ напитку урону Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 79 (1709).—(Іѧковъ) былъ сплодил дванадцѧть сновъ Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).—Комета... являлася на небѣ по заходѣ слонца чрез дней дванадцят Вел. Сказ. 31.

ДВАНАДЦЯТЕРО, *числ. Збірне від «дванадцять», дванадцятеро.*

XVII. Єдин народъ есть Ізраилскій на дванадцѧтеро з' єдного коренѧ розрослый Єв. Калл. 841.

ДВАНАДЦЯТЫЙ, *прикм. рядовий від «дванадцять».*

XVIII. Горѣлки 10 куфъ, а одинадцятая неповна, дванадцятая дана шинкарцѣ Дн. Марк. I, 182 (1725).

ДВАНАЙЦЯТЬ, *числ. Дванадцять, 12.*

XVIII. А вы мечѣтѣ жребій на дванайцѧти особъ выбраных, выбравши собѣ члвковъ дванайцѧти Пам. укр. м. I, 335 (Рк. Тесл.).

ДВАНАНЦЯТЫЙ, *прикм. Дванадцятий.*

XVIII. Якая єсть часть двананцятая Сvмвола? Собр. Прип. 97.

ДВАНАЦЕТЪ, ДВАНА(Т)ЦЯТЪ(Ь), *числ. Дванадцять, 12.*

XVII. (Татаровъ) поддалося дванатцять тысящъ королю Літ. Льв. 255 (1637).

XVIII. Муситъ... дванацетъ дни пансчину панови робити Урб. 52.—Далъ вол'ность на дванацять лѣтъ Ал. Тиш. 53.—По дванацѧтъ золотых нѣмецкых єден кобелъ жита платили Літ. Гукл. 79.—Показалося число палихъ труповъ дванацятъ тисячъ и двацятъ человѣковъ Літ. Вел. IV, 142 (Остр.).

ДВАТЦЯТОРОЧНЫЙ, *числ. У двадцять років.*

XVII. Сто тисѧч невѣст, жон, и дватцѧторочных юнош Ветх. Сказ. 24..

ДВАТЦЯТЫЙ, *прикм. Двадцятий.*

XVIII. Коли одна не можетъ помочи намъ, а мы ся извѣдуеме до десятои, албо дватцятои (жоны) Поуч. Няг. 155.

ДВАЦАТЬ, ДВАЦЯТЬ, *числ. Див.* **Двадцать.**

XVI. Против него идет из двацѧтма тисячами Єв. Пер. 58.

XVII. Писанъ въ Пинску, року тисеча шесть сотъ двацать семого Гол. П. М. I, 298 (Ат. 1627).

XVIII. Двацять тисячъ Ал. Тиш. 43.—Двацять человѣковъ Літ. Вел. IV, 142 (Остр.).—Тисящ килка двацятъ Сл. о збур. п. (В.) 146.

ДВЕРИ, *р. мн. Отвір у стіні щоб входити або виходити; бляти, що замикають той отвір.*

XV. И положено быс тѣло ея в Печерьском манастыри оу двериu Ип. 260 (1109).—Пред дверьми оградными Чет. 1489 р. к. 5-б.

XVI. К'то в'ходить двер'ми то єсть пастырь овечый Єв. Пер. 20.—До инших комуръ и спижарне двери повыбиявши и повырубавши, замки поодиравши маєтность мою всю от мала до велика вылупили Арх. ЮЗР. I, VI, 136 (1597).—Церкви тежъ, ани дверамъ, ни який кгвалтъ не сталъсе Отп. И. П. кл. Остр. 1061.

XVII. Дверъ: Дверѣ Бер. Лекс. 33.—Двери—врата, дверы Синон. сл.-р. 19.—Не задержатъ его нѣ стѣны моуров каменныхъ нѣ дверѣ желѣзныи Транкв. Зерц. 2.—Зсѣдши теды с коня поставил его у дверей, а сам шолъ перед олтаръ и молился Рук. № 0. 4º 86 к. 52-б.

XVIII. Отворили двери гнѣва в сердцахъ іхъ противъ себе криющагося Вел. Сказ. 18.

— **царскиє,** *головні двері у вівтарі проти престолу в православній церкві.*

XVI. На дверахъ царскихъ и сиверныхъ завесы и запонки пошарьпаны, подраны Арх. ЮЗР. I, I, 285 (1590).

XVII. Црскіє двери надвоє отчиняются Рук. Црк. 2.

ДВЕРКИ, *р. мн. Здрібн. від «двери».*

XVI. Двери зъ сеней, одни на улицу, а другие дверки въ бокъ, въ садъ, къ церкви ходити Арх. ЮЗР. I, I, 80 (1577).

ДВЕРНИКЪ, *рм. Сторож при дверях, придверник.*

XVI. Дверніксъ отворяет двері Єв. Вол. 31.

XVII. Дверник: Одвѣрный, воротный Бер. Лекс. 33. — Воротный вратаръ—вратный дверникъ, вратникъ, свузникъ Синон. сл.-р. 12.—Абы не входили в церков до стоячих в Црквн... але... абы все справовали през дверниковъ Жит. Св. 492-б.

ДВЕРНЫЙ, *прикм. від «двери».*

XVII. Росказал Бг абы Жидове дверныи пороги и обои подвои кровю баранковою помазали Кн. о Вѣрѣ, 209.

XVIII. Оувийди до пасѣки и тоє древо закопай подъ двернимъ оулиемъ Загов. 217.

ДВЕСТЕ, ДВЕСТИ, *числ.* (блр.). *Двісті.*

XV. За двесте коп широких грошеи Arch. Sang. 71 (1477).—Я у том дѧдинуую свою переєднал двема сты копами грошей ib. 119 (1485—1500).

XVI. Которые люди отъгодилися были отъ замъку... и тыхъ побрано по лесомъ, одно о двесте особу зостало Арх. ЮЗР. VII, II, 21 (1552).

ДВИГАНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «двигати».*

XVII. Єще фундации такои нѣмашъ, которая бы ихъ достатку выстатчити могла, а што болшая, же смы ся з ними на зобополноє двиганє бремене Христова в союзъ любве братския споили Пам. КК. I, 41 (1624).—Тѧжаръ барзо великий и самымъ праве раменамъ аггелскимъ до двиганѧ тѧжкій Пр. Жел. Σογ. 2.

ДВИГАТИ, ДВИГНУТИ, *дс.* 1. *Рушити щось з місця.*

XV. И тоу дворъ Стославль раздѣли на 4 части, и скотьницѣ бретьяницѣ и товаръ иже бѣ немочно двигноути Ип. 334 (1146).

XVI. А по смерти мужней, жоны зъ дому не двигнути и по неволи замужъ ихъ не давати Ак. ЗР. I, 360 (1505).

XVII. Проповѣдь Слова Божого... в' отчаѧніє в'падаючихъ двигаєтъ и до чулости Хрістіанскоє приводитъ Тит. 324 (П. Мог. 1637).

XVIII. Почали до школи вошъ тую тягнути: шесть нас тягло—не могли воши той двигнути Вірші нищ. I, 36.—Каменъ... тяжкій яко два или три мужіє могутъ двигнути Гр. Барск. II, 296.

2. *Носити, нести, підносити.*

XVII. Ѳеодосий... почнет от студни... воду двигат и уже не мало был наносил Жив. Св. 166-б.—Могутъ великіи махины двигати Гал. Кл. Раз. I, 224.—Глиняныи нозѣ поти тылько стояли, поти на себѣ двигали болвана Дм. Рост. 113 (1685).—Єднакъ надъ силу не могучи яко слабый, двигати тяжару Бар. Письма, 242 (1689).—Сынъ-де мой Юрась молодій не можетъ толикого бремени двигать Літ. Сам. 248.

XVIII. Ишли въ томъ опалѣ болше о полъ милѣ двигаючи на себѣ тяжкоє узброєнє Літ. Вел. IV, 10 (Пов. 1728).

3. *Виряджати,-дити, посилати,-слати.*

XV. По тѣх же лѣтѣхъ движе рать Андрѣи королевичь на Данила Ип. 766 (1231).

XVII. Діаволъ... всю борбу свою на тоє двигнулъ, да єго обмерзитъ Ак. ЮЗР. II, 210 (И. Виш.).

XVIII. Приказуємъ обысте двигнувши косаровъ человѣка пятьсотъ посилали ихъ на... степь Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 168 (1720).—Постановляно тилко тоє, аби знову з Хмелницкимъ война била зачата, на которую аби посполитого рушеня не двигано Вел. Сказ. 68.

Двигнути войну(на), *піти війною проти кого.*
XVI. Древа раду оучинили мовѧчи, прійдѣте ходѣмо и двигнѣмо войноу на море, же бы оутекло пред нами Пам. укр. м. V, 207 (Кл. Остр. 1599).

ДВИГАТИСЯ, ДВИГНУТИСЯ, *дс. Рухатися.*
XV. И тъкноу конь свои и движесѧ Ип. 804 (1249).
XVI. И вол'ны морскіа двигаючи сѧ не могоут перейти Пам. укр. м. V, 207 (Кл. Остр. 1599).
XVII. Єго царского величества сили великіє двигнулись под Азовъ землею и водою Літ. Сам. 188.
XVIII. Войска... двигнулися зъ домовъ въ походъ тогдашній военній Літ. Вел. III, 71.— Кды службу бжію служать, тогда... прстолъ движитсѧ, подножіє Гне трѧсет сѧ Пам. укр. м. IV, 156.—Люде валѧют сѧ у грѣхахъ своихъ, ѧко свиніѧ у болотѣ лежитъ, ѧко каменъ тѧжкій не хочет сѧ двигнути до церкви бжои іb. II, 391.

ДВИГНЕНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «двигнути».*
XVII. Потреба вамъ во всемъ такся заховати или речъ тая по васъ потребуєтъ въ размноженє и двигненє наукъ Гол. П. М. I, 201 (1614).

ДВИЖНЫЙ, *прикм. Що його дасться двигати.*
XVII. Движная речь Транкв. П. Мн. 6.

ДВИЗАНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Двигання.*
XV. Быша знаменья въ Єрслмѣ ключисѧ являтисѧ на въздуси на конихъ рыщуще во оружьи и оружьемъ двизанье Ип. 275 (1113).

ДВИНУТИ, *дс. Див.* **Двигнути.**
XVII. Горячою прозбою своєю Дорошенко двинулъ самого Турчина с потугами великими, до которого и ханъ притягнулъ у Волоскую землю Літ. Сам. 122.

ДВИНУТИСЯ, *дс. Див.* **Двигнутися.**
XVII. Барзе орды силніє двинулися на Вкрайну Ак. ЗР. V, 268 (1693).

ДВИЧИ, *числ. Два рази, двічі.*
XVIII. Може панъ ними єдного мисѧца двичи робити по четири дни Урб. 51.

ДВОБОЖНЫЙ, *прикм. Що визнає двох богів.*
XVII. Варлам'... словы и писмы обширными двобожными именовал', и многобожными, якъ Жидове, Савелій и Арій именуютъ насъ Тр. постн. 397.

ДВОВОЛОВЫЙ, *прикм. Що в нього запрягають два воли.*
XVIII. Приторговалисмо у тутейшого хозяина по рублю отъ воза двоволового Дн. Марк. I, 264.

ДВОВѢРЕЦЪ, *рм. Хто визнає дві віри.*
XVII. Зровнался з унитами двовѣрцами Гол. П. М. II, 35 (П. Леонт. 1633).

ДВОДЕННЫЙ, ДВОДНЕВНЫЙ, *прикм. Що триває або тривав два дні.*
XVIII. Имѣли зъ ними... дводенній бой прикрій и навалній Літ. Вел. III, 185.—Андрѣй вернулся зъ мисливства дводневного Дн. Марк. I, 146.

ДВОДУШНЫЙ, *прикм. Нещирий, облудний.*
XVII. Близнецъ: Близнѧк, метао: дводушен купно и двоеумен' Бер. Лекс. 7.

ДВОЄ, *числ. Збірне від «два», двоє.*
XVII. Азъ двоє значит' Бер. Лекс. 1.—Было на небеси знаменіє: двоє сонца, двоє мѣсяца Сб. лѣт. (Киев. лѣт.) 75.
XVIII. Яковими двойма такъ далеце нужними и неудобозносними приневоленій и приведеній до того зосталемъ причинами Літ. Вел. III, 18.

На двоє, *на дві частині, двома частинами.*
XIV. А приписалъ єсмь микитино дворище к тому жь дворищю къ перемышльському, ижь было на двоє але ѧ далъ за одино ЮРГр. № 2 (1349).
XV. Раздѣливсѧ на двоє с братьею и поиде к Соуждалю Ип. 618 (1180).
XVIII. Нилъ упавъ на двоє у море Пелгр. Ип. Виш. 33.—Раздѣлилася вода на двоє на обѣ сторонѣ и сѣмь и тамъ Пам. укр. м. I, 302 (Рк. Тесл.).

На двоє быти, *двоїтися, роздвоюватися.*
XV. Андрѣеви же на двоє боудоущоу овогда взывающоусѧ королевъ єсмь, овогда же Татарьскымъ Ип. 829 (1255).

На двоє мыслити, розумѣти, *двояко гадати, розуміти.*
XV. Пришол окаиный лиходѣй мысля на двоє... поругаю и построшю а иных проженоу Чет. 1489 р. к. 54.
XVI. А умоцованый стороны позваноє поведилъ, ижъ дей тойє справы сама сторона, местцемъ и часомъ и однымъ обжалованемъ злучивши, на двоє розумѣти и особливою єє называти не можеть, бо єсть одна Арх. ЮЗР. I, I, 408 (1594).

Удвоє, *два рази стільки.*
XV. Што хотѣли, то на шляхтѣ брали у двоє альбо у троє Ак. ЮЗР. I, 112 (1541).

ДВОЄВЕРХЫЙ, *прикм. Що має два верхи, дві вершині.*
XVII. Двоєверхій Парнассе поднеси до Нба Имѧ славных Могілов Тит. 300 (Евх. 1632).

ДВОЄДУШНЫЙ, *прикм. Лукавий, нещирий.*

XVII. Двоедушного Андрѣя, королевскимъ и татарским отзываючогося... поймали Крон. Соѳ. 277.

ДВОЄЛИЧНЫЙ, *прикм. Що має з обох боків лице (про тканину).*

XVIII. Хустка... двоелична сребромъ и злотомъ шита Реєстръ Ризн. Соф. 16.

ДВОЄЛѢТНЫЙ, *прикм. Що триває два роки.*

XVIII. Богданъ въ плѣнъ взятъ и, по двоелѣтномъ своемъ плѣненіи, отъ козаковъ викуплѣнъ Дн. Марк. I, 242.

ДВОЄМАТЕРНІЙ, *прикм. Що має дві матері.*

XVII. Димитрій... двоематерній Бер. Лекс. 266.

ДВОЄОСТРОВНІЙ, *прикм. Що має два острови.*

XVII. Діонусій: Славенъ, или двоеостровній Бер. Лекс. 266.

ДВОЄСЛОВНИЦА, *рж. Нещира, облудна жінка.*

XVII. Навадница: Клеветница, двоесловница. звадница, дѣдчица Бер. Лекс. 84.

ДВОЄСЛОВЦА, *рм. Нещирий, облудний чоловік.*

XVIII. Виволанцѣ и двоесловцѣ и непостоянние въ свѣдкахъ бить не могутъ Стат. 46.

ДВОЖДЫ, *числ. Двічі.*

XV. Въспоминаемъ ю двожды лѣтомъ Чет. 1489 р. к. 6.

ДВОЖЕНЕЦЪ,-ЦЬ, *рж. Жонатий удруге.*

XVI. Двоженци же вездѣ, и при градѣ нашемъ литоргисаютъ Ак. ЗР. IV, 43 (1592).

XVII. Єдиніѧ жени мужъ, сіестъ недвоженецъ, ниже вдовоженецъ Поуч. о сакр. 29.— Митрополитъ Онисифоръ двоженецъ естъ Копист. Пал. 1044.

XVIII. Видѣлемъ двоженца прощенна Клим. Вірші, 176.

ДВОЖЕНСТВО, *рн. Перебування в другому шлюбі.*

XVII. (Єпіскоп) въ многихъ ексцессахъ такихъ порочный..., зъ которыхъ кождый, якъ и самое тое двоженство, епископской столицы чинили его негоднымъ Копист. Пал. 1064.

XVIII. Жебы.., не была зъ оккaзіи отдаленя поповъ, до поповства неспособнихъ, двоженствомъ порочнихъ, якая конфузія Літ. Вел. II, 507.

ДВОИ, *числ. Двоє.*

XV. А ризы двои, одны камчатыи, а другіи тафтяныи Ак. ЗР. I, 137 (1494).

ДВОИДЧАСТЫЙ, *числ. Двійчастий.*

XVIII. Спонокъ двѣ една двоидчаста мосенжова з сѣнѣми очками Арх. Вид. м; Реестеръ річ.

ДВОИНКА, *рж. Двійка, двоє.*

XVI. Аза то не большая баламутня и ѳрашка надъ ѳрашками... позволяти того двоинъце, чого пошосной личбе позволити не хочеш? Антир. 807.

ДВОИСТОПЕРСОННЫЙ, *прикм. Що має дві особі в уявленні християн.*

XVII. Ведлугъ истности стаетъсѧ той двоистоперсонный похоженѧ Дха ст. початок О обр. 288.

ДВОИСТЫЙ, *прикм. З двох однакових частин зложений, подвійний.*

XVII. Срцемъ и срцем... що значит двоистымъ срдцемъ Кн. Рож. 111.—Мѣлъ тотъ шаленый на собѣ двоистую сукню, на тое ошуканье умыслне уробленую, где межи розпоры моглъ вложит що хотѣлъ Крон. Полск. 388.

ДВОИТИ, *дс. Двояко робити;-* **рѣчью,** *говорити нещиро, облудно.*

XV. Вѣдаешь самъ оже я не двою рѣчью Ип. 911 (1288).

ДВОИЧА, ДВОИЧИ, ДВОИЧѢ, *числ. Двічі.*

XV. Не мьстить бо Гъ двоичѣ (Х. П.—двоичи) о томь Ип. 215 (1093).—Изѧславъ... двоича ступилъ своего слова ib. 430 (1151).

ДВОЙГА, ДВОЙГО, *числ. Збірне від «два», двоє.*

XVI. Прибегла в село невеста плачучы з двойгомъ хлопятъ и поведила ижъ ...ее мужа вбито Кн. Гродск. Луцк. 232 (1565). — Жаловалъ... о покрадене свиней его дворныхъ двадцатерга и двойга ib. 197 (1570).

XVII. Абовѣмъ мусѣли бы тыи которыи то розумѣют и мудруют едино з двойга твердити и признати О обр. 239.— Ускаржалъся на Василя Юшпенька о въкраденю коней двойга Ак. Полт.Гор. Ур. I, 11 (1664).—Іхъ двойга в хатѣ було дѣвчина и Гаврило Кн. Мѣск. Полт. 33 (1693).—Двойга (свиней) и до сего часу нѣт Прот. Полт. С. III, 222-б (1700).

ДВОЙЖЕНСТВО, *рн. Див.* **Двоженство.**

XVI. Нехъже сами собе права двойженъствомъ не ламълють Антир. 745.

ДВОЙНИ, *р. мн.* (рос.). *Близнята.*

XVIII. Родились ему синъ Дмитрій и дочь Параскевія, двойни Дн. Хан. 329.

ДВОЙНЫЙ, *прикм. Подвійний.*

XVII. Сетей рыбныхъ двое, одну двойную... побрали Гол. П. М. I, 391 (1630).

XVIII. Король... на Божію помощъ и своя возложшися сили, двойнимъ вселенія пострахомъ Турчину и Татариновѣ противу изійти уготовляется Літ. Вел. (прил.) 6. —

(Винний) за убійство горло и головщизну двойную с худобы своей стратитъ Стат. 31-б.

— **ноє вино**; *двічі перегнана горілка.*

XVIII. Вдова... виробила и накупила двоиного вина девять куфъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 274 (1731).

ДВОЙЦА, *рж. Двійка, двоє.*

XVII. И такъ будетъ Троца, иж далѣй не Троца, але двойца неровная, єдину вправдѣ персону маючи болшую и зложеную з двохъ О обр. 289.— Ясно свѣтлыя двойца воєвод Молдавских паметь: Іеремей, Симона Могил, ктиторей церкви Арх. ЮЗР. I, XI, 648 (1631).

XVIII. Дабы высватували за младнцовъ дѣвицы: їжъ бы яко в' єдинои плоти были двоицы Клим. Вірші, 94.

ДВОЙЧАСТЫЙ, ДВОЙЧАТЫЙ, *прикм. Що з двох частин складається.*

XVI. Ворота уєзные двойчастыє Арх. ЮЗР. VI, I, 245 (1595).

XVII. Лихтарик мосяжовый двойчатый на шруби Арх. ЮЗР. I, VI, 502 (1621).

XVIII. Єще лихтаров мосендзовихъ два: єденъ пятеристій, другій двойчастій Літ. Вел. IV, 123 (Реєстръ Пал. 1704).—Знаки такіе... клейна... на двойчастом дубку Кн. Мѣск. Полт. 262 (1732).

ДВОКОННЫЙ, *прикм. Двокінний, парокінний.*

XVII. Чимъ найскорей намъ дали знати через двоконного своєго посланца Ак. ЗР. V, 239 (1690).

ДВОКРАТНЫЙ, *прикм. Див.* **Двокротный.**

XVIII. Судіямъ належитъ смотрѣти и вѣдати диффенцію сроковъ земскихъ двократнихъ и однократнихъ завитихъ С. і Р. 16-б.

ДВОКРОТНЕ, *присл. Двічі, два рази, двома нападами.*

XVIII. (Чарнецкій) однак самъ двокротне от Дуглаcа шведского єнерала на розних мѣстцах значний одержалъ встрентъ Вел. Сказ. 137.

ДВОКРОТНЫЙ, *прикм. Дворазовий.*

XVII. Двокротноє тоє оудареніє было не в' єдно мѣсце, але впреки накрестъ О обр. 71.—Присягою двокротною на вѣрность... былъ обовязаный Ак. ЗР. V, 172 (1682).

XVIII. Въ двокротних, на Жолтой Водѣ и под Корсуномъ потребах наших зъ Поляками... подалъ намъ гдь бгъ над ними одержати викторію Вел. Сказ. 44. — По прочитаню онаго (устава) двокротнымъ пойшли всѣ зъ тоей полаты Діар. Хан. 26.—Абысь вашмость, по прежде посланнимъ унѣверсалу двократнимъ и сему нашому указамъ, нимало упуская времени, надлежащоє учинилъ исполненіе Унів. Дан. Апост. 137 (1731).

ДВОКРОТЬ, *присл. Див.* **Двокротне.**

XVII. Двокроть сто тысячей Гал. Кл. Раз. 37.—З злота, шацинту, шарлату и кормазину двокроть фарбованого Рад. Ог. 875.

ДВОЛИЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Двоєличный.**

XVIII. Колдра на полю атласовомъ жолтомъ, штуки зъ злотоглаву пасковатого накладаніе, а лиштви дволичною китайкою обложени Літ. Вел. IV, 129 (Реєстръ Пал. 1704).

ДВОЛѢТНИЙ, *прикм. Дворічний, що йому два роки.*

XVIII. Барановъ дволѣтнихъ двоє Арх. Сул. 253 (1769).

ДВОЛѢТОКЪ, *рм. Двох літ, дворічняк.*

XVII. Узялъ... моей стаднини... шестьдесятъ и семеро дволѣтковъ и третяковъ Арх. Мот. 133 (1688).

ДВОПЯДНЫЙ, *прикм. Дві п'яді вдовж, або вшир, дві п'яді довгий або широкий.*

XVII. Илітонъ... двопядную мѣру в широту и вдолготу имѣяй Тр. П. М. 232.

ДВОПЯТРНЫЙ, *прикм.* (пол. dwupiętry). *Двоповерховий.*

XVII. Чертежецъ... выражаєтъ якою высотою маєт бути в гору муровнымъ дѣломъ гнана (церковъ)... то єсть от фундамента до щита въ двопятрныхъ сажней десять Літ. Мг. м. 29 (1695).

ДВОРАКЪ, *рм. Хто служить при дворі монаршім, чи маґнатськім; спритна ґалянтна людина, що знається на двірських манірах.*

XVIII. Мазепа... яко былъ дворакъ и бѣглецъ во всяких рѣчахъ, залецился на службу до двору Королевского Літ. Вел. II, 342.— А що панове, либой єсте мя познали дворака, вѣдомий запевне, бо вмѣю добре стрѣляти с пузака Вірші різдв. 128.

ДВОРАНИНЪ, *рм. Людина, що належить до двору монаршого чи маґнацького.*

XVI. Высылали... дворанина нашого пана Богдана Довкгирдовича Ак. ЮЗР. I, 51 (1516).— Послали тамъ дворанина нашого Ивана Протасовича Гол. П. М. I, 1 (Гр. 1540).

XVII. Они дворанами цра нбсного, а ты самою того двору царицею и кролевою Карп. Каз. 13.—Семирамис... абы познана не была, казала и двораном своим въ єднаких ходити шатахъ... яко и сама Крон. Боб. 12-б.

XVIII. Єдучи з столицѣ московской єденъ дворанинъ царский... купилъ в насъ за девятсот золотихъ трохъ Татариновъ Вел. Сказ. 94.

ДВОРЕНИНЪ, *рм. Див.* **Дворанинъ.**

XVI. Семен Григоревичъ Оранский, дворенин єго королевскоє милости Арх. ЮЗР. VIII, III,

325 (1581).—Мы де тутъ пана дворенина ждемъ Ак. ЮЗР. II, 197 (1597).

ДВОРЕЦКЫЙ, *прикм.* 1. *Двірський, до двору належний.*

XVI. Игуменъ Григорей... Євангелие, сребромъ оправное, Оноприю, урряднику дворецкому, заставилъ Арх. ЮЗР. I, I, 184 (1583).

2. *рм. Урядник при дворі.*

XV. Данiил же дворецкого посла на Перемышль Ип. (X.) 793 (1241).

ДВОРЕЦЪ, *рм.* 1. *Двір, подвір'я з будинками, оселя.*

XV. Мы... произволи єсмо боѧрину нашему пану василью црю купити дворець ивашка гридковича ЮРГр. № 88 (1456—1481).—А у дворцы въ королевомъ, миля отъ города: тамъ въ томъ дворцы жонка зъ дѣтми сама четверта Ак. ЮЗР. II, 110 (1480).—Билъ намъ чоломъ кушнеръ нашъ Сова и просилъ в насъ дворца въ Троцѣхъ, што жид Шлома держалъ Лит. євр. I, 53 (1495).

XVI. Доконана єсть Пръщаа часть науки читанѧ... в' дворци манастыри жеславском Єв. Пер. (рк.) 3-б.—Видел єсми погорелище на котором местцу дворец был небожчика барановского Ж. Курб. I, 291 (1588).

XVII. Пнъ Жученко з подданими своими согласившис сорокъ коровъ и двадцять волувъ чужихъ кром саний тайно в дворець свой на Локушину привлащилъ Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).

XVIII. Aż po idet mołodec, miiaiet moy dworec Укр.-Р. Арх. IX, 13.—I тоє все зжавши, забранно до дворця чернечего Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 14 (1730).—Уплачено... Матронѣ... за єи битность в дворцѣ гатенскомъ чрезъ три мѣсяца дворницею 2р. 50 к. Кн. Казн. Киево-Пуст. Ник. м. 38 (1796).—(Iона) спродав господарскій з дворца монастирского пожиток Арх. Сул. ц. 173.

2. *Палац.*

XVIII. Єя императорскому величеству одклонился ясневелможный и того жъ числа ради отклону кушалъ въ дворцѣ Дн. Хан. 5.

ДВОРИКЪ, *рм. Здрібн. від «дворъ».*

XVIII. Недвижимія имѣнія, которыми имѣетъ владѣтъ панѣ Вакуловичева:... Дворикъ въ Замку за дворомъ Свѣтчинскимъ з двома хатами и зъ другимъ строенiемъ Млр. Род. I (прил.) 85—86 (1741).

ДВОРИТИСЯ, *дс.* (пол. dworzyć się). *Жартувати, забавлятися.*

XVIII. Дѣточ'ки яко немовлѧт'ка будучи того нѣчого о своеи смрти не знают, они розумѣютъ, иж то из ними дворѧтъ сѧ Пам. укр. м. II, 140 (Рк. Тесл.).

ДВОРИЩЕ,-ЩО, *рн. Двір, подвір'я.*

XIV. А приписалъ єсмь микитино дворище к тому жь дворищю къ перемышьльскому ижь было на двое але ѧ далъ за одино ЮРГр. № 2 (1349).—Оже купилъ панъ Вятславъ Дмитровьскій дворище и съ земею яко изъ вѣка слушало, къ тому дворищу вшитци вжиткове Ак. ЗР. I, 20 (1351).—Ана продала... свою дѣднину и вотнину оу вѣки и дѣтемъ его полъ става и со млиномъ и землею и сь з дворищи и со всѣмъ што коли отца єѣ прислушало ЮРГр. № 5 (1359).

XV. Продалъ Околъ дворище Кондратови за 40 и 8 гривенъ личбы Полскоѣ, и съ добрымъ правомъ, и съ огородомъ и садомъ Ак. ЗР. I, 41 (1421).—Дали єсьмо Єську Нешевичу дворыще Ярополково пустоє; осаживати єму собѣ и розпахивати собѣ Ак. ЮЗР. I, 10 (1427). — Озеренскоє дворищо Arch. Sang. 60 (1464).—Семашковичъ... просилъ въ насъ дворца жидовскаго зъ двема человѣки... а ты сам...повѣдалъ еси передъ нами, штожъ тое дворище не велико есть Лит. Євр. I, 55—56 (1496).

XVI. А такъ єсмо тыми дворищи меняли не на взгляд, але мерячи землю ужищами Арх. ЮЗР. VIII, IV, 356 (1523—26).—Люде тяглые: Яцъ на дворищи, Богданъ на дворищи, Мартинъ на дворищи, Савка на дворищи ib. I, I, 56 (1576).

XVII. Кгрунтъ пляцовій зъ дворищемъ окопаній Арх. отр. 69 (1660).—Оповедалъ:... жем купил у цомененого Гриня Кузки дворище хуторноє з пидмети трома и займом Ак. Полт. Гор. Ур. I, 21 (1665).—Панъ Насвѣтъ менуєтъ єдним дворищем ровъ и дворище по ратушъ и по прібитую улицу Прот. Полт. С. II, 33-б. (1676).—Обрѣтоша пусто дворишче єдно и ветхо и сѣдоста в том дворищи Зб. 1693 р., к. 42-б.

XVIII. К тому жъ саду куплено дворище Кн. Мѣск. Полт. 200 (1716).—На єдномъ дворище 3 хатѣ Арх. Сул. 91 (1756).

ДВОРИЩНЫЙ, *прикм. Належний до двору, до дворища.*

XVI. Кождый зъ них, бояринъ и тяглый дворищный, попу и дъякону по копе озимины а по копе ярины въ кождый годъ давати поступили Арх. ЮЗР. I, I, 84 (1577).

ДВОРНЕ, *присл.* (пол. dwornie). *Справді, дійсно.*

XVII. Такъ мы вѣрым, а дворне яко то быти могло не довѣдуєм Крон. Боб. 275-б.

ДВОРНИКЪ, *рм. Управитель фільварку, економ.*

XV. Панъ Оана, дворникъ Сочавскый Ак. ЗР. I, 32 (1407).

XVI. Жадное дей челяди дворное, яко ключника, тивуна, дворника и никоторого паробка, а ни жоны, а ни дѣвки не застали Арх. ЮЗР. I, I, 19 (1570).—У дворника их яцъка взято: бодня в той бодни было: платя; Акт. кн. № 2046, к. 538-б (1572).

XVII. Двор спалили, а дворъника звезавъши килъка кротъ 'били Арх. ЮЗР. III, IV, 242 (1649).

XVIII. Дворника калюжновского уговорили за годъ дать ему 20 зол. Дн. Марк. I, 206.

Дворникъ великый, *канцлер*.

XVIII. Кгди зближался до Ясъ Хмелниченко, віехалъ противъ ему о милю в стрѣчу, зъ значною ассистенціею, дворникъ великий господарский Вел. Сказ. 66.

ДВОРНИЦА, *рж. Ключниця, шафарка, господиня у фільварку, дворі.*

XVIII. Тетянна Алеѯина жена стала за дворницу Вид. Ник. м. 5 (1734).—Уплачено бувшей дворницѣ гатенской Матронѣ Шереметовнѣ... за еи битность в дворцѣ гатенскомъ чрезъ три мѣсяця дворницею 2 р. 50 к. Кн. Казн. Києво-Пуст. Ник. м. 38 (1796).

ДВОРНИЧКА, *рн. Див.* **Дворница**.

XVI. Пры кожъдомъ фольварку нашомъ хочемъ мети дворничъки, то есть рыкуньи порадъные Пам. КК. II, 522 (1558).—Дворничка его Наталка з дому панского втекла Кн. Гродск. Луцк. 148 (1561).—Дворникомъ, дворничкамъ и наймитамъ найму, найменшое речи не заводячи, платити Арх. ЮЗР. I, I, 92 (1577).

ДВОРНОСТЬ, *рж.* (пол. dworność). *Цікавість.*

XVII. Оплазство: оухищреніе, опатрность, вшетечность, з'бытнаа або непотребнаѧ дворность, цѧкавость Бер. Лекс. 198.—Дворность—ухищрение Синон. сл.-р. 19. — Члкъ... бывает... многою дворностю розерваный Єв. Реш. 205-б.—Дочка Іакова Дина, зъ дворности непотребной, ишла до мѣста познаватися зъ невѣстами оной краины Рук. Хрон. 22.

ДВОРНЫЙ, *прикм.* 1. *До двору монаршого належний.*

XV. А дроугии бѧшеть дворныи его слоуга любимы сиъ боярьскии, Михаиловичь именемь Рахъ Ип. 887 (1281).—Маршалокъ нашъ дворный, намѣстникъ Мерецкій панъ Григорей Остиковичъ Ак. ЗР. I, 167 (1497).

XVI. Воевода киевскій, гетманъ нашъ дворный свицлецкій и овруцкій панъ Андрей Якубовичъ Немеровичъ Гол. П. М. I, 1 (Гр. 1540).—Позвана была... до суду его кролевское млсти дворного Ж. Курб. I, 165 (1578).—Арсеній Болобанъ, владыка дворный Лвовскій Пам. КК. III, 23 (1590).—(Листъ) княземъ паномъ, воеводомъ, кашталяномъ,.. старостамъ, державцомъ, урядникомъ земскимъ и дворнымъ Хр. Фил. Апокр. 1102.—Будучы (праве) яко слугою и наместъникомъ (альбо дворънымъ владыкою) митрополитовымъ Антир. 547.

XVII. Донесена намъ есть прозьба черезъ пановъ радъ и урядниковъ нашихъ дворныхъ Ак. ЗР. V, I (1633).

2. *До двору, до маєтку, фільварку належний.*

XIII. Аже (кто) межю перетнеть борътьноую или ролѣиноую розореть или дворноую тыномь перегородить то 12 грвнѣ продаже Р. Правда (К.) 44.

XV. Продалъ есми имѣне свое... съ пашнею дворною, съ челядю неволною Ак. ЮЗР. II, 108 (1470).

XVI. Огороды дворные абы были везде розмероны Пам. КК. II, 523 (1557).—Даю, дарую и записую ему... двѣ части кгрунту земеного, дворного, полъ и сеножатей дворных и тые огороды дворные и садъ Арх. ЮЗР. VI, I, 56 (1565).—Будоване дворное ib. I, I, 53 (1576).—Ворота дворные Ж. Курб. II, 184 (1590).

XVII. В млыне нашом... для своее дворное власное потребы волно без мерки и черги мливо... волное мети мает Сборн. стат. II, 70 (1613).—Кгвалтовный и безправный грабежъ розного збожа власного поводового дворного Рук. № 26. к. 77.

XVIII. От волоки дворной и пустой пашной землѣ по грошу... получивши С. і Р. 21-б.

3. *Що в дворі, в маєтку працює, служить.*

XVI. А которое быдло здохнетъ... оказывати конюшому нашому дворному Пам. КК. II, 523 (1557).—Кухаровъ, молодцовъ, пекарцовъ, жонокъ дворныхъ, тыхъ, водле ихъ умовы, заразомъ есми отправилъ Арх. ЮЗР. I, I, 25 (1570).

XVIII. Челядь дворная Стат. 58.

4. *Надвірний, подвірний (про звірят).*

XVI. Маеть врад в дойзренью и доброй опатрности быдло дворъное мети Пам. КК. II, 523 (1557).—Люде... заняли ...у Тимоша три вепри кормных и десятеро свиней дворных Arch. Sang. 39 (1558).—Жаловалъ... о покрадене свиней его дворныхъ двадцатерга и двойга Кн. Гродск. Луцк. 197 (1570). — Быдла рогатого моего дворного пограбили волов осмнадцат Ж. Курб. II, 219 (1590).—Коней дворныхъ 2 Ак. ЮЗР. II, 200 (1598).

XVII. Быдла дворного коровъ двадцатъ, телятъ двадцатъ Арх. ЮЗР. III, IV, 73 (1649).

5. *Цікавий, химерний, вигадливий.*

XVII Оплазивый: Бавѧчійся не потребными Речами з'быт непотребне пилный, дворный, в'сюды былъ Бер. Лекс. 197.—Коли діѧвол законника от справы доброй отведетъ, теды в'провожаетъ его в' розмаитыи стомахи, заразъ оучинитъ его дворным, жартовнымъ Домецк. 103.—Нѣкоторыи дворными и розмаитыми штуками приходѧтъ до вѣдомости о скрытыхъ справахъ ib. 111.—О той (о Богородицѣ) мѣли простую а не дворную вѣру Жит. Св. 85-б.

XVIII. Не могутъ тежъ быти Капланами... Кугляри, Инфамѣсы, бавячіися блазнованем' дворнымъ Собр. Прип. 55.

ДВОРНЯ, *рж. Двораки, двірські люди.*

XVIII. Господаръ волоский... уступилъ тайно з дворнею своею з Ясъ Вел. Сказ. 80.

ДВОРОВАТИ, *дс.* (пол. dworować). *Насміхатися, глузувати, кепкувати.*

XVII. Писалемъ до воеводы, просячи его о ласку, якъ то воеводу. Онъ розгнѣвался, же не былъ воеводою, толко намѣстникомъ, розумѣючи, же дворую, выгнати насъ казалъ Діар. Фил. 59.

ДВОРОВЫЙ, *прикм.* 1. *До двору, до маєтку належний.*

XVII. Маючи часть земли дворовой в самомъ мѣстѣ Чернѣговѣ... продалъ Ак. Полуб. 2 (1674). — Пляцъ свой власный, волный, дворовый, голый... продалъ Акт. Старод. кн. 9.

XVIII. Долженъ и в' двор и будован'є дворовое, и в пляцъ... увязать С. і Р. 43-б.

2. *Що в дворі, в маєтку служить, працює.*

XVIII. О отездѣ Хмелницкого до Суботова от господара дворового увѣдомившис... отєхалъ и самъ Вел. Сказ. 17.—Президиумъ нѣмецкое не малое, и шляхти, з многими скарбами тамъ увезшойся, зъ ихъ дворовими служебниками и иними людми... смерти предалъ ib. 56.—Дивцѣ кухарцѣ дворовой дается въ годъ зъ казни дворцевой денегъ рублей два Оп. им. Дан. Апост. 277.

3. *Надвірний, подвірний.*

XVIII. Когда дворовое птаство занеможетъ, взять на тое крейди и.... вложить, где они пють Дн. Марк. I, 134.

ДВОРОКЪ, *рм. Здрібн. від «дворъ».*

XVII. Волно прето ему, Подорожному, тим дворомъ купленнимъ з прикупленними къ тому дворками спокойне владѣти Акт. Старод. кн. 35.

ДВОРОЧНЫЙ, *прикм. Що триває два роки, дворічний.*

XVIII. Царъ Турецкій, за нѣякоесь подозрене, по дворочномъ панованю надъ пустою тогобочною Украиною, Дуку Господаря Волоского отставилъ Літ. Вел. II, 546.

ДВОРСКЫЙ, *прикм.* 1. *Двірський, до двору панського належний, панський.*

XVII. Встоскнѣлъ ему ся дворский животъ Жит. Св. 260.—Арсений... мѣлъ... в собѣ остатки дворскои безпечности Жив. Св. 120-б.— Дворскіи люди Рук. Хрон. 272.

XVIII. Будет... до купецтва и духовенства склонный, але дворской науки и служьбы нехай ся варуетъ Пр. Госп. 8.

2. *До двору монаршого належний.*

XVIII. Аби княженіє Пруское... трибутовъ жаднихъ аби не давало нѣкгди, а нѣ от того часу до судовъ дворскихъ кролевскихъ належало болше Вел. Сказ. 130.

3. *Жартовливий, блазенський.*

XVII. Шутовнаѧ радостворнаѧ, речы дворскіи и жартовливыи Бер. Лекс. 206. — Дворскіи жарты—шутовнаа, радостворная Синоп. сл.-р. 19.

4. *рм. Дворянин.*

XV. Король... посла воевъ в силѣ тѧжцѣ и великого дворьского Пота пороучивъ емоу воеводьство надо всими воими Ип. 724 (1208).— Посла отрока Андрѣѧ рекыи дворьскомоу аще оузріш нас погнавшихъ скорее по насъ пожени ib. 832 (1256).

ДВОРСТВО, *рн.* (пол. dworstwo). *Жарти, дотепи, глузування.*

XVI. Нестатечностями, опилствомъ, танцами, играми, прохожками пустошными, чародействы, ворожками и иншими, Богу противными, злыми речми, што въ насъ дворствомъ зывали або зовутъ, брыдятъ се Арх. ЮЗР. I, I, 76 (1577).—А што мнѣ ихъ милость задаютъ и мовятъ на мене, то суть дворства и змышленья на мене невинного человѣка Ак. ЗР. IV, 161 (1597).

XVII. Зъ Кракова тихо отъѣхалъ... не хотячы болшого з себе дворства строити Крон. Полск. 377.—Александръ... просилъ отца... абы ему допустилъ помститися дворствомъ Крон. Боб. 159-б.

ДВОРУРНЫЙ, *прикм. Що має дві рури.*

XVIII. Двѣ фузіи, една дворурная (надруковано: «дворучная»), а другая поединковая Літ. Вел. IV, 115 (Реестръ Пал.).

ДВОРЦЕВЫЙ, ДВОРЦОВЫЙ, *прикм.* 1. *До двору, до маєтку належний.*

XVIII. Дворъ собственный шинковный дворцовый и разные службы Оп. им. Дан. Апост. 49.—При том селѣ сеножатъ дворцовая ib. 72.—Дивцѣ кухарцѣ дворовой дается въ годъ зъ казни дворцевой денегъ рублей два ib. 277.

2. *До двору монаршого належний.*

XVIII. Пожаловано волостью Дорошенка Ярополскою, дворцовою Государевою Сб. лѣт. 30 (Кр. оп. Млр.).

ДВОРЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «дворъ».*

XVIII. (Продалъ) дворчикъ свой съ селитбою Млр. Род. II, 437 (1756).

ДВОРЪ, *рм.* 1. *Просторінь, що оточує дім, подвір'я, двір.*

XVII. Псовъ хандожити, дворѣ зъмѣтати и до инших незносныхъ дѣлъ приставляли Літ. Сам. 3.

XVIII. Ляжъ спокойно спати и честно просписа: а якъ захочеш чего на двор проходиса Клим. Вірші, 44.—Люде якого колвекъ чина в домах своихъ аби жадних сходзокъ и бесѣдъ не имѣли, а по дворах и улицахъ, или по ринкахъ и торгахъ даби два, три или чотири вкупѣ не стояли Вел. Сказ. 18.—Деревня, къ строенію домовъ... виготовлена, въ дворахъ лежачая Арх. ЮЗР. I, II, 276 (1766).

2. *Садиба, оселя.*

XV. Дворъ кънажь баше в городѣ идеже есть нынѣ дворъ Воротиславль и Чюдинь Ип. 44 (945).—Дайте ми от двора по три голуби и по три воробьи ib. 47 (946).—Оудѣяса велик зло в Киевѣ погорѣша дворовѣ по Горѣ и црkви ib. 614 (1180).—Писалъ... ижьбы далъ Мисаилу владыцѣ земли пустовскоѣ городскоѣ на двадцать человѣковъ, на чомъ бы могъ ихъ посадити и дворы бы тыи люди могли собѣ збудовати зъ огороды Ак. ЗР. I, 143 (1494).

XVI. Ув огороде сино кошеное побрати и до двора своего перевозить казал Арх. ЮЗР. I, VI, 74 (1582).—Отца владыку черезъ два дни въ томъ дворе яко у везенью держалъ ib. 84 (1591).

XVII. Кляшторъ заложено въ воеводинськомъ дворѣ на Стрѣлници Літ. Льв. 260.—Далъ Хс Верховнымъ Апслом' Петру и Павлу мешкан'е в' дворахъ нбсныхъ Гал. Кл. Раз. 394.—Господаръ... прієздилъ... для огляданья двора, якій єму тамъ надъ Днѣстромъ у Цекиновцѣ будовати зачали Ак. ЗР. V, 168 (1682).—(Мужъ в земли Хусъ) гостеви двора своего ниґды не жаловалъ Літ. Рук. 28-б.

XVIII. Дворъ на ринку зъ камяницею мурованою Мат. Ист. ЮР. 58 (1717). — Где два господарѣ на єдномъ дворѣ, жадного тамъ не маешъ порядку Літ. Вел. IV, 20 (Пов. 1728).

3. *Мешкання дідича.*

XVII. В дворах грубу то єсть печи палити... приставляли Літ. Сам. 3.

4. *Палата, палац.*

XVII. Соломонъ... збудовалъ тры дворы, єденъ... въ которомъ самыхъ оконъ было тисяча Крон. Боб. 113.

5. *Двір монарший чи маґнатський.*

XV. Мы хотѣчи его въ здѣшнемъ панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати, оного прыймуемо и прыяли есмо, яко человѣка зацного ЮРГр. № 76 (1438).

XVI. Выправилъ есми былъ сына... до двора его королевское милости Арх. ЮЗР. I, VI, 59 (1570).

XVIII. Гулялъ Хмелницкий на своей кватирѣ, якая не оподал была от двору ханского Вел. Сказ. 26. — Отехалемъ до гетманского двору Дн. Марк. III, 157.

6. *Двірські особи.*

XIV. Не поспѣли есмо испратати всеѣ силы нашеѣ толко што около нас нашь дворъ есть и с тыми стали есмо противъ того Аксака ЮРГр. № 26 (1393).

XVII. Кнжа мает двор немалый при собѣ Жив. Св. 168-б.

XVIII. Подяковавъши црви и в'шит'ким вел'можамъ и вшит'кому дворови пошли во пут свой Пам. укр. м. I, 171 (Рк. Тесл.).

Дворъ въиздній, гостинній, *заїзний двір.*

XVIII. Идѣже обрѣтается дворъ въиздній, или гостинній, ради купцовъ приходящихъ и иннихъ страннихъ людій Гр. Барск. II, 113.

Дворъ теремный, *двір із теремом.*

XV. А перевѣсище бѣ внѣ города дворъ теремныи и другыи идеже ес дворъ демесниковъ за стою Бцею надъ горою бѣ бо ту теремъ каменъ Ип. 44 (945).

Зъ двора, *знадвору, зокола.*

XVII. Въ црkви Соломоновой были окна походистыи внутръ широкіи, а з двора узкіи Гал. Кл. Раз. 145.

На дворъ, *геть, пріч.*

XVII. Вонъ: На дворъ, пречъ Бер. Лекс. 16.

На дворѣ, *зовні.*

XVII. Внѣуду: Знадвора, здвора, на дворѣ Бер. Лекс. 15.

ДВОРЫСЧЕ, *рн. Див.* **Дворище.**

XVII. Даемъ вамъ ведать о томъ, што жъ есмо зъ росказаня господарского дали два дворысча ваши и васъ, а третее пустовнее дворысче, пану Ивану Подолянину, и казали

єсмо єго въ тиє въ три дворысча и въ васъ увязати ключнику нашому Луцкому Арх. ЮЗР. VI, I, 9 (1631).

ДВОРЯНИНЪ, *рм. Чоловік, належний до двору монаршого чи маґнатського; шляхтич.*

XV. А далѣй приказуємъ, абы бояре, и мѣщане и дворяне городскіи, и все посполство, въ згодѣ межи собою были Ак. ЗР, I, 73 (1456).

XVII. То чинилъ Філѧделфъ Кроль и єго дворѧне Тит. 42 (Сак. 1622).—Мова... французскаѧ... цвѣтъ и оздоба шляхты и дворѧновъ Розн. Каз. 25.—Цесаров зацний дворянинъ... каменем забитий зосталъ Єв. Реш. 235-б.—Мѣшане Боголюбскіи... князевыхъ дворянъ и мечниковъ позабивали Крон. Соѳ. 172. —Єго уважаєте яко вѣрного дворѧнина и слугу Хвого Рад. Ог. 64.

XVIII. Собака бреше а дворянин ѣде: собака ж собакою, а дворянинъ дворяниномъ Клим. Прип. 243. —(Мазепа) дворяниномъ гетманскимъ зосталъ Літ. Вел. II, 343.—Зъ Ивана Покащевского, дворянина рейментарского... взимается 14 руб. Оп. им. Дан. Апост. 85.—Црь прудко пошолъ самъ к' церквѣ и усѣ велможи єго и дворѧне с нимъ Пам. укр. м. IV, 99 (Рк. Біляв.).

Божий дворянинъ, *лицар.*

XV. Хотѧть ємоу помогати Бжии дворѧнѣ и пискоупъ и всѧ вои Рижкая Ип. 816 (1252).

ДВОСОТНЫЙ, *числ. рядовий від двісті, двосотий.*

XVIII. Янчаровъ и шпаговъ пять тисящей полегло, нашихъ ниже двосотноє число, но мнози раненніи Літ. Вел. I. Прил. 23.

ДВОТАЛЯРНЫЙ, *прикм. Що варт два таляри.*

XVII. Было чирвонихъ дробнихъ двоталярнихъ девятъ, чтириталярний одинъ Прот. спр. пот. 142.

ДВОТОЧІЕ, *рн. Розділовий знак: двокрапка.*

XVII. Двѣ точки або пункти — двоточіє, двоєточіє Синон. сл.-р.19.—Препинанїѧ строчна суть десѧть: черта, запѧтаѧ, двоточіє: Гр. Смотр.. 14.

ДВОУХЫЙ, *прикм. З двома вушками.*

XVII. Маючи чашу двоухую и козлик Жит. Св. 351.

ДВОЦАЛНЫЙ, *прикм. Два цалі завтовшки.*

XVIII. Рѣзали колоди на тертицѣ двоцалніе и троцалніе пополамъ Дн. Марк. IV, 182.

ДВОЧАСТНЫЙ, *прикм. Двійчатий, з двох частин зложений.*

XVIII. Въ всѣхъ храмѣхъ же и домѣхъ врата каменна, двочастна, сюду и сюду отверзаєма, наподобіє царскихъ вратъ Гр. Барск. II, 225.

ДВОЧИ, *числ. Двічі.*

XVIII. Іван... припеченъ бил желѣзомъ двочи от мистра Прот. Полт. С. I, 248-б. (1702).

ДВОЩОГЛНЫЙ, *прикм. На двох щоглах, двохъ жердинах.*

XVIII. Церковъ войсковая наметная двощоглная Літ. Вел. IV, 118 (Реєстръ Пал.).

ДВОѢ, *числ. Двоє.*

XV. Оковавъше въ двоѣ оковы Ип. 233 (1097).

XVII. Заразъ теды двоѣ непріязни наступили Ак. ЗР. IV, 217 (1600—1605).

ДВОЯЗИЧНИКЪ, *рм. Двоязичний, брехливий чоловік.*

XVIII. (Урядники) сверхъ того должны быть... не пяницы, не двоязичники, не похлѣбцы Стат. 159.

ДВОЯКЕ, ДВОЯКО, *присл.* 1. *Двояким способом, двозначно.*

XVII. Двояке отцѣ стыє о том розумѣют Єв. Реш. 12.

XVIII. Вистерѣгатися словъ плохихъ и такихъ, що двояко могут ся розумѣти Полѣт. 52.

2. *Двічі, удвоє, подвійно.*

XVII. Сугубо: Двоѧко Бер. Лекс. 160.—Слугъ личбою двояко и трояко, нежели перво єсте мѣли, умножаєте Ак. ЮЗР. II, 231 (И. Виш).—Бгъ... Іову... маєтност далъ двояко болшъ нижли первей Жив. Св. 182.—Богацтво далъ двояко болшеє, нижъ першей Рук. Хрон. 37.

ДВОЯКЫЙ, *прикм.* 1. *Подвійний, повторний.*

XVI. Сугубъ-двоякій Лекс. 14.

XVII. Повторе внесена была прозба... На двоякую ихъ прозбу потверженямъ сполнымъ позволилисмо Арх. ЮЗР. I, XI, 113 (1635).—Сщенники... нехай будутъ почитаныи годными двоякои чести Гол. П. М. II, 405 (Кор. Н. 1645).—О двояком значном князя Кієвского Глѣба надъ Половцами звитязтвѣ Крон. Соѳ. 163.—Сѣни з виридарами роскошными з двоякои матеры Крон. Боб. 113.

2. *Що має дві відміні, два ґатунки.*

XVII. Двоѧкіи были люде на свѣтѣ перед' пришєствіємъ хвым, єдни погане, другіи хртіѧне Гал. Кл. Раз. 187.—В тых словах двоѧкую натуру свою Хс показал Гал. М. П. 24. — Грѣхъ... двоякій єстъ, первородный и оучинковый Гал. Гр. Розм. 6-б.

XVIII. Зъ тихъ двохъ от Іиса оучиненыхъ чудовъ двоѧка длѧ насъ випливаєтъ наука Науки парох. 45.—Двоякая єст Сармация, одна

татарская або Азитицкая;... другая Сармація Европейская Пам. укр. м. IV, 33 (Рк. Сок.)

ДВУҐАРЦОВЫЙ, *прикм. Що містить у собі два ґарці.*

XVI. Было фляш кгарцовыхъ шесть, а двукгарцовыхъ две Ж. Курб. I, 134 (1578).

ДВУДЕННЫЙ, *прикм. Що два дні триває.*

XVII. Заледво змогли есьмо двуденною працою того доказати, же взяли есьмо замокъ Ак. ЗР. V, 157 (1679).

ДВУЖЕНЕЦЪ, *рм. Див.* **Двоженецъ.**

XVIII. Осщаемый неповиненъ двуженецъ быти Собр. Прип. 61.

ДВУИЧИ, *числ. Двічі.*

XVII. Аѳанасия... масла и вина тылко двуичи в рокъ... заживала Жит. Св. 162-б.

XVIII. Там' тепер на каждий рок' двуичи изходитъ звѣзда пресвѣтла барзо Пам. укр. м. II, 122 (Рк. Тухл.).

ДВУЛЕТНИЙ,-ЫЙ, *прикм. Див.* **Двулѣтный.**

XVI. Свирепъ двулетнихъ семнадцат Ж. Курб. I, 159 (1578).

ДВУЛЕТОКЪ, *рм. Дволіток, дворічняк.*

XVI. Жеребцов двулетков семънадцат Ж. Курб. I, 159 (1578).

ДВУЛИЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Двоеличный.**

XVI. Тринадцать аршинъ китайки двуличноѣ Ак. ЗР. II, 58 (1508).—А куфтеръ двуличный, крестъ и гербъ золотомъ шитъ Гол. П. М. I, 10 (Оп. 1554).

ДВУЛѢТНИЙ,-ЫЙ, *прикм. Що має два роки, дворічний, дволітній.*

XVII. Я... тебе двулѣтвую от матки взяла Жит. Св. 453-б.

ДВУНАДЦАТЬ, *числ. Дванадцять.*

XVI. Нехай они только дають по двунадцати гребцовъ Ак. ЗР. I, 227 (1501).

ДВУНИТНЫЙ, *прикм. Зроблений з удвоє зсуканих ниток.*

XVI. Аксамиту три штуки двунитного, на ризы купленого Ак. ЮЗР. I, 265 (1596).

ДВУРНЯ, *ржс. Див.* **Дворня.**

XVIII. Крол двурнѣ своей не малъ чим кормити далѣй Єв. Реш. 337 (1710).

ДВУРЪ, *рм.* (пол. dwór). *Див.* **Дворъ.**

XVI. Двуръ зъ маетностью моею до кгрунту спалено Арх. ЮЗР. I, I, 439 (1594).

XVIII. Екстрактъ запису на двуръ в Переяславлю Оп. Док. 44.

ДВѢ, *числ. Див.* **Два.**

ДВѢНАДЦАТЫЙ, *числ. Див.* **Дванадцятый.**

XVII. На двѣнадцатем року освободилъ мя Бгъ зъ неволѣ поганской Прот. Полт. С. II, 199-б. (1688).

ДВѢРИ, *р. мн. Див.* **Двери.**

XV. Блудъ же затвори двѣри и не дасть по немъ внити Ип. 66 (980).—И двѣри же и ободвѣрье црквн златомъ же ковано ib. 581 (1175).

ДВѢСТЕ, ДВѢСТИ, ДВѢСТѢ, *числ. Два рази сто, двісті, 200.*

XIV. Хочю дати... королю двѣстѣ гривенъ рускихъ ЮРГр. № 30 (1398).

XV. Двѣсте коп за тыи имѣнѧ отложу Arch. Sang. I, 119 (1485—1500).—У тых дву сот копах широких грошей ib.

XVI. Попелу смальцованого двѣсте и пятьдесятъ лаштовъ Арх. ЮЗР. I, I, 145 (1580).—Што собѣ на двѣсти копъ грошей литовских менуетъ ib. I, VI, 79 (1591).

XVII. Тыхъ двохъсот золотыхъ не давали и не даютъ Гол. П. М. II, 233 (Фунд. Чтв. 1642).—Ихъ не много было, тылко зо двѣстѣ коній Літ. Льв. 241.—До двохъ сотъ корогвей Мультянского войска привезли Крон. Полск. 396.

XVIII. Миль двѣстѣ чтырдесят и пят нѣмецких Пам. укр. м. IV, 33 (Рк. Сок).—Полумисковъ всѣхъ малих и великих двѣстѣ одинадцят РКПЛ. 74.

ДВѢЧИ, *числ. Двічі.*

XVIII. Двѣчи тулко будутъ платити Урб. 68.

ДЕ, *част. Мов, мовляв.*

XVI. Отняли де в насъ двѣ нивы, Плоскую и Клиноватую Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).

ДЕ, *присл.* 1. *Де, в якім місці.*

XVIII. Де были соборы, патріярхове, а теперь стогнутъ воздыхаютъ хрестіане у всякуй неволи Поуч. Няг. 13.

2. *Куди.*

XVIII. Іосифъ оуставши пошов до коморы своей, де хожовал спати Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).—Нѣх'то не знав, де идутъ и що чинѧт ib. II, 104 (Рк. Тесл.).

ДЕБЕЛОСТЬ, *ржс.* **ДЕБЕЛСТВО,** *рн. Товща, грубість.*

XVI. Мира сего воен'ника дебелство плоти и благорумянство изъявляетъ Сп. прот. Лют. 160.

XVII. Дебелость: Грубость Бер. Лекс. 33.—Грубость—толща, дебелство, дебелость Синон. сл.-р. 18.

ДЕБЕЛЫЙ, *присл. Товстий, грубий.*

XV. Бѣ же Мьстиславъ дебелъ тѣломъ чермьномь лицемь великома очима Ип. 138 (1034).—Рѣчь же бѣ в немь тлъста и оустна дебела ib. (Х. П.) 921 (1289).

XVI. Дебелъ, грубый Зиз. Лекс. 98.—Быхъ дебелъ або толъстъ, сытъ або румянъ, красенъ тѣломъ Сп. прот. Лют. 162.

XVII. Дебелъ, дебелый: Грубый, толстый. Бер. Лекс. 33.

XVIII. Древеса... иже сутъ дебели и високи Гр. Барск. I, 354.—Имѣлъ тѣло на себѣ дебелое, грубое, трудомъ и ранамъ и болѣзнемъ подлежащое Сѣмя Сл. Б. 1772 р. 166.—Губи ему яко дебели; зуби ему яко серпи Пам. укр. м. IV, 143 (Рк. Яр.).

ДЕБИТОРЪ, *рм.* (лат. debitor—довжник). *У наведених нижче прикладах ужито в значенні: кредитор, вірник.*

XVII. Өедоръ, дочувшися о прибытю дебитора своего, умыслне, невѣдомо где, скрился Прот. спр. пот. 6.—Должникъ... доброволне знался, что зостает дебиторови своему девет копъ виненъ Акт. Стародуб. кн. 6.

ДЕБРЪ, *рм.* **ДЕБРЬ, ДЕБРЯ**, *рж. Бескед, провалля, яр; байрак, ліс, гай.*

XV. И тѣснѧчісѧ другъ друга спехнуши Олга с моста въ дебрь и падаху люде мноза с моста Ип. 62 (977).—И поча ходити по дебремь и по горамъ ib. 145 (1051).—Ростислав же исполчивсѧ преиде дебрь глоубокоую ib. 803 (1249).

XVI. Врани възграяху у Плѣсньска на болони бѣша дебрь Кисаню Сл. о п. Иг. 23.—В'сѧкаѧ дебрь боудеть наплънена и в'сѧкаѧ гора и пагорокь (и хол'мъ) смирит'сѧ Єв. Пер. 30.

XVII. Дебрь: Падолъ зарослый Бер. Лекс. 33. — Лѣсы: Дебрѣ ib. 74. — Стремнина, низбрег', мѣстце прикрое, прикрый берегъ албо скала, или дебрѧ, завѣсистое мѣстце ib. 157.—Дебръ — лѣсъ, дебрь, стремнина Синон. сл.-р. 19.—Діѧволъ... с' тѣломъ воверженъ будетъ во дебръ огненный Рук. № 202, к. 190.—(Рѣка) станетъ моремъ огнистимъ, сѣркою кипячою и потече. долиною, албо дебромъ Ісавовим ib. 248.—(Люде) оттамтоля пришли в дебръ Крон. Боб. 57-б.

XVIII. Юда, пошов'ши над єдну дебръ и повѣсил сѧ Пам. укр. м. II, 232 (Рк. Тесл.).—Тамже недалеко ровъ и дебръ глубокій зѣло ib. IV, 137 (Рк. Яр.).—Видѣ стая Бца тужъ дебръ глубокую, а в том дебрѣ лютія звѣріе ib. IV, 144 (Рк. Яр).

ДЕБѢЛѢТОВАТИ, *дс.* (з лат. debilitare). *Ослабляти, знесилювати.*

XVIII. Єжеденно тескнячи по вм. добродѣйцѣ горше себе тимъ дебѣлѣтуетъ Арх. Сул. 208 (1732).

ДЕВЕНОСТО, *числ. Див.* **Девяносто.**

XV. Мы... остали винны... Сеньку Момотливому девеносто копъ безъ копы Лит. евр. I, 44 (1487).

ДЕВЕРА(Я), *рж. Діверова жінка, діверка.*

XVI. Удовѣ Дегтевой и деверой ее сѣножати або поля ставъ мой Суходолский залилъ Арх. ЮЗР. I, I, 91 (1577).—Пани Марина Ивановна при мне возномъ и при тое стороне шляхте паномъ Пузовскимъ девери своея поведила тыми словы ib. VIII, III, 310 (1580).

ДЕВЕСИЛИЄВЫЙ, *прикм. від «девесѣлъ».*

XVII. Девесилиево корение... мокрост густую из нутра вигонить Рук. № 362 к. 285-б.

ДЕВЕСѢЛЪ, *рм.* Бот. Carlina acaulis.

XVII. О травѣ девесѣлѣ Рук. № 362, к. 285-б.

ДЕВЕТДЕСЯТЪ, *числ. Див.* **Девятдесятъ.**

XVI. Року теперешнего деветъдесятъ второго Арх. ЮЗР. I, I, 323 (1592).

XVII. При початку року тисеча шест сотъ деветдесятъ четвертом Акт. Стародуб. кн. 31.

ДЕВЕТДЕСЯТЫЙ, *числ. рядовий від «деветдесятъ», дев'ятдесятий.*

XVI. Року тисеча пятъсотъ деветдесятого Арх. ЮЗР. I, I, 278 (1590).

ДЕВЕТЬ, *числ. Див.* **Девять.**

XVI. Каменей около нее деветь и жемчуговъ деветь Гол. П. М. I, 8 (1554).

XVII. Должникъ... доброволне знался, что зостает дебиторови своему деветъ коп виненъ Акт. Стародуб. кн. 6.

ДЕВИЦА,-ЦЯ, *рж. Див.* **Дѣвица.**

XV. Почала стая девица рости Чет. 1489 р. к. 16-б.

XVII. Макарий... вшолъ до церкви пречтой. девици Жив. Св. 121-б.—Придбный Савин... былъ в' захвиценю и видѣлъ девицу свѣтлую якъ слнце Гал. Кл. Раз. 38.

XVIII. Нехай сѧ оутѣшу з девицѧми и похожу собѣ по чистому полю Пам. укр. м. I, 337. (Рк. Тесл.).

ДЕВИЦ(С)ТВО, *рн. Див.* **Дѣвицтво.**

XVII. Любитъ... мілсрдье не отвротное, Девицтво и чистость стобливую, малженство законное Тр. постн. 669.—Хс оуродилсѧ, ненарушивши еи Девицства Гал. Кл. Раз. 227.

ДЕВИЧЕСКЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Див.* **Дѣвическый.**

XVII. Заховали чистость девическую Гал. Кл. Раз. 130 .—Пречстаѧ Два двоѧкую маетъ натуру Материнскую и Девическую ib. 291.

ДЕВИЧЕСТВО, *рн.* (ц. сл.). *Див.* **Дѣвицтво.**

XVI. Тоежъ мовитъ и Грыгорей Ниский въ книгахъ «О девичестве» Антир. 745.

ДЕВИЧИЙ, *прикм. Див.* **Дѣвичий.**

XVII. Сестры в' Монастыру Девичомъ постановивши... на Гору стости... в'ступилъ Тр. постн. 395.

ДЕВЯНОСТО, *числ. Дев'ятдесят, 90.*

XIV. У лѣта нароженья Сына Божья тисяч и три ста девяносто осмого лѣта ЮРГр. № 30 (1398).—Под лѣты розтва Христова тисѧчѧ лѣтъ девѧносто девѧтого лѣта ib. № 32 (1399).

XV. Отъ роженья девѧносто лѣтъ и два Ип. 476 (1113).

ДЕВЯТДЕСЯТЪ, ДЕВЯТДЕСЯТЬ, *числ. Де-в'ять десятків, дев'ятдесят.*

XVI. Лѣта Божьего нароженья тысеча пятьсотъ девятдесять осмого Ак. ЗР. IV, 185 (1598).

XVII. Члкъ... оставляет в горах девятдесят и девят (овец) Єв. Реш. 78.—Року бжого тисяча шестсотъ девятдесять третего Акт. Старод. кн. 84.

XVIII. Девятьдесятъ человѣкъ... присилали къ намъ Унів. Дан. Апост. 9.—Принято... денегъ девятъдесятъ копѣекъ Кн. Пр. 41 (1754).

ДЕВЯТЕРГА, ДЕВЯТЕРО, ДЕВЯТЕРЫ, *числ. Збірне від «девять», дев'ятеро.*

XVI. Девѧтеро быдла рогатого Ж. Курб. I, 5 (1566).

XVII. Яко девѧть полъкувъ агглъскихъ, тако и девѧтеры нбса, бгословиѧ именоуетъ Транкв. Зерц. 5.—Зоставилем овец девятеро Ак. Бор. 82 (1670).—Потѣй... признался... до девятерга пчол... Чуйкевичовихъ сполнихъ Прот. Полт. С. I, 213-б (1699).

ДЕВЯТЕРОВИДНЫЙ, *прикм. Що має де-в'ять видів, відмін.*

XVII. Въ девятеровидныхъ небесахъ поставленныи Транкв. П. Мн. 47.

ДЕВЯТИНА, *рж. Податок у розмірі дев'ятої частини з доходу.*

XVIII. Кметь Девѧтину где якій звычай єсть мусить дати Урб. 54.

ДЕВЯТИНИ, *р. мн. Поминки на дев'ятий день після смерти небіжчика.*

XVII. Зерцало читай, где найдешъ о третинах, девѧтинахъ, сорочинахъ и рочинахъ достовѣрное свѣдоцтво О обр. 117.—Девѧтины, τὰ ἔννατα по грецкому названыи, отправуєм', тоєсть девѧтого дне по смерти чієй памѧть ємоу з' млтвами, з' Лутургіами, Офѣрами и Ялмужнами, чинимъ Тит. 160 (Копист. 1625).—Третины теды... отправуєш, же в' третій днь члкъ умерлый отмѣнѧєт взрок'. Девѧтины зась, же весъ на тот' часъ гинетъ кшталтъ члвка Тр. постн. 41.

XVIII. Обѣдъ поминалный девятини грошей розийшлося золотих пять Дѣло Вих. 1-б. (1722).—Память творять третини или девятини и полусорочини и тридесятини и сорочини Пам. укр. м. IV, 232 (Рк. Яр).

ДЕВЯТИННЫЙ, *прикм. від «девятины».*

XVII. Октоврія 21, во вторник ставилем обѣдъ девятинный Арх. Сул. 58 (1729).

ДЕВЯТНАДЦЯТЫЙ, *числ. ряд. від «де-вятнадцять».*

XVII. Мцѧ августа девятнадцятого дня Мат. и Зам. 153 (1661).—Чудо девѧтнадцѧтое Гал. Н. н. 114.

ДЕВЯТНАЙЦЕТЪ, *числ. Див.* **Девятьнадцать.**

XVII. Вапна нерозправленого цебриковъ девятнайцетъ Арх. ЮЗР. I, XI, 83 (1616).

ДЕВЯТСОТНЫЙ, *числ. ряд. від «девятсотъ», дев'ятсотий.*

XVI. Около року от рожства хва девятсотного осомъдесят осмого Катех. а вызн. в. 170-б.

ДЕВЯТСОТЪ, *числ. Дев'ять сотень, дев'ятсот.*

XIV. В лѣто девѧт сот четвертоє Arch. Sang. I, № 20 (1396).

XV. Писань оу перевалехъ семои тисѧчи девѧт сот чотырдесѧтого лѣта ЮРГр. № 77 (1440).

XVIII. Девят сот и трицѧт лѣт Пам. укр. м. IV, 28 (Рк. Сок.).

ДЕВЯТЫЙ, *числ. ряд. від «девять».*

XIV. Листъ Нашъ... печатью Нашою змоцнили. Деялосе... року от нароженя Сына Божого тысеча трыста осмъдесятъ девятого Лит. евр. I, 27-28 (1389).—Под лѣты розтва хва тисѧчѧ лѣтъ девѧносто девѧтог лѣт ЮРГр. № 32 (1399).

XVII. Чудо девѧтоє Гал. Н. н. 110.—Трвала битва от поранку ажъ до девятоє годины Крон. Боб. 339-б.

XVIII. В части первой, в розъдѣлѣ девятомъ, ширшей доложилося Вел. Сказ. 3.—Девятый пунктъ Урб. 69.

Девятый на десять, *дев'ятнадцятий.*

XV. Сего приставлениє быс маия въ девѧтыи на десѧть Ип. 289 (1126).

XVIII. Пише в четвер'тых книгах црственных в главѣ девѧтой на десѧтъ Пам. укр. м. I, 301 (Рк. Тесл.).

ДЕВЯТЬ, *числ. Дев'ять, 9.*

XVI. Полтей мяса свиного девят Арх. ЮЗР. I, VI, 97 (1593).

XVII. Слово мовлю Бзкоє въ чревѣ своємъ презъ девѧтъ мѣсѧцей носила Рад. Ог. 378.—Просячи жебысмо девяти человѣка людей... надали имъ въ послушенство Ак. ЗР. V, 231 (1690).—Буду ся радити з товаришами своими девятма Крон. Боб. 225.

ДЕВЯТЬНАДЦАТЬ, *числ. Дев'ятнадцять.*

XVIII. Досталося намъ... по сто и по девятьнадцать золотихъ Вас. Сб. Мат. Лівоб. Укр. 71 (1728).

ДЕГОТЬ, *рм. Смолиста речовина, що її гонять із смолких дерев, дьоготь.*

XVII. Нихто дегтю продажного держати не имѣетъ Оп. ст. Млр. II, 55 (1698).

XVIII. Казавъ класти... смолу, шалѣтру, деготь Ал. Тиш. 81.—Деґтом теплим заливать Млр. дом. лѣч. 19.—Тамо обрѣтается источникъ дегтя отъ земли текущь Гр. Барск. I, 202.

ДЕГРАДОВАТИ, *дс. Див.* **Деґрадовати.**

XVII. Маєтъ Црковъ тую повагу не тылко простых людей и Клириков але Єпскопов и Архієпскоповъ... ведлуг выступковъ ихъ карати и деградовати Гол. П. М. II, 402 (Кор. Н. 1645).—Одъ старшихъ отцевъ... былемъ сужоный декретованый, прєзвитерства і ігуменства деградованый Др. Фил. 94.—Деградованый былесь Бар. Письма 129.

ДЕГТЕВЫЙ, ДЕГТЯНЫЙ, *прикм. від «деготь».*

XVII. И обувье на ногахъ нехай будетъ чистое и не дегтяное, а не ходаки, або постолы Ак. ЗР. V, 204 (1687).

XVIII. Пустилисмо... архимандриту Новгородскому арендовіє горѣлчаніє тютюнніє и дегтевиє шинки в завѣдованіє Укр. ист. м. 44 (1704).—Насипать води в дегтяную бочку илы мазницу Млр. дом. лѣч. 36.—Позволяемъ... шинки горѣлчаніє, тютюнніє и дегтевіє для общаго ихъ всѣхъ вспоможеня мѣти Літ. Вел. II, 544.

Дегтевое, *податок за виганий дьоготь.*

XVIII. Съ... магистрата... дегтевого... не брать Оп. ст. Млр. II, 57 (1742).

ДЕГТЯРНЫЙ, *прикм. Належний до дьогтю, призначений на дьоготь.*

XVIII. Мазниц дегтярних две Арх. Вид. м.—Бочку дегтярную чтоб з монастира прислано ib. екон. спр. (1759).

ДЕГТЯРНЯ, *рж. Виробня дьогтю.*

XVIII. Нивою близъ дегтярнѣ, которая зболотѣла владѣлческою нынѣ не владѣетъ Арх. Мот. 72 (1752).

ДЕГТЯРЪ, *рм. Хто жене або продає дьоготь.*

XVIII. Хведоръ дегтяр Єрмола котляръ... Юско Литвинъ дегтяр Рев. Черн. п. 577-б. (1734).

ДЕҐРАДАЦІЯ, *рж.* (пол. degradacja з лат. degradatio). *Усунення з уряду, відібрання прероґатив.*

XVII. И претожъ ся такъ хижо оба тыи порочныи герстове удѣяли, поки бы ихъ была отъ патріархи духовная дисциплина и деградація не зашла Копист. Пал. 1064.

ДЕҐРАДОВАТИ, *дс.* (пол. degradowac' з лат. degradare). *Усувати з вищого уряду, на нижчий; відбирати кому прероґативи його попереднього стану.*

XVII. Былъ у нас тыми часы у Вильни домниманый декградованый митрополитъ панъ Потѣй Ак. ЗР. IV, 313 (1609).—Серафиона... зъ игуменства Микольского презъ его мил. пана Киселя, секретара своего, декґродовати рачилъ Гол. П. М. I, 552 (Ак. изб. 1633).—(Церковъ) можетъ найбол'шыхъ Архієпископовъ на сынодѣ повшехномъ судити, карати, деґрадовати и выклинати Гал. Кл. Раз. 29. —Нехотѣлем П. Р. з уряду полковництва стародубского декградовати Бар. Письма, 160.

XVIII. Архієпископъ Казанскій Иларіонъ... декградованъ зъ архієпископіи Сб. лѣт. 63 (Кр. Оп. Млр. 1734).

ДЕДАСКАЛЪ, *рм. Див.* **Дидаскалъ.**

XVII. Дедаскаловъ школных оупоминали Пр. Жел. 2.

ДЕДЕКОВАТИ, ДЕДИКОВАТИ, *дс.* (пол. dedykować з лат. dedicare). *Присвячувати кому що.*

XVII. От тогож' отца и пастыра своего Кѵр Архімандріта малость моѧ принѧла блсвеніє, тую Вш Кнѧжацкой мл̃сти стую Книгу дедековати и офѣровати Тит. 69 (Копист. 1623).—Усудилисмо презъ друкъ всѣмъ оголосити... дедикуючи и офѣруючи всю тую працу нашу Святителству твоему Ап. Ап. 304.—Црковъ... тое Учителное Єѵгліє... Клейноту дому Вмст моего Млст. Пана, дедикуетъ Тит. 333 (П. Мог. 1637).—Лука Кнігу свою офѣровал и Дедиковал Θеофилови Гал. М. Пр. (пр.).1—1-б.

XVIII. Не вспоминаю я тутъ конклюзій и афикцій... многимъ особамъ почавши отъ самого монархи, такъ зъ Коллегіума Кієвского яко изъ Чернѣгова зъ завистію Римляновъ дедикованнихъ Літ. Вел. III, 418.

ДЕДИЗНА, *рж. Див.* **Дѣдизна.**

XVII. То не великая речь: мнѣ а ни тобе не дедизна, але церкви Божей прислушаетъ Арх. ЮЗР. I, VI, 29 (1618).

ДЕДИКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «дедиковати».*

XVII. Црков'... през дедикованіє тоѣ книги оуставичную вдѧчность свою освѣдчаетъ Тит. 338 (П. Мог. 1637).

ДЕДИКОВАТИСЯ, *дс. Бути присвяченим.*

XVII. Которую то Книгу, поневажъ з' любви и памѧти добродѣйствъ Вмст сѧ Дедикуетъ, Прошу рачъ любовне тежъ принѧти Тит. 138 (Копист. 1625).

ДЕДИЦСТВО, *рн. Див.* **Дѣдицтво.**

XVI. Хотяжъ тамъ дедицства немаетъ, але въ немалой суме пенезей то держить Арх. ЮЗР. I, I, 415 (1594).—И тотъ напреднейший знакъ верному дедицству Своему, по чомъ бы отъ другихъ неверныхъ познаватися мели, зоставилъ Лист И. П. 1031.

ДЕДИЧИТИ, *дс. Див.* **Дѣдичити.**

XVI. Во всих тыхъ именяхъ моихъ отчизных дедичити не маютъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 329 (1581).

ДЕДИЧКА, *рж.* (блр.). *Див.* **Дѣдичка.**

XVII. Понялемъ былъ въ станъ светый малженъский Ганъну Ивановну Кацеровича дедичку добръ церкви светое Пятницы Арх. ЮЗР. VIII, III, 566 (1620).

ДЕДИЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Дѣдичный.**

XVI. Жикгимонтъ Третій... дедичный король Арх. ЮЗР. I, VI, 165 (1597).—Якобы дедичнымъ правомъ взяли и научилися того отъ Грековъ Лист И. П. 1019.—Все волно!.. и пана своего передъ непрыятелемъ дедичнымъ гидити Антир. 945.

XVII. Жигимонт третiи з Божеи ласки короя полскиі,.. вандалскиі дедичниі корол Кул. Мат. I, 26 (1604).

ДЕДИЧЪ, *рм.* (блр.). *Див.* **Дѣдичъ.**

XIV. Мы Александръ, або Витолдъ, з ласки Божое Княжа Литовское и дедичь Городенский... ведомо чынимо Лит. евр. I, 26 (1389).

XVI. Жикимонтъ третий... великого кнзъства филлянского дедич Ж. Курб. I, 305 (1588).—Хрыстосъ въ церъкви Своей естъ панъ и дедичъ Отп. И. П. кл. Остр. 1095.

ДЕДУКЦІЯ, *рж.* (лат. deductio). *Вивід, висновок.*

XVI. Дедукцые его, которыми хочетъ пробовать, же есть свецкий, до акцый ничого не маютъ Арх. ЮЗР. I, VI, 174 (1597).

ДЕЕПИСЪ, *рм.* (блр.). *Див.* **Дѣеписъ.**

XVI. Затымъ Ѳилялетъ зачынаетъ розделъ 2 части второе противъ деепısови сыноду Берестейского Антир. 807.

ДЕЖА, *рж. Див.* **Дѣжа.**

XVI. Двери до погребу выбитые и въ немъ масла и молока в дежах и в горщках побитые, в грязь и в землю втоптаные Кн. Гродск. Луцк. 318 (1565).

ДЕЖЕЧКА, *рж.* (блр.). *Див.* **Дѣжечка.**

XVI. Меду пресного дежечка Кн. Гродск. Луцк. 213 (1571).

ДЕЖКА, *рж.* (блр.). *Див.* **Дѣжка.**

XVI. Сала свиного дежка Арх. ЮЗР. I, I, 34 (1571).

ДЕИ, *р. мн.* (пол. dzieje). *Див.* **Дѣи.**

XVI. Иншихъ гисторыковъ, которые справы и вси дее оного веку описовали, ни чого такового не вспоминаютъ Отп. И. П. кл. Остр. 1113.

Деи апостолскые, *діяння апостольське, одна з книг нового заповіту (в християнській релігії).*

XVI. На слова, зъ Деевъ Апостолскихъ прыведеные одъ Ѳиялета, не я, але Самъ Духъ Светый одъказъ чынитъ Антир. 789.

ДЕИЛЪ, *рм.* (?).

XVII. Отобралисмо на друкарнѣ... шуфелъ № 18, деиловъ № 2, меншихъ деилов № 1 Арх. ЮЗР. I, XII, 359 (1671).

ДЕ-ИНШЫЙ, *прикм. Який інший.*

XVI. Забороняешъ имъ всполне ко отцемъ ихъ давнимъ приходити и кажеш де иншим попомъ имъ споведыватися, до которого они не хотятъ Арх. ЮЗР. I, X, 34(1551).

ДЕИСУСОВЫЙ, *прикм. Що стосується до «деисуса».*

XVII. Тое деисусовое дѣло скорымъ поспѣхомъ... было споражено Літ. Мг. м. 51.

ДЕИСУСЪ, *рм.* (гр. δέησις-молитва). *Три ікони з виображенням Христа, його матері та Івана Хрестителя (в християнському прав. культі).*

XV. Бяше же и сѣчь золотом оукрашена от връху до деисуса Ип. (Х. П.) 582 (1175).

XVII. Katapetazma, co my w języku naszym Ruskim zowiemy «Deysus», to iest, przegroda, ktorą, ołtarz od samey cerkwie przegrodzony Об. уніи 284. — Виставлене деисуса рѣзаня снѣцарского Літ. Мг. м. 50.—Отобралисмо на друкарнѣ... деисусовъ требникових № 2 Арх. ЮЗР. I, XII, 359 (1671).

XVIII. Снѣцарѣ бо церковный деисусъ отрѣзаютъ Клим. Вірші, 116.

ДЕЙ, *част. Мов, мовляв.*

XV. Жаловалъ намъ... о томъ дѣлѣ, штожъ дей, коли пожадаемъ помочи зъ мѣста Полоцкого для потребизны земскоѣ, и бояре дей намъ въ томъ вельми мало помогаютъ,—а мы дей на томъ маемъ листъ вашое милости господаря нашого Ак. ЗР. I, 72 (1456).—Иж мы дей змиловавшися... отдаем ЮРГр. № 93 (1459).—Хотя ачъ дей мостъ новъ, и слуги дей твои, ходячи в ночь, мостницы вздираютъ и за то дей у нихъ съ каждого двора по грошу берутъ Ак. ЗР. I, 150 (1495).

XVI. Позвалъ былъ предъ насъ ку праву о отняте острова звечистаго... въ которомъ дей острове меновалъ еси на пятьдесятъ бочокъ земли пашное Гол. П. М. I, 19 (1555).—Стали его прутьемъ бити, повѣдаючи: если дей на немъ чего не домучимо, мы дей то гораздъ заплатимо Ак. Копн. С. 36 (1564).—

Панъ Аврамъ дей поведилъ: иже дей «сыновцы мои еще малые... до науки вымовы еще не мають» Арх. ЮЗР. VIII, III, 313 (1580).

ДЕЙМЕНО, *рн.* (?).

XVI. И самые Влошы вси деймена папежские и блуды (и злые справы) некоторыхъ не боялисе описовати Отп. И. П. кл. Остр. 1105.

ДЕЙНЕКА, *рм. Назва вояки з Пушкаревого полку.*

XVII. За рабованем от дейнековъ монастыра твой увес остаток худобы пропалъ Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. XIII, 59 (1678).

XVIII. Пушкаръ полковникъ полтавский... собралъ себѣ з винниковъ, броварниковъ, пастуховъ и наймитовъ людских полкъ пѣхотний, наименовавши его дейнеками Вел. Сказ. 180.

ДЕЙЦА, *рж.* (блр.). *Див.* **Дѣйца**.

XVI. Пыталъ: если же бы того учинъку чужоложного была дейцею, албо нѣ? Арх. ЮЗР. VIII, III, 475 (1596).

I. **ДЕКА,** *рж.* 1. *Блят, верхня дошка.*

XVIII. Папа Левъ третїй з' Римѣ содѣлал двѣ деки сребрѧны, и написа на єдной децѣ гречески па друг й римски, исповѣданїе вѣры Рук. № 45, к. 32-б.

2. (?).

XVII. Млыновъ сколко дека потянетъ строити позволяемъ Мат. Ист. ЮР. 9 (1672).

II. **ДЕКА,** *рж.* (ст. пол. deka з нім. Degen). *Стилет.*

XVII. Жона его... узяла деку и подложила под голову и рекла... сама забю себе тоею декою Зб. 1693 р., к. 132-б.

ДЕКАБРЬ, ДЕКАВРІЙ, ДЕКАМВРІЙ, *рм.* (гр. δεκέμβριος ц. сл. декемврии). *Грудень, дванадцятий місяць року.*

XIV. Дана грамот в молодечнѣ в середу декабрѧ 16 днь ЮРГр № 23 (1388).

XV. Положиша ї в рацѣ... мцѧ декѧб въ 5 днь Ип. 198 (1087).—У Вилни, Декабря 24 день Лит. Євр. I, 53 (1494).

XVI. Мсца декавріа по гебрейску хашлеу просто просинецъ Хрон. Рымши, 217.—Месеца декабра четвергогонадцать дня Арх. ЮЗР. I, VI, 124 (1597).

XVII. Писанъ у Киевѣ, року 1648 мсца декабра 29 дня Мат. и зам. 145 (1648).—Мсца декаврыя 1 дня... Магметъ казалъ стреляти Крон. Боб. 375-б.

XVIII. З Хвастова декаврия 31 року 1709 Унів. Палія, 161.—11 дня, декаврия Вел. Сказ. 17.—Декамврія 27 року 1648 ib. 21.—Мсцъ декамврій Ірм. 193-б.—Морозъ сегодня великій былъ, якъ бываетъ въ декабрѣ албо въ генварѣ Дн. Марк. II, 260.

ДЕКЕВРІЙ, ДЕКЕМВРІЙ, *рм. Див.* **Декабрь.**

XVI. (Місяць) Декев'рій Єв. Пер. (рк.), 457.

XVIII. Мсця декеврія 17 дня Пам. укр. м. I, 312 (Рк. Тесл.).—Мцъ Декемврій Пр. Госп. 10.

ДЕКЛІОРОВАТИ, *дс. Див.* **Деклярователи**.

XVII. Деклiоровалъ онъ, Савка, от' сего акту за тиждень Прот. спр. пот. 13 (1690).

ДЕКЛЯМОВАТИ, *дс.* (пол. deklamować з лат. declamare). *Проказувати, виголошувати літературний твір.*

XVII. Котрая (книжечка) то презъ дѣтокъ есть деклямована Бер. Вірші 66.

ДЕКЛЯРАЦІЯ, *рж.* (пол. deklaracja з лат. declaratio). *Оповіщення, заява.*

XVI. Нынѣшнимъ листомъ и декляраціею нашою вольными ихъ вѣчнѣ въ той мѣрѣ отъ таковыхъ позвовъ и рѣчей... знайдуемъ Ак. ЗР. IV, 237 (1600).

XVIII. Криски село, якъ еще 1725 году декляровано было намъ отъ нихъ обоихъ, такъ бы и теперъ оная декляpація здѣлана Дн. Марк. II, 312.—I ми вдячни будучи велце, деклярованисмо вамъ... такую нашу ласку и респектъ... и теперъ тоей декляраціей нашой не кассуемъ и не поемѣняемъ Вел. Сказ. 15.

ДЕКЛЯРОВАТИ, *дс.* (пол. deklarować з лат. declarare). *Оповіщати, оголошувати.*

XVI. Владыка.. такъ того декляруе и о то позываетъ, же панъ Браславский хвалы Божое въ церкви... заборонястъ Арх. ЮЗР. I, VI, 85 (1591).

XVII. Взялъ его на поруки, декляруючи его, на правѣ поставити Прот. спр. пот. 45.—З неосторожности сусѣдное пожнѣ щос закосили теперъ, чого жалуючы, зараз жалуючому деклярoвали вернути Акт. Старод. кн. 80.

XVIII. Жеби не важился перешкоды чинити... симъ нашимъ листомъ декляруемъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 79 (1709).—Криски село, якъ еще 1725 году декляровано было намъ отъ нихъ обоих, такъ бы и теперъ оная декляpація здѣлана Дн. Марк. II, 311.—На услугу военную пресвѣтлому монарху нашему и твоей ясной гетманской мосцѣ цале себе декляруемъ Вел. Сказ. 103.—Панъ обозный декляровавъ всеконечне одъехать в домъ Арх. Сул. 60 (1730).—Никита Косачъ началъ сего числа учитись въ академіи наукъ, котораго учить декляровано математики, логики и французкого языка Дн. Хан. 63.—Декляруем, ижь нѣхто не мѣетъ быть обранъ депутатомъ рокъ по року С. і Р. 38.

ДЕКЛЯРОВАТИСЯ, *дс. Заявляти про готовість що зробити, зобов'язуватися.*

XVII. Хс... на вшелякому мѣстцу з вѣрными своими декляруеть ся быти Єв. Реш. 256.

XVIII. И Цесарь, его милость, Христіянскій и Голандія декляруются помоществовати Марк. IV, 353 (Грам. Ор. 1719).—Взаемнимъ способомъ Полскіи ребелѣзанти зъ панствъ Турецкихъ, любо Ляхъ, любо Козакъ видати деклярується Літ. Вел. III, 514 (1698).

ДЕКОКТЪ, *рм.* (лат. decoctum). *Вивар, відвар.*

XVIII. Принѣмать оного декокту рано и вечеръ три чашки Млр. дом. лѣч. 44.—Не может'-ся зась отправовати Служба Бжая на Винахъ приправныхъ, то есть на Винѣ піолунковымъ, декоктѣ, Агрестѣ Собр. Прип. 19.

ДЕ-КОЛИ, *присл. Іноді, інколи, часом.*

XVIII. Деколи давала по одно ягня на жертву за грѣхы свои Поуч. Няг. 63.

ДЕКРЕТАЛНЕ, *присл. Становче, невідзовно.*

XVII. На тыхъ потреба полагати, яко на зданьяхъ δογματικῶς, то есть декреталне реченныхъ Копист. Пал. 349.

ДЕКРЕТАЛНЫЙ, *прикм. Що належить до декрету.*

XVII. Живота не будеть мѣти подлугъ Хвого декреталного слова Кн. о Вѣрѣ, 228.—Справа якъ ся судила и якъ скончила симъ декреталнымъ нашимъ писмомъ обясняемъ Мат. Ист. ЮР. 15 (1690).—Лист декреталный до суду воисковогo Прот. Полт. С. II, 262 (1695).

XVIII. Его преосвященство декреталнои екзекуціи на его Черняховского не желаеть Арх. Сул. 32 (1716).

ДЕКРЕТОВАТИ, *дс. Видавати декрет, вирок, присуджувати.*

XVII. Святыхъ учителей церковныхъ наукою не доводятъ, толко просто такъ декретуютъ Копист. Пал. 353.—Єпископовъ и писма ихъ не епископове, але священницы екзаменуютъ, тые оныхъ и декретуютъ Гол. П. М. I, 319 (Смотр. 1628).—Одъ старшихъ отцевъ ...былемъ сужоный, декретованый, презвитерства і ігуменства деградованый Діар. Фил. 94.—Ніколай оборонилъ од меча трохъ человѣковъ невинных, которыхъ Царъ Константинъ декретовал' невинне на смрть Гал. Каз. 19.—Єго, Думитрашка, судили и декретовали на каране Арх. Мот. 124 (1683).

XVIII. Братковскій... зосталъ пойманъ... потимъ и на смерть декретованъ Літ. Вел. III, 566.—Въ спорахъ, въ звадахъ и инныхъ справахъ и ни вѣровати, судити и декретовати... не важился Унів. Дан. Апост. 54.

ДЕКРЕТОВАТИСЯ, *дс. Діставати вирок, засуджуватися.*

XVII. Оны декретуются и на муку одсылаются Єв. Реш. 14-б.

ДЕКРЕТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Декреталный.**

XVII. Демченки на тот час покриваючи своих вувчарувъ, за них шлюбовали и оних от приказаня декретового уволнили Ак. Полт. Гор. Ур. I, 88 (1667).

ДЕКРЕТОНЪ, *рм. Див.* **Декретъ.**

XVII. Декретон, лат.: Изреченіе, Вырок Бер. Лекс. 165.

ДЕКРЕТЪ, *рм.* (лат. decretum). *Наказ, постанова, ухвала, вирок.*

XVI. Суджу, суджу, здане свое оповѣдаю, декрет сказую Зиз. Лекс. 108. — Єпископъ Луцкий... просилъ о декретъ въ оныхъ кривдахъ своихъ Арх. ЮЗР. I, VI, 86 (1591).—Вышолъ тотъ декретъ, або тое росказанье Отп. кл. Ост. И. П. 17.—Який судья, таковый и декретъ его Антир. 769.—Єдны декрета касуют других боронят Рук. Муз. № 513 к. 16.

XVII. Судъ: Декрет, сказан'е декрету, поступлѣнье Бер. Лекс. 160.—Декретъ—судъ, судба, уставъ, преданіе, совѣтъ Синон. сл.-р. 19. — Который бы съ тыхъ двохъ (Петра и Павла) найстаршій былъ—святыи учителѣ о том не учинили декрету Копист. Пал. 357.—(Смерть) не оглѧдаетсѧ на сеймъ и трибуналы, а нѣ на их декрета анѣ кримѣналы Тит. 50 (Сак. 1622).—Внимайте собѣ, же и вы помрете, ведлугъ декрету оного: Землѧ еси и в' землю паки пойдеши ib. 122 (Копист. 1625).—Скоро декретъ погибелный от справедливого судии виданый будет Діал. о см. 278.—Кнѧзь выдалъ такій декрет, жебы црковъ на тры дни была замкнена Гал. Н. н. 15. —Цесаръ отложивши декретъ на далшій часъ, казалъ ю дати до вѧзен'ѧ Рад. Ог. 109.—Авреліанъ... гды южъ декрет на хрстіанъ списаный подписовати мѣлъ, заразъ єму рука оусхла Пам. укр. м. II, 341 (Маласт. Прол.).

XVIII. Просимо таковогo декрету премѣнен'ѧ Клим. Вірші, 12.—Уже декретъ подписуетъ Пилатъ вирокъ южъ сказуетъ Пер. Мат. I, II. 10 (1729). —Укр.-Р. Арх. X, 466.— Тогожде року многіи зѣло декрета от царя Іосифа вторагo высилалися Літ. Гукл. 78. — (Бгъ) декретомъ еще на Адама выданым' працовати наказуетъ Науки парох. 31.—Декрети же аз подписомъ судіи или подсудка бить должни Стат. 38-б.

ДЕЛАТИ, *дс. Див.* **Дѣлати.**

XVI. Врад, под которымъ есть подданый, маеть с нимъ справедливость неомешканую водле права, делати Пам. КК. II, 541 (1557).

ДЕЛВА, *рж.* (ц. сл.). *Бочка, діжка.*

XVII. Делва: Кадь, стаговъ, фаска, бочка, или дѣжка Бер. Лекс. 33.—Кадь—делва Синон. сл.-р. 33.—Єдна пани три делвы полныи вина прислала Гал. Каз. 124. — Начынѧ церковного в'делву: тоєстъ в бочку: вложивши... вкинулъ в море Гал. Н. н. 86. — Не бывай самъ, како иніи, делвою, отъ бѣса и лакомства єго съкрушенною Іер. Мих. 231.

ДЕЛЕВАТИ, *дс. Дилювати, дилем робити.*

XVI. Хлѣвецъ делеваный, соломою пошитый, для свиний Арх. ЮЗР. I, VI, 298 (1600).

ДЕЛЕКТОВАТИСЯ, *дс.* (пол. delektować się). *Роскошувати в чім бавитись в чім.*

XVII. Проразумѣвай лукавыя помысли, не соизволяй имъ, а нѣ ся делек'туй в нихъ. Рук. № 362, к. 28.

ДЕЛИКАТНЫЙ, *прикм.* (пол. delikatny з лат. delicatus). *Тонкий, м'який.*

XVIII. Нѣколи овци не спаршивіютъ и вовну мати будутъ деликатну и дуже густую Укр. Госп. Пор. 71.

ДЕЛИКАТЪ, *рм.* (пол. delikat). *Розпещена людина.*

XVII. Такъ животъ сей житейскій живут Деліkатове и Волюптуаріи Смотр. Каз. 35.

ДЕЛИКАЦКЫЙ, *прикм.* (пол. delikacky). *Витонченuй, добірний.*

XVII. Ничого деликацкого тот Өеодосий въ ономъ... выхованю не мѣлъ Крон. Боб. 306-б.

ДЕЛИНЕАЦІЯ, *рж.* (пол. delineacja з лат. delineatio). *Рисунок, накреслений контур.*

XVII. Списавши... широту трапезы... якъ ся муровати ведлугъ делинеаціи албо рачей чертежца... самъ майстеръ подалъ Літ. Мг. м. 29 (1695).

ДЕЛИТИСЯ, *дс. Див.* **Дѣлитися** 2.

XVI. Оною маєтностью, яко якою здобычею, албо бутынкомъ, делилися Арх. ЮЗР. I, I, 226 (1586).

ДЕЛИЦІЯ, *рж.* (пол. delicja з лат. deliciae). *Розкоші.*

XVI. (Давид) постами трудил тѣло свое... попресталъ делиціи, взялся моцно креста Рук. Муз. № 513. к. 56.

ДЕЛІЯ, *рж.* (тур. tellí, tellú). *Рід опанчі.*

XVI. Делия алтабасовая подшита кунми Arch. Sang. VI, 214 (1558).—Делия зеленая фалендышовая, лисами подшитая Арх. ЮЗР. I, VI, 136 (1597).

ДЕЛНИЦА, *рж. Див.* **Дѣлница.**

XVI. Сестры, сестренцы, сестричны и швакгры єє, безъ жадного дѣлу, але моцно, розобравши сами на себе, делницу єє держать, а єй, яко во властной отчизне єє, ровного дѣлу дати и поступити на хочутъ Арх. ЮЗР. I, I, 110 (1579).

XVII. Теды всѣ маютъ, розмѣривши делъницы на гребляхъ што на кого прийдет робити, будовати, оправоватъ греблю Арх. ЮЗР. VI, I, 337 (1606).

ДЕЛНОСТЬ, *рж.* (блр.). *Див.* **Дѣлность.**

XVI. Делность и въ справахъ духовныхъ веры Греческое беглость Арх. ЮЗР. I, I, 120 (1580).

ДЕЛНЫЙ, *прикм.* (блр.). *Див.* **Дѣлный.**

XVII. Чим болшая в нас будет скруха... тым делнѣйшее оное слово бжее Каз. № 32 к. 10.

ДЕЛО, *рн.* (блр.). *Див.* **Дѣло.**

XVI. Дело спижаное вѣдолжъ 11 пядей добрыхъ Арх. ЮЗР. VII, I, 79 (1552).—Почато... съ чотырохъ делъ стреляти ib. I, I, 10 (1565).—При немъ было козаковъ 2000, делъ 14 Кул. Мат. I, 64 (1595).

XVII. И делы єго, што Смоленскъ добывалъ королю Владиславу досталися Кул. Мат. I, 89 (1633).

ДЕЛФИНЪ, *рм.* (гр. δελφίς, лат. delphinus).1. *Морський ссавець з породи китуватих* Delphinus.

XVII. Делфинове двѣ рибы морскіи... взяли єго на хребти свои и на берегъ вынеслы Гал. Боги пог. 3.—Обачилъ плынучого делфина великую рыбу морскую Гал. М. Пр. 177.

2. *Титул наступника французького королівського трону, дофен* (фр. dauphin).

XVI. Взявши делфина сына Карла Франційского, тягнулъ на тотъ з'ѣздъ Базилійскій Ист. о разб. Флор. соб. 462.

ДЕЛЧИЙ, *прикм.* (блр.). *Див.* **Дѣлчий.**

XVI. А што се дотычет на тую отчизну мою привилевъ и листов потребных также и листу делчого з сестрою моєю... тыє єсми всѣ єго мл сти... подала Ж. Курб. I, 73 (1576).

XVII. На кождую частъ шнуръ одинъ и саженъ десетъ отмероно, ведлугъ означоныхъ месцъ, которую частъ повинни панове съ подъдаными направоватъ кождый делчое свое, ведлугъ помѣру Арх. ЮЗР. VI, I, 335 (1606).

ДЕЛЪ, *рм.* (блр.). *Див.* **Дѣлъ.**

XVI. Которую жъ частъ я єго милости, брату своєму, самъ въ делъ пустилъ Арх. ЮЗР. VII, I, 22 (1547).—Вже не маємъ жадныхъ одинъ на другомъ листовъ ани привилеевъ и никоторыхъ иншихъ речей поискивати, бо ся намъ зъ братомъ моимъ, Александромъ, въ тыхъ всех... речахъ слушный а справедливый делъ сталъ ib.—Хотячи во йменяхъ своихъ отчизныхъ з братьєю своєю делъ

вечистый мети Кн. Гродск. Луцк. 69 (1562).—Што нѣ мене ровным деломъ от брата зостанет Арх. ЮЗР. VIII, III, 214 (1570).

XVII. Маетность... въ ровный дел межи них пустити и роздати мают Пам. КК. I, 84 (16.6).—Єще продкове наши з его продками в ровный делъ поделили Арх. ЮЗР. IV, I, 58 (1690).

ДЕЛЬВА, *рж. Див.* **Делва**.

XVIII. Не вѣру та тому, абысь мѣлъ слуги свои... в' єдну дельву вомѣстити Пам. укр. м. I, 291 (Рк. Іспас.).

ДЕЛЬНЫЙ, *прикм.* (блр.). *Що до «дела» належить.*

XVI. Пороху пушечного, або дельного полъчетверты бочки солянъки Арх. ЮЗР. VII, I, 79 (1552).

ДЕЛЬЧИЙ, *прикм.* (блр.). *Див.* **Дѣлчий**.

XVI. Тые дельчие зъехалися и тот делъ вечистый учинили Арх. ЮЗР. VIII, IV, 324 (1595).

Листъ делчий, *ділчий лист.*

XVI. Листы дельчие, которые при небожчику владыце были Арх. ЮЗР. I, I, 349 (1593).

ДЕЛѢА, *рж. Див.* **Делѣя**.

XVII. Делѣа пулъгранатная, адамашкомъ вишетка подшитая Арх. ЮЗР. I, XI, 125 (1636).

ДЕЛѢБЕРАЦІЯ, *рж.* (пол. deliberacja з лат. deliberatio). *Обміркування, розгляд.*

XVIII. Судъ... приступилъ до делѣбераціи правной а по делѣбераціи расмотрителной и разсудителной, всказуетъ Ол. ст. Млр. I, 44 (1719).

ДЕЛѢКАТНЫЙ, *прикм. Див.* **Деликатный**.

XVIII. Зь перинъ делѣкатнихъ, якъ щуръ, вилѣзти и взятися за оружіе... не хочетъ Літ. Вел. II, 391 (1676).—Маешъ склонность до потравъ делѣкатныхъ Полѣт. 48.

ДЕЛѢКАТЬ, *рм. Див.* **Деликатъ**.

XVII. Пренасыщелъ: Роскошный, делѣкатъ милый, вдячный, который ся на охендозства и роскошы выдалъ Бер. Лекс. 121.—Делѣкатъ—пресыщ и съ Синон. сл.-р. 19.

ДЕЛѢКАЦТВО, *рн.* (пол. delikactwo). *Розпещеність, лакомство.*

XVII. Делѣкацтво—сластолюбіе, гортанобѣсіе Синон. сл.-р. 19.

ДЕЛѢРКА, *рж. Рід зверхнього одягу.*

XVII (Отобралемъ) делѣрку мазуровую Ак. Нѣж. Маг. 30.

ДЕЛѢЦІЯ, *рж. Див.* **Делиція**.

XVIII. Гетманский синъ... ішолъ зъ войскомъ крокомъ желвовимъ, помалу и неспѣшно... въ частих и проволѣкаючихся обозових попасах и весняних тогдашних, сердцу человѣческому благоприятнихъ прохладах и делѣціях Вел. Сказ. 34.

ДЕЛѢЯ, *рж. Див.* **Делія**.

XVI. Урвали... делѣю файлюндышу бурнатного Ж. Курб. II, 26 (1572).

XVII. Опона: Делѣа Бер. Лекс. 100.—Делѣя—опона, одежда, тирта Синон. сл.-р. 19.—Что тя ползуетъ злотоглавовая делѣя, коли адъ тя съ нею пожретъ? Ак. ЮЗР. II, 213 (И. Виш).

ДЕЛЮРА, *рж. Рід зверхньої сукні.*

XVII. Отбили и пограбили... делюру брунатную, фалендышовую, зеленымъ киромъ подшитую Арх. ЮЗР. VI, I, 357 (1609).

ДЕЛЯ, *прийм. Див.* **Дѣля**.

XV. Тые свѣтки писали гсдрю Своему пану скипорю тогож делѧ штожь они при старости ЮРГр. № 91 (1458).

ДЕЛЯТА, *рж.* (пол. delata з лат. delatum). *Відклад, відволока, відрочення.*

XVIII. Писалемъ... чтобь онъ Сиваковъ купилъ мнѣ отъ Шзайковского, чили Лярского, за 100 р., а если бъ болшъ претендовалъ, то на деляту пустить, поколь помѣркуюся, не будетъ ли то зъ моею шкодою Дн. Марк. II, 324.

ДЕЛЯТОРЪ, *рм.* (лат. delator). *Доявник, доказчик денунціят.*

XVII. Теперъ сами они, делятори, доброволне зложили терминъ от сего числа вишъ менованного за недель двѣ Акт. Старод. кн. 112.—Абысте перед судом нашим... обличне... стали на жалобу и правное попарте инстикгатора судового и его делятора Рук. № 26, к. 81.

ДЕЛЯЦІЯ, *рж.* (пол. delacja з лат. delatio). 1. *Оскарження, доява на кого.*

XVII. Межы инстикгаторомъ нашымъ коронным з деляцией скарбу нашого... поводами з одное, а... старостою... зъ другое стороны Мат. Вишн. 121 (1621).—От той деляціи в суспѣцію Мартин Турчин впавши и до слушного виводу пред урадом нашим доброволне визнал Ак. Полт. Гор. Ур. I, 93 (1667).

2. *Див.* **Диляція**.

XVII. В застави обейстечко своє, якоє єст, до окупу пустила и завела, подлугъ права, зложивши деляции терминъ до ярмарку Десятовского Акт. Старод. кн. 47.

ДЕМЕНТАЦІЯ, *рж.* (лат. dementire). *Вигадка, вимисел.*

XVII. Утиски розмаитыи, преслѣдоване, морды, потвары, позвы, мандаты, презыски, дементации пѣняжныи и пенованя Копист. Пал. 1114.

ДЕМЕСНИКОВЪ, *прикм. Що належить «деместникові».*

XV. Дворъ демесниковъ за стою Бцею надъ горою Ип. 44 (945).

ДЕМЕСТВЯНИКЪ, *рм. Див.* **Деместникъ.**

XV. Начаша братья просити Стефа деместьвѧника Ип. 177 (1074).—Рекоша Володимѣрцѣ игуменоу Феодулови и Лоуцѣ деместьрѧчику стоѣ Бцѣ нарѧдита носилицѣ ib. 593 (1175).

ДЕМЕСТИКЪ, ДЕМЕСТНИКЪ, *рм.* (гр. δομέστικος). *Уряд при візантійському дворі; заспівач у двірському чи церковному хорі.*

XV. Потомъ же пришедшемъ воемъ от въстока Панфиръ деместникъ съ четырми десѧтъ тысѧщь Ип. 33 (941).

XVII. Деместик: Начальник, предвождъ, або наставник пѣснем Бер. Лекс. 265.

ДЕМЕШКА, *рж.* (пол. demeszka). *Дамаська шабля.*

XVIII. Принужденни чмихати и утѣкати... ажъ у въ обозъ свой, отъ Козацкихъ на випоръ нзшедшихъ копій и демешокъ Літ. Вел. II, 432.

ДЕМОКРАЦІЯ, *рж.* (гр. δημοκρατία). *Форма ряду, коли влада належить до народнього загалу.*

XVII. Трєѧкаѧ есть власть, една монархіѧ, другаѧ Аристократіѧ, третаѧ демократіѧ Гал. Кл. Раз. 32.

ДЕМОНСТРАЦІЯ, *рж.* (пол. demonstracja з лат. demonstratio). *Об'яв, виява, показ.*

XVII. Наука тая вѣдомость презъ демонстраціи по собѣ обѣцала Копист. Пал. 919.

ДЕНГА, *рж. Див.* **Деньга.**

XV. Маютъ давати осмънику воєводину, въ каждую суботу, отъ товару по дензѣ Ак. ЗР. I, 194 (1499).

XVIII. В тиєжъ ярмарки на мѣскую старшину от квита по двѣ денги от воза Мат. Полт. Полк. II, 37 (1722).

ДЕНЕҐОВАТИ, *дс.* (пол. denegować з лат. denegare). *Відмовлятися.*

XVII. Оноє учинити денекговалъ и не учинилъ Гол. П. М. II, 268 (Прот. Шост. 1643).

ДЕНЕЖНЫЙ, *прикм. Що коштує одну деньгу.*

XVIII. Свѣчокъ восковыхъ денежныхъ 36 куплено за 18 к. Укр. ист. м. 33 (1756).

ДЕНКОВАТИ, *дс.* (пол. dziękować). *Дякувати.*

XVII. Вашей панской мости велце денкуємъ Др. Ол. Ч. Б. 148.

ДЕННИЦА, *рж.* 1. *Зоря світова, зоря вранішня.*

XVII. Звѣзда называєтсѧ Фосфорусъ. Денница, з'которои пречтаѧ Два Корогу собѣ оучинила, денница показуєтсѧ натой часъ, ґды ночъ оуступуєтъ а днь наступуєт' Гал. Кл. Раз. I, 154-б.—Оная звѣзда ясная которую зовем денницею Єв. Реш. 21-б.—Ґды слнце под час денници червонѣєт, єст знак тепла и погоды Рад. Ог. 84.

XVIII. Іоана Предтечу... породила, свѣтилника свѣту и ден'ницу слнцу Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).

2. *Назва янгола Люцифера (в християнській демонології).*

XVII. Пыха настаршого Аґґела з' нба скинула, и абы в'мѣсто Свѣтоносца або Денницы, діаволомъ тоєсть, превротникомъ былъ званъ, справила Єв. Калл. 3. — Аггелове... над которыми былъ головою денница албо свѣтоносец Крон. Боб. 2.

XVIII. Ден'ница, агглъ пресвѣтлый Пам. укр. м. I. 325 (Рк. Тесл.).

ДЕННОНОЩНО, *присл. Удень і вночі.*

XVIII. Повинность ихъ... денноьощно о добрѣ своихъ под даних промышлѧти Сѣмя Сл. Б. 149 (1772).

ДЕННЫЙ, *прикм. Що стосується до дня.*

XVII. Стый... за денную працу брал 12 грошей Жит. Св. 191-б.—Ієремии... тѣло будетъ повержено на зноя деньѣмъ Крон. Боб. 134-б.—Римляне... поставили денную и ночную сторожу ib. 234-б.

ДЕНУНЦѢНОВАТИ, *дс.* (пол. denuncjonować з лат. denuntiare). *Оскаржити потаємно.*

XVIII. Тутъ яко єго милости паву комисаровѣ, такъ и паномъ полковникомъ жолдъ рѣчи посполитой подлугъ скриптумъ адъ арбѣтріумъ даного менованимъ денунъцѣновали Літ. Вел. IV, 283 (Діар. Ок.).

ДЕНЦЕ, *рн. Здрібн. від «дно».*

XVIII. Кварты теж часто треба водою полоскат: и до горы девцами всѣ переворочат' Клим. Вірші, 139.—Кадилницъ пара... под денцями пукликовъ шесть Реєстръ Ризн. Соф. 13-б.

ДЕНЧАКЪ, *рм.(?).*

XVIII. На рекѣ Судогсти мелница о четырехъ клеткахъ,... въ техъ клеткахъ инструментовъ железныхъ: оскардовъ одинадцать, крюкъ одинъ, пешень три, чоповъ два, лопатень одинъ, денчакъ одинъ Оп. им. Дан. Апост. 98.

ДЕНЬ, *рм.* 1. *Частина доби між сходом та заходом сонця.*

XV. Того же дни бишасѧ весь днь олнѣ до нощи Ип. 734 (1213).

XVI. День маєть в собѣ годинь дванадесѧть а и ночь 12 Єз. Пер. (рк.) 443-б.

XVII. День: День, который єст' противный ночи Бер. Лекс. 33.—Бѣдные подданые и день и ночь на васъ трудятъ и мучятъ Ак. ЮЗР. II, 230 (И. Виш.).

XVIII. День былъ хмаренъ и по полуднѣ дощеватъ, ночъ свѣтла почасти Дн. Марк. III, 205.—Весь день даже до позна въ ночь веселились Дн. Хан. 222.

2. *Доба, протяг часу в 24 годині.*

XIV. Есливы хто жида къ заплатѣ заставы его въ день святый принудилъ... окрутне маєть быти каранъ Лит. евр. I, 19 (1388). — Во лвовѣ в дньпокрова бци ЮРГр. № 32 (1399).

XV. И сани єя стоять въ Плесъковъ и до сего дни Ип. 49 (947).—И возвратисѧ Стославъ ис Карачева съ Юрьева дни ib. 679 (1194).—А коли быхми того не пополнили и не заплатили пану Михаилу на то ты дни... мы сѧ поддаємъ аже бы оузѧлъ оу нашемъ имѣнии оу Карловѣ пѧтьдесѧтъ воловъ ЮРГр. № 92 (1458).

XVI. Былъ пакъ за днові іврода црѧ іоудеиского нѣякыи іереи Єв. Пер. 25.—Мало проминувшихъ днєвъ Ист. о разб. Флор. соб. 438.

XVII. О оумерлыхъ... в' днь оупокоєный, проз'бы и млтвы за нихъ чинимъ Тр. постн. 37—По два днѣ пощу кождого тыждня Єв. Реш. 4.—Ко мнѣ недѣлного дня приходивъ тотъ же хлопецъ Арх. Мот. 121 (1677).— Зичу абыс в долгихъ щасливых дняхъ в добромъ здоровю долго опливаючи... Хста Спсителя нашого привитал Рук. № 0. 4' 86, к. 94.—Другого дня въстало поспольство на Мойсея Крон. Боб. 56-б.—Лисѣнку мѣстечко на самый день великодній, вшитко выстиналъ Літ. Льв. 240.

XVIII. По единокрот на день яст, и то му довлѣєтъ Клим. Вірші, 192.—Перваго дня было вляноє въ кажду ноздру по єдной ложцѣ, другаго дня по двѣ, третаго по три Укр. Госп. Пор. 59.—Хмелницкий... мѣлъ того дня от мечя панского стратити свою голову Вел. Сказ. 6.—Далеко болше єсть стыхъ въ нбѣ, нежели днѣвъ въ року Науки парох. 26.

— недѣлный, *неділя.*

XVIII. В день недѣлний в полуднѣ гетманъ... з Спрхъ в Глуховъ прибил Стат. 29.

3. *Міра землі: морґ (1317 кв. саж.).*

XVII. Сын мой не мае жадное справы до того поля, которое я при собѣ и при теперешнемъ мужу своем Васку зоставую, то єсть в кождой руцѣ по два днѣ Ак. Бор. 13 (1637).

XVIII. Поля днiй на три, цѣною за шесть гривень Арх. Мот. 73 (1752).

День за день, оде дня до дня, день отъ дня, *від дня до дня, з днини на днину.*

XVII. Нѣ откладаючи оде дня до дня в томъ собѣ поступаймо Льв. Ставр. 63 (1618).—Исповѣдаймосѧ грѣховъ своихъ заразъ, в' которых'сѧ знайдуємо, неодкладаючи Сповѣди днь за день Гал. Кл. Раз. I, 46. — И збиралися день отъ дня болше и майстери всякіи, ремесники, седелники, лучники Крон. Соѳ. 283.— Мя старость ден за ден до гробу правадит Др. Ол. Ч. В. 136.

XVIII. Ден за ден, а ближе к смерти Клим. Прип. 210.

Во дни, въ день, *вдень.*

XVI. Въ день и въ ночы на замку были Арх. ЮЗР. VIII, V, 161 (1567).

XVII. Книгъ пилновалъ, читаючи ихъ часто въ день и въ ночи Копист. Пал. 985. — Покутуючий... плакал и рычал водни и вночи Каз. № 32. к. 8-б.—Мокий... водни и вночи у дверей монастырских тривал Жив. Св. 30-б. — Учинилъ Бгъ... слнце абы свѣтило в днь Крон. Боб. 2.

XVIII. Немашъ мнѣ радости анѣ в ден нѣ в ночи Пер. Мат. I, II, 163.

До дня, преде днемъ, *перед світанком, удосвіта, коли ще не дніє.*

XVII. Гды вже было преде днемъ, здремалемся Дізр. Фил. 57.

XVIII. Двома сторонами и до дня зачинати зъ Нѣмци научали Літ. Вел. IV,201 (Діар. Ок.).

На день, *по півночі, як з півночі звернуло.*

XVIII. На первой годинѣ на день зачалася литургія Пелгр. Ип. Виш. 99.

По вся дни, по всякъ день, що день; *щодня день-у-день.*

XV. Такъ жили по всѧ дни Чет. 1489 р. к. 16.

XVIII. И донинѣ по всякъ день молитву дѣють тамошніи обитатели Гр. Барск. II, 250. — Волѣлемъ в роскошехъ гуляти, що день веселимъ бувати Укр.-Р. Арх. X, 246.

ДЕНЬГА, *рж.* (рос. з тур. damga). *Дрібна мідяна монета, гріш.*

XV. Съ каждого чоловѣка головы велить тобѣ по три деньги дати Ак. ЗР. I, 211 (1500).

ДЕПЕНДЕНЦІЯ, *рж.* (пол. dependencja від лат. dependere). *Залежність.*

XVIII. Попи арменскіє... депенденцію мѣють до своего патріарха, въ Великой Арменѣи обрѣтаючогося, а не до папи Дн. Марк. I, 278.

ДЕПОЗИТОРЪ, *рм. Той, у кого зложено депозит.*

XVII. Которую (волю) въ духовницы остатнимъ тестаментомъ (Сагайдачный) запечатовалъ

и спорядити велѣлъ, шафарми и вѣрными депозиторми тисячей полторы золотыхъ Арх. ЮЗР. III, I, 269 (1622).

ДЕПОЗИТЪ, *рм.* (лат. depositum). *Схов, річ віддана на схов.*

XVII. Депозитъ—поклaдъ Синон. сл.-р. 19.—Оному злецаемъ... провента и належитости нашіе отъ духовнихъ, подлугъ звичаю, вибирати, а до депозиту нашого отдавати Ак. ЗР. V, 269 (1694).—Ірино, где сховалас чужий депозит Крон. Боб. 275-б.

XVIII. Депозытъ, єстъ зложеніе шатъ, збожа, грошей, и прочіихъ вещей, оу когоколвекъ, которое зложение, повиненъ той оу которого єстъ зложеніе, вернути тому, который зложилъ Собр. Прип. 125.—Депозиту в сохраненние данного изрѣкающійся отприсягтися может Стат. 132-б.

ДЕПОТАТОВАТИ, *дс. Див.* **Депутовати.**

XVIII. Зъ паномъ Прокопіемъ Богдановичемъ Вознѣчиномъ... отъ того жъ Царя до трактовання покою назначенимъ и депотатованим Літ. Вел. III, 510.

ДЕПТАТЪ, *рм.* (лат. deputatus). *Правний побічний дохід опріч пенсії; ординація, живність, дожевіття.*

XVII. Папижеве Цркоb Хву розрознили и старожитных соборових оухвалъ зневаженіемъ, а новотних дептатов змишленных Црков заходнюю от восточніѧ оторвали Льв. Пал. 25.

ДЕПУТАТСКЫЙ, *прикм. від «депутатъ».*

XVI. На рокохъ судовыхъ депутатскихъ... постановившися очевисто... владыка Луцкий и Острозский, передъ нами, въ замку Луцкомъ оповедалъ Арх. ЮЗР. I, I, 234 (1587).

ДЕПУТАТЪ, *рм.* (лат. deputatus). *Посол, делеґат.*

XVII. Зосталесъ Депутатомъ на Трыбуналъ Радомскій, Скарбовый, до Лвова Гал. Кл. Раз. (пр.). 3.

XVIII. Надъ лѣчбу пановъ депутатовъ ординариних трибуналскихъ быле тіи три албо два свѣцкіи новои припущени были Літ. Вел. II, 244.—Имѣетъ депутатовъ отъ себе въ СПБурхъ прислатъ Дн. Марк. III, 377.

ДЕПУТОВАТИ, *дс.* (пол. deputować з лат. deputare). *Висилати, посилати.*

XVI. На тую справу депутовати рачили Ж. Курб. I, 252 (1585).—Якосмы черезъ особы, ку переслуханъ посельства съ посродку себе депутованые, зрозумели Арх. ЮЗР. I, I, 510 (1596).—Просимо, абы ихъ милость съ посродъку себе депутовати рачили его милость пана Радомъского Антир. 653.

XVII. Пана Стефана... на тую справу депутовали єхати Арх. ЮЗР. I, XI, 84 (1616).—Братия трех братій до одебраня вещей церковныхъ депутовали Гол. П. М. II, 90 (1634).

XVIII. Свѣцкихъ особъ чтирохъ шляхту осѣдлую депутовати мѣютъ Літ. Вел. II, 244.

ДЕРГА, *рж.* (тур. čerge). *Покриття на коня. килимок, гуня, коць.*

XVII. За дергу, за турецкие дзбанки зол. 15 Арх. ЮЗР. I, XI, 38 (1605).

XVIII. Вложити на него (на коня) дергъ три або четири Укр. Госп. Пор. 65.

ДЕРЕВАТЫЙ, *прикм. Порослий деревом, багатий на дерева, лісистий.*

XVII. Мѣстца скалистыи, гороватыи, а дереватыи Крон. Боб. 170-б.

ДЕРЕВЕ(Н)НЫЙ, *прикм. Дерев'яний.*

XVI. Присенки два деревеные Арх. ЮЗР. I, I, 368 (1593).—Гвоздем деревеным прибивано ib. I, VI, 288 (1600).

XVII. Оный сѣнный и деревеный кvот' нигдѣ инде оупокоєнъ быти не моглъ, єдно в' оной преславной Соломоновой цркви Карп. Каз. 30.

Деревенное мыто, *дров'яне мито.*

XVI. Płat też był nieрewnyi, a to zowut ieho derewennoie myto Пам. КК. IV, II, 171 (1545).

ДЕРЕВИНА, *рж. Одно дерево.*

XVIII. Пѣхотою тяшко в лѣсах деревину повале(у)'о обходити было Пр. Госп. 15.

ДЕРЕВИЩЕ, *рн. Труна.*

XVI. Рака—деревище Лекс. 13.

XVII. Рака: Трунна, деревище, або мары Бер. Лекс. 137.

ДЕРЕВІОВЫЙ, *прикм. Що з рослини деревію.*

XVIII. Взять цвѣту деревіового... пригорщей семъ или болшъ Разн. марц. 638.

ДЕРЕВНЫЙ, *прикм.* 1. *Що до дерева належний.*

XVIII. Ити росказали тихо, а дороги колодами и голями деревними заваляти Літ. Вел. IV, 201 (Діар. Ок.).

2. *Дерев'яний, з дерева зроблений.*

XVI. Parkan derewnyi Пам. КК. IV, II, 68 (1545).—Коновокъ деревъныхъ три взяли Арх. ЮЗР. I, I, 218 (1586).

Деревне мыто. *Див.* **Деревенное мыто**

XVI. A uzwodi Worota Melniki zdesznyi powinni robiti tolko z derewnoho myta kotoroie na Worotneho prychodyt Пам. КК. IV, II, 14-15 (1545).

ДЕРЕВНЯ, *рж.* 1. *Селище.*

XV. И оувратишас на монастырѣ і пожгоша манастырь Стефанечь деревнѣ и Германечь Ип. 222 (1096).

2. *Дерево на будівлю.*

XVII. И поспольству позволяетъ зъ того лѣса деревню рубати Ак. ЗР. V, 222 (1689).—Квѣтоване... за вытяте деревнѣ на мост в его лѣсовом кгрунтѣ даное Кн. Мѣск. Полт. 9 (1692).

XVIII. І коней бы и волов треба нетаковыхъ: жеб чим было возити деревен таковыхъ Клим. Вірші 199.—Будовалъ домъ свой и не безъ того, чтобы не мѣлъ споможення з полковыхъ якихъ городковъ въ привезенню деревнѣ з пущи Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 94 (1714).—Отписалемъ до Шимка, жебы деревню, якая отъ магазѵну останется, здал атаману Дн. Марк. I, 67.—Остапу Кочану дано на деревню для дѣланя коляски 30 к. Дн. Хан. 127.—Громада желаетъ себѣ въ своей слободѣ новую церковь строить, на которую и деревня выготовлена Арх. ЮЗР. I, II, 41 (1763).—За переноску деревнѣ ламаной—5 р. 30 к. Расх. тетр. рыбн. ц. 10 (1795).

ДЕРЕВО, *рн.* 1. *Рослина з грубим і товстим стовбуром* Arbor.

XIV. Хто кому дерево зрубить со пчолами, имѣетъ заплатить гривну тому, чіи пчолы Ак. ЗР. I, 18 (1347).

XV. Отъ воженіа каменіа, протесовъ, бревенъ и дерева на жженіа плитъ... будуть вольни Ак. ЗР. I, 76 (1457).—Пуща... съ деревомъ бортнымъ, со пчолами, съ даню медовою Ак. ЮЗР. II, 108 (1470).

XVI. Зеленичіе, естъ дерево, которое лѣтѣ и зимѣ зелено Зиз. Лекс. 99.—Смоковница, дерево фикговое ib. 108.

XVII. Дерево—древо. Дерево на пнѣ—стебль Синон. сл.-р. 20.—Садъ... з розними деревами и зѣл'емъ Жит. Св. 242.—Єстъ до того часу дерево едно фигозое Гал. Н. н. 9.—Вѣра хвалы... як дерево садовое щеплена была Єв. Реш. 22-б.—Такихъ двѣ деревѣ было посерединѣ рая ib. 66.—По дереве хробацтва были Літ. Льв. 260.

XVIII. Апелляція... о вырубѣ дерева или о порубѣ гаю С. і Р. 26. —На тых горах ростет дерево так высокое, же его повѣтра околяет Пам. укр. м. IV, 30 (Рк. Сок.).—Никакий наемщикъ безъ соизволенія хозяина... дерева рубать... не воленъ Права, 421.

2. *Матеріял на вироби і на будівлю із стовбура деревного.*

XVI. Завтра пана судины люде за деревомъ до места поедутъ Арх. ЮЗР. VI, I, 103 (1577).

XVII. В яслехъ... не зе злота албо... коштовныхъ деревъ, але з хворосту уплетеныхъ Рук. № О. 4°. 86, к. 96-б.—Отецъ игуменъ воленъ и моценъ... церковъ и келіи и што потреба будетъ, муромъ и деревомъ будовати Ак. ЗР. V, 69 (1641).—При сухомъ деревѣ и сирое мусѣло горѣть Літ. Сам. 221.

XVIII. На будовлю дерева не вимогат би Стат. 63-б.

Божее дерево, *хрест.*

XV. И присѧглъ есмь бгу и мтцѣ божиюи и усѣм свѧтымъ и на бжие дерево и поцѣловалъ есмъ бжие дерево ЮРГр. № 71 (1434).

ДЕРЕВЦЕ, *рн.* 1. *Здрібн. від «дерево».*

XV. И точить деревце то червь той Ист. Хр. Бусл. 662.

XVII. Чудо... оказалосѧ в' кусту албо в глоговомъ деревци О обр. 273.

2. *Держално списа чи корогви.*

XVII. Єремѣй... короговъ свою ажъ до самои земли схилил, и шапки зъ головъ знявши на деревца и шабли вложили Крсн. Воб. (др.) 286.

XVIII. Видѣлъ зъ копія, чили зъ деревца копійного... посипавшіесь... искри Літ. Вел. III, 15.

3. *Довгий шматок дерева, друк, ломака.*

XVII. Приказалъ тежъ (бгъ) удѣлати домъ... жебы дощки были стоячіе з' дерева сетимъ споены добре, а жебы от вѣтра были нерухомые, колца в' дощкахъ золотые почините, в' которые деревца позлочоныи заволокати будете Літ. Рук. 35-б.

ДЕРЕВЬЕ, *рн. Збірне: дерева.*

XV. Съ гаи, и з бобровыми гоны, з болоты, с травами, з бортным деревьем ЮРГр. № 69 (1433).

XVII. Признаки естъ починение на розном деревю Прот. Полт. С. II, 238-б (1699).

XVIII. Подъ деревямъ карукомъ зъ сѣркою змѣшанимъ курити Укр. Госп. Пор. 74.

ДЕРЕВѢЙ, *рм. Рослина* Achillea L.

XVIII. Деревѣй—от ут'роби его кореня Млр. дом. лѣч. 23.

ДЕРЕВЯНКА, *рж. Дерев'яна милиця, що заступає втрачену або пошкоджену ногу.*

XVII. Сынъ... у которого была нога суха... на деревянцы припавши ходилъ Жит. Св. 231-б.

ДЕРЕВЯНЫЙ, *прикм.* 1. *Зроблений з дерева.*

XV. Принесена же быс стая моученика... из деревѧнои цркви в каменую Ип. 281 (1115).

XVII. Деревяный—древяный Синон. сл.-р. 20. — Называютсѧ деревѧнымъ и глинѧнымъ начин'ѧмъ Гал. Кл. Раз. 359.—Мури деревяніи значатъ деревяніи окрути Гал. Боги пог. 18.

XVIII. Посуды деревянной: дижъ хлибныхъ дви, корытъ чотыри Оп. им. Дан. Апост. 263.

2. *До дерева належний.*

XVI. Акриды, вершки деревѧныи пучѧ, и тых коники Зиз. Лекс. 93.

XVIII. Юж бо и секира при корени деревѧномъ готоза лежыть Пам. укр. м. II, 108 (Рк. Тесл.).

Масло деревяное, *олива.*

XVIII. Тота гора потому сѧ назвала Оливнаѧ иж' то на нэй тоти древа сут' много, с которих олива течеть, бо сѧ олива зовет и маслом деревѧным Пам. укр. м. II, 331-332 (Рк. Уніг.).—Въ деревяномъ маслѣ варить кропиву Млр. дом. лѣч. 53.

ДЕРЕҐОВАТИ, *дс. Див.* **Дириговати.**

XVI. Судь, ничого не дерекгуючи а ни листомъ єго королевское милости, а ни правомъ духовнымъ, належность суду узнавши, сторонамъ далей поступовати казалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 173 (1597).

ДЕРЕЖКА, *рж. Здрібн. від «дерга».*

XVII. Дрежка пестрая за два золотыхъ Арх. ЮЗР. I, VI, 730 (1637).

ДЕРЕНИНА, *рж. Деренове дерево.*

XVIII. Рахуба древам рознымъ... деренина Клим. Вірші, к. VI.

ДЕРЕНОВЫЙ, *прикм. З дерену зроблений.*

XVIII. Квасу деренового—1 вѣдро Арх. Вид. м.; екон. спр. (1756).

ДЕРЕНЬ, *рж. Рослина:* Cornus.

XVIII. Маєте чоботи з ременя таковового, що дерутъ мая из дереня Вірші нищ. 6, 6.

ДЕРЕНЯВКА, *рж. Настоялка на дерені, деренівка.*

XVIII. Деренявки барилце Арх. Вид. м; екон. спр. (1756).

ДЕРЖАВА, *рж.* **1.** *Володіння, влада, владність. посідання, держання.*

XIV. Сталося подъ державою великого кроля Краковьского Казимира и господаря Рускоѣ землѣ, и сталося при державѣ Оты, старости Рускоѣ землѣ Ак. ЗР. I, 20 (1351).

XV. Подасть имъ побѣду на противныѣ и мирную державу и црство чтьно и многолѣтно Ип. 595 (1175).—Доколѣ хощете терпѣти иноплеменьныхъ кнѧзии державоу ib. 777 (1235).

XVI. Держава—владность Лекс. 5.—Держава, можность, держане, дужость Зиз. Лекс. 98.—Мелентий Хрибтовичъ заразъ до державы и посесии того владычества пришолъ Арх. ЮЗР. I, I, 137 (1580).—Тое все покрадено естъ съ церкве, за державы небожчика Ионы Красеньского ib. 233 (1586).

XVII. При державѣ наяснѣйшого короля его млсти Яна Казимира Стат. Полоцк. Бр. 20.—Исусъ далъ землю Хеврон ку державѣ Халеву Літ. Рук. 48.—Всю Рускую землю єму въ зуполную державу поручила Крон. Сѳ. 13.—Єму же честь и держава вѣчная. Аминь Ак. ЗР. V, 207 (1687).

XVIII. Заехалъ сѣножать... єще за державы Лядской надануую Мат. Ист. ЮР. 36 (1713).—Всѣ тамошніе краи под державою Полскою бывшии... на вѣки єму даруєтъ Вел. Сказ. 145.—Такъ былъ укгрунтовалъ и умоцнилъ (Азовъ), же и за Турецкой державы таковій оній не былъ Літ. Вел. III, 386 (1696).—Якъ прежде было за державы біскупской Унів. Дан. Апост. 49.—Єгипетъ, аще и подъ державою єстъ султана Турецкого, обаче не весма єму покаряется Гр. Барск. I, 418.—Єму же слава, поклонъ и дер'жава со Отцемъ и Сномъ и со стым єго Дхом' Пам. укр. м. II, 326 (Рк. Тесл.).—Малороссіяне... кровію своєю освободили малую Россію от ярма лядзкого и от держави полскихъ королей С. і Р. 4.

2. *Маєтність, посілість, маєток земельний.*

XV. Вси села и державы, якіежъ колвекъ и якими-колвекъ имены названые, которы зъ стародавна до оныхъ церквей належали... умыслили єсмо привернути Ак. ЗР. I, 57 (1443).

XVII. Стяжаніє: набыт'є, маєтност, имѣнье, держава Бер. Лекс. 159.—Пришла граница кгрунту Горностаєва дедичного, на тотъ часъ держави заставное пана Вацлава Выльгорского Сб. мат. отд. III, 145 (1607).—Скаржился на Яна за Збаража, воєводу Браславского, и Филона Клистру, же въ державахъ своихъ козаковъ ховають Крон. Бѳ. (др.) 300.—Въ державу панства турецкого з своими войсками за Дунай увойшовши пустошилъ, якъ хотѣлъ Літ. Сам. 162.—Того лѣта кождый приходилъ до своєи державы, єсли пред тым был продалъ кому своє имѣніе Літ. Рук. 38-б.—Рук. Хрон. 52.

XVIII. Яблук на впокои постарался з нашои держави, да з бѣдою и доргіє ...а в Лебединѣ всвся недородъ на фруктъ былъ Листи Конт. 16.

3. *Підвладна, підлегла територія.*

XIV. Каждый городъ собѣ имаєть своєго судью имѣть, а тотъ имаєть у своєй державѣ судъ судить Ак. ЗР. I, 4 (1347).

XVI. Про то ихъ милость послове назначили на то староствы и державы нижей помѣненые, а меновитѣ: староство Городенское и держава Олитская съ фольварками къ нимъ приналежачими Ак. ЗР. IV, I (1588).—Староство тое Острское не на личбе, але зо всими пожитками, яко державу украинную звычаємъ иныхъ державъ нинешнему Михаилови Ратом-

скому одъ насъ єстъ правомъ доживотнымъ дано Арх. ЮЗР. VIII, V, 280 (1597).

4. *Країна, що має власний уряд, держава.*

XVII. Іс... зъхотѣвъ увойти в державу або панство галилейское Єв. Реш. 19-б.

ДЕРЖАВЕЦЪ, *рм. Див.* **Державца.**

XVII. За тебя... благовѣрные земли державца и прочихъ многихъ земель самодержца... всегда позиненъ Господа Бога.., просить Кул. Мат. I, 131 (1622).

XVIII. Державецъ той мелницы попъ Өедоръ Саховичъ Ол. им. Дан. Апост. 237.

ДЕРЖАВНО, *присл. Міцно, потужно.*

XVII. Душа Спасителева... въ адъ сышедши державно Князя тмы связа Тр. П. М. 225.

ДЕРЖАВНЫЙ, *прикм. Що держить, володіє, панує.*

XV. При блговѣрном кнзи Всеволодѣ державному Роуския землѧ Ип. 199 (1089).

XVII. И стого апсла Павла державный пан Христъ называв, али апслъ Павел мовил Ветх Сказ 51.

ДЕРЖАВСКЫЙ, *прикм. Що до «держави» належить, стосується.*

XVIII. Оть лубенской старшини получилемъ вѣденіе о маєтностяхъ державскихъ Дн. Марк. I, 161.—Денегъ на роти воеводские державские и другіе стани не дават би но должни з своихъ урядовъ содержовать Стат. 34.

ДЕРЖАВСТВОВАТИ, *дс.*(ц. сл.). *Володіти, посідати. орендувати.*

XVI. Державствую, пануую, в посесіи маю Зиз. Лекс. 98.

XVII. Поссесію держу—державствую Синон. сл.-р. 66.

XVIII. Два Маріа обрала такожъ, чили отримала частку хвалы в' нбѣ наилѣпшую и державствуетъ найболшую щасливость Науки парох. 223.

ДЕРЖАВЦА, *рм. Володар, посідач.*

XV. За первыхъ державецъ, за предковъ твоихъ, подь намѣстники нашими только ихъ подводы хоживали до Борисова Ак. ЗР. I, 150 (1495).

XVI. Міродержецъ, державца того свѣта Зиз. Лекс. 101.—Якъ за первшихъ старостъ нашихъ тамошнихъ, такъ тежъ и за теперешнего державцу нашего з тых же селищъ завжды на тотъ монастыр десятина выдавана была Арх. ЮЗР. I, VI, 37 (1542).—Розказуємъ, ижъ бы пречоного Феофана Грека, єпископа Мекглинского, за правдивого и власного державцу и справцу того манастыра мели ib. I, I, 140 (1580).

XVII. Стѧжатель: Набывшій, або державца Бер. Лекс. 159.—Державца—стяжатель, обятель. Державца свѣта—миродержитель Синон. сл.-р. 20.—Все державцы и поссесорове тоє фундаціи моєє и ктиторове того монастыря Пам. КК. II, 389 (1615).—Тяглость звычайную и повинность вшелякую єму пану полковникови во всемъ, якъ своєму державцѣ, отдавали Ак. ЗР. V, 220 (1688).—Двѣ (мѣрочки) войсковиє маютъ на державцю тоєй маєтности, тоєсть на пана Сулиму ити Арх. Мот. 12 (1694).—Сами державци на Украинѣ не мешкали, тилко урядъ держали Літ. Сам. 5.

XVIII. Постановилисмо, абы... всѣ державци маєтностей... для полегкости тимъ упрацованнимъ людемъ учинили помочь Літ. Вел. III, 432 (1697).—Панове державци полскіи и їхъ дозорци Вел. Сказ. 13.—Державци въ полку Прилуцкомъ въ маєтностяхъ своихъ козакамъ въ домахъ козачихъ горѣлкою шинковать запрещаютъ Унів. Дан. Апост. 19 (1727).—Учинилъ Богъ небо изъ леду, яко изъ хришталю... абы пойзрене и взрокъ свой пришлый державца увеселялъ Рук. Хрон. 2.—Якъ иншие урядники такъ суддя, подсудокъ и писаръ добръ войсковихъ державцами биты имѣютъ Стат. 38-б.

ДЕРЖАВЧИНАЯ, *рж. Володарка, посідачка.*

XVII. А пани дей Консиновская, державчиная Городецкая, прибегши, мещаномъ не дала звонити Арх. ЮЗР. I, VI, 418 (1613).

ДЕРЖАЛНО, ДЕРЖАЛО, *рн. Те, за що держати, держак.*

XVII. Ковшикъ з оушкомъ или державомъ Тр. П. М. 18.

XVIII. Болшая лижица... на которой сверху на державнѣ написано Дѣло о реп. Ак. 14-б.

ДЕРЖАНЬЕ, *рн.* 1. *Панування, володіння, посідання.*

XV. Много пострадаша члвци от него въ держание єго Ип. 552 (1172).—И съ иными городы и землѧми што жь тыми раз оу моюмъ держѧнию сут ЮРГр. № 71 (1434).—А у того дей Васка дочка одна осталася, и тая дей вжо за-мужъ пошла, а въ держаньи того села не была Ак. ЗР. I, 151 (1495).

XVI. Чого митрополитъ былъ въ держаньи людей и земль, того и тыми разы митрополитъ маєть быти въ держаньи до права Ак. ЮЗР. I, 50 (1516).—(Пилатъ) розумѣль, иже из дръжанѧ иродового єсть и послаль єго до ирода Єв. Пер. 74.—Мачоха моя... третюю част имени Вгриновского мнѣ в держане моє дала и поступила, и вже в то ничимъ вступовати не маєт Арх. ЮЗР. VIII, VI, 44 (1561).—За-

господаря кроля Жикгимонта... за держаньемъ пана Стафия Воловича Кул. Мат. I, 48 (1563).— Все добро и маетность свою... маючи ее въ держаньи и владности своей... зъ доброи воли далъ и даровалъ Арх. ЮЗР. I, I, 32 (1571).— И такого кождого, хто бы што противъ сему праву и привилью нашому упросилъ и въ держанье чого пришолъ... зъ держанья выгнати и то отъ него отдалити маютъ Ак. ЗР. IV, 2 (1588).—Тотъ дворецъ, иминичко звышъ менованое... арендовали и пустили есмо въ держане пану Лву Чечерскому и малжонъце его, паней Анне до часу певного Арх. ЮЗР. I, I, 462 (1595).—Пани воеводичовая... въ держанье того манастыра и села Пересопницы увойти рачила и, маючи то въ держаню своемъ, на фалу Божую... обернути... умыслила ib. 473 (1595).

XVII. Держаніе—стяжаніе, содержаніе, держава Синон. сл.-р. 20.—Подварокъ пану Зарецкому заразом поступилом в моц и в держане подав Ак. Бор. 5 (1614).—Правомъ уживанья, держаня и владаня... Росія и митрополитове еи и епископове церкви апостолской Констатинополской и патріархомъ Констатинополскимъ подлежатъ Копист. Пал. 1077.— Въ держанню тихъ селъ и въ уживанню озеръ... кривди чинити не важился Ген. сл. Черн. п. 600 (1663).—Его (Петра) выбили зъ земли Волоскои и дали ее въ держане иншому Крон. Боб. (др.). 297.

XVIII. Городи и землѣ... зостаютъ подъ владзеою и держанемъ Его Царского Величества Літ. Вел. II, 106.—Жеби жаденъ Козакъ... куреня горѣлокъ и сиченя медовъ, держаня корчемъ... безъ жадной отъ пановъ и ихъ старость перешкоди, заживалъ волне и спокойне ib. 228.—Надаемъ ему... село Куриловку ... в зуполное держане и владѣніе Мат. Вас. I, 130 (1706).—Хтоби на якую вещъ листи упросилъ, а тоей вещи в держанію не імѣлъ, таковаго: листи неважние Стат. 32-б.

2. *Маєтність, посілість.*

XV. А тое есмо дали, его отчину, тое держанье, все што выслужилъ у вотчину Ак. ЗР. I, 67 (1450).

XVI. Жадный не маетъ быти каранъ на заочное повѣданье, отнятьемъ врядовъ и держаней Ак. ЗР. III, 6 (1547).

3. *Захований, пильнування.*

XVII. Бгъ... далъ ему дшу несмертелную... и до держаня вѣчнои хвалы способную Крон. Боб. 2-б.

ДЕРЖАТЕЛЬ, *рм.* (ц. сл.). *Див.* **Державца.**

XV. Се есть держатель нашь, Бмь даный Ип. 777 (1235).—Въ послѣже отмьстье створи держателю града того ib. 783 (1240).

XVIII. Дѣдич и держател за обиди от подданних онаго јмѣнія приключенніе позивани быт імѣют роз. 4 ар. 50 пун. 4. Стат. 135-б.

ДЕРЖАТИ, *дс.* 1. *Тримати, не пускати.*

XVI. Священникъ... держал книгу под пахою под сукманом Арх. ЮЗР. I, VI, 78 (1586).

XVII. Ужа держачій называетъсѧ Геркулесъ Гал. Кл. Раз. 255.—Сибѣл лѧ Делфѣка,... будучи молодою, ходила в чорномъ одѣню,... рогъ в рук х держачи Рук. № 202 к. 182.

XVIII. Люде коня лежачого на землѣ держати моцно повинни Укр. Госп. Пор. 61.

2. *Тримати в посіданню, володіти.*

XIV. А кремѧнецъ держати юрью наримонътовичю от кнѧзии литовьскыхъ и от королѧ за 2 лѣтъ Ак. ЗР. I, 1 (1340).—Имѣетъ (Осташко) держати то село опѧть до другого року ЮРГр. № 16 (1386).—Тако продалъ, яко самъ держялъ Ак. ЮЗР. I, 3 (1400).

XV. Надѣя бо сѧ (Всеволодъ) силѣ своеи самъ хотѧше землю всю держати Ип. 304 (1140).—Не подобаетъ Пинѧномъ держати Чорторыиска ib. 752 (1227).—Еще есмы имъ дали волю, штобы собѣ держяли у Сочавѣ одинъ домь Ак. ЗР. I, 32 (1407).—Имѣет то держати и уживати и поживати ЮРГр. № 54 (1424).— Землю Дeръжати маетъ по самую Сухую каменицю ib. № 93 (1459).—Тогды держалъ... Кѧмѧнецъ панъ третина кухмистръ Чет. 1489 р. к. 286-б.

XVI. Теперъ онъ Ершевичи держить, а я ничого не маю Ак. ЮЗР. I, 34 (1507).—Ино хто будетъ тую землю держати, тотъ маетъ тую дань св. Николе давати Арх. ЮЗР. I, VI, 10 (1507).—Маю то (имение) держати толко до живота своего ib. VIII, III, 22 (1570).—Рымляне... осмъдесятъ летъ держали Ерусалимъ Берест. соб. 278.

XVII. Стѧжаю, или стѧжаваю, набываю, осѧгаю, достаю, албо посѣдаю, держу Бер. Лекс. 159.—Одонацеръ, князь Рускій, Риму добылъ и держалъ его тринадцеть лѣтъ Крон. Сое. 4.—Который любовъ посѣдаетъ маетность роспорошаетъ, который зас обое собѣ держати мовитъ, сам себе ошукиваетъ Лѣств. 26-б.—(Татары) тогды венъгровъ звоевали три лѣта держали землю венгерскую Літ. Полск. 5.

XVIII. Тамъ, гдѣ Христосъ крестился, теперъ тое мѣсце Франки держатъ Пелгр. Ип. Виш. 96.

3. *Мати в наймах, утримувати.*

XVII. Васил... держал себе пасѣчника Прот. Полт. С. II, 254 (1694).
XVIII. Отчичи церковь туѵю поставили и держали священника свѣцкого Зап. Черн. Губ. Ст.Ком. I, 252 (1749).
4. *Мати в оренді, в посесії.*
XV. Продали есьмо мостовое... и почопное помѣрное... жидовѣ Городенской... а держати имъ тое (мыто)... до свѣтого Ила, какъ два годы выйдуть Лит. евр. I, 45 (1488).
5 —**къ чому,** *мати в чім хосвати.*
XVII. Олексѣюхо, не держи нѣчого у дому своемъ, бо будеть село гориты. Стор. 3 (1683).
6. *Пильнувати чого, додержувати.*
XIV. Мы шлюбуемъ, тотъ миръ держати вѣлми тьердо Ак. ЗР. I, 1 (1340).—Кто не усхочеть далѣи миру держати тотъ отповѣсть ЮРГр. № 3 (1352).—Королеви володиславови... слюбуемъ держати цѣлую правду и чиста вѣра ib. № 23 (1388).
XVI. Мти моꙗ и братіꙗ мои тыи суть, которыи слышать слова мои и дерьжать ихь Єв. Пер. 41.—Кто хочет збавленным быти... потреба абы держил католицкую вѣру Катех. а вызн. в. 166.
XVII. Повсталъ Мартинъ Лютеръ, которого теперъ науку Нѣмцы держать Арх. ЮЗР. I, VIII, 69 (О обр. 1602).—Подобалося святому синоду, абы и Римская церковь держала неотмѣнне каноны святыхъ апостолъ Вопр. 70.—Многіе црства и кролевства, которіи и народи от неволи папежскіа свободни, старій (календаръ) держать Льв. Пал. 28.—Чогосмо доступили, тое намъ належить и держати и ведлугъ того правила животь нашъ провадити Копист. Пал. 984.—И теперъ еще той обычай держать Літ. Рук. 28.—Тые всѣ права держати вѣчне Рук. Хрон. 145.
XVIII. Тое розграничене... обще всѣ неотменне держати маютъ на вѣчное время Літ. Вел. III, 507.—Сей же обичай начаша держати въ время Турецкаго царства Гр. Барск. II, 183.—Держатъ правило отъ ветхихъ временъ, еже не входити тамо женѣ никакоже ib. I, 253.—Держати чили затримовати слово, есть то туюжъ духовную науку виполнꙗти Науки парох. 87.
7. *Затримувати, позбавляти волі.*
XVI. И тамъ дей насъ обудву въ дворе за сторожою держали Арх. ЮЗР. I, I, 17 (1569).—Староста Луцкий... отца владику черезъ два дни въ томъ дворе яко у везенью держалъ ib. I, VI, 84 (1591).
XVIII. Приблуду изъ походу в войску день і ночь толко держать и по тому заразь на урядъ отводить Стат. 34.—Левка старого... у кунѣ державъ Діал. Прозба, 408.
8. *Оберігати.*
XVII. Члкъ... нехай... свой языкъ держить от клеветы Єв. Реш. 18.
9. *Мати за дружину.*
XVII. Записую домъ свой... зятеви который унучку мою Ганьку держить Прот. Полт. С. II, 114-б. (1683).
10. *Уважати за.*
XVIII. Христосъ... похвалилъ мытника, которого увесь свѣтъ держалъ грѣшного Поуч. Няг. 4.
11.—**зъ кимъ,** *стояти за ким, бути на чиїм боці.*
XVII. Пушкар, держачи з Запорожемъ, посылаеть до его царского величества, даючи знати, же Выговскій самъ собѣ гетманство привлащаеть Літ. Сам. 52.
12. *Твердити, говорити.*
XVII. Слушне о томъ Гетманѣ каждый держат може, же был правый Гетман Тит. 40 (Сак. 1622).—Так держати маємо о Маріи, же въ злихъ разѣхъ насъ нѣгди не опуститъ Каз. № 3, к. 40.
13. *Мати, містити, замикати в собі.*
XVI. Сентевріи... дръжить тридесꙗт дніи Єв. Пер. (рк.) 443-б.
14. — **дружбу,** *приятелювати.*
XVI. Не держимо мы дружбы зъ еретиками Ак. ЗР. IV, 201 (1599).
15. —**в памяти,** *пам'ятати, не забувати.*
XVII. Стые... до царствія нбснаго... добивалися... в памяти собѣ держачи слово хво Єв. Реш. 22.
16.—**за сердце,** *непокоїти.*
XVIII. (Король Шведський) Думчика держалъ за сердце и Поляковъ притискалъ Вел. Сказ. 247.
17.—**о собѣ (якъ),** *вважити себе як.*
XVII. Великомудрьсти ую .. велможне о собѣ држу, пышнюсꙗ Бер. Лекс. 13.
18. —**сторону,** *стояти за ким, держати руку за ким*
XVII. Єго, а не Євгеніеву держали сторону Копист. Пал. 937.—Обрали козаки на гетманство Івана Бруховецкого, а иншихъ, которіе Сомкову сторону держали, забивали Крон. Полск. 471.
ДЕРЖАТИСЯ, *дс.* 1. *Триматися руками.*
XVIII. Самое точію военное (якъ слѣпий держачися плоту) виводилемъ дѣйствіе Вел. Сказ. 4.
2. *Додержувати чого.*

XV. Наши подданыи державлися посполно го обычаю Ак. ЗР. І, 39 (1420).

XVII. Жигмунтъ... Рускои вѣры держалъся Крон. Лит. 341.—Офѣръ старозаконних держати сѧ Львь. Пал. 30.—Науки пилно слухаймо и держѣмосѧ Єв. Реш. 18.—А ты теразъ не хочешь держатисѧ терпѣливости Домецк. 72.—Лепей ся старых прекладачов держати Кн. Рож. 45.

XVIII. Такому члвковѣ надлежит держатися слова Кн. Нос. 54-б.—Хто много художествъ учился и вмѣетъ... не хочет єдного ся держати Клим. Вірші, 121.

3. *Поводитися.*

XVIII. Панъ може такого Бирова ажъ бы ся не по правдѣ державъ из бировства изверечи тай карати Урб. 70.

4. *Не кидати чого, не відступати від чого.*

XVII. Богъ перепустилъ великій страх и трепет на всѣхъ Татаров, которіє, не держачися коша своего, всѣ побѣгли розно, где хто моглъ Крон. Сое. 270.

ДЕРЖЕНЬЕ, *рн. Див.* **Держанье** 1.

XVII. В моць, держенъе и спокойное уживанъе подаемо Гол. П. М. II, 237 (Фунд. Чгв. 1642).

ДЕРЗАТИ, ДЕРЗНУТИ, *дс. Наважуватися, -жити я;-насмілюватися,-литися.*

XV Умыслиша дерзнути на Половцѣ поити в землю их Ип. 252 (1102).

XVIII. Нѣхто не дерзаетъ тамъ косити себѣ трави Оп. ст. Млр. III, 192 (1715).—То съ побудки оной сентенціи: «хто питается, тотъ не блудить»—учинить дерзнулемъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 108 (1727).—Не дерзнулемъ того писати, о чомъ певнои не моглемъ доіскатися вѣдомости Вел. Сказ. 2.—Дер'зайте людіє бжіи, дер'зай Іилю, ибо ты побѣдишъ Пам. укр. м. І, 258 (Рк. Тесл.).—Вѣрный мой, дерзай, не бойся ib. V, 133 (Рк. Тесл.).

ДЕРЗКО, *присл. Відважно, сміливо.*

XVII. Дерзко — дерзостнѣ, дерзко Синон. сл.-р 20.

ДЕРЗКЫЙ, *прикм. Відважний, сміливий.*

XVII. Дерзкий—напрасный Синон. сл.-р. 20.

ДЕРЗНОВЕННЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Див.* **Дерзкый.**

XVII. Бидъ Василко возрастомъ средный, розуму высокого и дерзновенъ Крон. Сое. 258.

ДЕРЗНУВЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Той, що дерзнув.*

XVII. Штожъ ту помыслитъ и речетъ нѣкогда дерзнувый на свѧтителѧ и Пастыра тако'ого Тит. 83 (П. Беринда, 1623).

ДЕРЗНУТИ, *дс. Див.* **Дерзати.**

ДЕРЗНУТЫЙ, *дієприкм. від «дерзнути».*

XVII. Д'рзнутаѧ по'ужденіа отвергъ. лучшаѧ въпишетъ Тит. 83 (П Беринда, 1623).—Прости ми дерзнутоє начинаніє Крон. Боб. 311-б.

ДЕРЗОСТНИКЪ, *рм. Смілива, відважна людина.*

XVI. Хтожъ вызволитъ дерзостниковъ отъ правдивой муки? Хр. Фил. Апокр. 1706.

ДЕРЗОСТНО, *присл. Відважно, сміливо.*

XVIII. (Чернець) говорит дерзо'тно громовато Арх. Сул. ц. 120.

ДЕРЗОСТЬ, *рн.[4] Відважність, сміливість.*

XV. Не поганьская дерзость обломи силоу рабъ твоихъ Ип. 649 (1185).

XVIII. Принѧл еще лѣпшую вѣру, надѣю и смѣлость и дерзост муки терпѣти Ха ради от отца своего Пам. укр. м. V, 133 (Рк. Тесл.).

ДЕРЗЫЙ, *прикм. Відважний, сміливий.*

XV. Переяславьци же дерьзи суще и по-хаша напередъ Ип. 558 (1172).—Володимеръ... бѧше же дерзъ и крѣпокъ ib. 646 (1185).

XVII. Кто такъ безстужій и дерзый оберетъсѧ тотъ святый звычай наганити Тит. 163 (Копист. 1625).

ДЕРКАТИ, *дс. Видавати голос «дер-дер».*

XVIII. Деркачъ мовитъ я голосу не маю толко горлом деркаю Тих. № 11, к. 19-б.

ДЕРКАЧЪ, *рм. Зоол.* Crex crex L.

XVIII. Деркачъ мовитъ я голосу не маю толко горлом деркаю Тих. № 11, к. 19-б.

ДЕРНИНА, *рж. Шматок дерну.*

XVIII. Печерскую крѣпость самъ государъ царъ Петръ Алексеевичъ заложилъ, и руками своими, по процессіи, дернини на фундаментъ покладалъ Літ. Гр. 257.

ДЕРНО, *рн. Див.* **Дернъ.**

XVIII. Вирижъ дернукъ земли ис трагою посредѣ пасѣки, и тое дерно на чтири угла щобъ було Заг. 211.

ДЕРНУКЪ, *рм. Див.* **Дернина.**

XVIII. Вирижъ дернукъ земли ис трагою посредѣ пасѣки, и тое дерно на чтири угла щобъ було Заг. 211.

ДЕРНЪ, *рм. Верхній шар землі зарослий травою, мурогом.*

XVI. Кгвалтовники... учинивши собе хащъ изъ соломы и зъ дерну, въ которомъ ся были покрыли... зъ луковъ стреляли Арх. ЮЗР. І, VI, 145 (1597).

XVIII. Поуставлялъ штурмовіє драбини, дерномъ и глиною утроє пооккладованіє Літ.

Вел. IV, 60 (Пов. 1728).—Теслѣ казалемъ імбаръ крить дерномъ, зъ лѣсою переплѣтуючи лати Дн. Марк. II, 144.—Треба... дернъ рѣзат костер той вкрывати Клим. Вірші, 179.

ДЕРНЮКА, *рж. Див.* **Дерника.**

XVIII. Положи тую дернюку, где выкопалъ Заг. 212.

ДЕРТИ, *дс. Див.* **Драти.** 1. *Рвати, розривати, шарпати.*

XVII. Архіерей гнѣвается шаты на собѣ деретъ Ак. ЗР. IV, 227 (1600—5).

XVIII. Неразъ мою и тую дерутъ сукъманину Вірші різдв. 131.—Указы... дерутъ, что заледва шматки обратно в правленіе возвращаются Арх. Сул. ц. 142.

2. *Здирати, обдирати.*

XVIII. Шкуры тебѣ дерти, главы будуть терти, шіи вытягати Др. Богд. Хм. 143.—Маєте чоботи з ременя такового, що дерутъ мая из дереня Вірші нищ. 6, 6.—Льтучеє потя скубешъ, а бѣгучого заяця дерешъ Ал. Тиш. 71.—Слѣдующеи зими хижѣ дерли и марзѣ давали Літ. Гукл. 79 (1789).

3. *Разити, вражати неприємно.*

XVIII. Якъ по дши деретъ Клим. Прип. 260.

— **пьчолы,** *здобувати мед, винищуючи бджіл.*

XV. Люди твои, зъ твоее земьли въ нашой земьли звѣръ бьють, а пьчолы дерутъ Ак. ЗР. I, 71 (1456).

ДЕРТИСЯ, *дс.* 1. *Рватися, розриватися, шарпатися.*

XVIII. Деретсѧ на новое беретсѧ Клим. Прип. 211.

2. *Видряпуватися, видиратися куди, на що.*

XVII. На которую гору люде... не могутъ иначей взыйти, толко ногтями деручися рысими и медвежими Крон. Лит. 325.—Не на гору дертися Дм. Рост. 102 (1697).

XVIII. Часть обозу ... дерется кгвалтом на прикрую гору, и отнюдъ на неи взийти не можетъ Вел. Сказ. 39.

3. *Рватися до кого.*

XVI. Азажъ васъ такъже, яко и Рымлянъ балвохвальцами геретикове не называютъ?... А вы, небожата, предся ослепъ до нихъ деретеся, зъ ними братаєтеся Антир. 975.

ДЕРЯЖДЬЕ, *рн.* (?).

XV. О моужи воистии, не вѣсте ли яко крстѧномъ пространьство єсть крѣпость поганым же єсть тѣснота дерѧждье обычаи єсть на брань Ип. 812 (1251).

ДЕСЕТЕНИКЪ, *рм. Див.* **Десятникъ.**

XV. Размова была... Шавуля зъ Ушанемъ Есковичемъ... ижбы Шавуль... печати порушалъ а не цѣлые отдалъ. И въ томъ послались: на Левка... а на десетеника владычня Лит. евр. I, 47 (1489).

ДЕСЕТЕРО, *числ. Див.* **Десятеро.**

XVI. Гусей одинадцатеро, качонтъ десетеро Арх. ЮЗР. I, I, 20 (1570).—Рыбъ солоныхъ бочку, десетеры бчолы ib.

ДЕСЕТИНА, *рж. Див.* **Десятина.**

XVI. Збожя ужатя всякого маєть мети на себе третий снопъ, отъдавъшы первей десетину Пам. КК II, 521 (1557).

ДЕСЕТЪ, ДЕСЕТЬ, *числ. Див.* **Десять.**

XV. И ты отъ кождого стругу велишъ брати на нихъ обѣстки по десети грошей Ак. ЗР. I, 150 (1495).

XVI. Роструханьцовъ сребреныхъ непозлотистыхъ десеть Гол. П. М. I, 7 (Оп. 1554).—Маєть дати... по десети копъ збожя Пам. КК. II, 522 (1557).

XVII. Видѣл на нбѣ зміѧ великаго, з' седма головами из' десет'ма рогами Гал. Кл. Раз. I, 10.—Далъ готовыхъ грошей єму, Марку, до схованъя талярий десетъ Прот. спр. пот. 42 (1690).

XVIII. Брату своєму далъ десет золотих Арх. Люб. 255 (1708).

ДЕСНО, *присл.* (ц. сл.). *Право.* **На десно,** *управо, праворуч.*

XVII. Іосия ходилъ дорогами Бжіими... и не отвратилъ не на десно ни на лѣво Крон. Боб. 130-б.

ДЕСПЕКТОВАТИ, *дс.* (пол. despektować з лат. despectare). *Зневажати, безчестити.*

XVII. Оукорѧю: зневажаю, деспек'тую, приганѧю Бер. Лекс. 178.—Деспектую—безчещу, укоряю Синон. сл.-р. 20.

ДЕСПЕКТЪ, *рм.* (пол. despekt з лат. despectus). *Ганьба, образа, зневага; прикрість.*

XVI. Деспекту над ним не чинячи... отпустилъ Arch. Sang. VII, 354 (1569).—Кнзъ андрей курпьский неведати для которое причины на мой деспектъ кгвалтовне девку мою раину ѳєодоровну от мене взявши безвинъне мучити дал Ж. Курб. I, 135 (1578).—Шолъ до корчмы пити, тамже єго деспектъ поткалъ Арх. ЮЗР. I, XI, 59 (1600).

XVII. Деспектъ—узоризна, укореніє, безчестіє, оклеветаніє, хула, хуленіє, глумленіє Синон. сл.-р. 20.—На Украинѣ Козаки броили и Ляхомъ деспекти чинили Літ. Льв. 258.

ДЕСПЕРАТСКЫЙ, *прикм. Розпучливий, безнадійний.* **По десператску,** *присл.* (пол. po desperacku). *Див.* **Десперацко.**

XVI. Толко еще не доставаетъ, жебысь по десператску на небо и на землю не нарекалъ Отп. И. П. кл. Остр. 1059.

ДЕСПЕРАЦІЯ, *рж.* (пол. desperacja з лат. desperatio). *Утрата надії, розпука, розпач.*

XVII. Народъ Рускій турбуютъ и утискаютъ и до десперацiи приводятъ Копист. Пал. 966.—Дша правовѣрнаѧ... длѧ законопреступленіѧ в' десперацию не приходила Тит. 241 (П. Мог. 1631).—Десперація, албо отчая іе о милосердю Бжомъ Гол. П. М. II, 457 (1645).—Просит .... з десперацией и нетерплѣвости абы его хто добил Каз. № 32 к. 163.—Гды повѣдаешъ казанье, глѧди того жебы людей не привѣлъ мовою своею до десперацiи, до роспачи Гал. Кл. Раз. 530.—Пілат, иже осуди Ха на смрть, в' десперацiи и в' незносном боленю сам себе рукою своею замордовал Пам. укр. м. II, 341 (Маласт. Пролог).

XVIII. Поляки... в крайнее въпали жизни своея отчаяніе и десперацию Вел. Сказ. 62.

ДЕСПЕРАЦКО, *присл.* (пол. desperacko). *З розпачу, розпачливо, безнадійно.*

XVIII. (Секти) кровъ свою лити не отрицаются и десперацко поступаютъ Літ. Вел. III, 80.

ДЕСПЕРАЦКЫЙ, *прикм.* (пол. desperacki). *Розпачливий.*

XVII. Завжды ся мужне спротивляй покусам десперацкимъ Рук. № 0. 4° 86 к. 51.

XVIII. О скорбномъ и десперацкомъ Хмельницкого рушеню до Глинян на короля Вел. Сказ. 74.

ДЕСПЕРОВАТИ, *дс.* (пол. desperować з лат. desperare). *Тратити надію, розпачати.*

XVII. Неповинниспе десперовати, вонтпити о Ласцѣ и млсрдію Бзкомъ Гал. М. Пр. 151.—А то для того, абы и той не десперовал в собѣ Карп. Наука, 136.

ДЕСПЕТОВАТИСЯ, *дс.* (пол. dysputować się з лат. disputare). *Змагатися з ким сперечатися.*

XVIII. ѧ маю моцъ великую, бо ѧ сѧ хочу з ним деспетовати перед вшит'кими вами. И посылает до Іоана, абы ишол до морѧ с Кинофом' сѧ деспетовати Пам. укр. м. III, 72 (Рк. Тесл.).

ДЕСПОТЪ, *рм.* (гр. δεσπότης—пан, самовладець). *Титул сербських володарів.*

XVII. Въ монастиру Крушедолъ деспотъ Стефанъ и жена его Аvvелина и сынъ его архиепископъ Максимъ, и другій сынъ его деспотъ Іоаннъ Копист. Пал. 844.

ДЕСТА, *рж. Див.* **Десть 1.**

XVII. Псалтира друкованая на десту Заблудовскаго друку Гол. П. М. I, 168 (Р. Л. Бр. 1601).

ДЕСТНЫЙ, ДЕСТОВЫЙ, *прикм. Аркушевого розміру.*

XVI. Книги... жебы уставичне писалъ, абы въ кождый тыйдень по три тетради дестныхъ справедливе, а нефалшиве написывалъ Арх. ЮЗР. I, I, 82 (1579).

XVII. Ірмолой дестовии нотований Прот. Полт. С. II, 2-б. (1675).

ДЕСТЬ, *рж.* (перськ. däst). 1. *Аркушевий формат.*

XV. Псалтыря въ десть Ак. ЗР. I, 137 (1494).

2. *Міра паперу: 24 аркуші.*

XVI. Осмнадцать дестей папера Арх. ЮЗР. I, I, 34 (1571).

ДЕСЦѢПЛИНА, *рж.* (пол. dyscyplina з лат. disciplina). *Послух, карність, дисципліна.*

XVIII. Жеби добра его от войскъ помененних, яких трудно под десцѣплиною удержати, не пошли якъ иншіе в руину и попелъ Вел. Сказ. 152.

ДЕСЯНТИЕРОЗЫЙ, *прикм Дизентеричний.*

XVII. Просо толченое, аще... к кож имъ пiатамъ (привiазуемъ)... утр б десiантиерова заключаетъ Рук. № 362, к. 151.

ДЕСЯТЕРАКО, *присл. Удесятеро.*

XVII. Завше совѣто, десѧтерако и сторако, дочасне и вѣчне нагорожаетъ Єв. Калл. 520.

ДЕСЯТЕРИ, ДЕСЯТЕРО, *числ. Десять, десяток, десятеро.*

XV. Семь воловъ, а десять коровъ, а инoѣ животины десятеро Ак. ЗР. I, 137 (1494).

XVI. Я далъ имъ скота рогатого десятеро Арх. ЮЗР. VIII, IV, 195.—Десятеро свиней дворных Arch. Sang. VII, 39 (1558).

XVII. Десятеро пніовъ пчолъ Літ. Густ. м. 46.—Што ся протѣв десятеру приказаню бжому станет смертелно ест Каз. № 32 к. 20.—О десятеромъ Божиимъ приказаню Жидомъ даного Сп. прот. Лют. 141.—Како ни одинъ отъ нихъ десятерого приказанія не научи? ib. 143.—В' десѧтеро приказаню Бжомъ написано естъ не крад Гал. Гр. Розм. 12-б.—На таблицахъ каменныхъ написано было десѧтеро приказанье Бжое Гал. Кл. Раз. 389.—Зарѣзано овечокъ... десятеро, а одинадцатое при мнѣ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 156 (1669).

XVIII. Сутъ одинадцятери небесъ, десятери крем сего трепредѣлъного видимаго неба Ак. Тиш. 88.—Сам сѧ заховуетъ оу цнотах... выполнѧючи десѧтеро бжое приказанѧ Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).

ДЕСЯТЕРОПРИКАЗАНЬЕ, *рн. Десять заповідів (у християн і ізраельтян).*

XVII. Десѧт рогов значат' десѧт блюзнѣрства против' десѧтероприказанѧ Бжго Гал. Кл. Раз. I, 10.

ДЕСЯТИЛНИКЪ, *рм. Збирач десятини на користь єпископа.*

XV. И владычнымъ десятилникомъ не надобѣ въ тыє люди вступоватися въ монастырскіє Ак. ЗР. I, 201 (1499).

XVI. Того дворянина... онъ тамъ отъ єебе десятилникомъ уставилъ Ак. ЗР. II, 101 (1512).

ДЕСЯТИНА, *рж.* 1. *Десята частина.*

XV. Бъ далъ єсть намъ сию 40 днии на очищение дши се бо єсть десѧтина от лѣта даєма Бу Ип. 174 (1074).—И придаль єсми своєго имѣнья дользска десѧтиноу озимины и веснины десѧтоую копу ЮРГр. № 77 (1440).

XVII. Вѣдати тежъ належить, же десѧтина єст сіѧ Стаѧ и Великаа Чєтверодесѧтница всего року Тр. постн. 149.—Поля и сѣножати на сторону чужимъ людямъ, хоть бы и зъ десятины, не давайте Літ. Густ. м. 61.—Бгъ уставил абы всих речий десятины были левитови отдаваны Кн. Рож. 59-б.—Авраам далъ десятину зо всѣхъ речий своих Крон. Боб. 14.

2. *Десята частина доходу, віддавана на користь церкви і духівництва (в християнських мар дів).*

XV. И рекъ сице се даю цркви сеи стѣи Бцѣ от имѣния своєго и от моих град десѧтую часть... И вдасть десѧтину Ип. 109 (996).—Се язъ... далъ єсмь десѧтину стѣ бци оу лаврошевъ манастырь ЮРГр. № 62 (1429).—А потомъ маєть десятину давать съ того села, по тому, какъ имъ предокъ того села записалъ къ церкви Божьей десятину со всего Ак. ЗР. I, 112 (1489).

XVI. Десятину на церков Жидычинскую с тых пол давано было Арх. ЮЗР. I, VI, 34 (1542).

XVII. Съ того звѣчно хоживала десятина на тую церковъ Арх. ЮЗР. I, VI, 20 (1635).—Першій грѣхъ єстъ, жемъ десѧтины з' моих' добръ сщенникови не давалъ Гал. Кл. Раз. 492.—На потребу церквѣ Бжєй десятину справедливе оддавав Єв. Реш. 6.—На которую (церковь) и десятину казал давати для чого десятинною и до сего часу зовут Жит. Св. 522.

XVIII. Володимѣръ... приказалъ, абы Іереємъ были даваныи десятины Собр. Прип. 63.—Prych dy cerkwy oddawaty lub desiatyny, w tom ne sperecczaty Укр.-Р. Арх. X, 353.

3. *Податок у розмірі десятої частини доходу.*

XVIII. Уволняючи оные подобнымъ же способомъ отъ пчоляной десятины Унів. Маз. 6 (1708).—Написано, чтобъ не брать въ скарбъ войсковий пчоляной и табачной десятинъ Дн. Марк. III, 60.—На полковника переясловского, Стефана Томару, тамо по горѣ десятина собираласъ, а посля того когда десятина собиратисъ на его, полковника, не стала, то отецъ Панфыленковъ в той балки становилъ пчолы Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 36 (1745).

4. *Міра поля.*

XVIII. Гречихи десятин десят Арх. Вид. м.; екон. спр. 76 (1754).

ДЕСЯТИННИКЪ, *рм. Хто одержує десятину.*

XV. Дали єсьмо и со всимъ и съ тымъ, и съ поємщинами, и зъ засѣдками, и зъ роспусты, якожъ то десятиннику Богдану и дѣтемъ єго, вѣчно, никимъ жо непорушно Ак. ЮЗР. I, 294 (1465).

ДЕСЯТИННЫЙ, *прикм.* 1. *Що стосується, належить до «десятини».*

XV. И оттода ѣха ко стѣи Бци Десѧтиньнѣи Ип. 403 (1150).—Ставище... велили єсмо заставити пану Ивану мушати к десѧтинному берегу ЮРГр. № 81 (1445).

XVII. Поставилъ црковъ в кієвѣ... на которую и десятины зо всего панства своєго казалъ давати, которую и тепер зовутъ десятинною Жит. Св. 530.

XVIII. Часть десятинную хлѣба на оній мтръ катедралній переясловскій... давать обовязалися, а сѣно косить без десятины уговорились Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 32 (1744).—Велено отъ комиссіи возному... хлѣбъ и сѣно освидѣтелствовав, вичислить сколко съ оного десятиного хлѣба, а зъ сѣна обикновенной скопщины надлежитъ Арх. Мот. 198 (1770).

2. *Ціною в десять золотих.*

XVIII. При монистѣ червоній золотій десятинный Літ. Вел. IV, 119 (Реєстръ Пал. 1704).

ДЕСЯТКА, *рж. На десять пасом.*

XVIII. Двоє начинья... одни десятка а другіє простіє плахотніє Кн. Цеху Тк. 15-б.

ДЕСЯТКОВЫЙ, *прикм. Що рахується на десятки.*

XVII. Кашталянъ Патѣй, если и кашталянства титулъ догонилъ, але толко по четыре слуговины и въ одежди, якая барва въмѣститися могла, за собою волочилъ, а нынѣ, коли бискупомъ зосталъ, перебѣжитъ личба и десятковая Ак. ЮЗР. II, 231 (И. Виш.).

ДЕСЯТНИКЪ, *рм. Хто має під своєю орудою десять осіб, десять дворів; наглядач над робітниками.*

XV. Оустави... приходити бояромъ и гридьмъ и соцькимъ и десѧтникомъ и нарочитымъ му-

жемъ Ип. 111 (996).—А владычнымъ десятникомъ и городскимъ тыхъ людей монастырскихъ въ духовныхъ дѣлѣхъ не судить Ак. ЗР. I, 58 (1443).—А што были десятники въставлены въ мѣстѣ Полоцкомъ, то єсмо отставили, десятниковъ не надобѣ мѣти, маютъ быти два подвойскіи ib. 73 (1456).

XVII. Теды десятникъ, до реченного Апаваса пришедши в двор... загадовалъ жонѣ єго Акт. Старод. кн. 11.—Постави з них сотники, десятники Крон. Боб. 46.

XVIII. Петрови десятникови локотъ 10 Вид. Ник. м. 68 (1734).

ДЕСЯТНИЧКА, *рж. Жінка, або вдова десятника.*

XVIII. Козака Данилы Хишина зятя козачки вдовы десятнички онбаръ Оп. им. Дан. Апост. 156.

ДЕСЯТНЫЙ, *прикм. Що має в собі десяток чого.*

XVI. Съ каждоѣ волоки по золотому, а волока десятная маєтъ быти Ак. ЗР. II, 72 (1510).

ДЕСЯТНЫКЪ, *рм. Див.* **Десятникъ**.

XVII. Послалъ былъ црь охозія рохмистровъ двохъ, и пять десѧтъныковъ, аби Ілію пророка поймали Зб. 1693 р. к. 154.

ДЕСЯТОВСКЫЙ, *прикм. Що на десяту п'ятницю. Див.* **Десятая пятниця**.

XVIII. Должны мы... денги брать... в десятовский ярмарокъ Арх. Сул. 251 (1766).

ДЕСЯТОДНЕВНЫЙ, *прикм. Що триває десять день, десятоденний.*

XVIII. Хмелницкий потимъ десятодневно число на єдномъ мѣстцу обозомъ под Корсуномъ променкавши... рушилъ зо всѣмъ войском Вел. Сказ. 45.

ДЕСЯТОКЪ, *рм.* 1. *Десять штук.*

XV. Оуставляю ловчеє... со ста по двѣ лоукнѣ медоу а по двѣ овцѣ а по пѧтидцать десѧткъвъ лноу Ип. 932 (1289).

XVII. Цесар... откупился десятком золотых Крон. Боб. 365-6.

XVIII. В десятку тисячь войска козацкого Вел. Сказ. 7.—Потом выйшолъ другій и третый и до десятъка тыхъ страшныхъ великихъ раковъ Ал. Тиш. 84.—Поясовъ шовковихъ десятокъ Дп. Марк. I, 172.—Уставляю ловчія на Берестяны... по двѣ овцы и пятнадцат десятков волны Крон. Соѳ. 314.

2. (?).

XV. Дали єсмо єму люди наши борти, Клевицкій десятокъ весь... со всимъ по тому што здавна къ тому десятку Клевицкому прислухало Ак. ЗР. I, 187 (1499).

ДЕСЯТОЛѢТНИЙ, *прикм. Що триває десять років, десятирічний.*

XVIII. По килко десятолѣтнемъ небреженіи Унів. Маз. 4 (1708).

ДЕСЯТОРОЖНЫЙ, *прикм. Що має десять рогів, десятирогий.*

XVI. Передъ семоголовнымъ и десятороѫнымъ смокомъ в' пустыню... утѣкаєтъ Ист. о разб. Флор. соб. 474—5.

ДЕСЯТОЧНЫЙ, *прикм. від «десяток».*

XVII. Казанъков десяточных два Ак. Полт. Гор. Ур. I, 137 (1668).

ДЕСЯТЪ, ДЕСЯТЬ, *числ. Десять, 10.*

XV. Десѧть гривенъ ЮРГр. № 18 (1386—1418).—Отъ десять овець одинъ грошъ Ак. ЗР. I, 31 (1407).—Симха а Рабей... намъ... дали... тридцать копъ грошей, без десяти копъ грошей Лит. евр. I, 39 (1486).

XVI. Єсли бы моглъ поткатисѧ з ним десѧтма тисѧч'ми Єв. Пер. 58.—Межи десятми чиновъ ангельскихъ нашолся злый Кл. ц. н. 242.—Шубка... копъ за десять грошей куплена Арх. ЮЗР. I, VI, 97 (1593).

XVII. Узялемъ десять талярий Прот. спр. пст. 42.—Придавши десят члвка Кн. Мѣск. Полт. 30 (1693).—Ледве самъ гетманъ Цепіє з десятма жолнѣрами до Рыму утеклъ Крон. Лит. 318.—Гедеонъ з десятма слугами Крон. Боб. 66.

XVIII. Убієнныхъ сут на томъ бою до десяти тисящъ человѣкъ Вел. Сказ. 10.—Мониста коралю великого з перенизками десят'ма щиро злотними РКПЛ. 69. — Дукатъ... в десять червонихъ Дѣло о реп. Ак. 21.

ДЕСЯТЫЙ, *числ. ряд. від «десять».*

XIV. Оу субот октѧбрѧ оу десѧти днь ЮРГр. № 22 (1388).

XV. Дая и много имѣния... и десѧтины въ стадехъ своих и торгъ десѧтыи Ип. 491 (1158).—Придаль єсми... веснины десѧтоую копоу ЮРГр. № 77 (1440).—Я дамъ на прчстую богмтрь десѧтую бочку ib. № 81 (1445).—Мусить осмъникъ отъ каждого осетра по хребтинѣ взяти, а любо отъ десяти осетровъ десятого осетра Ак. ЗР. I, 194 (1499).

XVII. Чудо десѧтоє Гал. Н. н. 110.

XVIII. По вознесеніи своємъ, десятого дня, зослалъ на Апслы Дха Стаго Собр. Прип. 147.—Заледво десятая част пожитковъ от Чигринщини... доходитъ Вел. Сказ. 22.—Учали тую скопщину брати с хлѣба десятую копу Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 142 (1764).

Десятая пятниця. *П'ятниця на 10-му тижні по «великодні».*

X[illegible]. О десятой пятницѣ Укр. ист. м. 34 (1727).

Десятоє, *десята частина, десятина.*
XV. Козаки... што тамъ здобудуть, съ того со всего воєводѣ десятоє мають давати Ак. ЗР. I, 194 (1499).

ДЕТЕРМИНОВАТИ, *дс.* (пол. determinować з лат. determinare). *Означати, призначати.*
XVII. На днь детерминований панове дозорцы рочные в' той головный реєстр всѣхъ справъ своих достатечнѣ зовсим не вписали Стат. Полоцк. Бр. 12.

ДЕТИНА, *рж. Див.* **Дѣтина.**
XVI. Єхал там з детиною на поле Кн. Гродск. Луцк. 175 (1562).
XVII. Бывши в лѣтах недорослий і розуму незуполного, як молодий детина, сказал єму, же подо пнем у пасецѣ похоронку маєт Ак. Полт. Гор. Ур. I, 64 (1665).

ДЕТИН(Н)ЫЙ, *прикм. Див.* **Дѣтинный.**
XVI. Молодость а детиные лета ихъ, до зуполного возрасту, потребуютъ мети при нихъ сердоболного приятеля Арх. ЮЗР. I, I, 70 (1579).
XVII. Дитя в литахъ детынънъных... взяли Арх. ЮЗР. III, IV, 583 (1651).—Мене маєшъ за детинного же быхъ для такъ малой муки бга моєго отступилъ Жив. Св. 139-б.—Детинный нерозум наш Каз. № 32 к. 104-б.

ДЕТИНСТВО, *рн. Див.* **Дѣтинство.**
XVI. Іс испытал єг отца, колко лѣт єс як ся єму то прігодило, а он рекль з детинства много бо мечет єго въ огнь Єв. Вол. 60.
XVII. Долгож... своє детинство миловати будете? Каз. № 32 к. 104-б.—От детинства на гонор мене промовано Др. Ол. Ч. Б. 160.

ДЕТКИ, *р. мн.* (блр.). *Див.* **Дѣтки.**
XVI. Приналъ насъ, яко отецъ ласкавый детки своє Арх. ЮЗР. I, I, 482 (1596).

ДЕТОГУБЦА, *рж. Що забила дитину, дітовбийниця.*
XVIII. О караню невѣсть детогубцей Стат. 71-б.

ДЕТРОНЕЗОВАТИ, *дс.* (пол. detronizować з сер.-лат. dethronare). *Скинути з трону, позбавити монаршої влади.*
XVIII. Солтана нинѣшнего детронѣзовано Дн. Марк. III, 98.

ДЕТЯ, *рн.* (мн. **ДЕТИ**). *Див.* **Дитя.**
XIV. Даи гди намъ побытъ и здрвіє а по семъ и детемъ нашемъ вечную памѧть ЮРГр. № 11 (1376).
XV. Єго Самого жону дети и напотомъ будучіє Исчадки Єго при томъ всюмъ зоставую ЮРГр. № 93 (1459).—Англъ.. при детѧти былъ Чет. 1489 р. к. 17.
XVI. Прошу и поручаю єго милости жону мою Ганну и детя моє Овдотью в моц и в опеку єго милости Кн. Гродск. Луцк. 198 (1562).

ДЕТЯТКО, *рн. Здрібн. від «детя».*
XVI. Волно єго милости опекатися жоною и детяткомъ моимъ водле ласки а милосердія єго мил. Кн. Гродск. Луцк. 198 (1562).

ДЕФЕКТЪ, *рм.* (лат. defectum). *Вада, хиба.*
XVII. Сщен'никъ або през' старость, або през якій здоровѧ дефектъ маєтъ дрыжен'е Шумл. Зерц. 58.—Совокупне собѣ, яко их дефектъ и добрая злагода обеполне обох сторонъ изволят, мешкати Акт. Старод. кн. 48 (1693).
XVIII. Ознаймуючій зась натуралныи дефекта, же кто єсть слѣпый, горбатый... не грѣшатъ смертелне Собр. Прип. 115.

ДЕФЕЛҐАЦІЯ, *рж. Полегша, полегкість, пільга.*
XVII. Инъстикгаторове... ведлугъ прозби Хведорчишиной дали дефелкгацию злочинъци Прот. Полт. С. I, 80-б (1690).

ДЕФИНІОВАТИСЯ, *дс.* (пол. definjować з лат. definire). *Бути постановленим, ухваленим.*
XVII. Зажъ звычаю того не єстесте свѣдомы, абы напродъ до насъ было писано, же бы отсель, што бы справедливо было, могло ся дефініовати Копист. Пал. 573.

ДЕФЛЮКСЪ, *рм.* (лат. defluxus). *Відплив.*
XVII. F лѣтера показуѹєть жили под іазиком 2, з которихъ кровъ пѹщена... катари, бол голови и розниц з ней дефлю и оусмирѧєть Кр. п. 306.

ДЕХОТЬ, *рм. Див.* **Деготь.**
XVIII. З дехтю з вишинкового... с куфы по 30 коп. Укр. ист. м. 34 (1727).

ДЕХТЯРНЯ, *рж. Див.* **Дегтярня.**
XVII. Дорога... черезъ гуту почавши отъ дехтярнѣ Оп. ст. Млр. II, 362 (1691).

ДЕЦИДОВАТИ, *дс.* (пол. decydować з лат. decidere). *Видати постанову, ухвалу; розв'язати справу, постановити, ухвалити.*
XVII. Потымъ южъ всѧ Церквъ сvнодалне децидовала и конклюдовала Гал. М. Пр. 333.

ДЕЦИЗІЯ, *рж.* (пол. decyzja з лат. decisio). *Постанова, ухвала.*
XVII. А хтобы... раз приобѣцавши замышлялъ зректися, таковый нехай слухаєт децизыи Іса Ха Стат. Полоцк. Бр. 21.—Той Учтль писал пред сvнодалною всеи цркви святой децизією и конклюзією Гал. М. Пр. 333.
XVIII. З той контроверсіи судъ децизію учинить имѣєтъ Стат. 44.

ДЕЦКОВАНЫЙ, *дієприкм. від «децковати».*
Листъ децкованый, *лист секвестровий.*
XVI. Листы помипалные, позовные, децко-

ваные, заручные... панове опекуны за ведомостю врадовою, мають Арх. ЮЗР. I, I, 105 (1579).

ДЕЦКОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Дѣцкованье.**

XVI. По таковог свовольного врад децкого посълати масть и отъ непосълушьного децкованья на милю въ обе стороне грошъ Пам. КК. II, 515 (1557).—Панъ Иванъ Леневский... постерегаючи того, абы на немъ и на йменяхъ его того плату господарского, поголовного, зъ децкованемъ не отправовано, просилъ, абы то было записано Арх. ЮЗР. VI, I, 59 (1566).

ДЕЦКЫЙ, *прикм. Див.* **Дѣцкый.**

XVI. Служъба ихъ... подданыхъ ку праву место децького перед урадомъ ставити Пам. КК. II, 515 (1557).—Позвы жадные и децкие од пановъ воєводъ... абы не были даваны на подданыхъ нашыхъ ib. 541 (1557).

ДЕЦѢДОВАТИ, *дс. Див.* **Децидовати.**

XVIII. Дѣло его зъ Коропцемъ... хотятъ н.н. управляющіе надъ права и самую слушность децѣдовать Журн. Дан. Апост. 118.

ДЕШЕВО, *дієприсл. Недорого, за невелику ціну.*

XVII. Видѣлъ, же дешево было все, але не ѣлъ того Крон. Боб. 124-5.

XVIII. Хлѣбъ на мѣрной цѣнѣ продается, дешевше, нежели въ прежде писанниhъ градѣхъ Гр. Барск. II, 89.—Въ той часъ... когда бываетъ дешево, танніи роки Сѣмя Сл. Б. 391.

ДЕШЕВОСТЬ, *рж.* 1. *Дешева ціна на що, дешевина.*

XVIII. О дешевости и дорожнетѣ въ войску бывшой Літ. Вел. II, 454.—Мѣрили бъ совѣстно такожъ въ шинкахъ мѣрою урядовою по разсмотренію дешевости любъ дорожности учиненною всякій напитокъ установленною з уряду ценою Стат. 37.

2. *Марність, порожність.*

XVII. Суета:... метаѳ.: Подлост, дешевость спросност Бер. Лекс. 160.—Дешевость—суета Синон. сл.-р. 20.

ДЕШЕВЫЙ, *прикм.* 1. *Недорогий.*

XVIII. Братію свою церкви восточнія синов... дешевою цѣною тѣмъ агарянскимъ чадомъ продати обещася Вел. Сказ. 214.—Троя... иматъ всякое доволство и хлѣбъ дешевший, нежели въ преднѣхъ градѣхъ Гр. Барск. I, 92.

2. *Марний, порожній.*

XVII. Дешевый—трекуплный, суетный Синон. сл.-р. 20.

ДЕШКЕРОВАТИ, ДЕШКИРОВАТИ, *дс.* (пол. dyszkurować з лат. discurrere). *Провадити розмову.*

XVIII. Віенцѣ я з вами не дешкерую, а воскресеніемъ Христовим всѣх вас вѣнчую Укр.-Р. Арх. IX, 70.—Мнози бо теліоґове дешкируют ї оповѣдают ї, описуют и выводат намъ філіозофове о ковчинѣ свѣта ї о дни судномъ розно и розмаито Пам. укр. м. IV, 309 (Рк. Тесл.).

ДЕ-ЩО, *займ. Деяка річ.*

XVIII. Ходили по ярмарку и покупили дещо Дн. Марк. I, 152.—Приходили ко мнѣ... и розговорували де о чомъ ib. 250.—Пріехалъ зъ дому Романъ Гапоновъ и де що попривозили Дн. Хан. 211.

ДЕЩОВЫЙ, *прикм. Див.* **Дощовый.**

XVI. Pryprawił rury dla deszowoie wody Пам. КК. IV, II, 211 (1545).

ДЕ-ЯКЫЙ, *займ. Якийсь.*

XVIII. Попривозилъ де якое бѣлое плате Дн. Хан. 153.—Деякымъ єсть лѣнусть Поуч. Няг. 82.—Єсть деякое зѣля доброе на лѣкъ ib. 155.

ДЕЯТИСЯ, *дс. Див.* **Дѣятися.**

XIV. Листъ нашъ... печатью нашою змоцнили. Деялосе въ Луцку Лит. евр. I, 27 (1389).

XVI. Не ведаемъ и сами штося въ томъ деєтъ Гол. П. М. I, 23 (1557).—Въ небытности моей на местцу моемъ єпископьи Луцкои, деялися и деютъ великие кривды отъ слугъ его милости, пана старосты Луцского Арх. ЮЗР. I, I, 283 (1591).—Деялося подъ Пяткомъ, року Божого тисеча пятсотъ деветдесятъ третего ib. III, I, 56 (1593).—Поведаете, же то тамъ не тайно деялося Отп. И. П. кл. Остр. 1109.

XVII. Од Калюха тые шкоды вси се деютъ Арх. ЮЗР. III, IV, 558 (1651).

ДЕѲЕКТЪ, *рм. Див.* **Дефектъ.**

XVII. Не встыдался нашихъ всихъ деѳэктовъ Карп. Наука, 135.

ДЖЕРЕЛО, *рн.* (ц. сл. жрѣло). *Місце звідки з землі тече вода, криниця.*

XVII. Даровалъ на обитель стую... джерело... в тих урочищах будучое Ак. Мг. м. 296-5. (1668).—Слезы... як з двохъ джерел истѣкали Єв. Реш. 217.

ДЖИДА, *рж.* (тур. джида). *Легкий спис, деревце з стрілкуватим вістрям.*

XVII. Кто васъ провадитъ на такіе небезпеченства военные, на острые джиды, мечи, шабли и стрѣлы поганскіе Рад. (Марк.). 40.

ДЖУГА, *рж. Рід одежі.*

XVI. Въ коморе была скриня великая зъ шатами, въ которой дей была джуга моя шарлатовая съ теплицами, атласомъ жолтымъ подшитая, которая коштовала осмънадцать копъ

грошей Литовскихъ Арх. ЮЗР. VI, I, 121 (1582).

ДЖУРА, *рм. Слуга при війську.*

XVII. Кто бо вѣмъ выправуєтсѧ на войну неузброивши себе млтвою стою, таковый ляда джуры непрiѧтелскаго страхаєтсѧ Рад. Він. 1571.

XVIII. Найбарзѣй тоє утраплене на слугахъ и джурахъ было видѣти доволно Літ. Вел. IV, 10 (Пов. 1728).

ДЗБАНОКЪ, *рм. Начиння до напоїв банясте з вухом.*

XVII. За турецкиє дзбанки зол. 15 Арх. ЮЗР. I, XI, 38 (1605).

ДЗВЕНКЪ, *рм.* (пол. dzwięk). *Голос, звук, бреніння.*

XVII. Гласъ: Голос, дзвенк', бренк' Бер. Лекс. 28.—Дзвенкъ красный—благоѓласноє вѣщаніє. Дзвенкъ чиню—шатаюся Синон. сл.-р. 20. — Вдѧчного тону музыку в'сщипайте и дзвенкъ выдайте Панеѓ. 28.—Всѣ члонки и всѣ жили на крстѣ аки на гуслахъ Двдвых струны тыранско вытягнены будучи, смутній выдавали дзвенкъ Зб. 1693 р., к. 161-б.

ДЗВЕНО, *рн. Около.*

XVII. Бил тип той у том дзвенѣ, як Чернецкая и Безурнгенинова лука к старой парнѣ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 39 (1665).

ДЗВИНѢТИ, *дс. Видавати голос, звук, дзвеніти.*

XVII. Звенѧщи: Бръмѧчи, дзвинѧчи, брѧжчачи, звонѧчи Бер. Лекс. 50.—Звѣцаю, або звѧцаю: Бр'мю, дзвиню, звоню, брѧзчу, гучу ib.

ДЗВIЕНКЪ, *рм. Див.* **Дзвенкъ.**

XVII. Звукъ: Голосъ трубный, дзвіенкъ, брѧнкъ, бръмене, брѧзкъ, або голосъ Бер. Лекс. 50.

ДЗВОНИТИ, *дс.* 1. *Бити в дзвона.*

XVII. Ѓды шолъ дзвонить на утреню, указался єму бѣс Рук. № 0. 4⁰. 86 к. 55.—Жебы голосу и плачу не слыхати было... в звонки дзвонили Літ. Рук. 27-б.

XVIII. Въ годину начали по всѣхъ церквахъ дзвонити, и ажъ до смерку дзвонили Діар. Хан. 73.—Перше въ єдинъ, а по томъ во всѣ дзвони дзвонѧтъ Сѣмя Сл. Б. 44 (1772).

2. *Густи (про дзвони).*

XVIII. До церкви спятъ якъ мертвѣ, хочъ якъ звони дзвонятъ Укр.-Р. Арх. X, 291.

ДЗВОННИКЪ, *рм. Дзвонар.*

XVII. Повинни давати на спеваки по гроший два, а дзвонникови гроший єденъ Арх. ЮЗР. I, XI, 83 (1616).

ДЗВОННИЦЯ, *рж. Вежа при церкві з дзвонами, дзвіниця.*

XVII. Панъ Янъ тежъ абы на дзвонници ажъ до самого вечера везеня приймилъ Арх. ЮЗР. I, XI, 101 (1633).—Дзвоницу от верху от креста осмотрыти и оправити ib. 197 (1656).—Продалем мою комору стоячую против дзвоници Прот. Полт. С. II, 117 (1684).—Вшолъ на дзвонницю звонил Рук. № 0. 4⁰ 86 к. 54.

XVIII. Отъ Пречистой дзвонницѣ... половинная часть тогожъ плеца Ѳеодорѣ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 338 (1757).

ДЗВОННИЧНЫЙ, *прикм. Що належить до дзвіниці, дзвіничний.*

XVII. Ключѣ отъ склепу дзвонничного отдалисмо пану Стефану Арх. ЮЗР. I, XI, 81 (1616).

ДЗВОНОКЪ, *рм.* 1. *Невеличкий дзвін, дзвоник.*

XVII. Звонецъ: дзвонокъ Бер. Лекс. 50.—Дзвонокъ—звонецъ Синон. сл.-р. 20.

XVIII. На дзвонкахъ водою куранти играють Дн. Хан. 59 (1732).—Дзвонокъ келейний спѣжевый Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1761).

2. *Голос дзвінка, дзвеніння.*

XVIII. Идучи мимо Каплѣцу, оучувши дзвонокъ..., вступивъ до Каплицы Собр. Прип. 31.

ДЗВОНЪ, *рм. Металевий прилад на кшталт келіха з залізним серцем в середині, щоб дзвонити, дзвін.*

XVII. Іоан... был великим дзъвоном, голосною трубою... науки божеѣ Єв. Реш. 233-б. — Люд збирался звонити в дзвоны ґвалтовныє Крон. Боб. 376.

XVIII. Въ Уманѣ въ дзвони на гвалтъ вдаренно Літ. Вел. II, 338. — Пошли... благословитись гвалтъ въ дзвони бити Оп. ст. Млр. III, 343 (1728).—Коли почнем у дзвони дзвонити, в той час нам ся почнут молодцѣ снити Укр.-Р. Арх. IX, 67.—Перше въ єдинъ, а по томъ во всѣ дзвони дзвонѧтъ Сѣмя Сл. Б. 44 (1772).

ДЗВУКЪ, *рм* (ц. сл. звѧкъ). *Голос бреніння, брязк.*

XVII. Дзвукъ—звяцаніє Синон. сл.-р. 20.

ДЗВУНЪ, *рм. Див.* **Дзвонъ.**

XVII. На церковь въ селѣ Кочергахъ в двадцяти копахъ одменил дзвун святому чудотворцу Христову Николаю Млр. Род. III, 477 (1681).

ДЗВЬЕНКЪ, *рм. Див.* **Дзвенкъ.**

XVI. Звук, дзвьенкъ Зиз. Лекс. 99.

ДЗВЯНКЪ, *дс. Гук, брязк, дзенькіт.*

XVII. Шастаюсѧ, якъ конь на вытѣчку, дрыжу, шумлю, дзвѧнкъ чиню, як левъ рычу Бер. Лекс. 205.

ДЗЕГАРЬ, *рм. Див.* **Дзеґаръ.**

XVIII. Взялъ чернецъ до направы стѣнный дзегарь Дн. Хан. 29.

ДЗЕҐАРИКЪ, *рм.* (пол. zegarek). *Годинник кешеньковий.*

XVIII. Дзеґариковъ—3, з между которихъ за одного далемъ... талярей битихъ 100 Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 96 (1725).

ДЗЕҐАРОВЫЙ, *прикм. від «дзеґаръ», годинниковий.*

XVIII. Болше двохъ годинъ дзеgарових з тимъ не бавили Вел. Сказ. 139.

ДЗЕҐАРЪ, *рм.* (пол. żegar з нім. Seiger). *Великий годинник (настінний або вежовий).*

XVII. Учинено з него дзеgаръ Крон. Боб. 128.

XVIII. На ратуши дзекгаръ чудесный... згоривъ Сб. лѣт. 53 (Кр. оп. Млр.).

ДЗЖУМА, *рм.* (пол. dżuma з тур. чума). *Чума.*

XVIII. Певне лѣкарство от повѣтра або дзжуми людямъ Укр. Госп. Пор. 72.

ДЗИГАРИКЪ, *рм. Див.* **Дзеґарикъ.**

XVIII. Дзигарикъ свой розбиралемъ и направилемъ мало Дн. Марк. I, 180.

ДЗИГАРМИСТРЪ, *рм. Див.* **Дзиґармистръ.**

XVIII. Грицко дзигармистръ начиня мѣского до дзигара належного при собѣ мѣлъ Прот. Полт. С. I, 273 (1706).—Дзигармистру... далъ до исправленя часы мои Дн. Хан. 158.

ДЗИГАРОВЫЙ, *прикм. Див.* **Дзеґаровый.**

XVIII. (Рота) гранати бросала на воду болше годины дзигаровой Дн. Хан. 67.

ДЗИГАРОКЪ, *рм. Див.* **Дзеґарикъ.**

XVIII. Купилемъ ключикъ до дзигарка Дн. Хан. 67.—Послалъ дзигарокъ старый срѣбный до направы ib. 147.

ДЗИГАРЪ, *рм. Див.* **Дзеґаръ.**

XVIII. Грицко дзигармистръ начиня мѣского до дзигара належного при собѣ мѣлъ Прот. Полт. С. I, 273 (1706).—Посланъ стѣнный дзигаръ для направы Дн. Хан. 139.—Дзигаръ стѣнный зъ двома вагами въ пудлѣ ib. 261.

ДЗИҐАРМИСТРЪ, *рм.* (пол. zegarmistrz). *Ремісник, що направляє годинники, годинникар.*

XVII. Описъ Грицка дзикгармистра Прот. Полт. С. II, 261 (1695).

ДЗИҐАРОВЫЙ, *прикм. Див.* **Дзеґаровый.**

XVIII. Болшъ годины дзикгаровой Діар. Хан. 23.

ДЗИҐАРОКЪ, *рм. Див.* **Дзеґарикъ.**

XVIII. Отобралъ два дзиґарки у Анна Івановны Дн. Хан. 74.

ДЗИНГЕЛІОВЫЙ, *прикм. Що до «дзинґеля» належить.*

XVIII. Дзингеліовій корень... мати завше въ зубахъ, по одробинцѣ жуючи Укр. Госп. Пор. 73.

ДЗИНҐЕЛЬ, *рм. Бот.* Angelica L. *Дудник.*

XVIII. От дзинґлю корень утри Укр. Госп. Пор. 70.

ДЗИНДРА, *рж.* (пол. dzyndra). *Дрібненькі часточки заліза, що відскакують, коли його кують, циндра.*

XVIII. Придай къ тому... дзиндри ковалской Укр. Госп. Пор. 63.

ДЗИРА, *рж. Див.* **Дыра.**

XVIII. Поставити его подъ коритомъ, провертѣвши дзиру въ коритѣ Укр. Госп. Пор. 75.

ДЗІЕКАНЪ, *рм.* (пол. dziekan з лат. decanus). *Священник, що має владу над кількома парафіями.*

XVIII. Тисяща сѣмсотъ пятдесять пятій Христосъ расцятій, в дому дзіекана кровію спиленій до церкви взятій, на престолѣ сіяетъ Укр.-Р. Арх. IX, 224.

ДЗУҐРОВАНЫЙ, *прикм. (?).*

XVIII. Два луки дзукгрованихъ Літ. Вел. IV, 131 (Реєстръ Пал.).

ДЗУРА, *рж. Бігунка* (?)

XVIII. Через той пост на дзуру люде пропали Укр.-Р. Арх. IX, 53.

ДЗѢЖКА, *рж.* (пол. dzieżka). *Див.* **Дѣжка.**

XVII. Отважилисмо в осмнасту скринкахъ на трохъ дощкахъ, єдиной шуфлѣ и дзѣжъце Арх. ЮЗР. I, XII, 359 (1671).

ДЗѢКАВЫЙ, *прикм.* (?)

XVII. Орарѣ: аксамиту дзѣкавого Арх. ЮЗР. I, XII, 16 (1619).

ДЗѢКЪ, *рм. Див.* **Дякъ.**

XVIII. На совѣтъ позеждждалися... Потоцкій, Чолованскій дзѣкъ, Волинцѣ и Люблинцѣ, зъ своимъ полковникомъ Літ. Вел. IV, 20 (Пов. 1728).

ДЗѢСЯЙШИЙ, *прикм.* (пол. dzisiajszy). *Теперішній, нинішній, сьогоднішній.*

XVII. Отъ дня дзѣсяйшого схацка маєтъ бывати ведлугъ старого порядку що мѣсяцъ Арх. ЮЗР. I, XI, 146 (1642).

ДЗЮБАСЪ, *рм.* (пол. dziubas). 1. *Дзюб.*

XVII. Шарпаєтъ... журавъ долгимъ своимъ дзюбасомъ Рад. Він. 998.

2. *Гострий кінець.*

XVII. Єє чеканомъ, самымъ дзюбасомъ, зверху въ голову ударылъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 600 (1644).

ДЗЮБАТИ, *дс. Клювати; попивати.*

XVI. Малмазыю скромно піяли, медокъ и горѣлочку дзюбали Ак. ЮЗР. II, 189 (1589).

ДЗЮРА, *рж.* (пол. dziura). **Гноіова—**,*анат. Відхідник.*

XVIII. З тими жылами тоє самоє зробити, що суть коло хвоста близко тилной гноіовой дзюри Укр. Госп. Пор. 71.

ДИАМЕНТЪ, *рм*, *Див.* **Діаментъ.**

XVII. На другой (таблиці планет) солнце на криштальѣ, мѣсяцъ на диаментѣ Крон. Боб. (коп.) 163.

ДИБРОВА, *рж. Див.* **Дуброва.**

XVIII. Буду милой шукати по лѣсах дибровахъ Пер. Укр. Лир. 29.—Розишлыся Запорожци куды знає, хто додому хто въ диброву зъ ножемъ Кл. Коз. Зап. 462.

ДИВАКЪ, *рм. Чудна людина*, *оригінал.*

XVII. Дерзый, надутый, презоривый, гор'достен, яростенъ, напраснивъ, оупорный, крумбрьный, сверѣпѣѧйсѧ, собѣ догождаючій, незгодливый, дивак, собѣ гудучый, то сут' подобоименнаа Бер. Лекс. 143.—Дивакъ—самогодный, дерзкій, презоривый, гордостенъ, стропотный, яростенъ, напрасный, сверѣпяйся Синон. сл.-р. 20.

ДИВАЦТВО, *рн. Чудне поводження,чудацтво.*

XVII. Осм єст помыслов... дивацтво О осми пом. 127.

ДИВЕРЪ, *рм. Чоловіків брат*, *дівер.*

XVII. Тую мою репротестацію, погледаючи на замыслъ моих диверий, до книг кгродских... даю Арх. ЮЗР. VIII, III, 582 (1622).—Чинила протестацію напротивко брати малжонка своего а диверомъ своимъ Кн. Гродск. Луцк. 548 (1639).

ДИВИНОВЫЙ, *прикм. З рослини дивини зроблений, на дивині настояний.*

XVIII. Водкою дивиновою тепло обвинути (ноги) Млр. дом. лѣч. 8.

ДИВИТИ, *дс. Див.* **Дивитися** 2.

XVIII. Котрый на черноцов бѣдных вбогихъ дивитъ: то нехай млстыню даєтъ добре вчинить Клим. Вірші, 62.

ДИВИТИСЯ, *дс.* 1. *Дивуватися*, *чудуватися*, *подив мати.*

XV. Сему же ми сѧ дивлѧщю рекоша ми се не дивно Ип. 277 (1114).—И удививъ ю сосуды златыми и многоцѣньными, тако яко и всимъ приходѧщимъ дивитисѧ ib. 581 (1175).

XVII. Панна барзо ся дивила тому Жит. Св. 242-б.—Дивился княз Игор такъ мудрой єи мовѣ ib. 518-б.

2. *Глядіти, позирати на що.*

XVII. Зри: Вижд, смотри, позирай, дивисѧ Бер. Лекс. 52.

XVIII. Богатый дивится, як вбогий живится Клим. Прип. 202.—Треба у очи дивитися ib. 246.—Ось дивѣтся панове, який на минѣ кожух Укр.-Р. Арх. IX, 55.—Кождый своимъ окомъ нехъ ся в небо дивитъ ib. X, 426. — Они в добиваню города кровъ свою проливали а панове ихъ на тоє толко дивилися Вел. Сказ. 140.—Треба положити вола до гори черевомъ, щоби дивився до гори Укр. Госп. Пор. 70.

Дивитися остро, *строго*, *суворо*, *грізно.*

XVII. Мужъ мой... прибувши до дому захорѣлъ и чомусь остро сталъ дивитися Кн. Мѣск. Полт. 4 (1691).

Дивитися хороше, *мати добрий вигляд,добре поводитися, доброзичливо ставитись.*

XVII. Мужъ мой любо бувало и подопѣть, а єднакь хороше дивится Кн. Мѣск. Полт. 4 (1691).

ДИВИТСТВО, *рн. Див.* **Дѣвицтво.**

XVII. Бо єси вдячноє хеви мешканиє в твоєм дивитствѣ зготовала Жит. Св. 504-б.

ДИВИЦА, *рж. Див.* **Дѣвица.**

XVI. А вѣ соколца опутаєвѣ красною дивицею Сл. о п. Иг. (Пер.) 129.

ДИВКА, *рж. Див.* **Дѣвка.**

XVI. Была тежъ там старостиная Кременицкая з дивъками своими Arch. Sang. VI, 245 (1564).

XVII. Обедъве дивки Арх. ЮЗР. VIII, III, 504 (1604).

XVIII. Дивцѣ кухарцѣ дворовой даєтся въ годъ... рублей два Оп. им. Дан. Апост. 277.

ДИВЛЕНЬЕ, *рн. Диво*, *чудо.*

XV. Бѣ бо конь под нимь дивлению подобенъ Ип. 814 (1252).

ДИВНЕ, ДИВНО, *присл. Чудно*, *дивна річ.*

XV. Се же дивно єсть яко от волъхвования сбываєтсѧ чародѣйством Ип. 29 (912).—Ми се не дивно ib. 277 (1114).

XVI. Намъ дивно єсть, ижъ ты таковую небачность на розказанье нашо господарскоє маєшъ Ак. ЮЗР. I, 86 (1535).—Намъ то дивне єсть, ижъ он, яко врадникъ нашъ будучи тамъ на томъ замку нашом, сам конца тому уделати не хотел Арх. ЮЗР. I, VI, 37 (1542).—Тамъ же было дивно зрети Кул. Мат. I, 60 (1592).—Дивно ми, заправды, же такими марными а до речи неслужачими доводами противъ намъ смѣєшъ наробяти! Хр. Фил. Апокр. 1424.

XVII. Дивно чиню—удивляю Синон. сл.-р. 20.—А што дивне, николи се меланколиком не показовал Жив. Св. 168.—Усмотрѣлъ єсми... памят также кривдъ и досад тамъ дивне и над надѣю пребываючую Лѣств. 22-б.

XVIII. Зори... мѣнючися бардзо дивне зникли Оп. ст. кн. 19 (1719).—Дивно ми тоє, же ти шаты не порвали Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).—И не дивно бы, хоча бы которая невѣста сѣм дѣтей породила разом ib. IV, 36 (Рк. Сок.).—Не дивно без' того старымъ вдова(м) быти Клим. Вірші, 67.—Не дивно било тому автору Пуфендорфію и розминутися въ чомъ зъ правдою Вел. Сказ. 9.—Не дивно єстъ молодому что он сидитъ рано в дому Тих. № 11, к. 5.

ДИВНОГОРЕЦЪ, *рм. (?).*

XVII. Матка стого Сумеона дивногорца великую любовъ мѣла до прчстои Двы Бци Гал. Каз. 134-б.

ДИВНЫЙ, *прикм. Незвичайний, особливий що збуджує подив.*

XV. Мьстислав же одаривъ Кондрата конми красными и в сѣдлѣхъ в дивньх... отпусти со чстью Ип. 908 (1287).—Выдиє дивне варѧше Чет. 1489 р., к. 8.—Дивны высоты морьския дивенъ у высоких гсь ib. 11.

XVI. А ты, пане дворенине, до дворовъ списовати не єздь; стерези, абы тя што дивного не поткало Арх. ЮЗР. I, I, 15 (1565).—Письмо все на паметь зналъ, щось дивного Кул. Мат. I, 71 (1596).—Ѳиляде̑тъ дивными штуками герєтицкими штурмуєтъ Антир. 809.

XVII. Дивный—чудный, удивляємый Синон. сл.-р. 20.—Той же рокъ 606 вельми дивный былъ, а то въ томъ, ижъ вода все лето такъ была велика, єго праве весне Кул. Мат. I, 86 (1606).—Камен... дивнои великости Жив. Св. 74.—Дивная якаяс... ясная свѣтлость очомъ ся єй показала Лѣств. 47-б.—Спомянул собѣ оную дивную и мудрую Панну, которой сличност своима очима видѣл Жит. Св. 518-б.—О чоудо надъ всѣхъ дивне з' вѣку дивнѣйшеє Бер. Вірші, 69.—Хочемъ... внити в' дивныи позоры премирных Агглов нбсныхъ Силъ Транкв. Зерц. Ав.—Дивными роспустами и неслихаными своволенствы, костелъ Римскій мазатися и непокоями уставичными торгатися и рвати почалъ Конист. Пал. 873. — Въ Сантаренѣ мѣстѣ Люзытанскомъ знайдуетъсѧ дивный кришталь, который людемъ побожнымъ показуєтъ Ха Гал. Кл. Раз. 330.

XVIII. Дивнаѧ то велми речь, же з жоною жити а кром познанѧ плотска такъ сѧ обходити Клим. Вірші, 171.—Не дивнымъ рѣчамъ не дывуйсѧ Клим. Прип. 266.—Конь жеребецъ сивострокатий, дивнои шерсти, же мало оной и єсть, а полемъ будто на вишляфованой якой матеріи Дн. Марк. I, 259.—Велможи многия и великія на Украинѣ імѣнія и села себѣ стяжали, мняху же доходи свои дивними прибитками размножити Вел. Сказ. 9.—Стоѧлем над морем и видѣлем чудноє и див'ноє дѣло Пам. укр. м. I, 165 (Рк. Тесл.).—Дивная би то рѣчъ була, іжъ би билъ на земли бжій снъ Сл. о збур. п. 143.

ДИВО, *рн. Річ дивна, надзвичайна.*

XVI. А чи диво ся братіє стару помолодити Сл. о п. Иг. 27.

XVII. О диво, правда якъ слнце, на землю взышла Бер. Вірші, 81.—До Кієва посла̄лъ былъ робити золотыи самый двери до тоєи жъ церкви такіи, якіи бы на весь свѣтъ за диво были Крон. Соѳ. 173.—Жита рвали и за диво єдинъ щобъ обачивъ хто снопъ жатый Літ. Хм. 78.—Але не хвалюся я з тоєй, якъ живо, поваги свѣтовой, бо мнѣ то не диво Др. Ол. Ч. Б. 136.

XVIII. О великоє ми то диво! Пам. укр. м. I, 331 (Рк. Тесл.).—Пиво не диво, диво добрые люди Клим. Прип. 237.

I. **ДИВОВАТИ,** *дс. У дівках перебувати, незаміжною бути, дівувати.*

XVIII. Прійдется и нащимъ дочкамъ дивувати Діал. Прозба, 413.

II. **ДИВОВАТИ,** *дс.* **(на кого)**. *Дивуватися з кого.*

XVI. На мене не дивуйте: я мушу то чинити, што ми панъ мой роскажетъ Кн. Гродск. Луцк. 473-б. (1573).

XVII. Панове! пробачте, а на их пьяных за то дивоват не рачте Др. Ол. Ч. Б. 153.

XVIII. Нехай же она нѣ на кого не дивує, що собѣ достала Укр.-Р. Арх. IX, 71.—Ви на мене, прошу вас, за то не дивуйте Вірші нищ. 6, 11.

ДИВОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Дивитися** 1.

XV. Дивуемся тому, штожъ ты, братъ нашъ, болшы лихимъ тымъ людемъ... вѣришъ, нижьли намъ Ак. ЗР. I, 205 (1500).

XVI. Чому жъ мы ся велико дивуємъ, ижъ ты таковую небачность и недбалость въ росказаньяхъ нашихъ господарскихъ чынишъ Ак. ЮЗР. I, 115 (1542).—Петрь... отишоль прочь дивоуючись томоу што сѧ стало Єв. Пер. 76.—Не дивуюсе прото, ижъ ты, яко неведомый, иначей то выкладаєшъ Отп. И. П. кл. Остр. 1067. — Дивоватися мусимъ, ижъ вы воли божой... спротивляєтеся Ак. ЗР. IV, 239 (1600).

XVII. И было чому сѧ дивовати знаменитому Воєводству Влдчцы нашеи Бцы Тр. постн. 662.—Дивовалисѧ з' слов ласки выходѧчих з оустъ Спса и Бга Єв. Калл. 780.—В'несл' начинѧ золотыи и сребрныи Цркви Ієрслимскои, которим сѧ длѧ кошту ихъ великого

ввесь свѣтъ дивовалъ Гал. М. Пр. 357.—Въ чемъ вельце велебности твоєй дивуємося Бар. Письма, 16.—На которого (Іса) всѣ дивовалися барзо Єв. Реш. 23-б.—Вся Александрия диватиметсся ib. 226.—Дивуючися мѣзерному упадкови своєму... почалъ велми горко плакать Рук. № 0. 4° 86 к. 56.—Мы такому вашому смѣлому поступкови барзо дивуємся Ак. ЗР. V, 181 (1684).—Не дивуйся ани тебе нехай нетрывожить тоє Лѣств. 28.

XVIII. Човече, дивую сѧ барзо же ти мене не лѧкаєшсѧ Сл. о см. 18.—Над всѣхъ чуд и дивовискъ • треба сѧ дивовати Клим. Вірші, 171.—Не дивуйтеся панове, щом помилився Укр.-Р. Арх. IX, 54.—Дивуюся тому, что ваша велможност Чаплинскому шаленому вручилъ єси чигиринскоє дозорчество Вел. Сказ. 24.—Дивуючися тому не помалу, вѣдати не можемъ Літ. Вел. II, 540.—Слышав'ши то Іѧковъ дивовалсѧ тому Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).—Є ся чому дивовати, яко такъ подлій и низкій у свѣта человѣкъ святій Савва вѣри святой и церкви оборонилъ Рук. Хрон. 322. — Барзо дивую ся о тихъ речахъ Сл. о збур. п. 144.

ДИВОВИ(Й)СКО, ДИВОВИЩЕ, *рн.* 1. *Дивна річ, предмет подиву.*

XVII. Чудо зо всѣх дивовискъ найчудовнѣйшеє Розн. Каз. 3-б.—Двоякоє дивовиско надо мною сотворила Транкв. П. Мн. 114.

XVIII. Над всѣхъ чуд и дивовискъ треба сѧ дивовати: кто б мѣлъ оженившисѧ панепство ховати Клим. Вірші, 171.

2. *Потвора, дивогляд.*

XVII. Дшу твою порвутъ оныи страшныи пекелънии дивовиска Діал. о см. 278. —Было бовѣм оноє дивовыско яко гора велико Жит. Св. 110.—Александер... ся в море пущалъ в шкляной скрынѣ, хотячи видѣти... дивовиска морскиє Крон. Боб. 176-б.—Не сотворивъ єго яковымъ страшидомъ и дивовискомъ того свѣта Транкв. П. Мн. 2.

XVIII. Журавлями и инными дивовисками поубранныє сидѣли и спѣвали да кричали машкары Діар. Хан. 24.—Дивовиска морскіє Рук. Хрон. 173.

3. *Видовище.*

XVII. Позоръ: Дивовище, видок', игриско Бер. Лекс. 110.—О видоку на Рымскихъ амфитеатрахъ албо дивовискахъ, нигды невидѣный видоку Рад. Ог. 1048.—Пріятель єго поуфалый... зъ инишими на дивовійско выйшолъ и обачивши пріятеля своєго въ тяжкомъ разѣ, крикнетъ на справцовъ: потерпѣте, нѣчого той не виненъ Рад. (Марк.) 83.—Людъ... бѣжалъ на оноє дивовиско Жив. Св. 195.—На которій то соборъ и дивовиско, а не такъ задля набоженства, множество народа зобралося Літ. Сам. 42.

ДИВОНКА, *рж. Див.* **Дѣвонька.**

XVIII. Chtoz zo mnoiu bude horki slozy piti, koli niet diwonki, kotoruiu lublu Укр.-Р. Арх. IX, 10.—Porodyla Dywonka krasonku Dytonku, malenku Пер. Мат. I, I, 112 (1719).

ДИВОСИЛЪ, *рм. Росл.* Inula Helenium L.

XVIII. Взят луту, з кори дубовой опаленной зробленного, и варит в оном корѣнниє о Маковеє, то єст дивосилу, щавел конский Дн. Марк. IV, 253.

ДИВОТВОРНЫЙ, *прикм. Що дивні речі творить.*

XVII. Игры дивы творящыя или дивотворныя Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Жел. 1642).

ДИВОТВОРЦА, *рм. Той, що дива творить.*

XVIII. Тѵверій вторицею изгонит из Рима скомраховъ, кукнеровъ и дивотворцовъ Рук. № 45, к. 3-б.

ДИВСТВО, *рн. Диво, чудо, дивовижа.*

XVII. Див': Дивство, на див що оуробленоє Бер. Лекс. 34.

ДИВЧАТКО, *рн. Див.* **Дѣвчатко.**

XVII. Дети своє, то єсть дивъчатко Кристину, которой толко лѣтъ девсть, и хлопца росказалъ в дому учити Кн. Гродск. Луцк. 905 (1638).

ДИВЧЫНА, *рж. Див.* **Дѣвчина.**

XVII. Дивчыну, на йме Галку перенаняли Кн. Гродск. Луцк. 60 (1639).

XVIII. Tiazenko tuzu da bez moie diwczyny Укр.-Р. Арх. IX, 14.

ДИВЧЫНОНКА, *рж. Див.* **Дѣвчинонка.**

XVIII. Diuczynonka choroszaia, bud na mene łaskawaia Укр.-Р. Арх. IX, 11.

ДИВЪ, *рм.* 1. *Річ дивна, незвичайна, диво.*

XVI. Якожъ предся ихъ в томъ нѣкоторіє винуютъ же поблудили, в чомъ бы меншій дивъ хотя бы тыє и поблудили. Але єсли всего. свѣта голова заблудила, на цѣлый дивъ походило Арх. ЮЗР. I, VII, 265 (1587).

XVII. Дивъ якій—дивъ, чудо, дівство, щудъ Синон. сл.-р. 20.—Бгъ... до великого абы ихъ привюлъ диву... дивнѣйшеє оучинилъ чюдо Лѣк. на осп. ум. 5.—Учините хвалу именеви Господа Бога вашего, который учинилъ зъ вами таковыи дивы Копист. Пал. 886.—А што пишетъ отступникъ Креуза, же Кирилъ святый до Риму пришолъ и тамъ живота своєго доконалъ, не великій дивъ пишетъ ib. 998.—Великий дивъ и взрокъ повѣдали намъ нашѣ посланцѣ, ижъ... слышаный былъ страшли-

вый голосъ з неба Ак. ЮЗР. I, VI, 711 (1636).— Стал'ся теды надзвычайный дивъ в' заматерѣлой Єлисавеѳѣ Єв. Калл. 821. — Игры дивы творящыя или дивотворныя Гол. II. М. II, 211 (Поуч. Жел. 1642).—Что ж за дивъ, же дна нинѣшнего земное Нбо на двох парах братій... завѣшуєтъ? Рад. Він. 316. — През панство Троя славное и моцное мѣсто праве дивъ свѣта збурена єстъ през Ґрековъ ib. 1590. — Всюды по селахъ ходячы (ошуканцы), дивы, чары и гусла якієсь справовали, накшталтъ чарнокнижниковъ Крон. Полск. 387. — Кроль... великимъ коштомъ з дивами справилъ веселье ib. 395.

XVIII. Дивъ єдинъ станулъ, же єдна сверѣпа уродила зайца Рук. Хрон. 157.—Дивы великие въ Полоцку ib. 439.

Не дивъ, *не диво, не дивно.*

XVI. Але не дивъ! Якое имя, таковая и ѳилосоѳия Отп. И. П. кл. Остр. 1093.—Але не дивъ! Бо у васъ и Євангелия Хрыстова спокоємъ не вылежытъся Антир. 725.—Не дивъ, же тонучій и вишью ся хапаєтъ! Хр. Фил. Апокр. 1424.

XVII. И не див, же не знаєшъ: тепер Богу знаєма, а з людей никому Др. Ол. Ч. Б. 133.— И не дивъ: якийс былъ люциперъ, таковыи сут и діаволи Рад. Він. 400.—Не дивъ то въ молодыхъ лѣтехъ дасти ся увести мовами людскими Літ. Густ. м. 42.

На дивъ, у дивъ, *на диво.*

XV. Высотою же и величествомъ и прочимъ оукрашениемъ всѣмъ в дивъ оудобренѣ Ип. 706 (1197).

XVII. Огъ был з' пароду олбримовъ которого ложе было... желѣзное, и ховано єго долго на дивъ в' рабацѣ Літ. Рук. 44-б.

2. *Потвора, дивогляд.*

XVII. Сірены: Дивъ морскій, до пояса станъ панянскій, а далѣй рибѣй Бер. Лекс. 309.— Аще чудо, или дивъ нѣкій от жены родится приключит и аще образъ члчій имѣти не будетъ да не будетъ крщенъ Тр. П. М. 10. — Седмоголовый дивъ зъ морскихъ нутровъ выходячій Дм. Рост. 99 (1697).

3. *Назва лиховісної істоти в не християнській демонології.*

XVI. Дивъ кличетъ връху древа велитъ послушати земли незнаємѣ Сл. о п. Иг. 9.— Уже връжеса дивь на землю ib. 25.

ДИВЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Дикий.*

XV. Нападоша на мя акы звѣрье дивии около шатра Ип. 120 (1015).

XVI. Онагръ-оселъ, дивый лось Лекс. 11.

XVII. Покармъ зась мой былъ Акриды и медъ дивый Рад. Він. 1399.

XVIII. Видѣхъ... пустіє вали... тилко звѣремъ дивиимъ прибѣжищемъ и водворенієм сущии Вел. Сказ. 3.—И то ся называєтъ мед дивый, тотъ єст дикій, самородный Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).

ДИГИСТАРЪ, *рм.* (пол. dygnitarz). *Див.* **Диґнитаръ.**

XVII. Алеѯандеръ в' тымъ Дому Дигистаръ Велможный Пер. Отч. Спб. 1911 г. 105 (1627).

ДИГНИТАРСТВО, *рн. Див.* **Диґнитарство.**

ДИГНИТАРЪ, *рм. Див.* **Диґнитаръ.**

ДИГНИТАТОРЪ, *рм.* (пол. dygnitarz). *Див.* **Дигнитаръ.**

XVII. Мы дигнитатори урядники земскіє и кгродскіє шляхта рыцарство и обывателе повѣту пинского Гол. II. М. I, 297 (Ат. 1627).

ДИГНѢТАРСТВО, *рн. Див.* **Диґнѣтарство.**

ДИГНѢТАРЪ, *рм. Див.* **Диґнитаръ.**

XVIII. Сторожи дигнѣтаровъ и урядовъ земскихъ обѣцовать будутъ панове коммисари Літ. Вел. II, 246.

ДИҐА, *рж. Фіґа?*

XVI. Продавати... кгалганъ, цетваръ и иншіе зелья, дикги, розынки кошемъ Ак. ЮЗР. I, 136 (1552).

ДИҐНИТАРСТВО, *рн.* (пол. dygnitarstwo). *Достоїнство, гідність.*

XVI. Обѣцуємо и повинни будемо: достоєнствъ и дикгнитарствъ и урядовъ землѣ нашей Волынской духовныхъ и свѣтскихъ... не умепшати Хр. Фил. Апокр. 1072.—Всѣ духовные... тые дигнитарства духовные держати, уживати, рядити и справовати мають Ак. ЗР. IV, 237 (1600).

XVII. Угопенся за марными того свѣта дигнитарствы и набыте презъ нихъ маєтностей Вопр. 108.—Над вси оздобы и дикгнитарства свѣтскіе, в'згарду и насмѣвиско Хво на собѣ зносити зезволяєтъ Карп. Каз. Вг. — Іаков и Іоан... хотѣли собѣ дикгнитарства або великого достоинства Єв. Реш. 34-б.—Розныи Бгъ на сем свѣтѣ межи людми роспорядилъ диґнитарства албо годности Рад. Ог. 349.

ДИҐНИТАРЪ, *рм.* (пол. dygnitarz з лат. dignus). *Достойник, високий урядовець.*

XV. Жаденъ зъ дикгнитаровъ, старост, врядниковъ и обывателевъ панствъ Ак. ЗР. I, 56 (1443).

XVI. Ихъ милости паны рады, дикгнитары, урядники и рыцерство релии Кгрецкое Арх. ЮЗР. I, I, 510 (1596).—Осветъченье Берестейское дикгнитаровъ и духовъныхъ противъ паномъ посломъ Антир. 559.

XVII. Безъ вѣдомости и призволенья всѣхъ становъ такъ духовныхъ... якъ тежъ и безъ

свѣтсткихъ (княжатъ, дигнитаровъ, урядниковъ, пановъ, шляхты, рыцерства) Копист. Пал. 1129.—Алеξандеръ в-'тымъ дóму дигнитáръ велмóжный мужъ в коронѣ валечный и въ цéркви побóжный Тит. 186 (Земка 1627).

XVIII. Печатари, маршалки и иншіє дворовіє дигнитари Вел. Сказ. 185.

ДИҐНѢТАРСТВО, *рн. Див.* **Диґнитарство.**

XVII. Санъ: Діґнѣтарство. Достоинство. Станъ, оурадъ, възван'є Бер. Лекс. 143.—Диґнѣтарство—санъ достоинство Синон. сл.-р. 20.

XVIII. Ради дигнѣтарствъ гоноров и инних всяких сегосвѣтних маловременних суєтствий Вел. Сказ. 184.—Дигнѣтарства коронніи абы при коронних зоставали—а Литовскіє при Литвѣ Літ. Вел. II, 506.

ДИДАҐМА, *рж.* (гр. διδαγμα). *Наука, навчання, лекція.*

XVII. Дідаґма: Наука, котораа нас оученшими, албо вѣдомшими албо мудрѣйшими чинит Бер. Лекс. 34.

ДИДАСКАЛЪ, *рм.* (гр. διδάσκαλος). 1. *Учитель, навчитель.*

XVI. По обѣдѣ хлопци мають писати сами на таблицахъ кождый свою науку, выданую имъ отъ дидаскала Ак. ЮЗР. II, 183 (1586).—Дидаскалы школы Лвовской братской и иныхъ спудеовъ, на се угожихъ, на проповѣданіє... благословляємъ Ак. ЗР. IV, 37 (1591).

XVII. Пишете ми о дидаскалѣ албо мистрѣ школномъ Гол. П. М. I, 200 (Л. Кир. 1614).—(Ректоръ) якъ дидаскала такъ и спудеєвъ въ ихъ повинностехъ на кождый день постерѣгати и в чотыри неделѣ екзамен Пам. КК. 1, 39 (1624).—По Школахъ всѣ Дидаскалове яко найпилнѣй своихъ оучневъ заправовали Гол. П. М. II, 359 (Кор. Н. 1645).

XVIII. Прошу покорне поклонитися отъ мене... дидаскалу соборному Києвскому... и всѣмъ паномъ зостаючимъ въ школѣ соборной Гр. Барск. IV, 34.—Поємъ Іосифъ отроча и веде єго ко учителю и розсмѣяся Ісъ и рече дидаскале правдивая речь єсть, что тебѣ речетъ оцъ мой Єв. Θоми 43.

2. *Учена людина.*

XVII. Книжникъ—дидаскалъ Синон. сл.-р. 34.—Было тежъ и въ Россіи нашей дидаскаловъ много, а которыи писма зоставили Копист. Пал. 913.

ДИДИЗНА, *рж. Див.* **Дѣдизна.**

XV. Какъ Продъкове єго заживали што бы и унъ отчизну и дидизьни Своє заживалъ ЮРГр. № 93 (1459).

XVII. Отдалъ єму Давидъ царь всю дидизну Рук. Хрон. 100.

ДИДИТСТВО, *рн. Див.* **Дѣдицтво.**

XVII. Отци св. здавна предзрили и предувидѣли оторваньеся и отпадене заходней церкве отъ правовѣрнихъ вызнанья и дидитства Копист. Пал. 677.

ДИДИЧНЫЙ, ДИДЫЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Дѣдичный.**

XVIII. Чему подлугъ тихъ же пактовъ Подгаєцкихъ старостовъ и пановъ дидичнихъ до добръ не пустили? Літ. Вел. II, 242.—Дидычнымъ бувъ паномъ Оп. ст. Млр. II, 511 (1702).

ДИДИЧЪ, *рм. Див.* **Дѣдичъ.**

XVI. Старшимъ презвитеромъ, яко власнымъ дидичомъ добръ и именей церковныхъ Арх. ЮЗР. I, I, 258 (1590).

ДИДОНЬКО, *рм. Здрібн. від дід, дідусь.*

XVIII. Уважаимо ж дидоньку, жешми межи людми Вірші Воскр. II, 3 (1719).

ДИДРАГМА, ДИДРАХМА, *рн.* (гр. δίδραχμον) *Монета в дві драхми.*

XVII. Дідрахма: Двѣ драхмѣ, рожай монеты, 20 пѣнязей маючій Бер. Лекс. 266.—Двѣстѣ дидрагмъ сребра О обр. 50.—За Петра дідрахма была заплачена Копист. Пал. 527.

ДИДѢЗНА, *рн. Див.* **Дѣдизна.**

XVII. Озмижъ Руфъ... за жону... абыс воскресилъ сѣмя Єлимелеха на твоей дидѣзни Крон. Боб. 71-б.

ДИЖА, ДИЖКА, *рж. Див.* **Дѣжа.**

XVII. Посуды деревянной: дижъ хлибныхъ дви, корытъ чотыри Оп. им. Дан. Апост. 263.—Меду присного дижъку одну Гол. П. М. II, 235 (Фунд. Чтв. 1642).

I. **ДИЙ,** *присл. Див.* **Дей.**

XVII. Тогожъ дня повил ми камараш, же дий казал господар лист писати до Львова Льв. Ставр. 90 (1627).

II. **ДИЙ,** *рм.* (гр. Διός). *Зевс.*

XVI. И на иконахъ написуємъ Іс Хрістосъ, а не Аполона или Дия Сп. прот. Лют. 51.

ДИКАВѢТИ, *дс. Дичавіти.*

XVII. Іды тучитсѧ тѣло, дикавѣютъ тогды смыслы и мысли Єв. Калл. 148.—Єв. Вил. 76.

ДИКОВИНА, *рж. Дике дерево.*

XVII. Єсли Богъ прирожоних лѣторослій не пощадѣлъ, пощадитъ ли диковины Копист. Пал. 807.

ДИКОВИНКА, *рж.* 1. *Див.* **Диковина.**

XVII. Горкій то, заправды, овоцъ въ костелѣ Рымскомъ нынѣшнемъ уростили отступникове, не въ матицу винную, але въ диковинку, въ

лѣсную, горкую илонку вщеплени ставшися Копист. Пал. 689.

2. *Незвичайна річ.*

XVIII. Посланий енералъ маіоръ... при отданю Хмелницкого подарунковъ, за диковинку вдячне тамъ принятихъ, gди предложилъ Хмелницкого и реляцию... заразъ возбудил оною короля Вел. Сказ. 122.

ДИКОСТЬ, *рж. Лютість, жорстокість.*

XVI. Свертпіе, дикост Зиз. Лекс. 106.

XVII. Свертпіе, *або* свертпство: Дичъ, Дикость, срогость, окрутность Бер. Лекс. 143.

ДИКТАТОРЪ, *рм.* (лат. dictator). *Найвища особа з необмеженою владою, диктатор.*

XVII. Римяне... выбрали диктатора Крон. Боб. 148

ДИКТАТЪ, *рм.* (пол. dyktat з лат. dictata). *Припис, правила.*

XVII. За новими... ухвалами и диктатами папезскими идучи Копист. Пал. 783.

ДИКТИЛІОВАТИ, *дс. Дистилювати (?).*

XVIII. Водку того корѣнья диктиліованного по 6 лотовъ випивати Млр. дом. лѣч. 27.

ДИКТОВАТИ, *дс.* (пол. dyktować з лат. dictare). *Проказувати кому, що той мае писати, диктувати.*

XVII. Апслъ Іоанъ... Прохорови диктовалъ Еvгліе пишучому Гал. Кл. Раз. 461.

ДИКЦІОНАРЪ, ДИКЦЪОНЕРЪ, *рм.* (пол. dykcjonarz з фр. dictionnaire). *Словник, лексикон.*

XVII. Дикционар на десту, нѣт его. Дикціонар кватуор, лѣнкгварум на пул дестю Арх. ЮЗР. I, XII, 13 (1619).—Дикционаръ латинский Пам. КК. I, 121 (1627).—Из дикционара лацѣнского и лѣтописи теразнѣйших лѣт слова зась нѣкоторіи з лацѣни, котрих заживают в мовѣ люде полѣтичніе Пер. иссл. и мат. 108.

XVIII. За дикцъонеръ Морелѣ далъ 12 р. Дн. Марк. III, 103.

ДИКЪ, *рм. Неускромлений, дикий кінь.*

XVI. Кони з диковъ. Хтобъ коня або колько ихъ выгналъ з диковъ, маеть кони тые привести до замку Арх. ЮЗР. VII, I, 83 (1552).

ДИКЫЙ, *прикм.* 1. *Лютий, жорстокий.*

XVI. Свертпый, дикій Зиз. Лекс. 106.

XVII. Бестіа, *албо* Дикое а окрутное звѣрѧ Бер. Лекс. 2.—Дивій, ый: Дикій, срогій, окрутный, лютый ib. 34.—Животное: Вшелѧкій звѣръ свойскій и дикій ib. 43.—Дикій—дивій сверѣпъ, прудкій. Дикое що — животное безсловесное Синон. сл.-р. 20.

2. *Не домашній, не свійський (про звірята); не садовий, не культурний (про рослини).*

XVI. Черпичіе, фикгъ диких дерево Зиз. Лекс. 110.—Медъ дикый Ев. Пер. (рк.), 26.—Князь... побилъ... вепровъ дикихъ великихъ осмъ Кул. Мат. I, 52 (1583).

XVII. Кози дикой кровю коли помажешъ жили скорчание—омягчаетъ Рук. № 362 к. 264-б.

XVIII. Видѣлемъ кабана дикого Хоз. Гетм. II, 188 (1706).—Мед дивый, тотъ ест дикій, самородный и див'ный, Бгом оурожен'ный, але не от пчелъ, як иные розумѣют быти мед диких пчелъ Пам. укр. м. II, 70 (Рк. Тесл.).—Винограды оніе именуются дикіе, того ради, яко мало ихъ дозирають и очищають Гр. Барск. I, 95.—Зогналисмо козу дикую и гонили близко Дн. Марк. I, 250.—Зъ той пекарни дикой живой козелъ Оп. им. Дан. Апост. 13.—Лѣси чорніе, темніе, полніе звѣру дикого ib. II, 3.

3. *Не оброблений, не заселений (про місця).*

XVII. Зашедши в дикую велми пущу Жив. Св. 85-б.—Знатный товарищъ Максимъ... пошелъ... въ дикія поля, славы себѣ рыцарской ища Эварн. Источн. I, 567 (1694).—Приѣхавши знову взялъ 4ста люду поихалъ въ дикіи поля Літ. Льв. 254.—З Запорожжа през поля дикіе... козака бѣдного шлетъ въ городи Літ. Сам. 4.

XVIII. Потомъ вскорѣ за прешествіемъ ханскимъ Украини, и за отдаленем ея от нея в степи дикіе ку Криму, прибило до Хмелницкого войско козацкое Вел. Сказ. 92.—На степу дикому зострѣлъ іеродіякона Онуфріевского Листи Коэнт. 12. — Многіе были ватаги охотніи полководци, которіи, въ степахъ дикихъ ѣздя, нечаянно на татаръ нападали Кр. оп. Млр. 36.—Въ дикихъ поляхъ упражъняя ся звѣрми ib. (рк.) 159 (1506).

4. *Нецивілізований, дикун.*

XV. И в то веремѧ примчаша к нима Половцина дикого Ип. 379 (1149).

XVIII. Енералъ Кентъ яко дикій шотляпецъ ни языка ни права малороссійского не знаючій Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 129 (1751).

5. *Що не належить до організації, самоправний.*

XVI. Гляпь, што (другий) броитъ якись владыка вашъ дикий (неслыханый) Дорогобужъский въ епаръхии митрополитовой Антир. 861.

XVII. Тотъ дикій епископъ Меѳодій благословеніе давать пе годенъ Эйнг. Млр. Дух. 210 (1663).

6. *Нелюдський.*

XVII. Не любити ближнѧго єсть знакъ оумыслу дикого Домецк. 64.

— кая жена. (пол. dziwożona). *Мітична істота у віруваннях укр. карпацьких верховинців.*

XVII. Не могутъ взяти вѣди, чаровници, вѣтєрницѣ лѣсныи и метерицѣ и дикіи жены и хованцѣ Угр. Заг. 59.

— коє мясо, *хоробливі наросні на рані* Caro luxurians.

XVIII. Якъ коневи дикоє мясо въ якой ранѣ єсть, спали кълка подошовъ Укр. Госп. Пор. 63.—О дикомъ мясѣ. Спалить гадину и купервасу и прикладать до рани Млр. дом. лѣч. 47.

ДИЛАТИ, *дс. Див.* **Дѣлати** 1.

XVIII. Skazy, szczo diwonka diłaie bez mene, czy spit, czy noczuie, czy s kim besieduie Укр.-Р. Арх. 10.

ДИЛІОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Дилованье.**

XVII. Хату, свѣтелку, ипъбаръ, комору и диліоване и баню... продала пну Ісаку Акт. Старод. кн. 3.

I. **ДИЛО,** *рн. Див.* I. **Дѣло.**

XVII. Посылал для твоего государева дила в Києв Кул. Мат. I, 24 (1604).

II. **ДИЛО,** *рн. Див.* II. **Дѣло.**

XVI. Diło rozorwanoie, s kotoroho możet byti dobroie wrobleno Пам. КК. IV, II, 29 (1545).

ДИЛОВАНЬЕ, *рн.* (пол. dylowanie з нім. Diele). *Паркан зроблений з «дылю».*

XVII. През дилованє манастира помененои церкви перелижши, до дверей церковных добываючисе, колодку одбияли Арх. ЮЗР, I, VI, 491 (1621).—Баръканъ, альбо дилованъє, около того дъвору огороженоє, побъралъ и позвозил ib. III, IV, 493 (1650).

XVIII. Day że mne ruczonku czerez dyłowanie Укр.-Р. Арх. IX, 16. *Див.* **Дылованье.**

ДИЛЬНЫЙ, *прикм. Див.* **Дѣловый.**

XVI. Porochu hakownicznoho dwa Kameni a dilnoho porochu pułtora Kamienia Пам. КК. IV, II, 29 (1545).

ДИЛЯ, *присл.. Див.* **Дѣля.**

XVI. Зрозумили єсми, диля чего якосми могли служилисмися у єго господар. милости причиною нашею Гол. II. М. I, 154 (Л. См. 1598).

XVIII. Змилуйсѧ дилѧ нбнаго Бга Ал. Тиш. 54.

ДИЛЯЦІЯ, *рж.* (пол. dylacja з лат. dilatio). *Відклад, відволока, відрочення.*

XVII. Не заслоняючися... жадными причинами и диляциями правными, повинни будемъ... стати и скутечне успраделивити Арх. ЮЗР. I, I, 465 (1605).—Досытъ чинечи, позваные диляции на мунименъта, зъ которых бы се евиктор показалъ, въ прошлыє роки земъские. за взятєм дедуковали ib. I, VI, 560 (1625).

ДИМАРСКЫЙ, *прикм. Що його вживають «димарі».*

XVII. Полецилъ єму... мѣхи димарские Ракуш. 55.

ДИМАРЪ, *рм. Робітник, що топить з руди залізо.*

XVIII. При той же руднѣ слободка, въ ней мастеровыхъ людей: кузнецовъ четыре дворы, димаровъ два дворы, курачевъ четыре дворы Оп. им. Дан. Апост. 74.

ДИМЕНИЦЯ, *рж. Рід опуху: карбункул.*

XVIII. Когда покажется карбункул, то ест дименицья, зараз треба кров з руки пустит и около тоєй дименицѣ посѣкти тѣло пущадлом Дн. Марк. IV, 254.

ДИМЕРКА, *рж. Будівля, де топлять руду.*

XVII. На одной плотине рудню а на другой димерку на рѣчке Ворзне поставилъ Ген. сл. Черн. п. 227 (1681).

ДИМНОВАТЫЙ, *прикм. Імлистий, туманний.*

XVIII. Ночъ свѣтла, тиха и димновата почасти Дн. Марк. III, 367.

ДИМЧАТЫЙ, *прикм. На колір як дим.*

XVIII. Полиця на полуоберѣ димчатом Кн. ризн. 42-б.

ДИМЪ, *рм.* 1. *Див.* **Дымъ** 1.

XVII. Воздух сплюгавлен єстъ сварами и клятвами,... димом нечистимъ жертвъ бѣсовскихъ Рук. № 202, к. 231.

XVIII. Тотъ димъ пускать в носъ весма полезно Млр. дом. лѣч. 43.—От наступуючого... войска козацкого показалися быти Полякомъ дими и прахи земнии, конскими копитами от земли възрушеннии Вел. Сказ. 38.—Еvропу... были запалили и димами военними затмили ib. 253.—Обачивши на своє око повстаючіє отъ Константинова дими и огненіє великіє заради, не пойшолъ туда Літ. Вел. IV, 18 (Пов. 1728).

2. *Див.* **Дымъ** 3.

XVIII. Который сторожъ стоитъ в полѣ.. тому дается из диму по шостаку Мат. Полт. Полк. II, 52 (1722).

ДИНАРЪ, *рм.* (пол. denar з лат. denarius). *Давня дрібна монета.*

XVII. Динар', зри Драхма Бер. Лекс. 266.—Драхмъ важитъ пол пята гроша, якожъ динар Літ. Рук. 15-б.

ДИНИСЪ, *рм. Блудяга, туляч (?).*

XVIII. Толко бѣда мнѣ: нѣ человѣка у монастиру доброго не имѣю, все диниси, да и великіе, и мандроси; вѣтеръ а вѣтеръ Листи Конт. 24.

ДИННЫЙ, *прикм. від «диня».*

XVII. Сѣмя динное... толчено дробно... нечистоту згонит Рук. № 362 к. 257-б.

XVIII. Сѣмя динное варить в водѣ Млр. дом. лѣч. 29.

ДИНЯ, *рж. Див.* **Дыня**.

XVII. Дини варени в водѣ, и тою водою лице ȣмиваемъ, тогда бѣло бȣдет Рук. № 362 к. 257-б.

XVIII. О диняхъ: Сѣмя динное варить в водѣ Млр. дом. лѣч. 29.—Якъ динѣ всюди ся валяють Вірші нищ. 4, 33.—Динъ же и кауновъ и рижовъ сѣяннихъ веліе изобиліе Гр. Барск. II, 43.

ДИПЛ(І)ОМА, *рж.* **ДИПЛ(І)ОМЪ,** *рм.* (гр. δίπλωμα, лат. diploma). *Грамота.*

XVII. Листъ, названый диплома... моеи власной персонѣ служачый на митрополію Киевъскую, Галицкую и всея Росіи привилей Гол. П. М. II, 22 (П. Мог. 1633).—Привилей... ведлугъ диплiомы поданой... набылемъ Діар. Фил. 72.

XVIII. Рѣчъ Посполита... оразъ между короннiе статути и права, вмѣсто застави руки кролевской диплiома, з оними инферовала Вел. Сказ. 251.—Оддалъ Его Милости диплiомъ для написанья грамоты протекцыалной Діар. Хан. 59.

ДИПТИХЪ, *рм.* (гр. δίπτυχος). *Граматка, поминальник.*

XVII. Папежовъ Римскихъ... зъ книгъ Поминалныхъ—диптиховъ вимазали Копист. Пал. 664.

ДИРА, *рж. Отвір у чому; відтулина.*

XVI. Stena murowanaia rozrysowała się, kotoroi diri czołowik może prolisty Пам. КК. IV, II, 96 (1545).—Чомужъ ся важилъ дирею, а не дверми... лѣз'ти? Ист. о разб. Флор. соб. 468.—И не жаловалъ бымъ и остатка убогое маетности, хотямъ въ ней вже не малую диру детъкамъ своимъ учинилъ, двое именье продавъши Антир. 603.—Яко былъ на пастырство дирею влезъ, такъ же въ дири въ дорозе зле животъ скончалъ Кул. Мат. I, 76 (1600).

XVII. Дирою влѣзли, а не дверми Вопр. 100.—Тогда въ городъ на учинившуюся подкопами прорву не бросилися бить на дирахъ тотъчасъ турковъ и землею въ мешкахъ затыкати по-прежнему дири, но всѣ утекать начали Літ. Сам. 284.—Разъ до коморы в которой его оцъ былъ замкнулъ, дирою одною гледѣлъ Жит. Св. 1678 р. 403.

XVIII. Есть окно или дира велика посредѣ глави храма Гр. Барск. I, 133.

ДИРАВИТИ, *дс. Діру в чому робити.*

XVII. Диравилъ еси себѣ уши часто а приправлялъ еси заушницѣ з перелъ Діал. о см. 272.

ДИРАВЫЙ, *прикм. Що має в собі діру або діри.*

XVI. Schowanie na tyie reczy welmy zło y dirawo y nedobre nakryto Арх. ЮЗР. VII, I, 143 (1552).—Верхъ побитье диряво ib. VII, II, 24 (1552).

XVIII. Подушка... аксамитная зеленая диравая Літ. Вел. IV, 117 (Реестръ Пал.).—Казанъ мѣдяній великій силѣтрявій диравій ib. 118.

ДИРЕКТОРЪ, ДИРЕКТЪ, *рм.* (пол. dyrektor з лат. dirigo, directus). *Керівник.*

XVIII. Директоръ войни Хотѣнской, Свѣтлѣйшій Принцъ Владиславъ синъ Королевскій Літ. Вел. I, прил. 37.—Комисия и тогди не утечетъ, когда войни престанетъ пора, которои хощу мѣти самого короля директомъ Вел. Сказ. 69.

ДИРЕКЦІЯ, *рж.* (пол. dyrekcja з лат. directio). *Провід, керівництво.*

XVIII. Памятаем ми, панове козаци,... под дирекцiею нашею... службу вашу Вел. Сказ. 14.—За зле на мя мѣти ізволишъ, жемъ будучи под дирекъцiею и завѣдованемъ твоей велможности, смѣлем без консессу и позволеня его зъ дому ... отехати ib. 20.—Князь, зъ прочими войсками Московскими и Козацкими, подъ дирекцiею Васютиною, полковника Нѣжинского бывшими, уступилъ отъ Днѣпра до Лубень Літ. Вел. II, 28.

ДИРИГОВАТИ, ДИРИҐОВАТИ, *дс.* (пол. dyrygować з лат. dirigere). *Керувати, проводити.*

XVII. Поводове иначей позовъ свой диригують, а иначей се въ реестръ вписали Гол. П. М. I, 389 (Кіев. Вып. 1629).—Окрут... нехай сама... Тройца рачитъ... дириґоуючи допровадити Розн. Каз. 54-б.

ДИРИЦА, ДИРКА, ДИРЯ, *рж. Див.* **Дира**.

XVII. Видячии през дирки, сутъ ωчи, которые сут темныи в старых Кн. Рож. 101.—Въ головѣ дирокъ три Діар. Фил. 154.—Збройному наменшая диря в зброи вадит, бо нею проникнути желѣзо неприятелское может Жит. Св. 308.

XVIII. Вложит в гарнець, в яком-би били на сподѣ дирки Дн. Марк. IV, 253.—Двѣ ди-

рицѣ мали сутъ отъ прободенія гвоздного въ время распятія Христова Гр. Барск. II, 242.

ДИСЕЙШИЙ, *прикм. Див.* **Дзѣсяйший**.

XVI. Не просили о жалобу, ани о помочъ, яко дисейшіи казнодѣи подъ опеку и оборону велможамъ далися Сп. прот. Лют. 168.

ДИСЕНТЕРІЯ, *рж.* (гр. δυσεντερία, лат. dysenteria). *Хорість: кривавиця, червінка.*

XVII. Єдна невѣста терпѣла болезнь от Дисентеры Гал. Н. н. 21.

XVIII. Дисентерія панує между людми Укр. Госп.Пор. 73.

ДИСКОММОДОВАТИ (кого), *дс.* (пол. dyskomodować за лат. incommodare). *Учинити кому трудноці, прикрість.*

XVIII. Катаръ мене дискоммодовалъ Дн. Марк. III, 397.

ДИСКОРДІЯ, *рж.* (лат. discordia). *Незгода.*

XVII. Тую дискордію форитуютъ Копист. Пал. 1114.—Унея тая, або рачей дискордія, шаленство и незгода ib. 1129.

ДИСКРЕТНЕ, *присл.* (пол. dyskretnie від лат. discretus, фр. discret). *Обережно, оглядно, скромно.*

XVIII. Не напоминай нѣґди нѣкого з гнѣвомъ албо зе злости, але з помѣркованіемъ, скромне и дискретне Полѣт. 54.

ДИСКРЕЦІЯ, *рж.* (пол. dyskrecja з лат. discretio). *Обережність у мові, шанування чужих таємниць.*

XVII. Былъ заможный и знаючійся на дискреціи Стат. Полоцк. Бр. 18.

ДИСКУРОВАТИ, *дс.* (пол. dyskurować з лат. discurrere). *Розмовляти, провадити «дискурсъ».*

XVII. Єму то зъ вами дискуровати єдна была утѣха Рад. (Марк.) 11.

ДИСКУРСЪ, *рм.* (пол. dyskurs від лат. discursus). *Розмова.*

XVII. Црквъ... выдворными дискурсами се не бадаєт Карп. Каз. Дч.—Нам не діскурсовъ теперъ година, але рачей жалости и срдечного поболѣнѧ Тит. 112 (Копист. 1625).—Невдаваюся в Жидовскіє прѣнія албо дискурсы Тр. П. М. 912.

XVIII. Былъ съ Єго жъ Сіятельствомъ дискурсъ о сборѣ грошей Діар. Хан.13.—Первіє зъ однимъ толко паномъ на уѣдиненіи много щось разговоровавъ, потомъ и при присутствіи... разніи проводилъ дискурси ib. 58.—Ласкавѣйшимъ и приятнѣйшимъ въ дискурсѣ показалъся Дн. гетм. канц. 54 (1723). — Въ кождомъ дискурсѣ... вистерѣгай ся розширати мовы над потребу Полѣт. 53.

ДИСКУСТНЕ, *прикм. Провадячи дискусію, дискусійно.*

XVIII. Не одважайся лаяти албо напоминати тихъ, котріи до тебе не належать, хиба бы тя до того примушала христіанская милость, и то учинишъ дискустне Полѣт. 54.

ДИСПЕНСА, *рж.* (пол. dyspensa від лат. дс. dispensare, фр. dispense). *Відпуст гріхів, звільнення від якого церковного припису, розгрішення (обряд у християн).*

XVIII. Жолнѣръ забѣваючій Неприятеля, єжелибы хотѣлъ быти Капланомъ, повиненъ мѣти от Єпспа Диспенсу Собр. Прип. 111.

ДИСПЕНСОВАТИ, *дс.* (пол. dyspensować від лат. dispensare, фр. dispanser). *Відпускати гріхи (обряд у християн).*

XVIII. Єпспъ от Бигаміи подоб'ственныя диспенсуютъ, въ Бигаміи зась реалной, и доброволномъ забойствѣ диспенсовати не можетъ Собр. Прип. 68.

ДИСПОЗИЦІЯ, *рж.* (пол. dyspozycja з лат. dispositio). 1. *Розпорядження.*

XVII. Леваду... пустилем в диспозицію вѣчистую... отцу Ігумену Мгарскому Ак. Мг. м. 85 (1625).—Тотъ монастыръ Лѣщинскій знову ся до диспозыціи нашой... вернути маєтъ Ак. ЗР. V, 13 (1633).—Написанъ сей тестаментъ в дому небожчиковском, при честных священницех, за вѣдомостю отца протопопи тут при смертелной диспозициѣ будучихъ Тест. Адам. 170 (1688).

XVIII. Въ свою диспозицію и завѣдованьє по килкодесятолѣтнемъ небреженіи обняти Унів. Маз. 4 (1708).—По покойномъ Кондрату Огієнку безъ диспозиціи писменной... всѣ добра позосталіє отъмерли Мат. ист. ЮР. 49 (1716).

2. *Положення.*

XVIII. Диспозиція города Дербенѣ таковая єсть Дн. Марк. II, 56.—Диспозиція свѣта сего, котоpій пониже луни обрѣтается ib. 255.

ДИСПОНОВАТИ, ДИСПУНОВАТИ, *дс.* (пол. dysponować від лат. disponere). 1. *Розпоряджатися, порядкувати.*

XVII. Волно им будетъ, яко своѣми власними ґрунтами владѣти, користовати, дат, кому продат и як хотя диспоновати вѣчними часы Ак. Полт. Гор. Ур. II, 56 (1669).—В том полю помененый Татарин... яко своим добрим, у вѣчност диспунуючи, пожитковал Мат. и зам. 164 (1670).—Тен дворъ волно будетъ Остапови... ку своєму диспоновати пожитку Прот. Полт. С. II, 111-б (1685).—Волно теды єму, Апанасу, тим пляцомъ... шафовати и диспоновати Акт. Старод. кн. 77.

XVIII. Имъ самимъ и потомкамъ, по ихъ будучимъ, моць владѣти и диспоновати Мат.

ист. ЮР. 51 (1716).—Добрами владѣть по волѣ и благоизобрѣтенію своему диспоновать оними якъ хотя и охранять Арх. Мот. 187 (1764).—Тим лѣсом купленим яко своимъ власнимъ мает зуполне владѣти... и яко ку найлѣпшому своему пожитку диспоновати Кн. Мѣск. Полт. 48 (1794).

2. *Приготовляти до смерти.*

XVIII. Отецъ Лѣсаневичъ бувъ у пана суддѣ и диспоновалъ пана суддю на смерть, исповѣдовалъ и коммунѣковалъ Дн. Марк. I, 139.

3. *Призначати.*

XVII. (Дары) которіи обраны и млтвою диспонованы на Тѣло и Кровъ Хву Рук. Црк. 16.

ДИСПОТОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Диспутоватися**.

XVIII. Хотѧчи диспотоватисѧ з нимъ Ал. Муз. № 417, к. 3-б.

ДИСПУТА, *рж.* (пол. dysputa з іт. disputa, фр. dispute). *Див.* **Диспутація**.

XVII. Диспута єтго Спиридона Крон. Боб. 275-б.

ДИСПУТАТОРЪ, *рм.* (пол. dysputator з лат. disputator). *Хто диспутує, змагається.*

XVII. Были подъ тотъ часъ, гдѣ тыи диспутаторове папезскіи на кумгеравсъ безумне выкрикали Копист. Пал. 939.

ДИСПУТАЦІЙНЫЙ, *прикм. від «диспутація».*

XVII. И сами на поєдинокъ той диспутацiйный, за помочою Божею, для нынѣшнего выступили бисмо Копист. Пал. 923.—Презъ мене за общимъ всѣхъ до того Совѣту належачихъ Совѣтомъ безъ жадныхъ заводовъ діспутацiйныхъ учинено быти належало Гол. П. М. I, 307 (Смотр. 1628).

ДИСПУТАЦІЯ, *рж.* (пол. dysputacja). *Усний науковий спір; змагання, диспут; розправа.*

XVI. Въ жадную диспутацыю о томъ сторона поводовая не вдаєтъ Арх. ЮЗР. I, VI, 173 (1597).

XVII. Стѧзаніе: Въызысканіе, выпытоване, выбадованесѧ. Діспутаціѧ, гадка, спиране, пытане, розважане, розбиране, гадане Бер. Лекс. 159.—Непрекпонаный в диспутаціи—безпрекословный Синон. сл.-р. 49.—Старане твоє было о свѣт'ских якихъ наоуках и... в диспутаціахъ на пляцу Лѣк. на осп. ум. 24.—Намъ часу сего жаднихъ диспутацій не потреба Копист. Пал. 923.—Просилъ єго... абы єму диспутаций з' аріяны дозволилъ Жит. Св. 523.—Оттол уросла диспутаціа межи Іовомъ и пріятели над утрапенемъ єго Кн. Рож. 91.—Іло... шолъ до школы и почалъ всѣхъ наукою и диспутаціею перевышшати Гал. Н. н. 41.—Павелъ Єпископъ Бурґенскій написалъ диспутацію Савла з' Павлом' Гал. М. Пр. (пр.) 7.—Дионисій яко над ин'шіи оучоншій оудал сѧ з' ним в' диспутацію и розмовы Пам. укр. м. III, 308 (Перем. Прол.).—Где мудрецъ, где научоный, где в' диспутацiй кохаючій сѧ тогосвѣтней? ib. IV, 206 (Рк. Ослав.).—Философы... вдавалися въ диспутацию з Оригеном Крон. Боб. 258.

ДИСПУТАЧЪ, *рм. Див.* **Диспутаторъ**.

XVII. Марко Ефесскій митрополитъ премудрѣйшій диспутачъ Ак. ЗР. IV, 225 (1600—5).

ДИСПУТОВАТИ, -СЯ, *дс.* (пол. dysputować від лат. disputare). *Провадити диспути, змагатися.*

XVII. Стѧзую: спираю, пытаю, діспутую Бер. Лекс. 159.—Стѧзахусѧ къ другъ другу діспутовалисѧ з' собою ib.—Диспутовати, то єсть любопрѣтися о вѣрѣ не єстъ намъ потреба Копист. Пал. 909.—З' иными невѣрными... частокроть великимъ безпеченствомъ розмовлѧлъ и диспутовал Тр. постн. 398.—Єго знашли въ Іерслимѣ в' црквѣ сидѧчого межы оучителѧми... диспутуючого з' ними Гал. Кл. Раз. 311.—Против жидов писали и з ними диспутовали Гал. М. Пр. (пр.) 6.—Стый Спиридонъ... поднялся диспутовати Крон. Боб. 275-б.—Всѣ... диспутоватися з сваром перестали ib. 276.—Всѣ тоє слово вдячне похвалили и диспутовалися Рук. Хрон. 275.

XVIII. З ними диспутоватся и розмовляти буду о вѣрѣ Єв. Реш. 337 (1710).

ДИССЕНТЕРІЯ, *рж. Див.* **Дисентерія**.

XVII. Хоробою Диссентеріи, то єсть, бѣгунки знѧтый, з' животом' южъ мѣлъ розвѧзатисѧ Тр. постн. 283-б.

XVIII. Якимъ Глѣнскій... отъ диссентеріи умре Дн. Марк. III, 231.—Получили писма зъ Ромна о слабости материнской отъ диссентеріи ib. 380.

ДИСТИНКЦІЯ, *рж.* (пол. dystynkcja від лат. distinctio). 1. *Різниця, відрізнення.*

XVII. Отколь мають тую дистинкцію, же апостолъ Петръ єстъ ординаріусъ, або зверхный пастырь, а инши вси апостолове екстраординаріи, легатове або посланникове? Зъ которого пятого єvангелія тую дистинкцию взяли? Копист. Пал. 371.

2. *Розділ.*

XVII. Талмут' вашъ в' порѧдку первом', в' Трактатѣ 1, в дістинкціи 9 фалшивую науку такую, написаную маєтъ Гал. М. Пр. 47-б.

ДИСУНИЦКЫЙ, *прикм.* (з лат. dis+unita). *Неуніятський.*

XVII. Жаловалъ и протестовалсе на превелебъного его милост отца Петра Могилу, метрополиту Киевского дисуницкого Гол. П. М. II, 317 (Пр. Дуб. 1645).

ДИСУРІЯ, *рж. Сечовий провід.*

XVIII. Прослися и нѣкій искусный врачъ, многіе и различніе болѣзни исцѣляяй, найпаче же дисурію си. есть проходъ водный Гр. Барск. II, 351.

ДИСЦИПЛИНА, *рж.* (лат. disciplina). *Кара.*

XVII. И претожъ ся такъ хижо оба тыи порочныи герстове удѣяли, поки бы ихъ была отъ патріархи духовная дисциплина и деградація не зашла Копист. Пал. 1064.

ДИСЦИПУЛЪ, *рм.* (пол. dyscypuł з лат. discipulus). *Учень.*

XVII. Павелъ єпископъ Бурґенскій написалъ диспутацію Савла з' Павломъ' и розмову дисципула з' Маґистромъ Гал. М. Пр. (пр.) 7.

ДИСШКРЕЦІЯ, *рж.* (пол. dyszkrecja з лат. discretio). *Ушанування, ласка.*

XVIII. О дисшкреціи ханъской в день Воскресенія Господня ку Хмелніцкому явъленъной Вел. Сказ. 25.

ДИТИНА, *р. сп. Хлопець або дівчина в стосунку до своїх батьків; людина дитячого віку.*

XVII. Дитиною противко старым ся ставилъ Бер. Вірші, 87.—Илкошин Кар, сховавши в притворѣ дітину, дал злот 1 Арх. ЮЗР. I, XI, 372 (1630).—Приспособила собѣ дитину з Іваном Бутом, которую дитину, по дрова телѣжками поехавши, тая Маря нецнота дитя тое тиранско смерти предала Ак. Полт. Гор. Ур. II, 107 (1671).—Для чого ти гнался за моею дитиною? Кн. Мѣск. Полт. 2 (1691).—Защо правѣ ти за моимъ дитиною гонилъ Прот. Полт. С. I, 146-б (1691).—Ты зосталес злым дитиною Крон. Боб. 29-б.—Єщем дитина а вже вдовица Жит. Св. 235-б.

XVIII. Богданъ Хмелницкій досталъ фортелно оный листъ королевский у Барабаша, тогда дитинѣ его восприемникомъ бывшаго Кр. оп. Млр. 219.—Плястеръ зделать, на груди прикладать дитинѣ Млр. дом. лѣч. 45. — Въ колодязѣ нашомъ дитина плаваетъ Суд. Инкв. 196 (1713).—Тогды юж бабу до себе призоветъ, коли ся юж дитина народит Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).—Заколиши дитину Тих. № 11, к. 40.—Дитина разумѣется которая не имѣетъ семь лѣтъ Стат. 191-б.

ДИТИНЕЦЪ, *рм. Див.* **Дѣтинецъ.**

XV. Людье же видивше Татары на городѣ устрѣмишас побѣгнути до дитиньца Ип. 853 (1261).

ДИТИНКА, *рж. Здрібн. від «дитина».*

XVII. Тые рѣчи знову вливаны в дитинку мают быти Пам. КК. I, 51 (1624).—Приточиласе справа о дитинку змерщую Ак. Нѣж. Маг. 12.

XVIII. Поганове жадной и найменшой дитинцѣ не фолґовали Укр.-Р. Арх. IX, 50.

ДИТИННЫЙ, *прикм.* **Дитячий.**

XVII. Тые твои аркгумента бы знаку до взросту и цвиченя дитинного не служатъ Вопр. 106.—Що бы выдал на сукнѣ обуви и розные потребы дитинные, тое оному вертати Арх. ЮЗР. I, XI, 391 (1636).—Дитинние молодие лѣта Ак. Полт. Гор. Ур. I, 106 (1667).—Федора зась и сама тогожъ Федченка одъ смерти дитинное уволнила Ак. Нѣж. Маг. 12.—Игрыска дитинныи Рад. Ог. 1117.—Чачки то сут дитинные, тепер в' рукахъ, а завтра в' болотѣ Рад. Він. 1341.—От дитинныхъ лѣтъ ажъ до смрти своей Гал. Гр. Розм. 20.—Погане без розумныи хотѣли головы человѣчіи дітинныи офѣровати Гал. Боги пог. 22. — Одложилъ онъ таляреи два и золотий до взросту дитиного Прот. спр. пот. 25.—Слѣдъ... пойшолъ дитинний и чоловѣчий до садовинъ Акт. Старод. кн. 40.—Часомъ то бываетъ въ молодыхъ дитинныхъ лѣтехъ Крон. Боб. (др.) 326.—Плачу дитинного не было слыхати Рук. Хрон. 34.

XVIII. Сина зась в заставѣ посилати отлюдъ не возможно для того ижъ... в дитиних зостает лѣтех Вел. Сказ. 69. — На нитки до дитинного платя 2 к. Дн. Хан. 78. — Дши... приходят от Бга всемогущого ко оживленю тѣла дитинного в матерней утробѣ Пам. укр. м. IV, 35 (Рк. Сок.).

ДИТИНСТВО, *рн. Дитячий вік, дитячі літа.*

XVII. Оумѣ з дитинства вправити его в цвъченье Тест. Вас. 45.—Пнъ нщъ... в дитинствѣ негде и кгдеся забавилъ тылько в Цркви Бер. Вірші 87.—Животъ мой з дитинства былъ стислый Рад. Він. 1399.—Христосъ еще з дитинства почалъ працовати Домецк. 101.—Я з дитинства естем вихована в роскошах Зб. 1693 р. к. 80.—Умерла в дитинствѣ моемъ Рук. Хрон. 25.

XVIII. Іоаннъ Креститель от дитинства лѣтъ своихъ на безлюдной зостававъ пущы Науки парох. 124.

ДИТКИ, *р. мн. Див.* **Дѣтки.**

XV. Имает поити доброволне съ своею панею съ своими дитками ЮРГр. № 87 (1454).

XVIII. Во вифлеемъ посилаешь малихъ дитокъ посѣкаешъ ЦАМ № 33, к. 30.

ДИТЯ, *рн. Див.* **Дитина.**

XVI. Дѣтище, дитѧ Зиз. Лекс. 98.—И мыслили в'сѣ в срдци с'воемь рекоучи ш'то то за дитѧ боудетъ Єв. Пер. 27.

XVII. Птенец': Дитѧ каждого птаха Бер. Лекс. 132.—Маленкому дитяти покармъ дорослыхъ не єстъ пожиточенъ Вопр. 106.—Над дитѧмъ будешъ мовити Гал. Кл. Раз. 522.—Тая Маря нецнота дитя тоє тиранско смерти предала Ак. Полт. Гор. Ур. II, 107 (1671).—Тоє о сыну моємъ, яко то дитяти, старанємъ мѣлъ, же б єго до науки отдати Др. Ол. Ч. Б. 137.—Похоронивъ оную Химку сполне и з тим дитям Кн. Мѣск. Полт. 30 (1693).—Тоє дитя нехай ѣдет з братиєю своєю до отца Крон. Боб. 30.

XVIII. Чтыренадесѧтъ тысѧщъ дитей малыхъ убивъ Иродъ ЦАМ. № 475, к. 16-б.—Іосифъ стый з' дитѧмъ и маткою удався до Єгvпту Науки парох. 122.—Кладутъ... ягня пред Дитя Укр.-Р. Арх. X, 437.

Див. **Дѣтя.**

ДИТЯТКО, *рн. Здрібн. від «дитя».*

XVII. Дай ложечку дитятку варивца сырого Кул. Мат. I, 79 (1602).—Тебе в маломъ Дитятку вызваваємо Бер. Вірші, 73.—Дитятко оноє... плачетъ Розн. Каз. 8-б.—Видѣлъ Ха в Сакраментѣ Еvхарістіи яко дитѧтко малоє Гал. Кл. Раз. 107.—Станулъ при ней сам Господь... в образѣ дитятка Лѣств. 47-б.—Дитятко оноє глянувши на игумена засмѣялося Зб. 1693 р. к. 128.

XVIII. Пастушки з ягняткомъ перед тимъ дитяткомъ на колѣна упадают Укр. -Р. Арх. X, 437.—И любили тоє дитѧт'ко самъ црь Фараонъ и црвна и в'си вел'можы Пам. укр. м. I, 247 (Рк. Тесл.).

ДИТЯЧИЙ, *прикм. Дитячий.*

XVII. Дитячих сорочок двѣ Прот. Полт. С. II, 258-б (1694).

XVIII. Вишлевая жупанина дитячая Быт. млр. обст. 350.—Бабѣ дитячой даны 50 к. Дн. Хан. 119.

ДИФИДЕНЦІЯ, *рж.* (пол. dyfidencja з лат. diffidentia). *Підозра, недовірство.*

XVIII. Церковъ Божія православная въ тамошномъ разграничномъ краи внѣшныхъ и внутренныхъ дифиденціяхъ уставичными отъ иновѣрныхъ супостатъ бываєтъ опримована аггравацiями Літ. Вел. III, 567.

ДИФФЕРЕНЦІЯ, *рж.* (пол. dyferencja з лат. differentia). *Різниця.*

XVII. Якаѧ дифференцыѧ межы млекомъ... а съвершенным брашномъ Карп. Каз. Єв.

XVIII. Судіямъ надлежитъ смотрѣти и вѣдати дифференцію сроковъ земскихъ двократнихъ и однократнихъ завитихъ С. і Р. 16-б.

ДИФѲОНГЪ, ДИФѲОНҐЪ, *рм.* (греческ. δίφθογγος). *Двозвук, дифтонга.*

XVII. Діфѳонґъ: Двогласный, двѣ писмѣ гласных съвокупл, съставлѧют єдино писмо, як оу=ȣ и проч. Бер. Лекс. 267.—Собра всѣхъ писменъ со дифѳонгами 38 Копист. Пал. 990.

ДИХАВИЦА, -ЦЯ, *рж. Хорість: астма, ядуха.*

XVIII. На дихавицю. Кашель єсть знакомъ дихавицѣ Укр. Госп. Пор. 65.—На дихавицу коневѣ. Мясо вовчеє змѣшавши з овсом, давать Млр. дом. лѣч. 19.

ДИХАВИЧНЫЙ, *прикм. Що стосується до дихавиці, хорий на дихавицю.*

XVII. (Конь) не дихавичный, на всѣ члонки здоровий Ак. Нѣж. Маг. 10.—За кони шлюбовали: же не крадениє, не дихавичниє и не носатиє Прот. спр. пот. 28.—За которого (коня) при продажи шлюбовалъ, же некраденний, не носатий и не дихавичный Акт. Старод. кн. 71.

XVIII. Жена зъ медіяни кровъ пускала для дихавичной своєй болезни Дн. Марк. III, 148.—Для лѣкарства коням найпаче кашляющимъ и дихавичнымъ Арх. Вид. м.; Інстр. (1767).—Тую юху дихавичнимъ конямъ давай пити Укр. Госп. Пор. 65.

ДИХАНЬЕ, *рн. Див.* **Дыханье.**

XVII. Диханіє—духъ, диханіє Синон. сл.-р. 20.

ДИХАТИ, *дс. Див.* **Дыхати.**

XVIII. Главу и кости ломитъ, коло сердца нудно в обоих бокаХ колет, и дихати трудно Зб. № 1748. к. 8-б.

ДИЧАТИ, *дс. Лютувати.*

XVI. Сверѣп'ствую, исверѣпѣю, дичаю Зиз. Лекс. 106.

XVII. Разсверѣпѣваю: Дичаю. бес'вюсѧ, роздичую, беством Бер. Лекс. 135.—Дичаю—свѣрѣпѣю, разсверѣпѣваю Синон. сл.-р. 20.

ДИЧИНА, *рж. Дике звіря, дикий птах.*

XVIII. Зъ Смѣлого стрелцѣ дичину привезли Дн. Марк. I, 118.—Дичину ты выпустилъ Сковор. 69.

ДИЧКА, *рж. Дике, нещеплене дерево.*

XVIII. Порожніє мѣста дичками засаженни, а на другихъ дичкахъ прищепліовано Дн. Марк. I, 130.

ДИЧЪ, *рм. Лють, лютість, жорстокість.*

XVI. Сверѣп'ство, дичъ Зиз. Лекс. 106.

XVII. Сверѣпіє, або сверѣпство: Дичъ, Дикость, сроґость, окрутность Бер. Лекс. 143.—Дичъ—свѣрѣпѣпіє или сверѣпство Синон. сл.-р. 20.

ДИЧЬСТВО, *рн. Див.* **Дѣдицтво.**

XIV. Єго дѣдичьство собѣ оузѧти не оусхочеть ли король самъ заплатити дасть тому то дичьство кто єго потѧжеть ЮРГр. № 3 (1352).

ДИШЕЛЬ, *рм.* (пол. dyszel з нім. Deichsel). *Дрюк, що до нього припрягають коні у двокінному повозі.*

XVIII. За приробленe дишля до коляски 15 копѣекъ Дн. Хан. 121.—Посилаю дерева на дишлѣ Арх. Вид. м; екон. спр. (1759).

ДИШКАНЦѢСТА, *рм.* (пол. dyszkancista від сер.-лат. discantus). *Хто співає дисканта.*

XVIII. Дишканцѣста и басъ... пили днесъ квасъ Вірші воскр. 226.—Велѣлъ обискати хлопцовъ двохъ дишканцѣстъ Кн. Нос. 10.

ДИШКРЕТНЫЙ, *прикм.* (пол. dyszkretny з лат. discretus, фр. discret). *Чемний, делікатний.*

XVIII. Они, яко люде дишкретнии, умѣтимуть тоє вашой ханской милости часу своєго отвдячити Вел. Сказ. 44.

ДИШКРЕЦІЯ, *рж.* (пол. dyszkrecja з лат. discretio). *Пошана, ушанування, ласка.*

XVIII. Ханъ зъ такою явился дишкърецією ку Хмелницкому, же зараз зъ дому своєго на кватеру єго приказалъ одослати три куффи вина Вел. Сказ. 27.—Чаплинского без жаднои дишкреции похвативши... въсадили на коня іb. 36.—А особливе зъ дишкреціи нашей войсковой чрезъ сей листъ нашъ просимъ, абись на насъ войско Низовоє былъ ласкавъ Літ. Вел. III, 58.—Всѣ тіє отдались до дишкрецѣє и въ рукахъ нашего войска обрѣтаются Дн. Марк. III, 377.

ДИШКУРОВАТИ, *дс.* (пол. dyszkurować з лат. discurrere). *Див.* **Дискуровати.**

XVII. Петръ в' першомъ своємъ Посланіи такъ о поваз҇ѣ Архієрейской дишкуруєтъ Тит. 369 (П. Мог. 1646).—Большей не дишкурую Діар. Фил. 118.—Стый Хризостом такъ о том пунктѣ дишкуруєтъ Тр. П. М. 915.—Яко Філософъ дишкуруєтъ о речах створеных, а яко Θеологъ дишкуруєтъ о речах несотворопыхъ Гал. Кл. Раз. I, 2-б.—Пишет Плютархъ, ижъ на бан'кетѣ седмъ мдрцевъ давных дишкѹровали Рук. № 362, к. 117-б.

XVIII. Доволно дишкуруючи о зборахъ... пробавили въ посидѣню годинъ зо три Дн. Гетм. Канц. 8 (1722).

ДИШКУРСЪ, *рм.* (пол. dyszkurs). *Див.* **Дискурсъ.**

XVII. (Цикавость людская) охочая до дишкурсов Дм. Рост. 12 (1693).

ДИШЛЕВЫЙ, ДИШЛІОВЫЙ, *прикм. від дишель, що має при собі дишель.*

XVIII. Карета... дишліовая Оп. ст. Млр. 202 (1722).—Тарадайка дишлева Арх. Вид. м.; екон. спр. 67 (1754).

ДИЯБ... ДИЯВ... *Див.* **Діяб... діяв...**

ДИЯДИМА, *рж. Див.* **Діадема.**

XVI. Диядима—шата кролевска Лекс. 5.—Даруємъ... яже на главе диядиму Антир. 551.

ДИЯК... ДИЯЛ... ДИЯМ... ДИЯР... *Див.* **Діяк... Діял...** *і т. д.*

ДИЯТИ, *дс. Див.* **Деяти.**

XVIII. Бжиѧ мати... чуды диєтъ ЦАМ. № 475, к. 22-б.

ДИЯТИСЯ, *дс. Див.* **Дѣятися.**

XVI. А то дей диялося в неделю Арх. ЮЗР. VIII, III, 383 (1583).

XVII. Распрошу... его про вισти, што ся диет у землі королевскої Кул. Мат. I, 24 (1604).—Szczo sia dijet z namy Kron. Ierl. I. 116 (1648).

ДИѲѲЕРЕНЦІЯ, *рж.* (пол. dyferencja з лат. differentia). *Спір про границі.*

XVII. Подал пер облятам акъты... сеймом прошлым на успокоєне диѳъѳеревъций граничьныхъ ординованихъ стверженіє Пал. Изб. I, 19 (1639).

ДІАБЕЛЪ, *рм.* (пол. djabeł з лат. diabolus). *Див.* **Діаволъ.**

XVIII. Можешь заразъ утекать до Вавилона, албо рачей до пекла, до отца твоєго діабла Літ. Вел. I, (пр). 4.

ДІАВОЛСКЫЙ, *прикм. Дияволові належний.*

XVII. В другую сѣтку діаволскую... упавъ Єв. Реш. 4-б.—Всѣхъ вызнавцовъ Імени Гда ншего Іс Ха до офѣръ діаволских примушал Жит. Св. 535-б.

ДІАВОЛЪ, *рм.* (гр. διάβολος). *Злий дух, біс, чорт, диявол (в християнській демонології).*

XVII. Діаволъ: оболгатель, звадца, развратник, непріѧзнь, потварца, блюзнѣръ, чорт Бер. Лекс. 266.—Діаволъ на Словенскій языкъ борбу тую маєтъ Ак. ЮЗР. II, 210 (И. Виш).—Учници бовѣм', нѣм' почали Діавола выганѧти, невѣрили, же могут' то оучинити Єв. Калл. 453.—Мѣли люде за боговъ, діаволовъ, которыи в' болванах мешкали Гал. Кл. Раз. 92.

XVIII. Человѣкъ бѣснующыисѧ и на тѣлѣ от діавола тѧжко мучимый Науки парох. 93.

ДІАДЕМА, ДІАДИМА, *рж.* (гр. διάδημα). *Пов'язка, що її давні царі носили на голові, діядема.*

XVII. Діадима: Обвѧзка на головѣ Кролевской, Вѣнец, коруна, тоеж' митра. мето: отѣѧ-

нѥ царско Бер. Лекс. 266.—Цесарская здобитъ діадема Єв. Вил. 22-б.—Крстъ стый єст' то скипетрум црстыѧ, єст то Діадима красоты Рад. Ог. 473.

ДІАКОНСТВО, *рн. Гідність диякона, дияконство.*

XVIII. Треба... абы мѣлъ... до Діакон'ства лѣтъ 22 Собр. Прип. 54.

ДІАКОНЪ, *рм.* (гр. διάκονος). *Духовна особа, нижча від священика дияк*он.

XVII. Діаконъ: Слуга Бер. Лекс. 266.—Священники нѣжинскіе с протопопою своимъ Максимомъ и ігуменомъ и діаконами двома Літ.Сам.42.

ДІАЛЕКТИКА, *рж.* (гр. διαλεκτική). *Уміліcть розправляти філософічно.*

XVII. Лоґіка: Діалектіка, Розмова бесѣдованье Бер. Лекс. 292.—Безъ поганскихъ хитростей и руководствъ, се же єсть, кграматикъ, риторикъ, діалектикъ Ак. ЮЗР. II, 210 (И. Виш.).—Исъ Хс и Апостолове не научали диалектики и красномовства Кроп. Боб. 276.

ДІАЛЕКТИЦКЫЙ, *прикм. від «діалектика».*

XVII. Терпѧтъ, же сѧ оудали болше за свѣцкою Діалектицкою вѣдомостю и оумѣєтностю О обр. 202.

ДІАЛЕКТЪ, *рм.* (гр. διάλεκτος). *Язик, мова.*

XVII. Прирожоный свой Славенскій Діалектъ або ѧзыкъ любишъ и выслаѵуєшъ, и силу єго розумѣючи, радъ, Книги того Діалекту читаєшъ Тит. 74 (Копист. 1623).—Первѣй языкомъ Полским, а теперъ Діалектомъ Рускимъ зъ Друку выданоє Гол. П. М. II, 358 (Кор. Н. 1645).—Наука християнская... зложоная... барзо простою мовою и діалектом Єв. Реш. 1.—Лѣтавецъ, якъ латинским діалектом называєтс Інкубусъ Шумл. Зерц. 38.

XVIII. Укази зъ С. П. Бурха, на русскомъ и польскомъ діалектахъ напечатаныє, достались тутъ Дн. Марк. III, 351.

ДІАЛОГА, *рж.* **ДІАЛОГЪ, ДІАЛОҐЪ,** *рм.* (гр. διάλογος). *Розмова; твір у формі розмови двох осіб.*

XVII. Діалогъ: Бесѣдовник' Бер. Лекс. 266.—Аѳанасій стый в' Діалогу против Македоніану, реклъ Кн. о Вѣрѣ, 92.—Діалогъ єго зъ Турчиномъ о св. Духу Копист. Пал. 950.—Ориген... великих блудовъ допустил ся... в' диалоѕу з Кандидом Крон. Боб. 258-б.

XVIII. Діалога, іл разговор пастырей Разг. наст. 1.

ДІАМЕНТИКЪ, *рм. Здрібн. від «діаментъ».*

XVII. Перстенковъ золотыхъ три: один болший з шмелцемъ и чтырма діаментиками, другий менший з туркусомъ, третий з діаментикомъ бѣлымъ ческимъ Пам. КК. I. 119 (1627).

ДІАМЕНТОВЫЙ, *прикм.* 1. *До діяманту належний; діямантами оздоблений.*

XVII. Послала до цесаря... столѣк диаментовы Кул. Мат. I, 164 (1624).—(Бог) сердцє назвалъ каменемъ діаментовым Гал. М. Пр. (пр.) 3.

XVIII. Панагія... з коронкою Діаментовою РКПЛ. 7.

2. *Міцний, твердий, як діямант.*

XVII. У нась... нѣмашъ упору, єдно статечность діаментовая Копист. Пал. 319.

ДІАМЕНТЪ, *рм.* (пол. diament з сер. лат. diamentum). *Кристалічний вугіль, найтвердіший з усіх мінералів, належить до найкоштовнішого шляхетного каміння діямант.*

XVII. Адамантъ: Діаментъ, або твердый, неужитый, Алмаз, москов.: дорогій камень Бер. Лекс. 224.—Корона... якъ діаменты, каменямъ была сажена Бер. Вірші, 85.—Все теды то напамѧти своєй яко на твердомъ Діаментѣ вырисовавши, Спаситела нашего укрижованого просимъ Тит. 280 (П. Мог. 1632).—Двѣ скринѣ казал зверху украсити сребром и золотом и диаментами Зб. 1693 р. к. 60.

XVIII. Нѣбы діаменты зъ полчаса палали Діар. Хан. 23.—Посреди креста камень блакитный шафѣръ, въ низу шафѣра діаментъ малый Кн. ризн. 1.

ДІАРГЕЯ, *рж.* (гр. διάῤῥοια, лат. diarrhoea). *Розвільнення шлунку, бігунка.*

XVIII. Для лѣченія єя, въ болѣзни єя приключившойся єй по рожденію, кашлю жестокомъ болю въ правомъ боку, діаргеи Дн. Марк. III, 172.

ДІАРІУШЪ, *рм.* (пол. diariusz з лат. diarium). *Щоденник.*

XVIII. От діаріуша Самоила Зорки... получилем досконалшоє о томъ запустѣніи украинскомъ вѣденіє Вел. Сказ. 3.—Діаріушъ или журналъ, то єсть повседневная записка Діар. Хан. 9. — Нѣчого потребного до уписаня въ діаріушъ не случилось Журн. Дан. Апост. 76.

ДІДРАХМА, *рж. Див.* **Дидрагма.**

XVII. Статир зась, сикль и сребреникъ, одно єст, двѣ дідрахмѣ то єст, и 10 грошей Літ. Рук. 15-б.

ДІЄВЪ, *прикм. від «дий». Зевсів.*

XVI. Не Дієвъ образъ, но Предтечевъ Посл. ст. Арт. 1250.

XVII. Кто слѣпому снови Евхариѧ жерца Диєва очи приверпулъ Гал. Кл. Раз. 458.

ДІЄЦЕЗ(И)АЛЬНЫЙ, *прикм.* (пол. djecezjalny). *Епархіяльний.*

XVII. Абысте... на соборъ дієцезиалный прибыти не омешкали Гол. П. М. II, 25 (П. Мог. 1633).

XVIII. Иноци мающіи Црквы Пірохіалныи, повинны бывати на Соборахъ Дієцезалныхъ Собр. Прип. 71.

ДІЄЦЕЗІЯ, *рж.* (пол. djecezja з гр. διοίκησις *Єпископська епархія.*

XVII. Кождый въ своей дієцезіи єстъ наивыший Копист. Пал. 520. —Прикладъ типографский... волно въ дієцезіи его пастырской милости збивати, продавати Черн. Тип. 574 (1679).—Отправуючи помѣстныи соборы въ дієцезіи нашой... о пьянство упоминали єсьмо священниковъ Ак. ЗР. V, 202 (1687).

XVIII. За отцемъ Тризною номѣнатомъ епископіи Бѣлоруской, згодне всего Православія на тую Бѣлорускую дієцезію обраннимъ, просили Літ. Вел. II, 488.—Того року оу свою дієцезію пріяв владыка Андрей Бѣчинскіи Слѣшъ Літ. Гукл. 78.—Ієрей засъ хотячій от єдныя Диєцезыи въ инную Диєцезыю перейти, повиненъ взяти... Грамоту свѣдѣтелную Собр. Прип. 56.

ДІЄЦЕЗІЯНИНЪ, *рм.* (пол. djecezjanin). *Мешканець певної дієцезії, епархії.*

XVII. Диєцезияном нишимъ... ласка, покій и милосердие от Бга Пам. КК. I, 22 (1670).

ДІЄЦЕСІЯ, *рж. Див.* **Дієцезія**.

XVIII. Клир дієцесіи Мункачовской Літ. Гукл. 80.

ДІЛЕММА, *рн.* (гр. δίλημμα). *Софізм, що дає на вибір між двома суперечними судами.*

XVII. Задалъ Хс єдного часу Жыдомъ Ділемма такоє Гал. Кл. Раз. 386.

ДІОГОТЬ, *рм. Див.* **Деготь**.

XVIII. Требуєтъ... для робленя діогтю и смоли лѣсу Журн. Дан. Апост. 82. — Діогтю чистого вѣдеръ десять Арх. Вид. м.; Умова з Коноплею (1758).—Краски живіи умочивши въ правдивий діоготь, давати кождой товаринѣ Укр. Госп. Пор. 70.

ДІОГТІОВЫЙ, ДІОГТЯНЫЙ, *прикм. Див.* **Дегтевый**.

XVIII. Отбѣранє зъ діогтярень, въ пущи Перелюбовской будучихъ, діогтяной повинности Унів. Дан. Апост. 63.

Діогтіовоє. *Див.* **Дегтевоє**.

XVIII. Діогтіовоє и иніє приходи мѣсту належачіє при тихъ всѣхъ пожиткахъ цале заховуєтъ Арх. Мот. 203 (1770).

ДІОГТЯРНЯ, *рж. Див.* **Дегтярня**.

XVIII. Отбѣранє зъ діогтярень, въ пущи Перелюбовской будучихъ, діогтяной повинности Унів. Дан. Апост. 63.

ДІОЦЕЗІЯ, ДІОЦИЗІЯ, *рж. Див.* **Дієцезія**.

XVI. Преложеныє их, хто в чией диоцизыи будеть нам господару без омешканья давати знати мають Арх. ЮЗР. I, VI, 190 (1597).

XVII. Которіи зъ Діоцезіи Святительства твоего овде знаходилися и самовидцами... были, дали южъ о томъ справу Ап. Ал. 303.—Одъ старшихъ отцевъ (до мене ведлугъ діоцезіи и мѣстцъ сеймового въ справи той судити належныхъ) былемъ сужоный Діар. Фил. 94.—Єпископи въ своихъ діоцезіяхъ справовал- Рук. Хрон. 295.

ДІСКОСЬ, *рм.* (гр. δίσκος). *Церковне начиння, де кладуть вийняті з проскури частэчки.*

XVII. Діскос: Талѣръ, широкаѧ миса Бер. Лекс. 34.—Діскосъ або лавида. Блюдце, жертозник малый ib. 267.

ДІЯБЛЬ, *рм.* (пол. djabeł з лат. diabolus). *Див.* **Діаволъ**.

XVIII. Слухайте, діаблы, Хс маѣ тут веселѣлъ сидѣти Пам. укр. м. I, 293 (Рл. Тепл.).

ДІЯВОЛИНЪ, *прикм. Що походить від диявола.*

XVII. Мерзкий балвохвалца... сынъ діяволинъ Жит. Св. 148-б.

ДІЯВОЛСКЫЙ, *прикм. Див.* **Діаволскый**.

XVII. Корен... всѣмъ злостям и превротностям діяволским пыха Єв. Реш. 4-б.

ДІЯВОЛЪ, *рм. Див.* **Діаволъ**.

XVI. Діавол, оболгател', взадцъ Зиз. Лекс. 98.

XVII. Чаровники за бога мають діаволовъ Гал. Гр. Розм. 12-б.

XVIII. Рек Бгь ко діаволу: А ты Сотоно откол ходишь? Пам. укр. м. I, 261 (Рл. Тепл.).

ДІЯКОНСКЫЙ, *прикм. Що належить дияконові.*

XVI. Можетъ мети местце єпископъское, єрейское, дияконское и подъдияконъское Антир. 743.

ДІЯКОНЪ, *рм. Див.* **Діаконъ**.

XVI. На некоторыхъ местъцахъ иєреєзе, дияконове и поддияконове єще дѣти родять Антир. 743.

XVII. Єфрем' діаконъ Едескій Гал. Кл. Раз. 486.

XVIII. Єдинъ тамо отъ діяконовъ младъ помѣташе церковь Гр. Барск. I, 231.

ДІЯКЪ, *рм.* (гр. διάκονος). *Духовна особа, нижча від диякона.*

XVI. Пришлите до насъ чотыри діяки Ак. ЮЗР. I, 142 (1558).—Өедоръ Гавриловичъ, диякъ церкви Рождества Христова Ист. о разб. Флор. соб. 475.

XVIII. Зібрав до себе поповъ потаемне і оучоныхъ діаковъ жыдовских и фѣлізофовъ мудрых Пам. укр. м. II. 138 (Рк. Тесл.).

ДІЯЛЕКТИКА, *рж. Див.* **Діалектика.**

XVI. Але подобло рыхлей (где) в корчме за горилкою научилесь ся тое диялектыки! Отп. И. П. кл. Остр. 1117.

ДІЯЛЕКТЪ, *рм. Див.* **Діалектъ.**

XVIII. К.фисму третую переведлемъ зъ інныхъ діялектовъ, противу еврейского, на славенскій Дл. Марк. I, 158.—Чтутъ двомя діялекти, Греческимъ и Арапскимъ Гр. Барск. II, 46.

ДІЯМЕНТИКЪ, *рм. Здрібн. від «діяментъ».*

XVIII. Перстень шафѣровий зъ діяментиками Дн. арк. III, 349.

ДІЯМЕНТОВЫЙ, *прикм. Див.* **Діаментовый 1.**

XVIII. Далемъ тобѣ перстень діяментовій Марк. IV. 223 (Лист. аз.).—Перстень диямент…ій Арх. Сул. 218 (1744).

ДІЯМЕНТЪ, *рм. Див.* **Діаментъ.**

XVII. Перстень оло…ный з' діамѧнтомъ Гал. Кл. Раз. 75.—Да перлинъ, которых называютъ диямеnти Прот. Полт. С. II, 3 (1675).—Твердѣйший естъ ныжъ діяментъ Рук. № 0.4º 86 л. 53-б.

XVIII. Перстень з... однимъ дияментомъ Арх. Сул. 218 (1744).—Адамантъ, драгій каменъ, общенарицаемій діяментъ Гр. Барск. II, 309.—Я ѧт(ѧ многіе скар'бы и поклажаи от вѣка схованые: золото, срѣбро, перла, женчуги, діѧменты, камѣнѧ дорогоцѣн'ное Пам. укр. м. IV, 297 (Рк. Тесл.).

ДІЯРИУШИСТЪ, *рм. Автор «діяріушу».*

XVIII. К заки зъ Хмелницкимъ, по свѣдителству Твардовского и сего діяріушиста Титлевского, 12 суденъ зъ арматами Турецкими розбили Літ. Вел. I (пр.) 28.

ДІЯРІУШЪ, *рм. Див.* **Діаріушъ.**

XVIII. Зорка... о всѣхъ рѣчах и поведеніях совершенно вѣдалъ, а доконале и пространно в дияриушѣ своемъ оное описалъ, котрий діяриушъ былъ въ товариша моего Силѣвестра Бихоаца Вел. Сказ. 31.—Случимися на самій початокъ обрѣсти между шпаргалами еденъ тилко аркушъ рукописный Полскій, часть діяріуша Руского о зъездѣ Люблинскомъ въ себѣ имущій Літ. Вел. II, 484.

ДЛАВИТИ, *дс.* (пол. dławić). *Давити.*

XVII. Въ поляхъ дикихъ коло шляховъ Муравскихъ татаръ длавилъ Сб. лѣт. 92 (Кієв. лѣт.).

ДЛУБАЧЪ, *рм.* (пол. dłubacz). *Тлумач, викладач.*

XVII. Длубачъ писма стого Тит. 278 (П. Мог. 1632).

ДЛУГЫЙ, *прикм.* (пол. długi). *Довгий.*

XVII. Счесливого повоженія на усимъ отъ Господа Бога на часи длугие В. М. вѣрне зичю Гол. П. М. I, 159 (Л. Ст. 1602).

ДЛУҐЪ, *рм.* (пол. dług). *Див.* **Долгъ.**

XVII. Мария... просила на Майстратѣ мененованного Сидора на двѣ раты оный длукгъ ему виийщувати Прот. спр. пот. 6 (1690).—Никита... заносилъ жалобу на Стефана, жителя Стародубовского, о двадцет талярий винного на немъ длукгу Акт. Старод. кн. 55.

ДЛУЖЕКЪ, *рм.* (пол. dłużek). *Здрібн. від «длугъ».*

XVII. Пану Траволинскому... зоставилемъ среберка полодинадцат гривны и длужки... при нем же зоставилем Ак. Мг. м. 268 (1634).

ДЛУЖНИКЪ, *рм.* (пол. dłużnik). *Див.* **Должникъ.**

XVII. Яко позычалник так и длужник... все ся помѣщает Каз. № 32 к. 79-б.—Отдаляемъ уже отъ того двора своихъ длужниковъ Прот. спр. пот. 15.

ДЛУЖНЫЙ, *прикм.* (пол. dłużny). *Див.* **Должный.**

XVII. Припозванъ будучи длужний на право, ку тому знался Прот. спр. пот. 62.—Прыходили к нему кревныи его... также длужныи Крон. Боб. 95.

ДЛЯ, *прийм. з род. відм.* 1. *На чию користь; кому.*

XV. А то бы еси вдѣлалъ, насъ для Ак. ЗР. I, 166 (1497).

XVIII. Записалъ тилко для себе реестрикомъ барзо щуплими и кратки слови Вел. Сказ. 2.

2. *В цілі, з заміром, на.*

XVII. А для обмышляня свѣчъ... кануни им ситити позволяем Кл. Цеху Кр. 3-б. (1662).—Що для лѣпшой певности велѣлисмо в конституціе нашѣ записатъ ib. 6 (1678).—Абысте в. м. зъ полками своими для злученья зо мною простовали до Дорошенка Ак. ЗР. V, 157 (1679).

XVIII. Шумейкова виправа для добивання Кодаку Вел. Сказ. 5.

3. *З огляду на.*

XVII. Завжди... для милости моеѣ охотне будь послушна Лѣств. 48.—При обераню... с того вымовлялсе для забав моих Пам. КК. I, 102 (1657).

XVIII. Домна на свои отчистии добра зъ Украини... для тишини и покою въ землю Волоскую отехавши... господствовала ажъ до смерти своеи Вел. Сказ. 7.

4. *З приводу, з причини; через, з; уважаючи на що.*

XIV. Кметъ утечеть для гнѣва пана своего Ак. ЗР. I, 19 (1347).

XV. А то есми продалъ для частое службы господарское Ак. ЮЗР. II, 105 (1440—1492).—Продали єсьмо мыто... жидовѣ... на три годы... надали есьмо имъ чотыри мѣсецы надвышъ тыхъ трехъ годовъ держати, для исказы поганьское, што се мыто нашо вменьшало Лит. евр. I, 38-39 (1486).

XVI. У тоѣ церкви частокроть попы умирають, для повѣтрія которое тамъ пащетъ Ак. ЗР. II, 403 (1544).—Dla tych pryczyn, iż inszyi zemli kniastwa Litowskoho takowych bremian na sobie nie nosiat Пам. КК. IV, II, 61 (1545).—А она оуздрѣв'ши его засмоутиласѧ длѧ повѣсти єго Єв. Пер. 26.—Листы... которые ижъ ся для старости подрали Сб. мат. Отд. III, 36 (1570).—Якоже-м хотел... до Варшавы в дорогу для пилныхъ потребъ своихъ ехати Арх. ЮЗР. VIII, III, 267 (1572).—Для хоробы не прибылъ Ак. ЗР. IV, 34 (1590).—Настоятелемъ быти не хочу, для тоѣ причини, же отъ всихъ людей ненависть маю ib. 158 (1597). — Пытане: Чему Ба зовемъ Въседержителем? Отповѣдь. Для двох причин Катех. 13.

XVII. Ради: Длѧ, или дѣлѧ. Чрезъ Бер. Лекс. 133.—Для—ради, за, дѣля, дѣлма. Для его ради Синон. сл.-р. 20.—Для тыхъ теды него—двохъ причинъ того меча оуживай Пер. Мат. I, II, 141 (1604).—Ягодъ, яблокъ, иныхъ овощовъ мало ся зостало, для великихъ дождовъ, морозовъ, градовъ Кул. Мат. I, 83 (1604).—Для тои причины, Стыи Отцеве настоѧщую Стыхъ всѣхъ памѧтку тутъ спорѧдили Тр. постн. 132.—Не для якого достатку, але для самого лѣнивства, тяжко, было тебѣ Діал. о см. 273.—Вышла была з' отчизны своеѣ Вѳлеема, для голоду Єв. Калл. 844.—Тѣжно было для великого люду Жит. Св. 119.—Проптеръ доктринамъ нострамъ, длѧ науки нашеи Гал. М. Пр. 303-б.—Слезы же зъ очей его для великого плачу истѣкали Крон. Соѳ. 269.—Крѧютсѧ частю длѧ страху, частю длѧ недовѣрствіа Рад. Він. 94.—Для того великого насилія остатокъ бѣдныхъ подданныхъ розлѣзлося, гдѣ кто могъ Бар. Письма, 42.—Оригенъ... былъ добре знаем для своей великой науки Крон. Боб. 259.—(Хмелницкій) годитися отмовилъ, для недотриманя слова и тираньства надъ Русю Ляцкаго срогаго Літ. Льв. 265.

XVIII. Для трудности вѣршовой сенсъ Твардовского в нѣкоторих мѣсцехъ перемѣнялем Вел. Сказ. 4.—Судъ водний великий и малий въ затоках и тишинах днѣпровихъ, для пришлой потреби, ѕди би прилучилас, позатоплювавши... рушилъ помалу для пѣхоти водной со всѣмъ войскомъ в пут свой ку Водѣ Жолтой ib. 35.—Переправи робыти трудно для плесъ многихъ и крутихъ береговъ Літ. Вел. III, 484.—Ясневельможный... тамъ не обѣдалъ, для оспы на дѣтяхъ въ квартирѣ назначенной, хозяйскихъ будучой Д. Хан. 12 (1722).—Перешкоды, для которыхъ Ієрей не можетъ Службы Бжієя отправовати, сія сутъ Собр. Прип. 33. —Много их длѧ такого чоуда оувѣрили въ Ха Пам. укр. м. II, 349 (Єв. Уч.).—До того злота жаден дойти не может для смоков и гадов и червия ядовитого, которые золота боронят ib. IV, 30 (Рк. Сок.).

Для бога, *про бога, пробі, в ім'я бога, на бога.*

XVI. Чоломъ бью твоей милости, для бога змилуйся, вступися за насъ! Ак. ЮЗР. I, 35 (1508).—Панну раину єслибы за кого она сама захотѣла его млс для бга з ласки свое маєт ее выдати Ж. Курб. I, 77 (1576).—Они просили для бога на отложенье до сейму Кул. Мат. I, 70 (1596).

XVII. А Ляхи, обачивши зле, почали для бога о ратунокъ просити Літ. Льв. 258.

XVIII. Прошу вас, для бога, церкви не завалѣте Укр.-Р. Арх. IX, 66.—Дайте минѣ для бга из шмат солонини Вірші нищ. 1, 55.—Стойте, стойте для бога, не всѣ утѣкаймо Літ. Вел. IV, 28 (Лов. 1728).

Для того, *тому, через те.*

XIV. Для того не єсть ему въ соромоту Ак. ЗР. I, 19 (1347).

XV. Длѧ того абы не було шкоды кнѧзю Семену Arch. Sang. I, 58 (1463). — Остало долгу жиду... Алкону... 400 копъ грошей и 15 коп; ино его милость далъ ему за тоть долгь... 100 копъ, а иныи пенязи отрутилъ его милость в него... для того, што не готовыми пенезми давалъ на квитацыи Лит. евр., 53 (1494).

XVI. Для того єсьми пришолъ... што вже большей того... настоятелемъ быти не хочу Ак. ЗР. IV, 158 (1597).

XVII. Для того—за еже, сего ради, таче, убо, яко, во еже Синон. сл.-р. 20.—Имъ запечаталъ теперъ руку, и для того не смѣютъ лица своего крестомъ Хрістовымъ знаменати Сп. прот. Лют. 88.—Товаришъ естъ дши тѣло, по злучелю, але шкодливый, поневажъ воюетъ на ню с похот'ми грѣха, и налогами своими, и длѧ того непріятель називаетсѧ

Транкв. Зерц. 23.—Братъ твой... пришовъ и дл҄ѧ того... отцъ твой веселье справивъ Єв. Реш. 8.

XVIII. Греблю... неудержали и для того опустѣла Кн. Мѣск. Полт. 195 (1717).

Для чого, *чому, на що, з якої причини, тому.*

XVI. Иж дей ни для чого иншого, толко для збытковъ пана з села проч пойдемъ Кн. Гродск. Луцк. 101 (1562).

XVII. Для чего—воскую, чесо ради Синон. сл.-р. 20.—Для чого помышленія входят в серца ваша Єз. Реш. 68-б.—Маловѣрный, длѧ чогось зволтпил Єз. Вил. II, 52-б.—Повѣдай єдина надѣє моя для чого,ся такъ стало Лѣств. 48.—Ми... апробовавши сей тестаментъ... подлугъ артикулов правнихъ слушний быти судилисми, для чого и печатю мѣстцкою казалисмо ствердыти Мгр. Род. I (прил.) 5 (1677).

XVIII. Єсли мя спросите, для чогомъ принялъ оную? Літ. Вел. II, 297.—Рече им: «Длѧ чого, длѧ ѧкои причины плачете?» И рече Михаилъ: «Нѣ длѧ чого» Пам. укр. м. IV, 105 (Унѣвар. Рк.).

Для якого ката, *на чорта, на біса, на який чорт.*

XVII. Насцо ти ся випитуєс, для якого ката? Интерм. 82.

5. *По що.*

XVIII. Петро Кухаръ посланъ въ Лубнѣ для напитку и хлѣба и риби Дн. Марк. III, 311.

6. *За кого, за що, в обороні кого, чого.*

XVII. В темници для Ха сежу Жит. Св. 83.

ДМУХАНЬЕ, *рн. Чинність від «дмухати».*

Гордоє дмуханье, *пиха, надутість.*

XVII. Нехай васъ тоє гордоє дмуханє и пышноє фуканє и широкословноє блекотаня... не упевняєть Ак. ЮЗР. II, 254 (И. Виш.).

ДМУХАТИ, *дс.* 1. *Дути, хукати.*

XVI. Опарывшися на молоцє, и на воду дмухаєть Антир. 721.

XVII. Дмухаю—дму Синон. сл.-р. 20.

2. *Махати, розмахувати.*

XVIII. Почавъ фукати, мечем дмухати Пер. Мат. I, I, 119.

ДНА, *рж.* (ц. сл.). *Хорість: гостець, ломець.*

XV. Дна єсть подъступила Ип. 463 (1152).

XVI. Несли на постели члка которыи то былъ рослабленъ [д'ною з'ламанъ] Єв. Пер. 34.

ДНЕВАЛНЫЙ, *прикм.* (рос.). *Той що дежурить, що на дежурі, що по черзі протягом доби виконує обов'язки дозору.*

XVIII. Увойшли въ другую избу, где тѣло лежало... где зъ дневалнихъ дамъ осми... єдна напередъ насъ ишла до тѣла Дн. Марк. II, 271.

ДНЕВНЫЙ, *прикм. Див.* **Денный.**

XV. Остасѧ по слѣдоу єго знамениє въ образѣ змья великаго и стоя по небоу съ час дневныи Ип. 314 (1144).

XVIII. Суть єще и инныи Индулгенцыи, дневныи и Рочныи Собр. Прип. 47.

ДНЕСЬ, *присл.* (ц. сл.). *Тепер, у цей час, нині, сьогодні.*

XIV. Вшитци вжиткове што днсь суть и потомъ могуть быти ЮРГр. № 9 (1370).

XVII. Во чловеческий образъ днес сѧ оздоблѧєтъ Прол. 86.

XVIII. Днес ото вдячного тепер гостя маємъ Укр.-Р. Арх. IX, 62.

ДНЕШНЫЙ, *прикм. Сьогоднішній, нинішній.*

XV. Володѣють бо Козары Русьстии кнѧзи и до днешнѧго дне Ип. 12.

XVII. И ты днешній Гетмане зацный Олефѣру, щасливе справуй войскомъ тымъ Тит. 39 (Сакович 1622).—И днешній день межи иными вырaзне и ясне нам' то освѣдчаєтъ іb. 271 (П. Мог. 1632).—Елекций отправованя... отложено єстъ до днешняго дня Арх. ЮЗР. I, XI, 136 (1641).

XVIII. Стый євглистъ Лука написавъ оу днешнемъ євгліи Пам. укр. м. II, 153 (Рк. Тесл.).

Див. **Дзѣсяйший.**

ДНИНА, *рж. День.*

XIV. Вынялъ исъ колиты осмь копъ грошей, кгвалтомъ, на добровольной дорозѣ, у торговую днину Ак. ЗР. I, 15 (1347).

XV. И тако бишас крѣпко тоу днину до вечера Ип. 641 (1185).

XVII. Єдной днїны на небѣ будетъ хмарно, тай тоиж днины красно Ветх. Сказ. 38.

XVIII. Цилу днину на пансчинѣ отбувъ Урб. 51.

ДНИПРОВЫЙ, *прикм. Див.* **Днѣпровый.**

XVIII. Дѣжъ ся взяла Днипровая волна, выверну́ло дѣвчинонку с чолна Пер. Укр. лир. 34.

ДНИТИ, *дс. Див.* **Днѣти.**

XVII. Дня осмого месепа марца в ранку скоро днити почало Кн. Гродск. Луцк. 812 (1642).

ДНИЩЕ, *рн. День дороги.*

XV. Изидоша Новгородци противоу єму три днищь а инии всими силами оусрѣтоша и днища от Новагорода Ип. 369 (1148).

ДНО, *рн.* 1. *Долішня поверхня, спід; глиб, внутря.*

XVII. Топорища з глыбокого дна вынес Жив. Св. 26-б.—Іилтѧне зась шли по днѣ морскомъ Гал. Кл. Раз. 296.—Которіє в днѣ корабля лежатъ, здается им же в нем стоять ґды найпрудшей бѣжатъ Рук. № 0. 4°. 86 к. 65-б.—Пойдешъ во дно пекелноє Крон. Боб. 174-б.

XVIII. Стакан сребрній... на днѣ печатка Дѣло о реп. Ак. 14-б.—Рек'лы силы пекелные во дну пек'ла Пам. укр. м. II, 325 (Рк. Тесл.).—Принадки повинны быти у самомъ днѣ чотири пядѣ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 69.

2. *Тло, канва (тканини).*

XVII. Ризы, на зеленом днѣ златоглавовый взор Арх. ЮЗР. I, XII, 15 (1619).—Рызы буратиковыи чирвоноє дно ib. I, VI, 502 (1621).—Фелонов то єст ризъ пятери: першіє буркателовые чирвоные на жолтомъ днѣ Пам. КК. I, 117 (1627).—Рызы-фелон на червоном днѣ Арх. ЮЗР. I, X, 167 (1641).—Рызы-фелон камфоровый на днѣ жолто-горячомъ ib.

ДНОВАТИ, *дс. Днювати, перебувати день.*

XVIII. Отпочивокъ надъ Мертвоводомъ, до которого отъ Сугакліи треба дновати добре ити Літ. Вел. III, 484.—Сей день дновали мы на семъ же мѣстцу Дн. Марк. I, 315.—Прієхалисмо на обѣдъ у Перервинцѣ, где и ночовали и дновали ib. III, 216.

ДНѢПРЕСКЫЙ, *прикм. Див.* **Днѣпровый.**

XV. Заяша стада многа Половецкая в Лоузѣ в Днѣпрескомъ Ип. 671 (1190).

ДНѢПРИЩЕ, *рн. Висохле річище Дніпрове.*

XVIII. На Днѣприщи проживаємомъ Павлувцѣ Арх. Мот. 18 (1709).—Днѣприще сухоє Літ. Вел. III, 476.

ДНѢПРОВЫЙ, *прикм. від «Днѣпро», що на Дніпрі.*

XVIII. О преправѣ... войскъ плавнихъ чрезъ пороги Днѣпровіє Літ. Вел. III, 426.—Взять днѣпрову черепаху Млр. дом. лѣч. 46.

ДНѢПРОНИЗОВЫЙ, *прикм. Що мешкає на пониззі Дніпра.*

XVIII. Въ Козаках Днѣпронизовихъ... устроил чинъ къ воинскому управленію потребний Вел. Сказ. 11.

ДНѢТИ, *дс. Світати, розвиднятися, наставати дневі.*

XVI. Кгды вжо добрѣ днѣло, зажгли приметъ Ак. ЗР. III, 143 (1568).

XVII. Почало днѣти Крон. Боб. 233-б.

ДО, *прийм. 1. Щодо місця:* а) *вказує місце, що до нього доходить рух.*

XIV. Далъ єсмъ пѣзы на днѣстрѣ от мутвичьного потока до степаньча перевоза ЮРГр. № 2 (1349).—До верха рѣки тоѣ... далъ єсмь ладомирови ib. № 12 (1377).

XV. Стославъ Всеволодичь... идоша до нихъ до Вышегорода и до Нѣпра до устья Десны и до перевоза до Києвьского Ип. 327 (1146).

XVII. Мытар... одыйшовъ до дому своєго Єв. Реш. 4-б.—Людство до домов своих... почали рушатися ib. 74-б. — Князи О колдъ и Диръ ледве зъ малою дружиною до Руси до Кіега пришли Крон. Соф. 8.—Я... зайшлий на Донъ до города Черкаского Млр. Род. I (прил.) 9 (1696).—Снило ми ся, якобы хлѣбъ... прикотив ся до наметовъ Крон. Боб. 66-б.—До нашого войска не зближались Літ. Сам. 190.

XVIII. До Львова, Замостя, Бродовъ и далѣй странствуя, видѣхъ многіє гради Вел. Сказ. 3.—Порутчикъ... поєхалъ до калиного мосту Кн. Нос. 7.

б). *Місце що в середину його скерований рух.*

XIV. А кого коли господарь нашь пошлеть своихъ слугъ, пановъ до нашей земли, тогды тыи имаютъ предъ ними голдовати Ак. ЗР. I, 27 (1335).—Съ которого того копища... жадныхъ податков а ни повинности до скарбу нашого давати не маютъ (люде) Лит. евр. I, 27 (1389).

XV. Кто идетъ до Татаръскои сторонѣ, даютъ мыта отъ 12 кантари у Сочавѣ одинъ рубель серебра Ак. ЗР. I 30 (1407).—Пришедъ до рима крстивсѧ самъ и мати его Чет. 1489 р. к. 20.

XVI. Приказуємъ тобѣ, ажъ бы єси самъ съ тыми людьми до Кієва ѣхалъ Ак. ЮЗР. I, 116 (1542).—До церкви, въ неделю и въ кождоє свято, абы ходили Арх. ЮЗР. I, I, 92(1577).—Священникъ, пришедши до господы своєє, до дому моєго, скрынку свою отомкнул ib. I, VI, 78 (1586).—Пришол петръ до антіохиі Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 24.—Увелъ мя єсть царь до винничного покоя П. П. 50.

XVII. Гетман постреленый пріихалъ до Кієва напоыы умерлый Тит. 47 (Саков. 1622).—Судя... казал их до темнои вежи всадити Жив. Св. 17-б.—Крукъ... предся не вшолъ внутръ до корабля Кн. Рож. 9.—До церкви як до неба вступуй Пер. Иссл. и мат. 83.—Хрстіане вѣрныи звикли до црквє на хвалу Бжію збиратисѧ Гал. Кл. Раз. (пр.) 5.—Хто дозволить непріятелевѣ ввойти до дому єсть в небезпеченствѣ Рук. № 0.4° 86, к. 65.—Іса... проважено до двору Архиєреова Єв. Реш. 41-б.—Позволив... тѣло до гробу положити ib. 55-б.—Луцик... ходил потаємне до Сѣчи по рыбу

Прот. Полт. С. I, 32 (1684).—Чорное море до Елиспонту впадаетъ Крон. Лит. 317.

XVIII. Вышла за другого чоловика до села свиновухъ Мат. Ист. ЮР. № 45 (1716).—Причини отезду Хмелницкого зъ Украини до Сѣчи Запорожской Вел. Сказ. 5.—(Палій) проситъ... аби позволенно ему... перейти оттоль до запустѣлого мѣста Триполя Літ. Вел. III, 220.—Влить коневѣ до горла Млр. дом. лѣч. 21.—Гди би до школи хто принѣс (вечерю), нема у вас розума Укр.-Р. Арх. IX, 54.

До богацтва, до слави приходити, *багатіти, сл вится.*

XVIII. Дѣти... приходятъ пот(м) до богацтва и до славы доброи Пр. Госп. 5.

До-купы, *в одно місце.*

XVII. Казалъ докупы тыи лѣски зложити Гал. Кл.з. 79.

XVIII. Енеральная старшина, полковники и все войско... до купи зъехавшися ... избрали и постановили себѣ Гетманомъ Ивана Самойловича Літ. Вел. II, 305.

До себе пріити, *стямитися.*

XVI. Чему велицей ся здумялъ такъ ижъ до себе пріити не могу Хр. Фил. Апокр. 1060.

XVII. Очій протерти и до себе прійти Копист. Пал. 1056.

в). *Поширення чого до певного місця.*

XIV. Граница: горѣ Смотричемъ до мосту Ак. ЗР. I, 20 (1375).

г). *Напрям чинности або положення.*

XIV. Жыдове... мешкаютъ... зъ другое стороны улицы до цмынтару, а поперок до цмынтара а плядовъ ростельныхъ ажъ до речки Лит. Єгр. I, 26-27 (1389).

XV. Воевода Кіевскій... присылалъ къ намъ листи твои, што еси до него писалъ Ак. ЗР. I, 125 (1493).

XVI. И рекль Захаріа до аггла Єв. Пер. 26.

XVII. В просбахъ своихъ до бога вѣрою крѣпкою... звыклся приучати Лѣств. 28.—Реклъ Исаіа до Ахаза Кл. о Вѣрѣ, 40.—Отворат ѧ ему двери до црствіѧ нбного Тит. 215 (П. Мог. 1639).—Злодѣй поднесши до горы сокиру... хотѣлъ Папашара забити Гал. Н. н. 123.—Мовилъ стыи Оуаръ до Клеопатри: се сынъ твой Гал. Кл. Раз. 2.—Ставено до суду... Юзефа Сиъицкого комонника граничного Рук. № 26, к. 81.—Ловецъ... кинул ся до гори хотячи соловя поимати Зб. 1693 р. к. 44.—Городъ Холмъ збудовалъ Данилъ и поставилъ въ немъ церковъ великую .. и надал до неи чашу дивную Крон. Сто. 284-285 —Погорѣлко... и потомство его в том дарованном лѣсѣ нна Семена Вакуленька не мѣютъ... до права жадного потягати Млр. Род. I, (прил.) 15 (1699).

XVIII. Продажу и куплю... велѣлисмо ствердити записомъ при печати городовой... и видати до рукъ пану Семену Млр. Род. I, (прил.) 20 (1703).—Нивъ три на горѣ... виоралем, и незнаю, чии они, й до тих нивъ чии есть они от овѣтся, я ихъ собѣ не пригортую ib. 50 (1 15).—Панъ сотникъ нашъ зобралъ до себе (мелниковъ) Мат. Ист. ЮР. 65 (1718).—О ваннѣ до ванненного майстра писалем Кн. Нос. 52.—Юрий... удался до Порти Турецкой Вел. Сказ. 8.—А до нашой школи не знат дороги Укр.-Р. Арх. IX, 54.—Мовъ до него, що хочеш Вірші різдв. 132.—Родныхъ братій возвавъ найперше Іисъ до себе Науки парох. 30.

д). *Стосунок до особи або до чину (при речівн. або прикм.).*

XVI. Єсли до людей даркій, а склонный может похлѣбцѧ Пам. укр. м. V, 222 (Кл. Остр. 1599).—Птак що падет на вабъ где му зерна невѣдает того до себе же в сидлѣ сидит Рук. Муз. № 513, к. 42.

XVII. Блсвены... милосердныи... до ближних Єв. Реш. 401.—Блсвены... скромные и покорные до всѣх ib.—Бился Святославъ, але же мѣстце ему тѣсное до битвы было Крон. Сто. 14.—Мстиславъ... приводцовъ до бунтовъ поймалъ ib. 54. — Романъ... митрополита Никифора просилъ о причину до Рурика ib. 198.—Зъ перекопу... приступъ барзо трудный... неподобный до взятя Крон. Полск. 428.—Манна... силна была до житѧ Ветх. Сказ. 23.

XVIII. Предмова до чителника Вел. Сказ. 2.—Слова кролевскіе... листомъ ... до Барабаша... били повторени и подтвержени ib. 15.

2. *Щодо часу*: а). *Вказує крес тривання.*

XVIII. Нимъ пришло до пол-обѣду панского в замку Бродскомъ, Хмелницкий тимъ часомъ мил три моглъ улузати Вел. Сказ. 6.—Повѣствують же нѣции отъ тамо живущихъ, яко и до зими не съгибаетъ Гр. Барск. I, 37.

До-теперъ, *досі.*

XVIII. И до теперъ стоитъ и будет стоѧти Пам. укр. м. I, 332 (Рк. Тесл.).

До часу, *тимчасово, тим часом.*

XVII. На земли дочасу живемо, а в' нбѣ навѣки жити будемо Гал. Кл. Раз. I, 23.—Гдѣ... позычилъ ми то дочасу Жит. Св. 253-б.—Апостолове... нѣкому того до часу не повѣдали Єв. Реш. 399.

XVIII. До часу збанъ воду носитъ Клим. Прип. 211.—Єсть еще третее мѣстце, где до часу души Бгу виплачуютсѧ Сѣмя Сл. Б. 470.

б) *Протяг часу, тривання.*

XV. А до твоего живота Киевъ твои Ип. 471 (1154).

XVII. Да не поворушишся... до сорока ден Єв. Реш. 445-б.—Гды бы до днїй двадцати не приѣхалъ до Францыи, теды утратит кролевство Французское Крон. Полск. 392.—Млинъ... хожовалъ въ арендѣ до року по сто копъ Бар. Письма, 244 (1689).—На євангеліи присягъ оное до десяти лѣтъ ховати Літ. Густ. 356.—До килка дней трвала окрутная битва Рук. Хрон. 81.

XVIII. Гост до трохъ дней Клим. Прип. 107.—Оліє Дериконѣ... живутъ за нимъ полковникомъ до сорока лѣтъ Арх. Мот. 199 (1770) — Чини такъ до девяти день Укр. Госп. Пор. 66.

3. *Ціль чинности або призначення речі: на, для, щоб (з інфінітивом).*

XVI. Сосудъ до сакраменту Арх. ЮЗР. I, I, 279 (1590).—Слуга мой... шолъ до мене... несучи одну ручницу до схованья іb. 306 (1591).

XVII. Графіа: Перо до писанѧ Бер. Лекс. 264.—Уже не час до поправи, тылко до заплати Діал. о см. 267.—З тыхъ чудовъ могутъ и Кнзодѣи помочъ мѣти до Кизанѧ на Праздники Бгородични Гал. Н. н. Вг.—Мѣсца до ставѧнѧ крестовъ не ставало Гал. М. Пр. 40.—Способъ до изобрѣтеніѧ матерій оныхъ Рад. Ог. (пр.). 1.—Я... свою пай... далемъ до спряту Ємченкови Прот. Полт. С. I, 181-б. (1696).—(Возный) скоро о тых банициях и их апробациях першую ведомост взявши, тые позвы до знесеня их выдалъ Рук. № 26, к. 94.—Семовитъ... Поморчиковъ до даваня дани собѣ примусилъ Крон. Полск. 357.—Каждый Поляк данал по пѣнязю... на оливу до лямпы святого Петра іb. 362.

XVIII. Купил два решета... до бѣлѣня воску Ризн. Соф. Кн. 131. —Зьежалися въ Нѣжинъ до ради полковникы Літ. Вел. II, 37.—Постановилисмо, абы до запроважения тихъ виготованнихъ до Сѣчи... припасовъ и запасовъ всѣ державци маєтностей... учинили помочь іb. III, 432.—Треба воламъ по половицѣ подъстѣлати солому... а такъ до лежаня имъ будетъ мягко Укр. Госп. Пор. 68.

Бути до помочи, *помагати.*

XV. Мы сами нашому прыятелю маемъ быти со всимъ жывотомъ до помочы Ак. ЗР. I, 54 (1442).

Давати до пересторогu, *перестерігати.*

XVII. Любосмо сими днями... ознаймовали и до пересторогu давали, же неякійсь солтанъ въ трохъ тысячъ орды... нижей сѣчи стоитъ Ак. ЗР. V, 231 (1690).

4. *Коло, близько, з, майже.*

XVII. Птаковъ галицъ потонуло до килка сотъ Сб. лѣт. 95 (Меж. лѣт. 1633).—Дѣтемъ в друкарнѣ безъ нагороды до двадцяти аркушовъ друковати Бар. Письма, 246 (1689).— Власткого войска до десяти тисячей згинуло Літ. Льв. 245.—Полчане его (Луб. полк.) виделли на томъ боку Днѣпра Татаръ до двѣстѣ по-надъ рѣчкою Тясминомъ Ак. ЗР. V, 255 (1692).

XVIII. Воинства до пятидесяти тисящъ быст собрано Вел. Сказ. 10.—Было пустых до сорокъ хижъ Літ. Гукл. 78.

До того, *ще, крім того.*

XIV. (Мешканці) повинности до скарбу нашого давати не маютъ. До того позволяемъ имъ в домихъ своихъ вшелякіи пожитки собе привласщати Лит. евр. I, 27 (1389).

XVII. Млозствомъ былъ огорненъ похлѣбцовъ, а до того осиротѣлость, молодость и маєтность великая Лѣк. на осп. ум. 19.—Простая и короткая, а дотого з вырозумѣньем одкрытая моза Єв. Реш. 2-б.—До того всего и Пишко... обещался быти помощникъ Арх. Мот. 120 (1677).

XVIII. А до того теж єще Бгъ нбсный далъ был даръ Дха стго Пам. укр. м. I, 163 (Рк. Тесл.).

До воли, *подостатком, досить.*

XVII. Князи Рускіи... Половцовъ, и жонъ ихъ, и дѣтей, и челяди, и стадъ ихъ, такъ много наимали, же всему войску на подѣлъ до воли стало Крон. Соѳ. 153.

ДОБА, *рж. Час, пора.*

XVII. Дивай ратунку Россійской оздобѣ, в' мизерной добѣ Тит. 308 (Е.χ. 1633).

XVIII. Не приступуй, вара тобѣ, небезпечно о той добѣ Укр.-Р. Арх. IX, 191.—Іесей также гласитъ, же ся въ тобѣ о той добѣ Ісусъ на свѣтъ народивъ іb. X, 323.—Но козаки ночной доби суднами перевезшися на другой сторонѣ Днѣпра шанци подѣлали Літ. Гр. (рк.). 91-б.-92.— Ночною добою пришедши... вслалесь былъ въ Сѣчъ пятнадцять тисячъ янчаровъ Літ. Вел. II, 378.—Загорский... ночной добы в нѣякогос мищанина... взялъ коней Кн. Нос. 65.—Приєхавши сватовая моя ранной доби до дому моего Арх. Сул. 271 (1728).—Весняпой добы ловлявали осятрѣ Оп. им. Дан. Апост. 38.— Ночною добою виправилъ подводи съ рознимъ хлѣбомъ Арх. Люб. 167 (1789).

ДОБЕГЛЫЙ, *прикм. Що добіг, дійшов певних літ.*

XVII. Я Кирил вишменованый менялем коня вороного на три ноги белокопытого, лѣтомъ

осмим добеглого, на молочня Ак. Бор. 63 (1661).

ДОБИВАНЬЕ, *рн. Див.* **Добуванье.**

XVIII. Шумейкова виправа для добивання Кодаку Вел. Сказ. 5.—О добиваню неполезномъ Глухова Літ. Вел. II, 79.

ДОБИВАТИ,-БИТИ, *дс.* 1.—**собѣ,** *добитися, биттям добути.*

XV. Возмуть вѣники и начнуть хвостатис и того собѣ добьют одва вылѣзуть ле живы Ип. 7. *Див.* **Добызати.**

2. *Б'ючи забити.*

XVII. А гайдукъ з мушкету близко приложоного, тудежъ през тваръ и голову окрутне ностреливши добилъ Кгвардовского Рук. № 26, к. 84.

3. *Докінчити оббивання.*

XVII. Банѣ всѣ бѣлымъ желѣзомъ добито и браму мурованую докончили Літ. Мг. м. 12 (1688).

ДОБИВАТИСЯ,-БИТИСЯ, *дс.* 1. *Добуватися, добутися чого, діставатися,-статися де.*

XVII. Добившис в комнату, отлупила шкатулку секѣрою Акт. Старод. кн. 94.—Трудно ему добитися неба Кяз. № 3, к. 29.

2. *Здобувати що, осягати що.*

XVII. Покою мечем сѧ треба добивати Рад. Ог. 790.

ДОБИРАТИ,-БРАТИ, *дс. Брати, забрати решту.*

XVII. Чого перъвей козаки не добрали тые насъланъцы з розного схованя добыли и побрали Арх. ЮЗР. III, IV, 583 (1651).

ДОБИРАТИСЯ,-БРАТИСЯ, *дс.* 1. *Діставати,-стати що.*

XVIII. Въ той слѣдъ заразъ и чернѣ казалъ добратися Лядскихъ же обозовъ Літ. Вел. IV, 69 (Пов. 1728).

2. *Діставатись,-статись до чого.*

XVIII. Олендрове...добралися дунского града Зунту, от Шведов крѣпко тогда утѣсненного, и оборонили его Вел. Сказ. 203.—Ишли при корогвахъ по дорозѣ падаючи где кольвекъ, поколь добралися хлѣба и чистой води Літ. Вел. IV, 75 (Пов. 1728).

ДОБИТОКЪ, *рм. Див.* **Добытокъ.**

XVII. Епископъ Федорецъ... села у людей Ростовскихъ отъималъ и добитки грабилъ Крон. Соѳ. 162.

XVIII. Людей тихъ, а ни добитковъ ихъ, которіи въ подводи взяти будуть, затримивати, а ни ихъ кривдить... не будуть Літ. Вел. II, 110.

ДОБИТЬЕ, *рн. Див.* **Добытье.**

XVIII. Вѣ тіе или пропастію земною, или упадшими домами, или добитіемъ городовъ... погибли Дн. Марк. II, 255.

ДОБИЧКА, *рж. Добиток* (?).

XVIII. О грошах за добичку Захарко говорилъ Хоз. Гетм. II, 188 (1706).

ДОБИЧНЫЙ, *прикм. Здобувний.*

XVII. З соли добичной... повернувши ку домам Прот. Полт. С., 105-б. (1690).

ДОБИЧЪ, *рж.* 1. *Див.* **Добычъ.**

XVII. Тую добичъ все брато з сел Пултавских Ак. Полт. Гор. Ур. I, 197 (1670).—Татаре з великою добичю повернули до дому Літ. Полск. 25.

XVIII. Токмо на добичъ павшихъ козаковъ знову турки осилѣли Сб. лѣт. (Кр. оп. Млр.) 31.—Себе зась и войско свое Козацкое значними добичами удоволствовавши, отдалъ торжественное благодареніе Богу Літ. Вел. II, 85.—Не ходитиметь подъ Очаковъ и на иншіе бѣсурманскіе мѣстца въ далекую отлеглость для добичей, но тутъ поблизу имѣтиметъ добичѣ ib. III, 137.

2. *Промисел, добування, лови.*

XVII. Бивши на рибной добичи в Мицевом куренѣ Прот. Полт. С. II, 184-б. (1690).

XVIII. Нижше пороговъ, рибними и звѣринними добичами бавячися Вел. Сказ. 11.

ДОБИЯТИСЯ, *дс.* (ц. сл.). *Добиватися.*

XVII. Крстомъ стымъ мы добіѧемосѧ нба Рад. Ог. 468.

ДОБЛЕ, *присл.* (ст. ц. сл.). *Мужньо.*

XVII. Голȣбъ желчи не маетъ, носко́мъ не ѡбража́етъ, ногтми не шко́дитъ добле, зерня чистіе зо́бле Рук. № 362, к. 120.

ДОБЛЯТОКЪ, *рм. Двох літ, дворічняк.*

XVIII. Товару: коровъ дойнихъ 44... четвертаковъ—13, третяковъ—21, доблятковъ—12, назимковъ—12 Дн. Марк. I, 90.

ДОБОРИКАТИ, *дс. Доревти.*

XVIII. Тамъ васъ отсылаю... где чорный песъ недобрешетъ, где чорный буякъ недоборичетъ Угр. Заг. 58.

ДОБОШЪ, *рм.* (уг. dobos). *Військовий бубниста, довбиш.*

XVIII. Котли новии мѣднии великии зъ добошемъ Вел. Сказ. 29.—Толко самого добоша оставъ... онъ естъ тутъ потребенъ... вдарить на котлахъ Арх. Сул. 41 (1721).

ДОБРАНОЧЪ, *присл. Значення доброї, себто спокійної, щасливої ночі, добраніч.*

XVII. В' вечеръ значачи праве би была доброночъ и емȣ во снѣ смртномъ Рук. № 362, к. 127-б.

XVIII. Dobranocz, diwczyna, ieszcze ia nie spaw Укр.-Р. Арх. IX, 26.

Давати, дати, отдати доброночъ, на доброночъ, *зичити доброї ночі.*

XVIII. Син умерлий... трикротъ доброноч остатную даєтъ Єв. Реш. 360 (1710).—Кому дати на доброночъ дѣвчинѣ небозѣ Рук. К. У. № 21, к. 9.—А потомъ отдавши доброночъ... отъѣхалъ Діар. Хан. 15.

ДОБРАТИ, *дс. Див.* **Добирати.**

ДОБРЕ, *присл.* 1. *Як належить, гаразд; цілком.*

XV. О томъ добре вѣдають ЮРГр. № 53 (1422).—Комужь будеть того потребно, иж бы добре вразумѣлъ іb. 69 (1433).—А при томъ были и того добре свѣдомы Ак. ЮЗР. II, 109 (1470).

XVI. Не выслухавши добре листа Кн. Гродск. Луцк. 80 (1562). — То на собе вся Украина и далшие поветы отъ Украины добре чують, якую шкоду и полонъ приймують Арх. ЮЗР. III, I, 5 (1568) —И то могли сенаторове слышать добре: бо были окна на улицу Кул. Мат. I, 68 (1596). — Папежъ... добре ведаєтъ о вашомъ упоре и непослушенъстве Отп. И. П. кл. Остр. 1061.

XVII. Тыи которыи добре чинили, пойдутъ до живота вѣчного, а которыи зле жили, до огнѧ вѣчного Кн. о Вѣрѣ, 52.—Многіе и не розумѣли добре того іb. 72.—Єслим добре мовив за щож мя биеш Єв. Реш. 41-б. — Я его не знаю добре іb. 65-б.—Видитъ добре гѧчица где пиво, албо горѣлка Рад. Він. 1100.—През людей околичних сусѣдъ, которие добре єє знали Акт. Старод. кн. 93.

XVIII. Хто собѣ варив исти, знаю добре, же той исть Вірші різдв. 143.—Барабашъ потимъ усталіовавшися добре на полковничествѣ черкаском, и держачи в себе тіє привилея королевскиє... бил возбуждаєм при тих правах непремѣнно стояти Вел. Сказ. 15.—Ханъ добре зналъ язикъ козацкий іb. 25.

2. *Доброчинно; ласкаво, зичливо.*

XVI. Чините добре тымь которыи вас ненавидѧть Єв. Пер. 37.

XVII. Блговолю:... добре кому пріаю Бер. Лекс. 4. — Блсвлѧю: Добре мовлю, хвалю выславлѧю, добре кажу іb. 6.

3. *Щасливо, помисно.*

XVII. Члкъ... прягнетъ жебъ ся єму добре поводило Єв. Реш. 18.—Єсли сѧ тебѣ въ всемъ добре поводит, щастит, то и нам Рад. Він. 401.—И знову почалъ Речупосполитою добре рѧдити Гал. Н. н. 57-8. — Жили добре, ведлугъ приказанѧ Бжого Гал. Гр. Розм. 19.—А онъ, яко простакъ, а маючися добре, не жалуючи, кождого даровалъ Літ. Сам. 71.

XVIII. Коли добре, то еще хочет лѣпшей Клим. Прип. 221.

4. *Корисно, пожиточно.*

XVIII. То єсть добре, Бже блгослови! Сѣмя Сл. Б. 8 (1772).—Попели зъ печѣвъ на городи виносити и роскидати єсть добре Укр. Госп. Пор. 74.

5. *В такій мірі як треба.*

XVI. Потомъ поведилъ панъ Гулевичъ, человекъ досыть добре годный Кул. Мат. I, 67 (1596).

XVII. Поясъ добре широкий мѣсцами злотом претыканый Арх. ЮЗР. I, XII, 19 (1619).—Добре здоровый на умыслъ Літ. Туст. м. 44 (Тест. Торск.).—Был.... весселым оуживаючи добре якъ потравъ, такъ и напоєв Ал. Печ. 178.—Дали были битву добре Турчиновѣ Літ. Сам. 130.—В супѣцтвѣ зостаючи, свѣдомем барзо добре Ак. Полт. Гор. Ур. I, 201 (1670).—Что єму добре розумного реку Лѣств. 25-б.

XVIII. Панъ Потоцкий загрѣлъ уже добре лобъ свой сикеромъ Вел. Сказ. 6. — Вареной руты въ водѣ впаръ добре Млр. дом. лѣч. 23.—Май же желѣзце тонкоє, якъ шпилка, и на концѣ закривляноє добре Укр. Госп. Пор. 62.—Воли упаслися добре іb. 67. — Треба щобъ... сѣркою понакурували добре іb. 73.—То и за те въ кунѣ добре насидѣвся Діал. Прозба, 409.

6. **Добре не,** *мало не, трохи не.*

XVII. Аврелиан... з великого гнѣву добре не ошалѣлъ Жив. Св. 82.

7. **Добре въ ночъ,** *до пізньої ночі, до пізна вночі.*

XVI. Тамъ же єсмо колко годинъ, от вечорку аж добре в ноч, пили Кн. Гродск. Луцк. 175 (1565).

ДОБРЕВАЖНЫЙ, *прикм. Повної ваги, належної ваги.*

XVI. Позычила ми сто золотых черленых угорских добреважных и ланцух золотый важностю сто золотых черленых Арх. ЮЗР. VIII, III, 14 (1546).

ДОБРЕНЬКЫЙ, *прикм. Здрібн. від «добрый».* **Добренька,** *(перен.) горілка.*

XVIII. Добренкою почастуй, великимъ стаканомъ, то будемъ мы тебѣ звать, милостивымъ паномъ Пер. Мат. III, II, 167 (Некрашевич).

ДОБРЕСЛОВИТИ, *дс. Хвалити, добре говорити про кого.*

XVII. Добресловте проклинаючих' васъ Єв. Калл. 558.

ДОБРЕХАТИ, *дс. Досягти брехáнням.*

XVIII. Тамъ васъ отсылаю... где чорный песъ недобрешетъ Угр. Заг. 58.

ДОБРЕХАТИСЯ, *дс. Дійти до якого наслідку брешучи.*

XVI. А ты... щекайже, якось почалъ,— азали ся чого добрешешъ! Антир. 943.

ДОБРИВЕЧОРЪ, *присл. Зичення доброго вечора.*

XVII: Яковенко... вшедши в хату говорил... добривечор Прот. Полт. С. I, 198-б. (1698).

ДОБРИДЕНЬ, *присл. Зичення доброго дня.*

XVIII. Боже дай на добридень вашмосцѣ Вірші воскр. 29.

ДОБРИТИ, *дс. Признавати, звати добрим, хвалити.*

XVII. Блжу: хвалю, щастѧ кому признаваю, чту, добрю Бер. Лекс. 7.

ДОБРИТИСЯ, *дс. Піддобрюватися, примилятися.*

XVII. И самои пани, и слугамъ, и въсякому чоловику добрясъся, штобъ то нихто на мене худого слова не мовилъ Кул. Мат. I, 31 (1604).

I. ДОБРО, *рм.* 1. *Щастя, щасливе життя, гаразд.*

XIV. Не остати ни короля ни которымъ веремянемъ, а ни которымъ дѣломъ, ни у лисѣ ни у добрѣ не отверечи ми ся короля Ак. ЮЗР. II, 102 (1386).

XV. И на томъ хрстъ честьныи целоваста, яко не розлучитис има ни въ добрѣ ни въ злѣ Ил. 418 (1150).

XVIII. Ци будет тебе благодарити тогды оу злѣ, якъ теперъ оу добрѣ? Пам. укр. м. I, 265 (Рк. Тесл.).—Сынъ молодшій... узявъ собѣ на розумъ, ажь бывъ у добрѣ и потумъ погубивъ честь Поуч. Няг. 7.

2. *Добрість.*

XV. Дилъ бѧшеть ему Бъ вазнь... во всемь за его добро и праздоу Ил. 906 (1287).

3. *Добра річ, пожиток, користь.*

XVI. Га жиды крижовали, собѣ лихо намъ добро тымь паномь зедлали Хрон. Рымш., 218.

XVII. Блго: Добро Бер. Лекс. 4.—Ярмо мое есть добро, и бремя мое легко Лѣк. на осп. ум. 25.—Недосыт на томъ абы тылко собѣ добръ оузычити, але и тымъ которые под зверхностю Тест. Вас. 43.—Честностей вашихъ всѣхъ добръ зычливый отецъ въ Духу и пастырь Мелетій Смотрицкій Гол. П. М. I, 286 (Смотр. 1626).—В' нбѣ вѣчныя и невымовныи добра людем' сотымъ наготовало Гал. Кл. Раз. I, 46.—Она (отчизна) васъ выховала, она васъ всѣми добрами збогатила Рад. (Марк.) 39.—Аби есь небесныхъ добръ могла доступити Суд Бож. 297.

XVIII. Барабашъ... о добрѣ людскомъ нсполитомъ згола своего не хотѣлъ имѣти старання Вел. Сказ. 15.—Вашей милости всего добра зичливий приятель Зѣновий Богданъ Хмелницкий ib. 19.—Єстъ деякое зѣля доброе на лѣкъ, тото то добро и лишено выдъ Бога Поуч. Няг. 155.

4. *Майно, власність, маєток.*

XVI. Старосты годовые маютъ всего добра оного братства съ пилностью досмотрѣти Ак. ЮЗР. I, 104 (1538).—Из'бероу до неи всѣ жита мои и в'се добро мое Єв. Пер. 53.—Показалъ тежъ конституцыю на сойме Варшавскомъ... о добрахъ костельныхъ уфаленую Арх. ЮЗР. I, VI, 82 (1591).—Заруку... на добрахъ его власныхъ лежачихъ и рухомыхъ, где колвекъ в панъствахъ нашихъ будучихъ, сказуемы ib. 216 (1599).—Гдѣ... богачом додает добръ, додаетъ маетностій Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 46.

XVII. Добра мои вси такъ лежачые, яко и рухомые... отписую Арх. ЮЗР. I, VI, 506 (1623).—Школы сумптомъ, з' отчистыхъ добръ, своим фундуеш' Тит. 309 (Євф. 1633).—Памятаймо на то, же добра нашь сутъ дочасны. которыхъ з' собою взяти не можемо Єз. Калл. 520.—Добра его рухомыи и нерухомыи Діар. Фил. 136.—Сынъ... полотровавъ все добро свое марне Єз. Реш. 7-б.—Янъ Окуневичъ, дозорца добръ панских Акт. Старод. кн. 35.—Козаки добивали мѣстечекъ и мѣстъ... добра у всѣх огуломъ отбираючи и обдираючи Літ. Львв. 263.—Рѣдкій ... того грабленія тихъ добръ не чинилъ Літ. Сам. 13.

XVIII. Волимо собѣ без бѣды сидѣти при своих добрахъ Ал. Тиш. 57.—(Хмелницкий) на тих то добрах своихъ живучи, осадилъ слободу Суботовскую Вел. Сказ. 7.—Дана... унѣверсалная ассекурація на потвержене добръ монастирскихъ Літ. Вел. II, 90.—От начала всѣхъ вещей добра были всѣмъ людямь сполніе С. і Р. 3.—Жыдове мали из собою много добра Пам. укр. м. I, 252 (Рк. Тесл.).

II. ДОБРО, *присл. Гаразд, добре.*

XV. Се не добро есть мало городовъ около Кыева Ил. 106 (988).—Добро бы нам гдие с тобою оумрети ib. (XII) 920 (1289).

XVI. На все не добро и не споро было стало Кул. Мат. I, 55 (1588).

XVII Тайну царскую сокрыти добро ест Ветх. Сказ. 55.

XVIII. Не добро на свѣтѣ голышамъ Клим. Вірші, 62.—Принеси Бже гостѧ жеби нам добро Клим. Прип. 238.—Того року кто по сѣяв. добро оуродилося Літ. Гукл. 77.

ДОБРОВА, *рж. Див.* **Дуброва**.

XIV. Лѣсъ и доброва и поля... то все далъ єсмь ладомирови ЮРГр. № 12 (1377).

XV. А доброва вся ис нашими ловы по горюховъскую дорогу ЮРГр. № 81 (1445).

XVII. Волно... на нашнѣ доброву драти Мат. и зам. 159 (1665).—Продалем... в добровѣ ланъ Прот. Полт. С. II, 35-б. (1676).—Лѣсъ з добровою ib. 219-б (1690).

ДОБРОВОЛЕН(Ь)СТВО, *рн.* (пол. dobrowoleń'stwo). *Прихильність, зичливість, ласка.*

XV. Тежъ и у рѣки Ущачы тоежъ доброволенство даемъ имъ добытокъ свой паствити Ак. ЗР. I, 181 (1498).

XVI. Доброволеньства мѣли отъ предковъ нашихъ великихъ князей... и просили насъ, абы єсмо имъ вси тыє права и доброволеньства нашимъ привильемъ потвердили Ак. ЗР. II, 87 (1511).—Бачачы приязнь и великоє доброволеньство отъ єго милости Ак. ЮЗР. I,66 (1525).—Далемъ єй доброволеньство и моцъ тоє вѣно єє... отдати Arch. Sang. VII. 63 (1561).

ДОБРОВОЛ(Ь)НЕ, ДОБРОВОЛНО, *присл. З власної волі, доброхіть, непримушено.*

XIV. Продалъ ємоу доброволно ЮРГр. № 8 (1368).—Уставили есмо, ижъ бы жидове продавали всякую речь доброволне Лит. евр. I, 21 (1388).

XV. Пришедши пред нас очвисте и доброволне пани махна узвертовская и отступила узвартова панѣ яхнѣ кынскои ЮРГр. № 46 (1414).—А коли назад оусхочет поити до земли молдавскоеи имает поити доброволне с своєю панею ib. 87 (1454).

XVI. Ганна Кгамратовая... пришедши сама доброволне, по своєй доброй воли вызнала и поведила Арх. ЮЗР. VI, I, 61 (1568).—Мойсей Манкевич очевисто и доброволно вызнал на вряде ib. I, VI, 77 (1586).

XVII. Доброволне—волею, изволеніємъ, произволеніємъ, произволителнѣ, барзо Синон. сл.-р. 20.—Здари намъ пане доброволне и без наганы взывати тебе нбсного Ба Отца. О обр. 92.—Пасѣте котороє єстъ у васъ стадо Божіє, доглядаючи не поневолне, але доброволне Копист. Пал. 420.—Снъ Бжій предвѣчный для збавеня людского доброволне... зъступилъ на низкость земную Гол. П. М. II, 380 (1645).—За тоє єсмо єи доброволне пустили Ал. Печ. 176.—Ставъши поблѣчне, Тимко Лукяненко.. без жадного примусу доброволне призналъся Ак. Полт. Гор. Ур. I, 5 (1664).—Хлопец... доброволно... вирикши далъ слово на годовъ три в послушаніє себе Кн. Цеху Кр. 7 (1678).—Тобѣ земля мѣла доброволне родити Крон. Боб. 5.

XVIII. Пяный доброволно хоробы добудетъ Клим. Вірші, 55.—Для чловека окрутниє муки утерпѣлъ доброволне од тиранской руки Вірші різдв. 136.—Тоє вам приказую, жебисте з жидами доброволне не или и не пили Пам. укр. м. IV, 63 (Рк. Дрогоб.).—Сам доброволно на судѣ признал'ся С. і Р. 26.

ДОБРОВОЛ(Ь)НОСТЬ, *рж. Добра воля, добра хіть.*

XVI. Хотѣлъ заказати, ижъби купцы не мѣли доброволности ѣханья через панства єго милости Ак. ЗР. I, 349 (1503).

XVII. Далеко лѣпшій єстъ в речах потребных обычай нижъ родзай, и доброволность над прирожоный моусъ Тест. Вас. 34.—Єго хут и доброволност... до того приводят Єв. Реш. 11.

ДОБРОВОЛ(Ь)НЫЙ, *прикм. Що з власної волі виник, непримушений.*

XV. Мы видѣвше єго млердье к намъ с доброволноє пристанье... дали єсмы... нашѣ листы ЮРГр. № 68 (1433).

XVII. Самовластіє. самозолная волность, доброволная вол'ность, волная воля Бер. Лекс. 142.—Для вписаня до книгъ... подалъ листъ доброволъный запис свой Гол. П. М. II, 232 (1642).—Такій єстъ грѣхъ доброволноє забойство Гал. Гр. Розм. 10.—Грѣхъ згола з воли залежитъ, так иж єслы доброволный не єст грѣхомъ быт не може Рук. № 0. 4°. 85 к. 49.—Майстратъ, вислухавши обох сторонъ доброволного их межи ими подѣлу... росказалъ про памятъ... записати Акт. Старод. кн. 113.

XVIII. Чинимо вѣдомо сымъ нашымъ доброволнымъ писаниємъ Мат. Ист. ЮР. 62 (1718).—Запишется і обовяжется в' чем листомъ с'воимь, записомъ доброволнимъ С. і Р. 25-б.—Оупоминаєтъ насъ Апостолъ стый ажебысмо... сами доброволноє до злого н. шукали подущеня Науки парох. 3.

Доброво́л(ь)на дорога, *їжджавий шлях.*

XIV. Мартинъ жаловалъ на Микулу ижь вынялъ исъ колиты осмь копъ грошей, кгвалтомъ; на доброволъной дорозѣ, у торговую днину Ак. ЗР. I,15 (1347).

XVI. Розбой на доброволъной дорозѣ Ак. ЗР. II, 80 (1511).—Перенемши того урядника... на доброволной дорозе розбойнымъ обычаємъ окрутне побили Ж. Курб. I, 66 (1575).

ДОБРОВОННОСТЬ, *рж.* 1. *Запашність, пахучість, добрий запах.*

XVI. Тягни мя по собѣ, побѣгнем въ добровонности мастѣй твоихъ П. П. 49.

2. *Пахощі, пахуче надіб'я.*

XVII. Повунхана, запахи, добровон'ностми намазована са Пам. укр. м. IV, 204 (Рк. Ославськ.).

ДОБРОВОННЫЙ, *прикм. Запашний, пахучий.*

XV. И проводиша и со блгопохвалными пѣсми и кадилы добровоньными Ип. 919 (1289).

XVII. Отъ мученическихъ костей миро добровонное не можетъ ли благодатію Божію изыйти Арх. ЮЗР. I, VIII, 100 (О обр.).

ДОБРОВУЛНО, *присл. Див.* **Доброволно.**

XIV. Продали и оуздали ему добровоулно... а оу ставу радивоунъкоиѣ ловити сѣтью ему добровоулно ЮРГр. № 6 (1366).

ДОБРОВѢРНЫЙ, *прикм. Доброї віри, благочестивий.*

XVII. Добровѣрными христіянами будучи, стережите вѣры своей православной Ак. ЗР. V, 184 (1685).

ДОБРОДАТНЫЙ, *прикм. Що подає добро.*

XVII. Не зазрослива ест' ласка и всакому хотачому добродатна Єв. Калл. 836.

ДОБРОДЕЙ, ДОБРОДІЙ, ДОБРОДѢЙ, *рм.* 1. *Що діє добро, доброчинець.*

XVI. Благодѣтель, добродѣй Зиз. Лекс. 93.—А тебе бы, брата своєго, не хотѣли собѣ противника и непріятеля мѣти, але правого друга и добродѣя Ак. ЗР. I, 221 (1501).—Господина и добродѣя моего пана Олбрахта Ак. ЮЗР. I, 76 (1529).—Nedarom mecz nosyt na pomstu zlodziom, a na pochwału dobrodijom Арх. ЮЗР. VII, I, 140 (1545).—Цреве поганс'кыи црьствують над тыми то а обладающе ими (добродѣйми называни бывають) Єв. Пер. 72.—Не хотите быть невдячными, грубыми, которые добродеевъ своихъ не знают Берест. соб. 318.

XVII. Блгодатель: Добродѣй, или доброго давца Бер. Лекс. 4.—Добродѣй—благодѣтель Синон. сл.-р. 20.—Пана и добродѣановолныи и наинизшій Слуга Алеѯандръ Митура Тит. 16 (1618).—Подаковане отдаючи добродѣеви и Мчнку в' тую суботу колувами гамат єго, веселачиса оучинили Тр. постн. 274.—Єсли ты Оцъ мой добродѣй мой, патронъ мой изнемагаєшъ, нехай и я изнемагаю с тобою Рад. Він. 402.—Злосливый азыкъ, перво ниж кого иншого пана своєго и добродѣа оукуситъ и изранитъ Домецк. 108.—Добродѣю мой заратуй, мя гронми Прот. Полт. С. II, 188-б. (1690).—Душъ нашихъ великій добродѣй и любитель Транкв. П. Мн. 30.—Такий єст конецъ тиранам которые на Пна и добродѣя... подносятъся Крон. Боб. 300-б.

XVIII. Дробязка над добродѣем своим чинит викрути Прот. Полт. С. I, 238-б (1701).—Ясне велможний мосцѣ добродѣю Вел. Сказ. 6.—Ясне велможній милосцѣвій Пане Гетмане, нашъ велце ласкавій добродѣю Літ. Вел. II, 498.—Ясневелможный милостивій Пане Гетмане, Пане, Папе, а добродѣю мой великій! ib. III, 131.—Пна и великого добродѣя нижайший слуга Кн. Нос. 2.

2. *Титул такий.*

XVII. А то тыхъ, добродѣю, людей орда порубала Ак. ЗР. V, 192 (1686).

XVIII. Где самъ будешь, и мене там озмешъ, добродѣю Богогл. 25.

ДОБРОДЕЙСТВО, *рн. Див.* **Добродѣйство.**

XVI. Смотречи на великую ласку и добродейства твое... имени твоего николи не могу запаметати Лист И. П. 991.

ДОБРОДѢЙКА, *рж. Доброчинниця.*

XVII. Тое двое казане... до Вмс своее Млс Панее и добродѣйки послати оумыслиломъ Карп. Каз. (пр.).—Тавиѳа добродѣйка ихъ и ялмужница умерла Тит. 115 (Копист. 1625).—Своей Велце Млстивой Панеи и Добродѣйцѣ Авторъ ласки Бжеи... зычитъ Гал. Н. н. (пр.) Ав.—И позналъ же то быт мѣла его добродѣйка Жит. Св. 541-б.

XVIII. О добродѣйко моя! Пора мнѣ за моимъ дѣломъ летѣть Сковор. 232.

ДОБРОДѢЙСКЫЙ, *прикм. від «добродѣй».*

XVII. Виразная воля добродѣйская Прот. Полт. С. II, 19-б. (1677).

XVIII. Доношу... пновѣ моему... добродѣйскому прѣзрѣнію Кн. Нос. 2.

ДОБРОДѢЙСТВО, *рн. Добро зроблене кому, доброчинність, ласка, поміч.*

XV. Про тъ жь азъ про тото добродѣиство прореченыхъ пановъ приступаю и приступилъ есмъ ЮРГр. № 71 (1434).

XVI. Блгодѣтелство, добродѣйство Зиз. Лекс. 93.—Убачивши ласку и добродѣйство ку собѣ его милости князя... записалъ весь статокъ свой... сыну его милости Ак. ЮЗР. I, 70 (1526).—Отъ которыхъ (приятелей) есмо великое добродѣйство и приязни зналъ Арх. ЮЗР. I, I, 23 (1570).

XVII. Блгодѣаніе: Добродѣйство, цнота Бер. Лекс. 5.—Добрѣпріемлющій, который добродѣйство одержуєтъ ib. 34.—Добродѣйство—благодѣтелство. Добродѣйство показую—ублажаю. Добродѣйство заживать—благопострадать Синон. сл.-р. 20.—Дознавшы гойныхъ а знаменитыхъ з милостивое ласки Вм добродѣйствъ... з вдачно-паматного оумыслу их никгды не выпущаю Карп. Каз. (пр.).—Возутаяж Ноеми, гды услышала о добродѣйствѣ про-

тивко Руѳѣ, показаномъ от него. рекла Арх. ЮЗР. I, VIII, 376 (Копист. 1625).—Я єстем тобѣ вѣрным пріятелемъ, памятаючи на твои добродѣйства Ал. Печ. 178.—Вдячность треба за добродѣйство освѣд'чати Гал. Н. н. 137.—Отецъ вашъ нбсный дает гшодякое свое добродѣйство Єв. Реш. 63-б.—Невдячный ест', который взявши добродѣйство, не признаваєтся Рад. Ог. (пр.) 6.—Хто єст хлѣбомъ и иными добродѣйствы отъ кого оудоволенъ Сб. ЮР. 88 (1679).—Многіи и чудныи добродѣйства твои Транкв. П. Мн. 31.—Онъ пилне щепил вѣру Хву, праве краину всю до Хрста приводячи през чуда и великіи добродѣйства над хорими и оуломными Пам. укр. м. III, 181 (Перем. Прол.).—Рано и вечеръ вызнавати добродѣйство Господне Рук. Хрон. 61.

XVIII. Тую теди ласку, добродѣйство, милосердіє показаноє, вдячне приняевши, цѣлоє подданство и зичливую вѣрность обѣцуємо Літ. Вел. IV, 269 (Діар. Ок.).—За котороє єго добродѣйство зараз Хс єму нагородилъ Пам. укр. м. II, 154 (Рк. Сок.).

ДОБРОДѢЛНЫЙ, *прикм. Що добре робив, поступував.*

XVI. Вѣрные а добродѣлъные толко смертію зъ дочасного на вѣчноє премѣняются Арх. ЮЗР. I, VII, 232 (1587).

ДОБРОЕ, *рн. Див.* **Добро** 4.

XVII. Шарпають чужоє доброє Гал. Кл. Раз. I, 58.—В ден по своє доброє (свиню) не присилала та в ночи Ак. Полт. Гор. Ур. I, 55 (1665).—Непріятелѣ вашѣ ударили на замокъ и взяли все доброє ваше Рук. № 0, 4°, 86, к. 53.

XVIII. Свѣцкий господар во всем воленъ в своєм добром а чернецъ юж нивчемъ неволенъ Клим. Вірші, 61.—Которимъ то поселеніем, жилымъ домомъ, отъ мене доброволне проданномъ, яко въ своємъ добромъ жить и владѣть єму Сб. Мат. Львоб. Укр. 263 (1757).

ДОБРОЗИЧЛИВЫЙ, *прикм. Доброї волі до кого, що добра зичить кому.*

XVIII. Высокопреподобнѣйшій господинъ отецъ ігуменъ, доброзичливый мой благодѣтель! Лчети Конт. 7.

ДОБРОКОННЫЙ, *прикм. Що має доброго коня.*

XVIII. Сколко возможно нарядит козаковъ доброконнихъ и оружейних в поход Дн. Марк. IV, 38.

ДОБРОНРАВНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Добрий, доброго звичаю.*

XV. И всѧхъ обычаи добронравенъ имѣяшеть Ип. 583 (1175).

XVIII. Чого во снѣ добронравнимъ людємъ не снило би ся, то тоє... здоба Вас. Зб. Мат. Львоб. Укр. 92 (1714).

ДОБРОПАМЯТНЫЙ, *прикм. Що залишив по собі добру пам'ять.*

XVIII. Добропамятній вождь нашъ и Гетманъ Богданъ Хмелницкій Літ. Вел. II, III.

ДОБРОПЛОДНЫЙ, *прикм. Родючий, плодючий.*

XVII. (Земля) красна бѣхъ, доброплодна раждах не орана Д. Тупт. 96.

ДОБРОСЕРДЬЕ, *рн. Добросердість, добре серце, ласкавість. ласка.*

XV. Плакашася по немь вси Смолнянѣ поминающе добросердьє єго до себе Ип. 616 (1180).

ДОБРОСЛАВНЫЙ, *прикм. Доброї слави, що має добру славу.*

XVIII. (Урядники) должны быть законорожденные; въ дому всегда живущіе, доброславны богобоязны Стат. 159.

ДОБРОСЛОВИТИ, *дс. Див.* **Добресповити**.

XVII. Св. Фотіа... церковъ наша приняла почитати и добрословити Копист. Пал. 757.

ДОБРОСОВѢСТНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Сумлінний.*

XVIII. Неподобаєть чинити не тилко Гетманозѣ, но и всякому Христіянскому добросовѣстному человѣковѣ Літ. Вел. II, 34.—Универсалъ позволяючій на уряд сотництва змежи товариства своєго избрати двохъ товаришовъ добросовѣстных Вас. Зб. Мат. Львоб. Укр. 105 (1723).

ДОБРОСТАЛЫЙ, *прикм. Непохитний, сталий.*

XVII. Мѣсто Кієвъ здавна во благочестіи всхотнєє церкви доброссталоє Пам. КК. II, 397 (1620).

ДОБРОСТНО, *присл.* (ц. сл.). *Добре, добра річ.*

XVII. Добростно старанє мѣти Бар. Письма. 132.

ДОБРОСТЬ, *рж. Добрість, ласкавість, лагідність. доброчинність.*

XVI. Король его милость маєть царю, за доброcть єго, въ кождый годъ поминку посылати Ак. ЗР. II, 364 (1540).—Дознавши великую ласку и милость отъ єго милости малжонка моєго милого, за которую доброcть и милость... записую єму часть именья Кн. Гродск. Луцк. 202 (1573).

XVII. Щасте члкозѣ почает бог з ласки и добрости своєи Єв. Реш. 403-б.—Маєть и члвкъ в себѣ доброcть Рад. Ог. 133.—З'грѣшилем' противко добрости єго Бзкои, котораѧ мнѣ

завше добре чинила и чинит Рад. Він. 1034.—Возлюбиша бо его велми за его великую добрость Літ. Густ. 305.—Жигмунтъ... ихъ добростю своею себѣ прихилялъ Крон. Лит. 341.—За добрость мою укралисте чару Рук. Хрон. 29.

XVIII. Доброму за доброст, а злому за злост Клим. Прип. 212.—И кто сію милость твою, добрость и людскость... толикими слови изъявити можетъ! Літ. Вел. III, 370.—Без'конечну Хрста Спасителѧ добрость оглѧчати въ' нбѣ станемсѧ оучастниками Науки парох. 6.

ДОБРОТА, *рж. Добрість.*

XV. Приниму... вѣнѣць доброты от рукы Гснѧ Ип. 56 (969).—Видѣ же доброту ег вдасть Вереньгѣрь прирокомъ Просвѣлъ бѣ бо с нимъ былъ на воинѣ ib. 837 (1257).—Умыслили есмы, за такыи доброты и ласки, дары и иными ласками имъ милостиве отдарить Ак. ЗР. I, 73 (1457).—Писалъ до князя Дмитрея, абы межи нами съ тобою доброты были ib. 125 (1493).

XVI. Послали есмо до Ногайскихъ толмача нашого о добротахъ, хотѣчи съ ними въ братстве и в прызни быти Ак. ЗР. I, 213 (1500).—У тебе будуть тые послы зъ братствомъ вѣрнымъ и добротами ib. II, 51 (1508).—Ку кождой потребе моей, за ознаменемъ моимъ, зъ доброти своей, не были линивы Арх. ЮЗР. I, I, 24 (1570).

XVII. Красную то доброту пророк называет, кому ся благодать в дши изливаеть Вірші празд. 74.—Щирые и незмѣрные бжественныѧ доброты Домецк. 13.—Тая такъ великая доброта и щедробливость, каждому намъ освѣдчаючаяся, была вѣдома Ак. ЗР. V, 225 (1689).

XVIII. Усякый бай не инъшая доброта, лише єсть дявулская молитва Поуч. Няг. 155.—Дѣти... бывают склю(н)ныи до доброти и до правды Пр. Госп. 8.

ДОБРОТВОРЕЦЪ, *рм. Хто добро творить, доброчинець.*

XVII. Бонифацій: Добротворецъ Бер. Лекс. 246.

ДОБРОТЛИВЕ, *присл.* (пол. dobrotliwie). *Ласкаво, милостиво.*

XVII. Добротливе и отцовско Хс Гсдь з' Учнками своѣми обходитсѧ Єв. Калл. 453.

XVIII. Зсилаєть мене сюда Єго Королевская Милость волѣ своей зъ віявленіємъ на зиздъ Вашей Мости Мосцѣ Панства, которій добротливе чрезъ свои зложилъ унѣверсали Літ. Вел. III, 249.

Д[illegible]ОТЛИВОСТЬ, *рж.* (пол. dobrotliwo[illegible]). *Ласка, милостивість, добрість.*

XVI. Благостынѧ, добротливость, щедробливость Зиз. Лекс. 94.—Єго королевская милость... зъ ласки и добротливости своее паньскоѣ, рачилъ росказати Ак. ЗР. III, 4 (1547).—Ласка и добротливость оказалася Збавителя нашего Бога Ист. о разб. Флор. соб. 444.

XVII. Блгостынѧ. Добротливость, щедробливост ласкавост, млсть, доброт, млсрд'е. Бенігнітас Бер. Лекс. 6.—Блгодателство. Добротливост ib. 211.—Добротливость—благостиня, благодѣтелство, благость Синон. сл.-р. 21.—Насъ слнце зе Всходу справедливости, навежает' всѣхъ з' гойнои добротливости Бер. Вірші, 67.—Звѣтѧжаеть добротливость ку члвку Бозкаѧ Тр. постн. 39.—Жебысмо за такъ великую терпливость и добротливост хвалили Ба Гал. Каз. 57-б.—З' добротливости своєи Бжеи перебачалъ Рад. Ог. (пр.) 4.

XVIII. Подобало ся твоеи бжои добротливости члвка на подобие свое сотворити Пам. укр. м. II, 60 (Рк. Дрогоб.).—Однакъ нѣчого добраю, якъ вижу, не терпливость, ни добротливость моя не могла справити Марк. IV, 175 (Л. Маз.).

ДОБРОТЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. dobrotliwy). *Ласкавий, милостивий, лагідний, сердечний.*

XVI. Благостын'ный, добротливый, щедробливый Зиз. Лекс. 94.—Доброт'ливыи ес коу недоброт'ливымь и з'лымь Єв. Пер. 37.—Свѣдомы есмо добротливого самого черезъ себе прироженья кр. его милости Хр. Фил. Апокр. 1296.—Зъ добротливое ласки своее позъволити рачылъ Антир. 653.

XVII. Блгостынный: Добротливый, щедробливый. Блгостынствую: Добротливый єстемъ Бер. Лекс. 6.—Благодатель: Добротливый. щодрый, ласкавый, млстивый ib. 211.—Добротливый—благоувѣтливый, благоволителный благодѣтельный, благочестивый Синон. сл.-р. 21.—То так' можный и добротливый панъ слоугъ и оугодниковъ своихъ прославлѧєтъ Карп. Каз. 3.— За ласкою добротливого Бга Смотр. Каз. 29.—Стат. Полоцк. Бр. 9-б.—Бгъ справедливымъ и добротливымъ будучи, подасть Тр. постн. 38.—Надъ власнымъ добротливым отцемъ розбестивши, тисячми ранъ на тѣлѣ пречистомъ задаєть Діал. Волк. 56.—Тотъ котрый пѧдю Нбо мѣритъ добротливый, нехъ в' Наукахъ даруєть початокъ щасливый Тит. 297 (Еυχαρ. 1632).—За помочу добротливаго Бога Арх. ЮЗР. I, XII, 7[illegible] (1633).

XVII. [illegible]ъ же не схощешъ мститися кривди, [illegible] добротливій Укр.-Р. Арх. X, 248.—Такъ ся смирив' длѧ нашегѡ спасеніѧ

добротливий Бгъ! Пам. укр. м. II, 120 (Рк. Тухл.).

ДОБРОТНЫЙ, *прикм. Див.* **Добротливый.**

XVII. Блговолителный: Добротный Бер. Лекс. 4.—Тройцу єдину мовим, сполу благословеную і сполу добротную Арх. ЮЗР. I, VIII. 128 (О обр.).

ДОБРОТРАВЛЕНЬЕ, *рн. Добре травлення поживи.*

XVIII. Бобъ огородний... добротравлениє творить, легчить Млр. дом. лѣч. 58.

ДОБРОТЬ, *рж.* (пол. dobroć). *Див.* **Доброcть.**

XVI. Беззлобіє, щирая доб'роть Зиз. Лекс. 93.—А боудете ли позычати тымь от которых ся надѣєте зась в'зяти, ш'тожь вамь за доброть єст Єв. Пер. 37. —И наменшеє, прилучившися доброму злоє всю доброть псуєтъ Отп. кл. Остр. И. П. 384.

XVII. Блгсть: Доброть, цнота Бер. Лекс. 6.—Доброть—благость, благостиня Синон. сл.-р. 21.—Доброть єст милостиня Єв. Вил. 32-б.—(Богъ) вшелякую доброть в собѣ замыкаєтъ Кн. о Вѣрѣ, 175.—Изали ихъ для доброти Бозкой за добрыхъ мѣти будешъ? Копист. Пал. 889.—Пастыръ тежъ неоспалый доброть овецъ знаєтъ, злый зась пречъ з' овчарнѣ, завше выкидаєтъ Тит. 298 (Ευχαρ. 1632).— Добрымъ названъ бываєтъ той, который... доброть свою та пожитокъ ближнихъ роспростираєтъ Єв. Калл. 528.—За причиною Пречистои Богородици и доброти урожоной вашой кролевской милости Діар. Фил. 114.—Прославляти доброть добротливого Бога Транкв. П. Мн. 1.

ДОБРОФОРТУННЫЙ, *прикм. Щасливий.*

XVII. Чужій доброфортунный быть Дм. Рост. 52.

ДОБРОХОТНО, *присл. Доброхіть, з доброї волі.*

XVIII. Кузми Даниловогo купля доброхотно, правилно и безсумнително учиненно Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 93 (1753).—Войт и всякъ другой судия... долженъ в правду судит... однакъ милостиво, склонно и доброхотно Стат. 160-б.

ДОБРОХОТНЫЙ, *прикм. Що з доброї волі чинить, добровільний.*

XVII. Доброхотнымъ умысломъ прибыти не рачишъ омѣшкати Гол. II. М. I, 529 (1633).—Всѣ доброхотные забойци без обороны своєго живота грѣшат Тр. П. М. 908.—Нелицемѣрною любовію и доброхотною ласкою щирѣ васъ упевняємъ Ак. ЗР. V, 211 (1687).

XVIII. По доброхотной нашей волѣ, без жадного примусу, продали Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 7 (1725).

ДОБРОХОТСТВО, *рн. Добра воля, добра хіть.*

XVIII. Я Марія Григорева отдаю до обытели Мгарской... дворъ свой... з доброхотства своєго за спсеніє дши своєй Ак. Мг. м. 203 (1725).

ДОБРОЧИННОСТЬ, *рн.* 1. *Чинення добра.*

XVII. Былъ в доброчинности гойный Тит. 84 (Бер. 1623).—Завшесь мнѣ гойные при любвѣ своєй отческой высвѣдчати рачилъ доброчинности Рад. Ог. (пр.) 6.—Таковымъ всякая наша на кождомъ мѣстцу и кождого часу доброчинность отмовна не будетъ Ак. ЗР. V, 152 (1678).—Научитеся доброчивности Рук. Хрон. 130.—Крон. Боб. 134.—Каждая доброчинность почитаная быти звыкла Стат. Полоцк. Бр. 15.

XVIII. Остатные послуги вмершым отдаваютъ, которые до гробов іхъ опровождают... преставл'шагос дшѣ єст то доброчинност Клим. Вірші, 191.—Ханъ много антецессоровѣ єго Владиславовѣ признаєтъ ку собѣ бывшой доброчинности Літ. Вел. IV, 70 (Пов. 1728) — О якъ много и мы от тогожъ Хрста Спстеля нашего отбираємъ щоденне ласкъ и доброчинностей Науки парох. 13.

2. *Чеснота, доброчин.*

XVII. На оупадокъ грѣхомъ нашим' пришол' Гсдь, а на повстаніє доброчинностямъ Єв. Калл. 921.

ДОБРОЧИННЫЙ, *прикм. Що чинить добро.*

XVII. За помочницу доброчинную тебе (Бгу) маємъ Тр. постн. 670.—Они были правовѣрними и доброчинними Рук. Хрон. 295.

ДОБРОЧИНЦА, *рм. Доброчинний чоловік.*

XVIII. Вдячнымъ показався къ доброчинцѣ Науки парох. 111.

ДОБРЫЙ, *прикм.* 1. *Прихильний до добра, добротливий; ласкавий, милосердий; що має в собі добро.*

XVI. Благій, добрій Зиз. Лекс. 95.—Учителю добрый, што маю учиніти Єв. Пер. 64.—Жаден не єсть добрый єно сам Богъ Єв. Вол. 63.

XVII. Блгоє: Доброє Бер. Лекс. 4.—Блгосердый: Доброг срдца ласкавый ib. 6.—Добрый, Блгій: добрый, цудный, сличный ib. 35.—Добрый—благій, добрый, цѣлъ, правый говѣнный благовѣнный Синон. сл.-р. 20.—Добрий день або повоженіє доброє—благоденствіє ib.—Добрая вѣра—благочестіє ib.—Добрая вѣсть—благовѣстіє, благовѣщеніє ib.—Добрая мисль—бла-

годушіє. Доброи мислы заживаю—благодушествую іb. 21.—Доброє—благоє іb.—Доброє любячій—благолюбецъ іb.—Доброє мовлю—благословлю іb. —Доброго сердца—благосердій іb.—Тѣло боронитъ дшу от пыхи, исправуєтъ къ доброму Транкв. Зерц. 23.—Агглъ добрый кажетъ добре члвкови жити Гал. Кл. Раз. 494.—Обыдва из сыном злодѣи и не єст добрыи Ак. Полт. Гор. Ур. I, 23 (1665).—Єсли бы вѣра ґрецкая не была добрая, тобы баба твоя Олга не увѣрила Жит. Св. 528-б.—Ґды бы сѧ их былъ Гс Гдь недоткнулъ и доброи им мысли не учинилъ померли бы были от великого страху іb. 594.—Солодкий... и добрий єстъ Господь Рук. № 0. 4° 86, к. 50.—Нехай перестанет зло творити: але нехай добрыє дѣла творит Єв. Реш. 18.—А чи может що доброє повстати от Назарета іb. 19-б.—Якъ рыхло з злым нашимъ в грѣхъ впадемо, такъ рыхло з добрым нашимъ з него повставати... маємо Єв. Вил. 13.—Владимиръ Мстиславу присягъ, же єму доброє мыслитъ Крон. Соѳ. 157.—Дхъ стый називаєтсѧ добрій Гал. Гр. Розм. 14-б.

XVIII. (Поляки) путь перепинали, возбраняя земли, травы и воды, которой добримъ и злымъ самъ Богъ не возбраняєтъ Кр. оп. Млр. 236.—От писма не слишалъ, анѣ от люди добрихъ нечувавъ Сл. о збур. п. (В.) 152.—(Съ слугами) мѣлъ доброє захованє и приязнь Вел. Сказ. 6.—Єдность Вѣри Святой єсть фундаментъ и душа доброго порядкованя Літ. Вел. III, 251.—Пиво не диво, диво добрыє люди Клим. Прип. 237.—Добре дѣло буде тай дуже потрѣбне обы Панове Гатку на тото мали Урб. 70.—Свѣд'ки то добрые: Дхъ стый и сам Отцъ Пам. укр. м. II, 183 (Рк. Тесл.).—Dobrym dast nebo, złych pekłom karaie Укр.-Р. Арх. X, 352.

2. *Що має непогані властивості: додатний, шановний, поважний.*

XIV. Учинить которыи добрыи члвкъ кривду, люб воєвода а любо панъ учинити исправу ис нимь ЮРГр. № 3 (1352).—Чинимъ свѣдочно своимъ листомъ всѧкому доброму, кто жь на сеи листъ посмотрить іb. № 10 (1375).—Воленъ продати воленъ замѣнити тако доброму яко єсть самъ іb. № 12 (1377).—И вели было добрыхъ при томъ іb. № 23-а. (1390).

XV. По сем же уведавше добрѣи члвцѣ и приходѧху к нему Ип. 145 (1051).—Престависѧ добрыи старечь Петръ Ильичь іb. 340 (1147).—Иныхъ при томь ведѣ добрыхь велебныхъ шлѧхетныхь было ЮРГр. № 46 (1414).—За добрыи и певный приятелѣ имѣли іb. № 66 (1433).—(Мужъ) храборъ добрая дѣла багатырскаѧ вдѣлает Чет. 1489 р. к. 39.

XVI. Вказывали передъ нами листы доброѣ памяти отца нашого Ак. ЗР. II, 33 (1507).—Визнаваю сим моим листом самъ на себе кождимъ добримъ людем, хто хочетъ єго вѣдати Арх. ЮЗР. I, VI, 14 (1510).—Маю на то слушный довод людей добрых, а вѣре годных іb. 41 (1545).—Приехалъ тежъ былъ возный... и люде добрые сторонные іb. VI, I, 61 (1568).

XVII. Добрая слава—благоискутство. Доброи славы—благоискусный, благоискуствуємый Синон. сл.-р. 21.—Привезли на Москву... множество добрыхъ, зацных пановъ и паней Кул. Мат. I, 84 (1606).—А тутъ сами вы добрыи молодцы уважити можете, же тая ваша подъ православными царями нашими служба доброю и правдивою будучи, єсть вамъ въ славу и въ пожитокъ Ак. ЗР. V, 184 (1685).—Новоизбранного сотника вашего чтѣте... а онъ васъ всѣхъ добрыхъ молодцовъ любячи, будетъ къ вамъ ласковымъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 100 (1693).

XVIII. Хмелницкий... бодрствовалъ зъ килконадцятма другами своими добрими и поуфалими молодцями Вел. Сказ. 17.

3. *Доброї якости, доброго ґатунку; смачний.*

XVI. Не єст доброє древо которое родить злый плод и не єст древо злоє котороє родить плод добрыи Єв. Пер. 38.—Коли (діяки) ся научатъ, а мы ихъ зася пустимо до васъ. одно штобы мѣли голосы добрыи Ак. ЮЗР. I, 142 (1558).—(Гречиха) хотяжъ не росла, але добра Кул. Мат. I, 62 (1592).—Але хочешъ ли лепей позьвати добрыє овоши тоє светоє єдиности, читай же пилней тотъже листъ мой Отп. И. П. кл. Остр. 1065.

XVII. Потрави жадніє и пива добріє коштовати не будешъ Діал. о см. 267.—Одному сщнику, который был собѣ дбрий обѣдъ наготовалъ... реклъ Гсдъ Жив. Св. 25.—Рекъ єму: добра ли єстъ (рыба) отче? отповѣдил старец: добра Жит. Св. 501.—Кождій шляхтичь з служби своєй... на добромъ коню з риштункомъ военного козака єсли не сам до боку нашего повиненъ будет выставляти Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 115 (1670).—Бралем в пна Вакули чтири бочки меду прѣсного, за который ми шлюбовал Вакула за добрий мед, три бочки ж доброго, а четвертая неспособная Ак. Полт. Гор. Ур. I, 213 (1671).—Кажи при собѣ быти гудцеви доброму Крон. Боб. 93.—Кров добрая не виходит толко лихая идет ЦАМ. № 32, к. 114.—Пріиде пророкъ длѧ збавенѧ твого... Мѣй єго каждый

на доброй памѧти Рук. № 202, к. 182.—Якій козакъ достане у татаръ коня доброго, того отоймутъ Літ. Сам. 4.—Хто былъ конми добрими увойшолъ ib. 31.—Ярина добра была, и тымъ же ся толко люде и рятовали Літ. Хм. 80.

XVIII. Не з доброй муки и той (вижу) злѣпленъ Клим. Прип. 234.—Пошлюблю васъ, на добрих ґрунтах вас осажу Вірші різдв. 131.—Нефорощанскии жители пайняли лошад добрую Прот. Полт. С. IV, 56 (1756).—Козаки купили доброй горѣлки ib. 97-б (1756).—Дегтю чоботного доброго бочку мало не полную на 20 р. Арх. Вид. м; нерозібрані справи (1780).

4. *Вправний, умілий.*

XV. Ратници суть и добраѧ вои Ип. 742 (1224).—Володимѣръ... бѧшеть бо и самъ ловечь добръ ib. 905 (1287).

XVI. Рыцеръ и воєнникъ добрый Кул. Мат. I, 49 (1576).

XVIII. Єжели—де жолнѣре єсте добрыи, шаблю и силу имѣете, и кто вамъ за себе стать воспящаєтъ Кр. оп. Млр. 219.—Для роблення поташа потребенъ єсть поташникъ, чили поливачъ добрий Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 68 (1720).

5. *Вигідний, придатний, відповідний.*

XVII. (Обозъ) былъ въ добромъ мѣстцу положонъ надъ озеромъ, которое Дунай поливаєтъ Крон. Боб. (др.) 286.—Гды Боболецкій пріѣхалъ въ оный бродъ, обачивши людъ оправный въ мѣстцу добромъ и трудном до потканя, вернулся назадъ ib. 296.

XVIII. Цеглу майстрѣ на добром мѣстцу кладутъ Кн. Нос. 59.—Єсть деякоє зѣля доброє на лѣкъ Поуч. Няг. 155.—Лѣпше сало гусяче лечъ и кажде добре Укр. Госп. Пор. 70.

6. *Погожий, сприятливий.*

XVI. Блгоденствіє—добрый день Лекс. 2.—Рокъ 99 былъ вельми урожайный, добрый, здоровый, погодный, на всемъ добрый Кул. Мат. I, 74 (1599).

XVII. Блговременно: В добрый часъ, погодне Бер. Лекс. 4.—Добрый час—время благопріятно Синон. сл.-р. 20.—Поѣхал до Індіи кораблем по мору. А Гдь Бгъ дал имъ добрый вѣтръ Пам. укр, м. III, 112 (Перем. Прол.).

XVIII. Лѣто доброє было и уродливоє Літ. Гукл. 76 (1719).—По семо слѣдовав добрый рокъ ib. 77 (1787).—Мусѧтъ кметѣ кождого году Панови у дорогу ити... коли година добра Урб. 53.—Если в ден Блговѣщения предъ свитаня(м) и на свитаню ясная и тихая погода, єсть то добрій знакъ оурожаю Пр. Госп. 6.

7. *Непримушений, власний.*

XIV. Уздали пану вѧтславу со всѣми обьѣзды того дворища по своєи доброи воли ЮРГр. № 9 (1370).—Нашею доброю волею и нашимъ добрымъ умышлѣньємь то єсмы вчипили ib. № 12 (1377).

XV. Сознал то передъ нами панъ ходько своєю доброю волею никимъ не принужденъ ЮРГр. № 57 (1424).

XVI. Пришедши сама доброволне, по своей доброй воли вызнала и поведила Арх. ЮЗР. VI, I, 61 (1568).

XVII. Добрая воля—благоволеніє, произволеніє, угожденіє Синон. сл.-р. 20.—Мѣй... надѣю в Господу, который завжды милостиве пропущаєтъ доброи волѣ вину свою покорне вызнаваючимъ Рук. № О. 4°. 86, к. 50.—Намъ тяжко и по доброй воли маленкий час послужити Творцу своєму Єв. Реш. 23.—Завше добраѧ охота и добраѧ воля єго, ижбы сѧ поучавъ закону бжому ден и нощъ ib. 411-б.

XVIII. Продали оноє (озеро) з доброй волѣ своєй честному отцу Феодору Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 7 (1725).

8. *Нормальний, правильний; правдивий, нефальшивий.*

XVI. Давайте и вамь тыжь дано будеть мѣру добру а польну и натоньтану Єв. Пер. 37.

XVII. Тоє злото было єго 180 кентарий ваги доброи Крон. Боб. 327-б.

XVIII. Добримы грошми же бы не было браку Кн. Нос. 43.

9. *Великий, чималий, значний.*

XVII. До которого дворища нивокъ 6 малых а двѣ добрих Ак. Полт. Гор. Ур. II, 74 (1670).—Гетманъ Хмелницкій... далъ добрій бой обомъ тимъ войскамъ Літ. Сам. 27.

XVIII. Облегши мѣсто, почалъ до оного штурмовати, отколъ же исперва дали єму добрій отпоръ Літ. Вел. IV, 30 (Пов. 1728).—Єсли гримитъ... значитъ на горахъ добрій оурожай Пр. Госп. 10.—Ударити треба добрымъ друкомъ по посторонку... рази три Укр. Госп. Пор. 61.

10. *При назвах міри показує побільшеність.*

XVI. Дело спижаноє вѣдолжъ 11 пядей добрыхъ Арх. ЮЗР. VII, I, 79 (1552).

XVII. Пошедши тим озеромъ Кириловскимъ вверхъ о доброє стрелбище Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 57 (1605).—На той переправѣ

в милѣ доброй от Конотопу заставу отправовали Літ. Сам. 57.

XVIII. Уехали... зъ Миколаєвки до Борзни добрую милю Дн. Марк. III, 86.—Возми солонини бѣлой свѣжой нашкрбай єй добру пригорщъ Укр. Госп. Пор. 65.

11. *Коштовний, дорогий.*

XVII. Далам до рукъ манисто каралiовое доброе Степанисѣ Прот. Полт. С. I, 68-б. (1689).

XVIII. Митра... з камѣнням добримъ и простим Реєстръ Ризн. Соф. 4-б.—Сыя митра на насахъ... полу перлинами осажена простыми, между которыми малая часть и добрыхъ перлинъ имѣется Кн. Ризн. 15.

Доброго сердца, *відважний, хоробрий.*

XVII. Гекторъ... будучи неустрашимого сердца доброго, небоялся Крон. Боб. 79-б.—Онъ, яко мужъ серца доброго, чинилъ имъ отуху добрую: казалъ ся имъ потыкати зъ непріятелемъ ib. (др.) 287.

На добре сердце, *на отуху.*

XVIII. Єму щось не смачно, казалъ теди горѣлки дати и по квартѣ албо ковшовѣ до старшины на добре сердце випилъ зъ другими Літ. Вел. IV, 208 (Діар. Ок.).

ДОБРѢ, *присл. Див.* **Добре** 2.

XV. Идоста на Игорево селче идеже бѧше оустроилъ дворъ добрѣ Ип. 333 (1146).—Самъ твоя милость можешъ тому добрѣ порозумѣти Ак. ЗР. I, 210 (1500).

XVII. Много такихъ, которыи любѧтъ ближнихъ, але не все то чинѧтъ добрѣ Домецк. 62.—Взяти теж мають зоставу таковую, которая бы добрѣ за тое стояла, што позычать Стат. Полоцк. Бр. 13-б.

XVIII. Кмѣть на таку Пансчину наперѣдъ сѧ знавъ добрѣ приготовити Урб. 50.—В денъ Стрѣтения Гдня, если будетъ ясно, лен зродится добрѣ Пр. Госп. 5.

ДОБУВАНЬЕ, *рн. Чинність від «добувати».*

XVII. То бъ певне вже схотѣли не только сейменовъ, але пѣхоту и арматки якую штучку выпровадити для добуванья Ак. ЗР. V, 230 (1690).

XVIII. О приходѣ подъ Тавань войскъ бѣсурманскихъ о добуваню его и Казикермена чрезъ пять недель Літ. Вел. III, 427.—До добуваня онимъ наступившая темнота нощная препятіемъ стала ib. IV, 19 (Пов. 1728).

ДОБУВАТИ, ДОБУТИ, *дс.* 1. *Здобувати, здобути, діставати, дістати, брати, взяти.*

XVIII. Рѣчка Чакчаклий, на которой води и дровъ можно добути Літ. Вел. III, 485.—Мы добули 8 бочокъ рибы Хоз. Гетм. II, 187 (1706).—Пяный доброволно хоробы добудетъ Клим. Вірші, 55.—Буду турковъ воевати мечемъ слави добувати Довг. 96.—Що за хосна члвку, аж добуде увесь свѣтъ, а душу свою погубитъ Поуч. Няг. 34.—До покуты требабы слезъ съ подъ сердца добувати Сѣмя сл. Б. 18.

2. *Брати, взяти, здобувати, здобути (ворога).*

XVII. В той часъ Костантин князь Острозский Чернѣгова добувалъ Літ. Полск. 10.—Орда пристигла подъ Орѣлскіе городи и добувають Китай-города Ак. ЗР. V, 275 (1696).

XVIII. Добувает як города, а збувает як ворога Клим. Прип. 209.—Не з великим трудомъ добувши Нестервару, всю шляхту зъ княземъ Четвертенскимъ вирубалъ Вел. Сказ. 53.—Нефорещи добували, недобувши... повернули до Криму Літ. Вел. III, 369.—Замокъ... не здавался, и еще не заразъ былъ добутій ib. IV, 21 (Пов. 1728).—Уже не будемъ Ляховъ добувати! ib. 59.—Моцарский добувалъ Нѣжина, але его не взялъ Літ. Черн. 76.

— ножа, шабли, *виймати, вийняти з піхов ножа, шаблю.*

XVIII. Добувши шабель, войско... вирубалъ Зап. Мовч. 74.—Стый Петръ, добувши ножа своего... порѣвсѧ противко єдному слугѣ Науки парох. 280.—Вишневецкій зновъ, зъ добутою голою шаблею ставши, крикнулъ Літ. Вел. IV, 52 (Пов. 1728).—Добувши в присѣнках шаблѣ Прот. Полт. С. I, 238-б. (1701).

ДОБУВАТИСЯ,-БУТИСЯ, *дс.* 1. *Діставатися, -статися, доходити, дійти.*

XVIII. Єсли добудеться презъ верхъ скляницѣ вода, безъ похибы мокрый рокъ будетъ Пр. Госп. 10.

2.—**на що,** *здобувати що, намагатися чого здобути.*

XVIII. На великую ласку бжую собѣ добуваючис Єв. Реш. 335 (1710).

3. *Промишляти чим, роздобувати що.*

XVII. Я... з нетягами знайшовшися добувалися на шляху Прот. Полт. С. I, 215-б. (1699).

XVIII. Мирон з братом... добувалися на одну тилко рибу Хоз. Гетм. II, 188 (1706).—Приказуємъ абы а нѣ єдинъ товаришъ... не смѣлъ добуватися на рибу Ак. Мг. м. 89-б. (1709).

4. *Старатися увійти, стукатись куди.*

XVII. Нетяги... напавши на домовку мою добувалися Прот. Полт. С. I, 228 (1700).

ДОБУДИТИСЯ, *дс. Насилу розбудити.*

XVII. Сынъ Ізяславовъ, Венгровъ не добудившися, самъ до Кієва до отца прибѣгъ

Крон. Соѳ. 134.—Панны... так окрутне заснули иж ся их добудити не можно Жит. Св. 72-б.

XVIII. Сонливого добужуся, а лѣнивого дошлюся Клим. Прип. 244.—Не могучи его добудится Прот. Полт. С. IV, 94 (1756).

ДОБУДОВУВАТИ,-ДОВАТИ, *дс. Докінчувати,-чити будуванням.*

XVI. Старости... на власных державах своих замков еще не добудовали Arch. Sang. I, 161 (1567).—Ворота добрые нарядити и того всего, што не добудовано, доробити Арх. ЮЗР. I, I, 93 (1577).—Хотѣлъ коштомъ и накладомъ своимъ тотъ замокъ добудовати Ак. ЗР. III, 309 (1586).

XVII. Соломон... добудовал и приоздобил домъ Бжій О обр. 5.—Домъ... недобудованый зоставилемъ О сл. Див. 30.—Казал собѣ будовати гробъ, а не казал его добудовивати Єв. Реш. 225.—Отче, гробу твоего не добудовано ib. 428.—Мѣю его (двор) добудовати Прот. Полт. С. II, 32 (1676).

ДОБУТИ, *дс. Див.* **Добувати.**

ДОБУТЬЕ, *рн. Здобуття.*

XVII. Он был, должникъ, у секвестру за учинокъ его блудодѣянный, яко то добутя дитины дѣвцѣ, посаженый Акт. Стarод. кн. 6.

XVIII. Послалъ я Федка... подъ жилища непріятелскіе для добуття язика Татарского Літ. Вел. III, 221.—Фортеца тая до добутя имъ здалася быти трудная ib. IV, 21 (Пов. 1728).

ДОБЫВАТИ, ДОБЫТИ, *дс.* 1. *Див.* **Добувати, добути** 1.

XIV. Кондратъ отъ Доменика дому добывалъ свѣдечьствомъ Ак. ЗР. I, 8 (1347).—А за избѣга можемъ его добити и выдати аже его не можемъ добити можемъ его иска съ обою сторону ЮРГр. № 3 (1352).

XV. И поиди кнѧже с нами в дань, да и ты добудешь и мы Ип. 42 (945).—Добылъ есми головою своею Киева и Переяславлѧ ib. 380 (1149).—Поеди княже прочь аже ли добудемъ сорома ib. 389 (1149).—Много пострадаша члвци от него въ держание его и селъ изне ыша оружья и конь друзии же роботы добыша заточенья же и грабления ib. 552 (1172).—Ты мене ни на льkoу ялъ ни копьемъ мѧ еси добылъ ib. 900 (1287).—Любо стратить а любо добоудеть ЮРГр. № 36 (1401).—Тогды панъ данило не добылъ на воитѣ того дворища ib. № 43 (1411).—А пак ли бы хотѣл хто под паном гринком стареченовичом тых имѣнеи добывати... тогды первѣе имаеть дати триста коп широких грошеи пану гринку ib. № 74 (1437).

XVII. Пани воеводеная... казала собѣ гробъ отворити, и добывши склепу, где лежало тѣло отца ей, и казала его взяти Літ. Льв. 252.—Спытаймо ж юж' Домовников порѧдных якъ оны бѣлости добываютъ в' хлѣбѣ Тит. 348 (Тріод. 1648).—Муж мой пошолъ по селах хлеба добывать Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 102 (1667).

XVIII. Чрево еѧ треба розрѣзати и дѣтя добытое аще будетъ живо, окрестити Собр. Прип. 11.

2. *Див.* **Добувати, добути** 2.

XVI. Добывали замъку все турцы Арх. ЮЗР. VII, II, 21 (1552).

XVII. Мѣста моцные частокрот мечем и хитрыми штоуками знадворя не могучи быти добытыми, през зраду... без працѣ выданы непріятелем Лѣк. на осп. ум. 26.—Осколдъ и Діръ... пошли Чорнымъ морем' в' окрутахъ под Царигородъ и облегли его и добывали Гал. Кл. Раз. 319.—Ісус Навин... Єрихона города мѣвъ добывати Єв. Реш. 196-б.—Одонацеръ, князь Рускій, Риму добылъ и держалъ его тринадцеть лѣтъ Крон. Соѳ. 4.—Семирамис... от мѣста не отступила, ажъ его добыла Крон. Боб. 12-б.

XVIII. Прилѣжнѣе на градъ начали днемъ и нощію, не даючи облеженцамъ отради, наступати—даби града добыти Літ. Гр. 224.—Пскова наши добывали и, не вземши, поєднались Сб. лѣт. 76 (Кіев. лѣт.).

— брони, меча, *виймати, вийняти з піхов зброю.*

XVI. Панъ Гуринъ... стал брони добывати, хотячи мя забити Арх. ЮЗР. I, VI, 53 (1564).—Княз Дмитрей .. з добытым кордомъ над паном Калеметом стоит Ж. Курб. II, 31 (1572).

XVII. Я меча от церкве Божое мнѣ поданого еще не добываю, але у пошвах закритый... указую Льв. Ставр. 21 (1604).—Агглъ заступилъ на дорозѣ з' мечемъ добытымъ Гал. Кл. Раз. 436.—Сцеволѧ... добывши меча забилъ Капелѣра Гал. Н. н. (пр.) Ва.—Один з них... меча добывши забит его хотѣл Жит. Св. 285-б.

XVIII. Оные трые црѣ добыв'ши мечовъ своихъ избѣгнут' сѧ оу єдно Пам. укр. м. IV, 296 (Рк. Т сл).

ОБЫВАТИСЯ, ДОБЫТИСЯ, *дс.* 1. *Намагатися увійти, стукатись.*

XVI. Панъ маршалокъ, не дбаючи ихъ на тые слова, знову у ворота монастыра Печерского почалъ се ку архимандрыту добывать Ак. ЮЗР. II, 197 (1597).

XVII. Стые... до царствія нбснаго... добывалися Єв. Реш. 22.—Не добывайся там где моцно замкнено Жит. Св. 450.—Добывшися

прохирнимъ способомъ в комнату, Ганна Пащиха... по злодѣйску взяла готових грошей талярий пятдесятъ Акт. Старод. кн. 93.

2. *Домагатися, допоминатися.*

XVIII. Много добывалися Турецкого Царя, жебы позволилъ верхъ искидать Пелгр. Ип. Виш. 73.

3. — **на чому,** *промишляти чим, роздобувати що.*

XVIII. Добыватися на рибѣ, на солѣ, на звѣрю, въ рѣцѣ Днѣпрѣ, въ Богу и по всѣхъ рѣкахъ и рѣчкахъ безъ жадного датку волно Літ. Вел. III, 113.

4. *Виходити на верх, показуватися.*

XVII. Голову такъ барзо пробылъ, же заразомъ и мозокъ з головы добыватысь и ити почалъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 600 (1644).

ДОБЫТНЫЙ, *прикм. Що його добуто, зароблено, куповано.*

XVII. Грицко... показовал добитноє манисто Прот. Полт. С. I, 163-б (1693).

XVIII. Конѣ добытніє два мѣлъ Эварн. Источн. I, 13 (1763).

ДОБЫТОКЪ, *рм.* 1. *Майно, добро.*

XV. Взѧша бо тогда скоты и овцѣ и кони и вельблуды и вежѣ с добыткомъ и съ челѧдью. Ип. 255 (1103).—Володимеръ... иде на Сѣвѣрьскиѣ городы и взѧ в ніх много добытокъ ib. 629 (1183).

XVII. Пильно варуємъ, абы жаденъ зъ мѣщанъ Кіевскихъ помѣненого збожа вгору... не важился провадити, подъ утраченьємъ всего добытку своєго Ак. ЗР. V, 133 (1674).

2. *Здобуток, роздобуток.*

XVI. Тамъ имъ своихъ людей съ неводы посылати, озеръ волочити, и иншимъ людемъ, которыи въ нихъ пожадаютъ въ тыи добытки ходити, и имъ съ своєє руки давати Ак. ЮЗР. I, 45 (1512).

3. *Домова худоба.*

XV. Гдѣ пережъ добытки свои пасывали ино и нынѣ доброволно имъ, безъ всякого нагабанья, тамъ же паствити будуть Ак. ЗР. I, 181 (1498).

XVI. Доброволеньство даємъ имъ добытокъ свой паствити по давному Ак. ЗР. II, 78 (1510).—Оповедалъ, ижъ онъ... выкралъ тую подданую его Ганку з детми, з статкомъ и добыткомъ и зо всею єє маєтностю Кн. Гродск. Луцк. 185 (1570).—Кони, быдло рогатоє, волы, коровы и инший малый добытокъ Арх. ЮЗР. I, I, 145 (1580).

XVII. Подданыхъ зъ ихъ маєтностями и добытками до орды побрано Арх. ЮЗР. VI, I, 382 (1617).—Мы зась овцы Пастыру духовный добытокъ пренесемо, з' овчарни Наукъ на пожитокъ Тит. 298 (Зѹхар. 1632).—Выдла, кони и иньшиє добытки такъ хлопъскиє, яко и панъскиє, и увес спрят домовый позабирали Арх. ЮЗР. III, IV, 823(1654).—Єстесмо пастыри овецъ и пришли до земли твоей... со всѣмъ добыткомъ Єв. Реш. 39 — Драпѣзтвомъ и половомъ людей и добытковъ ихъ бавилися Крон. Соѳ. 6.—Добытокъ пасти Крон. Боб. 8-б.

XVIII. Дай потомъ зо солю зѣсти добытку и свинямъ Угр. Заг. 61.

ДОБЫТЧА, *рн. Домове звір'я.*

XVIII. Лѣкъ отъ хробаковъ, аще у свини или у добытчати или въ якомъ имѣню Угр. Заг. 61.

ДОБЫТЫЙ, *прикм. Що дасться здобути.*

XVIII. Якъ ся тебѣ мнитъ о той фортеци; бо я уважаю, и всѣ тоє признаютъ мнѣ, иж єст не добита Вел. Сказ. 6.

ДОБЫТЬЕ, *рн.* 1. *Набуття.*

XV. Полѣтилъ своѧ села тисмѧничаны и тототъ розьиздъ прѧтелю своєму пану ѧньчѣєви зубреви себе мѣсто мошчо о добытьє и о страчѣньє ЮРГр. № 37 (1404).

2. *Здобич.*

XVIII. Много сею войною арматъ взяша, великимъ же добытіємъ наполнени... возвратишася Літ. Вел. I, прил. 10.

3. *Здобуття.*

XVI. Гледи о Єрихонскомъ добытію Сп. прот. Лют. 73.

XVIII. Турчинъ єднакъ старался силно о добытє Чигрина Літ. Вел. II, 431.

ДОБЫЧЪ, *рж. Здобич, здобуття.*

XVII. Пошов гдес Максим, Супрунов овчар, с товариством на добычъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 175 (1669).

ДОБѢГАТИ, -БѢГТИ, *дс. Досягати, досягти біжачи.*

XVII. Добѣгаю — достизаю Синон. сл.-р. 21.—Кто бы отъ рѣки Прадника наперед на кони добѣглъ того столпа всѣхъ упередивши, той мѣлъ быти монархою Полскимъ Крон. Полск. 354.

ДОБѢЗЕНТОВАТИ, *дс.* (з уг. bizonit). *Потвердити, посвідчити.*

XVIII. Усе добѣзентуєтъ писмо Бога нашего Іисуса Христа Поуч. Няг. 14.

ДОВБАТИ, *дс. Робити заглибини, вертіти, крутити.*

XVII. Начрътаваю. Ваѧю. Изваѧю. Довбаю, тешу, втискаю, в'биваю, друкую Бер. Лекс. 213.

ДОВБЕНКА, *рж. Здрібн. від «довбня».*

XVII. Приготовивши собѣ довбенку кленовую Прот. Полт. С. I, 202 (1698).

ДОВБИШЪ, *рм. Див.* **Добошъ.**

XVII. Небожчикъ менил себе по имени Василий а з компанѣи пана полковника довбишъ Ак. Бор. 79 (1669).

XVIII. Довбишови золотих сто и десят золотих Кн. Мѣск. Полт. 306-б. (1711).—Швецъ, довбишъ, писаръ, цилюрникъ Оп. ст. Млр. II, 314 (1738).

ДОВБНЯ, *рж. Великий дерев'яний молот.*

XVIII. Покин сокѣру, озми довбню Клим. Прип. 239.—Тогди будемъ пана слухать, якъ довбня зацвѣтетъ Млр. Посп. Кр. 58 (1724).

ДОВБТИ, *дс. Див.* **Довбати.**

XVIII. Капа камен довбетъ Клим. Прип. 220.

ДОВБЫШЪ, *рм. Див.* **Довбишъ.**

XVIII. Довбыш будет бубнит', а тренбачъ трубити Клим. Вірші, 185.

ДОВГО, *присл.* 1. *Довгий час.*

XVII. Свѣтъ єстъ домом гостинным в' которомъ не довго люде якъ в' гостинѣ мешкаютъ Гал. Кл. Раз. 505.—Члкъ хочет довго живъ быти на свѣтѣ Єв Реш. 18.—Былъ той змий... довго хованъ... у жидовъ Крон. Боб. 57-б.

2. *Багато завдовжки.*

XVIII. Довго пошито да не зносишъ Клим. Прип. 211.

ДОВГОВИТЫЙ, *прикм. Довгастий, подовгий.*

XVIII. Вовчугъ зѣдле широкеє, круглеє, мохнатеє, а ранникъ—довговитеє да мохнатеє Дн. Марк. II, 124.

ДОВГОВѢЧНЫЙ, *прикм. Довгого віку.*

XVII. За тоє довъговѣчен будешъ Єв. Реш. 212-б.

ДОВГОСТЬ, *рж. Один з трьох вимірів тяглости тіл, довжина.*

XVI. Пописати довгость и широкость шнуровъ Ак. ЗР. III, 85 (1557).

XVII. Яко се тоє староство, албо держава сама въ собѣ въ широкости, довгости, границахъ и обыходехъ здавна мѣла и маєтъ... ничого съ того не выймуючи, дали єсмо єму Арх. ЮЗР. VIII, V, 332 (1604).

ДОВГОТЕРПЯЧИЙ, *прикм. Що довго терпить, терпеливий, що довго позволяє на що.*

XVII. Долготерпеливый: Довготерпячій, не гнѣвомъ терпячій, долгочекаючій Бер. Лекс. 35.

ДОВГЪ, *рм. Грошева належність, що одна особа повинна виплатити другій.*

XVII. И довгъ собе належачий от єго милости отримавши, квитъ своєю власною рукою написаный далъ и с того довгу квитовалъ Кн. Гродск. Луцк. 350 (1633).—Безъ вѣдома нашего урядового дом зграбыл а за довгъ свой отдавал Ак. Полт. Гор. Ур. I,42 (1665).—Я, убогый чоловикъ, черезъ єи власне у великыхъ довгахъ ставъ Ак. Полт. С. 375 (КС. LXXII) — Остави нам довги наша Єв. Реш. 16-б.—ib. 80.

XVIII. Якъ хто довгъ отдастъ, то як находка Клим. Прип. 259. — За вѣдомостію єи тая часть довгу одобрана Літ. Вел. IV, 125 (Реєстръ Пал. 1704). — Довгъ денежный Поуч. Няг. 121.—Панъ довгы того кмета выплатилъ Урб. 60.—Пожичалникъ.... отдавъ довжника своєго въ неволю, гдебы тримавъ его доти, доки бы всего довгу не виплативъ Науки парох. 57.

На довгъ, *на віру, у позику, позичково.*

XVIII. Грошей жадною мѣрою приказую отнюдь на довгъ никому не давать Арх. Сул. 169 (1707).

ДОВГЫЙ, *прикм.* 1. *Що довго триває.*

XVII. Не хотячи бавити довгою моєю мовою святобливо: твоєи, минаю Гал. Кл. Раз. (пр.) 4.

XVIII. Люде... з' тяжкои и довгои хоробы оумирали Науки парох. 112.—Нынѣ довга литъ нашихъ годына Кл. Коз. Зап. 462.

2. *Великий завдовжки.*

XVII. Перший полланокъ... не такъ довгий, якъ иншие Арх. ЮЗР. VI, I, 321 (1606).—Ногтѣ на локот єму довгіи Крон. Боб. 15.—(Воинъ) в руцѣ своєй будетъ мати гакъ желѣзный довгій Рук. № 202, к. 226.

XVIII. Тисячу довгого гвоздя купили до Сваркова за 1 р. и 40 к. Дн. Марк. III. 205.—Зроби заразъ кнотъ довгій на долонь з коноплей Укр. Госп. Иор. 59. —Каждій господаръ повиненъ мати радно... на четири локтѣ довге ib. 78.

ДОВЕДАТИСЯ, *дс. Див.* **Довѣдоватися.**

XVI. Подъ люди неприятельские пойти ся доведати староста слугъ своихъ и слугъ замковыхъ Мозырскихъ посылати виненъ Арх. ЮЗР. VII, I, 617 (1552).—Я дей доведаюся, если ночовати будутъ, вамъ знати дамъ ib. VI, I, 103 (1577).—Слуга... шолъ до мене... якомъ се доведалъ, несучи одну ручницу до схованья ib. I, I, 306 (1591).

ДОВЕЗТИ, *дс. Див.* **Довозити.**

ДОВЕРЕЧИ, *дс.* **Докинути.**

XVI. Самъ отстоупилъ от нихъ яко бы моглъ каменем довеpечи Єв. Пер. 72.

XVIII. Оттоля мало поступив'ши на правую сторону к' полудню як может чловкъ каменем

довеpечи и там оувидѣли печару Пам. укр. м. II, 125 (Рк. Тесл.).

ДОВЕРЖАЙ, *рм. Кидь, віддаленість, доки можна рукою докинути.*

XVIII. Варта была не Бескѣдѣ єдна о дру. на два добрѣ довержаи, такъ же никто не могол преити Літ. Гукл. 76.

ДОВЕСТИ,-СЯ, *дс. Див.* **Доводити,-ся.**

ДОВЖАТИСЯ, *дс. Позичатися, брати набір.*

XVIII. Плата идетъ чехами, а особно довжатся харчю Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 69.

ДОВЖЕНЪ, *прикм. Повинен.*

XVIII. И панъ не буде довженъ свою хащу слободити Урб. 49.—Кмѣть иншу роботу не довженъ, Лышинь тоту, котру право и сесъ Оурбаріумъ каже ib. 52.

ДОВЖИНА, *рж. Довгість, довжінь.* **Въ довжину,** *удовж, завдовжки.*

XVII. Камѣне на локотъ 20 въ довжину Рук. Хрон. 108.

ДОВЖНИКЪ, *рм.* 1. *Той, хто взяв у позику, хто затяг позичку, дебітор.*

XVII. Остави нам довги наша яко же и мы оставляем довжником нашим Єв. Реш. 16-б.

XVIII. Пожичалникъ... отдавъ довжника своего въ неволю Науки парох. 57.

2. *Той, хто позичив, кредитор.*

XVII. Продай єлей и заплати довжником Крон. Боб. 123.

ДОВИДАТИ,-СЯ, *дс. Див.* **Довѣдоватися.**

XVII. Корол, о томъ довидавъшися, заразом тых посланцовъ козацьких поимат казал Кул. Мат. I, 25 (1604).

XVIII. Єсли бы я мѣлъ довидати о ваших конях... то я дамъ знати Хоз. Гетм. 194 (1706).

ДОВЛЕТВОРЕНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Злагоджування, задоволення.*

XVII. Иночество превосходитъ всѣ жертвы и приношеніѧ... и вшелѧкиѧ покуты и довлетвореніѧ Домецк. 17.

XVIII. Державци полскіи... своимъ неситим желаніем... чинили довлетвореніе Вел. Сказ. 13.

ДОВЛѢТИ, *дс. Бути доволі, вистачати.*

XVIII. Вѣцерексъ примас полский, зобравши раду, усовѣтовалъ на ней зъ шляхтою стягти с повѣтовъ войска толко, колко би на отпоръ козаковъ и татар довлѣло Вел. Сказ. 53.

ДОВНИМАНЬЕ, *рн.* (пол. domniemanie). *Догад, домисел.*

XVI. Не пщеваніе—довнимане и неслушное вымовлене Лекс. 10.

ДОВНИМАТИ, ДОВНѢМАТИ,-СЯ, *дс.* (пол. domniemac się). *Догадуватися, дорозумівуатися.*

XVI. Дов'нималисѧ иже бы ш'то злое было Єв. Пер. 17.—Люде... бол'ше зезволѧют на довнѣман'ное, а нѣжли похвалѧют самую истоту Пам. укр. м. V, 115 (Ст. Зиз. 1596).—Довнимаете, ижъ Греческие єпископове и презвитерове тутъ приеждчаютъ учити поповъ и єпископовъ вашихъ? Отп. И. П. кл. Остр. 1099.—Довнимаешъ, же тебе за тою конфеде рацыею все вольно Антир. 945.

XVII. Довнѣмалем иж бы то якис быв духъ Єв. Реш. 305.—Много зъ нихъ то довнимаютъ Рук. Хрон. 392.—Єму боронено довнѣмаючи, иж корол перскѵи того доктора направил, абы єму трутизну задал Ал. Печ. 171.

XVIII. Он' бо окаѧнніѣкъ довнимал, иж то Хс ис простои невѣсти народити сѧ мѣлъ Пам. укр. м. II, 16 (Рк. Тухл.).

ДОВОДИТИ, ДОВЕСТИ, *дс.* 1. *Приводити, -вести до певного місця; допроваджувати,-дити.*

XVII. Доведете ви мене лиха тими грешми Прот. Полт. С. I, 207-б (1699).

XVIII. Свободи нас от мучилищ: а доведи вѣчныхъ жилищъ Клим. Вірші, 198.

2. *Приточувати,-чити доводи, підпирати, -перти доводами, довід давати, дати на що, потверджувати, -дити доводами, переконувати,-нати доводами.*

XV. Валицкии довель своихь границь и зыскаль по тоты врочища ЮРГр. № 45 (1413).—Чимъ твоя милость доведетъ, ижъ бы тая земля была тыхъ твоихъ людей? Ак. ЮЗР. I, 22 (1483).

XVI. Доводилъ того князь Василей тыми листы, же тая волость отъ Красилова завжды особная была Ак. ЮЗР. I, 121 (1546).—Чимъ бы онъ тое жалобы и того розбою, збитья и зраненья попирати и доводити мелъ? Кн. Гродск. Луцк. 237 (1574).—Не вѣмъ чимъ того дѣеписъ доведетъ, же тые толко голосъ и мѣспе въ синодѣ маютъ, которые єсть посвячени ку справованью Костела Божого Хр. Фил. Апокр. 1216.—Неправду мовишъ, бо того всего не доведешъ Отп. И. П. кл. Остр. 1059.

XVII. Извѣтъ творитъ: Вымову чинитъ, вымовлѧетьсѧ, або доводитъ Бер. Лекс. 54.—Довожу—произношу Синон. сл.-р. 21.—Чого заразом тымъ же декретомъ передъ судомъ автентыце доводилъ Ак. ЮЗР. II, 26 (1612).—Святыхъ учителей церковныхъ на доводъ приводжу, которыи выразными словы того доводятъ Копист. Пал. 350.—Іис Хс... первѣй нѣж Авраамъ был, себе быти доводил Єв. Калл. 274.—А що злословил Степан Хрибтик, того не довѣлъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 39 (1665).—До того що мовишъ на казаню доводи того писмом' стым з Библѣи Гал. Кл. Раз.

518.—Тымъ Прорцтвомъ неможете довести и доказати того Гал. М. Пр. 163-б.—Довожу того таким прикладомъ Рад. Він. 587.—Продалъ пасинкомъ своимъ засѣвъ сеголѣтний... чого могоричниками доведено Акт. Стар. кн. 75.

XVIII. Иван... тую реч... не довел и довести не може Кн. Гл. Лист. 25 (1720).—Чимъ он того доведетъ, чего намѣренъ искать С. і Р. 15.—Потреба было... такіи пробы показати, которіи бы найлучше, найꙗснѣйше тоей же правды доводили Сѣмя Сл. Б. 160.

3. *Робити, зробити, чинити, учинити.*

XVI. Oni za niesprawoiu swoieiu liudem ubohim sprawiedliwosti niedowodiat Пам. КК. IV, II, 155 (1545).

4. — **на кого,** *свідчити, посвідчити на кого; стверджувати,-дити чиюсь вину.*

XV. Радуньцы доводили на Круповичъ про мезлеву Ак. ЮЗР. I, 15 (1444).—Протожъ досмотрѣли есьмо того всего, ино есть во всемъ прави сіи Круговичи а Бастунцы того на нихъ не довели ib.

XVI. Чого кгды на позваного не доведеть, самъ то все ведле права на собе отнести мусить Арх. ЮЗР. I, I, 403 (1594).

XVII. Дмитриха на Яциху найменшого в подойзреню вшетеченства не довела Прот. Полт. С. I. 65-б (1689).

ДОВОДИТИСЯ, -ВЕСТИСЯ, *дс.* 1. *Приходитися, прийтися.*

XVIII. А о управѣ довелос било прислат бити челомъ к намъ великому государю Вел. Сказ. 215. — Доведется каждого полку справи отсужовать по три неделѣ С. і Р. 28-б.

2. *Припадати, припасти.*

XVIII. Давать... сколько доведеца коннихъ и пѣшихъ ратнихъ людей Літ. Вел. III, 47. — С каждого козака доводится взятъ по шестъ шаговъ Кн. Нос. 5. — Кладучы... по ровной часты довелосъ на его Нестеренка и Похожая по два рублѣ Прот. Полт. С. III, 199-б (1749).

3. *Належати.*

XVII. За котороє (дерево) колко доведется платити повиненъ Арх. Мот. 134 (1688).

XVIII. Заплатитъ єму тоє все, що доводится Вел. Сказ. 103.—Доводится имъ решти 2 р. Дн. Хан. 29.

4. *Траплятися, трапитися.*

XVIII. Тѣлу твоєму болѣть опасно довелосъ Сковор. 21.

5. *Личити, годитися.*

XVIII. Не доводится при верхной апелляціи в судѣ главномъ єдной персонѣ рокъ по року сидѣти С. і. Р. 37-б.

6. *Ствердитись (про вину).*

XVII. Надто доводится и то показуєтъ, ижъ побожнѣйшая и слушнѣйшая речъ—костелови Латино-Римскому до Церкви Всходней... склонитись Копист. Пал. 322.—Дуба Романъ зрубалъ, чого того на єго Романа не довелося Прот. Полт. С. II, 227 (1691).

XVIII. Що все на него Чаплинского... при ревѣзіи и розиску непремѣнно довело би ся Вел. Сказ. 24.—По розиску довелося, что єй Довгой, хуторъ... Иваномъ Довгимъ, тисяча сѣмъ сотъ одинадцятого року построєнъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 12 (1730).

ДОВОДЛИВО, *присл.* (пол. dowodliwie). *Див.* **Доводне.**

XV. Стефанъ воєвода помочи и рады напротиву намъ и коруны нашеи не чинилъ а ни давалъ яко жь доводливо того сꙗ намъ послы своими справлꙗлъ и справилъ ЮРГр. №66 (1433).

ДОВОДНЕ, ДОВОДНО, *присл.* (пол. dowodnie). *Докладно, ґрунтовно, подаючи доводи; ясно, певно, довідно.*

XVI. Доводне людей тамошнихъ опытывати Гр. кн. Лит. 99 (1564).—Для того и потреба, съ початку взявши, ажъ до конца доводне выправить, и єдину истинную вѣру показать О єд. вѣрѣ, 604.—Же єсть явный фалшъ... нижей ся въ роздѣлѣ 5 широко и доводне покажетъ Хр. Фил. Апокр. 1428.

XVII. Подобовѣрно єст': Подобно вѣреню, доводно єст' Бер. Лекс. 214.—Килкадесят тисячей золотых пенезей полских, которых выраженъє доводне, кгды того час и мѣстце буде, покаже... до себе взял Арх. ЮЗР. VIII, III, 486 (1602).—На єдно был статечне наважил... смѣле а доводне имъ отповѣдати Бер. Вірші, 84.—Показалемъ абовѣмъ ту южъ доводне, же въ фундаментѣ будованья Церкве всѣ апостолове суть ровни Копист. Пал. 371. — Унея же єсть проклятая—правомъ доводне ся показуєтъ Діар. Фил. 101. — Мы особы виш менованыє доводне тую справу виpозумѣвшы и дознавшы, ижъ такъ єст Ак. Бор. 54.—Писмо бжественноє ясне и доводне объявляет Єв. Реш. 32. — Вивѣдайтеся доводне, где єсть єго станъ Рук. Хрон. 94.

XVIII. Когда бысмо обачили и познали доводне... могли бысмо мовити же єсть злый Сѣмя Сл. Б. 415.—Апслъ Павел написал доводне оу своем зачалѣ двѣста сѣм'десꙗтом Пам. укр. м. IV, 312 (Рк. Тесл.).

ДОВОДНОСТЬ, *рж.* (пол. dowodność). *Оперття на доводи, підстава.*

XVI. Мы о томъ пытали Староконьцовъ: што у васъ на тое доводность, што тая ваша трапь Неньковцы отъ Комаровой могилы...? И Староконьцы на тое доводности не учинили никакой Ак. ЮЗР. I, 42 (1510).

ДОВОДНЫЙ, *прикм.* (пол. dowodny). *Певний, переконливий; ясний, певний, очевидний, несумнівний, довідний.*

XVI. Земли Лифлянтской великіи шкоды и кгвалты безъ каждоѣ доводноѣ причины подѣлалъ Ак. ЗР. I, 371 (1506).—Толко одно в вотпливых, а не в доводныхъ справахъ выведане бываетъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 406 (1583).—Дастъ се имъ справа статечная о томъ и доводъная Берест. соб. 234.

XVII. И длѧ доводного зрозумѣнѧ читай вышше Кн. о Вѣрѣ, 116.— Наука тая... доводнымъ розмовы способом поступити хотѣла Копист. Пал. 919.—Певная теды и доводная естъ речъ, же якой вѣры тыи законницы книги мѣли, такой вѣры и сами были ib. 993.—Доводнаѧ и правдиваѧ рѣчъ ест', же... там неможетъ црствовати грѣхъ Рад. Він. 1310.—Кгрунта... купленніи и слушнѣ набытіи, зъ доводными писменными ограниченями Сб. Мат. отд. III, 123 (1699).

XVIII. Знаючи на немъ доводную и знатную против императорскаго пресвѣтлаго величества змѣну... опасаются, жебы не навести на себе якой чрез его трудности Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 106 (1723).

ДОВОДНѢ, *присл. Див.* **Доводне**.

XVI. Абы есте тому жъ дворянину нашому объявили и по достатку доводнѣ и выразнѣ выписали Ак. ЗР. IV, 238 (1600).

XVII. Доводнѣ—прителнѣ, подоболѣпно, подобовѣрно, достойнѣ, праведнѣ, по достоянію, в лѣпоту, в рѣсноту Синон. сл.-р. 21.—Доводнѣ объяснити хотяче Дм. Рост. 1.—Що хана межи тыми ордами нѣтъ, о томъ сказовалъ доводнѣ тотъ человѣкъ, который зъ тихъ ордъ былъ присланъ Ак. ЗР. V, 277 (1696).

ДОВОДНЯ, *рж. Місце ув'язнення.*

XVI. Коли который человѣкъ впадетъ у вину, а любо на которомъ человѣцѣ заплату присудять кому...' слуги ихъ въ доводню сажаютъ Ак. ЗР. I, 361 (1505).

ДОВОДЪ, *рм. Доказ, свідчення за чим; арґумент, довід.*

XV. Круповичи подали на ихъ доводъ свѣдковъ осмъ Ак. ЮЗР. I, 16 (1444).—А будуть на то листы имѣти, а любо добрый доводъ: тыи не имають давати посощины Ак. ЗР. I, 69 (1453).—А коли чій человѣкъ у злодѣйство упадетъ, а будетъ осподарь его тое вѣдалъ... а будетъ на то доводъ: и тотъ такъ терпи, какъ который злодѣй ib. 81 (1468).

XVI. Извѣт, доводъ. Извѣтованіе, догодов чиненье, довоженье Зиз. Лекс. 100.—Тотъ здрадца... короля съ того свѣта своими чары сослалъ, и на то хотѣли передъ нами на него достаточный доводъ вчинити Ак. ЗР. II, 43 (1508).—По чому то онъ тую ниву себе привлащаетъ, право и доводъ слушный на то мжъ бы показалъ Арх. ЮЗР. I, VI, 27 (1539).—Маю на то слушный довод людей добрых а вѣре годныхъ ib. I, XI, 41 (1545).—Не маючи иншого доводу, брался до присяги Кн. Гродск. Луцк. 237 (1574).—Повинни будемъ... без каждого доводу, едно на речене слога ихъ самыхъ або потомковъ ихъ, оправити и досыть учинити Арх. ЮЗР. VIII, IV, 81 (1578).—Єсли... брала бы ся на иньший доводъ до другихъ роковъ, того еи судъ допустити маетъ ib. 188 (1584).—Припатримъся твоимъ аръкгуменътомъ альбо доводомъ Отп. И. П. кл. Остр. 1053.—Того довод маешъ у тогож апсла Рук. Муз. №513, к. 3.—С тых имен я беру на довод двѣ речи Катех. а вызн. в. 140.—Нынѣ о томъ доводъ широкій чинити мѣста не маю Ак. ЮЗР. II. 210 (И. Виш.).

XVII. Извѣтъ: Доводъ, причина. Извѣтованіе: Доводовъ чиненье, довоженье Бер. Лекс. 54.—Доводъ—указаніе, умышленіе, извѣтъ Синон. сл.-р. 21.—Болшого хотѣлъ доводу и свѣдоцтва же фамилїа и родъ Четвертенскихъ ест' род' кнѧжатскій Тит. 71 (Копист. 1623).—Бгъ ... анѣ свѣдка потребует', анѣ инстиґатора, анѣ дододовъ Єв. Калл. 42.—Вѣра... есть... доводомъ речій невидимыхъ Гол. П. М. II, 362 (Кор. Н. 1645).—Доводомъ потверди и подопри свою мову Гал. Кл. Раз. 518.—На доводъ любви моеи ку тебѣ Рад. Ог. 4.—На доводъ своей... прихилности... слово далъ Арх. Мот. 120 (1677).—Черняки... пасербицю... ставили на доводъ Рѣш. Полт. Полк. С. 74 (1700).—На довод вѣры моей положу лист на члвку умерлом, а мертвый заразъ воскреснет Крон. Боб. 344.—Маемо слушний и справедливій доводъ о втором и страшнимъ пришествіи хрстовомъ Рук. № 202, к. 235.

XVIII. За доводомъ тыхъ свѣдителей, на которыхъ онъ отецъ Гавріилъ зсылается Мат. Ист. ЮР. 36 (1713).—Мы врядъ, шукаючи въ томъ певного доводу, препозвавши Левчиху Сакгатую, которую... Божиею совѣстію обовязавши, питали Суд. Инкв. 198.—Долги... слушними доводами віявлени будутъ Літ. Вел. II, 121.—Кто в довод своихъ јмѣній грун-

товъ и земель покажеть, яко онъ владѣетъ по займѣ предковъ с'воихъ... тотъ јнои крѣпости и инного доводу не требуетъ С. і Р. 4-б.— Потреба было самыхъ тѣхъ зажити доводовъ Сѣмя Сл. Б. 2 (1781).—Той очевистый доводъ єгда Ісъ подавъ, соромѣлис и поганблени зостали всѣ єго противники Науки парох. 105.

По доводу, *докладно* (?).

XVIII. Росповѣлъ им оушит'ко по доводу, що сѧ над ним чинитъ і ѧкого єст роду Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).

Ставити доводъ до кого, *посилатися на кого, покликатися на кого.*

XVII. Иван ставив довод до Федора Когорода Ак. Бор. 11.

ДОВОЖДАТИ, *дс. Многоразова форма від «довоѕити».*—**доводъ,** *наводити доводи.*

XVIII. Кажѣт' тым лгарямъ довод довождати Клим. Вірші, 59.

ДОВОЖЕНЬЕ, *рн. Чинність від «доводити».*

XVI. Извѣтованіе, доводов чиненье, довоженье Зиз. Лекс. 100.

XVII. Извѣтованіе: Доводовъ чиненье, довоженье Бер. Лекс. 54.—Довоженіе—извѣствованіе Синон. сл.-р. 21.—По прочитаню позву и довоженю слушного року, просилъ поводъ, абы се пôзваный скутечне усправедливилъ Ак. ЮЗР. II, 26 (1612).

ДОВОЖИВАТИ, *дс. Многоразова форма від «довозити».*

XV. Завжды имъ опочивокъ бывалъ въ отчинѣ... и оттуль дѣла своего довожывали и поправливали, кому чого было потреба Ак. ЗР. I, 210 (1500).

ДОВОЗИТИ, -ВЕЗТИ, *дс. Привозити,-везти.*

XVI. Шесть столповъ вивки довезти на тотъ же погребъ Арх. ЮЗР. I, I, 38 (1571).

ДОВОЛЕВАТИ, *дс. Дозволяти.*

XVIII. Коли право имъ сесе доволює могутъ Кметѣ Іовсатъ такій продати Урб. 69.

ДОВОЛИ, *присл. Див.* **Воля.**

ДОВОЛИТЕЛЬСТВО, *рн. Бажання. воля.*

XVIII. Со общимъ желаніємъ нашимъ и доволительствомъ тоежъ самое и я озна(ме)новалемъ вашей милости Марк. IV, 351 (Грам. Ор. 1719).

ДОВОЛНО, *присл. Досить, доста, достатньо, скільки треба.*

XV. Се бо ны сѧ по дань ялъ, и то буди доволно намъ Ип. 60 (971).

XVII. Нѣхто єму и того (корѣня) доволно не дававъ Єв. Реш. 7-б.

XVIII. Билъ Хмелницкий... у хана на обѣдѣ, і доволно билъ учрежденъ и увесерованъ Вел. Сказ. 27.—Зайшлисмо оттуду до обозу Кочубея, которій насъ такъ же медомъ почтовалъ доволно Дн. Марк. I, 252. — Ганна... бранила єго доволно Прот. Полт. С. III, 218 (1750). — В' гойности стат'ку великого вшитко довол'но было Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).—Того овєщу фѣґового доволно сѧ насытили и воды сѧ тои довол'но напили іb. II, 153 (Рк. Тесл.).

ДОВОЛНОСТЬ, *рж. Достатність, достатня кількість.*

XVIII. Млын честна храмина нежієт в ной сваволност: лечъ выходит з него людомъ хлѣба доволност Клим. Вірші, 105.

ДОВОЛНЫЙ, *прикм.* 1. *Що його доволі, достатній досить великий.*

XVI. Въ помыслѣ высочайшій, въ достатку богатшій и въ слуговникахъ доволнѣйшій Ак. ЮЗР. II, 231 (И. Виш.).

XVII. Братіа плач доволен по блаженном отцу своєм учинивши обрали на мѣсто єго... Єустратия Жит. Св. 498.—О котором придатку в' четвертом розѣдлѣ з доволным обясненіем вишшей писанно Льв. Пал. 23.— Там и оболонье хорошое и паша и дрова доволные Ак. ЗР. V, 137 (1676).—Въ покаѧніи слезномъ пробыти долженъ єстъ доволное времѧ Шумл. Зерц. 45.—Вдцка взяла з руки моей огнѣтъ... а я з неи знял доволное манесто Прот. Полт. С. I, 163 (1693).—Кормовъ конскихъ нѣтъ доволнихъ Ак. ЗР. V, 255 (1697).— Нехай плац доволный будетъ межи стадомъ а стадомъ Рук. Хрон. 21.

XVIII. Пожытечнаѧ єму судылас слобода: доволнаѧ пустынѧ илика и вода Клим. Вірші, 18.—(Козари) съ доволними користми во своѣ возвратилися Літ. Гр. (рк.) 3. — Велѣли їхъ кормити доволнимъ кормомъ Вел. Сказ. 37.—Войска... не доволни были до даня отпору Ханскому нашествію Літ. Вел. III, 439.—По доволномъ зась до килка годинъ въ ночь гуляню, изволилъ... отъѣхать Діар. Хан. 25.—Ординовано нерегкулярнихъ войскъ всякихъ довольное число Дн. Марк. I, 321.— Ясневелможній... по доволной бесѣдѣ и розговорахъ отъѣхал Журн. Дан. Апост. 8.— Доволное число шляхти малороссійскои бѣ умножилъ С. і Р. 28. — Они же, истцы, и свои имѣют... сѣнокосніе доволніе луки Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 69 (1752). — Данило Торянский доволние года на сотенномъ уряду... былъ Укр. ист. м. 30 (1754).

XIX. Земля издасть вамъ плодъ доволній Пам. укр. м. IV, 68 (Рк. Угнів.).
2. *Задоволений.*
XVI. Довол'ни боуд'ете оброкы вашими Єв. II р. 31.
XVIII. (Сторона) з' єдиного того будетъ доволна и предоволна, что волокитою не огорчится колколѣтною С. і Р. 29-б.
ДОВОЛСТВО, *рн. Здоволення, річ до задоволення.*
XVII. Монастыри и іноковъ барзо любилъ и давалъ имъ всякоє доволство Крон. Соф. 181. — Доволство наше от Бга єсть Рад. Ог. 264.—За тотъ трудъ свой нагороды и належного до друкарнѣ певенъ былъ доволства Ч рн. Тип. 573 (1679).
XVIII. Въ кормах и напитках всякоє било Хмелницкому зъ товариством єго доволство Вел. Сказ. 25.—Кормъ теж и всякоє доволство єму. Хмелницченковѣ, з людми при нем будучими, з двору ханского на кватиру єго помѣсячно видавано іb. 27.
ДОВОЛСТВОВАТИСЯ, *дс. Задоволятися.*
XVII. Ханъ, не доволствуясь окупкою и залогою, пустилъ въ полскіє краи загоны татарскіє Літ. Сам. 238.
XVIII. Вдова... имѣєтъ определѣнннимъ себѣ во вѣно мужнимъ имѣніємъ доволствоватись Права, 273.
ДОВОЛЬ, *рм. Достаток, гаразди, задоволення.*
XVII. Черныцы повинни сутъ приносити Бгу... з видомыхъ речий, которыхъ в доволь свой маютъ Єв. Вил. 47.
ДОВОЛѢНЬЕ, *рн. Дозвіл, призволення.*
XVIII. Коли и отдаватися будутъ безъ Панского доволѣня из хыжи нагай не идутъ Урб. 69.
ДОВОЛѢТИ, *дс.* (ц. сл.). *Годитися, бути належним, личити.*
XV. Доволѣєть пама на межи своєи стати Ип. 245 (1097).
ДОВСТИПЪ, ДОВСТѢПЪ, *рм. Див.* **Довтѣпъ.**
XVI. Коварство—хитрость; довстѣпъ Лекс. 9.—Дознавшы въ послугахъ нашихъ особливую пильность и довстипъ подданного нашого Шауля Юдича, за слугу єсьмо нашого єго прыняли Ак. ЮЗР. I, 225 (1589).—Жебы... таковый врожоный довстипъ в-ни-во-што себе не обернулъ... мушу тебе напоменути Отп. И. П. кл. Остр. 1053. — О направу єє съ пилностью старалъ, не садичисе на благий розумъ и довстипъ свой, але маючи уставичьне предъ очима своима писмо светоє Антир. 629.

ДОВСТѢПЕ́НЪ, *прикм. Див.* **Довтѣпный.**
XVI. Коварен—довстѣпенъ Лекс. 8.
ДОВТЕПЪ, *рм. Див.* **Довтѣпъ.**
XVII. Златоустого конечную ревность, мудрость и досконалую хитрость, довтепъ... явно всѣмъ открыти потщавшеся Арх. ЮЗР. I, VII, 38 (И. Виш.).
ДОВТИПНЫЙ, *прикм. Див.* **Довтѣпный.**
XVII. Был млоденец довтипный... и до науки способный Жив. Св. 40.
ДОВТИПЪ, *рм. Див.* **Довтѣпъ.**
XVII. Был... млоденец велми уродливый... довтипу быстрого Жив. Св. 50-б.—Поневаж довтипу был острого врыхлѣ в Ґраматицѣ... выцвичоный зостал Жит. Св. 63-б.—Довтипъ до науки великій, а звлаща писма стто іb. 564-б.
ДОВТѢПНЕ, *присл.* (пол. dowcipnie). *Дотепно, спритно.*
XVI. Дѣтем абовѣм єстъ присвоито нестальными быти, слухаючи которіи л'жѣ оучат тепер тоє, а потом иноє, преходячи все дов'тѣпне, хотячи зрадит Пам. укр. м. V, 75 (Ст. Зиз. 1596).
ДОВТѢПНЫЙ, *прикм.* (пол. dowcipny). *Дотепний, спритний, гострого розуму.*
XVI. Довтѣпный в' мовѣ Зиз. Лекс. 94.—Лѣкаръ довтѣпный... не жалуєть напередѣ здорового члонка урѣзати, абы все тѣло отъ того ся не псовало К. Р. н. 252.
XVII. Блгоухищренный: Ространный, довтѣпный, бачный, супьтелне охендожный Бер. Лекс. 7.—Коварен': хитрый, оумѣєтный, довтѣпен', досконал, бѣглый іb. 65.—Зостаєтъ в ремеслѣ довтѣпный и визволенный Кн. Цеху Кр. 7-б. (1678).—Межи ними сут мужеве довтѣпные Крон. Боб. 31.
ДОВТѢПЪ, *рм.* (пол. dowcip). *Дотеп, бистрий розум, сприт.*
XVI. Крамола, розрухъ, коварство, хитрост, довтѣпъ Зиз. Лекс. 100.
XVII. Блгоразуміє: Довтѣпъ, острость розуму Бер. Лекс. 6.—Коварство, Оухищрене, хитрост, довтѣпъ іb. 65.—Умъ, разумъ, мысл'. Довтѣпъ, смыслъ, памят іb. 218.—Тыи рѣчи над всякій довтѣпъ людскій сут О обр. 203.—Я тежъ праве над силу, и малкость довтѣпу котрый певне невмѣлъ бы здолати и цѣпу цпоты твои, о отче, важилъ описати Тит. 16 (Митура, 1618).—Такъ высокіи речи розумомъ жаднымъ довтѣпомъ и жадною остростью по... не могутъ Копист. Пал. 920.—Розсужаю... и довтѣпы засядет сулити Пам. укр. ..., 211 (Рк. Ослав.).—Не могу такъ великого тяжару оутлыми довтѣпу моего

поднести раменми Панеґ. 25.—Остростью прирожоного довтѣпу... в' маломъ часѣ всей Логической навыкъ оумѣєтности Тр. постн. 387.—Довтѣпъ людскій прикрую подыймуетъ працу, абы моглъ свѣдомъ быти горнего палацу Тит. 297 (Евхар. 1632).

ДОВЦИПНЫЙ, *прикм.* (пол. dowcipny). *Див.* **Довтѣпный.**

XVII. О нелитостивая любъ барзо довципная в томъ разѣ нещасномъ амазонко Рад. (Марк.) 32.—Довципный жолнѣръ Рук. Хрон. 333.

ДОВЦИПЪ, *рм.* (пол. dowcip). *Див.* **Довтѣпъ.**

XVII. Вшелякий... человѣкъ моглъ що колвекъ водлугъ довципу своего пониманя... зрозумѣти Єв. Реш. 1-б.

ДОВЦѢПНЫЙ, *прикм. Див.* **Довтѣпный.**

XVII. Довцѣпный—коварный, умный, благоумный Синон. сл.-р. 21.—А он яко бы старого и довцѣпного розуму рихло ся научил Жит. Св. 182.—Бѣглый и довцѣпный купец Рад. Ог. 812.—Былъ у Олгерда простого роду хитрый и довцѣпный слуга Крон. Лит. 333.

XVIII. Пилно питаємъ премудрихъ докторов и довцѣпнихъ шукаємъ усюди лѣкаровъ Вірші різдв. 127.—Обадва... били люде довцѣпнии и в рѣчахъ свѣтових бѣглии Вел. Сказ. 8.—Мазепа... яко человѣкъ цѣкавій и довцѣпній, на ласку скоро заслужился Літ. Вел. III, 22.

ДОВЦѢПЪ, *рм. Див.* **Довтѣпъ.**

XVII. Довцѣпъ — благоразуміє, благоуміє, остроуміє, благоухищреніє, коварство Синон. сл.-р. 21.—Трудно и довцѣпови Агглкому розумѣти, якъ Бгъ з' чловкомъ з'єдночилъсѧ Гал. Кл. Раз. 76. — Слабость довцѣпу и разуму оборочаєтсѧ в моцъ Рад. Ог. (пр.) 10.—Зступилъ Хс з' превысокого нба... лечъ которою дорогою... пришолъ розумъ людскый довцѣпомъ своимъ огорнути не можетъ Рук. № 0. 4°. 86. к. 94.—Отмовляется... не маючи такого довцѣпу войско справовати Літ. Сам. 49.

XVIII. Блгофортунному довцѣпъ услугуєтъ Клим. Вірші, 169. — Изнемогают тамъ всѣ того лѣкара лѣкарственніи медикамента и довцѣпи, где ядовитіи пострѣли... всѣ майстерства лѣкарственніи упередили Літ. Вел. I, Прил. 48 (1622).

ДОВѢДАНЬЕ, *рм. Чинність від «довѣдатися».*

XV. Ино тотъ листъ, въ которомъ же присяга стоить, дали были єсмо имъ до часу а до лѣпшого довѣданья Ак. ЗР. I, 72 (1456).

XVI. Довѣдание вѣстей. Для довѣдания вестей по всимъ замкомъ украиннымъ, або тежъ подъ люди неприятельские пойти ся доведати, староста слугъ замковыхъ Мозырскихъ посылати виненъ Арх. ЮЗР. VII, I, 617 (1552).

ДОВѢДКА, *рж. Довідування.*

XVII. Собко челядника посилалъ на довѣдки, що ся дѣет въ старшины Прот. Полт. С. I, 14 (1683).

ДОВѢДОВАНЬЕ,-СЯ, *рн. Чинність від «довѣдоватися».*

XVII. Так ся ознаймуетъ, иж єсмо от наших послов слышали, которих єсмо были до Вавилону мѣста послали на довѣдованя Пам. укр. м. IV, 398 (Петр.).—Арх. ЮЗР. I, VI, 710 (1635).—Зрозумѣлемъ зъ пословъ своихъ, до васъ отъ мене посланныхъ о довѣдованеся вѣры, ижъ ваша вѣра правдивая Крон. Соѳ. 25.

ДОВѢДОВАТИ,-ДАТИ,-СЯ, *дс. Брати, взяти відомість, дізнаватися, -знатися, інформуватися, поінформуватися.*

XV. Повѣдалъ намъ, што жъ изъ твоєє земли люди твои нашимъ людемъ... многіє шкоды починили... ино штобы єси о томъ довѣдалъся Ак. ЗР. I, 107 (1486).

XVI. Затимъ довѣдалися єсмо гораздо в своихъ старих мужей и у сторонних Арх. ЮЗР. I, VI, 13 (1508).—И до господаря моєго до митрополита єго милости єсми писалъ, не довѣдався правды Ак. ЗР. II, 122 (1517).—My o wsem o tem dowiedawszysia ot nich... opisali Пам. КК. IV, II, 67 (1545).—Не довѣдальлисѧ єси о тыхъ рѣчахъ, которыи сѧ внемь тых то дніи стали Єв. Пер. 77.—А не суди никого, ажъ первѣй правды довѣдаєшся Унія гр. 168.

XVII. Навыцаю: Научаюсѧ, оучусѧ, довѣдуюсѧ, цвичусѧ, приз'вычуюсѧ Бер. Лекс. 85.—Довѣдатися—навикнути, увидѣти. Довѣдуюся — навѣцаю, навикаю Синон. сл.-р. — Хто болше хочетъ достатечне вѣдати, прочитай животы, стыхъ, тамъ сѧ довѣдаєшъ О обр. 112.—Црквъ... довѣдоватисѧ и шперати в томъ не кажетъ Карп. Каз. Дг. — Ажъ по многомъ часѣ довѣдавшися справы, таємне господинъ Козма... пришолъ до султаны Кул. Мат. I, 164 (1624).—Пилно выпытовалъ Иродъ, и довѣдовалсѧ о часѣ, в' который сѧ им звѣзда онаѧ оказала Єв. Калл. 856.—Довѣдавшисѧ того люде взѧли єго до вѧзенѧ Гал. Н. н. 67.—Двдъ довѣдалъ, же на дворѣ єго о снѣ єго шемрут' Рад. Ог. 285.—Довѣдатися самои истой правды Дм. Рост. 11 (1693).—Яко то быти мѣло не довѣдуєм Крон. Боб. 275-б.—

Ное... довѣдался, же омилился на пріязни сына единого Рук. Хрон. 8. — Іосифъ... лагодне кождого (брата) поздоровляючи, поселство отцовское справовалъ, довѣдуючисѧ о ихъ здоровю Літ. Рук. 20-б.

XVIII. Досконале довѣдались, же такое безъчеловѣчіе въ его дому судейскомъ поводиться Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 93 (1714).— Того совершенно било довѣдати ся не возможно Вел. Сказ. 41.—Просѣте его, аби довѣдался о речахъ оныхъ Гр. Барск. IV, 39.—Недовѣдуйся о чужихъ справахъ, котріи до тебе не належатъ Полѣт. 54.—Довѣдавшисѧ, же такъ сталосѧ... не моглъ а нѣ помыслити Сѣмя Сл. Б. 160.

ДОВѢДОКЪ, *рм. Див.* **Довѣдка.**

XVIII. Я... утекомъ не вииждала и жаднихъ довѣдковъ... ей матцѣ не чинила Арх. Сул. 273 (1728).

ДОВѢРАТИ,-РИТИ, *дс. Діймати, дійняти віри кому.*

XVI. Na zaocznuiu sprawu niedowierzaiuczy ottezyli Пам. КК. IV, II, 164 (1545).

XVII. Затягаетъ и на ускромленіе Пушкара, которому его царское величество довѣрилъ Літ. Сам. 54.—Гетманъ... не довѣравъ чигиринцямъ ib. 139.

ДОВѢЧНЫЙ, *прикм. Що триває до віку.*

XVII. Довѣчное отпочинене Рук. Хрон. 262.

XVIII. Смерть... до вѣчной що взяла муки не промуетъ Клим. Вірші, 7.

ДОГАДАНЬЕ, *рн. Здогад, домисел.*

XVII. Домышленіе: судобство, догаданье Бер. Лекс. 36.—Догаданіе—удобство, домышленіе Синон. сл.-р. 21.

ДОГАДОВАТИСЯ, -ДАТИСЯ, *дс. Доходити, дійти гадкою, домислятися, -слитися, дорозумівати ся. -мітися, доміркуватися.*

XVII. Зри: Вижд, смотри, позирай, дивисѧ, домышлѧйсѧ, догадуйсѧ, глѧди, познавай Бер. Лекс. 52.—Мыслей бовѣм людских не может знати нѣхто... хиба зъ словъ домышляетсѧ и догадуетсѧ Єв. Реш. 20.

XVIII. Інои причины не можемъ знайдоват': и теж о неувазѣ онойсѧ догадат' Клим. Вірші. 75.

ДОГАДЪ, *рм. Домисел, дорозуміння.* **На догадъ,** *щоб догадатись.*

XVI. Знать, ижъ Ѳилялетъ толко на догадъ писалъ, а конъѳиръмацыи не виделъ Антир. 701.

XVIII. Всѣмъ намъ... служитъ примовка таѧ, щомъ я... пред' вами нынѣ на догадъ сказалъ Сѣмя Сл. Б. 275.

ДОГАЖАНЬЕ, *рн. Чинність від «догажати».*

XVII. Съхожденіе: Догажане. ненаприкренесѧ Бер. Лекс. 167.—Догажаніе—сохожденіе, сънисхожденіе, угодіе, упокоеніе Синон. сл.-р. 21.

ДОГАЖ(Д)АТИ, *дс. Див.* **Догождати.**

XVI. Радъ би его господ. мил. былъ, абысе яко наилепше то змуровати могло; еднакъ же догажаючи часомъ также и скринце, треба аби се такъ муровало яко се почало Гол. П. М. I, 155 (Л. Ст. 1598).—Явный имъ блудъ въ той мере прыписуютъ, опрочъ Аръръяновъ и Новокрещенъцовъ, которымъ праве у ноту догажаютъ Антир. 177.

XVII. Сходителнѣйше: Догажаючи, фолґуючи, неприкрѧчи Бер. Лекс. 161.—Догажаю—благоугождаю, угождаю, добросблажу, сохожду соисхожду, догадуюся. Догажаючій—снисходителный Синон. сл.-р. 21. — Часомъ нещасливымъ догажаючи а оресомъ причины оттинаючи Копист. Пал. 1179.—Тѣлу ныбачаемъ и догажаемъ Рад. Ог. 692.—Догаждающе тѣлу, чого едно хтѣло Суд Бож. 296.—Под покривкою захованѧ здоровѧ чреву своему догажаетъ Домецк. 93.

XVIII. Тѣлу своему догажал Сл. о см. 335.—Млын не едному пну догажаетъ Клим. Вірші 106.

ДОГАМОВАТИ, *дс. Заспокоїти.*

XVII. Трости сокрушеннсе до остатку не догамовал, але хорое лечил, хромое обязовал Арх. ЮЗР. I, X, 537 (1629).

ДОГАНЯНЬЕ, *рн. Догана, докір.*

XVIII. Дорогое естъ дѣло на сюмъ свѣтѣ, де естъ пупъ добрый изъ науковъ, изъ доганяньюмъ Божимъ Поуч. Няг. 146.

ДОГАНЯТИ, *дс.* 1. *Силувати, примушувати.*

XVII. Припонуждаю: приваглѧю, припѣкаю кому ощо, доганѧю, побуждаю, гоню Бер. Лекс. 111.—Доганяю—постизаю, ухапую, понуждаю Синон. сл.-р. 21.

2. *Давати догану, ганити, докоряти.*

XVII. Абы нѣхай не важилсе словами ущипливыми доганяты и безчестити Ак. Бор. 57 (1660).

XVIII. Коли видишъ сусѣда твоего, ажъ блудитъ у пути лихумъ албо у грѣху, то доганяй ему, и моли его Поуч. Няг. 63.

ДОГАРАТИ, *дс. До кінця згоряти.*

XVIII. Свѣча догарала Пам. укр. м. II, 128 (Рк. Тесл.).

ДОГАРЯТИ, *дс. Допікати, дошкуляти.*

XVI. Розумѣючи тое, снать, нѣкоторые, же тая незгода домовая естъ на тое добра, же нею люде забавлени. а едни другихъ грызучи,

што ихъ сполне догаряетъ—такъ далеце не усмотрують Хр. Фил. Апокр. 1812.

ДОГВАРЯТИСЯ, ДОГВАРИТИСЯ, *дс.* (пол. dogwarzyć). *Договорятися, договоритися.*

XVIII. Тамъ ся з нимъ самъ собѣ лѣп'ше еще догваришъ Ал. Тиш. 37.—Сидѣте вы дома а мы будемъ своею мудростию з Олек'сан'дромъ ся догваряти ib. 76.

ДОГЛЕДАНЬЕ, *рн. Див.* **Доглѣданье.**

XVI. Потехи жадное своимъ послушнымъ хрестияномъ не подають: ани въ науце, бо ее не мають; ани въ догледанью раду и порядъку, бо его сами меть не могуть Берест. соб. 310.

ДОГЛЕДАТИ, *дс. Див.* **Доглядати.**

XVI. Маетъ онъ... повинностей ихъ и порядку всякого межи ними пристойного догледати Арх. ЮЗР. I, I, 63 (1576).—Порядку побожного христіанского догледалъ Пам. КК. IV, I, 50 (1597).

XVII. Пилновати мает и повиненъ будетъ, яко свого власного... догледати Акт. Старод. кн. 23.

ДОГЛѢДАНЬЕ, -ГЛЯДАНЬЕ, *рн. Догляд, нагляд, пильнування.*

XVI. Его милость доглѣданье пожитковъ своихъ господарьскихъ по двором ...рачитъ зоставляти при воли своей Ак. ЗР. III, 13 (1547).

XVII. Смотреніе: смотрѣн'е, глѧдѫѣн'е, досмотрѣне, доглѧдане Бер. Лекс. 151.—Маючи брони ручные, шли для доглядания направы мосту Арх. ЮЗР. VI, I, 384 (1617).—Пилное того огня догляданье Дм. Рост. 41 (1698).—Его... без жадного доглядания до вязеннѧ вкинено Жит. Св. 401-б.

ДОГЛЯДАТИ, -ГЛЯДОВАТИ, -ГЛЯДѢТИ, *дс. Дозирати, дозорити, достерігати, стерегти, стерегти, пильнувати, допильнувати.*

XVI. Доглядають того с пилностю которимъ то повѣрено Арх. ЮЗР. I, VII, 262 (К. Р. н.).—Будучим нам... въ граде Лвове, посещающе Христову церковъ и порядков духовных нашихъ церковных и монастырских доглядуючи, пришли к нам... мещане Лвовские Пам. КК. III, 30 (1591).

XVII. Блюду: Стерегу, постерѣгаю, захову̀ю, доглѧдую, смотру Бер. Лекс. 8.—Доглядую—блюду, храню, соблюдаю Синон. сл.-р. 21.—Пасѣте которое есть у васъ стадо Божіе, доглядаючи не поневолне, але доброволне Копист. Пал. 420.—Дидаскалове тежъ повинны того зъ повинности своей пилно доглядати абы дѣти въ боязни Божой завше ся находили Арх. ЮЗР. I, XI, 131 (1637).—Всего доглѧдает' завжды видѧчее его око Ев. Калл. 393.—Той который ся того подыйметъ, будет такъ власнѣ всѣхъ потребъ и справъ доглядати Стат. Полоцк. Бр. 11.—В' хоробѣ его доглѧдалъ ib. 18.—Пилно васъ жадаемъ, абы сте того доглядѣли, жебы мелникомъ подоловскимъ жадное перешкоды... не було Мат. Ист. ЮР. 1 (1662).—Отказую... приятелцѣ моеи що доглядала мене в хоробѣ... телятъ двою Ак. Мг. м. 251-б (1688).

XVIII. Кондіціи лѣпшъ единой доглядати, нежели в' многіи сѧ ремесла втручати Клим. Вірші, 121.—Орапе... доглядують садовъ Пелгр. Ин. Виш. 54.

ДОГЛЯДОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Доглѣданье.**

XVII. До доглядования школы Миколай Лукашевичъ, Стефанъ Хомичъ Арх. ЮЗР. I, XI, 67 (1604).

ДОГЛЯДЪ, *рм. Дозір, бачність, опіка.*

XVII. Не лѣновался проѣзджати до Городища и до Кременчука для догляду статечного житья обывателей Ак. ЗР. V, 172 (1682).

XVIII. В' младых лѣтехъ умирают... за догляд вшъ лѣтъ не отслуживши Клим. Вірші, 76.

ДОГЛЯДѢТИ, *дс. Див.* **Доглядати.**

ДОГЛЯДѢТИСЯ, *дс. Пересвідчитися, дізнатися.*

XVII. И мы... доглядѣлися правди, що истенная правда, где который косил и там купцѣ копал Ак. Полт. Гор. Ур. II, 53 (1669).

ДОГМА, ДОГМАТЪ, *рм.* (мн. догмата, догма). *Див.* **Догма.**

XVI. Заховываетъ апстолскіа и отческіа преданіа и догма Отп. кл. Остр. И. П. (рк.) 52.

XVII. От противныхъ на догмата Црквi всходней повстанѧ Кн. о Вѣрѣ (пр.).

XVIII. Іоганъ Францѣскъ Буддѣй... повѣствуетъ, въ главѣ третой, о догматехъ зъ безбожіемъ сопряженнихъ, тѣхъ догматовъ вичисляючи Дн. Марк. II, 252.

ДОГНАТИ, *дс. Див.* **Догоняти.**

ДОГОВОРНЫЙ, *прикм. Умовний, угодовий.*

XVII. Того надобѣ, абы... водлугъ договорныхъ посольскихъ записовъ границы шли по старыхъ рубежахъ Ак. ЗР. V, 21 (1635).

ДОГОВОРОВАТИ, *дс. Кінчати говорити.*

XVII. Еще же и той договоровалъ, и се вѣстникъ третій прибѣже Літ. Рук. 29.

ДОГОВОРЪ, *рм. Умова, угода, трактат.*

XVIII. Трактатъ зась той, албо договори Андрусовскіи такъ ся въ себѣ ретелне мѣютъ Літ. Вел. II, 102.—Зъ поосталими облежен-

цами учиненъ договоръ и капитуляція ib. III, 385.

ДОГОДИТИ, *дс. Див.* **Догожати.**

ДОГОДОВАТИ, *дс. Прогодувати, прохарчувати до певного часу.*

XVII. Маєтъ и повиненъ будетъ, взявши в своє завѣдоване и господарство реченноє их убозство, догодовати и дозирати Акт. Старод. кн. 48.

ДОГОДОВАТИСЯ, *дс. Дохарчуватися.*

XVIII. Догодовавсѧ заѣцъ уса, самъ кормися Клим. Прип. 212.

ДОГОЖ(Д)АТИ, -ДИТИ, *дс. Давати, дати догоду, задоволяти, задоволити.*

XVI. Во въсих справах потребахъ малжонки потомства моєго догожати и оборонцами быти маютъ Ж. Курб. I, 194 (1581).—Тымъ злымъ предсевзятємъ, умысломъ своимъ, за тымъ найстемъ кгвалтовнымъ на домъ Божий, вынелнили и воли своєй догодили, и єще до конца того чинити перестати не хочутъ Арх. ЮЗР. I, I, 186 (1584). — Не маютъ о што за зле мѣти, же въ той речи... имъ не догожаємо Хр. Фил. Апокр. 1192.—Васъ за геретиковъ маютъ, опрочъ Ариановъ, которымъ праве у ноту догодили єсте Отп. И. П. кл. Остр. 1065.

XVII. Самоугодный:... собѣ догожаючій Бер. Лекс. 143.—Не отъ Бога дѣло начинали, але человѣческому угодію... догождали Арх. ЮЗР. I, VII, 27 (И. Виш.).—Овые для приподобанья твоєго тобѣ догожаютъ Тест. Вас. 35.—И Бгу и свѣту заровно оуслужити и догодити хотѧчи, на обѣдвѣ ноги свои храмлютъ Карп. Каз. Вв.—Своєму обжирству догодилъ Діал. о см. 270.—Перестан'мо своволити и самымъ собѣ догожати Єв. Калл. 84.

ДОГОЖЕНЬЕ, *рн. Догода, задоволення.*

XVII. Блговоленіє: Оуподобанє, догожєнє Бер. Лекс. 4.—Якъ смѣєшъ шукати... догоженѧ чреву твоєму Домецк. 96.

ДОГОЖИЙ, *прикм. Що може догодити, догідний.*

XVII. Починаєтъ умишлять, какимъ бы то видомъ снестися могла въ любовъ съ изряднымъ купѣдомъ кой бы желаніям єя былъ догожій Нов. Бокк. 291.

ДОГОЖОВАТИ, *дс. Див.* **Догожати.**

XVII. Угаждаю: Догожую, дарую, отпущаю, подобаюсѧ, чиню захованє, прислугу, оказую добрую волю, служу Бер. Лекс. 176.

ДОГОЖѢНЬЕ, *рн.* **Догоженье.**

XVII. Угожденіє: Уподобанье, догожѣнье, захованьє, прислуга, оказанє доброи волѣ Бер. Лекс. 176.

ДОГОНЯТИ, -ГОНИТИ, -ГНАТИ, *дс.* 1. *Женучись досягти, допасти кого.*

XV. Слуги владычныи зъ лицомъ єго догонивши въ нашой земли и почали имати, и онъ имъ не хотѣлъ ся дати Ак. ЗР. I, 160 (1496).

XVI. И тамъ, на той дорозѣ... догонили насъ Ак. ЗР. II, 43 (1508).—Панъ Григорей Болобанъ, того помененого Грека, єпископа Мекгленского, догнавши на доброволной дорозе... самъ окрутне збилъ Арх. ЮЗР. I, I. 271 (1590).

XVII. Постизаю: Догонѧю, оухапую, гоню Бер. Лекс. 114.—Достизаю: Дохожу, доѣжджаю, догонюю ib. 211.—За животомъ Славы всею дшею оугонѧтисѧ маємо и догонѧти Смотр. Каз. 37.—Половцовъ догонивши подле Дуная, побили и полонъ въвесь отняли Крон. Сое. 97.—Кгди єхалисмо догонили того небожчика Мирона Кн. Мѣск. Полт. 15 (1692).—Єго жадная речъ ее доженетъ Крон. Боб. 11.—Догонилъ (змій) и оукусилъ того конѧ Рук. № 202, к. 217.

XVIII. Слуги теж попов'ши догонили их и рекли грозно Пам. укр. м. I, 171 (Рк. Тесл.).—Якъ не можеш... вѣтра в полю догонити, такъ не можеш Ха Сна Бжого забити ib. II, 139 (Рк. Тесл.).

2. *Женучи добігти, доїхати.*

XV. Роусь же догнаша Милича и Старогорода Ип. 755 (1229).

ДОГОТЬ, *рм. Див.* **Деготь.**

XVII. Потай с комори меской догот крал. Полная мазница догтю Ак. Полт. Гор. Ур. I, 105 (1667).

XVIII. Почнет своє всякоє начине роскладати.. ремѣн', воду до шпованѧ лубѧ догот и натягачѣ Клим. вірші, 103. — Руки догтемь засмарованіи Гр. Барск. IV, 34.—Догтю посилаю вѣдер 20 доброго Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ДОГУБИТИ, *дс. Занапастити до краю, загубити цілком.*

XVI. Стараютъся о то, забегаючи тому абы и остатокъ, чого геретикове не догубили, не загинуло Антир. 855.

ДОҐМА, ДОҐМАТЪ, *рм.* (гр. δόγμα род. δόγματος). *Твердження що приймають за правду без критики і доводів.*

XVI. Доґматы—науки Лекс. 5.

XVII. Веленіє: Доґмат, наука оустава Бер. Лекс. 12.—Доґма: Оуставлєніє. Догмата. Оуставы 267.—Доґматъ: Преданіє, або артікулъ вѣры ib.

ДОДАВАТИ,-ДАТИ, *дс.* 1. *Придавати, придати, докладати,-класти, доложити.*

XVII. Различных фарбъ охотне нехай додавает Діал. Волк. 75.—О море и рѣки додайте прошу вас головѣ и очима моима толко слез Жит. Св. 68-б.—Душѣ засмученой... смутку не додавай Єв. Калл. 604. —Силъ, здравіѧ, охоты и способности додавала Рад. Ог. (пр.) 1.

XVIII. И батка часом за груды хватаетъ, або теж пудчасъ и вшию кулакомъ додает Клим. Вірші, 93. — Фарбами всякоѧ красы додавают іb. 98.—Ты, пречудни Боже, уста отверзаешъ и безумнимъ дѣтемъ мудрости додаеш Укр.-Р. Арх. X, 327.—Додалъ ему войска своего венgерского Вел. Сказ. 73.— Оружія до забѣтя, албо ранъ заданія не додавали Собр. Прип. 111. — А ты, орле... додай крылецъ до помочи, полетѣти на всѣ ноги, миленкои шукаючи Пер. Укр. Лир. 21.— Додай корѣня от тростини, которая на болотѣ росте Укр. Госп. Пор. 66.

2. *Подавати, подати, достачати,-чити, доставляти, доставити.*

XVII. Іосифъ... осадивши их в земли Іесемли додавал имъ живности Єв. Реш. 39.—Высохъ оный потокъ, которій додавалъ воды стому Илїи Рад. Ог. 257.—Усюди дорожнета была, тилко з Сѣвери додавали з'божа, хочай дорого Літ. Сам. 198.—Приамус додалъ до вязеня оным послом потаемне два мечи Крон. Боб. 74.

3. *Давати, дати, збуджувати,-дити (віру, жаль, надію, серце, сміливість тощо).*

XVI. Розмаитые добродейства твое... додають ми доброе надеи Лист И. П. 991.

XVII. Кроль, му додавши вѣры, пустилъ его на Москву Сб. лѣт. 78 (Кіев. лѣт. 1604).— Султанъ... присмотревался мѣсецемъ и множеству хрестянъ и додавалъ имъ серца и смѣлости Кул. Мат. I, 167 (1624). —Предложенъ бываетъ чстный и живо творѧщій крстъ, яко бы срдца додаючи, посилѧючи, и змоцнѧючи насъ Тр. постн. 472.—Новгородцы додавали смѣлости Ярославу, абы ишолъ битися зъ Болеславомъ Крон. Соѳ. 34.—Добрый воинъ абы собѣ додалъ срдца до працы войны и звытѧжства, часто мыслит о заплатѣ Домецк. 86.

XVIII. Зоставши самъ смѣлый жолпѣръ додавалъ собѣ срдца до бою Пам. укр. м. IV, 238 (Рк. Присл.).—Ажъ вже приспѣваетъ мнѣ жалю додаеть Пер. Укр. Лир. 12.

4. *Давати, дати, подавати,-дати.*

XVII. Туранови дяболъ рады додавалъ, абы Ха межи дѣточками шпѣкговалъ Бер. Вірші, 93.—Тупографъ... маетъ... старанемъ и працею во всемъ, що ся тутъ не змѣнковало додавать рады Черн. Тип. 575 (1679). — Сѣрко с козаками и татарми наспѣшилъ бѣлагородскими, додалъ оному помочи, же орда кримская мусѣла уходити Літ. Сам. 107.

XVIII. На тее убийство радилъ и помочи додавал Прот. Полт. С. I, 245 (1702).—(Козаки) стали ради додавати, отколь Варни доставати Рук. К. У. № 21, к. 18.—Додавай же намъ о Панно ратунку в каждомъ припадку іb. 22.—Нам всѣмъ додала своей помочи Пам. укр. м. II, 70 (Рк. Тесл.).

ДОДАНЬЕ, *рн. Додаток, додання.*

XVIII. Науки... посполитымъ способомъ преложенныя, съ доданіемъ выразнѣйшого моралу Науки парох. (Пр.).

— **вѣры,** *додання віри, довірство.*

XVII. Звлаща в доданню вѣры тому писму... Іван Іваненко... признал, ижъ тестъ его на обытель стую вручилъ грунта Ак. Мг. м. 321 (1667).

ДОДАТНЫЙ, *прикм. Додатковий.*

XVIII. Гайдаямъ.... заплатилемъ 48 зол. додатнихъ Дн. Марк. I, 53.

ДОДАТОКЪ, *рм. Додана річ, придаток, наддаток.*

XVII. Менялемъ коня вороного... на молочня, за которим еще взялемъ додатку коп десят личбы литовских Ак. Бор. 63 (1661).

ДОДЕРЖОВАТИ, -ДЕРЖАТИ, *дс. 1. Дотримувати,-мати, заховувати, заховати, залишатися, залишитися вірним.*

XVI. Науки апостолской додержовали Хр. Фил. Апокр. 1420.—Присяги своеи панскои додержовати іb. 1808.

XVII. Намъ слова своего не додержалъ и не зыстилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 364 (1605).— Мѣлъ оного шлюбу до смерти живота своего додержатѣ іb. I, VII, 267 (1616).—Присяги своеѣ не додержалъ Ак. ЗР. V, 21 (1635).— Любви братерской додержали умерлому Рад. (Марк.) 29.—Рѣдко которій додержалъ вѣри християнской Літ. Сам. 13.—Жадному монарсѣ слушного подданства не додержують іb. 104.

XVIII. Не надѣясь, жеби Ляхи опрочъ Кроля тѣхъ обѣтницъ додержали Літ. Гр. 63.—Ляхи Зборовскихъ пактовъ не додержатъ іb. (рк.) 36-б. — Неутрачаючи по сіе число, имѣніе додержала и уживаньемъ онихъ добръ дочокъ воскормила Мат. Ист. ЮР. 47 (1716).— Ляхи потомъ мирныхъ статей (трактатовъ) не додержали Сб. лѣт. 10 (Кр. оп. Млр.).— Же король... цале додержитъ и апробовати изволит, на томъ Витембергъ именем короля своего подписался Вел. Сказ. 124. —

Запорожци... недодержавши того своєго слова, которое прирекли намъ... всѣ возвратились до Сѣчи Літ. Вел. III, 452.

2. *Витримати.*

XVII. Ихъ сили великіє не додержавши, мусѣли уступати до Ладижина ис шкодою Літ. Сам. 114.—Войска шведскіє не додержалы, и такъ, за ласкою божією, розбиты дощенту ib. 205.

ДОДОЛНЫЙ, *прикм. Що долу сягає, доземний, додільний.*

XVIII. Лиштви додолніи лудану кропивного Быт. млр. обст. 352.

ДОДРАНТЪ, *рм.* (лат. dodrans—$^3/_4$).

XVII. Додрант': 9 пѧнѧзій, полгроша Бер. Лекс. 266.

ДОЄДНАТИ, *дс. Єднаючи додавати до чого.*

XVIII. Который тилко окажеться братъ... новиненъ... цех свой дополняти и...доєднати Кн. Цеху Золот. 9-б. (1724).

ДОЄЖДЖАТИ, -ЄХАТИ, *дс. Див.* **Доѣжджати.**

XV. Оуже ми толико доєхати с гостьми съ Оугры и с Лѧхы а оуже дружина моя пострашена Ип. 401 (1150).

XVI. А такъ я... доєхавши єго милости, пана старосту, въ мѣстечку Матѣєвѣ, листы єго королевское милости подавалъ Арх. ЮЗР. I, I, 215 (1586).

XVII. Доєждаю—зри доганяю Синон. сл.-р. 21.—До лѣчних прибитковъ, которих око, ухо и срдце члчеє дознати не може, доєжджати Сб. ЮР. 85 (1679).

XVIII. Не доєжджая Хмѣлова, близъ муки Савуского старого, заночевали Дн. Марк. III, 313.

ДОЄНЬЕ, *рн. Чинність від «доїти».*

XVIII. Писалъ... о доєнию товару и овець черезъ сей мѣсяць Дн. Марк. III, 224.

ДОЄХАТИ, *дс. Див.* **Доєжджати.**

ДОЖАТИ, *дс. Див.* **Дожинати.**

ДОЖДАТИ, *дс. Дочекати, виждати.*

XV. А самъ дожда ночи поѣха ис Києва Ип. 402 (1150).

XVII. Ізяславъ... сталъ на устю Медведицы и тутъ дождалъ брата Ростислава Крон. Соѳ. 125.

XVIII. Дождавъ гречаной паски Клим. Прип. 211.—А чей ты того, битанко, не дождешъ! Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).—И дождавъ видѣти сны сновъ своихъ ib. 267 (Рк. Тесл.).

ДОЖДЕВНЫЙ, -ЖДЕВЫЙ, *прикм.* 1. *Дощевий, що з дощу, від дощу.*

XVI. Кроплѣ дождевые и дни вѣка кто изличит Катех. а вызн. в. 137-б.

XVII. Смерчъ: Піавица, облакъ дождевный, фуртуна Бер. Лекс. 151.—Дуга ... оучинѧєтъ облаци дождевныи Транкв. Зерц. 15.—З' облаку дождевого походѧтъ капли раскропленныи Гал. Кл. Раз. 363.

XVIII. Частокротно случаютсѧ слоты: из заразлывымъ вѣтромъ дождевны плюхоты Клим. Вірші, 144.—Тепер монастыръ не тоєю водою питается але... дождевою Путн. Ієр. 12-б.—Stane łask twoich, iak kropel dozdewnych Укр.-Р. Арх. X, 299.—Кроплѧ дождевѧ Пам. укр. м. IV, 318 (Рк. Тесл.).—Води текущой не имать, но дождевну, отъ даховъ собираємую Гр. Барск. II, 47.

2. *Дощистий, дощуватий, багатий на дощ.*

XVIII. Подъ часъ зѣлной дождевной непогоди Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 10 (1725).—Много дній хмурныхъ, мглыстых и дождевыхъ Пр. Госп. 6.—Осѣн дождевна ib. 16.—Наступаєтъ времѧ дождевное, сѣно же лежитъ покошенное Сѣмя Сл. Б. 205.

ДОЖДЖЪ, ДОЖДЪ, ДОЖДЬ, *рм. Водний опад, що падає краплями з хмар, дощ.*

XV. Быс дождь великъ Ип. 755 (1229).—Идоущоу же камєнию со забралъ яко дождоу силноу ib.

XVII. Што теды земли дождъ... то лицу и очом' дождъ Тит. 117 (Копист. 1625).—Зима и дождъ отходитъ, а цвѣты показуютсѧ на земли Гал. Кл. Раз. 255.—Єсли бы створенє не пріймовало первѣй дждюв... землѧ частыми дждами поєна не была Єв. Вил. 78-б.—Гдѣ... однял и на повѣтру запоры, которымися дождюы держат Каз. № 32, к. 46-б.—Дожду не было Літ. Хм. 78.

XVIII. Ажъ бы кмѣть Пансчину про дождъ албо за инше не могъ отбути... День рахуєтъ сѧ єму Урб. 52.—Єсли вѣтръ з снѣго(м) або з дождо(м), то (вино) значнѣ схибит Пр. Госп. 5.—Єсли туча на всходѣ покажется по дожджѣ, не рихло слота перестанетъ ib. 12.

ДОЖДИТИ, *дс. Лити дощем, як дощем, пускати дощ чим.*

XVII. А панъ дождил на Содому и Гомору сѣркою и огнемъ О обр. 141.

ДОЖДОВАТЫЙ, *прикм. Див.* **Дожчеватый.**

XVIII. Зима дождоватая, весна вѣтрная, лѣто доброє, осѣнъ мѣшаная Пр. Госп. 11.

ДОЖЕБРАТИСЯ, *дс. Допроситися, як жебрак.*

XVII. Абы суду на том соймѣ ся дожебрати, а за двором не виншати Льв. Ставр. 37 (1609).

ДОЖИВАТИ,-ЖИТИ, *дс.* 1. *Жити до певного часу.*

2. *Живучи одержати що, дочекатися чого.*

XVII. Такъ и давніи святіи отцеве и учителіе чинили, и такъ ласки Божой доживали Ак. ЗР. V, 206 (1687).

ДОЖИВОТНЕ, *присл. До віку, до смерти.*

XVII. Волна ест... своего добра шафовати доживотне Прот. Полт. С. II, 260 (1694).

ДОЖИВОТНОСТЬ, *рж. Досмертне майно.*

XVI. Королевая ее милость побрала намъ уряды и доживотности нашой Ак. ЮЗР. I, 199 (1576).

XVII. Всѣ рухомые доживотности Пам. КК. II, 467 (1671).

ДОЖИВОТНЫЙ, *прикм. Довічний, досмертний.*

XV. Тебѣ... великій князь Литовскій доживотнымъ приятелемъ есть Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVI. Право свое доживотное иншому подалъ Ак. ЮЗР. I, 185 (1571).—Просил насъ за то, абыхъмо... права своего доживотного уступить дозволили Арх. ЮЗР. I, I, 120 (1580).—Именъе мое Жабъче... певнымъ правомъ доживотънымъ держалъ ib. 329 (1586).—Права доживотные... отъ продковъ нашихъ маютъ Ак. ЗР. II, 2 (1588).

XVII. Права своего доживотного, отъ насъ ему на тые добра и дани вышъречоные служачого, вечнесе зрекъ Гол. П. М. I, 207 (Гр. 1615).—Войты доживотные Мат и Зам. 146 (1649).—Зостаю... доживотнимъ и зичливымъ слугою Эварн. Ист. I, 325 (1691).—Зламавши малженскую приязн и присягу доживотного мешканя... пофиялъся гдес у чужосторонные мѣсца Акт. Стaрод. кн. 4.

XVIII. Избранъ на доживотное войтовство Кіевское... Димитрій Полоцкій Літ. Вел. III, 544.—Дочь мою Анну пошлюбилъ себѣ в доживотного приятеля Ген. сл. Черн. п. 555 (1726).—Доживотное ігуменство Оп. Док. 39.

ДОЖИВОТЬЕ, *рн. Довічне володіння, досмертне посідання, доживіття; маєток, що його посідають до смерти.*

XVI. Powieldił iż majet dożywotie Пам. КК. IV, II, 185 (1545).—Сама черсз себе або умоцованого своего хотела доживотя на Кошеру доходити Arch. Sang. 392 (1571).—Его королевская милость... трое доживоте мне давши, тую суму пенезей... заставою трема доживотями, листом своимъ господарскимъ описати и утвердити рачилъ Арх. ЮЗР. I, I, 103 (1579).—Не нарушаючи ничіего права доживотья, отъ продковъ нашихъ наданого Ак. ЗР. IV, 5 (1588).—Гедиону Болобану тое архимандрыцтво Жидичинское симъ листомъ моимъ зараз пускаю, подаю и поступую изо всемъ доживотя Арх. ЮЗР. I, VI, 113 (1596).

XVII. Зоставивши дожывотъе спокойное сестрѣ моей милой теды с части моей сиротом... ровъпый дѣлъ назъначаю Арх. ЮЗР. I, VI, 626 (1631).

ДОЖИДАТИСЯ, -ЖДАТИСЯ, *дс. Чекати, дочекатися.*

XVII. Тихъ посилковъ дождатися не могли Літ. Сам. 89.—Дождавшись князя Булата... войну страшную имѣли до ночи ib. 283.

XVIII. (Хмелницкий) свѣта не дожидаючися, рушилъ зъ Чигрина до Суботова Вел. Сказ. 17.—Бруховецкій... дождался прибытя ку себѣ своихъ полковниковъ Літ. Вел. II, 89.—На томъ мѣсцѣ дожидалась покол я куда зъиду зъ дому Арх. Сул. 271 (1728).

ДОЖИНАТИ,-ЖАТИ, *дс. Кінчати, кінчити жати.*

XVII. Жито... дожинали въ копу за тиждень по Ильи Кул. Мат. I, 82 (1603).

XVIII. Жито... еще недожато Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ДОЖЧЕВАТО, *присл. Дощисто, сльотаво.*

XVIII. Сегодня зъ ранку дожчевато было Дн. Марк. II, 333.

ДОЖЧЕВАТЫЙ, *прикм. Дощуватий, дощистий.*

XVIII. Сей день былъ зъ ранку дожчеватъ Дн. Марк. II, 333.—Сей день былъ... ясний и дожчеватий зъ громомъ ib. III, 24.

ДОЖЧЕВЫЙ, *прикм. Див.* **Дождевый.**

XVIII. Нашъ трудъ и праца въ семъ военномъ походѣ, въ знояхъ и дожчевихъ непогодахъ въ поляхъ подъ небомъ ложенній, и уже чрезъ час немалій по давному былъ отправованъ Літ. Вел. III, 117.—Увидѣлъ, смѣшавши тую матерію з слинею и годою дожчевою чистою Дн. Марк. II, 251.

ДОЖЧЖЪ, ДОЖЧЪ, ДОЖЧЬ, *рм. Див.* **Дождъ.**

XV. Илѧху стрѣлы акы дожчь Ип. 247 (1097).—И быс дожчь и стече снѣгъ ib. 319 (1146).

XVI. Сено вже от дожчу и непогоды показилося Кн. Гродск. Луцк. 320 (1565).—Мусяли зостать на дожчу черезъ целую ночь Арх. ЮЗР. I, I, 287 (1591).

XVII. Дождитъ: Дожчъ идетъ, дожчъ падаетъ Бер. Лекс. 35.—Дожчъ идетъ—дождитъ Синон. сл.-р. 21.—По слезномъ дожчи ясность умнаѧ наступует и тиҳость Тит. 117 (Копист. 1625).—Пустилися дожчжы Каз. № 32, к. 46-б.—Изыйшолъ дожчъ Гал. Кл. Раз. 132.—Тых часов дожчѣ ишъли Ак. Полт. Гор. Ур..

149 (1669).—Бог змочив дожчем землю Єв. Реш. 66.—Дожчъ ишовъ кривавий Літ. Полск. 5-б.—Червяки чорніє... из города стадами ишли на огороди, не боячись дожчовъ Літ. Сам. 164.

XVIII. Дожчѣ частиє спадали Об. Черн. 119.—Хорошій дожчь ишолъ Дн. Марк. II, 333.—А почавъ дожчь на мене сметяний ити, а я неборак почал рот подкладати Укр.-Р. Арх. IX, 69.—Не будет сых роковъ роса на земли або дожчь Пам. укр. м. I, 297 (Рк. Тесл.).—В лѣтѣ будеть дожчу статокъ Пр. Госп. 15.

ДОЖЧИСТЫЙ, -ЖЧОВАТЫЙ, *прикм. Багатий на дощ.*

XVIII. Того-же року лѣто было дожчистоє Літ. Вел. III, 86.—Сей день и ночъ были похмурніє, толко не дожчоватіє Дн. Марк. III, 333.

ДОЖЧОВЫЙ, -ЩОВЫЙ, *прикм. Див.* **Дождевый.**

XVII. Въ оболоку родитсѧ градъ, ґды кроплѣ дожчовыи в' оболоку зимномъ змерзнуть Гал. Кл. Раз. 202. — Прибыли подъ дворъ Ноздринъ задля дожщовоє годины Прот. спр. пот. 122.

XVIII. Колодязѣ зъ водою дожчовою Пелгр. Ип. Виш. 65.

ДОЖЫВОТНЫЙ, *прикм. Див.* **Доживотный.**

XVII. Черънишевъский не был жаден деръжавъца дожывотъный тыхъ добръ Мат. Вишн. 123 (1621).

ДОЗВОЛЕНЬЕ,-ЛѢНЬЕ, *рн. Дозвіл, позволення.*

XV. Онъ у нихъ купилъ обелъ вѣчно, зъ дозволеньемъ намѣстника Полоцкого Ак. ЗР. I, 197 (1499).

XVI. З дозволеньемъ отца нашого Казимира короля, именье отецъ ихъ у Володимеръскомъ повете купилъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 291 (1512).—Отъ него на станъ духовъный дозволенья просятъ Берест. соб. 302.

XVII. Не вѣдаю з чим дозволенєм Прот. Полт. С. II, 172 (1686).

XVIII. Чи можетъ Іерей, безъ дозволенія Єпископскаго, переходити от Црквє до Церкве? Собр. Прип. 56.—Постановилъ, абы тамъ жаденъ не входилъ, ено котрый бы малъ дозволѣнѧ от бискупа Пам. укр. м. IV, 236 (Рк. Прислоп.).—Могутъ кметѣ из панским дозволѣніомъ на робутну маргу царину оучинити Урб. 48.

ДОЗВОЛЯТИ, -ЗВОЛИТИ, *дс. Давати, дати дозвіл, позволяти, позволити.*

XV. Коли ихъ самихъ на то воля, мы того имъ дозволяємъ Ак. ЗР. I, 72 (1456).—Паноvє рада наша и вся земля никако не хотять того дозволити и допустити ib. 156 (1496).

XVI. Воєвода... дозволилъ єму греблю засыпати Арх. ЮЗР. I, VI, 31 (1541).—Межи которих осмнадцати свѣтковъ дозволили выбирати... шести свѣтков ib. 43 (1545).

XVII. Того Жученку дозволяли а не збороняли Ак. Полт. Гор. Ур. II, 17 (1665).—Хто дозволить непріятелевѣ ввойти до дому єсть в небезпеченствѣ Рук. № 0. 4°. 86 к. 65. — Дозволив єму того Іліѧ Жит. Св. 424-б.

XVIII. З него виєхати никому не допустимъ ани з Полщи к нему прибити кому дозволимъ Вел. Сказ. 84.—Дѣтям єго дозволено тоє ремесло... работати Кп. Цеху. Кр. 40 (1748).—Тую жь справу в другомъ сроку принимать дозволено С. і Р. 31-б.

Дозволєный листъ, *лист що ним дозволяється що.*

XVI. Князь Михайло билъ намъ чоломъ абыхмо єму на то дали нашъ листъ дозволеный Ак. ЗР. I, 371 (1506).—Именье отецъ ихъ у Володимеръскомъ повете купилъ на имя Свойчево и листъ дозволеный на тую купълю... передъ нами въказывали Арх. ЮЗР. VIII, IV, 291 (1512).—Василей положил перед нами лист митрополита єго милости, єму дозволеный о тыє озера съ Ленковою и сынми єє право мѣти ib. I, VI, 40 (1545).—Листъ господарьскій дозволеный єздити до Москвы Гол. П. М. I, 13 (Оп. 1554).

ДОЗВѢДОВАТИ, *дс. Дізнавати.*

XVI. Изтѧзаєть—дозвѣдоваєть Лекс. 7.

ДОЗДРЪВАТИ, *дс. Див.* **Дозрѣвати.**

XVII. Съвръшенно растуть: Доздрѣвают Бер. Лекс. 162.

ДОЗДРѢЛОСТЬ, *рж. Див.* **Дозрѣлость.**

XVII. Съзрѣніє: Доздрѣлость Бер. Лекс. 163.

ДОЗДЫХОВАТИ, *дс. Здихаючи закінчувати життя.*

XVII. (Ляхи) ажъ отъ голоду и страху поздихали сами, мало що ихъ позосталыхъ безоружію вышли на пѣшихъ ногахъ и доздыховали по дорозѣ и по мѣстах Літ. Льв. 266.

ДОЗЕМНО, *присл. До землі, до долу.*

XVIII. На сей часъ литералне чрезъ предваряющихъ особъ клаaняюся до-земно Літ. Вел. III, 286 (1695).

ДОЗЕМНЫЙ, *прикм. Що землі сягає.*

XVIII. Тилко я до тебе подаю от себе поклон доземний Пер. Укр. Лир. 22—23.

ДОЗЖЕВЫЙ, *прикм. Див.* **Дождевый.**

XVIII. Вешняки, которые толко полою водою или дозжевою мелють Оп. им. Дан. Апост. 175 (1734).

ДОЗИРАТИ, -ЗРѢТИ, *дс. 1. Доглядати, -глянути, пильнувати, допильнувати.*

XVI. Starosta Pan Falczewski wsieie sprawy i riadnosti mieskoie sam dozirał Пам. КК. IV, II, 225 (1545).—Повиненъ церквей и манастырей дозирати Арх. ЮЗР. I, X, 56 (1582).

XVII. Церкви Христовы дозирають, рядять нею и справують Конист. Пал. 719.—Порядку всякого въ церквѣ Божіей дозиралъ Гол. П. М. I, 267 (Гр. Бор. 1623). — Змилуйсѧ пилно прошу объ того хорого дозирай єго Єв. Реш. 12. — Дмитро... на зиму нанялся дозират овечокъ Прот. Полт. С. I, 84-б (1690).

XVIII. Винограды оніє именуются дикіє, того ради, яко мало ихъ дозирають и очищають Гр. Барск. I, 95.—На всѣ хащи Панъ буде гатку мати, тай дозирати Урб. 49.—Вѣр'но служыл и випьницѣ дозиравъ приѧзно Пам. укр. м. II, 347 (Рк. Тесл.).—Часто памятай дозирати, абы коло пняка чрезъ лѣто листки жадніи ... не одросталы Укр. Госп. Пор. 76.

2. (*докон.*). *Добачити, побачити.*

XVII. Маєтъ... такъ слабыє очи, же неможеть дозрѣти на дискосѣ частки стыхъ таинъ Шумл. Зерц. 58.

XVIII. Видѣ стая Бца на задной странѣ Едема оудолъ, глубину неудобь дозрѣти Пам. укр. м. IV, 150 (Рк. Яр.).

3. (*докон.*). *Навідати, оглянути.*

XVI. Патріярхъ Константинопольскій зъ столицы своєє пріѣхалъ тутъ, умыслънѣ, до тыхъ краинъ, панствъ нашихъ, хотѣчи церкви... навѣдити и духовенства ихъ дозрѣти Ак. ЗР. IV, 20 (1589).

4. (*докон.*) *Діждатися.*

XV. Ци сего єси дозрѣлъ, оже брат твои выѣхалъ, а ты сѧ садиши в Киевѣ Ип. 397 (1150).

ДОЗНАВАНЬЕ, *рн. Чинність від «дознавати», досвідчення.*

XVIII. Недай Бже и zубной болѣзни дознати... бо и то злаѧ болѣзн' пребываєт здавна: и так злаѧ же аж трясавицы равна. I в самыхъ дознаваняхъ найпаче и гор'ша Клим. Вірші 209.

ДОЗНАВАТИ, -ЗНАТИ, *дс. 1. Зазнавати, зазнати на собі, досвідчувати, досвідчити чого.*

XVI. Дознавши я по неи ку собе почтивоє захованє, вѣрную милость и поволность єє... записую єи... третюю част тогож имєня Арх. ЮЗР. VIII, III, 68 (1564).

XVII. Дозналъ моци Рыцера того Турчинъ силный в том тогорочном бою Тит. 41 (Сак. 1622).—Продки бо ваши крестноє цѣлованьє преступовали, и за то помсту Божую надъ собою дознавали Ак. ЗР. V, 33 (1637).—Смерти той не дознаєтъ навѣки Єв. Калл. 574.—Хочу по вас дознати подданской зичливости Лист Абрам. 310 (1652).—Адам... болѣзни найменшои недознавъ на собѣ Єв. Реш. 252-б.—Дознати мусить розмаитыхъ бѣдъ и оутисковъ Рад. Ог. 27.—Хто лицемѣрне постить жадного пожитку не дознаваєть Єв. Вил. 32-б.—Наиболшихъ тяжаровъ обитель святая отъ внутрныхъ и зевнутрныхъ въ отчизнѣ браній дознавала Дм. Рост. 124 (1685).—Дозналемъ вѣри цноти, статечности и тои охэти вашеи противко мене, которои я до смерти моеи нигды не запомню Крон. Боб. 290 (др.).

XVIII. Нѣст мощно никогда пламен в' руки взяти: иж бы пламенну тяжест возмоглъ кто дознати Клим. Вірші, 3.—А єжели пораду мою занехаєшъ: не минет тѧ велика бѣда. самъ дознаєшъ ib. 83.—(Іоан) насищенія жолондку не дознавалъ Єв. Реш. 331 (1710).—Жадной найменшой не дознalем помощи и полечки Вел. Сказ. 20.—(Козаки) черезъ немалоє разстояниє мѣста бѣди дознали? Об. Черн. 119. — Мы хрістіане не жичимо собѣ и не хочемо вѣчныѧ найнещаслившыѧ дознавати кары Науки парох. 191.—Rybonki czerez zimu trawaiut, na wesni lubosty doznawaiut Пер. Укр. Лир. 5.

2. *Довідуватися, довідатися, пізнавати, пізнати.*

XVII. Мысливецъ... горъ дознавши и запусты на горах об'єхавши, з' значнымъ и обфитым обловомъ ворочаєтся О сл. Дав. 28.—Дознал' того Даніилъ презвитеръ межы пустелниками, же стыи Бгу за насъ млѧтсѧ Гал. Кл. Раз. 4.—Єслиж єщес не дознал приглядися ж Жит. Св. 506.—Потомъ дознаю правди вашеи Літ. Рук. 23.

XVIII. Хотѧчи дознати охоти сердца єи ку убогим и подорожним, мовил до неи: Прошу принеси ми троха води Єв. Реш. 336 (1710).—Єсли то вы хочете дознати, абы нам Бгъ стый объѧвилъ королѧ, а вы мечѣте жребій Пам. укр. м. I, 335 (Рк. Тесл.).—Идѣтеж ви, дознаите правди, а вернувши ся оуповѣсте минѣ ib. II, 63 (Рк. Дрогоб.).—Скоштуй ябка, все дознаєшь Укр.-Р. Арх. IX, 174.

3. *Визнавати, визнати.*

XVII. Не дармо тотъ Клейнот даровано, кгды ж вѣры и цноты завше дознавано Тит. 14 (Митура, 1618).

4. *Випробовувати, випробувати, вивіряти, вивірити.*

XVII. Кгды мензства запорозцовъ Кролеве дознали, тѣды гербъ такого имъ Рыцера дали Тит. 38 (Саков. 1622).—Давна приповѣсть: подъ часъ пригоды дознать пріятеля Ак. ЮЗР. II, 96 (1635).

XVIII. Повѣдают же кождый собѣ любить равна: дознанно то самою правдою из'давна Клим. Вірші, 58.

ДОЗНАВАТИСЯ, -ЗНАТИСЯ, *дс.* 1. *Пізнаватися, пізнатися.*

XVII. В' оутрапіенахъ и бѣдах дознаваетсѧ хрстіанинъ Рад. Він. 875.

2. *Довідуватися, довідатися.*

XVII. Они... же... ґды сѧ дознали иж Мойсей самъ до нихъ идет з иными кнѧжаты, стали у дверей наметовъ своих Літ. Рук. 43.

XVIII. Ледво лихо дозналосѧ где люде живут Клим. Прип. 224.—Повели его до црѧ, дознав'писѧ его по имени, от кого ест вѧзен Пам. укр. м. I, 164 (Рк. Тесл.).

ДОЗНАВЕЦЪ, *рм. Дознаний чоловік.*

XVIII. Із животных болѣзней люде умирают: многіи сут дознавцы тое освѣдчают Клим. Вірші, 43.—Пишет же о томъ чину совершенъ дознавецъ, и над всѣхъ в немъ стрдлцевъ бѣднѣйший стрдлецъ ib. 61.

ДОЗНАНЫЙ, *прикм.* 1. *Досвідчений.*

XVII. През зацних персонъ в ремеслѣ мелницком дознаних Прот. Полт. С. II, 10 (1675).

2. *Визнаний, певний.*

XVII. Противъ дознаной правдѣ... не спротивляйся Єв. Реш. 213-б.

XVIII. Дознанній упорникъ Арх. Мот. 138 (1707).—Найяснѣйший и велможнѣйший мосцѣ пане..., мой дознанний благодѣтелю Вел. Сказ. 44.—Матцѣ и добродѣицѣ моей дознанной Оп. ст. Млр. III, 117 (1724).

ДОЗНАНЬЕ, *рн. Чинність від «дознати», випроба.*

XVII. Не тръвожте собою для оного досвѣдченья которое ся въ васъ презъ огонь дѣетъ ку дознаню вашему Копист. Пал. 826.

XVIII. Хмелницкий при дознанню на власном себѣ такой от Чаплинского кривди и безчестія... з пилностю началъ мислити о правах королевских у Барабаша хранимих Вел. Сказ. 16.

ДОЗОРНЫЙ, *прикм. і реч. Дозорець.*

XVIII. И садовничих потреба способныхъ: и із охотою теж пилною дозорныхъ Клим. Вірші, 188.

ДОЗОРСТВО, *рн.* 1. *Уряд дозорчий, дозирання.*

XVII. Антипатра... былъ Александер в Македоніи на дозорствѣ преложилъ Крон. Боб. 176.—(Дозорцы) недбалые... випою обложени быти мают, дозорства єднакъ не зложат Стат. Полоцк. Бр. 12-б.

XVIII. Мойсѣеви Осовицкому, слузѣ моему, в' Любечу на дозорствѣ зостаючому — належитъ Мат. Ист. ЮР. 35 (1713).—Чаплинский... чрез осмъ лѣтъ уже зостаючи в Чигринщинѣ на дозорствѣ, от пана своего, велможного пана Конецъполского хоружого коронного, многих пашу браттю лживим свѣдоцтвомъ и доношеніемъ вовсе погубилъ Вел. Сказ. 22.

2. *Догляд.*

XVI. Дошли насъ братия отъ васъ посланые и отдали намъ грошей: злотыхъ шесть сотъ 44, грош. 9.; которые отобравши добрым дозорствомъ ховаемъ Гол. П. М. I, 164 (Л. Л. Б-р. 1600).

ДОЗОРЦА, -ЗОРЧИЙ, *рм. Той, хто доглядає, дозорець. наглядач, доглядач.*

XVI. Старшому и дозорцѣ Игуменови того монастыря Пам. КК. IV, I, 47 (1597).—Межи старшими и дозоръцами церкви... злости панують Лист. И. П. 1021.

XVII. Смотритель: Дозорца Бер. Лекс. 151.—Дозорца—смотритель Синон. сл.-р. 21.—Дозорца покою публичного Жит. Св. 394-б.—Обобране... двохъ шпиталныхъ дозорцовъ Гол. П. М. I, 240 (Уст. Вил. Бр. 1620).—Церковъ Антіохійская ревѣзоры або дозорцы посылала церкви всходныи пересмотрѣвати Копист. Пал. 553.—Дозорца библіотеки церковной Арх. ЮЗР. I, XI, 167 (1648).—Феско, дозорца млинувъ скарбу войскового Ак. Полт. Гор. Ур. 43 (1665).—Отецъ Іоасафъ, дозорца друкарнѣ кіевской Бар. Письма, 245 (1689).—Янъ Окуневичъ, дозорца добръ панских Акт. Народ. кн. 35.—Кгаевскому дозорчому дали золотихъ десять Літ. Мг. м. 56.—Чого не толко Пнове Дозорцы гочныи але и вси сполне Братія мають постерегати Стат. Полоцк. Бр. 8.

XVIII. Сыротамъ и вдовамъ отче, вязнемъ и болним дозорче Укр.-Р. Арх. IX, 178.—Бист веліе Малоросияном... от пановъ полских и їхъ дозорцовъ... утѣсненіе Вел. Сказ. 11.—Выдати Василію Колачинскому дозорци млиновъ полку Полтавского Літ. Вел. III, 59.—Въ дворпи Чеховскомъ дозорцею Бунчуковый Товарищъ Василь Дорошенковъ Оп. им. Дан Апост. 277

(1734). — *Обичай бо есть тамо нощію проходити дозорцемъ стогни градскіи, злочинцовъ ради* Гр. Барск. I, 415.

ДОЗОРЧЕСТВО, *рн. Див.* **Дозорство** 1.

XVIII. Гетманскіе старости еще тогда не приехали, а когда приедуть и дадуть намъ о всемъ ведение что до ихъ дозорчества надлежитъ... тогда мы оное одошлемъ въ Малороссійскую Коллегію Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 72 (1722).

ДОЗОРЪ, *рм. Догляд, нагляд.*

XVII. Злѣтивши епископу Луцкому дозоръ собору, самъ поихалъ до Волоховъ Ак. ЗР. IV, 208 (1600—1605).—(Помылки) ласкавому баченю и пилному дозорови твоему злецаем О обр. 183.—(Обибрали) до школного дозору: пана Леска и пана Павла Арх. ЮЗР. I, XI, 79 (1612).—Лавру ведлугъ звычаевъ еи старожитных з Мітрополіи Кіевскои вынѧтую, самым' Патріаршим справовал дозором' Тит. 120 (Копист. 1625).—Всѣ речи створеные и найменшіе самъ въ дозорѣ и въ ласцѣ своей стой заховуетъ Гсдь Бгъ Гал. П. М. II, 364 (Кор. Н. 1645).—Млини... подалем в дозор двом чоловѣком Ракуш. 48 (1663).—Тая кокошъ в' великомъ и пилномъ была дозорѣ Рад. Ог. 40.—Михайло повинен працею и дозором своим... на той гати млина ставити Прот. Полт. С. II, 29-б (1676).—Константинъ... до домовыхъ и посполитых дозоровъ удалъся Крон. Боб. 276-б.—И що належало войскового... усе тое по отбѣрали под свой дозор Літ. Сам. 130.

XVIII. Подскарбій Енеральный... скарбъ войсковый въ своемъ дозорѣ мѣлъ Марк. IV, 331 (Дог. Орл. 1710).—А мощ'но б (за той коштъ) для дозору ког приняняти Клим. Вірші, 87.—Суда всѣ великіи и маліи отпустили въ гору, ажъ до Сѣчи Запорозской, и велѣли оніе вручити въ дозоръ Запорозцамъ Літ Вел. III, 450.—Коли тебѣ Бгъ что давъ, чи не мовивесь, же то маешь з' твоего дозору, а не з' Бжой ласки Собр. Прип. 43.

ДОЗРѢВАТИ,-ЗРѢТИ, *дс. Доспівати, доспіти, достигати, достигнути.*

XVII. Дозрѣваю—совершеннѣ расту, дозрѣваю Синон. сл.-р. 21.—Перецъ... дозрѣетъ Крон. Боб. 170-б.

XVIII. Ростет лѣсный овоцъ; а гды дозрѣет, то в молодые гусеници обертает ся Пам. укр. м. IV, 31 (Рк. Сок.).

ДОЗРѢЛОСТЬ, *рж. Доспілість, дозрілість.*

XVII. Дозрѣлость—съзрѣніе Синон. сл.-р. 21.—Син Василия Устимовича... при опецѣ моей. въ дозрѣлость лѣтъ и сталость розуму сталъ приходити Ген. сл. Черн. п. 487 (1683).

ДОЗРѢЛЫЙ, *прикм. Доспілий, достиглий, дозрілий, дійшлий.*

XVII. Зрѣлъ: Годный, дозрѣлый, часный, достиглъ Бер. Лекс. 52.—Дозрѣлый—достилый, зрѣлъ Синон. сл.-р. 21.—Отъ зацной а вѣры годной особы, въ розумѣ и въ лѣтѣхъ дозрѣлой, слышалемъ тую певную повѣсть Копист. Пал. 1145.—Травою земною дозрѣлою суть люде побожныи Гал. Кл. Раз. 362. — Губитъ отрочата и также и юноши, нечекаючи дозрѣлыхъ лѣтъ оныхъ Тр. П. Мн. 940.—Въ лѣтехъ и въ сѣдинахъ волосовъ южъ дозрѣлие люде Рѣш. Полт. Полк. С. I, 75 (1700).

ДОЗРѢНЬЕ, *рн. Див.* **Дозоръ.**

XVI. А на то великую бачность и дозрѣнье што бы еси мѣлъ, абы отъ подданныхъ нашихъ въ Московскую сторону никоторыхъ зачѣпокъ и обидъ не становило Ак. ЮЗР. I, III (1541).—Маетъ врядъ въ дозрѣнью и доброй опатрности быдло дворное мѣти Ак. ЗР. III, 78 (1557).—Потѣхи жадной своимъ послушнымъ христіаномъ не подають: ани въ науцѣ, бо ее не маютъ; ани въ дозрѣнью ряду, бо его сами мѣти не могутъ Хр. Фил. Апокр. 1654.

ДОЗРѢТИ, *дс. Див.* **Дозирати.**

ДОЗЫРАТИ, *дс. Див.* **Дозирати.**

XVIII. Пилно в часъ плода дозыралъ: жебы хто їный овоцъ в саду нервалъ Клим. Вірші, 188.

ДОЗЫСКОВАТИ, *дс. Відзискати, дійти правом відшкодування.*

XVI. Абыхмо ведали отъ нихъ и правне дозысковати могли шкоды земские скарбу нашого Гр. кн. Лит. 147 (1568).

ДОЗѢРАТИ, *дс. Див.* **Дозирати.**

XVIII. Пастыромъ Котри Пански Виници дозѣраютъ той Винцлиромъ, Дотеперъ сѧ от Кметювъ платнѧ Брала Урб. 64.

ДОИДАТИ, *дс. З'їдати до решти; нищити остаточно.*

XVIII. Чернецкий... повернулся на зѣму в Великую Полщу доидати тамъ людей не доиденых Вел. Сказ. 245. *Див.* **Доѣдати.**

ДОИЗДЪ, *рм. Посвідка про доручення позву.*

XVIII. Истецъ в судѣ явится, и покажетъ доиздъ посилного судового в доводъ того, яко позовъ его въ дому суперника его поданъ С. і Р. 19.

ДОИЛИЦА, *рм. Годувальниця, мамка.*

XVII. Питателница: Доилица, ма́м'ка, кормилница Бѣр. Лекс. 104.

ДОИСКАТИСЯ, *дс.* 1. *Дошукатися, винайти.*

XVIII. Не дерзнулемъ того писати о чомъ певнои не моглемъ доіскатися вѣдомости Вел. Сказ. 2.

2. *Добутися, здобутися на що.*

XV. Дѣдъ мои и оць мои... доискасѧ дружиною злата и сребра Ип. 111 (996).—Се ни го что же єсть, се бо лежить мртво, сего суть смѣтье лучьше, мужи бо доищутьс и болша сего ib. 190 (1075).—Панъ Александро тыхъ имѣней, дѣлницы князя Өедоровы, подъ княземъ Семеномъ не доискался Ак. ЗР. I, 149 (1495).

ДОИСКЫВАТИ, *дс. Розшукувати що, дошукуватися.*

XIV. Коли жъ хто мужебойство учинилъ, а не вѣдають єго: староста не имѣєть про то жалобы чинить, але пріятели имають ся доискывать Ак. ЗР. I, 10 (1347).

ДОИСТЬЕ, *рн.* (пол. dojs'cie). *Чинність від «сойти».*

XVI. За доистьемъ намъ вѣдомости... велебный Наөанаилъ Селицкій... близкій смерти єсть Ак. ЗР. IV, 91 (1595).

XVII. За доистьемъ сего писанья нашого... выправьте зъ-межи компанѣй своихъ, єсли не большей, то принамнѣй зъ тридцать чоловѣкъ Ак. ЗР. V, 146 (1677).

ДОИТИ, *дс. Витискати молоко в корови з вим'я, доїти.*

XVII. У вечоръ корови доиласмо Прот. Полт. С. I, 198-б (1698).

XVIII. Я.... корови дою Докум. Млр. II, 10 (1728).

ДОИТИСЯ, *дс. Давати молоко (за корови).*

XVIII. Коровъ въ хуторѣ Криворудскомъ доятся 35 Дн. Марк. III, 24.—Коровъ толко дойныхъ восѣмнадцать и то не всѣ доятся Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ДОИХАТИ, *дс.* 1. *(кого). Їхавши дігнати.*

XVII. Ґрамусъ єго доихавши в' голову золотою булавою оударилъ и забилъ Гал. Боги пог. 16.

2. *Їхавши досягти, приїхати.*

XVIII. Єще не доихавъ оу двѣ мили до зозова, аюжъ прозрѣлъ Ик. Зоз. 3.

ДОЙВО, *рн. Видоєне молоко, видій, дійво.*

XVIII. Дойва мало собираєтьcя затѣмъ что єще паша мала, а коровъ толко дойных восѣмнадцать Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).—Скотъ т го ради и держу, чтобъ мнѣ дойва въ Кієвѣ з мѣста не покупать Арх. Сул. 108 (1767).—Не могли чаровницѣ взяти отъ моихъ коровъ доиво Угр. Заг. 59.

ДОЙЗРАЛОСТЬ, *рж.* (пол. dojrzałość). *Див.* **Дозрѣлость.**

XVI. Хотя дойзралость лѣтъ княжати єго милости не допущаєть,—промышлял[1] бы, розумѣю, мѣсце святоє наведити Отп. И. П. кл. Остр. 410.

ДОЙЗРЕНЬЕ, *рн.* (пол. dojrzenie). *Див.* **Дозрѣнье.**

XVI. Маєть врад в дойзренью и доброй опатрности былдо дворъноє мети Пам. КК. II, 523 (1557).

ДОЙЗРѢЛЫЙ, *прикм. Див.* **Дозрѣлый.**

XVII. Мармарика два разы на рокъ дойзрѣлый збожѧ родитъ Рад. Ог. 201.

I. ДОЙЗРѢТИ, *дс.* (пол. dojrzeć). *Див.* **Дозирати.**

XVII. Передъ кождимъ тымъ, кому бы то отъ него дойзрѣти злецено было, усправедливитися освѣдчилъ Конист. Пал. 1060.—Пнове дозорцы рочные мают того дойзрѣти Стат. Полоцк. Бр. 8-б. Всюды тя всевидящоє око Божіє дойзритъ Дм. Рост. 46.

II. ДОЙЗРѢТИ, *дс.* (пол. dojrzeć). *Див.* **Дозрѣвати.**

XVIII. Ґды перецъ дойзрѣєт, тогды тыє люде перецъ з былем запаляют Пам. укр. м. IV, 30 (Рк. Сок.).

ДОЙЛИДЪ, *рм.* (?).

XV. А которыи будутъ ремесники въ мѣстѣ Полоцкомъ мѣдкати, пекары, мясники, пивовары, дойлиды и иныи ремесники, тыи вси мають повинни быти Майтборского права Ак. ЗР. I, 214 (1500).

XVI. Панъ Нарбутъ поведилъ, же господарского дойлиду одного маєть за пенези Арх. ЮЗР. VIII, V, 60 (1551).—Гончары, пекары, дойлиды, солодовники, и кождого иного ремесла хто-кольвекъ уживати будетъ... маєтъ зъ ремесла таковoго дати грошъ одинъ Ак. ЗР. III, 114 (1561).

ДОЙМАТИ, *дс.*—**вѣры,** *овіряти, віри йняти.*

XVIII. Хто колвекъ хочет конѣ у себе держати: нехай небудет нѣгды вѣры доймати: I не такъ недоймати вѣры в своємъ двору, якъ найпаче у степу и на всяком полю Клим. Вірші, 132.—Не треба вѣры доймати губѣ, бо як в ней торкнешь ажъ захочется ѣсти Клим. Прип. 233.

ДОЙМОВАТИ, *дс. Досягати, доставати кого.*

XVIII. А онъ гды му огенъ доймовати почалъ, маючи Бга въ срдцу заволалъ Пам. укр. м. IV, 239 (Рк. Присл.).

ДОЙНИЦА, -ЦЯ, *рж. Господарське начиння, куди доять молоко; певна міра сипкого.*

XVII. У Кієвѣ жита дойниця по пять золотихъ была Літ. Сам. 198.

XVIII. За чотири дойници овса 68 копѣекъ дано Дн. Хан. 15.—Того жъ року хлѣбъ былъ дорогъ, до полтора рубля била дойниця Гр. Барск. IV, 108.—Жита посяѣно дойницу Арх. Вид. м.; екон. спр. 69 (1754).—Въ дойницѣ увертѣвши добре, чрезъ сито процѣдити Млр. дом. лѣч. 27.

ДОЙНЫЙ, *прикм. Що доїться.*

XVI. Дойные овцы и козы Ак. ЗР. III, 78 (1557).

XVII. Послалъ... верблюдицъ дойных з жеребятами ихъ Крон. Боб. 21-б.

XVIII. Коровъ толко дойныхъ восѣмнадцять Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ДОЙТИ, *дс. Див.* **Доходити.**

ДОЙШЛЫЙ, *прикм. Що дійшов.*

XVII. За повину.. насъ дойшлую... велце дякую Бар. Письма, 8 (1663).

ДОКАЖЧИКЪ, *рм. Хто доказує на кого.*

XVIII. По доказателствѣ докажчикъ отъ всякой вины... свободенъ Права, 648.

ДОКАЗЫВАТИ,-ОВАТИ,-ЗАТИ, *дс.* 1. *Здолати. подужати, зробити.*

XVIII. А до того єм, Ги, языком гугнавъ и не могу того доказати Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл.).

2. *Показувати,-зати наочно, доводити, довести.*

XVII. Того на насъ нѣгды не докажеть, а мы готовы єсьмо во всемъ ся... выистити Ак. ЗР. V, 101 (1658).—Крал ты, Хомо, овесъ на Марченьковой нивѣ. Докажу тобѣ того! Ак. Полт. Гор. Ур. II, 92 (1678).—Когда ничего на гетмана не доказали, присланы къ нему оба на судъ войсковій и осуждены были на смерть Літ. Сам. 275.

XVIII. Нехай мнѣ и юй, женѣ моєй тоє доказуватимуть Суд. Инкв. 197 (1713).—Они тимъ барзей доказивали, же отъ Бога суть послани Літ. Вел. II, 17. — Кто бъ хотѣлъ противной своєй сторонѣ... того доказивать... таковий искъ свой получитъ Права, 184.

3. *Учиняти, учинити, виконувати, виконати, спромагатися, спромогтися зробити що.*

XVII. Непріятель хотячи тобѣ шкодливую задати рану, томоу недоказалъ Лѣк. на осп. ум. 24.—(Исавъ) мѣлъ волю Іакова брата своєго забити, и старался о такій способъ, якъ бы моглъ того доказати Гал. Кл. Раз. I, 12.—Левъ был крѣпокъ на войнѣ, храбрый и смѣлый, много доказовалъ на войнахъ многих Крон. Соѳ. 315.—Потом Александер много значних рицерских речий доказавши доконалъ житиа своєго Літ. Полск. 8.—Хотять... подъ Чегиринъ вторгнутися, и чого перше не доказали, того теперь надъ тымъ городомъ доказати прагнутъ, въ малолюдствіѣ єго застати сподѣваючися Ак. ЗР. V, 146 (1677).—Браславцѣ здалися Дорошенковѣ и хотѣли жолнѣровъ вибити, але того не доказали и мусѣли уходити з Браславля Літ. Сам. 127.

XVIII. Певне былоб таковых справ нипочинати: которым не можеш слушный конец доказати Клим. Вірші, 152.—Старалемся о тоє, абим такую незгоду всѣял, а не моглъ доказати, а ти за три днѣ тоє справила Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. 48.—Не малоє число втратилъ пѣхотѣ... єднакъ ничого недоказавши, мусѣлъ ... дожидатися подкоповъ Літ. Вел. II, 81.—Авторъ... не занехалъ и тоєи на сторону Козацкую виразити похвали, якъ они Козаки исперва много доказовали, и якою были Полской Коронѣ подпорою ib. IV, 3.

4. *Виявляти,-вити, показувати,-зати.*

XV. Хотѣчи тымъ болѣй рыцерства своєго доказовати, до земли и панства нашого, великого князтва Литовского, значне и оказале выѣхалъ ЮРГр. № 76 (1438).

XVII. Доказати (милость противъ Ѳамарѣ) Рук. Хрон. 101.

XVIII. Зависть... и въ старыхъ и въ малыхъ, въ пріятелствѣ, въ чужыхъ и въ кревныхъ заровно своєго доказуєтъ Сѣмя Сл. Б. 102.

ДОКИ, *присл.* 1. *До якого часу.*

XVII. Доки правѣ ти будешъ мя невинне быти Кн. Мѣск. Полт. 20 (1692).—Доки зъ будет свят тихъ? Интерм. 83.

XVIII. А докиж ти, Іоане, будешъ практиковати Сл. о збур. п. 152.

2. *Поки, аж поки.*

XVIII. Фтома не увѣривъ, доки перста не вложивъ в рани Укр.-Р. Арх. X, 335.—Отдавъ довжника своєго въ неволю, гдебы тримавъ єго доти, докибы всего довгу не виплативъ Науки парох. 57.

3. *Досі, до цієї пори, дотепер.*

XVIII. Дрижала земля, же ажъ ламали ся споки, бувъ страхъ великий и єсть и доки Сл. о збур. п. 155.

ДОКИДАТИ, ДОКИНУТИ, *дс. Досягати досягти кинувши.*

XV. Какъ бы отъ берега палицею докинути Ак. ЗР. I, 194 (1499).

XVI. Можетъ человекъ каменемъ зруки докинути Сб. Мат. Отд. III, 28 (1545).

XVII. (Іс) пошов от нихъ такъ далеко, якобы каменем мог докинути Єв. Реш. 190.

XVIII. Въ такомъ зближеню, же одни до другихъ камѣнемъ докидали Літ. Вел. IV,

60 (Пов. 1728).—Возможно къ логву палкою доки. нути Права, 551.

— **словомъ,** *докоряти словами.*

XVIII. Между нами самими такій едиктъ війшолъ... аби жаденъ другому, подъ горломъ, словомъ докидати не мѣлъ Літ. Вел. IV, 276 (Діар. Ок.).

ДОКЛАДАТИ, -ЛОЖИТИ, *дс.* 1. *Додавати, додати, доповняти, доповнити.*

XVI. И ку тому теж то на томъ тастаменти докладаю Арх. ЮЗР. VIII, III, 64 (1564).—Прошу вас... яко и литери недоложих или строки ненаписах... во всем томъ пробачте Отч. Пер. Жит. 118 (1594).—Отъ себе слали пословъ до митрополита... давши до него мовенье и на письме доложивши въ немъ, абы часу не зволочилъ Кул. Мат. I, 67 (1596).

XVII. Въ тыхъ листѣхъ доложилъ, же Луцкого екзархою чинитъ Ак. ЗР. IV, 208 (1600—05).—Што ся тычетъ титуловъ... тые съ великою... честью писати ся маютъ: коли описують найяснѣйшого короля его милость Владислава, докладати «четвертый» ib. V, 21 (1635).—Апслъ Павелъ тыи слова Адамовы припоминаючи докладаєт своє тлумачене Гал. М. Пр. 144.—Доложит и домѣрит всѣ душевные недостатки наши хс Єв. Реш. 30.—А тутъ же докладаємъ, абы въ реченномъ дворѣ... волно было всякоє питіє... людемъ держати Сб. Мат. Отд. III, 124 (1699).

XVIII. Тутъ же докладаємъ, абы панъ полковникъ... велѣлъ для лучшихъ порадковъ управленія поставити бакланскимъ сотникомъ Василя Варявского Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 105 (1720).—Чого въ Твардовскомъ не ставало, тоє зъ Зорки и інщихъ лѣтописцовъ и записокъ козацких доложилемъ Вел. Сказ. 4.—А я знову до рѣчи моєй о Хмелницкомъ возъвратившис, тоє тутъ докладаю, ижъ обадва сини Хмелницкого, Тимошъ и Юрий, били паливоди своєволнии ib. 7.—Инших євглистовъ трехъ видѣ писанѧ... и чего они не доложили, то онъ докончилъ Пам. укр. м. III, 88 (Кузик.).—Апслъ Іаковъ першу службу сотворил' и написал, потом стый Василій Великій бол'ше доложил и написал ib. 189 (Рк. Самбор.).

2. *Викладати, викласти, висловлювати, висловити.*

XVI. Въ которыхъ (привилеяхъ) меновите есть доложоно и объяснено, ижъ духовенство руского закону до таковыхъ же свободъ, правъ и волности и порядку есть прилучоно Арх. ЮЗР. I, VI, 82 (1591).

XVII. А што за знаменіє, заразъ (Исаіа) доложилъ такъ: Ото Двца въ чревѣ пріиметъ и родитъ сна Кн. о Вѣрѣ, 41.

3. *Доповідати, доповісти.*

XVII. Докладаєте, абы вашимъ милостемъ было изволенье до промыслу надъ тогобочными городками Ак. ЗР. V, 157 (1679).—Докладалем, же тяглиє люде... не хотятъ... дров возити Прот. Полт. С. II, 119 (1684).—Докладалъ намъ панъ Илія Новицкій, полковникъ комонній охотницкій, же товариству его полку харчи... не стаєтъ. Ак. ЗР. V, 262 (1693).

XVIII. Тіє мурзи доложили о томъ хану Вел. Сказ. 25.—Молимъ васъ, зволте мало стати. царю Іроду о васъ требѣ докладати Дм. Тупт. 116.

ДОКЛАДАТИСЯ, -ЛОЖИТИСЯ, *дс.* 1. *Радитися, порадитися кого, зноситися, знестися з ким.*

XVI. Iam dokładałsia Hospodara naszoho Korola Пам. КК. IV, II, 171 (1545).—Въ чомъ потъреба, докъладатися будеть пана воєводы Виленского ib. II, 547 (1558).

XVII. Цесаръ, албо инший Потентатъ панує' и владнетъ всѣмъ Панствомъ, що хочетъ становитъ и отмѣнѧєтъ, нѣкого не докладаючисѧ Гал. Кл. Раз. 32.—Доложившис я атамана... трусилем куток увес Прот. Полт. С. I. 205 (1699).

XVIII. А и Короля Єго мосцѣ гдѣ можно доложившися Літ. Вел. II, 251.

2. *Ставитися перед ким.*

XVIII. На третій день докладаліся резидента янчаре и дворяне его и нас законніков 4 Пелгр. Ип. Виш. 17.

3. *Бути викладеним.*

XVIII. От діаріуша Самоила Зорки, секретара Хмелницкого (о которомъ напредѣ в части первой, в розъдѣлѣ девятомъ, ширшей, доложилося) получилем доскональшоє... вѣденіє Вел. Сказ. 3.

ДОКЛАДНЕ, *присл. Певно, вичерпуючи, докладно.*

XVII. Тому нехай повѣдаютъ, хто того не вѣдаєтъ докладне Копист. Пал. 958.—Тыи теды варунки и на конфедерации принявши и докладнѣй обсталевавши кролеве... приобѣцати рачили вцѣли заховати вѣру святую Діар Фил. 126.

ДОКЛАДНЫЙ, *прикм. Певний, вичерпний.*

XVII. Тую теды меншую и таншую (книгу) а єднакъ докладную пріими от насъ Бр. 3.

ДОКЛАДЪ, *рм.* 1. *Додаток.*

XVI. Отожъ и я тымъ взъглядомъ написалемъ тые слова моє зъ докладомъ далшимъ въ листе своємъ Отп. И. II. кл. Остр. 1057.

XVII. Седелъ чотыри порядне, зъ войлоками, зъ уздами зо всимъ нарядомъ и докладомъ властнымъ пана моєго, яко належить на коня оседлати Арх. ЮЗР. VI, I, 357 (1609).

XVIII. Предложено ...спросивши сотенной старшины и товариства, кого они единогласно пожелаютъ себѣ имѣть сотникомъ, брать у нихъ затимъ суплѣки съ докладомъ, якимъ належить по выраженному въ томъ же указѣ наставленію Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 107 (1727).

2. *Застереження, умова.*

XVI. Друкарню... ствержаємъ, подъ тымъ докладомъ, абы ни якого друку безъ воли архієпископа митрополита въ єго парафѣи друковати и видавати книгъ не смѣли Ак. ЗР. IV, 69 (1594).—Признаваємо же дает оцъ дха дает і снъ дха але с тым докладом, пріимуючи от отца, от оного жродла, от которого и самъ єстъ Рук. Муз. № 513, 26.

XVII. Абы была давана милостынѧ. А то з' тымъ докладомъ чинити казали, абы толко за вѣрных О обр. 108.—Архимандрита доброволнє зезволили зъ тимъ докладомъ, аби онъ... оборонцою былъ Пам. КК. II, 419 (1632).—Немалъ до року ратамы выплачати будетъ съ тымъ єднакъ докладомъ, абы тые книги на грунтѣ были ажъ до цалого заплаченя Арх. ЮЗР. I, XI, 134 (1638).—С тымъ теды докладомъ, ежели будетъ завозъ до млива, толко тоє коло пущу Мат. Ист. ЮР. 6 (1671).

XVIII. При смерти жаловавъ за грѣхи, але з тымъ докладом' въ срдци своємъ, же оздоровивши, знову до своихъ мѣлъ повернути ненютъ Собр. Прип. 36.

3. *Доповідь.*

XVI. Безъ докладу и безъ ведомости моєє свепета рубають, землю пустошатъ Арх. ЮЗР. I, VI, 28 (1539).

XVIII. Хмелницкий... просилъ ихъ о докъладъ хановѣ, аби моглъ з нимъ видѣтися Вел. Сказ. 25.

ДОКЛАДЫВАТИ, *дс. Див.* **Докладати**.

XV. Присла Мьстиславъ к Володимероу, река емоу: хотѣл сѧ быхъ снѧти со Кондратомъ и докладываю Ба и тебе, како ми велишь Ип. 907 (1287).—Дочкы, племенници и удовы могутъ за мужь давати, насъ и нашихъ намѣстниковъ не докладываючи Ак. ЗР. I, 75 (1457).

ДОКЛИКАТИСЯ, *дс. Догукатися; перен. допроситися.*

XVII. Не могли докликатися отъ него огню Рук. Хрон. 113.

ДОКЛЯ, *присл. Доки, докіль.*

XVIII. Огорожаю домъ свой отъ сего року до седмого року и докля ихъ єсть на роду Угр. Заг. 58.

ДОКОЗАКОВАТИСЯ, *дс. Дожити до чого козакуючи.*

XVIII. Докозаковалися и мы подъ ляхами Др. Богд. Хм. 141.

ДО-КОЛА, *присл. Навкруги, навколо.*

XVII. На церквѣ докола пасаня шарами объвести и покрыти Арх. ЮЗР I, XI, 197 (1656).—Докола стоѧчи, єденъ плвал' на тваръ єго, другій пѧстю билъ Гал. М. Пр. 167.—На тыхъ двохъ завѣсахъ Нба ся обертаютъ докола Гал. Боги пог.; Б.

XVIII. Замокъ... мѣлъ валъ и окопи докола добріє Літ. Вел. IV, 21 (Пов. 1725).—Ходу докола обойти (Ієрусалимъ) годинъ семь Пелгр. Ип. Виш. 94.

ДОКОЛАТАТИСЯ, *дс. Добутися колатаючи, достукатися.*

XVII. Видимо же сѧ неможем' доколатати Бгу в' двери Рад. Ог. 954.

ДОКОЛЕ, ДОКОЛИ, ДОКОЛѢ, ДОКОЛЯ; *присл. Див.* **Доки**.

XVI. Городовъ оу рускои земли новыхъ не ставити ни сожьженого не рубити доколѧ миръ стоить ЮРГр. № 3 1352).—Они имають держати, такъ долго, доколя имъ тыхъ 4 тятячи рублій исполна не отдамы Ак. ЗР. I, 22 (1388).

XV. Ги вседержителю доколѣ не помилуеши Иєрусолима и градъ Йюдовых Ип. 269 (1111).—Прѣбоуди же тамо, доколѣ я схожю на отца твєего ib. 368 (1148).—Имають они... тако долго держати доколѧ мы а любо дѣти наши заплатимы ЮРГр. № 42 (1411).—Имаєт держати со въсими доходи приходы съ мыты съ млини доколи боудет мешкати ib. № 87 (1454).

XVI. Ци можете сны веселїа доколѧ женихъ с ними єст казатисѧ имь постити Єв. Пер. 35.—Не можетъ єго поконати, предся доколя хто силнѣйшій на ратунокъ не припадетъ Отп. кл. Остр. И. II. 380.—Тыхъ теперешних н счасливыхъ часовъ... доколямъ живъ, оплакати не могу Хр. Фил. Апокр. 1058.—Отъ того часу наперед также доколе насъ Господь Богъ межи живыми оставитъ быти на тимъ суєтнимъ свѣтѣ Гол. П. М. I, 157 (Л. Ст. 1600).

XVIII. А заразъ кажутъ доколи я смутна да юж любит кого Пер. Мат. I, II, 173.

ДОКОЛОТИ, *дс. Добити колючи.*

XVII. Знайшъли-смо на шъляху двоє умерлыхъ (свиней), а двоє троха живих и тыє-смо докололи Ак. Полт. Гор. Ур. I, 127 (1667).

ДОКОНАНЬЕ, *рн. Кінець, закінчення.*

XVI. Po dokonani spraw zamku Łuckoho... dałem znati starostie Kremianieckomu Пам. КК. IV, II, 194 (1545).—Обачышь въ томъ листе и тые слова... и зрозумеешь съ початъку и зъ доконаня, до чого належатъ Антир. 601.—Өилялетъ... того листу ани початку ани доконанья не положилъ ib. 637.

XVII. Скончаніє: смерть, доконанє Бер. Лекс. 147.—О давно зочатоє церкве Богоматере будованя доконаню Гол. П. М. I, 292 (Гр. Бор. 1627).—Жатвенноє время доконаня своєго, справуючи жниво оразъ особливый столъ для глупыхъ готуєтъ Дм. Рост. 57 (1693).

ДОКОНЕВАТИ,-НИВАТИ,-НОВАТИ,-НАТИ, *дс.* 1. *Кінчати, кінчити, закінчувати, закінчити; довести кого до краю, до смерти.*

XVI. Однымъ паномъ съ труднымъ бы пришло такъ далецѣ границу почонити и доконати Ак. ЗР. I, 373 (1506).—Єсли бы положилъ основоу (або фоундаментъ) а не моглъ бы доконати всѣ которыи бы єдно видѣли смѣяли быс з' него Єв. Пер. 58.

XVII. Салимъ: Доконанаѧ выполненаѧ досконалаѧ Бер. Лекс. 307.— Члкъ той почал будоват, але не мог доконат Жит. Св. 548.—Пойди сну за милими товарищи своими, докопай дороги твоєи Жив. Св. 19.—Доконавши Соломонъ дому Бжого станулъ пред олтаремъ Крон. Боб. 112-б.—Нинусъ ихъ доконалъ и панства побралъ Літ. Рук. 10-б.

XVIII. Королъ... намѣрилъ просто ити... доконивати Хмелницкого и кончити войну з Козаками Вел. Сказ. 82.—Войско засъ полскоє и литовскоє в поменених вилах около Шведовъ обсѣло и тамъ оного доконевати намѣревало ib. 135.—Уже утренки не чекаєтъ Остранинъ, але хочетъ самимъ ухожденіємъ змордованоє рицерство и надъутленои конѣ доконувати Літ. Вел. IV, 231 (Діар. Ок. 1638).

— **живота,** *скінчити життя, умерти.*

XVI. Єпископи... при тойже церкви Божой головной мешкаючи... животовъ своихъ доконали Арх. ЮЗР. I, I, 324 (1592).—В' Римѣ Петръ корону мученическую подняль живота доконалъ Отп. кл. Остр. И. П. 416.

XVII. Дочка моя... живота своєго доконала Прот. Полт. С. II, 27 (1676).—Іоаннъ... плачучи сѧ грѣховъ своихъ, щасливе живота попраруючи доконал Пам. укр. м. III, 78 (Перемиськ. Прол.).

2. *Виконувати, виконати, робити, зробити.*

XV. А ти доконали и осоулили ЮРГр. № 36 (1401).—При томъ были послы съ Львова, што съ нами сесе дѣло доконали Ак. ЗР. I, 32 (1407).

XVI. Мѣли межи нами съ великимъ княземъ Московскимъ покой и миръ доконати и встановити Ак. ЗР. II, 134 (1520). —А коли южъ доконали в'сего ш'то было под'лоугъ законоу бжїєго вер'ноулисѧ до галилеи Єв. Пер. 29.

3. *Довести, потвердити доказами.*

XIV. Коли шляхтичь шляхтичю лаєтъ до матери ачь того не отзоветъ, а любо не доконаєтъ што говорилъ имѣєтъ платить за соромоту какъ за голову Ак. ЗР. I, 13 (1347).

4. *Прийти до угоди.*

XV. И доконали єсмы съ ними, штобы ходили у нашои земли и съ своими торговлями Ак. ЗР. I, 30 (1407).

ДОКОНЕЧНЕ,-О, *присл. Конче, неминуче.*

XVII. Єсть то доконечне чути, же и пѣшихъ не мало ходитъ за такимъ же промысломъ около шляху Эварн. Источн. I, 12 (1683).—Доконечне салтанъ з ордою... має замисли за Днѣпръ вторгнути ib. 329 (1691).

XVIII. Люд' зажывает табаку здавна... потребна б доконечно од того повстягнут' Клим. Вірші, 17.

ДОКОНЕЧНЫЙ, *прикм. Конечний, неминучий.*

XVIII. Свояволѧ добра да не пожытечна: з котрои сѧ раждает згибел доконечна Клим. Вірші, 30.

ДОКОНОВАТИСЯ,-НАТИСЯ, *дс.* 1. *Статися учинитися, зробитися.*

XIV. А доконалосѧ тоє дѣло оу годѣ лучиши в ндлю по стымъ апслѣ марку ЮРГр. № 20 (1388).

XV. А то сѧ доконало оу коломыи оу недѣлю по оусѣкновѣньи главы стго иван ЮРГр. № 55 (1424).

XVI. Ото южъ пойдемо до єрслима и доконаютсѧ всѣ рѣчи которыи соут писаны ѿ пророковъ Єв. Пер. 64.

2. *Кінчитися, закінчитися.*

XVII. Литургія ся недоконает, аж выклятые выйудт Жит. Св. 374.

3. *Сконати, умерти.*

XVI. Сеи бжственый апслъ... доконався року божого на афѡд мсця генваря 28 дня Отч. Пер. Жит. 119 (1594).

ДОКОНЧАЛНЫЙ,-ЧАНЫЙ, *прикм. Що його можна докінчити, виконати, викональний.*

XV. Великому князю Казимиру, по моемъ жывотѣ, и грамоту докопьчалную такову жъ дати Ак. ЗР. I, 55 (1442).—Право вчинили, подлѣ хрестного цѣлованья, какъ межи нами въ грамотахъ докончалныхъ записано ib., 155 (1496).

XVII. Дѣлаючи водлугъ докончальныхъ вѣчныхъ записей посольскихъ, посылаемъ до васъ великихъ пословъ нашихъ Ак. ЗР. V, 20 (1634).

XVIII. По докончаной грамоте от ниие и до века Вел. Сказ. 108.

ДОКОНЧАНЬЕ, *рн.* 1. *Кінець; смерть, сконання.*

XV. Великій князь Казимиръ... прыпялъ мене у службу, по князя великого Витовътову доконъчаню Ак. ЗР. I, 55 (1442).—Великій князь насъ слугъ своихъ пожаловалъ, принялъ у службу, по дяди своего великого князя Витовтову докончаню ib. 77 (1459).

2. *Угода.*

XIV. А се докончанье межи королемъ польскымь и кнѧземь дмитриемь ЮРГр. № 7 (1366).—Мы Юрьи Святъславичь, князь великій смоленьскій... съ Володиславомъ... такъ есмь у докончаньи, у правдѣ и у хрестномъ цѣлованьи, какъ же есмь нялся и докончалъ съ братомъ съ его Ак. ЮЗР. II, 102 (1386).

XV. А мене ему во чьсти и въ жалованьи и въ докопъчаньи держати, по тому жъ, какъ дядя его мене державъ господаръ великій князь Витовть во чьсти и въ жалованьи Ак. ЗР. I, 55 (1442).—Крестъ цѣлуемъ, што по докончанье держати намъ и полнити, на обѣ сторонѣ, вѣчно и непорушно ib. 61 (1447).

XVI. Прдекове наши промежи тыми обоими государьствы, отчинами нашими, мѣвали межъ собою одиначьство и дружбу и вѣчное докончаніе Ак. ЗР. I, 229 (1501).—Господари наши будуть промежку себе жити въ миру, въ любви и въ докончаньи ib. II, 68 (1509).

XVIII. И то вѣчное докончаніе обѣ стороии... крестним цѣлованіемъ закрѣпили Вел. Сказ. 108.

3. *Кінець.*

XVII. Кончина: Скончане, докончане, конецъ свѣта, албо вѣка Бер. Лекс. 66.

4. *Виконання.*

XVII. Царское величество... сумми прислалъ два милліони на войско и задля докончання згоди Літ. Сам. 148.

ДОКОНЧАТИ, -ЧЕВАТИ, -ЧИВАТИ, -ЧОВАТИ, ДОКОНЧИТИ, *дс.* 1. *Кінчати, кінчити, докінчати, -чити, закінчувати, закінчити.*

XVI. Ту пиръ докончаше храбріи Русичи Сл. о. п. Иг. 18.—Заледве доконъчилъ еси тое вежи Бабелонъское Отп. И. П. кл. Остр. 1053.

XVII. Скончашасѧ: Докончали. Метаѳ.: померли Бер. Лекс. 147.—Еще той не докончил ґды вѣстникъ другій пришолъ мовячи Гал. Боги ног. I.—Браму мурованую докончили Літ. Мг. м. 12 (1688).—Чого градъ не допсовалъ, то саранча докончила Літ. Рук. 32.

XVIII. Иосиф до дому пришол докончивши будинокъ Пам. укр. м. II, 63 (Рк. Дрогоб.).—Войско... недокончеиіе около обозу окопи и вали докончивати и укрѣпляти там же под Жванцемъ прилѣжно старалося Вел. Сказ. 82.—Канцлѣръ... казал докончувати валов, а где немощно оних докончувати, тамъ заслонити возами Літ. Вел. IV, 69 (Пов. 1728).

2. *Укладати, уложити угоду.*

XIV. Се язь кнѧзь великыи димитрии докончиваю и повинуюсѧ службою таковою ЮРГр. № 7 (1366).—Мы Юрьи Святъславичь, князь великій смоленьскій... съ Володиславомъ... такъ есмь у докончаньи, какъ же есмь нялся и докончалъ съ братомъ съ его Ак. ЮЗР. II, 102 (1386).

XV. Мьстиславъ же и Володимеръ и Юрьи и докончаша с горожаны како города имъ не имати, а своѣ бояры выимати Ип. 878 (1277).—Мене великій князь прынялъ въ службу и доконьчалъ со мною Ак. ЗР. 1, 55 (1442).—А безъ великого князя Казимировы воли, мнѣ ни съ кимъ не доконьчивати, а ни пособляти и никому, никоторыми дѣлы ib.—Мы съ тобою потомужъ хочемъ житья и любьви и докончанья, по тому докончанью, какъ отецъ нашъ король его милость докончалъ съ твоимъ отцомъ ib. 134 (1493).

3. *Добивати, добити, розбивати, розбити в кінець.*

XVIII. И Хмелницкий за малимъ на Дрижиполѣ не докончен Вел. Сказ. 118.—(Ромодановскій) виправилъ значную часть войска... подъ Чигринъ докончивати въ немъ Хмелниченка Гетмана Літ. Вел. II, 28.—Повелѣлъ заразъ полкамъ своимъ Московскимъ туда-жъ ъъ помочъ козакамъ спѣшно ступати и облеженцовъ Азовскихъ бѣсурманъ докончевати ib. III, 385.

4. *Убивати, убити.*

XVIII. Тоей-жъ осени доконченъ въ Сѣвску Григорій Гетманичъ усѣченіемъ глави Літ. Вел. III, 59.

—ти живота, сего свѣта, *умерти, смерти дізнати.*

XVII. (Пястъ) славно докончилъ сего свѣта Крон. *Полск.* 2-б.—Лавришъ... въ черначествѣ докончил живота своего Крон. Лит. 327.—Небожчикъ Васил Крученко докончовавъ живота своего Прот. Полт. С. I, 151 (1692).

XVIII. (Фекла) живота того дочасного, маючи лѣт 90 докончила Пам. укр. м. III, 47 (Перем. Пр.).—Допусти на мя, боже, тое, даби тоею жъ шаблею животъ мой былъ докончен Вел. Сказ. 26.

ДОКОНЧЕНЬЕ, *рн.* 1. *Кінець, закінчення.*

XVII. Конецъ: доконченʼє, кресъ остатній Бер. Лекс. 66.— Съвръшеніє: зʼищенье, выполненье, Доконченье ib. 162.—Доконченіе—кончина, скончаніе, наконечеваніе, совершенство Синон. сл.-р. 21.—Церков светого Духа през мене муровати зачатая, окрасу вшелякую и доконченє муров мела Арх. ЮЗР. I, VI, 716 (1636).—И блгсвена котораѧ оувѣрила, ижъ будетъ доконченіє тому што речоно єй от Гсда Єв. Калл. 816.—Тая справа... през цнов судей єнералних ку доконченю пришла Ак. Полт. Гор. Ур. I, 3 (1664).—Стараня чинячи о доконченю церкви выправилъ брата... по шкло Літ. Мг. м. 8 (1688).—Тепер при доконченю рокового термѣну Прот. Полт. С. II, 230 (1691).

XVIII. О виправѣ отъ Ромодановского войскъ зъ Сомкомъ за Днѣпръ на доконченє Хмелниченка Літ. Вел. II, 21.—Предъ доконченємъ трохъ лѣтъ хотѣли Гетмана одмѣнити ib. 248.

2. *Див.* **Докончанье** 1.

XVIII. Учинили вѣчноє доконченє на томъ быти обоимъ великимъ государем меж себя... въ братской дружбе Вел. Сказ. 108.

3. *Див.* **Докончанье** 2.

XVIII. О доконченю въ Севску Григорія Гетманича Літ. Вел. III, 6.

ДОКОНЧИТЕЛЬ, *рм. Той, що докінчив, довершив, зробив.*

XVII. Оглядаючися на Ісуса Христа, передпѣйшого вожа и докончителя вѣры Копист. Пал. 801.

ДОКОНЧИТИСЯ, *дс. Кінчитися, скінчитися.*

XVII. Тымъ способомъ докончилася оная справа Кн. Декр. 8 (1693).

XVIII. Въ тоє время, когда зовсѣмъ докончился тот замокъ Вел. Сказ. 5.

ДОКОНЫВАТИ, *дс. Див.* **Доконовати** 2.

XVII. Съвръшаю: Выполнѧю, доконываю Бер. Лекс. 162.

ДОКОПАТИ, -СЯ, *дс. Досягти чого копаючи, доступитись.*

XV. I трудихомсѧ не могуще сѧ докопати Ип. 201 (1091).

XVII. Сталем копати... и докопалемся казанъ прикритий глиною Ак. Полт. Гор. Ур. II, 91 (1671).—И якъ докопано до ліоху, єще подошву копано въ полтора сажня Ак. ЗР. V, 192 (1686).

ДОКТОРКА, *рж. Лікарка.*

XVII. Оповѣст Хвенни Степанихи докторки Бѣлицкоє Прот. Полт. С. I, 152 (1698).

ДОКТОРОВЪ, *прикм. присв. від «докторъ».*

XVII. Алеѯандеръ волѣлся вонтпливои вѣрѣ докторовои полецитися Ал. Печ. 171.

ДОКТОРСКЫЙ, *прикм. Лікарський.*

XVII. Лѣкареве... незавше ведлугъ звычаю докторского оных лѣчать, але часомъ и паромъ Лѣк. на осп. ум. 6.

ДОКТОРСТВО, *рн. Лікарювання, лікарська умілість.*

XVI. Врачество лѣкарство докторство Зиз. Лекс. 96.

XVII. Врачевство: Лѣкарство, докторство Бер. Лекс. 17.

XVIII. Велми и докторство єст потребно на свѣтѣ Клим. Вірші, 125.

ДОКТОРЧИКЪ, *рм. Здрібн. від «докторъ», лікар.*

XVII. Жидокъ докторчикъ... мешкалъ в городѣ Короповѣ Прот. спр. пот. 165.

ДОКТОРЪ, *рм.* (лат. doktor). 1. *Учений, навчитель.*

XVI. Всѣ докторове стыє посвєтчают' Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 42.

XVII. В третемъ сту лѣтъ по Хрстѣ маєм тыж зацных докторовъ стыхъ Кн. о Вѣрѣ, 17. —Гумны о муцѣ збавителѧ нашего Іса Ха Докторами црковными списаными... Канонами ствєрженныи Тит. 276 (П. Могила, 1632).—Тыи речи Лакранціусъ, давный докторъ оучоный хрстиянскіи писал Рук. № 202, к. 189.

2. *Лікар.*

XVI. Врач, лѣкар, докторъ Зиз. Лекс. 96.

XVII. Врачъ: Лѣкаръ, докторъ Бер. Лекс. 17.—Докторъ—врачъ Синон. сл.-р. 21.—Докторамъ о тѣлахʼ своєго ремесла довтѣпъ оуказовати пристоит Тест. Вас. 42.—Ци ли не мѣлъ Докторовъ на свою хоробу Тит. 41 (Сакович, 1622).—Доктора Филиппа мѣл которому дал своє здоровѧ оглядовати Ал. Печ. 170.

XVIII. Не тылко оскудно о докторовъ мудрыхъ: але и о простых цѣлюрыковъ немудрыхъ Клим. Вірші, 125.—Ци не хтят они лѣкаря албо доктора? Укр.-Р. Арх. IX, 72.—Пилно питаємъ премудрихъ докторов и довцѣпнихъ шукаємъ усюди лѣкаровъ Вірші Ниж. I, 43.

ДОКУ, *зл. Див.* **Доки** 2.

XVIII. Кмѣтʼ... доку жити буде на тото сѧ излагодити може Урб. 52.—Грѣшникъ не может ся оберути, доку не притягнетъ єго Бгъ назадъ Поуч. Няг. 6.

Доку—доту, *доки-доти.*

XVIII. Доку не пришовъ голодъ у тоту сторону выдъ Бога, доту не мугъ ся покаяти Поуч. Няг. 9.

ДОКУКА, *рж.* 1. *Натрутливе, набридливе прохання.*

XVI. За частыми докуками нашими Кн. Гродск. Луцк. 111 (1562).—Мусит по свету жебрать, а намъ докуку чинити Arch. Sang. I, 105 (1566).—Он єи поведити не хотѣлъ, потомъ за єє докукою поведилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 375 (1583).

2. *Тривога, неприємність, довада.*

XVI. Мовилъ намъ... митрополитъ Кіевскій и всея Руси Іосифъ и вси старцы... ижъ имъ для докуки мірскоє обчого манастыра жительства не мощно держати Ак. ЮЗР. I, 40 (1509).—Такъ ся радилъ и поступовалъ, яко бы... мещане черкаскии к жадной тяжкости и убожеству не приходили и намъ бы болше того докуки не чынили конечно Арх. ЮЗР. VIII, V, 13 (1536).—Sam kniaź... dla dokuky y obtiażływosty zemian y meszczan hospodarskych, rad by y toy korczmy im postupyt ib. VII, I, 135 (1545).

XVII. Стужаніє: обтѧжанє, оутискованє, докука, непріємност Бер. Лекс. 158.—Докука—стуженіє Синон. сл.-р. 21.—Срожей то єго мучитъ... нѣжъ найокрутнѣйшіи зъ безчестіємъ муки, от тебе заданыи срогіи докуки Діал. Волк. 64.—Гетманъ Дорошенко... зоставалъ въ осадѣ недель пять, маючи докуку отъ татаръ и козаковъ Літ. Сам. 105.

XVIII. А такъ не будеш людямъ докуки чинити: и тыє ж люде станут тебе хвалити Клим. Вірші, 26.

ДОКУЛЬ, *присл. Див.* **Доки** 2.

XIV. Докуль судьи судятъ Ак. ЗР. I, 4 (1347).—Они просят отъ отца дѣлницы, докуль другую жену пойметъ ib. 13.

XVII. Докуль—доколѣ Синон. сл.-р. 21.—Докул пойду от дха твоєго Кн. Рож. 149-б.

ДОКУМЕНТАЛНЕ, ДОКУМЕНТНЕ, *присл.* (пол. dokumentalnie, dokumentnie). *Докладно, ґрунтовно.*

XVII. Выслухавши документне тую справу, наказали-смо Ак. Полт. Гор. Ур. I, 20 (1665).—Слушне и документалне свѣдоцтва... отбираючи Прот. Полт. С. II, 87-б (1681).

ДОКУМЕНТЪ, *рм.* (пол. dokument з лат. documentum). *Лист, що править як довід чого.*

XVII. Слушного на то доводу поводовая сторона документомъ не могла показати Прот. спр. пот. 38.

XVIII. Наложилися били... правиламъ священнихъ и святих отецъ наших противную, вринути унѣю, чого уже певнии били знаки и документа Вел. Сказ. 47.—Обѣ сторони... копіи з документовъ за рукою писара судового принявши... потомъ в три днѣ должни на словахъ заводъ свой виговорить С. і Р. 22.—Козаки... на то никаковихъ писмениxъ документовъ не предявили Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 148 (1764).

ДОКУНЧАТИСЯ, -КУНЧИТИСЯ, *дс. Кінчатися, кінчитися.*

XVIII. Возме сѧ все дѣло напередъ тай сѧ докунчитъ Урб. 61.—Што бы имъ сѧ дѣло майборзо докунчало, мусѧтъ сѧ изпередъ Панского Тиста поносити ib. 70.

ДОКУПИТИ, *дс. До купленого ще купити.*

XVIII. На крашенину докупить немому на юпку—8 к. Дн. Хан. 42.

ДОКУПОВАТИСЯ, -КУПИТИСЯ, *дс. Набувати, набути купівлею, за гроші.*

XVI. Тотъ, хто ся черезъ подарки докуповалъ и отъ моркговъ и отъ копцовъ на отмѣну даныхъ платилъ мѣрчимъ и ревизоромъ не можетъ никого виноватъ, только самъ себе Ак. ЗР. III, 55 (1554).—Чимъ наболшей и нарыхлѣй грошей намъ досылайте, абысмося вольности докупить могли Арх. ЮЗР. I, XI, 22 (1600).

XVII. Даетъ... не въ тотъ способъ, абы ся у безбожника святоє речи докуповатися мѣлъ Вопр. 29.—Не грошми але крвю сѧ єи (волности) докупуютъ Тит. 38 (Саков. 1622).

XVIII. Хмелницкий... владѣтелства Молтанского в Порти Турецкой мѣлъ будто єму сину своєму докупитися Вел. Сказ. 73.—Певне за такую цѣну въ кого колвекъ такой докупилъбисч ласки, якъ ти у бѣсурмановъ Літ. Вел. II, 345.

ДО-КУПЫ, *присл. Див.* **Купа.**

ДОКУЧАНЬЕ, *рн. Чинність від «докучати».*

XVI. За частымъ писанємъ и докучанємъ моимъ Кн. Гродск. Луцк. 373-б (1571).

ДОКУЧАТИ, -КУЧИВАТИ, -КУЧИТИ, *дс. Набридати, набриднути з чим, справляти прикрості, допікати, доїдати, дав знаку.*

XV. Тако молвѧхоуть ємоу братья и докучиваху ємоу поити ратью на Мьстиславичи Ип. 313 (1142).—Дѣти просятъ во отца дѣльницы своей, а потомъ, истративши, отцю докучають Ак. ЗР. I, 39 (1420).

XVI. Ми докоучаєть тва то вдова Єв. Пер. 63.—Панъ Смыковъский пану старосте докучалъ, абы его от позву и отъ всего волнымъ вчинилъ Кн. Гродск. Луцк. 496 (1570).—О то ми кому докучати не буду Отп. И. П. кл. Остр. 1117.—О, вшетечная губо! докучыла-ть вольность и свобола хрестиянъская, не ведаєшъ, што мовишъ! Антир. 875.

XVII. Стужаю: Не даю покою, прикрусѧ, перемѣшую, докучаю, перешкожую Бер. Лекс. 158.—Докучаю—зри додѣваю Синон. сл.-р. 21.—Докучило мановцами, а не певною дорогою плывати на семъ мірскомъ морю Тит. 336 (П. Могила, 1637).—Кому бѣда и нендза недокучитъ, тот сѧ розуму нѣколи ненаучит Рад. Він. 1159.—Убозство не такъ докучит коли здорове зостаєтъ Жив. Св. 181.—Крол Донский частими наєзлами докучал поляком Літ. Полск. 1.—И Полякомъ уже потом докучила зима, бо была тяжкая, мерзло их немало Крон. Полск. 394.—Татаре часто докучали и людей в полонъ брали Літ. Сам. 151.

XVIII. Велми нам докучило ити морем Путн. Іер. 7.—На версѣ баня оловомъ покріто, абы дожчъ не докучалъ Пелгр. Ип. Виш. 66. —Звычайно раз и другий в' людей попрохати: а не без'престанно все тылко докучати Клим. Вірші, 26.—Голод им докучавъ Пам. укр. м. І. 169 (Рк. Тесл.).—И онъ для того въ великомъ будучи небезпеченствѣ много докучалъ Гетману о войсковую себѣ противъ Поляковъ помощъ Літ. Вел. III, 234.—Бомбы єму докучали ib. 281.

ДОКУЧЛИВЫЙ, ДОКУЧНЫЙ, *прикм. Що любить докучати, набридливий, прикрий.*

XVII. Притужвый: Докучливый, тѧжкій, прикрый Бер. Лекс. 128.—До потока пріходѣте и черпайте, а напившисѧ... докучное прагнене ваше погамуєте Єв. Вил. 91.

ДОКУЧНИКЪ, *рм. Докучливий чоловік, набридлива людина.*

XVII. Докучникъ—стужитель, насиловникъ, насилствующій, нудитель, притужный Синон. сл.-р. 21.

ДОЛГЕНКО, *присл. Здрібн. від «долго», довгенько.*

XVIII. Мѣшать добре ополоникомъ долгенко Разн. марц. 240.

ДОЛГО, *присл.* 1. *Довгий час, довго.*

XIV. А они имаютъ держѧти тако долго доколѧ имо тыхо 4 тисѧчи рублии исполна не отдамы ЮРГр. № 19 (1388).

XV. Долго же доумаша, зане облицени соуть Ип. 346 (1147).—Имаютъ они тако долго держат нашь город... доколѧ мы, а любо дѣти наши заплатимы имъ ЮРГр. № 42 (1411).

XVII. Абы с тоєю речю не мешкал, а в долго того не пусчаючи, то кончил и зробил, оного упоминала Арх. ЮЗР, VIII, III, 498 (1604).—Покою ннѣ земля дочекала, котрая то так долго под проклятвом тръвала Бер. Вірші 70. —(Турки) гарцовали доволи, такъ долго, же вже болшъ Козакомъ терпѣти не хотѣлось Крон. Боб. (др.) 298.

XVIII. Тимошъ Хмелниченко не долго з Домною поживши, забитъ въ Сочавѣ Вел. Сказ. 7.—Просидѣлисмо долго и тамъ я вечералъ Дн. Марк. II, 264.—Стоятъ тихо воды ихъ (морей) такъ долго, пуки птахъ... выведе дѣти Пр. Госп. 10.

2. *Удовж, завдовжки.*

XV. А тако єсмо єму дали... село стыми со всѣми пожитки штож здавна прислухают тамъ ѧко коли єсть оу своих объѣханых границах долго и широко и округло ЮРГр. № 54 (1424).

XVI. Дали єсмо тотъ замокъ Чудновъ... такъ долго и широко и округло, какъ ся здавна за отца нашого... въ своихъ границахъ мѣлъ Ак. ЗР. II, 31 (1507).

ДОЛГОВАТЕНЬКЫЙ, *прикм. Здрібн. від «долговатый».*

XVIII. Животніє тіє безмѣрно малой фѣgури, долговатенькіє мало Дн. Марк. II, 251.

ДОЛГОВАТО-ГРАНИСТЫЙ, *прикм. З довгими гранями.*

XVII. Под крестом галка долговато-гранистая зъ кгузиками гранистыми Арх. ЮЗР. I, X, 147 (1637).

ДОЛГОВЫЙ, *прикм. Довжный.*

XVII. 4 мурарчиком, которых имена въ узком долговом реєстре,...задатку далем злот. 40 Арх. ЮЗР. I, XI, 640 (1627).

ДОЛГОВѢЧНО, *присл. Довгі часи.*

XVI. Онъ зъ нами спольнѣ Господа Бога долговѣчно просити виненъ будетъ у престола Христова Ак. ЗР. IV, 83 (1595).

ДОЛГОВѢЧНЫЙ, *прикм. Що довго живе, що довгий вік має, довговічний.*

XVII. Не перепущаймо вдовѣ, анѣ старому, и сивых ся долговѣчных не встыдаймо Льв. Ставр. 54 (1618).—Чти отца твоего и матку твою абы ти было добре и абысь былъ долговѣчный на землѣ Гол. П. М. II, 466 (Кор. Н. 1645).

ДОЛГОДНЕВНЫЙ, *прикм. Що триває багато днів довгочасний*

XVIII. (Немощъ) до долгодневноѣ болѣзни приводитъ Клим. Вірші, 210.

ДОЛГОЛѢСОКЪ, *рм. Подовгастий ліс.*

XVIII. Два гайки подъ селомъ Матвѣевкою, да кутъ Былдѣевскій зъ долголѣскомъ Арх. Мот. 150 (1742).

ДОЛГОЛѢТНЕ, *присл. Довгі літа.*

XV. Нехай великій князь и панъ нашъ долголѣтне живетъ Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVII. Жийте щасливе, жийте долголѣтне Тест. Адам. 170.

ДОЛГОЛѢТНЫЙ, *присл. Що триває багато літ, років.*

XVII. З самого долголѣтного и єдиностайного уживаня объяснилося Кн. о Вѣрѣ, 233.

ДОЛГОСТЬ, *рж.* 1. *Довге тривання, довгочасність.*

XVI. Нощноє поприще, дол'гость часа ночъного Зиз. Лекс. 103.

XVII. Долгость—часу растояніє Синон. сл.-р. 21.—Маємъ вшелякія добра и долгость живота Жит. Св. 387.—Иншого Духовенства... которыхъ барзо великая личба была не вспоминається для непаприкреньяся долгости их ласкавому Чительнику Ап. Ап. 314.

XVIII. Отмѣна залежит' на долгости часу Собр. Прип. 4.

2. *Вимір уздовж.*

XV. Землю Держати Маєть... з оними Городищами И ихъ широкостю И долъгостю земляною ЮРГр. № 93 (1459).

XVI. Яко ся тая половина именя нашого... во всѣхъ пожитькохъ своих на долгость, широкост и округлост от давныхъ вечныхъ часовъ и на сес час само в себе маєт и наперед мѣти будет Арх. ЮЗР. VIII, VI, 376 (1571).—Долгости мора не видит Катех. 21.—Члкъ... широкости и глубокости и долгости мора не видит Катех. а вызн. в. 137-б.

XVII. Такую мѣлъ долгость волосовъ, же тѣло єго множествомъ оныхъ окрыто было Жит. Св. 1678 р. 589-б.

ДОЛГОТА, *рж. Див.* **Долгость.**

XVII. Долгоденствіє: Долгота дній, Долгій вѣкъ Бер. Лекс. 35.—Илітонъ... двопядную мѣру в широту и в долготу имѣяй Тр. П. М. 232.—Крстъ стый маєт широту, долготу, глубину и высоту Гал. Кл. Раз. 332.—Въ долготу локоть 300 Рук. Хрон. 7.

XVIII. (Гора Аѳонская) величествомъ єсть въ долготу два дни хожденія, въ широту же єдинъ денъ Гр. Барск. I, 251.—Єсть долгота, которая ни єдинаго оу себе не имѣєтъ конца Сѣмя Сл. Б. 516.

ДОЛГОТЕРПЯЧИЙ, *прикм. Див.* **Довготерпячий.**

XVII. Долготерпячій—долготерпеливъ, долготерпеливый Синон. сл.-р. 21.

ДОЛГОФОРТУННЕ, -Ѣ, *присл. У довгім щасті, гаразді, довго і щасливо.*

XVI. Зычу вашимъ милостямъ отъ пана Бога здоровья во вшелякихъ потѣхахъ долго-фортуннѣ заживати Ак. ЗР. IV, 104 (1595).

XVII. Живиж' долгофортунне на своєй столици Тит. 309 (Евф. 1633).

ДОЛГОФОРТУННЫЙ, *прикм. Довгий і щасливий.*

XVI. Абы Господь Богъ въ ласцѣ своєй святой и долгофортунномъ панованью, при добромъ здоровью, вашу милость... ховати рачилъ, вѣрнѣ зычу Ак. ЗР. IV, 84 (1595).

XVII. Господа Бога просимо и просити всегда будемо, абы нам в. м... въ спокойномъ а долгофортунномъ поводженью на многи лѣта ховать рачилъ Ак. ЮЗР. II, 46 (1608).

ДОЛГОЧЕКАЮЧИЙ, *прикм. Що довго чекає.*

XVII. Долготерпеливый: Довготерпячій, не гнѣвомъ терпячій, долгочекаючій Бер. Лекс. 35.

ДОЛГЪ, *рм. Див.* **Довгъ.**

XV. Отсюду быша долгы великы, и проторы мнози, и молвы и смущеніа и мятежи и убійства Ак. ЗР. I, 35 (1415).

XVI. Записую єй вси речи мои рухомыє, так гроши готовыє и на долзех Арх. ЮЗР. VIII, III, 193 (1569).—Тогды тую всю маєтность мою, которая ся вышей поменила, такъ готовизну, яко и на долгахъ... спокойне держати и вживати маютъ іb. I, I, 39 (1571).

XVII. Братія всѣ ухвалили и постановили: абы п. Андрей Лукияновичъ, якю вѣдал, кому книги брацкіи наборгъ давали, такъ абы самъ тихъ долговъ всѣхъ доходилъ и не откладне оддалъ до касы гроши готовии Арх. ЮЗР. I, XI, 167 (1648).—П. Грыгоровая Морозковая року 1650 оддала п. Василію Леоновичу ад рационем тогож долгу з. 50 іb. 697 (1650).—Мнѣ твуй Васил задолжился и я за долгъ коня у него узял Ак. Полт. Гор. Ур. I, 71 (1665).—Могли бы платити, а они єще в долги входят Домецк. 22.—(Снъ бжій) взялъ всѣ долги их на себе которыми были справедливости бжой задолжилися іb. 66.—Певную сумму грошевую долгу зосталес винен Прот. Полт. С. II, 261 (1695).

ДОЛГЫЙ, *прикм.* 1. *Великий завдовжки, довгий.*

XV. З лѣса мьшеньского по долгиє лозы по закопщи старыи... попу косити ЮРГр. № 77 (1440).

XVII. Долгій: Далекій, долгій Бер. Лекс. 35.—Протяженноє: Долгоє, зѣлноє іb. 131.—Долгоє—протяженноє, долгоє, зѣлноє Синон.

сл.-р. 21.—На корогви была написана литера якаясь, а на верху голова чловечая зъ долгою бородою Сб. Лѣт. 73 (Кієв. лѣт.).—Шарпаєтъ... журавъ долгимъ своимъ дзюбасомъ Рад. Він. 998.—Шата долгая з рукавами Літ. Рук. 36-б.

XVIII. Єсть же (церковь) широкая и долгая, но не весьма висока Гр. Барск. I, 128.—Роспалижъ швайку долгую Укр. Госп. Пор. 59.

2. *Що довго триває, довгий.*

XV. По сем же долгу времени минувшю мѧтежь быс Ип. 719 (1203).

XVI. Дол'годенствіє, долгій вѣкъ Зиз. Лекс. 98.—И єстли бы то на долшій часъ мѣло быть, тогды бы... сами бы ся въ короткомъ часу на корень знищчили Ак. ЮЗР. I, 93 (1538).

XVII. Долгоденствіє: Долгота дній, Долгій вѣкъ Бер. Лекс. 35.—Напоминаю... абысте доброволнє в долший блуд не заходили Льв. Ставр. 20 (1604).—Им таковый ратунок на долгшій час бываєт отнѧтый Кн. о Вѣрѣ, 305.—Долгій єсть Бгъ вєдлугъ вѣчности Гал. Кл. Раз. 332.—През долгій вѣкъ жилъ в' побожности Домецк. 14.—Не по долзѣмъ времени остатокъ взялем Прот. Полт. С. I, 208 (1699).

XVIII. Хмелницкій... зъ тимъ войскомъ удавшися подъ Бѣлую Церковъ чрезъ долгій часъ стоялъ Літ. Вел. IV, 11 (Пов. 1728)—Долгой непогоды и повудя сподѣвайся Пр. Госп. 8.

На долзѣ, *довго, чимало часу.*

XV. Начаша сѧ стрѣлѧти о рѣкоу и начаша межи собою перегонити и быс имъ того на долзѣ Ип. 632 (1183).

ДОЛЕ, *присл. Див.* **Долѣ.**

XVII. Овож вам крѣсла єго милость высылаєт, а инший пан и доле нехай кто сядаєт Др. Ол. Ч. Б. 148.

ДОЛЕГАТИ, -ЛЕГТИ, *дс.* (пол. dolegać). *Боліти кого, докучати,-чити, турбувати, справляти,-вити прикрість.*

XVI. Которая жъ речъ не тылько пана Виленьского, але и всеє земли долегаєть Ак. ЮЗР. I, 94 (1538).—Nabolei wysokost hory im dolehaiet Пам. КК. IV, II, 203 (1545).—Долегла насъ пилна потреба Arch. Sang. I, 155 (1567).—Добре тоє насъ самыхъ не заходило и не долегало Хр. Фил. Апокр. 1788.—Наши уси противности и долеглости, которые бы насъ долегали, за свою кривду брати будутъ Антир. 649.

XVII. (Члка) будетъ долегати сумнєнє и иншихъ о шкоду приправити Домецк. 88.

ДОЛЕГЛИВОСТЬ, ДОЛЕГЛОСТЬ, *ржс.* (пол. dolegliwość, doległość). *Прикрість, неприємність, утиск, кривда.*

XVI. Я позвалъ до права п. Гулевича о кривды и долеглости свои, то єсть о кгвалтовное наєханье на гай Баєвский и позбиванье подданыхъ моихъ Кн. Гродск. Луцк. 167 (1574).—Съ братства нашего ѣздили навѣжати ихъ, оповѣдаючи долегливости своѣ отъ Ляховъ Ак. ЗР. IV, 201 (1599).—Наши уси противности и долеглости, которые бы насъ долегали, за свою кривду брати будутъ Антир. 649.—А либо бы онъ... долеглость такую и зъ вдячностью и зъ мовчаньемъ вытрвати могъ?! Хр. Фил. Апокр. 1790.

XVII. Скръбь: Фрасунокъ, смуток, оутискъ, долегливост, искушеnє, оутрапен'є, противность Бер. Лекс. 147.—Долегливость—скорбъ, искушеніє, треволненіє Синон. сл.-р. 22.—Розмаитые способы моукъ тамъ соутъ, и долеглости зо всѣх моук допоущены боудутъ на дшу Лѣк. на осп. ум. 9.—Подаєтъ ихъ на карность и въ неволю, и въ инши розмаитыи тяжкіи долегливости Копист. Пал. 802.—Єдин' другому бѣды и долегливости носити помагаймо Єв. Калл. 85.—Ныхто оним жадними долегливостями, то есть подводами не утягал бы и жадной справи до нихъ не мелъ Мат. и Зам. 159 (1665).—(Стые) ишли в горы... барзо прикрыми долегливостями тѣла свои мортификуючи Єв. Реш. 72-б.

XVIII. Сей вѣршопись мѣєтъ к писарям горливост бо и самъ тым был, знаєт тую долегливост Клим. Вірші, 203.—Нихто... не смѣлъ... тамъ чинити перешкоды, кривды и долегливости Унів. Маз. 5 (1708).—Тыѧ хоробы и долегливости часомъ и длѧ того Бгъ на насъ допускаєтъ, ажебы въ насъ дѣла оказалисѧ Бжіи Науки парох. 19.—Видячи и ваши незносніи кривди и долегливости, отъ Москви и отъ пановъ нашихъ немилостивихъ вамъ дѣючіеся... удалемъ до панства Кримского Літ. Вел. III, 111 (Унів. Петрика).

ДОЛЕГЛИВЫЙ, ДОЛЕГЛЫЙ, *прикм.* (пол. dolegliwy, doległy). *Докучливий, прикрий, дошкливий, болючий.*

XVI. Вызнаваю... иж єсми позычил ку своєй пилной, а великой и долеглой потребе... ста коп грошей Арх. ЮЗР. VIII, VI, 151 (1565).—И в иныхъ каждыхъ а долеглых потребахъ и припадкох моих ib. VIII, III, 34 (1583).

XVIII. Въ припадкахъ долегливыхъ, в напастехъ, в скорбехъ, в нуждахъ... памятай, же то бываєтъ з волѣ Божой Полѣт. 55.

ДОЛЕТѢТИ, *дс. Досягти чого летячи.*

XVIII. (Камѣнь) будетъ летѣти лѣтъ три, нѣмъ на дно долетитъ Пам. укр. м. IV, 140 (Рк. Ярем.).

ДОЛЕШНИЙ, *прикм. Див.* **Долишній.**

XVI. Заставели єсмо... остров свой власный, которы єст подле гаю єго млст пана Загоровского подле долешънеѓо, над болотом Солоневкою Арх. ЮЗР. VIII, IV, 394 (1551).

ДОЛЖЕКЪ, *рм. Долок.*

XV. А от камены горы по должек, должком горѣ по ловковскую дорогу ЮРГр. № 91 (1458).—От тетереви великою рудою к должку, а великим должком по ловковску дорогу ib.

ДОЛЖИНА, -ЖИНЯ, -ЖЫНЯ, *рж. Див.* **Довжика.**

XVI. W tom mostu trysta i nikolko desiat sażeń dołżyni Пам. КК. IV, II, 122 (1545).—Od bramy pryhorodkowoie do mostu zamkowoho wdołżynu siemdesiat piat sażeń Арх. ЮЗР. VII, I, 164 (1552).

XVII. Такаѧ бовъмъ должина морѧ—того, по которомъ мы плаваемо, якаѧ должина єсть часу всего на семъ свѣтѣ мешканѧ нашего Єв. Калл. 102.

XVIII. Озеро должіны буде на мілю Пелгр. Ип. Виш. 59.—Отецъ Федоръ... подарилъ мнѣ дуба болшъ двохъ саженъ должиною Дн. Марк. I, 184.—Всей будетъ должины єя (рѣчки) на 38 вер. ib. 256.

ДОЛЖИТИ, *дс. Відкладати на після.*

XVI. Dwe tołoki orut na wesnu y paraninu, a tretiuju tołoku dołżat w oseń, koli żyto sijut Арх. ЮЗР. VII, I, 179 (1552).

ДОЛЖИТИСЯ, *дс. Позичатися в кого.*

XVII. За нею прирекъ купцомъ, у которыхъ ся онъ должилъ на подарки цесарови Турецкому Ак. ЗР. IV, 213 (1600—1605).

ДОЛЖНИКЪ, *рм. Див.* **Довжникъ.**

XV. За холопа, за робу, за должника, за поручника, за смерда, за татя и за розбойника не стояти Ак. ЗР. I, 51 (1440).

XVI. Жыта наши... мають быти... копами на пѣнязи роздаваны, на боргъ, за слушнымъ рукоємствомъ заплаты; которыи пѣнязи тыи должники платити будуть повинни на святый Мартинъ Ак. ЗР. II, 195 (1529).

XVII. Должника... патриарха казалъ възяти до вязеня Крон. Боб. 302-б.

XVIII. О должникахъ, хто кому долженъ Клим. Вірші, 23.—О долгахъ и должникахъ, въ обохъ монархіяхъ Російской и Полской зостаючихъ Літ. Вел. II, 121.

ДОЛЖНЫЙ, *прикм.* 1. *Довжник.*

XV. Болѧщимъ всѧко утѣшение посылая, дольжныя искупая Ип. 915 (1288).

2. *Винний, винен (гроші).*

XV. Єсмы дольжни одину тысѧчю рублевъ, фрѧзьског серебра пріятелю нашему александру... что были нам позычили предкове ЮРГр. № 42 (1411).

XVII. Волошин... мнѣ должним зостал зол. 5 Ак. Полт. Гор. Ур. I, 208 (1671).

XVIII. Хто кому долженъ: або теж виненъ Клим. Вірші, 23.

3. *Належний.*

XVII. Гроши должные... собѣ забрала Крон. Боб. 302.

XVIII. Отъ Панченка отобралъ я должнихъ денегъ 22 р. Дн. Марк. III, 381.

Должное, *довг, винне, позичка.*

XVII. В дорогу за Олексою погналем и догнавши єго за своє должноє взялем коня вороного Ак. Полт. Гор. Ур. I, 208 (1671).—Вовдя... през килконадцать лѣтъ упоминалася того своєго должного Прот. Полт. С. II, 82-б (1681).—За должноє семи мѣрниц солоду... десят таляров ib. 140 (1686).—Полецилем за тоє должноє за наклады правныє и за част інтересу в сороку талярах пану Иванови Черняковн Кн. Мѣск. Полт. 6 (1692).

3. *Повинен.*

XVII. Должни суть тыи очистити себе от всѣхъ мыслей свѣцкихъ Транкв. Зерц. Ав.—Правда же грѣхъ усегда долженъ єсть караня Суд Бож. 300.—Гдѣ тры человѣка козаковъ тамъ третого два должни судить Літ. Сам. 240.

ДОЛЖОКЪ, *рм. Здрібн. від «долгъ», довжок.*

XVIII. Дмитро... не маєт... того должку чимъ отдати Прот. Полт. С. I, 249 (1705).

ДОЛЖЪ, *у виразі «у-должъ» Див.* **У-должъ.**

ДОЛЖЫНЯ, *рж. Див.* **Довжина.**

XVI. Въсе можемъ своимъ окомъ лацно обачыти, дольжыню и шырокость шнуромъ назначыти Пер. Мат. I, I, 73 (1588).

ДОЛИНА, *рн.* 1. *Низина, діл, поділ.*

XIV. Сѣножать на моисѣевѣ долинѣ ЮРГр. № 2 (1349).

XV. Єму даем и дали єсмо... съ горами и съ малыми горками съ долинами и съ ловы звѣриными ЮРГр. № 54 (1424).

XVI. В долине пекла Лекс. 3.—Границу єсми положилъ... въ долину стежкою просто на взгорокъ Клиноватой ниви Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).

XVII. Удоліє, или удоль: Долина Бер. Лекс. 177.—Долина—удолъ, удоліє, разлой Синоп. сл.-р. 22.—Тит... росказалъ пѣшим, абы засыповали долины Крон. Боб. 223.—(Рѣка) станетъ моремъ огнистымъ, сѣркою кипячою и потече долиною, албо дебромъ Ісавовим Рук. № 202, к. 248.

XVIII. Козакъ повелъ... обозъ на долини Кр. Оп. Млр. (рк.) 169 (1648).—Ити з єрусалиму...

все долиною глубокою Путн. Іер. 11.—Поля и лѣсы, воды, долины и горы Літ. Гукл. 78.—Видѣхъ пространніє тогобочніє Украино Малоросійскіє поля и розлегліє долини Вел. Сказ. 3.—Ой ихавъ козакъ з украини да надибавъ дѣвчинку при долинѣ Рук. К. У. № 21, к. 7.

2. *Заглибина.*

XVIII. Нарвать зеленихъ сливъ вугорокъ... на томъ мѣстцу, гдѣ долина противъ косточки, розрѣзать Разн. марц. 640.

3. *Низ.*

XVI. Сила вражія внутри въ долинѣ пяты твоея бачмаги седить Ак. ЮЗР. II, 214 (И. Виш.).—Часто памятай дозирати, абы коло пняка чрезъ лѣто листки жадніи анѣ при щепѣ анѣ на долинѣ не одростали Укр. Госп. Пор. 77.

Долина свѣтова, *земний поділ в віруванні християн.*

XVIII. Року от созданія Адама 7167, году зась в он же долина свѣтова эхо видала предвѣчного слова 1659 Вел. Сказ. 199.

ДОЛИНКА, *рж. Здрібн. від «долина».* 1. *Невелика низина.*

XVIII. Скажи минѣ соловейку правду, где я свою миленькую знайду? Чи на горѣ, чи на долинце, чи на бѣлой своей постелинцѣ Пер. Укр. Лир. 9.

2. *Заглибина, западина.*

XVIII. Коли волъ на гарачку хорує... подъ очима долинки ся робятъ Укр. Госп. Пор. 69.

ДОЛИНОВАТЫЙ, *прикм. Що має подобу долини, долистий.*

XVII. Человѣчее прироженє... сходило... в долиноватую и оупаленємъ докучную ровнину Єв. Вил. II, 150.

ДОЛИШНИЙ, *прикм. Що в долині, нижній.*

XVI. Видел єсми унизу греблю: вода долишняя мало не ровно з ставовою верхънею водою лежит Кн. Гродск. Луцк. 22 (1577).

ДОЛКОВАТОСТЬ, *рж. Заглибина.*

XVII. На посродку каменя... оказалася долковатост Рад. Ог. 732.

ДОЛНИЙ, -НЫЙ, *прикм.* 1. *Що в долині, долішній.*

XVI. Тыє... которые ся оборучнымъ щастя пѣстованьемъ теперъ зъ долней низкости на малую горку вынесши... и отъ маленкихъ неласкъ людскыхъ вѣтровъ обваленья боятся Хр. Фил. Апокр. 1010.

XVII. З краины долнеи Мамореи Крон. Боб. 13-б.

2. *Долішній, нижній; спідній.*

XVIII. Послалъ на чату єго милости пана Хростовского ку Днѣпровѣ долному Літ. Вел. IV, 224 (Діар. Ок.).—Зачудовали ся горѣшніє аггли... Отповѣдѣли им долніи аггли Пам. укр. м. II, 333 (Рк. Унѓвар.).—Притиснижъ палцемъ повѣку долнюю на концѣ ока Укр. Госп. Пор. 62.

Міръ долный. *Див.* **Долика свѣтова.**

XVII. Міръ сей долный, видимый Транкв. II. Мн. (пр.). 1.

ДОЛНИКЪ, *рм. Що має свою часть, пай у чому.*

XVI. Сѣна долникомъ косить по петнадцати копъ Ак. ЮЗР. I, 80 (1531).

ДОЛОВЪ, ДОЛОВЬ, *присл. Додолу, униз.*

XIV. А ко млину ѓраница горѣ смотричемъ до мосту, а доловъ смотричемъ ЮРГр. № 10 (1375).

XV. Остася слнца мало аки мсца доловъ рогома Ип. 274 (1113).—Дорога идеть из дѣдочичь до баличь поперекь дороги к теплищи къ грибович доловь теплицею ЮРГр. № 45 (1413).

XVI. Вели єго ажь на верхь горы... абы єго доловь зьвръг'ли Єв. Пер. 33.

XVII. Доловъ тоєю долиною до реки Бугу Арх. ЮЗР. VIII, V, 365 (1606).

ДОЛОЖИТИ, *дс. Див.* **Докладати.**

ДОЛОКЪ, *рм. Ямка.*

XVII. Для потребы дворовой... укопалъ долокъ земли Рук. Хрон. 53.—О слезы!... выйдѣте теперъ з'внутрнаго мешкана своєго на позвѣрховніи долки очесъ Рад. Ог. 1053.

ДОЛОМАНЪ, *рм.* (тур dolama(n)). *Короткий гусарський плащик.*

XVII. Доломан адамашъковый чирвоный шкарлатъный Арх. ЮЗР. VIII, III, 585 (1631).—Доломанъ червоный, пулшкарлатный ib. I, XI, 125 (1636).

ДОЛОНЬ, ДОЛОНЯ, *рж. Ціла рука від нап'ясткового суставу до пальців* (palma); *спід у руки.*

XVI. Ливая рука з лука скрозь долонь на выдетъ прострелєная Кн. Гродск. Луцк. 95 (1562).—Виделъ єсми у п. Дмитра Долматовича у правоє руки в долоне рану штыховую ib. 392 (1571).

XVII. Өамаръ: долонь Бер. Лекс. 279.—Огледалем... руку левую, од рамен почавъши, аж до самоє долони всю збитую Арх. ЮЗР. III, IV, 246 (1649).—Отворъ наширъ и надовжъ на долон Крон. Боб. 49.

XVIII. Федоренко... вдарилъ єи в лице долонею Прот. Полт. С. IV, 169 (1757).—Листя копитнику прикладат на долонѣ в руках, на ступнѣ у ногахъ Млр. дом. лѣч. 11.—Зроби заразъ кнотъ довгій на долонь Укр. Госп.

Пор. 59.—Скороцослушныи кони да несутъ, какъ по долопѣ Сковор. 279.

ДОЛОТО, *рн. Знаряддя (начиння) довбати, жолобити, рити.*

XVII. Начиння то єст свердловъ два долото сокиру... монастиревѣ отказую Ак. Мг. м. 323 (1689).—Целтес значит долото которым на каменю рыют Кн. Рож. 93-б.

ДОЛУВЪ, *присл. Див.* **Доловъ.**

XVIII. (Іовъ) павъ долув' ниц', поклонил сѧ Бгу Пам. укр. м. I, 265 (Рк. Тесл.).—Упали невѣр'ныи люде на землю... долувъ ниць ib. 300 (Рк. Тесл.).

ДОЛУПЛЕВАТИ,-ПИТИ, *дс. Кінчати,-чити лупити, здирати, здерти до решти шкуру.*

XVII. Ми застали вола недолупленого и стали долуплевати Ак. Полт. Гор. Ур. I, 76 (1666).

ДОЛЪ, *рм.* 1. *Яма, рів.*

XVI. Єгда слѣпый слѣпого провадитъ, тогды оба (то южъ не толко провадячій, але и проваженый) въ долъ впадаютъ Хр. Фил. Апокр. 1240.

XVII. Ровеникъ, или Ръвеник: долъ выкопаный. Ровъ, студнѧ Бер. Лекс. 140.—Долъ викопанный ровенник или истуденецъ, ровъ Синон. сл.-р. 22.—Чи зрозумѣлисмы якъ глубокій долъ и пропасть згиненѧ отворена єстъ О обр. 256.—ѧко бы хто в' долъ море вылѧтисѧ важилъ, — того нѣкгды не допнет, бы яких штук зажил Тит. 16 (Митура, 1612).—Слѣпыи идучи часто въпадаютъ в' долъ Гал. Кл. Раз. 295.—(Ольга) казала долъ глубокій въ дворѣ своємъ выкопать Рук. Хрон. 420.

2. *Гріб, яма ховати мерця.*

XVI. Нашли єсмо тоє местцо, ажъ уже свежо въ ночи тоє того вынето и долъ заметано, а пред ся у доли кровъ знати и на колоде подле долу также крови велми много Кн. Гродск. Луцк. 64 (1562).—Попове ведле звычаю провод чинили и долъ на погребъ тѣла копати казали Арх. ЮЗР. VIII, III, 376 (1583).

XVII. Заразъ и долъ казали наготовати. Небожчикъ... стоялъ часъ якій о своєй моци, ажъ єго впхнути въ онъ долъ казали Діар. Фил. 152.

3. *Долина, низина.*

XVI. Pryweły nas na werchowynu Teterewki reczki, dołom toju reczkoju, po toy storoni reczki od Czerlenkowa aż do samoho Bohu reczki hranyciu sobe z Komarowom Powedyły Арх. ЮЗР. VII, II, 16 (1530).

XVII. (Венедиктъ) єдному монастыревѣ на скалѣ будучому воду млтвою своєю з скалы вывѣлъ и надол по воду не ходили Жит. Св. 58.—Слнце ясность свою стратитъ, знижитъ горы, взнесетъ долы, выровнаєтъ то все єполу Рук. № 202, к. 187.—Каменец от скали каменной названний бо от гори долъ барзо глубокий котрим Смотрѣчъ рѣка іdет Літ. Полск. 27.—Члвкъ ... что мѣлъ ходити долом смиреніѧ, то пошол' горою гордыни Рад. Ог. 124.—Была тамъ одна горка, на которую взѣхавши, приглядался войску Турецкому; але не моглъ ничого вырозумѣти, бо въ долу стояло Крон. Боб. (др.). 286.

XVIII. Низше монастиря на долѣ церковъ Ірменская Пелгр. Ип. Виш. 74.—Отъ гори Сіона Святого Камень драгій спустился въ долъ міра худаго Літ. Вел. II, 237.—Надъ все переходъ трудній имъ былъ чрезъ великую долину круту... тягнучи одни вози на прикрую гору, а другіи зъ калу ратуючи, третіи послѣдніи зъ гори такожъ прикрожъ на долъ спускаючи ib. IV, 10 (Пов. 1728).

4. *Нижча частина, спід.*

XV. Издну црокви от верха и до долу и по стѣнамъ и по столпомъ ковано золотомъ Ип. 581 (1175).—Ни одинъ купецъ иного мѣста не будетъ моцы мѣти инако куповати и продавати, только подъ тою мѣрою, въ томъ листѣ на долу выписаною Ак. ЗР. I, 188 (1499).

XVI. (Купцi) не будуть мочи инако продавати и куповати, только подъ тою мѣрою, на долѣ выписанною Ак. ЗР. II, 77 (1510).—Суконь фалюндышовыхъ дви: одна бурнатная, а другая чорная, в доли по три брамы оксамитныхъ Кн. Гродск. Луцк. 354 (1574).

XVII. На верху (фѣкгуры Николай) теды взгору кладетъ отца, а надолѣ по обудву оуглахъ Сна и Дха О обр. 275.—На оправку, що іє през тоты лѣта попустошыли от долу аж до горы... треба немало Арх. ЮЗР. I, XI, 180 (1656).—Шата... у которой абы было звонковъ 12... надолѣ Крон. Боб. 48-б.

XVIII. Сподница новая блакитного лудану великой руки, у чтири брити, локотъ восѣмъ въ долѣ Быт. млр. обст. 352 (1729).—Сакосъ... з лиштвою... на рукавахъ и вдолу гаѳованою ребромъ Реєстръ Ризн. Соф. 1-б.

З-долу, *знизу.*

XVII. Ѕемлѧ всѧ округла єсть якъ яблоко, на которой воды лежат зо в'сих сторонъ: и здолу и звѣрху и збоковъ Транкв. Зерц. 16.—Скалы каменныи, якъ двѣ стѣнѣ, утесаныи и зверху надолъ и здолу наверхъ сут вынесліи Крон. Полск. 428.—Алеѯандеръ пхнул єго в ров... Пытал єго нектанав здолу. Алеѯандре, чему так надо мною учинилес Ал. Печ. 167

На доле, на долѣ, *унизу, долі.*

XVI. Будоване дворное, напервей светлица надъ вороты... а въ тыле тогожъ дому комора на доле Арх. ЮЗР. I, I, 53 (1576).

XVIII. Поднесуся к горѣ упаду надолѣ Рук. К. У. № 21, к. 24 (1721).

На долъ, *униз, додолу.*

XVI. Мене колко разъ въ шию гайдуки ударили, жемъ дей ажъ зъ лавокъ на долъ испалъ Арх. ЮЗР. I, I, 289 (1591).—Латвей на долъ до преисподнихъ спасти, анижъ на высоту взлетити Отп. И. П. кл. Остр. 1047.

XVII. Речи... высокіе надолъ ся унижуют, а низ'кіе нагору ся подносятъ Тест. Вас. 39.—З хору челядника своего... посторонъкомъ на долъ в церковъ спустили Арх. ЮЗР. I, VI, 752 (1639).—Если сынъ еси бжій кинь себе надолъ Єв. Вил. II, 171-б.—Пѣрамиды Єгѵпетскіи... были з' каменѧ оучынены, на долъ широкіи, в'гору оузкіи спѣчастыи Гал. Кл. Раз. 473.—Птахи... до верху особу струсюю мают, а половица на долъ стану невѣстего Крон. Боб. 3.—Хто незичливимъ билъ цару Іоанну; то тихъ з ganковъ от паланцовъ царскихъ кидали на долъ, а тутъ на коніи брали Літ. Сам. 154.—Воды превышше нбесъ промени на дол спущают Літ. Рук. 1-б.

XVIII. До тих кладій за ноги привязанніе человѣцы на долъ главами Пам. укр. м. IV, 136 (Рк. Ярем.-Біл.).

ДОЛЫГАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Добріхувати.*

XVI. Сперъву лгати почалъ, и остатка долыгаетъ! Лжы, Өиляте! Антир. 819.

ДОЛЫНА, *рж. Див.* **Долина 1.**

XVIII. Плинетъ той потокъ между Ієрусалѵмомъ, и горою оливною, и переходитъ чрез' долыну Іосафатову Науки парох. 274.

На долыну, *додолу, униз.*

XVIII. Петръ стый умерлъ на древѣ крестномъ стремглавъ, то естъ головою на долыну прибитый Науки парох. 210.

ДОЛЬ, *рм. Див.* **Долъ.**

На-доль, *додолу, униз.*

XVI. Зак'хею, бор'зо из'лѣзь на доль Єв. Пер. 65.

ДОЛѢ, *присл. Унизу, долі.*

XV. Изѧславу сѣдѧщю на сенѣхъ с дружиною своею и начаша прѣтисѧ съ кнѧземь стояще долѣ Ип. 160 (1068).

XVII. Тогда узриши... долѣ пекло отворенное Єв. Реш. 445.—Господар... положилъ тыє обручи долѣ на землю Прот. Полт. С. I, 20-б (1674).—Коликъ естъ горѣ страхъ, колико долѣ преобидѣніе Дм. Рост. 12 (1693).

XVIII. Молитву абизъ ихъ отправлялъ сѣвши долѣ Дн. Марк. I, 267.—Теперь правда лежит долѣ, а неправда в доброй волѣ Нер. Укр. Лир. 31.

ДОЛѢГАНЬЕ, *рн.* (пол. dołeganie). *Чинність від «долѣгати».*

XVII. Горкости и прикрости долѣгане и чут'е маемъ, невстремежливе живучи и оупадаючи Тр. постн. 472.

ДОЛѢГАТИ, *дс. Див.* **Долегати.**

XVII. Сумнѣне... нас долѣгати почнет Лѣк. на осп. ум. 2.—Тое мене не мнѣй, нижъ васъ долѣгаетъ Рук. Хрон. 207.—Борзѣй долѣгаютъ єму наши бѣды Дм. Рост. 89 (1698).

XVIII. Долѣгало... и Прусамъ неблагополучіе и утѣсненіе от Шведовъ Вел. Сказ. 239.—Непрестанно насъ тое мулило и долѣгало, что за незгодою и непріязнію обосторонныхъ Днепра Гетмановъ, приходило намъ пустую и мертвую Малую Росію, матку нашу, полними слезъ оглядати очима Літ. Вел. II, 468.—А туть голод долѣгает Пам. укр. м. I, 169 (Рк. Тесл.).

ДОЛѢТАТИ, *дс. Досягати чого летячи.*

XVIII. Многие дши завжди летят, а нѣколи дна (пекла) не долѣтают Пам. укр. м. IV, 26 (Рк. Сок.).

ДОЛѢЧИТИСЯ, *дс. Дорахуватися.*

XVII. Ти-с, Тимошу, мою рѣзалъ рыбу у бочки беручи по шляху, бо-м ся не долѣчилъ осми осятровъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 130 (1668).

ДОЛѢШНИЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Долишний.**

XIV. От брехорича дубья по долѣшьнии коньць деречину гайку ЮРГр. № 2 (1349).

XVII. Воды, которіи идутъ з долѣшнеи страны к намъ, то въсходѧтъ на высокіе мѣста и горы Транкв. Зерц. 16.

2. *Земний.*

XVII. Пришелъ еси на землю въ долѣшнюю страну Транкв. П. Мн. 124.

ДОЛЯ, *рж.* 1. *Призначення, жереб, льос.*

XVII. Доля—случай нужный Синон. сл.-р. 22.—О проклѧтаѧ и нещасливаѧ нша долѧ Рад. Він. 65.—Обачмо ихъ обоихъ долю часу смерти Рад. Ог. 39.—Нещчасливая моя доля Въ що мя впровадила своеволя? Суд Бож. 295.

2. *Щастя, фортуна.*

XVIII. Якъ кинь у Поли то такъ и Козакъ ни бызь доли, куды хочь туды и скачи Кл. Коз. Зап. 461.—Кто на свѣтѣ без долѣ вродитъ ся, тому свѣтъ марне якъ коло точитъ ся Укр.-Р. Арх. IX, 231.

ДОЛЯГАТИ, *дс. Див.* **Долегати.**

XVIII. О скупляхъ постарайтеся где надлежитъ, чтобь били сохранени понеже не єдного мене тоє долягаєтъ Арх. Сул. 217 (1742).

ДО-ЛЯГОМА, *присл. До-безпам'яті.*

XVII. Пьючи долягома, тамъ и заночувавъ Петро Ак. Полт. С. 179 (К.С. LXXIV).

ДОМА, *присл. На господі, у себе.*

XV. Єсть у мене єдинъ снъ дома меншии, а с четырми єсмь вышелъ, а онъ дома Ип. 107 (993).—Вы бы есте мнѣ повѣдалѣ дома же дотолѣ ити ib. 654 (1187).

XVIII. Отцъ... зав'ше его держал дома при собѣ Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).—Буде Кметюмъ слобудно, коли сѧ имъ зродитъ у Панскимъ Виноградѣ Вино дому на свою саму повести Урб. 68.

ДОМАВЯНЬЕ, *рн.* (пол. domawianie). *Див.* **Домовенье.**

XVI. За домавяньемъсе пановъ пословъ обрали съ того кола албо громады своєє колку особъ светъскихъ Берест. соб. 194.

ДОМАГАНЬЕ-СЯ, *рн. Чинність від «домагатися».*

XVIII. Останъ къ нему присталъ и началъ собѣ домагатися у него зъ взятого тамъ окупу удѣлу, на якоє домаганеся Ганжа не смотрѣлъ Літ. Вел. IV, 12 (Пов 1728).

ДОМАГАТИСЯ, -МОГТИСЯ, *дс. Допоминатися, доправлятися, доправитися, вимагати, вимогти.*

XVI. (Никифоръ)... се и теперъ у его королевьскоє милости упоминаеть, и абы быль выданъ, яко збегъ и здрайца єго, домагаєть и проситъ Берест. соб. 322.

XVII. Того абы великую до него мѣти милость домагается от насъ Лѣк. на осп. ум. 17.—Домагалася матка у бабки абы тоє убозство отдали дитяти Ак. Бор. 49 (1654).—Подлугъ артикуловъ правнихъ поступуючи, первѣй, на томъ сыну священика Баришовского суровою спиткою о поданю листовъ досконалого доводу домоглися Арх. Мот. 124 (1683).—Домагаетсѧ заплаты перед роботою Жит. Св. 594.

XVIII. 8 р. доктору Боку за панюю заплатилъ, а еще 12 р. домагается Дн. Марк. III, 17.—Не домагайся, абы присвѣдчали тобѣ Полѣт. 53.—Я от Васъ днѧ нынѣшного бѣлше недомагаюсѧ любыміи, якъ тилко абысте пригадали себѣ Бжоє приказанѧ Науки парох. 99.—Єсли бъ чого от другого мужа имѣла записанноє то уже части одной домагатъся не повинна Стат. 51-б.

ДОМАКЪ, *рм. Мешканець того самого дому, домівник.*

XVII. Власный, природженый, албо родичъ, домакъ Бер. Лекс. 50.

ДОМАТУРЪ, *рм.* (пол. domator). *Той що ввесь час дома, домосида, домонтар, домар.*

XVII. Єще єси на войну не выбрався, єще єси доматуръ Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

ДОМАЦАТИСЯ, *дс. Дійти, дослідити, довідатися.*

XVIII. За оскудѣніємъ, найбарзѣй... козацких лѣтописцовъ, трудно било домацатися совершенного о всемъ видѣнія и правди Вел. Сказ. 4.

ДОМАШНИЙ, *прикм. Домовий, хатній.*

XVII. Намѣстніи: Домашніи Бер. Лекс. 86.—Доместикум: Домашній ib. 267.—Зятеви моєму... кгрунта домашъниє Прот. Полт. С. II, 98-б. (1682).—(Законникъ) не маєтъ попечениѧ о домашных Домецк. 3.

XVIII. Домашнего злодѣѧ не встерегтисѧ Клим. Прип. 209.—Слуга по всем замку не знайшовши Хмелницкого, удался на квартиру его, а тамъ одержалъ от людей домашнихъ таковую вѣдомост, іжъ Хмелницкий посѣдлавши и повючивши свои конѣ, рушилъ спѣшно изъ кватери Вел. Сказ. 6.—(Князь) намѣрилъ былъ для тихъ причинъ и своимъ домашнимъ возвратитися Літ Вел. IV, 16 (Пов. 1728).—Будетъ челядь домашня сѣдати до вечерѣ Заг. 206-207.—Не надымай сѧ пыхою, пагор'ку малый и низкій, розумом своимъ домашнеи науки, противко горы высокои! Пам. укр. м. II, 181 (Рк. Тесл.).

ДОМАШНИКЪ, *рм. Див.* **Домакъ.**

XVII. Дометіанъ: Домашникъ Бер. Лекс. 267.

ДОМАШНЫВЫЙ, *прикм. Див.* **Домашний.**

XVII. Домашнывый—намѣстный, домашный Синон. сл.-р. 22.

ДОМЕСТИКЪ, *рм.* (лат. domesticus). *В давній християнській церкві: старший над хором, правим і лівим.*

Великый —, *голова військовий в Візантії.*

XVII. Дука великій и великій доместикъ и патріярха Анастасій Рук. Хрон. 380.

ДОМЕЩАТИСЯ, *дс. Доходити чого, досягати, одержувати, набувати*

XVII. Дай намъ и далей... пѣснь о втѣленю твоюм, з Агглы спѣвати, радости ся вѣчнои всѣмъ домещаючи Бер. Вірш. 83.

ДОМИНИКАНЪ, ДОМИНѢКАНЪ, *рм* (сер. лат. dominikanus). *Чернець чину св. Домініка.*

XVII. Бернадиновъ, Францишкановъ, Доминикановъ, Босаковъ, Кармелитовъ и прочихъ Гол. П. М. II, 35 (П. Леонт. 1633).

XVIII. Учинилася была ссора єзуитовъ зъ нѣякимсь доминѣканомъ Дн. Марк. II, 283.

ДОМИШЛЯТИСЯ, ДОМИСЛИТИСЯ, *дс. Див.* **Домышлятися.**

ДОМИЩЕ, *рн. Згруб. від «домъ».*

XVI. Хлѣвина, домок, домище Зиз. Лекс. 109.

ДОМНИМАН(Н)ЫЙ, *прикм. Підозрілий, непевний.*

XVI. Абых мѣли от единое святое католическое вѣри отступовати, а приступати до домниманных вѣръ, то ест ересей Катех. 68.

XVII. Былъ у насъ тыми часы у Вильни домниманый и декградованый митрополитъ панъ Потѣй Ак. ЗР. IV, 313 (1609).

ДОМНИМАНЬЕ, ДОМНѢМАНЬЕ, *рн.* (пол. domniemanie). 1. *Домисел, припущення.*

XVI. Просять тежъ ихъ милость покорнѣ, абы рачилъ таковото домниманья по ихъ милости быти, аже бы не мѣли подлѣ повинности своее межи обывательми оного панства справедливости чинити Ак. ЮЗР. I, 95 (1538).

XVII. Домнѣманіе—умишленіе Синон. сл.-р. 22.—Фундоватисѧ... на Аркгументах и выкрутах Латинских, з самыхъ толко коніектуръ то есть з домнѣманѧ оутвореных Кн. о Вѣрѣ, 170).—Суды Бжіи вѣдати не можнаѧ есть речъ, и длѧ того належитъ намъ не быти в' том' бадливыми: еднакъ чого домнѣман'емъ доходимъ, повѣжмо Тит. 123 (Плетен. 1625).

2. *Підозра.*

XVII. Мнѣніе: Мнѣмане, подозрѣне, домнѣманье. Тое що и Непщеваніе, или розумѣніе Бер. Лекс. 80.—Взявши неякое домниманъе о некотором, руцилемсе... до тых вязнев, пытаючисе о замордованъю небожчика Арх. ЮЗР. VIII, III, 495 (1604).—Такъ фалшивого зъ злои рады неосторожный царъ доходитъ уданя и на царицу невинную зъ онымъ младенцемъ домнѣманя Рад. (Марк.) 83.

ДОМНИМАТИ, ДОМНѢМАТИ, *дс.* (пол. domniemać się). *Домислятися, дорозумiватися, підозрівати, припускати.*

XVI. Недомнимайте бых пришелъ миръ дати Єв. Пер. (рк.), 51-б.

XVII. Мню: мнѣмаю, домнѣмаю, в подозрѣню маю Бер. Лекс. 80.—Домнѣмаю—мню, непщую, вмѣняю, умышляю Синон. сл.-р. 22.

ДОМОВАТИ, *дс. Мешкати у кого в домі, мешкати в чиїм домі як у своїм.*

XVIII. По сей дочесной гостинѣ нашой будемо въ небѣ вѣчне домовати и царствовати Сѣмя Сл. Б. 17.

ДОМОВЕНЬЕ, *рн. Допоминання, налягання, вимога.*

XVII. За домовеннемъ се панеи Абрамовое Пузовское, посылали емо тыхъ же возныхъ... до панее Василевое Вербское Ак. Копн. С. 65 (1608).

ДОМОВИНА, *рж. Труна.*

XVII. Северусъ... за живота казал себѣ трону зробити: и в домовину оную вкладался сам часто Єв. Реш. 450-б —Трупъ недогорѣлій Івана Золотаренка братъ его узялъ в дворъ свой и знову в новую домовину вложилъ Літ. Сам. 44.

XVIII. (Погребенъ) подъ церквою, съ лѣвой стороны отъ притвора женского, въ обикновенной домовинѣ и дубовомъ склепу Млр. Род. III, 270 (1787).—Да наготовит себѣ домовину ко смерти Пам. укр. м. IV, 104 (Рк. Унгвар.).

ДОМОВИТИ,-СЯ, *дс. Див.* **Домовляти,-ся.**

I. **ДОМОВКА,** *рж. Закид, докір.*

XVII. Просил нас, абы мы дали ему писания, иж бы он напотом не мѣл жадной домовки, иж в небытности его, жона его взяла курту в Носачихи способом крадення Ак. Бор. 74 (1665).

II. **ДОМОВКА,** *рж. Дім, хата, мешкання.*

XVII. Нехай в твоей домовце все доброе стане! Др. Ол. Ч. Б. 147.—Якомъ пріехалъ, ажъ Думитрашка въ домовцѣ не было Арх. Мот. 126 (1683).—Пришедши ку домовцѣ леглам спочивати на земли Прот. Полт. С. I, 14 (1683).—Просилъ Кирило:—бы за прибытемъ Василевимъ ку домовце, тотъ долгъ, яко власному ему, отдалъ Петру Ларионовичу Мухину зуполна Прот. спр. пот. 12.—Господарство домовки свое... до рукъ Лаврѣну товаришови своему злецили Акт. Старод. кн. 8.—Прекладаемъ, абысь... скупленіе полку своего сотнѣ роспустили по ихъ домовкахъ Ак. ЗР. V, 268 (1693).

XVIII. Певне мало би кто зъ того Стрѣевского войска оглядалъ свою домовку Літ. Вел. II, 224.—Уважали тое, жеби и городи Малоросійскіе, въ которихъ всѣхъ насъ домовки, женніе дѣти найдуются, не безъ обороны найдовалися ib. III, 437.

ДОМОВЛЯТИ, ДОМОВИТИ, *дс.* (*кому або на кого*). 1. *Договорювати, договорити, доказувати, доказати.*

XVI. И еще онъ (Петръ) того не домовилъ учинилься оболокъ и изатѣнилъ ихъ Єв. Пер. 45.

XVII. Еще той домовлялъ, прибѣглъ другій поселъ Рук. Хрон. 36.

2 *Докоряти,-рити, доганяти,-нити* (*кому*).

XVII. Пѧный члкъ немает' взглѧду а ни на царѧ, ани на урѧд, кождому своимъ домовлѧетъ языкомъ Рад. Ог. 129.—Яковъ Красиловский на Ничипора Даниленка домовлялъ:

Оглядайтеся, мовит, и ви назад, бо и ви не зусѣмъ добре зостаєте Прот. Борз. Рат. 58 (1676).—А хто колвек мѣл би єму, пну Костантію, неслушне домовити неужитимъ словомъ, то вы... повинните управу слушную дати Унів. Старод. 172 (1689).—Князя Пожарского живо поймано, которого ханъ стративъ того жъ часу, скоро приведено, для того же хану домовлялъ Літ. Сам. 58.

ДОМОВЛЯТИСЯ, -МОВИТИСЯ, *дс. Домагатися, домогтися, допоминатися.*

XVI. Острозскій... домовлялся того, абыхъ се она то передъ нами оказала: за которымъ правомъ мѣла тая волость Кузминская єй самой и дочцѣ єє прислухати? Ак. ЮЗР. I, 121 (1546).—Умоцованые єє милости домовлялися того, абы позовъ... был читан Арх. ЮЗР. VIII, III, 340 (1583).—Домовлялися, абы сама пани Охлоповская из челядю, котороп теж однака вина дана, стала и оных поставила. Я, видячи с права посполитого, ижъ ся сторона поводовая слушное речи домовляла, абы Охлоповская сама стала и оную челяд... ставила, сказалъ єсми ib. 371.—Домовилися того, же тая справа не покутнѣ, але предъ королемъ и всимъ сенатомъ отправована была Ак. ЗР. IV, 159 (1597).

XVII. Кієвскіи обывателѣ Гаштолта, же Латинской былъ вѣры, на князство Кієвское не хотѣли приняти, але домовлялися о таковото, который бы грецкой былъ вѣры Копист. Пал. 1033.—Я маю з потребу у себе церквей, якъ собѣ хто хочетъ, нехай ся домовляєтъ, я не дбаю Діар. Фил. 88.—Кто на сеймахъ частыхъ въ Варшавѣ домовлялся церквамъ Божіимъ волностій Рад. (Марк.) 2. — Всѣ стани... справедливости просятъ и домовляются Арх. Мот. 128—9 (1683).—Борис домовлялся прилѣжно, абы он, должник, єму тот долгъ отслужилъ Акт. Старод. кн. 6.

XVIII. Самисте того домовлялися, аби жаденъ зъ Роменцовъ не былъ пописаній Літ. Вел. IV, 273 (Діар. Ок.).

ДОМОВНИКЪ, *рм.* 1. *Мешканець того самого дому, домак, домівник; свояк, родич.*

XVII. Домовник, албо домовный, власный, прироженый, албо родичъ, домакъ Бер. Лекс. 50.—Они маючи интраты зъ добръ манастырскихъ готовыхъ пенязей надъ выживенье домовниковъ монастырскихъ значную суму пенязей, оную не вѣдати гдѣ оборочають Ак. ЮЗР. II, 47 (1608).—Што єстъ панское, то не єстъ того або ового домовника, але, всѣх сполно Кн. о Вѣрѣ, 220.—Будучи домовникомъ при иных' отцехъ и братіѧх' в' той ст. Лаврѣ... на многосѧ сторон' и частій розрываю Тит. 111 (Копист. 1625).—Хс... ученикомъ... як власнымъ своимъ домовником з вѣковъ скрытую таємницу открываєтъ Єв. Вил. 80.—Таким єго поступком кгды ся домовницы єго дѣвовали, поведал Каз. № 32, к. 179.

XVIII. Не могу право зрѣти на лица людскіє и передъ власными ближними и домовниками моими Марк. IV, 179 (Лист Коч.). — Алексей... сподобился милостиню от слуги... и домовника своєго приняти Єв. Реш. 340-б. (1710).

2. *Мешканець тої самої держави, краянин, земляк, родак.*

XVI. Покой... лепшый єстъ, а нижъ война крывавая, несправедлившая, а што єще болшого—внутрняя, межи домовниками Отп. И. П. кл. Остр. 1055.

3. *Сталий мешканець де; господар.*

XVII. Спытаймо юж Домовников порѧдных якъ оны бѣлости добываютъ в' хлѣбѣ Тит. 348 (Тріод. 1648).

XVIII. Подорожными о хрістіане! а не домовниками на семъ свѣтѣ єстесмо Науки парох. 260.

4. *Див.* **Доматуръ.**

XVIII. О горе тому члку домовнику, иж не творит памѧти стым днем и праздником гдским Пам. укр. м. IV, 60 (Рк. Біляв.).

ДОМОВНИЦА, *рж. Мешканка дому; господиня.*

XVII. Ан'на стаа мти самоилова была домовницею господарства своєго, а в цръкви зав'ше збывала Єв. Уч. 274.

ДОМОВНЫЙ, *прикм. Див.* **Домовый.**

XVII. Домовник, албо домовный Бер. Лекс. 50.—Всѣхъ кревных и домовных незносный жал сердца єго змякчити и звѣтяжити не мог Жит. Св. 66.

XVIII. Пяный... будетъ шастати сѧ многих укорѧ и домовнымъ жытелем покой недаваѧ Клим. Вірші, 43. — Обѣдали у насъ полковникъ Божичъ, Стогоровичъ, кумъ Яковъ Тимофієвъ и Алексій Долінскій съ протчими нашими домовними Дн. Хан. 338.—(Специфікація) дана атаману Филипу Дейку, съ припорученіємъ єму всего домовнаго добра моєго Арх. Мот. 216 (1772).

ДОМОВСТВО, *рн.* 1. *Всяке господарське забудування в одній обрубі; домові спряти, домова рухомість.*

XVI. Тая земъля зо всимъ домовъствомъ, што останетъ иньшому дати Пам. КК. II, 538 (1556).—А што се дотычетъ вшелякого

домовства, быдла, статковъ, яко и зъбожя... то имъ и потомъкомъ ихъ вольно будетъ зняти Арх. ЮЗР. I, I, 464 (1595).

XVII. Домовство—зри миелъ Синон. сл.-р. 22.—Суконъ и розного домовства на золотыхъ осмсотъ побрали Арх. ЮЗР. III, IV, 124 (1649).—Зе двору островецького волов тры, овець десет, свини, куры, гуси и инъшие домовства, збоже и сено зъ гумъна побрали ib. 393 (1659). — (Родичи) хотячи мене мѣти рожщкою рожаю своего и дѣдичемъ домовства, примушали мене до малженства Жит. Св. 91-б.—Дает ей гсдь бгъ покуту... и клопоты великіє около дѣтій и домовства Літ. Рук. 4-б.

2. *Дім, господа.*

XVIII. Отецъ мой уроженецъ былъ полской націи, предкижъ его были греческого рода... и имѣли ихъ домовство въ городѣ Львовѣ противъ ринку Зап. Мовч. 81.—Переясловскій човѣтъ состоитъ отъ домовства его въ далекомъ разстояніи Арх. Мот. 209 (1770).

3. *Особи, що становлять дім, домівники; родина.*

XVII. Ховаючи зато такъ насъ върне зычливыхъ тому Домовству и вдѧчныхъ добродѣйства пріателей и Бгомолцевъ Тит. 138 (Копист. 1625).—Для порожнеѣ славы зацныи домовства, многіи народове и великіѣ мѣста упадокъ отнеслы Єв. Калл. 4.—Пало жребие... на... Іосифа Тризну, яко чловѣка въ домовстве высокой фамиліи урожоного Гол. П. М. II, 495 (1646).—Дай Боже, щоб дочекал он з сына потомства на помноженя своего зацного домовства Др. Ол. Ч. Б. 149.

XVIII. Сегодня обѣдалисмо сами своимъ домовствомъ Дн. Марк. II, 133.—До єднокупного зъ милимъ родичомъ и домовствомъ при своей цѣлости здоровя прійти моглъ зъедноченя Літ. Вел. III, 21.

ДОМОВЪ, ДОМОВЬ, *присл. Додому, до себе.*

XV. Вы домовъ поидете Ип. 331 (1146).—Не могу от рати своеи ѣхати, се хожю в земли ратнои, а кто ми доправить рать мою домовь ib. 874 (1274).—Мает истецъ ждати... коли чоловѣкъ тот обвиненый домовъ приѣде ЮРГр. № 73 (1435).

XVII. Бѣлыхъ головъ сфукавши, отослали ихъ абы ишли домовъ Рук. Хрон. 148.—Болеславъ зъ Ляхами и зъ Венграми... покой давши Кіеву, отъишли домовъ Крон. Соѳ. 104.

ДОМОВЫЙ, *прикм.* 1. *Що до дому стосується, належить; домашній, хатній; свійський (звірята); що відбувається межи своїми (війна, свари).*

XV. Пол стада дал есми ей вѣчно и домовыи рѣчи по своем животѣ Пал. Изб. I, 4 (1450).—Аже будеть... домовыи речи кралъ, домовыми жъ речьми платити Ак. ЗР. I, 82 (1468).—Людей его домы выграбили и вси статки домовыи, кони, быдло пограбили ib. 160 (1496).

XVI. Имѣнье Каменецъ... съ челедью неволною и съ статкомъ домовымъ Ак. ЮЗР. I, 67 (1525).—Чоуйте бо не вѣдаете, коли господарь домовый придеть Єв. Пер. 18.—Многие суть, которые ве Влошехъ и в-ынъшихъ краинахъ далекихъ перекгрыновали, уходечи обжиръства домового, которое не только до сытости и до пиянъства, але тежъ часомъ и до вомиту звыкло бывати Отп. И. П. кл. Остр. 1071.—Домовая для вѣры съ причины Аріановъ долго неуставаючая мѣшанина Хр. Фил. Апокр. 1430.

XVII. Домостроителство: Дому смотрителство, рѧд' домовый Бер. Лекс. 35.—Домостроитель: шафаръ, справца домовый ib. 36.—Строеніе: Рѧджѣнье. Домоправленіе, Домостроеніе, шафарство, домовое услугова'не, домомъ опѣкане сѧ, урѧдъ господарскій ib. 158.—Домовый рядъ—домостроителство Синон. сл.-р. 22.—На два фартухы околистыи оддалам ю полотна своеи работы домовои тонкого полотна Арх. ЮЗР. I, XI, 298 (1607).—Дознали смы по смерти его дост' отмѣны военъ домовыхъ и тыж' посторонныхъ без' мѣры Тит. 46 (Сакович, 1622). — Спрятъ домовый... на свои подводы беручи, с коморъ кидали Гол. П. М. I, 534 (Киев. вып. 1633).—Магдалыня... поручивши Марѳѣ сестрѣ своей все домовое господарство, сама ся на бгомыслност удала Жит. Св. 553-б.—Мурат дивовался нестатку християнской присязѣ собралъ войска домового уфаючи же присяги кроль не додержалъ Літ. Полск. 6.—Человѣкъ нѣкоторый былъ домовый господаръ Єв. Вил. II, 74. — Нетылко на публичныхъ плѧцахъ, так' велику горливост' црквы матцѣ своей... освѣдчаєш'; але тыж' и в' домовом' помешканю, побожностю житиѧ твоего, значне то потвержаєшъ Тит. 338 (П. Могила, 1637).—Повинна... уходячи сваровъ и клопотовъ домовых... молчан'е до мужа своего заховати Тр. П. М. 934.—Не вѣдаешъ же плоть твоѧ есть тобѣ домовым неприѧтелем Домецк. 39. — От... Лярес' домовѣи боги поганскіи ся уродили Гал. Боги Пог. 22. — Набыли убозства межи собою, так в пахатних и сѣнокосних кгрунтахъ, яко в дворѣ, во всяком быдлѣ и в инних домовихъ набитках Акт. Старод. кн. 113.—Полковникове козаковъ до всякой

домовои незвичайнои роботи пристановляли Літ. Сам. 4.—Михаилъ... домовую на себе взялъ сукню Крон. Боб. 371.—Авраам шол до Єгvпту з жоною Сарою и з домовою челядю Літ. Рук. 11-б.—Жидове в Іерусалимѣ войну ведутъ межи собою домовую Рук. Хрон. 215.

XVIII. А в' неделю что хотят все робять домовоє, також и в полю дѣло всякоє поліовоє Клим. Вірші, 72.—Невозможно человѣку убогому... малой якой рѣчи для подпартя убозства своєго продати, албо на домовую потребу купити Марк. IV, 337 (Дог. Орл. 1710).—Твардовский... дванадесятолѣтную войну домовую Полскую в своєй описалъ книзѣ Вел. Сказ. 4.—Не тилко въ рицерскомъ цвѣченю, але и въ домовихъ наукахъ не бывалесь Літ. Вел. III, 114.—Болшій єстъ грѣхъ украсти кому славу през обмовиско, нижели украсти что-колвекъ з' домового спряту Собр. Прип. 113.—Скатерти добріи домовой роботи Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 97 (1725).—Не мовъ о рѣчахъ твоихъ приватныхъ и домовыхъ Полѣт. 53.—Челяднику домовому и не полоненому никто ничего не можетъ дать тестаментомъ первій не учинивъши єго волнимъ Стат. 59.

2. *Мешканець того самого дому; домівник*

XVII. Їды на сей праздник з' цркви пріидут до дому з вербою, звыкли бючи нею домовых' своих овогъ уживати прислоѫ: не я тебе бю, верба тебе бєт Рад. Ог. 1016.—Авраамъ ишолъ до Єгvпту съ жепою Сарою и со всѣми своими домовыми Рук. Хрон. 13.—Аще пришедъ Іерей, и глуха и нѣма обрѫщетъ хораго, повиненъ будетъ питати домовыхъ котрыє при хором зоставали Шумл. Зерц. 52.—Закохаймося в молѣтве... и яко домовую и товарышку мѣймо Каз. № 32. к. 65.

XVIII. Велику и намъ и домовымъ нашымъ приносить шкоду онаѫ такъ малаѫ ...надѣѫ наша Науки парох. 48.

ДОМОВЯТИСЯ, *дс. Див.* **Домовлятися.**

XVII. Умоцованый стороны поводовоє просилъ и домовялъсе, абы судъ позванымъ впродъ вину першого нестаного заплатити... наказалъ Гол. П. М. I, 388 (1629).—Сторона поводовая далшого поступку, водлугъ стародавнего звычаю права копного, на нихъ домовялись Арх. ЮЗР. IV, I, 86 (1689).

ДОМОГТИСЯ, *дс. Див.* **Домагатися.**

ДОМОКЪ, *рм. Здрібн. від «домъ», домик, хатка.*

XVI. Храмина, домъ, домокъ. Хлѣвина, домок, домище Зиз. Лекс. 109.

XVII. Нырище: с' Пѣску домокъ, ямка, гнѣздо Бер. Лекс. 99. —Хлѣвина: Домокъ ib. 186.—Храмина: Домъ, домокъ, хоромина, мешкан'є ib. 187.—Домокъ—храмина, хлѣвина. Домокъ с пѣску—нирище Синон. сл.-р. 22.—Иншиє хориє покритє и домки мают Жив. Св. 181.

XVIII. Принужденъ єсмъ зъ плачемъ и горестию сердечною оставити домокъ мой Вел. Сказ. 20.—Ой ти козачейку ой ти Пане мѣй а якій же будетъ да домокъ твѣй Рук. К. У. № 21, к. 7-б.

ДОМОЛИТИСЯ, *дс. Добутися чого молячись; допроситися.*

XV. И тако домоливсѫ... да быша воротили королѫ Ип. 406 (1150).

ДОМОЛОЧЕВАТИ, *дс. Кінчати молотити.*

XVIII. У футорѣ скирту жита, а другую овса домолочували Дн. Марк. III, 414.

ДОМОЛѢЖЕНЬ, *рм. Хто не працює, а багато лежить удома; лежень.*

XVII. Тая хула на отшедшихъ во пустыню. или въ горы, не Златоустого єсть, истинного Богословца, але бабяка и домолѣжня Арх. ЮЗР. I, VII, 42 (И. Виш.).

ДОМОЛѢЖНЫЙ, *прикм. Що дома лежить.*

XVII. Присмотрижъ ся єще бабскимъ баснямъ... что рече домолѣжный баснословецъ Арх. ЮЗР. I, VII, 42 (И. Виш.).

ДОМОРОСЛЫЙ, *прикм. Що виріс дома, дома вихований, свого хову.*

XVI. Взято... свирѣпу вороную доморослую з возом Арх. ЮЗР. I, VI, 48 (1547).—Быдло доморослоє за границу проважено будетъ Ак. ЗР. III, 103 (1559).

XVII. То Сивакова корова... доморослая Ак. Полт. Гор. Ур. I, 201 (1670).

XVIII. Лошади доморослиє Прот. Полт. С. I, 193-б (1757).—Дѣти єго доморослиє єму согласуючіє горло честь и худобу... тратятъ Стат. 31.

ДОМОСТВО, *рн. Див.* **Домовство.**

XVII. Пани Песляковая... з великимъ небеспеченствомъ покинувшы домостъво и маетъность рухомую, заледво до леса ушъла Арх. ЮЗР. III, IV, 132 (1649).—Кгрунтъ... до зажываня єст поданый... и потомству єго пуки стане домоства єго Арх. Люб. 229 (1658).

ДОМСТИТИ, *дс. (що). Помститися за що на кому.*

XVII. Господь Богъ... домститъ той упадокъ на того головѣ, хто тую поголоску межи народъ и межи васъ унеслъ Эварн. Источн. I, 313 (1691).

ДОМУВКА, *рж. Див.* II. **Домовка.**

XVII. Атаманъ... розшарпалъ домувку того небожчика Прот. Полт. С. I, 41 (1688).

ДОМУВЪ, *присл. Див.* **Домовъ.**

XVIII. Коли слонце заходитъ абы (кмѣть) з' панщини назадъ Домувъ ишовъ Урб. 51.

ДОМУЛЕВАТИ, *дс. Домалювати (?). Домурувати (?).*

XVIII. Архимандритъ... того алтара не домулевалъ Оп. ст. Млр. 77 (1729).

ДОМУРОВАТИ, *дс. Добудувати каменем, цеглою, докінчити мурування, муруючи добудувати.*

XVI. Nie mohli okolneho Zamku domurovati, kotoryi ostatok onoho Zamku derewom iest zarobleno Пам. КК. IV, II, 66 (1545).—Покорне прошу... абы былъ тот шпитал домурован Arch. Sang. 398 (1571).—Церковь докончилъ и домуровалъ накладомъ и коштомъ своимъ Гол. П. М. I, 154 (Л. См. 1598).

ДОМУРОВАТИСЯ, *дс. Добудуватися (каменем, цеглою).*

XVII. Церковъ мурованая домурувалася и дотинковалася Літ. Мг. м. 11 (1687).

ДОМУЧИТИ,-СЯ, *дс. Вимучити, випитати що мукою, мордуванням.*

XV. А коли татя приведуть, а на кого сокъ усочить, а домучятся татбы... и безъ лица обѣсити Ак. ЗР. I, 82 (1468).

XVI. Стали его прутьемъ бити, повѣдаючи: естли дей на немъ чего не домучимо, мы дей то гораздъ заплатимо Ак. Копн. С. 36 (1564).—Они дей его безвинней... прутьемъ били, мордовали, огнемъ палили и тамъ же его на смерть замордовали, а ничего ся на немъ не домучили ib. 37 (1564).

XVII. И за здрайцу его поличено, и мучити давано, а ничь не домучено Ак. ЗР. IV, 218 (1600—1605).

ДОМЪ, *рм.* 1. *Будинок на мешкання.*

XV. Глинарюмъ што лѣпили около дому ЮРГр. № 18 (1386—1418).—Єще єсмы имъ дали волю, штобы собѣ держяли у Сочавѣ одинъ домъ, а у томъ дому корчьму не держяти, ни пива варити ни меду, ни месніи клѣткы держяти, ни хлѣба продавати: пакъ ли тотъ, кто иметь жити у томъ домѣ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держяти, тогды мусить съ мѣстомъ терпѣти Ак. ЗР. I, 32 (1407).

XVI. Храмина, домъ; домокъ Зиз. Лекс. 109.—Мѣщане домы и дворища свои маютъ въ городѣ, або на мѣстѣ, а сами живутъ въ селѣхъ Ак. ЗР. IV, 76 (1510).—Дозволяємъ корьчмы вольные на томъ передъмѣстью въ домехъ ихъ мети Арх. ЮЗР. VIII, V, 215 (1578).—Въ дому ихъ братскомъ всякій гость господою стояти не маєть Ак. ЗР. IV, 24 (1589).

XVII. Жилище: Мешкан'є, домъ Бер. Лекс. 44.—Кровъ: Домъ, стелѧ, покрыте, драґаръ, дах, намѣт ib. 68.—Храмъ: Домъ ib. 187.—Домъ — жилище, храмъ, кровъ, домъ Синон. сл.-р. 22.—Далисмо и на вѣчност пустили домъ нашъ, стоячий в мѣсте Полтавѣ, на рогу, противъ дому Попъкова, а бокомъ одле дому Якова Звонника, с пляцем и будинком, яко се самъ в собѣ мает, меновите Антону Кияници Ак. Полт. Гор. Ур. II, 59 (1669).—А кгды юж близко приходив ку домовѣ своєму ото зачувъ игры и пѣснѣ Єв. Реш. 9.—По домах щось писало и по дахахъ падовало на землю Літ. Льв. 235.

XVIII. Продажа дому зъ будинками быти можетъ Арх. Мот. 15 (1702).—Вѣтеръ страшливій бувъ, доми зривавъ Оп. ст. кн. 6 (1736).—Там то доми з самих салъ мурованѣ Укр. Р.-Арх. IX, 69.—На домъ єи разбойническо нападши... скарбовъ схованних допитовалися Вел. Сказ. 8.

2. *Помешкання, свій дім, господа.*

XIV. А пить могоричь у быбицкого у дому за копу гроший ЮРГр. № 5 (1359).

XV. Поєдь побудешь во своємь дому Ип. 874 (1274).—Писанъ листъ... у дому у Циньдлѧ во Лвъвѣ ЮРГр. № 50 (1421).—Пошолъ оправданъ ис цркви в домъ свои Чет. 1489 р., к. 16.

XVI. Домостроитель, шафаръ, справ'ца дому Зиз. Лекс. 98.—Всѧкоє црьство само в' собѣ роздѣлѧючисѧ запоустѣєть и дом на домь падет'сѧ Єв. Пер. 50.

XVII. Послове... ѣдучи на сеймъ, были у мене въ дому и ознаймили мнѣ Ак. ЗР. IV, 313 (1609).—Перехожих гостевъ и бездомковъ в домы свои для имени Хва приймаймо Єв. Реш. 6-б.—Поехалисмо ку домови... що нам было потреба у торгу зорудовавши Прот. Полт. С. I, 21-б. (1674).—Хто дозволить неприятелевѣ ввойти до дому естъ в небезпеченствѣ Рук. № О. 4°. 86 к. 65.

XVIII. Врагъ... вигналъ билъ на время зъ дому і осѣдлости его Хмелницкого до Запорожжя Вел. Сказ. 7.—Войска въ доми роспустили Літ. Вел. II, 466.—Ненавист и вражда в' дом той сѧ вселяєть, зачим то нѣgды в дому том добра небудетъ Клим. Вірші, 84.

Домъ гостинный. *Див.* **Гостиниця.**

XVI. Дозволили есмо тежъ чотыри домы гостинныи збудовати, въ которыхъ жо домѣхъ со всихъ сторонъ маютъ гости пріѣзжаючіи становитися, а окромѣ тыхъ домовъ, индѣ

ныгдѣ не мають ѩтановиться Ак. ЗР. II, 77 (1510).—Мусили то купити, что въ макеліи продавано, по нашему въ гостинномъ дому, въ господе Сп. прот. Лют. 166.—Имь в'дому гостин'номъ оупокою не было Єв. Пер. 28.

XVII. Гостинница: Домъ гостинный Бер. Лекс. 31.—(Самарянинъ) припровадив его в домъ гостинныи Єв. Реш. 137-б.

Домъ нерядный, нечистый, спросный, *дім розпусти, люпанар.*

XVI. Волели зъ геретиками въ дому спросномъ свое соборыще проклятое одъправовати Антир. 803.

XVII. Моглесь тыж то слыхати альбо и видати в домѣх нечистыхъ Лѣк. на осп. ум. 14. —Для роспусты тѣлесной а для скверного прибытку, домы нерядніи костелнымъ коштомъ и накладомъ найдуются выставлены Копист. Пал. 879.—Списал собѣ всѣ невѣсты вшетечныи в нечистых домах знайдуючися Жит. Св. 191-б.

Домъ шинковный, шинковый, *шинок, корчма.*

XVI. Не въ господахъ, не въ дому шынковномъ, або геретыцствомъ помазанымъ, але въ церкви або въ костеле соборомъ местьца суть Берест. соб. 204.

XVII. Двор од шинкового дому моего перегороженій Прот. Полт. С. II, 270-б (1696).

XVIII. Позволяетъ де онъ, полковник, ему Чугуевцу... шинковой домъ устроить Арх. Мот. 206 (1770). — Вистерѣгайтесѧ... ового шинковного дому, который до пѧнства, до звады и проклоновъ приводитъ Науки парох. 43.

Дому, *додому, до себе.*

XVIII. Коли слонце изиходить, тогды из дому, а коли заходитъ тогды дому из пѧнсчины кмѣтъ рушитъ сѧ Урб. 51.

Въ дому, *удома, у себе, до своєї домівки.*

XVII. Я зъ школи занѣсъ въ домъ хоробу горячку, и всѣ хорѣли въ дому Літ. Льв. 239.—Зарѣзавши мою овечку, хлопятом не велѣл повѣдати нѣкому, и, тую свѣжину привезши, вдому ззѣли Ак. Полт. Гор. Ур. II, 108 (1671).

XVIII. Господара теж... вдому нѣтъ Кн. Нос. 71.—Всюду, мовишъ, добре, но въ дому лучше Сѣмя Сл. Б. 15.—Сидячи в дому думаю, що приятеля не маю Пер. Укр. Лир. 28.

До дому. *Див.* **Дому.**

XVII. Исавъ бывши на ловѣ, пришолъ до дому Літ. Рук. 16.

XVIII. Црь же Ахавъ пошолъ до дому и пришов'ши повѣдал' тое црци своей Пам. укр. м. I, 300 (Рк. Тесл.).

Зъ дому, изъ дому, *з своєї господи, домівки.*

XVIII. Коли слонце изиходить, тогды из дому... кмѣтъ рушитъ сѧ Урб. 51.—Кмѣтъ... муситъ такъ сѧ готовити на пансчину, абы тогды з дому ишовъ коли зорѧ е ib.

3. *Мешканці дому, домівники, родина.*

XV. (Жена добрая) въстаетъ из нощи и даетъ брашно дому и дѣло рабынѧмъ Ин. 68 (980).

XVII. Цесар... окрещенный оыл зо всѣм домом своим Жит. Св. 480-б.—Іаковъ же собравши весь домъ свой реклъ: откидайте чужіе боги Літ. Рук. 19.

XVIII. Волошинова з домомъ ея... припята была в протекцію гетманскую Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 121 (1751).

4. *Рід, плем'я, династія.*

XV. Намъ справы и родъ зацный дому его вѣрный нашъ князь Сендюшко оповѣдалъ ЮРГр. № 76 (1438).

XVI. Іосифъ... быль з'дому и поколѣнѧ двыдового Єв. Пер. 28.

XVII. Знаменитый домы в' дому Вашомъ приѧзни шукали, и з' домомъ Вашимъ сѧ зповиноватили Гал. Кл. Раз. (пр.) 4.—Поляки породивъшися з дому Іагеловъ Анну за кролевую приняли Літ. Полск. 9-б.

5. *Церква.*

XV. (Половци) вожгоша домъ стыя влчцѣ Бцѣ Ип. 223 (1096).—Были есмо въ дому прчстыѧ и поклонили сѧ есмы пртому образу еѧ ЮРГр. № 83 (1446).—Придали есмо у дом Стыя троци к манастырю Сергиеву двѣ волости наших ib. № 94 (1459).

XVII. Человѣкъ моглъ що колвекъ... зрозумѣти... неодходѧчи порожне од дому Бжого Єв. Реш. 1-б.

ДОМЫСЛЪ, *рм. Здогад, дорозуміння.*

XVI. Пане вряде кгродский! Ведле статуту розделу 4-го, не маешь мя з головы а ни з домыслу своего судити, але з права Кн. Гродск. Луцк. 182-б (1570).

XVII. Умышленіе: Вымалѣзка, домыслъ, доводъ, сvллогізм, смышленіе, тоеж и смыслъ Бер. Лекс. 180.—Богъ церков свою над домыслъ и вымыслъ людский и самых снат ангелов понятя речи на том то квадратовомъ камени дивне заложити рачил Арх. ЮЗР. I, XI, 326 (1609).—Тое такое облужене сталоеся быти признаваю зъ своволного домыслу особы тои Гол. П. М. I, 309 (1628).—То злый домыслъ, же не в' трубы войсковые, але в' шклѧницы, в' рострухаҡы, в' келишки (Иродъ) трубити кажетъ Рад. Ог. 384.—Золотомъ называю святую вѣру, не зъ моего домыслу але съ цер-

ковного концепту Дм. Рост. 29.—Пнове Дозорцы кром вѣдомости всее Братіи ничого чинити з своего домыслу не мают Стат. Полоцк. Бр. 14.

ДОМЫШЛЕВАТИСЯ, *дс. Див.* **Домышлятися.**

XVII. Умышлѧю, съсловлѧю: Рахую, уважаю, помтую, в'мтую, в'стрлюю, домышлеваюсѧ, домысл', дохожѣне або домнѣманье чиню Бер. Лекс. 218.

ДОМЫШЛЕНЬЕ,-СѦ, *рн. Див.* **Домыслъ.**

XVII. Разсмотреніе: Розмышлене, домышленесѧ; розбачане Бер. Лекс. 136.—Домышленіе—разсмотреніе, умышленіе, допущеніе, изволеніе Синон. сл.-р. 22.

ДОМЫШЛЯТИ, ДОМЫСЛИТИ, *дс. Догадуватися, догадатися, додумуватися, додуматися.*

XV. Разболѣвсѧ Володимиръ очима... и не домышлѧше что створити Ип. 96 (988).

XVIII. (Слѣпорождшій сѧ) каковъ мсцъ звѣзды слнце недомыслит Клим. Вірші, 155.

ДОМЫШЛЯТИСЯ, ДОМЫСЛИТИСЯ, *дс. Див.* **Домышляти.**

XV. Како сѧ еси не домыслилъ побѣдити ихъ иногда побѣжая полкы поганыхъ Ип. 590 (1175).—И ты бы и самъ ся иньмъ рѣчамъ домышлялъ и такъ бы еси тыи наши дѣла справлялъ Ак. ЗР. I, 212 (1500).

XVI. Не нашли телесе га іса и немоглисѧ томоу домыслити Єв. Пер. 76.—Латве ся домыслити, якая есть певность того мниманого... позволеня Хр. Фил. Апокр. 1166.—Треба аби се такъ муровало яко се почело, не домишлеючисе ничего иншего Гол. П. М. I, 155 (1598).

XVII. Зри: Вижд, смотри, позирай, дивисѧ, домышлѧйсѧ, догадуйсѧ, глѧди, познавай Бер. Лекс. 52.—Разсмощрѧю: Усмотрѧю, мру до цли, гожу, змѣрѧю, розмышлѧю, домышлѧюсѧ, мнѣманьемъ дохожу, розбачую ib. 136.—Домышляюсь—разсмотряю, разсмотрѣваю, разумѣваю Синон. сл.-р. 22.—Мыслей бовѣм людских не может знати нѣхто... хиба зъ словъ домышляетсѧ и догадуетсѧ Єв. Реш. 20.—Обачилем—огон горит розними матеріями, и домислилемся, же то скарбъ мѣеть бити Ак. Полт. Гор. Ур. II, 91 (1671).—Домышляются причины, отколь Моисей зачалъ свое житіе Дм. Рост. 58 (1693).—Два брат'я... кости нашли, а вонност дивную учули и домыслилися иж были кости стыи Жит. Св. 516.

XVIII. Тогда всякъ домислился, ижъ Хмелницкий, оставивши вѣчне службу свою, уйшолъ вовсе от гнѣва панскаго Вел. Сказ. 6. — Не вѣдомо же за якую вину, лечъ домишлятися можно Літ. Вел. III, 59.—Не вѣдаю и не домышлѧю сѧ и розумъ мой короткий не досягнетъ и не дойдет Пам. укр. м. IV, 219 (Рк. Дашовськ.).

ДОМѢНѢКАНИНЪ, *рм. Див.* **Доминиканъ.**

XVII. Мниси Домѣнѣкане мѣчъ освящовали и около костела носили Літ. Льв. 246.

ДОМѢРИТИ, *дс. Додати до повної міри.*

XVII. (Хс) доложит и домѣрит своим безчисленным милосердием бозским Єв. Реш. 26.

ДОМѢЩАТИ, -МѢСТИТИ, *дс. Давати, дати місце де, улаштовувати, улаштувати де, робити, зробити учасником чого.*

XVII. (Радость) тамъ Аггли Пастырумъ звѣстили, и ихъ таковои радости домѣстили Бер. Вірші, 68.—(До вѣчного царства) рачъ нас хс домѣстити Тит. 50 (Саков. 1622).—Несу Даръ, который Црства Нбснаго домѣстити можетъ ib. 75 (Копист. 1623).—А мы вѣрніи радости суть домѣщени Хр. Пасх. 177.

XVIII. По смрти домѣстит нас црства нбсного до которого рач нас домѣстити вседержителю Бже Пам. укр. м. V, 288 (Рк. Білявськ.).—Нехай вамъ в замислах вашихъ допомагаетъ,.. до кролевства, где святии, нехай васъ домѣщаетъ Укр.-Р. Арх. IX, 59.—Молѣте за мя грѣшнаго Творца неба моего, аби ми грѣха отпустил, вѣчного царства домѣстил ib. X, 243.

ДОМѢЩАТИСЯ,-СТИТИСЯ, *дс. Знайти собі місце, улаштуватися.*

XVIII. А хочай домѣстился былъ въ канцелярію войсковую, то и тамъ нецнотливе поступивши окралесь товариство Літ. Вел. III, 114.

ДОНАЦІЯ, *рж.* (пол. donacja з лат. donatio). *Даровизна, дарчий запис.*

XVIII. Єжели би хто на добра... привилеи албо донацію отрималъ, то мѣеть быти уничтожено Літ. Вел. II, 243.

ДОНЕЛЕ-ЖЕ, ДОНЕЛѢ, ДОНЕЛѢ-ЖЕ *зл.* (ц. сл.). *Доки, поки.*

XV. И не смѣяше Ярославъ в Кыевъ ити донележе смиристася Ип. 136 (1024).—Донелѣже оуладишисѧ съ братьею, дотолѣже не пущаи полковъ моихъ от себе ib. 549 (1172).

XVII. И мнѣ о нзабвенные ваши стые млтвы донележе в жизни сей, а найпаче по смерти прилжно прошу Домецк. 6.

XVIII. Правяше царствомъ Російскимъ чрезъ шесть чили осмъ лѣтъ, донелѣ возмужавъ Царъ Петръ Алексѣевичъ Літ. Вел. II, 503.—Все до купы смѣшавши треба палити дотолѣ донелѣ погаснетъ Укр. Госп. Пор. 78.

ДОНЕСЕНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «донести», оголошення, обвіщення.*

XVII. Тыхъ засъ всѣхъ, которые передъ донесеньемъ до васъ сего нашого унѣверсалу... до Ляховъ побѣгли абысте именно переписали Ак. ЗР. V, 167 (1682).

2. *Повідомлення.*

XVIII. Теперъ з'донесеня отца Гавріила увѣдалисмосъ, же тая сѣножать не есть пустовская Мат. Ист. ЮР. 36 (1713).—Хмелницкий теди... з словесного посланцовъ своихъ донесеня зрозумѣвши Калиновского намѣреніе... радъ тому былъ велце Вел. Сказ. 62.

ДОНЕСЕНЬЕ,-СЯ, *рн. Чинність від «донестися», одержання.*

XVII. Кождій таковій за донесенемся до насъ скарги, сродому караню подлегати будетъ Ак. Зем. 114 (1668).

XVIII. По донесенюся Ясневелможному вѣдати, что... обывателямъ отъ сотниковъ ихъ починени... обыди, виданъ въ полкъ Переясловскій унѣверсалъ Журн. Дан. Апост. 26.

ДОНОСИТИ, -НЕСТИ, *дс.* 1. *Приносити, -нести до певного місця або часу.*

XII. Донесъше тѣло іего, положиша іе Жит. Θеод. 13-б.

XVII. Сафонъ... взявши ворота обое в брамах мѣских и замки, донеслъ их на раменах своих наверхъ горы Літ. Рук. 53-б-54.

XVIII. Мати дѣво цря на небеси молитви нша до неба донеси Зб. № 20, к. 4-б.

2. *Подавати,-дати.*

XVI. Доносили до насъ прозбы свои архіепископъ... и тежъ вси епископы Ак. ЗР. IV, 16 (1589). — Тую протестацию мою до книгъ доношу, просечи, абы принята и записана была Арх. ЮЗР. I, I, 399 (1594).

XVII. Проз'бу доносимъ лѣкаремъ й за дѣти млим'сѧ Тр. постн. 40.

3. *Давати, дати знати, повідомляти, повідомити.*

XVII. А если бы который постерегл што бы на шкоду пошло, повиненъ донести до всей Братіи Стат. Полоцк. Бр. 14. —А зъ Крыму еще на Черкесъ немалаѧ орда пошла, запевнѣ, яко намъ донесено вѣдати Ак. ЗР. V, 219 (1688).

XVIII. Хочъ бы що измышленного мѣли, що доносити, то можетъ бы не было имъ за сіе грѣха, если бы и намъ ознаймили Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 93 (1714).—О Алексѣю Хелкидоцкомъ хоруючомъ донеслъ Дн. Марк. I, 147.—Тилко жъ доношу, же войско того учинку и отвѣту вашого будетъ малконтенто Вел. Сказ. 75.—Не доноси, щосъ чувъ о комъ злого, и не люби того, хто тебѣ доноситъ слово злое Полѣт. 55.

—до вѣдомости, *подавати, подати до відома.*

XVI. До ведомости доношу, ижъ тое хоробы ни отъ кулъ инудъ не маю, только ижъ зъ оного листу Арх. ЮЗР. 1, I, 481 (1596).

XVII. Всѣмъ вобецъ и кождому зособна... до ведомости доносимъ Мат. и Зам. 144 (1648). —А особливе дозорцамъ млыновъ... до вѣдомости доносимъ Мат. Ист. ЮР. 2 (1667).

ДОНО'СИТИСЯ, ДОНЕСТИСЯ, *дс. Доходити, дійти, ставати, стати відомим.*

XVII. Що гды ся донесло (до) Хмелниц'кого, не схотѣлъ покою и згоди жадной Літ. Льв. 265.

XVIII. Комисар тежъ ізвѣстилъ тое наскорѣ Потоцкому, гетману великому коронному, а от гетмана донеслося самому королю Вел. Сказ. 17.—И донесло сѧ тое до црѧ Фараона иж то сѧ цръ Іосифъ спознавъ из братіею своею Пам. укр. м. I, 173 (Рк. Тесл.).

Донеслося вѣдати (кому), *стало відоме кому, дійшло до кого.*

XVIII. За бывшей Коллегіи Малороссійской (якъ донеслось намъ вѣдати), на вакансовіе уряди кандидати въ полкахъ малороссійских выбирани были по страстямъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 110 (1727).—Якъ донеслося намъ вѣдати, знову Поляки, около Висли зъбѣраютъ на насъ великии свои войска Вел. Сказ. 43.—Донеслося намъ вѣдати, что... оніе жиди за границю не высланы Унів. Дан. Апост. 11.

ДОНОСИ'ТИСЯ, *дс. Бути доношеним до звичайного часу (про плід).*

XVII. Хс ся народивши, нше всѣхъ збавенье: Члкъ власный. а не якое привиденье. Якъ ся Матки Панны, в'животѣ доносивши, и Члкомъ ся досконалымъ оуродивши Бер. Вірші, 86.

ДОНОШАТИ, *дс. Многоразова поетать від «доно'сити».*

XVIII. Жеб мнѣ от дворских слуг скаргъ недоношанно Клим. Вірші, 137.

ДОНОШЕНЬЕ, *рн. Повідомлення.*

XVIII. Причини зас тии.. сут твоей велможности с первих моихъ доношеній отчасти и вѣдоми Вел. Сказ. 20.—О поданю Голицину доношенія на Самойловича, о посланю того доношеня къ Москвѣ Літ. Вел. III, 5.—Доношеніемъ о вышеписанномъ высокоповажнѣйшую особу вашу утруждаю Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 108 (1727).—Подано доношеніе въ коллегію иностранную о пашпортѣ служителю въ чужіе краи, съ синомъ отпускаючомуся Дн. Хан. 275.

ДОНСКЫЙ, *прикм. Данський.*

XVII. Крол Донский частими наѣздами докучал поляком Літ. Полск. 1.

ДОНѢМАТИ, *дс. Див.* **Домнимати.**

XVIII. А дѣточки яко немовлѧтка будучи того не знают, они донѣмают', иж то з ними жарти мают' Пам. укр. м. II, 144 (Рк. Тухл.).

ДОНЯ, *рж. Пестливе від «дочка».*

XVIII. Дерзай, доне! Вѣра твоя спасетъ тя Пóуч. Няг. 155.—Доню сердце, не журися назадъ себѣ обѣрнися Пер. Мат. I, II, 174.—Матулейко голубойко сокѣдъ прилѣтае, давай доню принадойку, нехай часто бувае Рук. К. У. № 21 к. 8.

ДООЧНЕ, *присл. У вічі, очевидно.*

XVIII. Єгда би шляхтичъ шляхтичу... примовку якую учинилъ такъ по шляхетству яко ко ин'чей речи дооч'не и заочне, тогда прымовка без доводу ображенному не шкодить Стат. 36.

ДОПАЛЮВАТИ, -ПАЛИТИ, *дс. Кінчати, кінчити палити, спалювати, спалити вкінець, до решти.*

XVIII. Того жъ часу Москва Переяславль допалила и Нѣжинъ ввесь спалила Літ. Черн. 85.—Коммендировано 300 чловѣкъ, зъ розныхъ комендъ, Тарковъ допалювать и разбивать доми въ ономъ мѣстечку Дн. Марк. I, 323.

ДОПАСТИ,-СЯ, *дс.*—**коня,** *скочити, спасти на коня.*

XVII. Козакъ нѣмаючи нѣ зброи, нѣ шишака стигаєтъ татаръ: бы моглъ допасти лошака Тит. 39 (Сакович, 1622).—Юж нам тилко-б коней допастися, пойду к Днепру на той бокъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 196 (1670).—Александръ, допавши коня, утѣкалъ Рук. Хрон. 164.—Заледво Сомко видрался през наметъ царскій и допалъ коня Літ. Сам. 75.

XVIII. Тилко одно въ мислѣ и въ дѣлѣ мѣли, чтобъ допастися коня и куда очима стоить бѣгти Літ. Вел. IV, 28 (Пов. 1728).

ДОПАХОВАТИ, *дс.* (рос.). *Доорювати.*

XVIII. Допахували панщини лану футарного и обсѣвали житомъ Дн. Марк. III, 393.

ДО-ПЕВНА, *присл. Певно, напевно.*

XVI. Извѣстьно, певне, допевьна Зиз. Лекс. 100.

XVII. Извѣстно: запевне, достатечне, допевна, и безпечно Бер. Лекс. 54.

ДОПЕКЛЫЙ, *прикм. Випечений.*

XVII. Хлѣбъ... румѧный, албо допеклый Тит. 348 (Тріодіон, 1648).

ДОПЕКТИ *дс. (кому). Дійняти, дошкулити.*

XVIII. Коли допечетъ и самъ утечетъ Клим. Прип. 221.—Єще вамъ не допекли ихъ збиточніи на консистенціяхъ вашихъ вимисли о корми и напитки Літ. Вел. IV, 140 (Остр.).

ДОПЕРО, *присл. Див.* **Допѣро.**

XVII. Люде свои розложивши доперо тых што челяди и слугъ поводовыхъ недобитковъ зоставало, секли, били, стреляли Мат. Винн. 158 (1641).—Доперожъ спытавши єго впродъ, єслибы ревоковалъ словъ своихъ стороны унеи казали тому гайдукови, абы въ лобъ му стрѣлилъ зъ мушкета Діар. Фил. 152.

ДОПИВАТИ, -ПИТИ, *дс. Пити, випити до кінця, повною мірою.*

XVII. Постила Пречистаѧ Два и потымъ того не доѣдала и не допивала Гал. Кл. Раз. 303.—Постѣмо з' доброи волѣ своєи... и не докладаючи потымъ чогосмо не доѣли и не допили ib.

ДО-ПИЗНА, *присл. Див.* **До-позна.**

XVIII. Випроважалисмо зъ родителкою з городъ и тамъ до пизна простояли Дн. Марк. I, 14.

ДОПИЛНОВОВАТИ,-НОВАТИ, *дс. Додивлятися, додивитися, постерігати, постерегти, достерігати, достерегти.*

XVII. Чемусь повѣреныхъ себѣ речій не допилновалъ? Рад. Ог. 702.—А будучи мнѣ в дому допилновувалемъ о тих своих неприятелех и мордерах Кн. Мѣск. Полт. 18 (1692).

XVIII. Разомъ готуючи много не можешъ всѣхъ допилновати потравъ Науки парох. 241.

ДОПИНАТИ, ДОПЯТИ, *дс. Добиватися, добитися, досягати, досягти чого.*

XVI. Не признаваю, абы коли того ведле воли своєй допяти были могли Хр. Фил. Апокр. 1546.

XVII. От вязня Рожковского отстрашити и отпудити хотел и моцно усиловалъ; чого коли не допял... сестру в. м., виновал Арх. ЮЗР. VIII, III, 510 (1605).—Ты... хотѣлъ и допялесъ... Друкарню вскресити Плет. Вѣз. Цн. 63.

XVIII. Моглъ допяти Ракоцій корони Літ. Гр. 64.—Душевредного намѣренія своєго допинати восхощетъ Літ. Вел. II, 395.—Лжесвидѣтели и клеветники... зхочуть теперь оное своей лжи допинати ib. III, 123.—Жестокій учинился забой около тоєи же греблѣ, которую одержати обидвѣ сторони допинали ib. IV, 26 (Пов. 1728).—Хмелницкій... о иншомъ способѣ, якъ бы моглъ своєго допяти, мислити почалъ ib. 46.

ДОПИРАТИСЯ, *дс. Домагатися.*

XVI. Dawszy nam tot poslednii spisok onoho pierwoho wziati u nas nie dopiralisia Пам. КК. IV, II, 62 (1545).—Ленковая з сынми своими предся допиралас скончання права о ты вси озера Арх. ЮЗР. I, VI, 42 (1545).—Князь Анъдє

рей допирал ся в нее тестаменъту отца своего ib. VIII, IV, 312 (1571).

ДОПИРО, *присл. Див.* **Допѣро**.

XVII. Року допиро свижо прошълого, тисеча шестсот чотыръдесят осъмого Арх. ЮЗР. III, IV, 234 (1649).

ДОПИТИ, *дс. Див.* **Допивати**.

ДОПИТИСЯ, *дс. Допити до чого, п'ючи досягти чого.*

XVII. Допившися дна, знайдет оуже певне пяница на днѣ неправду оного напису Рад. Ог. 6.

ДОПИТОВАТИСЯ, ДОПИТАТИСЯ, *дс. Див.* **Допытоватися**.

XVII. А болшъ ничого не допитавшис, припровадили его в Шептаки Акт. Старод. кн. 29.—Мы.. допитувалися в Івана тих гроший Прот. Полт. С. I, 201 (1698).

XVIII. (Гултаи) скарбовъ схованних допитовалися Домни мученіем и тиранствомъ Вел. Сказ. 8.—О тое Хрстосъ пилно... допитовался Сѣмя Сл. Б. 87.—Хвалажъ Бгу, що ми ся до вертепа допитали Інтерм. Р. Хр. 63.

ДОПЛАТИТИ, *дс. Заплатити решту; до заплаченого додати.*

XVIII. Доплатилемъ годовую плату молодику Дн. Марк. III, 129.—Самъ будеть повиненъ жалобниковѣ тое доплатит что былъ виненъ С. і Р. 44-б.

ДОПЛАТКА, *рж. Додаткова плата, приплата; решта плати.*

XVIII. Въ доплатку за футро 2 р. Дн. Хан. 5.—По порахунку взяли у нихъ доплатки... 26 р. 72 к. ib. 186.

ДОПЛИВТИ,-ПЛИНУТИ, *дс. Припливти до чого, пливучи досягти чого.*

XVII. Того небеснаго порту доплинулъ Лѣств. 30.

XVIII. Хощетъ на всегда уснути, недоплывши брега Сковор. 270.

ДОПОВНИТИ, *дс. Поповнити, додати чого бракує.*

XVII. Заразъ емоу на мысль пришло, штобы мѣшок доповнити Пам. укр. м. II, 221 (Єв. Уч.).

ДО-ПОЗНА, *присл. До пізньої години, до пізнього часу.*

XVII. Докосна: Допозна, до забавы Бер. Лекс. 35.—Хс Гдь допозна былъ на молитвѣ Єв. Вил. II, 50.

XVIII. До позна гуляли Дн. Хан. 129.

ДОПОЛНЯТИ, -НИТИ, *дс.* 1. *Додавати, додати до повности.*

XVIII. Чого въ Твардовскомъ не ставало, тое зъ Зорки и інших лѣтописцовъ и записокъ козацкихъ доложилемъ, а чого въ Зорки не обрѣлося, тое зъ Твардовского дополнилемъ Вел. Сказ. 4.

2. *Виконувати, виконати.*

XVIII. Приказали пѣхотѣ своей и арматамъ аби дополняли того зъ пилностю чого на всеконечное раздрушеніе лядскому обозовѣ не доставало Вел. Сказ. 40.—Нехотѧчи дополнѧти хрістіанскихъ нашихъ повинностей, заслугуемъ собѣ и заробляемъ на вѣчну згубу Науки парох. 108.

3. *Виявляти, виявити.*

XVIII. Нелѣниво непріятели бесурмане поганскои своеи завзятости хочутъ дополнити Літ. Вел. III, 241.

ДОПОМАГАТИ, -ПОМОГТИ, *дс. Помагати, помогти, до помочі приходити, прийти.*

XVI. Мы обадва один другому в томъ допомогати... маемъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 39 (1547).—А мы васъ хощемо спомочи, коли намъ милостивый Богъ допоможетъ Ак. ЮЗР. I, 141 (1558).—Васъ самыхъ и тыхъ, которые вамъ того допомогають, симъ листомъ нашимъ неблагословеніемъ Божіимъ не благословляемъ Ак. ЗР. IV, 33 (1590).

XVII. Гди допоможи моему недовѣрству Єв. Реш. 99-б.—Я вамъ не допомогу бо горѣлки не п'ю Кн. Мѣск. Полт. 3 (1691).—Сами бездушныи речи здалися ей допомагати фрасунку и плачу Жит. Св. 68-б.—Я повинен допомагати, в чом зайдет росказ Унів. Палія, 158 (1700).

XVIII. Въ чомъ имъ Господи Боже не допоможи Літ. Вел. III, 218.—Чого имъ Боже не допоможи ib. 241.—А я вамъ компании гараздъ допомогу Вірші різдв. 143.—Буду и я Христа новорожденнаго прохати, аби мнѣ рачилъ в науцѣ допомагати Укр.-Р. Арх. IX, 63.—Допомозѣте ми отвернути сію злую тучу Заг. 201.

ДОПОМИНАТИСЯ, *дс. Див.* **Домагатися**.

XVII. По смерти моей нѣчогося недопоминати Кн. Мѣск. Полт. 35 (1693).

XVIII. Тарасъ у самого Палѣя за камень спижи, талярей десятъ, претендуетъ, а у Палѣиви копъ десятъ допоминается Літ. Вел. IV, 125 (Реестръ Пал. 1704).—Пречоніе жалобливіе... семотисячной сумми допоминались Мат. Ист. ЮР. 47 (1716).—Человѣкъ певный мавъ два сыны, з'которыхъ молодшій о часть свою допоминавсѧ Науки парох. 136.

ДОПОМОЖЕНЬЕ, *рн.* (пол. dopomożenie). *Допомога, поміч.*

XVII. Самъ тылко Куринейчик старушок звет̃шалый, въ слабом допоможеню двигати был трвалый Діал. Волк. 60.

ДОПОНЯТЬЕ, *рн. Зрозуміння, остаточне засвоєння.*

XVII. Смышленіе: Сумма, мышленье, допонѧтье чого розумомъ, розмышленье Бер. Лекс. 152.

ДОПРАВКА, *рж.* **-ПРАВЛЕНЬЕ,** *рн. Правіж, доправа, справляння.*

XVIII. Помѣщики, пріискавшіеся до бѣглыхъ, брали бъ оныхъ за росписками... безъ доправки пожилыхъ денегъ Діар. Хан. 60. — Писалемъ... о доправленню грошей покуховнихъ отъ шафара Дн. Марк. I, 34.— Пиво то єму отдается з доправкою на немъ всего кошту ib. VI, 319.—И в том рады вспокойного вышепомянутих грунтовъ держаня и доправки на отвѣтчику, сотнику Гулаку, приговоренних денег... с полковой переясловской канцеляріи декрет видан Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 50 (1745).—Для доправки впредъ на отвѣтчику тихъ денегъ сей декреть жалобливому данъ С. і Р. 19-б.

ДОПРАВЛЯТИ, -ПРАВИТИ, *дс.* 1. *Доводити, -вести, -проваджувати, -провадити.*

XV. Посла Глѣбъ кнзь игумена... Поликарпа и Семеона игумена... до Вышегорода велѧ има доправити Володимира до Киева Ип. 546 (1171). —Црь... преставѧ к немоу (Володимеру) моужь свои и посла єго Казимироу в Лѧхи велѧ ємоу доправити Галича ib. 666 (1190).—Не могу от рати своєи ѣхати, се хожю в земли ратнои, а кто ми доправить рать мою домовь ib. 874 (1274).

2. *Правити, виправити, справляти, справити (довг).*

XVII. Остатьку своєго долгу пнъ Стефан повинен будет доправыти на самом Анъдрѣю Петличном Ак. Полт. Гор. Ур. III, 3 (1682).

XVIII. За оний дворъ, належачій минѣ, на владѣлцяхъ доправити... рублей по шисть Быт. млр. обст. 339.—Старшина тамошняя для Козаковъ... роздавали свои (гроши), для того, чтобъ у ихъ съ лихвою доправить Діар. Хан. 9.—Полковникъ... приказалъ зъ ратуши Воронѣжской доправити муки ржаной 214 четвериковъ Журн. Дан. Апост. 101. — Демянъ... привезлъ доправленнихъ денегъ отъ должниковъ того полку 170 р. а еще не доправилъ 120 р. Дн. Марк. III, 15 (1730).—Позичить велѣлъ на 150 р., якихъ доправить на должникахъ нелзя за скудостію ихъ ib. 42. — Корнѣю велено доправлять побор по прошлогодному ib. IV, 297. — Тогда уже все доправить суд на упрямомъ з навязкою, то єсть ниву и из ниви користъ С. і Р. 36-б.

3. *Доводити, довести, доказувати, доказати.*

XVI. И на томъ тая старица бралася къ присязѣ, хотячи того сумнѣньемъ своимъ доправити, ижъ такъ много єй на томъ тестаментѣ было отписано Ак. ЗР. III, 49 (1553).

4. *Кінчити, скінчити, докінчити, доконати.*

XVII. Почали доправляти церкви во Іерусалимѣ Рук. Хрон. 156.

XVIII. Твоѧ то єс, цру, полата и тобѣ то мала быти, которую то тобѣ твой меш'теръ Ѳома збудовалъ за твои три тисѧчи. Але ты не годен еще такои свѣтлости и препыш'нои полаты: не щобыс' доправил, але то еще и єсь того своєго меш'тера изневажал Пам. укр. м. III, 123 (Рк. Тесл.).

ДОПРАВЛЯТИСЯ, *дс.* 1. *Див.* **Доправляти 2.**

XVII. До мене пришла оного (золотого) доправлятися Кн. Мѣск. Полт. 38 (1693).

XVIII. Своєго доправляйсѧ, роду не чужайсѧ Клим. Прип. 267.—Бурмистръ... почалъ доправлятся прогоннихъ денег Кн. Нос. 7.

2. *Бути справлюваним, виправлюваним.*

XVIII. Кождая застава и долгъ хочъ и чрезъ давность земскую доправлятися мѣеть на кредиторахъ и потомках єго Стат. 55-б.

ДОПРАВОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Домагатися.**

XVIII. Маршалокъ... от всего жолнѣрства полского, заслужоной платы себѣ доправовавшагося, умедлѣвший... радился з своєго войска началниками Вел. Сказ. 243.—Войска коронніе и Литовскіе въ Украину нѣгди неповинни бывати... и доправоватися хлѣбовъ въ повѣтахъ Літ. Вел. II, 228.

ДОПРОВАДИТИСЯ, *дс. Бути доставленим, довезенним.*

XVIII. Сими часи многоє воєнних припасовъ и хлѣбнихъ запасовъ число на тужж воєнную потребу, якъ до Сѣчи Запорожской, такъ и до города Таванского маєтъ допровадитися Літ. Вел. III, 432 (1697).

ДОПРОВАЖАТИ,-ВАДИТИ, *дс. Доводити, -вести, приводити,-вести, доставляти,-вити.*

XV. Да проводимъ ю (лодью) сквозѣ всѧко страшно мѣсто... и допровадимъ с куплею ихъ по здорову Ип. 26 (912).—Ярославъ... допровади ю (княгиню) до Гомья ко Изѧславу ib. 502 (1159).

XVI. Просилъ єсми ихъ милости, абы... тело моє до гробу, водле пристойности, допровадити рачили Арх. ЮЗР. I, I, 24 (1570).

XVII. Допровадь ю щасливе до вѣчной отчизны Транкв. П. Мн. 47.—Єго потаємне допровадилъ до замку Рук. Хрон. 366.—Мене

также нехай той же Господь Богъ отъ крвавои руки тыхъ злыхъ людей уховаєть, и здорово до Пана моего допровадить Крон. Боб. (др.). 290.

XVIII. Допровад мя до города Ал. Тиш. 74.—Владѣтель Волоскій зъ ними виправилъ приказавши, аби, сюда ихъ допровадивши, знову вскорѣ назадъ возвращался Літ. Вел. III, 425.—Татаре... що напали брали... тилко ясиру набираючи, колко могли допроважати оного ib. IV, 11 (Пов. 1728).

ДОПРОСЪ, *рм.* (рос.). *Допит.*

XVIII. Нѣкоторые сотняне... вязення терпят за тое, къ допросамъ въ Канцелярію водимы Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 110 (1727).—Тѣми дворомъ, огородомъ и гайкомъ онъ, Рустановичъ, владѣлъ, что показали допросомъ старожиліє Стовпязкіє козаки Арх. Мот. 40 (1739).

ДОПРОШАТИСЯ, -ШОВАТИСЯ, -СИТИСЯ, *дс. Просячи домагатися, випрохувати, випросити,доблагати, виблагати.*

XVII. Отецъ ректоръ одыймуєть отъ васъ кгрунты ваши старинныи... и въ томъ нашоѣ собѣ допрошуєтеся обороны Ак. ЗР. V, 193 (1686).—Может чогос у его допроситес Прот. Полт. С. II, 257-б (1694).

XVIII. Агрипина... допрошувалася неотступне до суду Прот. Полт. С. II, 318-б (1704). — О виправѣ повторной пословъ до Короля, допрошаючися крайной резолюціи на свою прошлорочную инструкцію Літ. Вел. II, 236.—Виправилъ.... пословъ ... приказавши имъ на прошлорочную свою инструкцію совершенной у Короля и Рѣчи посполитой допроситися резолюціи ib. 239.

ДОПРОШОВАТИ, *дс. (рос.). Допитувати.*

XVIII. Допрошувалемъ его (канцеляристу) о подлиномъ... указѣ Кн. Нос. 29-б.

ДОПСОВАТИ, *дс. Зіпсувати вкрай.*

XVI. Крестъ... антихристь допсуєтъ а, яко церемонію непотребную, до конца згладитъ Унія гр. 163.

XVII. Чого мужики околичніє въ будинку не допустошили били и не допсовали Арх. Мот. 132 (1688).—Чого градъ не допсовалъ, то саранча докончила Літ. Рук. 32.

ДОПТАНЬЕ, *рн. Топтання.*

XVII. Кланяемъ ся Ногамъ, котрыє ходили и землю доптаньемъ своимъ посвятили Хр. Пасх. 172.

ДОПТАТИ, *дс.* 1. *Топтати.*

XVII. Бѣдный позосталыє от серпа колоски ногами допчет Рад. Ог. 33.—Мы по земли допъчучи земли ся не дотыкали Каз. № 32, к. 128-б.—Допчи жъ, воєводо небесный, того аспида Дм. Рост. 104 (1697).

2. *Зневажати.*

XVIII. (Человѣкъ) власне жартъ чинитъ съ Бга милосердіє его допчетъ Науки парох. 9.

ДОПУЛНЫЙ, (Дуполный?),*прикм. Дупляний.*

XVIII. Пчоли у футорѣ Гамал. 146, въ томъ числѣ старой 83, молод. 61, да у людей 2, въ томъ же числѣ допулнихъ старихъ 20, а молод. 14 Дн. Марк. III, 312.

ДОПУСКАТИ, ДОПУСТИТИ, *дс.*1. *Дозволяти, дозволити, не противитися, допуст давати, дати.*

XIV. Вѣдомо чинимъ... аже єсмо допустили садити село Княжую Луку, на сыромъ корени, у Подолской земли Ак. ЗР. I, 22 (1383).

XV. Ачъ быхмо и хотѣли то вчинити для нашого брата, ино панове рада наша и вся земля никако не хотять того дозволити и допустити Ак. ЗР. I, 156 (1496).

XVI. Ачь-колвекъ не дозволено было Руси церквей будовати, але тыми разы король его милость то имъ допустилъ Ак. ЗР. I, 348 (1503).

XVII. Мнѣ до сего часу оулацнітися недопустили свѣтскыє стараня О сл. Дав. 30.—Допустѣте дѣтемъ приходити ко мнѣ Кн. о Вѣрѣ, 83.—Бгъ злому дхови допустил' тѣло првдного Іова поразити Гал. Кл. Раз. 490.—И инших незличоных плякгъ своих бозьскихъ допускавъ гъ бо и допускаєть на всѣхъ збродливых мешканцов земных Єв. Реш. 173.—Шіянъ... почалъ былъ собѣ копати жерело, але му чернцѣ не допустили Ак. Мг. м. 321 (1671).—Печать недопускаєтъ изъвлѧти того, що в листѣ под нею ест написано Гал. Гр. Розм. 28-б.—И теперъ єсте-смо слуги твои, на томъ—не допустити броду неприятелеви до твоєи Земли Крон. Боб. (др.) 285.—Прошу вас, гдинове мои, допустѣте мнѣ зновоу вернути сѧ на оный свѣтъ Пам. укр. м. III, 115 (Перемиськ. Прол.).—Знай и слыши кождий за длѧ чого то Бгъ добротливий допуститъ антихристови родитисѧ въ плотъ чловскую Рук. № 202, к. 190.

XVIII. Поляки... сватства зъ господаремъ волоскимъ умислили не допустити и возбранити Вел. Сказ. 60.—Того сѣна не допустили забрать и позворочивали з возовъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 90 (1752).—Не повиненесь допускати, абы мала передъ тобою стояти з одкритою головою Полѣт. 51. — Допусти ми, нехай сѧ потѣшу над нимъ Пам. укр. м. I, 265 (Рк. Тесл.).

2. *Пускати, пустити, не заборонятиприходити.*

XVI. До насъ допустите люде ваши и дайте намъ знати о дѣлѣ вашомъ Ак. ЮЗР. I, 141 (1558).—Презвитеровъ а ни слуги ни одного ку его милости отцу владыце, также жадное ведомости, а ни хлеба и воды въ дворъ его не допустилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 85 (1591).

XVII. Злыи духове на повѣтрю дшу члчую задержують, гамують и не допускають до неба Єв. Реш. 436.

XVIII. А ми сюди аггловъ не допускаймо, потухи имъ не даваймо Сл. о збур. п. 150.

— мѣсца, *дати місце, поступитися місцем.*

XVII. До пекла ся спустилъ и княжа темности мѣсца му допустилъ Хр. Пасх. 167.

ДОПУСКАТИСЯ, ДОПУСТИТИСЯ, *дс. Чинити, учинити, дозволяти, дозволити собі чого.*

XVII. Грѣховъ допускатися каюся Гал. Кл. Раз. I, 18.—Абысмо слуги твои, таковой злости допуститися мѣли Рук. Хрон. 29.—Ориген... великих блудовъ допустился Крон. Боб. 258-б.—Штожъ зъ того, любъ ся я днесь допушчу до злого? Суд Бож. 301.

XVIII. Длѧ чогожъ мы часомъ грѣху допускаемсѧ? Сѣмя Сл. Б. 10.—Якими смыслами телесными тых грѣховъ допускаемся? Собр. Прип. 151.

ДОПУСКЪ, *рм. Допуст, допущення, перепустка.*

XVIII. Писано... доношеніе о допуску Голенковскаго... и Жиловича, жебы имъ подорожніе и жалованья видано Діар. Хан. 26.

ДОПУСТНОЕ, *рн. Плата за допуск.*

XVI. Старостѣ допустного онъ, кторы купуеть, копу маеть дати Ак. ЗР. I, 223 (1501).

ДОПУСТОШИТИ, *дс. Спустошити вкінець, кінчити пустошити.*

XVII. Шпитал... по уступеню козаковъ, которого козаки не допустошыли, самъ его мил. остатъка допустошыл Арх. ЮЗР. III, IV, 264 (1649).—Чого мужики околичніе въ будинку не допустошили били и не допсовали Арх. Мот. 132 (1688).

ДОПУСТЪ, *рм. Допущення; воля, вирок (божий) в християнській релігії.*

XVII. Вшелѧкий на насъ бжій допустъ влчне пріймуймо Єв. Вил. 58.

XVIII. Же оудастсѧ заздрости отѧти от насъ, допустомъ Бжіимъ землю, такъ намъ Нбо зостанетсѧ Сѣмя Сл. Б. 107.—Зъ покорою пріймайте все тое, яко допустъ Бжій на васъ от Бга Науки парох. 135.

XIX. Оукараю васъ голодомъ и страшною вѣною и розличними допустами Пам. укр. м. IV, 68 (Рк. Угнів.).

ДОПУЩАТИ, *дс.* 1. *Див.* **Допускати** 1.

XVI. Повинность оная... отповѣдати за кого вышшого, а шафовати чіимъ умысломъ не допущала Отп. кл. Остр. И. II. 379.

XVII. Гвалтити жаденъ Ксіонже нехай не допущаеть Тит. 269 (П. Могила, 1632).—Бгъ тылко ест «негатива етъ пермѣссива кавза» заборонѧючаѧ и допущаючаѧ причина Гал. М. Пр. 204.—За грѣхи гдь члкови хоробу допущаеть Єв. Реш. 207.—Тамъ позасѣдали. не допущаючи переходу табуровѣ лядскому Літ. Сам. 10.

XVIII. Гсди... допущай такое зло тебе незнающимъ Клим. Вірші, 10.

2. *Див.* **Допускати 2.**

XVII. Посолъ Турецкій скаржилъ на него, що Татарувъ билъ, ялъ и до Полщи не допущалъ Літ. Льв. 234.

XVIII. Орсацкимъ правомъ сѧ заказуе, штобы лышинь єдень з дачимъ сѧ гледавъ, а других допусчавъ Урб. 64.

ДОПУЩАТИСЯ, *дс. Див.* **Допускатися.**

XVII. Правая покута ест... не допущатися того чого бысмо плакат мѣли Каз. № 32, к. 13.—З' пянства допущаются грѣховъ смертелныхъ Рад. Ог. 6.

ДОПУЩЕНЬЕ, *рн. Див.* **Допустъ.**

XV. Пакъ ли жъ бы то ся стало зъ допущенья Божьего Ак. ЗР. I, 210 (1500).

XVI. Мене на той дорозе, зъ допущеня Божого, часъ смертный поткати могъ Арх. ЮЗР. I, I, 32 (1571).—За грехъ свой, альбо зъ Божого допущенья... въ дорозе... животъ свой скончалъ Кул. Мат. I, 76 (1600).

XVII. Былъ з допущеня бжего попал в неволю поганъскую Ак. Полт. Гор. Ур. I, 203 (1670).—Іову Праведному за допущен'емъ Бжіимъ діаволъ великіи злости чинилъ Гал. Боги пог. 1.—Хмелницкій... оное войско розгромилъ з допущенія Бозского Літ. Сам. 10.

XVIII. Чародѣе през Сатану старатися звыкли. 1: О вѣдомость рѣчей потаемныхъ. 2: О допущеніе на людей хоробы, албо оутрату Фортуны Собр. Прип. 105.—Малъ тер'пѣти напасти и кар'ности из допущенѧ бжого Пам. укр. м. I, 264 (Рк. Тесл.).—Зав'ше злый доброго ненавидит через допущенѧ діавол'ское ib. 318.

ДОПХАТИ, *дс. Пропхати, протиснути.*

XVII. Азали мене людство оное межи собою допхают тамже в церковъ Єв. Реш. 306.

ДОПЫТОВАТИСЯ, -ПЫТАТИСЯ, *дс. Розпитуватися, розпитатися, питаючи довідуватися, довідатися.*

XV. Одва сѧ допытала в жидов Чет. 1489 р. к. 20-б.

XVI. Стрый рожоный мужа твоего, певне ся того выведал и допытался Арх. ЮЗР. VIII, III, 369 (1583).

XVII. Авраамъ... допытуется таемницъ Дм. Рост. 16 (1693).

ДОПѢРО, *присл.* (пол. dopiero з toperwo). *Тепер тільки, іно що.*

XVI. Нуж коли еще на тое сухояденіе впрешся, твоеж допѣрож собѣ на пекло совите заробиш Рук. Муз. № 513, к. 44.

XVIII. Замкнулъ допѣро и оніе жвавіе устнѣ свои Літ. Вел. I, Прил. 43 (1622).—Бывшая прежде любовъ твоя къ намъ згаснула, взаемъ допѣро и наша къ тебѣ гаснетъ ib. II, 344 (1673).—Допѣрожъ кары, же бы имѣлъ кто себѣ, такъ якъ другимъ желати, свѣтъ того не бачивъ Сѣмя Сл. Б. 412.—Третого дня допѣро розвяжи и тоежъ самое прикладай и роби, що перше Укр. Госп. Пор. 69.

ДОПѢТИ, *дс. Досягти співом.*

XVIII. Тамъ васъ отсылаю, где чорный вюръ недорегочетъ, где чорный куръ недопоетъ Угр. Заг. 58.

ДОПЮРО, *присл. Див.* **Допѣро.**

XVII. Для которыхъ погрозокъ допюро мало што подданыхъ въ вышей меновеной маетности зостаетъ Гол. II. М. I, 392 (Вып. Жит. 1630).

ДО-ПЯНА, *присл. До п'яного стану, до хмелю в голові.*

XVIII. Напывшись допяна селъ онъ... галушокъ вечераты Прот. Полт. С. III, 21 (1747).

ДОПЯТИ, *дс. Див.* **Допинати.**

ДОПЯТИСЯ, *дс. Досягти, добитися.*

XVII. Ты зась яко милостник Цркви збытъ ревнивый, хотѣлъ и допѧлесь то яко не лѣнивый Тит. 16 (Митура, 1618).

ДОРА, *рж. Див.* **Дара** 1.

XVIII. Попы их (яблока) освѧтив'ши роздали вѣр'ным людемъ вмѣсто доры Пам. укр. м. II, 69 (Рк. Тесл.).

ДОРАДИТИСЯ, *дс.* 1. *Порадитися, засягти ради в кого.*

XV. Дорадивши сѧ есмъ тых старцов и росправил есмъ ихъ ЮРГр. № 49 (1419).—Мы дорадившисѧ с нашими кнзи... дали есмо ему за его вѣрную намъ службу село холопѧчь ib. № 84 (1451).

XVI. Дорадившися приятелей своихъ... просили есми Арх. ЮЗР. VIII III, 118 (1567).

2. *Учинити раду, урадити.*

XVIII. Дорадили ся май булъшіи попове, що бы убили Лазаря Поуч. Няг. 41.

ДОРАЗЛИВЕ, *присл.* (пол. doraźliwie). *Образливо.*

XVII. Доразливе и ущипливе въ томъ писаню мовитъ Ак. ЮЗР. II, 252 (И. Виш.).

ДОРАЗНЫЙ, *прикм.* (пол. doraźny). *Образливий.*

XVI.Назбыть доразныхъ словъ уживаетъ Хр. Фил. Апокр. 1024.

ДОРАЗУМѢВАТИСЯ, -РАЗУМѢТИСЯ, *дс. Див.* **Дорозумѣватися.**

XVIII. Чимъ онъ тажко будучи залтеровалній доразумѣватися моглъ, що объ немъ и иншіи мислять Літ. Вел. IV, 16 (Пов. 1728).—Тогда Филипъ доразумѣлся и взялъ у Алеѯандра кубокъ Ал. Муз. № 488, к. 27-27-б.

ДОРАХОВАТИСЯ, *дс. Долічитися, вирахувати, дійти рахуби.*

XVII. Зъ хронологіи дораховатися можемъ Арх. ЮЗР. I, VIII, 279 (Кн. о Вѣрѣ).

ДОРВАТИСЯ, *дс. Допастися до чого, ухопити що.*

XVII. Дорвет'ся якого пянцкого сосуда. такъ пилно в' немъ ищет' смрти Рад. Ог. 6.

XVIII. Кто коня, кто шабли, кто узды, кто кульбаки, кто воза, кто хомута, а кто и собаки или чего иного кто тилько дорвался, якъ найскорѣй за Вислу знову поспѣшался Др. Богд. Хм. 152.

ДОРЕГОТАТИ, *дс. Досягти чого реготом.*

XVIII. Тамъ васъ отсылаю, где чорный вюръ недорегочетъ, где чорный куръ недопоетъ Угр. Заг. 58.

ДОРЕКАНЬЕ, *рн. Див.* **Дорѣканье.**

XVII. Дореканье Настюхи о гроши Никиноровой Акт. Starод. кн. 96.

ДОРЕКАТИ, *дс. Див.* **Дорѣкати.**

XVII. Твердечи и дорекаючи Никипоровой, жебы отдала ей талярий сто и копъ шестдесятъ Акт. Старод. кн. 96.

ДО-РЕЧИ, *присл. Див.* **Рѣчъ.**

ДОРИСКАТИ, *дс. Доскакати, добігти.*

XVI. Самъ въ ночъ влъкомъ рыскаше; изъ Кыева дорискаше до куръ Тмутороканя Сл. о п. Иг. 36.

ДОРОБИЛО, *рн. Гніздо, кубло для квочки.*

XVIII. Надувся як доробило, що в нем сидят квочки Укр.-Р. Арх. IX, 55.

ДОРОБЛЕНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «доробити», докінчення роботи.*

XVIII. Дал я сюда приездившому золотару Матяшу на доробленне ронда штучки и пукліки Дн. Марк. IV, 155.

ДОРОБЛИВАТИ, ДОРОБИТИ, *дс. Докінчувати, докінчити (роботу).*

XVI. До тыхъ часовъ, поки али жъ они роботы замковое до конца части своее доробять Ак. ЮЗР. I, 116 (1542).—Тутъ вежа на угле отъ паркану: подъ шоста кгмаха ее уроблено, а полтретя еще кемаха с подсабитьемъ дороблювати Арх. ЮЗР. VII, I, 612 (1552).—Тотъ члкъ почалъ боудовати, а не може доробити Єв. Пер. 58.—Якъ доробило лихо, прорѣжутся и зубы Ак. ЗР. III, 172 (1574).—Ворота добрые нарядити и того всего, што не добудовано, доробити и кгонтами побити Арх. ЮЗР. I, I, 93 (1579).

XVII. Церков зо всѣм стала и дороблена Жит. Св. 183-б.

XVIII. Приказалъ дворнику: сискать клунниковъ чтобъ клунѣ доробыли Дн. Марк. III, 305 (1733).

— **рады,** *подати раду.*

XVI. Єму, яко своему хутнѣйшому богомольцу, доробишъ милостивоѣ своее рады и пособства дати рачишъ Ак. ЗР. IV, 83 (1595).

ДОРОБЛЯТИСЯ, -РОБИТИСЯ, *дс.* 1. *Роботою здобувати, здобути собі.*

XVIII. Зле есть нѣчого своего не имѣвши, служити другимъ, и доробл**ѧ**тис**ѧ** куса хлѣба Сѣмя Сл. Б. 383.

2. *Добиватися, добитися, досягати, досягти.*

XVIII. Можемъ вшакже латво то**ѧ** доробитис**ѧ** шасливости Науки парох. 103.

ДОРОБОКЪ, *рм. Зароблене працею, набуток.*

XVIII. Не хот**ѧ**тъ убогымъ зъ доробку своего и наименшои удѣлити ялмужны Науки парох. 34.

ДОРОГА, *рж.* 1. *Смуга землі або води, щоб відбувати нею подорожі, шлях.*

XIV. А по старымъ дорогамъ гостемъ поити куда хочеть ЮРГр. № 7 (1366).—Придалъ есми святому Іоану на Сомници землю зъ бортью, борть по великую дорогу Ак. ЗР. I, 27 (1399).

XV. У круглых лозъ где переходит дорога от зудечова к долінѣ ЮРГр. № 52 (1421).—От броду дорогою што идеть от зудечева к дѣдошичемъ ib. № 64 (1430).

XVI. А половци неготовами дорогами побѣгоша къ Дону Великому Сл. о п. Иг. 9.—Там же в дубровѣ за дорогою великою, которая идеть от Хренникъ до Тестрова Кн. Гродск. Луцк. 74 (1564).—Справедливый Господь въ всѣхъ дорогахъ своихъ Отп. кл. Остр. И. П. 382.

XVII. Путь: Дорога Бер. Лекс. 132.—Дорога—путь Синон. сл.-р. 22.—Идеть зъ мѣста ку Демидову до дороги гостинца Бѣлогородского Ак. ЮЗР. II, 18 (1605).—До дуба товстого дорогою на узлѣсе Прот. Полт. С. II 260 (1694).—Заступилъ єму (Валааму) ангелъ з мечем на дорозѣ Крон. Боб. 58.

XVIII. Округъ сотничій футоръ обехавши знову къ оному приблудились, потому что дороги не було и серенъ великій палъ Дн. Марк. I, 177 (1724).—Санна**ѧ** пануетъ дорога Ірм. 193-б.—Ступай коню дорогою Рук. К. У. № 21, к. 8.—Вжа стоитъ край дороги Пер Укр. Лир. 7.—Ой бѣда, бѣда, мнѣ чайцѣ небозѣ, що вывела дѣти при самой дорозѣ ib. 11.

2. *Подорож.*

XVI. Пришолъ до мене приятель мой з дорогы а не маю ш'то быхъ положилъ пред него Єв. Пер. 49.

XVII. Ректор их Госцький, маючи перед собою дорогу на рочьки кгродские Луцкие априлевые... ехалъ Гол. II. М. II, 271 (П. Мог. 1643).—Встан а поживай... ижъ бо далекую дорогу маєш Жит. Св. 543-б.—Рурикъ хотѣлъ ити зимою, але Святославъ дорожинею хлѣба отмовилъ тую дорогу Крон. Соѳ. 195.—Уже мнѣ, вижу, стелется дорога з сего земного подолу до Бога Др. Ол. Ч. Б. 177.—Настюха... заносила до повороту з дороги мужа своего оповедане на Овдотю Акт. Старод. кн. 8 (1693).—Я ж тобѣ буду товаришъ в дорогу Интерм. 80.

XVIII. І лѣпшъ бы никому доброму дороги не знат' да при безпечности в дому всегда пробуват' Клим. Вірші, 20.—Хмелницкий... чинилъ пилний поспѣхъ въ своей дорозѣ, такъ, ижъ у Казикерменѣ Днѣпръ переправивши, пятого дня станулъ въ Сѣчи Запорожской Вел. Сказ. 28.—Поклонъ отдаю в дорогу отижаю Рук. К. У. № 21, к. 12.—(Єпископы) берут за Матерью Мура Стаго, и на дорогу в' пресланю его, и тое называють: Виаліа, то естъ: Подорожное Собр. Прип. 58.—Архипа и другихъ о ихъ дорозѣ стали допрашивать Дн. Марк. III, 315.—Утрудив'ши с**ѧ** из дороги сѣвъ собѣ при єдной студни спочивати Пам. укр. м. I, 247 (Рк. Тесл.).—Єдучи в дорогу на поляхъ становился и въ збожу шкоду учинилъ Стат. 38.

3. *Засіб осягти що, спосіб дійти куди.*

XVII. Блазненый: Омылний, не безпечный, который з дороги з'водит' Бер. Лекс. 7.—И многіи пойдут вслѣдъ ихъ нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ Копист. Пал. 315.—Мовил, же былъ на дорозѣ збавленi**ѧ** Гал. Гр. Розм. 27-б.—Сщеники... людей научали дороги правдивои Крон. Боб. 117-б.

Въ дорозѣ, на дорозѣ, *під час подорожі.*

XV. Кони мои не могоуть, аже ми боудеть нынѣ поѣхати то толико ми боудеть на дорозѣ остати Ип. 640 (1185).

XVI. Богъ... смертельнымъ мене, на той дорозе, наведити рачитъ Арх. ЮЗР. I, I, 39 (1571).

XVII. Ростиславъ... пошолъ к Новгороду и захорѣлъ въ дорозѣ Крон. Соѳ. 155.—Посла въ дорозѣ поймано, же не дошолъ до Цесара Крон. Боб. (др.). 297.

XVIII. Укриватися въ дорозѣ не било чимъ Гр. Барск. IV, 34.—Коли был на дорозѣ, обрѣкал сѧ Єфтай нбсному Бгу тыми словы Пам. укр. м. I, 336 (Рк. Тесл.)

Не з дороги, *не до речі, не пасує.*

XVII. Не з'дороги ту повѣсти о просфорѣ Кн. о Вѣрѣ, 266.—Не з'дороги учинити слово отповѣди противко огневи чистителному О обр. 121.

Братися на дорогу, *збиратися їхати, лаштуватися до подорожі.*

XVI. Беручися на тую дорогу, до господаря короля его милости, ку Варшаве Арх. ЮЗР. I, I, 31 (1571).

Отправовати, чинити дорогу, *ходити, іти, подорожувати.*

XV. Будет собѣ назад дорогу чынити до земли молдавскоєи ЮРГр. № 87 (1454).

XVII. (Плетенецкій) много трудныхъ небезпечных дорогъ отправовалъ Тит. 119 (Копист. 1625).—До розныхъ... мѣстъ отправовалъ Хс дорогу, научаючи людей вѣры Гал. Кл. Раз. 43.—Жебы бременнаѧ невѣста поклоны била, або дороги на мѣстца стыє отправовала, неразмыслный судъ Іерейскій Шумл. Зерц. 50.

ДОРОГО, *присл. У великій ціні.*

XVIII. Осмачка житного и пшеничного борошна была по осмъ талярей и дорогшей Літ. Вел. III, 544.

ДОРОГОЗБУДОВАНЫЙ, *прикм. За велику ціну збудований.*

XVII. Церковъ бжая дорогозбудованаѧ станула Єв. Реш. 268-б.

ДОРОГОСТЬ, *рж. Ціна, вартість; велика ціна, дороженеча.*

XVI. Войтъ зъ бурмистры и радцами подлугъ дорогости маютъ и мѣру встановливать Ак. ЗР. II, 91 (1511).—Покутными корчмами не одъно шкода его милости господару, але и речы-посъполитой дорогость в жывности и зънищенє убогихъ людей Пам. КК. II, 545 (1557).

XVII. Крушецъ щирого золота, всѣ круш'цѣ цудностю и дорогостю перевышаетъ и переходит' Бер. Лекс. 52.—Многоцѣнность: Дорогост', коштовность ib. 80.—Дорогость—многоцѣнность, честность Синон. сл.-р. 22.—Братия теды взыраючи на дорогость каждой речи отъ десятка золотыхъ на рокъ чиншу оному наняти не хотѣли Арх. ЮЗР. I, XI, 127 (1637.).—Хощете дорогость того Бжого карбункула Андреѧ стого познати Рад. Ог. 642.—Дорогости дши твоей... запоминаешъ Каз. № 32, к. 140.

ДОРОГОЦѢННЫЙ, *прикм. Дорогої, високої ціни, коштовний.*

XVII. Олѣіокъ дорогоцѣнный и Стый хорому приложити жадаєтъ Тит. 156 (Копист. 1625).—Члкъ... нѣѧкимись убюрами дорогоцѣнными и сличными приоздобленъ бываєт Тр. постн. 669.—Олга.... дала Стѣйшому Патриарсѣ много золота и каменей дорогоцѣнныхъ Жит. Св. 520-б.—(Іерусалимъ) дорогоцѣнным каменіем оздобленый, дивными перлами осаженый Єв. Реш. 204-б.

XVIII. Сосуди дорогоцѣнніе Пелгр. Ип. Виш. 46.

ДОРОГЫЙ, *прикм.* 1. *Що має велику ціну, цінний, коштовний.*

XIV. Губка далъ шюбу свою куничюю дорогимъ сукномъ брунатьнымъ пошита за 5 гривенъ ЮРГр. № 13 (1378).

XV. Москва тежъ вся, которой было тысячей двѣ, отъ злота соболно въ дорогихъ шатахъ убраны стояли пречъ въ тылу Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVI. Медъ прѣсный бываєтъ дорогъ Ак. ЗР. II, 91 (1511).

XVII. Жадного шацунку не можетъ члкъ учинити за дшу свою, которая єст дорожшая нѣж увес свѣтъ з марностю своєю Єв. Реш. 28-б.—Ямъ уже взяла немало рѣчий дорогихъ которіє у мене были в схованю Рук. № 0. 4°. 86, к. 55-б.—Не моглем' лѣпшого и дорогшого вынайти волочебного яко кокошъ Рад. Ог. 32

Дорогый камень, дорогое каменье, *коштовний камінь, коштовне каміння.*

XV. Въскова на ню (на икону) боле 30 гривенъ золота проче серебра, проче камени дорогого и великого жемчюга Ип. 482 (1155).

XVI. Топазия—дорогия камнее Лекс. 8.

XVII. Кроль Перскій, учынил собѣ нбомѣстерноє, з' злота и з' дорогого камѣнѧ Гал. Н. н. (пр.) Аг.—Єстъ дорогимъ каменемъ Хс Гал. Кл. Раз. 395.

XVIII. Перемѣнивъ... камычки в' дорогоє камѣнѧ Пам. укр. м. III, 80 (Перем. Прол.).—Крест... з каменцами дорогими Дѣло о реп. Ак. 14.

Дорогый рокъ, *рік, коли велика дорожнеча.*
XVIII. Отцемъ его у Степаненковъ еще дорогого року купленное невѣдать за що Дн. Марк. II, 38.—Если... будетъ дождъ, позного и дорогого пришлого року сподѣвайся Пр. Госп. 9.

2. *Любий, милий.*
XVII. О... моя найдорожшая дѣвица Рук. №0. 4°, 86, к. 56.—(Законники) Бгу тымъ дорожшими и милшими стаютсѧ длѧ любви бжой Домецк. 50.

ДОРОДНЫЙ, *прикм. Гладкий, тілистий.*
XVIII. Обосладъ его виномъ, медомъ и стома дородними яловицами Вел. Сказ. 82.

ДОРОЖАТИ, *дс. Давати ціну, вартість.*
XVII. Думитрій Коматен Булкгарскій и Іоаннъ Китрійскій Єпспове, которыи Латиником в своих писмах нѣшто не дорожают Кн. о Вѣрѣ, 277.

ДОРОЖЕЙКА, ДОРОЖЕНКА, *ржс. Здрібн. від «дорожка», доріженька.*
XVIII. Скажижъ минѣ милейкая дорожейку на шлякъ Рук. К. У. № 21, к. 9.—Якъ прииду з дороженки, будешъ мя витати іb.

ДОРОЖЕТА, *ржс. Див.* **Дорожнета.**
XVII. Под час дорожети десят талярoв Герасимови подано Прот. Полт. С. II, 140 (1686).

ДОРОЖИНА, *ржс. Доріжка, дорога.*
XVII. Идучи... дорожиною ажъ до гребли и млына ставу названого Ступного Пам. КК. IV, I, 71. (1637).

ДОРОЖИНЯ, *ржс. Див.* **Дорожнета.**
XVII. Выкупучи збожья гостей переѣждчихъ до дорожини, а тубылцовъ до голоду приводять Ак. ЮЗР. II, 13 (1601).—Рурикъ хотѣлъ ити зимою, але Святославъ дорожинею хлѣба отмовилъ тую дорогу Крон. Соѳ. 195.—Богачъ... в дорожиню гумна свои отворити готуетсѧ Єв. Вил. II, 158.

ДОРОЖИТИСЯ, *дс. Велику ціну правити.*
XVI. На потребу хотя найголовнѣйшую Речи Посполитой дорожитися звыкли Хр. Фил. Апокр. 1718.

ДОРОЖКА, *ржс. Здрібн. від «дорога», стежка.*
XVIII. Мои стежки—дорожки да позарос(та)ли Пер. Мат. I, II, 182.—Оніє (жилки) напримѣръ променей отъ центра циркула происходящихъ, толко та рознь, что трома разними дорожками произведени Дн. Марк. II, 254.—Чрезъ оную в Козловъ и Леляки лежачую дорожку промежъ поля Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 143 (1764).

ДОРОЖНЕТА, ДОРОЖНОСТЬ, ДОРОЖНЯ, ДОРОЖЪ, *ржс. Велика ціна на що; час коли все буває дороге.*
XVI. У збожью неурожаи, голоды великие дорожъ сильная Кул. Мат. I, 55 (1588).
XVII. Дорожня была: жито было по золотыхъ 9 колода Літ. Льв. 234.—Прошълих годовъ подчасъ дорожнети попалем билъ у вину за проступъство мое Ак. Полт. Гор. Ур. I, 104 (1657).—Дорожнета великая была и на хлѣбъ и на соль и на сѣно Літ. Сам. 22.—Наступила дорожнета лихая року 1650 Літ. Хм. 81.
XVIII. З долгого королевского мешканя зачиналася на кормъ дорожнета и кгданчапамъ прикрост Вел. Сказ. 149. — Наступила дорожнета хлѣба, а за нею почался заразъ и голодъ Літ. Вел. III, 511.—Денегъ... толко есть третяя часть при мнѣ; много стратилемъ дорожнетою купуючи Арх. Сул. 48 (1726).—Саранча... все поила и оттого дорожнету учинила Сб. Лѣт. 35 (Кр. оп. Млр.).—Мѣрили бъ совѣстно такожъ в шинкахъ мѣрою урядовою по размотренію дешевости любъ дорожности учиненною всякій напитокъ установленною з' уряду ценою Стат. 37.

ДОРОЗУМѢВАТИСЯ, -МѢТИСЯ, *дс. Догадуватися, догадатися, міркувати, зміркувати, розумом доходити, дійти, домислятись, -мислитись.*
XVI. Снаднѣ того дорозумѣтися можетъ, якій естъ того скарбу великій недостатокъ Ак. ЮЗР. II, 172 (1571).
XVII. Чогомъ се я дорозумѣти не могъ штобы за причина хоженя его въ домъ мой Арх. ЮЗР. VIII, III, 524 (1607).—Дорозумѣваемся причины, же живого его еще загребли Діар. Фил. 154. — Дорозумѣватисѧ можем, иж не иншаѧ, тылко таѧ Рад. Ог. 377.
XVIII. Пропалъ Чигринъ и остатокъ тогобочной Украини для неслушности и коварства Ромодановского... яко зъ гисторіи вишше описанной дорозумѣватися мощно Літ. Вел. II, 466.—О чомъ хочай и они Ляхи такожъ дорозумѣвалися, однакъ... виправили до Хмелницкого знову Киселя іb. IV, 54 (Пов. 1728).

ДОРОЗУМѢТИ, *дс. Довідатися, дізнатися.*
XV. Ачъ естли дорозоуміемъ какое зло отъ какыхъ ихъ милости непріятелевъ, мы имаемъ имъ дати знати Ул. Мат. 174 (1499).

ДОРОСЛЫЙ, *прикм. Що досяг певних літ, дійшлий.*
XVI. Помножене вѣри през слухане слова Божего от Бога нам бывает данно, то ест дорослым Катех. 72.
XVII. Апостолове безъ личбы дорослыхъ дѣты крестили Арх. ЮЗР. I, VIII, 175 (О обр.).—Хто з Жидов або з' татаръ и иныхъ невѣрныхъ

дорослый лѣтѣ хотѣлъ креститися, первѣй бы его вѣры научили Кн. о Вѣрѣ, 85.—Дорослые безъ шлюбовъ живуть Діар. Фил. 89.—Господаръ мѣл' цорку дорослую Гал. Н. н. 29.—(Іоанъ) будучи дорослым... понял собѣ жону Єв. Реш. 222-б.

XVIII. Прилучаетсѧ много дорослых дѣвъ видат': и тых що уже нихто неберетъ оглядат' Клим. Вірші, 72.—Женъ или дѣтей дорослихъ наказиванно безъ милости Листи Конт. 26.—Материстое имѣніе себѣ незаписанное сину дорослому или дочерѣ замужней не зачитуючи к своему имѣеть отдати Стат. 37-б.

Дорослые лѣта; дорослый вѣкъ; *повні літа.*

XVII. Не тылко в' лѣтехъ дорослыхъ, але и в' лѣтехъ млднческих спротивлѧлъ св. Сава тымъ дшевным непріѧтелемъ Рад. Ог. 695.—Не маючій лѣтъ дорослихъ Рук. Хрон. 308.

XVIII. Крестил'ся... в' дорослом вѣку Собр. Прип. 11.

ДОРОСТАТИ, -РОСТИ, *дс.* 1. *Доходити, дійти дозрілого віку.*

XVII. До взросту дѣтей моихъ, которые кгды дорoстутъ, жебы имъ волно свою батковщину откупить, варую Акт. Старод. кн. 63.

2. *Доходити, дійти певного віку.*

XVII. Упросилъ Єлену, матку Лешкову, жебы ему позволила кролевство держати покы, доростет Лешко двадцати лѣтъ Крон. Полск. 369.—Дария... праве уже доросла мужа Жит. Св. 72-б.

— **лѣтъ, въ лѣтехъ;** *виростати, вирости, доходити, дійти повних літ.*

XIV. А коли доростуть (дѣти) лѣтъ, тогды хотять личьбу имѣть отъ своего опекальника всего своего имѣнія Ак. ЗР. I, 17 (1347).

XVI. Дѣвочъка Настася лѣтъ доростает Арх. ЮЗР. VIII, III, 103 (1565).—Кгды дети пана Юхновы летъ своихъ доростуть... такъ вси пенези, яко и листы его, свещенникъ Суходолский, въ целости, при людяхъ добрыхъ отдати маетъ ib. I, I, 78 (1579).

XVII. Скарбы своѣ и захованыи маетности тогды сном своимъ открываютъ, гды обачатъ, же дорослн въ лѣтехъ и выступковъ дѣтинном роспусты позбыли Тит. 288 (П. Мог. 1632).—Подкова, воевода Волошскій, доросши лѣтъ своихъ... самъ на воеводствѣ осѣлъ Сб. лѣт. 76 (Кіев. Лѣт.).—Доросши дитя лѣтъ, на пущи мѣшкалъ Літ. Рук. 15.—Ґды дорослъ лѣт, родичи его умыслили женити Жит. Св. 1678 р. к. 24-б.

ДОРОСТЪ, *рм.*—**летъ;** *повні літа.*

XVII. На дорость летъ его паметаючи... все ему вцале доховавши, отдати Арх. ЮЗР. I, VI, 517 (1621).

ДОРОЧНЕ, *присл.* (пол. dorocznie). *Щороку щорічно.*

XVII. Певная немалая пенсыя от нас до скарбу его королевскои милости дорочне отдавана бывает Арх. ЮЗР. I, VI, 468 (1618).—Десятины дорочне давано левитом Кн. Рож. 60.

ДОРОЧНЫЙ, *прикм.* (пол. doroczny). *Щорічний, що кожного року припадає, річний.*

XVII. Маютъ... подлугъ постановленья, дорочную отдавати належитость Сб. Мат. Отд. III, 148 (1620).—(Строители) маютъ ся пилно старати, абы завше дорочные поставники были на свѣтилникахъ... На тіе поставники на воскъ повинни выбирати въ постъ великій доходъ дорочный, ставницу названную Гол. II. М. I, 242 (Уст. Вил. Бр. 1620).—По дорочномъ выслуханю рахунковъ съ приходовъ и росходовъ... изволися... чинъ обираня... начати Арх. ЮЗР. I, XI, 87 (1633).—Жидове ... мци свои дорочныи личити починали в осени Кн. Рож. 35.—Вшелякіе дорочные млтвы и памяти за змерлую Братію... обхоженые быти маютъ Стат. Полоцк. Бр. 19. — Волѣвъ ся зъ ними цезаръ згожаты даючи имъ дани дорочніи Рук. Хрон. 344.

XVIII. Кожному дорочного жолду по золотихъ полтретяста Літ. Вел. IV, 283 (Діар. Ок.).—Панъ обозный декляровавъ всеконечне одъехать в домъ... для дорочной отправуючойся в дому его церемонѣи Арх. Сул. 60 (1730).—Казаня на неделѣ Дорочніи РКПЛ. 68.

— **агнецъ,** *дари, раз на рік освячувані, в християнськім ритуалі.*

XVI. Въ дорочномъ агньцу, которого посветившы у великий четвертокъ въ церкви Греческой звыкли ховати,—але тежъ тамъ въ томъ сакраменте не целого Хрыста прыймуютъ? Антир. 749.

XVII. Аще же сщенникъ заложивши агнецъ дорочный, не имѣлъ бы Лѵтургіи... тѧжко согрѣши Шумл. Зерц. 45.

— **постъ, праздникъ, свято,** *роковий піст, рокове свято.*

XVII. Святыхъ постовъ дорочныхъ не постятся Наука о прот. ун. 26.—Уставленые сутъ от Цркве... чотыри Посты дорочные Тр. П. М. 259. — Три дорочныи празники або свѧта обходили жидове Єв. Вил. 122.—Соборъ ангельскій въ дорочномъ нынѣшнемъ празднествѣ, соборъ бѣсовскій—въ евангельской исторіи Дм. Рост. 94 (1697)

XVIII. На свято дорочное—св. великомученика Христова Георгія Арх. ЮЗР. I, X, 311 (1707).

ДОРѢЗАТИ, *дс. Зарізати до кінця.*

XVII. (Глѣба) посланники Святополковы забили, а его власный кухаръ пана своего Глѣба ножемъ дорѣзалъ Крон. Соѳ. 31.

ДОРѢКАНЬЕ, *рн. Докоряння, докір.*

XVII. Турбация стала за дорѣканя и одолженя Прот. Полт. С. II, 279 (1697).

ДОРѢКАТИ, *дс. Докоряти, закидати.*

XVII. Дорѣкали ему, яко християновъ изимая отъ християнского панства въ работу невѣрнымъ отдати хочетъ Літ. Сам. 236.

ДОСАДА, *рж. Кривда, прикрість, довада.*

XV. (Романъ) многия досады прия отъ Смолнѧнъ Ип. 617 (1180).

XVII. Досада: Iniуріа Кривда, несправедливость. Досада: Ковтумеліа потвар, досада ест' крывда спотвары походѧчаѧ: иногды значитъ досада, своѧ волѧ, роспуста, пыха, бута Бер. Лекс. 36.—Ярополкъ... не хотячи кровопролитія христіянского и суда Божого боячися, не выходилъ противъ ихъ, але волѣлъ на себѣ досаду понести Крон. Соѳ. 109.—Усмотрѣлъ есми памят также кривдъ и досад Лѣств. 22-б.

XVIII. За учиненние досади возному з' листами пол года вязення терпѣти Стат. 32.—Претерпѣвши несносніе досады отъ дожча, бездорожя, темноти ночной... прибылъ на силу въ 12-мъ часу Дн. Хан. 44.—Де были соборы, патріярхове, а теперь стогнуть, воздыхають хрестіане у всякуй неволи, и у досадѣ, и у робълюваню Поуч. Няг. 13.

ДОСАДИТЕЛНО, *прикм. Прикро, гостро.*

XVIII. Сѣрко... писалъ до Гетмана Дорошенка о томъ случаи, хочай коротко, але велми прикро и досадително, приписуючи все тое дѣяніе его Дорошенковой злобѣ и коварству Літ. Вел. II, 364.

ДОСАДИТЕЛНЫЙ, *прикм. Прикрий.*

XVIII. Вимовки Татарскія досадителныя Россіяномъ за подарунки Літ. Вел. III, 6.

ДОСАДИТЕЛСТВО, *рн. Прикрість, кривда.*

XVIII. Воеводамъ и ратнимъ людямъ быть не указалъ, понеже отъ нихъ многія ссори и досадителства были Літ. Вел. II, 189.

ДОСАДИТЕЛЬ, *рм.* (ц. сл.). *Хто робить прикрості.*

XVII. Досадител: укорител, зелживост выражаючій, або потварливый, потварца, полный крывды, албо который радъ кривдит. незвычайный, пышный, надутый, зневажитель, злорѣчачій Бер. Лекс. 36.—Ани досадителе, тоестъ злоречивыи, ани драпѣжници не одержатъ дѣдицтва Кролевства нбсного Гол. П. М. II, 468 (Кор. Н. 1645).—Прикро естъ житіе ваше пречстой Двѣ досадителѣ, пѧницѣ, драпѣжники Гал. Кл. Раз. 266.

XVIII. Отцу, мтре досадителіе, кумовъ своих нечтителіе, купци злодѣятеліе! почто возлюбисте тму, а свѣтъ остависте? Пам. укр. м. IV, 62 (Рк. Ярем.-Білах.).

ДОСАДИТИ, *дс. Посадити додатково.*

XVIII. Забарѣ приказовалемъ досадить високой лишини, а дробную повикопувать Дн. Марк. I, 208.

ДОСАЖАТИ, -САЖДАТИ, -САДИТИ, *дс. Чинити, учинити прикрість.*

XVI. Сия глаголяй, собѣ досаждаешь Отп. И. П. кл. Остр. 1665.

XVII. Досаждаю: зневажаю, Деспектую, зпотварѧю, крывжу, льжу, сромочу злоречу Бер. Лекс. 36.—Покиж васъ буду терпѣти, так' досажаючих' мнѣ и невѣруючих'? Єв. Калл. 450.—Поймавши слугъ его: досадили им и позабивали их Єв. Реш. 121-б.—Ущипливим важилася досадити словом без доводовъ певных Акт. Starod. кн. 18.—Абысмо... несварилисѧ и одинъ другому не досажали Єв. Вил. 30-б.

XVIII. Єдно едному вѣмъ может досаждати: и вшелякую распру о томъ справовати Клим. Вірші, 84.

ДОСАЖДЕНЬЕ, *рн. Прикрість.*

XVII. Якую барзо великую терпливост и досажденіе, безчестіе... от злых людей от своего сотвореніѧ приняв хс Єв. Реш. 34.

XVIII. Не моглемъ безъ жалю сердечного по сее время зоставати, вичитавши листъ вашъ, въ прошлихъ лѣтехъ, зъ великимъ укоренієм и досажденіемъ ко мнѣ писанній Літ. Вел. II, 295.

ДОСВЕДЧОНЫЙ, *прикм. Див.* **Досвѣдченый** 3.

XVII. Который то я злочынца досведчоный есть, же былъ перед судом его млсть пана Тимоха Алексѣевича Тр. Черн. Арх. Ком. 102 (1667).

ДОСВЕТЧАТИ, *дс.* (пол. doświadczać). *Див.* **Досвѣдчати.**

XVI. Дъля розознанья подъданыхъ войтъ маетъ мети шнур, однакое меры справеный и досветчоный, и часу мокърого альбо сухого жавъжды его лихътовати и досветъчати Пам. КК. II, 516 (1557).—Полно науки и доводовъ светыхъ отецъ, ясныхъ, поважныхъ и досветчоныхъ и велце оздобною мовою украшеныхъ найдется Отп. И. П. кл. Остр. 1113.

ДОСВИДЧИТИСЯ, *дс. Див.* **Досвѣдчатися** 1.

XVII. Кгды бы... досвидчил би ся того дозорця нашъ, теди позволяемъ ему той увесь товаръ забѣрать Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 61 (1654).

ДОСВИТЧЕНЬЕ, *рн. Див.* **Досвѣдченье.**

XVIII. Hei, a za czym y pry czym doswitczenia rycz hodna moia mysli nezładna Пер. Укр. Лір. 6.

ДОСВѢДЧАНЫЙ, *прикм. Див.* **Досвѣдченый** 1.

XVIII. Секретъ досвѣдчаній, которого зацній обиватель единъ в Украинѣ дознаетъ, бо хочай въ сусѣдствѣ товаръ падаетъ и его селѣ часомъ заразится, а на его оборѣ завше цѣлій товаръ Укр. Госп. Пор. 70.—Рѣчь албовѣмъ есть досвѣдчана, же небувае той день веселій, который немавъ веселого поранку Науки парох. 249.

ДОСВѢДЧАТИ, ДОСВѢДЧИТИ, *дс.* (пол. doświadczać). 1. *Потверджувати, потвердити доказами.*

XIV. Естли бы жидъ на имѣніе, або на листы пановъ знаменитыхъ пѣнязей бы позычилъ, а того черезъ свои листы, або печати досвѣдчилъ бы. мы жидови... имѣніе заставленое назнаменуемо Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVI. А которыи бы мѣлъ обмовляти братство и цехмистра, досвѣдчить на него в поли 1, в мѣстѣ 2,—на томь вины церковнои фунтъ кадила без жадного отпусту Арх. ЮЗР. I, VI, 52 (1563).

2. *Піддавати, піддати пробі, випробовувати, випробувати.*

XVI. Искушаю, досвѣдчаю, пробую Зиз. Лекс. 100.—Всего досвѣдчати, а толко то, што доброго держати Хр. Фил. Апокр. 1252.

XVII. Искушаю: Досвѣдчаю, пробую, або кушу, покушаю Бер. Лекс. 59.—Искуси: Досвѣдчи, спробуй, дознай ib.—Досвѣдчати ихъ буду, яко досвѣдчаютъ золота Арх. ЮЗР. I, VIII, 324 (Кн. о Вѣрѣ).—Нехайже досвѣдчит самого себе члкъ Гол. II. М. II, 415 (Кор. Н. 1645).—Навѣжает' насъ Бгъ утрапенем, досвѣдчает статечности нашеи Гал. Кл. Раз. I, 148.—Пишут историкове о горѣ Олим', же так ест высокаѧ, иж' нѣколи на ню вѣтры не заходѧтъ. Пробовано и досвѣдчано того Рад. Ог. 728.—Рыцерь добрый досвѣдчивъ и уже навыкъ, якъ поступовати въ военныхъ промыслахъ Ак. ЗР. V, 236 (1690).—Бгъ досвѣдчаючи Авраама, казалъ ему сна Ісаака... офѣровати собѣ Крон. Боб. 17-б.

XVIII. Довсѣдъчи его, Ги, прав'ды, а ѧ знаю, що тѧ будет хулити (Іовъ) Пам. укр. м. I, 265 (Рк. Тесл.).

3. *Дізнаватися, дізнатися.*

XVI. Неледаякую мудрость всѣ досвѣдчивши еи зъ розныхъ мѣръ, признаваютъ Хр. Фил. Апокр. 1008.

XVII. В' рану ребръ его руку свою вложилъ, и досвѣдчилъ правды Ев. Калл. 218.

XVIII. Досвѣдчаетъ щастя, люб' нещастѧ, з' звѣрятъ Собр. Прип. 105.—Потомъ хотѣлъ досвѣдчіти св. патріарха Антіохійскій Пелгр. Ип. Виш. 62.

ДОСВѢДЧАТИСЯ, ДОСВѢДЧИТИСЯ, *дс.* 1. *Пересвідчуватися,-читися.*

XVI. Не такъ ся заховалъ, яко на брата старшого приналежало, кгды братя на него досвѣдчилися, до того ключѣ отъ склепу церковного маючи у себе, шолъ до корчмы пити Арх. ЮЗР. I, XI, 59 (1600).

2. *Набувати, набути досвіду.*

XVII. Досвѣдчаюсь—навыцаю, навыкаю Синоп. сл.-р. 22.

3. *Піддаватися, піддатися пробі, випробовуватися, випробуватися.*

XVII. А то для того учинилъ, абы самовластіе человѣческое въ томъ искусѣ, борбѣ и пробѣ вѣка того настоящаго досвѣдчалося, очищало Арх. ЮЗР. I, VII, 20 (И. Виш.).—(Грекове) досвѣдчаются и полеруются, якъ золото во огни Копист. Пал. 877.

4. *Див.* **Досвѣдчати** 2.

XVII. Абовѣм досвѣдчилесь насъ Бже досвѣдчалесь насъ, яко досвѣдчают сребра О обр. 143.

ДОСВѢДЧЕННО, *присл. Певне, несумнівно.*

XVIII. Досвѣдченно красніе лѣтеры дѣлать Разн. марц. 244.

ДОСВѢДЧЕНЫЙ, ДОСВѢДЧОНЫЙ, *прикм.* (пол. doświadczony). 1. *Випробуваний, певний.*

XVII. Моүсей... Законъ одержалъ, и Иліа оный, и Даніилъ, и иле ихъ было досвѣдчоныхъ передъ Бмъ и похваленыхъ Тр. постн. 150.—Обирано до него (трибуналу) людей з... досвѣдчоною цнотою Крон. Боб. 196.

XVIII. Если... будетъ... погода, за досвѣдьченую рѣчъ маютъ виноградаре, ижъ на другую осѣнь обфито зродятся вина Пр. Госп. 9.—Будешь имѣть масть весма здраву и уже досвѣдчону Млр. дом. лѣч. 40.

2. *Що має досвід, уміліоть.*

XVI. За спробоваными и досвѣдчоными волками вслѣдъ ходити не хотятъ Ак. ЮЗР. II, 236 (И. Виш.).

XVII. Искусный: Опасный, ученый, свѣдомый, досвѣдчоный, зацный, мудрый Бер. Лекс. 59.—Досвѣдченный—искусный Синон. сл.-р.

22.—Преложеные... повинни рады засѧгати от мудрыхъ, досвѣдченыхъ и стобливых людей Рад. Він. 1412.—Мѣетъ Давидъ мужевъ моцныхъ и досвѣдчоныхъ рыцеровъ при себѣ Рук. Хрон. 103.

XVIII. Товариши заслужоніи, и въ рицерскихъ справахъ досвѣдчоніи кавалери Літ. Вел. II, 559.—Обралисмо... шляхту родовитую, въ дѣлахъ досвѣдченую рицарскихъ ib. IV, 282 (Діар. Ок.).

3. *Виявлений, викритий.*

XVII. Папежъ Єvгеній Четвертый... былъ и єстъ явній и досвѣдченій огурца Копист. Пал. 941. — Тепер зась потрете помененный Собко досвѣдчоный суть в томъже богомерзком дѣлѣ Рѣш. Полт. Полк. С. 62 (1683).

ДОСВѢДЧЕНЬЕ, *рн.* (пол. doświadczenie). 1. *Проба, випроба.*

XVI. Искушеніе, досвѣдченье проба, покуса Зиз. Лекс. 100.

XVII. Искушеніе: Досвѣдченье, покушенье, покуса, проба Бер. Лекс. 59.—Досвѣдченіє—искусъ, искушеніе, напасть, разумѣніе Синон. сл.-р. 22.—Якож мы мизерный члче, вшелѧкого досвѣдченѧ и навѣженѧ от пресвѧтое руки его вдѧчне пріймовати не хочешь Карп. Каз. вг.—Допустилъ Господь Богъ пониженіе Грековъ на досвѣдчене ихъ въ вѣрѣ Копист. Пал. 812.—Досвѣдченье вашои вѣры справуєт терпливост Єв. Реш. 60.

2. *Досвід, обізнаність, обізнання.*

XVI. Приводитъ мя до того розумѣнья найболшей досвѣдченье, а досвѣдченье — и посторонное и домовое Хр. Фил. Апокр. 1730.

XVII. Искуство: Мудрост, умѣетност, досвѣдченье, свѣдомост Бер. Лекс. 59. — Хоче быти мудрѣишіи в молодых лѣтех, нѣж тыи которыи маютъ над ним доброе досвѣдченя Ал. Печ. 166.—Не тылко Писмо Стое, але и самое досвѣдчен'є показуєтъ тое намъ, же барзо латво в' грѣх' в'пасти можемъ Рад. Він. 1412.

XVIII. Съ досвѣдченѧ маємо, же скорѣйше смерти, нежели здоровѧ и житіѧ сподѣватисѧ потреба Науки парох. 9.

3. *Довідування, розвідування.*

XVII. Межи штучнымъ фалшивыхъ розмов ошуканемъ, а щирымъ от неправды правды розезнанемъ, тая даетъ Наука (Діалектіка) способъ досвѣдченѧ Тит. 295 (Еυχ. 1632).—Рачил вмѣть писати к нам о досвѣдчене нецнотливых поступков Тимошовых Ак. Полт. Гор. Ур. I, 205 (1670).

XVIII. Досвѣдченіє непотребное бываетъ... коли кто досвѣдчаєтъ щастя, люб' нещастя, з' звѣрятъ Собр. Прип. 105.

ДОСВѢТКИ, *р. мн. Збори сільської молоді удосвіта, щоб разом працюючи бавити час.*

XVII. Однес єденъ мѣхъ Коломийченкови Іванови на досвѣтки ходячи за горѣлку Кн. Мѣск. Полт. 22 (1692).

XVIII. Будучи мнѣ на досвѣткахъ у Грицка... тудажъ бувало приходит томашовского попа сынъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 250.

ДОСВѢТЧАТИ, ДОСВѢТЧИТИ, *дс.* 1. *Див.* **Досвѣдчати** 1.

XIV. Имѣеть добрыми, почесными людми досвѣтчить, ижъ правдиво тую речь ведетъ Ак. ЗР. I, 7 (1347).

XV. Имѣніа своя и отчины, што имъ данье, а любо дарованое... привильями, достаточнымъ свѣточьствомъ, твердостію листовъ возмогуть досвѣтчити Ак. ЗР. I, 75 (1457).

2. *Див.* **Досвѣдчати** 2.

XVI. Досвѣтчилъ еси тыхъ, которые ся повѣдають быти апостолы, и не єстъ, и знашолъ еси ихъ кламцами Отп. кл. Остр. И. П. 421.

XVII. (Бгъ) досвѣтчал... Авраама росказуючи... сна офѣровати Кн. Рож. 18-б.

3. *Викривати, викрити, виявляти, виявити.*

XVI. Хотя бы гдѣ и въ иньшихъ замкахъ и мѣстѣхъ нашихъ таковыи люди знайдены и досвѣтчены были, абы ихъ нихто не боронилъ и за ними ничимъ не стоялъ Ак. ЗР. II, 351 (1539).

ДОСВѢТЧЕНЬЕ, *рн. Див.* **Досвѣдченье** 2.

XVI. Зъ досвѣтченя вѣдаючи Хр. Фил. Апокр. 1006.

ДОСВЯДЧЕНЬЕ, *рн. Див.* **Досвѣдченье** 1.

XVII. По долгом досвядченю нендзою и везенем Каз. № 32, к. 117-б.

ДОСВЯДЧИТИ, *дс. Див.* **Досвѣдчати** 1.

XVI. И досвядчилихмы тыи уставы земянъ повѣту Белского, жедаючи лѣпшого, ажебы тежъ веселилися зъ жедаючего права и они Ак. ЗР. I, 223 (1501).

ДОСВЯТЧЕНЬЕ, *рн Див.* **Досвѣдченье** 2.

XVII. То самое досвѧтчене показуєтъ Домецк. 84.

ДОСЕГАТИ, *дс. Див.* **Досягати**.

XVI. Вѣрою чогось досегати кажутъ Арх. ЮЗР. I, VII, 260 (К. Р. н.)

ДОСЕЛЬ, ДОСЕЛѢ, ДОСЕЛЯ, *присл. Досі до цієї пори.*

XV. Доселѣ єсмь не пилъ, нынѣ же ты велишь, пью Ип. 807 (1250).

XVI. Одъ всякихъ поборовъ зъ особъ своихъ и одъ обейстья церковъного, яко доселя на нихъ неслушное вытегано, вольни были Антир. 683.

XVIII. Проходя лѣтописная и гисторіческая іностранних народовъ писанія и дѣянія, видѣхъ въ них обясненную и затмѣнію доселѣ непричастную их славу Вел. Сказ. 2.—Поля с правой сторони, владѣемие досель нинѣшнимъ обознимъ полковимъ переясловскимъ Каневскимъ Сб. мат. Лѣвоб. Укр. 143 (1764).

ДОСИПА'ТИ,-СИ'ПАТИ, *дс. Доливати, -лити.*

XVIII. Остается барилъ тутъ 5, водою нерозведенихъ, а самою горѣлкою досипленихъ Дн. Марк. I, 287.

ДОСИПКА, *рж.* 1. *Додаток, наддаток.*

XVII. З' досипкою в'дѧчности, що от кого взялъ, отдавати Діал. о см. 264.

2. *Доливання.*

XVIII. Розійшлось на досипку водки вѣдеръ 19 и квартъ 7 Дн. Марк. I, 287.

ДОСИПЛЯТИ, *дс. Спати до кінця.*

XVIII. О всяких военних состочніях вибадиваючися, описовалъ оніе своимъ майстерствомъ поетицкимъ, не разъ часомъ, якъ и самъ пишет, и ночей недосипляючи Вел. Сказ. 252.—Чорненкие мои очи, чом не спѣте сами в ночи; якъ ми маемо досипляти, тугу сердцу завдавати Пер. Мат. I, II, 166.

ДОСИПЪ, *рм. Досипання,*

—учинити, *досипати.*

XVII. Судъ... аби досипъ тому учинили и ями овсомъ понасипали, наказуетъ Арх. Мот. 134 (1688).

ДОСИТЪ, ДОСИТЬ, *присл. Див.* **Досытъ.**

XVIII. Под час жнивъ вѣтру досит Пр. Госп. 16.

ДОСКА, *рж. Див.* **Дошка.**

XV. Повергоша и свѧзаша и и снемьше доску с печи и възложиша на персии ему и сѣдоста обаполы Ип. 234 (1097).

XVII. Доска златая—петалъ златъ Синон. сл.-р. 22.

ДОСКОНАЛЕ, *присл.* (пол. doskonale). *Без вад, довершено; цілковито; докладно; чудово.*

XVI. О прохоженью Духа Светого «и отъ Сына» доскональей верятъ Антир. 763.—Юноша онъ довнималъ, уже все добре съвершилъ, приступилъ къ Хрісту что бы еще доскональеи мѣлъ сотворити Сп. прот. Лют. 87.

XVII. Всесъвръшеннѣ, всеконечнѣ: всѧко: достатечне: зуполне, цѣле, досконале Бер. Лекс. 23.—Досконале—всесовершеннѣ, всеконечнѣ, опасно, извѣстнѣ, всяко, весма, всячески, всѣцѣло Синон. сл.-р. 22.—О той справѣ кто хочетъ досконале вѣдати, нехъ читаетъ въ терминару Арх. ЮЗР. I, XI, 111 (1634).—О которыхъ чудахъ не часъ досконале выписовати, толко вкоротцѣ потребнѣйшіе... ознаймую Діар. Фил. 51.—Так досконале, яко досконале самъ Бгъ себе видит, будут' теды стыи Ба видѣти Гал. Кл. Раз. I, 139-б.—Увесь Подолъ нашъ досконале о тимъ свѣдомъ Ак. Полт. С. 24 (К. С. LXXII)— Япро те, панове, досконале не видаю, чы есть межъ нымы якый учинокъ злый, чы нитъ іѣ. (К. С. LXXIV) 180.—(Володымеръ) досконале всю землю росскую окрестил Жит. Св. 526-б.—Увѣрили ему досконале Рук Хрон. 142.—Ты самъ досконале Бозство свое знаешъ Транкв. П. Мн. 45. — Корабль былъ учиненъ досконале Літ. Рук. 7.

XVIII. Будутъ тые любовно жити досконале, и славы злои от людей не будутъ мѣт цале Клим. Вірші, 82.—Зорка... о всѣхъ рѣчах и поведеніях совершенно вѣдалъ, а досконале и пространно в диариушѣ своем оніе описалъ Вел. Сказ. 31.—Вашъ-Мость тамъ на Запорожю не мѣли такожъ о намѣренію вражомъ досконале певности Літ. Вел. II, 491.—Теперь досконале вашъ нестатокъ не знаю Пер. Укр. Лир. 15.

ДОСКОНАЛОСТЬ, *рж.* (пол. doskonałość). *Вільність від вад, довершеність.*

XVII. Съвръшенство: Досконалост Бер. Лекс. 162.—Досконалость—совершенство, исполненіе, цѣлость Синон. сл.-р. 22.—Досконалост цнотъ потужною валкою бываетъ доступена Рук. № 0.4°. 86, к. 48-б.—Я тебе упремудрю, научю, наставлю, и въ досконалость твоего прагненія мысль твою приведу Арх. ЮЗР. I, VII, 21 (И. Виш.).—Старожитный канонъ апостолскій въ досконалости и порядку заховуючи Копист. Пал. 646.—Поручивши ей все въ доброй досконалости, духа Гду Богу отдалъ Рук. Хрон. 315.—Пріиду до досконалости и буду отъ Бога подвышеный Дм. Рост. 115 (1685).

ДОСКОНАЛСТВО, *рн.* (пол. doskonalstwo). *Див.* **Досконалость.**

XVII. (Богъ) узычливымся показалъ быти, досконалства своего створеню удѣляючи Крон. Боб. 1.—Духовные бесѣды святого отца нашего Макарія пустелника егупетского о досконалстве христіанъ православных Пер. иссл. и мат. 111.

ДОСКОНАЛЫЙ, *прикм.* (пол. doskonały). 1. *Вільний від вад, довершений; повний, цілковитий.*

XVI. Всякій даръ доскональій зъ высокости есть Ист. о разб. Флор. соб. 443.—Але хотя бы добре досконалая певность того позволеня была,—тогды што на томъ? Хр. Фил. Апокр. 1166.—Єсли бы были могли по собе инымъ такъ зуполную и досконалую властъ

оставити, певне бы были єє зоставили Отп. И. П. кл. Остр. 1087.—Будте тогды вы доскональми, яко Отецъ вашъ, который єст на небесехъ єсть доскональый Катех. 13.

XVII. Всесъвръшенный: цѣлый, доскональый Бер. Лекс. 23.—Доскональый—опасный, всесовершенный, всецѣлый, истинный, цѣлъ, цѣлый Синон. сл.-р. 22.—Доскональа любовъ наступит, кгды и самые тые дѣтинные и пелкгрымскіє шаты з' себе зложим Карп. Каз. Б.—Снъ Бжій слово Отчее, будучи зупол'ным и доскональымъ Бгомъ сталъсѧ доскональым члком Транкв. Зерц. к. Гв.—Доскональою ненавистію возненавидим их Проcв. 123.—Єсли хочешъ быти доскональымъ, иди, продай маєтности твоѣ и роздай убогим' Єв. Калл. 478.—Повиненъ учинити сповѣдь доскональую, жебы жадного грѣха не утаилъ пред сповѣдником Гал. Кл. Раз. I, 31.—Мы уряд... сию справу до далшого и доскональшого розсудку велѣлисмо записать Кн. Мѣск. Полт. 21 (1692).—Въ доскональомъ розумѣ грѣшили Транкв. П. Мн. 198.

XVIII. От діаріуша Самоила Зорки, секретара Хмелницкого... получилем доскональшоє о томъ запустѣніи украинскомъ вѣденіє Вел. Сказ. 3.

2. *Правний, належний.*

XVII. Якъ справедливихъ души доскональой заплаты, ведлугъ добрыхъ учинковъ своихъ, такъ грѣшніи доскональого караня за злыи свои учинки не отнесли Копист. Пал. 784.—Повиненъ будетъ квитъ доскональый предъ урядомъ которымъ колвекъ зознати и учинити Арх. ЮЗР. I, XI, 136 (1641).—Для того сяя справа вечистая скасована и затерта, же не признана совершенно и не взяла доскональого своєго скутку Акт. Старод. кн. 19.

3. *Добірний, чудовий.*

XVII. Овощъ зъ себе дала доскональый (земля) Рук. Хрон. 8.

XVIII. И хочаи под часъ голодныи, а былъ обѣдъ доскональыи Пам. укр. м. I, 137 (Рк. Іспаськ.).

— **лый вѣкъ; -лыє лѣта,** *повні літа, дорослий вік.*

XVII. (Мѵропомазаніє) откладаєтъ на бирмованє до лѣтъ доскональыхъ Льв. Пал. 24.—Обачила теды наймилшого Господа своєго в доскональомъ вѣку яко ... млоденца в двадцети и в чотирехъ лѣтехъ Лѣств. 48.

ДОСКОНАЛѢ, *присл. Див.* **Доскональе**.

XVII. О всемъ доскональѣ вѣдаючи, з охоты и з доброй воли своєй... имя своє до реєстру нашего братерского вънесетъ Стат. Полоцк. Бр. 5-б.—Который (лист)... до книгъ мѣстскихъ Майдєбурскихъ принятъ и доскональѣ читаного записано Ак. ЗР. V, 120 (1669).

ДОСКОНАНЬЕ, *рн.* (пол. doskonanie). *Закінчення.*

XVI. И скоро дей было по досконаню хвалы Божоє, павъ Богуфалъ до него... приступилъ Арх. ЮЗР. I, I, 13 (1565).

ДОСКОНЧЕНЬЕ, *рн. Смерть.*

XVII. По доскончєню теды оных стых четыридесят и двох Мчниковъ еще нѣякого... християнина... было приведено Жит. Св. 26-б.

ДОСЛАТИ, *дс. Див.* **Досылати**.

ДОСЛУГИВАТИ,-ЖИТИ, *дс.* 1. *Кінчати, кінчити відправу, доправляти, доправити службу (церковну).*

XVII. Ажъ єсте иншого вина въ другій келихъ нальявши службы вашеє дослужили Ак. ЗР. IV, 224 (1600—1605).

XVIII. Іереи... без правила своєго исходять от олтаря не дослуживши по истиннѣ Пам. укр. м. IV, 137 (Ярем.-Біл.).

2. *Вислужувати, вислужити, вибувати, вибути до кінця службу.*

XVIII. О отсылаючих наємниковъ прежде времени недослуживших рoку Клим. Вірші, 192.—Вы господарѣ челяд не отсылайте: а вы теж наємники роков дослугивайте іb.—Слуга одмовіоный, под грѣхомъ смртелным, повиненъ дослужити Року тому Панови, которому служити подняв'ся Собр. Прип. 118.

ДОСЛУГОВАТИ,-СЯ, *дс. Вислужити, заслужити.*

XVI. А то для того, ижъбы... цвичилися рыцерскихъ учинковъ и тымъ ся ласки его милости дослуговали Ак. ЗР. III, 6 (1547).—И тамъ, се Богу милостивому уставичне молячи, ласки господара, его милости, служечи верне его королевской милости и речи посполитой, дослуговати маютъ Арх. ЮЗР. I, I, 75 (1579).

ДОСМОТРОВАТИ, -ТРЕТИ, -РИТИ, -РѢТИ, *дс. Доглядати, доглянути, пильнувати, допильнувати, добачати, -чити.*

XIV. А мы съ нашими паны, зъ нашею радою, маємъ того досмотрети Ак. ЗР. I, 3 (1347).

XV. А вонъ не досмотривши моєѣ вѣрноѣ служибы и велѣлъ мѧ имить без моєѣ вины ЮРГр. № 71 (1434).—А вонъ не досмотрѣвши моѣ вѣрьноѣ службы и велѣлъ мѧ имити и велѣлъ былъ мѧ горла моєго избавити іb. № 72 (1435).—Великому князю Казимиру того досмотрѣти и въправити Ак. ЗР. I, 56 (1442).—Паномъ воєводамъ нашимъ по того послати

и велѣти предъ собою моцно поставити, а и досмотрѣти ib. 82 (1468).

XVI. И мы о томъ досмотрѣвши и конецъ тому вчинили Ак. ЗР. I, 227 (1501).—А они тогды передъ нами съ тыми судьями тамъ на тотъ рокъ выѣхали, и о томъ о всемъ межи ними досмотрѣли и справедливость тому на конецъ вчинили Ак. ЮЗР. I, 48 (1516).

XVII. Таковый тяжаръ самъ на себе наложи, абыс кождое справы самъ досмотрѣлъ Тест. Вас. 39.

XVIII. Для роблення смалцюги повиненъ быти смальцюжникъ, якій смалцюгу въ бочки забиваєтъ и досмотруєтъ печи Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 68 (1720).—Дворнику... зъ женою, котора досмотруєть птицъ, дается зъ дворца обоимъ по кожуху въ годъ Оп. им. Дан. Апост. 249 (1734). —Єдинъ разъ досмотрѣнъ былъ крадяй снопы на поли Сѣмя Сл. Б. 344.

ДОСМОТРОВАТИСЯ, *дс. Доглядати, пильнувати.*

XVIII. Я... килко кротне досмотровался в память собѣ тоє беручи Прот. Полт. С. I, 249-б. (1705).—Якъ будете писать пакта, то изволте ваша гетманская мосць сами прилѣжно того досмотруватися, жеби не било в нихъ чого лишнего и отчизнѣ нашой шкодливого Вел. Сказ. 94.

ДОСМОТРЪ, *рм. Догляд, нагляд.*

XVIII. Нарекли... Гетманомъ Петра Дорошенка, полковника тогда Черкаского, и вручили єму въ досмотръ, до далшого разсмотрѣнія, правленіє и всѣ Гетманскіи тогобочніи войсковіи и гражданскіи дѣла Літ. Вел. II, 89.—(Городъ) за распоряженємъ и досмотромъ Нѣмчина инженера, зъ Москви на тоє присланного, самоє войско козацкоє дѣлало ib. III, 61.

ДОСПѢВАТИ, -СПѢТИ, -СПЕТИ, *дс.* 1. *Збиратися, зібратися, готуватися, приготуватися.*

XV. Иди, доспѣи же на путь Ип. 343 (1147).—Доспѣваите отъ мала и до велика, кто имѣєть конь кто ли не имѣєть коня а в лодьи ib. 348 (1147).—Почаша бити въ бубны и въ трубы трубити, полци же начаша доспѣвати ib. 436 (1151).—Вѧчьславъ же и Изѧславъ начаста доспѣвати на Гюргѧ к Переяславлю, а Ростиславъ поиде къ Смоленьску ib. 441 (1151).

2. *Поспішати, поспішити.*

XVI. Олговичи храбрыи Князи доспѣли на брань Сл. о п. Иг. 32.

3. *Будувати, збудувати.*

XV. Кнѧзь же Андрѣи бѣ городъ Володимѣрь силну устроилъ, к нему же ворота златая доспѣ, а другая серебромъ учини и доспѣ црквь камену Ип. 582 (1175).

4. *Досягати, досягти.*

XVI. Того дару доспѣтися хвалилъ Ак. ЮЗР. II, 228 (И. Виш.).

XVII. Єдинъ который цнот могъ доспѣти, образом бжим, поставленым от него правдиве называтися годенъ Тест. Вас. 36.—Потомокъ мой... не доспевши взросту летъ, умрети мелъ в малых летех Арх. ЮЗР. I, VI, 517 (1621).

XVIII. Намѣренного доспѣвши мѣста, нападе нечаянно на Россіянъ Літ. Гр. 173.

5. *Достигати, достигти, дозрівати, дозріти.*

XVII. Другіє (овощи) зрѣють и доспѣвають Рук. Хрон. 3.

6. *Бути готовым (про тісто).*

XVIII. (Тѣсто) когда доспѣєтъ, вынять Разн. марц. 243.

ДОСПѢЛЫЙ, *прикм.* 1. *Достиглий, дозрілий.*

XVIII. На дворскіє также поля гной купами на рѣзнихъ мѣсцяхъ зложити повинни, хочби межи стоячимъ уже доспѣлимъ збожемъ Укр. Госп. Пор. 73.—Возми орѣховъ волоскихъ не доспѣлихъ Разн. марц. 645.

2. *Дорослий, дійшлий (вік).*

XVII. В дитинномъ возрастѣ недоспѣломъ Тр. П. М. 194.

ДОСПѢТИСЯ, *дс. Статися, трапитися.*

XVI. А доспѣєтъ ся въ которого Полочанина татьба, а доищутъ ли ся татьбы, ино господару отдати Ак. ЗР. II, 88 (1511).

ДОСПѢХЪ, *рм.* (ц. сл.). *Зброя військової людини.*

XV. Ратници ваши соз доспѣхомъ ѣздѧть Ип. 638 (1185).—Они же воєвавше тамо и легоша на ночь... и доспѣхы своѣ соимавше ib. 878 (1277).—Служити имъ великому князю доспѣхомъ, конемъ, какъ же то добрыє слуги Ак. ЮЗР. I, 15 (1444).—Он стоит в доспѣсе Чет. 1489 р. к. 44-б.

ДОСПѢШНЫЙ, *прикм. Готовий, готовий до війни, до бою.*

XIV. Се ли будеть не доспѣшенъ, кнѧзю Дмитрию люди своѣ послати ЮРГр. № 7 (1366).

XV. Се брате мира єси не улюбилъ и намъ уже нелзѣ не доспѣшнымъ быти ... я повелю дружинѣ своєи доспѣшным быти Ип. 676 (1193).

XVII. Ты на онъ часъ не будучи доспѣшенъ, посылалъ єси... подстъросту своєго Ак. ЗР. V, 17 (1633).

ДОСТА, *присл. Досить, доволі, подостатком.*
XVIII. Вина, овоцов и зерна доста было Літ. Гукл. 76.

ДОСТАВАНЬЕ, *рн. Намагання взяти, здобування.*
XVII. Доставання города пойшло у проволоку Літ. Сам. 200.

ДОСТАВАТИ, ДОСТАТИ, *дс.* 1. *Дотикатися, діткнутися до чого.*
XV. Всеволодъ же толма бившесѧ яко и оружья в руку его не доста Ип. 642 (1185).
2. *Отримувати, отримати, діставати, дістати.*
XV. Отецъ твой... столца царского досталъ Ак. ЗР. I, 119 (1492).
XVI. Стѧжаю, набываю, достаю Зиз. Лекс. 107.
XVII. Стѧжаю, или стѧжаваю, набываю, осѧгаю, достаю, албо посѣдаю, держу Бер. Лекс. 159.—Достаю—стяжаваю, стяжаю, держу Синон. сл.-р. 22.—Мы подлыи чловеци тепересмо почести великои... достали Єв. Реш. 268-б.—На рынку убогій члвѣкъ если чого не выпроситъ, без' гроша нѣчого не достанет' Рад. Ог. 923.—Сим Снъ Ноевъ старший досталъ краины на всход слнца Крон. Боб. 9-б.—Которіє мене не видѣли увѣрать і живота достанут Жит. Св. 609.—Постараймо сѧ... щобы єсмо тои же ласки достали у его стои млсти Пам. укр. м. II, 100 (Угр. Єв. Уч.).
XVIII. Але потреба би его полатати, коли би тилко едвабу достати Укр.-Р. Арх. IX, 55.—Гисториковъ нетилко витлумачити, и на козацкий язик перевести трудно, але і достати в Малой России невозможно Вел. Сказ. 2.—Скончавшейсѧ же жизни достати ни за якіи гроши уже... не возможно Сѣмя Сл. Б. 532.—Дѣточки црства нбсного собѣ достали Пам. укр. м. II, 146 (Рк. Тухл.).
3. *Брати, взяти, здобувати, здобути, роздобувати, роздобути.*
XVI. Подъ замкомъ Смоленскимъ моцно и охотне штурмъ мели, только не далъ имъ Господь Богъ его достати, альбо выняти Кул. Мат. I, 51 (1580).
XVII. Доставши ключовъ, спящимъ - всѣмъ, досталъ шкатулы его и листовъ Ак. ЗР. IV, 208 (1600—1605).—Козаки стали и оточилися такъ потужне, хотяй бы килька лѣтъ ихъ доставали, тобы ихъ недостали Літ. Льв. 258.—Въ року 1664 король полскій Казѣмѣръ зъ войскомъ полскимъ и чужоземними силами Глухова города доставали полтори неделѣ и не досталы Зап. Мовч. 72.—Ігоръ... хотѣлъ такъже, якъ и Святославъ, достати славы и пошолъ на Половцы Крон. Сѳ. 187.—Язонъ... умыслилъ... достати того золотого руна Крон. Боб. 72-б.—Любо якій козакъ достане у татаръ коня доброго, того отоймутъ Літ. Сам. 4.—По городахъ по замкахъ шляхту доставано, где колвекъ позачинялися были ib. 13.
XVIII. Приповѣст же в школяров: «не вкравъ але доставъ» Клим. Вірші, 158.—Дѣтки... достават' або теж красты сѧ невчѣте ib. 201.—Тѧжко было кому того огнѧ достати, бо его зав'ше стерегли ѕвѣрѧта лютыи Пам. укр. м. I, 333 (Рк. Тесл.).—Уже бачу Ляховъ не будемъ доставати Літ. Гр. 71.—(Королъ Шведский) рушилъ зо всѣмъ войскомъ до Копенгагу столици дунской. хотячи въ немъ доставати короля дунского Вел. Сказ. 190.—Когда невѣрніи доставали Ієрусаліма, тогда оной звонніцѣ верхъ избыто Пелгр. Ип. Виш. 73.—От начала всѣхъ вещей добра были всѣмъ людямъ сполніє... А кто чего первѣє досталь тоє его было С. і. Р. 3.—Когда кто можетъ нехай достане ноготь от звѣра званого рися Укр. Госп. Пор. 62.
4. *Виймати, вийняти з піхов зброю.*
XVI. Мя окрутне збилъ, и доставшы шабли. хотели мя до смерти забити Арх. ЮЗР. I, VI, 55 (1566).

Не доставати, не достати, а). *Не стати, подітися.*
XV. Како не достанеть стрыя твоего, ино мы твои и городъ твой, а ты нашь кнѧзь Ип. 928 (1289).
б). *Не вистачати, не вистачити, не виставати, не вистати, забракувати, забракнути.*
XVI. Ту кроваваго вина недоста; ту пиръ докончаша храбріи Русичи Сл. о и. Иг. 18.—Послали до васъ... сто золотыхъ... и єстли бы вамъ не достало, тогды єще до насъ пришлите Ак. ЮЗР. I, 142 (1558).—Въ той же коморе рučницъ немало виделомъ, межи которыми поведили трохъ не доставаєтъ Арх. ЮЗР I, I, 318 (1591).—Позычаючи у людей, чого во лбе не доставало Отп. И. П. кл. Остр. 1053.—Только єще не доставаєтъ, жебысь по десператску на небо и на землю не нарекалъ ib. 1059.
XVIII. Єще не достало пѣнѧзей на покритіє єи (полаты) вер'хомъ Пам. укр. м. III, 122 (Рк. Тесл.).

ДОСТАВАТИСЯ,-СТАТИСЯ, *дс.* 1. *Припадати, припасти, приходитися, прийтися.*
XV. Вѣрнымъ члвкомъ комуждо достасѧ англъ Ип. 270 (1111).
XVI. Замокъ Красиловъ ей и дочерѣ єє на дѣлу ся досталъ Ак. ЮЗР. I, 121 (1546).

XVII. Гавриловѣ плахта... досталася Прот. Полт. С. I, 124 (1691).—Княгиня Четвертенская Остапу досталась Літ. Сам. 222.—Ничого ся з неи .(офѣры) капланом не доставало Кн. Рож. 48.—Прычащаючыся кровью хвою усы собѣ так помочают, иж ся и бородѣ достанет Науки Іер. 5.

XVIII. Досталося намъ, шести человѣка, онихъ денегъ по сто и по девятьнадцать золотихъ Вас. Зб. Мат: Лівоб. Укр.71 (1728).

2. *Попадати, попасти кому, куди.*

XVI. Пилнуй себе: жебысь и зъ Лазаромъ своимъ... не досталесься на богачово местце Отп. И. П. кл. Остр. 1047.—Отож досталисе тому спросному тиранъннови въ опановане ib. 1077.

XVII. И тоє в руки козакомъ и татаромъ ся достало Літ. Сам. 14. — Гетманъ Хмелницкій того не зичилъ, жеби мѣлъ ся достати монарха християнскій в руки и в неволю бѣсурманскую ib. 22.—Тыє ступки... пану Черняку... в област досталися Прот. Полт. С. II, 302-б. (1700).

XVIII. Поляки з симъ Виговскимъ живцемъ в руки ординскіє досталися Вел. Сказ. 166.—Отлученъ єсть от Гда Ба и достал ся до пекла вѣчного Пам. укр. м. II, 417 (Рк. Літман.).—Лечь ся южъ достану во муки пекелному аду во руки Укр.-Р. Арх. X, 247.—Гдежь подѣюся? где душа моя достанется? Сѣмя Сл. Б. 15.—Самъ тотъ по котором ся що кому достатъ мало в живихъ найдуєтся Стат. 54-б.

3. *Вистачати, вистачити, виставати, вистати.*

XVI. Никоторыє шаты, подшитыє футры куньими а лисами, ижъ ся цалкомъ на всихъ не достало, теды межи собою шарпаючися, ножами на штуки резали Арх. ЮЗР. I, I, 226 (1586).

4. *Доводитися, довестися, приходитися, прийтися, випадати, випасти.*

XVIII. Досталося чути Сауловѣ пѣснь дѣвицъ Сѣмя Сл. Б. 104.

5. *Доходитися, дійтися погано.*

XVII. Нѣмцѣ... вшитко мѣстечко сплюндровали, и самому бися монастиреви достало, глы бы не особливая ласка Святой Пречистой Літ. Льв. 244.

ДОСТАЛЬ, *рж. Решта, залишок.*

XVI. А досталь тыхъ пѣнязей, чого не выдастъ за сесь годъ на квитацыи, то маєтъ намъ готовизною платити Ак. ЗР. II, 1 (1506).

ДОСТАЛЬНЫЙ, *прикм. Інший, увесь інший, решта чого.*

XVI. Достальныхъ пенезей маютъ видавати на квитацеи жъ Ак. ЮЗР. II, 115 (1507).

XVIII. Многіє козаки людей достальныхъ посполитыхъ въ подсусѣдіи себѣ пріимуючи, охороняютъ оныхъ отъ обыклыхъ имъ повинностей Марк. IV, 335 (Дог. Орл. 1710).

ДОСТАНУЛЫЙ, *прикм. Що стався, що учинився.*

XVIII. Панове полскии и їхъ дозорци на Украинѣ бывшии... сут причиною достанулого кровопролитія и замѣшанини Вел. Сказ. 45.

ДОСТАНЬЕ, *рн. Одержання, здобуття.*

XVII. Герасим... ничого не опустил што на достане вѣчнои хвалы служило Жив. Св. 5.—Служба ваша и въ достанью помененного языка отвага похалена Ак. ЗР. V, 226 (1689).

ДОСТАРЧИТИ, *дс.* (пол. dostarczyć). *Достачити, доставити, дати.*

XVIII. А я ти скар'бу достар'чу, поки будет треба Пам. укр. м. III, 122 (Рк. Тесл.).

ДОСТАТЕЧНЕ, *присл.* (пол. dostatecznie). *Див.* **Достатне**.

XVII. Всесъвръшеннѣ, всеконечнѣ: всяко: Достатечне, зуполне, цѣле, досконале Бер. Лекс. 23.—Извѣстно: запевне, достатечне, допевна, и безпечно ib. 54.—Достатечне—зри досконале Синон. сл.- р. 22.—Заразъ якъ ся достатечне обачитъ ижъ такіє речи мыслит, отвертаєтъся от нихъ Рук. № 0. 4°. 86, к. 49.—Кипріан... о Простѣй Тройци... широко и достатечне писал Вѣра каѳ. 10.—Поты пръшая Часть: в' которой научилисмося достатечне, што былъ Крстъ перед пристьем Збавителевымъ Тит. 280 (П. Мог. 1632).—Юж бысмо увѣдомилися достатечнѣй ...о житю его Прот. Полт. С. II, 108-б. (1683).

ДОСТАТЕЧНЫЙ, *прикм.* (пол. dostateczny). *Див.* **Достатный** 1.

XVII. Доволен: доволный, достатній, годный, способный, достатечный Бер. Лекс. 35. —Достовѣрность: достатечная вѣрность ib. 36.—Єй достатечный плодъ рачилъ дати Рук. Хрон. 20.—Маєш и достатечную науку, что єст Тайна Тит. 372 (Єѵχ. 1646).

XVIII. Для большого и достатечнѣйшого и грунтовного обезпеченя Літ. Вел. II, 132.—Посилаю тотъ єго Семеновъ Палѣєвъ листъ въ приказъ Малія Росіи для достатечного донесеня ib. III, 208.—Тоє (зерно) хотяжъ зышло потомъ усохло, же не мало достатечнои вѣлїотности Науки парох. 86.

ДОСТАТНЕ, *присл.* (пол. dostatnie). *Досить, у достатній мірі, кількості, подостатком;*-**НѢЄ**, *більше, докладніше.*

XVII. Довoль, но: Достатне, достаткомъ, моцъ Бер. Лекс. 35.—Ізяславъ... достатне Венгровъ ушановалъ, и, ударивши, отпустилъ до Венгеръ Крон. Соѳ. 132.—(Татаръ) осадилъ въ Литвѣ над Вакою рѣкою, которыи и до сего дня тамъ достатне мешъкають Крон. Лит. 338.—О чом достатнѣє в 16 роздѣлѣ обращеши Льв. Пал. 29.

ДОСТАТНЫЙ, *прикм.* (пол. dostatni). 1. *Що вистачає, що задоволяє, довільний.*

XVII. Довoлен: доволный, достатній, годный, способный, достатечный Бер. Лекс. 35.—Вси записы зъ достатнею евикциею Ак. ЮЗР. I, VI, 560 (1625).—Достатнѣйшую книжицу о седми тайнахъ выдати сподобитъ насъ гсдь Гол. П. М. II, 226 (Мvст. 1642).—О чомъ достатная наука въ Еvхологіях ib. 413 (Кор. Н. 1645).—Афанасій... поставил трапезу достатнюю, болницу и мылню, для хорых Жит. Св. 492-б.

2. *Чималий, великий.*

XVII. (Дщеръ) зъ достатнымъ посагомъ до дому выпровадилъ Рад. (Марк.) 82.—Учинилъ Княз Олгъ достатній обѣд всѣмъ Жит. Св. 231.

XVIII. Зима... рѣчки полевіє твердими замуровала ледами и достатними приодѣла снѣгами Літ. Вел. II, 358.—Мазепа... заживалъ... частихъ, а достатнихъ мало не щоденнихъ изобилнихъ банкетовъ и погуляня ib. III, 54.—Провіянту мѣлъ пришособленого на два и на три мѣсяцѣ кромѣ достатного запасу военного ib. IV, 263.(Діар. Ок.)—Іоаким... учинил бен'кет достатный Пам. укр. м. II, 68 (Рк. Тесл.).

3. *Заможний, засібний, маєтний.*

XVII. Милшаа ми низкая келія зъ окрухомъ хлѣба и воды, нижли теперешнеє въ высокихъ гмахахъ достатнеє мешканє Гол. П. М. I, 321 (М. Смотр. 1628).—Постановилъ тежъ Владимиръ церковь великую... и вшелякую єй оздобу достатнюю далъ Крон. Соѳ. 28.—Усѣ козаки, при нему будучіє, яко люди достатніє на коняхъ добрихъ, шатно и при орюжю Літ. Сам. 74.

XVIII. Земля то єс богатая и достатная Ал. Ѳиш. 92.—Домна... яко достатная и богатая панѣ вдовствующая господствовала ажъ до смерти своєи Вел. Сказ. 7.—Увидѣли єго славного и бгатого, красного и достатного во всем Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).

ДОСТАТОКЪ, *рм.* 1. *Велика кількість, достатність, запас, гойність.*

XVI. Обиліє, достаток Зиз. Лекс. 103.—Росказалъ, ажъ бы они всею волостію своєю дерева и драницъ на тыє городни... великій достатокъ виготовали... давши имъ достатокъ зъ волости всякоє живности на цѣлоє лѣто Ак. ЮЗР. I, 116 (1542).

XVII. Довoлство: Достаток, моц', або насычена сытость, албо обфитост: богатство, збыток Бер. Лекс. 35.—Преизобиліє: лишество: обфитост, достаток великій ib. 120.—Достатокъ—преизобиліє, лишеніє, удовленіє, обиліє, нескудость Синон. сл.-р. 22.—Земля была жизная, и збожа намъ великій достатокъ родила Гал. М. Пр. 116-б.—Наймитам у отца моєго достатокъ хлѣба бываєт, а я тутъ голодом тяжким погибаю Єв. Реш. 9.—З великимъ достаткомъ чествовалъ (Болеславъ цесара Римского) у Гнѣзъднѣ Літ. Полск. 3-б.—Не завше члкъ на сем' свѣтѣ жиючи достатокъ у себе маєт' хлѣба Рад. Він. 821.—Доколя збираєть кождый єсть милосердным, але ґды уже пѣнязей зберетъ достатокъ руки свои истиснетъ Лѣств. 27.

XVIII. І людей тамъ будет болшъ, и хлѣба достаток: як то мовят: «достатокъ чинитъ всякий статокъ» Клим. Вірші, 193.—Килконадцят било арматокъ невеликих воднихъ, зъ достаткомъ пороху и куль Вел. Сказ. 35.—Тамъ дровъ и води достатокъ будетъ Літ. Вел. III, 484.—Для того оборони обмишленя не мѣли грошевого готового достатку, которимъ конечне потреба было новопоставленного Гетмана вспомогти ib. IV, 31 (Пов. 1728).—Бгъ самъ спорность и достатокъ добръ дочесныхъ даєтъ Сѣмя Сл. Б. 302.—Будет каждому всякого достатку: полно будет жыта, пшеницѣ, оливы, овощов, волов, коней, овецъ, вшелякых достатков Пам. укр. м. IV, 298 (Рк. Тесл.).

2. *Заможність, багатство.*

XVI. Въ оныє часы, кгды Кгрецкиє цесари и Царогородьскиє патрияръхове панство мели, [моцъ мели], достатки мели, лацна имъ была пыха Берест. соб. 312.

XVII. (Владимиръ) набудовалъ много шпиталевъ для убогихъ и надалъ шпиталемъ великіи достатки Крон. Соѳ. 28.—Такового (утрапеного) мають пнове Братія вси сполне запомогчи, ведлугъ баченья и достатку своєго Стат. Полоцк. Бр. 15.—Сподѣвалися дорогими камѣнми, златомъ, срѣбромъ и достатками инпими жиды ваши збогатитися Гал. М. Пр. 159-б.—Утѣшаєт'ся лакомца з' множества грошей, албо яких инших достатковъ Рад. Він. 614.—Товія стый, в якъ великих' былъ достатках'... въ всемъ томъ жадной себѣ не узналъ быти радости Рад. Ог. 713.—Гетман Бруховецкій повернулъ з Москви... з достатками великими Літ. Сам. 90.

XVIII. Христос... достатки всѣмъ вѣрнимъ в свѣтѣ даєть, а нас нищих достаткомъ небес-

нымъ збогатитъ Вірші різдв. 144.—Мазепа, обнявши и завладѣвши всѣ достатки и богатства Самойловичови... заживалъ... банкетовъ и погуляння Літ. Вел. III, 54.

3. *Як присл. Досить, доволі, подостатком.*

XVII. Удовлѧю: Помагаю, ратую, достатокъ додаю потребъ Бер. Лекс. 177.—W sioho dostatok waryty każu ta sia ne kurczyty Гав. 7.—Позичъ мнѣ срѣбра достаток Жит. Св. 288-б.—Чого будет жадати: достаток всего давай єму Єв. Реш. 12.

XVIII. Масла, сира, бриндзѣ достаток ставало Укр.-Р. Арх. IX, 71.—Воды сподиватися достатокъ Мат. Ист. ЮР. 53 (1717).—Дали намъ достатокъ всего Пелгр. Ип. Виш. 34. —Дал ушитким ѣсти и пити достаток Пам. укр. м. II, 72 (Рк. Тесл.).—Под тоту постѣль казано огня достаток класти, аж доки ся желѣзо роспалит ib. VI, 134 (Рк. Тесл.).

Достаткомъ; по достатку: *Див.* **Достатокъ** 3.

XVI. О нихже (Иесеяхъ) Иосифъ Матьѳеєвъ по достатку повествуєтъ Сп. прот. Лют. 150. — Коли жъ до тебе паничыкъ прыѣде, частуй же ієго достаткомъ Ак. ЮЗР. II, 189 (1589).

XVII. Доволь, но: Достатне, достаткомъ Бер. Лекс. 35.—История о немъ єсть написана по достатку у другихъ летописцахъ Кул. Мат. I, 84 (1605).—Чловеколюбія... нѣкто з людій по достатку выславити не можетъ Єв. Вил. 18-б.

XVIII. Повелѣ дати достатъком ясти и пити гойно Ал. Тиш. 40.

ДОСТАТОЧНЕ,-НО,-НѢ, *присл. Див.* **Достатне.**

XVI. Ширей и достаточней на листе моємъ записномъ єстъ описано и доложоно Арх. ЮЗР. VI, I, 56 (1565).

XVII. Съвръшеннѣ: Достаточне Бер. Лекс. 162.—Абы ся о томъ достаточнѣ вывѣдавши, намъ справу дали Ак. ЗР. V, 17 (1633).

XVIII. Лѣпшая ми слава будетъ, коли моє войско македон'скоє достаточъно и убрано будет красно Ал. Тиш. 35.—Єстъ в артикулах суда главного тоє достаточно доложено С. і Р. 26-б.

ДОСТАТОЧНЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Достатный** 1.

XV. Привильями, достаточнымъ свѣточьствомъ, твердостію листовъ возмогутъ досвѣтчити Ак. ЗР. I, 75 (1457).

XVIII. По сихъ вѣломостехъ сподѣваюся достаточнѣйшого извѣщенія о приходе сюда тихъ Креста Святого неприятелей Літ. Вел. III, 218.

2. *Спроможний, здібний.*

XVII. (Архієпп Критскій) п'єнкне в' мовѣ плынучій... самую найтвердѣйшую дшу достаточенъ ест умѧгкчити Тр. постн. 619.

ДОСТАТЧАТИСЯ, *дс. Бути достачаним, приноситись.*

XVIII. Од того часу з горщика оного яко зо млина муки юй достатчалос Єв. Реш. 336-б (1710).

ДОСТАТЧИКЪ, *рм. Той, що достачає, ліверант.*

XVI. Хто бы не могъ зъ достатчики коня купити, тотъ маєть въ замку быти Ак. ЮЗР. II, 132 (1523).

ДОСТАЧАТИ, *дс. Вистачати, виставати, не бракувати.*

XVII. Мельница... мелет... тилко бы млива достачало Прот. Полт. С. II, 24-б. (1676).

ДОСТИГНЕНЬЕ, *рн. Досягнення.*

XVII. Силы бы мнѣ былъ на достигнен'є тебе не узычилъ Жит. 1678 р. 167.

ДОСТИГНУТИ, *дс. Див.* **Достыгати,** **гнути.**

XVII. Многихъ она (смерть) людей на свѣтѣ прудкихъ достигнула и до гробу запровадила Гал. Кл. Раз. 504.

ДОСТОЄНСТВО, ДОСТОИНСТВО, *рн.* (пол. dostojeństwo). *Уряд значний, гідність.*

XVI. Рачилъ тыє достоиньства, которыи тепер вакуютъ, то єстъ воєводство Троцкоє, паньство Троцкоє и маршалство земскоє роздать Ак. ЮЗР. I, 96 (1538).—И во всемъ, одъ кождого стану людей и достоєнства людей убезпечали Арх. ЮЗР. I, I, 58 (1588).—Патрыярху Царогородъского опушчаютъ, и для того достоєнъстваи местьца свои тратятъ Берест. Соб. 206.

XVII. Санъ: Діґнѣтарство. Достоинство. Станъ, урѧдъ, възван'є Бер. Лекс. 143.—Достоєнство єго ієрейскоє и преложенство Архімандрітскоє Смотр. Каз. 40.—Всѣмъ посполите... духовного и свѣтского достоинтва людемъ Гол. П. М. I, 311 (1645).—(Іаковъ и Іоаннъ) хотѣли собѣ дикгнитарства або великого достоєнства Єв. Реш. 34-б.—Староста... обѣцовал им пнзи, достоинства и иншиє в воиску мѣстца Жив. Св. 16-б.—Спситель... гоноры и достоинства вѣка сего потоптал Домецк. 130.

XVIII. Доступилъ вскорѣ и того святителского чина достоинства, на которое єстесь наименованъ и електованъ Літ. Вел. III, 382.—Видячи быть отъ Бога дарованное пану Полоцкому на тотъ чинъ достоинство... за доживотного въ градѣ Кієвѣ обрали войта ib. 549. Иноци... низлагают'ся от Урядовъ своихъ и стают'ся даже до смерти не способными до отримання всякихъ достоинствъ, Црков'ных и Иноческих Собр. Прип. 72.

ДОСТОИВАТИ, ДОСТОЯТИ, *дс.* 1. *Дожидати, діждати стоячи.*

XV. Се брате стоисмы сде, чего достоимы сде? Ип. 425 (1151).

2. **—въ словах,** *додержувати,-жати слова.*

XVIII. Поляки... въ своихъ словахъ не достояли, и сами пакта свои зъ войском Запорожскимъ чиненніе кассовали Літ. Вел. II, 233.

3. *Безособ. Личити, подобати, годитися.*

XV. Здѣ же реч достоить блуд творити всѧкый Ип. 72 (986).

XVII. И сіѧ вамъ достоитъ увѣдати Транкв. Зерц. к. Ад.—Не достоитъ тебѣ имѣти жону Філиппа брата твоего Гал. Каз. 77.—Не достоитъ де простому козаку въ слободы селится Літ. Сам. 219.

— пактовъ, *укладати, уложити угоду, пакти.*

XVIII. Тогдажъ ляха Немирича чернь на штуки розсѣкла и Верещаку и Сулиму, которіи пактовъ Гадяцкихъ въ Варшавѣ достояли Сб. Лѣт. (Кр. Оп. Млр.) 19.

— права, *правом доходити, дійти.*

XVI. Обо вси кривды мѣла права достоиват передъ старостою Луцкимъ Ак. ЮЗР. I, 89 (1538).—Повиненъ кождый права достояти до конця ib. 93 (1538).—Каждый маєтъ права достояти передъ старостами и братьею Ак. ЗР. III, 270 (1582).—Онъ зъ оселости его тамъ отказовати и права достоивати не маєть Ак. ЮЗР. I, 225 (1589).

XVII. Пнъ Гарасим Крамар за слушным доводом права достоювал за вкраденем курты фалендышовой Ак. Полт. Гор. Ур. I, 44 (1665).—Красний Башта... жадного подейзреня Леску Черкесу не доказал и, права не достоявши, уйшол ib. 109 (1667).

ДОСТОЙНЕ, -НО, *присл.* 1. *Гідно, належно.*

XVII. Прислушало Вш. Кнж. Млст. достойне почтити и в'даръ зацный зацное што принести Тит. 75 (Копист. 1623).

2. *Личить припадає, належить.*

XVIII. Тобы достойно съ повороту дороги бачити ся с панною Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 86 (1721).

ДОСТОЙНОСТЬ, *рж.*1. *Гідність, уряд.*

XV. Людей данныхъ, извѣчныхъ, селянятыхъ, неволныхъ, котороѣ бы коли плоти были, а любо достойности не пріймемъ Ак. ЗР. I, 76 (1457).

XVI. Даны суть передъ его кролевскою милостью... тые достойности: напервей князю Янушу Дубровицкому... дано воєводство Кієвское, а пану Станиславу Станиславовичу Довойну воєводство Полоцкоє Ак. ЮЗР. I, 117 (1542).—Службу земскую абы зъ урядовъ и зъ достойности всихъ ухвалено, водлѣ можности урядовъ Ак. ЗР. III, 25 (1551).—Достойности и вряды, такъ духовныє яко и светскиє, не маютъ быти даваны чужоземцомъ и заграничникомъ Арх. ЮЗР. I, I, 151 (1580).

XVII. Достоинство: Достойность, урѧд', годность Бер. Лекс. 37.—Архієпископъ на той часъ еще на достойность патріаршую не былъ поднесенъ Копист. Пал. 524.--Прыамуса кроля... не поглядаючи на... достойность кролевскую... удавилъ Крон. Боб. 84-б.—В тот часъ были в великои достойности первородства Літ. Рук. 16.

XVIII. Постановлено, ижъ пословъ и посланниковъ и гонцовъ... отпускати зъ ушанованемъ подлугъ достойности Літ. Вел. II, 123.

2. *Пошана, повага, честь.*

XVI. Мы тежъ маємъ его на томъ мѣсцы въ таковой же почтивости и достойности заховати, яко и предковъ его первшыхъ воєводъ Полоцкихъ Ак. ЮЗР. I, 82 (1531).—Запрѣвыйся своего властного писанія лишается всея достойности и чести Ак. ЗР. IV, 7 (1588).с

XVII. Величествіє: Велможность, достойность Бер. Лекс. 13.—Достойность—величиствіє, достоинство Синон. сл.-р. 22.—Было в той часъ в великой достойности первородство Крон. Боб. 19

ДОСТОЙНЫЙ, *прикм. Гідний, поважний, належний.*

XV. Язъ же тѧ прияхъ въ правду яко достоиного брата своего, и волость ти есмь далъ Ип. 372 (1149).—Нѣкто же от Лѧховъ... створи дѣло памѧти достоино ib. 853 (1261).—Познавше вѣрность уставичную почтивыхъ, достойныхъ, освѣченыхъ выбраныхъ, мудрыхъ прелатовъ духовныхъ... умыслили есмы... ихъ милостиве отдарить Ак. ЗР. I, 73 (1457).

XVI. Наказанія великого достоинъ єсть по божественныхъ и священыхъ канонѣхъ Ак. ЗР. IV, 6 (1588).

XVII. Взявши собѣ во всемъ достойную част, то єст половину Акт. Старод. кн. 48 (1693).

XVIII. (Хмелницкий) завше оказивался королевѣ полскому и рѣчи Посполитой не без значних и награжденія достойних прислугъ и заслугъ Вел. Сказ. 7.—Освидѣтельствовать, суть ли къ тому достойни, и єжели достойни, то имъ въ тѣхъ чинахъ быть Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 107 (1727).—Писаремъ судовимъ быть достоинъ С. і Р. 23.

ДОСТОЙНѢ, *присл. Див.* **Достойне.**

XV. Достойнѣ умыслили есмы за такыи доброты и ласки, дары и иными ласками ихъ милостиве отдарить Ак. ЗР. I, 73 (1457).

ДОСТОЧЕСНЫЙ, *прикм. Гідний чести, шановний.*

XVII. О Христѣ досточесный (надрук. досно-) господине в Бозѣ велебный отче архимандрите Арх. ЮЗР. I, VI, 340 (1603).

ДОСТРЕЛИТИ, *дс. Досягти чого стріляючи.*

XVI. На гору замъковую з долу до стены нигдѣ з лука дострелити не може Арх. ЮЗР. VII, II, 26 (1552).

ДОСТУПЕНЬЕ, ДОСТУПЛЕНЬЕ, *рн.* (пол. dostąpienie). *Досягнення, отримання.*

XVI. А дети, потомъство мое, при доступъленью отъ малъжонъки моее а матъки их именья... ку праву позывати... не маютъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 427 (1584).—Нехайже тебе взрушитъ доступенье спасения твоего, Руский набожный народе Берест. соб. 306.—Недуфанье о доступенью справедливости презъ звыклые средки Хр. Фил. Апокр. 1800.

XVII. Кротость есть доброе средствіе для доступенѧ иншихъ цнотъ Домецк. 75.—Хто хочь якіе хочь винайдуй способи до доступленья збавенья и вѣчныхъ небесныхъ роскошей, надъ той единой лѣпшій скутѣчнѣйшій способъ не знайдешъ Дм. Рост. 1.

XVIII. Просимо щоденне у Бга доступленіѧ вѣчнои щасливости Науки парох. 159.

ДОСТУПОВАТИ,-ПАТИ-ПИТИ, *дс.* (пол. dostępować). 1. *Підходити, підійти, приступати, приступити до, наближатися, наблизитися до.*

XVI. Старая приповесть Латинъская: «не всимъ дано естъ доступити Коринту» Отп. И. П. кл. Остр. 1075.

XVIII. Многие мѣсца... сут толкож неможна доступити за турками Путн. Іер.4.—Не можете вы дойти и доступити до моего раба Угр. Заг. 54.

2. *Отримувати, отримати, осягати, осягти, діставати, дістати.*

XV. Єму далъ Богъ доступити мѣстца отца своего Ак. ЗР. I, 211 (1500).

XVII. Получаю: одержую, улучаю, потрафлѧю, доступую Бер. Лекс. 111.—Получихъ: Доступилем ib.—Доступую—получаю, улучаю Синон. сл.-р. 22.—До стародавных правъ привильевъ и до вольностей тягнемо, которыхъ предъкове наши... зъ церъковъю рымскою доступили Арх. ЮЗР. I, VII, 194 (1605).—Аппеляцію, о которую шло, не толко зутлили, але згола всѣми способами еи доступили Копист. Пал. 597.—Чогосмо доступили, тое намъ належитъ и держати и ведлугъ того правила животъ нашъ провадити ib. 984.—Золотаа волность: такъ еи называютъ: доступити еи всѣ пилне сѧ стараютъ Тит. 38 (Саков. 1622).—Научает... якъ на семъ свѣтѣ жити и як вѣчного живота доступовати ib. 75 (Копист. 1623).—Що мают они чинити, жебы Нба доступили Гал. Кл. Раз. (пр.).—Кто не скоштуетъ горких рѣчій, солодких не доступит Рад. Ог. 1035.—Досконалост цнотъ потужною валкою бываетъ доступена Рук. № 0.4°. 86, к. 48-б.—Не кождый вѣрный христіанинъ доступитъ живота вѣчнаго Дм. Рост. 1.

XVIII. Дай нам Бже всѣмъ вѣрнымъ (спасенія) доступити Клим. Вірші, 9.—А хоч інъ и богач ест того недоступитъ рандарского уряду ib. 201.—И так' бѣдніи чловек не могу мѣсця доступати, мушу ся в инние краи впустити Вірші воскр 174.—(Козаки) гонору и шляхетства доступили Вел. Сказ. 185.—Доступилъ вскорѣ и того святителского чина достоинства на которое естесь наименованъ и електованъ Літ. Вел. III, 382.—В' Нбѣ хвалы вѣчной доступуемъ Собр. Прип. 1.—На що сѧ важыш, чого не можеш доступити? Пам. укр. м. I, 326 (Рк. Тесл).—Дай то абысмо усѣ доступили нбсного раю жыти ib. II, 74 (Рк. Тесл.).

ДОСТЧАНЫЙ, *прикм. З дощок зроблений.*

XVIII. Санки достчаныи Арх. Вид. м; екон. спр. (1755).

ДОСТЪ, *присл. Див.* **досыть.**

XVII. Дозналисмы по смерти его дост' отмѣны, военъ домовыхъ и тыж' посторонныхъ без' мѣры Тит. 46 (Сак. 1622).

Достъ учинити. *Див.* **Досытъ чинити** 2.

XVIII. Лазаръ чудимося почто не мѣлъ достъ так учинити Літ. Вел. III, 98.

ДОСТЫГАТИ, -ГНУТИ, *дс. Досягати, досягти, здоганяти, здогнати.*

XVII. Прибравши своихъ сусѣдовъ, погналъся за ними, которих гды достыгали въ едномъ селѣ, онъ... реклъ до Петра: «Петре, уже ся моей страсти чаша приближаетъ» Крон. Полск. 389.—Писанна же быша въ наученіе наше, в них' же конци вѣкъ достыгоша Гал. Боги пог. Б.

ДОСУГЫЙ, *прикм. Див.* **Досужый.**

XVII. А онъ самъ Левко еи (Химку) билъ нещадно ковенею досугою Кн. Мѣск. Полт. 31 (1693).

ДОСУДИТИ, *дс. Закінчити суд.*

XIV. Краковскый староста на трехъ мѣстѣхъ имаеть суды судити, у Краковѣ, въ Ондрѣевѣ, у Величци; а будеть ли не досу-

дилъ, тогды его судъ моцы не маеть Ак. ЗР. I, 4 (1347).

ДОСУЖЫЙ, *прикм. Великий, чималий.*

XVII. Видѣлъ кожух протятий удвое и руку лѣвую обтятую до раны досужое на жилах, з которой увес рукавъ окривавлен Акт. Старод. кн. 101.

XVIII. Фаси повинни быти досужіе каменей по 40 албо по 50 Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 68 (1720).—Куфовъ горѣлки простой... пѣнной—4, а доброй двойной досужую едну Арх. Сул. 46 (1725).

ДОСЫЛАТИ,-СЛАТИ, *дс. Посилати, послати, присилати, прислати.*

XV. А я дослю брату Ростиславу и с тымъ накы угадаю и послевѣ послы свое к вамъ Ип. 364 (1148).

XVI. Чимъ набольшей и нарыхлѣй грошей намъ досылайте Арх. ЮЗР. I, XI, 22 (1600).

ДОСЫТОКЪ, *рм. Ситість.*

До досытка (ad saturitatem). *Досить, доволі, подостатком.*

XV. Вдасть же Данило король брашна воемь до досытка и конемь ихъ Ип. 848 (1260).

ДОСЫТЪ, ДОСЫТЬ, *присл.* (з до+сыт). *Доволі, доста, подостатком.*

XIV. Силѣ не есть досыть окрашенія, коли не будеть правы окрашенъ Ак. ЗР. I, 2 (1347).

XV. Вы еста ко мнѣ хрстъ цѣловала... и того еста съступила и до сыти ми пересердия учинила еста Ип. 366 (1148).—А што есмы казалъ сѣна насѣчи досыть... то на буцеви насѣчено его досыть ЮРГр. № 18 (коло 1418).—Досыть явно есть вышисано, иж бы такъ вѣрнѣ служити помогати и пристати хотѣлъ ib. № 66 (1433).—Ино досыть ей и того одного манастыря отъ насъ держати Ак. ЗР. I, 164 (1496).

XVI. При мне князей и панов земли Волынской было досыт Арх. ЮЗР. I, VI, 33 (1542).—Панъ Гулевичъ, человекъ досыть добре годный Кул. Мат. I, 67 (1596).—Досыт значно нам повѣдает Писмо Святое Катех. 17.

XVII. Довлѣетъ: Досить. Довлѣетъ ти: Досит ти есть, досытъ маешъ Бер. Лекс. 35.—Удовлаюсѧ: Довлюсѧ: Досыт маю, на томъ переставаю ib. 177.—Доситъ—довлѣетъ, доволнѣ Синон. сл.-р. 22.—Досить выразне сей учитель... на вѣрѣ и вызнанью збудовану быти Церковъ Христову розумѣетъ Копист. Пал. 374.—На посполитое рушенье досыть охендожне и з' охотою ставилесьсѧ Тит. 84 (Беринда, 1623).—Ми то не доситъ пилно вѣдомо ест Тр. постн. 554.—Досыть мордерско Пана нелютостне бито Діал. Волк. 58.—Ах' досытъ стогнанѧ Панеґ Е҆ѹф. 9.—Родзай людский есть досыт розмноженый Кн. Рож. 5.—Почалъ горохъ ирвати, слышалъ теж голос, досыт уже досыт чдче Жит. Св. 22.—Маю своей худоби досит, а чужой не хочу возит Ак. Полт. Гор. Ур. I, 8 (1664). Любовъ албовѣм николи не мовитъ досыть Рад. Він. 101.—Будет часу досыт на покаѧніе ib. 442.—Тобѣ доситъ тылко брати, Алеѯандрови недоситъ ест тылко дати Гал. М. Пр. 261.—Для тяжъшихъ и досить прикрихъ обоимъ сторонамъ доводовъ и отводовъ, наказалъ былъ овый засѣлый судъ Василю Плоскуненъкови, яко отъ потвару—самоседмъ отприсягнутися Прот. спр. пот. 20.—Маемъ досыть сѣна Рук. Хрон. 18.

XVIII. Не на сусѣ той досыт часовъ сѣдитъ Клим. Прип. 232.—Досит, мовит, ти бѣду було терпѣти Укр.-Р. Арх. IX, 53.—Досит же з мене бо вжемъ нажился на свѣтѣ Єв. Реш. 338 (1710).—Тамъ... па коморахъ всего досить Пелгр. Ип. Виш. 6.—На жадную Лядскую кровъ не чигаю и не прягну оной, доситъ що тилко отъ наступивпих боронюся войскъ Літ. Вел. IV, 33 (Пов. 1728).—Байбарака жалую по росѣ мочити, доситъ того же и такъ нѣ нащо замявся Гр. Барск. IV, 34. Юй ся видѣло, ажъ она досыть праведна Поуч. Няг. 63.—Досыть добре й ты гандлюешъ Пер. Мат. III, II, 158.—Досить есть, же такъ учитъ вѣра наша Сѣмя Сл. Б. 68. — Треба ей (овцѣ) давати досить оброку мѣшаного зъ сѣркою Укр. Госп. Пор. 71.

— на чому, *можна обмежитися, задоволитися на чому, обмежуючись на чому, задовольнячись чим.*

XVII. Але еднакъ не доситъ намъ на самомъ тылко запрѣнюсѧ самых'себе Тит. 283 (П. Могила, 1632).—Na tom ne dosyt, myru ne prosyt Potocki zdumały Kron. Ierl. I, 116 (1648).—Недосыт на томъ абы тылко собѣ добръ узычати, але и тымъ которые под звѣрхностью Тест. Вас. 43.—Не досит тобѣ на том иж пана своего выдаешъ здрадливе на смертъ Єв. Реш. 188-б.

XVIII. А чижъ доситъ на томъ, аби толко набытіемъ слави вся и отъ цѣлого христіянства пріймовалъ побѣди повѣнцованія, но набитого добра и боронити треба Літ. Вел. III, 248.

— мати (на чому), *задоволитися чим.*

XVI. Не маючи досыть на повѣсти ее, ставилъ шапку съ полтины до инших свѣтковъ Вл. Буд. 79 (1540).—Odnakoż nie maiuczy na tom dosyt chodili iesmo ich sami chledati Пам. КК. IV, II, 120 (1545).—А еслиже не досыть

маешъ на томъ, ино придамъ — и Греческая (земля) Отп. И. П. кл. Остр. 1103.

XVII. Жидове, водле налогу своего недосытъ маючи о покрасе церковной... свои особныи образы вымысливаючи ставили и почитали Сп. прот Лют. 58.—Не маючи братия на томъ доводе досыть, послали по того, чыя была скарга Гол. П. М. II, 89 (М. С. 1634).—Иван Харкович, недосытъ на том маючи, уставичъне на протестанъта козаковъ направовалъ Арх. ЮЗР. III, IV, 229 (1649).—(Єва) урвала яблоко и укусила, а не маючи на томъ досыть, еще и мужа своего заразила мовою своєю Рук. Хрон. 4.

— мѣти, *уважати за достатнє.*

XVII. Укажі нам отца а то будем за досыт мѣти Єв. Вол. 86.

— стати, (неос.) *задоволитися чим, дістати задоволення.*

XVII. Онимъ (купцомъ) во всемъ отъ помененного Миска Дулѣ за ихъ шкоди досить стало Нѣж. Полк. С. 53 (1656).

XVIII. И на том сѧ еще ей не станет досытъ, и почнет еще блюзнити Пам. укр. м. IV, 294 (Рк. Тесл.)..

— статися. *а). Бути відшкодованим.*

XVI. Чим будетъ воля его милости господарская, толко бы за шкоды вси пристойне досить ся стало Арх. ЮЗР. I, I, 76 (1579).

б). Здійснитися.

XVII. Мѣлисмо его з наказанiємъ от сотничего уряду отставити, але за дѣлами нашими уставичными, до сего часу тому не сталося досить Вас. З-б. Мат. Лівоб. Укр. 98 (1680).—Подлугъ сего унѣверсалу нашего, досить волѣ нашой не сталося Мат. Ист. ЮР. 19 (1694).

в). Бути загодженим, задоволеним.

XVII. О томъ мы посылаемъ листъ нашъ до пана полковника Лубенского, приказуючи, жебы той потребѣ сталося досить Ак. ЗР. V, 248 (1691).

— чинити, учинити. *а)—Задоволяти, задоволити, відшкодовувати, відшкодувати.*

XIV. А ранному маетъ досыть вчинити, подлугъ ранъ его, яко шляхтичу Ак. ЗР. I, 24 (1388).

XVI. И теперь приказуемъ тобѣ абы еси во всѣхъ тыхъ кривдахъ и шкодахъ ...справедливость безъ всякого омешканя вчиниль и то велелъ поплатити и за то досыть вчинити Гол. П. М. I, 26 (Гр. 1558).—Таяжъ отповѣдь досыть учинити тобѣ можетъ Хр. Фил. Апокр. 1382.

XVII. Довлю: Удовлѧю, учреждаю, досытъ чиню Бер. Лекс. 35.—Удовли его: учинилъ єму к' боли досытъ ib. 177. Наказуем декретом нашим, абы Степан Хрибтик на всем Гарасима Локушку угодил и досит во всем учинил, яко зацному члвку Ак. Полт. Гор. Ур. I, 39 (1665).—(Мать) рада не рада муситъ оставити дитѧ свое... а пойти от него, досить чинѧчи домовой своей потребѣ и недостатку Рад. Ог. 581.

XVIII. Єму за всю сумму присуженную досит учинитъ С. і Р. 44.

б). Виконувати, виконати, здійснювати, здійснити.

XVI. (Папежъ) своему предъсявзятю яко видимъ досыть учинилъ Арх. ЮЗР. I, VII, 252 (К. Р. н.).—Не блазнигеся, еслижь не можете деянiю креста досыть учинити Сп. прот. Лют. 87.—Послалъ трехъ приятелей моихъ... упоминаючи ее, дабы присезе своей досить чинила Арх. ЮЗР. I, I, 70 (1577).

XVII. Иначей небыла бы речь подобна. абы кто тому приказанню апслскому досытъ учинити моглъ Тит. 313 (Парам. 1634). — Росказаню святому я, нендзный, досытъ чинячи... презъ килкэ лѣтъ южъ волаю, голошу и верещу Діар. Фил. 116.—Онъ, Петръ Семенович, тому свойому контракту не учинил досит Акт. Старод. кн. 69.—Онъ, панъ Чернякъ, яко панъ можний, тому декретовѣ чинити не схотѣлъ досить и саги оной по прежнему не допустилъ гатити Рѣш. Полт. Полк. С. 76 (1700).

XVIII. Ханъ... чинячи досит королевскому желанiю, склонился до приязни с Королемъ Полскимъ Вел. Сказ. 104.

в) Покутувати, спокутувати, відпокуту чинити, учинити.

XVII. Радуйся же за твой грѣх досыт учинено Діал. Волк. 71.—Кто каетсѧ повинен досыть за грѣхи учинити Гал. Кл. Раз. I, 31.—Повиненъ члвкъ покутуючый досить за грѣхи свои чинити, яко чинил досить за грѣхи свои Закхей Гал. Гр. Розм. 2.

XVIII. Повѣненъ члвкъ... досытъ учинити за грѣхи, то естъ отправѣти покуту на сповѣды от Iерея назначоную Собр. Прип. 35.

— чиненье, учиненье. *а). Достатній учинок.*

XVII. Досыт чинен'є еи (Магдалыни) было выливан'є масти оной дорогой на ноги хртовы Жит. Св. 553.

б) Виконання.

XVII. Досить чиненiя—достотворенiє Синон. сл-р. 22.

XVIII. О неучиненiи досить записовѣ или суду к сказаню урядовому С. і Р. 9.

в). Відпокута.

XVIII. Досыт' учиненіє то єсть исполненіє Покуты, назначоной на сповѣди от Іерея Собр. Прип. 35.

ДОСЫТЬЕ, *рн. Задоволення.*

XVI. Торги мѣлъ єсми з отцем Єго Милости... ино вже мнѣ за все досытье стало, не маю я вже жадного долгу Arch. Sang. VI, 109 (1551).

ДОСѢ, *присл. До цієї пори, до цього часу, дотепер.*

XVIII. Чомъ досѣ єсте май нѣчого не научили ся Поуч. Няг. 83.—Одъ теи доби й досѣ усе я шануюсь Пер. Мат. III, I, 40.

ДОСѢГНУТИ, *дс. Досягнути.*

XV. Мы... слюбили имъ мстити на ихъ вороговъ що мочь мемъ наиболше досѣгнути Ул. Мат. 93 (1456).

ДОСѢДѢТИ, *дс. Діждатися сидячи.*

XV. Чего хощете досѣдѣти, а вси ваши городи передашася мнѣ Ип. 47 (946).

ДОСѢКТИСЯ, *дс. Січучи дійти до чого.*

XVIII. Увойдут' сѣкучи людей и досѣкут'ся до стой Софіи Пам. укр. м. IV, 284 (Зб. Свідз.).

ДОСѢЛЯ, *присл. Див.* **Досель.**

XV. Хотя бы тежъ й не вѣсть якіє звычаѣ въ земляхъ помененыхъ противные досѣля заховалися, ино тому противни быти не мають Ак. ЗР. I, 57 (1443).

ДОСЯГАТИ, -ГНУТИ, *дс.* 1. *Сягаючи діставати, дістати, доходити, дійти, осягати, осягнути, торкатися, -кнутися.*

XVI. Каждоє окно человекъ, на земли стоячи, головою досягнути можетъ Арх. ЮЗР. VII, I, 77 (1552).—За отъѣханьемъ єго милости до Литвы, про далекость дороги, досягнути тыхъ листовъ не могъла ib. I, I, 170 (1583).—Дирявыхъ правъ и доводовъ досягали Хр. Фил. Апокр. 1410.

XVII. И мы частокротъ хотѣлисмы листами нашими любовъ вашу досягнути Гол П. М. I, 198 (Л. Пат. К. 1614).—Якъ южъ досягнетъ стиха якого басней аристотельскихъ, тогды южъ псалтыри читати ся соромѣетъ Арх. ЮЗР. I, VII,29 (И Виш.).—Не сягай там где недосѧгнешъ, недобывайсѧ там где моцно замкнено Жит. Св. 450.—Досягла руками своими рызы хвы Єв. Реш. 154-б.—З малой звѣзди столпъ страшне великій, ясній, которій до полнеба досягалъ Літ. Сам. 151.—Забулонъ на берегу морскомъ мешкати будетъ..., досягаючи ажъ до Сүдону Рук. Хрон. 32.—Кого моглъ мечемъ своимъ досягнути, плечи, голови, ребра перетинал ib. 378.

XVIII. Прето дывовати сѧ и зас стрѣламъ треба: же мало самого недосягають неба Клим. Вірші, 124.—Студенецъ єст глубок, аще не пригнеши ужа, не имаши дна досѧгнути Пам. укр. м. IV, 16 (Рк. Білявськ.).—Чрезъ недостатокъ свой листу того у короля єго милости, на тотъ монастыръ наданного, досягнути теперь не моглъ, бомъ дей єго на Волынѣ зоставилъ Сб. Мат. отд. III, 143 (1713).—Изведши на гору сопротивъ лежащую армати, горящими ихъ кулями досягають Літ. Вел. I, прил.11.—Я один болшей всѣхъ працовати въ оборонѣ отечества повиненъ, поколь самому непріятель насядетъ на шію, а иншихъ и не досягнетъ ib. IV, 17 (Пов. 1728).—Єсли би хмель... на чию землю корень пустилъ, той имѣєтъ щипать чрезъ огорожу, сколько можетъ того хмеля досягнуть, и что досягнетъ тоє єго Права, 546.—Вистрѣленною изъ фузеи пулею верха єго єдва досягнути возможно Гр. Барск. IV, 2.—Конь... чревом трется, где досягне Укр. Госп. Пор. 67.—З Очакова арматные пулѣ войска досягали Сб. лѣт. 67 (Кр. Оп. Млр).

2. *Дорозумівратися, дорозумітися, збагнути.*

XV. Умъ члвчь неможет досѧгнути Чет. 1489 р. к. 40.

XVII. Мудрость Римская научаєтъ вѣрою досягати того, ижъ во оплаткѣ тѣло и кровъ Христова єсть Ак. ЗР. IV, 234 (1600—1605).—Таина Троцы Стой... тылко єдиною вѣрою досѧгнена быти может' Рад. Ог. 142.

XVIII. Нашъ мѣлкій розумъ такъ высокой Тайны неможетъ досѧгнути Сѣмя Сл. Б. 4.

ДОСЯГАТИСЯ, -ГТИСЯ, -ГНУТИСЯ, *дс. Див.* **Досягати.**

XVII. Великост ся єго от гори калвинской аж до гори оливной досягала Жив. Св. 38.

XVIII. (Вишневецкий) Днѣпръ переправивши и Брагиня досягнувшися княгиню до Вишневеца своєго з тяжарами домашними отправилъ Вел. Сказ. 54.—Жадной вѣдомости и язика отъ нихъ не моглъ досягтися Літ. Вел. IV, 63 (Пов. 1728).

ДОСЯЧИ, *дс. Див.* **Досягати, -гнути.**

XV. Въздано єя (церковь) при немь възвыше яко и на конѣ стоячи рукою досѧчи Ип. 138 (1034).

ДОТЕКАТИ, ДОТЕКТИ, *дс. Доганяти, дігнати; долітати, долетіти.*

XVI. Тогда пущашеть 10 соколовь на стадо лебедѣй, который дотечаше, та преди пѣсь пояше Сл. о п. Иг. 3.

ДО-ТЕПЕРЪ, -РЬ, *присл. Досі, до цієї пори.*

XVIII. Тоты трубы и до теперь там сутъ Ал. Тиш. 91.—Кмѣть... таку дань, яку дотеперъ дававъ и оттеперъ буде давати Урб. 57.

ДОТЕРТИ, *дс. Див.* **Дотирати.**

ДОТИ, *присл. Поки, аж поки, до того часу як.*

XVIII. Пожичалникъ... отдавъ довжника своего въ неволю, гдебы тримавъ его доти, докибы всего довгу не виплативъ Науки парох. 57.

ДОТИКАНЬЕ, *рн.* 1. *Див.* **Дотыканье** 1.

XVII. Дотиканіє — касаніє, прикосновеніє, осязаніє Синон. сл.-р. 22.—По котором єго (Аѳанасіа) поученію и дотикан'ю узнавали собѣ братіа улжен'є от хороб Жит. Св. 496.—Великим и тот єсть который жадною з дотиканя страстію не бываєтъ порушонымъ Лѣств. 24.

2. *Див.* **Дотыканье** 2.

XVII. Смысли тѣла суть: зрініє, обонянє, слухъ, смакованє и дотиканьє Копист. Пал. 682.

XVIII. Не токмо дѣломъ яковимъ ѕлымъ мощно єсть согрѣшити, но... и видѣніємъ, и слышаніємъ, и обонѧніємъ, и осѧзаніємъ, или дотиканіємъ Сѣмя Сл. Б. 48.

ДОТИКАТИ, *дс. Див.* **Дотыкатк** 1.

XVIII. Касалсѧ, дотикалъ, чого неналежало касатисѧ Сѣмя Сл. Б. 79.

ДОТИКАТИСЯ, *дс.* 1. *Див.* **Дотыкатися** 1.

XVII. Дотикаюся—прикасаюся, касаюся Синон. сл.-р. 22.—Осязаніємъ твоимъ лучшей єси дотикался мягких рѣчей нѣжели острих постовъ Діал. о см. 274.—Дотикаєтсѧ товариства злого Гал. Гр. Розм. 11-б.

XVIII. Поставляєтъ два сѣдалища и на оних возлегаєтъ горѣ чревомъ, єдинаго дотикающися главою, а другаго ногами Гр. Барск. I, 167.—Очи поглядают, на красу взирают, мисли найдутъ, зраки глянутъ и руцѣ ся дотикаютъ Укр.-Р. Арх. X, 261.—Не мацай ся по бородѣ, по лицѣ без потребы, анѣ руками тихъ частей тѣла дотикай ся Полѣт. 47.—Ѳома... видѣти своими очима Хрта Воскресшаго и ранъ єго дотикатисѧ рукамъ ставсѧ участникомъ Науки парох. 5.

2. *Див.* **Дотыкатися** 2.

XVIII. Шлюбуємъ никого не каратъ... на заочноє повѣданіє хотя би дотикалось маєстату нашего гдрства Стат. 31.

ДОТИНКОВАТИ, *дс. Кінчити тинькувати.*

XVII. Церковъ въ серединѣ дотинкована Літ. Мг. м. 44.

ДОТИНКОВАТИСЯ, *дс. Бути дотинькованим.*

XVII. Церковъ мурованая домурувалася и дотинковалася Літ. Мг. м. 11 (1687).

ДОТИРАТИ, -ТЕРТИ, *дс.* (пол. docierać). *Нападати, напасти.*

XVI. На законоположеніа фундаторовъ... змѣряєте и дотираєте и штурмуєте Отп. кл. Остр. И. П. 427.

2. *Дошкуляти, дошкулити, даватися, датися в знаки.*

XVI. Смокъ... Заходнымъ панствамъ дужо дотиралъ Ист. о разб. Флор. соб. 433.

— покою, *добиватися, добитися миру.*

XVIII. От него одержали отвѣтъ, жеби якъ мога покою дотирали Вел. Сказ. 86.—Заключилъ миръ на двѣ лѣта, нимъ и совершенного зъ обоихъ сторонъ дотрутъ покоя Літ. Вел. III, 509.

ДОТИСНУТИСЯ, *дс.* 1. *Діткнутися чим.*

XV. Дотиснувсѧ палчемъ в чашю, бѣ бо имѣя подъ ногътемъ растворениє смртьнєє Ип. 155 (1066).

2. *Тиснучись дійти, протиснутися, дотовпитись.*

XVI. Лѣпше єсть ани аза не знати, толко бы до Христа ся дотиснути Ак. ЮЗР. II, 210 (И. Виш.).—До нихъ ся дотиснути не могутъ Хр. Фил. Апокр. 1618.

XVIII. Єго Императорскоє Величество давалъ... всѣмъ, хто тилко могъ дотиснутись, цѣловать свои Монаршіє руки Діар. Хан. 15.

ДОТИЧИТИСЯ, *дс. Див.* **Дотычитися**.

XVIII. А щося дотиче сторони инших вязневъ... такосми мовили Літ. Вел. II, 131.

ДОТКЛИВЕ, *присл.* (пол. dotkliwie). *Образливо, гостро, прикро.*

XVII. Давидъ въ псалмехъ и у Дѣяняхъ апостолскихъ не мало доткливе ихъ поносятъ Сп. прот. Лют. 50.

XVIII. Титуловъ єго царскому величеству достойних не воздавали и доткливе писати дерзнули Вел. Сказ. 76.—Маючи засъ на Запорожцовъ зазле за листъ предпомененній, року 1669 доткливе къ нему писанній, взаємне доткливежъ и обширне виражаючи неслушноє чрезъ оних двохъ Гетмановъ Малія Росіи раздвоєніє и разтроєніє... писалъ до нихъ таковій листъ Літ. Вел. II, 294.

ДОТКЛИВОСТЬ *рж.* (пол. dotkliwość). *Образа, прикрість.*

XVII. Могли быти успокоєны въ великихъ нашихъ доткливостяхъ, которыє терпимо Ак. ЗР. IV, 518 (1629).—Хто бы мѣл на чест наганят пну Андрею... повинен будет до скринки войсковой платит вини пятдесят копъ, яко опѣвает в розделѣ третем, артикуле 27 о доткливости цнотѣ, так в очи, яко и заочне Ак. Полт. Гор. Ур. I, 116 (1667).—Мѣю неменшоє зелженя от Василя в доткливости чести моей,

задаєтъ мнѣ злодѣйство Прот. Полт. С. I, 78 (1689).

XVIII. Обозній и писаръ писали ко мнѣ о челобитчикахъ зъ дотклйвостю Дн. Марк. I, 67.

ДОТКЛИВЫЙ, ДОТКЛѢВЫЙ, *прикм.* (пол. dotkliwy). *Образливий, гострий, дошкульний, прикрий, неприємний.*

XVI. Всякоє речи и справы, дотклйвые и потребные, и до порадного шафованя, а пристойного вживаня належачие... въ забыте приходити мусели Арх. ЮЗР. I, I, 31 (1571).— Пишетъ абы нихто рѣчей образливыхъ и доброй славе дотклйвыхъ въ позвехъ, ни на кого не писалъ ib. 146 (1580).—Войтови... въ припадкахъ вышей помененныхъ такъ дотклйвыхъ. яко и не дотклйвыхъ судити... моцъ даємъ ib. VIII, V, 241 (1585).

XVII. Панюю подкоморинуюю словы непристойными и гонорови єє милости дотклйвыми... лжил и соромотилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 603 (1629).—Дотклйвиє слова притерпѣлем од помененних особ, которие мя називали коноводом, в чом ся не чую Ак. Полт. Гор. Ур. I, 115 (1667).—Не маш ущербеня славы и дотклйвых яких примовокъ Єв. Реш. 205.—Гдь... дотклѣвыми и густыми м'глами и темностями всѣх людей застрашил Каз. № 32, к. 53-б.

XVIII. Дорошенковѣ и посланцу єго лаяли, за дотклйвоє къ нимъ въ писмѣ томъ слово Літ. Вел. II, 302.—Вычиталисте рѣчи дотклйвіи, ущипливіи и велми досадніи ib. III, 171.—Листи... велми дотклйвіи ку Велможности Вашой писалися ib. 175. Упоминались, особливо асаулъ зъ дотклйвою рѣччю о фуражніє денги Дн. Марк. I, 70.—Бурий... мене... значне зконфундо валъ дотклйвыми словами Оп. ст. Млр. II, 476 (1723).

ДОТКНЕНЬЕ, -СЯ, *рн.* (пол. dotknienie). 1. *Доторк, дотик.*

XVI. Милыи мои стягнулъ єсть руку свою сквозе дирю, а брюхо моє задрыжало єсть зъ дотъкненіа єго П. П. 53.

XVII. А такъ заразъ словомъ и доткненіємъ воскресил мертвого Єв. Калл. 573.—Доткнен'єм' Пренастѣйшаг Тѣла своєго, далъ моцъ водамъ омыванѧ грѣховъ Гал. М. Пр. 161-б.— Члкъ нерад терпѣти найменшого доткненѧ албо ударенѧ зѣницы ока своєго Рад. Він. 595.—Чи немоглъ жес' єднымъ словомъ без' доткненѧсѧ одра до живота привернути того умерлого млдница? ib. 790.

2. *Чуття дотику.*

XVII. Очи—взрок, уши—слух, ноздри—пах... руки доткнене и иншие теж члонки не без обдарованя сут Арх. ЮЗР. I, XI, 321 (1609).— Двома чювъствы (приємлетъ) видимоє зрѣніємъ ока и доткненѧм' Транкв. Зерц. 20.— Пѧт Смыслов: Виденіє, слышаніє, обонѧніє, смакованіє и доткненіє Гал. Кл. Раз. I, 26-б.

ДОТКНУТИСЯ, *дс. Див.* **Дотыкатися.**

ДОТОЛЬ, ДОТОЛѢ, *присл.* 1. *Доти, перед тим, дотепер.*

XIV. (Кметь) платъ рочный имѣєтъ платить єму, какъ и дотоль єму платилъ Ак. ЗР. I, 19 (1347).

2. *Доти, до того часу.*

XV. Донелѣ же уладишисѧ съ братьєю, дотолѣже не пущаи полковъ моихъ от себе Ип. 549 (1172).

XVII. Нехай прето слава ихъ дотоль не вступуєть, поколь Мсць з' звѣздами бѣг свой отправует Тит. 14 (Митура, 1618).

XVIII. Все до купы смѣшавши треба палити дотолѣ донелѣ погаснетъ Укр. Госп. Пор. 78.

3. *Доти, до того місця.*

XV. Вы бы єсте мнѣ повѣдалѣ дома же дотолѣ ити Ип. 654 (1187).

ДОТОНДЪ, *присл.* (пол. dotąd). *Досі, до цього часу.*

XVII. В. м. позволили на прозбу ієго милости до часу телко през обляженя, а ієго милость дотондъ держитъ Арх. ЮЗР. I, XI, 180 (1656).

ДОТОЧКА, *рн. Доточений, дошитий шматок матерії.*

XVIII. (Кравецъ) на концахъ доточки зеленые здѣлалъ Ризн. Соф. Кн. 122.

ДОТРИМАНЬЕ, *рн.* (пол. dotrzymanie). *Додержання, захования.*

XVIII. Для непорушного дотриманя того примирного договору, другого Господара, презъ пословъ своихъ, обвѣстити Літ. Вел. II, 131.

ДОТРИМЫВАТИ, ДОТРИМАТИ, *дс.* (пол. dotrzymać). *Додержувати, додержати.*

XVII. Не дотримавши имъ слова, и присягу свою опустивъши... оныхъ конѣ кгвалтовне поотбиралъ Арх. ЮЗР. VI, I, 559 (1650).

XVIII. Безъ вшелякого нарушеня презъ всѣ тіи лѣта примире вишей виражонноє дотриманє маєть быти моцно Літ. Вел. II, 105. Змовы не дотримывати... єсть противъ Любви Собр. Прип. 123.—Єжели того постановленѧ недотримаємъ скутечне вѣроломцѧми станемсѧ Бгу зрадливыми Науки парох. 2.

— **пляцу,** *витримати в бою.*

XVIII. Пляцу той воши щире не дотримал, бо мене такъ вдарила, ажемъ из ног упал Вірші нищ. 1, 29.

ДОТРУЖДАТИ, *дс. Допрацьовувати, працювати до кінця.*

XVIII. Хочбы дний два незхотѣлъ дотруждат'; то подлуг правъ, za ввес год платы єму недат' Клим. Вірші, 192.

ДОТРЫВАНЬЕ, *рн.* (пол. dotrwanie). *Чинність від «дотрывати».*

XVII. О дотрыван'ю своєм до конца ничого певного не вѣдаєшъ Каз. № 32, к. 3.

ДОТРЫВАТИ, *дс. Потривати до певного часу; витривати до кінця; дочекатися, дожити до чого.*

ДОТРЫМАТИ, *дс. Див.* **Дотримывати.**

XVII. Припоруку и арештъ єго милост панъ Сенюта доброволне принял и до росправы дотрымати обецал Арх. ЮЗР. I, VI, 581 (1627).—Зѣня, вступивши въ станъ малженский за Данила, а не дотрымавшы присяги своє малжонскоє... не вѣдомо гдесь побѣгла Прот. спр. пот. 93.

— **поля (кому).** *Див.* **Дотримати пляцу.**

XVII. Розгнѣвался Гітъ на свои жолнѣре, же першого поля не дотрымали жидомъ Рук. Хрон. 222.

ДО-ТУДА, *присл. Доти, до того місця.*

XV. И не дотуда ста злоба ихъ, но паче на горшеє зло подвигошас Ип. 510 (1161).

ДОТУЛЬ, *присл.* 1. *Доти, до того часу.*

XV. Тежъ вдовы шляхтичовъ и боярскіи во имѣньяхъ мужовъ своихъ зоставуємъ дотуль, поколь бы вдовами были Ак. ЗР. I, 120 (1492).

2. *Досі, до цього часу.*

XVI. До него-смы ся тежъ утекли, єго-смы просили и дотуль терпливе просимъ Антир. 857.

XVII. Справила тоє у сна своєго, же мнѣ дотуль з' добротливости своєи Бжеи перебачалъ Рад. Ог. 4.

ДОТУЛЯТИСЯ, -ЛИТИСЯ, *дс. Доторкатися доторкнутися, дотикатися, діткнутися.*

XVIII. Ты сѧ над ним потѣшъ..., але сѧ самого не дотулѧй Пам. укр. м. I, 265 (Рк. Тесл.).—Як маєт' сѣно и воскъ дотулити сѧ огню? ib. II, 190 (Рк. Тухл.).

ДОТЫ, *присл. До того часу, до тої пори.*

XVI. Будет бовѣм тогды утрапенє веліκоє, якоє не было от початку свѣта аж доты анѣ будет Пам. укр. м. V, 77 (Ст. Зиз. 1596).

ДОТЫКАНЬЕ, -СЯ, *рн.* (пол. dotykanie). 1. *Доторкання, доторк.*

XVI. Касаніє, дотыканьє Зиз. Лекс. 100.

XVII. Касаніє: Дотыканьє Бер. Лекс. 63.—Осѧзаніє: Дотыканьєся ib. 200.—Дотыканю не подлежачи былъ дотыканъ Гдь нашъ іс хс Кн. о Вѣрѣ, 79.

XVIII. Презвυтеръ и Діакон' поставляєтся рук' положеніем, телеснымъ дотыканіємъ Собр. Прип. 64.—Людъ... тиснул сѧ до дотыканѧ подолку шаты єго Пам. укр. м. III, 187 (Перем. Прол.).

2. *Чуття дотику.*

XVII. На сесъ часъ хорый, але пятма смыслами телесными т. є. видениємъ, слышаніємъ, смакованємъ, повонянємъ и дотыканємъ... добре здоровый Гол. П. М. I, 395 (Зав. Бор. 1631).—Смыслы въ человѣку суть духовныи и тѣлесныи; смыслы суть: видѣніє, слышаніє, повоненіє, дотыканє, смакованє Діар. Фил. 137.

XVIII. Якими смыслами телесными тых грѣховъ допускаємося?—Пятма смыслами: 1. Вѣдѣніем очесъ. 2. Слышаніем ушес. 3. Смакованіем' устъ. 4. Повоненіем' ноздрей. 5. Дотыканіем' всѣх' члонков' члвческих Собр. Прип. 151.

ДОТЫКАТЕЛНЫЙ, *прикм. Дотиковий.*

XVII. Дотыкателная сила въ тѣлѣ Транкв. П. Мн. 212.

ДОТЫКАТИ, -ТКНУТИ, *дс.* (пол. dotykać). 1. *Доторкатися, доторкнутися до.*

XVII. Дотыканю не подлежачи, былъ дотыканъ Гдь нашъ іс хс Кн. о Вѣрѣ, 79.—Того зась ногъ дотыкаючи Царица за Царѧ просила Тр. постн. 294.—Хто кодвекъ шкодливыми руками доткнется, дотькнет и єго рука Божая Арх. ЮЗР. I, XII, 83 (1633).—Самым тылко капланом юж посщеным годилося речий стых дотыкати Кн. Рож. 45-б.

2. *Зачіпати, зачепити, займати, зайняти кого.*

XVI. Только того троха доткну, єсли бы хто мовилъ: ижъ єго королевская милость не мелъ заказовати церъкви будовати Антир. 943.

XVII. Кого жаднаѧ слава злаѧ недотыкаєтъ Смотр. Каз. 44. Мы умираємо доткненыи хоробами Рад. Ог. 363.

XVIII. Укажу я вамъ ихъ, но бодайбымъ подобно и з' васъ многихъ здесь не доткнулъ Сѣмя Сл. Б. 125.

ДОТЫКАТИСЯ, -ТКНУТИСЯ, *дс.* 1. *Доторкатися, доторкнутися.*

XIV. Тогды тотъ служебникъ имѣєтъ кождого кметя до воротъ посохомъ доткнуться и волать, чыимъ урядомъ хто кого позываєтъ Ак. ЗР. I, 4 (1347).—(Жидове) имають куповати и хлѣба ся дотыкати, яко и хрестьянинъ ib. 26 (1388).

XVI. Касаюсѧ, дотыкаюсѧ Зиз. Лекс. 100.—Тъй клюками подпръся о кони, и скочи къ граду Кыеву, и дотчеся стружіемъ злата стола Кіевскаго Сл. о п. Иг. 35.—Жона едина... доткнуласѧ подол'ка одѣнѧ его и борзо течеціе крове еи стало, и рекль іс, ктос ест мене доткнуль Єв. Пер. 43.—Видитъ и ледве не пальцомь дотыкатъсе можетъ Берест. соб. 244.

XVII. Касаюсѧ: Дотыкаюсѧ Бер. Лекс. 63.—Осѧжимый: Которого можно дотыкатисѧ ib. 200.—Души праведныхъ въ рукахъ Божіихъ, и не доткнется ихъ мука Вопр. 65. — Чого мы не признаваемо, того ся и палцемъ не дотыкаютъ Копист. Пал. 380.—(Θома) не потребовалъ бы еднакъ ранъ видѣти и дотыкатисѧ ихъ: а если бы ранъ не оглѧдалъ и не доткнул'сѧ ихъ, не довѣрѧлъбы Єв. Калл. 217.—(Драбина) стоѧла на земли, верхъ еи дотыкалъсѧ нба Гал. Кл. Раз. 134. — Фѣгура круглаѧ на мѣсцу ровном поставленаѧ дотыкает'сѧ того мѣсца ровного якобы в' пунктѣ своем' Гал. М. Пр. 103. — Котопанъ ... доткнувся палцемъ чаши Літ. Густ. м. 270. — Я естем который вѣдаю и дотыкаюсѧ сердецъ и внутрьных мыслий чловеческих Єв. Реш. 20.—Огляди и доткнися палцем ранъ моих ib. 49-б.—Скорося зубами, яко голодная мышка доткнетъ того припаленого повабу, ажъ в'палъ в' пастку якъ мышка Рад. Ог. 29.—Песъ... видѧчи ядущаго Гсдина своего, дотыкаетсѧ его лапкою Рад. Він. 733-734.—Билисѧ сами межи собою, а стых' сѧ камѣн'ѧ не дотыкало Жит. Св. 1678 р. к. 47. — Заказалъ... абы ся жаденъ жены его не дотыкалъ Рук. Хрон. 19.

XVIII. Ежели его своими не увидитъ очима и ранъ его не доткнетсѧ руками, не увѣритъ Науки парох. 4.

2. *Зачіпати, зачепити, займати, зайняти.*

XVI. Сынодъ того суду и дотыкатися не смелъ Антир. 814.

XVII. А штосѧ о тых преднѣйших, в коротце доткнуло: тожъ и о всѣхъ иных артыкулахъ вѣры и з'бавенѧ нашего таемницах, розумѣтисѧ маетъ Карп. Каз. Дг.—Ажъ вкоротцѣ и дальшихъ отъ отступниковъ приведеныхъ свѣдоцтвъ доткнуся Копист. Пал. 445.

XVIII. Наветъ и самого Вишневецкого таяжъ ... доткнулася ненависть Літ. Вел. IV, 36.

ДОТЫРАНЬЕ, *рн.* (пол. dotyranie).—**покою,** *намагання дійти миру з ким.*

XVIII. О дотыраню покою з Москвою Вел. Сказ. 146. *Див.* **Дотирати.**

ДОТЫЧИТИ,-СЯ, *дс.* (пол. dotyczyć). *Стосуватися до чого.*

Што дотычетъ, што ся дотычетъ, *щодо, що стосується до.*

XV. Штожъ дотычеть выбранья наяснѣйшого княжати Александра... то дали вашой милости отповѣдить панове братья Ак. ЗР. I, 117 (1492).—Што ся дотычетъ купцовъ нашихъ, ажъбы имъ доброволный проѣздъ былъ до Кафы ib. 213 (1500).

XVI. Што се дотычеть капщизны зъ мѣста Кіевского, маютъ они давати съ каждое корчмы на кождый годъ по двѣ копѣ грошей Ак. ЮЗР. I, 57 (1518).—А што ся дотычет долговъ небожчика князя Януша... я Ганна Четвертенская з именя Четвертни маю заплатити Арх. ЮЗР. VIII, III, 219 (1570).—А што ся дотычетъ золота, серебра, пѣнѣзей готовыхъ... тыхъ есмо ничого нигдѣ, въ жадномъ дворѣ, не застали ib. I, I, 21 (1570).—Што ся дотыче остатка пенезей, теды маютъ быти даваны на раты певные Пам. КК. I, 162 (1594).—Што ся всѣхъ дотычетъ, отъ всѣхъ становлено и похвалено и принято быти маетъ Хр. Фил. Апокр. 1210.

XVII. А што се дотыче рукоймы... оных од того рукоемства волными учинилом и чиню Арх. ЮЗР. VIII, III, 485 (1601).—Што ся дотычет Братіи... таковую ухвалу становимо Стат. Полоцк. Бр. 19.

ДОТЯГАТИ, *дс. Доходити, добиратися.*

XVIII. Гай... отъ тоей Рижиковской дороги горою до попового рову которимъ знову на туюжъ Рижиковскую дорогу дотягаетъ Ак. Полуб. 28 (1710).

ДОУМѢВАТИ, *дс. Домишлятися, додумуватися, догадуватись.*

XVII. Умъ мой недоумѣваетъ... кто бо вѣмъ выповѣсти можетъ подостатъку силу справъ премдраго зиждителѧ бга Транкв. Зерц. 18.

XVIII. Що зъ тимъ чинити, самъ не доумѣвалъ и не могъ отнюдъ далѣй въ такомъ разѣ иншои себѣ поради дати Літ. Вел. IV, 6 (Пов. 1728).

ДОУМѢТИСЯ, *дс. Утямити, зрозуміти.*

XVIII. Таковая бо пѣснъ его будетъ, що же ум чловечій не можетъ доумѣти ся Пам. укр. м. IV, 289 (Свідзін. Зб.).

ДОУЧАТИСЯ, -ЧИТИСЯ, *дс. Навчатися, навчитися до кінця, вивчати, вивчити до кінця.*

XVII. А еслибы хотѣлъ знову того кравецкого ремесла узятис, теди повиненъ и маетъ до Семена прийти доучатис Акт. Старод. кн. 86.

XVIII. Повѣжъ же ми ту, иевѣр'нику... и вы ушит'ки, которыи есте сѧ добре не доучили Пам. укр. м. II, 180 (Рк. Тесл.).

ДОХОВАНЬЕ, *рн.* (пол. dochowanie). *Додержання, збереження.*

XVI. Ириней... костелы въспоминаєтъ, и тожъ имъ, што и Римскому, дохованье науки апостольской приписуєтъ Хр. Фил. Апокр. 1418.

XVII. (Ириней) одинакоє имъ дохованє науки апостолскоє приписуєтъ Вопр. 24.—(Послы) царѧ напоминают о дохованіє вѣры отцовъ ст. Кн. о Вѣрѣ, 138.—Умерщвляєтъ в нихъ похот' телесную през повстягливость в дохован'ю вѣры малженскои Тр. П. М. 928.

ДОХОВОВАТИ, -ХОВАТИ, *дс.* (пол. dochowywać). 1. *Ховаючи зберігати, зберегти.*

XVI. Которому то з нихъ, зъ ласки нашоє, будетъ дано, доховати и личбу при отданью имъ, зо всихъ доходовъ церковныхъ, чинити маютъ Арх. ЮЗР. I, I, 249 (1590).—Кроль нѣкоторый, отходячи съ пан'ства своєго, скарбы... вѣрнымъ слугамъ своимъ такимъ, которые могутъ цѣло доховати, повѣряєтъ Отп. кл. Остр. И. П. 424.

2. *Дотримувати, -мати чого, зберегти.*

XVI. А одъ тыхъ утекаєте, которыє вамъ всего въцѣле доховать и оборону спалноє помочи дать оѳерують Берест. соб. 214.—Въ немъ (Костелѣ Римскомъ) завсегды єсть дохованоє поданьє, албо наука тая, которая єсть отъ апостоловъ Хр. Фил. Апокр. 1416.

XVII. Вѣры Бу, и Кролю, и Войску доховалъ Тит. 48 (Саков. 1622).—Прикажѣте, абы въ цѣлости до дальшой воли нашой тоє было доховано Ак. ЗР. V, 149 (1678).—Мы... правдивому и вѣчному Црю вѣру доховаймо Жит. Св. 1678 р. к. 48-б.—Ямъ єстъ вѣрная прителка твоя и хочу тобѣ той вѣрности ажъ до смерти доховать Рук. № 0. 4°. 86, к. 55-б.

XVIII. Ваше наказаніє доховуємъ безъ жодного преткновѣнія Літ. Вел. III, 172.—Въправдѣ и непріятелевѣ доховати треба вѣри ib. IV, 221 (Діар. Ок.).—Доховуймо статечне... постановленѧ Бгу учиненного Науки парох. 3.—О якъ нещасливіи, которіи тихъ приказань не доховали ib. 61.

3. *Давати, дати виховання (до певного часу).*

XVII. Сну змилуйся надо мною, которая єсмы тебе... до тыхъ лѣтъ доховала Жит. Св. 580.—(Дѣти) уже были дохованы Крон. Боб. 141.

XVIII. Нехай бы (родителка) во вшеляких цнотах выховала: и в науках полезныхъ тебѣ доховала Клим. Вірші, 75.—И розуму мя хочешъ доховати Ал. Тиш. 40.

4. *Утримати, дати утримання, виживити.*

XVII. Просимъ... абымъ былъ до монастиря принятий и до смерти дохований Ак. Мг. м. 323 (1689).—Хто отца моєго старости доховаєт, хто утѣшитъ жону мою Жит. Св. 547.

ДОХОДЕЦЪ, *рм. Здрібн. від «доходъ».*

XVI. Ловчіи при томъ же бывали и доходцовъ своихъ врочныхъ смотривали Ак. ЗР. I, 362 (1505).

ДОХОДИТИ, ДОЙТИ, *дс.* 1. *Ідучи приходити, прийти, діставатися, дістатися куди, надходити, надійти.*

XV. Моравы бо доходилъ и апслъ Павелъ и училъ ту, ту бо є Илурикъ єгоже доходилъ апслъ Павелъ Ип. 20 (898).—Немощнии болнии не могуть доити двора моєго ib. 110 (996).—Якоже стрѣлы не доходѧхуть тако стояхуть межи собою ib. 436 (1151).—Не доходѧчи тулин пол мили куръганци ЮРГр. № 91 (1458).

XVI. Дѣлаите собѣ... схованѧ не оскудѣюща на нбсехь, где злодѣй не доходѣть, а ни моль не изведаєть Єв. Пер. 53.—Ено дей заказалъ, абы сыномъ єго то ведати не дошло Арх. ЮЗР. VIII, III, 357 (1583).—На духовенство, кгды съ процесиею доходили, каменемъ, ани жодною речю не метали ib. I, I, 267 (1590).—Дошли насъ братия отъ Васъ посланыє и отдали намъ грошей Гол. П. М. I, 164 (1600).

XVII. Достизаю: Дохожу, доѣжджаю, догонюю Бер. Лекс. 211. — Дохожу — достизаю, умышляю Синон. сл.-р. 22.—Тоєю дорогою идучи, конца еи дойдетъ Єв. Вил. 94-б.—Дошло мене ведати, же... сестра моя... шла в станъ светый малженский Арх. ЮЗР. VIII, III, 537 (1616). Бѣжучи по пѣску и видячи иж слѣдом нас дойти может, обачилисмо яскиню Жит. Св. 94.—Доходитъ намъ вѣдати, же многіє змежи посполства люде... на тоє о арендахъ постановленьє наше неуважнѣ шемрують Ак. ЗР. V, 189 (1686).—Доходятъ насъ вѣдомости Бар. Письма, 137.—Листъ вашей милости... дойшолъ рукъ нашихъ Ак. ЗР. V, 253 (1692).—З короба, в котором знайдовалося осмачок три, вибралъ жита и, в своє гумно принесши, овсомъ насипалъ, чого слѣдомъ дойшли з людми многими Акт. Старод. кн. 118.—Гды тый поражки отъ Ивони надъ Турками дошли вѣдати Цесара Турецкого, барзо єго тоє болѣло Крон. Боб. (др.). 284. Войска не доходячи пороговъ, старшину зостаючую при нихъ, и пѣхоту нѣмецкую, в човнах будучую, викололи Літ. Сам. 9.

XVIII. По нитцѣ клубка дойдеш Клим. Прип. 238. Дойшла єму вѣдомост, же тоижъ зими орди... мѣли приходити войною на

Украину Літ. Вел. I, прил. 37. Дойшли мене два листи уже Вашой Превелебности ib. III, 382. — Послѣдній городъ россійскій до Китайского государства идучимъ, єсть именуємий Селенда до которого съ Тоболска разними рѣками, водою доходятъ Дн. Марк. II, 265. — Дойшолъ король Глухова города, на границѣ Московского государства стоячого Зап. Мовч. 72.—Цофнулися на стороны доходячи конца улицы или будинку Полѣт. 49.—Не можете ви дойти и доступити до моєго раба божія Угр. Заг. 54.—Дойшла до мене тѧжкост' и вздыханіє людей моих' Пам. укр. м. I, 248 (Рк. Тесл.).—Сіи дойдут мѣст стыхъ земли той и споганят скверною ижею своєю ib. IV, 286 (Рк. Свідз.).

2. *Здобувати, здобути, досягати, досягти чого.*

XVII. Кожную речъ з особна в сем тастаменте моєм отписую—каждого, кому що назначено, дойти маєтъ Сборн. Стат. II, к. 91 (1617).—Єго кровією дойшлихмо великого одпущеніѧ грѣхов Єв. Реш. 45-б.—Маєтъ все товариство, въ тѵпографіи зостаючоє, мѣти плату и иншіє потребы, до друкарнѣ належачіє, доходити Черн. Тип. 574 (1679).—Доводу ясного, жебы (дитя) замордовано мѣло быть, дойти не можно Ак. Нѣж. Маг. 13.—Безъ шкоды своєй и товаришовъ своихъ дойдешъ руна золотого Рук. Хрон. 74.

3. *Кінчатися, кінчитися.*

XVI. Тая справа зачатая дойти завжды муситъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 358 (1583).

XVII. Коли тысяща лѣтъ доходило и выполнилося межи Всходнею Церковю и Заходнымъ Костеломъ розерваня ся стало Копист. Пал. 316.

4. *Доправлятися, доправитися, здобувати, здобути (правом).*

XVI. Тотъ, хто жалуєтъ на кого, маєтъ єго тымъ правомъ доходити, подъ которымъ оный, на кого жалуєтъ, сѣдитъ Ак. ЮЗР. I, 95 (1538).—Повиненъ самъ панъ ... собе на томъ слузе шкоды доходити Пам. КК. II, 534 (1557).—Не вспоминал у мене никотороє заплаты, никоторыми квиты не доходячи Arch. Sang. 215 (1567). — Она имъ не молчала, одно за хоробою и недостаткомъ своимъ того дойти не могла, о чомъ же она и теперъ зъ ними въ правѣ стоитъ Арх. ЮЗР. I, I, 111 (1579).—Немогучи того за старостью летъ своихъ боронити и правомъ доходити... тую єпископью... листомъ моимъ спускаю ib. 125 (1580).

XVII. Нехай укажеть титулъ того, за чимъ бы хотѣлъ тоє мниманоє кривды доходити Ак. ЮЗР. II, 40 (1609).—Кгвалту правне на нас доходил, и коштуєт то немало Арх. ЮЗР. I, XI, 344 (1615).—Позволил з ним якобы хотели поступиты и в суде местцким и замковым справедливости доходити ib. I, VI, 493 (1621).—(Мечиславъ) дѣдичнымъ правомъ доходилъ Галича Копист. Пал. 1017.—Помененых долгов доходити, яко своєє власности, єи злецаю и волност даю Пам. КК. I, 87 (1641).—(Яцко) правне з ним поступовал, всей утрати своєй и правних выкладовъ доходячи Ак. Полт. Гор. Ур. I, 9 (1664).—Теперь єще неслыханы рѣчи на насъ доходить, абысмо єму тысячей двѣ не знать за що платили Бар. Письма, 245 (1689).—Ежели кому якая кривда от кого єсть, жебы правомъ доходили, а сами своихъ кривдъ не мстилися Літ. Сам. 171.—Доходити своєго накладу и кошту правнымъ способомъ моцъ даємъ Літ. Густ. м. 53.—Богъ крове єго доходитъ презъ общого человѣка на насъ Рук. Хрон. 28.

XVIII. Самой утрати, доходячи того двора, чинитъ минѣ за тиє года рублей пятдесятъ Быт. млр. обст. 339.—Можете своихъ древних волностей тим оружієм у Поляковъ доходити Вел. Сказ. 15.—Трудно намъ поєдинцемъ во всѣхъ обидахъ и утискахъ нашихъ дойти управи у судовъ полскихъ і справедливости ib. 23.—(Гетманичъ) моглъ бы на немъ Неплюєву доходити добръ и скарбовъ своихъ въ войску зъ нимъ Гетманичомъ забранних Літ. Вел. III, 59.—За обиду на свѣтскихъ духовниє у свѣтскихъ урядах обичаємъ статутовимъ доходить права повинни Стат. 36-б.

5. *Дізнаватися, дізнатися.*

XVII. Раз'смощрѧю: Усмотрѧю, мѣру до цѣли, гожу, змѣрѧю, розмышлѧю, домышлѧюсѧ мнѣманьемъ дохожу, розбачую Бер. Лекс. 136.—Разумѣваємъ: Доходимо ib. 137.—Людскими способы и вымыслами доходити Бозских рѣчій єсть блюзнити Кн. о Вѣрѣ, 172.—Чого домнѣман'ємъ доходимъ, повѣжмо Тит. 123 (Копист. 1625).—(Царь) правды дошедши, задивился такъ стислой пріязни Рад. (Марк.) 83.—Доходимо того през досвѣдчен'є, же виноград коли бываєтъ обрѣзованыи, на той часъ плачетъ Рад. Він. 613.—Что-бо она испила, того не узрѣли, только знать, что ядъ смертній, мислми доходили Нов. Бокк. 304.

XVIII. Не моглемъ того дойти и вибадатися з гисторий книжних, якого власне року заложенъ... замокъ Бродский Вел. Сказ. 5. —Ворожбѣцтво єстъ Пророчество не певноє, даноє от діавола Ворожбѣтови, о рѣчахъ

пришлыхъ, албо невидомыхъ, которыхъ Сатана доходитъ з' Слонца, Луны, Елементовъ, досвѣдченія Собр. Прип. 105.—Кому бо (фортуна) послужитъ и кому въ руки пойдетъ и самѣй премудрѣйшій астрономъ не дойдетъ Др. Богд. Хм. 150.

6. *Розуміти, зрозуміти.*

XVII. Жаденъ зъ людей дойти того, яко она зъ раю вышла, не можетъ Рук. Хрон. 3.

7. *Діставатися, дістатися кому, надходити, надійти кому.*

XVI. Сыны повинни, лѣтъ доросши, додати, абы кождую дѣвку дошло сполна посагу по сту коп грошей Арх. ЮЗР. VIII, III, 103 (1565).

XVII. З яблони єдной в саду Малишовомъ тенъ пожитокъ мѣєтъ доходити рукъ Яреминихъ и жонѣ єго Ак. Полт. Гор. Ур. I, 3 (1665).—Припадаючый розмѣръ з' двохъ каменей никому іншому, толко єй... долженъ єсть цале, безъ жадноє перешкоды доходити Мат. Ист. ЮР. 3 (1667).—За ихъ превротныє законопреступства и учинки злые... зла҄ теж и заплата дойшла от нелицемѣрнаго судіи Єв. Реш. 14-б.—Двадцять же три воли Дмитрашку отдали, а останокъ попродали, а три толко пану Полуботковѣ дойшли Арх. Мот. 134 (1688).—И впередъ за ваши воєнныє праци, яко плата дорочная вамъ доходитиметъ, такъ и мѣсячноє уконтентованье на становискахъ показано будетъ Ак. ЗР. V, 241 (1690).—Болшъ вамъ (заплаты) а нѣжли в реєстру пана полковника черниговского... доходило Літ. Мг. м. 39.

XVIII. Пану хоружому заледво десятая част пожитковъ от Чигринщини от него злодюги Чаплинского доходитъ Вел. Сказ. 22.—Тому войску за тіи услуги особливая плата зъ ласки Короля Пана доходити повинна Літ. Вел. II, 231.

8. *Відбуватися, відбутися, статися.*

XVI. Прудко вѣръ намъ: тая угода межи нами дойдетъ и долго трвати будетъ Хр. Фил. Апокр. 1600.

XVII. Але дошлажъ згода на соборѣ Флорентскомъ? Речетъ хто: «дошла». А чомужъ звада, коли згода дошла? Копист. Пал. 958.

9. *Доживати, дожити.*

XVII. Хс. дойшолъ лѣтъ Гал. Кл. Раз. I, 3.—Дошедши лѣтъ зуполних... дойшолем своєй власной отцевщини Прот. Полт. С. II, 56 (1678).

XVIII. Коли (Ілі҄а) дойшол до старости своєй, жыл у чтотѣ своєй яко агглъ Пам. укр. м. I, 296 (Рк. Тесл.).—И въ великои старости тотъ дошолъ лѣт' многыхъ іb. III, 88 (Рк. Кизик.).—И стаєт'с҄а чдвкъ зо всѣмъ совершенный и возврастаєтъ у возрастъ свой, и дошедши времене своєго такъ умретъ іb. IV, 313 (Рк. Тесл.).

ДОХОДЪ, *рм. Прибуток, користь.*

XV. Имаютъ они тако долго держат нашъ город сн҄атінъ... со всѣмъ доходом и со всѣм правом и со всѣми границами ЮРГр. № 42 (1411). — Дали єсмо єму за єго вѣрную намъ службу село холоп҄ачь у володимерскомъ повѣте со всѣми с тыми доходы и приходы што к тому селу исъстародавна слушало и т҄агло іb. № 84 (1451).—Она имаєть держати тыѣ двѣ дѣлници отчизны моєѣ и поживати со всѣми доходы и приходы Арх. ЮЗР. VIII, III, 4 (1487).

XVI. Съ тыхъ рѣзниковъ, которые въ мѣстѣ живуть и мяса продають, тотъ доходъ околничіи бирали Ак. ЗР. I, 362 (1505).—Записал єсми на церковъ... тоє село... со всѣми доходы, што к тому селу принадлежитъ Арх. ЮЗР. I, VI, 12 (1507).—Вси доходы пѣняжныи и пожитки дворовъ нашихъ на одинъ часъ были выбираны и отдаваны до скарбу нашого Ак. ЗР. II, 197 (1529).—Іѵс. Хрістосъ доходовъ поповскыхъ не отдалилъ Сп. прот. Лют. 116.

XVII. Ярославъ... вшелякими оздобами убогатилъ тую церковъ, и доходы великіи надалъ Крон. Соѳ. 38.

XVIII. —Полскіє велможи... мняху же доходи свои дивними прибитками размножити, аще би Козакамъ свобода в странѣ оной отята била Вел. Сказ. 9.—Римляне мають доходы великіи, а Русь муситъ сама себѣ хлѣба зарабляти Собр. Прип. 56.—Доходъ подкоморому яко и суддѣ от листу бил бы Стат. 59-б.

ДОХОЖЕНЬЕ, **-ЖИВАНЬЕ**, *рн. Доправляння судом, здобування правом.*

XVII. Церковъ... такъ на охенѣдозствѣ, яко в дохоженю правном добр и маєтъностей розобраных... немало кошту и накладу потребовала Сборн. стат. II, 68 (1613).—Дохожене церковныхъ маєтностей, гвалтовне здавна выдертыхъ Копист. Пал. 1114.—Шкоды, которые столь за дохоживанъємъ правънымъ, уросли могутъ Гол. П. М. I, 385 (Луцк. Выш. 1629).—Въступивши з' нимъ въ право, доходилъ того жалоснимъ своимъ оскарженъємъ, абы, подлугъ права, моглъ мѣти къ нему приступъ на дохоженья... згинулой килко сотъ золотыхъ въ готовыхъ грошахъ и иншой худобѣ суммы Прот. спр. пот. 19.—Злеценъє отъ єго на дохоженъє певного длукгу іb. 43.

XVIII. О дохоженню долговъ по умершомъ С. і Р. 11-б.

ДОХОЖОВАТИ, *дс. Доправлятися судом.*

XVII. Стоячи поблѣчне... дохожовали власной отцевщини своей Ак. Полт. Гор. Ур. II, 76 (1670).

ДОХРАПАТИСЯ, *дс.* (пол. dochrapać się). *На силу досягати, добиватися.*

XVI. Ова и попы наши, хотя бы ся кондиціей клебановъ Римскихъ дохрапали, не заразъ бы ся ихъ затымъ милостивое панство няло Хр. Фил. Апокр. 1726.

ДОЧАСНЕ, - НО, *присл. Тим часом, тимчасово, до якого часу.*

XVI. Покой вделанъ былъ, не може ли быть вечне, тогды хотя дочастне, жебы межи поддаными шарпанина не была Арх. ЮЗР. I, I, 94 (1579).

XVII. За повшедніе грѣхи теперъ дочасне карутъ Вопр. 60.—Што бискупъ Римскій маетъ отъ людей царей смертельныхъ, дочасне маетъ, ани отъ Духа, ани отъ апостоловъ Копист. Пал. 325.—Даніилъ Апостолъ страхомъ и лестию от Мазепи уведенный послѣдовалъ ему дочасно Літ. Сам. 300.

XVIII. За-Днѣпре въ посессію Царя Его Мосци Московского дочасне, яко въ пактахъ виражено, одійшло Літ. Вел. II, 250.

ДОЧАСНЫЙ, *прикм. Тимчасовий, не вічний.*

XVI. Временный, дочасный Зиз. Лекс. 97.—Што есми не дочаснымъ, але вѣчнымъ держанемъ в себе мелъ Кн. Гродск. Луцк. 132 (1562).—Въ семъ дочасномъ и смертельномъ жытію нашомъ пребываемъ Ак. ЮЗР. I, 280 (1598).—Раднѣй изволяли страдати з' людми Божіими, нижли имѣти дочасного грѣха роскошъ Отп. кл. Остр. И. П. 393.—До паньства и державы дочасное намильшого сына нашого Жыкгимонта, Польского и Шведѣского короля, належатъ Антир. 733.

XVII. Временный: дочасный Бер. Лекс. 17.—Привременный: Дочасный ib. 123.—Дочасный, привременный, временный Синон. сл.-р. 22.—Противники нашы смеютъ мовити, яко быхмо до тое светое единости для пожитковъ нашихъ дочасныхъ приступити мели Арх. ЮЗР. I, VI, 392 (1613).—(Бгъ) за дочасное доброе в' дочасном еще животѣ вступ' Тит. 136 (Копист. 1625).—Дочасного покою просит непріѧтель наш, а не вѣчного Єв. Калл. 618.—На томъ дочасномъ свѣтѣ Діар. Фил. 102.—Всѣх дочасных и вѣчныхъ добръ упрейме желаючи Арх. ЮЗР. I, X, 596 (1653).—Тое мешкан'е ест дочасное ЦАМ. № 608, к. 9-б.—Вавулончикове старалисѧ о славу свѣтскую, дочасную Гал. Кл. Раз. I, 23.—Жадаем од ха творца своего на сем дочасном свѣтѣ днѣ спокойные промешкати Єв. Реш. 17-б.—Скарбы тыи которыи сутъ на сем' свѣтѣ всѣ дочасны, на короткій сѧ час з'явѧт' а заразъ изгинутъ Жит. Св. 1678 р. к. 1.—Не заболѣло его серце такого безчестія образовъ божіихъ за-для своего нещасливого дочасного гетманства Літ. Сам. 115.

XVIII. Я вам окаянные тое поражаю: и дочасной карности Бжой зде пріяю Клим. Вірші, 29.—Богъ основалъ землю и положилъ на неи дочасніе лѣта Сл. о збур. п. 143.—На семъ свѣтѣ земномъ и дочасномъ Тих. № 8, к. 23-б.—Слухай чловече дочасний Сл. о см. 19.—Великимъ Господаремъ нашимъ волно будетъ старане о ... продолжене въ далшіи лѣта покою дочасного учинити Літ. Вел. II, 117.—То естъ слава дочасная, минущаѧ, котораѧ то ест як цвѣт у полю Пам. укр. м. I, 336 (Рк. Тесл.).—Нехай тѧ Бгъ нбсный блсвит на том дочасном кролев'ствѣ земном', которое то дал ти Бгъ ib. 337 (Рк. Тесл.).

ДО - ЧАСУ, *присл. Див.* **Часъ.**

ДОЧЕКИВАТИ,-КАТИ,-КАТИСЯ, *дс. Дожидати, -ся, діждати,-ся.*

XVI. (Згоды) на семъ свете не дочекаешъ, коли ся такъ о нее, яко теперъ, старати будете Отп. И. П. кл. Остр. 1119.—Духовенства болшого очекивалъ. А не дочекавъшыся, потомъ молитвы звыклые... одправилъ Антир. 525.

XVII. Другого кон'ца нѣкгды юж недочекает'ся Лѣк. на осп. ум. 9.—Хвала па высокостяхъ Боу нехай будетъ... ижъ ся покою нпѣ земля дочекала Бер. Різдв. Вірші, 60.—С тым быдломъ не могучи се дочекати порому, мусили тамъ змешкати Арх. ЮЗР. I, VI, 616 (1630).—Ледвемъ утѣхи в' жалю дочекала Тит. 308 (Евф. 1633).—Невѣдаетъ члвкъ, чи дочекаетъ пришлого часу, невѣдаетъ, чи дочекаетъ и завтрѣшнего днѧ Гал. Кл. Раз. I, 238.—Я тя здѣ, не ты мене дочекаеш Бар. Письма, 73.—Благодару тя ижем дочекал науку и чуда твоѣ оглядати Єв. Реш. 333.—Даст Бгъ дочекати свѣтлого Воскресенія Прот. Полт. С. II, 91-б. (1681).—(Ляшъ) недочекавшися, шолъ до пана Потоцкого Літ. Льв. 240.—Зычу... абы онъ... рокъ по року в долгіе лѣта целебруючи, таковых же хвалебных Стъ дал дочекивати Рук. № 0.4°. 86, к. 95.—Царъ турецкій, дочекавши осени, осадилъ Камянецъ Літ. Сам. 116.—Не дочекаешъ ты быти царемъ Рук. Хрон. 24.

XVIII. Дай Бже дочекатъ на прийдучій овторекъ Кн. Нос. 45-б.—Коли би Богъ давъ

весни дочекати Укр.-Р. Арх. IX, 51.—Шведскіє кгварнѣзони дочекають сейму тут Вел. Сказ. 251.—(Два) дочекав'ши третего днѧ, ждала обѣт'ныци Сна своєго Пам. укр. м. II, 392 (Рк. Унѓвар.).

ДОЧЕРЪ, *рж. Дочка.*

XVIII. Засватавши... въ атамана городового... дочер Хоз. Гетм. II, 194 (1706).—Петро Войцеховичъ взялъ за себе дочеръ покойного п. Полуботка, полковника Чернѣговского, въ жену Арх. Сул. 275 (1729).—Тимошъ... женился на Домнѣ, дочери тогдашного господара волоского Вел. Сказ. 7.

ДОЧЕСНОСТЬ, *рж.* (пол. doczesność). *Дочасність, тимчасовість, нетривалість.*

XVIII. Можемъ вшакже латво тоѧ доробитисѧ щасливости, жебысмо тилко въ дочесностѧхъ сердца своєго не затоплѧли Науки парох. 103.

ДОЧЕСНЫЙ, *прикм.* (пол. doczesny). *Див.* **Дочасный.**

XVIII. Лѧкаємосѧ хоробы и утраты дочесного тѣлесного здоровѧ Науки парох. 76.

ДОЧИСТА, *присл. Геть усе, чисто все.*

XVII. Инним о томъ дочиста оповѣвши Єв. Вил. II, 50-б.

ДОЧИТАТИСЯ, *дс. Прочитати до якого місця, вичитати.*

XVI. Читайже єго знову, ачей дочтешъся Отп. И. П. кл. Остр. 1099.

XVII. Тыє слова ачъ самъ з жалем на онымъ листе указуючи читал але она далей инших дочиталасе Арх. ЮЗР. VIII, III, 489 (1602).—И у иншихъ стых того свѣдоцтва дочитаешься Єв. Реш. 302-б.—Чителника хто о том хочет знатъ одсылаємъ до Тестаменъту Старого: дочитаєшся там докoнале ib. 439-б.

XVIII. Она станетъ лист читати. Дочитала ся, якъ улюбивъ Алеѯандеръ сна єи Ал. Тиш. 98.

ДОЧКА, ДОЧЬКА, *рж. Особа жіночого поглаву в стосунку до своїх батьків.*

XV. Дал єсмь... дочьцѣ своєи кнѧжнѣ овдотіи ЮРГр. № 83 (1446).—Дочьки єврѣйскиє Чет. 1489 р. 17-б.—И у того дей Васка дочка одна осталася Ак. ЗР. I, 151 (1495).

XVI. Дщи, дочка Зиз. Лекс. 98.—Из своєю княгинею Настасією, дочкою пана Семена Олизаровича Пам. КК. IV, I, 31 (1512).—Доч'ко будь доброи надѣи Єв. Пер. 43.—Межи всих трех дочок тоє имениє пустили Кн. Гродск. Луцк. 169 (1562).—Прійдохъ бо розлучити человѣка противъ отца своєго, и дочку противъ матери своєи Отп. кл. Остр. И. П. 401.

XVII. Дщеръ и дщи: Дочка, цорка Бер. Лекс. 39.—Дочка—дщерь Синон. сл.-р. 22.—Дочка пана Рогатинского Ак. ЗР. V, 3 (1633).—О дочко наймилшая Лѣств. 48.—Умерла дочка твоѧ Єв. Вил. II, 142-б.—Вшедши дочка тоѣ Иродіады и плѧсавши, сподобаласѧ Иродови Єв. Калл. 985.—Даєм зятю и дочцѣ ншой Тетянѣ половину сѣчи из лукою Ак. Полт. Гор. Ур. III, 37 (1675).

XVIII. Взявъ у насъ дочку у ночѣ кгвалтомъ Марк. IV, 220 (Л. Маз.).—Пришла дщерь чили дочка вшетечницы Иродіади Науки парох. 226.—Имѣєтъ отецъ за виннихъ жену сина дочку или зятя... отъприсягтися Стат. 43-б.

ДОЧУВАТИ, ДОЧУТИ, *дс.* 1. (*звичайно з запереченням*). *Добре, як треба, чути*

XVIII. Андруша... не зовсѣмъ гараздъ дочуває Кн. Нос. 24-б.

2. *Ухопити слухом.*

XVIII. Глухий не дочует, то пригадаєтъ Клим. Прип. 208.

ДОЧУТИСЯ, *дс. Почути.*

XVII. Дочулся Константинъ цесарь, ижъ царь перскій пришолъ зъ великою потугою Рук. Хрон. 269.

XVIII. Султанъ Турецкій дочувшися о пропалихъ єго въ Сѣчи Запорожской виборнихъ янчарахъ, велми узлился Літ. Вел. II, 366.—Марко... дочув'шися о чудотворной іконѣ... пойшов' поклон отдат Ик. Зоз. 5.—Полковникъ Сулима... когда дочулся, что я намѣренъ ѣхать о своємъ козачествѣ искать... бєтъ нещадно плетми Арх. Мот. 188 (1767).

ДОЧЧИНЪ, *прикм. Що належить дочці.*

XVI. Сорочокъ тещиныхъ десет, а доччиныхъ осмъ Кн. Гродск. Луцк. 161 (1571).

ДОЧѢРЬ, *рж. Див.* **Дочеръ.**

XV. И вдасть занъ (Ростислава) пакы король Угорьскыи дочѣрь свою Ип. 794 (1243).

ДОШАРОВАТИСЯ, *дс. Дошукатися.*

XVIII. А нѣмъ другій зброи дошаровался, волѣлъ утѣкати, нежели до меча хватался Літ. Гр. 57.

ДОШКА, *рж. Плоска з обох боків платина, випиляна з дерева, або витесана з каменя.*

XV. А коли, у великую воду, дерево попловетъ, а любо дошки, а хто своє перейметъ, а любо дружнєє, въ томъ имъ ся правовати Ак. ЗР. I, 145 (1494).

XVII. Єдна панна ухватившисѧ за дошку, приплынула до скалы Гал. Кл. Раз. 446.—В' Црквѣ Вознесенiѧ Хва знайдуєтсѧ образ на дощцѣ древѧной вымалiованый Гал. Н. н. 77.—Десятеро приказаний приняв на двох скрыжалях, тоєст на двох дошках камяных Єв. Реш. 32.—И заразъ зволокши з' себе шатья

свои, пустилем'сѧ на дощцѣ въ море Жит. Св. 1678 р. к. 150.—Дам тобѣ (Моисеови) дошки каменныя Крон. Бсб. 47.

XVIII. Дошку тую прострелю Тих. № 8, к. 13-б.—Тамъ лежитъ дошка мармурова бѣлая Путн. Іер. 19.

ДОШЛЫЙ, *прикм. Дорослий, повних літ.*

XVI. Вшелякіе пожитки маютъ быти в заведоване и держане даваны и злецоны завжды человѣкови... въ лѣтехъ статечныхъ дошлому Пам. КК. IV, 49 (1597).

ДОШУКОВАТИСЯ,-КАТИСЯ, *дс. Розшукувати, розшукати, шукаючи знаходити, знайти.*

XVII. Микита Милашенко, дошукуючися шкоди своей черезъ овчарувъ,... на котрих то вишей менованних господарувъ Демченкувъ и их вувчарувъ упадавъ, же чрез их власних шкодуєтъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 88 (1667).—Дано нам вѣдат през зацних персонъ, дознаних в ремеслѣ мелницкомъ, що ся и дошукало, же Грицевой Добишовой уменшено води на пядей двѣ ib. III, 37 (1675).

XVIII. Чрезъ своихъ висланихъ, зъ добръ своихъ, отъ людей посполитихъ собѣ чиншовъ належнихъ, подлугъ зобополной ухвали и постановленя, каждій дошуковатися мѣтиметъ способъ Літ. Вел. II, 228.—Неотмовне будемся винного тому дѣлу дошукувати ib. III, 175.

ДО-ЩАДКУ, ДО-ЩАДУ, ДО-ЩАТКУ, *присл. До останку, до решти, цілковито, остаточно.*

XVI. Всѧчески, дощадку Зиз. Лекс. 97.—Аггли... не могут дощадку всю исност єго бозкую огорнути Катех. а вызн. в. 137.

XVII. Въсѧчески: Вшелѧким способом, дощадку, весма, отнюдъ Бер. Лекс. 25.—Опасно. Пилно, досконале, статечне, овшеки, всесъвершеннѣ, с' пилностю, ажъ дощаду аж до дна ib. 197.—Вѣсовскіи войны помочу Бзкою дощаду звѣтѧжаєтъ Тр. постн. 395.—(Антихрист) облудне будет сѧ показовати... жидов ошѫкав'ши до щадку яко бы власный Хс Пам. укр. м. IV, 391 (Рк. Дуб.).—Члвкѣ... все дощатку штоколвекъ злого терпѣлъ выличаєтъ Єв. Вил. II, 56-б.

ДОЩАТЫЙ, *прикм. З дощок, з дощечок зроблений, дощаний.*

XV. А далъ єсмь на немь 50 гривенъ кунъ, а 5 локотъ скорлата, да бронѣ дощатыє Ип. 904 (1287).

XVII. Далъ єсмъ за село осмъ гривенъ кунъ, а пят локтей шарлату, жебрыны дощатои Крон. Соѳ. 308.—Поясъ дощатий срѣбрнозлоцѣстый Тест. Адам. 169.

XVIII. Поясъ... срѣбный дощатий, сутозлоцистий Докум. Млр. V, 118 (1717).—Ланчужокъ золотій дощатий Арх. Сул. 218 (1744).—Палубъ дощатій маліований Укр. ист. м. 37 (1748).

ДОЩЕВАТЫЙ, *прикм. Див.* **Дожчеватый.**

XVIII. Ночъ также хмарна и дощевата—обложнимъ дожчемъ ажъ до свѣта Дн. Марк. III, 203.

ДО-ЩЕДКУ, ДО-ЩЕНТУ, *присл.* (пол. do szczętu). *Див.* **До-щадку.**

XVII. Дощенту—опасно, всесовершеннѣ Синон. сл.-р. 22.—Панъ от нас найбарзѣй потребуєт', абысмо пожадливости... от себе откинули, и до щенту уморили Тит. 282 (П. Мог. 1632).—Гетманъ пораженымъ и до щенту знесенымъ зостал Рад. (Марк.). 59. — Непріятеля знести до-щенту Дм. Рост. 36 (1698). — Умань, преславній городъ украинскій пограничній ... до щенту спалили и спустошили Літ. Сам. 124.—Турецкое войско знесенно дощенту ib. 180.—Отъ нихъ до-щенту выгублены не были Рук. Хрон. 197.

XVIII. (Юрій Хмелниченко) якъ шаленій много невинного народа вирубалъ, и увесь до щенту вирубалъ бы Літ. Вел. II, 22.—(Полтавцѣ) доми ихъ зо всего до щенту розграбовали ib. 164.—(Саранча) пашнѣ ярипіє єще невижатіє и трави невикошенніє всѣ до щенту віела ib. III, 86.—Жыдове напав'ши на город Моав'лю збурыли и до щен'ту єго спалили Пам. укр. м. I, 259 (Рк. Тесл.).—Мѣсто нше спалили, муры до щедку розвалѧли ib. 316 (Рк. Тесл.).

ДОЩЕТКА, *рж. Див.* **Дощечка.**

XVIII. Захарiѧ написав на дощетцѣ Пам. укр. м. II, 108 (Рк. Тесл.).

ДО-ЩЕТЫ, *присл. Див.* **До-щадку.**

XVI. Діаволъ толикую зависть имаєтъ на Словенскій языкъ, же ледво живъ отъ гнѣва, радъ бы єго до щеты погубилъ Ак. ЮЗР. II, 210 (И. Виш.).

ДОЩЕЧКА, *рж. Здрібн. від «дошка», табличка.*

XVII. Дщица: Таблица, дощка, дощечка, ґонтъ Бер. Лекс. 39.

XVIII. Вигладил три дощечки для поправки свѣчъ трикирных Ризн. Соф. Кн. 128-б.

ДОЩИКЪ, *рм. Здрібн. від «дощъ».*

XVIII. Во весь день дощикъ ишолъ Дн. Марк. III. 133.—День... мокроватъ и зъ дощикомъ густенкимъ ib. 168.

ДОЩИТИ, *дс. Падати дощеві, дощуватu.*

XVIII. Въ ночѣ перестало дощить, однакожъ ночъ хмарна и вѣлдотна Дн. Марк. III, 133.

ДОЩИЦА, *рж. Див.* **Дощечка**.

XVI. Онъ попросилъ дощицу и написалъ рекучи іоан'нъ есть Єв. Пер. 27.

ДОЩКА, *рж. Див.* **Дошка**.

XV. Повелѣлъ сѧ покрыти дощькою Чет. 1489 р. к. 45-б.

XVI. Ворота дворные побили, дощку выбили Кн. Гродск. Луцк. 236 (1564).—Виделъ в дверех сенныхъ дощчку выбитую ib. 492 (1571).—Листъ Гер'мановъ целъ, сухъ на краи дощки знашолъ Сп. прот. Лют. 65.

XVII. Доска: Дощка, дыл, драница Бер. Лекс. 39. — Дощчка — доска, дщица Синон. сл.-р. 22.—Росказалъ Бъ учинити дощчку золотую чистую О обр. 3.—Кгды ся дощка верхняя зъ труны зсунула, обачено было тѣло надутое Копист. Пал. 470.—О трунно... ты мѧ замкнеш' своими четырма дощками Тит. 42 (Саков. 1622).—Колца в дощкахъ золотыи починѣте Крон. Боб. 47-б.

XVIII. Козаки... указанное число фашинъ, сваевъ, дощокъ и колля зъ неменшою трудностию за килка верствъ на своихъ плечахъ носили Об. Черн. 118.—Коли на мору розобєт'ся окрентъ, людіє хватаются дощки Собр. Прип. 34.—Лечъ ту его думу и завзятост, смертное пресѣкло наитіє, и до гробних вметнувши его дощокъ всѣ его сказовало интенции Вел. Сказ. 247.—Десят дощокъ для управныхъ надобностей Расх. тетр. рыбн. ц. 14-б. (1795).

ДОЩКОВАТЫЙ, *прикм. До дошки подібний.*

XVIII. Госцу строковатый, дощковатый, вансоватый, гостецъ пушный, завротистый, трудоватый, запрѣщаю тебѣ Богомъ жывымъ Угр. Заг. 55.

ДОЩОВЫЙ, *прикм. Див.* **Дожчевый**.

XVIII. Инкаустъ зъ дощовую помѣшался водою Гр. Барск. IV, 34.

ДОЩУПАТИСЯ, *дс. Домацатися.*

XVI. Не вѣмъ, для чого єє в. м. читати не хочешъ: тамъ бы ся в. м. правды рыхло дощупалъ Отп. кл. Остр. И. П. 413.—Обачишъ... ясную правду, которое ся и пальцемъ дощупати можешъ Антир. 915.—Чытайте сыноды давные,—обачите, же ся правды дощупаєте ib. 971.

ДОЩЪ, *рм. Див.* **Дождъ**.

XVII. Четвертого дня за пул дня, бо их дощ зогнал, за горѣлку, що пропили — грош 18 Арх. ЮЗР. I, XI, 438 (1658).—Дощъ окрутне великій перешкодилъ Літ. Льв. 241.—Весна была барзо сухая, не хотѣлъ дощъ падати ib. 259.

XVIII. Колиб дощъ нешов, тоб поѣхав Клим. Прип. 222.—Лѣта марне плынутъ якъ быстрые рѣки, часы молодые якъ з дощу потоки Укр.-Р. Арх. IX, 231.—Дощъ, якъ началъ зъ ночи ити, то до полудня ишолъ хорошій Дн. Марк. I, 224.—День былъ хмарний зъ дощемъ густенкимъ ib. III, 224.

ДОЩЫЦА, *рж. Див.* **Дощечка**.

XVIII. Імя єму Іоанъ начерта на дощыцы Укр.-Р. Арх. X, 272.

ДО-ЩЯДУ, *присл. Див.* **До-щадку**.

XVII. Выдалъ декретъ таковыи, абы всѣхъ дѣточокъ, мещизны не живити, и вколо Виѳлеєма, дощяду побити Бер. Вірші, 82.

ДОѢДАТИ,-ѢСТИ, *дс.* 1. *Їсти, з'їсти до кінця, повною мірою.*

XVII. Постила Пречстаѧ Два и по тымъ того не доѣдала и не допивала Гал. Кл. Раз. 303. — Постъмо з' доброи волѣ своєи.... не докладаючи потымъ, чогосмо не доѣли и не допили ib.

2. *Набридати, набриднути, уїдатися, уїстися.*

XVII. Горко доѣли Богу такъ, же и въ сердцу єму и во очахъ отъ ѣнихъ горко Дм. Рост. 89 (1698).

XVIII. Доѣвъ до жывого Клим. Прип. 211.

ДОѢЖДЖАТИ,-ѢЗДИТИ,-ѢХАТИ, *дс. Їхавши досягати, досягти якого місця.*

XV. И нѣлзѣ бы єму их полкомъ доѣхати тою рѣкою Ип. 361 (1148). — Хотѣлъ быхъ доѣхати до Любомлѧ ib. 899 (1287).

XVII. Достизаю: Дохожу, доѣжджаю, догонюю Бер. Лекс. 211.

XVIII. Они, не доѣздя до Мелеховой могилы, поступили влѣво Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 157 (1765).

ДОѢЗДНЫЙ, *прикм. від «доѣздъ», приїздний.*

XVIII. Оную (опись) закрепивъ своєю рукою, привозить въ полковую Переясловскую канцелярию и отдать при доѣздномъ своємъ доношеніи Арх. Мот. 38. (1739).

ДОЯРЪ, *рм. Хто доїть худобу, доїльник.*

XVIII. Дояръ, который коровы доитъ Оп. им. Дан. Апост. 155.

ДРАБАНТОВАТИ, *дс. Іти, подорожувати.*

XVI. Первые благочестивые царіє христіанскіє... пѣшо въ пустиню драбантовали Ак. ЮЗР. II, 216 (И. Виш.).

ДРАБАНТЪ, *рм.* (пол. drabant, іт. trabante, фр. drabant, нім. Trabant). *Жовнір особистої королівської, також папської варти.*

XVI. Драбанти кричатъ до люду: абасо, абасо, то єсть: «падайте, падайте!» Посл. до лат. 1129.—Коли єго (папежа) несутъ на носилкахъ до костела, тогды, предъ нимъ идучы,

драбанты кличуть Арх. ЮЗР. I, VIII, 530 (Пол. прот. ун.)

XVII. Тыи двѣ ротѣ были пребраны в жолнѣровъ якобы драбан'товъ а сторожов тѣла Кролев'ского Кн. Рож. 73-б.

ДРАБИНА, *рж.* (пол. drabina, ст. нім. trappe). *Прилад з двох рівноможних жердин, сполучених щаблями.*

XVII. Лѣствица: Драбина Бер. Лекс. 74.—Драбина—лѣствица Синон. сл.-р. 22.—Люде шли през тую драбину до нба, падали на землю з' драбины Гал. Кл. Раз. 503.—Іаков патріарха драбину видѣвъ од землѣ до небес Єв. Реш. 289-б.—Послушаніє єст совершенною драбиною до Нба Рад. Ог. 72.—Видѣли замки цѣлы и темницу зачинену и драбину, по которой всходят до темницы далеко от темницы лежачую Жит. Св. 234.—Римляне... почали... драбины приставляти Крон. Боб. 234.—Ивоня... пѣхоту зъ драбинами до мѣста припустилъ, которая барзо прудко парканъ перешла ib. (др.) 282.

XVIII. Хмелницкій до обозу Лядского котити велѣлъ (махини) зъ прибраними къ тому єще високими драбинами Літ. Вел. IV, 52 (Пов. 1728). — Подіймаєтъ человѣка зъ драбиною високо и держитъ на зубахъ Гр. Барск. I, 167.—Надобно щоби при каждой хатѣ стояла драбина легка Укр. Госп. Пор. 78.

ДРАБИНКА, *рж. Здрібн. від «драбина».*

XVIII. Я з гори буду спѣвати, якъ з драбинки ... ступати: ля, сол, фа, мѣ, ре, утъ Вірші воскр. 135.

ДРАБИНЧАСТЫЙ, - ЧАТЫЙ, *прикм. Що має драбини, з полудрабками (віз), літерний.*

XVII. Тѣло єго нагоє на драбинчастомъ возу сѣномъ прикритоє привезено в Гадяч Літ. Полск. 26-б.

XVIII. Заковавши въ желѣза и положа на драбинчастій возъ, приказали... везти мене въ катедру Автоб. Свящ. 332.—Простой драбинчатый возокъ Арх. ЮЗР. I, II, 360 (1766).—Возъ воловий старый драбинчастий Арх. Вид. м.; нерозб. спр. (1780).

ДРАБСКЫЙ, *прикм. від «драбъ», жовнірський.*

XVI. Послалъ бы твоя милость въ часъ пенязи на кождую особу за службу ихъ драбскую, яко иншымъ драбомъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 91 (1552).

ДРАБЪ, *рм.* (пол. і чес. drab, нім. traben). *Жовнір пішиий, пішак.*

XVI. Маєтъ онъ на тыхъ замкахъ ховати, на своихъ пѣнезехъ, пятдесятъ драбовъ, и тежъ слугъ своихъ почотъ немалый Ак. ЗР. II, 182 (1527).—Теперъ драбы замку стерегуть Арх. ЮЗР. VII, I, 81 (1552).—Драбомъ абы старостове жадного утиску не чинили, але драба маєть судити ротмистръ чьей роты єсть Ак. ЮЗР. I, 149 (1559).—Для незаплаты заслужоного з скарбу нашого драби... вытривати не могут не маючи за што одежи купити Arch. Sang. 105 (1566).

XVII. Оруженосец', Дардонос: драбъ з'вэлочнею Бер. Лекс. 198.—Драбъ—оруженосецъ, дардоносецъ, дароносецъ Синон. сл.-р. 22.—Послал ротмистра з пятидесятю драбов, абы поймали Ілію и привели Жит. Св. 544-б.

XVIII. И там о Хвы шаты стыє метали драбове кост'ки Пам. укр. м. II, 233 (Рк. Тесл.).

ДРАБЫНА, *рж. Див.* **Драбина.**

XVIII. За издѣлку двух драбынъ на избу майстру—4 р. 60 к. Расх. тетр. рыбн. ц. 12 (1795).

ДРАБЫНЧАСТЫЙ, *прикм. Див.* **Драбинчастый.**

XVIII. Къ палубамъ и к колясамъ и к козамъ глабчастымъ, также колѣсъ потреба и к тымъ драбынчастымъ Клим. Вірші, 184.

ДРАГАНЪ, *рм. Див.* **Драгонъ.**

XVII. Зъ придаными собѣ зъ гвардіи нашоє двѣма драганами, одсылаємо Діар. Фил. 143.

ДРАГОЛЬНОЕ, *прикм. Побір з драголів на рогатках.*

XVI. Къ тому придаємъ на тоєжъ войтовство драгольноє и подводноє, въ мѣстѣ Велижскомъ приходячоє Ак. ЗР. III, 297 (1585).

Див. **Дряголь.**

ДРАГОНЪ, *рм.* (пол. dragon від лат. draco—смок). *Кінний жовнір, що може битися і верхи і пішо.*

XVII. Надано... при каждомъ полку трыста Нѣмцовъ драгоновъ для осторогы лѣпшой Літ. Льв. 259.

ДРАГОНѢЯ, *рж.* (пол. dragonja). *Загін драгонів.*

XVIII. (Виговскій) началъ полскоє войско и драгонію затягать Літ. Гр. (рк.), 68-б.—Полскихъ людей три тисячи драгонѣи вѣрност и присягу свою зломали Вел. Сказ. 50.—Драгонѣя... Гетмана зрадила Літ. Вел. IV, 8 (Пов. 1728). — Послалъ къ нимъ... двѣстѣ чловѣкъ драгонѣи ib. 16.

ДРАГУНЪ, *рм. Див.* **Драгонъ.**

XVIII. Отдаютъ... драгунамъ провіянтъ хлѣбный Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 75 (1722).—(Козаки) всѣхъ тихъ драгуновъ и крѣпко боронячихся въ пень вирубали Літ. Вел. IV, 16 (Пов. 1728).

ДРАГУНѢЯ, *рж. Див.* **Драгонѣя**.

XVII. Килканадцять тисячъ люду военного грошового опрочъ драгунѣеи и вибранцовъ Літ. Сам. 12.

XVIII. Из драгунѣею нѣмецкою, ляхамъ измѣнившою, до Хмелницкого пришли Кр. оп. Млр. 220.

ДРАҐАНТЪ, *рм.* (пол. dragant з гр. *τραγάκανθα*). *Бот.* Astragalus; *ґумуватий сік з нього.*

XVIII. Драgантовъ немножко положить Разн. марц. 241.—Драgанту намочить полґарцы на ночъ іb. 250.

ДРАҐАНЪ, *рм.* (пол. dragan). *Див.* **Драгонъ**.

XVII. И иншихъ дракгановъ килканадцети шкодливе и смертелне пострелили Арх. ЮЗР. III, IV, 597 (1651).

ДРАҐАРЪ, *рм. Покрівля, дах, верх.*

XVII. Кровъ: Домъ, стелѧ, покрытє, драґаръ, дах, намѣт' Бер. Лекс. 68.—Драґаръ—кровъ Синон. сл.-р. 22.

ДРАҐОМѢТА, *рж. Дорога річ.*

XVIII. Тогда узрѣвши срѣбро члвкъ из далека, як теперъ драґомѣту будетъ бѣгнути; он будет гадати, ижъ вода сѧ блищыт, ано срѣбро Пам. укр. м. IV, 304 (Рк. Тесл.).

ДРАҐОНІЯ, *рж. Див.* **Драгонѣя**.

XVIII. Хотятъ... имя войска Запорожскаго згладити, а козаковъ въ дракгонію и салдати передернути Марк. IV, 218 (Лист. Маз. 1707).

ДРАЖНИТЕЛКА, *рж. Жінка, що дражнить, дратує.*

XVII. Бѣда дражнителко а откупленое мѣсто гулубице Кн. Рож. 207-б.

ДРАЖНИТИ, *дс. Дратувати, дрочити.*

XVII. Раздражаю: Дражню, обрушаю, побужаю ку гнѣву, посрамлѧю Бер. Лекс. 134.—Дражню—раздражаю, подражаю, посрамляю Синон. сл.-р. 22.—Августъ цесарь писалъ до Лентулюса гетмана своего, абы ся не важилъ дражнити войною Сарматовъ Копист. Пал. 1103.—Пилне ихъ просилъ, абы не дражнили римлянъ Рук. Хрон. 197.

XVIII. Начнутъ... по мѣстах по дворахъ ѳи дражнити Клим. Вірші, 107.

ДРАЛА, *присл. Навтіки, навтікача.*

XVIII. Тутъ Адамъ изъ пекла драла Пер. Мат. I, 1, 275.

— **дати**, *висікти, відшмагати, віддубасити.*

XVIII. Ище ми и до вѣта еи суку попремо да и там драла доброго дамо Довг. 95.

ДРАНИЦА, *рж. Тонка дошка, вживана звичайно на покриття дахів, дертиця.*

XVI. Полчетверта десять человѣкъ и то зъ недостаткомъ дерева и драницъ и безъ коней до него прыслали Ак. ЮЗР. I, 115 (1542).—Зличилъ есми, отъеждаючи, драницъ осмъдесятъ а мостницъ шестнадцать Арх. ЮЗР. I, I, 38 (1571).—Подле церкви домъ старый, драницами побитый іb. 368 (1593).—Свиренъ... новими драницами накрытый Ак. ЮЗР. II, 200 (1598).—Побито драницами, гвоздъем деревеным прибивано Арх. ЮЗР. I, VI, 288 (1600).

XVII. Доска: Дощка, дыл, драница Бер. Лекс. 39.—Драница—доска, дека Синон. сл.-р. 22.

XVIII. Куплено дранѣ, шестсот двадцать драницъ Расх. тетр. рыбн. ц. 9 (1792).

ДРАНТВЫЙ, *прикм. Див.* **Драный**.

XVII. Дрантвих сорочок три Прот. Полт. С. II, 258 (1694).

ДРАНТЬЕ, *рн. Стара, подерта одежа, лахміття.*

XVII. Вже мнѣ не носити таких шат, симъ мнѣ дрантием до смерти трусити Др. Ол. Ч. Б. 154.

ДРАНЪ, ДРАНЬ, *рж. Надібок з драниць; драниці, дертиці.*

XVII. На будинокъ дерева, дранѣ вдрати Унів. Палія, 159 (1700).

XVIII. Дранѣ з Любеча сорокъ шестъ копъ в Прилуку зислано Кн. Нос. 52.—Пошло .. на всю деревню и дранъ шестдесят три рублѣ Кн. Цеху Кол. 12-б (1749).—Ледникъ... подъ дранію Оп. ст. Млр. III, 208 (1767).

ДРАНЫЙ, *прикм. Подертий, пошарпаний.*

XVIII. Кожушина чорная драная Быт. млр. обст. 350 (1723).—Другая хуста... драна и зашивана Ризн. Соф. Кн. 112 (1743).

ДРАПАТИ,-ПНУТИ, *дс. Дерти, подерти, шкрябати, шкрябнути, скребти, скребнути.*

XVI. Видили есмо... на шии, полевой стороне нижей уха, рану драпаную ажъ до крови Арх. ЮЗР. I, 1, 314 (1591).

XVII. Василей Шабановичъ... въ вокъно драпати сталъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 483 (1601).—Зубами кусали и драпали Зб. 1693 р., к. 79-б.—Князь Чарторійскій Іванъ... пришолъ до дверей княжого покою и драпнувъ, якъ медведица Крон. Лит. 342.

ДРАПАТИСЯ, *дс.* 1. *Свербіти; чухатися.*

XVII. Копошатисѧ: Свербѣти, или скробатисѧ, драпатисѧ Бер. Лекс. 66.

XVIII. И то не полѣтична розвалятися и ростягати на столцѣ, драпатися, кивати ногами Полѣт. 47.

2. *Дертися, видряпуватися.*

XVII. Той пастыръ... мусѣлсѧ драпати по острых' хростинахъ Рад. Він. 388.

ДРАПАЧИННЫЙ, *прикм. Дряпучий* (?).

XVII. Драпачинный—драчивъ Синон. сл.-р. 22.

ДРАПЕЖИТИ, *дс. Див.* **Драпѣжити**.

XV. Мають ихъ судити по давному, але не мають ихъ драпежити по давному Ак. ЗР. I, 199 (1499).

XVII. Убогихъ людей драпежатъ и надъ ними ся збыткуютъ Діар. Фил. 111.

ДРАПЕЖЛИВЫЙ, ДРАПЕЖНЫЙ, *прикм. Див.* **Драпѣжный**.

XVI. Єсьмо тутъ пріѣхали до Полски, межи драпежные волки, то єсть, межи псы Ляхи Ак. ЗР. IV, 160 (1597).

XVII. Ихъ, яко пагубныхъ и драпежныхъ волковъ... изгналъ Вопр. 102.—Панове и преложоные згола въ звѣровъ и птаховъ драпежныхъ ся перекинули и подобными стали Діар. Фил. 111.—Левъ драпежливый Транкв. П. М. 83.

ДРАПЕЖСТВО, ДРАПЕСТВО, *рн. Див.* **Драпѣжство**.

XVI. Отъ тивуновъ Кієвскихъ великіи имъ кривды и втиски и драпежства дѣються Ак. ЗР. I, 355 (1503).

XVII. О которое драпество великій плачъ и нарекане на уряды Копист. Пал. 928.

ДРАПНУТИ, *дс. Див.* **Драпати**.

ДРАПѢЖИТИ, *дс.* (пол. drapieżyć). *Рабувати, розбоєм жити.*

XVI. Маршалок... вины непомерные з людей тамошних берет и их драпѣжить Arch. Sang. VI, 220 (1558).

XVII. Ты рыщерю драпѣжъ Рук. Хрон. 8.—Чужее грабѧт и драпѣжат Єв. Вил. 27.

ДРАПѢЖНЕ, *присл.* (пол. drapie nie). *По-рабіжницькому, по-розбійницькому.*

XVII. Без лютости драпѣжне живота збавили Діал. Волк. 65.

ДРАПѢЖНИКЪ, *рм.* (пол. drapieżnik). *Здирця, рабіжник, розбійник.*

XVII. Слухаймо драпѣжникове, слухаймо всѣ, которыѣ до товаришовъ и ближнихъ своѣхъ суровыми єстес'мо и нелѣтостливыми Єв. Калл. 466.—Роспинаютъ Ха... драпѣжники Гал. Кл. Раз. I, 90.—Той робакъ будетъ єсти и шарпати драпѣжниковъ, которыи теперъ шарпаютъ чужое доброе и з'ѣдаютъ Гал. Кл. Раз. 138.—(Казимеръ) перше драпѣжниковъ ускромилъ Літ. Полск. 4.—Удонъ... не пастир але дранѣжца драпѣжник Зб. 1693 р. ж. 78.

ДРАПѢЖНЫЙ, *прикм.* (пол. drapieżny). 1. *Рабіжний, здирницький.*

XVI. Для небез'печности отъ драпѣжныхъ Турковъ... трудно было такъ великій з'ездъ отправовати Ист. о разб. Флор. соб. 435.

XVII. Урядники его лакоміе и драпѣжніе Рук. Хрон. 284.

XVIII. Чловекъ драпѣжный никому не даде. Тылко рад кую любо персону лупити: жебы моглъ якож колвекъ шкатулу набити Клим. Вірші, 16.—Ромодановский ... войска драпѣжного от того рабунку не отвернулъ Вел. Сказ. 187.—Сами знаєте, що вамъ дѣютъ Москалѣ и свои драпѣжніи пани Літ. Вел. III, 112.—Драпѣжній оній и безъ человѣчный народъ Еѳіопскъ Гр. Барск. I, 295.

2. *Хижий.*

XVII. Вовка в скорѣ овечей по зубех драпѣжных знай Арх. ЮЗР. I, XI, 315 (1609).—Драпѣжный ястребъ Гол. П. М. II, 135 (П. Ѳеоф. 1637).—Птахи пекелныи, драпѣжныи Гал. Каз. 63.—Онъ якъ орелъ драпѣжный Ієрусалим пошарпал Єв. Реш. 422-б.

XVIII. Хитрій лисъ и драпѣжній волкъ Турчинъ Літ. Вел. II, 351.

ДРАПѢЖСТВО, *рн.* (пол. drapieżstwo). *Рабування, здирство.*

XVI. Въсхищеніе, порыван'є, драпѣжство, ухаплен'є Зиз. Лекс. 96.—Хищеніе, шар'папина, драпѣжство ib. 109.

XVII. Драпѣжство—хищеніе Синон. сл.-р. 22.—Что єсть лакомство, драпѣжство, забойство? чи ли не теченіѧ пожадливостей плотских? Рад. Ог. 185.

XVIII. Єста много... ненависти, драпѣжства, лупежства Пам. укр. м. IV, 327 (Рк. Тухл.).—Видѣлъ на око его милость панъ полковникъ войска коронного, ижъ драпѣжтсво мыслять и здраду уста ихъ глаголють Літ. Вел. IV, 201 (Діар. Ок.).—Тамо путници необикоша ходити, великаго ради драпѣжства и боязни отъ разбойникъ Гр. Барск. I, 304.

ДРАПѢЖЦА, *рм.* (пол. drapieżca). *Див.* **Драпѣжникъ**.

XVI. Хищ'никъ, драпѣжьца Зиз. Лекс. 109.

XVII. Хищникъ: Драпѣжца, лупѣжца, разбойникъ Бер. Лекс. 185.—Драпѣжца—хищникъ Синон. сл.-р. 22.—Неєсьтемъ такий, якъ ин'шие люде: несправедливые, драпѣжци, прелюбодѣйцы Єв. Реш. 4.—Драпѣжцовъ, лихвѧровъ, кривоприсѧзцовъ... поленъ свѣтъ Рад. Ог. 28.—Годенъ той человѣкъ смерти, яко драпѣжца Рук. Хрон. 101.

XVIII. О драпѣжцах никогда ненасыщаємыхъ Клим. Вірші, 16.—Козаки, чили паче

рѣщи халастра и драпѣжци братіей своей... въ доми своя розволоклися Літ. Вел. II, 178.—Писали Запорожцѣ до Гетмана, ускаржаючися... на драпѣжцовъ индуктовихъ Переволочанскихъ ib. III, 176.

ДРАПѢЖЪ, *рм.* (пол. drapież). *Грабіж, рабунок.*

XVIII. Комуж речем подобен драпѣжъ, токмо волку Клим. Вірші, 16.

ДРАПѢЗНЫЙ, *прикм. Див.* **Драпѣжный** 2.

XVIII. Бороду мнѣ вирвалъ, якъ драпѣзний волъкъ Интерм. 84.

ДРАПѢЗСТВО, *рн. Див.* **Драпѣжство.**

XVII. Въсхищеніє: Порыванье, драпъзство, ухапленьє Бер. Лекс. 25.—Хищеніє: Шарпанина, драпъзство ib. 185.—Тамъ болшеє драпѣзство учинилъ, нижъ першей Рук. Хрон. 174.

ДРАПѢЗЦА, ДРАПѢСЦА, *рм. Див.* **Драпѣжникъ.**

XVIII. О бунтахъ въ городахъ и о скараню бунтовщиковъ и драпѣзцовъ Літ. Вел. III, 5.—Чому мѧ лишаєшь ту межи невѣр'ными Жидами а драпѣсцами злими? Пам. укр. м. II, 332 (Рк. Унґвар.).

ДРАТВА, *рж.* (нім. Draht). *Сукана або смолена шевська нитка.*

XVI. Покинувшы некоторыє шыдо и дратву, ремесло своє власноє, слово Божоє, не будучы на то послани, проповедали Антир. 937.

XVII. Яко дратва грубая по тонкой счетинце до сердца входит Каз. № 32, к. 130.

XVIII. (Швецъ) почнет своє всякоє начинє роскладати яко то... клинцѣ ґнипы дратвы цыкнасарѣ и щетины Клим. Вірші, 103.

ДРАТИ, *дс.* 1. *Див.* **Дерти** 1.

XVII. Ворочаючи драно аж до кости оним желѣзом тѣло єго Єв. Реш. 261-б.

XVIII. Чорти драли матѣр вашу Укр.-Р. Арх. IX, 48.

2. *Див.* **Дерти** 2.

XVIII. Изъ иных из жывых кожу з них драли Пам. укр. м. II, 140 (Рк. Тесл.).

3. *Рабувати.*

XVII. Розбивалисмо людей розних и комори дралисмо Прот. Полт. С. I, 71 (1689.)–Збудуть пыхи окрутникове, которыи драли людей, немилосердникове Рук. № 202, к. 187.

— **доброву,** *знімати дубову кору.*

XVII. Волно кґрунтоватись и на жадниє собѣ пожитки, такъ на пашнѣ доброву драти и сѣножати мѣти Мат. и Зам. 159 (1665).

— **драны,** *добувати драницю.*

XVIII. Дано въ заплату 1 р. тимъ лищицкимъ людямъ, которіи дранъ драли Дн. Хан. 29.

—**пчоли,** *добувати бджоли з вулика.*

XV. Ты бы людемъ своимъ приказалъ, ажьбы въ нашой земьли звѣру не били, а пьчолъ не драли Ак. ЗР. I, 71 (1456).

ДРАТНИЦА, *рж. Одно з начиння шевського.*

XVIII. (Швецъ) почнет своє всякоє начинє роскладати, яко то копыла правыла дратницы стрелицы Клим. Вірші, 10.

ДРАХМА, *рж.* (гр. δραχμή). *Старогрецька золота чи срібна монета.*

XVII. Драхма: Съдержитъ шесть шелюгсвъ, рожай, мониты, маючій в' собѣ шест, або десѧт пѣнѧзей Бер. Лекс. 268.—Статиръ, сребреникъ и сикль... єдноѣ цѣны и ваги были важит то чтыри драхмы по ґрецку Літ. Рук. 15-б.

XVIII. Надѣемся... погибшую древнихъ волностей нашихъ драхму обрѣсти Вел. Сказ. 78.

ДРАЧА, *рж. Здирання поборів, здирство.*

XVI. Torchow dobrych mieti nie mohut, za mnohimi inszymi torchi i k tomu za draczeiu i za łupiestwom Пам. КК. IV, II, 192 (1545).

XVII. Великіє драчи и утисненія арендами Літ. Сам. 168.

XVIII. Хорунжій старинноє село... разорилъ драчею и работизною Оп. ст. Млр. I, 386 (1721).—Людемъ меншая драча Пелгр. Ип. Виш. 6.

ДРАЧЛИВЫЙ, *прикм. Що робить здирства.*

XVIII. Онъ и людемъ велми тяжелъ и въ подзорѣ уже оказавшись, а надто и въ судовыхъ расправахъ драчливъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 100 (1702).

ДРАЧЪ, *рм. Здирця, рабіжник.*

XVII. (Діавола дшѣ) на подобенство мытниковъ злых и драчовъ, которыи на дорогахъ купецкихъ позасѣдавши купцов шарпают О обр. 126.

ДРЕВЕНЫЙ, *прикм.* (пол. drzewieny). *Див.* **Деревяный.** 1.

XVII. Бернавскій пріслалъ крестъ древеный, дробно рѣзаный Арх. ЮЗР. I, XI, 376 (1631).

ДРЕВЛЕ, *присл.* (ц. сл.). *За давніх часів, давно колись.*

XVII. Слезы мнѣ даждь бже, якоже древле женѣ грѣшницѣ Єв. Реш. 18-б.

— **того,** *перед тим, передніше.*

XV. Древле бо того прислалъ (папа) к нему пискупа Береньского и Каменецького Ип. 826 (1255).

ДРЕВНИЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Давній, старий, стародавній.*

XV. Володимѣръ же бѣ разумѣа древнѧа и заднѧа на што приѣхъ (єпископъ) посла по него Ип. 912 (1288).

XVIII. (Стефанъ Баторий) въ Козаках Днѣпронизовихъ... устроил чинъ... позволивши імъ подлугъ старожитних и древнѣйших єбичаєвъ между собою імѣти нетилко менших начальниковъ. но и найболшого воєвъвожда гетмана Вел. Сказ. 11.—Імѣяху...Козаки и всѣ Малоросияне в себе права и привилея древнии и новии королевскии ib. 13.—Онъ, Искра,... согнавши з жилого грунта древнего Вюнискаго козака... озорническимъ образомъ началъ поступать Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 167 (1766).

ДРЕВНЯНЫЙ, *прикм.* (пол. drewniany). *Див.* **Деревяный** 1.

XVII. Древняныи столпы Рад. (Марк.) 7.

ДРЕВО, *рн.* (ц. сл.). *Дерево.*

XVIII. Вороны, сѣдячи на древѣхъ, противъ слонца обертаются Пр. Госп. 13.

ДРЕВОДѢЛЯ, *рм.* (ц. сл.). *Тесля.*

XVII. (Хс) завше былъ на трудахъ или зъ Іосифом около теселства и длѧ того в той часъ звано єго древодѣлемъ Домецк. 131.

ДРЕВЦЕ, *рн. Держално, держак у воєнному знаряддї.*

XVI. Немалыи шкоды... в поламанью тарчей древецъ... стали Arch. Sang. VII, 185 (1567).

XVII. Вѣтръ великий... стрѣлы, потиски стрелбы древца... отбивалъ Крон. Боб. 298.

XVIII. Бунчукъ тожъ велце модний зъ позлоцѣстою галкою и древцем Вел. Сказ. 29.—Увидѣлъ на єдной могилѣ Татарина, древце копѣйноє зъ писмомъ устромившого Літ. Вел. III, 500.

ДРЕВЯНЪ, ДРЕВЯНЫЙ, *прикм. Див.* **Деревяный.**

XVII. Древѧнымъ и глинѧнымъ начинѧм' называютсѧ люде злыи Гал. Кл. Раз. 359.—Знаходит (жидъ) книгу древѧныи листки маючую Рад. Ог. 732.—Боги золотыи ... и древяныи носити будутъ Кн. Рож. 183.

XVIII. Кон'ми и волами рѣкъ непрехожаютъ: аж сосудом древяным к' брегом преплывают Клим. Вірші, 189.—Древѧн ключ, а водѧн замок Пам. укр. м. IV, 8 (Рк. Білявськ.).

ДРЕКОЛЪ, *рм.* (ц. сл.). *Кіл, кілок, дрюк.*

XVII. Власне яко на разбойника якого пришлисте ко мнѣ зъ оружієм и дреколми Єв. Реш. 191.

XVIII. Чому то пришли єсте такъ на мене, як на разбойника со оружієм и дреколми? Пам. укр. м. II, 229 (Рк. Тесл.).

ДРЕКОЛЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Кілля, кілки, дрюччя.*

XVIII. Зъ луками, списами, шаблямы и дреколієм висипавшися, начали останокъ Турковъ... доканчиваты Літ. Вел. II, 361.

ДРЕМАНЬЕ, *рн. Див.* **Дрѣманье.**

XVIII. Должно стрѧсти от очей нашихъ дреманіє Сѣмя Сл. Б. 529.

ДРЕМАТИ, *дс. Див.* **Дрѣмати.**

XVI. Дремлетъ въ полѣ Ольгово хороброє гнѣздо, далече залетѣло Сл. о п. Иг. 11.

ДРЕМЛИЧЕКЪ, *рм.* (пол. drzemlik). *Хижий птах з породи соколів* (?).

XVIII. За дремличка шестдесятъ копѣєкъ Права, 678.

ДРЕНТВѢТИ, *дс.* (пол. drętwieć). *Деревеніти, знечулюватися, мертвіти.*

XVII. Чистаа панна окрутне дрентвѣла Діал. Волк. 63.

XVIII. Од рыков быдла уши дрентвѣли Єв. Реш. 349 (1710).

ДРЕНЧИТИ, *дс.* (пол. dręczyć). *Мучити, знущатися.*

XVII. Розными муками оного мучили и дренчили Арх. ЮЗР. III, IV, 98 (1649).—Козаки, въєхавъши в место Четвертню, што застали-брали, жаковали и люде дренчыли, били и мучыли ib. 260 (1649).

ДРЕНЪ, *рм.* (пол. rdzeń, drzeń). *Осердя, стрижень* (*дерева*).

XVII. Изборноє Кедра: Дрены цедру, дрыжѣнь дерева Бер. Лекс. 53.

ДРЕШПАКЪ, *рм. Кушнірський гребінь розчісувати вовну.*

XVIII. Дрешпакъ кушнѣрский 1 Арх. Вид. м.; оп. дв. Лѣтк. (1767).

ДРЖАНЬЕ, *рн.* 1. *Див.* **Держава** 3.

XVI. (Пилатъ) розумѣлъ, иже из дръжанѧ иродового єсть и послалъ єго до ирода Єв. Пер. 74.

2. (пол. drżanie). *Див.* **Дрижанье.**

XVII. Розпудь и отжени болѧзнь и др'жан'є, которое на нас наступуєт Тр. постн. 670.

ДРЖАТИ, *дс. Див.* **Дрижати.**

XVII. Стерегучи єго др'жимо над нимъ Єв. Калл. 72.

XVIII. Громы страшныи были такъ велми, же аж земля држала Пр. Госп. 15.

ДРЖЕНЬЕ, *рн. Див.* **Дрижанье.**

XVII. Серца држенє Рук. Хрон. 186.—Иродъ... впалъ въ... држенє серца Крон. Боб. 189.—Страхъ и држенѧ и сконанѧ и тѧжкость будетъ мѣти и видѣти дша Пам. укр. м. IV, 203 (Рк. Ослав.).

ДРИАКВА, *рж. Див.* **Дрияква.**

XVII. Ресину одни викладают живицу другіи бал'сам або дріаква Кн. Рож. 24.

XVIII. (Роѕуцкій) мнѣ подарилъ дриакви, табаку и рукавици Дн. Хан. 14.

ДРИВО, *рн. Дрова.*

XVIII. Ажъ бы не было у сѣлской хащи досить дрива, муситъ Панъ кметюмъ слободити и другу хащу ажъ бы была, обы отамъ кметѣ могли по части дрива на огень собѣ возити Урб. 48.

ДРИГОТА, *рж. Дрижання, тремтіння.*

XVII. Ужасъ: Здумѣнеса, пережахнене, перестрахъ, дрижѣне от зимна, або от болзни, дригота, мерзеност, переполох Бер. Лекс. 177.

ДРИҐАНТЪ, *рм.* (пол. drygant). *Жеребець для розплоду; великий кінь.*

XVIII. До стада моего дрикганта темногнѣдого род. опредѣлили Дн. Марк. I, 18.—Леѕовано... кобыл девять и дриѕанта Ск. о р. Мил. (1726).—Далъ ему... кобил 10 зъ лошатами и изъ дриѕантомъ Оп. ст. Млр. III, 324 (1741).—Гнѣдого дриѕанта узято Арх. Вид. м.; екон. спр. (1758).

ДРИҐАНЧУКЪ, *рм. Лошак—«дригантъ».*

XVIII. Вибралемъ двохъ лошаковъ третяковъ, воронихъ, одного легчаного, а другого дрикганчука Дн. Марк. I, 48.—Вилучили со мною въ езду... сивострокатенкого дрикганчука ib. III, 291.

ДРИЖАНЪ, *рм. Драглі(?).*

XVIII. Петлицѣ (даламана) з ледом, з морозом оздоблено, а сподокъ дрижаном слѣчне украшено Укр.-Р. Арх. IX, 49.

ДРИЖАНЬЕ, *рн. Тремтіння, дрижання.*

XVI. Шатаніе, хелпленe, шемранье, дрижанье, шумленье Зиз. Лекс. 110.

XVII. Трепетъ: Страхъ, дрижане, Дрожъ, товѣніе Бер. Лекс. 172. — Дрижаніе — шатаніе, трепетъ, колѣбаніе, утерпяніе, страхъ, ужасъ, говѣніе Синон. сл.-р. 23.—Дрижаніе сердца наступует Діал. о см. 267.—В ночи ся стало такое земли дрижане Жив. Св. 37-б.

XVIII. Со бодростію и дрижаніемь мимо идохь мѣсто оное Гр. Барск. II, 83.

ДРИЖАТИ, *дс. Тремтіти, труситися; двигтіти.*

XVI. Шатаюса, хел'плюса, шемру, дрижу, шумлю Зиз. Лекс. 110.

XVII. Дрижу—трепещу, колѣблюся, утерпаю Синон. сл.-р. 23.—Дрижу як конь на вытѣчки—шатаюсь ib.—На Половцовъ самъ Господь Богъ страхъ великій напустилъ, ижъ и сами и кони ихъ дрижали Крон. Сое. 96.—Которое поле тепер называют Дрижи поле, бо там много от морозов дрижало и померзало Літ. Полск. 19.—Южъ теперъ не дрижит от зимна и нагости тѣло его Рад. Він. 857.—Феодор видачи ижъ дрижит, колдрою его над его з'вычаи прикрилъ Жит. Св. 1678 р. к. 439.—От страха того почалися... колѣни дрижати Зб. 1693 р. к. 2.—Дрижу коли на то вспомню Жив. Св. 87-б.—Дрижали предъ нимъ горы Дм. Рост. 80.

XVIII. Руки дрижатимут Тих. № 11, 53-б.—Чему не дрижишъ, нѣґди на смерть не спамятаешъ Укр.-Р. Арх. X, 291.—Мои усѣ жили починаютъ дрижати Сл. о збур. п. 148.—Дрижала земля, же ажъ дамали ся опоки ib. 155.—Европа и Африка будутъ дрижати и лякатися Літ. Вел. II, 17.—Сердце въ товариствѣ дрижить ib. IV, 214 (Діар. Ок.).

ДРИЖЕНЬЕ, ДРИЖѢНЬЕ, *рн. Див.* **Дрижанье**.

XVII. Ужасъ: Здумѣнеса, пережахнене, перестрахъ, дрижѣне от зимна, або от болзни, дригота, мерзеност, переполох Бер. Лекс. 177.—Я въ слабости и страху и въ дриженю великомъ былемъ Копист. Пал. 905.

ДРИЛАХЪ, *рм.* (нім. Drillich). *Ґатунок простого грубого полотна.*

XVIII. Дрилаху нецѣлая штука Літ. Вел. IV, 127 (Реестръ Пал. 1704).

ДРИЯКВА, ДРІАКВА, *рж.* (пол. drjakwia, сер.-нім. Driakel, з гр. θεριακός). *Давно вживаний лік з багатьох речовин зроблений; протиотрутний лік.*

XVII. Шкатулка з олейками розмаитыми: з дриякъвою алъкермесомъ, сервиетаномъ Арх. ЮЗР. I, VI, 654 (1632).—Наука о дріаквѣ, (опіумѣ) кому треба ее заживать Крон. Боб. (др.) VI.

XVIII. На животъ болящій: дрияк'ви римской зисти Млр. дом. лѣч. 16.

ДРОБИНА, *рж.* 1. *Дрібниця, дріб'язок.*

XVIII. Еже ли бы тулко из еднимъ фертаіомъ було тото кмѣцке мѣсто векше, якъ пудъ еденъ Кобелъ сѣана, всака дробина у саму са не буде брати Урб. 47.

2. *Дрібна худоба; надвірне птаство, дріб.*

XVII. А що ся товару такъ рогатого яко и дробины отъ того выдатку останетъ... прикажѣте, абы въ цѣлости до дальшой воли нашой тое было доховано Ак. ЗР. V, 149 (1678).

XVIII. Кури гуси и другая дробина найдовалося Оп. ст. Млр. III, 372 (1723).—Челядцѣ, что досмотруетъ дробини рубль двадцать копеекъ Оп. им. Дан. Апост. 97 (1734).—Привезена дробина и пшоно, и крупы зъ Товкачевки Дн. Хан. 474.—Овесъ... всякой дробинѣ розышолся Овесь Арх. Вид. м.; екон. спр.

1758).—Жито... якъ свинямъ и поросятамъ такъ и прочей дробинѣ ib. (1759).—Отъ всякого скота и дробины приплоду имѣлось Арх. Мот. 217 (1772).

ДРОБИНЧЕСТЫЙ, *прикм. Див.* **Драбинчастый.**

XVIII. Возъ дробинчестый один конный Оп. им. Дан. Апост. 267.

ДРОБИТИ, *дс. Дріботати, дрібот*і*ти.*

XVII. Многіѣ приходѧтъ до Црквє и дробѧтъ ѧзыком тисѧчу вѣршовъ молитовныхъ Єв. Калл. 541.

ДРОБИЧКА, *рж. Телиця.*

XVI. Коровъ дойныхъ 12, дробичокъ 5, подтелковъ 6, телятъ сегорочныхъ 6 Ак. ЮЗР. II, 200 (1598).

ДРОБЛѢ, *присл. Дрібно, докладно.*

XVII. Учити ся мають дроблѣ псалтыри или грамматики з розвязованемъ єи Пам. КК. I, 50 (1624).

ДРОБНЕЙКЫЙ, *прикм. Здрібн. від «дробный».*

XVIII. Дробнейкимъ дождемъ землю злѣєтъ Укр.-Р. Арх. X, 426.

ДРОБНИНКА, *рж. Дрібниця.*

Дробнинкою, *дрібно.*

XVIII. Была жестокая заверуха, а послѣ отлигло и дробнинкою ишолъ до поздна дощъ Полск. Рус. Кал. 21 (1799).

ДРОБНИЦА, *рж.* 1. *Дрібні перли.*

XV. Завѣсы золотом шиты, а другыє ѡзамитныє съ дробницею Ип. 925 (1289).

2. *Дрібна частка, хвилина.*

XVII. Поправа календара была потребна, то єсть якобы, надъ 365 дней и часовъ 6, еще штось малыхъ часцовъ или дробницъ въ каждомъ року збываючи отъ Никейского сvноду до нынѣ, за 1270 лѣтъ прыбыти мѣло дній 10 Вопр. 91.

ДРОБНО, *присл.* 1. *З дрібною різьбою, з дрібними візерунками.*

XVII. Бернавский прісладъ крестъ древеный, дробно рѣзаный Арх. ЮЗР. I, XI, 376 (1631).

2. *Дрібними частинами.*

XVII. И добрихъ надобѣ и не дробно зготовати людей Ак. ЗР. V, 237 (1690).

XVIII. Сучокъ смоловій розрѣзавши дробно, вложить въ горщикъ Дн. Марк. II, 6.—Цибулѣ великой спекти, дробно покришивши Млр. дом. лѣч. 6.—Шкуру барана нехолощаного попорубавши дробно, варить ib. 13.

3. *Швидко, прискореним темпом, часто.*

XVIII. Южъ, бабо, дробно граютъ, а ти дробно танцуй Вірші воскр. II, 42.

ДРОБНОВЫБѢЯНЫЙ, *прикм. Дрібно поцвяхований.*

XVII. Образъ с коруною дробно-выбѣяною, злотистый Арх. ЮЗР. I, XII, 12 (1619).

ДРОБНЫЙ, *прикм.* 1. *Невеликий, маленький.*

XVI. (Продавати) крамныи дробныи рѣчи всякого товару десяткомъ, або тузиномъ Ак. ЗР. II, 91 (1511).—Продають кони або быдло, яловицы, волы, вепры, бараны, и тежъ соль, и медъ пресный, и иншіє дробные речи Ак. ЮЗР. I, 131 (1551).—Єсть такъ изведена таѧто стаа єvгліа испреписками дробнаго писаніа Єв. Пер. 22.—Быдла рогатого и дробъного Арх. ЮЗР. VIII, III, 62 (1568).—Двор Малево с пашнѣю вшелякою, з стадомъ и з быдломъ рогатымъ и дробнымъ ib. VIII, IV, 405 (1569).—А ты, Вифлиоме, доме Ефрафовъ, дробный єстес Катех. 36.

XVII. Только малыми, дробными крамными речами и шинкомъ живитись имъ позволено Ак. ЮЗР. II, 13 (1601).—И дробныхъ грѣховъ в' день судный личба сѧ давати будет О обр. 123.—Взѧл бгъ з' оного свѣта пръвобытного седмую часть свѣтлости и вложивъ въ слнце и луну, и на дробныи части роздѣливъ въ ѕвѣзды Транкв. Зерц. 12.—Фотій... голєніє бород Капланов и иныи дробнѣйшіи блуды ганит Кн. о Вѣрѣ, 283.—Шафарѣ жадныхъ сумъ... сами не маютъ личыти, анѣ выдавати... телко на росходы дробные и повседневныє Арх. ЮЗР. I, XI, 149 (1644).—Иншіє пункта дробнѣйшіє были одинадцять въ личбѣ Літ. Льв. 267.— Розсѣклъ два говяды на шматки дробныи Рук. Хрон. 90.—Писмо бжтвенноє выличаєт... и иншиє грѣхи дробнѣйшиє од сих же головных походячиє Єв. Реш. 94.—Постѣль єи была от камѣн'ѧ дробного сложена Жит. Св. 1678 р., к. 235-б.—Позоставши по небожчику мужу моємъ Гаврилу сиротою из дробними нашими дѣтками тройма Акт. Старод. кн. 63.—Татаре ажъ у Днѣпръ за москвою уганяли, але з берега стрилбою з гарматъ и дробною оныхъ отбывали Літ. Сам. 69.

XVIII. Ракочий... в Варшаву вшедши, вирубал в ней всю шляхту, духовенство и мѣщанъ, толко зоставилъ дробную голоту Вел. Сказ. 153.—Много и силно зъ пушекъ и иншого дробного оружжя палили Літ. Вел. I, Прил. 17.—Купилемъ рибы... дробной, якой въ голову идетъ по 500 Дн. Марк. III, 50.—(Туманъ) хочай и поднялся въ гору, однако жъ розійшолся на дробніє хмари ib. 214.—Щасливіє птицѣ дробніє синицѣ Рук. К. У. № 21,

к. 27.—Потоплю я у той хатцѣ дробными дровами Пер. Укр. Лир. 38.—Слонца, луни, дробнихъ звѣздъ правдивий Створитель Вірші різдв. 134.—Ягоди... дробніє, аки горохъ Гр. Барск. I, 95.—Шествовахомъ же два дни полемъ ровнимъ, пѣщистимъ, дробное и острое каменье имущимъ ib. II, 2.—Многіє обыватели роспродаютъ горѣлку куфами и носатками на кгарци, будто на дробній помѣръ Унів. Дан. Апост. 24 (1728).—Два ланцюжки щирозлотнихъ бляшковихъ дробних Мат. Ист. ЮР. 108 (1744).

2. *З малих часточок зложений.*

XVI. Попелъ (жида) грубшый, а его—дробнейший Кн. Гродск. Луцк. 61 (1562).

XVII. Пѣсок' зась дробный великое море гамуєтъ и не даєтъ єму розливатисѧ Гал. Кл. Раз. 308.

XVIII. Таляровъ битихъ, червоних золотихъ и дробной монети... значная част въ руки Хмельницкого досталася Вел. Сказ. 41.—Монистъ жемчужнихъ дробнихъ чотири РКПЛ. 70.

ДРОБОКЪ, *рм. Дрібна частина.*

На дробки, *на дрізки, вдрузки, на гамуз.*

XVIII. (Кони) прибѣгши до брами якъ ударили коляску отъ дороги, то оная надробки вся розбита и поламана Дн. Марк. III, 357.

ДРОБОТЛИВО, *присл. Дрібними кроками.*

XVIII. Ходит дроботливо неспѣшно Арх. Сул. ц. 173.

ДРОБОТЛИВЫЙ, *прикм. Дуже швидкий, швиденький, однотонний.*

XVIII. Мови тонко дроботливой Арх. Сул. ц. 130.

ДРОБЪ, *рм.* 1. *Певна міра соли.*

XVIII. За два дроби соли, вѣсу въ нихъ пудъ 13 фунт. 35.... 3 р. 74 к. Дн. Марк. III, 145.

2. *Шріт.*

XVIII. Кулъ восемъ десятъ, дробу полфунта Прот. Полт. С. III, 88 (1748).

ДРОБЫНА, *ржс. Див.* **Дробина.**

XVIII. Быдло рогатое и нерогатое и из всякою дробыною... продали Мат. и зам. 169 (1708).—Зятя его обослано зъ дому моего дробыною, хлѣбомъ и водкою Дн. Хан. 120.

ДРОБЫНЧАСТЫЙ, *прикм. Див.* **Драбинчастый.**

XVII. Знайшол... якогос Василя... з возомъ дробынчастимъ Прот. Полт. С. I, 215-б (1699).

ДРОБЯЗГЪ, *рм.* (пол. drobiazg). *Див.* **Дробязокъ.**

XVIII. Протчиє дробязги також роховать Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 62 (1722).

ДРОБЯЗОКЪ, *рм.* 1. *Дрібні речі, дрібниця.*

XVII. Выдал пан Георгий... за розные дробязки бискупяму слюсяру зол. 1 Арх. ЮЗР. I, XI, 394 (1633). — Небожка Анница Московка отказала, чарка само срѣбная и прочиє дробязки ib. 129 (1637). — Любо не мои сут дробязки, єднакже за мои прави гроши гдес купованы Акт. Старод. кн. 96.

XVIII. Що наши застали тамъ, тое забырали, а именно: посуди мѣдніє, коберцѣ и другіє дробязки Дн. Марк. I, 324.—Човном перевезши всѣ дробязки и спалню, приєхали у Грузкую ib. IV, 185.—На розные дробязки розышлось $77^1/_2$ к. Дн. Хан. 291.—Торгуютъ сукнами, шелковымъ дробязкомъ Оп. ст. Млр. I, 429 (1781).

2. *Див.* **Дробина** 2.

XVII. Дробязокъ молодый овцы тежъ и корови тѣлныи... отпадутъ мнѣ Крон. Боб. 22.

XVIII. Чи не возможно б, батюшка, сколко ласка прислать на розводъ комаровъ, а я отобравъ услужу турами зелеными или иннимъ дробязкомъ, какъ роскажете Листи Конт. 25.

ДРОВА, *р. мн. Дерево, порубане на поліна на паливо.*

XV. Повелѣл скласти велику громаду дровъ Чет. 1489 р., к. 32.—Дозволили єсмо єму подлѣ єго имѣнья, на будованье дому и на дрова... дерево брати Ак. ЮЗР. I, 25 (1500).

XVI. Все готово было: огень, дрова Кул. Мат. I, 60 (1592).

XVII. Пошли до моєго отца по дрова, тесля бо єст, абыс мѣлъ чим подпалити Жит. Св. 237.—Носилъ дрова и воду до целіи Гал. Кл. Раз. 161.—Цирусъ... на дровах єго казалъ спалити Гал. Боги пог. 13.—Где полѧки в муру дѣру вибили, то волохи вночи гноем, дровами и камѣнѧм затарасовали Зб. 1693 р. 176-б. —Дров до дому своєго втяти Унів. Палія, 159 (1700).

XVIII. У лѣсъ дровъ не вози Клим. Прип. 268.—О дрова нуждно приходять и скупо продаются, понеже лѣса нѣсть близу Гр. Барск. I, 282.—Волно брать дрова до лазнѣ и на корита с пущи Стат. 63. —Дерева на дрова угодного воз по два гроши ib. 134.

ДРОВИНА, *ржс. Поліно; шматок.*

XVIII. Лютиє звѣрата, озмѣте в пустиню, разшарпайте мене на малу дровину Пер. Мат. I, II, 165.

ДРОВЦА, *рм. Здрібн. від «дрова».*

XVIII. Якъ вытоплю хатку дробными дровцами Пер. Укр. Лир. 40.

ДРОЖДЖѢ, *р. мн.* 1. *Дряговина.*

XVII. Тина: Болото, калъ, смрод, дрождже, грузкость Бер. Лекс. 170.

2. *Заправа, що спричинює шумування, квасnення, дріжджі.*

XVIII. Взяти ...пива квасного зъ дрождами Укр. Госп. Пор. 60.

ДРОЖДЗИСТЫЙ, *прикм. Див.* **Дрожчистый.**

XVIII. Матерія Крове Гсда ншего Іса Хрста єстъ Вино, любо молодоє, любо староє..., былебы не было нечистоє и дрождзистоє Собр. Прип. 19.

ДРОЖДѢ, ДРОЖЧИ, *р. мн.* 1. *Див.* **Дрождже.**

XVII. Дрождѣ—тина Синон. сл.-р. 23.

2. *Див.* **Дрождже** 2.

XVII. На ономъ свѣтѣ будетъ ихъ (обжирцовъ Богъ) частовати дрожчами, каранемъ пекелнымъ вѣчнымъ Гал. Кл. Раз. 399.—Випросил у мене в хуторѣ моєм човна... поєхати до мѣста по дрожчи Кн. Мѣск. Полт. 25 (1692).

XVIII. Дрожчи пивные зогрѣвши, перемиват Млр. дом. лѣч. 20.—Меду хочъ трохи наготуй и розсити такъ би якъ на кутю, и завдай дрожчами Заг. 206.—Дрожчей прибавить Разн. марц. 251.

ДРОЖЧИСТЫЙ, *прикм. На дріжджах зроблений.*

XVII. Вер. Лекс. 307.

ДРОЖЧѢ, *р. мн. Див.* **Дрождѣ** 2.

XVII. Бер. Лекс. 307.

ДРОЖЪ, *рм. Дрижання, дриж, тремтіння.*

XVII. Трепетъ: Страхъ, дрижанє, Дрожъ, говѣніє Бер. Лекс. 172.

ДРОКЪ, *рм. Бот.* Senista L.

XVIII. Дати єму въ напои... зѣлля дроку утерши Укр. Госп. Пор. 72.

ДРОМЕДАРЪ, ДРОМЕТАРИЙ, *рм.* (ср.-лат. dromedarius від гр. δρόμας). *Одногорбий верблюд.*

XVII. Обачимо велблюди, которие дрометарии зовут для прудкости ихъ Жит. Св. 95.—Мы обачили велблюды, которие дромедари зовут для трудности ихъ Жив. Св. 127-б.

ДРОНГЪ, *рм.* (пол. drąg). *Друк.*

XVIII. Зломались подъ коляскою дронги и подушка Дн. Хан. 46.—За подробленє до коляски дронговъ плотнику дано 50 к. ib. 55.

ДРОСКА, *рж. Тріска.*

На дроски, *на дрізки, в друзки, в гамуз.*

XVII. И всѣ юж инъшие балваны... на землю впали и на дроски сокрушилися Єв. Реш. 263.

ДРОТИКЪ, *рм. Здрібн. від «дротъ», дротинка.*

XVII. Ланцушокъ до запираня кѣота з дротикомъ Арх. ЮЗР. I, XI, 443 (1656).

XVIII. (Ланцужокъ) при концѣ дротикомъ связанъ Кн. ризн. 26-б.

ДРОТОВЫЙ, *прикм. З дроту зроблений, дротяний.*

XVIII. Почали єго сту млсть окрут'не а немилостиве бити бичами дротовыми Пам. укр. м. II, 231 (Рк. Тесл.).

ДРОТЪ, *рм.* (нім. Draht). *Металева нитка, дріт.*

XVII. Дротомъ желѣзнымъ переплетеныи (личы) Рук. Хрон. 204.

XVIII. Решотку дано из дрота Путн. Іер. 19-б.—Єстъ тамо верхъ сплетень отъ дрота зѣло долгій и прицѣпленъ отъ висоти столпа даже внизъ Гр. Барск. I, 349.—Купилъ дроту мѣдного на колца до нараквицъ Ризн. Соф. Кн. 127 (1741).

ДРОТЯНЫЙ, *прикм. Див.* **Дротовый.**

XVII. (Цесар) росказал теды юж бичами желѣзными дротяными так довго бити его Єв. Реш. 262.

XVIII. Писалемъ до Александра о присилкѣ шапокъ и струнъ дротянихъ Дн. Марк. II, 301.

ДРОХВА, *рж. Зоол. Птах* Otis tarda L.

XVIII. Салдатъ Калугинъ явилъся у насъ, прибывшій изъ Глухова до дворця зъ дрохвами Дн. Хан. 452.

ДРОХВИННЫЙ, *прикм. Що належить дрохві, дрохвячий.*

XVIII. Остіє на нихъ толстоє и долгоє, яко періє дрохвинноє Гр. Барск. I, 349.

ДРУБНЕНКЫЙ, *прикм. Здрібн. від «друбный».*

XVIII. Обгородите жъ ви мене друбненкими стрѣлойками Пер. Мат. I, I, 309.

ДРУБНЫЙ, *прикм. Див.* **Дробный.**

XVIII. Друбных копѣекъ пувпятаста золотых и два золотых Дѣло Бих. 1-б.

ДРУГИНЯ, *рж. Приятелька.*

XVII. (Невѣста драхму знайшовши) и показуючи другинамъ и сосѣдом' своим' заволала Рад. Ог. 323.

ДРУГОЛЮБСТВО, -ЛЮБИЕ, *рн. Приязність.*

XVI. Видачи гь статечное друголюб'ство, иж не толко сам не смѣет до речей великых, але и всѣх участниками тоеж ласки бжеи чинит, мовит єму Пам. укр. м. V, 208 (Кл. Остр. 1599).

XVII. Самыхъ себе на тотъ часъ другодюбию милости твоей преподаємъ Пам. КК. III, 433 (1660).

ДРУГЪ, *рм. Приятель.*

XV. И ркоша Деревлѧне къ Олзѣ, кдѣ суть друзѣ наши Ип. 46 (945).—И реч кнѧзь Печенѣжьскыи Претичу, буди ми другъ іb. 54 (968). —Хочешь мой другъ ближний быти и во всѣх бѣдахъ мене помочницю имѣти Чет. 1489 р., к. 38.

XVII. (Стыхъ) просимо яко друговъ Бжихъ О обр. 8.—Мнѣ недавъ єси и козляти, жебым также з друзями своими возрадовавъсѧ и возвеливъсѧ Єв. Реш. 9-б.—Єще другъ мой небожчикъ Миско продал кгрунту своєго... част Прот. Полт. С. І, 178 (1695).

XVIII. Не мѣй сто копъ, якъ сто друговъ Клим. Прип. 262.—От певних друговъ моихъ увѣдомленъ єсмъ певне Вел. Сказ. 20.—Гуня... добрихъ молодцовъ козаковъ и другивъ своихъ килконадцатъ зъ Филоненкомъ, на свою мисль подмовивши, велѣлъ имъ тожъ скрито и невѣдомо наготовати єденъ дубасъ Літ. Вел. IV, 293 (Діар. Ок.).—Не боймося, друже мой Вірші різдв. 138.

Другъ другу, другъ ко другу, други ко друзи, *один одному, один до одного.*

XV. Съ слезами отвѣщеваху другъ другу глще Ип. 216 (1093).—Другъ ко другу любовь имѣимо Чет. 1489 р., к. 50-б.

XVII. Другижъ ко друзи любовь имѣйте Гол. П. М. І, 286 (Смотр. 1626).—То первей треба жебысмо также другъ другу... проступки од серца одпустили Єв. Реш. 16-б.

ДРУГЫЙ, *числ.* 1. *Ряд. від п. числ. «два».*

XIV. Аже не выкупить єго на тотъ рокъ, имѣєть держати то село опѧтъ до другого року ЮРГр. № 16 (1386).—У другомъ пакъ лѣтѣ стала межи нас замѧтнѧ іb. № 26 (1393).

XV. Писано у Троцѣхъ у четвергъ другоѣ недѣли великого поста Ак. ЗР. І, 29 (1401).—Одинъ ключь имѣєтъ имѣти судья, другый подъсудокъ, а третій земскый писаръ, и одному безъ другого не годится тыхъ книгъ отмыкать іb. 40 (1420).—Имаю пану Ивашкови дати ту сто купъ от сеѣ матки бжьѣ што приѣдеть на другую матыки бжьѣ ЮРГр. № 50 (1421).—Маєт истецъ ждати того чоловѣка другыѣ три дни іb. № 73 (1435).

XVI. Прочій, другій потом, ин'шій потом, далѣй Зиз. Лекс. 105.—Другій крещыкъ каменный, сребромъ оправленый Гол. П. М. І, 7 (Оп. 1554).—Куколь стался другимъ Стеѳаномъ Отп. И. П. кл. Остр. 1093.

XVII. Першое посвященіє было въ середу святочную... другоє въ субботу Літ. Льв. 247.—У моцъ подаем Петрови Петраненъковы воловъ два, єденъ сѣрий, а другий рябий Ак. Полт. Гор. І, 154 (1669).—Второго єго пришествіѧ на землю, то єст другого приходу єго з тѣлом на землю Єв. Реш. 12.—Другого и третого року по войнѣ през тоє поле люде идучи видѣли великую купу костей Гал. Гр. Розм. 4.

XVIII. Вийшла зъ типографіи Кієвопечерской другая тримѣсячная отъ декаврія починаючаяся Житій Святихъ зданя Димитрієвого книга Літ. Вел. III, 264.—Вѣтка другая Борщовка поперечная,—вѣтка третая Борщовка подполная іb. 479.— Другый пунктъ Урб. 47.—Зъ околичности другого чуда, друга длѧ насъ наука хрістіане Науки парох. 46.—Єдиной было имѧ Ліа... а другой было имѧ Рахиль Пам. укр. м. І, 157 (Рк. Тесл.).

2. *Інший.*

XVII. А хто бы сѧ другій головою межи Хрстомъ а Црквію вступовалъ, теды такого отмѣтуймо О обр. 181.—Другій в' кротце за мене то отправитъ Бер. Вірші, 77.—Другим разом указуєтсѧ члкъ тѣлом якимсь слѣпым и без'очным Тит. 368 (Евх. 1646).

XVIII. (Хмелницкий) от другихъ браттѣ своєй... зосталъ перестереженъ Вел. Сказ. 6.—А другій хотѧбъ и во вѣкъ жилъ, во вѣкѣ бы грѣшилъ Сѣмя Сл. Б. 544.—Натасовался другий галушокъ, як соли мажку Укр.-Р. Арх. IX, 53.

Другоє, въ другоє, другый разъ, въ другый разъ, за другымъ разомъ, *удруге, другим разом.*

XV. Игорь ѣхаша к Переяславлю другоє Ип. 312 (1142).—А послы, другій разъ уклонившися, рекли Ак. ЮЗР. II, 111 (1494).

XVI. Моvсіи, коли по скрыжали на гору в' другоє пришолъ, не уклякалъ предъ Богомъ Сп. прот Лют. 89.

XVII. Другій разъ—вторицею, другойци Синон. сл.-р. 20.—Разъ минувъ, а другій разъ трафилъ Літ. Льв. 236.—Гетманъ Потоцкий... знову на козаки черезъ Хмелникъ ишолъ въ другий разъ Літ. Хм. 78.—И за другимъ разомъ татаре того жъ лѣта вишли, але козаки оних добре громили Літ. Сам. 78.

XVIII. Куплено вдругоє на сходку братіи на закуску булокъ Дѣло Цеху Гонч. 3-б (1783).

Єденъ-другый, єдинъ-другый. *Див.* **Єденъ, єдинъ.**

ДРУГЫЙНАДЦЕТЪ, *числ. Дванадцятий.*

XVI. Месеца февраля другогонадцет дня Кн. Гродск. Луцк. 34-б (1564).

ДРУЖБА, *рж.* 1. *Приязнь, приятельство.*

XV. Дружбу имѣю к тебе Ип. 817 (1252).—Отецъ вашъ, царь Ахматъ, съ королемъ от-

цемъ нашимъ межи собою братство и дружбу полнили Ак. ЗР. I, 212 (1500).

XVII. Що быс завше дружбу и товариство мѣвъ з покорными и побожными Єв. Реш. 141-б.—Не возможно дружбу съ татарами оставить Літ. Сам. 236.

2. *Гурт, громада.*

XVIII. Всегда бо дружбою шествуютъ, или два, или тріє, или четире Гр. Барск. I, 110.

ДРУЖЕСКО, *присл. По-приятельськи.*

XVII. Дружеско подуфалого забавляєтся розмовою Дм. Рост. 26.

ДРУЖЕСТВО, *рн. Див.* **Дружба** 1.

XVIII. Аже бы между Вами дружество, чили тая прізнь... була взаємна Науки парох. 266.

ДРУЖИНА, *рж.* 1. *Рада та військо князя на давній Русі.*

XIV. Много было доброй дружины при томъ Ак. ЮЗР. I, 1 (1361).

XV. Игорь же дошедъ Дуная съзва дружину и нача думати и повѣда имъ рѣчь црву Ип. 35 (944).—Володимиръ повелѣ исковати лжици сребряны ясти дружинѣ, рекъ сице, яко сребромъ и златомъ не имамъ налѣсти дружины, а дружиною налѣзу сребро и злато, яко дѣдъ мои и оць мои, и доискася дружиною злата и сребра, бѣ бо любяше Волдимиръ дружину и с ними дума о строєньи землинемъ ib. 111 (996).—Нача любити смыслъ у ныхъ и свѣтъ творяше с ними, си же начаша і заводити и негодовати дружины своєя первыя ib. 208 (1093). — Итларь быс въ градѣ с лучшею дружиною ib. 217 (1095).—Реку брату своєму Володареви и Двви, даита дружину свою моложьшюю ib. 240 (1097).—И погнаша по нихъ Володимерича дружина лутшая ib. 298 (1136).—Жалуючи свои жалос и свои смрть що сѣ стала на ихъ дѣти и братіи и ишкоду отъ никоторыхъ зрадцевъ и злодієвъ, а на имѣ о никакогъ Лева и о єго дружину, що пришли были подъ кролевскымъ городомъ Снѣтинъ Ул. Мат. 93 (1457).

XVI. Рече Игорь къ дружинѣ ж своєи: братіє и дружино! Сл. о п. Иг. 5.

XVII. Тылко два князѣ, Осколдъ и Дыръ в' малой дружынѣ до отчизны вернулися Гал. Н. н. 18.

2. *Товариство, громада, відділ війська.*

XVI. Не во єдиномъ же граде живутъ, но по всѣмъ градомъ, кождо где хто хощеть, дружину собравъ, и домъ на то особныи збудовавши живуть Сп. прот. Лют. 177.—Которыє дей слуги або дружина Путошинского... того козака зарѣзали Арх. ЮЗР. III, I, 9 (1579).

XVII. Николай и єго дружина барзо зле и глупе злучают в' єдин початокъ, не рожоноє мовлю и рожоноє О обр. 251.—Слушнѣй єст, абы мы вам... росказовали... нижли вам збираной дружинѣ Крон. Боб. 143.—Товаришъ ... обачивши дружину свою упалъ перед ними плачучи Жив. Св. 194-б.

XVIII. Неможна проихати... в малои дружинѣ нѣяк за великими розбоями Путн. Іер. 23.—Сидѣлъ такъ каждій свавольній козакъ, смотрячи на жолнѣра такъ покорно, яко не сидить покорне волкъ, ґди въ яму впадеть, и услуговалъ, и встидался и дружину проклиналъ Літ. Вел. IV, 191 (Діар. Ок.).—Остранинъ ... покинулъ войско козацкоє, а, вхопивши оденъ бунчукъ, зъ малою дружиною, преплилъ тамъ, подъ Жолниномъ Сулу ib. 293.—Ґди сна породила панна, падаєтъ в Ефесѣ Диянна, прийми таже храмина, веселися дружина Хрстова Рук. К. У. № 21, к. 16-б.

ДРУЖИНИНЪ, *прикм. від «дружина»* 1. *Належний «дружині», князівський.*

XV. Приѣхавше посли повѣдаша рѣчь дружинину Ип. 596 (1175).

ДРУЖИТИ, *дс.* 1. *Бути в приязні, приятелювати.*

XV. Направилъ на насъ непрыятеля нашого Мендли-Кгирея, царя Перекопского; тотъ дружачи єму, такожъ шкоды великіи земли нашой подѣлалъ Ак. ЗР. I, 212 (1500).

2. *Женити.*

XVIII. Хтоби з священиковъ... пожелалъ сина своєго дружить... испрошали вѣнечния Арх. Сул. ц. 2.

ДРУЖИТИСЯ, *дс. Женитися, братися.*

XVIII. Дѣтямъ нашимъ приспѣло уже время дружитисѣ и ми посватавши ихъ просимъ... о видачи квитовъ Арх. Вид. м. (1760).—Тои день добръ... дружитися бо гараздъ будутъ жыти Тих. № 11, 53.

ДРУЖКА, *рж. Весільна подруга нареченої.*

XVIII. Воєводянка Панна... казала Рускіє пѣснѣ на своємъ веселю дружкамъ пѣти Літ. Гр. 116.

ДРУЖКО, *рм. Приятель нареченого, що бере участь у весіллі.*

XVIII. Пріѣхалъ зять мой... зъ веселною компанѣєю, а съ нимъ въ старостахъ швагеръ єго Іванъ Максимовичъ, да Максимъ Турковскій, въ дружкахъ Косачъ да Лѣвинскій Дн. Марк. III, 320.—За окревавлениє дружка дружки судий платятся 20 грошей и пят шелягов Стат. 161-б.

ДРУЖНИЙ, *прикм. Приятельський, заприязнений.*

XVII. Дружная пріязнь и память или общая польза да тя не привлечетъ Арх. ЮЗР. I, VII, 44 (И. Виш.).

XVIII. Донци били єму знаеми и дружни Літ. Вел. IV, 293 (Діар. Ок.).

ДРУЖСТВО, *рн. Див.* **Дружба** 1.

XVII. Хс далъ намъ тѣла своєго наполънѧтисѧ, в большеє насъ дружъство притѧгаючи Кн. о Вѣрѣ, 189.

ДРУЖЧИ, *р. мн. Див.* **Дрождже** 2.

XVIII. Когда жъ прохолонуло пиво, въ тотчасъ задалъ дружчами Дн. Марк. II, 100.

ДРУЗКЪ, *рм. Хворост, ріщя, тріски.*

XVI. Сохль, сушъ, друзкъ Зиз. Лекс. 107.

XVII. Сохль: Друзкъ, сушъ, хворостъ, сухіи голи або росчки Бер. Лекс. 153.

ДРУКАРНЯ, *рж.* (нім. Druckerei). *Заклад, де друкують книжки.*

XVI. Купили друкарню письма словенского и греческого Пам. КК. III, 12 (1586).—У нихъ школы, друкарнѣ и шпитали всюды Антир. 599.—Вольно было друкарни свои мѣти Хр. Фил. Апокр. 1144.

XVII. Штанва: Печатнѧ, Друкарнѧ Бер. Лекс. 205.— Друкарня—типоґрафія, печатня, штанъва Синоп. сл.-р. 23.—Вось повскресилъ Друкарню припалую пыломъ Тит. 15 (Митура, 1618).—Друкарню спорядилисмо Пам. КК. I, 65 (1635). — Отдают панове братство друкарню цалую вышъ вышмѣнованымъ шпаномъ друкаромъ з лѣтерами розными, прассами, фѣгурами также розными и вшелкѣмъ друкарскѣмъ дѣломъ, ведлугъ инвентаря, праве цалую друкарню и єи инвентар Арх. ЮЗР. I, XII, 356 (1663).—Сію же книжку, рекомую «Метрика», южъ зъ нашеи катедральнои Лвовскои новозафундованои тѵпографіи альбо друкарни выдали єсьмо на свѣтъ Ак. ЗР. V, 206 (1687).—Єсть добрый и Полской Друкарнѣ початок, жебы книгъ было розныхъ в Парнассѣ достатокъ Панеґ. Еѵф. 14.

XVIII. Чого посвѣдчають многіє зъ друкарни... виходячія свидѣтелства Літ. Вел. III, 418.

ДРУКАРСКЫЙ, *прикм. До друкування належний.*

XVII. Въ сіє лѣто изобрѣтенно бысть преславное художество друкарское Літ. Густ. 355.—Розныє желѣзныє начыня друкарскѣє Арх. ЮЗР. I, XII, 354 (1662).—Сажи на фарбу друкарскую Черн. Тип. 574 (1679).

ДРУКАРЪ, *рм. Той, що друкує.*

XVI. Инока Мину, друкара святыхъ книгъ Арх. ЮЗР. I, X, 93 (1593).

XVII. Друкаръ—типоґрафъ Синоп. сл.-р. 23.—Друкаръ братства Виленского Діар. Фил. 86.—П. Семенови, зицерови, друкареви, дали наборгъ кграмматичокъ № 6 Арх. ЮЗР. I, XII, 356 (1662).—Семенъ Ялинскій, бывшій нашъ друкаръ Черн. Тип. 576 (1689).

XVIII. Пишу вѣршы друкарямъ ремесникамъ славнымъ: которые дрюкуют книги православнымъ людемъ Клим. Вірші, 110.

ДРУКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від дієсл. «друковати».*

XVII. Тѵпос: форма кшталт приклад, друкованье Бер. Лекс. 316.—Року 1440 вымышлено изрядное художество: книгъ друкованє Сб. лѣт. 74 (Кіев. Лѣт.).

ДРУКОВАТИ, *дс.* 1. *Відбивати, витискати на папері літерами.*

XVI. Друковано 5 днѧ маѧ року 1581 въ острозе Хрон. Рымши, 219.—Сей листъ нашъ друковати єсмы росказали Ак. ЗР. IV, 31 (1591).—Григоремъ Болобаномъ въ книжки друкованые написалъ се Арх. ЮЗР. I, VI, 176 (1597).

XVII. Друкую: з' Алманска, выбиваю, албо вытискаю Бер. Лекс. 39. — Друкую — ваяю, изваяю, печатую, типомъ издаю Синон. сл.-р. 23.—Євангеліє учительноє друкованоє; два євангелия писаныхъ Гол. П. М. I, 168 (Р.Л.Бр. 1601).—В' Краковѣ друковано по славенску Книги Вѣры и Набоженства Тит. 75 (Копист. 1623).

XVIII. О друкаряхъ, що книги друкуют Клим. Вірші, 110.—Що дается во кратцѣ видѣти въ конституціях короля Яна Собеского... в Краковѣ друкованих Вел. Сказ. 8.

2. *Механічно відбивати на матерії узори.*

XVII. Рызъ троѣ, ядомашковиѣ червониѣ, 2 атласовѣ друкованѣ Ак. Бор. 66 (1663).

3. *Здавлювати прасом, гнітом.*

XVII. В' прасѣ оной стиснено и кости єго друковано Жит. Св. 1678 р., к. 144-б.

ДРУКОВАТИСЯ, *дс. Бути друкованим.*

XVII. Друковалася тая книга выш зконтрактованая без жадной шкоды Арх. ЮЗР. I, XII, 357 (1663). — Книга якая будетъ друковатися въ тѵпографіи... чинить отъ книги плату Черн. Тип. 574 (1679).

I. **ДРУКЪ,** *рм.* (нім. Druck). 1. *Друкування, видрукування.*

XVI. Которая речъ... для ведомости посполитоє въ друкъ подана была Берест. соб. 186.—Быбля друку Острозского Арх. ЮЗР. I, VI, 136 (1597).—Нашло бы ся и у мене листовъ не мало вашоє кнежатское милости, годныхъ до друку Лист. И. П. 1007.—Отсы-

даю до кн*и*жокъ «Апокр*и*сисъ», презъ друкъ о собо*р*ѣ Берестейскомъ выданыхъ Отп. кл. Остр. И. П. 412.—Не всему, што цеховые дѣеписовы братья за правду въ друкъ пустятъ, вѣрити будешъ Хр. Фил. Апокр. 1430.—До друку выдати такъ явного ѳальшу не встыдалися Антир. 913.

XVII. Катехизисъ, Френцѣшкова друку Гол. П. М. I, 169 (Р. Л. Бр. 1601).—(Балабаны) розные книгиз друкувъ на свѣтъвыдают Пер. Мат. I, II, к. 150 (1614).—Выдали Новокрещенцы книгу з' друку, названую Кредо Кн. о Вѣрѣ 61.—Яже перекладачъ до Златоустого бесѣды прицѣпивъ, и безъ стыда на свѣтъ зъ друку выдати важився Арх. ЮЗР. I, VII, 40 (И. Виш.). —Легенди... недавно зъ друку по-Руску выданіи Копист. Пал. 657.—Который книгу якую напишетъ, теды абы а ни в друкъ не подавалъ, а ни у себе не держалъ Пам. КК. I, 129 (1621).— Нихто не важился иначей тые титлы писать, только такъ какъ имъ въ друку подано Ак. ЗР. V, 33 (1637).

XVIII. Молитвенникъ печерского друку Дн. Хан. 281.

2. *Друкована книжка.*

XVIII. Церкви... да имѣют свои аккадеміи и науки, архиви и друки Вел. Сказ. 184.

II. **ДРУКЪ,** *рм.* 1. *Жердина, ломака; підойма.*

XVII. Друкъ—до двиганія носило Синон. сл.-р. 23.—Шаблю, за десят золотых полских купленую, друками и киими на троє перебили Арх. ЮЗР. I, VI, 371 (1607).—Скуєши... чотыри конца золотые... в которые будутъ заволочены друки... з древа сетинъ, златом окованы Крон. Боб. 47-б.

XVIII. Шаповал носитсѧ з' луком як з друком Клим. Вірші, 101.—Друкомъ зосталъ чумацкимъ, имъ же вози подважуются Літ. Вел. II, 465.—Одинъ съ них разбоиниковъ болшимъ друкомъ... вдарилъ по шеи Оп. ст. Млр. III, 335 (1755).

2. *Арешт.*

XVIII. Шишка атаманъ караулній вибитъ зоставъ за отпускъ зъ за друка войта Дн. Марк. I, 68.—Зборщики моєго шинкара за друкъ посадили ib. 108.

ДРУСЛЯКЪ, *рм. Див.* **Друшлякъ.**

XVII. Друсляк желѣзный до покосту Арх. ЮЗР. I, XII, 354 (1662).

ДРУЧАТИ, ДРУЧИТИ, *дс.* (пол. dręczyć). *Мучити, знущатися, тиснути.*

XVII. Бор*у*: Друч*у*, траплю, воюю Бер. Лекс. 9.—Озлобл*ѧ*ю: утрапл*ѧ*ю, друч*у*, перешкаж*а*ю ib. 196.—Дручу—борю, належу, сражаю, озлобляю, ополчаюсь, пакощу Синон. сл.-р. 23.—Изыйде же Ланка Кн[я]гиня Премыская, мати Володарева, къ Коломану, моля єго, да не дручитъ обстоянієм̃ъ неповинна града Літ. Густ. 284.—Панове... подданых... дручат выдирают роботами Каз. № 32, к. 113.— Што первей любовало на тѣлѣ, то тебе тепер дручит на срдцу Кн. Рож. 125.

XVIII. Кто тиснетъ братю свою и дручитъ, своихъ рѣчей недобръ конецъ получитъ Літ. Вел. III, 16. — Вид*ѣ*въ онъ вс*ѧ* наш*ѧ* непр*а*вости, прот*и*въ себе повста*ю*щі*ѧ* и без' пом*и*лованіѧ єго друч*а*ющіѧ Науки парох. 278.

ДРУЧЕНЬЕ, *рж.* (пол. dręczenie). *Мука, мордування.*

XVII. Бореніє: Дручен́е, трапл*е*ньє, воіо*ва*ньє Бер. Лекс. 9.—Озлобл*е*ніє: утраплен'є, друченьє, перешкаж*а*ньє ib. 196.

ДРУЧИНА, *рж. Ломака, дубина.*

XVII. Жонки отняли в єго дручину Прот. Полт. С. I, 194 (1698).

ДРУЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «друкъ».*

XVII. Учините над нею (скрынею) корону золотую в коло, и чотыри колца золотыи на кождомъ углѣ, в которіє будут дручки заволочены на ношене Літ. Рук. 35-б.

XVIII. Зятя... Иванъ ударылъ дручкомъ Прот. Полт. С. III, 26-б (1747).

ДРУЧЧЬЕ, ДРУЧЬЕ, *рн. Збірне від II «друкъ» 1.*

XVII. Наславши моцно, кгвалтомъ на монастыр з сокирами и з дручемъ Арх. ЮЗР. I, VI, 363 (1605).—Комору дручемъ подваживши и на ґринжола великіє зваливши, опалилъ самъ Арх. Мот. 132 (1688).

XVIII. Люде... хватившись до дручя устремилися на полковниковъ онихъ Літ. Вел. II, 338.—Приуготовивъ себе нарочито къ розбою зъ друччємъ на моєго повѣренного... напавъ Оп. ст. Млр. III, 335 (1755).

ДРУШЛЯКЪ, *рм.* (пол. druszlak, нім. Durchschlag). *Начиння кухенне збирати піну або проціджувати варене.*

XVI. Друшлякъ одинъ, варешокъ желѣзныхъ двѣ Арх. ЮЗР. I, VI, 137 (1597).

XVIII. Друшлякъ мѣдний одинъ Арх. Вид. м.; оп. ігум. пос. (1758).

ДРЫВА, *р. мн. Див.* **Дрова.**

XV. Имають пана юрковьского люді из острова и съ юкшовець имають дрыва рубаті ЮРГр. № 56 (1424).

XVI. Просилем о дрыва затопить келью и того ми не далъ Арх. ЮЗР. I, VI, 58 (1567).

XVIII. Пецы и дрыва Літ. Гукл. 78.—Она збирает дрыва, двѣ полѣн'цѧ Пам. укр. м. I, 298 (Рк. Тесл.).

ДРЫГАНТЪ, *рм. Див.* **Дриґантъ**.

XVI. Кони дрыганты на стайни держати Ак. ЮЗР. II, 189 (1589).

ДРЫҐАВКА, *рж.* (пол. drygawka). *Деревина керувати сплав.*

XVI. Мает Єго Милость... сто лищтов жита... поставити на берегу реки Буга ... с комягами... з дрыкгавками Arch. Sang. 9 (1555).

ДРЫҐАНТЪ, *рм. Див.* **Дриґантъ**.

XVI. Коня тисавого, дрыкганта... послалъ до пановъ Гурковъ Арх. ЮЗР. VI, I, 77 (1570).

ДРЫЖАНЬЕ, *рж. Див.* **Дрижанье**.

XVII. Шатаніє: хелплѣне, щемране, дрыжанье, шумленье Бер. Лекс. 205.—Тогды боязни вщелякоє створене наполнено будет, и страху, и дрыжаня Лѣк. на осп. ум. 12.—Страшного дрыжаня мимо иде Транкв. П. Мн. 216.

XVIII. Сщенникъ чрез старость, или чрезъ иніи здравіѧ недостатокъ имѣетъ дрыжаніє рукъ Поуч. о сакр. 30.

ДРЫЖАТИ, *дс. Див.* **Дрижати**.

XV. Руки ихъ дрыжаху Чет. 1489 р., к. 9-б.

XVI. И бѣсы вѣрують и дрыжатъ О єд. вѣрѣ. 624.

XVII. Утрѣпаю: Починаюсѧ боѧти, потрѣпаю, дрыжу от боѧзни Бер. Лекс. 183.—Агглъ) дрыжалъ смрть Панскую помышлѧючи Кн. о Вѣрѣ, 210.—Земля дрыжит Каз. №32, к. 191.—Руки дрыжатъ Гал. Кл. Раз. I, 50-б.—З боязню и зъ страхомъ великимъ дрыжачи пришла и упала до ногъ передъ своимъ збавителем Єв. Реш. 154-б.—Дрыжалъ зъ боязни Рук. Хрон. 91.

XVIII. Семион был бар'зо старъ и дрыжалъ увес' от старости Пам. укр. м. II, 133 (Рк. Тесл.).—Адъ же дрыжыт от голосу агглъского ib. 325 (Рк. Тесл.).

ДРЫЖЕНЬЕ, *рн. Див.* **Дрижанье**.

XVI. Кгды писалъ, дрыженьемъ а мдлостью знятый, заразъ умеръ Хр. Фил. Апокр. 1560.

XVII. Або през' старость, або през якій здоровѧ дефектъ маєтъ дрыжен'є Шумл. Зерц. 58.

ДРЫЖѢНЬ, *рж.* (пол. rdzeń, drzeń). *Див.* **Дренъ**.

XVII. Изборноє Кедра: Дрены цедру, дрыжѣнь дерева Бер. Лекс. 53.

ДРѢБНЕНКО, *присл. Здрібн. від «дрѣбно».*

XVIII. Плюща зъ кози тонко и дрѣбненко усѣкши, разомъ тоє згнети и ужій Укр. Госп. Пор. 74.

ДРѢБНЫЙ, *прикм. Див.* **Дробный** 2.

XVIII. Посѣю я дрѣбній макъ Рук. К. У. № 21, к. 24.—Взяти черепкѣвъ зъ слимака або зъ черепахи и утовкти на дрѣбній порошокъ и просѣяти Укр. Госп. Пор. 69.

ДРѢМАНЬЕ, *рм. Легкий сон, куняння.*

XV. Кнѧзь Андрѣи нѣ вда въ животѣ своѣмь тѣлу своєму покоя и очима своима дрѣманья Ип. 594 (1175).

XVI. Ани дам сну очом моим, ани вѣком моим дрѣманіа Пам. укр. м. V, 214 (1599).

ДРѢМАТИ, *дс. Спати легким сном, куняти.*

XV. И дрѣмаху самѣ (Половцѣ) и конемъ ихъ не бѧше спѣха у ногахъ Ип. 254 (1103).

XVII. Діаволъ проклѧтый, ни дрѣмлетъ ани спитъ Рад. Ог. 694.—З пилностю, недрѣмлючи Рук. Црк. 13.—Албо дрѣмают албо о суєтіи мира сего часу набоженства розмовлѧют Рад. Він. 1483.

XVIII. (Бондар) небудет дрѣмати же то стуки гряки, а к тому наипаче якъ потягнет табаки Клим. Вірші, 100.—Вистерѣгай ся, абысь нѣгди не дрѣмавъ тогдѣ, коли другіи розмовляютъ Полѣт. 51.—Не рады свѣту и дневи дрѣм'лют и ноч'ный воронъ и лелетъ Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).

ДРѢМЛИВЕ, *присл. Дрімлючи, сонливо.*

XVII. Хс Пан... не дрѣмливе, не оспале... и не лѣниве поступовал Пр. Жел. в.

ДРЮКОВАТИ, *дс. Див.* **Друковати**.

XVIII. Пишу вѣршы друкарямъ ремесникамъ славнымъ: которые дрюкуют книги православнымъ Клим. Вірші, 110.

ДРЯГОЛНОЕ, *рн. Див.* **Драгольное**.

XVI. Дряголноє войту тамошнему ку єго пожитку надаемъ и вѣчнѣ зоставуємъ Ак. ЮЗР. I, 210 (1577).

ДРЯГОЛЬ, *рм. Дрогаль, візник, що возить тягарі.*

XVI. Ремеслники мѣста Полоцкого... тесли, мурали, дряголи, столяры Ак. ЗР. II, 76 (1510).—Ты многихъ ремесленыхъ людей, мѣщанъ и дряголей, моцно єси за себе забралъ и на себе имъ кажешъ робити ib. 179 (1527).

ДРЯХЛОВАТИ, *дс. Хиріти.*

XVIII. В' безведрноє времѧ всѧ твар дряхлует Клим. Вірші, 143.

ДУБАСНИКЪ, *рм. Власник дубасу (?).*

XVI. Na dubasnikoch osm kop hroszei Пам. КК. IV, II, 174 (1545).

ДУБАСЪ, *рм. Рід довбаного човна, дуб.*

XVIII. Часть значная войска низового Запорозского ходила за промисломъ военнимъ на море Чорноє, чолнами великими, иже нарицаются по козацку липи албо дубаси, по греческу же—моноксила, єже єсть судини водниии, единодревеснии, то єсть зъ єдного древа вытѣсании Літ. Вел. IV, 294 (Діар. Ок.).

ДУБАЩИНА, *рж. Побір від дубаса (дуба).*
XVI. А къ тому серебро грошовоє и дубащины и воловщины за данью дають Ак. ЗР. II, 367 (1540).

ДУБЕЦЪ, *рм. Прут, різка.*
XVI. Жадинъ не смѣлъ на предмѣстье выѣждчати для перекупованья тыхъ речей, подъ караньемъ первый, другій, третій разъ у дыбы дубцы битья Ак. ЮЗР. I, 113 (1541).
XVII. Битьє у пудошвы дубцами Арх. ЮЗР. VIII, III, 487 (1602).—На земли ростегнувши, кийми и дубъцами бити казали ib. I, VI, 533 (1623).—Половец... дубцами... был сѣченый Жив. Св. 198-б.
XVIII. Присвоила нѣякаяс справа дубецъ Клим. Прип. 238.—Нешляхтичъ имѣетъ отданъ бити кату до пренчира сиричъ до стовпа и битъ дубцами Стат. 35-б.

ДУБИНА, *рж.* 1. *Дубове дерево.*
XVII. О дубинѣ о тертицах и о уголѣ писалисмо до пана полковника Лист Самойл. 74. —Лукъ зъ дубины албо зъ иного дерева простый Рук. Хрон. 466.
XVIII. Пошовши въ лѣсъ, попелъ палятъ з кленини, ясенини, з дубини Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 70 (1720).—Прошу видать годящей дубини для млинового кола на лопатень Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).—Єсли на дубинѣ орѣшки полныи и гладки, значитъ и пришлый рокъ добрый... будетъ Пр. Госп. 9.
2. *Дубовий гай, дубняк.*
XV. (Границѧ) горѣ к волуйцѣ подлѣ дубины, по нижний конець дубины ЮРГр. № 54 (1424).
XVI. Тамъ же дей вырвавшися з дубины... стали насъ бити Кн. Гродск. Луцк. 187 (1565).
XVIII. Гринченко... в Соколемъ окопецъ з дубиною продалъ Кн. Мѣск. Полт. 184-б (1721).—У Василя Назаренка тамже гай, дубина и березина Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 58 (1745).—Як же почнут бѣгати такъ, як по дубинѣ Укр.-Р. Арх. IX, 53.

ДУБЛЕТА, *рж.* (ст. пол. dubleta з фран. doublet). *Дорогий камінь напівправдивий, напів ні (зі споду скляний).*
XVIII. Въ верху къ низу того каменя два камешки меншіє красные дублети Кн. ризн. 3-б.

ДУБНИКЪ, ДУБНЯКЪ, *рм. Дубовий гай.*
XV. Єму даєм (село) съ лѣсы, съ гаи, съ дубровами сь чащи сь дубники съ березники ЮРГр. № 54 (1424).
XVI. Конемъ и въсякому быдлу хованье тамъ роскошъноє по дубровахъ и свинямъ по дубникахъ через зиму Арх. ЮЗР. VII, II, 21 (1552).
XVII. Отъ тоє нивы Ильинскоє, удавшиси троха въ правую сторону черезъ дубникъ я тымъ дубникомъ ведучи, копцовъ шесть усыпати казали єсмо Арх. ЮЗР. VIII, V, 364 (1606).—Границею... уз дубняк... до высокого дуба Арх. Люб. 227 (1637).
XVIII. В давномъ Степановомъ дубняку поставилъ хату Оп. ст. Млр. III, 348 (1717). —Когда заподлинно увѣдомился, что они, истци, напрасно волнимъ дубникомъ завладѣли, то оній дубникъ приказалъ вирубатъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 34 (1745).—Покамист тотъ дубникъ оборанъ не бил, то в ономъ дубняку волно было кому хотя рубатъ ib. 35 (1745).

ДУБОВКА, *рж. Рід судна: дуб, дубас.*
XVII. Могли розные судна, то єсть, байдаки и дубовки со збожьемъ... спровадити Ак. ЗР. V, 133 (1674).

ДУБОВЫЙ, *прикм. від «дубъ».*
XVII. Дровъ великую купу наклав дубовых Крон. Лит. 325.—Чтилъ якъ бога, которому на честь дубовый огонь, котрій вѣчнымъ звано, священники палили Крон. Сое. 17.
XVIII. Прошу тых лгаровъ нѣgды неслушайте, да дубовые почестки таким давайте Клим. Вірші, 60.—Погребъ походній большій дубовій брусованій Быт. млр. обст. 339 (1712).— Круговъ дубовихъ десять Оп. им. Дан. Апост. 196 (1734).—Гай дубовій з березнякомъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 58 (1745).—Дубовую на ночъ тож водку... прикладать Млр. дом. лѣч. 10.—Зорвишъ орѣшокъ дубовый Пр. Госп. 9.

ДУБОТОЛКЪ, *рм. Хто виробляє човни, дуби.*
XVI. Реместники, кравцы, кушнеры, котелники, шевцы, рымары, дуботолки Ак. ЗР. II, 11 (1507).—Рымары, сыромятники, дуботолки, сѣдляры ib. III, 91 (1557).

ДУБОЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «дубъ».*
XVIII. Ой у лѣсѣ на дубочку кличи голубь голубочку Пер. Мат. I, II, 167.

ДУБРАВА, ДУБРОВА, *рж. Дубовий ліс.*
XIV. Имѣєт лѣсъ, а любо дуброву, далеко отъ себе Ак. ЗР. I, 19 (1347).—Што дуброва межи ходорковымъ селомъ тоѣ дубровы половина ЮРГр. № 10 (1375).
XV. И ставшимъ имъ у Ратьмирѣ дубровы за Выремъ послали бо бѧхуть послы къ Всеволоду Ип. 291 (1128).—Подлѣ лѣса горѣ и подлѣ дубровы ЮРГр. № 45 (1413).—Єсть то моє к дѣдошичем поле и дуброва ib. № 60 (1428).
XVI. Князь Богуш моцне кгвалтом земли имеия церковного Рудлевского, як поле, так дубровы забрал Арх. ЮЗР. I, VI, 22 (1537).—

Василей... тую дуброву вырубати казалъ Arch. Sang. VII, 39 (1558).—Дуброву нашу звѣчистую покопали Кн. Гродск. Луцк. 128 (1562).

XVII. Дубровою, якъ сие, такъ и тие, на дрова пожиткованли без жадного свару и упору Ак. Полт. Гор. Ур. II, 55 (1669).—Стефанъ господаръ... оручи Поляками, насѣялъ жолудовъ, где поросли дубы великіе, и тая дуброва Лядскою дубровою называется Крон. Полск. 383.

XVIII. Видѣхъ... лѣси и обширніе садове и красніе дубрави, рѣки, стави и езера запустѣліе Вел. Сказ. 3.—Между Конотопомъ и Путивлемъ у дуброви Козацкой Літ. Вел. II, 305.—Дерева и лѣсы, дубравы, сады и великіе пустынѣ и всѣ древа погорѧт Пам. укр. м. IV, 306 (Рк. Тесл.).

ДУБРОВКА, *рж. Бот.* Geranium sanguineum L.

XVIII. Перепалить галуну и дубровки корѣнья Млр. дом. лѣч. 54.

ДУБРОВНЫЙ, *прикм. від «дуброва».*

XVIII. По полях бувают кроты а в садахъ хрущѣ, а по дубровных лѣсахъ и по облогах клещѣ Клим. Вірші, 156.

ДУБРОВОНКА, *рж. Здрібн. від «дуброва».*

XVIII. Пойду в дубровонку гляну по свѣтонку Пер. Мат. I, I, 284.

ДУБРОВЩИНА, *рж. Податок на дігтяв.*

XVIII. Дубровщины отъ дегтярей, которые женутъ по майданамъ смоляный деготь, отъ каждого коня по два рубля денегъ и по десяти ведеръ дегтю смолного жъ на лето Оп. им. Дан. Апост. 77 (1734).

ДУБРУВКА, *рж. Здрібн. від «дуброва», гайок, лісок.*

XVIII. Я... дубрувку з березником... продала Кн. Мѣск. Полт. 119 (1716).

ДУБЪ, *рм.* 1. *Бот.* Quercus robur.

XV. Ту исыпали могилу межи дубомъ а межи букомъ ЮРГр. № 37 (1404).—Учинил есмъ вѣчную границю... от лоз на гору до частых дубовъ ib. № 49 (1419).

XVII. (Вѣтеръ) выворочаетъ дубы Васанскіи Гал. Кл. Раз. 204.—Признаки... сут положени на дубехъ Прот. Полт. С. II, 27-б. (1676).

XVIII. Вытни з дуба трѣску Пр. Госп. 10.

2.*Дубова кора в чинбарстві.*

XVIII. Швецъ дубом шкуры пересыпает Клим. Вірші, 17.

3. *Човен такий.*

XVIII. Робят липы и байдаки: шкуты дубы ї лодѣ и човны и плавники Клим. Вірші, 189.—Дубъ одинъ, челновъ два Оп. им. Дан. Апост. 276 (1734).—Куплено дуба для невода Арх. Вид. м. (1770).

ДУБЫНА, *рж.* 1. *Див.* **Дубина** 1.

XVII. На мост... килка десят цѣвокъ дубыни вытято Кн. Мѣск. Полт. 8 (1692).

XVIII. Рахуба древам рознымъ... Дубына, Грабына, Рябына, Вербына Клим. Вірші, к. IV.

2. *Див.* **Дубина** 2.

XVIII. Павла Иващенка гаекъ, дубына и березникъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 58 (1745).—Нива зъ дубыною, лѣсокъ зъ лукою Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 335 (1757).

ДУБЬЕ, *рн. Збірне від «дубъ», дуби.*

XIV. От бѣлошевъ сѣножати по куцеву ниву а по бреховича дубье, от бреховича дубья по долѣшньнии коньць деречину гаику ЮРГр. № 2 (1349).

XV. Тою жь дорогою зудечевскою къ котешеву, къ бортному дубью, от бортного дубьѧ поперек дубровы к могылкам ЮРГр. № 45 (1413).

XVII. (Стефанъ) поляками оралъ и насѣялъ жолудя, где великое дубя поросло Літ. Полск. 7.—Видыли есмо, поведаетъ, подране пчолъ, такъ в соснахъ, яко и в дубю Арх. ЮЗР. IV, I, 79 (1689).

XVIII. О великих людях, котрые неїдые были так великіе, якъ дуб'ѧ Клим. Вірші, 198.—Дубя бъ по пятдесятъ сажный былоб треба ib. 199.—Тамъ клени, дубя и иншое дерево опрочъ лоху удалося Дн. Марк. II, 3.—Дубя, какъ би на боковые присушки рубали Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 34 (1745).

ДУВАНЪ, *рм.* (тат. duwan). *Здобич.*

XVIII. Виговский... всѣ достатки свои в обозѣ своемъ отбѣгши, и по неволѣ пушкаровцамъ оніе в дуванъ оставивши, самъ чим найскорѣй до Орди удался Вел. Сказ. 182.—На кождій курѣнь товариству по шѣсть бочокъ борошна, дувану стаетъ зъ ласки Вашея Велможности Літ. Вел. III, 174.

ДУГА, *рж.* 1. *Атмосферне з'явище: барвний лук на небі з дощових крапель, освітлених сонцем, що позаду нас, веселка.*

XV. Видиста три столпы акы дугы зарни Ип. 202 (1091).—Столпи трие стояще от земля до нбси и надо всими горѣ бѧше яко дуга ib. 309 (1141).

XVI. Были знаки... дуга на облацехъ руно Гедеоново Катех. а вызн. в. 154.

XVII. Дуга: Знакъ нбсный Бер. Лекс. 37.—Дуга маетъ болше над цвѣты и над рожу,

и над ин'шіе вшелякіе діву годные на свѣтѣ квѣтки Лѣк. на осп. ум. 15.—Дуга часто беретъ суптелнѣйшую воду з морѧ и възноситъ навысоту, и учинѧетъ облацы дождевнии Транкв. Зерц. 15.—Слнце въ облацѣ променіе выпущаючи чинитъ дугу Рад. Ог. 423.—Дуга великая вказалася на заходи сонця Літ. Льв. 250.—8 годины дня передъ вечеромъ указалося на небеси знаменіе: на полуденной сторонѣ три слонци и три дузѣ кривавыхъ: одна рогами на сѣверъ, другая на полудень Сб. лѣт. 86 (Кіев. лѣт.).—Положу дугу мою на облацѣхъ Рук. Хрон. 8.

XVIII. Сонце мѣнилось на три части розделившися и дуга посредъ неба стояла рогами на полночь Літ. Черн. 89. — Дожчъ ишолъ и дуга на небѣ видна была Дн. Марк. II, 9.

2. *Дерев'яний каблук над хомутом в одноконнім запрязі.*

XVI. Дуга, которая коштовала два гроши Польскихъ Арх. ЮЗР. I, I, 395 (1594).

XVII. Я его небожчика Мирона перве іглицею бил нещадно, а потом дугою Кн. Мѣск. Полт. 16 (1692).

XVIII. Хвостъ дугою Клим. Прип. 219.

ДУДА, *рж.* 1. *Сопілка, жоломійка.*

XVII. Прегудница: Дуда, шторт' Бер. Лекс. 118.—Сопль: сопѣль, пищалка, флетнѧ, фуѧра, дуда, сурма, жоломѣйка ib. 153.—Дуда—прегудница, сопль, сопѣль Синон. сл.-р. 23.

XVIII. Мерзенаѧ то іграѧ дуда zоставаетъ Клим. Вірші, 117.—Бѣда не дуда як станет дут' то аж сліозы идут' Клим. Прип. 203.—Знае то дуда що грае ib. 214.—У дуди заграйте, хвалу Богу дайте Укр.-Р. Арх. IX, 58.—Потомъ в труби, другие в дуди, на цимбали третие грали ib. X, 437.—Нача діаволъ играти во всѧ игри нарицаеміѧ пищали, еже просто рещи дуди Пам. укр. м. I, 292 (Рк. Іспаськ.).

2. **Дуды**, *плата за право христити дитину.*

XVII. По килко цуговъ коней справляетъ, вимишляючи чинши великіе, поволовщини, дуди, осипъ Літ. Сам. 5.

XVIII. И въ тѣхъ часѣхъ поставиша дани: дуди нѣякись, повивачное и пороговщину Літ. Гр. 30.

ДУДАРЪ, *рм. Грач на дуду.*

XVII. Прегудник: штортиста, дударъ Бер. Лекс. 118. — Дударъ — прегудник Синон. сл.-р. 23.

XVIII. Єды начнут дударѣ дуды надымати, в той часъ шпетне же губы станут отдымати Клим. Вірші, 117.—Не маемошъ дударя що бы нам' тилко загравъ Вірші воскр. II, 24.

I. **ДУДКА**, *рж. Здрібн. від «дуда».*

XVII. Зобравшися з дудками, зъ крыкомъ... зневаженье вѣрѣ своей христіанской наносят Єв. Реш. 249.

II. **ДУДКА**, *рж.* (пол. dudek, дол.-нім. Düttke, гор.-нім. Düttchen). *Монета на шість грошів польських.*

XVIII. Иця паленки была по осем дудокъ Літ. Гукл. 78.

ДУДНИКЪ, *рм. Див.* **Дударъ**.

XVI. Тотъ податокъ маетъ быти даван... з медведниковъ, дудниковъ... по осм грошей Arch. Sang. VII, 89 (1566).

XVII. Скрипниковъ, дудниковъ—усѣхъ гнано до войска Літ. Сам. 141.

XVIII. Цимбалистовъ, дудниковъ... прилучим до оной (церкви) Оп. ст. Млр. I, 135 (1705).

ДУДОКЪ, *рм. Птах:* Upupa epops L. *Одуд.*

XVII. Дудокъ—вдодъ Синон. сл.-р. 23.

ДУЕЛЬ, *рж.* (фр. duel з лат. duellum). *Двобій, поєдинок.*

XVIII. Гетман, какъ ј король вступит в дуел дозволяет Стат. 131-б.

ДУЖЕ, ДУЖО, ДУЖЪ, *присл. Вельми, сильно, міцно, твердо, кріпко.*

XVI. Нехай дей тут онъ именей пана моего щацовати не ездитъ, бо я того дужо боронити хочу, до горла моего Кн. Гродск. Луцк. 189 (1562). — Смокъ... Заходнымъ панствамъ дужо дотиралъ Ист. о разб. Флор. соб. 433.—Срокги-сь велми, але не дужъ! Антир. 947.

XVII. Доблѣ: доблественнѣ: Дуже, потужне, стале, менжне Бер. Лекс. 34.—Дуже—крѣпко, доблѣ, зѣло, доблественнѣ, юношески Синон. сл.-р. 23.—Въ томъ же покою подпилый уснулъ и дужо Копист. Пал. 1061.—Мартиніанъ пустелник' жебы умертвилъ тѣло свое вскочилъ в' огонь, которымъ дуже спалилъ сѧ Гал. Кл. Раз. 243.

XVIII. Супрунъ Коломийченко... бувъ калѣка, дуже глухъ слипъ и ротъ ему скривило Арх. Вид. м.; екон. спр. (1753).—На пудгорю из обоих сторон Бескѣда хлѣбъ дуже быв изгинув Літ. Гукл. 76.—Зима была дуже студена ib. 79.—Добре дѣло буде тай дуже потрѣбне Урб. 70.

ДУЖИЙ, ДУЖЪ, *прикм.* 1. *Сильний, міцний, кріпкий.*

XVI. Храбръ, мужный, дужий Зиз. Лекс. 109.—Хто дужъшый, тотъ лепъшый Антир. 675.

XVII. Крѣпкій: Крѣпок, моцный, дужій Бер. Лекс. 69.—Храбрый: Моцный, дужій, военный, мужный, валечный ib. 187.—Дужій—доблій, доблественный, жилищный, твердый, крѣпкій, силный, зѣлный, храбрый, ратный Синон. сл.-р. 23.—Шлѧхецство наше єст, наконецъ, на грѣхи быти валечнымъ и дужимъ Тит. 118 (Копист. 1625).—Нашъ дужій Атлѧсъ тѧжаръ досгь немалый небо носитъ земноє ib. 301 (Еѵχ. 1632).—Для того стыи будут прудкіи, бо будут дужіи Гал. Кл. Раз. I, 141-б.—Самфонъ дужый домы трѧслъ и ворочалъ Гал. Кл. Раз. 237.—Велеты... были великіи и дужіи Крон. Боб. 6.

XVIII. Описавши их состояніє... молодіє-ль и дужіє и якого взросту Унів. Дан. Апост. 90 (1730).— Я вашъ буду хоружий бо я велми дужий Тих. № 11, к. 16-б.—Апостоли... не имали дужеи вѣры Поуч. Няг. 35.— Христосъ єсть безъ грѣха, святъ и дужъ ib. 53.—А хто дужшій, той ся виграєтъ з мижи насъ Сл. о збур. п. 152.

2. *Здоровий.*

XVI. Перьвыи люди... мяса не яли, и предся живи и дужи были Сп. прот. Лют. 169.

XVII. А самой душевной истности примѣшуетсѧ кровъ, оную чинѧчи дужою и чистою Кн. о Вѣрѣ, 210.—Для вѣры, мовит', Святыѣ всѣ... дужими сталисѧ з' немочи Єв. Калл. 833.

XVIII. Чи дужи ви? чи здорови? що у васъ новостится? чи все гораздъ? Арх. Вид. м.; екон. спр. (1758).—Радуюсь, слиша, что ви дужи и здорови Арх. Люб. 169 (1790).

3. *Що має змогу, що подужає.*

XV. Мы не дужи противу вамъ стати Ип. 57 (971).

XVI. Єстли єє милость княгиня схочетъ на мнѣ того кгвалту искати, я дей єще дуж кгвалтъ заплатити Кн. Гродск. Луцк. 162 (1562).

XVIII. Взявшись за гужъ не кажи не дужъ Клим. Прип. 206.

ДУЖКА, *рж. Каблук коло дверей на колодку.*

XVII. Замокъ одомкнувшы, албо рачей дужку одогнувшы и нѣтъ ослабившы, того злочинцу москаля з лазнѣ Лизуновской випустил Акт. Стaрод. кн. 30.

ДУЖОСТЬ, *рж. Сила, міць.*

XVI. Держава, можность держанє, дужость Зиз. Лекс. 98.—Храбрость, можность, дужость ib. 109.

XVII. Сила, моцъ, дужость Бер. Лекс. 146.—Храбрость: Можност', дужост ib. 187.—Дужость—храбрость, мужество, крѣпость, мужедоблестіє Синон. сл.-р. 23.—Дужость... з розумомъ члка быти выображаєт, а з' глуп'ством злучена будучи звѣра безсловесного быти значитъ Тест. Вас. 34.—Где кормы досыт, там дужость волови прибываєт Арх. ЮЗР. I, XI, 309 (1609).

ДУЙВО, *рн. Див.* **Дойво**.

XVII. Покладал скаргу свою на тую... чародѣйницу... о потераня платя и коров ведлуг дуйва Прот. Полт. С. I, 91 (1690).

ДУЙТИСЯ, *дс. Дійтися, ідучи сягнути.*

XVIII. Мусѧтъ кметѣ кождого году Панови у дорогу ити... але лышинь такъ далеко где сѧ за два дни дуйде Урб. 53.

ДУКА, *рм.* (іт. duca з лат. dux). *Багата й значна особа.*

XVII. Суть потентатове свѣта, суть дуки Рад. (Марк.) 74.—Дуки, що имъ цари маєтности понадовали Эварн. Источн. I, 324 (1691).—Дука великій Рук. Хрон. 380.

ДУКАТЪ, *рм.* (пол. dukat, іт. ducato). *Золота монета* (18 *злотих польських*).

XVIII. Дукатовъ подвойнихъ пятдесятъ сѣмъ, Венкгерскихъ пятдесятъ и єденъ, а остатокъ засъ до тисячи сполнихъ розмаитихъ Літ. Вел. IV, 124 (Реєстръ Пал. 1704).—Дукатовъ подвойнихъ пятдесять осмь а великихъ дукатовъ (зъ которихъ въ кождомъ по пяти червонихъ) пять, а поєдинковихъ сѣмнадцетъ ib. 130.—Послалъ въ листѣ къ нему дуката въ 22 червоннихъ Дн. Марк. III, 266.—Дукатъ єдинъ въ десятъ червонихъ Дѣло о реп. Ак. 21.

ДУКЛЕВЫЙ, ДУКЛІОВЫЙ, ДУКЛОВЫЙ, *прикм. від «дукля».*

XVIII. Хустка дукліова Реєстръ Ризн. Соф. 16.—Ковдра дуклевая чирвоная Арх. Сул. 219 (1744).—Катапетазма дуклева блакитная Дѣло о реп. Ак. 20.—Пошивъ Павлу дукловий чирвоний чеканений каптанъ Быт. млр. обст. 355.

ДУКЛЯ, *рж. Див.* **Дупля**.

XVIII. Мертвій лежалъ покритій дуклею Дн. Марк. II, 112.—Сподниця темнозеленои венецкои дуклѣ Быт. млр. обст. 352 (1729).—Запона дуклѣ венецкой Арх. Сул. 219 (1744).—Запона... дуклѣ венецкой полосастая Мат. Ист. ЮР. 83 (1744).—Зъ Ляшихою росплата учинена за дуклю, бранную на погребеніє Дн. Хан. 104.

ДУКСЪ, *рм.* (лат. dux). *Старший над військом, вож.*

XVII. Дуѯъ, вождъ: Кнѧзь Бер. Лекс. 268.—А Сапоръ дуксъ, который отъ царя Гратіана до Антіохіи ку успокоєнью церкве посланый

былъ, видячи упоръ Павлиновъ того Мелетія ознаймилъ и оголосилъ повагою царскою Антіохійскимъ началнѣйшимъ, то єсть найпреднѣйшимъ, єпископомъ Копист. Пал. 1176.

ДУКТОВЫЙ, *прикм. Що належить до «дукту».*

XVIII. Перетаскали (Андрея) чрезъ унѣверсальной дуктовои древной ровъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 327 (1781).

ДУКТЪ, *рм.* (пол. dukt, з лат. ductus). *Простолінійний битий шлях.*

XVIII. Отъ гребли Черничевскои шляхомъ Кропивянскимъ идетъ дуктомъ граница до Олчишиного озера Оп. им. Дан. Апост. 279 (1734).—Свободно било волній тотъ сотнѣ березанской косить степъ, отъ тихъ селъ по могилу Жуковскую, а отъ тоей могили по над яромъ дуктомъ ажъ до могили Острой Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 19 (1735).

ДУЛЕВЫЙ, *прикм. від «дуля».*

XVIII. До Змеіови посилалемъ барилце водки и дулевой фляшу Дн. Марк. II, 107.—Наука, якъ дѣлать закуски рожніє дулевіє Разн. марц. 639.

ДУЛИЯ, *рж.* (пол. dulja з гр. δουλεία). *Честь що віддавали католики так званим святим.*

XVII. Другаѧ єст честь найменшаѧ Дуліа, котораѧ належит' всѣмъ стымъ Гал. Кл. Раз. 324.

XVIII. Лятрія єсть честь самому Бгу... належачая. Дулія єсть честь мен'шая, належачая Агглом' и стымъ, яко Пріѧтелемъ Бжіимъ Собр. Прип. 101.

ДУЛІОВКА, *рж. Див.* **Дулѣвка.**

XVIII. Привезено з Сухоносовки вишневку и дуліовку Дн. Марк. IV, 8.

ДУЛО, *рж. Цівка (рушниці).*

XVII. Жону єго мовитъ ручницею дуломъ сынъ Жорнового в груди затявши такъ забивъ же заледво чи жива будетъ Кн. Мѣск. Полт. 28 (1693).

ДУЛЪ, *рм.* (пол. doł.). 1. *Див.* **Долъ** 1.

XVII. Слѣпый без виденя в дулъ упадает Каз № 32, к. 36-б.

2. *Див.* **Долъ** 3.

XVII. Сеножать лежачую на ближшой Говтвѣ, по дулъ, в межу з' низу од Лащенчихи... пустилемъ у вечност Кн. Мѣск. Полт. 4 (1695).

ДУЛѢВКА, *рм. Наливка, настоянка на дулях.*

XVIII. Дулѣвки—27 (ведеръ) Арх. Вид. м.; вѣд. ключ. (1780).

ДУЛЯ, *рж. Бот. Рід груш*: Pyrus communis L.

XVIII. Кухва неповна зъ дулями налита виномъ Дн. Марк. I, 52.—Не пробила би дѣловая куля хочай би була як волоская дуля Укр.-Р. Арх. IX, 53.—Много же древа садоваго по монастирамь и скитамь сутъ, яко то: черешнѣ, дулѣ, яблока, орѣхи волоскіє Гр. Барск. I, 254.—Тамо продаются вещи ядоміє и овощіє различноє: фиги свѣжіє, яблока, дулѣ, бросквини, морелѣ, винградъ и прочая ib. II, 172.—Дуль сырыхъ мешокъ Оп. им. Дан. Апост. 120 (1734).—Дулъ придиваныхъ—1 вѣдро Арх. Вид. м.; екон. спр. (1756).

ДУМА, *рж.* 1. *Гадка, мисль; намір.*

XV. Ты вѣдаешь всю мысль и думу ихъ Ип. 408 (1150).—Начаша сѧ слатисѧ к нему Чагровичи... Володимиръ же радъ бывъ думѣ ихъ и посла к Рагуилови Добрыничю и къ Михалеви и къ Завидови явлѧя имъ думу свою ib. 536 (1169).—Не смѣша єго изымати ни убити зане не вси бѧхуть в думѣ тои бояху бо сѧ приятелевъ Володимѣревых ib. 660 (1188).

XVI. Жены Рускія въсплакашась аркучи: уже намъ своихъ милыхъ ладъ ни мыслію смыслити, ни думою сдумати Сл. о п. Иг. 20.—(Апостолы) не садилися на своих думахъ, на своихъ мысляхъ Отп. кл. Остр. И. II. 424.

XVII. Ярополкъ, увѣривши, принялъ вдячне Влостовича и єму своей думы о той войнѣ звѣрился Крон. Соѳ. 110.

XVIII. Цесаръ... таилъ в себѣ свои скритиє думи Вел. Сказ. 243.

2. *Рада, нарада.*

XV. Да се ты ни на поганыя идеши с нама ни на думу Ип. 220 (1096).—Позва и брата к собѣ Володимира и сна своєго Мьстислава и Бориса Городеньского и Угорьскимъ мужемъ пришедшимъ на думу и реч им ib. 413 (1150).—Думы не любѧшеть с мужми своими ib. 659 (1188).

Думу думати, *заходити в раду з ким, раду радити.*

XV. Думу єсми с ними думалъ Ип. 344 (1147).—Се Володимеръ Изѧславъ Дьвдвича хрстъ к нама была цѣловала и думу думала поити с нама на стрыя наю ib. 347 (1147).

3. *Пиха, гордовитість, зарозумілість.*

XVI. О того вихроватого або в думѣ своей вынеслого марка ефеского идетъ найболше Рук. Муз. № 513, к. 33.

XVII. Дума о себѣ—мудрованіє, высокоуміє, гордость Синон. сл.-р. 23.—Нехай не до сваровъ о уха нахилѧєтъ, але всѧкоє мнѣманіє и думу и злую волю з' розума вигнавши, пилно и милуючи правду слов слухает О обр. 195.—Отъ людскихъ вымысловъ,

а надто отъ высокоумнаго въ думѣ Оригена Вопр. 55.—Духъ то абовѣмъ єсть гордовысокой думы, славолюбія и среболюбія—надъ всѣмъ свѣтомъ пановати Копист. Пал. 692.—Памятали о сказителности и смртелности тѣла своєго понехавши надаремную свою думу, же сут несмртелными Тр. П. М. 939.—Мусить гордой думы роги схилити Транкв. П. Мн. (пр.). 3.

XVIII. Полніє излишной думи и високого о себѣ мнѣнія слова Вел. Сказ. 206.

4. *Рід пісні* (пор. болг. дума «слово»: Слово о пълку Игоревѣ).

XVII. Въ арфы миле бійте, меліодійными думы нас всѣхъ веселѣте Діал. Волк. 72.

ДУМАТИ, *дс.* 1. *Радитися.*

XV. Игорь же дошедъ Дуная съзва дружину и нача думати и повѣда имъ рѣчь церву Ип. 35 (944).—Бѣ бо любѧше Володимиръ дружину и с ними дума ѡ строеньи землинемь и ѡ оуставѣ землинемь и ѡ ратѣхъ ib. 111 (996).—Рюрикъ же поча думати с мужи своими како бы єму дати волость Всеволоду ib. 683 (1195).

— на кого, о комъ, *замишляти, заміряти на кого.*

XV. Начаста (Давыдъ) думати о Василцѣ а Василко сего не вѣдаше Ип. 232 (1097).—И нача Володимиръ Мьстиславичь думати на Мьстислава ib. 535 (1169).

2. *Мислити, гадати*

XVII. Кождому члку христіанину брату своєму нѣкгды злого нѣчого не думает, але думает о добром дѣлѣ Єв. Реш. 401-б.

XVIII. Зайшедши за Дунай, да і додому не думай Клим. Прип. 268.—(Хмелницкій) на ляховъ никаково зла не думаєтъ Літ. Гр. (рк.), 14.—Цофнулися назадъ ку Корсуну, начавши думати и промишляти о своєй головѣ и всего войска коронного цѣлости Вел. Сказ. 38.—Человѣкъ ... когда въ славѣ думаєтъ цвѣсти, тогда другихъ заставлѧєтъ ко гробу себе нести Сѣмя Сл. Б. 514.

ДУМЕЦЪ, *рм. Радник.*

XV. И рекоша Игореви думци єго: мысль высоку и не угодну Гсви имѣєшь в собѣ Ип. 650 (1185).

ДУМКА, *рж. Гадка, мисль.*

XVI. Што не толко на посторон'ных кролев'ствах ясно и значно сѧ оказало ... але и в том панствѣ ново а свѣжо их выдвор'ные а вылѣтаючіє думки Пам. укр. м. V, 227 (Кл. Остр. 1599).

XVIII. Думка думку пошыбаєтъ Клим. Прип. 209.—Що то мнѣ припало на думку Разг. Паст. 69.

ДУМНОВИНЕСЛЫЙ, *прикм.* (пол. dumnowyniosły). *Див.* **Думный** 2.

XVIII. В своихъ думновинеслих мозковняхъ усовѣтовали и постановили Вел. Сказ. 58.

ДУМНЫЙ, *рм.* 1. *Розумний, мудрий.*

XV. Быс Левъ князь думенъ и хоробръ и крѣпокъ на рати не мало Ип. 935 (1291).

2. *Пишний, надутий, гоноровитий, зарозумілий.*

XVII. Дерева зась великіи, людей думных и гордыхъ выворочаєтъ прудко вѣтеръ бурливый Гал. Кл. Раз. 464.

ДУМОНКА, *рж. Здрібн. від «дума»* 4.

XVIII. Miluiu naidu, po sadunky chodiaczy, az moia milenkaia, słozki roniaia, dumonki spiewaiuczy Укр.-Р. Арх. IX, 12.

ДУМЪ, *рм.* (пол. dóm). *Див.* **Домъ 1.**

XVI. Одбивши фуртки ув обоюхъ воротъ, впадши оступили думъ, гдемъ перемешкивалъ и схованє своє мелъ Арх. ЮЗР. I, VI, 135 (1597).

ДУНЕЦЪ, *рм. Данець, мешканець Данії.*

XVIII. Рознiѣ войска були калпуки, дунци серби Оп. ст. кн. 9 (1739).

ДУНСКЫЙ, *прикм. Данський.*

XVII. Цар дунский мѣл от Гда Бга обявен'я Жит. Св. 18.—(Вышемиръ) Полскоє розъширилъ панство аж до границъ Дунского королевства Крон. Польск. 351.

XVIII. Съ Королемъ, єго милостію, Дунскимъ Марк. IV, 352 (Грам. Ор. 1719).—Привели короля шведского з Поляками до згоди, которий на тот час в дунскомъ градѣ зостаючи Зунтѣ, не тилко Дунчика держалъ за сердце и Поляковъ притискалъ страхомъ Вел. Сказ. 247.

ДУНУТИ, *дс. Подути, дмухнути.*

XVII. Хс дунулъ на Апловъ и мовилъ имъ: Пріймѣте Дхъ Стъ Гал. Кл. Раз. 219.—Іс ... дунув на них дхом стым своим Єв. Реш. 49-б.

ДУНЧИКЪ, *рм.* (пол. duńczyk). *Див.* **Дунецъ.**

XVIII. Не квапилися пактовъ своихъ з Шведомъ вершити потолъ, поколъ би і Дунчика з ним же Шведомъ не привели до згоди Вел. Сказ. 247.

ДУПЛО, *рн. Порожнява в середині дерева.*

XVI. Все помер'кнет и будут глядѣти якъ в дупли Пам. укр. м. V, 150 (Ст. Зиз. 1596).

XVIII. Ненавидит свѣта и сова, бо она у днь у дупле сѧ сховаєт, а в ночи смѣле собѣ лѣтаєтъ Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).

ДУПЛОВАТИ, *дс.* (пол. duplować, з лат. duplus, фр. doubler). *Виконувати двічі.*

XVIII. Хоть вудъ пишихъ, хоть от Воловыхъ кметювъ, Дупловану пансчину може панъ взѧти, але такъ обы имъ сѧ тота робота у други тижнѣ раховала Урб. 51.—Сесу тижніову роботу Дупловати буде кмѣть... але Желѧръ николи не буде свою Пансчину дупловати іb.

ДУПЛЯ, *рж.* (пол. dupla з лат. dupla «подвійна»). *Китайка удвоє густіше виткана.*

XVI. Шубка китайки дупли зеленое, кунами подшитая Арх. ЮЗР. VIII, III, 446 (1584).—Летникъ женский китайчаный дупли бурнатное зъ оксамитомъ іb. I, I, 280 (1590).—Взялъ до себе матею небожчиковскую аксамиту ритого, на атласе шаромъ, китайкою дуплею подшитую іb. 352 (1593).—Делея ккгранатовая, дуплею подшита іb. I, VI, 136 (1597).

ДУПЛЯСТЫЙ, ДУПНАТЫЙ, *прикм. Що має в собі дупло.*

XVIII. Великъ дубъ да дупнатъ Клим. Прип. 206.—Дуплястое дерево съ пчелами... порубалъ Права, 727.

ДУРЕНЬ, *рм. Дурна людина, дурник.*

XVI. Безумен, дурен Зиз. Лекс. 93.—Юрод, дурен глупый блазенъ іb. 110.—Онъ єсть дурень и не знаєтъ ничого Ак. ЮЗР. II, 214 (И. Виш.).—Нехай же тобѣ, дурню, што ихъ слухаєшъ, а папежа антихристомъ зовешъ, скажутъ геретыкове Унія гр. 158.

XVII. Буй: юрод, дурен, глупый, дурный Бер. Лекс. 9.—Юродъ: Дурен, глупый, блазенъ іb. 208.—Дурень—безуменъ, буй, юродъ, или уродъ, несмысленъ, зродословъ Синон. сл.-р. 23.—Маєш' дурню вѣдати Гал. М. Пр. 16.

XVIII. Дурнѧ ни сѣют ни пашут сам сѧ родит Клим. Прип. 209.

ДУРЕНЬЕ, *рн. Обдурювання, ошук.*

XVII. Лужденіе: Дуренье Бер. Лекс. 73.—Дуреніе—луженіе Синон. сл.-р. 23.

ДУРИТИ, *дс. Обдурювати, ошукувати.*

XVI. Лужду, дуру Зиз. Лекс. 101.

XVII. Лужду: Дуру Бер. Лекс. 73.—Лудѧчій: Дурѧчій іb. — Синон. сл.-р. 23.

XVIII. Не важили ся б юж болшъ всего свѣта дурити Клим. Вірші, 33.—В церков Господна дурит клепачами, а в танець пѣшовши, то музику шелюгами Укр.-Р. Арх. IX, 67.

ДУРНИНА, *рж. Дурна річ.*

XVI. И гетая на свѣтѣ дурнина Ак. ЮЗР. II, 189 (1589).

XVIII. Дурнину говоришъ, чого самъ не знаєшъ Вірші Рiздв. 139.

ДУРНО, *присл. Марно, даремно, без пуття.*

XVIII. Юж в темницѣ сѣдѧ чекаєть страчен'ѧ: и сам собѣ учинитъ дурно затрачен'ѧ Клим. Вірші, 13.—По малых и старых дурно не рыдайте іb. 76.—Нехай каранны тыи то бывают, котріи дѣтей своих дурно погубляют іb. 175.—То того нѣгди не дочекаєш, толко славу тую дурно розмножаєш Сл. о збур. п. 152.—Єдина мнѣ втеха вспомню когда, что вороги дурно трудятъ себя всегда, не смотритъ, что нигдѣ по ихъ не стается, токмо лишъ напрасно дурно розумъ рвется Пер. Мат. I, II; к. 179.

ДУРНОСТЬ, ДУРНУСТЬ, *рж. Дурний розум, недоумство, нерозум.*

XVIII. Молодост буйност, а буйност дурност Клим. Прип. 226.—Научайме (ся) выдцѣ, якъ єсть недостоинъство и дурнусть людская Поуч. Няг. 132.—Я ихъ дурность маю себѣ за утеху Пер. Мат. I, II; к. 179.

ДУР(Н)ОТА, *рж. Безумство, шаленство.*

XVIII. На дурноту конскую. Дурота значитъ шаленство, когда конь зъ болю головы ошалѣєтъ Укр. Госп. Пор. 66.

ДУРНЫЙ, *прикм. Нерозумний, безглуздий.*

XVI. Юродивый, дурный блазнуючій, дурѣючій Зиз. Лекс. 110.—Не отповѣдаємо дурному ведле глупства єго Хр. Фил. Апокр. 1014.—Ани бы дети ихъ дуръные церквей дедичнымъ правомъ не домагалися Антир. 745.

XVII. Буй: юрод, дурен, глупый, дурный Бер. Лекс. 9.—Юродивый: Глупый, дурный, блазенъ, дурѣючій іb. 208.—То сынъ молодший (а попросту мовячи дурнѣйший) Єв. Реш. 8-б.—Чарами зовеш дурный цесару чудеса бога моєго іb. 262.—Грѣхъ мя споткалъ и дурний мой розумъ на тоє мя подвѣлъ Прот. Полт. С. I, 153 (1693).

XVIII. За дурною головою и ногамъ лихо Клим. Прип. 216. — Пославши дурного а за нымъ другого іb. 237. — Сонный якъ пяный, а пяный як дурный іb. 242. — А мы, дурныи, коли єсме бетѣжнѣ, а мы идеме ико баилямъ жонамъ Поуч. Няг. 155.—Бгъ... дур'ные и тупые розумы умудрѧєт Пам. укр. м. I, 165 (Рк. Тесл.).—Даниил сѧ смѧлъ из них и дур'ными их звалъ іb. 313 (Рк. Тесл.).

ДУРНЯКЪ, *рм. Див.* **Дурень.**

XVIII. Дурняче, у сесю нучь душу твою возмутъ выдъ тебе Поуч. Няг. 161.

ДУРОВАТИ, *дс. Див.* **Дурѣти** 1.

XVI. Был пъян, пил с попомъ и дуровал пъян Арх. ЮЗР. VIII, III, 404 (1583).

ДУРѢТИ, *дс.* 1. *Пустувати, дурня строїти.*

XVI. Безумствую, дурѣю, глупѣю Зиз. Лекс. 93.—Юродивый, дурный блазнуючій, дурѣючій іb. 110.—Юродствую, дурѣю блазную іb. 111

XVII. Безумствую: дурѣю, глупѣю Бер. Лекс. 3.—Неистовлюсѧ: шалѣю, дурѣю, в'стѣ

аюсѧ ib. 92.—Юродствую: дурѣю, блазую ib. 208.—Юродивый: Глупый, дурный, лазенъ, дурѣючій ib.—Дурѣю—неистовлюся, юродствую Синон. сл.-р. 23.

2. *Нетямитися, чманіти, тратити розум.*

XVIII. От страху и з' журы великоѣ, безмѣрнои назбытъ, жоны омлѣвают и дурѣютъ и так погибают Пам. укр. м. II, 134 (Рк. Тесл.).—И так з лиха голова дурѣе Укр.-Р. Арх. IX, 51.

ДУСИТИ, *дс.* (пол. dusić). *Тиснути, гнобити.*

XVI. (Турчинъ) своимъ ярмомъ дусить вашихъ бедныхъ патриярьховъ Отп. И. П. кл. Остр. 1077.

ДУСКУВАТИСЯ, *дс. Див.* **Доходити** 4.

XVII. Тое поневаж би не досит стало пану Кирилу за его шкоду, волно ему будетъ и в килка лѣтъ на том же Пискуненку и на товариству его дускуватися своего остатку шкоди Кн. Мѣск. Полт. 19 (1692).

ДУСТАТИ, *дс. Дістати, одержати.*

XVIII. Лышинь четири двацать палици дустане Урб. 67.

ДУТИ, *дс.* 1. *Дмухати.*

XVI. Ожогшися на молоцѣ, велѣно на воду дуть Ак. ЗР. III, 174 (1574).

XVII. Дму: Дмеш, надымаю, дую Бер. Лекс. 34.—Дую—дму Синон. сл.-р. 23.

XVIII. Бѣда не дуда як станет дут', то аж сліозы идут' Клим. Прип. 203.—Дми вражий сну Тих. № 11, к. 33-б.

2. — **пиху,** *дутися, пиндючитися.*

XVIII. Хоть за дѣломъ прыдетъ, то все пику дуе Діал. Прозба, 405.

ДУТИСЯ, *дс. Надиматися; пиндючитися.*

XVI. Папежъ... дмется помпою своею Посл. до лат. 1142.—Д'мется въ разуме своемъ тщеславуяся Сп. прот. Лют. 165.

XVII. Кручинѧюсѧ: Надымаюсѧ, дмусѧ, пухну, гнѣваюсѧ Бер. Лекс. 69.

XVIII. Дметсѧ як пузыр на водѣ Клим. Прип. 210.—Не дми сѧ якъ пузыр на водѣ ib. 268.—Якъ то ся тотъ надутый мѣхѣрь дуе, тот' то Поръ нещасный Ал. Тиш. 59.

ДУТЫЙ, *прикм. Порожній усередині.*

XVIII. Ѳузиковъ отливанихъ 250, еденъ дутій гладкій Реестръ Ризн. Соф. 2.—Ланцужок златій дутий грушковый Кн. ризн. 25-б.

ДУФАНЬЕ, *рн.* (пол. dufanie). *Надія.*

XVI. Зъ дуфаніем мовимо до Бога Катех. 12.

XVII. Дръзновеніе: уфност', смѣлость, дуфан'е, необиновене Бер. Лекс. 33.—Мудрованіе... хелпѣнье и дуфан'е высокоумное, иногды на злую часть, гордость ib. 82.—Дуфаніе—дерзновеніе, необиновеніе, отрада Синон. сл.-р. 23.

ДУФАТИ, *дс.* (пол. dufać). *Покладати надію на кого, на що, звірятися, сподіватися.*

XVI. Дуѳаючи своей громаде и готовости ани розмовляючы, ани дыспутуючы... одделенье учинили Берест. соб. 202. — Дуфаючи въ можность свою, въ прихилность цесаровъ, иногды партіархи Царигородскіе въ ихъ однакой зъ собою зацности нахиляли Хр. Фил. Апокр. 1546.

XVII. Помочи діаволской ви жидове дуфаючи, еще иншіи злости великіи Хртіаномъ чините Гал. М. Пр. 394-б.—Лѣпше на шкатулу реч дочасную дуфавъ анежели на ба жива Єв. Реш. 179.—Чи дуфалъ же онъ в' такъ множественномъ числѣ войска своего? Рад. (Марк.) 44.—Небойтесѧ, але дуфайте Бгу Рад. Ог. 700.—Жадному бовѣмъ сілам своимъ дуфати не потреба Домецк. 39. — Не дбалъ на его слова дуфаючи въ свою моцъ Крон. Боб. 153.—Не дуфай паномъ своимъ раднымъ, ани рицерству своему, бо тя хотятъ выдать Всеволоду Рук. Хрон. 439.

XVIII. В зичливости Козаковъ реестровихъ гетмани не велми дуфали Вел. Сказ. 33.—Силамъ своимъ дуфаючи, хотѣлъ оніе з арматою на три части роздѣлити ib. 193.—Духовнимъ нашимъ дати покой намнѣй не дуфаемъ Літ. Вел. II, 232.—Не сподѣвайся викторіей, не дуфай въ жолнѣру ib. IV, 215 (Діар. Ок.).—Мѣзерное тѣло в грѣхахъ ся валяет и в роскошъ дуфаетъ, а вѣчность забуваетъ Рук. К. У. № 21, к. 6.—И заставу мнѣ изволилесь давать... а іа не взялъ, дуфаючи слову вашему Дн. Хан. 8.

ДУФНОСТЬ, *рж.* (пол. dufność). *Звіряння на кого, покладання надії на кого.*

XVII. Надѣя есть правдивая и нетривожливая дуфность въ Гдѣ Бзѣ Гол. П. М. II, 429 (Кор. Н. 1645).—Грѣх ест' з'бытнѧѧ дуфность, ґды кто назбытъ дуфаючи млрдію Бжому, грѣшитъ безпечне Гал. Кл. Раз. I, 11.

ДУХМИСТРЪ, *рм.* (пол. Mistrz duchowny). *Див.* **Духовникъ.**

XVII. Іелисей інокъ Духмистръ братскій Гол. П. М. I, 554 (Об. Киз. 1633).

ДУХОВЕНСТВО, *рж.* 1. *Зв'язана кастовою або становою організацією соціяльна група, що обслужує релігійні культи.*

XV. Духовенство набоженства Греческого и Руского Ак. ЗР. I, 56 (1443).

XVI. Сходилися духовенства и рыцерства послы и панове Кул. Мат. I, 66 (1596).

XVIII. Зъѣхалося было до Корсуня духовенство Руское Літ. Вел. II, 78.

2. *Духовний стан.*

XVI. Кгдыж особа духовная єсли бы се поддала под суд свецкий, духовенство тратитъ и стану своего оного посвеценя отпадываєтъ Арх. ЮЗР. I, VI, 102 (1594).

3. *Духовне життя, життя в духовнім стані.*

XVIII. До купецтва и духовенства склонный Пр. Госп. 8.

ДУХОВНЕ, *присл. Духово, душею, у дусі.*

XVI. Сам дух посредствует о нас въздыханіи невымовными, то єсть гды сѧ молитъ духов'не Діѧконъ Пам. укр. м. V, 180 (Ст. Зиз. 1596).

XVII. Дховнѣ: дховне, не телесне, суптелне таємне, яко бы секретне Бер. Лекс. 37.—През Крещеніє дховне отрождаемся Тр. П. М. 912.

ДУХОВНИКЪ, *рм. «Духовний отець», сповідник у катол. і правосл. церкві.*

XVI. Духовникъ мой священникъ Слонимскій светоє Пятницы Кузма Ак. ЮЗР. I, 77 (1529).—Духовникъ мой, отецъ Феодосий, архимандритъ Пречистский Луцкий, руку свою подписалъ Арх. ЮЗР. I, I, 27 (1570).

XVII. Часто и сповѣдь стую отправовала пред... дховникомъ своимъ Тр. П. М. 946.—Посылаю писмо инока Межигорского монастыря, в Сѣчи запорозкой в духовникахъ будучого, именемъ Дороѳея Эварн. Источн. I, 410 (1692).

ДУХОВНИЦА, *рж. Акт розпоряду своєю власністю на випадок смерти, заповіт, тестамент, остання воля.*

XV. Положилъ перед нами духовницу дядька своєго Микитину; а въ духовницы стоить, ижъ онъ тоє село записалъ къ церкви Ак. ЗР. I, 112 (1489).—Онъ тотъ садъ, отходя сего свѣта, племенникомъ своимъ въ духовницы отписалъ ib. 173 (1497).

XVI. Єго милость къ сей моей духовницы печать свою привѣсилъ Арх. ЮЗР. I, VI, 13 (1507).—Мужъ мой просилъ того священника Духовского о написаньи духовницы. И тотъ священникъ, за прозбою небожчика мужа моего, духовницу предъ людми добрыми справилъ Ак. ЗР. III, 47 (1553).—Духовница пана Семена Сколковича на копу грошей Гол. П. М. I, 12 (Оп. 1554).

XVII. Млыномъ владѣт позволяємъ, и то ведле духовници, в которой от небожчика Яска жонѣ его Химцѣ легованъ млынъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 134 (1668).—Духовница Ганъчина, данная от небожчика мужа єи Прот. Полт. С. II, 15-б. (1675).—Казала сию духовницю записати, аби при моци своєй вѣчними часи зоставала Кн. Мѣск. Полт. 35 (1693).

ДУХОВНИЧИЙ, *прикм. Що стосується до духовенства, духівницький.*

XVII. З части моєє духовничоє митрополитанскоє Льв. Ставр. 78 (1622).

XVIII. От званія духовничого билъ отставленъ за соблазнъ мирянъ Листи Конт. 21.

ДУХОВНЫЙ, *прикм.* 1. *Духовий, безтілесний, нефізичний.*

XVII. Внутрнѣй члк': Члк' дховный Бер. Лекс. 22.—Умный: Розумный, мудрый, ростропный, невидимый, духовный, мысльный ib. 179.—Духовный человѣкъ—знутрный человѣкъ, мысленный, умный Синон. сл.-р. 23.—Духовный зась живота станъ єсть, ґды хто шкоженъ быти рачей зезволѧєтъ, нѣжъ бы самъ кому шкодити мѣлъ Єв. Калл. 951.—Мечемъ двоѧкимъ и материѧлнымъ и духовнымъ словомъ мудрымъ црковъ и отчызну бороните Гал. Кл. Раз. (пр.) 4.

2. *До церкви, до церковної єрархії, церковного уряду належний.*

XV. А будетъ владыцѣ до него дѣло духовноє, ино намъ самымъ же со владыкою того архимандрита досмотрѣть. А владычнымъ десятникомъ и городскимъ тыхъ людей монастырскихъ въ духовныхъ дѣлѣхъ не судить Ак. ЗР. I, 58 (1443).

XVI. Мне тот хлеб духовный у его кролевской милости архимандрицтво Жидичинскоє зъеднати и упросити рачили Арх. ЮЗР. I, VI, 59 (1570).—Кгдыж особа духовная єсли бы се поддала под суд свецкий, духовенство тратитъ ib. 102 (1594).—Єго милость оныхъ протестацый до книгъ своихъ духовныхъ приняти не хотелъ и не приймовалъ ib. I, I, 438 (1594).

XVII. Ознаимуем так духовним персонам яко свѣцкии Прот. Полт. С. II, 75 (1680).

XVIII. Той человѣкъ велми зле поступоваєтъ, который на чин дховный хулу наношаєтъ Клим. Вірші, 23.—Свѣтскихъ въ духовноє право о рѣчъ свѣтскую не позыват би Стат. 36-б.—(Право) духовноє, котороє от патриархи и от єпископовь для управленія дѣлъ церковних єсть учиненно ib. 155-б.—Мы єго судили дхов'ным правом, а теперъ єго тобѣ выдаємо на свѣц'коє право Пам. укр. м. II, 230 (Рк. Тесл.).

3. *рм. Духовна особа.*

XVI. Суды каптуровые з духовных єст знесены Арх. ЮЗР. I, VI, 102 (1594).
XVII. Нѣякій капитанъ... обнялся Королеви, а найболше духовнымъ, на Украинѣ... 'замокъ муровати Літ. Льв. 251.—Єго, небожчика по хрестиянски поховалъ и духовного за сорокоусту поєднал и заплатилъ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 153 (1669).
XVIII. (Єзавелія) дхвных тратити казала Пам. укр. м. I, 296 (Рк. Тесл.).—Речетъ Іоаким перед дховными: Жывъ мой Бгъ ib. II, 68 (Рк. Тесл.).
Духовная грамота, *заповіт, тестамент, акт останньої волі, духівниця.*
XVII. Казалъ Владимиръ своему писару Ходорцу писати духовную грамоту албо тестаментъ Крон. Сѳ. 308.
ДУХОВНЫЦЯ, *рж. Див.* **Духовница.**
XVII. (Максимъ) зъ запалчивости гниву духовныцю отцевскую подравъ Ак. Полт. С. 252 (КС. LXXV).
ДУХОЗБАВЕННЫЙ, *прикм.* (пол. duchozbawienny). *Що подає «спасіння душі».*
XVII. Абысмо отоль утѣху духозбавенную могли отримати Арх. ЮЗР. I, XII, 77 (1633).
ДУХОНОСЕЦЪ, *рм. Хто має надхнення «духа св.» (в віруванні християн).*
XVII. Великій былъ заисте... и за дхоносца былъ знаный Тр. постн. 396-б.
ДУХОНОСНЫЙ, *прикм. Надхнений від «духа св.» (в віруванні християн).*
XVII. В томъ четвертом вѣку жили предивныи житіа равноагглского учителѣ и дхоносныи Бгословове Кн. о Вѣрѣ, 104.
ДУХОТА, *рж. Спека, гаряча доба.*
XVII. Нѣмашъ... нѣ морозу, анѣ духоты Лѣк. на осп. ум. 10.
ДУХЪ, *рм.* 1. *Духова, нематеріяльна істота (в релігійних уявленнях).*
XVII. А если помыслишъ о прироженю аггльском духове суть розумныи Транкв. Зерц. 2.—Злыи духове на повѣтрю дшу члчую задержуют, гамуют и не допускаютъ до неба Єв. Реш. 436.—Не суть ровныи всѣ духове Аггльскіи Кн. о Вѣрѣ, 59.—Добрыи и злыи ангелы тѣла не маютъ, але суть духи Гал. Кл. Раз. 442.
XVIII. Не всякому духу вѣруй Клим. Прип. 265.—Аристотель... духи движущіе, разумніе всякому кругу опредѣливши, съ тѣхъ духовъ и кругу земному единого духа разумного, съ которогѡ и души человѣческіе бываютъ, призналъ Дн. Марк. II, 253.
2. **Духъ святый,** *третя особа «трійці» в християнській релігії; свято: другий день Трійці.*
XIV. Данъ листъ... на стго дха днь у перемышли ЮРГр. № 23-а (1390).
XV. Ушестья свѧтого дха ЮРГр. № 37 (1404).—И буди єму клѧтва от ба оца и сна и стаг дха ib. № 83 (1446).
XVII. По Св. Духу въ пятницю въ недѣлю всѣхъ святыхъ...вшиткихъ побито Літ. Льв. 243.
3. *Нематеріяльна сила, що виходить від бога (в розумінні християн).*
XVII. Дша єст у человѣцѣ дух бжий Єв. Реш. 18-б.
4. *Духова сторона людини, душа.*
XV. И позна (Володимеръ) в собѣ дхъ изнемогающ ко исходу дши Ип. 917 (1288).
XVI. И рекль отче в рукы твои даю дхь мои,—а то рекши выпустиль дха Єв. Пер. 75.
XVII. Жилицѣ: Маленкіи жилки, албо Артиріи, тоєст' стежки духа, огорнѣнє дха Бер. Лекс. 44.—Всѣ радуймося в духу гойне Бер. Вірші, 67.—Чистым тот єстъ который огнемъ духа огонь угасилъ Лѣств. 24.—Блсвены... убогіи в духу Єв. Реш. 401.—(Іисусъ) з плачучою Магдалынею и инншими плакал и в духу ся затривожил Жит. Св. 554-б.
XVIII. Нехай будет и во мнѣ дхъ такій богатый, якій єст у тобѣ Пам. укр. м. I, 302 (Рк. Тесл.).
Духа богу отдати, *умерти, сконати.*
XVII. Тоєжъ ночы Пану Богу духа отдалъ Арх. ЮЗР. III, IV, 46 (1649).—Синъ мой на том часѣ Бгу дха оддалъ Ак. Полт. Гор. Ур. II, 13 (1665).—В той час он Мирон и духа Бгу отдалъ Кн. Мѣск. Полт. 15 (1692).
5. *Особа, людина, душа.*
XVIII. Загрозилъ подъ смертною казнію всѣмъ, жеби жаденъ духъ нѣкуда зъ єго обозу выходити не важился Літ. Вел. IV, 64 (Пов. 1728).
6. *Дихання, віддих.*
XVII. Повѣтре и людій своимъ духомъ заражаючого звѣтѧжилъ смока Рад. Ог. 56.—(Ивоня) зъ Козаками жегнался, обѣцуючи имъ то, же до остатнего духа ихъ не запомнитъ нигды Крон. Боб. (др.) 290.
7. *Вдача, натура.*
XV. А мнѣ постави (єпископомъ) Луку смиренаго дхмъ и кроткого Ип. 630 (1183).
XVII. Сынъ яко того жъ духу будучи, заразъ домыслился, же то певне отецъ каже стинати що болшихъ пановъ Рук. Хрон. 142.
8. *Настрій; відвага.*
XVI. Наплънився ратного духа наведе своя храбрыя плъкы на землю Половѣцькую Сл. о п. Иг. 5.—Семашко... неведати которым духом будучи натхненым наполнившися своволное

мысли своєє.... мою панюю... збил Арх. ЮЗР. VIII, III, 243 (1573).

XVIII. Ми на ґвалтъ духу не стає Вірші різдв. 128.

9. *Провідна думка, напрям.*

XVII. Уважнѣ и порядно, въ духу побожности и святобливости исправлено быти маєтъ, а не въ духу гнѣва и зайздрости взрушано Ак. ЗР. IV, 523 (1631).

10. *Подув, вітер.*

XVIII. Тогды сѧ зараз нбо помрачило облаками и дхомъ и пролл ѧл сѧ дожчъ Пам. укр. м. I, 300 (Рк. Тесл.).—(Михаилъ) поставил Ав'вакума во окомгненю во Вавилонѣ... дхом шумѧщим ib. 314.—Стало у той печи шумѣти, яко дхъ вѣт'ру холодного ib. 317.

11. *Пара, тепло.*

XVIII. Спарившись в лазнѣ, тѣмъ митись въ духу, а потомъ, посидѣвши немало в духу, ополоскатись теплою водою Млр. дом. лѣч. 28.—Свѣчку, запаливъ, подложить под лейку, чтобъ тотъ духъ въ трубку доходилъ до болного зуба ib. 54.—Въ пѣчь въ легкій духъ посадить Разн. марц. 248.—Пекти (тѣсто) въ полномъ духу ib. 250.

12. *Проруб, продуховина.*

XVI. Увъ озерехъ своихъ не маєтъ онъ духовъ рибныхъ ловити; олижъ на замокъ маєтъ вѣдомо дати Ак. ЮЗР. I, 66 (1524).

XVII. И тежъ въ озерахъ своихъ не маютъ (люди) духовъ рыбныхъ робити Ак. ЗР. V, 8 (1633).

Духомъ, *відразу, без перерви.*

XVII. На, да не духом пий, щобес не заслынувся Др. Ол. Ч. Б. 150.

ДУША, *рж.* 1. *Духова, нематеріяльна істота людини в релігійних уявленнях.*

XIV. Єму печаловатисѧ душею моєю и жены моєѣ душею ЮРГр. № 14 (1385).—Кто поступить на моє слово, въвѣдаєтьсѧ тотъ передъ бомъ ис моєю душею ib.

XV. Срази кнѧзѧ Ятвѧжьского с конѧ своєго и летѧщу єму до землѣ, изиде дша єго со кровью во адъ Ип. 834 (1256).—Просилъ нас а быхомъ єму отпустили и ласкави были а наиболши абы то на дши оца єго не зостало ЮРГр. № 66 (1433).—Священицы съ дьяконы службу Божую за душы родичовъ нашихъ спѣвать мають Ак. ЗР. I, 80 (1463).

XVI. Єдинъ же изрони жемчюжну душу изъ храбра тѣла чресъ злато ожереліє Сл. о п. Иг. 34.—Дхъ дша Зиз. Лекс. 98.

XVII. Тымъ которыи душею лакнуть прагнуть и гостѧть на души, нагимъ и хорымъ душею в темницы седѧчимъ... помочи додаваймо Єв. Вил. 28.—Млитися зо всеи дши Гу Бу Тр. постн. 11.—Фарисей... одишовъ до дому своєго погибел вѣчную дшѣ своей... справивши Єв. Реш. 4-б.—Архаггелъ Михаил послал два ангела з неба по душу Алексѣеву Др. Ол. Ч. Б. 178.—Такъ, шукаючы чужого, Османъ своє царство з душею згубилъ на вѣки Крон. Полск. 399.

XVIII. А в козака душа в тѣлѣ Рук. К. У. № 21, к. 7.—Пѳеаgоръ... смерти душѣ не признавалъ Дн. Марк. II, 253.—Отцъ... кохалсѧ в нем ѧк у своей дши Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).—Якъ на томъ праведно присягаю, такъ мнѣ боже помози, а єжели неправедно, боже мя убій на душѣ и тѣлѣ Стат. 38-б.

2. *Людина, особа.*

XV. Тамо много зла створиша Половци взѧша дшь боле тмы а иныя исѣкоша Ип. 508 (1160).

По души дати, *дати на помин «душі».*

XV. Даю от своєє выслуги вѣрноє по своеи дши... манастырю тую землю ЮРГр. № 58 (1427).—Можеть панъ Иванъ... тоє имѣнье продати и заставити і промініті или по дши дати ib. № 81 (1445).

Зоставити зъ душею, *залишити живим.*

XVII. (Олга) остаток их зоставивши з дшею дани тяжкиє на них вложила Жит. Св. 520.

Утекати, утекти, уходити зъ душею, *утікати, утекти живим.*

XVII. Аравитин.... утекал што могучи з дшею Жив. Св. 6-б.—Розбѣглися от коней и возов и от всего обозу толко з дшею уходячи Жит. Св. 430.

XVIII. Якъ опаренній зъ посродку пожару ледво зъ тисячію людей утекъ зъ душею до Бару Літ. Гр. 170.

Пустити зъ душею, *відпустити живим.*

XVII. Zmiluytese Mużowe, pustyte z duszoiu, nie rozlączayte my mene z moiu popadoiu Пер. Мат. I, I, 107.

ДУШЕВНЫЙ, *прикм. від «душа».*

XVII. Христіянского чоловѣка не особу смотри, але душевную мудрост Пер. иссл. и мат. 80.—Душевный живота станъ, ґды хто не шкодит и сам' шкоженъ быти не хочет Єв. Калл. 950.—Онъ нам' отпустит грѣхи, которыисѧ хоробою душевною называютъ Гал. Кл. Раз. I, 42-б.—В' монастырѣ знайдуютсѧ жолнѣре Хвы, законники, которыи войну точатъ з' непріѧтелѧми душевными Гал. Кл. Раз. 58.—Наука хва спасителѧ нашего: дшев'ный по кармъ Єв. Реш. 2-б.—(Балвофалцы) дшев-

нымa очима слѣпы были, ижъ не познали и не вѣдали творца и ба своего ib. 174.—Зъ обжирства, піянства найбольшъ хоробъ, не тылько тѣлесныхъ, але и душевныхъ ся родитъ Дм. Рост. 105.

XVIII. Повстягнене людскихъ обидъ,... а особливе церкъвей божиих православних, до унѣи принуждаемих и ко римской схизмѣ на погибел душевную кгвалтовне влекомих Вел. Сказ. 19.—Дшевный неприѧтель діѧвол Пам. укр. м. I, 330 (Рк. Тесл.).

ДУШЕВНѢ, *присл. Душею, щиро, сердечно.*

XVII. Слухаймо слов спситeлевых и онымъ дшевнѣ внимаймо Тр. П. М. 913.

ДУШЕВРЕДНО, *присл.* (рос.). *Зі шкодою для «душі».*

XVIII. Присягу свою... душевредно зломивши... измѣнилесь великому государу своему Вел. Сказ. 196.

ДУШЕВРЕДНЫЙ, *прикм.* (рос.). *Шкідливий для «душі».*

XVIII. (Врагъ) на дшевредно дѣло научаетъ Клим. Вірші, 29.—О его душевредномъ будто намѣрении Вел. Сказ. 74.

ДУШЕГУБЕЦЬ,-БЦА, *рм. Убивця, душогуб.*

XV. Великий разбойникъ и душегубець есть Чет. 1489 р. к. 44-б.

XVII. О горе душегубци... о горе обидѧщему яко душегубець ест таковый ЦАМ. № 608, к. 12.

ДУШЕГУБСТВО, *рн. Убивство.*

XV. Вчинилъ кривды пролитьѧ крови и дшегубъства Чет. 1489 р. к. 44-б.

XVI. Маєть онъ самъ людей своихъ судити и радити, кромъ татбы и душегубства Ак. ЮЗР. I, 60 (1520).

ДУШЕЗБАВЕННЫЙ, *прикм.* (пол. duszozbawienny). *Див.* **Духозбавенный.**

XVII. Єму пришло и старожитную вѣру въ визнаню єи и душезбавенной таемницы въ уживаню порушити Копист. Пал. 716.—И въ иншіи дни душезбавенъных сих таинъ пріймовати: абысмо отоль утѣху духозбавенную могли отримати Арх. ЮЗР. I, XII, 77 (1633).—Они и рѣчи святобливоѣ и душезбавенноѣ отъ насъ потребовали Ак. ЗР. V, 18 (1634).—Андрей Стрелецкий, любо отъ давныхъ лѣтъ найдуючийся въ братствѣ, еднакъ братолюбия ради душезбавеннаго притомъ братіи иншыхъ обѣтъ сей отправилъ Арх. ЮЗР. I, XI, 148 (1644).—Хотячи выгодити тымъ дшезбавеннымъ покармомъ, Пастырство моего овечкамъ, казалемъ туюжъ Книжку... выдруковати Гол. П. М. II, 476 (Жел. 1646).

ДУШЕКОРМИТЕЛНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Що подає поживу, покорм для «душі».*

XVII. Дшекормителная и спасителнаѧ Єулская наука хва Єв. Реш. 102-б.

ДУШЕЛЮБЕЦЪ, *рм.* (ц. сл.). *Чоловіколюбець.*

XVI. Молитву крпку душелюбцу Богу о прощеніи греховъ Трояна цара сотвори Сп. прот. Лют. 127.

ДУШЕОТХОДНИЦА, *рж. Див.* **Духовница.**

XVII. Душеотходницу для далшого часу вѣри данъня, вписали въ книги мѣсткие ратушние Ак. Бор. 101 (1687).

ДУШЕПАГУБНЫЙ,-ПОГИБЕЛНЫЙ, *прикм. Згубний для «душі».*

XVII. Любовъ свою... показует хс гдь отводячи его од отчаянія дшепагубнаго Єв. Реш. 8.

XVIII. О проклятыхъ чаровницахъ и о дшепогибелных ихъ ворожкахъ Клим. Вірші, 70.

ДУШЕТЛѢННЫЙ, *прикм. Що має смертельну «душу».*

XVII. По декретѣ бжемъ впадутъ... в нащеку на пожреніе огнеродному левіаөану и дшетлѣнному киту, ал'бо велорыбови Транкв. Зерц. 38.—Въ той странѣ царь есть демон страшній, дшетлѣнній Веліорак' албо китъ Пам. укр. м. IV, 323 (Рук. Нар. Д.).

ДУШИТИ, *дс.* 1. *Давити, убивати давлячи.*

XVIII. Не души блохи албо иншого робака при другихъ Полѣт. 51.

2. *Примушувати задихнутися.*

XVIII. Инъших (дѣточекъ) дымом душили Пам. укр. м. II, 140 (Рк. Тесл.).

ДУШКА, *рж.* 1. *Здрібн. від «душа»; пестливо: серце, любий.*

XVI. А гдесь поделъ, душко милый, симъболъ исповедания веры Антир. 757.

2. *Хутро з шиї тварини.*

XVIII. Брать.... от пары душекъ лисьихъ—2 коп. Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 62 (1722).

ДУШНИКЪ, *рм.* 1. *Дукач.*

XVII. Теды вкрадена зостала скринка, въ которой было... талярий два, срѣбный душникъ Прот. спр. пот. 142.

2. *Легені.*

XVII. Воздухомъ отдыхаемъ; душником привлачимъ воздухъ; то ест плюцами, яко мѣшками ковалскими, и в' себе вбираемъ, изасѧ выпускаемъ Транкв. Зерц. 11.

ДУШНО, *присл.* 1. *Гаряче, парко, варко.*

XVII. Будетъ єму там' так душно, же о кроплю воды... просити будетъ Рад. Він. 847.

XVIII. Нехай, на постелѣ лежачи в хатѣ, душно добре ук'риется Млр. дом. лѣч. 10.

2. *Тяжко, важко, нелегко, скрутно.*

XVII. Кориоланъ *облеглъ* мѣсто... и такъ долго лежалъ, же... было барзо Римляном душно Крон. Боб. 149.

XVIII. Полякамъ в тое время яко Твардовский пишетъ, било душно Вел. Сказ. 240.— Душно, як два правят, третему нѣчог дат Клим. Вірші, 23.

ДУШНЫЙ, *прикм. Див.* **Душевный.**

XVI. Латве здоровя душного прагнучимъ окажутъ Хр. Фил. Апокр. 1022.—Азажъ ихъ побожности правдивого католицства, а наветъ душного збавенья въ самомъ правѣ датку, до рукъ своихъ идучимъ, не засадили? ib. 1746.—Сатана не зычит народу хрстиянскому збавеня душного Катех. а вызн. в. 169.

XVII. Мсць и звѣзды сутъ мысли и иншіи силы душныи Кн. Рож. 101.—Закон бжий... для душного збавеня хованъ *быти* маетъ Єв. Вил. 13.—Почалъ далей о дшномъ лѣкарствѣ мыслити. якъ бы от змаз' грѣховных могл єи очистити Тит. 47 (Сак. 1622).

Непріятель душный, *ворог людської душі, диявол (в християнській вірі).*

XVI. Немного єст такыхъ, которыи воюют з' неприятелями душными и ихъ звитяжают Рук. Муз. № 513, к. 51.—Прироженью людскому всѣѧно и гнѣвъ, але на непріателѧ душного Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 7.

XVII. Завше засадзками и штурмами своѣми розмаѣтыми, душный непріѧтель на насъ чигаєт' Тит. 313 (1634).—Боронилъ от непріятеля душного и вшелякого Гол. П. М. II, 384 (Кор. Н. 1645).—Уберимся... в зброю нашу духовную на того душного неприятеля Каз. № 32, 128-б.—По всему свѣту непріѧтелѣ душныи на людей заставлѧют (сѣти) Гал. Кл. Раз. 11.—Жаднои турбаціи от непріѧтелѧ душного не мѣлъ Гал. М. Пр. 172.

ДХНЕНЬЕ, *рн.* (пол. tchnienie). *Див.* **Дыханье** 1.

XVII. То явне не пары анѣ дхненіа, розпрошеню подлежитъ Кн. о Вѣрѣ, 58.

ДХНУТИ, *дс.* 1. *Дунути, дмухнути, подути.*

XVII. Діяволъ.... дхнулъ вѣтромъ заразливымъ на одного зъ нихъ бискупа Александрѣйскаго Вопр. 41.—Дхнулъ на нихъ мовячи: «пріймѣте Духа Святого» Копист. Пал. 421.— (Іс) духом стым дхнувши на них дав им моц и владзу Єв. Реш. 51.—Дхнулъ въ обличе єго духъ живота Рук. Хрон. 2.—Знагла змій великій дхнулъ на оное войско, которое все померло Жит. Св. 6.

XVIII. Дхнетъ Духъ, потекутъ воды Укр.-Р. Арх. X, 468.

2. *Відгонити, пахнути, нести чим.*

XVIII. З цукромъ воду уваривши крыничную, ничѣмъ не дхнучую, чистую, мѣшать Разн. марц. 644.

ДХОРЪ, *рм. Зоол.* Putorius putorius L., *тхір.*

XVI. Белок одиннадцат, заячинъ чотыри, а дхора одного Кн. Гродск. Луцк. 40 (1565).

ДЪЯВОЛСКЫЙ, *прикм. Див.* **Діаволскый.**

XVI. Онъ съ тобою за разомъ на папежа згодитсе, называючи єго антихристомъ, сыномъ дъяволскимъ Унія гр. 146.

ДЪЯКЪ, *рм. Писар, секретар.*

XVI. Дъяки светого събору за росказаньємъ старъшихъ Берест. соб. 228.

ДЫБА, *рж.* 1. *Стовп, що коло нього бито злочинців.*

XVI. Жалинъ не смѣлъ на предмѣстье выѣждчати для перекупованья тыхъ речей, подъ караньемъ первый, другій, третій разъ у дыбы дубцы битья Ак. ЮЗР. I, 113 (1541).

2. *Жердини, що на них ходять, хідлі.*

XVI. (Most) prawie by na dybach stoit, wies sia kołyszet Пам. КК. IV, II, 120 (1545).

ДЫБАТИ, *дс. Скрадатися, підходити обережно; іти, ходити.*

XVI. На высокихъ подковкахъ до дѣвокъ дыбле и ходыть Ак. ЮЗР. II, 189 (1589).

XVII. Волкъ до овецъ дыбати звыклъ Ак. ЗР. IV, 313 (1609).

ДЫВИТИ, *дс. Див.* **Дивитися 1.**

XVIII. А на мене за сию науку не дывѣте Клим. Вірші, 25.—А на мене за вѣрши сие перачь дывити ib. 153.

ДЫВИТИСЯ, *дс. Див.* **Дивитися 2.**

— зызомъ, *глядіти скоса, косим оком.*

XVIII. Зызомъ дывитъся Клим. Прип. 217.

ДЫВНЫЙ, *прикм. Див.* **Дивный.**

XVII. Ѳома... зайшол межи дывніи народы: Пареяне, Мидяне, Персы Жит. Св. 478.

XVIII. Дывнаѧ рѣчъ, що в хатѣ пѣчъ Клим. Прип. 209.

ДЫВОВАТИ, ДЫВОВАТИСЯ, *дс. Див.* II. **Дивовати,-ся.**

XVIII. А що не красенъ хорый, тому сѧ не дывуй Клим. Вірші, 5.—Никого нехай болшей невинуютъ: тылко на себе и на дѣла свои дывуютъ ib. 71.—Не дывуйсѧ що в пна жонка хорошаѧ Клим. Прип. 267.

ДЫВЪ, *рм.* (пол. dziw). *Див.* **Дивъ 2.**

XVIII. Женѣ прилучилосѧ родити чудо, или дывъ нѣкій, не имущъ образа члвѣческаго Поуч. о сакр. 18.

ДЫВЫТИСЯ, *дс. Див.* **Дивитися 2.**

XVIII. Хочъ дывыся на мене, та ба не вгадаешь Отч. Пер. Полт. 4.

ДЫҐНИТАРСТВО, *рн. Див.* **Диґнитарство.**

XVI. Венетове вшелякими вольностями речъ посполитую Кретенскую даруютъ, окрашаютъ и велце ихъ у себе важатъ и на дыкгънитарства прекладаютъ Отп. И. П. кл. Остр. 1067.— Вси добра подаваньа королевского дыкгнитарствъ церковъныхъ... людямъ тоежъ Греческое веры даваны были Антир. 849.

ДЫҐНИТАРЪ, *рм. Див.* **Диґнитаръ.**

XVI. (Ознаймуемъ) княземъ, паномъ, воеводамъ, кашталяномъ, старостамъ, державцамъ и всѣмъ инымъ дыкгнитаромъ, урядникомъ, шляхте Арх. ЮЗР. I, I, 64 (1576).

ДЫҐНѢТАРСТВО, *рн. Див.* **Диґнитарство.**

XVII. На болшее дыґнѣтарство будет его Пречстая Дза промовати Гал. Кл. Раз. I, 220.

ДЫДАСКАЛЪ, *рм. Див.* **Дидаскалъ.**

XVII. Абы тая фундацыя... на школу, албо рачей на дыдаскаловъ... вѣчными и потомными часы не пищала Арх. ЮЗР. III, I, 270 (1622).

ДЫДИНАЯ, *рж. Поміщиця, дідичка.*

XVI. Ее Милость пани дыдиная моя Arch. Sang. VI, 74 (1577).

ДЫЛОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Дилованье.**

XVII. В полночи, зъ дня петнадцетого на денъ шестнадцетый, черезъ дылованє перелизши, тое зробили (святокрадство) Арх. ЮЗР. I, VI, 492 (1621).

ДЫЛЬ, *рм.* (пол. dyl з нім. Diele). *Груба дошка з розпиляного уздовж дерева.*

XVI. У Володимери дворъ въ дыли.... огородити Арх. ЮЗР. I, I, 92 (1579).

ДЫЛЯЦЫЯ, *рж. Див.* **Диляція.**

XVI. Не допущаючы намъ и потомкомъ нашимъ отъ вскасовъ своихъ жадныхъ дыляцый и апеляцый Арх. ЮЗР. I, I, 466 (1595).

XVII. Судъ або урядъ... отправу моцно на добрахъ нашихъ вшелякихъ лежачихъ и рухомыхъ, учинити маетъ, не допускаючи намъ жадное апеляцыи и дыляцыи Арх. ЮЗР. VI, I, 289 (1601).

ДЫМНИКЪ, *рм. Хата без комина, курна хата, димна хата; хата.*

XVI. Мы... отъ дымника по подъгрошку и списного по два бѣлые беремо Арх. ЮЗР. I, I, 155 (1582).

ДЫМОВЫЙ, *прикм. Що з диму складається.*

XVII. Выличай всѣ столпи солѧный, оболочный, огнистый, дымовый, желѣзный Гал. Кл. Раз. 527.

ДЫМЪ, *рм.* 1. *Часточки вугілля або сажі, що разом із газом відходять із палива.*

XV. Повелѣл... дымом злымъ подкурити Чет 1489 р. к. 32-б.

XVI. Скварьı и дымы никгды в' православныхъ срдцахъ незвыклые закурити и бгу омерзити хочете Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 14.

XVII. Всѧ онаѧ нечистых духов гурба на кшталтъ дыму зчезнула О обр. 80.—Коли его... водою свяченою покропилъ, он зоставивши смроду немало, яко дым згинулъ Рук. № 0. 4⁰ 86. к. 57.—Карадъ его Бгъ дымомъ, мглою, темностѧми и иншыми плѧґами Гал. Кл. Раз. 132.—Гды Турки зъ гарматъ дали огню, Козаки, обачивши дымы, всѣ разомъ припали до землѣ Крон. Боб. (др.) 296.

XVIII. Явы нас пекелна дыма навѣкъ свободных Клим. Вірші, 161.—Як ся закуратъ тіи купи гноивъ, по всѣхъ поляхъ дымъ моглися ростягати Укр. Госп. Пор. 73.

Дымомъ пустити, *спалити.*

XVII. Великое спустошенє двору учинили, хотячи дымомъ пустити его до горы Арх. ЮЗР. III, IV, 608 (1651).

2. *Марність, суєта, нікчемність; ошук.*

XVI. Отжени мрачныи дыма отъ ума хмары Отп. кл. Остр. И. П. 404.

XVII. Овый апостатскій невѣдомымъ людемъ въ очи пущатися звыклъ дымъ Копист. Пал. 654.

XVIII. Хто вѣтру служит, тому дымом платят Клим. Прип. 252.

3. *Див.* **Дымникъ** 1.

XV. Ркоша Козарѣ, платите намъ дань. Здумавше же Полѧне и вдаша от дыма мечь Ип. 12.

XVI. Лаворъ Кузнецевичь зъ сынми своими, дымъ его одинъ, дани даетъ пудъ меду а грошей шесть Ак. ЮЗР. I, 127 (1550).—Два дыми людей Волынскихъ Гр. кн. лит. 132 (1568).— У томъ селѣ дымовъ 6, огородовъ 2 Арх. ЮЗР. I, I, 370 (1593).

XVII. Дайте ми от дыму по голубу Жит. Св. 519-б.

XVIII. З кождого дыму отъ козака и отъ подсусѣдковъ козацкихъ и мужицких по шагу Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 71 (1728).—Дается ему въ годъ зъ дыму по шагу Оп. им. Дан. Апост. 277 (1734).

ДЫНДОВАТИ *дс.* (пол. dyndować). *Тинятися, волочитися, вештатися.*

XVI. Княжа его милость по тыхъ Корцирахъ и Зацинтехъ не бывалъ, ани дын'довалъ, и молодости лѣтъ своихъ по марнотравствѣ и роспустахъ на бурку не тратилъ Отп. кл. Остр. И. П. 408.

ДЫНЯ, *рж. Бот.*: Cucumis Melo L.

XVII. Приходит нам на памят огурки дыни Крон. Боб. 54.

ДЫРА, ДЫРЯ, *рж. Див.* **Дира.**

XV. Василка же Юрьи попъ с кормилицею возмѧ изыиде дырею градною Ип. 719 (1202).

XVI. Мы отъ воротъ, а онъ дырою вонъ Ак. ЗР. III, 174 (1574).

ДЫРКА, *рж. Здрібн. від «дыра».*

XVI. Цвинтарь цеглою объмуровати и дырки, одна отъ другое на саженъ, для обороны отъ неприятеля и стреляня зъ ручниць поробити Арх. ЮЗР. I, I, 80 (1579).

ДЫСКУРСЪ, *рм. Див.* **Дискурсъ.**

XVII. З дыскурсу, даст Бгъ, познати и розумѣти может Карп. Наука, 127.

ДЫСПУТАЦІЯ, *рж. Див.* **Диспутація.**

XVI. На Кгреки волаючы, и оныхъ на дыспутацыю вызываючи, ничого не справилъ Берест. соб. 280.

XVII. Мѣлъ дыспутацію албо розмову з стым Іоаномъ Жит. Св. 386-б.—Многие .... на тортох и в домѣх о вѣре любечы спиратисѧ дыспутацыю чынили затрвожене в собѣ маючы Просв. 146.

ДЫСПУТОВАТИСЯ, *дс. Див.* **Диспутовати.**

XVI. Посла папеского слышалъ дыспутуючисе зъ Барлаемъ чернцомъ о папескимъ преложенъстве Берест. соб. 280.

ДЫСЦЫПЛѢНА, *рж. Див.* **Дисциплина.**

XVIII. Ісъ Хсъ... по Ланѣтѣ былъ удареный сто и два разы, в' Ноги былъ ударѣный четырыдесятъ и два разы, от дысцыплѣнъ мѣлъ разовъ шесть тысячей шестьсотъ шест'десят и шесть Собр. Прип. 95.

ДЫХАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «дыхати», віддих.*

XVI. Дух, дыханіе Зиз. Лекс. 98.

XVII. Духъ: дыхане, оддухъ, дыхане, дышене, албо пара Бер. Лекс. 37.—Якъ бовѣмъ Дхъ надхнути мает тыхъ которыи Ба Отца лупѧтъ изъ власности дыханѧ О обр. 191.—Богъ... натхнулъ в' обличе чловѣка дыхане живота Кн. Рож. 8.

XVIII. Теплота ест от свѣтла, дыханѧ от вѣтра, мысл' ест от облака, слезы росы Пам. укр. м. IV, 314 (Рк. Тесл.).

2. *Жива істота.*

XVII. Всяко дыханіе и сотвореніе через оное слово ест сотворено Єв. Реш. 21-б.

ДЫХАТИ, *дс.* 1. *Втягати в себе й випускати повітря легенями.*

XVII. Єсть речъ неподобная... утонулому плавати и мертвому дыхати Єв. Вил. 104.

2. *Дути, дмухати.*

XVIII. Іерей... дыхаетъ трыжды на тое дѣтя, въ имя Стыя Тройцы Собр. Прип. 13.

3. *Надихати.*

XVII. Духа Святаго духомъ своимъ безъ ходатайства дыхати не можешъ Арх. ЮЗР. I, VII, 47 (И. Виш.).

ДЫШЕНЬЕ, *рн. Див.* **Дыханье 1.**

XVII. Духъ: дыхане, оддухъ, дыхане, дышене, албо пара Бер. Лекс. 37.

ДЫШКАНЦИСТА, *рм.* (пол. dyszkancista від сер.-лат. discantus). *Хто співає дисканта.*

XVII. (Учинили) раду... для взятя кгвалтомъ не толко того, еслибы боронено, спевачъка Иванъка, дышканъцисты, але и другихъ при ним выборнейшихъ спеваковъ Арх. ЮЗР. I, VI, 593 (1627).

ДЫШКУРОВАТИ, *дс. Див.* **Дишкуровати.**

XVII. Яко философъ дышкуруетъ о речах створеных, а яко Өеологъ дишкуруетъ о речахъ несотворенныхъ Бзкихъ Гал. М. Пр. 86.

XVIII. О судбахъ Бжіих мнѣ недышкуроват Клим. Вірші 206.

ДЫШКУРСЪ, *рм. Див.* **Дишкурсъ.**

XVII. Починаючи той дышкурсъ кладу слова Месіи вашего Ха Гал. М. Пр. 282-б.—Къ дышкурсом нашим ласкаво охотное ухо нахлонили Др. Ол. Ч. Б. 187.

ДЫШТЕЛОВАТИ, *дс.* (пол. dystylować від лат. destillare, distillare). *Переганяти, піддавати дистиляції, дистилювати.*

XVIII. Треба взяти гриншпану дыштелованого полъ лута, мѣлко стертого Укр. Госп. Пор. 78.

ДЫЯМЕНТЪ, *рм. Див.* **Діаментъ.**

XVI. Перстеней... з острыми дыяменты... 12 Arch. Sang. 213 (1558).

ДЬЯВОЛЪ, *рм. Див.* **Діаволъ.**

XV. Дьяволъ радуетьсѧ злому убииству Ип. 157 (1068).—Дьяволомъ росъсѣвцею злости, непрнятелемъ людского поколѣнья зъеднано было ЮРГр. № 66 (1433).

ДЬЯВОЛЬСКЫЙ, *прикм. Див.* **Діавольскый.**

XV. Змиева дьявольског погубителя родила Хса Чет. 1489 р. к. 18-б.

ДЬЯКЪ, *рм. Див.* **Диякъ.**

XIV. Писалъ грамоту писарь пана старостынъ дьякъ изъ болестрашичь именемь дьячковичь ЮРГр. № 5 (1359).

XV. Рекоша Новгородци каже ать же поидемъ и всѧка дша аче и дьякъ а гуменце ему прострижено а не поставленъ будет а тъ Ба молить Ип. 370 (1148).

XVI. Изъ Перемышля такожъ до насъ посланы суть дьякове на науку Ак. ЮЗР. I, 142 (1558).

ДЬЯЧЬКЪ, *рм. Здрібн. від «дьякъ».*
XV. И присла Володимиръ дьячька Иморъмыжа Ип. 535 (1169).
ДѢ, *част.* (з 3 ос. дс. дѣяти). *Отже, власне.*
XVIII. Пойду дѣ ѧ, жоно, у нишу винницю послухати Пам. укр. м. II, 347 (Рк. Тесл.).
ДѢАНСКЫЙ, *прикм. Що стосується до книги «Дії апостольські».*
XVII. Въ дѣаньскихъ бесѣдахъ мовитъ тоиже бгословець Транкв. Зерц. 65.
ДѢВА, ДѢВАЯ, *рж.* 1. *Див.* **Дѣвица.**
XVI. Се бо Готскія красныя дѣвы въспѣша на брезѣ синему морю Сл. о п. Иг. 25.
2. *«Богородиця», мати леґендарного Христа.*
XVII. Вчера тебя дѣваѧ с плачем погребаетъ Вірші праздн. 99.—Се Дваѧ въ чревѣ зачнет и родитъ сна Гал. Н. н. 5.—Якои невинной зневаги и поношеніѧ... прчстая дѣвая мати ха ба нашего приняла Єв. Реш. 433.
ДѢВАТИСЯ, ДѢТИСЯ, *дс. Щезати, щезнути з очей, подітися, зникати, зникнути.*
XV. Уже намъ нѣкамо сѧ дѣти Ип. 58 (971).—О мужи своємъ не вѣдала... кам сѧ дѣлъ Чет. 1489 р. к. 14-б.
XVII. Згола нѣгде дѣтисѧ Єв. Реш. 13-б.—Дивовалися тому барзо где дѣлося з него серце єго ib. 179.—О годино, ахъ страшливая! Где я дѣмся нещчасливая? Суд Бож. 295.
XVIII. Недомыслепнаѧ речъ, где сѧ онъ дѣваєтъ Клим. Вірші, 161.
ДѢВЕРИЧЪ, *рм. Діверів син.*
XV. Жаловала намъ... на дѣверича своего на князя Семена Ак. ЗР. I, 185 (1499).
ДѢВЕРЪ, *рм. Чоловіків брат.*
XV. И къ дѣверемъ велико стыдѣнье имуще Ип. 10.
XVII. Мужъ мой небожчикъ Ничипоръ а брат дѣвера моєго Лукяна Кн. Мѣск. Полт. 20 (1692).
ДѢВИЦА, -ЦЯ, *рж.* 1. *Незаміжня жінка, дівчина.*
XV. Аще будеть унопа или двца добра да въдадѧть золотникъ 10 Ип. 39 (945).
XVI. Връже Всеславъ жребій о дѣвицю себѣ любу Сл. о п. Иг. 35.—Єго опутаєвѣ красною дѣвицею ib. 44.
2. *Див.* **Дѣва** 2.
XVII. Пречистая Дѣвица Паламара... з вязеня и злои славы дивне вибавила Рук. № 0. 4°. 86. к. 54-б.
ДѢВИЦ(С)ТВО, *рн. Стан дівочий, дівоцтво, дівування.*
XVII. Въ Вуфлеомѣ сначка породит, єднакъ Двицству єи тоє не зашкодит Гал. Н. н. 3.—В брабанціи была єдна панна, которая девицтво своє хвѣ пошлюбила Єв. Реш. 315-б.
ДѢВИЧЕСКЫЙ, -ЧИЙ, *прикм. Дівочий, дівоцький.*
XV. О опекалникохъ дѣвичьихъ Ак. ЗР. I, 39 (1420).
XVII. Записъ монастира дѣвича Велико-Будянского Прот. Полт. С. II, 62-б (1678).—Казалъ єй ити... до Мнстыря Двчскаго Гал. Боги пог. 2.
XVIII. Иноци... входящіи до Монастырей двческихъ, впадаютъ въ Клятву Собр. Прип. 72.—За денги дѣвичие купит би ґрунтъ Стат. 49-б.—Слово на погребѣ дѣвичом Пам. укр. м. I, 335 (Рк. Тесл.).—Хс выйшолъ из боку дѣвичого ib. II, 126 (Рк. Тесл.).
ДѢВИЧИНЪ, *прикм. Що належить дівчині.*
XVIII. Кождій же видаючи дѣвку смотрѣл би зятьня третая часть вдвоє проти внесен'я дѣвичиного стоит ли Стат. 49-б.
ДѢВКА, *рж.* 1. *Див.* **Дѣвица** 1.
XIV. Усилуєтъ дѣвку, а любо жонку кгвалтомъ Ак. ЗР. I, 11 (1347).
XVII. Дѣвка—дѣвица Синон. сл.-р. 23.
XVIII. Радуй сѧ дѣв'ко Сионскаѧ! Пам. укр. м. II, 326 (Рк. Тесл.).
2. *Молода особа жіночої статі.*
XIV. О дѣвцѣ, которую замужъ выдадутъ Ак. ЗР. I, 15 (1347).
XV. Мужьчинькамъ до 15 лѣтъ, а дѣвцѣ до 12 лѣтъ, никому у правѣ не отповѣдати Ак. ЗР. I, 39 (1420).—А челяди дворноє што въ городѣ: три паробки, а чотыри жонки, а двѣ дѣвъцѣ Ак. ЮЗР. II, 110 (1480).
XVI. Помчаша красныя дѣвкы Половецкыя Сл. о п. Иг. 10.—Ісь услышавши тоє слово отповидѣль отцеви онои то дѣв'ки: не трощисѧ Єв. Пер. 43.—Никоторого паробка, а ни жоны, а ни дѣвки не застали Арх. ЮЗР. I, I, 19 (1570).—Хватаныя дѣвки вѣнчаєте Ак. ЗР. IV, 39 (1591).—А она небoрачка, будучи яко уцтивая дѣвка, часъ обачивши, съ тоє пивници утекла Арх. ЮЗР. I, I, 396 (1594).
XVII. (Иродъ) присѧглъ абовѣм' дати безчестной дѣвцѣ, о штобыколвек' просила Єв. Калл. 992.—Маючи з собою почет триста дѣвок всѣ в зброи Ал. Печ. 176.—Справа Левка Бабиченка жителя ншго Полтавского о забитю онимъ дѣвки наймички Кн. Мѣск. Полт. 30 (1693).—Мтка Іосифова... взыйшла на мур якъ молодая дѣвка Крон. Боб. 237-б.
XVIII. Але ви, дѣвчата, не сварѣтся на мнѣ, не буду я жадной брати, бо узявши дѣвку,

то як с туром ся турбовати Укр.-Р. Арх. IX, 67.—Вибралъ дань человѣческую молодиками и дѣвками, хлопцами и дѣвчатами Літ. Вел. II, 355.—Почала устне до Іосифа сама говорыти, безстудницею дѣв'кою наказовати, жебы то учинил волю єи Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).—О зъгвалтованню дѣвки и невѣсти Стат. 66.

3. *Дочка* (*незаміжня*).

XV. Король же не вдасть дѣвкы своєи Ростиславу Ип. 783 (1238).—Кроль влодиславъ наперед реченый ближший єсть к тому мѣсту... нижли тыи пани ѧдвига и єи дѣвка алжбѣта ЮРГр. № 38 (1404).—Была ль бы на то воля Божья, абы єси далъ за насъ дѣвку свою, абыхмо въ лѣпшой въ кровной пріязни и въ лѣпшомъ житьи были съ тобою Ак. ЗР. I, 134 (1493).

XVI. Єстлибы ку подобенству моєму дѣтя мнѣ такъ сына, або дѣвку, уродила, тогды тоє дѣтя мело быти от мене добре обрадовано Арх. ЮЗР. VIII, III, 21 (1570).—Маю я... дѣвку єє милости кнежну Катерину, ведле обычаю и закону нашого хрестиянского, въ стадло малъженскоє за себе взяти ib. 207 (1570).—(Тыє именя) в опеце ихъ мил. до летъ дѣвъки небожъчиковскоє панны Мари быти мають ib. VIII, IV, 78 (1578).

XVII. Рано тежъ Аггелове Лота зъ жоною и дѣвками выпровадили Літ. Рук. 14.

XVIII. (Христосъ) ожививъ дѣвку церковного члвѣка верховного Поуч. Няг. 108.—Іовъ... мавъ у себе сновъ сѣмъ а дѣвокъ тры Пам. укр. м. I, 264 (Рк. Тесл.).

4. *Наймичка, служниця.*

XVI. Тую бѣлую голову, которая у него дѣвкою служила, отъ трохъ лѣтъ самъ замужъ зъ дому своєго за подданого пана Циминского выдалъ Арх. ЮЗР. I, I, 418 (1594).

XVIII. Зажурилися почувши отъ дѣвки такоє слово, же В. М. зазле на мене маєшъ Марк. IV, 220 (Л. Маз.).

ДѢВОЙКА, ДѢВОЙЦА, ДѢВОНЬКА, *рж. Здрібн. від «дѣва»*.

XVII. Таліѳа куми: Дѣвице встани, дѣвойко взрости Бер. Лекс. 315.

XVIII. Святая дѣвойца, радуйся Укр.-Р. Арх. X, 409.—Смутно на сердцу, хвиля наступаєтъ, що тоя дѣвонька мене не кохаєтъ Пер. Мат. I, II, к. 10.

ДѢВОТСТВО, ДѢВОЦТВО, *рн. Див.* **Дѣвицтво.**

XVII. Анна... тылко сѣм лѣтъ жила з мужем своим од дѣвоцтва своєго Єв. Реш. 257.

XVIII. Дѣвоцтво ихъ, якъ трава, завяне Діал. Прозба, 412.—Хс Снъ бжий гди ся уродилъ с Пречитои, не нарушилъ єи дѣвотъства и чстоты Пам. укр. м. II, 120 (Рк. Тухл.).

ДѢВОЧИЙ, *прикм. Див.* **Дѣвичий.**

XVII. Недостатокъ дѣвочого народу Рук. Хрон. 138.

XVIII. Изѣвши паску, не стоимо о дѣвочу ласку Укр.-Р. Арх. IX, 69.

ДѢВЧА, *рн. Див.* **Дѣвка** 2.

XVIII. Вибралъ дань человѣческую молодиками, и дѣвками хлопцами и дѣвчатами Літ. Вел. II, 355.—Он ис тими дѣвчати буду розмовляти Укр.-Р. Арх. IX, 66.—Але ви, дѣвчата, несварѣтся на мнѣ, не буду я жаднои брати ib. 67.

ДѢВЧАТКО, *рн. Здрібн. від «дѣвча»*.

XVIII. Дѣвчаткам не чинѣте нѣчого Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).—Самыи хлопѧтка губѣте, а дѣвчатка зоставлѧйте ib. II, 139 (Рк. Тесл.).

ДѢВЧАЧИЙ, *прикм. Див.* **Дѣвичий.**

XVIII. Сорочка дѣвчача Арх. Вид. м.; реєстръ річей.

ДѢВЧИНА, *рж. Див.* **Дѣвка** 2.

XVII. Дѣтище: Дитѧ, хлопецъ, або дѣвчина Бер. Лекс. 40.—Юнота: Младенецъ, албо дѣвчина, панѧнка ib. 207.—Дѣвчина—юнота Синон. сл.-р. 23.—Жона... мѣла межи своими паненками одну дѣвчину сличную Жив. Св. 146.—Пришедши.... з дѣвчиною Настею дочкою своєю, оповѣдала кгвалтъ дочки своєй Кн. Мѣск. Полт. 32 (1693).—Дѣвчину родила Рук. Хрон. 51.

XVIII. Да скажижъ ти минѣ дѣвчино моя да якъ тебе зоветъ матуся твоя Рук. К. У. № 21, к. 7.—Не ходил до дѣвчини Тих. № 11, к. 13.

ДѢВЧИНКА, *рж. Здрібн. від «дѣвчина»*.

XVII. Очне становил дѣвчинку малую на ймя Марю, которой пойшло на пятий год Ак. Полт. Гор. Ур. I, 112 (1667).—Лотрове албо збойцы плѣниша дѣвчинку малую Крон. Боб. 123.

XVIII. Ой ихавъ козакъ з украини да надибавъ дѣвчинку при долинѣ Рук. К. У. № 21, к. 7.

ДѢВЧИНОЙКА, ДѢВЧИНОНКА, *рж. Див.* **Дѣвчинка.**

XVIII. Стой стой дѣвчинойко не лякайся Рук. К. У. № 21, к. 7.—Кличе козакъ дѣвчинонки Тих. № 11, к. 9-б.—Дѣвчинонько моє сердце... тяжко нудно мнѣ безъ тебе Пер. Мат. I, I, к. 219.

ДѢВЧИНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Дѣвичий.**

XVIII. Дано... на шнурокъ до дѣвчинского жупанка, да на гаплики до молодецкихъ 4 к. Дн. Хан. 42.

ДѢВЧИНЪ, *прикм. Див.* **Дѣвичинъ.**

XVII. Дѣвчина заплата од Івана за збавенє паненства: корова Прот. Полт. С. I, 21 (1674).

ДѢГОТЬ, *рм. Див.* **Деготь.**

XVIII. Тиква черепяна дѣгтю Реєстръ Өеодосія, 1.

ДѢДЕНЪ, *прикм. Що належить дідові.*

XV. Поиде кнѧже на столъ отенъ и дѣденъ Ип. 275 (1113).

ДѢДИЗНА, *рж. Спадки по дідові; спадщина.*

XVI. Мнѣ ся застала... третяя часть отчизны и дѣдизны моєє Ак. ЮЗР. I, 128 (1550).

XVII. Волно будеть пну Андрѣеви тимъ криломъ отцевскимъ ставомъ и садом дѣдизни моєй вѣчне владѣти Кн. Мѣск. Полт. 42 (1693).

XVIII. По смерты отцовь матокъ... дѣтей ихъ и потомковъ близких же от дѣдизни и спадковъ вислуги и всякого набутку не отдалят би Стат. 35.—Дочесніи достатки албо богатства... чрез дѣдизну посѣліи... самы зъ себе не суть анѣ злыми анѣ добрыми Науки парох. 114.

ДѢДИЗНЫЙ, *прикм. Спадковий по дідові.*

XVII. Продалем кгрунтъ мой дѣдизний Прот. Полт. С. II, 53 (1678).—Пріѣзджалъ... в пущу нашу и пасѣку вѣкуистую дѣдизную войсковую Эварн. Источн. I, 108 (1688).—Лѣсъ мой власний отчизний и дѣдизний... пустилемъ у вѣчность єго млсти пану Павлу Семеновичу Кн. Мѣск. Полт. 46 (1694).

XVIII. Призналъ ижъ онъ мѣючи в себе отчистій и дѣдизній кгрунтъ... продалъ Ак. Полуб. 33 (1711).—Я продалъ островъ свой отцевскій, албо рачей и дѣдизній, зо всѣми належитостми Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 2 (1718).

ДѢДИНА, ДѢДИНИНА, *рж. Див.* **Дѣдизна.**

XIV. Отчичи, а любо дѣдичи сѣдять въ чужей земли по службамъ, а оставляють намѣсники въ отчинѣ своєй, а любо у дѣдинѣ Ак. ЗР. I, 6 (1347).—Што въ тыхъ дѣдинъ у границяхъ, то все єсмо потвердили непорушно на вѣкъ слузѣ нашему вѣрному Ходкови Быбелскому и дѣтемъ єго Ак. ЮЗР. I, 1 (1361).—Продалъ пану Клюсови свою дѣдину ib.

XV. Лѣпши ми того смрть и съ дружиною на своєи отцинѣ и дѣдинѣ взѧти, нежели Курьской кнѧженьи Ип. 305 (1140).—Оставлѧємъ и оставили єсмо попа михаила и єго дѣти и єго щатки при церьвки свтго рожства бци у дѣдинѣ ЮРГр. № 47 (1415).—Што изе вѣка к тои дѣдининѣ прислушало со всѣмъ ис тѣмъ уздал росовои на вѣки вѣченыѣ ib. № 48 (1418).

XVI. Жадала насъ, абысми єй дали и призволили именъє, на йми Любчо, пана єє прадѣдину и дѣдину и отчизну по єє животє отъдати и записати прирожонымъ своимъ Арх. ЮЗР. VII, I, 37 (1590).

ДѢДИННЫЙ, *прикм.* (пол. dziedzinny). 1. *Див.* **Дѣдичный** 3.

XIV. Какъ борьздо жалоба станется дѣдинна, тогды судья, а любо подсудокъ, мають намъ сказать тую жалобу Ак. ЗР. I, 3 (1347).

2. *Див.* **Дѣдичный** 2.

XVI. Онъ къ брату нашому, щастноє памети Александру королю, єго милости, и къ намъ, яко къ паномъ дѣдиннымъ, цнотливѣ и накладнѣ ся оказалъ Ак. ЮЗР. I, 47 (1514).

ДѢДИСТВО, ДѢДИТСТВО, ДѢДИЦ(С)ТВО, *рн.* (пол. dziedzictwo). 1. *Спадкова власність, спадщина, спадок.*

XIV. Купилъ панъ петрашь дѣдицтво в анъны радивонъковоѣ ЮРГр. № 5 (1359).—Купилъ панъ петръ радцѣовьский дѣдицтво пнеколъть у шюлжичювь ib. № 6 (1366).

XVII. Достоаніє:... дѣдицьство, маєтност дѣтиннаѧ Бер. Лекс. 36.—Наслѣдіє: Дѣдицство, одѣдичене, спадокъ, отчизна ib. 88.—Дѣдицтво-отчество, достояні, наслѣдіє, жребій Синон. сл.-р. 23.—Ingregiens duas vias non habebit successus, то есть: «ходяй двома дорогами, не одержытъ дѣдицтва» Арх. ЮЗР. I, VII, 277 (1616).—Дякуймо Богу Отцу, который насъ годными учинилъ, абысмо были участниками дѣдицтва святыхъ въ свѣтлости Копист. Пал. 864.—Тыхъ, которыи дѣдицтво княженія Острогского приняли, такоєжъ въ нихъ ко благочестію всходнему и народови Россійскому рачь зрядити серце, яковоє предреченныи княжата мѣли ib. 1140.—Мѣсто и дѣдиство наше небесный єст Ієрслимъ Жит. Св. 41.

XVIII. Купилъ дѣдитство за долгъ на урядѣ записанноє Стат. 55-б.

2. *Власність; держава.*

XVI. Пришли погане в дѣдицтво Твоє, осквернили церковъ святую Твою Ист. о разб. Флор. соб. 472.

XVII. Пришли погане въ дѣдицтво твоє, заплюгавили церковъ святую твою Копист. Пал. 1023.—Видимо пана и потентата к намъ

приходячого и нас взываючого до дѣдицтва своего Рук. № 0.4°. 86, к. 95-б.

3. *Одержання в спадок.*

XVII. (Гдь) нбсного цр̃ства и отчизны дѣдицтва не отдалилъ О обр. 97.—Дѣдицство теды царства небесного... заховуеть Господь Богъ Копист. Пал. 813.—(Євглїе) оповѣдает... дѣдицтво нбсного царствїѧ и вызволенїе з вѣчныхъ пекелных мукъ Єв. Реш. 199.

4. *Спадковмцї.*

XVI. Тотъ напреднѣйшій знакъ (Хрыстосъ) вѣрному дѣдицству своему, по чомъ бы отъ другихъ невѣрныхъ познаватися мѣли, зоставилъ Ак. ЮЗР. I, 289 (1599).

ДѢДИЧИТИ, *дс.* (пол. dziedziczyć). *У спадку одержувати.*

XVI. Таковые съ тыми мужми своими чужоземцы въ тыхъ имѣньяхъ своихъ не мають дѣдичити Ак. ЮЗР. I, 98 (1538).

XVII. Въ долготу днїй щасливе дѣдичити будуть Копист. Пал. 1140.—Изжени Агарь исъ сином ея, бо не будет дѣдичити съ сыномъ м имъ Рук. Хрон. 17.

ДѢДИЧКА, *рж.* (пол. dziedziczka). *Спадкоємиця.*

XVII. Только коли трафится Руска богатая, альбо дѣдичка маетности, хотя бъ и еретичка, то позволяють своимъ таковую взяти Ак. ЗР. IV, 230 (1600—1605).—Княжъна Корецкая... дѣдичка добръ нижей описаныхъ Арх. ЮЗР. VI, I, 350 (1609).—Вы мене земных дочасных богатствъ дѣдичкою учинили на земли Гал. Кл. Раз. I, 165-б.

ДѢДИЧ(Ь)НЫЙ, *прикм.* (пол. dziedziczny). 1. *Що переходить у спадку від одного до другого, у спадку одержаний.*

XIV. На дѣдични имѣнїи жалобу чинить Ак. ЗР. I, 6 (1347).

XV. Имѣнїе дѣдичьно, которое жъ то у пѣнезехъ записують, у нѣкоторыхъ нашихъ сторонахъ держано до 15 лѣтъ Ак. ЗР. I, 39 (1420).

XVII. Дарую, записую и фундую добра мои власные дѣдичные Пам. КК. II, 387 (1615).—Грунта его власнїе дѣдичнїе Ак. Зем. 107 (1658).—Переяславль дѣдичное князство Изяслава Рук. Хрон. 449.

XVIII. Въ Королевскихъ, княжихъ и всякихъ дѣдичнихъ шляхецкихъ добрахъ Літ. Вел. II, 228.—Свои власнія кгрунти имѣютъ вѣчнїе, отческїе, дѣдичнїе ib. III, 44.—Поотсылалъ тѣ всѣ письма... з дѣдичнаго Княженія Королевскаго Величества Аглинскаго Марк. IV, 357 (Грам. Ор. 1721).—Въ дѣдичнихъ добрахъ покойнаго князя Яна Корибута Вишневецкаго Арх. ЮЗР. I, II, 113 (1765).

2. *Що спадково володіє, що володіє правом спадкоємства.*

XVI. Вбачивши есьмо вѣрную... службу... къ намъ, яко къ паномъ его дѣдичнымъ... пожаловали есьмо его Ак. ЮЗР. I, 43 (1510).—За... старосты Красноставского пана... дѣдичного на Злочевѣ Оп. ст. кн. 4 (1599).—Єремея Могила, воевода, Божїею милостїю дѣдичны земъ Молдавскихъ господаръ Ак. ЮЗР. I, 271 (1600).

XVII. Вандальскій дѣдичный король Ак. ЗР. V, 1 (1633).—Діар. Фил. 143.—Панъ дѣдичный Крон. Боб. (др.). 293.

3. *Що стосується до спадщини.*

XIV. Тогды судья тоѣ земли имѣеть судити при нашомъ дворѣ, о которыхъ коли жалобахъ великыих или малыхъ, а любо тежъ дѣдичныхъ Ак. ЗР. I, 3 (1347).

XV. Предъ которыми жъ то паны жалобы великыи дѣдичныи бывали жалованы Ак. ЗР. I, 40 (1420).

XVII. (Мечиславъ) дѣдичнымъ правомъ доходилъ Галича Копист. Пал. 1017.—Дѣдичным и натуралным правом от самых стобливыхъ его родителей сплынула стобливост Рад. Ог. 175.

ДѢДИЧ(Ь)СТВО, *рн.* 1. *Див.* **Дѣдиство** 1.

XIV. Тогды его имѣнїе, дѣдичьство, вынявши вѣно женское, имѣеть быти вѣчно на насъ узято Ак. ЗР. I, 19 (1347).—Хочеть ли самъ король заплатить за нь, а его дѣдичьство собѣ узѧти ЮРГр. № 3 (1352).—Купилъ... все дѣдичьство его за 200 гривенъ серебра ib. № 8 (1368).

XVII. Въ дѣдичьствѣ князя его милости пана воеводы Кіевского былъ священникъ Стефанъ Добрянскій Ак. ЗР. IV, 221 (1600—1605).

2. *Див.* **Дѣдицтво** 3.

XVII. Маючи обѣтницу от Ха Пна створителя своего о дѣдичствѣ живота вѣчного Црствїи нбсномъ Тр. П. М. 905.

ДѢДИЧЪ, *рм.* (пол. dziedzic). 1. *Спадкоємець.*

XVI. Наслѣдник, дѣдич Зиз. Лекс. 103.

XVII. Наслѣдник: Дѣдич', или отчич Бер. Лекс. 99.—Дѣдичь—наслѣдникъ Синон. сл.-р. 23.—Дѣтїе, повѣдаеть, збираю маетность, жебы не были убозства дѣдичми О сл. Дав. 31.—Потомок побожный наслѣдовца зосталесь и дѣдич острожный цнотъ их знаменитых Тит. 14 (Митура, 1618).—Снами Бжїими и дѣдичами вѣчного Црствїѧ ставаемсѧ ib. 215 (П. Мог. 1639).—Которого постановилъ дѣдичомъ над всѣмъ, през которого и вѣки створил Гол. П. М.

II, 376 (Кор. Н. 1645).—Наслѣдникомъ то єстъ дѣдичомъ по собѣ зоставляєть Сб. ЮР. 84 (1679).—А ты монаше, который єси дѣдичомъ працы оца твоєго першаго адама, мнѣмаєшъ же быс мѣлъ хлѣб ѣсти бес працы Домецк. 100.—Сновъ ихъ звано патрици тоєст отчичи албо дѣдичи Крон. Боб. 141-б.—Мой домовый справца Дамаскъ сынъ Єлеазаровъ по мнѣ будетъ дѣдичомъ Рук. Хрон. 15.

XVIII. Имѣю себѣ наслѣдніка и дѣдича Ал. Муз. № 488, к. 6-б.—Сину чортовскому, дѣдичовѣ пеке[льн]ому, потомковѣ люципера Літ. Вел. I, Прил. 3. — Въ друкарнѣ дѣдичовъ Криштофа Схендлы за привилеємъ Королевскимъ зостали видруковани конституціи ib. II, 451 .—Сынами зостаємъ Бжіими и дѣдичами єго небеснои хвалы Науки парох. 58.

2. *Володар; власник земельного маєтку.*

XIV. Рускоѣ земли господарь и дѣдичь вѣчныи землѧмъ тѣмъ ЮРГр. № 12 (1377).—Влодиславъ, Божеюо милостью король Польски, Литовьски и Рускій дѣдичь, и иныхъ многыхъ земль господарь Ак. ЗР. I, 22 (1388).—Мы панъ янъ дѣдичь тарнувъскии, староста рускии ЮРГр. № 23-а (1390).

XV. Галичькии же мужи срѣтоша єго с радостью великою, кнѧзѧ своєго и дѣдича Ип. 666 (1190).—Пан птръ влодковичь дѣдичь схарбиновскии староста галицкии ЮРГр. № 37 (1404).—Чинимы єго правымъ отчичемъ и дѣдичомъ тымъ городумъ ib. № 68 (1433).—Мы Александръ, зъ Божеє ласки велики князь Литовски, Руски, Жомойтски, панъ и дѣдичъ Ак. ЗР. I, 120 (1492).

XVI. То то єс дѣдичь под'мо забіймо єго а будемо мати дѣдицьство Єв. Пер. (рк.) 93.

XVII. Выгналъ зъ панства дѣдича, а власную єго отчизну отдалъ приходневи Копист. Пал. 760.—Кролевства Шведского найближшій дѣдичъ и пришлый король Діар. Фил. 69.—Арнольдъ... ґды сѧ того мѣста дѣдичемъ чинилъ, порвал єго злый духъ и в' озерѣ ведле монастыра утопилъ Гал. Каз. 138. — Демко, яко дѣдич своих власних добръ... по сѣно тоє, яко по своє власноє, послал Ак. Полт. Гор. Ур. I, 143 (1668).

XVIII. Александеръ Свѣстѣльницкий дѣдичь на Свѣстѣльникохъ Оп. ст. кн. 8 (1705).—Дѣдичъ тамошний ординатъ Замойский з войскомъ своимъ запершися явился готовимъ до отпору вочного королевѣ шведскому Вел. Сказ. 133.

ДѢДКО, *рн. Чорт, біс, дідько (в нар. демонології).*

XVI. И самъ дѣдко не упильнуєть! Ак. ЮЗР. II, 189 (1589).

XVII. Дѣдъ: Старец, умалителнѣ же, дѧдко, старчикъ, а не дѣдко, сице бо нѣцыи обыкоша діавола именовати Бер. Лекс. 39.—Діємонъ: Бѣсъ, чорт, дѣдко ib. 268.—Звадца—клеветникъ,... дѣдко Синон. сл.-р. 29.

XVIII. Не несет нехай дѣдко где людей рѣдко Клим. Прип. 234.—Вас дѣдько заберет до пекла Вірші Різдв. 143.—Коли жъ такъ, вже й іого дѣдко къ собѣ справивъ, бо коли бъ вѣнъ в небѣ був, небо бъ заплюгавивъ Довг. 109.—Дѣдко бъ твою сколовъ матѣръ Тих. № 11, к. 9-б.

ДѢДКОВЪ, *прикм. Чортів, бісів.*

XVIII. Уже я вчера постерѣгъ, що батко к дѣдковуй ненѣ дивитсѧ Клим. Прип. 249.

ДѢДНИНА, *рж. Див.* **Дѣдизна**.

XIV. Купилъ панъ петрашь дѣдицтво в анъны радивонъковоѣ дѣднину єє и вотнину што по нюи оць далъ ЮРГр. № 5 (1359).—Продалъ пану клюсови свою дѣднину ib. № 33 (1400).

XV. Уздали и отступили тоѣ дѣднины пану колѣ тако ѧко сами дьржали ЮРГр. № 40 (1409). — Записываємъ ись своєѣ отчины и дѣднины... десятину Ак. ЗР. I, 104 (1483).

ДѢДНЫЙ, *прикм. присв. від «дѣдъ», що належить дідові.*

XV. И живѧше Володимиръ по строєнью дѣдню и отню Ип. 112 (996).—Поможе Бъ Михалкови и Всеволоду на поганѣи дѣднѧ и отьнѧ млтва ib. 563 (1173).

XVI. Уже бо высокочисте изъ дѣдней славѣ Сл. о п. Иг. 34.

XVII. Великая же тетка глется сестра дѣдная или бабиная Тр. П. М. 373.

ДѢДОВЪ, *прикм. Див.* **Дѣдный**.

XVII. Родилъся сынъ Всеволодъ и нарекли єму имя дѣдово Юрій Крон. Соѳ. 189.

ДѢДУСЪ, ДѢДУСЬ, *рм. Здрібн. від «дѣдъ» 1 і 3.*

XVII. Кгрунтом... владѣлъ ... дѣдус мой Прот. Полт. С. II, 53 (1678).—Петро старий дѣдусъ ib. 184-б (1690).

XVIII. Небожчикъ дѣдусь мой Оп. ст. Млр. III, 15 (1712).—Отъ небожчика дѣдуся свого Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. I, 254 (1721).—Чи не знаєш ли ти дѣдусю мого брата Тих. № 11, к. 26-б.

ДѢДЧА, *рн. Чортеня, бісеня.*

XVIII. А того не зна, блазня, що из воза мѣхи пропалы, та вже сидит дѣдча собѣ тихо Довг. 109.

ДѢДЧИЙ, *прикм. Чортів, бісів.*

XVII. Мовили овчари на хлопця на дѣдчую матер ты тое казал Ак. Полт. Гор. Ур. I, 24 (1665).

XVIII. Дѣдчаѧ мати видала, щоб сова зайца имала Клим. Прип. 210.—Не вѣзме тебе дѣдча мати Интерм. Р. Хр. 65.—Щобъ другій памятавъ да и дѣдчои своеи дитинѣ заказавъ Довг. 98.

ДѢДЧИЦЯ, *рж. Чортиця.*

XVII. Навадница: Клеветница, двоесловница, звадница, дѣдчицѧ Бер. Лекс. 84.

ДѢДЪ, *рм.* 1. *Батько батьків або материн.*

XV. Поколѧ держали ихъ предкове, ихъ дѣдове, ихъ оци ЮРГр. № 43 (1411).

XVI. Дѣду и дядку их тое имѣнье Вишенки на вечность дано за службу ихъ Арх. ЮЗР. I, VI, 40 (1545).

XVII. Былъ... Єлифасовъ сынъ Амаликъ, который намовилъ дѣда своего Исава, абы скупивши войско, забилъ Іохова, брата своего Літ. Рук. 20.

XVIII. Іванъ Костюченко, козакъ и жилецъ з дѣда и отца села Лехновецъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 20 (1735).—Грицко Самсонъ зъ дѣда и отца ва село Строкову зайшлій Арх. Мот. 72 (1752).

2. *Предок.*

XVII. Повѣдаютъ люде старыи... которыи от Дѣдовъ и Прадѣдовъ чували Гал. Н. н. 132.

XVIII. Дѣти поволности имѣли, какъ дѣди и отци их Вел. Сказ. 98.

3. *Старий чоловік.*

XVII. Дѣдъ: Старец Бер. Лекс. 39.—Пѣшыи... мѣли Хоругов Зеленую, на которой былъ намаліованый Дѣдъ в Пантофлѧх Гал. М. Пр. 71.

XVIII. О старых дѣдахъ женящых сѧ Клим. Вірші, 87.—Щобъ я дѣда монастирского огородного Ѳеодора Бойка якимъ возможно способомъ прибылъ Арх. Вид. м.; манаст. справи (1737).

ДѢДЫЩЕ, *рм. Згруб. від «дѣдъ»* 3.

XVIII. Дѣдыщe інъ старый вымовляетъ: же господынѣ собѣ для худобы не маєть Клим. Вірші, 87.—Многіи... якъ старые дѣдыща хрыпаютъ ib. 150.

ДѢДЬКО, *рм. Див.* **Дѣдко**.

XVIII. Прирва по головам дѣдькам даст добра чоса и старшому анциболу утре добре носа Разг. Паст. 70.

ДѢДЬНИНА, *рж. Див.* **Дѣдизна**.

XV. Продалъ и уздал пьрьдъ нами пан колѣ далюевьском остаточную свою половину дѣдьнины ЮРГр. № 40 (1409).—Имаю посполную дѣдьнину перерослъ ib. № 57 (1424).

ДѢЄПИСЕЦЪ, *рм.* (пол. dziejopisca). *Хто пише історію, історик.*

XVI. Синодовымъ дѣєписцемъ, съ той мѣры, же синоду Берестейского дѣя писати поднялся, а индѣ и простымъ дѣєписцемъ въ той отповѣди нашой называемъ Хр. Фил. Апокр. 1016.

ДѢЄПИСЦЕВЪ, *прикм. Що належить, стосується до «дѣєписца».*

XVI. Вмѣсто того, абыся было мѣло на дѣєписцеву повѣсть... отповѣдати, то ся цѣлый вписалъ шкриптъ Хр. Фил. Апокр. 1017.

ДѢЄПИСЪ, *рм.* (пол. dziejopis). *Див.* **Дѣєписецъ**.

XVI. Яко дѣєписъ свою Рымскую, такъ мы свою Греческую вѣру—добрую а надъ иншіи лѣпшую быти розумѣемо Хр. Фил. Апокр. 1096.

XVII. Все што той дѣєписъ пописалъ кламство быти оповѣдивши... пилно всѣхъ остерегаемъ Гол. П. М. I, 280 (Гр. Бор. 1626).

ДѢЖА, *рж.* (нім. Dose). *Начиння учиняти й місити тісто.*

XVII. Чорти... дѣжи з квасом хлѣбовым перевертали Жив. Св. 164-б. —Мал квасъ всю дѣжу квасить Кн. о Вѣрѣ, 258.

XVIII. Дѣж пѣкных... 2 Арх. Вид. м.; екон. спр. (1755).—Повелѣнно... в хлѣбню посадить и тамъ полѣна рубать и дѣжу мисить Автоб. Свящ. 332.—Дѣжу мѣсила Діал. Проза. 408.

ДѢЖЕЧКА, *рж. Здрібн. від «дѣжка».*

XVII. Мед в Максимихи купил за таляр дѣжечку Ак. Полт. Гор. Ур. I, 10 (1664).—Покрала... дѣжечку сира Прот. Полт. С. I, 79 (1689).

XVIII. Налить оніе дынѣ горячою ситою въ дѣжечки Разн. Марц. 639.

ДѢЖКА, *рж. Невелика діжа.*

XVI. Ренкови Пиршукови (козаки) взяли: сокѣру, сыра дѣжку Арх. ЮЗР. III, I, 88 (1596).

XVII. Делва: Кадь, стаговъ, фаска, бочка, или дѣжка Бер. Лекс. 33.—Муки житной повъ дѣжци горѣлой Ак. Полт. Гор. Ур. I, 132 (1668).—Тіе люде набивши двѣ дѣжки меду, у дворъ отвезли Дмитрашковѣ Арх. Мот. 132 (1688).

XVIII. Деревяний посудокъ, бочки, кадовбы, дѣжки и прочая Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 73 (1722).—Меду... две дѣжки Мат. для общ. б. 87 (1752).—Рижковъ двѣ дѣжки Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ДѢЖМА, *рж.* (угр. dézsma). *Див.* **Десятина** 3.

XVIII. Такожъ симъ способомъ и дѣжма возити сѧ повина Урб. 54.

ДѢЖЧИНА, *рж. Див.* **Дѣжка.**

XVII. Дѣжчина меду Оп. ст. кн. 5.

ДѢИ, *рж.* (пол. dzieje). 1. *Події, історія.*

XVII. Пойдѣможъ еще до Дѣiовъ Сvнодальныхъ Кн. о Вѣрѣ, 275.—Описанье абовѣмъ тое не есть зъ дѣй соборовыхъ власне выбраное, але толко для памяти зреєстрованое Копист. Пал. 532.—Цезаръ Баронѣй вступуючи до Рочныхъ дѣевъ, пишетъ о Месіи Правдивомъ Гал. М. Пр. 7-б.—Хочешъ навикнути и зрозумѣти з писма дѣевъ и наукъ стародавнихъ лѣтъ... прочти тилко сию книгу Пер. иссл. и мат. 107.—О ней писалъ Никаноръ, поета грецкіи, которiи великого Александра дѣи писал Рук. № 202, к. 181.—Книги дѣевъ розмаитыхъ Рук. Хрон. 33.

2. *Дії, учинки, діяльність.*

XVII. Дѣѧнiѧ: Справы, дѣи Бер. Лекс. 39.—Соборъ той въ чотирохъ своихъ сессiахъ и акцiахъ, то есть засѣданяхъ и дѣяхъ, особливе вырокъ патрiархи Мины и вырокъ собору на той часъ зъ нимъ будучого свѣдчатъ Копист. Пал. 639.—Книги... дѣи кролювъ описуютъ Кн. Рож. 70.—Что будеш творити егда будет бог испитовати... дѣи, слова и помышления твоя Єв. Реш. 445.

Дѣи апостольскии, *анонімна книга «Нового заповіту» про діяльність учнів леґендарного Христа.*

XVI. Читаемо в дѣѧхъ апльскихъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 26.

XVII. Ажъ до Зестѧ Дха Всестого Сщенныи Дѣи Аплкiи читаны бываютъ Тр. постн. 149.—О томъ много есть прикладовъ въ писмѣ стомъ: а найпервѣй въ Дѣяхъ Аплскихъ Гол. П. М. II. 420 (Кор. Н. 1645).

ДѢИВАТИСЯ, *дс. Многоразова форма від «дѣятися».*

XV. И въ томъ ся имъ великiе шкоды и продажи дѣивали Ак. ЗР. I, 171 (1497).

ДѢИСУСЪ, *рм. Див.* **Деисусъ.**

XV. Бѧшеть же и сѣнь златомь оукрашена от вѣрха и до дѣисуса Ип. 582 (1175).

ДѢIОПИСЪ, *рм. Див.* **Дѣєписъ.**

XVIII. Зъ якимъ засъ трiумфомъ Принцъ Владиславъ... былъ встрѣчанъ и у Краковъ провaженъ, тое оставляю Полскимъ дѣiописамъ Лiт. Вел. I, Прил. 36.

ДѢЙ, *част. Див.* **Дѣ.**

XV. Реч бо дѣи Игорь: помѧнухъ азъ грѣхы своя Ип. 643 (1185).—Не дѣй будеть такъ, какъ и было издавна Ак. ЗР. I, 79 (1460).

ДѢЙМО, *рн. Дія, учинок.*

XVII. Всѣ дѣйма Терлецкого вырозумѣлъ Копист. Пал. 1060.—Нехай мѧ жаденъ в том не посужает, же о военных дѣймах нешто наткну Тит. 72 (Копист. 1623).

ДѢЙСТВО, *рн. Дія, чин, діяльність.*

XV. Бѣсовьское наущение и дѣиство Ип. 164 (1071).

XVI. Преслушникъ... праздный да будетъ всего священическагo дѣйства и чину Ак. ЗР. IV, 7 (1588).—Калугеры... ростѣганье владности въ дѣйствахъ церковныхъ чинятъ, литоргисаючи ib. 27 (1589).—От святителского дѣйства отлучили есмо его Арх. ЮЗР. I, X, 103 (1594).

XVII. Дѣйство, дѣла чиста, штучность, умѣетность Бер. Лекс. 65.—На подобенство роспаленого желѣза, которое и желѣзомъ трваетъ и огня показуетъ дѣйство Арх. ЮЗР. I, VIII, 238 (Кн. о Вѣрѣ).—Сынъ Божiй мѣлъ одну волю и одно дѣйство по втѣленю своемъ Копист. Пал. 612.—Исчищенiемъ сiестъ полерованiемъ черезъ дѣйство огня Тр. П. М. 236.—Сщенници должни сут сей древнiй стый обычай обновити и в дѣйство привести ib. 542.—Єдно и нерозділное трохъ Персонъ Бзских дѣйство Гал. Кл. Раз. I, 127-б.—Уважъ дивные дѣйства кротости, которыхъ гдѣ нисъ iисъ хртосъ уживалъ Домецк. 128.—Благодатiю бжiею и дѣйством стаго дха Львв. Пал. 27.—Чудныи Бозкiи дѣйства твои Транкв. П. Мн. 45.

XVIII. Токмо вси иши дѣйства самому Бгу вѣстны Клим. Вiршi, 93.—Объ оних прикажчика Константинова продерзостяхъ и злихъ дѣйствахъ учинено надлежащую по жалобахъ сатисфакцiю Журн. Дан. Апост. 46.—Божiею помощiю и всѣми небесними (силами) и дѣйствомъ стаго Зосима Заг. 204.

ДѢЙСТВОВАТИ, *дс. Діяти, чинити.*

XVI. Ги ты розумѣеш, мое хотѣти, а твое дѣйствовати Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 3.

XVII. Цноты не могутъ взѧти сылы а дѣйствовати когда розумъ естъ возмущенный Домецк. 70.—Ни чары, ни справы диаволские не могли дѣйствовати Крон. Боб. 98.

ДѢЙЦА, -ЦЯ, *рм. Хто зробив, учинив що, виконавець.*

XVI. Скрынь не лупалъ, грошей, серебра и перелъ не бралъ, а ни о томъ ведаетъ, и того не есть дѣйцою Кн. Гродск. Луцк. 217 (1573).

XVII. Я-мъ твоей шкодѣ и утратѣ не дѣйца Ак. Полт. Гор. Ур. I, 130 (1668).—Доведу ему того, же онъ тому дѣйца ест Прот. Полт. С. I, 52 (1688).—Повидаемо, що винъ власный

тому есть дѣйця Ак. Полт. С. (КС. LXXII) 392.

ДѢЛАНИЦА, *рж. Див.* **Дѣлница.**

XVIII. Дѣланицѣ въ степу, поля пахотного, на три днѣ Арх. Мот. 74 (1752).

ДѢЛАНЬЕ, *рн.* 1. *Чинність, вплив.*

XVII. Дхови стому тое уформоване и дѣлане Тѣла Хвого приписано Гал. М. Пр. 82-б.

2. *Робота, виріб, вироблення.*

XVII. Жебы з Бисеров были кшталтные Брамы, треба абы вперед досвѣдчило и выполеровало ихъ дѣланіе ремесничее Рад. Ог. 312.

XVIII. Рострухавчикъ сребреный, высоченкий, московского дѣланя Быт. млр. обст. 343.

ДѢЛАТЕЛЬ, *рм.* (ц. сл.). *Робітник, працівник, виробник.*

XV. Придаемъ въ моцъ войтовскую вси горѣлого вина дѣлатели и тежъ продавцы Ак. ЗР. I, 180 (1498).

XVII. Стережѣтеся от злыхъ дѣлателій О обр. 181.—Дѣлателѣ въ томъ виноградѣ были царѣ Гал. Кл. Раз. 29.—Кождому дѣлателеви належит слушнаа нагорода Рад. Він. 221.

ДѢЛАТЕЛЬНЫЙ, *прикм. Що постав як наслідок чийого учинку, учинковий.*

XVIII. Или будетъ первородный грѣхъ яко в' малыхъ отрочатехъ, либо и дѣлателный учинковый, яко в' дорослыхъ не окрещенныхъ Поуч. о сакр. 3.

ДѢЛАТИ, *дс.* 1. *Чинити, робити.*

XVII. Бгъ... семого дня отпочинулъ, южъ не дѣлалъ болшъ Гал. Кл. Раз. 459.—Молитися и побожне дѣлати... возбраняетъ Лѣств. 25.

XVIII. Якую... дѣлали правду, таковую би от бога в своихъ замислах и хотѣніяхъ получили милость Вел. Сказ. 22. — Городъ... самое войско козацкое дѣлало, и якъ належало здѣлало и крѣпко уфортифѣковало, а войско Неплюево не дѣлало Літ. Вел. III, 61.—На щож маю на семъ свѣтѣ працовати, муровати... сѣяти, иное дѣло свѣтовое дѣлати Пам. укр. м. IV, 308 (Рк. Тесл.).—Орди, ставши кошемъ на Расавѣ, въ переяславской сотнѣ многіе шкоды в людяхъ дѣлали Кр. оп. Млр. 282.

2. *Виробляти, робити з чого.*

XV. А си бзи что сдѣлаша, сами дѣлани суть Ип. 70 (983).

Дѣлати землю, ниву, *обробляти, орати землю, ниву.*

XV. Вси ваши городи передашася мнѣ и ялися по дань и дѣлають нивы своя и землю свою Ип. 47 (946).

XVIII. Адамъ... от того часу землю дѣлаетъ Сл. о збур. п. 144.—Ему показалъ и научилъ дѣлати землю Пам. укр. м. II, 186 (Рк. Тухл.).

ДѢЛБА, *рж. Поділ, розділ.*

XVIII. И будетъ тамъ дѣлба праведнымъ выдъ грѣшныхъ Поуч. Няг. 9.—Дѣлба равна между разними персонами Стат. 135-б.

ДѢЛИВАТИ, *дс. Многоразова форма від «дѣлити»* 2.

XVI. Всякій добытокъ тыи люди межи себе на полѣ дѣливали Ак. ЮЗР. I, 49 (1516).

ДѢЛИТИ, *дс.* 1. *Відділяти, відмежовувати.*

XV. Межи тыхъ рѣка колочинъ дѣлить ЮРГр. № 68 (1433).

2. *Розкладати, поділяти на частини.*

XVI. Нъ часто врани граяхуть, трупіа себѣ дѣляче Сл. о п. Иг. 17.

ДѢЛИТИСЯ, *дс.* 1. *Поділятися на частини.*

XVII. Дѣлитися не могучій—несѣкомый, нераздѣлный Синон. сл.-р. 23.—Црковъ на двѣ части дѣлится Гал. Кл. Раз. 33.—(Пасѣка) на три части дѣлится Прот. Полт. С. II, 97-б (1682).—(Офѣра) тежъ на двое дѣлилас Літ. Рук. 40.

2. *Поділяти поміж собою.*

XVI. Часть на мене перешла, коли есмо дѣлилися з братомъ своим Арх. ЮЗР. I, VI, 10 (1507).

XVIII. Материзнею братия зъ сестрами равно дѣлилися бъ Стат. 35.

3. *Відрізнятися, різнитися в чому.*

XVII. Чим ся тая тайна от инших дѣлит? Гол. П. М. II, 220 (Муст. 1642).—В чимъ ся Іерей от Епископа дѣлитъ? ib. 225.—Іерей есть ровнымъ епископови, але дѣлится тымъ; иж Іерей посвятити другаго Іерея неможетъ Шумл. Зерц. 22.

ДѢЛИЦІЯ, *рж. Див.* **Делиція.**

XVII. Дѣлиций заживаю—гобзую, пресыщаюсь Синон. сл.-р. 23.

ДѢЛІЯ, *рж. Див.* **Делія.**

XVI. Взято и пограблено дѣлию мою бурнатную, кгранатовую, кунами подшитую, которая коштовала осмъдесятъ золотыхъ Полскихъ Арх. ЮЗР. I, I, 231 (1586).

ДѢЛКО, *рн. Здрібн. від «дѣло».*

XVII. Заразъ у Турковъ полныи гарматки отняли... але уходячи назадъ, тые дѣлка покинули Крон. Боб. (др.) 288.

ДѢЛНЕ, *присл.* (пол. dzielnie). *Уміло, відважно, завзято.*

XVII. Дѣлне справую—мужаюсь, храбрствую Синон. сл.-р. 23.—На за-порогахъ живучіи козаки.... на всѣхъ выправахъ военныхъ кролей Полскихъ дѣлне, мужне и преважне ся ставятъ Копист. Пал. 1110.—Ака-

кій права и привилеєвъ своихъ патріаршихъ чуле и дѣлне почалъ заживати ib. 1178.

ДѢЛНИЦА, -ЦЯ, *рж. Частка, частина, пайка; уділ; частина посілости, належної за розділом, дільниця.*

XIV. О дѣтехъ, которымь матка умреть, а они просять отъ отца дѣлницы, докуль другую жену пойметь Ак. ЗР. I, 13 (1347).—Поєдналисѧ о села вшитка о дѣлницю ЮРГр. № 28 (1393).

XV. А на чіей дѣлници щькода ся станеть, конь ся образить, ногу изломить: тому платити Ак. ЗР. I, 83 (1468).—Записую и вѣную женѣ моєи.... на тых двух дѣлницах отчизны моєѣ, которых же єсми єи не записал, двѣ тисячи золотых угорскихъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 4 (1487).—Билъ намъ чоломъ, абыхмо єму тую половину Трубецка, отца єго дѣлницу, потвердили нашымъ листомъ Ак. ЗР. I, 149 (1495).

XVI. Чія дѣлница мосту будетъ цѣла, на томъ бы ничого не бралъ Ак. ЗР. I, 362 (1505).—Єстли будетъ братовъ пять або шесть, нѣдѣленыхъ на имѣньи, а єстьли который зъ нихъ зраду вчинитъ: тогды дѣлницу имѣнья, што мѣло на него прійти, тратитъ ib. II, 62 (1509).—Далъ єсми и записалъ къ церкви ... селце у своєй отчизнѣ, што ся мнѣ достало на мою дѣлницу ib. III, 231 (1578).

XVII. Лука стый... описует... дѣлницы црства оного Двдового Кроон. Боб. 191.

XVIII. (Козаки хотѣли) вьскорѣ опредѣленнии свои дѣлницѣ ку прислузѣ своєй же совершить Об. Черн. 119. — Єсли би прорва учинилась... отъ чиєго своєя дѣлници недосмотру, то оную прорву тѣ селяне.... укрѣпляти имѣютъ Права, 533.

ДѢЛНОСТЬ, *рн.* (пол. dzielność). *Здатність до діяльности, енергійність; відважність, завзятість; відважний учинок.*

XVI. Юрей Струсъ за такиє свои цноты и дѣлности вышеописаные хуть и склонность нашу позналъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 289 (1599).—Чуйности, дѣлности и потужности обороны ихъ противъ єретикомъ—свѣдкомъ єсть самъ тотъ скутокъ Хр. Фил. Апокр. 1662.

XVII. Дѣйство: Дѣлность Бер. Лекс. 39.—Мужнымъ тежъ и валечнымъ былъ той народъ и славнымъ рицерскою дѣлностію єще за часу войны Троянской Копист. Пал. 1103.—Аза жъ не славными были продкове вашой княжой милости дѣялностями рицерскими в коронѣ польской Літ. Густ. м. 41.—Гетман Петръ Конашевич... справъ рицерских' дѣлностю всюди слыдъ Тит. 39 (Сак. 1622).—Азажъ не по всѣхъ сторонахъ плынула слава мужества єго (Корыбута) и дѣлности рыцерской Ак. ЗР. IV, 528 (1631).—Годна єсть вашой милости пріятеля моєго одважноѣ дѣлности прислуга особливоѣ похвалы ib. V, 134 (1674). — И мы єго, пана Мовчана, знаючи быти у войску Запорожскомъ заслужоного, годного и до дѣлностей рыцарскихъ способного мужа, цале на томъ старшинствѣ потвержаємъ Млр. Род. III, 560 (1678).—Єретикове толко одну волю и дѣлност в хрстѣ гсди ншем признавали Жит. Св. 603.—Далъ Славеномъ привилей... за ихъ славныи дѣлности и працы Крон. Соө. 3.—Былѣ той Галъ великой надѣи въ дѣлности и цнотахъ своихъ Рук. Хрон. 281.

XVIII. Кто можетъ возбранити дѣлности воинственнои и уменшити отваги рицерскои Вел. Сказ. 51.—Знаємъ добрихъ молодцовъ, и въ дѣлностехъ войсковихъ тилко не въ заслугахъ покойному отцу твоєму Хмелницкому ровнихъ Літ. Вел. II, 34.—О древнихъ дѣлностехъ и рицерствахъ войска Запорозского писалъ таковій листь свой ib. 378.

ДѢЛНЫЙ, *прикм.* (пол. dzielny). 1. *Здатний до діяльности, до роботи, енергійний; відважний, завзятий.*

XVI. Записываю на великаго светого Николу Пустынского по своємъ животѣ данника своєго отчинного, дѣлнаго Арх. ЮЗР. VI, I, 6 (1514).

XVII. Дѣлный—шумный, юношескій Синон. сл.-р. 23.—Криспъ... былъ... до справъ вшелякихъ дѣлный Крон. Боб. 274.—Өома... мужным дѣлным и противко неприятелем великим был наездником Жит. Св. 503-б.

XVIII. Дѣлному мужевѣ муровъ не треба, онъ самъ муромъ и валомъ єсть Літ. Вел. IV, 198 (Діар. Ок.).

2. *Робітний.*

XVIII. Досталноє можетъ одискатись и послѣжды, ижъ бы людемъ иле подъ сєє время дѣлноє зъ трудностію не было Журн. Дан. Апост. 72.

I. **ДѢЛО**, *рн.* 1. *Чин, учинок.*

XIV. Уздати комуждо противу дѣломь єго ЮРГр. № 4 (1350).

XV. Они жє словомъ суще по нихъ, а дѣломъ суще далече Ип. 599 (1175).—Не имаємъ тыхъ мимошодшихъ дѣлъ и мерзачокъ поминати на вѣки ЮРГр. № 92 (1458).—Который (муж) храборъ добрая дѣла багатырьскаѧ вдѣлаєт Чет. 1489 р. к. 39.

XVII. Не сподѣваємся, жебы за такимъ ихъ дѣломъ могъ быти миръ межи нами Пам. КК. I, 254 (1648). — Василій стый, коли

что учил словы; тое завше потвержалъ дѣлы Рад. Ог. 799.—Єдин другому.... не чинилъ переваловъ як в словехъ ... такъ и в дѣлѣ на здоровя Прот. Полт. С. II, 284 (1697).—Зважтежъ добріє дѣла и злиє на шалѣ Суд Бож. 300.

XVIII. За початкомъ дѣло становится Клим. Прип. 214.—Тут словом а тут дѣломъ ib. 246.—(Поляки) тилко одно въ мислѣ и в дѣлѣ имѣли, чтобъ допастися коня и куда очима стоить бѣгти Літ. Вел. IV, 28 (Пов. 1728).—Діяволъ єст ненавистникъ доброму дѣлу Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

2. *Робота, праця, зайняття.*

XVII. Кролевское дѣло єс, нетылко собѣ кроловати усмотровати, але и на подданых мѣти взглядъ Тест. Вас. 43.—Моєго окаяньства въ дѣлѣ сем трудившагося въ млтвах ха ради прошу не препоминай Єв. Реш. 3.—Мріа... дает брашна дому и дѣла рабынямъ Рад. Ог. 420.—З якого города и якое єст дѣло твое и житіе Прот. Полт. С. I, 215 (1699).

XVIII. Єсли покажется тебѣ в семъ дѣлѣ моємъ що подзорное и неправедное, то може и так єст Вел. Сказ. 4.—Той убо на дѣло свое вставши... увидѣлъ несподѣванних людей Літ. Вел. II, 360.—На щож маю на семъ свѣтѣ працовати, муровати, будовати, книги друковати, писати, орати, сѣяти, иное дѣло свѣтовое дѣлати Пам. укр. м. IV, 308 (Рк. Тесл.).

3. *Справа, річ.*

XIV. Доконалося тое дѣло у годѣ лучици ЮРГр. № 20 (1388).

XV. При томъ были послы съ Львова, што съ нами сесе дѣло доконали Ак. ЗР. I, 32 (1407).—Обиднымъ дѣломъ уложили есмо рокъ: которыи будуть вчынилися отъ великого князя Витовтовы смерти до сихъ мѣстъ, тымъ дѣломъ на обѣ сторонѣ судъ и справу учынити ib. 51 (1440).

XVI. Єго милость пожаловалъ, тому нашому монастыру на тые вышеписаные вси дѣла листы свои далъ Ак. ЮЗР. I, 41 (1509).—З росказання господара нашого короля... смотрели есмо того дѣла Арх. ЮЗР. I, VI, 38 (1545).—А было бы тобе которое дѣло, и ты бы ся в томъ з ними правомъ обходилъ конечно ib. 73 (1581).

XVIII. Росповѣли єму вшит'ко якъ и зачимъ ходитъ, по якому дѣлу Ал. Тиш. 38.—У суда полкового и магистратового обополного переясловского, пред нами ниже именованими, размотровано заводное дѣло Татияни Довгой Сб. мат. Лѣвоб. Укр. 12 (1730).—Кметѣ лышинь у тыхъ дѣлахъ буде слободно карати, у котрихъ право каже Урб. 66.

Дѣло мати, мѣти до, *мати відношення до чого.*

XVII. До всѣхъ єго грунтов... тож дворов єго шинковних, в Новгородку лежачих, жадного ни в чомъ не мѣлъ дѣла і не інтересовался Унів. Статод. 173 (1698).

XVIII. А що стороны данѣ мовиш, мы до того дѣла не маєм. Волно то нашему господареви дати и не дати Ал. Тиш. 37.

4. *Річ.*

XV. Си слышавъ Володимиръ плюну на землю рекъ не чисто єс дѣло Ип. 74 (986).

XVII. З ничого.... той свѣтъ сътанулъ, дивное дѣло Крон. Боб. 1.

XVIII. Видѣлем чудное и дивное дѣло. Як бы вышло из моря сѣм коров яловых Пам. укр. м. I, 165 (Рк. Тесл.).—Горе мнѣ окаянному, що ми на свѣтѣ нѣхто не розвѣвъ, иж то єс такое дѣло, а я о том не знавъ ib. III, 123 (Рк. Тесл.).

5. *Труд, чин.*

XVI. А ты буй Романе и Мстиславе! храбрая мысль носить васъ умъ на дѣло. Высоко плаваеши на дѣло въ буєсти Сл. о п. Иг. 31.

6. *Виріб, робливо.*

XVIII. Унѣверсалъ.... о мѣдних старого дѣла копѣйках Кн. Нос. 9.

7. *Робота, уміліість, майстерство.*

XVII. Полубанокъ верхний можетъ быти для оздобы деревяного дѣла Лист. Самойл. 79 (1686). — Заслона... гафтарским дѣломъ роблена Крон. Боб. 48.—Напомнилемъ єго.... умѣния... дѣлати.... каменное дѣло ib. 49.

II. **ДѢЛО,** *рн.* (пол. działo). *Огнепальна зброя великого калібру: гармата, мортира тощо.*

XVI. Сторожа ихъ на око видѣла войско великое Татаръ зъ дѣлы и зъ гаковницами перевозячися на сюю сторону Днѣпра Ак. ЮЗР. I, 87 (1538).—Стрелбы, тоест дѣла, гаковницы, полугаковницы, ручницы Арх. ЮЗР. VIII, IV, 125 (1571).

XVII. Великій князь.... зъ дѣлъ стрелялъ Сб. лѣт. 75 (Кіев. лѣт.).—Дѣлъ що найболшихъ три взяли Літ. Льв. 241. — Кто єго (Лвовъ) оборонилъ в' облеженю от навалностей непріятелскихъ? чы муры оказалыи? нѣ, чы валы высокіи? нѣ, чы дѣла бурячыи? Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.—Турки боронячи мѣста выстрелили з дѣла шротами Гал. Н. н. 117.—Дѣлъ стрѣляніе Транкв. П. Мн. 3.—Казалъ зъ дѣлъ, гаковницъ и ручноი стрелби стреляти Крон. Боб. (др.) 278.—Року 1378 стрелбу огромную страшливую, котрую зовутъ дѣлами,

ѣ инъ нѣмецъ въ Венеціи вымыслилъ зъ спижи и мѣди Рук. Хрон. 475.

XVIII. (Хм.) пошолъ на проломъ, стрѣляючи зъ дѣлъ и ручнои стрелбы безъ престанку Літ. Черн. 80.

На дѣла привести, *поставити проти гармати.*

XVII. (Волохамъ) Турки уступити зразу мусѣли, хотячи ихъ на дѣла привести Крон. Боб. 287.

ДѢЛОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Дилованьє.**

XVII. Дѣлованя коло монастира Літ. Мг. м. 72.

ДѢЛОВЫЙ, *прикм.* (пол. działowy). *Прикметник від* II *«дѣло».*

XVIII. Коли би єще рохи облѣпив смолою, не пробила би дѣловая куля Укр.-Р. Арх. IX, 53.

ДѢЛСКЫЙ, *прикм.*—**вамъ** (дѣл— гірський кряж, уг. vám-податок). *Податок натурою з виноградників* (Петров).

XVIII. А ежели бы Вино сѧ Даѧкъ не вродило правда што и тогды кмѣт' повиненъ дѣлскій Вамъ дати таковъ мировъ, якъ коли сѧ вродитъ Урб. 60.

ДѢЛЧИЙ, *прикм.* 1. *Що стосується до поділу власности.*

XVI. Въ листѣхъ дѣлчихъ меновитѣ тая волость ку Красилову описана была Ак. ЮЗР. I, 122 (1546).—Въ справы граничные, дѣлчіє и иншіє тымъ подобныє новымъ ся способомъ втручаютъ Хр. Фил. Апокр. 1720.

XVIII. Дѣлчіє реєстри С. і Р. 5-б.—Дѣлчиє реєстра, какиє быт јмѣют тамож пункт 1, Стат. 135-б.

2. (*Як реч.*). *Хто переводить поділ власности.*

XVI. Дѣлчим и єдъначом нашим двѣсте копъ грошей Арх. ЮЗР. VIII, IV, 147 (1543).—Кто мѧ поставилъ судією, або дѣлчимъ над вами Єв. Пер. 52.

ДѢЛЪ, *рм.* 1. *Розділ, поділ.*

XV. И который брат хотѣлбы от нас тот дѣл порушити Arch. Sang. I, 55 (1463).

XVI. Тотъ дѣл нашъ хотели чимколвек нарушити або расторгнути Арх. ЮЗР. VIII, IV, 147 (1545).

2. *Жереб, поділ жеребкуванням?*

XVII. Благословеніємъ отцевскимъ и жребіємъ или дѣломъ Симови старшему всходніи краины...пришли въ державу Копист.Пал. 1102.

3. *Частка, пайка.*

XVI. Вы не хочете єму въ той земли Ганевицкой дѣлу ровного дати Ак. ЮЗР. I, 49 (1516).—Швакгры єє, безъ жадного дѣлу, але моцно, розобравши сами на себе, делницу єє держать, а єй, яко во властной отчизне єє, ровного дѣлу дати и поступити не хочутъ Арх. ЮЗР. I, I, 110—111 (1579).

XVII. Участіє: Учасництво, дѣл' Бер. Лекс. 184.—Дѣлъ—участіє, дѣлъ Синон. сл.-р. 23.—Потомки Іосифовы почали мовити, же малый дѣлъ на нихъ припалъ Рук. Хрон. 64.

Въ ровный дѣлъ, на ровный дѣлъ, *нарівно, рівно.*

XVII. С части моєй сиротом вышей менованымъ, сестреницом, и вънучъце моєй в ровный дѣлъ назънначаю Арх. ЮЗР. I, VI, 626 (1631).—Мѣєт то слушне и правдиве, ведле боязни бжой, на ровний дѣлъ делено бити Ак. Полт. Гор. Ур. II, 52 (1669).—В ровній дѣлъ на двѣ части Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. VIII, 79 (1699).—Двдъ... припустилъ ихъ до здобычи въ ровный дѣлъ Крон. Боб. 98-б.—Казалъ тежъ Гдь Богъ корысти роздѣлити въ ровный дѣлъ Рук. Хрон. 60.

4. *Частина краю, що становить певну окрему цілість.*

XVI. Ирод быль паном четвертого дѣлу краины галилейскои Єв. Пер. 30.

ДѢЛЫВАТИ, *дс. Многоразова форма від «дѣлати»* 1.

XV. Первшымъ владыкамъ кривды дѣлывали и въ ихъ дѣла духовныи ся вступовали Ак. ЗР. I, 143 (1494).

ДѢЛЬБА, *рж. Див.* **Дѣлба.**

XVIII. Обы сѧ ниѧкей дѣльбы кривда не стала Урб. 61.

ДѢЛЬНИЦА, *рж. Див.* **Дѣлница.**

XIV. Мы уставляємъ своєю радою, абы дѣти не брали дѣльницы отъ отца, покуль другую жону поиметъ Ак. ЗР. I, 13 (1347).

XV. Коли другую жену пойметъ, имѣетъ дѣтемъ тымъ отчины дѣльницу наречи Ак. ЗР. I, 39 (1420).—Никоторому з ны не въступатися нивчию дѣльницу Arch. Sang. 55 (1463).

ДѢЛЬНЫЙ, *прикм. Див.* **Дѣлный.**

XVII. О Архієрею Великій значный, яко в речахъ не похибне дѣльный и бачный Вер. Вірші, 66.

ДѢЛЯ, *прийм.* (ц. сл.). *Через, для, за.*

XV. Послю к Володимеру да быша не проливали крови мене дѣлѧ Ип. 239 (1097).—Царь Маноилъ не восхотѣ послушати прошеніа єго праведнаго своихъ дѣля прибытковъ неправедныхъ Ак. ЗР. I, 34 (1415).—А того дѣлѧ приказуємы дѣтемъ нашимъ и всѣмъ намѣсткумъ нашимъ ЮРГр. № 66 (1433).—И ты бы, братъ и тесть нашъ, тыхъ нашихъ людей статки, копи и зброи, велѣлъ людемъ

нашимъ поотдавати, а то бы еси вчинилъ насъ дѣля Ак. ЗР. I, 147 (1494).

XVI. Дѣлма, дѣлѧ Зиз. Лекс. 98.—Положила его въ яслехъ дѣлѧ того иже имь вдому гостинномъ упокою не было Єв. Пер. 28.—Дѣля застановенья моцного противъ таковой зрады Хр. Фил. Апокр. 1064.—Дѣля иконъ святыхъ биенъ есмъ Сп. прот. Лют. 131.—Всякая душа любящая Бога того дѣля зоветься невѣста Христова П. П. 51.

XVII. Дѣлма: Дѣлѧ, ради Бер. Лекс. 39.—(Хс) тѣло взѧл нас дѣлѧ Кн. о Вѣрѣ, 54.—Послав воен'ники и позабивали множество дѣтій... дѣлѧ той повѣсти, што вывѣдалъ от тых волхвовъ Пам. укр. м. II, 115 (Єв. Угр.).

XVIII. И азъ, не лѣности ради коея, но небитности дѣля козацких лѣтописцовъ... не дерзнулемъ того писати Вел. Сказ. 2.—Терпѣли досаду и смерть дѣля Христа и дѣля правды его Поуч. Няг. 10.

ДѢЛЯНИЦЯ, *рж. Див.* **Дѣлница**.

XVIII. Єго жъ на дѣляници въ степу поля пахатного, на три дни Арх. Мот. 80 (1752).

ДѢМОНСКЫЙ, *прикм. Демонові належний, диявольський.*

XVI. Нѣтъ вѣдома для якихъ кгуслъ дѣмонскихъ (цѣсаръ) мусялъ и присягнулъ Посл. до Лат. 1130.

XVII. Дѣмонскій: Чортовскій бѣсовскій, дѣмономъ говѣніе Бер. Лекс. 268.—Справа Бжая а не дѣмонская Рук. № 0. 4°. 86, к. 22-б.—Хс... моцъ дѣмонскую сокрушивши въ третий день воскресъ Єв. Реш. 2.

ДѢМОНЪ, *рм.* (гр. *δαίμων*). *Злий дух в християнській релігії, диявол, біс, чорт.*

XV. Апсли дѣмоны прогонѧть Чет. 1489 р. к. 296.

XVII. Вмѣсто аггла свѣтлог и красного дѣмонъ темный и шпетный сталъсѧ Транкв. Зерц. 7.—(Члкъ) на часы страждетъ от Дѣмона Кн. о Вѣрѣ, 304.—Чудовное заправду смотреніе дѣмона от дѣмона улѣчоного видѣти Рук. № 0. 4°. 86, к. 22-б.

XVIII. Стал есь темным, страшным, дѣмономъ, то ест шатаном пеколнымъ, проклѧтым бѣсом и шпетным, темнымъ діѧволомъ Пам. укр. м. I, 326 (Рк. Тесл.).

ДѢННИЦА, *рж. Див.* **Денница** 1.

XV. Ся быс предътекущия хрстьяньскои земли аки дѣньница пред слнцем и аки зарѧ предъ свѣтомъ Ип. 56 (969).

ДѢРА, *рж. Див.* **Дира**.

XVI. Знакъ дѣри где кульки зачепили дощки у выхода Arch. Sang. VI, 236 (1564).—Ты пастырь добрый, кънторыи еси вшелъ дверми а не дѣрею Отч. Пер. Полт. 74.

XVII. Скважнѧ: щѣлина, рощѣлина, роспалина, дѣра Бер. Лекс. 146.—Дѣра—скважня Синон. сл.-р. 23.—Вода... идетъ през' поры. през' меаты, презъ дѣры земныи Гал. Кл. Раз. 499.—Нехай прійдетъ а заправитъ дѣру тую Гал. М. Пр. 67.—Тамже тот птах (дѧтелъ) вырубает събѣ дѣру и гнѣздо събѣ увиетъ Пам. укр. м. II, 221 (Єв. Угр.).—Были двѣ дѣры в мурах Крон. Боб. 239-б.

ДѢРАВИТИ, *дс. Див.* **Диравити**.

XVII. Не заборонѧли даху дому своего открывати и дѣравити Рад. Він. 417.

ДѢРАВИТИСЯ, *дс. Ставати дірявим, дірчавіти.*

XVII. Нѣчого ся доброго дѣяти не можетъ, толко дѣравитися можетъ и рвати Копист. Пал. 569.

ДѢРАВЫЙ, *прикм. Див.* **Диравый**.

XVI. Якож отче влдка смѣешъ тым дѣравым щитом... заслонѧтис Пам. укр. м. V, 224 (1599).

XVII. Антімисъ.... роздранный, дѣравый Тр. П. М. 232.—Черпалъ в' студнѣ воду и лѧлъ в' кадь дѣравую Гал. Кл. Раз. 512.—Кгды: хто кладет що у мѣхъ дѣравый: тут вложив: а оно заразъ внетъ и вышало Єв. Реш. 165-б.

XVIII. Дѣравого мѣха нѣгды не наповнити Клим. Прип. 209.—Антимисъ... раздраній, дѣравій, пропаленій Поуч. о сакр. 20.—Въ желѣзку печоное курдимонное дѣравее тѣсто Разн. марц. 249.

ДѢРЖАТИ, *дс. Див.* **Держати**.

XV. И по сеи брати почаша держати родъ ихъ кнѧжение в Полѧхъ Ип. 8.—Се идуть к тебѣ Варѧзи не мози ихъ дѣржати в городѣ ib. 66 (980).

ДѢРЗОСТЬ, *рж. Див.* **Дерзость**.

XV. Тако молвѧ дѣрзость подаваше воемь своим Ип. 611 (1178).

ДѢРКА, *рж. Див.* **Дирка**.

XVII. Іосифъ оный дѣрками през дверы глѧдѣлъ на нихъ Гал. М. Пр. 277.—Секреты люде межи татары без ушій, тылко дѣрки мѣста ушій мают Літ. Рук. 10.

XVIII. Коверъ тутейшое работи зъ дѣркою Літ. Вел. IV, 129 (Реєстръ Пал. 1704).—Мурашкою вмѣсто своей щирости запхнулесь дѣрку ib. II, 469.—Въ тихъ дѣркахъ Христови ноги забивали Жиди Пелгр. Ип. Виш. 68.—Шморовать шпаруни и дѣрки Млр. дом. лѣч. 45

ДѢРКОВАТИ, *дс. Див.* **Диравити**.

XVI. (Єпископи) великіе кролевства и высокіе преславные домы, як робацтво точачи и

дѣркуючи обвалѧют Пам. укр. м. V, 226 (Ст. Зиз. 1599).

ДѢРОЛАЗЦА, *рм. Що крізь діру лазить, злодій.*

XVII. Тые самые дѣролазцѣ, наємницы, злодѣи, разбойницы, волци, драпежницы.... нашу церковь нынѣ опановали Арх. ЮЗР. I, VII, 30 (И. Виш.).

ДѢРЬЖАТИСЯ, *дс. Див.* **Держатися**.

XV. Боярѣ кнѧзю тою крѣпко дѣрьжахусѧ Ип. 599 (1175).

ДѢРЯВЫЙ, *прикм. Див.* **Диравый**.

XVII. Бочка дѣрявая не задержуєть в себе вляныхъ речей Рад. Ог. 26.

ДѢСЯТЬ, *числ. Див.* **Десять**.

XIV. Имаєть служити.... нашь зѣмлѧнинъ двема копьи а дѣсѧтью стрѣлцовъ ЮРГр. № 29 (1394).

ДѢТВАКЪ, *рм. Хлопець, хлопчак.*

XVIII. Христосъ... рюкъ отцу того дѣтвака у сему варышеви Капернаумови Поуч. Няг. 35.

ДѢТИ, *р. мн. від «дитя».*

XVII. З болестію будемъ родили дѣти и под моц'ю будемъ мужевою Літ. Рук. 4-б.

XVIII. Дѣти... бываютъ па твары смутныи Ир. Госп. 5.

ДѢТИНА, *рж. Див.* **Дитина**.

XVII. Дѣтиною в' такъ великих речах был Тр. постн. 148.—Поты тылко тебе послушнаго сына мѣлисмо, поки єсть был малая дѣтина Др. Ол. Ч. Б. 141.

XVIII. Алеѯандра хотѣли яко дѣтину у опѣку взѧти Ал. Тиш. 27.—Тобѣ Алеѯандре, македонская дѣтино безрозумная, пишу не радосно ib. 41.—Заказано было.... што бы мужейского фелю дѣтину у осмый день обрѣзати Поуч. Няг. 197.—Возми ты, дѣтино моѧ страву Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

ДѢТИНЕЦЬ, *рм. Фортеця в середині міста.*

XV. Видивше силу Половецькую повелѣша людем всимъ бѣжати изъ острога—въ дѣтинець Ип. 456 (1152).

ДѢТИННО, *присл.* (пол. dziecinnie). *Подитячому.*

XVII. Иоаннъ... того дѣтинно знову на упадокъ церкви не розчиналъ Копист. Пал. 753.

ДѢТИННЫЙ, ДѢТИНСКЫЙ, *прикм.* (пол. dziecinny, dziecińśki). *Дитячий, дитинячий.*

XVI. Способъ писанья якійсь дѣтинный, некгречный, болшъ на словѣхъ, нижъ на речи ся садячій Хр. Фил. Апокр. 1426.

XVII. Достоаніє:... дѣдицъство, маєтност дѣтиннаѧ Бер. Лекс. 36.—Єго ещо въ дѣтинныхъ лѣтѣхъ знали Ак. ЗР. IV, 272 (1608).—То Хс рекль, небезгрѣшность дѣтинную показуючи Кн. о Вѣрѣ, 82.—Справу оную за дѣтинную поличишъ Копист. Пал. 443.—Никита... дѣтинных сѧ тежъ забавъ и игранѧ стерeглъ Жит. Св. 122-б.—Ваши битя, дѣтинныи нам суть стрѣлы Жив. Св. 17.—Выхован в вѣрѣ Церкви всходнеи з лѣт дѣтинских Тит. 44 (Сак. 1622).—Доросли въ лѣтехъ и выступковъ дѣтинпои роспусты позбыли ib. 288 (П. Мог. 1632).—В лѣтех дѣтинныхъ быти прикладом допогорженѧ свѣта Рад. Ог. 178.—Абысте сыновъ своихъ зъ молодыхъ дѣтинскихъ лѣтъ заправовали Ак. ЗР. V, 203 (1687).

ДѢТИНОИГРАЛСКЫЙ, *прикм. Дитячий, по-дитячому легковажний.*

XVI. Штожъ вамъ поможе сивизна и красная борода, колижъ розумъ дѣтиноигралскій маєте? Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

ДѢТИНСТВО, *рн.* (пол. dzieciństwo). *Дитячий вік, дитячі літа, дитинство.*

XVII. Будучы еще въ дѣтинствѣ... крестилъ Гарм. 196.—(Діонисій) былъ зъ дѣтинства учеником Марка Копист. Пал. 1050.—Немовлявство утратилисмо, потом дѣтинство, потом младенчество Тр. П. М. 938.—З детинства лѣть своихъ Рад. Ог. 63.—(Іоаннъ) єще з дѣтинства убѣгъ на пущу Домецк. 38.

ДѢТИНЫЙ, *прикм. Див.* **Дѣтинный**.

XVI. Дѣтиный розумъ маєте Ак. ЮЗР. II, 220 (И. Виш.).

ДѢТИСЯ, *дс. Див.* **Дѣватися**.

XV. Оуже намъ нѣкамо сѧ дѣти Ип. 58 (971).

ДѢТИЧЬ, *рм. 1. Див.* **Дѣтина**.

XV. Аще ли будеть старъ или дѣтичь да вдасть золотникъ 5 Ип. 39 (945).

2. *Див.* **Дѣдичъ**.

XIV. Мы кроль Казимиръ...господарь и дѣтичь вѣчный землямъ тымъ самодержецъ Ак. ЮЗР. I, 1 (1361).

ДѢТИЩЕ, ДѢТИЩЬ(Ъ), *рм. Див.* **Дитина**.

XV. В та же времена быс дѣтище вьвержено вь Сѣтомле, сего же дѣтища выволокоша рыболовѣ в неводѣ Ип. 153 (1065).—Коли кто принесѧше дѣтищь боленъ кацимъ любо недугомъ одерьжимъ приношаху в манастырь ib. 180 (1074).

XVII. Пришол до него сам хс на знак чдчій дѣтищем Жит. Петра, 82.—Неможеши ити къ иноплеменнику сему и побороти сѧ с нимъ, яко дѣтищъ єси Рад. Вѣн. 45.—Галка приобрела дѣтище Прот. Полт. С. II, 109-б. (1683).

XVIII. Будучи дѣтище, блазна, смар'качъ до мене такого господаря... такъ пише Ал. Тит. 41.

ДѢТКИ, *р. мн. Здрібн. від «дъти».*

XV. Бог не дай иж бы воитко с дѣтками с того свѣта сшедлъ ЮРГр. № 44 (1412).—И велѣлъ былъ мѧ горла моэго избавити и жоны моѣ и дѣтокъ моихъ ib. № 72 (1435).—Были въ старости а дѣток не имѣли Чет. 1489 р. к. 14.

XVI. А если Богъ милосердый одарить насъ дѣтками, и дѣтямъ нашимъ того не искати Ак. ЮЗР. I, 45 (1512).

XVII. Котрая (книжечка) то презъ дѣтокъ естъ деклямована Бер. Вірші, 66.—Навѣжаетъ Бгъ и дѣтки малыи невинныи смертю Гал. Кл. Раз. 84.—Кажет быти нам, так яко дѣтки маленкие Єв. Реш. 17.—Жона Педосова в везвичайних похвалках на дѣтъки мои перехвалялася Ак. Полт. Гор. Ур. I, 209 (1671).

ДѢТОУБІЕЦЪ, *рм. Хто вбиє діти, дітогуб.*

XVIII. Отъ Ирода дѣтоубійца Пелгр. Ин. Виш. 39.

ДѢТОУЧИТЕЛЬ, *рн. Учитель дітей.*

XVII. Граммотникъ: Дѣтоучитель, дѧкъ Бер. Лекс. 31.

ДѢТОЧКИ, *р. мн. Здрібн. від «дътки».*

XVII. Колькокроть хотѣлом згромадити дѣточки твое, як кокошъ збирает пташата свои под крыла Лѣк. на оси. ум. 14.—(Иродъ) выдалъ декретъ таковый абы всѣхъ дѣточокъ мещизны неживити Бер. Вірші, 82.—Полно не тылко малых дѣточокъ и суптелных паненокъ Домецк. 7.

XVIII. А дѣточки, яко немовлѧтка будучи того не знают Пам. укр. м. II, 144 (Рк. Тухл.).—Тые дѣточки в муки пекелные не пойдутъ ib. IV, 320 (Рк. Тесл.).

ДѢТ(Ь)СКЪ, *рм. Дитина.*

XV. Ольга же бѧше в Киевѣ съ сномъ своимъ дѣтьскомъ Стославомъ Ип. 43 (945). —(Стославъ) бѣ бо велми дѣтескъ ib. 46 (946).—Хотѧше дати дщерь свою за кнѧзѧ Данила обѣима дѣтьскома бывшима ib. 723 (1206).

ДѢТ(Ь)СКЫЙ, *рм. Княжий, а потім судовий посланець.*

XV. Токмо от меншихъ дѣтьскихъ его два видивши кнѧ своего Ип. 390 (1149).—Пригна дѣтьскии из Галича к Петрови река кнзь ти молвить не ѣзди никаможе ib. 463 (1152).—Всимъ нашимъ заказникомъ не судить, а ни рядить, ни дѣтскихъ не посылать Ак. ЗР. I, 58 (1443).

XVII. Берендичи... почали на самого Владимера стреляти, же ихъ ошукалъ, и побили его дѣтскихъ совѣтниковъ Крон. Соѳ. 157.

ДѢТЫЩЕ, *рн. Див.* **Дитина;**

XVIII. Лучшей бы сѧ дѣтыщу на свѣтъ ни раждати, нежели некрещенну з свѣта умирати Клим. Вірші. 9.

ДѢТЯ, *рн.* (мн. дѣти). *Див.* **Дитя.**

XIV. Купилъ панъ петръ радцѣовьский дѣдицтво пнеколъть у шюлжичювь у хлипла и у брата его захарьѣ и у ехъ дѣтии ЮРГр. № 6 (1366).—Далъ есмь ему на вѣки и дѣтемъ его ib. № 12 (1377).—Єстли бы который дѣтя жидовское окормилъ, тотъ яко злодѣй маетъ каранъ быти Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XV. Стославъ же ѣха к нему съ дѣтѧтемъ своим Олгомъ Ип. 339 (1147).—(Кнѧзь) вда имъ дѣтѧ свое Юрья ib. 566 (1173).—Ту бо держашеть и король и с попадьею его и с двѣима дѣтѧтема ib. 666 (1190).—Слюбилъ есмь... не отлучитисѧ ми ei с моими дѣтми никоторы веременемъ ЮРГр. № 35 (1401).—Анна въ старости родила дѣтѧ Чет. 1489 р. к. 17.

XVI. Дѣти бѣсови кликомъ поля прегородиша Сл. о. п. Иг. 13.—Пришли обрѣзовати дѣтѧ Єв. Пер. 27.

XVII. Многочадіе: Множство дѣтей Бер. Лекс. 80.—Дѣтей множство—многочадіе Синон. сл.-р. 23.—Єму ся здало быт соромота з дѣтятем ся сварити Жит. Св. 513-б.—Не будте дѣтми в розумѣ, але в злости дѣтми будте Єв. Вил. 32.—Отецъ его, хотя и непристоина, хотячи обрадовати дѣтя... вдячне от него тую рѣчь приимет Сп. прот. Лют. 140.—Єсли не пойдете, ото дѣти вашѣ покину Рук. № 0. 4°. 86, к. 53-б.—Того року на знесѣню невѣста уродила дѣтей двое, которые ся зросли были Літ. Льв. 237.

XVIII. Виводъ о Хмелницкомъ и дѣтехъ его Вел. Сказ. 5.—Где сѧ узѧла медведиця зо двома дѣтми Пам. укр. м. I, 303 (Рк. Тесл.).

ДѢЦКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «дъцковати».*

XIV. Хочемъ, абы судья, а любо подсудокъ къ дѣцкованью болшъ не слали, одно двухъ слугъ съ служебникомъ Ак. ЗР. I, 6 (1347).

XV. На Божье жъ Нарожеиье заплатити капь, а рокъ меветъ, ино зъ дѣцкованьемъ взяти Ак. ЗР. I, 145 (1494).

XVI. Слугамъ своимъ не велѣлъ бы еси ихъ зъ собою брати, коли на дѣцкованье ѣдуть Ак. ЗР. I. 351 (1503).

ДѢЦ(Ь)КЫЙ, *рм. Див.* **Дѣт(ь)скый.**

XV. В тоі же веремѧ прибѣгоша из Руси дѣцкы Ип. 341 (1147).—Роздаяла бѣста по-

садничьства русськымъ дѣцькымь ib. 598 (1175).—Мы посылали Товтимина у дѣцкихъ, велѣли были єсьмо тыхъ Бастунцовъ поставити передъ нами; и они того дѣцкого лаяли Ак. ЮЗР. I, 15 (1444).—Ино воєводамъ нашимъ моцно дати дѣцького Ак. ЗР. I, 82 (1468).—Дѣцкихъ только по рѣку Несвѣжу маємъ слати ib. 120 (1492).

ДѢЦЬКОВАТИ, *дс. Бути за «дѣцкого».*

XIV. Судья не имѣєть дѣцьковать слать, одно два слугы Ак. ЗР. I, 6 (1347).

ДѢЯТИ, *дс.* 1. *Робити, чинити.*

XV. Ты еси у нас кнзь одинъ, оже сѧ тобѣ што учинить, то што намъ дѣяти Ип. 467 (1153).

XVII. (Марія) нѣчого не дѣяла, тилко у ног Исусових сидѣла Єв. Реш. 218-б.

XVIII. Що мнѣ съ тоєю дитиною дѣяти Суд. Инкв. 196.—(Войско) радилося що дѣяти зъ трупами побитих янчаровъ Літ. Вел. II, 362.

— **вѣче,** *скликати, уряджати віче.*

XV. Начаша Новгородьци вѣче дѣяти в таинѣ по двором на кнзѧ своего Ип. 537 (1170).

— **куплю,** *купувати, купівлю провадити.*

XVIII. (Купци) сѣдяху въ коморахъ на базарѣ и куплю дѣяху Гр. Барск. I, 256.

— **ловы,** *полювати.*

XV. Идоста на ловы по Днепрю в лодьяхъ на устья Тесмени и ту ловы дѣявша Ип. 668 (1190).

— **молитву,** *молитися.*

XVIII. Идутъ въ церковь и молитву дѣють Гр. Барск. I, 99.

— **насилье,** *насильство чинити.*

XV. (Угре) почаша насилье дѣяти во всемь Ип. 665 (1190).

— **шкоду,** *шкоду чинити, завдавати шкоди.*

XVIII. (Орди) дѣяли шкоди похищеніємъ Малоросіяновъ Літ. Вел. II, 396.—Разбойники шкоду великую дѣють Пелгр. Ип. Виш. 26.

2. *Займати.*

XV. Олегъ... рече николи же всѧду на конь ни вижю его боле того и повѣлѣ кормити и не водити его к нему и пребывъ нѣколко лѣтъ не дѣя его Ип. 29 (912).

ДѢЯТИСЯ, *дс. Чинитися, робитися, творитися, відбуватися.*

XIV. А то сѧ дѣяло... на стго мчнка пантелѣимона ЮРГр. № 16 (1386).

XV. Идите въ градъ и видите что сѧ дѣеть въ градѣ нашемъ Ип. 113 (997).—Се же сѧ дѣяшеть Федоровы нед. ib. 905 (1287).—А то сѧ дѣѧло в нашем дворѣ въ зудечевѣ ЮРГр. № 45 (1413).—У томъ великы шкоды дѣтемъ ся дѣють Ак. ЗР. I, 39 (1420).—Имъ кривды и шкоды великіи дѣються зъ твоєє земли отъ твоихъ людей ib. 71 (1456).—Изъ твоєє земли почалися великіи, невымовные кривды дѣяти ib. 202 (1500).

XVI. Умерлымъ барзо суть пожиточніи тыи всѣ, которіи ся за умерлых дѣють поминки Арх. ЮЗР. I, XII, 471 (1586).—И такъ в томъ воля Божіа дѣется и дѣятися будетъ ib. I, VII, 232 (Кл. ц. н.).—С которого то поправленя яко видимъ заправды мало што доброє дѣется толко великий а дивный розрухъ сталсся по всемъ праве свѣте К.Р.н. 253.—Спустошенье, знищенье и зменьшенье тымъ паданьямъ и добрамъ церковнымъ черезъ розныє особы дѣеться Ак. ЗР. IV, 16 (1589).—През справцю розумѣй справованє и поступок, которыйся дѣєтъ при тайнн Катех. 48.

XVII. Немовъ же то процею моєю або моимъ мужствомъ дѣется О осми пом. 128.—Не вѣдали, що ся прошлыхъ вѣковъ дѣяло Літ. Густ. 233.—Будованьє дѣялося отъ всѣхъ апостоловъ, не выймуючи жадного Копист. Пал. 355.—Всего того штосѧ з нами стало и дѣєтъ, причиною єсть преступство Тр. постн. 147.—И не дивъ, же сѧ тамъ дѣєтъ добре Тит. 349 (Тріод. 1648).—Нехайсѧ все ведлугъ мысли твоей дѣєтъ Рад. Ог. 265. —Дѣєтсѧ тоє и тепер межи хрстіаны Рад. Він. 1239.—В обоихъ (манастыряхъ) пристойнє служба божая ся дѣяла Рук. № 0. 4°. 86, к. 54-б.—Что с такимъ чловкомъ дѣетсѧ в' которомъ бгъ не живетъ Домецк. 34.—Юж тому дѣется роков трнадцат Прот. Полт. С. II, 161-б. (1686).—Дѣялос в року и дня вижей писанних Акт. Старод. кн. 65.—Чуда великіи дѣялися Рук. Хрон. 296.

XVIII. Не такъ хутко дѣетсѧ, як хутко говоритсѧ Клим. Прип. 234.—(Воздержанія) з мусу а не з доброй волѣ дѣются Єв. Реш. 355 (1710).—Всему посполству немалая дѣется тяжесть Мат. Ист. ЮР. 38 (1714).—Знаю я що ся дѣє и на край свѣта Сл. о збур. п. 143.—Не все такъ написано, якъ дѣялося Вел. Сказ. 8.—Будто намъ дѣются якіи тяжари и неводѣ Літ. Вел. III, 115.—Не моглисмо переслухати.... скаргъ и плачливихъ суплѣкацей о дѣющихся вамъ обидахъ ib. IV, 136 (Остр.).—Уже тому другий рокъ дѣється, якъ обикралъ билъ онъ протопопу Кн. Нос. 65.—Когда они пришли на житіо з деревню Журавку, чому дѣется годовъ зъ пятнадцятъ, якъ еще в Журавцѣ мало

людей било.... они немали поля пахатного собѣ, где орати Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 13 (1730). —Когда такъ з тобою дѣлатися будетъ, то мы не хощемъ съ тобою быти Сѣмя Сл. Б. 253.

ДЮГОВИЦЯ, *рж. Нечистий дух жіночої статі в нар. демонології.*

XVIII. Спереченый гостець и рушенный отъ нечистаго духа и отъ нечистой вѣди, лукавой лукавицѣ, упирѣ, упирѣцѣ и дюгъ, дюговицѣ и вшелякій боль рушеный и спереченый укладаю тихо, лехко Угр. Заг. 55.

ДЮГОВЯ, *рн. Нечистий дух, нечиста сила в нар. демонології.*

XVIII. Не допущаю и запечатаю.... дюговятомъ и напрасной напрасницѣ, жолтой болячцѣ Угр. Заг. 62.

ДЮГТЯРНЯ, *рж. Див.* **Дегтярня.**

XVIII. Нижший узмѣнь аж на нижшую голову к дюгтярнѣ Кн. Мѣск. Полт. 94 (1712).

ДЮГЪ, *рм.* (мад. gyik-змія). 1. *Нечистий дух в нар. демонології.*

XVIII. Упирѣцѣ и дюгъ, дюговицѣ Угр. Заг. 55.

2. *Рід хороби в худоби.*

XVIII. Лѣкъ отъ дюгу добытку и свинямъ Угр. Заг. 61.

ДЮЛИШЪ, *рм.* (?).

XVIII. Обы тотъ Келчикъ Котрій Панумъ дають, Коли на Орсацкій Дюлишъ идутъ безъ радду барзъ великій не бувъ Урб. 56.

ДЮЛЪ, *рм. Див.* **Дятко.**

XVIII. Кат бы дюла и знавъ коли б не свой носъ Клим. Прип. 221.

ДЮРАВИТИ, *дс.* (пол. dziurawić). *Див.* **Диравити.**

XVIII. (Грѣхи) грубыми гвоздми ноги (Ха) ранили и дюравили Науки парох. 277.

ДЯБОЛЪ, *рм.* (пол. djabeł, djaboł з лат. diabolus). *Див.* **Діаволъ.**

XVI. Аггели дяблами ся стали Катех. 18.

XVII. Тураннови дяболъ рады додавалъ Бер. Вірші, 93.

XVIII. Жебы и дяблы их побрали Клим. Вірші, 35.

ДЯВОЛЪ, ДЯВУЛЪ, *рм.* (гр. διάβολος). *Див.* **Діаволъ.**

XVII. Ошпеченыи на розумѣ видят дявола Пам. укр. м. IV, 210 (Рк. Ослав.).

XVIII. И так ухвативши дявола сила Дха стаго, и там трутила его сила бжія Пам. укр. м. III, 71 (Рк. Тесл.).—Видиме какую муць дявулъ имаетъ надъ члвкомъ Поуч. Няг. 34.

ДЯГИЛЕВЫЙ, ДЯГЛОВЫЙ, *прикм. Що належить до рослини дягель,* Angelica L.

XVIII. Корень дягловій при себѣ носить.... уроки и чари отгоняетъ Млр. дом. лѣч. 27.— Дягилевое кореня гризти часто—апетитъ даетъ ib. 47.

ДЯДИНА, ДЯДИНАЯ, *рж. Дядькова жінка.*

XVI. Зъ ее милостю, панею Александровою Загоровъскою, дядиною моею, а бабкою своею, приехала Арх. ЮЗР. I, I, 70 (1579).—Ее милости, панее дядинное моее ... прошу ib. 73.

XVII. Федора, еи дядина, едучы на право до города, препрошовала ее Акт. Старод. кн. 79. — Заносили свою жалобу на Уляну... дядину свою Прот. Полт. С. I, 233 (1700).

XVIII. По смерти... нашой пнѣ дядинои Кн. Мѣск. Полт. 143 (1717).—Дядиная его въ турму была посажена Дн. Марк. I, 233.

ДЯДКЕВИЧЪ, *рм. Дядьків син, небіж.*

XVI. Записываю.... данника своего отчинного, дѣлнаго.... зь его дядкевичи, зъ даню грошовою и медовою Арх. ЮЗР. VI, I, 6 (1514).

ДЯДКО, *рм. Брат батьків або материн, стрий, вуйко; чоловік середнього віку.*

XV. Досталъ ся... дядку нашему подъ луцкимъ поветомъ Городокъ Arch. Sang. I, 76 (1478).

XVI. Дѣду и дядку их тое имѣнье Вишенки на вечность дано Арх. ЮЗР. I, VI, 40 (1545).— Именья по дядку нашомъ спадаючие Кн. Гродск. Луцк. 274 (1564).

XVII. Дѣдъ: Старец', умалителнѣ же, дядко, старчикъ, ане дядко, сице бо нѣцыи обыкоша діавола именовати Бер. Лекс. 39.— Дядко.... неналежне завдадѣлъ дѣдизною Прот. Полт. С. II, 179 (1690).—Наришкиныхъ, дядковъ царскихъ, побили Літ. Сам. 153.

XVIII. Коли ты дядко, то гляды порядку Клим. Прип. 268.—Якимъ Сомко швагеръ Богдана Хмелницкого значний и богатий козакъ и купецъ переясловский иже бист Юрію Хмелниченковѣ дядко по матце Вел. Сказ. 219.

ДЯДКОВСКЫЙ, *прикм. Дядьків, дядин.*

XVIII. Дѣдизних и дядковских кгрунтовъ наслѣдникъ Кн. Мѣск. Полт. 237-б (1721).

ДЯДЪ, *рм.* (пол. dziad). *Див.* **Дѣдъ** 2.

XVI. Великіи цари, дяды наши Ак. ЗР. II, 4 (1506).

ДЯДЫНА, *рж. Див.* **Дядина.**

XVI. Платячи и другой жоне папа Семена Цаты, дядыной жоны моее Кн. Гродск. Луцк. 272 (1564).—Мовилъ дядыной своей панеи Московой Шпаковской ib. 75 (1571).

ДЯДЬКО, *рм. Див.* **Дядко.**

XV. Свѣтъ створи с Мирославомъ и с дядькомъ и на ночь бѣжаша в Ляхы. Данила ж

возмѧ дѧдька передъ сѧ изииде изъ града Ип. 718 (1202).—Искалъ князь Семенъ Ивановичъ.... имѣньевъ дядька своєго небожьчика Ак. ЗР. I, 105 (1484).—Дядько мой вмеръ, а дѣтей въ него не было, а тоє село мнѣ єсть отчина ib. 112 (1489).

XVI. Єще за дѣда нашого Казимира и за дядька нашого Александра Ак. ЗР. III, 17 (1547).

ДЯДЯ, *рм. Дядьо, дядько; чоловік середнього віку.*

XV. И поклонихом сѧ... дѧдь своихь гробом ЮРГр. № 83 (1446).—Посмотрѣли єсмо въ листѣ дяди нашого, великого князя Витовта Ак. ЗР. I, 72 (1456).

XVI. Oni mnoho myt ustanowili posle diadi naszoho Welikoho Kniazia Witowta Пам. КК. IV, II, 125 (1545).

XVII. Сяд тут и ты дядю Др. Ол. Ч. Б. 148.

XVIII. Робивъ дядѧ на себе глядѧ Клим. Прип. 241.

ДЯКА, *рм.* (нім. Dank). 1. *Дякування, подяка, вдячність.*

XVI. Вѣчные дяки вамъ чинимо, ижъ отцовскую любовъ противко намъ показали єсте Унія гр. 136.

XVII. Дѧки чинѣмъ всѣ сполне за то навѣжене Тит. 16 (Митура, 1618).—Всѣхъ научаєт, абыхмы повинныи дяки отдавали Арх. ЮЗР. I, VIII, 281 (Кн. о Вѣрѣ).—Іс ночи которои былъ выданъ, взѧлъ хлѣбъ и дѧки чинѧчи ламал Кн. о Вѣрѣ, 234. — Богу дяки отдавши, невымовне утѣшилисьмыся Сб. Мат. отд. III, 61 (1620).—(Третюю офѣру) чинено воздаючи дяки Літ. Рук. 40.

XVIII. Отдавши теди Господу Богу, дяки, послалъ на чату єго милости пана Хростовского ку Днѣпровѣ долному Літ. Вел. IV, 224 (Діар. Ок.).

2. *Воля, хіть, уподоба.*

XVIII. Фарисеи по дяцѣ нашуй жили Поуч. Няг. 11.—Упавъ єму барзо па дѧку оный младенецъ Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).—Нехай выжю тоє мѣсце и розмѣру, як маєт быти полата по твоєй дѧцѣ ib. III, 121 (Рк. Тесл.).

ДЯКЛО, *рн.* **ДЯКОЛЪ**, *рм. Данина збіжжям.*

XV. Присылаючи дѣцкіє свои грабить насъ за дякла, а мы передъ тымъ здавна... дяколъ єсьмо не даивали Ак. ЮЗР. I, 16 (1444).

XVI. Єму дали єсьмо противъ того, на хлѣбокормленье, дворъ нашъ... зъ даньми грошовыми и медовыми, и съ дяклы и зъ бобры Ак. ЗР. I, 351 (1503).—Тоє имѣнье... потверждаємъ... зъ дяклы оржаными и овсяными, и со всими иными платы и доходы Ак. ЮЗР. I, 67 (1525).—Дякла жытныи и овсяныи зъ людей нашихъ тамошнихъ... маєтъ онъ на насъ выбирати Ак. ЗР. II, 184 (1527).—Всих вшелякых доходовъ, чиншов, платов, десятин, дяклов, даней и иных належностей... уживати Мат. Вишн. 95 (1590).

ДЯКОВАНЬЕ, *рн. Чинність від дс. «дяковати».*

XVI. Благодареніє, дѧкован'є Зиз. Лекс. 94.—По єго милости велице с покорнымъ и униженымъ уставичнымъ дякованъємъ вдячна будучи Арх. ЮЗР. VIII, III, 322 (1580).—Тоє кгрунтовноє згоды межи поддаными отцовскоє обмышляванье зъ великою вдячностью и дякованьемъ приймуємо ib. I, I, 525 (1596).

XVII. Блгодареніє: Дѧкованє Бер. Лекс. 4.—Дякованіє—благодареніє Синон. сл.-р. 23. —Евхаристіа то єсть доброє дякованіє Арх. ЮЗР. I, VIII, 281 (Кн. о Вѣрѣ, 1619).—Любитъ Бга и дѧкованє єму чинитъ душа Єв. Калл. 199.—Отче, дѧкованє тобѣ чиню же мѧ выслухалъ Єв. Вил. 86-б.—Оный стый.... гсду бгу дякованє чинил Жив. Св. 103-б.—Напоминаю теды, абы найпервѣй были чиненыи прозбы, млтвы, дякованя за всѣ люде Гол. П. М. II, 406 (Кор. Н. 1645).

ДЯКОВА'ТИ, *дс. Бути, служити за дяка.*

XVIII. У мѣстечку Орлувце дяковалемъ у св. Николая Хоз. Гетм. II, 202 (1714).—Попѣ Петръ... перше дяковалъ а оженившись постригся в попи Укр. ист. м. 56 (1734).

ДЯ'КОВАТИ, *дс.* (кому). *Віддавати подяку, складати подяку, виражати свої добрі почуття за одержане добро.*

XV. А съ тоѣ доброѣ волѣ ихъ милости, братьи нашой милой дякуємъ Ак. ЗР. I, 118 (1492).—За которыи дары, вставши зъ маєстату своєго, (князь) дяковалъ, а особливе панна презъ болярина и поплечника царского дяковала Ак. ЮЗР. II, 111 (1494).—Мы брату и тьстю нашому, великому князю, за то дякуємъ, ижъ намъ докончанье держитъ Ак. ЗР. I, 148 (1495).—За то тобѣ пріятелю нашому дякуємъ ib. 183 (1498).

XVI. Благодару, дѧкую Зиз. Лекс. 94.—Казали вашой милости высоцѣ дяковати Ак. ЮЗР. I, 88 (1538).—Чи дѧкоуєт пакь слоузѣ ономоу, иже такъ оучиниль якь ємоу росказаль Єв. Пер. 62.—Милостивому пану велцє дякую Arch. Sang. VII, 368 (1570).—Дякую тобе Отп. И. П. кл. Остр. 1103.

XVII. Благодару: Дѧкую Бер. Лекс. 4.—Благдть: Ласка, Вѣм' ти благдт', дѧкую ти, имамъ ти благдт', тоеж ib. 5.—Дякую—благодару. Дякую—тебѣ вѣмъ ти благодать, имамъ ти благодать Синон. сл.-р. 23.—За что Господу Богу покорне дякуемъ за вси ласки его Гол. П. М. I, 159 (Л. Ст. 1601).—Дякуймо Богу Отцу, который насъ годними учинилъ Копист. Пал. 864.—Без перестанку молѣтеся, во всемъ дѧкуйте Тит. 312 (Парам. 1634).—Дякуем тобѣ, сыну, жес нашому слову дал мѣсце Др. Ол. Ч. Б. 142.—Ѣхал до Цесара дѧкуючи ему за оное добродѣйство Жит. Св. 1678 р. к. 36-б.—За тую охоту вашу вамъ велце дякую Крон. Боб. (др.). 279.—Гетманъ Брюховецкій, одержавши цале гетманство, вислалъ пословъ... дякуючи за урядъ гетманства, же одержалъ Літ. Сам. 77.

XVIII. Однаково нияково: однаково дяковати Клим. Прип. 235.—Мнѣ будеш дяковат и вдячно вспоминати Клим. Вірші, 90.—Вамъ браттѣ нашей, за любовъ и приязнь нам... велце дякуемъ Вел. Сказ. 43.—Дяковалъ всему рицерству, же щире ему Королевѣ допомогли Літ. Вел. II, 40.—Повиннисмо и благодарити, то есть дѧковати еще Сѣмя Сл. Б. 58.—Кто есть убогимъ повиненъ и за тое дѧковати Науки парох. 109.

ДЯКОЛНЫЙ, *прикм. Що дається як «дякло».*

XVI. Отдаючы овсы дяколные не мають в иншую меру, толко в бочку давати Пам. КК. II, 520 (1557).

ДЯКОНОВЪ, *прикм. Що належить дияконові.*

XVI. Стаенку на поповы и дяконовы кони... вделати Арх. ЮЗР. I, I, 81 (1579).

ДЯКОНСКЫЙ, *прикм. Призначений для диякона.*

XVI. Стихари два дьяконскихъ зъ белое адамашки Арх. ЮЗР. I, I, 80 (1579).

ДЯКУВСТВО, *рн. Служба, посада дяка, дяківство.*

XVIII. Трафляло ми ся и тераз двое дякувство, а третее на Росолувци попювство Вірші воскр. 170.

ДЯКЧИНЕНЬЕ, *рн.* (пол. dziękczynienie). *Див.* **Дякованье.**

XVII. Сторожъ бовѣмъ естъ добродѣйства выборный, самая память добродѣйства и уставичное дякъчиненіе Арх. ЮЗР. I, VIII, 280 (Кн. о Вѣрѣ).—Дякчиненье отъ рода Роского Копист. Пал. 1141.—(Офѣра) естъ теж дякъчиненемъ бо през неи дякуемъ за муку ха гда Кн. Рож. 64-б.

ДЯКЪ, *рм.* (гр. διάκονος). *Нижчий служитель культу, що читає й співає в церкві; учитель у давніх сільських школах.*

XVI. Писалъ дякъ архимандричъ Богданъ Арх. ЮЗР. I, VI, 14 (1508).—На постановленіе поповства который дякъ придетъ, которого крилошанина будетъ недѣля, той маетъ быти тому дякови духовникъ Ак. ЮЗР. I, 106 (1539).—То для того свещеннику двѣ части, абы дъяка доброго къ церкви ховалъ Арх. ЮЗР. I, I, 84 (1579).

XVII. Граммотникъ: Дѣтоучитель, дѧкъ Бер. Лекс. 31. — Дякъ — дѣтоучитель, грамотникъ Синон. сл.-р. 23.—Тогожъ року ямъ ся учити почалъ въ Межибожку у дяка Літ. Льв. 239.—Свѣдомъ невиности нашой Григорий Дякъ воскресенский Кн. Мѣск. Полт. 6 (1691).

XVIII. Але, панове, чомус наш дяк зубами скрегоче Укр.-Р. Арх. IX, 47.—Христос воскрес, дяки, заспѣвайте ib. 73. — Какъ же зазвонили на утриню помянутие дяки... отойшли в церков Прот.Полт. С. IV, 198 (1757).

ДЯСЛА, *рн. Частина щелепи: ясна, ясла.*

XVII. Видили есмо тело небожъчиковъское, барзо ґрутизною попсованое, и языкъ и губа поторгана, дясъла и поднебенье все выпало Арх. ЮЗР. VIII, III, 587 (1631).

ДЯТЕЛИНА, *ржс. Росл.*: Trifolium pratense L.

XVIII. На то дятелину утерти зъ виномъ Укр. Госп. Пор. 68.—Зѣлля либютки, маирану, дятелины сухихъ, каждого по рѣвной части, утовчи ib. 74.

ДЯТЕЛЪ, *рм. Птах*: Dryobates major L. *Ятел.*

XVI. Дятлове тектомъ путь къ рѣцѣ кажутъ Сл. о п. Иг. 43.

XVII. Птах, которого зовут дѧтелом, и тот птах лѣтает по лѣсу и коли найде древо мѧккое, порохнавое, тамже тот птах вырубает собѣ дѣру Пам. укр. м. II, 220 (Ев. Угр.).

XVIII. Хто бы дятла знавъ, кобы не его языкъ цекотавъ Ал. Тиш. 85.

ДЯТКО, *рн. Див.* **Дятелъ.**

XVIII. Чортъ бы дятка знавъ, колы не его носъ Клим. Прип. 256.

ДЯЦКЫЙ, *рм. Див.* **Дѣтскый.**

XVI. Нашимъ намѣстникомъ и тивуномъ у его люди не уступатися, ни судити ни рядити, ни дяцкихъ не посылати Ак. ЮЗР. I, 60 (1520).

ДЯЧКОВЪ, *прикм. Що належить дячкові.*

XVIII. В его Ілковой дячковой хатѣ Хоз. Гетм. II, 193 (1714).

ДЯЧОКЪ, *рм. Писар; дяк.*

XV. Присла Володимиръ дьячька Имормыжа Ип. 535 (1169).

XVIII. Ілко дячокъ тамошный Хоз. Гетм. II, 199 (1714).—Поповъ девять, дячковъ шесть Оп. им. Дан. Апост. 259 (1734).—Руку приложилъ дячокъ келебердянскій Карпъ Михайловъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 126 (1763).—Раицы съ войтомъ и урядники в писари людей неспособнихъ опредѣляють, яко то дячковъ Стат. 164-б.

Е

ЕВАЗІЯ, *рж.* (лат. evasio). *Правн. Відпертя закиду зі сторони оскарженого, усправедливлення себе.*

XVII. А сторона позваная, чуючи невинне себе быти позваную, заразъ се завзела на евазию, яко тое тканки не грабила Арх. ЮЗР. III, I, 364—365 (1638).

ЕВЕКТА, *рж.* (лат. evectus). *Мито вивозове.*

XVII. Большей двадцети и пяти золотыхъ отъ воза брати тоей належитой индукты и евекты (надр. еввепты) Ак. ЗР. V, 287 (1699).

XVIII. Ото тыхъ тылко товаровъ и таковые ексакціи, евекты и индукты до скарбу войскового отбырали Марк. IV, 337 (Пост. Ор. 1710).—По пятнадцять золотихъ отъ воза належитой индукти и евекти брали Унів. Дан. Апост. 67.

ЕВИКТОРЪ, *рм.* (пол. ewictor, з лат. evincere). *Правн. Той що дає евікцію, ґарантію, зокрема продавець, відповідальний до часу перед тим, хто купує.*

XVII. Тая диляция не на муниментьта, але на евиктора спецификованого огульного есть взята Арх. ЮЗР. I, VI, 560 (1625).

ЕВИКЦІЯ, *рж.* (пол. ewikcja, з лат. evictio). *Правн. Зарука за певність набуття, відповідальність продавця проти набувця, що його ніхто не буде непокоїти; певність, забезпека, ґарантія.*

XVII. Вси записы зъ достатнею евикциею. А што се ткнетъ инъстанции, которую поводъ, буречи евикцию, внеслъ, теды ему же такъ солъвуетъ, же тая диляция не на муниментьта, але на евиктора спецификованого огулъного есть взята, Арх. ЮЗР. I, VI, 560 (1625).

ЕВРѢПИНА, *рж.* (гр. εὔριπος—протока).

XVII. В мори зась соуть таковыи мѣста, еврѣпины, албо поупы и пропасти, которими вода в'падаетъ в'ноутръ землѣ Транкв. Зерц. 16.

ЕГЕЙ, *недосл.* (е + гей). *Вигук жадання: ей, гей.*

XVIII. Егей коли-б впят якъ була козацкая слава, щобъ роспустилась всюди якъ пѣрами пава Довг. 96.

ЕГКОМІЯ, *рж.* (гр. ἐγκώμιον). *Похвала.*

XVII. Лѣствичник... таковыми єѣ єгкоміами и похвалами выносит: молитва (мовит) єст злученіем' и з'єдноченіем' людій з Бгомъ Тит 312 (Парам. 1634).

ЕҐЗЕКУЦІЯ, *рж.* (пол. egzekucja, з лат. exsecutio). *Справляння, стягання податків.*

XVIII. Панскихъ люди, Котри на еґзекуцію высылають кметѣ изъ стравовъ не будуть тримати Урб. 64.

ЕДЕМСКЫЙ, *прикм. від* «едемъ». *Райський.*

XVIII. Знаю, що ся дѣєтъ и во едемскихъ палацахъ Сл. о збур. п. 144.

ЕДЕМЪ, *рм.* (гебр. eden). *Рай.*

XVI. Едем—рай Лекс. 6.

ЕДИКТЪ, *рм.* (лат. edictum). *Розказ, що оголосила вища влада.*

XVIII. Между нами самими такій едиктъ війшолъ, абисмо старшіи всѣ въ милости братерской жили Літ. Вел. IV, 276 (Діар. Ок.).

√ **ЕДИКУЛА,** *рж.* (тур. jeal = сім + kulle = вежа). *Замок на сім веж у Царгороді.*

XVIII. (Хмелницкий) въ Цариградъ отданъ и тамо въ едикулѣ посаженъ бяше Літ. Гр. 203.

ЕДЪ, *недосл. Ет, ат!*

XVII. Ед зараз тебе кинет, що отсюл нетрапишъ Др. Ол. Ч. В. 150.

√ **ЕЗЕРЪ,** *рм.* (уг. ezer). *Тисяча.*

XVIII. Трецять єзрїи золотых Римских помощи... пріял єсть Літ. Гукл. 80.

ЕЙ, *недосл. Окрик радости, жадання; знеохочення; перестороги.*

XVII. Ей—слушне, истинно Синон. сл.-р. 24.—Ей, грѣхъ то й єсть, рѣчъ то барзе мала! Суд Бож. 301.

XVIII. Крикнулъ: Ей, хто назадъ зъ мѣстца рушится, або самъ згинетъ, або мене потопчетъ Літ. Вел. IV, 52 (Пов. 1728).

ЕКЗАКТОРЪ, *рм.* (пол. egzaktor, з лат. exactor). *Стягач податків.*

XVII. При томъ приказую, абы и экзакторове надъ уставу больше не брали ничого Ак. Нѣж. Бр. 48 (1660).

ЕКЗАКЦІЯ, *рж.* (пол. egzakcja, з лат. exactio). *Податки, стягання податків.*

XVII. Жадними податкамы арендарскими, а не яковими иними, не утяжалъ екзакціям Ак. Зем. 108 (1659).—Купцы абы єкзакциѣ

отдавати не забороняли Ак. Нѣж. Бр. 48 (1660).

ЕКЗАМЕНОВАТИ, *дс. Див.* **Екзаминовати.**

XVII. Епископовъ и писма ихъ не епископове, але священницы екзаменують Гол. П. М. I, 319 (Л. См. 1628).

ЕКЗАМЕНЪ, *рм.* (пол. egzamen, з лат. examen). *Іспит.*

XVII. (Ректоръ) якъ дидаскала, такъ и спудеевъ въ ихъ повинностехъ на кождый день постерѣгати и в чотыри неделѣ екзамен, чого ся научат, чинити будет повинен Пам. КК. I, 39 (1624).

XVIII. Чи потребный есть Ѯаменъ Члвка ститися имущаго, то есть испытаніе о Наоуцѣ его? Собр. Прип. 55.

ЕКЗАМЕРОНЪ, *рм.* (гр. ἑξήμαρ—через шість день). *Назва твору Василія Великого.*

XVII. Такъ о томъ розумѣетъ Василій Стый въ Книзѣ еѯамеронъ, албо шестодневника Гол. П. М. II, 222 (Мvст. 1642).

ЕКЗАМИНОВАТИ, *дс.* (пол. egzaminować, з лат. examinare). 1. *Іспитувати, піддавати іспитові, питати.*

XVII. Законника... злые духове умираючего турбовали и екзаминовали Єв. Реш. 436.

XVIII. Еиспъ... долженъ есть, до осщенія приступующихъ испытовати, и Ѯаминовати Собр. Прип. 56.

2. *Перевіряти, переглядати.*

XVII. Шкрипту того моего епископи не читали, ни екзаминовали Гол. П. М. I, 319 (Л. См. 1628). —Смѣютъ... Книгу Лутургіаріон, або Служебник' названую, еѯаминовати, поправовати и корыговати Тит. 216 (Служ. П. М. 1639).

ЕКЗАМѢНАТОРЪ, *рм.* (пол. egzaminator, лат. examinator). *Хто іспитує кандидатів.*

XVIII. Еиспъ тримаетъ на своимъ хлѣбѣ барзо щупломъ, Ѯамѣнатора, Архидіакона, Писаря, Музыку и прочіихъ Собр. Прип. 59. — Ѯамѣнатор иеромонах Гервасій Арх. Сул. ц. 151.

ЕКЗАРХА, ЕКЗАРХЪ, *рм.* (гр. ἔξαρχος). *Автономний єпископ, заступник патріярший.*

XVII. Ѯархъ: обходник, або посел легат еписскій, или Патріаршій Бер. Лекс. 271.— Петръ Могила млстію Бж.: Архіепскпъ, Митрополитъ Кіевскій, Галицкій, и всеѧ Россіѣ, Ѯарха ст. Апслского Константінополского Ѳрону Тит. 330 (П. Мог. Уч. Єв. 1637).

ЕКЗАРШЕСКЫЙ, *прикм. від «екзарха».*

XVII. Ѳеодосій Василевич епископъ Мстиславскій... и Ѯаршескій Архімандрита Слуцкій Стат. Полоцк. Бр. 21-б.

ЕКЗАЦІЯ, *рж. Див.* **Екзакція.**

XVII. Маючи великий росходъ на людей чужоземскихъ.... далисмо екзацію скарбовую Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 61 (1654).

ЕКЗЕКУТОРИАЛНЫЙ, *прикм. Виконавчий.*

XVI. За тымъ екзекуториалнымъ листомъ универсаломъ нашимъ Єпископови Луцкому... екзекуцыю скутечную и неотволочную... учинили и выконали Арх. ЮЗР. I, VI, 285 (1600).

ЕКЗЕКУТОРКА, *рж. Виконавиця.*

XVII. Отдавати мает сестра моя... инокиня, которую за екзекуторку того тестаменту моего зоставую Сб. стат. II, 91 (1617).

ЕКЗЕКУТОРЪ, *рм.* (пол. egzekutor лат. exsecutor). *Виконавець.*

XVI. Ото маешъ и пана зверъхнего помазанъца Божогс, яко екъзекутора (альбо выконателя) власного правъ Божыхъ и церъковныхъ Антир. 841.

XVII. Богъ Турковъ, як судія екзекуторовъ, на выконане справедливости.... зажилъ Конист. Пал. 858.—Пану Адамови Кисилеви... яко екъзекуторови того тестаменту моего Арх. ЮЗР. I, VI, 627 (1631).

XVIII. (Артикулъ) о еѯекуторахъ тестамента, или душеприказчиках Права, 254.

ЕКЗЕКУЦІЯ, -ЦЫЯ, *рж.* (пол. egzekucja, лат. exsecutio). *Виконання, виконання вироку.*

XVI. А ижъ на екзекуцию самъ не сталъ: теды судъ нинешний... помененого Флориана Кгедройтя, яко непослушного, на вѣчное выволане всказуе Арх. ЮЗР. I, VI, 127 (1597).— Єстъ такъ добротливый.... же ся еще зъ екъзекуцыею тыхъ судовъ церъковныхъ надъ вами задеръжалъ Антир. 841.

XVII. И з тих мѣръ справа опая, ажъ по число нинешное трвала без екзекуции Акт. Старод. кн. 30.

XVIII. На нарушителей амнистіей скутечную екзекуцію отпишутъ Літ. Вел. II, 243.— А такое виконан'е и исполненіе в правахъ малороссийских называется еѯекуціею, отправою и увязиваніемъ С. і Р. 38-б.

ЕКЗЕМПЛЮМЪ, *рм.* (лат. exemplum). *Приклад.*

XVII. Мои казаньѧ, которыи могутсѧ повѣдати на погребѣ якого колвекъ члвѣка, що тутъ прецепта чынити кажутъ, тамъ еѯемплѧ, все тое латвѣй об'ѧвлѧютъ и об'ѧснѧютъ Гал. Кл. Раз. 524.

ЕКЗЕМПЛЯРЪ, *рм.* (лат. exemplar). *Екземпляр, взір, примірник.*

XVII. Ѯемплѧръ, Архітvпъ, зри зводъ Бер. Лекс. 271.—Такъ читают в лѣпших

рехь латинськихъ Кн. Рож. 135-б.—Книги тые... з нашего экземпляру на перешкоду друкуете Гол. П. М. І, 489 (Гр. П. М. 1646).

XVIII. Указь и при немъ чтири екземпляровъ печатнихъ Арх. Сул. ц. 105.

ЕКЗЕМПТЪ, *рм.* (поч. egzempt, з лат. exemptus). *Правн. Привілей, що звільняє від обов'язку; викуп заставленого майна.*

XVII. Позваный панъ Соколовскій по закладаню екземпту зъ роковъ прошлыхъ земскихъ Кіевскихъ теперъ самъ персоналитеръ у суду ставаеть Ак. ЮЗР. II, 27 (1612). — Маю и повинен буду вшелякие права, привилеия, наданя, артикулы и экземпты... святобливе держати Льв. Ставр. 119 (1641).

ЕКЗОРДІУМЪ, *рн.* (лат. exordium) *Вступна частина казання.*

XVII. Перша часть Ексордіумъ, початок', в' котором' казнодѣя приступъ чынит' до самои рѣчи Гал. Кл. Раз. 513.—Епифаній стый... такое оучинил' Ексордіум' албо початокъ слова своего Рад. Ог. 951 (1676).

ЕКЗОРКИСТА, -ЦИСТА, *рм.* (гр. ἐξορκιστής, пол. egzorcysta). *Заклинач; католицький служитель культу, що має висвяту третього нижчого ступеня.*

XVII. Ексоркиста, или заклинатель Гол. П. М. II, 225 (Мvст. 1642).

XVIII. Личатъ седмъ Чиновъ до Каплан'ства належачихъ, меншихъ четыри, то естъ; Вратарство, Чинъ Четца, Чинъ Ексорцисты и Чинъ Свѣщеносца Собр. Прип. 52.—Оурядъ Ексорцысты естъ бѣсы от члвкъ изганяти іb. 53.

ЕККЛЕСИАРХА, *рм.* (гр. ἐκκλησίαρχος). *Той, хто завідує церквою, дієцезією.*

XVIII. Золота от... ієрмонаха Іліи екклесиархи катедралного (прийнято) Ризн. Соф. Кн. 138-б (1742).

ЕКОНОМІЯ, *рж.* (гр. οἰκονομία). *Відання, розпорядження.*

XVII. Мдрость Бжая устроивши совершенно всю вселенную подслнечную, въ Економію, албо завѣдован'е подала єдиному члку Тр. П. М. 916.

ЕКОНОМСКЫЙ, *прикм. від «економъ».*

XVII. Припозвавши Антопія которій послушэніе Економское мѣл Жит. Св. 346.

ЕКОНОМСТВО, *рн. Уряд економа в манастирі.*

XVIII. Иноци могут' быти постановленными от Еепа въ Оуряды... Прокураторства, Економства и Магистровства Собр. Прип. 72.

ЕКОНОМЪ, *рм.* (гр. οἰκονόμος). 1. *Чернець, що завідує манастирським господарством.*

XVII. Сергій инокъ економъ монастырскій Гол. П. М. I, 554 (Об. Киз. 1633).

2. *Розпорядник, завідувач.*

XVII. Прицала до срдца економови того свѣта чловекови Тр. П. М. 916.

3. *Урядовець у польсько-литовській державі, що завідував економією (корол. маєтками).*

XVII. Самоилъ Осинскій, обозный великого князства Литовского, економъ Берестейскій и полковникъ кролевской его милости Діар. Фил. 142.

ЕКСАГ(Г)ЕРАЦІЯ, *рж.* (лат. exaggeratio). *Прибільшення, перебільшення.*

XVII. И ексагераціа (розширене мовы) оваа отступніцкаа ему самому надутіи ноздрѣ поретъ Копист. Пал. 726-727. — Вступуетъ въ ексаггерацію той своей повѣсти іb. 932.

ЕКСАГГЕРОВАТИ, *дс.* (лат. exaggerare). *Прибільшувати, перебільшувати.*

XVII. Тоежъ мовилъ и до инших владыков, а особливе слова тыи ширилъ и ексаггеровалъ передъ Потѣемъ Копист. Пал. 1062—1063.

ЕКСАКТОРЪ, *рм. Див.* **Екзакторъ**.

XVII. Абы... панъ ексакторъ и его факторы... не важилися въ Кіевскихъ мѣщанъ болшей двадцети и пяти золотыхъ отъ воза брати Ак. ЗР. V, 287 (1699).

XVIII. Приказалемъ ексакторовѣ нашему войсковому Савѣ Олеферову Літ. Вел. III, 188.

ЕКСАКЦІЯ, *рж. Див.* **Екзакція**.

XVII. Не важились чинить перешкоди, поготовлю вимагать якихъ подачекъ и ексакцій Ак. Зем. 109 (1659).—Попасами и прочіими ексакціями подданых мнстирских не отягощали Ак. Мг. м. 13 (1668).

XVIII. Таковые ексакціи, евекты и индукты до скарбу войскового отбырали Марк. IV, 337 (Дог. Орл. 1710).

ЕКСАПСАЛМЫ, *рм.* (гр. ἐξ+ψαλμός). *Шість псалмів, що ними починається утреня.*

XV. Кончавъ ексапсалмы и видивь яко послании суть погубить его Ип. 119 (1015).

XVII. Ексафалмы: шест фалмовъ Бер. Лекс. 271.

ЕКСАРХА, *рм. Див.* **Екзарха**.

XVI. Кирылъ Терълецкий, екъсарха Берест. соб. 186.

XVIII. Мы архіерей и ексарха святого Апостолского ѳрону Літ. Вел. III, 407 (1696).

ЕКСАРШЕСТВО, *рн. Уряд екзарха.*

XVII. Листъ на ексаршество ему даный Копист. Пал. 1060.

ЕКСЕКВУЦІЯ, ЕКСЕКУЦІЯ, *рж. Див.* **Екзекуція**.

XVII. О выконаня или о ексеквуціи вироковъ того ѕуноду дбати и старатися мусѣлъ Копист. Пал. 546.

XVIII. Ловить збѣга на дорози волно и вести до уряду для ексекуціи Стат. 74-б.

ЕКСЕКУТОРЪ, *рм. Див.* **Екзекуторъ.**

XVII. Ексекуторовъ пре то клириковъ вашихъ, гды бы хто о ныхъ просилъ, посилати не хотѣте Копист. Пал. 586.

ЕКСЕРЦИРОВАТИ, *дс.* (пол. egzercyrować, з нім. exerzieren). *Вправлятися в чім.*

XVIII. Языкъ французскій у академическаго шпрахмейстера, именемъ Гартана, и латину ексерцируетъ Дн. Хан. 45 (1754).

ЕКСЕРЦИТОВАТИ, *дс.* (пол. egzercytować, з лат. exercitare). *Вправлятися в чім.*

XVIII. Латинскій языкъ приватно, а французскій у академическаго шпрахмейстера ексерцитуетъ Дн. Хан. 45 (1754).

ЕКСЕСЪ, *рм. Див.* **Ексцессъ.**

XVII. Такий сро(кі)ий и нехрестиянский ексесъ пополнили Труд. Черн. Арх. Ком. VIII, 103 (1669).

ЕКСИСТИМАЦІЯ, *рж.* (лат. existimatio). *Репутація, добре ім'я.*

XVII. Отступникове за то... животъ ихъ шкалюютъ, ексистимацію ихъ добрую потварами безецнятъ Копист. Пал. 734.

ЕКСКОММУНИКАЦІЯ, *рж.* (лат. excommunicatio). *Відлука, відлучення; виклін церковний.*

XVII. О той на немъ палой екскоммуникаціи албо отлученю отъ церкве вѣдали Копист. Пал. 470.—То бовѣмъ єсть екскоммуникація приватная, сполечности своєй отъ кого отдаленьє ib. 662.

ЕКСКОММУНИКОВАТИ, *дс.* (лат. excommunicare). *Відлучити, виклясти.*

XVII. Патріархове Александрійскіи судили Леона, папежа Римского, и екскоммуніковали неслушне, въ чомъ отъ многихъ суть наганены Копист. Пал. 662.—Якъ святой сполечности гвалтовникъ, былъ екскоммуникованъ ib. 734.

ЕКСКОМУНѢКА, *рж.* (пол. ekskomunika, з лат. excommunicatio). *Див.* **Екскоммуникація.**

XVII. Въ кривоприсѧзство облекоша себе, чесого ради еѯ'комунѣци подпадаютъ Шумл. Зерц. 60.

ЕКСКУЗА, *рж.* (пол. ekskuza з лат. excusatio). *Див.* **Екскузація.**

XVIII. О екскузѣ гетманской предъ войскомъ своимъ Літ. Вел. III, 70.

ЕКСКУЗАЦІЯ, *рж.* (лат. excusatio). *Вимовляння, вибачення, перепрошення.*

XVIII. О экскузации Хмелницкого чрезъ лист и нарочних посланих до короля з поражки на Батогу Калиновского Вел. Сказ. 67.

ЕКСКУЗОВАТИСЯ, *дс.* (лат. excusare). *Вимовлятися, перепрошуватися.*

XVII. Потомъ екскузовалъ ся Хмелницкій у сенату, у ѯіонжентъ и у пановъ великихъ, же то по неволѣ учинити мусѣлъ Літ. Льв. 262.

XVIII. Пишем вмс до насъ еѯкузуючися Кн. Мѣск. Полт. 74-б (1704).—Дорошенко экскузуючися предъ Чугуемъ и войскомъ, говорилъ ижъ Бруховецкого не желалъ смерти Літ. Вел. II, 163.

ЕКСПЕДИЦІЯ, *рж.* (лат. expeditio). 1. *Виправа, вирядження.*

XVII. И ту в' отчизнѣ на розных' Еѯпедіціѧх служилесь Тит. 84 (П. Бер. 1623).—В' розныхъ еѯпедицыѧхъ много шванковъ понеслъ Гал. Кл. Раз. (пр.) 3.—Еще под час екъспедициѣ Московъской под Путивлем Ак. Полт. Гор. Ур. I, 98 (1667).—Хс Снъ Бжіи з' всеи Россійскои земли хотѣл' мѣти еѯпедицію албо выправу под нбо Рад. Ог. 335.

XVIII. (Військо) военной въ обох разахъ експедиции значне на Поляковъ допомогло намъ Вел. Сказ. 49.—Были у барона Остерманна, которій что затрудненъ былъ експедицѣею къ его величеству, того ради секретаръ казалъ намъ быть завтра Дн. Марк. II, 260.

2. *Урядовий лист. Висилання, виправляння.*

XVIII. Експедиціи вшелякіи зъ канцеляріи... не Рускимъ писмомъ яко предъ войною было, але Полскимъ языкомъ, яко доселѣ презъ теразнѣйшихъ часовъ войни дѣялося, виходити маютъ Літ. Вел. II, 106.

ЕКСПЕКТАТИВА, *рж.* (Сер. лат. exspectativae (lom. litterae). *Королевський привілей, що ґарантує отримання в прийдучому якоїсь гідности або «крулевщизни».*

XVII. Взгордивши свѣтом', который тѧ розными еѯпектативами и прероґативами поваблѧлъ до себе, пошолесь за Хмъ Гал. Кл. Раз. (пр.) 4.

ЕКСПЕНСЪ, *рм.* (лат. expensus). *Видаток.*

XVII. Позволили зъ братий персоны певные... на тотъ ексъпенсъ до року безъ жадного пожытку позычити Арх. ЮЗР. I, XI, 92 (1633).—Две тисячы золотыхъ одобравши и особливый тежъ коштъ на ексъпенса правные.... ехалъ Гол. П. М. II, 272 (Ман. П. Мог. 1643).

XVIII. Єму жъ на дорожніє експенса далемъ грошей рублей 6 Дн. Марк. I, 80.

ЕКСПЕРСЕНЦІЯ, *рж.* (лат. experientia). *Досвід, досвідченість.*

XVII. Дѣлность в' радахъ мудрост' и поважность, тежъ и в' полетіах' езперсенціа знаменита... вѣдомы и знакомиты суть Тит. 71 (Посв. 3. Копист. 1623).

ЕКСПИРАЦІЯ, *рж.* (пол. ekspiracja, з лат. exspiratio). *Кінець терміну.*

XVII. В млыне нашом церковном Полонском, скоро по ексъпирации теперешнеи арендъды, для свое дворное власное потребы волно без мерки и черги мливо... волное мети мает Сб. Стат. II, 70 (1613).

ЕКСПОСТУЛІОВАТИ, *дс.* (лат. expostulare). *Жадати, домагатися.*

XVIII. Янъ Казѣмѣръ, теплий вѣри римск[і]я любитель, много самъ о тое у Шведовъ экспостуліовалъ Вел. Сказ. 248.

ЕКСТЕНДОВАНЬЕ, *рн.* (з лат. extendere). *Розтягання, розширення.*

XVII. И тотъ позовъ стосуючи, верность твою, до всказаня и ексътендованя на тобе, за тотъ учинокъ презъ тебе пополненый, винъ горловыхъ и чти отсуження (сторона поводовая) позываетъ Арх. ЮЗР. III, I, 376 (1631).

ЕКСТЕРМИНАЦІЯ, *рж.* (лат. exterminatio). *Викоренення, заглада, винищення; вигнання.*

XVII. Умыслъне зконъферовавъшысе па знисченъе въсее и Речи посполитое и ексътерминацио стану рыцерского Арх. ЮЗР. III, IV, 98 (1649).

ЕКСТРАВАГАНЦІЯ, *рж.* (пол. ekstrawagancja). *Чудацтво, дивацтво.*

XVII. Ово апостатское (комментумъ) зъ екстраваганціи приводитись звыклое Копист. Пал. 521.—Отступникове зъ преложеной екстраваганціи мѣти хотятъ ib. 523.

ЕКСТРАКТЪ, *рм.* (лат. extractum). *Витяг, випис із книг або актів.*

XVII. Екстрактъ ревизіи замку, мѣста и волости староства Гомельского черезъ зошлыхъ (людей).... выданый есть Ак. ЗР. V, 37 (1640).—До сего екстракту, вписанного з книгъ мѣских Глуховских... руки свои при печати урядовой приписуемъ Мат. и Зам. 167 (1681).—Тот екстракъть... потребуючой сторонѣ выдалисмо Прот. Полт. С. II, 138-б (1685).

XVIII. Для владѣнія того двора обыкновенніи урядовій виданъ экстрактъ Ак. Полуб. 62 (1734).—Екстрактъ зъ книги статута правъ малороссійскихъ Стат. 31.

ЕКСТРАОРДИНАРІЙ, *рм.* *Надзвичайний.*

XVII. Апостолъ Петръ есть ординаріусъ, або зверхный пастырь, а иншіи вси апостолове екстраординаріи, легатове або послапникове Копист. Пал. 371.

ЕКСЦЕЛЕНЦІЯ, *рж.* *Титул вищих урядовців.*

XVII. Тогда также и город придали Изъ Езцеленціи Єпну Андрею Бачинскій Літ. Гукл. 76.

ЕКСЦЕПЦІЯ,-ЦЫЯ, *рж.* (лат. exceptio). *Виняток, виключність.*

XVI. Коли его позывает, а добра под ним не яко под духовною особою взят хотел, отколь ся значит, же тая ексцепцыя так толко для зволоки Арх. ЮЗР. I, VI, 263 (1599).

XVII. До ордикалного пастыря ексцепціи дотычетъ Копист. Пал. 371.—Хутор Кладковский з лѣсомъ и зо всѣми до него належачими грунтами без жадноп ексцепциѣ... в вѣчную подаю поссессию Тест. Адам. 169.

XVIII. Оба артикули... из енералного артикула... јмѣють свою ексцепцію и виключеніе С. і Р. 13-б.

ЕКСЦЕС(С)Ъ, *рм.* (лат. excessus). *Переступ, надуживання, безправ'я.*

XVI. Если яко староста, албо яко приватная особа, тотъ ексцесъ учинила,—не ведаетъ сторона, якою дорогою поводъ того доходити будетъ Арх. ЮЗР. I, VI, 173 (1597).

XVII. Отлучилъ былъ отъ церкве священника именемъ Григоріа... за нѣкоторыи ексцессы, а меновите: же учинивши первѣй обѣтъ Богу и чернцемъ зоставши, присягу зламалъ, оженился и священникомъ зосталъ Копист. Пал. 470.—Уряд... такого ексцесу не признает Прот. Полт. С.II, 109 (1683).—Ексцесъ ужасный Прот. Спр. Пот. 63.

XVIII. Ктиторъ лакомый подчасъ змышляетъ на Іерея много Езцессовъ Собр. Прип. 60.

ЕКСЦИПОВАТИ, *дс.* (лат. excipere). *Застерігати для себе.*

XVI. На то, ижъ есть позваная сторона духовною особою, ексциповати форумъ не можетъ, ижъ поводъ не позыскуетъ того, абы мелъ быти отсужоный добръ духовных, албо духовенства Арх. ЮЗР. I, VI, 246 (1598).

XVIII. Наименшой частки на себе и на потомков наших не ексципуючи Мат. и Зам. 170 (1708).

ЕКСЦЫПОВАТИСЯ, *дс.* (лат. excipere). *Вимовлятися.*

XVI. Мене... задворнымъ позвом а не сой мовым есть позвал от которогом ся през умо цованого ексцыповала, иж то справа незадвор

на, але соймова єсть Ж. Курб. II, 212 (1590).

ЕЛЕВАЦІЯ, *рж.* (пол. elewacja з лат. elevatio). *Піднесення св. дарів під час церковної відправи.*

XVII. Маютъ кланѧтисѧ... под часъ елеваціи, кгды мовит' съ страхомъ Бжіимъ, и съ вѣрою приступѣте Шумл. Зерц. 59.

ЕЛЕКАНТЪ, *рм.* (від есп. міста Alicante). *Ґатунок еспанського вина.*

XVII. Если бы чаша была налѧнаѧ виномъ, албо елекантом' яким' Рад. Ог. 507.

ЕЛЕКСѢРЪ, *рм.* (з араб. eliksīr=філософський камінь, порошок). *Напій, зроблений з кількох речовин, розпущених в алькоголі.*

XVIII. Водка елексѣръ вѣтематіонъ Разп. марц. 643.

ЕЛЕКТОВАТИ, *дс.* (лат. elegere). *Обирати.*

XVIII. Доступилъ вскорѣ и того святителского чина достоинства, на которое єстесь наименованъ и електованъ Літ. Вел. III, 382 (1696).—Електуючи чотирохъ кандидатовъ, пановъ бурмистровъ зъ нихъ едного годного, цнотъ всякихъ въ правѣ описанныхъ полного, обирали ib. 545 (1699).

ЕЛЕКТОВЫЙ, *прикм. Виборчий.*

XVII. Реестръ братскій, електовый, рочный Арх. ЮЗР. I, XI, 164 (1647).

ЕЛЕКТОРСТВО, *рн. Гідність електора, уряд електора.*

XVIII. Государъ московский избранъ будетъ на электорство Корони Полской Вел. Сказ. 148.

ЕЛЕКТОРЪ, *рм.* (лат. elector). *Виборець; німецький князь, що мав привілей обирати імператора.*

XVI. Вси електорове твоє выветрелыє Антир. 837.

XVII. Янъ Собецкый, король полскый, съ цесарскими електорами совокупившись... зъ вѣзеремъ турецкимъ далъ баталѣю Зап. Мовч. 73.—Рудолфусъ... выбранъ ест от електоров на цесарство Крон. Боб. 387.

XVIII. О елекціи и избраніи на ней и коронаціи Августа, князя и електора Саксонскаго Літ. Вел. III, 427.

ЕЛЕКТРЪ, *рм.* (гр. ἤλεκτρον, лат. electrum). *Стоп трьох частин золота й одної частини срібла.*

XVIII. Омофоръ свѣтяще, паче електра блищащій Укр.-Р. Арх. IX, 217.

ЕЛЕКТЪ, *рм.* (лат. electus). *Обраний, нововобраний.*

XVI. Король (сам) електа можетъ меновати... але не можетъ єго скинути Антир. 835.

XVII. Обираютъ митрополита и електа при дворянину кролевскомъ до Константинополя Копист. Пал. 1035.

XVIII. О дотыраню покою з Москвою со нареченіем великого государа електом Корони Полской Вел. Сказ. 146.

ЕЛЕКЦІАЛНЫЙ, *прикм. Виборчий.*

XVIII. Чинили оную елекцію.. которую... я зде полагаю для видѣнія потомнимъ вѣкамъ порядку того елекціалного Літ. Вел. III, 544.

ЕЛЕКЦІЙНЫЙ, *прикм. Виборчий.*

XVII. Листы елекцыйніи маємо, гдѣ князѣ и шляхта и духовенство Роскоє и Литовскоє обираютъ митрополита и електа Копист. Пал. 1035.

ЕЛЕКЦІЯ, -ЦЫЯ, *рж.* (лат. electio). *Обрання, вибори.*

XVI. Того жъ июля семого дня привилей всему духовенству на елекцыю даный Арх. ЮЗР. I, VI, 150 (1597).

XVII. Маєтъ быти напродъ елекція албо обобране двохъ братій старшихъ Гол. П. М. I, 240 (Уст. Вил. Бр. 1620).—Царя Юстиніана воля и елекція Копист. Пал. 637.—Звыклисте црковъ Бжую и отчызну боронити, на Сеймахъ Сеймикахъ, на Елекцыахъ Гал. Кл. Раз. (пр.). 3.

XVIII. Сіє договоры и постановленья тутъ описаныє и съ полною обрадою на актѣ теперешной елекціи межи мною и мымъ же войскомъ Запорожскимъ узаконенныє... непремѣнно исполняти Марк. IV, 338—339 (Пр. Ор. 1719).—Дорошенко теди Гетманъ, скоро увѣдомился о элекціи на избраніє нового Короля Літ. Вел. II, 170.—Просячи позволеня о елекціи на избраніє себѣ нового войта ib. IV, 544.—Елекцію нового гетмана до возвращенія своєго отлагаєть Дн. Гетм. Канц. 18 (1722).

ЕЛЕКЦІЯЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Елекціалный.**

XVIII. Князь Лотаринкгіи о тую-жъ старался корону поступаючи Полякомъ миліоны за уложенемся въ тоє елекціялноє дѣло Пресвѣтлѣйшого монарх инашего Літ. Вел. III, 544.

ЕЛЕМЕНТАРЪ, *рм.* (пол. elementarz, з лат. elementarius). *Початкова книжка до науки читання.*

XVII. Выдруковалъ тры тысячы книжечокъ, то єсть кграматички, часловцѣ, елементари Черн. Тип. 576 (1689).

ЕЛЕМЕНТЪ, *рм.* (лат. elementum). *Живло; первень.*

XVI. Стѣны, каменіє, самыє елемента движутсѧ Отп. кл. Остр. И. П. 404.—До сакра-

менъту потреба не мниманыхъ, але видомыхъ жыведовъ хлеба и вина; а где видомого елементу нетъ, ку тому ани смаку вина не чуєшъ Антир. 749.

XVII. Стихїа, почaтки, елемента: як' землѧ, водa, въздух', огень Бер. Лекс. 312.—Елементъ—стихій Синон. сл.-р. 24.—Всѣ елемента звыклисѧ рушати и отмѣнѧти Тит. 83 (Посв. П. Бер. 1623).

XVIII. О запаленю землѣ и згорѣню всѣхъ стіхій и елементовъ свѣта сего Пам. укр. м. IV, 306 (Рк. Тесл.).—Назбыт створилъ Бгъ дивно огненный Елементъ Клим. Вірші, 3.—Кромъ печали буди вси створеня и возигра на земли всяко племя, крини селнія, процвѣтайте, елементи, вси спѣвайте веселіє пѣсни Укр.-Р. Арх. X, 317.

ЕЛЕМОЗИНА, *рж.* (гр. ἐλεημοσύνη). *Милостиня, допомога бідному.*

XVII З тоєиж кассы отцу метрополиту Назаретскому далося з. 27 елемозины Арх. ЮЗР. I, XI, 700 (1646).

ЕЛІЕКЦІЯ, *рж. Див.* **Елекція.**

XVIII. Повелѣвши своєму братерству зыйтися на таковую еліекцію Оп. ст. Млр. I, 120 (1719).

ЕЛ(Л)ИНСКЫЙ, *прикм. Грецький.*

XVII. Курѧ: пташокъ по елин(ску) Бер. Лекс. 67.—Жебы голосу и плачу не слыхати было.... в звонки дзвонили, а на той брѧзкъ пчолы єму медъ носили [якаѧ еллинскаѧ байка] Літ. Рук. 27-б.

ЕЛИНСТВО, *рн. Віра та звичаї давніх греків.*

XVI. На онъ часъ єще вѣра Хрістова не простреся увезде, един'ство и юдеиство пановало Сп. Прот. Лют. 164.

ЕЛ(Л)ИНЪ, *рм.* (гр. ἕλλην). *Гелен, давній грек.*

XV. Елини бо имѣяхуть ю (єхидну) яко богиню Чет. 1489 р. к. 6-б.

XVI. Были.... тамь грекове [еллинове] Єв. Пер. (рк.) 402.

XVII. Порвали єго (Василия) Еллины Жит. Св. 28.

XVIII. Там Елины мѣли змію якуюсь Пам. укр. м. III, 181 (Перем. Пр.).—Пошол'стый Варнава до невѣрных Иелинъ и от Елинъ каменемъ побитый ib. 223 (Самб. Рк.).

ЕЛѢБЕРОВАТИ, *дс* .(лат. eliberare). *Визволятися.*

XVII. Селяне... усиловали отъ тогожъ елѣберовати и съ подданства... визутися Арх. Сул. 22 (1677).

ЕМЕРИКА, *рж. Америка.*

XVIII. Першая част зовет ся Азія, вторая Європа, третяя Африка, четвертая Емерика Пам. укр. м. IV, 29 (Сок. Рк.).

ЕМПИРЕЙ, *рм.* (гр. ἔμπυρον). *Найвища частина неба, рай в християнській мітології.*

XVII. (Царевич) тепер царствует з Христом в емпирею Др. Ол. Ч. Б. 127.

ЕМПИРЕЙСКЫЙ, ЕМПИРИЙСКЫЙ, ЕМПѢРЕЙСКЫЙ, ЕМФИРЕЙСКЫЙ, *прикм.* (гр. ἐμπύριος). *Райський.*

XVII. И самоє тоє Емпирейскоє нбо, котороє звѣздами єсть наполнено Карп. Каз. 14. — Хс... вступил до найвышшого нба Емпирейского Гал. Кл. Раз. 194. — Хс высоко в'ступилъ з'землѣ ажъ до неба Емпѣрейского ib. 231.—Емпирїйскоє найвышше небо Рад. Ог. 62.

XVIII. Бгъ нпъ очѣстит огнем емфирейским всѣ елемента Пам. укр. м. IV, 308 (Рк. Тесл.).—Емпирейскаго Бога витаєм тя Христе и Пане Укр.-Р. Арх. IX, 78.—Свѣте незаходими(й) емъпѣре(й)ски(й) Пане Вірші різдв. 134.

ЕМФИРЪ, *рм.* (пол. empir). *Див.* **Емпирей.**

XVII. Нынѣ пред вѣки слнце справедливости, виходячи з емфиру ясного нас всѣхъ освѣчаєтъ Рук. № 0. 4°. 86, к. 95.

ЕМѢРЪ, *рм.* (від ар. amīr = приводець). *Титул старшого офіцера в Туреччині.*

XVIII. Виправуєтъ ку Хмелницкому в помочъ на Ракочого и Поляковъ емѣра солтанского Вел. Сказ. 80.

ЕНГАЛОҐІЯ, ЕНЕАЛІОҐІА, *рж.* (пол. jenealogja). *Див.* **Генеалогіа.**

XVII. Енгалоґія—родословіє Синон. сл. -р. 24. — Что сама Енеалїоґїа, албо Родство Хво посвѣдчаєтъ Рад. Ог. 441.—Маѳей стый описуючи Енеаліоґію Хву, впередъ положилъ имѧ Іс, а потомъ Хс Рад. Він. 1376.

ЕНЕДРОСЪ, *рм.* (гр. ἔνεδρος).

XVII. Єстъ ка[м]ень дорогій Енедросъ названый, который оуставичные з' себе каплетъ кроплѣ Рад. Ог. 838.

ЕНЕМА, *рж.* (гр. ἔνεμα). *Клізма.*

XVIII. Добре бы було коневѣ хорому давати енему, то єсть, зѣлля слюзникъ въ водѣ уваривши Укр. Госп. Пор. 62.

ЕНЕРГІЯ, *рж.* (гр. ἐνέργεια). *Сила, міць, діяльність.*

XVII. Варлам'... всю силу и енергію, то єст. справу Трїѵпостаснаго Бозства ... розумом своим' заразливымъ мудровалъ Тр. постн. 396-б.

ЕНЕРКІАНЪ, *рм.* (гр. τὴν ἐνέργειαν). *Див.* **Енергія.**

XVII. Показала Проста Бца еперкианъ тоесть дѣйство образа своего О обр. 27.

ЕНИГМАТА, *рж.* (пол. enigmat, з гр. αἴνιγμα.) *Загадка.*

XVII. А предсѧ немогли вразне, без Енигматъ оповѣдати Тит. 336 (П. Мог. Уч. Єв. 1637).

ЕНКОМІЯ, *рж.* (гр. ἐγκώμιον). *Похвала, панегірик.*

XVII. Если теды єсть зъ тыхъ енкомій або похвалъ Григорій монархою, теды и Кvрилъ св.... и многіи иншіи святители Копист. Пал. 501.

ЕНОРІЯ, *рж.* (з гр. ενόριος = що міститься в межах чого).

XVII. Не иншій кто предсѣдѣлъ, ено патріарха Константинополскій, яко належитый въ своей еноріи и патріархіи Копист. Пал. 544.

ЕПАКТА, ЕПАКТИ, (гр. ἔπακτοι). *Кількість днів від останнього молодика до 1-го січня, переступні дні.*

XVII. Епакта: Наведеніе, або втрученыи дны Бер. Лекс. 271.—Лишаютсѧ 11 днїй солнечнаго круга, еже сут всего пѧта епакти лунъ Пам. укр. м. I, 44 (Кн. Ен.).

ЕПАРХІЯ, *рж.* (гр. ἐπαρχία). 1. *Провінція підвладна епархові.*

XVII. Епархіа: Краина, землѧ, повѣтъ, староство, так'же оурѧдъ, полиценаа област Бер. Лекс. 271.

2. *Провінція, край підвладний православному єпископові, діецезія.*

XVII. Статечне в' Вѣрѣ Єпархіа таѧ стоитъ Тит. 83 (Посл. Бер. 1623).—Наказуємо... абы тые то новые ставропѣгія православнымъ архіереомъ ведлугъ епархіи подлеглыми были Гол. П. М. I, 289 (Гр. Кир. 1626).

ЕПАРХЪ, *рм.* (гр. ἔπαρχος). *Начальник провінції.*

XV. Вѣсть епархъ посла єму, яко Русь идеть на Црсьград Ип. 15 (866).

XVII. Епархъ, Сатрапъ, перскій староста, оурѧдник над повѣтом, преложоный над краиною, тож и Воєвода Бер. Лекс. 271.

ЕПАТИДА, *рж.*

XVII. Епатида—рыза верхняя Синон. сл.-р. 24.

ЕПЕНДИТЪ, *рм.* (гр. ἐπενδύτης). *Зверхня ноша, зверхня одежа.*

XVII. Епендит' обоичнк, камазелѧ, сердак, кафтан, сукнѧ, жупан, кошулѧ, або волнѧница, инак фартух, хуста длѧ опасанѧ Бер. Лекс. 271.

ЕПИГРАММА, *рж.* (гр. ἐπίγραμμα). *Коткий і дотепний вірш.*

XVII. Епіграмма На Презацный и Старожитный Гербъ Ег Млсти Пна Григоріа Долмата Отч. Пер. СПБ 1911 р. 104 (1625).—«Епіграмма»: в' Копистенскихъ клейнотѣ, мсцъ из' звѣздою архімандріте Печерскій, славни тобою Отр. Зем. 81 (1621). — На старожитный Гербъ их' млстей панов' Проскуров' Сущанских' Епіграмма Тит. 334 (П. Мог. Уч. Єв. 1637).

ЕПИКУРСКЫЙ, *прикм. Що в дусі філософії Епікура, згідний з його наукою.*

По епикурску, *як навчав Епікур.*

XVI. Ничого не верилъ и по епикуръску жывотъ свой провадилъ Антир. 531.

ЕПИКУРЧИКЪ, *рм.* (з гр. ἐπικούρειος). *Прихильник Епікурової науки; перен. прихильник змисловости, розпусник.*

XVI. Былъ противникъ веры не только Рымское, але и Греческое, згола геретикъ, атеиста, епикурчыкъ Антир. 895.

ЕПИЛЕПСІЯ, *рж.* (гр. ἐπιληψία). *Падавиця, падачка, бирса (нерв. хороба).*

XVIII. Повредилъ себѣ легкое и нажилъ епилепсію Дн. Марк. II, 259.

ЕПИЛОГЪ, *рм.* (гр. ἐπίλογος). *Кінцева частина літературного твору, епілог.*

XVII. Епілогъ Бер. Вірші, 80.

ЕПИСТОЛІЯ, *рж.* (гр. ἐπιστολή). *Лист, послання.*

XVII. На початку епистоліи завше Отца и Сна Апслъ покладалъ Кн. о Вѣрѣ 11.—Митрополитъ Кіевскій писалъ епистолію до бискупа Римского Копист. Пал. 1014.—По всѣхъ стго Апстла Павла епистоліахъ Рад. Ог. 510.

ЕПИТАКТЪ, *рм.* (гр. ἐπιτάκτης). *Той, що рядить, верховодить.*

XVII. Епітактъ: Преложоный оурѧдникъ староста Бер. Лекс. 270.

ЕПИТАФИОНЪ, *рм.* (гр. ἐπιτάφιον). *Нагробний напис, надгробок.*

XVII. Епітафіон: Нагробный напис Бер. Лекс. 41.

ЕПИТЕМЬЯ, ЕПИТІМІА, ЕПИТѢМЬЯ, *рж.* (гр. ἐπιτιμία). *Покута, кара, що її визначає церква за «гріхи».*

XV. Да повинѣни будуть то створшии преждеречную епитѣмьєю Ип. 26 (912).—Епитемью єдиного брата раздѣлѧху 3 или 4 ib. 179 (1074).

XVII. Епітіміа: покута, або вина пѣнѧжнаѧ, або караньє, або даръ, заплата Бер. Лекс. 271.

ЕПИТРОПЪ, *рм.* (гр. ἐπίτροπος). *Повірений; намісник.*

XVII. Епітропъ: Поведитель Бер. Лекс. 271.—Епитропове патріаршіи на тотъ сунодъ не подписалися Копист.- Пал. 1123.

ЕПѢЛIОҐЪ, ЕПѢЛЇОҐЪ, *рм. Див.* **Епилогъ.**

XVII. Епѣлїоґъ и конецъ. Епѣлїоґъ на Рождество Хво Епѣл. 84.

XVIII. Епѣлїоґъ Вірші різдв. 141.

ЕРАҐАЛБИНЪ, *рм.* (?).

XVII. Выправил собѣ у господаря печат луит на 400 еракгалбинов Льв. Ставр. 91 (1627).

ЕРИМИТА, *рм.* (гр. ερημίτης, лат. eremita). *Пустельник, самітник.*

XVI. Безмолвникъ еримита, который нев'гуку а без' затрьвоженꙗ свѣта того безблазнено, без погоршенꙗ живетъ Зиз. Лекс. 95.

ЕРМАНѢЯ, *рж. Німеччина, Германія.*

XVIII. Вь Италіи, вь Гишпанѣи и вь Ерманѣи егда шествовахомь, все видѣхомь гори каменніє Гр. Барск. I, 188.

ЕРМОЛАЙ, ЕРМОЛОЙ, *рм.* (гр. εἱρμός + λόγος). *Церковна книга — збірник ірмосів, ірмологій.*

XV. Мѣнеи 12 списа, и триоди, и охтаи, и ермолои Ип. 926 (1289).

XVI. Ермолаевъ шесть, семый стихираль Гол. П. М. I, 10 (Оп. 1554).

ЕРОРЪ ЕРРОРЪ, *рм* (лат. error). *Помилка.*

XVII. Оскараню Латинниковъ за оторванєся нхъ отъ церкве святой всходной..... презъ впроважене ерроровъ многихъ Копист. Пал. 870.—Важат'сꙗ с' Туnографій своихъ ерорами наполнивши Книги наши Церковныи... до оуживанꙗ подавати Тит. 216 (Служ. П. Мог. 1639).

XVIII. Ерор свой з виправи на тую комисию знаменитихъ особъ своихъ увидѣвши, заразъ... виправилъ на видвигнене своихъ комисаръ з небезпеченства войска часть певную Вел. Сказ. 85.—Зъ копією.... ерроровъ и описокъ полною корриговалъ Самойло Величко Літ. Вел. II, 134. — Надежалобъ старшинѣ и полковникамъ тотъ эроръ поправити... учинивши на тоє... особого войскового енералного скарбника ib. III, 56.

ЕСИКЪ, *рм.* (від назви літери S). *Гачок.*

XVII. Лѣхтар малый з есиками Пам. КК. I, 123 (1627).

ЕССЕНЦѢЯ, *рж.* (лат. essentia). *Есенція.*

XVIII. Далъ рецептъ купить ессенцѣи liquor у Ґданску Дн. Марк. III, 205.

ЕСЪ, *рм.* (від назви літери S). *Гак.*

XVI. Побрано... фалшуру шарлату черленого куны подшитую з есами золотыми и з шнурами золотыми Ж. Курб. II, 25 (1572).

XVII. Преробил есъ до лѣхтаря над амбоном Арх. ЮЗР. I, XI, 424 (1654).

XVIII. Лихтаровъ сребраныхъ есами здѣланихъ два РКПЛ. 11.

ЕТЕРАКО, *присл. Инакше.*

XVII. Етерако: Инѣм образом Бер. Лекс. 272.

ЕТЕРЪ, *прикм.* (гр. ἕτερος). *Інший, якийсь.*

XV. Етеръ же законъ Халдѣемъ и Вавилонꙗномъ Ип. 11 (Вступ). —Знаменья бо вь нбси или вь звѣздах или вь слнци или птицами или етеромъ чимъ не блго бываєть ib. 155 (1065).— Аще что створилъ єсть на свѣтѣ семь етеро согрѣшенье отдаєть сꙗ єму ib. 194 (1078).

XVI. Етеръ, нѣкій Зиз. Лекс. 99.

XVII. Етеръ: Нѣкій, або єденъ з' двохъ, другій або иншій Бер. Лекс. 272.—Етера: Иная ib.

XVIII. Члкъ етеръ богобойный путемъ идяше Іер. Мих. 234.—Якож[е] бо етерь орелъ егда видить львица высоцѣ вызлетаєть, також(е) Иосифъ избежа от сети дьяволꙗ Пам. укр. м. I, 133 (Кр. Пал.).

ЕТИМОНЪ, *рм.* (гр. ἔτυμον—властиве значення слова). *Походження слова.*

XVII. Єсть црковь окружным обведена и обварована цырклем', от которого слова и етімонъ свой, то естъ, выводъ мает Бер. Лекс. 219.

ЕТУМОЛОҐІЯ, *рж.* (гр. ἐτυμολογία). *Походження слів; наука про походження слів.*

XVII. Єтумологіꙗ єстъ часть Ґрамматїки втораꙗ, реченїꙗ раздѣляꙗти и ко своей коеждо слово части со разсужденїємъ относити оучащаꙗ Смотр. Гр. 16.

ЕФЕКТЪ, *рм.* (лат. affectus). *Див.* **Афектъ.**

XVI. Страсть, взрушене, ефектъ Зиз. Лекс. 106.

XVIII. Той теди до ефекту ординаціи рѣчи посполитой gдисмо уже вступъ узяли, аби пунктомъ ординаціи сталося досить, виконалъ его милость пан комисаръ... присягу Літ. Вел. IV, 282 (Діар. Ок.).

ЕФИРСКЫЙ, ЕФУРСКЫЙ, *прикм.* (гр. αἰθέριος). *Етеровий.*

XVII. Онен'ною стихиєю справують, огнемъ ефир'ским' блисканꙗмъ и громы Транкв. Зерц. 5.—Ефуръскіи огнь от гумор овъ соуптельныхъ або въспаренїꙗ земнаго, и воднаго запалꙗєтъсꙗ ib. 10.—Къ оному огневи иже навышшемъ мѣстѣ положенъ єсть: егоже филосо фи и бгсловъци называют єфіръское ношеніє ib.

XVIII. Високий пламен—єфирский огень нбсній, который єсть в небѣ, который сѧ купалъ оу водѣ Пам. укр. м. II, 189 (Тух. Рк.).

ЕФИСТОЛІЯ, *рж. Див.* **Епистолія.**

XVII. Даи єму єфистолію сію Жит. Петра 83.

ЕФУДЪ, *рм.* (гебр. ephod). *Нараменник, що вживали старозаконні первосвященики.*

XVII. Ȣчинишъ Ȣбіор стыи... абы шата долгаѧ з' рȢкавами... на той шатѣ зас дрȢгаѧ 'верхȢ, коротка надъ колѣна, зовȢтъ єѧ ефȢдъ Літ. Рук. 36-б.

ЕФФЕКТЪ, *рм.* (лат. effectus). *Наслідок вислід.*

XVII. Еффект': Изводство, скутток Бер. Лекс. 274.—Фикгура того знаку в' оуживан'ю и вѣвшелѧкой почтивости была, и еффект' свой в' моцы пришлои Крстнои смрти Збавителѧ нашего показовала Тит. 275-6 (П. Мог. 1632).

ЕХО, *рн.* (гр. ἠχώ). *Відгук, відгомін, луна.*

XVIII. Року от созданія Адама 7167, году зась в он же долина свѣтова эхо видала предвѣчного слова 1659 Вел. Сказ. 199.

ЕѲИОПЛЯНИНЪ, *рм. Мешканець Етіопії.*

XVIII. И тогды сѧ єму поклонѧт Еѳиоплѧне Пам. укр. м. IV, 301 (Рк. Тесл.).

Є

ЄВАГГЕЛИСТЪ, *рм. Див.* **Євангелиста.**

ЄВАГГЕЛІЄ, *рн. Див.* **Євангеліє.**

ЄВАНГЕЛИКЪ, *рм. Євангелит, протестант, лютеранин.*

XVI. Всѣхъ бо ересниковъ вѣра по имени ихъ зовется: Люторияни, Симонити, Марконити, Арияне, Євномияне, Саси, Євангеликы Сп. прот. Лют. 51 (1580).—До... Євангеликовъ не маємо на тотъ часъ жадноѣ справы Ак. ЗР. IV, 145 (1596).

XVII. Если бы прокуратор не хотѣл... для того ижъ ест паписта, то удатися до евангелицких прокураторов, и такъ для перестороги мѣти при папежнику и євангелика Льв. Ставр. 37 (1609).—Латинникове в' той мѣрѣ тымъ на насъ, чимъ и еретикове называючiисѧ євангеликове штурмують Кн. о Вѣрѣ. 247.—Євангелики мовѧтъ, же нетреба за оумерлыхъ молитисѧ Гал. Кл. Раз. 27.

ЄВАНГЕЛИСТА,-ЛИСТЪ, *рм.* (гр. пізн. Εὐαγγελιστής, лат. evangelista). *Автор євангелії.*

XV. В недѣлю на завтрѣе стго луки євнглста ЮРГр. № 38 (1404).

XVI. Єvанъгелистъ, благовѣстник Зиз. Лекс. 99.—Єvглиста поведаєть як три волс'ви принесли дары Єв. Пер. (рк.) 23-б. — Іоан святый євангелиста пишет Катех. 54.

XVII. Євaггелистъ: Блговѣстник', або добрый повѣдачъ Бер. Лекс. 272.—Стый Маѳтей євглиста вспоминаєтъ Карп. Каз. 134.—Овые у Матѳея святого Євангелисты слышимо слова Стат. Полоцк. Бр. 6-б.—Рад. Він. 38.—О том євглиста мовит ЦАМ. № 608 к. 2-б.—Ведлугъ Матѳея євглисты Крон. Боб. 140.—Рад. Ог. 354. —Іоан... потом был євангелистою Жив. Св. 149-б.

XVIII. Миръ тебѣ Маркô, Євангелисто мой Гр. Барск. I, 48.—Стый євглиста Матьѳей Пам. укр. м. III, 123 (Рк. Тесл.).

ЄВАНГЕЛИЦКЫЙ, *прикм. від. «Євангеликъ».*

XVI. До Єванъгелицкое веры прысталъ Антир. 863.

XVII. Удатися до євангелицких прокураторов Льв. Ставр. 37 (1609).

ЄВАНГЕЛІЄ, -ГЕЛЬЄ, ЄВАНЬГЕЛЬЄ, *рн.* **-ЛІЯ,** *рж.* (гр. εὐαγγέλιον, лат. evangelium). 1). *Наука мітичного Христа, що нею духовенство й маєтні кляси користувалися й користуються, щоб затуманити клясову свідомість визискуваних працівних кляс і усвятити свій визиск.*

XV. Исписалъ стоє євангелиє (Іван) Чет. 1489 р., к. 41.

XVI. Єvгліє, благовѣстіє Зиз. Лекс. 99.— М'ного тыжъ и иныхъ рѣчїи напоминаючи євглію людемь проповѣдаль Єв. Пер. 31.— Ѳллялетъ... даєтъ прыкладъ о жонахъ поповскихъ, якобы мелъ папежъ жоны капланомъ Рымскимъ въ Польще одьняти,—и то не певная евангелия Антир. 739.

XVII. Єваггеліє: блговѣщеніє, або добраѧ вѣсть Бер. Лекс. 272.—А мы послышавши о горливомъ и охотномъ поступку чесностей Ваших в'читаню оуважномъ тоєѣ Учител'ноѣ Єvглiѣ, старатисѧ за ласкою Бжою, будемо якобысмо в'коротцѣ, чим' иншим' чесности Ваши посилковати могли Єв. Калл. (пр.) 15. —Сего дня наша Єванъгелїѧ то ест доброє звѣствованіє почалося Єв. Реш. 270-б.— Проповѣдал слова Єvгліи Єв. Вил. 53-б.

2. *Книга, що містить у собі чотири євангелії.*

XIV. Положилъ єсми сіє євангелье у нашемь монастыри Ак. ЗР. I, 27 (1399).

XV. Застали єсмо оу стго спса... євангельє кованоє ЮРГр. № 63 (1429).

XVI. Абы есте нам пишоучим сїє євгліє пре недозорь свои не зле речили Єв. Пер.

(рк.) 443.—Єvангелие, среберомъ оправное зъ шмалцомъ, велми коштовное, на паркгамене писаное Арх. ЮЗР. I, I, 208 (1589).—Присегу на светой Єvангелии... учинилисмы ib. 483 (1596).

XVII. Далем оправити сребром евангелие грецкое Арх. ЮЗР. I, XI, 353 (1616).—Абы онъ гуртомъ такъ евангелія яко и псалтыри... купилъ ib. 133 (1638).

XVIII. На св. Єvангеліи присягнетъ Хоз. Гетм. II, 190 (1706).—В соборной апостолстѣй церквѣ, пред святимъ єvангеліємъ... вѣру учинили Вел. Сказ. 210. —Сию глемую книгу Єvангелію отбирал Оп. Ст. Кн. 11.

3. *Частина евангелії, читана під час церковної відправи.*

XV. Слыша бо единою єоуанглие чтомо Ип. 110 (996).

XVI. Сказаніе о главахъ и зачалех и початкох и коньцехь чтомымъ єvгліамь оутрънимь и литор'гіинымь Єв. Пер. (рк.) 443.

XVII. Служба Божая скоро по оутрени с читанем Апостола и Єvангеліи ... была Стат. Полоцк. Бр. 9.

ЄВАНГЕЛСКИ, *присл. Згідно з «наукою» евангельською, як каже евангелія.*

XVII. Благочестно евангельски жити Арх. ЮЗР. I, VI, 107 (1603).

ЄВАНГЕЛСКЫЙ, *прикм. від «евангелія».*

XV. Єоуанглкое слово глеть Ип. 319 (1145).

XVII. Не розумѣй... іж'бы то сѧ учител'ная єvглская Книга... зложена длѧ якои о себѣ гордынѣ Єв. Реш. 16.—Писмо єvангелское Ист. Черн. Тип. 574 (1679).

XVIII. Пред святимъ єvангеліємъ, по святой непорочной єvангелской заповѣди Христовы вѣру учинили Вел. Сказ. 210.

ЄВНУХЪ, *рм.* (гр. Εὐνοῦχος). *Євнух, кастрат.*

XVI. Єvнух, скопленый члкъ Зиз. Лекс. 98.

XVII. Єvнухъ: Скопленый чловек', зри Каженикъ и скопецъ Бер. Лекс. 273.—Зъ оголенихъ бородъ и усовъ Римскихъ духовнихъ и дивоватися и насмѣватися мусѣли, видячи ихъ въ постать евнуховъ или скопцовъ претворенихъ Копист. Пал. 794.—Янка, дочка Всеволодова, поихавши въ Грецію, привезла митрополита евнуха до Кіева Крон. Соө. 80.

XVIII. Юрий... з натури билъ євнух Вел. Сказ. 7.

ЄВРАШОКЪ, *рм. Звіря: ховрах.*

XVIII. І єщеж гусеница бываетъ и ев'рашки Клим. Вірші, 156.

ЄВРЕЙ, *рм.* (гр. Ἑβραῖος, лат. Hebraeus). *Гебрей.*

XVII. Єврей...: Пришелникъ, еход, Жидовин Бер. Лекс. 268.

ЄВРЕЙСКЫЙ, *прикм. Гебрейський.*

XV. Дал (Бгъ) єму законъ написанный, почому людем еврейским ходити Чет. 1489 р. к. 18.

XVI. Єvгліе еврейским языкомь Єв. Пер. (рк.), 20-б.—Христосъ Богъ нашъ зъ народу Єврейского пошолъ по плоти Отп. кл. Остр. И. П. 1079.

XVII. Іс в' єvрейскимъ ѧзыку значитсѧ збавитель Гал. Кл. Раз. 94.—Ведлуг звычаю еврейского Єв. Реш. 55-б.

XVIII. Станутъ говорыти еврейским языком Пам. укр. м. I, 170 (Рк. Тесл.).

По еврейску, *гебрейською мовою, по гебрейському.*

XVII. Савватонъ, то єстъ, Субота отпочинен'є значитъ по еврейску Тр. постн. 37.

ЄВХИМОКЪ, *рм.* (пол. efimek від назви Ioachimsthal, ч. Iachymov). *Монета таляр.*

XVIII. На полковниковъ по сту евхимковъ Вел. Сказ. 226.

ЄВШАНЪ, *рм.* (башк. юшан, кирг. джусан). *Різні ґатунки полину (Сл. Срезн).*

XV. Дан ємоу поюухати зелья именемь євшанъ Ип. 716 (1201).

ЄГИПЕТСКЫЙ, ЄГVПЕЦКЫЙ, *прикм. від «Єгипетъ».*

XVI. Здойми отче влдка жестоковыйство фараонское або египетское с карку Рук. Муз. № 513, к. 6.

XVII. Ведлугъ скарги епископовъ Єгипетскихъ Копист. Пал. 649.—Неѧсытъ иначей пеликанъ естъ птахъ на пущы Єгvпецкой Гал. Кл. Раз. 231.

XVIII. Перед оушиткими цаны египетскими Пам. укр. м. I, 165 (Рк. Тесл.).

ЄГИПТЯНИНА, *рж. Египтянка.*

XVII. Внийди... до служебницы моеи египтянины Агары Крон. Боб. 15-б.

ЄГИПТЯНИНЪ, *рм. Мешканець Єгипту.*

XVIII. Рекъ црь Єгип'тяномъ своимъ Пам. укр. м. I, 245 (Рк. Тесл.).

ЄГVПТЧИКЪ, ЄГVПЧИКЪ, *рм. Див.* **Єгиптянинъ.**

XVII. Єгvптчиковъ... занурилъ в' глубокости якъ камень Тр. постн. 668.—Моvсей великим' зосталъ оу Єгvпчиков Рад. Ог. 168.—Єгvпчикове... маліовали главу лвову Рад. Він. 27.

ЄГVПТЯНЫНЯ, *рж. Див.* **Єгиптянина.**

XVII. Єгvптѧныпѧ: оутрапеная Бер. Лекс. 269.

ЄДАМАШКА, *рж. Див.* **Адамашка.**

XVIII. Сакос... з лиштвою... гаөованою сре

ромъ... на едамашцѣ червоной Реєстръ ризи Соф. 1-б.

ЄДАМАШКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Адамашковый.**

XVIII. Велѣла... покупить едамашковиє жупани Арх. Сул. 62 (1730).—Ризи едамашковіє зеленіє РКПЛ. 29.

ЄДАМАШУКОВЫЙ, *прикм. Див.* **Адамашковый.**

XVII. Ризи блакитьные едамашуковиє Прот. Полт. С. II, 3 (1675).

ЄДАТИ, *дс. Многоразова ф. від «ъсти».*

XVII. Страст абы лакоты все едати хот' троха Бер. Лекс. 30.

ЄДВАБНИЦА, *рж.* (пол. jedwabnica). *Тканина з єдвабу (шовку), єдвабне пошиття, єдвабна хустка.*

XVII. Єдвабницъ розныхъ седмъ Пам. КК. I, 118 (1627).—Єдвабница бѣлая червоно-пасковитая Арх. ЮЗР. I, X, 172 (1637).—Справилъ собѣ Улисесъ крамъ, мѣючи в нем... едвабници Крон. Боб. 77-б.

XVIII. Хустокъ двѣ на єдвабницахъ Літ. Вел. IV, 128 (Реєстръ Пал. 1704).—Баволницъ и єдвабницъ зѣ шляками и концами золотими сколко було не свѣдомъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 27 (1725).

ЄДВАБНЫЙ, *прикм.* (пол. jedwabny). *З єдвабу, шовковий.*

XV. У того листа печать на шнурѣ єдвабномъ червономъ завѣсистая Ак. ЗР. I, 58 (1443).

XVI. Єдвабными рѣчьми торгуеть Ак. ЗР. III, 91 (1557).—И иншихъ шатъ, не подъшиваныхъ єдвабъныхъ, и речей косматыхъ не мало въ той скрыни Арх. ЮЗР. I, I, 318 (1591).—Княжа... тому не зазритъ, паметаючи же «офѣра Богу духъ скрушоный», а не єдвабные поставы Отп. кл. Остр. И. П. 408.

XVII. Нитка... єдвабна Гал. Кл. Раз. 247.—Єдвабніє сукнѣ Єв. Реш. 340.—Не кладено а ни полотна ани жадной речи баволнои ани єдвабнои Жив. Св. 257.

XVIII. Кошуля Турецкая єдвабная Літ. Вел. IV, 126 (Реєстръ Пал. 1704.)—Хустка єдвабная Дн. Хан. 53.

ЄДВАБЪ, *рм.* **ЄДВАБЬ,** *рж.* (пол. jedwab, ч. hedwáb із сер.-нім. gotawebbi). *Шовк.*

XVI. Багряница, шарлатъ, албо єдвабъ багровои фарбы Зиз. Лекс. 93.—Синета, синій єдвабъ ib. 107.—Пограбили... єдвабу чирвоного, который коштовалъ чотыри копы грошей Арх. ЮЗР. III, I, 20 (1587).

XVII. Шолкъ: Єдвабь Бер. Лекс. 205.—Єдвабъ—шолкъ Синоп. сл.-р. 24.—Нараквицѣ... злотом пертыканы, брунатною єдвабью Арх. ЮЗР. I, XII, 15 (1619).—Ризы комховые єдвабю жолтобрунатного ib.—Нараквицѣ ... чирвоною єдвабю и злотом претыканые ib. 16.—Хустка под образомъ Пречистое намѣстнымъ, рознымъ єдвабемъ и бляшкою вышитая Пам. КК. I, II, 122 (1627). —Єдвабъ значитъ покору, бо єго робитъ робакъ Гал. Кл. Раз. 247.—Робачки... выпускают з себе нитки якъ єдвабъ Крон. Боб. 174-б.

XVIII. Тонкимъ єдвабомъ ушита Укр.-Р. Арх. IX, 49.—Але потреба би єго (кожухъ) полатати, коли би тилко єдвабу достати. Бо шкода би єго шити нитками ib. 55. —Ху(с)тка тютюномъ зробле(н)на, от якъ єдвабомъ рудимъ хороше унстренна Вірші різдв. 143.

ЄДЕНЪ, *числ.* 1. *Один .*

XVI. Повинны будемъ тобѣ на твой грош еден десет грошей нагородей нагородити Арх. ЮЗР. I, VI, 122 (1597).

XVII. Сътворены же соутъ бгомъ агглове єдным разом всѣ Транкв. Зерц. 1.—Єденъ теды отцъ, не тры отцы Кн. о вѣрѣ, 22.—Шнуръ любо в' трое плетеный єднакъ єденъ шнуръ єстъ Гал. Кл. Раз. 217.

XVIII. Якъ двоє у батька дѣтей, то як єдно, а якъ єдно, то як ни єдного Клим. Прип. 260.—Бо тиж ми ся барзо той постъ увѣрилъ и нееденъ горщок кѣсилицѣм змѣрилъ Укр.-Р. Арх. IX, 83.—Было 60 тисячъ, якъ еденъ усе в' злотѣ Ал. Тиш. 69.—Корол... неприятелей єднимъ боемъ побѣдилъ Вел. Сказ. 10.

2. *Той самий, спільний.*

XVII. Єдньмъ посподу всѣ голосомъ и єдною волею... взяли Тр. постн. 558.

XVIII. Халдейчикъ, Вавилончик', поганин— єдно то ест Пам. укр. м. I, 316 (Рк. Тесл.).

3. *Якийсь, певний.*

XVII. Тамъ же ся Козаки заперши въ єдной шопѣ, боронилися Літ. Льв. 241.—Єденъ мужъ знаменитый Каюсъ, Муціюсъ Сцевола, ишолъ за рѣку Тыберъ, для выбавленя отчызны своєи Гал. Н. н. (Пр.) Ва.—Тот єдень чоловѣкъ чий бил казанокъ вернувшися к нам до перевозу стал нас турбовати Кн. Мѣск. Полт. 12 (1692).—Єднои теды ночи пришло Едомчиковъ дванадцет тисячий Крон. Боб. 214.

XVIII. От єдного друга моєго билемъ перестереженъ Вел. Сказ. 21.

4. *Один тільки, сам.*

XV. Смолвившися видячи єдного бога предо очима ЮРГр. № 51 (1421).

Во єдно, у єдно, *докупи, в одно ціле.*

XVIII. Там заразъ лѣдъ ся заламалъ... тут' ся лѣдъ заразъ знову во єдно Пам. укр. м. II, 340 (Унѓв. рук.).—И так оные трыє црѣ.

добыв'ши мечовъ своихъ избѣгнут' сѧ оу едно ib. IV, 296 (Рк. Тесл.).

Єденъ—еденъ, еденъ—другый, *один—другий.*

XVII. Не за едного Царѧ албо Патріарха, але за трехъ едных по едных наступуючихъ Тр. постн. 397. — Утисков... еден другому не повинни будем строити Прот. Полт. С. II, 11-б (1675).

XVIII. Цыгане да і жиды едны еднымъ равны Клим. Вірші, 35.—Быд... Адам оу великом клопотѣ и в' жалости, едно за дитину, а другое за Євву Пам. укр. м. II, 178 (Рк. Тесл.).—За малимъ еденъ до другаго зъ пѣстелетовъ не стрѣлялъ Літ. Вел. II, 27. — Трафилосѧ двомъ мужемъ тоеюжъ переходити дорогою еденъ по другомъ Науки парох. 98.

Самъ еденъ, *один тільки, тільки сам, без нікого.*

XVII. Єѣдѣла чекаючи якъ ворона на поущи сама една Лѣк. на осп. ум. 14.

ЄДЗЕНЬЕ, *рн.* (пол. jedzenie). *Їдження, їжа.*

XVII. До едзеня нашего не шукаем, тылко що земля... сама родит Крон. Боб. 171-б.

ЄДИНАДЦЕТЬ, ЄДИНАДЦЯТЬ, ЄДИНАЙЦЯТЬ, *числ. Одинадцять,* 11.

XVII. Ишло единадцеть Пановъ Ієрслимскихъ Крон. Боб. 236-б.

XVIII. Єдинадцят' сноповъ Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).—Звѣздъ единайцят' ясных ib.

ЄДИНАДЦЯТЫЙ, *числ. рядовий від «єдинадцять», одинадцятий.*

XVII. О годинѣ единадцятой почав працовати Єв. Реш. 47-б.

ЄДИНАКЪ, *рм.* (пол. jedynak). 1. *Одинак, одинокий син у батьків.*

XVII. Иночадый: и, единородный: единороженний, або единак Бер. Лекс. 59.—Плачте якобы тобѣ сын единак умерлъ Каз. № 32, к. 81-б.

XVIII. Той оумерлый юноша, единакъ бувъ оубогыѧ матки своеѧ Науки парох. 83.

2. *Чернець.*

XVII. Єдинакъ—инокъ Синон. сл.-р. 24.

ЄДИНАНЦЯТЪ, *числ. Див.* **Єдинадцеть.**

XVIII. Кропель крвавыхъ вышло з' него единанцять разы сто тысячей Собр. Прип. 95.

ЄДИНАНЦЯТЫЙ, *числ. Див.* **Єдинадцятый.**

XVIII. Якая естъ част' единанцятая Сумвола Собр. Прип. 97.

ЄДИНАЧЕ, *присл. Тільки, лише.*

XVII. Єдиначе: Точію Бер. Лекс. 40.

ЄДИНАЧЕСТВО, *рн. Єднання, єдність, згода.*

XV. Цѣловали (крестъ)... съ нимъ быти у прыязни и въ единачествѣ Ак. ЗР. I, 54 (1442).—Государь нашъ... съ вашимъ государемъ хочетъ любви и единачества ib. 134 (1493).

ЄДИНАЧКА, *рж.* (пол. jedynaczka). 1. *Одиначка, одинока дочка в батьків.*

XVII. О дочцѣ своей единачцѣ... запобѣгавъ... ласки Єв. Реш. 156-б.—Дочка его единачка Дм. Рост. 36 (1698).—Далъ въ малженство цорку свою Олгу, аже единачку еѣ мѣлъ Рук. Хрон. 475.

XVIII. Дочка его единачка... оумирала Науки парох. 95 (1794).

2. *Єдиний, осібник.*

XVII. Кождый человѣкъ... дшу свою маєт единачку Єв. Реш. 139.

ЄДИНАЧНЫЙ, *прикм. Єдиний, одинокий.*

XVII. Зъ добрымъ сумненемъ умерети и предъ судомъ Божіимъ стати хочу, единачну душу мою убогую въ руки милосердия Божого отдаю Гол. П. М. I, 396 (Зав. Бор. 1631).

ЄДИНАЧОКЪ, *рм. Здрібн. від «єдинакъ».*

XVII. Вдова... сна мѣла единачка Єв. Реш. 138-б.—Вдовѣ сына единачка оужъ оуморилъ Жит. Св. 9.

XVIII. Сну мой единачъку, сну мой любый Пам. укр. м. VI, 132 (Рк. Тесл.).

ЄДИНЕЦЪ, -ЦЬ, *рм.* 1. *Старий самотній самець, дик, кабан.*

XV. Аще бо кто оусрѧщеть черноросица то възвращаетьсѧ или единець или свинью Ип. 159 (1068).

2. *Чернець.*

XVII. Инокъ единый, единецъ: единакъ, особливый, особливецъ, выборный Бер. Лекс. 58.—Єдинецъ—инокъ, монахъ Синон. сл.-р. 24.

ЄДИНИТНЫЙ, *прикм. Що єднає, сполучає, сполучний.*

XVII. Препинаніѧ строчна суть десѧть: черта/; запѧтаѧ , ; двоточіє : ; точка . ; разѧтна ̃ ; единит'наѧ // Смотр. Гр. 14.

ЄДИНИЦА, *рж. Одиниця, єдиність, одноцілість.*

XVII. Существо пресуществен'ное, и бжсво непостижимое, троца естъ и единиці Транкв. Зерц. Бг

ЄДИНО, *присл. Одно.*

XVII. Инодшъно, едино вси: Всѣ сподне Бер. Лекс. 58.

Въ едино, *до купи, в одно ціле.*

XVII. Владимиръ Мономахъ Русь... мужествомъ въедино злучилъ Крон. Соф. 105.

ЄДИНОВИДНЫЙ, *прикм. Однаковий на позір, на око.*

XVII. Вода... единовидна будучи, розмаитыѣ скутки скутки выдаєтъ Єв. Калл. 261—262.

ЄДИНОВЛАДЕЦЪ, *рм. Див.* **Єдиновладца.**

XVII. И стался Игоръ Руриковичъ всея Руси... монархою албо єдиновладцемъ Крон. Сое. 9.

ЄДИНОВЛАДНЫЙ, *прикм.* (пол. jedynowładny). *Самовладний, одновладний.*

XVIII Царъ Петръ Алексѣевичъ, єдиновладнимъ въ семъ року по брату Іоану зоставши Монархомъ .. рушилъ.... ку Азову Літ. Вел. III, 383—384.—Онъ огласившися уже въ Росіи єдиновладнимъ Гетманомъ.... учинилъ гордую и неласкавую на єго одозвъ отповѣдь ib. IV, 37 (Пов. 1728).

ЄДИНОВЛАД(Ь)СТВО, *рн.* (пол. jedynowładztwo). *Самовлада, одновлада, єдина влада.*

XVI. Исусъ Христосъ въ церькви Своєй хотель меть єдиновладьство або монарьхию, абы одинь всего догледаль и рядилъ Берест. соб. 250.—Трактуется о єдиновладствѣ костелнымъ отца папѣжа Римского Хр. Фил. Апокр. 1018.

XVII. Слова сіи Христовы «на томъ камени збудую Церковъ мою» напрасно... затяганы бываютъ на єдиновладство П трово Копист. Пал. 355.—За будованемъ ся на Петрѣ Церкви жадное єму оттоль удѣльное єдиновладство не повставаєтъ ib. 371.

ЄДИНОВЛАДЦА, *рм.* (пол. jedynowładca). *Самовладець, одновладець, єдиний володар.*

XVI. Єдиновладцею костелнымъ былъ Константинъ Великій Хр. Фил. Апокр. 1424.

XVII. Еще за вѣку єдиновладцы Рускогo кн҃ѧзѧ Володымера Тит. 331 (Єв. Калл. 1637).—Святославъ Ігоровичъ, внукъ Руриковъ, зосталъ монархою, то есть єдиновладцею Крон. Сое. 13.—Нба и земли єдиновладца... в'иждждаєтъ Рад. Він. 1338.

ЄДИНОВОЛНИКЪ, *рм.* *Монотеліт, член християнської секти 7-го віку, що визнавала в Христі одну волю.*

XVII. О тей ереси єдиноволниковъ вспоминаючи | Копист. Пал. 613. — Андрей... на Монофелиты, то ест противъ єдиноволникомъ єретикомъ поставивши сѧ... Клиросу Црkви Константінополской причтенъ бываєт' Тр. постн. 624. I.

ЄДИНОВОЛНО, *присл.* *Одною волею, із спільної волі.*

XVIII. Оцъ з' сномъ, в' купѣ, и єдиноволно горѧчость любве з' себе, то єсть Дха испущаєтъ Сѣмя Сл. Б. 4 (1772).

ЄДИНОВОЛЦА, *рм.* *Див.* **Єдиноволникъ.**

XVII. Єретики монофелѣты то єстъ єдиноволци Кн. о Вѣрѣ, 137.

ЄДИНОВѢРНИКЪ, *рм.* *Одновірець, одної віри з ким.*

XV. Аще ли сѧ крстиши то... с нами єдиновѣрникъ будеши Ип. 95 (988).

ЄДИНОДРЕВЕСНЫЙ, *прикм.* *З цілого дерева витесаний.*

XVIII. Судини воднии, єдинодревеснии, то єсть зъ єдного древа витѣсании Літ. Вел. IV, 294 (Діар. Ок.).

ЄДИНОДРЕВНИКЪ, *рм.* *Судно, витесане з цілого дерева.*

XVII. Хаґанъ... море в' правдѣ окрутами наполнилъ з' єдного дерева в'должъ оучинеными (и длѧ того еллінскимъ діалектом Моноѯvла, то ест єдинодревники называютсѧ) Тр. постн. 650 (помилкова паґінація).

ЄДИНОДУШНО, *присл.* *Одностайно, одностайно, одномисно.*

XV. Со братома своима с Романомъ и съ Двдмъ єдинодшно ко Хсоу Бу притече Ип. 594 (1175).

XVI. А иж мовит єдинодшно, то юж там згода єдною дшею єдным умыслом, в'сѣ єдностайне Рук. Муз. № 513, к. 5.

ЄДИНОЗРЯЧНЫЙ, *прикм.* *Однаковий, однакового погляду, однакової думки.*

XVII. (Чдвкъ) в поступкахъ и пожитіи своємъ не ест' єдинозрѧчный и уставичный Тит. 368 (Еѵх. 1646).

ЄДИНОИМСТВО, *рн.* *Те саме йменя.*

XVI. Видиши ли єдиноим'ство: святъ Господь Богъ, и гора Сионъ свята єсть Сп. прот. Лют. 101.

ЄДИНОИСТНЫЙ,-ИСТОТНЫЙ, *прикм.* (пол. jednoistny, jednoistotny). 1. *Одної істоти з ким іншим, одноісний, одноістотний.*

XVII. Не человѣка то бещестит, але Бога Єдинородного Сына Єго, єдиноистотного зъ Богом Оцем Арх. ЮЗР. I, XII, 535 (1613).—Во єдиного Господа Іисуса Христа... єдиноистного Отцу Вопр. 13. — Вѣруютъ въ стую нераздѣлимую и єдиноистотную трцу Транкв. Зерц. 42.—Всемогучаѧ Стаѧ и єдиноистнотнаѧ Троице Єв. Вил. 164.—Самъ Духъ... анѣ розностю натуры, анѣ розлученем от Отца и єдинороднаго Сына не бываєтъ отдаленъ, яко будучи сполечный, и спольистный, и єдиноистный Арх. ЮЗР. I, VIII, 195 (Кн. о Вѣрѣ).—Всемогучаѧ Стаѧ и єдиноистнотнаѧ Троѣце Єв. Калл. 318.

2. *Одностайний, спільний.*

XVII. Знайдетъ неомылне в' оныхъ єдиноистную згоду о дѣйствіи и оуживаню Бжственныхъ седмъ Таинъ Тит. 358 (Еѵх. 1646).

ЄДИНОИСТОТСТВО, *рн.* *Одноісність, одноістотність.*

XVII. Кгды вызнаваемъ Дха быти отцовского и сновского, единоистотство згола з'объма словами заровне впроважаемъ О обр. 264.

ЄДИНОКА, *рж. Черниця.*

XVII. Инокинѧ: монаха, мнишка, черница, або единока Бер. Лекс. 58.

ЄДИНОКРЕВНЫЙ, *прикм. Що народився від тих самих батьків, однокровний.*

XVIII. О брате мой единокревный Вениямине Пам. укр. м. I, 160 (Рк. Тесл.).

ЄДИНОКЪ, *рм. Чернець.*

XVII. Инок, слов: тол: в'рос: единок', або оуединеный. Пустын'ник розумѣтися может Бер. Лекс. 58.—Ласка... Iисуса Христа зоставала освячаючая его и прославляючая и здобячая насвятшими цнотами и учинками угодными Богу Богоносныхъ отцевъ, архиереевъ и iереевъ и святобливыхъ единоковъ Копист. Пал. 838.

ЄДИНОМАТЕРНЫЙ, *прикм. Що народився з одної матері, одноматірний.*

XVIII. Оувидѣлъ брата своего единомтрного Вениямина Пам. укр. м. I, 168 (Рк. Тесл.).—Єдиноматерняя братія... въ Недруги себѣ обратишася Літ. Вел. II, 238.

ЄДИНОМЫСЛЕНО,-МЫСЛНО, *присл. Однодумно, одномисно, у згоді, згідно.*

XV. Лѣпо жити брати единомыслено (Х. П. единомысленно) оукоупѣ Ип. 329 (1146).

XVI. Благословляемъ ихъ... единомыслъно, и единочестно, и единоправно, правовѣрно жити въ вся вѣки Арх. ЮЗР. I, X, 71 (1591).

XVII. Єдиномыслно—инодушно, обще Синон. сл.-р. 24.

XVIII. Дѣло тое... единомислно, единостайнимъ сердцемъ и умисломъ кончити зхотѣли Літ. Вел. III, 250.

ЄДИНОМЫСЛЕНЫЙ,-МЫСЛ(Ь)НЫЙ, *прикм. Однодумний, одномисний; однодумець, сторонник.*

XV. Кончакъ со единомыслеными своими... много зла створи крстьяномъ Ип. 612 (1179).

XVII. Єдинообразный: Єдиномысл'ный, згодливый Бер. Лекс. 40.—Въ нашей Русской земли, и по многихъ иншихъ краинахъ св. восточной церкви въ вѣрѣ единомислныхъ Копист. Пал. 857. —Єпископи.... изъ заходнымъ костеломъ единомысльные, посланы были отъ княжате Неверненского Кул. Мат. I, 165 (1624). — Люциферъ зъ своими единомысл'ными зъ власнои воли своеи сталъся злымъ Гол. П. М. II, 370 (Кор. Н. 1645).—Вся чернь Днѣпровая единомысльна будетъ съ чернью городовою Ак. ЗР. V, 101 (1658).

XVIII. По таковихъ всѣхъ единомислнихъ и единословнихъ вотахъ... пана Полоцкого за доживотного въ градѣ Кievѣ обрали войта Літ. Вел. III, 549.

ЄДИНОМЫСЛНИКЪ, *рм. Однодумець, сторонник.*

XVII. Противъ Николаѧ и его единомыслниковъ О обр. 192.—Со своими единомислники и похлѣбцы Льв. Пал. 27.—Римляне... Гамалиіла... забили и его единомыслники розогнали Крон. Боб. 189.

XVIII. Барабаша з его единомислниками забито Вел. Сказ. 35.

ЄДИНОМЫСЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Єдиномысленый.**

ЄДИНОМЫСЛЬНОСТЬ, *рж. Однодумство, одномисність.*

XVII. Склонили срдца въ единомысльности быти Стат. Полоцк. Бр. 3.

ЄДИНОПРАВНО, *присл. Рівноправно.*

XVI. Благословляемъ ихъ... единомыслъно, и единочестно, и единоправно, правовѣрно жити въ вся вѣки Арх. ЮЗР. I, X, 71 (1591).

ЄДИНОПРИРОДНЕ, *присл. Одної природи.*

XVII. А жебы (Бгъ Отцъ) выпущати единоприродне персону мѣлъ, жадною мѣрою (Апслъ Павелъ) нѣгде не споминаетъ О обр. 263.

ЄДИНОРОДЕЦЪ, *рм. Єдиний у родині, одинак, одинець.*

XVIII. Алеѯанъдеръ... увес' свѣтъ... побѣдилъ конем своимъ единородцем, то естъ дучуфалом Ал. Тиш. 27.

ЄДИНОРОДНЫЙ, *прикм. Одинокий у родині, одинак, одиначка.*

XV. Имѣя дщерь единородную Чет. 1489 р. к. 7-б.

XVII. Єдиночадый: тоеж що и единородный Бер. Лекс. 40.—Иночадый: и Єдинородный: Єдинороженний, або единак ib. 59.

XVIII. Єдву дѣв'ку маю единородную Пам. укр. м. I, 336 (Рк. Тесл.).

ЄДИНОРОЖЕННЫЙ,-РОЖОНЫЙ, *прикм. Див.* **Єдинородный.**

XVII. Иночадый: и, Єдинородный: Єдинороженний, або единак Бер. Лекс. 59.—Самъ единорожоный зъ нерожоного свѣтла явилъся Арх. ЮЗР. I, VIII, в. I, 193 (Кн. о Вѣрѣ).

ЄДИНОРОЖЕЦЪ, *рм. Див.* **Єднорожецъ.**

XVII. Єдинорожецъ—инорогъ, единорогъ Синон. сл.-р. 24.

ЄДИНОСЛОВНЕ,-НѢ, *присл. Згідно у словах, одностайно, одноголосно.*

XVII. Нам... единословне повѣдали (свѣдки) Прот. Полт. С. II, 198-б (1688).

XVIII. Сіи утверждали єдинословнѣ глаголюще, яко Турки... покоя усердствуютъ Літ. Вел. I, Прил. 24.

ЄДИНОСЛОВНЫЙ, *прикм.* (пол. jednosłowny). *Згідний у словах, одноголосний, одностайний.*

XVIII. По таковихъ всѣхъ єдиномислнихъ и єдинословнихъ вотахъ... папа Полоцкого за доживотного въ градѣ Кіевѣ обрали войта Літ. Вел. III, 549.

ЄДИНОСТАЙНЕ,-СТАЙНО, *присл.* (пол. jedn st jnie). 1. *Одностайно, одномисно.*

XIV. Жалобы на судѣхъ не бывали суженые єдиностайно Ак. ЗР. I, 2 (1347).

XVII. Єдиностайно—єдинодушне Синон. сл.-р. 24.

2. *Однорідно.*

XVII. Не ижъ бы мѣлъ быти (Духъ Св.) зъ сына, але абы єдиностайне и веспол зъ Сыномъ... причину маєтъ Арх. ЮЗР, I, VIII, в. I, 195 (Кн. о Вѣрѣ).

ЄДИНОСТАЙНОСТЬ, *рж.* (пол. jednostajn ść). *Одностайність, одномисність, одність.*

XVII. Єдность—єдиностайность, соединеніє община Синон. сл.-р. 24.

ЄДИНОСТАЙНЫЙ, *прикм.* (пол. jednostajny). 1. *Одностайний, однорідний, неодмінний.*

XVI. Єдиностайная въ бозствѣ єст истност всѣхъ трох святых персон и каждой зъособнѣ Катех. 23.

XVII. З самого долголѣтного и єдиностаиного оуживанѧ объѧснилосѧ Кн. о Вѣрѣ 233.—Єдиностайный и непрерваный худостію часог звычай ѿправованѧ и заживанѧ Бжственных седми Таин' Тит. 368 (Єѵх. 1646).

2. *Одноцілий.*

XVII. Поневаж кругъ єдиностайный, повѣда, а не маєтъ нѣ початку нѣ конца О обр. 275.

3. *Одностайний, одномисний.*

XVII. З' сполнои и єдиностайнои рады... рыцерству своєму слушные и належитые дали нагороды Рад. Він. 1412.

XVIII. Дѣло тое... єдиномислно, єдиностайнимъ сердцемъ и умисломъ кончити зхотѣли Літ. Вел. III, 250.

ЄДИНОСТАЙНѢ, *присл. Див.* **Єдиностайно**.

XVI. На мѣстце отъ всѣхъ насъ єдиностайнѣ обраное Ак. ЗР. IV, 34 (1590).

ЄДИНОСТЬ, *рж.* (пол. jedyność). 1. *Єдність, одність, одноцілість.*

XV. Церковъ Восточная... отъ єдиности светоѣ Римскоѣ церкви хвѣялася Ак. ЗР. I, 56 (1443).—Зъ оною светою Римскою и Велинскую церковью приведена єсть до єдиности давно пожеданоѣ ib.

XVI. Згода и єдиность вѣры єсть вельце потребна Ак. ЗР. IV, 109 (1595).—Штурмуєшъ на тую нашу єдиность и згоду церковную Отп. И. П. кл. Остр. 1051.—Абы єдиности съ костеломъ Рымъскимъ не прешкажало Антир. 721.

XVII. Троцу, котораѧ оуменшона быти не можетъ, в єдиность злучаємъ Кн. о Вѣрѣ, 18.—Початокъ Бгъ єст и слово и Дхъ тойже, тры суть маючіи єдиност Гал. М. Пр. 297.

XVIII. Ажебысмо завше з'єдночеными булы щирою любовію з Бгомъ, и въ єдиности хрстіанской любы Науки парох. 22.

2. *Одність, одинокість, неповторність.*

XVI. Имя Божеє Елогим... не личбою єдиности, але личбою многости выкладається Катех. 32.

XVII. Єдину точію на днь Лѵтургію на єдином Прстлѣ должен єст Іереѵ съвершити, сія бо єдиность стыя Жертвы знаменаєтъ єдину смрть Хву Тр. П. М. 251.—Маєтъ раз толко на днь служити слоужбу бжую, таѧ бовемъ єдиность оферы, значит нам єдіную смрт' хву Наука Іер. В.

ЄДИНОСУЩНИКЪ, *рм. Хто визнає одноісність бозьких осіб, православний.*

XVII. Утратили єдиносущникове, то єсть, православніи панство Копист. Пал. 857.

ЄДИНОТНЫЙ, *прикм.* (пол. j dnotny). *Одної природи, неодмінний.*

XVII. Дхъ Стый: єдинотен будучи, розмаѣте ласкою своєю справуєтъ Єв. Калл. 262.

ЄДИНОЦТВО, -ЦСТВО, -ЧЬСТВО, *рн.* (пол. jednoctwo). 1. *Єдність, одність, повднання.*

XV. Зъ єго милостью быти у прызни и въ єдиночьствѣ Ак. ЗР. I, 53 (1442).

XVI. Мы... стадо словесныхъ овецъ Христовыхъ намъ отъ Бога порученое, до згоды и єдиноцства вели Ак. ЗР. IV, 77 (1594).—Не хотечы зъ Рымляны до єдиноцства а згоды першоє вернутисе Унія гр. 120.—Згодитися съ тыми, съ которыми єсмо и передъ тымъ въ єдиноцьтве были Антир. 603.

XVII. Во єдиноцтвѣ съ костеломъ католическимъ... были Ак. ЮЗР. II, 12 (1601).

2. *Чернецтво, чернецький стан.*

XVII. Иночество: єдиноцтво, чернецтво Бер. Лекс. 58.

ЄДИНОЧАДЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Див.* **Єдинородный**.

XV. Помыслилъ господь богъ послати сна своєг єдиночадог Чет. 1489 р. к. 18.

XVII. Єдиночадыи: тоеж що и единородныи Бер. Лекс. 40.

ЄДИНОЧИТИ, *дс.* (пол. jednoczyć). *Єднати, з'єднувати, лучити в одно.*

XVI. Ведебъную братию... до единости светого Рымъского костела, яко члонъки нами о Христе приймуєм, единочым, прылучаємъ, споиваємъ и втеляємъ Антир. 732—733.

ЄДИНОЧИТИСЯ, *дс.* (пол. jednoczyć się). *Єднатися, з'єднуватися, лучитися в одно.*

XVI. Ганили, ижъ зъ Рымляны единочитисе хочеть Берест. соб. 192.

ЄДИНСТВО, *рн. Одність.*

XV. Мног добрых людий ис правом оумѣю чих рады оуживших и оу единствѣ воли нашеи бга и правду знаюч ЮРГр. № 38 (1404).

ЄДИНСТВОВАТИ, *дс. На самоті перебувати.*

XVI. Отречется человѣкъ мира и особъ единствуеть Сп. Прот. Лют. 151.

ЄДИНЪ, ЄДИНЫЙ, *числ.* 1. *Один, єдиний.*

XV. Мы вѣруємъ едину (X. П. единому) Бу Ип. 73 (986).

XVII. Намѣток чотыри, простых три, а колинского полотна едина Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 101 (1666).—Дав Отцъ небесный всѣм едины сакрамента Єв. Реш. 8.

XVIII. Всѣхъ до единого казнили Вел. Сказ. 9.—Отъ сюду едина матка наша Малая Росія... пришла... въ раздраніє и раздвоєніє Літ. Вел. II, 18.—Дукатъ единъ в десятъ червоныхъ Дѣло о реп. Ак. 21.

2. *Той самий, спільний.*

XV. Языкъ Словѣньскыи бѣ имъ единъ Ип. 20 (898).—Всеволодъ же не хотѧ того, оже сѧ братя съвъкоупила в единоу мысль посла къ Двдвчема рка има ib. 312 (1142).

XVIII. О млднцах дорослых сплющых в купѣ на единых ложах с'мтерми своими Клим. Вірші, 90.—Тоты были сестры собе родныи единого ѿца ї единои мтре Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).

3. *Якийсь, певний.*

XVI. Пришодши єдина оубогаа вдова оуврьгла два пѣнезѣ Єв. Пер. 18.—И сталосѧ единого днѧ, коли онь наоучаль ib. 34.

XVII. Члка... назвалъ малымъ миромъ единъ с философов' поган'скихъ Транкв. Зерц. Ea.—Жита рвали и за диво единъ щобъ обачивъ хто снопъ жатый Літ. Хм. 78.—Ха... єдин жидовин... запытавъ Єв. Реш. 11-б.

XVIII. Єст тутъ єдина яма глубокая Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).—(Діяволъ) к'каждому апслові так' же приходивъ... и не могъ ни в' єдином гнѣздо своє оувити ib. II, 221 (Уч. Єв.).

4. *Один, той самий.*

XVIII. Волъ... на єднимъ мѣстцѣ устояти не можетъ Укр. Госп. Пор. 68.

Єдинъ-другый, єдинъ-єдинъ, *один-другий.*

XVI. Мовили єдинъ къ дроугомоу Єв. Пер. 28.

XVII. Єдинъ другого поважати оумѣти Бер. Вірші, 78.—Єдино было живоє, а другоє умерлоє Літ. Льв. 237.—Два члки увойшли въ црковъ... єдинъ фарисей, а другий мытаръ Єв. Реш. 4.

XVIII. Єдин з єдным в ласцѣ живѣте Клим. Вірші, 36.—Єдиной (жонѣ) было имя Лїя...; а другой было имя Рахиль Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).—Схожовали сѧ снова его на каждый днь єдинъ до другого ib. 264.

Самъ єдинъ, *один тільки, тільки сам, без нікого.*

XVII. Во особливумъ замкненю жил сам єдин Пер. иссл. и мат. 94.

ЄДЛИНА, *рж.* (пол. jedlina). *Дерево ялина.*

XVII. Єденъ з преложеныхъ... казал намаліовати єдлину древо, ку нбу ростущую з горы Рад. Ог. 860.

ЄДЛОВЫЙ, *прикм.* (пол. jedłowy). *Ялиновий.*

XVII. Инии през Гоферове дерево сосновоє албо єдловоє розумѣют Кн. Рож. 8-б.

ЄДНАКО, ЄДНАКОВО, *присл.* (пол. jednako, jednakowo). 1. *Однаково, все так само, нарівно.*

XVII. Єднаково нбо высокостю и далекостю от землѣ отстоит Транкв. Зерц. 14.—Всѣхъ тыхъ урядовъ апостоловъ своихъ святыхъ заровно и єднако быти удостоилъ, жадного надъ иншихъ въ нихъ не прекладаючи Копист. Пал. 339.—Въ той (вѣрѣ) и до того часу єднаково статечне трваєтъ ib. 1005.—Кождого члвка той добротливый лѣкаръ єднако милуючи, єднако лѣчитъ Єв. Вил. 56.—Не єднаково гдѣ бгъ людем дает Каз. № 32, к. 14-б.—Єднакіє бовѣмъ грѣхи, єднако караны бываютъ Єв. Калл. 8.—Тихъ лѣтъ не вси єднако личатъ Кн. Рож. 29.

XVIII. Що и на судѣ потвердилъ тими ж єднаково словами Хоз. Гетм. II, 190 (1706). — Єднаково мы оу его руках Пам. укр. м. I, 167 (Рк. Тесл.).

2. *Усе таки, проте.*

XVII. Чюжіє псы на того кто ихъ годоуєт єднако брешоут Тест. Вас. 36.

XVIII. Добре смотрити єднаково треба, дабы тіи лѣсκы были коротшіи отъ ока Укр. Госп. Пор. 60.—Лѣто благо было, єднаковоже люде мало посѣяли были Літ. Гукл. 78.

ЄДНАКОВЫЙ, *прикм.* (пол. jednakowy). *Див.* **Єднаный.**

XVII. Не всѣ єднаковые люде Жит. Св. 302.

XVIII. Слова и способи ихъ вираженіѧ суть рожніи и не всѣмъ єднаковіи Науки парох. (пр.) д.

ЄДНАКЪ, ЄДНАКЪ ЖЕ, *зл.* (пол. jednak, ednakże). *Одник, одначе, проте, а проте.*

XVI. Єднак' же тирови и сидонови лег'чѣй боудет на соудѣ нижли вам Єв. Пер. 47.

XVII. Єднакъ—и убо Синон. сл.-р. 24.—Ты єднакъ правовѣрный христіанине вѣруй моцно Кн. о Вѣрѣ 8.—Єднакъ же Гетманъ Полскій... мался на осторожности Літ. Льв. 247.—Єднакже не зараз кончила Єв. Реш. 14-б.—Але єднакъ на замку немало полегло москви Літ. Сам. 145.

XVIII. Єднакъ панства и владзи бынаймнѣ не стратил Укр.-Р. Арх. IX, 64.—Єднакже оурожай хлѣба и сѣна быв Літ. Гукл. 80.—Єднакъ, яко въ словесних людских сказаніях, такъ и в лѣтописнихъ описаніях усмотрѣвши несогласіє, мусѣлемъ вонтпити Вел. Сказ. 3

ЄДНАКЫЙ, *прикм.* (пол. jednaki). *Однаковий, все такий самий, рівний.*

XVI. Тым же были другіє Апл҃ове чим был і Петръ, єднакои Поваги и моци Рук. Муз. № 513, к. 11.

XVII. Патріархове Всходніи зъ Римскимъ єпископомъ—єднакой и ровной чести, владзы. . быти маютъ Копист. Пал. 324.—Єднакіѣ бовѣмъ грѣхи, єднако караны бываютъ Єв. Калл. 8.—Пекло єднакую маєт' долготу, шыроту и глубину Гал. Кл. Раз. 363.—Люб добре, люб зле чл҃ку... серце треба мѣти єднакоє Єв. Реш. 60.—Казала и двораном своим въ єднаких ходити шатах... яко и сама Крон. Боб. 12-б.

ЄДНАЛ(Ь)НЫЙ, -ННЫЙ, *прикм.* —**листъ,** *акт полюбовної згоди.*

XVI. Пообецали, ничимъ зъєднанья и листу своєго єднаного не выступуючи, а еслибы зъ насъ которая сторона мала чимъ выступити, єднанья и листу єднанного нарушити, тотъ маєтъ заплатить Арх. ЮЗР. VII, I, 28 (1543).—Ведлѣ єдналного и дѣлчого листу нашого всказаны были на ней тыи заруки, которыє суть межи нами описаны Ак. ЮЗР. I, 121 (1546).—Которыє вины будутъ на листѣхъ господарьскихъ, и на листѣхъ єднальныхъ, и на листѣхъ судовыхъ и на кождыхъ иныхъ записехъ описаны Ак. ЗР. III, 34 (1551).—Ваша Милост... перед тымиж єдначи своими оповедали и в листы єдналъные вписали Arch. Sang. VI, 43 (1559).

Єдналнымъ обычаємъ, *полюбовно* .

XVI. Што бы их мл. панове а єдначи наши полюбовныє єдналным обычаем межи нами знашли, и на чом зоставили, то мы от их мл. панов а приятелей и єдначов наших маєм Арх. ЮЗР. VIII, VI, 16 (1553).—Я был з братом своим описал ся вгоду єдналным обычаємъ межи себе приняти ib. VIII, IV, 432 (1560).

ЄДНАНЬЕ, *рн.* (пол. jednanie). *Чинність від «єднати»; згода, погодження.*

XIV. Мы узнаваючи... межи пріятели єднаніє, чинимъ Ак. ЗР. I, 8 (1347).

XV. А такъ же на томъ єднанию єсми отстали пану Михаилу пѧтьдесѧтъ гривен ЮРГр. № 92 (1458).—А кто бы тоє єднаньє з насъ с обу сторонь оузрушилъ, тотъ маєт заплатити королю пѧть сотъ копъ грошей Arch. Sang. I, 79 (1482).

XVI. Ку єднаню их привели Arch. Sang. III, 386 (1531).—Всякиє розницы... усмирили и насъ ку згоде и єднанью привели Арх. ЮЗР. VIII, IV, 381 (1535).—Они дей тых приятелей своих меновите в листех описаныхъ, ку оному єднаню всѣх звести не могли, и сами ач колвек стали, нижли дей брат мой пан Василей оноє єднане розорвал и з ними єднаня приняти не хотел ib. 432 (1560).

XVII. Єднаніє—ходатайство, смиреніє Синон. сл.-р. 24.—Єднанє приняли Ак. Бор. 4 (1614).—Не бувъ в моємъ дому помененний феско нѣ зъ яким єднан'ємъ Прот. Полт. С. I, 142 (1691).

ЄДНАТИ, *дс.* (пол. jednać). 1. *Посередничити поміж ким, доводити до згоди, погоджувати.*

XIV. Кумъ єго, который же тую речь межи ими пріятелскы єднал Ак. ЗР. I, 8 (1347).

XVI. Ты бы къ намъ пословъ своихъ великихъ послалъ, которые бы могли межи нами миръ вѣчный або перемирьє єднати... Будуть межи нами на обѣ сторонѣ послы ходити и миръ вѣчный єднати Ак. ЗР. II, 137 (1522).

XVII. Єднаю—ходатайствую, крощу, укрощаю, молю, смиряю, приповѣдаю, кратю. Єднаючій —смирительный Синон. сл. -р. 24.—Сталъ єднат Івана Макаренка, поступивъши доброволне за тую всю шкоду коня Ак. Полт. Гор. Ур. I, 7—8 (1664).—Єднаючи, утратили тисячей шесть грошей Літ. Сам. 120.

2.—(**собі кого**), *запобігати чиєї ласки.*

XVII. И мы благаємо, просимо и еднаємо судію милостивого пред судным днемъ О обр. 128.—Не мене (мовитъ) нехай еднаєтъ, але Господа Бога Копист. Пал. 1145.—Приходилъ... Затура... еднаючи мою жону за тое побыте Прот. Полт. С. І, 22 (1674).

3. — (**кому що**), *здобувати*, *набувати кому що*, *виробляти кому що в кого*.

XVI. До отца папежа, еднаючи собѣ ласку отъ него... посланцов... послалъ Отп. кл. Остр. И. П. 409.

XVII. Несмертелную тогды за то славу отъ духовенства своєго в. м. собѣ еднаєшъ Ак. ЮЗР. II, 46 (1608).—Што ся за нихъ отправуєтъ великій имъ еднаетъ пожитокъ Тр. постн. 37.—Дары оу Пановъ еднаютъ ласку людемъ Тит. 309 (Εὐφονια, 1633).

4.—**въ малженство**, *змовляти до одружения*.

XVI. За сына своєго иншую панну в малженство еднаєтъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 49 (1564).

ЄДНАТИСЯ, *дс.* (пол. jednać się). *Єднатися*, *годитися*, *приходити до згоди*.

XV. Вси хрестіяньскіи государеве, колько ихъ суть и всеѣ стороны западу Италѣйскихъ странъ, єднаються и готовяться, и хотѣли бы стояти напротивъ поганъ Ак. ЗР. I, 183 (1499).

XVII. Не долго з собою гнѣваютъ'сѧ заразъ еднаютъ'сѧ Гал. Кл. Раз. І, 190.

ЄДНАЦКЫЙ, *прикм. Див.* **Єдналный**.

XVI. Листы еднацкии под печатми... собѣ єсмо взяли Arch. Sang. VI, 35 (1558).—На угоду з нами вшолъ еднацкимъ обычаємъ, где ж ихъ милость паны едначи, на листе еднацкомъ меновите описание Кн. Гродск. Луцк. 373 (1571).

ЄДНАЧЕ, *присл. Одначе*, *але*, *проте*.

XVIII. Хотяй онъ младъ, едначежъ умомъ старъ Ал. Муз. № 488, к. 17.

ЄДНАЧНЫЙ, *прикм. Див.* **Єдналный**.

XVI. Просили єсмо... абы ихъ милости рачили тые незнаски и розницы наши едначнымъ угадливымъ обычаємъ поскромити Арх. ЮЗР. VII, I, 27 (1543).

ЄДНАЧЪ, *рм. Роз'ємець*, *полюбовний суддя*, *посередник*.

XVI. Просили єсмо... пановъ обыдвусторонныхъ едначовъ нашихъ о приложене печатий Арх. ЮЗР. VII, I, 28 (1543).—Мы судьи и едначи полюбовъные, з обу-сторонъ взятые: отъ п. N а отъ князя N Кн. Земск. Луцк. № 2094 к. 52-б (1562).—Въ томъ листе написано, ижъ мы едначи на обедве стороне дали тотъ листъ Арх. ЮЗР. I, I, 176 (1583).—(Єретик—Христа) ходотаєм едначем... слугою своим (вважає) Пам. укр. м. V, 186 (Ст. Зиз. 1596).

XVII. Едначъ—посредникъ, ходатай Синон. сл.-р. 24. —Ґды немоглисѧ межи собою зго-дити, обирают себѣ за еднача албо судію Париса Рад. Він. 907.

ЄД(Ь)НО, *присл.* (пол. jedno). 1. *Тільки*, *лише*, *іно*.

XVI. А который держати будетъ едно корчму пивную, тотъ маєтъ давати двадцать грошей Ак. ЮЗР. I, 85 (1534).—Мѣль дочкоу ед'но единоу Єв. Пер. 43.—Ѥдьно тол'ко вѣроуй боудеть з'дорова ib.

XVII. Едно—точію, кромѣ Синон. сл.-р. 24. — Вшитко забрали, що едно было въ замку Літ. Льв. 256. — Не зъ инъшого чого походит: едно з самой пыхи Єв. Реш. 5-б.—Ничого болшъ недосталося єму, едно той шмат сукна Крон. Боб. 385-б.

XVIII. Нѣсть там ничого инъшого, єдно воды Ал. Тип. 90.—Щож тепер, братіє, маємо чинити? Едно мусимо плакати Пам. укр. м. I, 315 (Рк. Тесл.).—Там тол'ко было чл̃вка праведного оу Содому и Гоморѣ, едно дом Лотовъ ib. 332.

2. *Як тільки*, *скоро*, *скоро йно*.

XVII. Скоро едно отворятъ оуста, заразъ вылѣтуєтъ с тѣла дша Лѣк. на осп. ум. 5.—Едно скон'чили свою пѣснь старци, ажъ заразъ наступила музыка Рад. Він. 36.

3. *Однаково*, *а все ж*.

XVIII. А колко жывучи едно день смертный прийдетъ Клим. Вірші, 9.

ЄДНОДРУЖНО, *присл. Разом*, *одностайно*.

XVIII. Противъ непріятеля креста Господня однодружно ставать Літ. Вел. II, 210.

ЄДНОДУШНО, *присл. Див.* **Єдинодушно**.

XVII. По Воскрсніи Хвомъ... были всѣ Апслы еднодушно в' купѣ Гал. Н.н. 14.

ЄДНОИСТНЫЙ, *прикм.* (пол. jednoistny). *Див.* **Єдиноистный**.

XVI. Дхъ стый едноистный єстъ снови Рук. Муз. № 513, к. 25.

XVII. С котрого то Оца, и Дхъ Стый походитъ на Снѣ едноистномъ опочиваючи Бер. Вірші, 92.

ЄДНОКУПНЕ,-НО, *присл. Купно*, *разом*, *укупі*.

XVII. Єго родичи зъишлися всѣ єднокупно дѣлитися скарбами его Єв. Реш. 179.—Радилисмос еднокупне яковымъ кшталтомъ из проступъными и явъными злочинцами... вчинити кару Ак. Бор. 97.

ЄДНОКУПНЫЙ, *прикм. Купний*, *спільний*.

XVII. Сполних або еднокупных грѣхов... варуйся Єв. Реш. 213-б.

ЄДНОЛѢТНЫЙ, *прикм. Однолітній, одноліток.*

XVII. Дла дл҄ очищен҄ своєго офѣру баранка еднолѣтного Гал. Кл. Раз. 126.

ЄДНОЛѢТОКЪ, *рм. Одноліток, однолітня рослина.*

XVIII. Дубини еднолѣтокъ паростокъ нарѣзати вершковъ Мир. дом. лѣч. 33.

ЄДНОМЫСЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Єдиномысленый.**

XVII. Инодушный: Едномыслный: згодный Бер. Лекс. 58.

ЄДНОМЫСЛЬНОСТЬ, *рж. Див.* **Єдиномысльность**

XVI. Добрую згоду и едномысльность вкиненьемъ споровъ и сектъ рвати и псовати хотячи Хр. Фил. Апокр. 1594.

ЄДНООКЫЙ, -ЧНЫЙ, *прикм.* (пол. jednooczny). *Одноокий, з одним оком.*

XVII. Она҄ невѣста вшетечницы епископовѣ (об҄вила), же злотникъ єдноокій моглъ того доказати Зб. 1693 р. к. 197-б.

XVIII. Половину свѣта едноочный может зрѣт' Клим. Вірші, 42.

ЄДНОРАЗЪ, *присл.* (пол. jednoraz). *Раз, одного разу.*

XVII. Едноразъ вѣру христіанску отъ столицы апостолской Константинополской принялъ Копист. Пал. 1005.

ЄДНОРОЖЕЦЪ, *чрм. Баєчне звіря подібне до коня, з рогом на лобі.*

XVII. Единорождь: Еднорожец', тоежъ що и Инорогъ Бер. Лекс. 40.—Жыдовъ назывáєтъ Хс, забойцовъ своих': лвами и еднорожцами Гал. Кл. Раз. 466.—Еднорожец тое маєт до себе же рогом своим доткнувшис҄ вод, выган҄ет трутизну Рад. Ог. 461.

ЄДНОРОЖОНЫЙ, *прикм.* (пол. jednorodzony). *Див.* **Єдинородный.**

XVII. Сна своєго єднорожоного Тр. постн. 22.

ЄДНОСТАЙНЕ,-НО, *присл.* (пол. jednostajnie). 1. *Одностайно, одномисно, разом.*

XVI. Воевода... едностайне згодную злую мысль в' роспорошене приводитъ Отп. кл. Остр. И. П. 402.—А иж мовит единодшно, то юж там згода едною дшею едным умыслом, в'сѣ едностаине Рук. Муз. № 513, к. 5.

XVII. Там едностайне, прудко завитайте Панеґ. 28.—Той обранъ быти маєтъ на которого вся братія едностайнѣ позволит Стат. Полоцк. Бр. 13.—Просѣмо жъ вси его едностайне Рад. Ог. 919.—Тии всѣ єдностайно падши, хвалу воздали Зб. 1693 р. к. 78. —Продалисмо всѣ едностайне оную свою часть Ак. Поддуб. 15 (1698).

XVIII. Повинни виконати присягу ретелне, едностайне з началникомъ и полковникомъ сво(и)мъ Федоренкомъ Вел. Сказ. 81.—Якого прикладомъ и прочіи побудившися до тих рейментаровъ едностайне склонилися Літ. Вел. IV, 22 (Пов. 1728).

2. *Одностайно, однорідно.*

XVII. Пытаю тебе, натура Бзка҄ чи «унѣформѣтер», едностайне єст' во всѣхъ трохъ особах' Гал. М. Пр. 287.

ЄДНОСТАЙНОСТЬ, *рж.* (пол. jednostajność). *Одностайність.*

XVII. Простота: простацство, щирость, едностайность Бер. Лекс. 130.

XVIII. Утвержденно во вѣки єдностайность во всемъ заховат бы, а для разной вѣры кровопролития не чинить Стат. 34.

ЄДНОСТАЙНЫЙ, *прикм.* (пол. jednostajny). 1. *Одностайний, однорідний.*

XVII. Уживаня уставѣчного и едностайного не маютъ Копист. Пал. 787.

2. *Одностайний, одномисний, одноголосний.*

XVII. Всѣхъ оучоных' едностайный єстъ голосъ Тит. 268 (П. Мог. 1632).—Хс... не з росказан҄ Оцевского, але з доброи волѣ своєи, едностайнои Оцеви и Дхови стому... на свѣтъ посланый Гал. М. Пр. 35.—Тріумфъ немогл'с҄ отправовати без всего сенату соизволені҄ и едностайного пожадан҄ Рад. Він. 48.—Всѣ едностайними голоси на неи вотовали Рук. Хрон. 365.

ЄДНОСТЬ, *рж.* (пол. jedność). *Див.* **Єдиность 1.**

XVI. Вступили до братства церковного, и еще же на соборѣ Берестейскомъ чрезъ листы и послы свои пріймили едность и зъ братствомъ нашимъ Ак. ЗР. IV, 44 (1592).—О едности костела мовитися будетъ Хр. Фил. Апокр. 1226. — Хто бы вѣчнои едности и моцнымъ покою перемирем звязанои милости не зычилъ Отп. кл. Остр.И. П. 430.

XVII. Едность — единостайность, соединеніе, сбщина Синон. сл.-р. 24. — Отцъ, Снъ и Дхъ стый, иже повность и едность истности з собою маютъ Кн. о Вѣрѣ, 9.—То єстъ истинная милость и едность—заховати то, што зъ початку приказано и подано Копист. Пал. 320.—Жаль за грѣхи и споведь нехай едность маютъ Тит. 133 (Земка, 1625).—Ариян... до едности вѣри приведи Єв. Реш. 235.

XVIII. Тоє раздвоєніє привести до первобытной едности Літ. Вел. II, 18.—У злыхъ едность неспасенная тая, а наша едность спасетъ вѣрныхъ насъ Іер. Мих. 267.

Быти въ єдности (зъ кимъ), *бути з ким за одно, спільно з ким чинити.*

XVII. Спрысяглися люде в божници вааловой быти з ним въ едности Крон. Боб. 67-б.

Єдность взяти (зъ кимъ), *з'єднатися з ким.*

XVII. Сей свѣтъ... не можетъ зъ тым... свѣтом сполковатися и едност зъ собою взяти Єв. Реш. 146-б.

Єдность вчинити межи собою, *поєднатися між собою, погодитися з собою.*

XVIII. Ксензы просили Вронского вчинити межи собою едность Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. I, 254.

ЄДНОТА, *рж.* (пол. jednota). *Див.* **Єдиность** 1.

XVI. Прожно теды зъ єдноты съ костеломъ Римскимъ поровнаньє кондиціи своей съ кондиціею духовныхъ Римскихъ наши духовные собѣ обѣцовати... маютъ Хр. Фил. Апокр. 1732.

XVII. Приняти до едноти церковной Рук. Хрон. 260.

ЄДНОХОДА, *рж.* (пол. jednochoda). *Певна кінська хода, коли кінь одразу ступає передньою і задньою правою ногою і передньою і задньою лівою ногою.*

XVII. ѧзыкъ Латінскіи до оученои Конскои едноходы: а Грецкій до прироженои ровнает' Тит. 74 (З. Копист. 1623).

ЄДНОХОДНИКЪ, *рм.* (пол. jednochodnik). *Кінь, що ходить «єдноходою».*

XVI. Или не вѣдаєшъ, яко на тыхъ... дрыкгантахъ, ступакахъ, едноходникахъ... о животѣ вѣчномъ мыслити—вмѣстити не можетъ Ак. ЮЗР. II, 215 (И. Виш.).

XVII. Можетъ незле прировнати розумъ Грецкій до самородного ходу или до едноходника коня, который нѣколи не ухибитъ и поты трваєтъ еднаковъ, поки коня ставаєтъ Копист. Пал. 901.

ЄДНОЧАТИ, ЄДНОЧИТИ, *дс.* (пол. jednoczyć). *Див.* **Єдиночити.**

XVII. Одно то што єго з Гсдем Бгом едночило Жит. Св. 408-б.—Я не отдаляю, ани раздѣляю, але спояю, едночу и злучаю монастырь Борколабовскій съ монастыромъ паненскимъ Кутеинскимъ Ак. ЗР. V, 70 (1641).—Любовь... свѧзуетъ и едночает волю члвѣческую з Бжіею Домецк. 56.

ЄДНОЧИТИСЯ, *дс.* (пол. jednoczyć się). *Див.* **Єдиночитися.**

XVII. З костеломъ Римскимъ едночитися не хочемо Пам. КК. I, 129 (1621).—До человѣковъ неповинныхмы мѣти любы болшей и зъ нимы ся едночити Копист. Пал. 321.—До нечистыхъ духовъ приставаєтъ и з' ними ся едночитъ Єв. Вил. 13-б.

XVIII. Для того вливается Вода съ Виномъ абыся презъ тоє значило зедночене Бга ншего Іса Хрста съ нами людми, яко єдночится Вода съ Виномъ Собр. Ирип. 19.

ЄДНОЧЬСТВО, *рн.* (пол. jednoctwo). *Див.* **Єдиноцтво.**

XV. Взяли єсмо прыязнь и едночьство зъ нашымъ старшымъ и милымъ прыятелемъ, зъ великимъ княземъ Казимеромъ... и шлюбили єсмо и цѣловали (крестъ) мы сами, и паны рада наша, и вся наша земля, быть намъ съ нимъ у прыязни и въ едночьствѣ Ак. ЗР. I, 60 (1447).

ЄДНУСОКЪ, *рм.* *Дукач, жетон.*

XVIII. Еднусковъ вмѣсто Дукатовъ сребропозлащенних девять РКПЛ. 69.

ЄДНУСОЧОКЪ, *рм.* *Здрібн. від «єднусокъ».*

XVIII. Еднусочковъ сребряних под фініеъ два РКПЛ. 69.

ЄДЫНАЧКА, *рж.* (пол. jedynaczka). *Див.* **Єдиначка** 1.

XVIII. Тамь єго срѣтила жона єго и дѣв'ка єго едынач'ка Пам. укр. м. I, 336 (Рк. Тесл.).

ЄДЫНАЧОКЪ, *рм.* *Див.* **Єдиначокъ.**

XVII. Zaraz synaczka swoho jedynaczka szle na żołtoju wodu Kron. Jerl. I, 116 (1648).

ЄДЫНЪ, *числ.* (пол. jedyn). *Див.* **Єденъ.**

XVII. Людъ едынъ Татаре выбрали, другій отъ меча погинулъ Літ. Льв. 264—265.

XVIII. На Волыню едын сѧ ошукалъ неборакъ Клим. Вірші, 24.

ЄДЬНО, *присл.* *Див.* **Єд(ь)но.**

ЄДѢНЬЕ, *рн.* *Їдження, їжа.*

XVII. Ничого... неробити, окром того що до едѣня належит Крон. Боб. 43.

ЄЖЕДЕННО, ЄЖЕДНЯ, *присл.* *Щодня, щоденно.*

XVIII. Козаки черезъ увесь тотъ часъ, безъ жадного огурства и лѣности ежедня... ручаи гатили Об. Черн. 118.—Ежеденно тескначи по вм. добродѣйцѣ горше себе тимъ дебѣлѣтуєтъ Арх. Сул. 208 (1732).

ЄЖЕЛИ, *зл.* (пол. jeżeli). 1. *Коли, як, якщо.*

XVII. Если же—ежели, ащеже Синон. сл.-р. 24. — Ежели хочете у згодѣ зъ нами мешкати, чинѣте намъ справедливость Літ. Льв. 252.

XVIII. А єжели з давних оних писарей славяно-козацких и записалъ хто памятство-

ванія годное во время їх бившое дѣяніє, то записалъ тилко для себе Вел. Сказ. 2.—Ежели така въ томъ волѧ Бжаѧ, чи хочемо, чи нехочемо зносити мусимо Науки парох. 50.

2. *Чи.*

XVIII. Не вѣдаю, ежели в жизни сей тяжчайшое що єсть сердцу людскому яко тоє, кгди без найменшой вини, бываютъ в кого отемлеми власніє добра Вел. Сказ. 21.

ЄЖЪ, *рм. Їжак,* Erinaceus europaeus.

XVII. Ежеве не даютсѧ поимати п'сомъ длѧ остротинъ своихъ Транкв. Зерц. 37.

ЄЗДА, *рж.* (пол. jazda). *Кіннота, кавалерія.*

XVIII. Когда натерли на пѣхоту и коней возовихъ много побили, мусѣла и езда зъ коней зсѣдати Літ. Вел. IV, 10 (Пов. 1728).

ЄЗДЕЦЪ, *рм. Хто їде конем, їздець.*

XVII. Втой битвѣ конь єстъ тѣло, а дша ездецъ и воевникъ Транкв. Зерц. 28.—Выведитъ коня блѣдого... на которомъ ездецъ сѣдитъ Транкв. П Мн. 166.

ЄЗДИТИ, *дс. Їздити.*

XV. Єздити в станы к нимъ (татаромъ) Ип. 848 (1261).

XVI. Хто анътимисы давалъ? пытайтеся: где по нихъ ежджано Антир. 945.

XVII. Не допускаючи дороги старожитней ездити Прот. Полт. С. II, 14-б (1676).

XVIII. И ізъ іним значнѣйшимъ товариствомъ украинским ездилъ до него Вел. Сказ. 14.

ЄЗ(Д)НЫЙ, *прикм.* (пол. jezdny). 1. *Уживаний до їзди.*

XVI. Видел есми.... на поли... стернъ житную и шляхъ возов и коней езныхъ немалый Ж. Курб. I, 61 (1575).—Кони ездные Арх. ЮЗР. I, I, 164 (1583).—Болшеи ста коней ездныхъ ib. 279 (1590).

XVIII. Ездніе и стадніе конѣ Оп. ст. Млр. II, 133 (1721).

2. *Кінний.*

XVI. Людей розного народу езныхъ болшъ няти сотъ чоловековъ Арх. ЮЗР. I, I, 224 (1586).

XVII. Зъ войскомъ пѣшимъ и ездным Рук. Хрон. 443.

XVIII. Шляхъ битїй бил би полтора пърута широкїй, а возъ порожнїй уступил би накладному тежь коли пѣшїй ездному Стат. 62-б.

3. *Їздець.*

XVII. Ездный—сънузникъ Синон. сл.-р. 24. —Приехали ездныи... великие и чорные Жив. Св. 114.

ЄЗЕРО, *рн.* (ц. сл.). *Озеро.*

XIV. Обаполъ езера люди живутъ Ак. ЗР. I, 2 (1347).

XV. И бьяхоу бо сѧ идоуще в кроугъ при езерѣ Ип. 642 (1185).

XVII. Стоявъ Іс при езери Генисаретскомъ Єв. Реш. 133.—Смерть и адъ въвержена быста въ Єзеро Огнен'ное Рад. Він. 49.

XVIII. Забрнулесь глибоко въ душепагубное езеро грѣховное Літ. Вел. II, 31.

ЄЗОВИЩЕ, *рн. Місце, де поставлені «ези».*

XVI. Записалъ есми... седище... съ озеры, и съ затоны, и зъ бобровыми гоны, и съ осетрими луками, и съ езы и съ езовищи Ак. ЮЗР. I, 45 (1512).

ЄЗУВИТСКЫЙ, ЄЗУВѢТСКЫЙ, *прикм. Єзуїтський.*

XVIII. Въ Лвовѣ обрѣтается Академія Езувитская Гр. Барск. I, 4.—Развращенни бо бяху сердца ихъ отъ поученій езувѣтскихъ ib. II, 218.

ЄЗУИТА, *рм.* (пол. jezuita). *Єзуїт, член войовничого католицького чернечого ордеру, що його заложив Ігнат Льойоля.*

XVII. Сами езуиты... по жолнѣрску убравшися Наука о прот. ун. 21.

ЄЗУИТКА, *рм. Здрібн. від «єзуита».*

XVII. Хочай езуитка молодый, хочай свѣтский Наука о прот. ун. 21.

ЄЗЪ, *рм. Загати на річці ловити рибу, їз.*

XIV. На Лиснѣ езъ и устье Ак. ЗР. I, 28 (1399).

XVI. Далъ ми... и съ боры, и зъ ловы звѣринными и пташьими, и зъ езы, и зъ озеры Ак. ЮЗР. I, 35 (1507).

XVII. В забиваню езовъ... шкоди чинити... не важился Оп. ст. Млр. II, 300 (1694).

XVIII. Позволенно... на реке Супою берегахъ и езахъ засипать греблю Арх. Мот. 150 (1742).—Когда би кто езами рѣки портовіе застановилъ Права, 122.

ЄЛ(Л)ЕЙ, *рм.* (ц. сл. з гр. ἔλαιον). *Олива.*

XVI. Елей (албо масло) хворыхъ светите и тымъ дети пры крещеню помазуєте Антир. 973.

XVII. А по цѣлованіи ллїетъ сщеноначалникъ на оумерлого еллей О обр. 117.—Самарянинъ... елеем и вином сердечне его опатрив Єв. Реш. 12.—Да даст ти Бгъ... вина и елея Крон. Б б. 19-б.

ЄЛЕНИЙ, *прикм. від «елень». Оленячий.*

XVII. Ругъ: яко кузѣй, баранѣй, коровѣй, еленѣй Бер. Лекс. 140. — Образъ Распѧтіа Хва в' посродку роговъ елених О обр. 14.

XVIII. Купилемъ рукавички теплїе бобромъ опушеніи еленѣи Дн. Марк. II, 214.

ЄЛЕНЪ, ЄЛЕНЬ, *рм.* (ц. сл.). *Олень.* Cervus elaphus.

XVII. Не єсть прудкий еленъ Жит. Св. 89-б.—Петръ... шукалъ, якъ елень воды, Гсда своего ib. 462-б.—Гды оуганаѧся на пущи за еленемъ, видѣлъ оу того еленѧ кр стъ межы рогами. Гал. Кл. Раз. 333.—Натрафилъ сам цесар еленя Крон. Боб. 367.

XVIII. Рогъ еленя зпалить... в пивѣ давать пить Мир. дом. лѣч. 19.—Сут гадове так великіе, же и еленя пожирают Пам. укр. м. IV. 301 (Сок. Рк.).

ЄЛЕТА, *р. мн.* (пол. jelito). *Див.* **Єлита.**

XVII. Воєвода росказал чотирем оправцом абы еи моцно бито абы выпали елета Жит. Св. 10.

ЄЛИНА, *рж. Ялина.*

XV. Градъ же елиною сътворенъ бы Ип. (Х. П.) 825 (1254).

XVII. Дерево сетим зовут то другіи кедром або елиною Кл. Рож. 43.—Искали содомы и дерева, чимъ бы приступъ чинити и палити огорожу городовую, бо была зъ елины учиненая Крон. Сов. 274.

ЄЛИНЬ, *рж. Див.* **Єлина.**

XV. Градъ же елинью створенъ бы Ип. 825 (1254).

ЄЛИТА, *р. мн.* (пол. jelita). *Нутрощі.*

XVII. Елита — утроба Синон. сл-р. 24. — Крук', голова в' коронах', новина, остоя, елита, знакъ и мечѣ, воины и покоя—значать твои дѣлности к' тому набоженство Ор. Зем. 82 (1628).

ЄЛМУЖНА, *рж.* (пол. jełmużna з гр. ἐλεημοσύνη). *Милостиня.*

XVI. Убогимъ на єлмужну давати Ак. ЮЗР. I, 76 (1529).—Абы на церкви на шпитали и убозству єлмужны роздала Ж. Курб. I, 255 (1585).

XVII. Миле из рукъ вашихъ єлмужну приймою Др. Ол. Ч. Б. 170.

ЄМШАНЪ, *рм. Див.* **Євшанъ.**

XV. Дай ємоу поуухати зелія именемь ємшан Ип. 716 (Х. П.) (1201).

ЄНДЗА, *рж.* (пол. jędza). *Пекельна богиня в мітології, фурія.*

XVII. Езменицы, мяж. чс: єндзы пекелныи в'мѣсто влосовъ головныхъ оужѣ мають Бер. Лекс. 268.

ЄНЕРАЛНО, *присл. Загально.*

XVIII. Артикули... єнерално сроки земскіе давать в позвахъ шестонеделніе, јмѣють свою ексцепцію С. і Р. 13-б.

ЄНЕРАЛНЫЙ, *прикм.* (пол. jeneralny з лат. generalis). 1. *Загальний.*

XVII. По судѣ твоємъ страшномъ всенародномъ, ономъ, мозлю, трибуналѣ єнералномъ Тит. 171 (З. Копист. 1625).—Певное своє енералное, албо повшехное мѣги могли. наззиско Рад. Ог. 432.—Просити Гда Бга... абысмо оглѧдали црство єго по востаню всѣхъ енерал'номъ Шумл. Зерц. 28. — Учинивши раду енералную, албо соймъ... Кракъ... обрали собѣ згодне всѣ за князя Крон. Полск. 352. —Тогороку зобралъся... соборъ ... енералный вселеный вторый Крон. Боб. 293.

XVIII. Цесарь христіянскій зъ французомъ и инними монархами христіянскими мѣетъ прійти до енералной згоди и союза Літ. Вел. III, 428.—Єсть постановлено на Сvнодѣхъ Єнералныхъ', или Соборныхъ' Собр. Прип. 93.

2. *Головний, найвищий; прикладається до назов найвищих адміністраційних посад, судових інстанцій тощо.*

XVII. Возный енералъный воєводства Волынского Арх. ЮЗР. VIII, III, 521 (1696).—Сотвержений декрэть от паов судей енералних Ак. Полт. Гор. Ур. I, 3 (1669). —Полуботокъ, бунчучлій енералній Ак. Полуб. 2 (1674).—Писар и намѣсник судов войсковых енералнихъ Прот. Полт. С. II, 54-б. (1678).—З енералной войсковой канцеляріи канцеляристь Петрикъ уйшоть на Запороже Літ. Сам. 182.

XVIII. Зосталъ уже єнералний обозъ всего войска королевскаго збѣраючийся в совокупленіе Вел. Сказ. 72. — Оурядъ Намѣстнѣцтва єнералнаго єсть судити вси справы цалыя Діецезыи Собр.' Прип. 72.—Доходи... на вистачане всякихъ потребностей до артилерии енералной употребляно Унів. Дан. Апост. 61 (1729).—Вручилъ єго ясневелможности грамоту о опредѣленіи маетности старшинѣ енералной Дн. Хан. 37.

ЄНЕРАЛСТВО, *рн.* (пол. jeneralstwo). *Військо під проводом генерала.*

XVIII. Єще прибило з Померании килко єнералствъ войска шведского Вел. Сказ. 127.

ЄНЕРАЛЪ, *рм.* (пол. jenerał з фр. général). 1. *Військовий старшина, що командує армією.*

XVII. Надъ которимъ войскомъ старшимъ билъ ксіонже Дебаденть енералъ Літ. Сам. 180.

XVIII. Приказалъ пилно своимъ єнераломъ... людъ воинский собирати Вел. Сказ. 121.— Чрезъ тижденъ при себѣ оного посланого єнерала маіора... отправил потомъ честно ib.

2.—**возный,** *головний судовий слідчий воєводства або повіту.*

XVI. Я Марек Барановский, енера и возный земский симъ вызнаваю Арх. ЮЗР. I, VI, 108 (1594).

XVII. Возный енерал воеводства Киевского Гол. П. М. I, 547 (Выш. кн. К. 1633).—Пал. Изб. I, 12 (1640).

XVIII. Сознане возного енерала Оп. Док. 68-б.

ЄНЕЦЪ, *рм.* (пол. jeniec). *Полонений, бранець.*

XVII. Стал'ся енцомъ в' Волошехъ Тит. 84 (П. Бер. 1623).

ЄНО, ЄНОЖЪ, *присл.* (пол. jeno). 1. *Тільки, лише, іно.*

XVI. Жаден не єсть добрый ено сам Богъ Єв. Вол 63.—Нестеръ... ни ко чому незналъся еножъ братъ єго... на брата своєго сознал Ж. Курб. I, 295 (1588).—Але будовати и росказовати еи не позволили, ено самоє братство Арх. ЮЗР. I, XI, 70 (1600).

XVII. Італійская бестія Калаврійскій Варлам'... попросту всю силу и енергію, то ест справу Тріvпостасного Бозства, и вшелякую зацност' якая ено есть Бозскои натуры, створеную быти розумом своим' заразливымъ мудровалъ Тр. постн. 396.—Не о чом ином', ено о справах и поступках' вшелякихъ людских, мудрец розумѣючи мозит' Тит. 311 (Парам. 1634).—Не о ком иншом, ено о самых простачках... мовит гдь Єв. Реш. 2.—Первая заповѣдь не иная, ено любити Бога Дм. Рост. 5.

XVIII. Бо не может иначей быти, ено так Пам. укр. м. I, 169 (Рк. Тесл.).—Абы тамъ жаденъ не входилъ, ено котрый бы малъ дозволѣня от бискупа ib. IV, 236 (Присл. Рк.).

2. *Як тільки, скоро, скоро йно.*

XVII. Ено ся оуродила, ни о что такъ Бга не просила, якъ о тоє Рад. Ог. 636.

ЄНОКОЛВЕКЪ, *присл.* (пол. jenokolwiek). *Тільки но, лише тільки.*

XVII. Гдѣ ено колвекъ отступникъ вспоминаетъ о патріарсѣ, всюды овыи слова пришиваетъ Копист. Пал. 723.—Все што ено колвек ку збуреню того Великого Царствуючого Мѣста належало, з'готовляет' Тр. постн. 658.—Всему доброму коренемъ любовъ єстъ; которой штося енокол'векъ або противить, або на згубу єѣ стоитъ, все тоє отдаляти от насъ оучитъ нас Гдь и отгонити Єв. Калл. 59.

ЄНЧАРКА, *рж.* *Яничарська рушниця.*

XVIII. Енчарка, сребромъ оправная Мат. для общ. б. 86 (1752).

ЄНЧАТИ, *дс.* *Ячати, болізно кричати.*

XVIII. В котрыхъ мукахъ такъ енчали, яко посполитѣ в тяжкой хоробѣ юж силы не маючи енчать люде блиско смрти будучи Пам. укр. м. IV, 240. (Присл. Рк.).

ЄПАРХІЯ, *рж.* (ц. сл. з гр. ἐπαρχία). *Церковно-адміністративна округа, що під зарядом єпископа.*

XVII. Сыны по духу послушные звирхности пастырства нашого, епархии епископии Холмъское Арх. ЮЗР. I, VI, 105-6 (1603).—Патріархове будутъ отповѣдати Бгу за сщенников... которіє ся в' ихъ епархіи з'найдуют Гал. Гр. Розм. 19-б.

ЄПИСКОПИЙ, *прикм.* *Єпископський.*

XV. Заложи црквь оу Смоленьскѣ стоѣ Бцѣ камяну епискупью Ип. 250 (1101).

ЄПИСКОПІЯ, *рж.* *Епископська епархія.*

XIV. Придати єсмо к столцу єпспіи холмъское ЮРГр. № 11 (1376).

XV. Владыка... будетъ епископію Мстиславскую держать Ак. ЗР. I, 58 (1443).—Ib. 103 (1483).

XVII. Сыны... епархии епископии Холмъское Арх. ЮЗР. I, VI, 105 (1603).

XVIII. Указъ... з духовной епскпіи Переяславской Арх. Сул. ц. 130.

ЄПИСКОПОВЪ, *прикм.* *від «епископъ», що належить єпископові.*

XVII. Припомяну... Іоанна Копистенского Брата Рожоного Єпспова Тит. 84 (Посв. П. Бер. 1623).

ЄПИСКОПСКЫЙ, *прикм.* *від «епископъ».*

XVI. Митра, єпіскопская корона и тыж чепецъ Зиз. Лекс. 102.—Можетъ мети местце епископъское Антир. 743.

ЄПИСКОПСТВО, *рм.* *Сан, посада єпископа; єпископська єпархія.*

XVI. Феодосий... будучи на єпископстве Володимерскомъ отъ колькодадцати летъ, вжо до старости пришолъ Арх. ЮЗР. I, I, 120 (1580).—Не нами будешъ сужонъ, але своимъ епископьствомъ осудишься Антир. 817.

ЄПИСКОПСТВОВАТИ, *дс.* *Бути єпископом.*

XVII. Шесть лѣтъ епископствовавши Жив. Св. 129.

ЄПИСКОПЪ, *рм.* (гр. ἐπίσκοπος). *Вищий ступінь ієрархії в християнській церкві—духовна особа, що заряджує єпархією.*

XIV. При бголюбезномъ калисти епспи холмъскомъ ЮРГр. № 11 (1376).

XV. И рече епспъ Володимеру Ип. 111 (996).

XVI. Єздилъ есми з листомъ... єпископа Луцкого и Острозского Арх. ЮЗР. I, VI, 110 (1596).

XVII. Таковоого теды епископъ... да отлучитъ отъ общаго братства Арх. ЮЗР. I, VI, 107 (1603).

ЄПИСКОПЬЯ, *рж.* *Див.* **Єпископія.**

XV. Сверши же црквь... и створи в нѣи епспью Ип. 491 (1158).

XVI. Просилъ насъ за то, абыхъмо єму тотъ урядъ духовный, єпископство Володимерское и Берестейскоє, и все, што одно ку той єпископьи належитъ, тому помененому архимандриту Киевскому... дозволили Арх. ЮЗР. I, I, 120 (1580).

ЄПИСКУПИТИ, *дс. Див.* **Єпископствовати.**

XV. И постави Луку єпспомъ в Суждальскую землю и посла Полотьскую епискупить Ип. 630 (1183).

ЄПИСКУПЛЬ, *прикм. Див.* **Єпископий.**

XV. Кнѧзь и людье жадаху епискуплѣ службѣ Ип. 274 (1112).

ЄПИСКУПЪ, *рм. Див.* **Єпископъ.**

XV. Сщна быс црквн... Бѣлогородским епспкомь і епспкупомь Ростовьским Ип. 199 (1089).—Мы епискупи Кієвскоѣ митропольи Ак. ЗР. I, 33 (1414).—Архимандритъ Іосифъ, нарченый єпискупъ Смоленскій ib. 136 (1494).

XVI. Феофана грека, єпискупа Мекглинского Арх. ЮЗР. I, I, 140 (1580).

ЄПИТЕМІЯ, *рж.* (гр. ἐπιτιμία). *Див.* **Епитемья.**

XVII. Стыи... єпитемію великую грѣшникомъ каючимсѧ назначали Гал. Гр. Розм. 3.

ЄПИТРАХИЛЪ,-ХИЛЬ, ЄПѢТРАХЕЛЪ, *рм.* (гр. ἐπιτραχήλιον). *Церковний одяг, що носить на шиї священик під час кожної відправи.*

XVII. Епѣтрахел другий злотоглавовый, старый Арх. ЮЗР. I, XII, 16 (1619).— Сщеникъ єпитрахиля заживаєтъ до кождои церемоніи Рук. Црк. 6.—Епитрахиль значит ланцух' желѣзный, который Хви на шыю клали Гал. Кл. Раз. 461.

XVIII. Епітрахілы праздничніє паристіє РКПК. 39.—Епитрахилъ з мохрами златими Дѣло о реп. Ак. 16-б.

ЄРАЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Єнералный.**

XVII. Той собор былъ помѣстный, а не еральный Крон. Боб. 280-б.

ЄРЕЙ, *рм.* (гр. ἱερεύς). *Священик, піп.*

XV. Не токмо простьцемъ но и мнихомъ, игуменомъ и ерѣемъ (X. П. ереом) Ип. 552 (1172).

XVI. Не прыймуєть... диякона и ерея и епископа Антир. 743.

XVII. Молиша насъ свещенный єрей Сава Петрович... и при немъ... гражане места господарского Любелского... жебысмо имъ... мѣти позволили въ заведанье и опатренье ихъ тую церковь Арх. ЮЗР. I, VI, 105—106 (1603).

ЄРЕЙСКЫЙ, *прикм. від «єрей».*

XVI. Можетъ мети местце епископъское, ерейское, дияконское и подъдияконъское Антир. 743.

ЄРЕЙСТВО, *рн. Духівництво, духовенство.*

XVI. Светоє єрейство маєть быти зъ девственъниковъ наболей, альбо съ пустынъножытелей Антир. 743.

ЄРЕСКЫЙ, *прикм. Див.* **Геретицкый.**

XVIII. В церкви стали Урмане по своєму ерескому наученію спѣвають Пелгр. Ип. Виш. 72.

ЄРЕСНИКЪ, *рм. Див.* **Геретикъ.**

XVI. Не ведають... хто ересникъ, а хто правоверныи Берест. соб. 326.—Всѣхъ бо ересниковъ вѣра по имени ихъ зовется: Люторияни, Симонити, Мар'кионити, Ариянє, Евномияне, Саси, Евангеликы Сп. прот. Лют. 51.

XVIII. Онъ великій ересникъ, худъникъ, папувъ присланець Іер. Мих. 288.

ЄРЕСЬ, *рж.* (гр. αἵρεσις). *Див.* **Гереза.**

XV. Несторьева єресь згорѣла Чет. 1489 р. к. 50.

XVI. Надъ иншою братиею своєю старшими церковными, съ которыхъ посполите ереси звыкли повъставати, былъ головою Отп. И. П. кл. Остр. 1095.

XVII. Ересь: Выборъ, бране, або рота, секта, кацерство Бер. Лекс. 272. — Три теж' были у Евреевъ єреси: Ессеи, Фарісеи й Саддукеи Тр. постн. 11.

XVIII. Артикулъ... о наказаніи в'падшых в' єресь или расколъ Права, 33-б.

ЄРЕТИКЪ, *рм.* (гр. αἱρετικός). *Див.* **Геретикъ.**

XV. О еретиче Ип. 590 (1175).—Злыхъ єретиков злую єресь въ светоую вѣру вносили Чет. 1489 р. к. 41-б.

XVI. Окаѧн'ныє голов'ныє єретики Пам. укр. м. V, 85 (Ст. Зиз. 1596).

XVII. Єретикъ: Кацеръ, отщепенецъ и от пастырѧ своєго и от вѣры православнои. Єретіци суть иже Бжіа вѣры отнюд', очуждившесѧ Бер. Лекс. 272.—Не замолчить нато озватисѧ невстыдливый єретикъ Тит. 275 (Пр. П. Могили 1632). — Мертвыми именуют бесурманъ, єретиков Єв. Реш. 12.

ЄРЕТИЦКЫЙ, *прикм. Див.* **Геретицкый.**

XVII. Тая єсть церковъ Христова правдивая, на которую штурмують збориска єретицкіи Копист. Пал. 932.—Єретицкіє науки Рук. Хрон. 311.—Злость єретицкая ib. 319.

ЄРЕТИЦСТВО,-ТИЦТВО,-ТИЧЕСТВО, *рн. Див.* **Геретицство.**

XVI. Писалъ до цесара, еретичествомъ заражоного Лист. И. П. 985.

XVII. Презъ гвалтъ вдираются еретицтва Копист. Пал. 932.—Їды то онъ поселъ повѣдѣлъ лвови затворил'ся, и призвал' радѧчисѧ Ѳеодора Мелиссенского, тыиже єретїцтвом' зараженого Тр. постн. 283 II.—Тогожъ року зачалося еретицтво монотолицкое Крон. Боб. 341-б.

XVIII. То было еретицство того Новатія Рук. Хрон. 261.

ЄРЕТИЧКА, *рж. Див.* **Геретычка.**

XVII. Козміана еретичка... пришла въ Іерусалимѣ Єв. Реш. 316.

ЄРМАКЪ, *рм.* (тур. armjak). *Рід зверхнього убрання.*

XVI. Ермакъ утерфину чорного Ж. Курб. II. 27 (1572).

ЄРМО, *рн.* (блр.). *Ярмо, неволя, тягота.*

XVI. Двоякимъ незмерне тяжкимъ ермомъ, душнымъ и телеснымъ стиснены суть Антир. 735.

ЄРМОЛОЙ, *рм. Церковна книга, збірник ірмосів.*

XVI. Повыбирано... єрмолоюзъ два, свѣчи великие поставные и свѣчи малые Арх. ЮЗР. I, VI, 159-160 (1597).

ЄРМЯКЪ, *рм. Див.* **Єрмакъ.**

XVI. Єрмяк каразыевый, чирвоный, не новый Арх. ЮЗР. VI, I, 273 (1599).

ЄРОДІЄ, *рн.* **ЄРОДІЙ,** *рм.* (гр. ἐρωδίος). *Чапля* (?).

XVI. Птахъ, зовемыи еродие Сп. прот. Лют. 155.

XVII. Еродій: Птахъ подобенъ Боцѧну або чапли, жієтъ на воднистыхъ мѣстцехъ, той и орла забиваєтъ и заѣдаєтъ Бер. Лекс. 272.

XVIII. Єст оу ѣндыйских сторонах оу пущах єдин звѣръ чудный и див'ный, которому то имя Єродій албо якъ тамош'ныя люде их зовутъ єго, боцянъ, которого то споминаєтъ црь Двидъ...: «Єродієво жылище» Пам. укр. м. II, 105 (Рк. Тесл.).

ЄРОДИЯКОНЪ, *рм.* (гр. ἱεροδιάκονος). *Чернець диякон, ієродиякон.*

XVII. Еродияконъ Иовъ Кулицкій рукою власною Гол. П. М. I, 271 (Ак. 1624).

ЄРОМОНАСКЫЙ, *прикм. від «єромонахъ».*

XVII. Пронозѣдал еще в єромонаском стану будучи Диал. о пр. вѣрѣ, 315-б.

ЄРОМОНАХЪ, *рм.* (гр. ἱερομόναχος). *Чернець священик.*

XVII. Еромонахъ Пиминъ рукою власною Гол. П. М. I, 271 (Ак. 1624).

ЄСАЧНИСТВО, *рн.* (від тюрк. iâsâk.). *Становище, обов'язки того, хто платить ясак (податок).*

XVI. В есачнистве по старому ихъ заховалъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 12 (1536).

ЄСЕНЬ, *рж.* (ц. сл.). *Осінь.*

XVII. От весеннаго часу ажъ до есени Тр. постн. 666.

ЄСЛИ, *зл.* (пол. jeśli). 1. *Чи.*

XVII. Якъ розумѣеш отче стый, если так тепер бѣс преслѣдует нас, якъ первых стыхъ отцъ Жит. Св. 500.—Пытал Ха если ты єси црь іидвь Єв. Уч. 272.

Єсли—албо, *чи—чи.*

XVI. Если добре єсть читано, альбо зле Кул. Мат. I, 58 (1592).—Если суть правдиви, албо нѣтъ Хр. Фил. Апокр. 1016.

XVIII. Из того собѣ оуваживши, будешъ знати о пашу для быдла и сѣвба, которая будєтъ плужити, если ранная албо позная, яко ся выжей написало Пр. Госп. 9.

2. *Коли, як, якщо.*

XVI. Маєшъ ясный прикладъ зъ самыхъ Рымляновъ, еслижесь коли давные гистории и справы Рымские читалъ Отп. кл. Остр. И. П. 1057.

XVII. Аще: если, бы. Аще же: єсли вжды, єсли венцє. Аще же оубо: єсли же венцъ, єсли жъ теды, ачъ ачколвек Бер. Лекс. 1.—Єсли—аще. Єсли же—ежели, ащеже. Єсли жъ—теди, ащеже Синон. сл.-р. 24.—Єсли... стоит безъ грѣха, то не перед тобою Єв. Реш. 5.—Єсли-би члкъ простого стану другого члка теж простого стану не смерт забил, тены сторона обвиненая горлом мѣет карана быти Ак. Полт. Гор. Ур. I, 206 (1670).—А ты прошу, тут мене почекай, если єсть воля и ласка твоя Лѣств. 47-б.—Єслис на мене ласкавъ не шли мене до того Крон. Боб. 225.

XVIII. Єсли покажется тебѣ в семъ дѣлѣ моемъ що подзорное и неправедное, то може и так єст Вел. Сказ. 4.—Тепер бысь мя ратовалъ, еслибысь знав Пам. укр. м. I, 160 (Рк. Тесл.).—Єсть оу полѣ коній много. Єсли знайдемъ то поидемъ Рук. К. У. № 21, к. 7.—Если гримит... великую шкоду в оурожаєхъ значитъ Пр. Госп. 5.

ЄС(С)ТВО, *рн. Природа, істота.*

XV. Не мощно бо зрѣти чловкомъ ества (есства—Х. П.) англьскаго Ит. 261 (1110).—Моусею великыи не возможе видѣти аггльскаго есства ib. (Х. П.).

XVII. (Елементи) легького и суптел'ного ества Транкв. Зерц. 9.

ЄСТЕСТВЕННЕ,-НО, *присл. Природно, натурально.*

XVII. Оць розумѣєть и любять «ессенціалѣтеръ етъ каввалѣтеръ» естественно и винозне

Гал. М. Пр. 291.—Стый сотворибося легокъ естественнѣ Крон. Боб. 311-б.

ЄСТЕСТВЕННЫЙ, *прикм. Природний, натуральний.*

XVII. Оны свѣтлость естествен'ную, або прирожон'ную съкривают Транкв. Зерц. 6.—Єсть авторъ Даровъ не тылко естственныхъ, але и блгдти Рад. Ог. 123.

XVIII. Всѣмъ от нихъ естественымъ, чили природнымъ способомъ родѧщымсѧ Науки парох. 254.

ЄСТЕСТВО, *рн.* (ц. сл.). *Природа, істота.*

XV. И Моиси великій не возможе видѣти англьскаго естьства Ип. 261 (1110).—Естествомъ бо црь земнымъ подобенъ єсть всѧкому члвкоу ib. 592 (1175).—Нбса бесловесное естьство соуще... повѣдають славоу єго ib. 713 (1200).

XVI. Естество, прирожѣнье, се нарес от еж єстъ Зиз. Лекс. 99.—Єстество или натура ихъ (рѣчей) не гинеть Арх. ЮЗР. I, VII, 232 (1587).

XVII. Естество: Прироженье, се наречесѧ отъ еже єсть, так' же власность, натура Бер. Лекс. 42.—Натура—естество, имство, имѣнство Синон. сл.-р. 46.—Прироженье—естество ib. 71.—Спровожаютъ... межи створеніє, нестворенос естество Потѣшителѧ О обр. 260.

XVIII. Єще аеръ от труповъ человѣческихъ просмрадшийся не пришелъ бѣ до первобитного чистого и невредителного естества своего Вел. Сказ. 179.

ЄСТЕСТВОСЛОВИТИ, *дс.* (ц. сл.). *Казати за «єстество».*

XVII. И я рожєніє сновское естествословити буду и похоженіє Дха О обр. 268.

ЄСТИ, *дс. Їсти.*

XIV. И страву всѣмъ давал и єсти и пити ЮРГр. № 18 (1386—1418).

ЄСТЛИ, *зл.* (пол. jestli). *Коли, як, якщо.*

XIV. Естли бы хрестьянинъ нагабалъ жида... маєть єму то заплатити Ак. ЗР. I, 23 (1388).

XV. Естли бы Богъ отца нашого... не въховалъ, тогды иного господаря не мѣли есте мѣти Ак. ЗР. I, 115 (1492).

ЄСТНЫЙ, *прикм. Що до їжі належить, їстівний.*

XVIII. Приказалисмо виправить нашъ обозъ зъ естнимъ и питнимъ припасомъ Увів. Дан. Апост. 37.—Єстнымъ и питейнымъ вещамъ цена не поднимана Стат. 159-159-б.

ЄСТРУБЪ, *рм. Зоол.* Astur palumbarius. *Яструб.*

XVIII. ἱέραξ по Греческу нарицается єструбъ птица, всѣмь знаємая Гр. Барск. II, 302.

ЄСТСВО, *рн. Див.* **Єство.**

XVII. Снъ и Дхъ стый от отца яко от единои причины и почтатку естсво и истность свою берутъ Кч. о Вѣрѣ, 8.

ЄСЧЕ, *присл. Ще.*

XVI. А што єсче поведаєт, иж суды каптуровыє з духовных єст знесены Арх. ЮЗР. I, VI, 102 (1594).

XVII. А єсче... обещалъ се въ короткимъ часе такую жъ суму послать Гол. П. М. I, 159 (Л. Ст. 1602).—Пустовсчину, що мѣста належную, есче нѣ отъ кого незаживаную Мат. Ист. ЮР. 19 (1696).

ЄСѢНЬ, *рж. Див.* **Єсень.**

VII. Всѣ четири части всего року: зиму весну, лѣто, єсѣнь Транкв. Зерц. 17.

XVIII. Першая чверт (мца Марца) значитъ весну... третая—єсѣнъ Пр. Госп. 6.

ЄФИМЕРИЙ, *рм.* (гр. ἐφημέριος).

XVII. Ефимеріовъ албо поповъ при церкви своей добрыхъ цнотливыхъ и Бога боящихся мѣти Гол. П. М. I, 204 (Л. Кир. 1614).

ЄХАТИ, *дс. Їхати.*

XV. А за Днѣпръ нѣ лзѣ бы имъ ехати Ип. 671 (1190).

XVI. Панъ Несвецкій поведилъ ед же дей собе до двора да там их и гледи Кн. Гродск. Луцк. 160 (1562).—Отчогосѧ и самъ тамъ ехати вм не отмовлѧєшъ Отп. кл. Остр. И. П. 34 (1598).—Тамъ ехалъ тыхъ штроєовати откуль тая поправа вышла Антир. 773.

XVII. Єхали возомъ з' ярмарку Кн. Мѣск. Полт. 15 (1692).

XVIII. Єдучи з столицѣ... купилъ в насъ за девятсот золотихъ трохъ Татариновъ Вел. Сказ. 94.

ЄХИДНА, *рж.* (гр. ἔχιδνα). *Отруйна змія, гадюка.*

XV. Живѧху в немъ аспиды и єхидны Чет. 1489 р. к. 4.

XVI. Єхидна—ящерка Лекс. 6.

XVII. Єхідна: Ящорка зри змій. Сей звѣръ растлѣвающъ рождшую и прогризающъ чрево еа сице глет'сѧ происходити на свѣт Бер. Лекс. 274.—Єхидна тоєсть ящорка Павла в руку укусила Жит. Св. 474.

XVIII. В колодязі... было множество гаду, аспиди і єхидни Єв. Реш. 326-б. (1710).

ЄЧМЕНЬ, *рм. Ячмінь.*

XV. Ечменю семь бочекъ Ак. ЗР. I, 137 (1494).

XVIII. На жито и на єчмѣнъ бываєтъ зараза и неполонность Пр. Госп. 7.

ЄЩЕ, ЄЩИ, ЄЩО, *присл.* 1. *Знов, удруге, далі, крім того, ще.*

XIV. А и єще далъ єсмъ нѣзы на днѣстрѣ ЮРГр. № 2 (1349).—Што же єсть намъ вѣрно послужилъ и єщи служити будеть ib. № 12 (1377).

XV. А єще єсмы имъ дали волю Ак. ЗР. I, 32 (1407).

XVI. Паки, єще зас Зиз. Лекс. 104.—А єщо знову дары будетъ давати Ак. ЗР. I, 354 (1503).

XVII. Єще—паки, єще Синон. сл.-р. 24.—Чи разъ же я на тебѣ сердечне водало предъ имъ нѣжъ што ешче злоє ся ставало Суд Бож. 301.—Ци уже всѣ ци єще будемъ, жиде, видѣчати Интерм. 83.—Хотячи ся в науцѣ єще болшей зъпробовати Єв. Реш. 11-б.

XVIII. Єще болше єго зненавидѣли Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).

2. *Досі, поки.*

XV. Как єще немоченъ былъ, такожъ єму єщо не поздоровѣлося Ак. ЗР. I, 38 (1420).

XVII. Єще: Дотолѣ, доселѣ єще Бер. Лекс. 42.—Єще не стался—не у бысть. Єще бо вѣмь не—не убо Синон. сл.-р. 24.—Вымовляємъся: єщем ся не упоравъ Єв. Реш. 23.—Дворъ... єще недобудованний Прот.Полт. С. II, 32 (1676).

3. *Ще перед тим.*

XVII. Єще здалеку обачивъ отцъ єго Єв. Реш. 7-б.—Єще первей нѣжъ тебе закликавъ Филипъ виделем тебе ib. 19-б.

ЄѴАГГЕЛИСТА, *рм. Див.* **Євангелиста.**

ЄѴАНГЕЛИИЦЕ, *рн. Здрібн. від «єѵангеліє».*

XVII. Мѣлъ завжды малоє єѵглийце подъ пахою Жит. Св. 394.

ЄѴАНГЕЛИКЪ, *рм. Див.* **Євангеликъ.**

XVII. Не пріймуємъ и знати не хочемъ тежъ лютерановъ и єѵангеликовъ Копист. Пал. 1125.

ЄѴАНГЕЛИСТА, ЄѴАНЪГЕЛИСТЪ, *рм. Див.* **Євангелиста.**

ЄѴАНГЕЛИСТОВЪ, *прикм. від «єѵангелиста».*

XVII. Перевернули новокрщенцы слова єѵлистовы Кн. о Вѣрѣ 63.

ЄѴАНГЕЛІЄ, *рн.* **-ЛІЯ,** *рж.* **-ЛЬЄ,** *рн. Див.* **Євангеліє.**

ЄѴАНГЕЛСКЫЙ, *прикм. Див.* **Євангелскый.**

ЄѴНУХЪ, *рм. Див.* **Євнухъ.**

ЄѴРЕЙСКЫЙ, *прикм. Див.* **Еврейскый.**

ЄѴРОПА, *рж. Европа.*

XVI. Турци... ворота до всеи Єѵропи отворили Ист. о разб. Флор. соб. 467.

XVIII. Не тилко в своєй Єѵропѣ, но і в далних странах Азиятицкихъ Вел. Сказ. 18.

ЄѴФИМОКЪ, *рм. Див.* **Євхимокъ.**

XVIII. Прислано єму и войску жалованіє... Єѵфимками (талерами) Сб. дѣт. 15 (Кр. оп. Млр. 1654).

ЄѴФОНІА, *рж.* (гр. Εὐφονία). *Доброзвучність, доброголосність.*

XVII. Не тровожса єѵфоніа, Приступ' снадный маєш' Тит. 309 (Εὐφονία 1633).

ЄѴХАРИСТІЯ, *рж.* (гр. Εὐχαριστία). *Головне таїнство в христ. церкві, причастя.*

XVIII. Слово тоє Єѵхаристія єсть слово Греческоє, и значитъ подяковане Собр. Прип. 18.

Ж

ЖАБА, *рж. Зоол.* Rana. *Земноводник з ряду безхвостих, жаба.*

XV. Ово ли змия ползаху к нему (до святого) ово ли жабы и мыши Ип. 188 (1074).

XVII. А потрава онимъ (колмикамъ) всякій звѣръ... и мишъ, жаба, свиня Літ. Сам. 88 (1665).—Теды зараз повстали жабы без мѣры и закрили всю землю єгѵпетскую Кроп. Боб. 41-б.

XVIII. Жабъ двѣ зсушитьМлр. дом. лѣч. 44.—Негай крегче, яко жаба, Матеашъ Жамбаръ римчикъ Ієр. Мих. 241.—Єще же ядять (у Венеції) и жаби водянія Гр. Барск. I, 53. — Їды жабы надъ звычай верещатъ... дождь сповѣдаютъ Пр. Госп. 14.—Взяти живу жабу ропуху Укр. Госп. Пор. 73.

ЖАБИНЕЦЪ, *рм.* (пол. żabieniec). *Мін.* Batrachites. (Plin. lapis colore ranas similis). *Жаб'ячий камінь, камінь, що носили як амулет проти хороб.*

XVI. Перстень съ каменем жабинцомъ Арх. ЮЗР. VI, I, 121 (1582).—Перстеней золотых три оденъ с туркусомъ, другий з рубиномъ, третий з жабиньцем Ж. Курб. II, 129 (1582). — ib. I, 271 (1585). — Арх. ЮЗР. VIII, III, 445 (1585).

ЖАБКА, *рж.* 1. (пол. żabka). *Невеличка залізна клямра.*

XVII. Жабок до окон церковъныхъ 8 пар—грош. 20 Арх. ЮЗР. I, XI, 396 (1633).

2. *Дорожня дерев'яна скринька, обшита шкірою.*

XVIII. Жабку на колеса поставленную... переставивши знову на санѣ рушилисмо зъ оного футора Дн. Марк. II, 124.

ЖАБРАКЪ, *рм. Див.* **Жебракъ.**

XVI. И на око видѣломъ, то же... оному жабраку...кролевскую на своє лице вкладаючому му персону—мало-мъ не былъ... подобный Отп. кл. Остр. И. П. 379.

ЖАБСКО, *рн.* (пол. żabsko). *Згрубіла форма від «жаба».*

XVII. Такъ мовитъ ст. пророкъ Ісаиѧ: Чи нѣми невозмогутъ лаѧти, скоро тое жабско... впущеный будет, в' оуста члвку грѣшному Рад. Ог. 1097.

ЖАБЯЧИЙ, *прикм. від «жаба».*

XVIII. Поки мясо жабяче тепле, въ той часъ лѣпше прикладати Укр. Госп. Пор. 73.

ЖАГВА, *рж.* (пол. żagiew). *Бот.* Fungus aridus arboris. *Губка.*

XVII. Вернули ей полотно, увинувши потаемне жагвы шматокъ зъ огнемъ в середину того полотна Кроп. Полск. 389.

• ЖАГЕЛЬ, ЖАҐЕЛЬ, *рм.* (пол. żagiel). *Вітрило.*

XVI. Вижу же ся ажъ назбытъ запалилъ зъ мудрое мовы... яко бачу жаглги красомовъства своего Отп. И. П. кл. Остр. 1059.

XVII. Самъ будучи — и корабльникъ, и стырникъ, и правитель, и жагель, и корабль Копист. Пал. 444.—Вѣтрило Жаґель, парусъ Бер. Лекс. 26. — А нешто розводѧчи славы жаглѣ, мозлю Тит. 82 (П. Бер. 1623). — (Корабль) которій на противною рѣкою будучи пориваный, веслами и жаґлѧми былъ поганѧный Рад. Ог. 255.

XVIII. Князь... пустивъ своего коня и ровно зъ прочими спустивъ своей озаги жаглѣ тоей нефортунной филѣ Літ. Вел. IV, 28 (Пов 1628)

ЖАДАНКА, *рж. Бажана, люба.*

XVIII. Що тилко загорую сліожлимы руками тимъ и симъ зъ жаданкою да и з жаданами Довг. 109.

ЖАДАНЪ, *рм. Бажаний, любий.*

XVIII. Що тилко загорую сліожлимы руками тимъ и симъ зъ жаданкою да и з жаданами Довг. 109.

ЖАДАНЫЙ, *прикм. Бажаний, що його потрібують, потрібуваний.*

XVII. Потребованый, жаданый Бер. Лекс. 308.

XVIII. Помагаибѣ пани чи здорови жадани Довг. 95.

ЖАДАНЬЕ, *рн.* (пол. żądanie). 1. *Прохання, домагання, вимога.*

XV. И мы на еѣ жаданье тымъ княземъ и бояромъ и слугамъ... велѣли ей служити Ак. ЗР. I, 104 (1483).

XVI. И потомъ у томъ манастыры учинили есьмо городъ нашъ на жаданье игумена... и слугамъ нашимъ на схование Ак. ЮЗР. I, 40 (1509).—На жеданье пановъ радъ нашихъ тотъ дворъ... ему есмо дали ib. 43 (1510).—Мы, на жаданье ихъ (старцовъ), маемъ тому тую архимандритью дати, кого они оберутъ Сб. Мат. Отд. III, 18 (1522).—Его милость за жаданем моимъ и сына моего маетъ дати дѣвку Арх. ЮЗР. VIII, III, 50 (1564).

XVII. Панъ отецъ нашъ, на жаданье и причину Королевское Ее милости, найвишшое кнегини Боны... рачилъ имъ дати земълю пустовъскую Арх. ЮЗР. III, I, 316 (1631).—Чинимо вѣдомо... ижесмо на жадане Пановъ ремесниковъ... позволили цехъ мѣти Кн. Цеху Кр. 3 (1662).—Гсдь... послал нам архиерея на жадан'е наше Жит. Св. 381.—Квѣтоване данное... на жадане и упрошене... отца Генадія Прот. Полт. С. II, 3-б. (1671).

2. *Бажання, прагнення.*

XVII. Прагнѣнье, жадане, пожадливость, хуть, хтивост Бер. Лекс. 42.—З' самого жаданѧ зыску и лакомства важилисѧ нѣкоторыи до тоей книги приступити Тит. 216 (Служ. П. Мог. 1639).

XVIII. Ведлугъ склонности Великихъ Господаровъ нашихъ... и зъ обохъ сторонъ жаданя вѣчного покою, умислилисми и постановили Літ. Вел. II, 116—117. *Див.* **Жеданье.**

ЖАДАТИ, *дс.* (пол. żądać). 1. *Дуже бажати, прагнути.*

XII. Присно жадая спсения гь бь наш присно призываеть ны Поуч. Кл. 543.

XIII. А ты овчая купѣли жадаеши Кир. Тур. 363.

XV. Кнѧзь и людье жадаху епискуплѣ службѣ Ип. 274 (1112).—И выѣха (Мстислав) на болоньи противу имъ (князямъ) обои бо еше жадахуть боя ib. 575 (1174).—Воевода присылалъ къ намъ о томъ своихъ пословъ, жадаючи насъ, абыхмо съ нимъ помирилися Ул. Мат. 177 (1499).

XVI. Желлю, жадаю Зиз. Лекс. 99.—Натурѣ члчой дано... покарму жадати Отп. кл. Остр. И. П. 384.

XVII. Апчу: ѣсти жадаю Бер. Лекс. 1.—Жадаю, хочу потребую ib. 42.—И напотомъ въ чимъ ваши милостѣ будете жадати готовъ служити буду Гол. П. М. I, 162 (Л. Бал. 1606).—Щасливого звитѧзтва завше вамъ жадаю Тит. 39 (Сак. 1622). — О Хрстѣ, которого Ісаїа жадалъ Кн. Рож. 164. — Слуго добрый и вѣрный, внийди в радост Гда своего, того я цѣлым срдцемъ прияючи жадаю Рук. № О. 4°. 86, к. 94.—Сынъ... жадавъ собѣ пакормитися тым корѣням що свинѣ ѣдят Ев. Реш. 7-б.—Ежели правѣ славы жадаешъ погоржай славою Рад. Він. 452.—Вижу, же ваша вѣра добра и правдива и жадаетъ дша моя у вашу вѣру Зб. 1693 р. к. 123. — Нерозумѣй

абым жадалъ крове сна твоего Крон. Боб. 17-б.

XVIII. Много таких ест в свѣтѣ что смертей жадают Клим. Вірші, 6. — О поспѣхъ вашъ... прилежно и пилно жадаємъ Вел. Сказ. 51.— Для чего, мой милен'кій, мене оставляешъ, жаль и плачъ серден'ку на вся дни жадаешъ Пер. Укр. Лир. 41.—Бгъ мнѣ далъ щомъ жадалъ Рук. К. У. № 21, к. 7.—Не жадай ни хыжу, нѣ винницы другого Поуч. Няг. 19.— Алехъ з Борисомъ бѣгли тамъ лѣсомъ, кого жадали, тому поклонъ дали ЦАМ. № 33, к. 19-б.

2. *Просити*, *домагатися*, *вимагати*.

XV. А пакъ ли бы самихъ насъ нашъ милый прыятель на помочъ жадалъ Ак. ЗР. I, 54 (1442). — Про то жадаємъ васъ яко слугъ отца нашого вѣрныхъ... ажъбы єсте памятовали на присѣги предковъ вашихъ іб. 115 (1492).

XVI. Пришли и жадали нас, абысмо имъ дали листъ ку братьству Арх. ЮЗР. I, VI, 51 (1563).—Єго милость напередъ насъ опекуна жадаєтъ Ак. ЗР. III, 207 (1577).—Братство... безчинниковъ... повинни христіански упоминати.... и отвѣту от них жадати Пам. КК. III, 9 (1586).—Абы єсмо того оному дозволили, усилне насъ жадалъ Арх. ЮЗР. VIII, V, 288 (1599).

XVII. Желаю: Зычу, прагну жадаю, также оупрійме прошу, млюсѧ Бер. Лекс. 42.—Взялъ, султанъ Иахия Монокгля и пришли до Влохъ, жадаючи помочи противко Турка Кул. Мат. I, 164 (1624).—Братия пилно причины пытали и оного (игумена) словы лагодными жадали Арх. ЮЗР. I, XI, 109 (1634).—Прето пилно Васъ жадаємъ, абысте того доглядѣли Мат. Ист. ЮР. 1 (1662).—Найпаче жадай и проси собѣ у ха... вѣчные роскоши Єв. Реш. 208.

XVIII. Жадаємъ (полковникъ Жураковскій) чрезъ сей нашъ унѣверсалъ, абисте ...послушенство... пану сотниковѣ... воздавали Мат. Вас. Выш. I, 132 (1717).—Тетера... до того не склонился, що єму Запорожци жадали Літ. Вел. II, вкл. IV.—А хто зъ васъ ест охотнѣйший, тотъ и зараз нехай прибуваєтъ к намъ до компанѣи воинскои, жадаємъ и г(оспо)ду б(о)гу в сохраненіє всѣхъ васъ... поручаємъ Вел. Сказ. 43.—Я по тебе не посилал, анѣ тебе жадалъ Сл. о см. 18.—О полученіи же сего унѣверсалу... отвѣтствовать до нас немедленно жадаємъ Унів. Дан. Апост. 31 (1728).

Див. **Жедати, Жодати.**

I. **ЖАДЕНЪ, ЖАДНЫЙ,** *прикм. Що має жадобу, хіть, бажання.*

XV. Млстнѧ... ко вдовичамъ и къ жаднымъ и ко всимъ Ип. 915 (1288).—Жадныя и алъчныа насыщая іб.

XVI. А мы уже дружина жадни веселія Сл. о п. Иг. 26.

XVII. Хотѧй єдин погар воды, кто даст жадному, платню ѡбѣцѧт дати Гдь Бгъ Ветх. Сказ. 30.—Будучи Рахилъ жадна тыхъ ягод мовитъ до Ліи, дай ми тых ягод Крон. Боб. 20-б.

XVIII. Голоденъ и воды болотнои жаденъ Ал. Тиш. 64.—Всѧ ровно будут и не жадны нѣчого єдин оу другого, но каждый всего будет мти Пам. укр. м. IV, 298 (Рк. Тесл.).— Подте вы, благословеныи выдъ отца моєго, чомъ было вамъ жаль голодныхъ и жадныхъ... дѣля мене Поуч. Няг. 11.

II. **ЖАДЕНЪ, ЖАДНЫЙ,** *займ.* (пол. żadny). 1. *Ні один*, *ніякий*, *ніхто* (в заперечн. реченнях).

XIV. Обычай имѣютъ лакомыи судьи, коли... за вину... закладъ берутъ не имѣючи жаднѣ милости Ак. ЗР. I, 3 (1347).—Жаденъ жидъ не маєтъ присягати іb. 24 (1388).

XV. Ни на жадного обмовленіє явноє или тайноє, тыхъ княжатъ... не будемъ казнити Ак. ЗР. I, 74 (1457).—А жаденъ мой кровный не маєтъ того нарушити іb. 104 (1483).

XVI. Вид' же ємоу (Ісу) жаденъ не рекль Єв. Пер. 20.—Жадьныи пророкь не єсть пріатень въ отчиз'нѣ своєи іb. 32—33.— Євангеліє двоє простыхъ безъ жадноє оправи Гол. П. М. I, 10 (Оп. 1554).—Онъ жадного от мене права на подданых моих вживати не хотелъ Кн. Гродск. Луцк. 94 (1562).—Не встыдаюся имени своєго предъ жаднымъ на свете Отп. И. П. кл. Остр. 1049.—Тоє имя Єгова жадному створеню належати не можетъ Катех. 31.

XVII. О Бзѣ, кто онъ єсть... згола жаднымъ способомъ о томъ не бадатисѧ Тр. постн. 148.— Жаденъ... нѣгды тѣла своєгѡ не мѣлъ в ненависти, але ѡноє живит и загрѣваєтъ Тр. П. М. 933.—Жебы мелникомъ Подоловскимъ жадноє перешкоды... не було Мат. Ист. ЮР. 1 (1662).— Авторовъ зась жадных иных, у вытлумаченю не наидешъ Єв. Реш. 1.—Жаден з промежку их (учеников) не загинув іb. 71-б.—Поки бисеръ зостаєтъ в морю, жадной немаєтъ чести Рад. Ог. 310.—Свѣдковъ жаднихъ на тоє отъ Гришка не было Прот. Спр. Пот. 29.—Неволно козаковѣ в дому своємъ жадного напитку на потребу свою держати Літ. Сам. 4.—Не пожадай ближнѧго твоєго жаднои речи Літ. Рук. 34-б.

XVIII. Ми... ни въ чемъ жадного не имѣємъ подзору Гр. Барск. I, 32.—Аж до праздника

Покрова жадного датку... не будут давати (карабутовци) Кн. Нос. 50.—Я чаров жадных не знаю Пам. укр. м. I, 160 (Рк. Тесл.).—Мимо насъ жадного платежа не давано Дн. Хан. 204.—Хрстосъ до всѣхъ (учнів) разомъ, жадного не минаючи мовилъ Сѣмя Сл. Б. 20 (1772).—Безъ жаднои милости Тих. № 8, к. 4.

2. *Кожний*, *усякий*.

XVII. Отдаляю самъ себе жону и дѣтей всѣхъ такъ тежъ и жадних приятелей и кревнихъ моихъ Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 206 (1677).—Прирожоная єсть якаясь хуть и милость противко отчизнѣ своей жадному чоловѣкови Літ. Густ. 233.

XVIII. Жадной свасцѣ по ковбасцѣ Клим. Прип. 214.—Жеби жаденъ козакъ своихъ власнихъ... хуторовъ... заживалъ волне и спокойне Літ. Вел. II, 228.—На томъ столцѣ Турки жадного дня кричатъ Пелгр. Ип. Виш. 74.

Див. **Жоденъ**.

ЖАДЛИВЕ, *присл. Пожадливо*, *ласо.*

XVII. Сей свѣт добръ на насъ годует и поит насъ, але смѣшно, жадливе и хитре Єв. Реш. 445-б.

ЖАДЛИВОСТЬ, *рж.* (пол. żadliwość). *Прагнення.*

XV. Мы Иліа, воєвода... намисковъ нашихъ наслидуючи оу добротѣ обѣтницъ ихъ, вѣрою достойною и оуставичною жадливостію Ул. Мат. 49 (1436).

XVI. Бачучи въ томъ жадливость пановъ радъ ихъ милости и вашу быти слушную Ак. ЗР. III, 4 (1547).—Чинячи досить води и жадливости нашой господарской Гр. кн. Літ. 132 (1568).

ЖАДЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. żadliwy). *Що щиро береться до праці.*

XVI. Тую справу, около Уніи зачатую ку слушному звязкови а ровной и однаковой милости братской... приводити суть жадливи (панове ради) Ак. ЮЗР. I, 160 (1566).

ЖАДНЫЙ, *прикм. Див.* **Жаденъ**.

ЖАДОСТЬ, *рж.* (пол. żadość). 1. *Див.* **Жажда** 2.

XVI. А такъ вжо бы панове Поляцы не мѣли тоѣ жадости, абы тоє паньство вашоє милости отчизноє было унижоно Ак. ЗР. II, 175 (1526).

2. *Див.* **Жажда** 3.

XVIII. Не смотри на чужую жону и (зъ) жаду(стю) хытлянною Поуч. Няг. 19.—«Удержи языкъ свой отъ зла и тѣло своє вытъ усеи жадосте єго» ib. 35.

ЖАЖА, *рж. Див.* **Жажда**.

XV. Людьє изнемогахоу жажею водною Ип. 95 (988).—ib. 738 (1219).

ЖАЖАТИ, *дс. Бажати пити.*

XV. И поустишасѧ (Галичане до князя) яко дѣти ко очю, яко пчелы к матцѣ, яко жажющи воды ко источнику Ип. 777 (1235).

ЖАЖДА, *рж.* (ц. сл.). 1. *Жажа*, *жада*, *жадоба*, *спрага*, *жага.*

XVI. Жаждею имь лучи съпряже Сл. о п. Иг. 39.

XVII. Ты... маєшъ жажду Крон. Боб. 173-б.

2. *Прагнення*, *бажання.*

XVII. Абы умысль твой жадным ся вѣтром свѣцкой жажды и боязни не врушил Жит. Св. 549. —Я (каже) ґды здалека того непрїятеля побачу приходячого, двери душевныѣ добрыми жаждами... замыкаю Рук. № О. 4°. 86. к. 65.

3. — **телесная**, *гін*, *потяг*, *пристрасть*, *пожадливість.*

XVII. На великого Антония... наступил был бѣсъ... поднецаючи о нем незносные жажды тѣлесныи Жив. Св. 347-б.—(Люде) тѣлесными жаждами суть заслеплені Домецк. 19.

Див. **Жажа**.

ЖАЖКЫЙ, *прикм. Той*, *що жалить.*

XVII. Венедиктъ... на... жажких кропивах точился аж до крови Жив. Св. 347-б.

Див. **Жежный, Жожный**.

ЖАЙВОРОНОКЪ, *рм. Зоол.* Alauda arvensis L. *Жайворонок.*

XVIII. Дарую тебѣ Убогаго моєго жайворонка Сковор. 237.

• **ЖАКОВАНЬЕ**, *рн.* (пол. żakowanie). *Грабування.*

XVIII. Хмелницкій зась надъ жакованемъ лядского обозу... долго бавился Літ. Вел. IV, 29 (Пов. 1728).

ЖАКОВАТИ, *дс.* (пол. żakować). *Грабувати.*

XVII. Козаки... што застали, брали, жаковали и люде дренчыли били и мучыли Арх. ЮЗР. III, IV, 260 (1649).—Тыє месчане... возы жаковати хотели ib. 592 (1651).—Козаки... напали вози своихъ старшихъ жаковати Літ. Сам. 76 (1663).

ЖАКОВСКЫЙ, *прикм.* (пол. żakowsky). **По жаковску**, *як II «жакъ».*

XVI. Не противлюся твоєй молодости:... бо-сь жакъ и по жаковску пишешъ Отп. И. П. кл. Остр. 1115.

I. **ЖАКЪ**, *рм.* (пол. żak). *Див.* **Жакованье**.

XVIII. Ляхи... все оставивши Козакомъ на жакъ... сами далей умкнули Літ. Гр. 55.—Принужденъ Рустичъ оставя своє войско козакамъ... и весь обозъ на жакъ з муру спуститтся Кр. Оп. Мдр. 291.

II. **ЖАКЪ**, *рм* (пол. żak). 1. *Учень*, *школяр*.

XVI. Тщаливый, стараючїйсѧ, и тыж спудей, жакъ Зиз. Лекс. 108.—Се подобенъ быти онымъ комедейнымъ жакомъ Отп. И. II. кл. Остр. 1043. — Не противлюся твоей молодости:... бо-сь жакъ и по жаковску пишешъ іѣ. 1115.

XVII. Жакъ або студентъ—тщатель, спудей Синон. сл.-р. 24.

2. *Дяк, клирик.*

XIV. О жаку, а любо о капданѣ, который держить отчину свою Ак. ЗР. I, 3 (1347).

III. **ЖАКЪ,** *рм. Рибне знаряддя. Гатунок невеликої сітки на взір неводу.*

XVIII. Орудия до ловли рыбъ: жаки, неводы Дѣло о рыб. 1 (1804).

ЖАЛДАКЪ, *рм. Див.* **Жолдакъ.**

XVIII. Жалдаковъ которые въ замку караулъ содержатъ человекъ 10 Оп. им. Дан. Апост. 153 (1743).

ЖАЛИВА, *рж. Бот.* Ulica dioica. *Кропива.*

XVII. Тогожде року люде или сѣчку, жаливу Літ. Гукл. 77. *Див.* **Жігавка.**

ЖАЛИТИ, *дс. Скаржитись.*

XVII. Перед тым же урядомъ мѣскимъ стародубовскимъ жалилъ Коръньй Островского снъ на Маръгина Колесника о побране сѣна Тр. Черн. Арх. Ком. X, 97 (1666).

ЖАЛИТИСЯ, *дс.* 1. *Жалкувати, нарікати.*

XV. И жалѧхоусѧ Володимерци... аще не был бы сродникъ ихъ с ними Олександръ, то не перешли быша ни Боуга Ип. 720 (1204).

XVIII. Тѧжко на тое жалитисѧ потреба,... яко много есть такихъ, которіи далеко не въ такомъ разумѣніи берутъ вышепомѧнутіи слова Хрстовы Сѣмя Сл. Б. 113 (1772).

2. *Плакати (по кому).*

XV. Се слышавъ (про смерть Святополкову) Володимеръ плакасѧ велми и не поиде жалѧ си по братѣ Ип. 275 (1113).

3. *Мати жаль на кого на що; змилуватися.*

XVI. Чого се жалъ Боже Берест. соб. 282.

XVII. Чого жалсся, Боже Вседержителю Вопр. 108.

XVIII. Жалсся Боже, жалсся Боже моей молодости Пер. Укр. Лир. 36.—Васъ не хочу лишити безъ господаря и безъ порядку, чого жалъ ся васъ бже жалую васъ и я бгъ земный, а вашъ црь Ал. Тиш. 36.—Жал'ся Бже того мира Пам. укр. м. II, 222 (Рк. Тесл.).

4. *Скаржитися.*

XVIII. Хмелницкій... до коронного Гетмана килка разовъ отписалъ... на Чаплинского жалячися, просилъ суда Літ. Гр. 40. *Див* **Жаловатися**

ЖАЛКОВАТИ, (на кого), *дс. Мати жаль на кого, нарікати.*

XVII. Забыто моего брата рудного москаля Федора, що я жалкую на стадников Ак. Полт. Гор. Ур. I, 92 (1667).—Многие нани мешканъци жалъкуючи на Курила за покрадення коней Прот. Полт. С. II, 80 (1690).—(Козаки городскіе) нехай ни на кого не жалкують Эварн. Источн. I, 363 (1692).

XVIII. Чулисмо же он (Левко) о гроши ея (Ганну) питает и жалкует Прот. Полт. С. II, 246 (1702).—Не жалкуйте... на войско запорозское за конѣ Хоз. Гетм. II, 188 (1706).—Сами на себе... панове Полскіи нарѣкати и жалковати мусѣли би Літ. Вел. I, прил. 46.—Той, хто тобѣ сказавъ, не будетъ о то жалковати Полѣт. 53. *Див.* **Жаловати.**

ЖАЛО, *рн.* 1. *Язик змій; бодець (комах).*

XVII. Стрекало: Жало, остенъ, бодецъ, острога Бер. Лекс. 157.—Скорпіонъ ядовитый, людей жаломъ своимъ колетъ и оуморѧетъ Гал. Кл. Раз. 169.

XVIII. Губы лвом замкнул, и жала ужум оукротил и гнѣвъ ихъ смирил Пам. укр. м. III, 46 (Перем. Пр.).

2. *Укус.*

XVII. Людем всим жала их (комаров) дивне ся стали прикри и не вытрваны Жив. Св. 49-б.—Жит. Св. 79.

XVIII. По руснацку глаголю вамъ, пчела умираетъ на жалѣ Іер. Мих. 270.

3. *Гострість, вістря.*

XVII. Пришествиемъ Сна Бжіа; діаволъ посрамоченъ... грѣховное жало притуписѧ Транкв. Зерц. Дв.

XVIII. Князь, мѣючи охоти своей военной жало от Кривоноса... приломленное, стратилъ ...смѣлост Вел. Сказ. 55.

ЖАЛОБА, *рж.* 1. *Скарга.*

XIV. Узнали есьмо ижъ... жалобы на судѣхъ не бывали суженые единостайно Ак. ЗР. I, 2 (1347).

XV. Не имѣи на ны в томъ жалобы, но боудемы вси за одинъ моужь Ип. 342 (1147).

XVI. Мы судъ высълухавъшы... поводовое стороны жалобу, а отпорное стороны отказъ Арх. ЮЗР. VIII, IV, 217 (1534).—На жалобу умоцованого архіепископа Полоцкого... бурмистры... повѣдили Ак. ЗР. IV, 32 (1590).

XVII. Асавул... доходил при жалобѣ своей утягливой Прот. Полт. С. II, 54-б. (1678).—Мнихи жалобу свою през писмо подали Крон. Боб. 302-б.

XVIII. Видричка... покладала свою на Сухомлина жалобу Прот. Полт. С. II, 306 (1701).—Слова королевскіе... за занесенемъ... жалобъ украинскихъ... били повторени и подтвержени

Вел. Сказ. 15.—Зайшла жалоба до насъ отъ Новгородскихъ жителей Унів. Дан. Апост. 38.

2. *Право скаржитися; пільга.*

XV. Къ четвертому року маєть стати... а не будетъ ли тогды жалобу стратитъ Ак. ЗР. I, 38 (1420).

XVI. Который человѣкъ сядеть на пустыни на сыромъ корени, тому человѣку на пять лѣтъ жалѣбы... а хто сядеть у готовый домъ и къ роспашемъ тому жалобы не маємъ давать Ак. ЮЗР. I, 79 (1531).

3. *Сум, плач, туга, жаль, вираз суму.*

XVI. Уныша цвѣты жалобою и древо с тугою къ земли прѣклонило Сл. о п. Иг. 42—43.—Сѣтованіе, плачъ, жалобы отправованье Зиз. Лекс. 106.

XVII. Жалоба, желѣнь, печалованье фрасованье Бер. Лекс. 43.—Жалобу отправую—сѣтую Синон. сл.-р. 24.—Мелпомене зоставъ южъ срогіи жалобы, не псуй плачемъ дна того свѣтлои оздобы Тит. 301 (Ευχαρ. 1632).—Іовъ... на жалобу по дѣтех своих, разодралъ шаты свои Крон. Боб. 37.

XVIII. Въ хоробахъ и въ жалобахъ въ смуткахъ потѣшаєш всѣхъ Укр.-Р. Арх. X, 285.—Єго Царское... Величество сѣтуєтъ (що вмер Іван Олексієвич) и всѣ чини... Московского Государства имѣютъ жалобу Літ. Вел. III, 367 (1696).

4. *Обрядовий вираз жалю чи смутку по смерті чиїй.*

XVII. Сѣтованіе: плачъ, жалобы отправованье, смутокъ, фрасунокъ Бер. Лекс. 169.—Болеславъ... скончивши рочную жалобу по отцу, оженился Крон. Полск. 365.

5. *Жалобне убрання, одіж; чорне обиття на вираз смутку по смерті.*

XVI. Вретище плахта, жалоба, жалобный убиръ Зиз. Лекс. 96.—Неневитяне... оповѣли постъ и убралися въ жалобы Катех. а. вызн. в. 175-б.

XVII. Жалоба—вретище, власяница Синон. сл.-р. 24.—Вчерасмо были в жалобѣ оуныли а сегодна в цвѣтных шатахъ роскошны Єв. Вил. 96-б.—В смутную тепер оный (дом Євеимиянов) убрался жалобу Др. Ол. Ч. Б. 168.

XVIII. Балдакинъ, жалобою оббитій Діар. Хан. 73.

ЖАЛОБЛИВЕ, *присл.* (пол. żałobliwie). *Нарікаючи, із скаргою.*

XVI. Кгижевский... светчилъ и оповедалъ ся жалобливе Арх. ЮЗР I, VI, 91 (1592).

XVII. Жалобливе перед нами освѣдчалися Тр. Полт. Уч. Арх. Ком. XIII, 67 (1678).—Іеремїа, пророкъ жалобливе писалъ: дороги Сиωнскіе позаростали для того, ижъ не машъ, хто бы ними ходилъ Літ. Рук. 41.

XVIII. Доносилъ намъ жалобливе панъ Антонъ Трофимовичъ Мат. Ист. ЮР. 35 (1711).—Дорошенко... донеслъ о томъ жалобливе Діенлетъ Кереину Літ. Вел. II, 134.

Див. **Жалосливе.**

ЖАЛОБЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. żałobliwy). 1. *Що скаржиться, що позиває (на суді).*

XVI. (Несвицкий) просил абы єсмо... право єго прочитали и єго в том яко сторону жалобливую обычаем правным заховали Арх. ЮЗР. VIII, III, 58 (1568).—Пришедши передъ врядъ обоя сторона, такъ жалобливая, яко и отпорная ib. I, I, 150 (1580).—И сторона жалобливая на него непоцираючи вызволила Ж. Курб. I, 303 (1588).

XVIII. Завѣдовци Опошнянскіе... тую пашню и всѣ денги жалобливой паней Милорадовичовой возвратили Журн. Дан. Апост. 63 (1728).

2. *Що має в собі скаргу, оскаржний, позовний.*

XVII. Противъ мене жалобливыхъ листовъ не приймуй Крон. Боб. 302-б.

Див. **Жалобный** 6.

ЖАЛОБНИКЪ, *рм.* (пол. żałobnik). *Той, хто позиває, позовник.*

XVI. Тотъ хто жалуєть на кого маєть єго тымъ правомъ доходити подъ которымъ оный, на кого жалуєть, сѣдить, а не тымъ правомъ, подъ которымъ самъ жалобникъ сѣдить Ак. ЮЗР. I, 95 (1538).

XVII. Аѳанасия... ганячи жалобники єго ижъ речи плонные менит на него смѣли Жив. Св. 157-б.—Тои... примовки речоные жалобники трома особами доводячи.... передъ судомъ признали Арх. Мот. 2 (1688).

XVIII. А позванная сторона єсли би ся того гвалтовного отнятя и держаня своєго того именя... заперла... тогди тоє имене або люди мають бити зараз сказани жалобнику в держаню гвалту Сб. Мат. Лівоб. Укр. 47 (1745).

ЖАЛОБНИЦА, *рж.* (пол. żałobnica). *Писана скарга.*

XVII. Супплики тыи то єсть жалобницы собѣ поданы предъ очима єпископовъ спалилъ Копист. Пал. 1130.

ЖАЛОБНО, *присл. Жалісно; на знак жалоби.*

XVII. Голошу: Жалобно плачу Бер. Лекс. 29.

XVIII. Въ 8 часу пополуночи дано на salve новому імператору зъ 105 пушекъ; потомъ стрѣляно помѣнутно жалобно Дн. Хан. 2.

ЖАЛОБНЫЙ, *прикм* 1. *Жалісний, повний жалю.*

XVII. Спѣвалъ Двдъ пѣсни жалобные Крон. Боб. 99-б.

2. *Погрібовий.*

XVII. Єго млсть нанъ имркъ: жеґнаєть Васъ всѣхъ православныи хрстіане, которыистеся на той Актъ жалобный зобрали Гал. Кл. Раз. 512.—Жекгнает вас небожчик всѣхъ... которыи зышлистеся на жалобный проводъ сей Єв. Реш.425.

3. *Що викликає жаль.*

XVIII. Не жалобна хороба что з' пянства бываєт Клим. Вірші, 55.

4. *Зроблений з тканини певного кольору або вигляду на ознаку суму; або що стосується до ознаки суму.*

XVI. Вретище, плахта, жалоба, жалобный убиръ Зиз. Лекс. 96.

XVII. (Пані) кошулки жалобни крае Арх. ЮЗР. VIII, III, 505 (1604).—Мыта... отъ поставу сукна... жалобного по грошей полтора Ак. ЗР. IV, 249 (1605).—Іоанъ... такою одеждою жалобною приодягненъ бывъ Єв. Реш. 200.—Людей множство убравшися в сукнѣ жалобныи Жит. Св. 343.—Коло того жалобнаго катафалку станутъ Дм. Рост. 131 (1685).

XVIII. Два фелони жалобних Арх. ЮЗР. I, XII, 125 (1709).—Жалобноє платте всей дворъ монаршій снялъ Дн. Марк. II, 236.—Стихарцовъ пара жалобнихъ Реєстр Ризн. Соф. 14.

5. *Що оскаржує.*

XVIII. Похочет ли сторона жалобная доводити, то єй волно будет Сб. Мат. Лівоб. Укр. 47 (1745).

6. *Що в собі скаргу має.*

XVI. На которыхъ рейстрохъ оные компромисарове речи некоторые жалобные... позакрешивали Ж. Курб. I, 155 (1578).—Потомъ листы... до всехъ владыкъ... подавали такъ жалобныхъ Кул. Мат. I, 59 (1592).

Див. **Жалобливый** 2.

ЖАЛОВАНЬЕ, *рн.* (ц. сл. жалованіе). 1. *Дарування, надавання, шанування (нагородою).*

XV. А на потверженьє того нашего жалованья... печать нашу велѣли єсмо привѣсити ЮРГр. № 74 (1437).—Ак. ЗР. I, 49 (1438).—ib. 50.—А єму насъ во чьти и въ жалованьи и въ докончаньи держати ib. 77 (1459).—ib. 55 (1442).

XVII. Гетманъ Хмелницкій зо всѣми полковниками... узяли великоє жалованнє єго царского величества соболями Літ. Сам. 36.—От єго царского величества присилано козакамъ жалованя копѣйки золотые ib. 39.

XVIII. Гетманъ Бруховецкый... зъ великымъ жалованемъ повернулся (з Москви) Дн. Марк. I, 2.—Тамже дано козакамъ жалованя по копѣ Дн. Хан. 33 (1722).

2. *Реч. від «жаловати».*

XVII. Анъ: Голосъ жалованья Бер. Лекс. 1.—Приповѣсть тая... напоминаючи зась до покуты и жалован'я за грѣхи того который... згрѣшил, Тр. постн. 22.—Теперъ (на цім світі) часъ слезамъ, и вздыханю, и жалованю Єв. Калл. 577.

ЖАЛОВАТИ, *дс.* (ц. сл.). 1. **(кого, чого).** *Мати жаль до кого, милувати, берегти.*

XV. Лошади єго (смерда) жалуєшь, а самого чему не жалуєшь Ип. 253 (1103).—Нны же на нас про то не жалоуи оже єсмы оустали на рать ib. 364 (1148).

XVI. Тарановскій не Литвы, але только своєє одной жъловалъ шкуры Ак. ЗР. III, 171 (1573—1574).—Пришодчи на врядъ кгродский... передъ мене... подъстаростого Луцкого,... отецъ Григорей, жаловалъ и оповедалъ великообтежливе на пана Станислава Кграєвского Арх. ЮЗР. I, VI, 60 (1574).—(Прото) жалуючи тебе... мушу тебе напоменути Отп. И. П. кл. Остр. 1053.

XVII. Я головы своєи не жалую Кул. Мат. I, 31 (1604). — Стые... тѣлъ своих не жаловали Єв. Реш. 22.—Ib. 134.—Калинникъ тых своихъ неприятелей жалуючи згиненя, сталъ на млтвѣ Жит. Св. 574-б.—Жалуючи сына отецъ и матка ховали єго през три мсци Літ. Рук. 30.—Людей воєнихъ много запропастилъ, которихъ мало жаловалъ Літ. Сам. 170.

XVIII. Лихого нѣчого жаловати Клим. Прип. 224. — Не жалуют Їωсифа, закамєнѣлыи срдца на него маючи Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).—Не жа(лу)ю єго, анѣ Христа того Сл. о збур. п. 162.

2. *Жалувати чого, шкодіти, шкодувати; скупитись, ощаджувати що.*

XVII. Мы... жалуємо дати за ню (за жизнь) малого окруха хлѣба Транкв. Зерц. 83.—Людскій то члвѣкъ бо не жалуетъ людемъ хлѣба Рад. Ог. 47.—Пристоит теперь в' Церкви Бжей... послуги пну бгу отправовать жадного на то кошту не жалуючи Кн. Рож. 43-б. —Дорошенко... не жалуючи гетманства утратити... посилалъ до Турчина Літ. Сам. 114.—Вѣдаєшъ, ижем я для тебе и здоровя не жаловалъ Зб. 1693 р. к. 100.—(Сибѣлла) рекла: королю, купи тыхъ трое книгъ, бо будешъ потым того жаловати Рук. № 202, к. 183.

XVIII. Хочъ бим цѣлий лабецъ з него пропивъ, не жаловав бим вас пошановати и ведлуг приятелства уконтентовати Укр.-Р. Арх. IX, 55.—Укриватися въ дорозѣ не било чимъ, бо байбарака жалую по росѣ мочити Гр. Барск. IV, 34.

3. *Жалкувати, шкодувати, бути незадоволеним з чого, за що.*

XVI. Панъ воевода... пожегналъ жалуючи незгоды, и ехалъ до Чорнавчичъ Кул. Мат. I, 71 (1596).—Кнжа его млсть згоды жаловати и оутѣкати мѣлъ Отп. кл. Остр. И. П. 429.

XVII. О добрій мой аггле.., остави мнѣ, что... твоего вдохновенія и совѣту не слухалъ, а найпаче от того удаляхся, чего нпѣ всѣмъ сердцмъ жалую Діал. о см. 279.—А за выступки жаловати горко мусит Тит. 331 (Уч. Єв. 1637). — Кгды жалуем з правого серца чого, што се зле стало Каз. № 32, к. 2.—Геленус... жаловалъ того, мовячи же то ест знакъ остатечный нього злого Крон. Боб. 82-б.—Всѣ невѣрныи жаловат от срдца грѣху своего почали Жит. Св. 160.—Канцлѣръ панъ Замойскій жаловалъ того, що безъ его волѣ важилися того Літ. Льв. 257.

XVIII. Чини що хочешъ, будешь на потумъ того жаловати Марк. IV, 223 (Л. Маз.).—Панове поляки... не мѣете теди ви того жаловати, що доброй своей волѣ... утеряли и погубили Вел. Сказ. 88.—Король Полскій... жалуючи сердечне... яко яблка златаго утраченной Украини Літ. Вел., II, 11.—(Оувидѣт) Мойсей злое дѣло людій своихъ и жаловал барзо Пам. укр. м. I, 254 (Рк. Тесл.).—Жаловали велми за ним ib. 313.—По вторе щире жаловати потреба за прешлыѧ своѧ викрочности Науки парох. 43.

4. *Скаржитися (на кого).*

XIV. Петръ жаловалъ на Яна, ижь ему четыри пальцы утялъ у руки Ак. ЗР. 1, 9 (1347).—Жаловалъ князь Бискупъ на Викгайла Пам. Гол. 18 (1392).

XV. Да се еси пришелъ и сѣдиши съ своею братьею на единомъ ковръ и чему не жалуеши до кого та обида Ип. 249 (1099).—Аже не вдасть, то не жалуите, что сѧ удѣеть то вы виновати ib. 296 (1135).—І жалова (Ізяслав) на Кияны (за вбивство Ігоря) ib. 355 (1147).—Ивашко... жаловалъ и позвалъ пан Татомира Балицког аже емоу побралъ ...вепрѣ ЮРГр. № 45 (1413).—Жаловали намъ мѣщане и дворяне и чорные люди и все посполство на бояръ Полоцкихъ Ак. ЗР. I, 72 (1456).

XVI. Жаловала намъ виноградничка на имя Ѳеодосія из зятемъ своимъ Захаркою и з иншими виноградники на игумена святого Николи Пустинского Арх. ЮЗР. I, VI, 9 (1507).—Тотъ хто жалуеть на кого, маеть его тымъ правомъ доходити, подъ которымъ оный на кого жалуеть, сѣдить Ак. ЮЗР. I, 95 (1538).—Пан Янушъ Прокопович Угриновский жаловал ведле позву своего на пана Іляша Несвицкого Арх. ЮЗР. VIII, III, 56 (1568).—О семъ жаловали есмо на епископа на соборѣ Ак. ЗР. IV, 43 (1592).—Дозналъ еси на суде Божомъ, на тебе жалующаго Лист И. П. 985.

XVII. Жаловалъ нам Андрѣй Кондратовичъ, обыватель Кгаръцовский, на Веремѣя Богдановича, того ж села, о побране сѣна Тр. Черн. Арх. Ком. X, 92 (1666).—Магдалина... оплакивала грѣхи свои сама на себе жалуючи Жит. Св. 553.—Жалуючіе сведоцство тое намятнимъ заложивши яко судомъ уважишь зъ того своего оболгателя справедливости домовлялися Арх. Мот. 2 (1688).—Мовилъ Ламех до жонъ своих, жалуючи за обое мужебойство: слухайте голосу моего Крон. Боб. 7.—Пану волно бы узяти у своего подданного и не такъ бы жаловалъ подданній его Літ. Сам. 5.

5. *Уболівати, сумувати.*

XV. Да како жаль ми бѧшеть на Игорѧ, тако нынѣ жалоую болми по Игорѣ братѣ моемь Ип. 645 (1185).

XVI. Сѣтую, смучус, жалую, плачу Зиз. Лекс. 106.—Оць твои и ѧ жалоуючи глѧдали есмо тебе Єв. Пер. 30. — Патріарха Іосифъ окрутное такое тиранство над своими видячи жаловал того непомалу Рук. Муз. № 513, к. 35.

XVII. Олга.... услышавши о смерти милого мужа своего велми по нем жаловала Жит. св. 519.—И плакали всѣ и жаловали еи (померлу дочку Іаіра) Єв. Вил. II, 142-б.—А которые померли, тыхъ упоминали, плакали, жаловали Кул. Мат. 1, 82 (1603).

XVIII. Жаловала по Іоакиму мужу своему не знаючи, где онъ ест Пам. укр. м. II, 67 (Рк. Тесл.).—Грѣховъ позбути можетъ латво кождій на исповѣди, если... щире жалуетъ за тое, що согрѣшивши, Бга образил Сѣмя Сл. Б. 6 (1772).—Беру его ув опеку и науку, жалуючи сиротства его и царичиного в'дов'ства Ал. Тиш. 36.

— **грѣху** *або* **за грѣхи,** *покутувати за гріхи.*

XVII. За всѣ грѣхи мои срдчне жалую Тр. П. М. 551.—(Люде) не хотѧтъ каѧтисѧ, жаловати за грѣхи свои исповѣдатисѧ ихъ Гал. Кл. Раз. 9.—Чему не споведалес ся грѣхов своих и не жаловалес за них Єв. Реш. 425-б.—Чему неплачем? Чему не жалуемь и не рыдаем—за грѣхи наши Рад. Ог. 1112.—(Люде) плакали, жалуючи грѣху своего и преступления Крон. Боб. 5.

6. *Дарувати, дарити (кого чим).*

XIV. Слюбую и слюбили есмо... служити вѣрну быти и послушну с тымъ со всѣмъ чи мѧ жаловали ЮРГр. № 27 (1393).

XV. Я князь великій Борысъ Александровичъ воленъ кого жалую кого казню Ак. ЗР. I, 46 (1427).

XVIII. Ми великий государъ... учпем вас жаловат, и держат... по вашимъ правам и волностям Вел. Сказ. 214.

— нная грамота. *Див.* **Грамота**.

XVIII. Добра... до которихъ ми .. по высочайшей жалованной грамотѣ отцу нашему... наслѣдници Мат. для общ. б. 66 (1749).

Див. **Жяловати**.

ЖАЛОВАТИСЯ, *дс.* **(о ком або чого)**. 1. *Жалкувати.*

XVII. Пріемнаѧ бовѣмъ есть речь Бгу·братіе, другъ о друзѣ смутитисѧ и жаловати Єв. Калл. 928.

2. *Нарікати.*

XVIII. Почали сѧ смутити и жаловати того, же они в' единых сукнѧх ходили, а в оубозтвѣ жили Пам. укр. м. III, 80 (Перем. Пр.).

3. *Скаржитись.*

XV. Илья влдка... жаловалъ сѧ пред кролемъ на стрѣлковцѣ ЮРГр. № 53 (1422).

XVI. Мы, волость Борисовская жалуемся на воеводу Виленьского Ак. ЮЗР. I, 62 (1522). —Человѣкъ изъ Сутѣски приехалъ дей до мене, жалуючися, ижъ тотъ Путошинский... казалъ чоловѣку моему, абы жиду Шлафну заплатилъ чотырнадцать копъ Арх. ЮЗР. III, I, 9 (1579).

XVII. Будем... скаргу писати.... до Рыму жалуючися о тое Єв. Реш. 176-б.—Она (Мар'я) без даня причини такъ на Дениченка жаловалас Прот. Полт. С. I, 256 (1674).

Див. **Жалитися** 1,4.

ЖАЛОМША, *рж.* (пол. żałomsza). *Церковна служба по умерлих.*

XVII. Нерозсудныи Латинникове нашто ѿправуете жаломъши по оумерлых' О обр. 128.

ЖАЛОСЛИВЕ, *присл. З жалем, нарікаючи.*

XVII. Романъ Попенко и Мазимъ Добошъ жалосливе скаржилис на Пархома Кн. Мѣск. Полт. 1 (1691).

Див. **Жалобливе, Жалосне, Жалостне.**

ЖАЛОСЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. żałośliwy). *Смутний, в жалю.*

XVII. Кролевая... жалослива велми з того (смерти сина) была Крон. Боб. 154-б.

XVIII. Голос чути бар'зо плачливый и горко жалосливый Пам. укр. м. II, 139 (Рк. Тесл.).

Див. **Жалобный, Жалосный, Жалостный.**

ЖАЛОСНЕ,-О, *присл.* 1. *Сумно, жалібно.*

XVI. Жалосно вельми тое поведати, яко се тамъ деяло Кул. Мат. I, 60 (1592).

XVII. Лебедь пред смертю своею жалосно спѣваетъ Гал. Кл. Раз. 292.

XVIII. Іосифъ пожегнавшися з братіею жалосне пошов въ путь Пам укр. м. I, 160.— И стало ему жалосно на срдцу іb. 167 (Рк. Тесл.).—Взбудило кнѧзѧ до роспачи тое жалосне донесеніе слуги (що дочка вже вмерла) Науки парох. 96.

2. *Жалкуючи, скаржачись.*

XVI. Жалосно поведили, ижъ дей... бортного дерева сто цоломило Кул. Мат. I, 62 (1592).—А ижъ не о свою только долеглость пишемъ але... все духовенство жалосно обходитъ Ак. ЗР. IV, 122 (1595).

XVII. Иванъ Чуть жалосно оповедал нам жал свой Кн. Мѣск. Полт. 60 (1695).

3. *Прикро.*

XVI. Тыи принесли орацыи до нихъ, жалосно учинено, упорными зовучи Кул. Мат. I, 69 (1596).

XVII. Іона... в глубину морскую жалосне погружоный Єв. Реш. 44-б.—Мы барзо жалосно на дом Лукяновъ и на жону его, же оны вѣдаючи о тих грошахъ нѣкому не оповѣщали Прот. Полт. С. II, 68 (1689).

XVIII. И не такъ намъ есть жалосно на пановъ... яко на ихъ старостокъ Літ. Вел. I, прил. 45.

Див. **Жалобливе, Жалобно, Жалостне.**

ЖАЛОСНИКЪ, *рм. Той, що сумує за чимось, що покутує гріхи свої.*

XVII. Рече жалосник: Не внийди в суд со рабом твоим, гспди Єв. Реш. 445.

ЖАЛОСНЫЙ, *прикм. 1. Смутний, жалібний, що збуджує жаль.*

XVI. Придалисмы при томъ и напоминанье, абы тыхъ такихъ намъ жалосныхъ поступковъ... занехалъ Арх. ЮЗР. 1, I, 523 (1596).—Тых самых... обнял нестерпимый и велми жалосный со слезами крикъ і стогнанѧ плачъ Рук. Муз. № 513, к. 1.—Отп. кл. Остр. И. П. 393.

XVII. Кгмінъ... волалъ мовячи: и голосомъ барзо жалоснымъ заводячи ѿцполъ Пастыръ, якого троудно поткати Бер. Вірші, 89.— Южъ смутніе и жалосніе часы пречъ теперъ нехай уступуют Рук. № 0. 4°, 86 к. 96.— Вѣршѣ на жалосный погребъ зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного Тит. 37 (В. Сак. 1622).—Єдного днѧ Пречст ѧ два Бца была жалоснаѧ, же Ха сна своего не оглѧдала Гал Н. н. 12.—Всѣ... которые зобралистеся на той актъ жалосный Єв. Реш.

425-б. — Рахил будучи жалосна безплоду Крон. Боб. 20-б.

XVIII. Промовъ, серденко, хоч слово єдино, нехай жалосный смутокъ идеть мимо Пер. Укр. Лир. 11.—Где приклоню главу мою, кого упрошу? єдинъ к тебѣ глас мой, Боже, жалосный вношу Укр.-Р. Арх. IX, 193.— Теди я жалоснимъ на тоє уболѣваючи серд- цемъ... мусѣлемъ старатися о способъ такий чрез котрий... привилея до рукъ моихъ приняти Вел. Сказ. 19.—Цръ Дарий перъскїй пише листы плачливые и жалосные Ал. Тиш.46.

2. *Бідолашний, що треба пожаліти.*

XVII. Оубогїй, жалосный, мѣзерный Бер. Лекс. 11.—Сибѣл'ла Фриґѣѧ... была... стара, сроґа. жалосна Рук. № 202, к. 184.

3. *Жалібний, що до жалоби належить.*

XVIII. Шати жалосніє из себе скидай Укр.- Р. Арх. IX, 60.

4. *Що має жаль на кого; що позиває на суді).*

XVII. Марөа... сама єдина... потравки з' кухнѣ на стол носѧчи спрацовала; якобы жа- лосною будучи на Марію, заволаєть до Ха Спстеля Рад. Ог. 531.—(Пелагия) наймичку свою, а дочъку власную жалосного отца... застрелила Рѣш. Полт. Полк.С. 59 (1689).— Іванъ, будучи того жалосним, же оны пов- тѣкали... просилъ, абы єго сеє оповеданє... было до попартя справы до книгъ записано Акт. Starод. кн. 95.—Зоставъши жалосны, усиловали доходити того проданного... кгрунту ib. 110. *Див.* **Жалобливый**. **Жалобный**.

ЖАЛОСТЕНЪ, ЖАЛОСТНЫЙ, *прикм.* (ц. сл. жалостьный). *Див.* **Жалосный**.

XVI. Обачивши то патріарха... велми былъ жалостен', ижъ ся далъ увести исидоровымъ словамъ Ист. о разб. Флор. соб. 438.

XVII. Над описаныи оу пророковъ ламенты, шир'шїи и болшїи напишоу, и жалостнѣйшую оукажоу причину плачу Лѣк. на осп. ум. 1.— Зъ нымъ се не могли сторговати для его высокои цены и неєдносло́вности, съ чого (панове) били барзо жалостни Арх. ЮЗР. I, XI, 141 (1641).— Жалостен был о своим нещастю Ал. Печ. 174.—Цареве и монархове... галасом велце жалостным... восплачутъся Єв. Реш. 13-б.— Протестантъ будучи велми жалостенъ, такъ побою, яко и зневаги, жадалъ уряду Прот. спр. пот. 126.

XVIII. По погребеніи жалостномъ... Бог- дана Хмелницкого Літ. Гр. 155.—Извѣстившись я въ преставленіи... єпископа Бѣлоруского жалостенъ єсмь въ тоиъ велми Літ. Вел. III, 567.—Пошли... при жалостныхъ играхъ на гобояхъ Діар. Хан. 74.

Жалостнымъ чого бути, за що, *жалкувати.*

XVIII. Архиєрей Гурка жалостенъ за то, что я къ нему доселѣ не писалъ Дн. Марк. II, 5.

ЖАЛОСТИВЪ, ЖАЛОСТИВЫЙ, *прикм.* (ц. сл. жалостивьнъ). *Див.* **Жалосный.**

XVI. Я слышечи о таковомъ безчиніи... єстемъ съ того непомалу жалостивъ Ак. ЗР. IV, 39 (1591). — Король... будучы съ того баръзо жалостивый и ображоный не хочет того стерпѣти Антир. 657.

ЖАЛОСТНЕ,-О, *присл. Див.* **Жалосне** 1.

XV. Поиде Тельбоуга в Лѧхы и Алгоуи с нимь вси кнѧзи а Володимѣра воротиша назадъ, зане быс жалостно зрѣти на нь видѧчи єго болна соуща Ип. 898—899 (1287).

XVIII. Якоє поношеніє... жалостно и встидно от хана Полякомъ терпѣти приходило Вел. Сказ. 84.—Всѣ жалостне играли Діар. Хан. 16.—Играно на гобояхъ жалостно ib. 73.

ЖАЛОСТНЫЙ, *прикм. Див.* **Жалостенъ.**

ЖАЛОСТЬ, *рж.* 1. *Скарга.*

XV. Данилъ же... посла Якова столника своєго с великою жалостью ко Доброславоу глѧ к нимъ кнѧзь вашь азъ єсмь повелениа моєго не творите землю грабите Ип. 789 (1240).

XVIII. Отъ Якова писмо получилемъ зъ жа- лостію на тестя своєго писанноє Дн. Марк. I, 203.—Туживъ, гукавъ жалостию голубъ на бучинѣ Пер. Мат. I, I, 287.

2 *Жаль, смуток, горе.*

XV. Жона єго Анна двѣ жалости жаловала и два плачи плакаца Чет. 1489 р. к. 14-б.— Зъ Божьєє воли сталася намъ такая пригода и жалость: отца нашого, а брата твоєго Ка- зимера короля въ животѣ не стало Ак. ЗР. I, 118 (1492).

XVI. Они тежъ єхали назадъ зъ великою жалостью Кул. Мат. I, 70 (1596).—Сердца отъ жалости и стогнаній падаются Отп. кл. Остр. И. П. 404.

XVII. Сѣжу царицею и не естемъ вдовою, и жалости не обачу Копист. Пал. 815.—Часъ, музо, жалость връшовъ смутных' отмѣнити Тит. 301 (Εὐχαρ. 1632).—Гарпаґусъ не хотячи на жалост того дитяти смотрѣти росказалъ... занести до лѣса Крон. Боб. 153-б.

XVIII. Чиню ревокацію зъ такою сердечною жалостію Арх. Мот. 23 (1716).—Рахил оумерла, за которою то бы Іяковъ оу великой жалости Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).—Розодравъ на собѣ одѣнѧ своє из жалости ib. 265 (Рк. Тесл.).—Младенцы были оу великой жалости будучи оу неволи ib. 315.

3. *Несміливість, боязкість.*

XV. И великии Бъ вложивъ жалость велику оу Половцѣ и страхъ нападе на нѧ и трепетъ ѿ лица Руськыхъ вои Ип. 254 (1103).

XVI. Спала князю умь похоти и жалость ему знамение заступи искусити Дону великаго Сл. о п. Иг. 6.

ЖАЛОЩИ, *р. мн. Туга, смуток, жаль.*

XVI. Ничить трава жалощами, а древо с тугою къ земли преклонилось Сл. о п. Иг. 18—19.

ЖАЛУДЬ, *рм.* (ч. žalud). *Див.* **Жолудь.**

XVIII. Жалудь албо жиръ лышинь панумъ сѧ приходитъ з'страсти Урб. 68.

ЖАЛЬ, *рм.* 1. *Смуток, горе, скорбота.*

XVI. Княжата, панята и все рыцерство суть тое надѣи ижъ ваша милость... ку жалю ихъ того не рачитъ чинити, яко панъ хрестіянскій, а справедливый Ак. ЮЗР. I, 91 (1538).—Писала... пани Марина Михайловна Гулевича жалуючи великого жалю и надзы своеи на малжонка своего пана Михайла Арх. ЮЗР. VIII, III, 47 (1563).—Тотъ же имъ отповедалъ, ижъ того зъ жалемъ и со клопотомъ уживете Кул. Мат. I, 69 (1596).

XVII. Жаль—жалость, болѣзнь, риданіе, ревность Синон. сл.-р. 24.—Царь .. з великого жалю... упал у хоробу Жит. Св. 510.—Іаиръ до Ха пришедши... смутку и жалю позбыл Єв. Вил. II, 143.—Анъна з жалем неутолимим прекладала скаргу Прот. Полт. С. II, 108 (1683).—О Нбо, и зем'ле, слнце, мсць, и звѣзды помер'кнѣте а допоможѣте мнѣ жалю моего Жит. Св. 1678 р. к. 91-б.—(Люде) за жалем великим... служити малженству... не хотѣли Крон. Боб. 5.

XVIII. Жаль в' серденку, що тя невыдаю Рук. К. У. № 21, к. 24 (1721).—Тогда зѣло болѣзновахъ сердцемь и отъ великаго жалю скорбяхъ дозѣла на сопутника своего Іустина Гр. Барск. I, 90.—Жал' ми естъ великій на моемъ серъцу Ал. Тиш. 45.—За смѣхомъ жаль наступаетъ Богогл. 255.

Жаль за грѣхи, *покута.*

XVII. Жаль за грѣхи и сповѣдь, нехай едность маютъ Тит. 133 (Земка, 1625).—Слезы... походят зъ жалю за грѣхи поповненые Єв. Рещ. 18-б.—Покута зась тры в собѣ части замыкает, жаль за грѣхи, сповѣдь и досить оучинене Гал. М. Пр. 269.—Кто покутуетъ за грѣхи свои, повиненъ мѣти скруху срдчную, жаль и плачъ Гал. Гр. Розм.

XVIII. Єще ти в(и)нна за тое, жесъ слезъ не точила, жалю не чинила за грѣхи (душа) Укр.-Р. Арх. X, 247.—Скруха то естъ жаль за грѣхи Собр. Прип. 35.

Жаль на совѣсти, *каяття.*

XVIII. Тое (що Христос за для них зробив) когда помыслѧтъ грѣшницы, безмѣрно будутъ мучитисѧ жалем' на совѣсти Сѣмя Сл. Б. 63 (1772).

2. *Образа, кривда, нарікання, плач.*

XVI. Княз... оповедаючи жал свою, котораѧ ся стала от врядника Arch. Sang. VII, 24 (1558).—Передо мною... пан... оповедалъ жаль и крывду свою Арх. ЮЗР. I, I, 339 (1593).—Также и наши началници православное вѣры добре ся розмысливши, ач не без великого жалю мусѣли то вчинити К. Р. н. 263.—Духовное право было зъ великимъ жалемъ, ижъ маютъ ехати весь соборъ до его кор. мл. Кул. Мат. I, 60 (1593).—Што онаѧ наперша на свѣтѣ страху и жалю полнаѧ згода Отп. И. П. кл. Остр. 386.

XVII. То не с хоти оучинил, але з жалю, и милостью зневоленъ боудучи Лѣк. на осп. ум. 28.—Герасимъ Крамар... внеслъ жаль свой, або рачей скаргу пред судѣ войсковые на Микиту Милашенъка Ак. Полт. Гор. Ур. I, 4 (1669).—Настя Юрчиха... повѣдала нам жал свой и ускаржалася на Пилипа Прот. Полт. С. II, 14 (1683).—Макаръ... дитя его (Семена)... придавилъ колѣнами, за який жаль ударилемъ его... разъ одинъ Прот. спр. пот. 140.—Оришка Ничипорка... з братом своимъ... плачливый свой жал предложили Кн. Мѣск. Полт. 20 (1692).—Ижъ его з нѣякого... жалю вдарылъ Акт. Старод. кн. 17.

XVIII. О дщи моя, дщи злая! Что се ти зробила? кости моя и мене жива въ гробъ вложила, смѣшеваешъ зъ землею, жалемъ покриваешъ Нов. Бокк. 296.—Я тилко жал мой тяжкий въ обидѣ и безчестии мнѣ от Чаплинского заданой... предлагаю тутъ в(а)шей велможности, и прошу велце, даби ... приказал... Чаплинскому не разоряти... дому моего Вел. Сказ. 24.—И так былъ Ïяковъ оу великомъ фрасун'ку и жалю Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).—Он из жалю исхватил свой мечъ... и хотелъ ему голову отрубати Тих. № 11, к. 30-б.—Для чего, мой милен'кій, мене оставляешь, жаль и плачъ серден'ку на вся дни жадаешъ Пер. Укр. Лир. 41.

3. *В знач. прислівника:* а). *шкода.*

XV. Намъ жаль ѡтгя стола Ип. 163 (1069).—А коли о томъ тобѣ, брату нашому, на насъ жаль видѣло и мы тобѣ тое направили Ак. ЗР. I, 205 (1500).

XVI. Игорь плъкы заворочаетъ; жаль бо ему мила брата Всеволода Сл. о п. Иг. 18.—Жаль бы ся того милый Боже, абы рада ваша

милости... къ таковому зниженью становъ своихъ мѣли приходити Ак. ЮЗР. I, 95 (1538).

XVII. Ми жал молодых лѣтъ твоих Жит. Св. 535-б.—Мнѣ того жаль жем добродѣя моего... образѣлъ Каз. № 32 к. 12.—Кролевна познавши же жидовча ест, рекла: жал дитины сеи мнѣ Крон. Боб. 39.—Если того яко найрихлей не здыймешъ выражу тобѣ такую зелживость, ижъ тобѣ будет жал того, же єс мене коли образилъ Рук. № 0. 4°. 86, к. 55.

XVIII. Красно єсть где гуляти понад цвѣти лѣтати жаль ми ихъ покидати Рук. К. У. № 21, к. 27.—Єму было жал (Їосифа) Пам. укр. м. I, 159 (Рк. Тесл.).—Жал єму за Їосифомъ, бо єго любилъ велми ib. 163.—Жаль ми того велики(й) Вірші різдв. 144.—Подте вы благословеныи выдъ отца моего, чомъ было вамъ жаль голодныхъ и жадныхъ... дѣля мене Поуч. Няг. 11.

б). — **на кого**, *прикро, неприємно.*

XV. Како жаль ми бѧшеть на Игорѧ тако нынѣ жалоую болми по Игорѣ братѣ моємь Ип. 645 (1185).

XVII. Климови жал стало на жону Семенову, иж в ден по своє добро не присилала та в ночи Ак. Полт. Гор. Ур. I, 55 (1665).—I мнѣ, Івану, на то за жаль, што онъ Лаврѣнъ сѣно возилъ цо килка разъ, і не єдно слово отказуєт на моє пытане, першимъ разом повѣдѣлъ, што своє оралъ, въ другоє повѣдѣлъ, же купилъ в курковн Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, (1666—1697).

Див. **Жель, Желя.**

ЖАЛѢНЬЕ, *рн. Жаль, смуток.*

XVII. Церковъ хва облюбеница,.. єстъ в' жалѣню двоѧкомъ; перъвоє, яко женихъ єа не заразъ приходитъ... Повторе засѧ въскоръби пребываєтъ, и в' гоненію Транкв. Зерц. 53.

ЖАЛѢТИ, *дс.* 1. *Мати жаль, горе, смуток.*

XVII. Ти єси Сердовидецъ, Творче мой и Пане, зришъ, якъ жалѣєть сердце моє безъпрестане Суд Бож. 298.

2. *Шкодувати.*

XVIII. Якого преставленія (смерти църя) Гетманъ жалѣя, писалъ... до... архієпископа Чернѣговского Літ. Вел. III, 367.—И не всує Поляки, жалѣючи утрати Украини оноя, тогобочноя, раємъ свѣта Полского въ своихъ унѣверсалах єя нарицаху и провозглашаху Вел. Сказ. 3.

ЖАЛѢТИСЯ, *дс.* 1. *Скаржитися.*

XVIII. Хмелницкій... до Коронного Гетмана килка разовъ отписалъ... на Чаплинского жалячися, просилъ суда Літ. Гр. 40—41.

2. *Мати жаль; шкодувати.*

XVIII. Жалься Боже тоей працы Сѣмя Сл. Б. 1772 р. к. 329.

ЖАРАТОКЪ, *рм. Жар, жаркий вугіль з вогнем.*

XVII. Топазіонъ жолтый, а ядерко в немъ посродку чирвоно якъ жаратокъ Рук. Хрон. 167. *Див.* **Жератокъ, Жиратокъ.**

ЖАРИСТЫЙ, *прикм. Жаркий, вогнистий, палаючий.*

XVII. Законник... казал собѣ уголлю барзо жаристого принести Єв. Реш. 232.—Сvмеон... в голыи руки жаристого угол'я назбирал Жит. Св. 549-б.—Матка... обачила єго (сына) стоячого межи огнем жаристым Крон. Боб. 326.

ЖАРИТИСЯ, *дс. Розпалятись, ятритись.*

XVI. Въ чомъ далѣй, абыся то не жарило, пану Богу съ плачомъ и съ молитвами офѣровавшися, конецъ удѣлали єсмо Ак. ЗР. IV, 150 (1596).

ЖАРКОСТЬ, *рж. Гарячість.*

XVII. Тут Жаркость Карбункула горливости Бжей, коли (Петр) простер руку извлече меч свой Рад. Ог. 185.—Ачи не значнаѧ ж то жаркость была ib. 645.

ЖАРКЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Жаристый.**

XVI. Цвѣтъ красы и оутѣхи хрстіанскои жарким огнемъ оусыхалъ Ист. о разб. Флор. соб. 1 (стдр.).

2. *Пекучий, душний.*

XVIII. Сей день былъ... велми жаркій Дн. Марк. III, 37.

ЖАРЛИВО, *присл.* (пол. żarliwie). *Гаряче, щиро.*

XVIII. Остророгъ любо жарливо одозвался виворочуючи тоє, же мы Хановѣ не обѣцали... нѣчого Літ. Вел. IV, 74 (Пов. 1728).

ЖАРЛИВОСТЬ, *рж.* (пол. żarliwość). *Гарячість; пильність, щирість.*

XVII. Кэна: жарливост аб(о) нарѣкане Бер. Лекс. 285.—(Хс Маркіана) правовѣрнѣйшого царѧ взбудилъ жарливость Кн. о Вѣрѣ, 133.—З' великоє жарливости ку хвалѣ Бжой и пилности о спасеніи дшъ своихъ Стат. Полоцк. Бр. 20.

XVIII. Нашъ бенефакторъ такимъ яснѣєтъ слави украшеніємъ грѣєтъ єго жарливость ко размноженію вѣри святой Літ. Вел. III, 248.—Король Полский з любви покоя и жарливости ку нему (королю Шведскому) королевства Шведского... уступитъ Вел. Сказ. 248.

Див. **Жерливость.**

ЖАРЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. żarliwy). 1. *Див.* **Жаристый.**

XVII. Пресвятыхъ Таинъ принятіє... от... каждого человѣка, яко огонь жарливый...

выгоняєтъ духа нечистого Арх. ЮЗР. I, VIII, 288 (Кн. о Вѣрѣ).

2. *Щирий, палкий.*

XVIII. Князь жарливѣйшую до гнѣву завзявши причину ихъ (козаківъ) сталъ поражати Літ. Вел. IV, 19 (Пов. 1728).

ЖАРЛОКЪ, *рм.* (пол. żarłok). *Жеретій, ненажера.*

XVII. Ласкосрѣдый... гортанобѣсецъ, жарлок—Бер. Лекс. 69-70.—Синоп. сл.-р. 24.—Не треба набывати чрева грубого... то єст, не треба быти жарлокомъ Рад. Ог. 311.—Злым на злоє даєшъ (милостиню) яко венцъ другіи дают блазномъ жарлокомъ Кн. Рож. 155-б.

Див. **Жерлокъ.**

ЖАРЛОЦТВО, *рн.* (пол. żarłoctwo). *Ненажир.*

XVII. (Ведвідь)... за побудкою жарлоцтва, запалившися гнѣвом'... весь медъ кипячій... стравилъ Рад. Ог. 1028.—Голова обжирства, пiянства, жарлоцтва Дм. Рост. 104.

ЖАРОВНЯ, *рж. Залізний прилад, щоб готувати на жару.*

XVIII. За двѣ желѣзные жаровнѣ данъ 1 р. 10 к. Дн. Хан. 27.

ЖАРТЛИВЫЙ, *прикм. Див.* **Жартовливый.**

XVI. Жартливый Лекс. 8.

XVII. Жартливый—кощунникъ, смѣхотворца Синон. сл.-р. 24.

ЖАРТОВАНЬЕ, *рн.* (пол. żartowanie). *Чинність від «жартовати».*

XVII. Радостотворство: Кощунство, жартоване Бер. Лекс. 134.—Много єст прикладов жартованя того свѣцкого з людей глупых Каз. № 32, к. 122.

ЖАРТОВАТИ, *дс.* (пол. żartować). *Строїти жарти; глузувати.*

XVI. Кощунъствую, жаръту ю Зиз. Лекс. 101.—Кгдыжъ з Богомъ жартовати Арх. ЮЗР. I, VII, 234 (1587).—Бо то (неприбытіє на зъѣздъ) не съ своимъ братомъ жартовати Ак. ЮЗР. IV, 93 (1595).—Страшливая речь єстъ зъ Богомъ жартовати Лист И. П. 1031.

XVII. Кощунствую: жартую, трефпую Бер. Лекс. 67.—Теды Семенъ... стался зо мною играт и жартовал Прот. Полт. С. I, 19-б (1673).—Воротная повѣдила старшей иж здоровоє дитя приносячи жартоватъ з нас хотѣла (показуючи що дитина хвора) Жит. Св. 569-б.—З' Бгомъ жартовати оу вѣри о немъ ѿмѣняючися зле, а єще горше съблазны иным слабым подавати Сб. ЮР. 86 (1679).

XVIII. Жартуй, жартуй да не смѣйся Клим. Прип. 213.—Єдна чата татарская... веселимъ сердцемъ нѣби жартуючи подъ самий обозъ королевский вторгнула Вел. Сказ. 82.—Покижъ такъ будемъ з' Бгомъ жартовати? Сѣмя Сл. Б. 30 (1772).

Див. **Жертовати.**

ЖАРТОВЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. żartowliwy). *Що любить жартувати.*

XVI. Зиз. Лекс. 101.

XVII. Кощунникъ: блазенъ, жартовливый Бер. Лекс. 67.—Поточный зась грѣх слова жартовливые албо смѣхотворные Гал. Гр. Розм. 9.

XVIII. Заховай завше пристойность и помѣркованіє въ словахъ жартовливыхъ Полѣт. 52. *Див.* **Жартливый, Жартовникъ.**

ЖАРТОВНЕ, *присл. Жартуючи, в жарт.*

XVII. Радостотворнѣ: жартовне Бер. Лекс. 134.

I. **ЖАРТОВНИКЪ,** *рм.* (пол. żartownik). *Той хто жартує.*

XVII. Кущунникъ: Трефнуючій: то єстъ Блазенъ, Жартовникъ Гол. П. М. II, 211 (Поуч. Жел. 1642).

II. **ЖАРТОВНИКЪ,** *рм. Див.* **Жертовникъ.**

XVII. Запона у жартовника Пам. КК. II, 118 (1627).

ЖАРТОВНЫЙ, *прикм.* (пол. żartowny). *На жарт зроблений, сказаний.*

XVII. Жартовнии рѣчи—шуточныя, радостворная Синон. сл.-р. 24.—Коли діявол законника ѿ справы доброй отведетъ... заразъ оучинитъ єго дворным, жартовнымъ Домецк. 103.

ЖАРТОВНЯ, *рж. Жартування.*

XVI. «Смотри! якихъ жартовней... итъ» (Примітка) Антир. 775.

ЖАРТУНЪ, *рм. Той, хто жартує.*

XVIII. Я грачъ цудзоземский и волотай потѣшніи а жартун вшеленский Вірші воскр. II, 35.

ЖАРТЪ, *рм.* (пол. żart). 1. *Річ неповажна, сміх.*

XVII. Смѣхотворство: жартъ Бер. Лекс. 152.—Тщивый, без' жарту, речы статечныи ib. 175.—Жартъ легкомыслный нѣ в мысли Смотр. Каз. 43.—Отправивши справы свои, вмѣсто жартовъ непотребныхъ книги абы читаны были Пам. КК. I—II, 32 (1623).—Жона Пунтефрыя... хотячи Іосифа грѣхом заразити мыслила ... смѣшки жарты и слова вшетечныи скълоняючи срдце єго ку собѣ Крон. Боб. 25-б.

XVIII. З жарту и бѣда часомъ буваєтъ Клим. Прип. 215.—Бо мои оусѣ жили починаютъ дрижати,—либой коло насъ не жарти Сл. о збур. п. 148.—Дѣточки... донѣмают', иж то з ними жарти мают' Пам. укр. м. II, 144 (Тух. Рк.).—Ваценко... не вѣдаю, єсли з жарту, чили з гнѣву почал бити обухом Прот. Полт. С. III, 173-б (1794).—Дѣти, которыи

ся под той часъ родятъ... в музицѣ кохаютъ ся и жарты любятъ Пр. Госп. 6.

Жартомъ, въ жартъ, на жартъ, *жартуючи.*

XVII. Смѣхомъ, *люб'* жартомъ бесѣдуючїй Бер. Лекс. 226.—Речетъ на него Богуринскій, яко бы на жартъ. же єго маєтъ въ шкатулѣ Копист. Пал. 1061.—Игумена... на жартъ рече до оной дочки Жит. Св. 566-б.—Не жартомъ то мовлю, страхъ мя здоймуєтъ Діар. Фил. 86.—Тот густ Харковъский... жартом узял сани у Дудничиних гостей бывших на весѣлю Ак. Полт. Гор. Ур. I, 70 (1666).

XVIII. Непрожное неgдис пророчество в жартъ било Стефаново, же з тих лотриков козаков мѣла бити волная рѣчъ посполита Вел. Сказ. 186.

Жарти строити, *жартувати.*

XVII. В' томъ дому жарты строили Гал. Кл. Раз. I, 156.—Вси сполне братія маютъ постерегати, абы нихто розмов и жартовъ порожныхъ строити не смѣлъ Стат. Полоцк. Бр. 8.

XVIII. У вечеру Комаровскій зъ Коленскимъ и Джудаємъ смѣшніє строили жарти Дн. Марк. I, 188.

Въ жартъ, за жартъ мати, обернути, повернути, прийняти, розумѣти, *подивитись. прийняти як жарт.*

XVI. То подобно, хоть правда, въ жартъ собѣ обернулъ Хр. Фил. Апокр. 1302.

XVII. Такъ же и всѣ грѣхи твои, о которих єси первѣй не мислилъ, анѣ их за грѣхъ себѣ причиталъ, и овше за жартъ и за смѣхъ розумѣлъ себе, тамъ в' єдномъ часѣ все покажется Діал. о см. 268—269.—Скоро-м пришол до корчми, жартуючи вдарилем паличкою шинкарку, що шинкарка в жарти не принявши, мовила Ак. Полт. Гор. Ур. II, 111 (1671).—Отцъ... мусѣлъ за жартъ приняти Крон. Боб. 156.—Хочай якого значного козака забили или человѣка, то тоє в жартъ повернено Літ. Сам. 77.—Посилавъ Дорошенко з жалобою до цара турецкого, але тоє повернули в жартъ нѣкого не вернули ib. 108.—(Ты душа) казаня и исповѣдь за жартъ себѣ мала Суд Бож. 302.

XVIII. Пред нимъ самымъ (мужем) юж будут жону займат': а єму треба тоє тогда за жартъ приймат' Клим. Вірші, 81.—Іноє за жартъ приймай Клим. Прип. 269.

2. *Глузування, глум.*

XVI. Кощунство, жартъ Зиз. Лекс. 101.

XVII. Глум': Подражнене, смѣх, жарт' Бер. Лекс. 28.—Кощунство, жартъ, блазен'ство ib. 67.—Грѣхи нечистіи: чужоложство, содомство, малакія, жарти и смѣхи у тебя бывали Діал. о см. 272.—Маєшъ ся научити... абысь Имени Бжого на жарты и смѣхи необорочалъ Гол. П. М. II, 464 (Кор. Н. 1645).—Нѣ на жарты якие бѣсовские... не важився єго (Хрста) имени вспомянути Єв. Реш. 94-б.

XVIII. (Человѣкъ) тую доброćть Бжую зважаючи, власне жартъ чинитъ съ Бга Науки парох. 9.—Вистерѣгайтеся... овихъ горшащыхъ пѣсней, негодивыхъ жартовъ ib. 43.

Жарти строити з кого, жартом торгувати, *насміхатися, глузувати.*

XVII. Погане... жарты з него (Конона) строили Жив. Св. 7-б.—Ты смѣлъ... жарты з мене строит ib. 296.—Марк... з ними (балвохвалцами) жартом торгуючи, а з них ся насмѣваючи Жит. Св. 99-б.

ЖАРЪ, *рм.* 1. *Спека, висока температура повітря.*

XVI. А лете великий жаръ былъ, жито, яри, трава... все погорело Кул. Мат. I, 52 (1583).

XVII. Огонь твой и жаръ мнѣ охолоду чинятъ Жит. Св. 601-б.

2. *Жарке вугілля.*

XVIII. (Азрестъ) смажить на легкомъ жару Разн. марц. 640.—Пану за холявы жаръ сыпать будемъ Млр. Посп. Кр. 41 (1724).—Взят(ь) шевлѣи положит(ь) на жаръ Млр. дом. лѣч. 43.—Варить на жару, чтобъ толко въ огнѣ легкомъ варилось Дн. Марк. II, 6.

3. *Підвищення температури у людини, що виявляє її хоробливий стан, гарячка.*

XVIII. Весь день лежалъ въ жару великомъ Дн. Марк. I, 57.

ЖАСНУТИСЯ, *дс. Злякатися.*

XVII. Не вонтплю теды, же ся ачей на то жаснетъ и васъ понехаєтъ Ак. ЮЗР. II, 30 (1604).

ЖАТВА, *рж. Жнива.*

XVI. Остав'те рости обоє въкоупѣ ажъ до жат'вы, а в час жатвы рекоу жен'цюмь: выторъгнѣте пръвѣє плевелы Єв. Пер. 15.

XVII. Часъ собрания вина постигнет часъ жатвы Крон. Боб. 53.

ЖАТИ, *дс. Стинати серпом.*

XVI. Маютъ тіє люди два дни у недѣли... служити... съ косою а съ топоромъ або жать Ак. ЮЗР. I, 79 (1531).

XVII. Великоє множество ярицы на поляхъ непожатыє, такъ же и копы жатыє снегомъ позаметала метелица Кул. Мат. I,77 (1601).—Хто жнет плату свою берет Єв. Реш. 62-б.—Приказалъ... челяди... Воозъ, абы єй (Руфи) не боронили жати Крон. Боб. 71.—Хто тутъ

посѣет, то и жати в пришломъ вѣцѣ будетъ Єв. Вил. 146-б.

XVIII. И ты стче, жалисмо пшеницю, ї я Пам. укр. м. I, 158 (Рк. Тесл.).—На млаковѣ земли не мож было жати Літ. Гукл. 79.—Посіялы Запорожци въ Украини жито, та ни воны его жалы що маешъ робыты Кл. Коз. Зап. 462.

ЖАТИСЯ, *дс. Пасив від «жати».*

XVIII. Жито с поля жнется, еще недожато Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ЖАТТЯ, *рн. Чинність від «жати».*

XVIII. За позностію недостиглого збѣжжа, и тако и жатьтѧ позное Урб. 57—58.

ЖВАВЫЙ, *прикм.* 1. *Швидкий, проворний, моторний, меткий.*

XVIII. На суету, и на грѣхъ охотни, жвави есмы Сѣмя Сл. Б. 21 (1772).

2. (Ст. пол. żwawy). *Зубатий.*

XVIII. (Царь Турецький)... отверзлъ былъ жвавіе уста своя, яко смокъ... на поглощеніе наше Літ. Вел. I, прил. 43.—ib. II, 336.

ЖВАКАТИ, *дс. Голосно жувати.*

XVIII. Презѣло зубами жвакати Пам. укр. м. IV, 235 (Бач. Рк.).

ЖВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Див.* **Жевати**.

XVII. Жваных потравъ сокъ Лѣк. на осп. ум. 15.—Дѣти... хлѣбъ... в зубы брали, але не могли жвати Крон. Боб. 238.

XVIII. ѧзыки свои будутъ жвати из болести великои Пам. укр. м. IV, 304 (Рк. Тесл.).—Усыплет в ротъ свой и станет жвати и рече имъ: смотрѣте пил'но як тот мак' жву и ѣмъ Ал. Тиш. 42.—ib. 50.

ЖГУЧИЙ, *прикм. Пекучий, палючий.*

XVII. Нѣѧкаѧ огнистаа блискавица палѧчаѧ, жгучаа, и губѧчаа Тр. постн. 658.

ЖДАТИ, *дс. Чекати.*

XV. (Антихристъ) есть в безднѣ... ждѧ егда придеть с нбсѣ (Богъ) Ип. 167 (1071).—Не могу ждати еда будеть рать дома ib. 232.—Тогды мает (ис)тецъ ждати того чоловѣ(ка) другыѣ три дни ЮРГр. № 73 (1435).

XVI. Игорь ждетъ мила брата Всеволода Сл. о п. Иг. 7.—Люде... будучи на копе... ждали часъ немалый врадника панеи Петровои Ак. Копн. С. 41 (1570).—Але дастъ Богъ не долго того ждати Отп. И. П. кл. Остр. 1063.

XVII. Уже не маю болше кого ждати Жит. Св. 68-б.—Декій... долго... перед мѣстомъ ждучи... мыслилъ ib. 590-б.—Іс... росказав... ждати обѣтницѣ Єв. Реш. 69-б.

XVIII. Ждетъ якъ волъ обуха Клим. Прип. 213.—Na miłoho żdała Укр.-Р. Арх. IX, 25.—Мы тебе юж дав'но ждеме Пам. укр. м. II, 228 (Рк. Тесл.).—Єдни радили... ждати к себѣ ханского и Хмелницкого наступленія Вел. Сказ. 83.—Такъ без доводовъ, яко и по доводамъ обвиняя неставшого, судъ долженъ ждать до вечерной годины С. і Р. 23-б.

ЖЕ, *злучн.* 1. *А, але, та, бо (завжди на другім місці в реченні).*

XIV. А коли же того не будетъ, тогды его намѣсникъ имѣетъ отповѣдати Ак. ЗР. I, 6 (1347).—Єсли же кромѣ свады будетъ раненъ, тогды Петръ маетъ присячь свои раны ib. 8 (1347).—Любо панъ оучинити исправу ис нимь,аже самъ не можетъ заплатити тотъ истиньныи, што же оуложать его оу вину. Хочеть ли самъ король заплатити за нь, а его дѣдичьство собѣ оузѧти ЮРГр. № 3 (1352).

XV. Друзии же кыханию вѣруеть, же бываеть на здравье головѣ Ип. 159 (1068).—Язъ же есмь то вѣрнѣ выслужилъ у своихъ господарей Ак. ЗР. I, 60 (1446).

XVI. Почнемъ же братіе повѣсть сію Сл. о п. Иг. 5.—Отшедшим же им то аггль гнь в снѣ явилсѧ Іосифоу Єв. Пер. (рк.) 24-б.

XVII. Нехай же днес и от нас тому будетъ слава Прол. 86.—Не гордость же то... соборами поданихъ ухвалъ не пріймовати, а подъ свою цензуру все горнути Копист. Пал. 692.

XVIII. Проходя лѣтописная и гисторіческая іностранних народов писанія ...видѣхъ в них обясненную... их славу. Наших же сармато-козацких продков... бившіе рицерскіе отваги... без описанія оставленніе Вел. Сказ. 2.

2. *То, тоді, у тому разі.*

XV. Оже передъ вами не выбѣгнеть, станьте же около его Ип. 330 (1146).

XVII. Кгды постиш: намаж же елеом главу свою Єв. Реш. 16.

3. *Також, теж, знов; таки.*

XIV. А они (слуги) ся вымовляють своими старшими... а изъ ихъ же приказанія то чинять Ак. ЗР. I, 5 (1347).

XV. А на Ростовѣ озерѣ Мерѧ, а на Клещинѣ озерѣ сѣдѧть Мѣрѧ же Ип. 8.

XVII. То все ся стало... през похвалку наших же москалей на шинкарку Ак. Полт. Гор. Ур. I, 82 (1666).

XVIII. Єдного (коня) з... чапракомъ на крвавомъ аксамитѣ тягненимъ златомъ богато угафованим и из рондомъ турецкимъ богатимъ сутозлоцѣстимъ же Вел. Сказ. 121—2.

4. *Що.*

XIV. Янъ отповѣдалъ, же самъ его ранилъ Ак. ЗР. I, 8 (1347).

XV. Вы бы есте мнѣ повѣдалѣ дома, же дотолѣ ити Ип. 654 (1187).

XVI. Бо соуть вѣдали, же есть самый хс Єв. Пер. 33.

XVII. Сімеѡнъ Првдный Пророковалъ ѡ томъ, же боль як мѣчъ дшу Прчстой двы мѣлъ проразити Гал. Н. н. 12.—Встрѣчаючии ся оказал таким дишкретним, же анѣ привѣтного мешканя... анѣ в... ден приѣзду моего... ненаглянувъ Лист I. Бор.—Бже Блгодарю тебе: же не естемъ такий якъ ин'шие людe Єв. Реш. 4.—Абы знали и вѣдали (ремесники) о том добре, же мѣемъ власть... суд всякий судити Кн. Цеху Кр. 8-б (1678).

XVIII. А яко есть посполитое прислове: же тонучій и Бритви хопится Літ. Вел. III, 127.—Єсли в той денъ (стго Варѳоломея) будетъ погода, то погодной осени сподѣвайся, а если иначой, же дождъ або вѣтръ, то и есѣнъ такая будетъ Пр. Госп. 8.—Охватъ вѣтреный познается зъ того, же конь раптомъ западаетъ на ноги Укр. Госп. Пор. 60.—Такіе мороз був, же и листокъ на лѣсѣ поварив Літ. Гукл. 76.

Жемъ (же+есьмь). *Що я.*

XIV. Жидъ властною присягою очиститися маетъ рекучи: жемъ того коня въ день взялъ, который же за пѣнязи мои есть заставленъ Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVI. То учинил с причин слушныхъ... жем взял посагу от отца панее Ганны готовыхъ пенезей полъ третя ста золотых Арх. ЮЗР. VIII, III, 37 (1570).

XVII. Олекса Винник сам доброволне признался, жем то пяний спокусился Ак. Полт. Гор. Ур. I, 90 (1667).—Дочки... не маютъ справи до жадних дубръ инътересовитися, гды жемъ ихъ отвинивъ Арх. Мот. 9 (1691).—Реклъ Гсдь Бгъ до Самоила, жаль ми жем Саула выбралъ на црство Крон. Боб. 92.

Жесь (же+еси). *Що ти.*

XVII. Ижъ члче вымовляешсѧ жес негоден: правду речеш Єв. Реш. 21.—Од устъ твоих сужу тебе: жес вѣдав жем срокгий чловек ib. 166-б.—Не розумѣй абыс ми служилъ дармо, жес ми есть кревный Крон. Боб. 20.

XVIII. Дивно мнѣ... жесъ такъ славнимъ... оголошеній воиномъ, а въ томъ своего обозу маломъ замкненю жити не встидаешся Літ. Вел. IV, 50 (Пов. 1728).

Жеть (же+есть). *Що він.*

XVI. Обачышъ тамъ заразъ якая есть милость противъ тебе: жеть заразомъ вольчые зубы покажетъ Антир. 977.

Жесмо (же—есьмо). *Що ми.*

XVII. Але жесмо в добром ленивы а ку збудованю ничого пожитечного з особ и справъ наших ставит перед очи овецъ наших неможем до житія ся стых утѣкаем Жит. Св. 545-б.—Єст так то правда жесмо тое злое дѣло нас тры здѣлати смѣдилися Ак. Полт. Гор. Ур. I, 92 (1667).—Можемо сами собѣ приписати жесмо не хрстіане Єв. Реш. 134-б.

Жесте (же+есьте). *Що ви.*

XVII. Мы ганимъ вамъ тотъ поступокъ неслушный, жесте насъ важилися своими змышлеными плетками турбовати Арх. Мот. 12 (1694).—Абы тут вамъ Даровалъ... у нбѣ радости....за то жесте слухали бозкой в церквѣ хвали Эпил. 85.

5. *Так що, навіть, аж.*

XVII. Неврожай барзо великий, же рвали збоже въ новину Літ. Хм. 77.—Жолнѣре... стацѣю незмѣрную брали, же ажъ комысѣя была ib.

XVIII. Засталемъ свою жену болѣзнуючую на уши, же мало слишитъ Дн. Марк. I, 215.

6. *Тому що, через те що, тим що.*

XVII. Крѡлеве Перскіе Пна свѣта почтили, же го с трѡякими подарки привѣтили Бер. Вірші, 65.—Товіа, же оудѣлѧл' добръ своих' недостатним', даровал' ему за то Бгъ освѣчене очій Тит. 136 (З. Копист. 1625).—Полѧцы названи ѿ полѧ, же в' полю воюютъ Гал. Кл. Раз. 95.—Добротливост его (Бога), же ест з натуры узычаючаяся, яко истност богацтва своего Крон. Боб. 1.

XVIII. Такое злостливое и душевредное дѣйствіе Бруховецкій въ Борзнѣ отправивши,... и же не имѣетъ себѣ противника... обрадовавшися Літ. Вел. II, 38—39.

ЖЕБИ, *зл. Див.* **Жебъ.**

XVII. А жеби давил за горло, отцъ Терпило, небожчика Семена, то не естъ правда Кн. Мѣск. Полт. 3 (1691).—Кому якая кривда от кого есть, жеби правомъ доходили Літ. Сам. 171.—

XVIII. Полковники... увидѣвши... же Гетманъ... на Москву отехалъ... а зъ Москви повернувши, жеби не привезлъ имъ якого несмачного гостинца, зехалися въ Чигринъ Літ. Вел. II, 89.—А жеби совершенна была память крестна Даровалъ Богъ три знаки тебѣ Креста честна ib. III, 11.—Аби Хрста (слуги Люципера) пилно стерегли, жеби аггли дшѣ Єго до неба не взяли Сл. о збур. п. 149.—Жеби волки овецъ не хватали. Завѣсити овцѣ на шіи... цибулю Укр. Госп. Пор. 72.

Жебимъ (жеби+есмь). *Див.* **Жебымъ.**

XVII. Іван... до того подмовил мене жебим ему грошей дала Ак. Полт. Гор. Ур. I, 65 (1665).

XVIII. А если би околко вязневъ просилъ (Христос), певне жебимъ из десятокъ не хтѣлъ бимъ зборонити Сл. о збур п. (В) 152.

Жебисте (жеби + есте). *Див.* **Жебысте**.

XVII. Заслугуючи на тое жебисте ласкою нашою одержали собѣ уконтентоване Літ. Мг. м. 4 (1684).

ЖЕБРАКЪ, *рм.* (пол. żebrak). *Старець, убогий, той, що прохає милостині.*

XVI. Якожъ панъ воевода Троцкий... не зосталъ для того жебракомъ, ани за марнотравство то ему почитается Отп. И. П. кл. Остр. 1071.—Петръ... видячи своего и всѣх Бга і Гсда... вкшталтѣ убогого жебрака и Послугача поясавшагося лѐнтіем і умыти Нозѣ Єго хотячого... крикнул Рук. Муз. № 513, к. 4.—Єсли теды хочеш чiче выграти поединок на диаволѣ,... тое що быс мѣл был выдати на пiятiки на сваволю, роздай межи убогии жебраки ib. 41—42.

XVII. В' Єуглии читаем о многих жебраках Кн. Рож. 60-б.—ѱы милосерднѣйшими показалися над оным убогим жебраком Єв. Реш. 117.—Жебрак один, который з рукъ его (Савина) млстиню приймовал Жив. Св. 31-б.

XVIII. Батько твой жебракъ есть Літ. Вел. III, 114.—Ишли из мѣста того жебраки и губаки Пам. укр. м. I, 266 (Рк. Тесл.).—Всѣ мы у Бга равни есмы, всѣсмо жебраки, що день кавалка хлѣба просимъ Сѣмя Сл. Б. 44 (1772).

Див. **Жабракъ**.

ЖЕБРАНИНА, *рж.* (пол. żebranina). *Чинність від дс. «жебрати».*

XVII. Убогий... уже до него (Григория) на жебранину не ворочал Жит. Св. 47-б.—Жив. Св. 21.—Ігуменъ... въ той жебранини вложилъ тяжаръ послушенства на мене смиреннаго Діар. Фил. 52—53.

ЖЕБРАТИ, *дс.* (пол. żebrać). *Старцювати, просити милостині, або як милостині.*

XVI. Водлугъ стану своего шляхецкого хлеба и сукъни не жебралъ Антир. 687.—Набывайте, якъ наболшей можете, складайте, жебрѣте, а шлѣте на окупъ Арх. ЮЗР. I, XI, 22 (1600).

XVII. Павперове школы брацькое... водлуг звычаю жебручи собе пожывеня ... ходили... спиваючы в домах розных Арх. ЮЗР. I, VI, 753 (1639).—Не допущай убогим жебрати Кн. Рож. 60-б.—Иду з нею (невѣстою)... жебрачи и живячи ей Єв. Реш. 230-б.—(Багач) теперъ (в пеклі) ѡ кроплю воды Авраама жебретъ Рад. Він. 839.—Велизаръ... жебралъ хлѣба Крон. Боб. 329-б.

XVIII. Мы... граждане стародубовскіе—милосердія жебруемъ Оп. Ст. Млр. I, 119—120 (1719).—Всенижайше вергши стопамъ рейментарскимъ жебру старческо з его п. Хоружого святой справедливости Арх. Сул. 37 (1720).—(Лазарь) больше... взоромъ, нежели голосомъ просивъ и жебравъ милосердіѧ Науки парох. 89.

ЖЕБРАЧИЙ, *прикм. Старчачий, жебрацький.*

XVII. (Арсеній)... в' шаты жебрачіе оболокшисѧ пустилсѧ до Алеѯандрiи Жит. Св. 260-б.

ЖЕБРЫНА, *рж.* (ч. řebřina, žebřina). *Драбина в возі*(?).

XVII. Далъ есмъ за село осмъ гривенъ кунъ, а пят локтей шарлату, жебрыны дощатои Крон. Соѳ. 308.

ЖЕБЪ, ЖЕБЫ, *зл. Щоб; коли б, якби.*

XV. Да же бы мене двдъ послушалъ Ип. 239 (1097).

XVI. Малженкови своему поведила... жебы муж мой з вашею милостью споломъ того доходилъ и о то мовилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 310—311 (1580).—Остерегаешъ людей, жебы ся отъ тое единости удаляли Отп. И. П. кл. Остр. 1051.

XVII. Неподобная речь, жебъ коли мышей было болше Літ. Хм. 81.—Члкъ... прягнетъ; жебъ ся ему добре поводило Єв. Реш. 18—Панъ Замойскій... разгнѣвавшися, жебы пророчество его сполнилося, умеръ Літ. Льв. 257.—Лист жебы жаден чужосторонний не важился роботи кравецкой... робити Кн. Цеху Кр. 8 (1678).—Учинилъ Бгъ... великие свѣтила... жебы справовали днем и нощию Крон. Боб. 2.

XVIII. Члвѣкъ не агглъ жеб не согрѣшивъ Клим. Прип. 254.—Бо нѣт села и града также и обытели: жеб не мѣли нѣедной стой дшѣ жытели Клим. Вірші, 3.—Ханъ... стоялъ не оподалъ ея (січи) на поготовю, жебы и духа утѣкати мѣючихъ не випуститы Запорожцовъ Літ. Вел. II, 359.—Вигналъ оттоль (з хутора) статокъ и коне чужіе, жебы не или сѣна Дн. Марк. III, 163.—Посилали отъ себе въ Гадяцкій замокъ указъ жебы... переписать жито Журн. Дап. Апост. 63.—Выхоръ страшливый... в лѣсахъ веле дерева повыверталъ, дороги позавалялъ, не тилко жебы коне(м) мѣлъ кто дорогою переихати, але и пѣхотою тяшко в лѣсахъ деревину повале(н)ную обходити было Пр. Госп. 15.

Жебымъ, жебыхъ (жебы+єсьмь). *Щоби я.*

XVI. Пан Яковъ... мовил ми, жебых не поведалъ ничого, кгды дей тебе хто будетъ пытати Арх. ЮЗР. VIII, III, 384 (1583).

XVII. А кгдыбыся и то на мене довело жебым я тые два таляри мѣлъ ку своєму пожитъку оборочат... нехай буду подлеглим винѣ панской Ак. Полт. Гор. Ур. I, 131 (1668).—Мнѣ и козлѧти нѣкоди не дав єси жебым... з другми воз'веселивсѧ Єв. Реш. 8.—От того часу, якъ отцъ мой умерлъ аж до сего жебых без клопоту служит могла хрстови Жит. Св. 567-б.

Див. **Жебимъ.**

Жебысь (жебы+єси). *Щоби ти.*

XVI. Подобно боялесьсе жебысь тыхъ книжокъ своихъ не умалилъ Отп. И II. кл. Остр. 1051.

XVII. Кгды постиш... лице своє оумый: жебыс перед людми не оказавъсѧ же постишъ Єв. Реш. 16.—Жебыс не была смутна просим тебе о выбачениє Жит. Св. 519.

Жебысмо (жебы+єсьмо). *Щоби ми.*

XVII. Просил нас Гапон Григоревич жебысмо записали до книг Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 74 (1664).—Кирило писар твердилъ по килку крот, жбысмо полъ врѣзали Ганъцѣ Ак. Полт. Гор. Ур. I, 82 (1666).—(Сулима) билъ намъ челомъ, жебысмо южъ тымъ що южъ намъ отдалъ контентовалися Арх. Мот. 11 (1694).

Жебысте (жебы + єсьте). *Щоби ви.*

XVII. Запрошую, жебысте ижъ всѣмъ немоцно двохъ албо трехъ особъ... прислати рачили Гол. П. М. I, 301—302 (1628).—Не осужайте мовит єдин другого, жебысте и сами не были... осуждены Єв. Реш. 5.—А теперъ... оному п. хоружому жебысте по прежнему поволными оказовалися Арх. Мот. 12 (1694).

Див. **Жебисте.**

ЖЕВАТИ, *дс. Жувати.*

XVII. Мы все цалком так ковтаємо не жуючи Каз. № 32, к. 36-б.—Оуста напередъ покармъ в себе прiймуютъ и жуютъ Рад. Ог. 602.

XVIII. Жуй да вонъ плюй Клим. Прип. 213.—Не мляскай, жуючи албо пючи Полѣт. 48.—Дзингелiовiй корень... мати завше въ зубахъ по одробинцѣ жуючи Укр. Госп. Пор. 73.

Див. **Жвати, Жовати.**

ЖЕҐАВИЦА, *рж.* (ц. сл.). *Февра, пропасниця.*

XVII. Жеґавица: Огнєвица Бер. Лекс. 42

ЖЕГЛЕВАНЬЕ, ЖЕГЛIОВАНЬЕ, ЖЕГЛОВАНЬЕ, *рн. Див.* **Жеґлiованье.**

XVII. Гдыж не для того ся на море пускаєтъ, абы толко животови своєму небезпеченство шукаєтъ, але абы тым своимъ жеглованемъ пожитку набылъ Копист. Пал. 915.—В тому мору (в цім світі) жеглованѧ безвѣстноє, часъ смртный въ глубиноу адову: корабль состарѣлый грѣхъ, стырникъ дѣмонъ Транкв. Зерц. 29.—Жеглеване их (плаваючих) однак до пристани приближаєтсѧ Єв. Вил. II, 201.—Жеглѧрѡве мают' всѣ дороги своєго жеглiованѧ... ѡписаныѣ Тит. 336 (П. Могила 1637).

ЖЕГЛИГОВАТИ, *дс. Див.* **Жеґлiєвати.**

XVII. I высокиє перешлисмо горы, и на бурливом жеглиговали мори Др. Ол. Ч. Б. 174.

ЖЕГЛЯРЪ, *рм. Див.* **Жеґляръ.**

XVII. Корабль былъ въ великомъ небезпеченствѣ, и южъ єго валы морскiи окривали, але Господь жегляръ зо сну былъ обуженый Копист. Пал. 831.—Жеглѧръ албо штырникъ през' море хотѧчи оуправити корабель, не на передней части кораблѧ але на задней при маштѣ оусѣдаєтъ Тит. 168 (З. Копист. 1625).—Жеглѧрѡве мают' всѣ дороги своєго жеглiованѧ всѣ скалы в' глубинѣ морской зрадливыѣ ѡписаныѣ iѣ. 336 (П. Могила, 1637).—Сам Язенъ былъ жеглѧромъ Крон. Боб. 73.

ЖЕГНАТЕЛНЫЙ, *прикм. Див.* **Жеґнателный.**

XVIII. До Королевского Величества жегнателнiй... писалъ таковiй листъ свой Лiт. Вел. I, прил. 47.

ЖЕҐНАТИ, *дс.* 1. *Див.* **Жеґнати** 1.

XVII. Предъ тобою Виѳлеєме оупадаємо и тыми тѧ словы любовне жегнаємо Бер. Вiршi, 7б.—Апслъ Павелъ жегнаючи Єфеских Презвитеровъ такъ до оных' мовит' Тит.369 (П. Могила, 1646).—(Сынъ Божий)ростаєтся съ... учениками уже ихъ жегнаєтъ Дм. Рост. 18.

2. *Див.* **Жеґнати** 2.

XVII. Що чуючи Козаки зъ великимъ плачемъ єго (Ивоню) жегнали, цѣлуючи єго руку Крон. Боб. (др.) 290.

XVIII. Писмомъ моимъ подобно уже остатнимъ Вашъ Мости мосцѣ Панства зъ сердечнимъ жалемъ жегнаючи Лiт. Вел. II, 394.

ЖЕГНАТИСЯ, *дс. Див.* **Жеґнатися** 2.

XVII. (Ивоня) зъ козаками жегнался, обѣцуючи имъ то, же до остатнего духа ихъ не запомнитъ нигды Крон. Боб. (др.) 290.

ЖЕҐЛIОВАНЬЕ, ЖЕҐЛОВАНЬЕ, *рн.* (пол. żeglowanie). *Плавба.*

XVII. ѡ мѣсто преславноє, лѣп'шiй єсть днь мешканѧ твоєго, аниж тысеча лѣтъ, потом непевном' и бурливом мору жекглованѧ Карп. Каз. Ж.—Ту Лука Єуглист мовитъ ѡ постѣ десѧтого мсца, тоєстъ Декемврiа, ѡ котором часѣ зима бываєт и оустаєтъ на мори жекглiо-

ваніє О обр. 156.—Назнаки... по мору жеґлованя и лекарствъ уживаня Кн. Рож. 2-б.

XVIII. А на весну (козаки)... где были лѣси и при нихъ иншіє до жекгліованя воднаго способности туда запускалися Літ. Вел. IV, 4 (Пов. 1728). *Див.* **Жеглеванье.**

ЖЕҐЛІОВАТИ, *дс.* (пол. żeglować). *Плавати (в морі).*

XVII. Памятайте на нас жекглюючих и на полы утопающихъ Єв. Реш. 206.—Яко на морѣ бурливом жеґлюючи,... якін фалѣ небезпечнства на нас наступѧт Рад. Ог. 75.—Язонъ... умыслилъ по мору жеґліовати а достати золотого руна Крон. Боб. 72.—Єст той обычай же жеґлюючи... люде мѣют з собою Тайны хсвы ib. 301-б.

XVIII. Компасъ, на которїй смотрячи жекглютъ и въ день и въ ночѣ Дн. Хан. 32 (1722).

ЖЕҐЛЯРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Жеглиговати.** *Прикметник від «жеґляръ».*

XVII. Маєт тѧ книга и побожныє цноты якѡ звѣзды жеґлѧрскіѣ поличоныѣ Єв. Калл. (пр.) 9.

ЖЕҐЛЯРЪ, *рм.* (пол. żeglarz). *Моряк.*

XVI. Яко жекґляръ коли неумелый... не умеєтъ до порту трафити... такъ-же власне и ты Отп. И. П. кл. Остр. 1051.

XVII. Прорка Іону не послушного з кораблѧ мусѣли жеглѧрѣ выкинути в' море Гал. Кл. Раз. 62.—Сотникъ болше вѣрылъ жеґляром а нижли Павлови Жит. Св. 473-б.—Пришло кораблю розсыпатыся жеґляре полякалися Крон. Боб. 132.

XVIII. Гандлѣ купцамъ... будутъ свободни и волноє жеґляромъ плаваніє моремъ Вел. Сказ. 250.—Практика... воднымъ жеґляромъ... до вѣдомости поданная Пр. Госп. 12. *Див.* **Жегляръ.**

ЖЕҐНАНЬЕ, *рн. Чинність від «жеґнати»* 2.

XVIII. Въ квартерѣ слѣпого бандористы жестоко при жекгнаню попили Дн. Хан. 91.

ЖЕҐНАТЕЛНЫЙ, *прикм. Прощальний, що виражає прощання.*

XVIII. (Войцехович)... окончилъ жизнь свою передомъ жекгнателніє до своихъ пописавши листи Дн. Марк. I, 17. *Див.* **Жеґнальный.**

ЖЕҐНАТИ, *дс.* (пол. żegnać). 1. *Благословляти, христити.*

XVII. И мы тѣла свои... жеґнаючи крстом стым' крѣпимо Гал. Кл. Раз. 337.—Жеґнал єго крстом стым', мовѧчи: въ Имѧ Іса Ха выйди Чорте Гал. М. Пр. 367.—Василий... жекгнаючи єго (слугу) крестом стым Єв. Реш. 296. *Див.* **Жегнати** 1.

2. *Прощатися.*

XVIII. Ґды, прийдет тебѣ час з' свѣтом сим жеґнати Клим. Вірші, 7. *Див.* **Жеґнати** 2.

ЖЕҐНАТИСЯ, *дс.* (пол. żegnać się). 1. *Христитися.*

XVII. З давныхъ часѡвъ Христїане знаменіємъ крстнымъ жекгналисѧ тоєстъ знаменалисѧ О обр. 75.—Крстомъ Престаѧ Бца жеґнатисѧ кажетъ Гал. Н. н. 139 (помилково—140).

2. *Прощатися.*

XVIII. Пріѣздилъ... Толстый на кватеру Ясневельможного жекгнатися Діар. Хан. 59.—З' свѣтом сѧ жеґнаєтъ Клим. Вірші, 20.—Холодовичъ... приходилъ ко мнѣ жекгнатися Дн. Марк. II, 89.

ЖЕДАНЬЕ, *рн. Див.* **Жаданье.**

XV. На наше жеданьє вчините ваша милость Ак. ЗР. I, 117 (1492).

XVI. На жеданьє твоє... тотъ єго выступъ отпустили Ак. ЗР. II, 39 (1508).—Єго милость зараз чинечи досыт воли и жеданю єє милости.. послал (жінку) Арх. ЮЗР. VIII, III, 297 (1576).—Королъ... водлугъ жеданя єго милости позволить рачилъ Берест. соб. 198.

ЖЕДАТИ, *дс.* 1. (о що, про що, чого). *Див.* **Жадати.**

XV. А коли мы такожъ отъ нашого прыятеля старшого будемъ какоѣ помочы на нашы непрыятели жедати, не выймуючы никого Ак. ЗР. I, 54 (1442).—Про то я прошу и жедаю вашей милости ib. 116 (1492).

XVI. Писали до насъ панове рада наша... жедаючи насъ, абыхмо... тую нашу данину єму потвердили Ак. ЮЗР. I, 43 (1510).—Юрага... жедал насъ о то, абыхмо єму дозволили с князємъ Пузыною от неє реч мовити Арх. ЮЗР. VIII, III, 8 (1536).—Владыка Луцкий... жедалъ, абы то было записано ib. I, VI, 54 (1565).—Самъ того з великою охотою прагнулъ єси и жедалъ Лист И. П. 1003.

XVII. Жедаємо, абы вдѧчне принѧта была тѧ книга Тит. 217 (П. Могила, 1639).—Вси прощения жедают: през цалую ноч в церкви па ляментѣ триваютъ Жив. Св. 305-б.

2. (**кого**). *Див.* **Ждати.**

XVI. Яко же то яблонь межи древіємъ леснымъ, такъ милый мой межи станы подъ тѣніємъ, єго же то єсмь жедала П.П.50.

ЖЕЖКЫЙ, *прикм. Див.* **Жажный.**

XVIII. На жежкую кропивку морозъ бываєтъ Клим. Прип. 233.

ЖЕЗЛЪ, *рм. Палиця, костур, кий.*

XV. Оудари жезломъ в камень Ип. 83 (986).—12 мужа пристави (Владимір) бити жезлиємь (Перуна) ib. 102 (988).

XVII. Жезлъ: посохъ, палцатъ, лѣска, па-

лица, кій Бер. Лекс. 42.—Тоѧгъ: посохъ жезлъ ib. 172.—Лечъ Аароновъ жезлъ или палица перемогла и пожерла оныи (жезли) Копист. Пал. 1148—Возми жезлъ свой... а удар в камен Крон. Боб. 56-б.

XVIII. Для того згола конѧ...нещади прошу тѧ доброго жезла Клим. Вірші, 133.

ЖЕЛАНЬЕ, *рн. Бажання, хотіння.*

XV. Желание брашна да боудеть ємоу (Жирославу) випа же и олоу по скоудюу да боудеть ємоу Ип. 747 (1226).

XVII. Желаніємъ называєтсѧ Хс, бо єгѡ желали всѣ стыи ѿцы Гал. Кл. Раз. 226.—Другаѧ причина Преѡбраженіѧ Хва, абы в'срдца нши всѧлъ желаніє добръ нбсныхъ Рад. Ог. 286.—Хлопец... желаніє своє цале накеровалъ в ремесло кравецкоє Кн. Цеху Кр. 10 (1678).

XVIII. Хс сполнитъ в(а)ши тыє желаніѧ Клим. Вірші, 67.—Державци полскіи... своимъ неситим желаніем... чинили довлетвореніє Вел. Сказ. 13.—Сіи двѣ мои... желанія... прикажешъ учинити Літ. Вел. прил. (1622).—Михайло, зась, Карпенко... умолил пана судію... жебы желаніє и общій совѣтъ Людскій перемѣнилъ Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 105 (1723).

ЖЕЛАТЕЛСТВО, *рн. Зичливість, бажання.*

XVIII. Заповѣдалемъ ему... ко мнѣ Гетману былъ въ неотмѣномъ желателствѣ Літ. Вел. III, 238.

ЖЕЛАТЕЛСТВОВАТИ, *дс. Зичити, бажати.*

XVIII. Сего и паки обще (всѣм) желателствуєтъ (Автор) Клим. Вірші, 170.—Вѣчнихъ бл(а)гъ усердно і всеістинно желателствую Вел. Сказ. 4.

ЖЕЛАТЕЛЬ, *рм. Той, що бажає, зичить.*

XVII. Вашему братолюбію всѣхъ благъ желатель и молитвенникъ Петръ Могила Гол. П. М. I, 302 (П. Мог. 1628).

ЖЕЛАТИ, *дс.* 1. *Бажати, хотіти.*

XVII. Желаніємъ называєтсѧ хс, бо єгѡ желали всѣ стыи ѿцы Гал. Кл. Раз. 226.

XVIII. (Жінки)... плодов чревныхъ си желають Клим. Вірші, 67.—(Посланець) желаємоє получивши... станулъ зъ Черкасъ въ Чигринѣ за килко годинъ пред свѣтом Вел. Сказ. 17.

2. *Прохати.*

XVIII. Принцъ... желалъ Сагайдачного, аби єще... зоставилъ... килко тисячъ войска Літ. Вел. I, прил. 36.

ЖЕЛВОВЫЙ, ЖЕЛВЫЙ, *прикм.* (пор. ц. сл. жельвѣнъ). *Черепаший, дуже повільний.*

XVIII. Іишолъ зъ войскомъ крокомъ желвовимъ помалу и неспѣшно Вел. Сказ 34.—Бруховецкій... рушивши зась зъ Гадячого, жолвыимъ ишолъ ходомъ Літ. Вел. II, 162.

ЖЕЛЕЗНИЦА, *рж. Жовна на шиї у коня (хороба)* (?).

XVII. Продал клячу... шерстю чалая, грива на левом боку, а железница на пл(ече) правом Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 88 (1665).

ЖЕЛЕЗНЯКЪ, *рм.* 1. *Див.* **Желѣзо 3.**

XVIII. Казанъ валюшный железнякъ одинъ Оп. им. Дан. Апост. 82.

2. *Див.* **Желѣзо плуговоє.**

XVIII. Плуговыхъ железняковъ съ отрезами 5-ть Оп. им. Дан. Апост. 223.

ЖЕЛЕЗО, *рн. Див* **Желѣзо.**

XVI. Железо. Шынъ двесте и сорокъ... пилы 2 Арх. ЮЗР. VII, I, 110 (1552).—Воз сукном крытый, кованый железом ib. VIII, III, 444 (1585).

XVIII. Железа чугунного которое до важницы употреблялось, штукъ девять Оп. им. Дан. Апост. 109.—Плуговъ зъ железами три ib. 235.

ЖЕЛЕЗЦЕ, *рн.* 1. *Див* **Желѣзце.**

XVI. Чурько Платнеръ взявъ стали на железца Ж. Курб. I, 312 (1590).

ЖЕЛИЗНЫЙ, *прикм. Див.* **Желѣзный** 1.

XVI. (Пограблено) панвей двѣ, рожновъ чтыри желизныхъ, келепъ двѣ, скачовъ два Арх. ЮЗР. I, VI, 137 (1597).

ЖЕЛИЗО, *рн. Див.* **Желѣзо.**

XVII. То вирекши отворилъ колодки у желиз и от вязеня, и казалъ єму што рѣхлѣй виходить Рук. № 0. 4º. 86, к. 56-б.

XVIII. До млина вѣтраного под веретено зробилъ з желиза черенку новую Арх. Вид. м; екон. спр. (1754).

ЖЕЛТОКЪ, *рм. Див.* **Жолтокъ.**

XVII. Тогды землѧ была посредѣ гѡд невѣдома, яко желтокъ впосродку яйца Транкв. Зерц. 15.

ЖЕЛТЫЙ, *прикм. Див.* **Жолтый.**

XV. И потом быс (місяць) яко двѣ лици имущи, одино зелено, а другоє желто Ип. 516 (1161).—Сий же благовѣрный князь Володимѣръ... возратомъ бѣ высокъ... волосы имѣя желты, кудрявы ib. 920 (1288).

ЖЕЛТЯНИЦА, *рж.* (ц. сл. жлътѣница). *Бот.* Chrysosplenium alternifolium L. *Жовтяниця.*

XVII. Желтѧница, салата лѣсная Бер. Лекс. 42.—Синон. сл.-р. 79. —Оуживанʼє прикрыхъ зʼ желтѧницею и горчыцами зʼмѣшаныхъ опрѣсноковъ Тит. 276 (П. Мог. 1632).

ЖЕЛУДКОВЫЙ, *прикм. Шлунковий.*

XVIII. Когда у кого желудкова гризь Млр. дом. лѣч. 46.

ЖЕЛЧЪ, *рж. Див* **Жолчъ**.

XV. Жены любодѣица во времѧ наслажаеть твои гортань послѣдѣ же горьчѣе желчи обрѧщеши Ип. 68 (980).

XVIII. Єжелы на какомъ человѣку желчъ виидет на лице Млр. дом. лѣч. 47.—За сладкую воду желчемъ, оцтомъ наповаху Укр.-Р. Арх. IX, 221.

ЖЕЛЫ, (род. відм. **желве**, ст. ц. сл. жьлы). *рж. Жовна.*

XV. Преставис Стославъ... ѿ рѣзанья желве Ип. 190 (1076).

ЖЕЛЬ, *рж. Див.* **Жаль**.

XV. Наведе на нѧ Гсь гнѣвъ свои: в радости мѣсто наведе на ны плачь и во веселье мѣсто желю на рѣцѣ Каялы Ип. 642—643 (1185).—Данило же снѧсѧ с братомъ и тѣши и, якоже ѿ Ба бывшѣй бѣдѣ (що Холм сгорів) не имѣти желѣ поганьскы, но на Ба надѣятисѧ ib. 841 (1259).

ЖЕЛѢЗКО, *рн.* 1. *Залізний наконечник на стрілі або списі.*

XVII. З луку в самый крыжъ... пострелилъ, же ажъ желязко въ самои кости в немъ зостати мусело Гол. П. М. II, 268 (Прот. Щост. 1643).—Єсли бы пострѣлено когѡ стрѣлою, а зостало в' немъ желѣзко ѿ стрѣлы, и не могли єгѡ вынѧти, нехай приложатъ до тоєи раны, до того пострълу маґнесъ Гал. Кл. Раз. 131.—Стрѣлы, которых желѣзки были напущены жовчю ужовою Крон. Боб. 83.

2. *Лезо в шаблі.*

XVIII. Далъ єму Николѣ... шаблю оправную, турецкоє желѣзко доброє, за которую далемъ 30 р. Оп. Ст. Млр. III, 324.—Хмелницкий велѣлъ дати себе шаблю ханскую... поциловалъ в голое желѣзко таковую Вел. Сказ. 26.—Осмая (шабля) въ срѣбро оправная, желѣзко турецкоє, ренкоисть роговая чорная Літ. Вел. IV, 114 (Реєстръ Пал. 1704).

3. *Прас.*

XIX. Желѣзко кравецкоє—25 к. Дѣло Слѣс. 1-б (1804).

4. *Див.* **Желѣзо млиновоє**.

XVII. Мы роздѣлили... Євдокіи сѣч... з млинком з желѣзком млыновим Прот. Полт. С. II, 78 (1680).

ЖЕЛѢЗНИЦЯ, *рж. Рудня.*

XVIII. Посерединѣ того острова желѣзниця и Селяницкій ругъ Ак. Полуб. 49 (1718).

ЖЕЛѢЗНЫЙ, *прикм.* 1. *Зроблений з заліза, залізний.*

XV. Рожонъ остръ желѣзныи на чотыри грани Чет. 1489 р. к. 32-б.

XVI. Уже соколома крильца припѣшали поганыхъ саблями, а самаю опустоша въ путины желѣзны Сл. о п. Иг. 24.

XVII. Не задержать єго (ангола) нѣ стѣпы... нѣ дверѣ желѣзныи Транкв. Зерц. 2.—Цесар... росказал в дошки набити желѣзных гаковъ Єв. Реш. 261-б.

XVIII. Пойманцовъ в путахъ желѣзних при арматах за собою велѣлъ провадити Вел. Сказ. 30.—Гакъ ж лѣзный довгїй Пам. укр. м. IV, 305 (Рк. Тесл.).—Муровщикъ... въставил в мур двѣ спицы... къ брамѣ желѣзной Ризн. Соф. Кн. 134 (1743).

2. *Кріпкий, міцний, сильний.*

XVI. Подперъ горы Угорскыи своими желѣзными плъки Сл. о п. Иг. 30.

XVII. Жестоковыйный: запамѧталый, оупорный, твердого карку, желъзнои шїи Бер. Лекс. 43.

3. (?).

XVIII. (Не будет) ани того, що бы кто ѿ кого лихву бралъ, ни желѣзныя, анѣ музики, ани грача якогож кодвакъ бѣсовскаго Пам. укр. м. IV, 285 (Свідз. Зб.).

4. **Желѣзний листъ**, *убезпечний, заручний лист.*

XVIII. Листи желѣзниє не скарнотрав'цамъ но от огня, води... войсковой служби з'нищетнивши, на три года за порукою, что в том часѣ не втечетъ могут видаватися Стат. 32-б.—О видачѣ желѣзного листа должникомъ во убожество от пожара спавшим ко исправленію их на три года ib. 81-б.

ЖЕЛѢЗО, *рн.* 1. *Залізо.*

XV. И повѣлѣ раздражити вола и возложи нь желѣзо горѧче и пустиша вола и побѣже волъ мимо нь Ип. 107 (997).

XVI. (Пограблено) желѣза, шинъ, гвоздя кгонтового, подковы конские Арх. ЮЗР. I, VI, 137 (1597).

XVII. Оуже корабльное... которым желъза звѧзують и укрѣплѧют' Бер. Лекс. 12.—(Максим і Шимко)... повинны давaт по возовъ десят желѣза Ракуш. 49 (1664).—Маґнесъ тѧгнетъ до себе желъзо Гал. Кл. Раз. 131.—Вакулѣ... часть мелницкая... такъ теж и во всѣх прикъладех, яко то в купованю желѣза Прот. Полт. С. II, 15-б (1675).

XVIII. О желѣзу припроваженомъ в Прилуку писалемъ Кн. Нос. 59.—Бѣси горящїя желѣза у рот бютъ Пам. укр. м. IV, 146—147 (Яр. Рк.).—Сїя члвци сутъ млатобїйци, ковалѣ крали чужїя желѣза, когда работали ib. 148.

2. *Зброя.*

XVII. Збройному наменшая диря в зброи вадит, бо нею проникнути желѣзо неприятельское может Жит. Св. 308. — Алеѯандеръ... 12 лѣтъ свѣт карал желѣзом и ѡгнем... Кричал абы его яким желѣзом забито Ал. Печ. 179.

XVIII. Шведъ... огнемь и желѣзомъ, що тилко пред очима его показалося зносилъ Вел. Сказ. 154. —(Війська)... густо огнемь и желѣзомъ окритій долго чинили отпоръ Літ. Вел. IV, 10 (Пов. 1728). *Див.* **Желѣзко 1.**

3. *Зроблені з заліза речі.*

XVII. Ясный заправды довод хлѣба квасного, бо руками был чиненый и печеный, а не в' желѣзѣ праженый Кн. о Вѣрѣ, 264.—

XVIII. Желѣзо: сокири, пили, свердла Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 98 (1725).—Желѣзо разное,—плугов рабочих з чересламы 3 при тих истиков—2, желѣзо ламаное — 1 Арх. Вид. м.; оп. дворца Яросл. (1755).

Див **Железнякъ 1, Желязникъ.**

Млиновое желѣзо, *залізні частини млина.*

XVII. Євдокии... из млынкомъ з желѣзами млиновими Прот. Полт. С. II, 78 (1681).

XVIII. Желѣзо млиновое: веретен 6, чопов валових 4, рихов 2 Арх. Вид. м.; екон. спр. (1747).—Желѣза млинового на три сади Мат. для общ. б. 87 (1752). *Див.* **Желѣзко 4.**

Плуговое желѣзо. *Залізні частини плуга, заліззя.*

XVII. Меншимъ (синамъ) желѣзо с плугомъ... (я записую) Прот. Полт. С. II, 175-б (1690).—Римляне мечи свои оборочали... на плуговые желѣза Крон. Боб. 182.

XVIII. Служители.... забрали... плуговіе желѣза Кн. Нос. 28.—Желѣзъ плугових: лемешовъ двох, чересла едного (вкрадено) Прот. Полт. С. III, 193-б (1749).—Желѣза плугового на три плуги Мат. для общ. б. 87 (1752).

Див. **Железнякъ 2.**

4. *Знаряддя залізне.*

XVII. (Поганин)... тѣло еи (Христины) желѣзы острыми драт... росказал Жит. Св. 560.—Староста его (Маѯима) бит казал... желѣзами твердыми ib. 603-б.

XVIII. ѡгнистыми их (волы) желѣзами бости казал Пам. укр. м. III, 47 (Перем. Пр.).

5. **Бѣлое желѣзо.** *Бляха.*

XVII. Кухол з бѣлого желѣза Прот. Полт. С. II, 258-б (1694).—Церковъ била уся маліованая и желѣзомъ бѣлимъ покрита Літ. Сам. 179.

XVIII. Игумен привезъ на побитя церкве желѣза бѣлого бляхъ двадцать фасъ Літ. Мг. м. 47.

6. (Множина). *Кайдани, пута, ланцюги.*

XV. Рогьволодъ же стоя около города недѣлѣ и створи миръ с Ростиславомъ по своеи воли и вытоя Володшю ис поруба а Брѧчислава изъ желѣзъ Ип. 505 (1160).

XVI. Чоломьбитье... пріймати черезъ поруку въ желѣза ихъ не сажаючи Ак. ЗР. I, 352 (1503).—Мене поимали и въ двои желѣза поимавши всадили ib. II, 58 (1508).

XVII. Ростиславъ Володушу зъ поруба, а Брачислава з желѣзъ выпустилъ Кр. Соѳ. 148.—Хотѧбъ члвкъ по три дни не ялъ ни пилъ; хотѧбы желѣзами себе свѧзал... не можетъ оубѣжати ѡт блуда Домецк. 35.—(Поганинъ) всадил еи (Христину) окованую тяжким желѣзом до вязеня Жит. Св. 560—560-б.

XVIII. Писаръ... зхвативши мене... оковавъ желѣзи руки и ноги Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. III, 98 (1730).—Сковавъ за ноги по два человѣка желѣзомъ ib. II, 194 (1763).—А коли Кмѣтя Панъ оу свою темницу покладе, и до желѣза дае оуковати, тогды Кмѣть за желѣза не буде лышинь десять чехувъ платити Урб. 67. *Див.* **Железо, Жѣлизо.**

ЖЕЛѢЗЦЕ, *рн. Залізний дротик.*

XVIII. Май же желѣзце тонкое, якъ шпилка и на конців закриздяное добре Укр. Госп. Пор. 62.

ЖЕЛѢЗЬЕ, *рн. Збірне від «желѣзо».*

XVII. Ѳедора... ущипливыми ганбячи ее (матір) словами називаючы нецнотою... оповѣдала на остатокъ: будетъ правѣ вамь якоесь желѣзье! Прот. спр. пот. 139.

ЖЕЛЯ, *рж.* (ц. сл. желѧ). *Див.* **Жаль.**

XIII. Дѣ вѣдѣ желю матерьню и срдчное ѡче Св. и Зам. XII, 53. (Сб. Поуч.).

XV. Гсь... в радости мѣсто наведе на ны плачь и во веселье мѣсто желю Ип. 643 (1185).

XVII. ѡбратѣтесѧ къ мнѣ всѣм срдцем' вашимь съ алчбою и съ плачемь и съ желею Рад. Віл. 613.

ЖЕЛЯЗКО, *рн. Див.* **Желѣзко. 1**

ЖЕЛЯЗНИКЪ, *рм.* (пол. żelaznik). *Див.* **Желѣзо 3.**

XVII. Турки... гармати, которіе били спѣжовіе з собою побрали, а которіе желязники, тіе порохами надто понабивавши и порозривавши... отступили Літ. Сам. 124.

ЖЕЛЯРЪ, *рм. Той, що не має ні двора, ні землі, а живе й робить на чужій землі, наймит, бурлака.*

XVIII. Сесу тижнїову роботу Дупловати буде кмѣтъ,... але желяръ николи не буде свою панщину дупловати Урб. 51.

ЖЕМЦУЖОКЪ, *рм. Здрібн. від «жемчугъ».*

XVIII. Кунтушь... корунками золотими об-

ложеній кгузики зъ жемцужками Літ. Вел. IV, 121 (Реєстръ Пал. 1704).

ЖЕМЧУГЪ, ЖЕМЧЮГЪ, *рм. Перло.*

XV. Андрѣи... вз҃а из Вышегорода икону стоѣ Бци... и въскова на ню боле 30 гривенъ золота... и великого жемчюга Ип. 482 (1155).

XVII. Жемчугъ—перла, бисеръ, маргарита Синон. сл.-р. 25.

XVIII. (Кулечниці) на вишневомъ аксамитѣ тягненимъ-же злотомъ и жемчугомъ Вел. Сказ. 122.—Жемчугъ, злото, клейноти перстенки щирозлотніи Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 65 (1725).—Въ кругъ всѣхъ сихъ цасовъ... єдинъ рядъ осажено жемчугомъ Кн. ризн. 5.

Див. **Женчугъ.**

ЖЕМЧЮЖНЫЙ, *прикм. від «жемчугъ».*

XVI. Єдинъ же изрони жемчюжну душу изъ храбра тѣла чресъ злато ожереліє Сл. о п. Иг. 34.

ЖЕНА, *рж.* 1. *Жінка, невіста.*

XV. Обри воєваша на Словѣны... и насилье творѧху женамъ Дулѣбьскымъ Ип. 10.

XVI. Жены рускія въсплакашась аркучи Сл. о п. Иг. 20.—Якъ же ты жидовином боудоучи ѡт мене жены самаритѧньки просишь пити Єв. Пер. 19—20.

XVII. Жена: Невѣста, сущес: жона Бер. Лекс. 43.—Женствуютъ: женами бываютъ ib.

XVIII. Люнатык... ходит мсць женою, а другій мсць мущиною Пам. укр. м. I, 327 (Рк. Тесл.).—Тожъ и жена судією быть не можетъ. Жена нѣ за кимъ ручитись не может Стат. 186.

2. *Дружина, жінка.*

XV. Хощю пояти дщерь твою женѣ Ип. 63 (980).—Коли мужъ женѣ умретъ, тогды жена сядетъ на удовьемъ стольцы во всемъ имѣньи Ак. ЗР. 1, 33 (1420—1423).—Не хотѧчи дат загинут мнѣ вѣрном кнѧжѧтю и моюи женѣ ЮРГр. № 71 (1434).—Реклъ Якимъ к женѣ своєи Чет. 1489 р. к. 17.

XVI. Жена шлюбная, супруга Лекс. 14.—Третіи рек'ль понѧль єс'ми женоу и того длѧ не могоу пойти (на вечерю) Єв. Пер. 57.

XVII. Заповѣлъ имъ (людові) Моусеи, ѡт женъ ѡтлучитисѧ Транкв. Зерц. АВ.—Непожадай ближнѧго твоєго жены Гал. Гр. Розм. 15 (пом. зам. 14).—Я, Климъ Брехуненко... порадившися зъ женою своєю Ганною... продалисмо (грунтъ) Ген. сл. Черн. п. 669 (1693).—Кто понялъ инну в жену собѣ Крон. Боб. 60-б.

XVIII. Хмелницкий.... Чаплинскую понялъ въ жену себѣ Вел. Сказ. 7.—Також объ оставшихся во вдовствѣ старшинских женахъ явилось; что в прошедшемъ 1729 году... Иваницкая... з домомъ єя... принята была въ протекцію гетманскую Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 121 (1751).

Див **Жона.**

ЖЕНИТВА, *рж.* (ц. сл.). *Шлюб.*

XVI. Бракъ, женитва, весел'є Виз. Лекс. 95.—Naprotyw zakoni swiethom nasszom takowyye zenytħwy Арх. ЮЗР. I, X,50 (1575).

XVII. Бракъ: Веселє, женитва, слюб' Бер. Лекс. 10.—Женитва: Малженство ib. 43.—Честна женитва во всемъ, и ложе непокаляное Вопр. 87.—Малженскій станъ єстъ то стан стобливый, єсть то станъ пошанованѧ годный ведлугъ ѡвыхъ словъ Апслскихъ честна женитва и ложе нескверно Рад. Ог. 1120.

XVIII. У вечеру пріѣздилъ Герцикъ... о женитвѣ спрашиваясь брата Дн. Марк. II, 273 — (Дѣвы на островѣ Симѣ) даже до женитви на глави не полагаютъ завивала Гр. Барск. II, 170—171.

ЖЕНИТИ, *дс. Одружити, оженити.*

XVII. Родычи умыслили женити (Конона) Жит. Св. 18-б.—Хмелницкій... послалъ до Волохъ женити сина своєго з дочкою господара волоского Літ. Сам. 32.

XVIII. Нетреба малых сновъ женит Клим. Вірші, 85.

ЖЕНИТИСЯ, *дс. Одружитися, оженитися, взяти шлюб (з ким).*

XV. Той же зимѣ повелѣ Дюрги Мьстиславу сниви своєму Новѣгородѣ женитисѧ Петровною Михалковича и оженисѧ Ип. 482 (1155).—Ѣдоу господине до Соуждали женитьс ib. 884 (1281).

XVII. Женюсѧ, весел'є справую Бер. Лекс. 10.—Тому (богу Ладо) офѣры приносили которіи женитисѧ мѣли Жит. Св. 530.—Чи схочет єще ся женити? Др. Ол. Ч. Б. 139.

XVIII. Не надовго старый женитсѧ Клим. Прип. 232.—Намъ коли женитисѧ то и почъ мала ib. 233.—Не плачь, не плачь, девчинон'ка, не плачь, на журися! —ой єще жъ ты замужъ не шла, а я не женився Пер. Укр. Лир. 38.—(Хмельницький) в Чигринском повѣтѣ оживши, женился, понявши себѣ панну Анну Сомковну Вел. Сказ. 7.—Тимошъ женился на Домнѣ ib.

ЖЕНИХАТИСЯ, *дс. Залицятися.*

XVIII. Зъ родичкою тѣлки женыхався Діал. Прозба, 410.—Мужъ мой, Василь Настетченко женихався на мене роковъ изо два Суд. Инкв. 196 (1713).—Кой Савка в тоє время женихалься и в оного Петра, своровалъ показаноє сукно Арх. Вид. м. (1750).

ЖЕНИХЪ, *рм.* (ц. сл.). *Нареченний, молодий.*

XV. Не хожаше женихъ по невѣсту, но привожаху вечеръ а заоутра приношаху что на неи вдадуче Ип. 10.

XVII. Хс єстъ женихъ в'сѧкой дши, вѣрующей въ імѧ єго Транкв. Зерц. 39.—Многогрѣшній... отмовлявся якъ старая дѣвка хорошого жениха Літ. Сам. 102.

ЖЕНИЩЕ, *рж. Згруб. від «жена».*

XVIII. Єдна женище, кухарчиско подлое рекла къ нему (Петрові) Сѣмя Сл. Б. 135 (1772).

ЖЕННІЙ, *прикм. Шлюбний.*

XVIII. Ми Гетманъ... разсужалисмо и уважали тое, жеби и городи Малоросійскіе, въ которихъ всѣхъ насъ домовки, женніе дѣти найдуются, не безъ обороны найдовалися Літ. Вел. III, 437.

ЖЕНОЛЮБЕЦЪ, *рм.* (ц. сл. женолюбьць). *Що любить жінок, жонолюбець.*

XVII. Володимер.... был женолюбець Жит. Св. 527-б.

ЖЕНСКЪ,-КЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Прикм. від «жена», жіночий*

XV. Моужескь полъ и женьскъ Ип. 854(1261).

XVI. Кошуль женьскихъ ткацкихъ десять Арх. ЮЗР. I, I, 240 (1588).—ib. I, VI, 97—98 (1593).

XVII. Виденіем же наслаждаєт'сѧ (человѣкъ) красоты женъскои Транкв. Зерц. 21.—Оу тои саранчи лице было члвѣчее, волосы женскїи Гал. Кл. Раз. 454.—И так смерком... ошарпано в мене... панчохи женские Ак. Полт. Гор. Ур. I, 81 (1666).—Такъ мовитъ писаніе ст: Блгдть женска возвеселить мужа єѧ Рад. Ог. 940.

XVIII. Муз'ского полу и жен'ского полу Пам. укр. м. I, 334 (Рк. Тесл.).—В женском животѣ єст двѣ жилѣ тонких ib. IV, 36 (Рк. Сок.).—Кунтушъ влосовій едвабній... женскій Літ. Вел. IV, 121 (Реєстръ Пал. 1704)

Див. **Женьнъ**, **Жѣнский;**

ЖЕНЧУГЪ, ЖЕНЧЮГЪ, *рм. Див.* **Жемчугъ.**

XV. Бѧше в неи (церкві) портъ шитыхъ золотомъ и женчюгомъ яже вѣшали на празникъ въ двѣ верви Ип. 630 (1183).—Иванъ... многоцѣнный женчюгь Чет. 1489 р. к. 42.

XVII. Бисер: Перла, женчугь Бер. Лекс. 3.—Двѣж (скринѣ) повелѣ (цар) усмолити смолою изверху, а в них казал накласти добрих запаховъ и клейнотовъ царских... перловъ женчугу Зб. 1693 р. к. 60.

XVIII. Перла, женчуги, діѧменты, камѣнѧ дорогоцѣнное Пам. укр. м. IV, 237 (Рк. Тесл.).—Перла женчуги, дорогии криштале ib. 331 (Тухл. Рк.).

XVI. Сыпахуть ми тъщими тулы поганыхъ тльковинъ великый женчюгь на лоно Сл. о п. Иг. 23.

ЖЕНЧЮЖНЫЙ, *прикм. від «женчюгъ».*

XV. И бѣ видити слезы єго лежачи на скраню єго яко женчюжная зерна Ип. 532 (1169).

ЖЕНЩИЗНА, *рж.* (пол. zenszczyzna). *Див.* **Жена** 1

XVII. Лѣпшій респектъ Божій на мущизну, анѣжъ на женщизну Дм. Рост. 37.

ЖЕНЩИНА, *рж.* (ц. сл.). *Див.* **Жена** 2.

XVIII. У женщины волосы довги, да умъ коротокъ Клим. Прип. 248.

ЖЕНЬНЪ, *прикм.* (ц. сл. женьнъ). *Що належить жінці, дружині.*

XV. А жона и дѣти и статки женьни отъ того (від виплати) порожни Ак. ЗР. I, 81 (1468).

ЖЕРАВЕЦЬ, *рм. Приладдя, щоб зводити міст.*

XV. (Мирославъ)... и возводныи мость и жеравець вожьгоша Ип. 755 (1229).

ЖЕРАЛО, *рн. Див.* **Жерело** 1.

XV. А Днепръ втечет в Понтеское море треми жерелы, иже море словеть Руское Ип. 6.

ЖЕРАТОКЪ, *рм.* (пор. ц. сл. жеравие). *Див.* **Жаратокъ**.

XV. Повелѣл... жератка насыпати во вста єго Чет. 1489 р. к. 32-б.

XVII. Мур выламавши жераток уголя добыто и водою угашено Арх. ЮЗР. I, XI, 378 (1630).

ЖЕРАТЧАНО, ЖЕРАТЧЕНО, *присл. Як жар.*

XVII. Жерат'чено... барзо огнисто Бер. Лекс. 43.—Огнисто—жератчано Синон. сл.-р. 53.

ЖЕРДКА, *рж. Здрібн. від «жердь». Паличка, тичка, дрючок.*

XVII. Люди... урѣзали... ґроно винограду и зложили єго на жердку для великости ґрона Кроп. Боб. 55. *Див.* **Жертка**.

ЖЕРДЬ, *рж. Ломака, дрюк.*

XV. A z druhoiey storony tych selysz z po Budu swiatce y po ryku żerdi Arch. Sang. 26 (1420).

XVI. А который человѣкъ живши у готовомъ дому, а живучи ничого хоромъ не прибавить, ани жерди ... тогды тотъ человѣкъ маєть также тотъ дворъ оставити Ак. ЮЗР. I, 79 (1531).

XVII. Была фѣґурою крста стого жердь на которой принесли два члвки ґроно винное Гал. Кл. Раз. 345.

XVIII. (Гвалтовник) маеть заплатити... за иншое дерево... такое, что зойдет на жердъ озередную на коле и на оглоблю по три гроши Сб. мат. Лѣвоб. Укр. 48 (1745).— Не буде кметюмъ слобудно, сыровы дрыза, албо жерди на абручи, Албо на Горожиня безъ панского Доволѣ ия (sic) оу Хащи рубати Урб. 67. — Тѣла звѣрѣ пожирают албо ли теж и клюками, тягнут в дол также жердями Укр.-Р. Арх. IX, 191.

ЖЕРЕБЕЙ, *рм. Див.* **Жеребъ.**

XVII. (Іоанъ и Сvмеонъ) кидали жеребей которую дорогу обрат мѣли Жит. Св. 546.

ЖЕРЕБЕЦЪ, *рм. Жеребець, кінь-плідник.*

XIV. Дали ему село оу Теребовльскии волости Новоседьцѣ, а шист кобылъ и стада а жеребець ЮРГр. № 28 (1393).

XVI. Жеребец... стоят пяти коп грошей Arch. Sang. VII, 39 (1558).—Коней стадныхъ шестеро, жеребцовъ три... жеребиць три Арх. ЮЗР. I, I, 241 (1588).

XVIII. Вороного жеребца... на боргъ за пятдесять рублей купують Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).

ЖЕРЕБИЦЯ, *рж. Кобила.*

XVI. Коней стадныхъ шестеро жеребцовъ три... жеребиць три Арх. ЮЗР. I, I, 241 (1588).

ЖЕРЕБНАЯ, *прикм. Жеребна.*

XVIII. В мене єсть кобила три роки жеребна да ще не родила Довг. 92.—Кобылъ жеребныхъ—55 Оп. им. Дан. Апост. 150.—Павелъ Яценко... взялъ з Гатного приблудную клячу жеребную Вид. Ник. м. 69-б (1734).

ЖЕРЕБЫЙ, *прикм.* (?)

XVI. Шата гафтованая золотом и перлы отласу з жеребыми злотыми соболми подшита Arch. Sang. VI, 214 (1558).

ЖЕРЕБЪ, *рм. Кістка, камінець, картка тощо з певною відзнакою; кидають її або виймають, ділячись чим або розсуджуючи що, щоб визначити, кому воно припаде. Жеребок.*

XVIII. Войско... жеребямы подлугъ козацкого звичаю подуванившись приказало кошовому своему... писати Літ. Вел. II, 364.— Надлежитъ жереби метнуть Права, 600.

Див **Жеребей.**

ЖЕРЕБЬЕ, *рн.* (пор. ц. сл. жрѣбій). *Збірне від «жеребъ».*

XV. Владычины бояре во Ржовѣ по тымъ жеребьемъ судятъ и радятъ Ак. ЗР. I, 90 (1479).

ЖЕРЕБЯ, *рн.* 1. *Лоша.*

XIV. Хто кому забьеть жеребя, 3 гривны маеть платить Ак. ЗР. I, 18 (1347).

XV. Затялся кони пятнати и жеребьята и клячи по всей волости своимъ пятномъ Ак. ЗР. I, 90 (1479).

XVI. Клячь трое, жеребя одно Арх. ЮЗР. VI, I, 112 (1582).—Сверепа зъ жеребъям не ходая... мене коштуеть копъ десять грошей Арх. ЮЗР. I, VI, 97 (1593).

XVII. Огбирает Михайло от зятя своего Степана шкапу, в шерст вороная, лысая з жеребъем Ак. Полт. Гор. Ур. I, 43 (1665).

XVIII. Крисковскій пріехалъ зъ Ґданска, привелъ... кобилицъ 2 и жеребя малое Дн. Марк. III, 157.

2. *Верблюжа.*

XVII. Послалъ Ияковъ... верблюдиць дойных з жеребяты ихъ Крон. Боб. 21-б.

ЖЕРЕБЯЧИЙ, *прикм. від «жеребя».*

XVIII. Шкуръ конскихъ семъ, да жеребячихъ две Оп. им. Дан. Апост. 232.

ЖЕРЕЛО, *рн.* (ц. сл. жрѣло). 1 *Устя, гирло.*

XV. Ис того же лѣса потечеть Волга на въстокъ и вътечет седьмьюдесѧтъ жерелъ в море Хваліиское Ип. 6.

2. *Місце, звідки з землі тече вода; джерело, криниця.*

XVI. А потом привели нас до озера Миничова и до жерела Миничевского Арх. ЮЗР. I, VI, 42 (1545).—Били намъ чоломъ... абыхмо имъ дали островокъ обрубныы... зъ озеромъ Петриковомъ и Плоскинъ, и жерело тисяцкое Ак. ЮЗР. I, 151 (1560).

XVII. Вода... одмѣняетсѧ... презъ жерела и дѣры земные Єв. Реш. 429-б.—В томъ жереле у сумескомъ сами одни вживляють (селяне) Люб. 140 (1672).

XVIII. Мы... уступили ему пну Василию Томари от тоей Соболицѣ от колодоватого жерела грядою... до уступа Сб. Мат. Лівоб. Укр. 3 (1719).—Жерела гораздо повыше ставка вычистить Арх. Вид. м. інстр. (1767).

2. *Початок чогось.*

XVI. Абы (повѣда) показалъ вынакающее жерело зъ жерела, зъ Отца и зъ единороднаго Сына, Духа Светого Упія гр. 127.—Иныхъ карать хочете... которые не до ереси якое, але до... жерела чистого науки Христовое идуть Берест. соб. 210.—Киприянъ светый зоветъ Петра светого «головою, жереломъ и коренемъ всее церъкви» Антир. 905.

Див **Жерало, Жродло.**

ЖЕРЕЛОВЪ, *прикм. від «жерело».*

XVII. Пиґасій: криницный, жерелов Бер. Лекс. 303.

ЖЕРЕЛЦО, *рн. Здрібн. від «жерело».*

XVII. Почавши жерелцомъ і озерцомъ церковним Люб. 143 (1672).

ЖЕРЕЛОНКО, *рн. Здрібн. пестл. від «жерело»*.

XVIII. Ой во поли крылѣченка (криниченька) жерелонки бьет, да ужъ мою Марусенку къ венчаню вѣдуть Пер. Мат. I, II, 182.

ЖЕРЛИВОСТЬ, *рж. Див.* **Жарливость**.

XVII. Людей тых, которые цнотою и наукою и горячою жерливостю в помноженю хвалы Божое над инъшие сут обдарены Арх. ЮЗР. I, VI, 423 (1613).

ЖЕРЛОКЪ, *рм. Див.* **Жарлокъ**.

XVIII. (Король) ненасищенного крвѣ християнской притискаеть жерлока Літ. Вел. III, 248.

ЖЕРНОВНЫЙ, ЖЕРНОВЫЙ, *прикм. від «жерновъ»*.

XVII. (Ангел)... взявши великїй камень, якъ жерновый, вкинулъ в' море Гал. Кл. Раз. 175.—И сверже жена едина изломокъ жерновный на главу Авимелеху и съкруши ему тѣмя Рад. Ог. 271.—Пишет Іосиф, ижъ там камен жерновый оберталъ (Самсон) яко неволникъ Літ. Рук. 54.

ЖЕРНОВЪ, *рм.* (ц. сл. жрънъвъ). *Камінь, що ним перетирають збіжжя в борошно, жорно*.

XVIII. О сѣючих сѣмя... и мелющыхъ в жерновѣхъ Клим. Вірші, 182.—Въ техъ жерновахъ цоплица железная 1-а Оп. им. Дан. Апост. 149.

ЖЕРСТЯНЫЙ, *прикм. від «жерсть»*.

XVIII. Лѣйка жерстяна—1, овчин... 6 Арх. Вид. м.; екон. спр. (1755).

ЖЕРТВА, *рж.* (ц. сл. жрьтва). *Офіра*.

XV. Млсти бо хощю, а не жерьтвѣ Ип. 117 (1015).

XVI. Сыны и доч'ки своя ризали на ж'ръту Сп. прот. Лют. 49.—Млсти хощу а не жрътвы Єв. Пер. 16.

XVII. (Хс) самъ себе... во жертву Бу... привнесеся Єв. Реш. 2.—Принеси жертву твою гсвѣ ib. 16-б. —Господь... яко офѣру жертвы принялъ их в границахъ своихъ Лѣств. 21-б.

XVIII. (Самарянка) деколи давала по одно ягня на жертву за грѣхы свои Поуч. Няг. 63.

ЖЕРТВЕННИКЪ, *рм.* (ц. сл. жертьвьникъ). *Див.* **Жертовникъ**.

XVIII. Покривало на жертвенникъ Дѣло о реп. Ак. 20.

ЖЕРТВИЩЕ, *рн. Місце, де приносять жертви*.

XVII. Оригенъ... кинулъ кадило на жертвище Крон. Боб. 259.

ЖЕРТИ, *дс.* (ц. сл. жрѣти). 1. *Див.* **Жрати** 1.

XVII. (Люде) жерли... злото, срѣбро Крон. Боб. 238-б.

2. *Див.* **Жрати** 2.

XVII. Да тамся, стары, що тобѣ приступило? Напитокъ власне огон, а так жереш смѣло Др. Ол. Ч. Б. 150.

ЖЕРТКА, *рж.* 1. *Див.* **Жердка**.

XVII. Урѣзали тамъ гроно винограду едно и злѣжили его на жертку Рук. Хрон. 55.

2. *Дрючок вішати одежу*.

XVIII. Винники... тую женщину Вассу поясомъ изъ жертки зацепленную и на томъ поясѣ вѣсящую уже неживую увидѣли Млр. Посп. кр. 74(1747).—Солдатъ свою жену смертелно удавилъ и въ хатѣ на жерткѣ подвѣсилъ Арх. Вид. м.; дѣлю о мон. (1752).

ЖЕРТОВАТИ, *дс. Див.* **Жартовати**.

XVIII. Улѣтуйся, и змилуйся, перестань грѣшити... покутуй, не жертуй Укр.-Р. Арх. X, 291.

ЖЕРТОВНИКЪ, *рм. Місце, що на нім приноситься жертва богові; в християнських церквах—місце в вівтарі, де готується причастя*.

XVI. Требник, жертов'ник офѣров'ник. мѣсце, где офѣру заколют, испал Зиз. Лекс. 108.—На жертовнику две приставки сребреныхъ Гол. П. М. I, 7 (Оп. им. 1554).—У олтару: престолъ и жертовникъ Арх. ЮЗР. I, I, 183 (1583).—Моих дей власныхъ пенезей на жертовънику грошей двацять взято ib. I, VI, 65 (1579).

XVII. Од образа малярови од того, що на жертовънику стоит Арх. ЮЗР. I, XI, 477 (1665).—Іерей... кропит... олтар и жертовник Єв. Реш. 421-б.—Стая... потрасла жертовникомъ их (богов) Жит. Св. 269-б.

XVIII. Изъ лѣвого боку есть стюпней 4, тамъ жертовникъ Пелгр. Ип. Виш. 68.—Уконтактовался я... здѣлать... канастасъ, жертовникъ Арх. Отр. 56 (1764).—И засѣчет Їлію и Єноха оу церкви на жертовницех Пам. укр. м. IV, 291 (Свідз. Зб.).

Див. **Жартвеникъ, Жертвенникъ**.

ЖЕРТЪ, *рм. Див.* **Жартъ**.

XVIII. Не в жертахъ говорил, бо и слова непотрѣбного нѣгди не мовил Пам. укр. м. II, 62 (Рк. Др.).

ЖЕРЦОВЫЙ, *прикм. від «жрецъ»*.

XVI. На выроку (жерцовомъ, то есть) капланскомъ не переставалъ Берест. соб. 238.

ЖЕСТОКО, *прикм.* (рос.). 1. *Уперто, настирливо, невблаганно, сильно, жорстоко*.

XVIII. Поляки пакта Бѣлоцерковскіе... зкасовали... жестоко и тиранско зъ Малоросійскимъ народомъ начаша обходити Вел. Сказ. 107 (1652).—Оссинскій... нечаянно далъ такъ жестоко огня, ижъ... козаки... до утеку уда-

лися ib. IV, 19 (Пов. 1728).—Жестоко быдъ боленъ на рецедиву горячки Дн. Хан. 40 (1723).

ЖЕСТОКОВЫЙНЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). *Упертий, невблаганий.*

XVII. Жестоковыйный, запамѧталый, оупорный, твердого карку, желѣзнои шіи Бер. Лекс. 43.—Синон. сл.-р. 26.

ЖЕСТОКОВЫЙСТВО, *рн.* (ц. сл.). *Упертість, невблаганність.*

XVI. Здойми одно отче владыка жестоковыйство фараонское або єгипет'ское съ карку Отп. кл. Остр. И. П. 404.

ЖЕСТОКОСЕРДІЄ, *рн.* (ц. сл.). *Жорстокість, упертість.*

XVIII. За ихъ (Поляків) непогамованимъ упоромъ и жестокосердіємъ немоглисмося того удостоити Вел. Сказ. 140. *Див.* **Жестосердіє.**

ЖЕСТОКОСЕРДЫЙ, *прикм.* (ц. сл. жестокосерднъ). *Немилосердний, лютий.*

XVII. Закаменѣлого сердца—жестокосердій Синон. сл.-р. 26.

ЖЕСТОКЫЙ, *прикм.* (ц. сл.). 1. *Суворий, мужній.*

XV. Исакии же въсприя дерьзновение и въздержание жестоко Ип. 186 (1074).

XVI. Утру князю кровавыя єго раны на жестоцѣмъ єго тѣлѣ Сл. о п. Иг. 11.—Ваю храбрая сердца въ жестоцемъ харалузѣ скована а въ буєсти закалена ib. 26.

XVIII. Роздѣлъ VI... о розмовѣ з ними (поляками) Хмелницкого жестокой Вел. Сказ. 68.

2. *Великий, упертий.*

XVII. Закаменѣлый—жестокъ Синон. сл.-р. 26.

XVIII. Поляки воинство своє приводятъ на Украину, с которим Козаки... жестокія имѣли брани Вел. Сказ. 9.—Вѣтеръ надъ мѣру жестокій былъ Дн. Марк. II, 4.

ЖЕСТОСЕРДІЄ, *рн. Див.* **Жестокосердіє.**

XVII. Протож не мнимаючи жестосердію ихъ (отступників) и то єще имъ покажем О обр. 60.

ЖЕСТОСЕРДНЫЙ. *прикм.* (ц. сл. жестосръднъ). *Упертий.*

XVII. Иж што дня онюгдашного мѣл примовокъ отъ Жука Алексѣя и жестосердныхъ перехвалокъ отъ жони єго... припядъ з' нимъ прощени Прот. спр. пот. 102.

ЖЕСТОСТЬ, *рж.* (ц. сл.). *Суворість, неприємність (повітря).*

XVII. Реклъ Пророкъ мой Ісаїѧ ѡ ней: Будетъ въ сѣни от зноѧ и вокровѣ и въ сокровѣ от жестости дожда Рад. Ог. 533.

ЖЕСТЬ, *рж.* (рос.) *Бляха.*

XVIII. Церковъ... каменная вновь жестю покрита Арх. Отр. 4 (1766).—Стали горѣть на церквѣ... деревяніє жестю побитіє главы Літ. Мг. м. 79 (1775).

ЖЕСТЯНКА, *рж.* (рос.). *Бляшанка, бляшана пушка.*

XVIII. Панеи полковниковой лубенской дана жестянка табаку Дн. Хан. 98.

ЖЕСТЯНЫЙ, *прикм. від «жесть».*

XVIII. Сакви подорожніє зъ фляшками жестяними Літ. Вел. IV, 118 (Реєстръ. Пал. 1704).—Скринечка жестяная Арх. Люб. 24 (1764).—Волочокъ мѣдний одинъ, кварта жестяная полквартова и чвертка жестяние Арх. Вид. м.; оп. Лѣтк. дворца (1767).

ЖЕЧИ, *дс. Палити.*

XV. И начаста (Новгородци) городы єго жечи и села и всю землю єго воєвати Ип. 371 (1149).—На оутрѣя же снемше поиде (Даниилъ) во верхъ Опавы плѣнѧя и жгѧ ib. 824 (1254).—Головами въ полонъ ведуть и мѣста и села жьгуть Ак. ЗР. I, 71 (1456).—А такъ было безвѣстьно и безъ отказу, войны не пускати, и огнемъ не жечи ib.—А попелъ и смолу маютъ жечивъ своихъ пущахъ ib. 200 (1499).—Црь... повелѣл двѣма свечами горѧщими жечи (святого) Чет. 1498 р. к. 32-б.

XVII. Огнем ж'жи... и иншіи... муки вымышляй Жит. Св. 389.

XVIII. Женцѣ... жегомы теж от слнца бываютъ Клим. Вірші, 181.—Марковичъ... винявши съ ноженъ кордикъ и роспаливъ на огнѣ дважды литки тогожъ пасѣчника жеглъ Мат. для общ. б. 113 (1760).—Той ѡгень геєнски... будетъ всегда жещи, никогда же сожетъ Пам. укр. м. IV, 234 (Рк. Бач.).

Золото, серебро жженое, *чисте золото, чисте срібло.*

XV. Сѣдле ѡт злата жьжена Ип. 814 (1252).—И съсѧды слоужебные жьженог золота ib. 925 (1288).—А Львовчяне што имуть принести сами изъ Угоръ серебро жьженоє Ак. ЗР. I, 31—32 (1407).

ЖЕЧИСЯ, *дс. Палити самого себе.*

XVIII. Члвки и жени на ѡгни жжут ся немилостиве... тѣло их смажит ся немилостиве Пам. укр. м. IV, 147 (Рк. Яр).

ЖЖЕНЬЕ, *рн. Паління.*

XV. Селянѣ... отъ воженіа каменіа... и дерева на жженіа... будуть вольни Ак. ЗР. I, 75—76 (1457).

XVII. Паленѧ или жженѧ моцъ тымъ которыи муки заслужили О обр. 118.

ЖЖИРАТИ, *дс. Пожирати, поїдати.*

XVI. (Стережѣтесѧ ѡт оучителей) которыи ж'жираютъ домы в'довин'ныи Єв. Пер. 17.

ЖИВЕ, *присл. Див.* **Живо.**

XVII. Жиды... чтырохъ ани забити ани живе поймати... не могли Крон. Боб. 233-б.

ЖИВЕЛЪ, *рм. Див.* **Живіолъ.**

XVI. Выкрочыли... зъ знаковъ небесныхъ и земныхъ и живеловъ Антир. 651.

XVII. Здумѣло небо и барзо задрижало и всѣ живела зъ собою... порушило Копист. Пал. 759.—Тогда трубы Агглским дхновенемъ крикнуть нбса згинут и всѣ живелы роспалены роспопнуть Єв. Вил. 20-б.

ЖИВЕНЬЕ, *рн. Живлення, харчування.*

XVII. Пушка тая маетъ быти замкненна, а ключь завше у дозорцовъ шпиталнихъ, съ которое опалене и живене шпиталныхъ повинно быт Гол. П. М. I, 243 (Уст. Вил. Бр. 1620).

ЖИВЕЦЪ, *рм. Джерело (?).*

XVI. Подданымъ монастырскимъ черезъ живецъ тую речку Сырецъ безъ дозволеня твоего уходити и ни въ який кгрунтъ не кажу Арх. ЮЗР. I, VI, 29 (1539). *Див.* **Жывецъ.**

ЖИВИНА, *рж. Жива істота.*

XVIII. Люде, и инъшая живина, и марга, и усѣ духы нечистыи кликали, коли уздрѣли Іисуса, и молили ся Поуч. Няг. 151—152. *Див.* **Жывина.**

ЖИВИТИ *дс.* 1. *Годувати, харчувати.*

XVII. Иду з нею, (невѣстою)... жебрачи и живячи еи Єв. Реш. 230-б.—З потрав оных отцевских (Алексѣй) убогие живил Жив. Св. 35.—Іосифъ... живилъ ихъ (отца и братию)... а по всем свѣтѣ голод былъ великий Крон. Боб. 31.

XVIII. Єднакъ Небесный Отецъ всѣхъ тихъ живитъ Богогл. 92.

2. *Дарувати життя, не убивати.*

XVII. Оный поганецъ... всих посполу... казал... стинати, а не живити никого Жив. Св. 11-б.—Люд Іилский... не живили жаднои мущизны Крон. Боб. 62-б.—Турки не живили нѣкого, але усе стинали Літ. Сам. 144.

3. *Робити живим, оживляти.*

XVII. А зажъ и то в' Хрстѣ не ест' оучынокъ Бзскїй, воскрешати мертвыхъ и живити Гал. Кл. Раз. 51.—Оцъ воскрешае мртвыа и живитъ, тако и Снъ ихъ же хощетъ живитъ Гал. М. Пр. 38.—Кн. о Вѣрѣ, 33.—Гдь мертвит и живит Єв. Реш. 95-б.

4. *Підтримувати, годувати.*

XVI. Писмя убо убиаетъ, а духъ живитъ Лист И. П. 1025.

XVII. Живилъ мечъ Исава на земли, насъ живитъ Кртъ Хвъ Рад. Ог. 468. *Див.* **Жывити.**

ЖИВИТИСЯ, *дс. Годуватися, харчуватися.*

XV. Тымъ млыномъ можетъ се городъ живити хлѣбомъ Ак. ЮЗР. II, 110 (1480).

XVI. А теперъ и попъ межи вами толико перекупництвомъ живится Ак. ЮЗР. I, 144 (1561).

XVII. Дробными крамными речами и шинкомъ живитись имъ позволене Ак. ЮЗР. II, 13 (1601).—Понеже я сподѣвался долго жити, а тимъ (богацтвомъ)ся живити Діал. о см. 265.—(Петр) од своеи працы руками своими робячи жививъся Єв. Реш. 39.—(Семенова) на рознихъ мѣсцяхъ крадежу живилася и на свой пожитокъ оборочала Прот. Полт. С. I, 79-б (1689).—(Манною) на пущи, поки были, живилисѧ Літ. Рук. 33-б.

XVIII. Богатый дивится, як вбогий живится Клим. Прип. 202.—Коди олтару служи, з ѡлтара и живисѧ ib. 265.—Не завидѣл на чужое, своею ся працею живил Пам. укр. м. II, 62 (Рк. Др.).—Зъ монастира всѣ живлятся Пелгр. Ип. Виш. 54.

ЖИВИЦА, -ЦЯ, *рж. Деревна смола, каніфоль.*

XVII. Лотъ:... живица дорогаа, котораа называется стакти Бер. Лекс. 294.—Ресину едни выкладают живицу другїи Бал'сам або дрїаква Кн. Рож. 24.—(Пасхасий) казал...смолы живици и оливы на неи (Лукию) накидат Жит. Св. 506.—Донесѣте мужеви тому подарки медъ живицу Крон. Боб. 28-б.

XVIII. Живицѣ, воску... учиня пластеръ, прик'ладать до рани Мир. лом. лѣч. 2.

ЖИВІОЛЪ, *рм.* **ЖИВУЛЪ,** *рм.* (пол. zywioł) *Елемент, первісна матерія, що входить в склад фізичного тіла, первень.*

XVI. Тайна ест свята справа... котораа зоставает зъ слова Божого и живіола Катех. 48.

XVII. И въ твореню всю видимого мира, напервѣй закладаетъ (Бог) фундамента з чотырохъ елемен'тѡвъ ал'бо живулувъ тоестъ сътворивъ напервѣй, свѣтлое огнеп'ную воздухъ, воду, и землю Транкв. Зерц. 9.—Голод будетъ великїй, гды сѧ живіола всѣ переворочати будутъ Тр. пости. 58.—Живіола всѣ: тоест воздухово небесные и земные и водные... внѣвеч обертатисѧ будут Єв. Реш. 13.—Небо и земля и море и живіолы... свѣтом ся зовет Каз. № 32, к. 119.

XVIII. Небо ест уставлено з живіолъ Пам. укр. м. IV, 27 (Рк. Сок.). *Див.* **Живелъ, Жывелъ.**

ЖИВНОСТЬ, *рж.* 1. *Засоби живлення, їжа, харч.*

XVI. Великїй незврожай былъ збожью и яринамъ, ижъ ся тыхъ живностей ничего имъ не зродило Ак. ЮЗР. I, 129 (1551).—Ставы 2, млыны малые на нихъ: 2 по одному колу, пере-

сыхають лѣто, вымѣнковъ чедзо бывает з живность домовую Арх. ЮЗР. VII, I, 610 (1552).—Послалъ есми былъ служебника своего... для скупованья некоторыхъ речей и для живности Ж. Курб. I, 46 (1572).—Попровадил есми живност свою... то ест муки росхоцное и белое копод шест Арх. ЮЗР. VIII, III, 442 (1585).—Панъ Браславский... его милость владыку... у везеню, держал, никого до него также и живности не пустилъ, голодемъ морилъ ib. I, VI, 85—86 (1591).

XVII. Пища: *живность*, страва, покарм', кормла, потрава Бер. Лекс. 104.—Синон. сл.-р. 25.—Чивкъ... послал ему (Ісакію), живности два кошики Жит. Св. 379.—Пиове, любо-м то давала ключ робит Хведку, вѣдаючи, же муж мой не давалъ ми до рук на волю мою с комори живности, для того-м то так справила Ак. Полт. Гор. Ур. I, 10 (1664).—Мѵроз живчость тѣлу его (Ісуса) приготовляла Єв. Реш. 219.—Утроба берет живност от жолудка Кл. Рож. 101-б.—Котелню спалили з живностями Літ. Сам. 63.

XVIII. Живность ихъ (козаковъ) была ржаное тѣсто квашеное, зовемое самаха Літ. Гр. (рк.) 9.—Переежджающимъ... неоткуль подорожнихъ живностей давати Ол. Ст. Мир. II, 161 (1719).—Войска... выховане свое въ живности и одежи мѣли Літ. Вел. II, 230.—Выслали... живности сто бочокъ вина, сто бочокъ меду, триста бочокъ пива, сто барилокъ горѣлки Ал. Тиш. 57.—*Решту живности* (воламъ) *даси* имъ по *заходѣ* слонца Укр. Госп. Пор. 67.—Апстоловъ же пославъ до ближшегω мѣста дла купленна *живности* Науки парох. 14.

2. *Годування, харчування.*

XVI. Жизнь, живот, живность, выхован'е Зиз. Лекс. 99. — Samomu (Старості) ku zywnosti niedostawaiet Пам. КК. IV, від. II, 100 (1545).—При той же церкви.. поступили и надали есмо домокъ, у которомъ теперъ дети учивано, на шпиталь, у которомъ хорыхъ и уломныхъ людей уставичне ховати маемъ, даючи имъ одежу, живъность, напитокъ, постели Арх. ЮЗР. I, I, 237 (1588).—Я... макъ солоды... ку живности своей быдъ зготовалъ ib. 340 (1593).—Панъ Дрызинский... до двора своего побрати казалъ... живностей всяких... золотых на пятдесятъ ib. I, VI, 97—98 (1593).—Єсть при немъ (Болобанѣ) служалыхъ людей человека двадцатъ и стрельбы, живности тамъ полно отъ часу немалого зготовавъши ib. 131—132 (1597).—Панъ Андрий Билдажка... выѣхалъ на живность, готуючи на тую дорогу ib. I, XI, 20—21 (1599).

XVII. *Живностю* опатрую—питаю, ухлѣбляю Синон. сл.-р. 25.—(Мнихи) *роботою* рукъ своих *живности* шу*кають* Кн. о Вѣрѣ, 138.—Купцовъ кіевскихъ до 20 было, которыи живность до обозу провадили Літ. Льв. 243.—(Козаки) *гумна молотили* ѣздячи, *стада* займо*вали*, мяса до бочокъ солили, *живность* собѣ го*товали* ib. 258.—Обецалъ тое Стефан сполнити и живности дати войску кролевскому Літ. Полск. 7.—Пришли... з землѣ хананейской купити живности Крон. Боб. 27-б.

XVIII. Конѣ для живности въ поле вигнали Літ. Вел. IV, 50 (Пов. 1728).—Єжели... имъете его (Бога) за Отца своегω... чемужь излишне печетеса ω живность и ωдежду? Сѣмя Сл. Б. 299 (1772).—Людей своезолнихъ под' образомъ жолнѣровъ чинячихъ шкоду в бранню живности и в протчемъ каратъ Стат. 34.

3. *Урожайність, плідність.*

XVII. Изаакъ... реклъ ему (Исавови) в живности земной... будет блгословение твое Крон. Боб. 19-б.—Пріидуть седмь лѣтъ живности великой по всей египетской землѣ Рук. Хрон. 27.

XVIII. Кличу я... ко своей нивѣ полность и живность, полны колосы Угр. Заг. 62.

4. *Пожива, годування, годівля.*

XVI. Ты... давши имъ достатокъ зъ волости всякое живности на цѣлое лѣто... къ той роботѣ замку Кіевского до него выправилъ Ак. ЮЗР. I, 116 (1542).—Державцы нашы... себе четвертую часть ку живносты и пожытку маютъ обернути Арх. ЮЗР. VI, I, 12 (1542).—Маеть отець владика з доходовъ манастырскихъ на живность и на потребу мне калугору належачую давати ib. I, X, 56 (1582).—Староста... хлеба и жадное живности... до его милости въ замокъ не допустилъ ib. I, I, 324 (1592).

XVII. Рыбакъ ему *единъ троха живности* додавалъ Гал. М. Пр. 214.—(Владимиръ) приходячимъ всѣмъ убогимъ въ его княжій дворъ казалъ, не боронячи, живность вшелякую давати Крон. Соѳ. 28.

XVIII. Где и живности и аммунѣціи до обороны съ потребу додавати Єго Царское Величество роскажеть Літ. Вел. II, 111.—Въ Кримъ зъ торгами и зъ запасами и зо всякою живностію не ѣздили ib. III, 38.

Див. **Жизность, Жывность.**

ЖИВО, *присл. Живцем, живим, не вбиваючи, не забитим.*

XIV. Воєвод и его брату Роману и дѣтемо іхо или которы іхо живо остаить оу тыхо 4 тис чахо заставити имаемы ЮРГр. № 19 (1388).

XVII. (Козаци) до свѣта збили впистокъ людъ его (капитана), и ночи неоставили... А

самого живо взявши наперве̂ руки му изсєкли Літ. Льв. 251.—И сами якѡ каменіє живѡ жиздетесѧ въ храмъ Дховенъ Рад. Ог. 56.—Князя Пожарского живо поймано ib. 58.

XVIII. Самъ.... Солтанъ ледви утѣкъ живо Літ. Вел. III, 450.

Яко живо, *доки живемо або живуть.*

XVII. (Ошуканці) рыбы пущаючы до калюжъ болотных, где их пред тым яко живо невидано, и неподобна, абы ся мѣли ховат, во имя своего лжехриста руками своими хватали Крон. Пфлск. 387.

XVIII. Филипъ... не знавъ, ижъ сѧ єму снъ на столици народив' яко живо не з'наєтъ и до дому до црци ити не гадаєтъ Ал. Тиш. 28.—Иного мы царя яко живо не знаємъ ib. 37.—Може здаєтсѧ кому, же побожне и свѧтобливе жити, значитъ тоє: абы що день бывати въ церкви... несмѣѧтисѧ, неговорити нѣ сѧ кимъ. Но якѡ живо: не тоє то значитъ, побожне и свѧтобливе жити Сѣмя Сл. Б. 9(1772).—Але Іѡсифъ сѧ, того бар'зо гнушав и страху с ѧбжого боѧлъ, яко живо того оучинити не хотилъ Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

Див. **Живе, Живцемъ, Жыво.**

ЖИВОДАВЕЦЪ, *рм.* (ц. сл.) *Той хто дає життя.*

XV. Нѣс бо ти оумерети... вѣровавшоу во Хса всемоу мироу Живодавча Ип. 923 (1289).

XVII. И кгды вложили тотъ крстъ на которомъ был распѧт живодавецъ нашъ Хс, ожила мертваѧ дѣвица О обр. 61.

Див. **Живот(о)давецъ, Жыводавецъ.**

ЖИВОДАТЕЛНЫЙ, *прикм.* (ц. сл. живодательнъ). *Життєдатний, живодавчий.*

XVII. Шафария оуслугованя стыхъ животдателныхъ... Тѣла и... Крви Хсвы Пр. Жел. 3-б.

ЖИВОКОСТЪ, *рм. Бот.* Symphutum off. L. *Живокіст.*

XVIII. Воскъ живицю роспустивши на огню и присипавши до того... прошку живокосту... змѣшать на масть Млр. дом. лѣч. 12.

ЖИВОНОСНЫЙ, *прикм. Що приносить життя.*

XVI. (Кров) ѡт... живоносных ребръ животодавца истѣкаючи живот вѣчный дароуєтъ Пам. укр. м. V, 216 (Кл. Остр. 1599).

XVII. Скоштовалъ самъ (Христос) и тобѣ (Богородиці) на ѡнъ часъ, скоштовати далъ, живоносноє смерти Карп. Каз. 40.

ЖИВОСИЛЪ, *рм. Петля з зашморгом.*

XVII. Вхватилем его (Мирона), зненацка з вожок нарядивши живосил и тим живосилем за шию Кн. Мѣск. Полт. 15-б (1692).

ЖИВОТВОРИТИ, *дс.* (ц. сл.) *Надавати життя, оживляти.*

XV. Како ми Бъ дасть и сила живѡтворѧщаго креста Ип. 323 (1146).

XVII. (Христос) чловѣчеством яко правый члкъ оумираєть, а бжством оумръшеє тѣло живо творитъ, и въскрешает Транкв. Зерц. Гд. —И хлѣбъ тый животворѧчій которого поживаємо, єсть Баранокъ Бжій Кн. о Вѣрѣ, 306.

XVIII. Тамже недалеко єсть єзеро животворноє, вода живая... Набираютъ води тои животворнои на крила и придетятъ над кости тіє и стрясутъ ся над костьми тими, и в той час зараз тѣло поростетъ Пам. укр. м. IV, 144 (Рк. Яр.).

ЖИВОТДАВЕЦЪ, -ДАВЦА, *рм. Див.* **Живодавецъ.**

XVII. Удаймося ж... до того ж ха животдавца Єв. Реш. 76-б.—Творец... єдинъ єст... животъдавца гдь ib. 247.—Оупоминает' Хс животдавецъ Рад. Ог. 5.

ЖИВОТЕКУЧЫЙ, *прик. Що оживляє, подає життя.*

XVII. Дознаймо и обачмо якѡ єст добрый Пан', доброти и несмертелности невычерпаноє море: вода солодкаѧ и животекучаѧ Єв. Калл. 322.

ЖИВОТИНА, *рж. Худоба, товар.*

XIV. Тогды маютъ тую животину, или тии речи на поруку дати Ак. ЗР. I, 6 (1347).—Хто кому потравитъ жито животиною... заплатить ib. 16.

XV. Такая невѣста имѣетъ изостать при животинѣ и при вѣнѣ Ак. ЗР. I, 39 (1420).—А животины; семь воловъ, а десять коровъ ib. 137 (1494).

XVI. Тотъ домъ... съ челядью неволною, съ клячами и со всею животиною дали Ак. ЮЗР. I, 56 (1517).—Которую животину они пригонятъ зъ заграничья на продажу Ак. ЗР. II, 180 (1527).—Na żywotynu—na owcy, na telata y na swyni szopy z łozy robłat y kryiut Арх. ЮЗР. VII, I, 179 (1552).—Животины рогатой четверо Вл. Буд. 87 (1556).

XVII. Животина: Быдлѧ Бер. Лекс. 43.

XVIII. Ковчегъ преисполненъ єсть всякія животины Сковор. 77.—От животини, ижъ к Москвѣ идет, два шаги Вас. Зб. Мат. Лівоб. Укр. 67 (1727). *Див.* **Животына, Жывотина.**

ЖИВОТИННЫЙ, *прикм. Худоб'ячий.*

XVI. Абы конюшые брали съ конского и зъ животинного стада зъ мѣстского куницу Ак. ЗР. I, 362 (1505).

ЖИВОТНОСТЬ, *ржс. Див.* **Живность** 1.

XVIII. (Птиці) погризут от земли изданїи животности Пам. укр. м. IV, 69 (Рк. Уг.).

ЖИВОТНЫЙ, *прикм.* 1. *Живоносний.*

XV. Возмета ѿт древа животнагѡ и живета в вѣка Ип. 76 (986).

XVI. Сам (Бог) имъ даєтъ ясти ѿт древа животного, которое єсть посродку рая Отп. кл. Остр. И. П. 48 (стдр.).

XVII. Я мовитъ єстемъ хлѣбъ животный Копист. Пал. 390.—Хто будет науки и слова моєго держатися... будет мѣти себѣ свѣтъ пресвѣтлый и животный Єв. Реш. 74-б.—Крть Хвъ єсть то древѡ Животноє Рад. Ог. 476.—Дм. Рост. 34.

2. *Життьовий, що має в собі життя, живий.*

XVII. Животная моцъ живыѣ а не оттятыѣ... члонки оживляєтъ Пр. Жел. Єб. —Ослабѣлост срдца и дховъ животнихъ нашихъ, нехай будетъ пренесена ѿт насъ на серца и духи животные поганскіє Рад. Ог. 313.—Когда дша с' тѣломъ члвѣчимъ розлучаєтся, заразъ животъ, такъ же и справы животные оустаютъ Домецк. 57.

Животная вода, *жива, цілюща вода, що дає життя.*

XVII. Євангелистъ Иоанъ Духа Святого называєтъ водою животною Арх. ЮЗР. I, VIII, 157 (О обр.).—А зажъ и то в'Хѣ не єстъ оучынок Бзскій, напоити людей водою животною Гал. Кл. Раз. 50. *Див.* **Живая вода.**

Животная книга, *книга життя (в христ. мітології).*

XVII. В' нбѣ имя єгѡ (пана имркъ) написано, въ книзѣ животной Гал. Кл. Раз. 510.—Да потребятся ѿт книгъ животных', и со прведными ненапишут'ся ib. I, 82—82-б. —Имена справедливых в книги животныи вписованы бываютъ Єв. Вил. II, 129. *Див.* **Жывотная книга.**

Животноє древо, *дерево, що дає життя (в мітології).*

XVII. (Херувим) никого неприпускал до древа животного Гал. Кл. Раз. I, 120.—Древо животноє, древо жизни Рук. Хрон. 5.

3. *Що дуже довго живе, живучий.*

XVIII. Сего старушка... крайне животного... признаття... записано Кн. Мѣск. Полт. 112 (1715).

ЖИВОТОВЫЙ, *прикм. від «животъ».*

XVIII. О болѣзнех животовыхъ Клим. Вірші, 43.

ЖИВОТОДАВЕЦЪ, *рм.* (ц. сл.) *Див.* **Живодавецъ.**

XVI. (Кров) ѿт... живоносных ребръ животодавца истѣкаючи, живот вѣчный дароуєтъ Пам. укр. м. V, 216 (Кл. Остр. 1599).

XVII. Животодавецъ Бар. Письма, 133.

ЖИВОТОДАТЕЛНЫЙ, *прикм.* (ц. сл. животодательнъ). *Що дає життя.*

XVII. Животодателною Христа Бога нашего кровію... подписовалися Копист. Пал. 737.

ЖИВОТОЛЮБЕЦЪ, *рм.* (ц. сл.) *Той, що кохається в житті.*

XVII. Єзекія же, яко животолюбецъ, помысли въ собѣ продолжити живота своєго Рук. Хрон. 129.

ЖИВОТЧИНИТИ, *дс. Животворити, давати життя.*

XVII. Поклонен'є празнуємъ Честнагѡ й животъчинячего Крста Тр. постн. 472.

ЖИВОТЪ, *рм.* 1. *Життя.*

XIV. Кгды на улицы Петръ Яна гонилъ и ранилъ, тогды Петръ не боронилъ своєго живота Ак. ЗР. I, 7 (1347).—Пришедъ предъ наше обличьє... своєю доброю волью здоровъмъ животомъ ничимъ не принуженъ ЮРГр. № 33 (1400).

XV. И таке злѣ испроверже животъ свои Итларь со дружиною своєю Ип. 218 (1095).—Хто бы то хотѣлъ переказити зъ моєго роду при моємъ животѣ и я имъ неперепущу Ак. ЮЗР. I, 4 (1401).

XVI. На Немизѣ снопы стелютъ головами... на тоцѣ животъ кладутъ Сл. о п. Иг. 36.—Жизнь живот, живность, выхован'є Зиз. Лекс. 99.—Будуть то заслуговать єщо повольнѣйшими послугами... до надолжшихъ животовъ своихъ Ак. ЮЗР. I, 96 (1538).—Побожныхъ животовъ люде надали... на церкви Божіи въ панствахъ нашихъ не мало замковъ Ак. ЗР. IV, 16 (1589).—Самъ (Бог) имъ даєтъ зато вѣнецъ живота Отп. кл. Остр. И. П. 48 (стдр.).

XVII. Духъ: Дша, животъ Бер. Лекс. 37.—Жизнь: животъ... живонос', выхованье, помешканье ib. 44.—Очекиваю въскресеня оумерлыхъ и живота пришлого вѣку Кн. о Вѣрѣ, 167.—(Хс) Животъ, а мы живучыи Гал. Кл. Раз. 312.—Яко Петръ Скарга в' животахъ стыхъ свѣдчитъ Гал. М. Пр. 157.—Тобѣ ся здалы животы добрых пожитечны быт ку прикладу Жит. Св. 536-б.—И в том словѣ быв живот Єв. Реш. 40.—Таксиотъ... умерши знову до живота вернувъ ся ib. 436-б.

XVIII. Єму ѡныиж длъжники и фрасунки живот тяж'кій чинили Пам. укр. м. III, 79 (Перем. Пр.).—Старался о тоє аби і власного живота моєго моглъ мя лишити, и тимъ без-

печнѣй и спокойнѣй добрами моими пожитковати и въладѣти Вел. Сказ. 20.—Чаплинский, отнявши добра мои старался отняти... и животъ мой ib. 21—22.

Въ животѣ не стати, *померти.*

XV. Казимера короля Польского... въ животѣ не стало Ак. ЗР. I, 115 (1492).

Даровати животомъ, *залишити живим.*

XVII. Даровали животомъ Варавву Гал. Кл. Раз. I, 68. — Хс... всѣм... вѣчный животъ даровавъ Єв. Реш. 2.

До живота, *поки життя, до смерти.*

XIV. Ми то сдержати крѣпко и до своєго живота, а не измѣнити Ак. ЮЗР. II, 102 (1386).

XV. Буди стонѧ и трѧсыѧ до живота своєг Ип. 77 (986).—Ви єсте крсть цѣловали до живота своєго ib. 346. (1147).—Будет до живота своєго служачи єрѣємъ Чет. 1489 р. 15-б.

XVI. Єго милость матце єго милости далъ манастырь свой на имя Пересопницу, до єє живота Арх. ЮЗР. I, I, 3 (1526).—То єму даємъ до єго живота ib. 63 (1576).—А то вшистко обѣцуємо... владыцѣ Пинскому... владыцѣ Холмскому вцалѣ тримати до ихъ животовъ Ак. ЮЗР. I, 239 (1592).

XVII. Участности... свояки... не повѣнни мѣти до живота староє Юсинки (у млині) Прот. Полт. С. II, 260 (1694).—Дали єсмо пану Станиславу... тотъ врадъ... держати до єго живота Ак. ЮЗР. I, 72 (1597).

XVIII. Чинил бых справы добрыє и млосердные оучинъки и побожныє до своєго жывота Пам. укр. м. III, 123—124 (Рк. Тєсл.).

До живота привести, *повернути до життя, ожививити, воскресити.*

XVII. Что сына Сумантяныни до живота привело Рад. (Марк.).

Доконати живота, *померти.*

XVI. Тамъ же животовъ своихъ доконали Ак. ЗР. II, 190 (1528).—Собе вмыслила и позволяю зъ правого умыслу серца моєго мети собе за малжонъка єго милост князя Василя... с которым и живот мой хочу доконати Арх. ЮЗР. VIII, III, 80 (1564).—У которомъ везеньи якобы вже живота доконати мела Ж. Курб. I, 82 (1577).—Що дей вси предкове єго, ихъ милость, єпископи Луцкиє и Острозскиє,... Спокойнє хвалу Б жую отъправовали и жовстовъ своихъ доконали Арх. ЮЗР. I, I, 324 (1592).—Але повѣдают в' Рымѣ Петръ королу мченчкую поднял, живота доконал Рук. Муз. № 513. к. 11.

XVII. И такъ все спорѧдивши (Сагайдачний), живота доконалъ Тит. 47 (Сакович. Вірші, 1622).—Король... въ Кнышинѣ живота доконалъ Сб. лѣт. 75 (Кієв. лѣт.).—Дочка моя... живота своєго доконала Прот. Полт. С. II, 27 (1676).—Зωсима стый... живота в' томъ монастыри доконалъ Жит. Св. 171-б. (1678).

XVIII. Оу старости великои доконали живота своєго Пам. укр. м. II, 17 (Рк. Тухл.).—Плачучи сѧ грѣховъ своихъ щасливе живота поправуючи доконал ib. III, 78 (Перем. Пр.).

За живота, *за життя, поки живий.*

XIV. Коли хто зъ нашихъ землянъ дочку свою замужъ за живота выдастъ... єй вѣно запишетъ Ак. ЗР. I, 17 (1347).

XVI. Границу з давных часовъ, еще за живота небожчицы панеи подскарбиноє положоную Кн. Гродск. Луцк. 154 (1562).—Небожчик архимандрытъ тестаментомъ своимъ, за живота своєго, маєтность свою рухомую межи приятеля и слуги свои розшафовалъ Арх. ЮЗР. I, I, 21 (1570).—Єсли бы хто... за живота, альбо по животѣ своємъ на братство ихъ помѣненоє штокольвекъ навалъ Ак. ЮЗР. IV, 54 (1592).—Записоую сію книгу... за своєго живота за доброи памяти за своє ωтпущеніє грѣховъ Оп. Рум. м. 189 (пр ип. до Дуб. єв.).

XVII. Северусъ императоръ за живота казалъ собѣ трунну зробити Тит. 42 (В. Сак. 1622).—Зезнавци кгрунъту... купленого по семи лѣтах от часу продажи, за живота отцевского Акт. Starод. кн. 110.

XVIII. За живота своєго свѣщи во церквах стих зажигали Пам. укр. м. IV, 151 (Рк. Яр.).—(Хмельницький) за живота своєго не хотѣлъ быти подданимъ лядскимъ Вел. Сказ. 163.—(Христос) оучинилъ наветь по смерти, якъ за живота еще хотѣлъ и ωбѣщалъ Сѣмя Сл. Б. 160 (1772).

По животъ, *поки віку.*

XVIII. Я твою милость по свою смер'ть и по свой животъ не ωтпущу ωт себе Ал. Тиш. 28.

По животѣ, *після смерти.*

XIV. А по єго животѣ кого бъ избьреть ЮРГр. № 4 (1350). — А кто порушить їли при моємъ животѣ їли по моєм животѣ ib. № 17 (1386).

XV. Оже мѧ оумиришь съ братомъ, то по Всеволожи животѣ помогоу ти про Києвъ Ип. 316 (1144).—По моємъ животѣ Боже и Пречистая не дай имъ того учинити Ак. ЮЗР. I, 4 (1401).

XVI. Всякиє речи... такъ при животѣ, яко и по животѣ каждого родича, кревнымъ... въ забытє приходити мусели Арх. ЮЗР. I, I, 31 (1571).—Єсли бы хто... такъ за живота альбо по животѣ своємъ на братство ихъ по-

мѣненое штокольвекъ надалъ Ак. ЗР. IV, 54 (1592).

XVII. Что мнѣ по животѣ, коли пусто въ калитѣ Рад. Ог. 27.

Своимъ животомъ, *сам особисто.*

XV. Пан староста на тои рокъ своимъ животомъ выѣхалъ на тоу границю ЮРГр. № 36 (1401).

2. *Черево, живіт, лоно.*

XV. Зачнеши в животѣ своем Чет. 1489 р. к. 15-б.

XVI. Розыграл'сѧ младенецъ в' животѣ еи Єв. Пер. 27.—(Марія) имаючи ,в животѣ от дха стого ib. (рк.) 22-б.

XVII. Живот' *богат'ство*... *албо брухъ, албо жолудокъ* Бер. Лекс. 44.—А потом кладемъ руку на живот, исповѣдуючи зестіе его (Ха) на землю, и в' прчстѣмъ животѣ Бгоматере безсѣменное зачатіе его О обр. 69.—В' животѣ Прчстои Двы мешкалъ Хс Бгъ Гал. Кл. Раз. 135.—Мовилъ кроль же захорозалем на живот Крон. Боб. 84.

XVIII. Южъ я плачу и ламентую, хочъ еще жадной навалности немаю, животъ мой дренѣе и в очахъ моихъ мрие Сл. о збур. п. (В.) 147.—В женском животѣ ест двѣ жилѣ тонких Пам. укр. м. IV, 36 (Рк. Сок.).

3. *Майно, добро, маєтки, статки.*

XV. Тыхъ бы еси велѣлъ поотпускати, а животы и статкы велѣлъ бы еси поотдавать Ак. ЗР. I, 71 (1456).

XVI. Многихъ людей въ полонъ повели и животы ихъ забрали Ак. ЗР. II, 177 (1526).

XVII. Живот', *богат'ство, мешкан'є, албо брухъ, албо жолудокъ, так'же матицѧ и тых: скарбъ, грошѣ* Бер. Лекс. 44.

XVIII. Князь... Гагаринъ... за караулъ посаженъ и всѣ живоτи его на государя взяти Дн. Марк. I, 9. *Див.* **Жывотъ.**

ЖИВОТЫНА, *рж. Див.* **Жывотина.**

XVI. Żiwotynu z dwora Korolewskoho Krasnoho wyhoniaiut do nich Пам. КК. отд. II, 163 (1545).

ЖИВУТЪ, *рм. Див.* **Животъ** 2.

XVII. Федор Останенко задавши раз смертелний колом в живут (Андреѣю Семененку)... утѣк Ак. Полт. Гор. Ур. I, 59 (1665).

ЖИВУЩИЙ, *прикм. Цілющий.*

XVIII. ѡт того живущого ѡзера пошолъ Алеξанъдеръ на дальшие стороны сѣверные Ал. Тиш. 183.

ЖИВЦЕМЪ, *присл. Живого, живих.*

XVII. Козаки капитана Нѣмецкого живцем поймали Літ. Льв. 240.—(Царь хананейський Арад) кгды раз мѣлъ битву з' людѡмъ Ізлскимъ... з' полѧ ихъ згапѧлъ... и живцемъ бралъ Рад. Він. 1553.—Стережися... абы тя... Римляне... живцем не поймали Крон. Боб. 233.—Ясиру сотъ на три живцемъ пригнали до Батурина Літ. Сам. 184.

XVIII. Людей... въ пень рубали не беручи живцемъ Літ. Вел. III, 368.—Вислать... гусаковъ скилко, опатривши, а не живцемъ Дн. Марк. III, 248.—Ненавидятъ (мене люди) гонятъ, бьютъ, живцемъ пожираютъ, якъ ястребы на бѣдную птицку нападаютъ Пер. Мат. I, I, 313.—Укр.-Р. Арх. IX, 236.—Єжели вы мнѣ его не приведете живцемъ, то васъ всѣхъ кажу мечемъ плѣніти Пелгр. Ин. Виш. 11.

ЖИВЪ, ЖИВЫЙ, *прикм.* 1. *Що має в собі життя, не мертвий.*

XIV. Єгда придетъ праведный судий хотѧ судити живымъ и мртвъімъ ЮРГр. № 4 (1350).

XV. Аще живъ буду то с ними, аще ли погибну с дружиною Ип. 142 (1043).—Не бѣ бо на Володимѣрѣ не осталъ живый ib. 788 (1240).—Минѣ малеваный въ покою нехай будетъ (себѣ портретъ), а тебѣ дщерь моя Єлено живый великій князь Литовскій доживотнымъ приятелемъ есть Ак. ЮЗР. II, 112 (1494).

XVI. Аллилуя—фала живому Богу Лекс. 2.

XVII. Апслъ Іѡанъ казалъ собѣ гробъ выкопати, и в' томъ гробѣ живый положилъсѧ Гал. Кл. Раз. 460.—Разбойники... ободравши покинули... ледва що живого (члка) Єв. Реш. 1.—Мы... пыталисмо, если бы хто живый человѣкъ и старожитныи о тых кгрунтахъ не был свѣдомий Арх. Люб. 235 (1671).—Такъ усе, що живо, поднялося въ козацтво Літ. Сам. 20 (1649).—Олга... послов оных казала живых в ров повкидати Жит. Св. 519.

XVIII. Жывий живое гадаєтъ Клим. Прип. 213.—Зnову сут люде подле воды, которые зовут ся Чамастыи, а тые люде живы ѡт яблокъ пахнучих Пам. укр. м. IV, 31 (Рк. Сок.).—Наши царского величества воеводи... их побили... и живих многих въ язицех поймали Вел. Сказ. 213.—Єдиби кто беременную невѣсту без пригоди збилъ конемъ подтрутилъ и забилъ и... з неи живой дитя родилосъ неживое за то у вязеню четверть года сидѣл би сурово Стат. 66-б. *Див.* **Жывый.**

Живая душа. *Див.* **Душа.**

XVII. (Пані) выслала всихъ з двора, живее души не зоставивши Арх. ЮЗР. VIII, III, 504 (1604).

До живого мяса, *до обнаженого нерва.*

XVIII. Треба вибрати рѣчъ коло ухналя, ажъ до живого мяса Укр. Госп. Пор. 64.

Яко живъ, *зроду, ніколи.*

XVIII. Лазнѣ яко живъ не оуживал Пам. укр. м. III, 186 (Перем. Пр.).

2. *Що справляє живе враження.*

XVI. Своя вѣщіа пръсты (Боянъ) на живая струны въскладаше Сл. о п. Иг. 4.

3. *Справжній, дійсний.*

XVIII. Поля, що на килко сотъ копъ сказуютъ нажинать, то хтось у смѣхъ говоритъ!—живая неправда Арх. Мот. 20 (1711).

4. **Живая вода**. а). *Цілюща вода, казкова вода, що дає життя.*

XVII. Жебысмо... удостоилися напою... од жродла воды живои Єв. Реш. 6-б.—Аби нас... рачил... хс... воды живои получить ib. 15.

XVIII. Тамже недалеко єстъ єзеро животворное, вода живая Пам. укр. м. IV, 144 (Рк. Яр.).

б). *Кринична вода.*

XVII. Бгъ... єму (єпскопу)... из земли дал... воду... ижъ крипица се живои воды указала Жив. Св. 173.

XVIII. Въ ныхъ вода зъ дожду, а живои води нематъ Пелгр. Ип. Виш. 95.

5. **Живый огонь**, *жар.*

XV. Бѧше бо (Кончак) обрѣлъ моужа таковоrо бесоурменина иже стрѣлѧше живымъ огньмь Ип. 634 (1184).

6. **Живоє срѣбро**, *металь* Argentum vivum *Меркурій ртуть, живе срібло.*

XVII. Матка моя... юж през час немалий смертелне хоруєтъ през отруєне през чари бѣсовскиє: под часъ веселний в дому Нѣшинцевом дано в пивѣ срѣбра живого Ак. Полт. Гор. Ур. I, 146 (1669).

XVIII. (Золотарю) купилисмо 6 лотовъ живого срѣбра Дн. Марк. I, 154.—Куда забавенъ скакунъ! Какъ живоє сребро, всѣми составами маєтъ Сковор. 234.—Взявши жолчи... живого срѣбла... разстерши змѣшат и щилини натирать Млр. дом. лѣч. 10.

ЖИДИЩЕ, *рм. Згруб. від «жидъ».*

XVII. Лѣпшое пошанованне ляда жидищевѣ спрюсному било, анѣжели найлѣпшому християниновѣ русиновѣ Літ. Сам. 11.

ЖИДОВА; *рж. Збірне від «жидъ».*

XIV. Умыслили єсмо съ паны радами нашими и дали права и вольности всей жидовѣ Ак. ЗР. I, 23 (1388).—Привилей кроля... даный всей жидовѣ ib. 26.

XV. Продали єсьмо мыто Нашее Новгородское жидовѣ Троцкой Лит. евр. I, 36 (1484).

XVI. Земли жидова деръжали Арх. ЮЗР. VIII, IV, 300 (1513).—Били намъ чоломъ жидова наша Ак. ЗР. II, 112 (1514).—Въ тотъ же часъ многіє жидова... до насъ пріѣхали Ак. ЮЗР. I, 107 (1540).—Я, за прозбою тои жидовы, тоє ихъ оповедан'є казаломъ до книгъ записати Кн. Гродск. Луцк. 455 (1571).

ЖИДОВИНЪ, *рм.* 1. *Див.* **Жидъ.**

XIV. Будетъ ли христіянинъ, а любо жидовинъ молчалъ 3 лѣта и 3 мѣсецы, тогды єму молчаньє творимъ на вѣкы вѣчныи Ак. ЗР. I, 17 (1347).

XV. Сталъ пред нимъ нѣхто жидовинъ Чет. 1489 р. к 14.

XVI. Якъ же ты жидовином боудоучи ѡт мене жены самаритѧньки просишь пити Єв. Пер. 19—20.

XVII. Жидовинъ в' правдѣ Філѡнъ повѣдаєтъ, сто лѣтъ Адам' в' Раи мешкалъ Тр. постн. 147.—Ха... єдинъ жидовинъ... запытавъ Єв. Реш. 11-б.—Доводит... гдь... в писмѣ своєм барзо бѣглому жидовиновѣ ib. 124-б.—Привелъ єси на свою а мою ганбу того жидовина Крон. Боб. 26.

2. *Лайливе слово.*

XV. О єретиче... помнишь ли жидовине, вь которыхъ порътѣхъ пришелъ бѧшеть Ип. 590 (1175). *Див.* **Жыдовинъ.**

ЖИДОВКА, *рж. Єврейка. Згодом ця назва набрала образливого значення.*

XIV. Єстли бы хрестьянинъ нѣкоторой жидовцѣ рукою кгвалтовною мѣлъ што вчинити... маєть быти каранъ Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XVII. Муж оной жидовки был старостою Жит. Св. 95-б.

XVIII. Жидовки ланцужковъ и клейнотовъ, а жиды сребра на шабляхъ не носили бъ Стат. 73. *Див.* **Жыдовка.**

ЖИДОВСКЫЙ, *прикм. від «жидъ».*

XIV. Судья жидовскій, которая ся дѣеть межи жиды пригода, къ суду не маєть передъ себе приводити Ак. ЗР. I, 25 (1388).

XV. 10 мсць топиша дѣти жидовьскы Ип. 82 (986).—Поскочи къ жидовьскымъ воротомъ ib. 326 (1146).—Гсь бъ мои покорилъ мѧ во всем родоу жидовъском Чет. 1489 р. к. 14-б.

XVI. Почали єго поз'доровлѧти и мовити радоуисѧ црю жидов'скыи Єв. Пер. 18.—(Владыка) потомъ шолъ до церкви заложеня светого Николы, на жидовской улицы Арх. ЮЗР. I, I, 266 (1595).—Побожный крол жидовский Катех. 45.

XVII. Жидовски: По жидовску Бер. Лекс. 44.—Не єстесь ты (Виѳлеме) з межи мѣстъ жидѡвских подлѣйшій Бер. Вірші, 76.—Про-

клятый народ жидовский Єв. Реш. 27-б.—Козацтво... двори жидовскіє пустошили Літ. Сам. 12—13.

XVIII. Изъ него же (Єгипта) изведе пророкъ Божій Моисей людъ Израильскій, си єсть Жидовскій Гр. Барск. I, 413.

Див. **Жыдовскый, Жыдовый.**

ЖИДОВСТВО, *рн.* 1. *Збірне від «жидъ».*

XVII. Неволно было... з иншого поколѣня в жидовствѣ поймовати собѣ жонъ Єв. Реш. 197-б.—Завистное жидовство овые саддукеи и и фарисеи опали Господа нашего зъ хитрыми своими квѣстіами Дм. Рост. 4.—Александер... потом можным был в жидовствѣ Крон. Боб. 140-б.

2. *Юдейська віра.*

XVII. Днесь ѡт Жидовства къ Вѣрѣ хрістіянстѣй прихожду Тр. П. М. 109.

ЖИДОВЧА, *рн. Дитина єврейська.*

XVII. Кролевна познавши, же жидовча єст. рекла: жал дитины сей мнѣ Крон. Боб. 39.

ЖИДОВЩИНА, *рж. Місце, де жили єврей.*

XVI. Господарь далъ имъ жидовщину тоє селищко Ак. ЗР. II, 121 (1517).

ЖИДОКЪ, *рм. Здрібн. від «жидъ».*

XVII. Дозналъ того (чуда) єденъ жидокъ в' Константинополю Гал. Кл. Раз. 321.—Єдинъ жидокъ хлопя... пришов до церквѣ Єв. Реш. 313. *Див.* **Жыдокъ.**

ЖИДЪ, *рм. Єврей. Згодом ця назва набрала й має тепер в укр. мові образливе значення.*

XIV. Штобы ни одинъ жидъ у нашей земли нашему христіянину пѣнезей не давалъ на записы Ак. ЗР. I, 20 (1347).—Жаденъ жидъ не маєтъ присягати ib. 24 (1388).

XV. Придоша къ мнѣ Жидове Ип. 74 (986).—И врати лице свое (Алек. Македонскіи) ѣзыти въ Єрслмъ побидити жиды ib. 263 (1110).—А при первомъ соудѣ былъ пан Васко Тѧптюковичъ пан Дробышъ, пан Михалко жидъ ЮРГр № 36 (1401).—И ты къ намъ всказалъ, штожъ еси обыскалъ землю пашенку пустую жидовскую, на рѣцѣ на Борыцовцѣ, што держалъ жидъ Огроновичъ Ак. ЗР. I, 174 (1497).

XVI. Отец мой взял в того жида задатку семдесят золотых Arch. Sang. VI, 108 (1551).—Таковоє вѣры ни межи жиды єсми не нашелъ Єв. Пер. 39.—Далъ намъ того справу Менделъ Изаковичъ, жидъ, мытникъ нашъ великого князьства Литовского Гр. кн. лит. 89 (1560).

XVII. Въ сіє лѣто Жидовъ зъ Кракова на Казимеръ всѣхъ выгнали Літ. Густ. 360.—Былъ єдинъ жидъ чорнокнижникъ Гал. М. Пр. (пр.) 1-б.—Жид зовемий Изакъ з Гадячов пришедши Прот. Полт. С. II, 257-б (1694).—(Іван Попович) узялся за полковництво и жидовъ казалъ усѣхъ вибити Літ. Сам. 78.

XVIII. Простѣ и жебраки, жыды и цигане Літ. Гукл. 78.—Четирехъ вѣръ люде тамо (въ Солуни) живущіє обрѣтаются: Греки, Французе, Турки и Жиди. Въ Солунѣ народа много, жидовъ же паче всѣхъ множество Гр. Барск. I, 260.—Жиды вѣдали, же часъ оуже приближивсѧ пришествіѧ Мессіи Науки парох. 179.—Мене... жидъ з бѣди за рѣдного батька почитає Кл. Коз. Зап. 461. *Див.* **Жыдъ.**

ЖИЗНОСТЬ, *рж.* (пол. żyzność). *Плідність, урожайність, гойність, багатство (про плоди землі).*

XVII. Лечь над мѣру гды берегъ вода превышаєтъ, южъ в' томъ року жизности землѧ не пущаєтъ Тит. 295 (Εὐχαριστήριον, 1632).—Земля... з рожаем и жизностю и будованєм Каз. № 32. к. 192-б.—З' Ніла Рѣки вшелѧкую жиз'ност пріймуют Єгv̈птѧне Рад. Ог. (Пр. 8. — Не земнаѧ, леч нбсна изѡбилует жизност' ib. 100.

XVIII. Жизность албо зародность добраѧ земского, не приноситъ людемъ щаслившого житіѧ Науки парох. 191.

Див. **Живность.**

ЖИЗНЫЙ, *прикм.* (пол. żyzny). *Урожайний, плідний, багатий, гойний.*

XVII. Фараоново обявенье о жизныхъ и голодныхъ лѣтахъ презъ два рази семь коровъ... правдою суть и стали ся Копист. Пал. 869.—Сѣмъ коровъ тлустых' и сѣмъ колосовъ полныхъ, значатъ сѣмъ лѣт' оурожайныхъ и жизныхъ Гал. Кл. Раз. 424.—Жебы землѧ была жизнаѧ Гал. М. Пр. 116-б.—Жизною оучинилисте Дву Мрію Рад. Ог. 618.—Припомнѣте себѣ садовничихъ, что чинѧтъ, хот чи якую жизную рощку прищепити до древа неплодного ib. 814.

XVIII. Шведъ... потягъ ку Ярославу въ край жизнѣйший Вел. Сказ. 134.—Коли тыи цесѣи дны настают мокро, мокросты и мору обавлятися потреба, а если погодно, рокъ жизный будетъ Пр. Госп. 8.—Pomoži żyzny bože toho, neznaty hrychu niyakoho Пер. Укр. Лир. 5.—Скроплѧймо часто правдивого жалю, и скрухи щирои за грѣхи пополненіи слезами, абысмо такъ були певными жизного вѣчного найѡбфѣтшого ѡтриманѡ пожитку Науки парох. 87.—Богатому человѣкови жизный нива зародила пожитокъ ib. 101.

ЖИЗНЬ, *рж.* (ц. сл.). *Життя.*

XV. Брата моя! се єста землю мою повоє-

вали, и стада моя и брата моего заяли, жита пожьгли, и всю жизнь погоубила еста Ип. 332 (1146).—Вы есте по мнѣ из Руски земли вышли, своихъ селъ и своихъ жизнии лишивсѧ ib. 409 (1150).—А я оуже погинулъ и дшею и жизнью ib. 537 (1169).—Идѧхоу днь и во днь (у Холм) и оуноты и мастерѣ всѧции бѣжахоу ис Татаръ... и бѣ жизнь, и наполниша дворы, окрстъ крад поле села ib. 843 (1259).

XVI. Погибашеть жизнь Даждь-Божа внука Сл. о п. Иг. 17.

XVII. Мы же... хоцемо вылежати црство нбсное и ѡцую бл҃женую жізнь Транкв. Зерц. 83.—Ха Ба... просим... вѣчную жизнь получити Єв. Реш. 3.

XVIII. Єжели в жизни сей тяжчайшое що єсть сердцу людскому, яко тое, кгды без найменшой вини, бываютъ в кого отемлеми власніе добра и имѣнія Вел. Сказ. 21.

ЖИЛА, *рж.* 1. *Вена, артерія; сухожилля.*

XIII. Жилы можденьныя Горск. и Н. 302.

XVII. Мужъ... доткнулсѧ жилы бедры его (Іякова) и на тых мѣстѣ усхла Крон. Боб. 22.—Дам на тыи кости жилы и урощу мясо ib. 137-б.

XVIII. Мои оусѣ жили починаютъ дрижати Сл. о збур. п. 148.—У чоловѣцѣ жилы кровю наполнены и моцуютъ члвка Ал. Тип. 89.—Конь доброй... жилу маєтъ у заднѣх ногах тонкую Млр. дом. лѣч. 18.—Ядовитіи пострѣли бесурманскіи... ядъ.... во всѣ состави и жили мои розливши... ко гробу устрояютъ мнѣ дорогу Літ. Вел. I, прил. 48 (1622).—Кровъ пускалемъ зъ головной жили правой руки Дн. Марк. I, 160. —(Врачь) омацуя жили мои ручніе рано и вечеръ, обѣщася мя сотворити здорова Гр. Барск. I, 92.

2. *Бич, зроблений з жил.*

XVII. Зпочатку кождого (брата)... жилами воловими бито Жит. Св. 579-б.

XVIII. О твердий Адаманте, жили и бичми вдарайте Укр.-Р. Арх. X, 292.

3. *Джерело води, що тече під землею.*

XVIII. Єсть жила, албо нора отъ рѣкѣ Ефрата... яже есть сладка и легка къ питію Гр. Барск. II, 122.—Окресть тоя гори... обрѣтаются жиль води сладкой шестьдесять ib. 177. *Див.* **Жыла.**

ЖИЛЕЦЪ, *рм.* *Мешканець.*

XVII. Я Яцко Каракаптан, козак а бигший пред тим жилец Чигиринский Ак. Полт. Гор. Ур. II, 25 (1667).

XVIII. Пришли на ночлѣгъ... подъ деревенку невеликую отъ Тарковъ въ 5 верстахъ отстоящую, въ которихъ никого зъ жилцевъ тамошнихъ не было Дн. Марк. I, 322.—О невзятіи его (Стефана Савицкого) яко жилца и осѣлого въ великани Дн. Хан. 7.—Іванъ Костюченко козакъ и жилецъ з дѣда и отца села Лехновецъ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 20 (1735). *Див.* **Житель.**

ЖИЛИЩЕ, *рн.* *Місце, де живуть, мешкають, житло.*

XVII. Маєте подъ ихъ бесурманскіе жилища ити Ак. ЗР. V, 220 (1688).—Комужъ (душа) еси служила, тотъ ти и заплатитъ, тотъ тя въ свое жилишче запровадитъ Суд Бож. 297.

XVIII. Люде жилчіи... пошли на свои жилища Літ. Вел. III, 256.—(Хмельницький) набивалъ нужних себѣ вещей... ходячи... за промисломъ военнимъ под жилища бесурманскіе Вел. Сказ. 7. *Див.* **Жило, Жылище.**

ЖИЛКА, *рж.* 1. *Здрібн. від «жила».*

XVII. Маленкіи жилки албо Артиріи Бер. Лекс. 44.

XVIII. Жилки молочніе или лимфатичніе всю свою матерію получаютъ отъ матеріи молочной Дн. Марк. II, 252.

2. *Довга вузенька смужка у каменях, дереві тощо.*

XVII. Ґагатокъ ест камен жилками розныхъ фарбъ роздѣленый Бер. Лекс. 244. *Див.* **Жылка.**

ЖИЛНЫЙ, *прикм.* *від «жила».*

XVIII. Кровъ жилную головную зъ правой руки пускалемъ Дн. Марк. II, 40.—Зъ ноги пустить кровъ до полфунта... жилную ib. 288.

ЖИЛО, *рн.* *Див.* **Жилище.**

XVII. Жило—жилище Синон. сл.-р. 25.

ЖИЛОВАНЬЕ, *рн.* *Великі бервена, що скріпляють лоді, на яких стоїть наплавний млин (лодяк).*

XVIII. Дощокъ колотих... по полдесята сажня—2 жилованья по 8 саж.—2 Арх. Вид. м.: оп. Лѣтк. дворца (1767).

ЖИЛОВАТЫЙ, *прикм.* *Житловий.*

XVII. Жиловатый—жилищный Синон. сл.-р. 25.

ЖИЛЧИЙ, ЖИЛШИЙ, *прикм.* *Див.* **Жытный** 2.

XVIII. При немъ обрѣтаются яко военніе такъ и жилшіе, яковихъ въ мѣстечку Хрaстовѣ на три тисячи хатъ поселилося Літ. Вел. III, 127.—Войсковихъ полку своего людей онъ Палѣй роспустилъ... также и люде жилчіи... пошли на свои жилища ib. 256.

ЖИЛЬЕ, *рн.* 1. *Оселя, господа, дім.*

XVIII. Буднаки село не барзо великое... въ якомъ жилля будетъ на 100 Дн. Марк. II, 52.—Өедоръ... и жена его прачка одошли на прежное свое жиле Вид. Ник. м. 7-б.

(1734).—По уходѣ ихъ (підданих селян) съ ихъ жилля требують... всякихъ повинностей за ихъ Млр. Посп. Кр. 78 (1738).—(Огронович) При городѣ Циратинѣ въ близости къ нашимъ жиллямъ далъ всякому... землѣ Сб. Мат. Лѣвоб. Укр. 260 (1756).—Въ Лѣткахъ имѣется неподалече дворца между жиллями ставокъ Арх. Вид. м.; інстр. (1767).

2. *Поверх.*

XVIII. Доми велце порядніє, висотою у три жилля Пелгр. Ип. Виш. 33.

ЖИЛЯНЫЙ, *прикм. від «жила», з жил.*

XVII. Мене сема поворозами жиляными звязано Рук. Хрон. 70.

ЖИНКА, *рж. Див.* **Жонка.**

XVIII. Оженився мужичокъ, да взявъ жинку любку Пер. Мат. I, I. 291.

ЖИРАТОКЪ, *рм. Див.* **Жаратокъ.**

XVIII. Стрѣли потужного виѡстреніи со жираткомъ пустынничим и оуловлѧючи яко левъ во огороженю своємъ Пам. укр. м. IV, 203 (Рк. Осл.).—Справедливыи в' стости, а грѣшныи в' жиратку іb. 207 (Рк. Осл.).

ЖИРНЫЙ, *прикм. Гойний, щедрий.*

XVI. Въстала обида въ силахъ Дажьбожа внука... убуди жирня времена Сл. о п. Иг. 19.—Печаль жирна тече средь земли рускый іb. 20—21.

ЖИРОВАНЬЕ, *рн.* (ц. сл.). *Пасіння.*

XVIII. Ат жированѧ оу силскумъ хотарѣ буде кмѣть четири чехи менше платити, якъ чужый члвкъ Урб. 49.

ЖИРОВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Годуватися буяти.*

XI. Ѣко звѣріє въ лузѣ жироують Из. Ак. X, V, 462 (Євг. Псалт.).

XVII. Тот в'вержет' имъ жребіѧ и рука єгѡ раздѣлитъ жировати въ вѣчноє времѧ Рад. Ог. 292.

XVIII. Зависть и лесть гнѣвъ жироуєть въ васъ Пам. укр. м. IV, 249 (Свар. Ізм.).

ЖИРОВНЫЙ, *прикм. Багатий на жир.*

XVII. Паствиный: жировный Бер. Лекс. 102.—Жировный—паственный Синон. сл.-р. 25.

ЖИРОВЫЙ, *прикм. Жировий (про масть у картах).*

XVIII. Сей образы жировыхъ чтетъ тузовъ Сковор. 267. *Див.* **Жыровый.**

ЖИРЪ, *рм.* 1. *Жолудь.*

XVII. Жолудь, жиръ Бер. Лекс. 43.

XVIII. Хыба бы сѧ жиръ оу силскуй хащи не вродилъ, тогды мусить Панъ перше кметюмъ хащу слободити Урб. 49.—Жолудь албо жиръ изминь панумъ сѧ приходить з' страсти іb. 68.

2. *Багатство.*

XV. Ту Греци и Морава поютъ славу Святъславлю каютъ князя Игоря иже погрузи жиръ во днѣ Каялы Сл. о п. Иг. 22.

3. *Сало, товщ.*

XVIII. Перепеличимъ жиромъ око шмаровать Млр. дом. лѣч. 19.—Свѣтять (татари) жиромъ зъ тулієніовъ, собакъ морскихъ Дн. Хан. 27 (1722).

ЖИТЕЛКА, *рж. Мешканка.*

XVII. Тестаментъ Олени Іванихи жителки Рибчанскоє Кн. Мѣск. Полт. 34 (1693).—Заносил жалосную свою скаргу... на Федору Василеву, тамошную-жъ жителку Бакланскую Акт. Старод. кн. 14.

XVIII. Марія Рафаилова Давидовичева жителка Седневская Ак. Полуб. 41 (1714).—Жителка голѣнская Варка Лаврѣниха Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 232 (1755).

ЖИТЕЛСТВО, *рн. Життя, мешкання, пробування, побут.*

XVI. Мовилъ намъ... митрополитъ кієвскій... и вси старцы... ижъ имъ для докуки мірскоє обчого манастыра жительства не мощно держати Ак. ЮЗР. I, 40 (1509).

XVII. Гражданство, жителство, мѣстскоє житло Бер. Лекс. 31.

ЖИТЕЛСТВОВАТИ, *дс.* (ц. сл.). *Жити, мешкати, пробувати.*

XVII. Жителствую: мешкаю, живу, обираюсѧ в чомъ Бер. Лекс. 44.

XVIII. Всяка власт в' Бжїих руках жителствуєтъ Клим. Вірші, 165.—Нпѣ в' нбсном Ієрслимѣ съ Хрстомъ Гсдемъ нашим жителствуєтъ Пам. укр. м. III, 211 (Перем. Пр.).—О Козакахъ... нижше пороговъ Днѣпровых жителствовати наченшихъ Вел. Сказ. 10. *Див.* **Жытелствовати.**

ЖИТЕЛЬ, *рм. Той, що живе або мешкає денебудь, мешканець.*

XV. Възоренъ бываєть въ вратѣхъ мужь єя (доброї жінки)... внегда аще сѧдеть на сонъмищи съ старци и съ жители землѧ Ип. 68 (980).

XVII Данило Микитинъ, жителъ Дохновскій Прот. спр. пот. 25.

XVIII. Ігнатъ Омелченко жителъ трипол-скій Рум. Куп. 105 (1703).—Я Левко... жител Кролевецкий Кн. Цеху Кр. 26 (1710).—Дабы оны (управляющіє Г. В. К.) Роману Яновичу жителевѣ Глуховскому предложили, чтобъ онъ за денги тіє... пожитковъ не арестовалъ Журн. Дан. Апост. 42. *Див.* **Жилецъ.**

ЖИТИ, *дс.* 1. *Існувати, бути живим.*

XV. Деревлѧни жив ѧху звѣрьскымъ образомъ Ип. 10.—Житъ же всѣхъ лѣтъ Ярославъ 70 и 6 іb. 151 (1054).—Колико то гробовъ, а все тыи жили на семь свѣтѣ ЮРГр. № 83 (1446).

XVII. Все што сѧ колвекъ за оумерлыхъ ѡтправуєтъ, пожитокъ приноситъ, а̑ набарзѣй тымъ, которыи и малѡ што з' добрыхъ оучинкѡв справили, ґды сѧ в' личбѣ живучихъ знайдѡвалы Тр. постн. 39.—Мусить в землю отходити кождий на свтѣ жиючий Єв. Реш. 448-б.—Каинанъ живъ лѣтъ 170 Крон. Боб. 6-б.

XVIII. (Ирод) увесь в болѣзнехъ смертных, и жити не може Дм. Тупт. 139.—Живы здоровъ да богатый Клим. Прип. 268.—Мы хрїстїане на томъ жїючи свѣтѣ, мусимо конечне въ компанѣи чили въ товариствѣ жити Науки Парох. 5.

— въ прїязни, *приятелювати.*

XVI. Въ которомъ неблагословенью Божомъ будучи, жебы єсте... зъ людми хрестїянскими въ прїязни не жили Ак. ЗР. IV, 33 (1590).

— законно, *бути пошлюбленими.*

XVII. Хс Спсител' взывает... мужей и женъ законно з' собою жиючихъ' Рад. Ог. 33.

— за кымъ, съ кымъ, *жити в шлюбі, в подружжі.*

XVIII. На что любити за кѣмъ не жити Пер. Мат. I, II, 178. Чом' ты зо мною такою кнѧгінею красною жыти (не хочеш) Пам. укр. м. I, 162 (Рк. Тесл.).

— чѣмъ, на чому, *годуватися, живитися, існувати.*

XVII. Просимѡ Гда Ба, абы далъ намъ тога хлѣба, которымъ дша члвечая живет, тоєсть слухан'є Слова Бжегѡ Гол. П. М. II 437 (Кор. Н. 1645).

XVIII. (Хмельницький) на тих то добрах своихъ живучи... значне былъ началъ розживатися Вел. Сказ. 7.

Да живетъ, нехай жиєтъ, *хай живе, хай йому щастить, хай буде здоровий.*

XVII. Нехай жиет Єв. Реш. 396.—Закричалъ весь людъ, да живетъ царь Саулъ Рук. Хрон. 90.

2. *Поводитися.*

XV. Начаста (Ярославъ и Мьстиславъ) жити мирно и вь братолюбьи Ип. 137 (1026).—Жити хотѧ (Рюрикъ) въ брателюбьи... и пролитья крови ихъ (хрстьянъ) не хотѧ видити... и оурѧдивсѧ с нимь (Стославомъ) ib. 623—624 (1180).

XVII. Меншій снъ... расточил имѣніє своє живучи блуно Єв. Уч. 274.—Жевучи православными вѣрѣ своєй, въ которой єсмо народили.... посылаємъ двюхъ товарищовъ Гол. П. М. I, 370 (Л. Зап. 1629). — И вѣчными часы такъ у згодѣ жити Літ. Льв. 267.—Молодший сын... пойшов... во чужую сторону далеко и там полотровав все добро своє марне живучи блудно Єв. Реш. 7-б.—Так жий на свѣтѣ чловече ib. 21.—Прето оженити тя цале замышляємъ, эбис змолоду з свѣтом научился жити Др. Ол. Ч. Б. 139.—Хто ся... осуженя боить, а предсе добре жити... усилует, потреба жебыс ростропне отверталъ очи... от суду божого Рук. № 0. 4⁰ 86 к. 50-б.

XVIII. Будутъ тыє (муж і жона) любовно жити доскональє Клим. Вірші, 82.—И мы, єсми жичимо себѣ, той рокъ, и болше въ щастіи, въ здравіи проводити, то намъ потреба жити побожно Сѣмя Сл. Б. 9 (1772).

Житьє жити, *поводитися.*

XV. Чернорисци Федосьева манастырѧ... добродѣтельно житье живуть Ип. 159 (1074).

— за кого, *служити за кого, виконувати обов'язки чиї.*

XVIII. Хома... сталъ на томъ же могоричѣ жити за конюха Вид. Ник. м. 3-б (1737).

3. *Мешкати, залишатися (на однім місці), на чім, у чім.*

XV. Тако и мы не имамъ сде жити Ип. 94 (987).—Не могу с тобою жити одиномъ мѣстѣ ib. 537 (1170).—Кто иметь жити у томъ домѣ Ак. ЗР. I, 32 (1407).

XVI. Хто иметъ въ томъ ихъ дворѣ Копоновскомъ жити, тотъ маєтъ давати третій грошъ пословщини нашимъ Печерскимъ людемъ в помощъ Арх. ЮЗР. I, VI, 14 (1508). —Присталь къ єдиномоу члкоу живоучомоу въ ѡномь то мѣстѣ Єв. Пер. 59.—(Іосиф) жиль н' градѣ речон'ном Назаретѣ ib. (рк.). 25-б.

XVII. Параскевія и Єгуптянини Марія в Турѣ, жила на Пустини Бар. Тр. (Пр.) 2-б.—(Христос) на земли жиючи людей грѣшных ѿ гнѣву и каранѧ Оца своєгѡ ратовалъ Рад. Він. 211.—Жителѣ бѣлогощ'скиѣ, яко тамъ поблизу жиючие Мат. Ист. ЮР. 11 (1679).—Земля... на котрой жиємо Крон. Боб. 3. — Не тилко жидовъ губили и шляхту, але и посполитимъ людемъ, в тихъ краяхъ живучимъ, тая ж бѣда была Літ. Сам. 15.

XVIII. Єго преосвщенство... велѣлъ в монстиру Густинскомъ... жити (Андрею) Кн. ос. 14-б.—Король Казѣмѣръ... старался... Юрія Хмелниченка, въ Чигринѣ жившого, до своєй намовити сторони Літ. Вел. II, 12.—Въ томъ своєго обозу маломъ замкненю жити не встидаєшся ib. IV, 50 (Пов. 1728).—Въсѣхъ Поляковъ Хмелницкого оружіє разорило и єдним зъ них тамъ же на Жолтой Водѣ жити и гнити повелѣло Вел. Сказ. 36.

— въ комъ, *мешкати, знаходитися, міститися, перебувати.*

XVII. Великую пиху мѣли, которая в жадномъ сенатору не живетъ Літ. Сам. 169.—Яко въ томъ освященномъ чину... должни суть жити Ак. ЗР. V, 197 (1687).—Єсли... учул быс ся гнѣвомъ быт... порушоным... а склонность быс оную злую которая в тобѣ живетъ иле могучи загамовалъ... жадной шкоды спасенія своего не однесешъ Рук. № 0. 4°. 86 к. 49-б.

— съ кымъ, *разом мешкати.*

XV. (Князі) пребыша оу велицѣ веселья и оу велицѣ любви и тако начаша жити Ип. 441 (1151).

XVII. С каждым пенкне рад живеш Плет. Вѣз. Цн. 64.—Чемъ мнѣ (каже душа) жиючой зъ тѣломъ не чинилось смутку, абижъ била въ покутѣ доказала скутку Суд Бож. 300.—Лѣпше би єст межи братиєю жити Пер. иссл. и мат. 95.

XVIII. Что нибудь дѣти наживутъ купно съ родителми живучи изъ ихъ родителского имѣнія, тое въ ихъ же родительской власти остается Права, 366. *Див.* **Жыти.**

ЖИТЛО, *рн.* 1. *Мешкання, місце перебування.*

XVII. Не мало людей до Кієва на житло зъ разнихъ мѣстъ приходячіє и не имѣючіє на то пляцу... обратно съ Кієва отходятъ Сб. мат. отд. III, 59 (1619).—Свѣдчитъ ѡ том Іюстинъ філософъ и Сщеномчник (родом той з' Флавіи нового мѣста Сѵріи Палестинскои, а житлом Римлѧнин был Кн. о Вѣрѣ, 95.—Абы (Григоръ)... в самом городѣ Полтавѣ... не мѣлъ своего житла Прот. Полт. С. I, 128 (1691).

XVIII. Хто ... собѣ ішет на житло слободы:... в'ходят... великой бѣды Клим. Вірші, 18.—Тогда я зъ Батурина въ Янполь на житло преселилемъся Мат. Ист. ЮР. 41 (1715).—Петро Ткачъ бѣжалъ был заграницю... на житло Вид. Ник. м. 66 (1733).—(Ромодановскій и Самойловичъ) городъ Корсунь ввесь въ Малую Россію на житло перегнали Сб. Лѣт. (Кр. оп. Млр.) 30.

2. *Домівка, помешкання.*

XVIII. (Блудний син) вѣровалъ и надѣялъ ся на млсть и на житло отца своего Поуч. Няг. 7—8.

Див. **Житье.** 2, **Жыдло, Жытло, Жытье.**

ЖИТЛУСТЬ, *рж. Життя, існування.*

XVIII. Сегосвѣтъня житлусть прохудна, якъ дым, якъ холодъ Поуч. Няг. 78.

ЖИТЛЫЙ, *прикм. Мешкальний, житловий.*

XVIII. Собственній мой житлой дворикъ с хаткою Млр. Посп. Кр. 75 (1748).

ЖИТНИКЪ, *рм. Див.* **Житница.**

XVI. Въ замку... житникъ на столпехъ Арх. ЮЗР. VII, I, 78 (1552).—Въ житнику крупъ овсяныхъ полдевяти бочки ib. 94.

ЖИТНИЦА, *рж.* (ц. сл.). *Клуня, стодоля.*

XVI. Из'берет п'шеницѫ в' жит'ницю с'вою Єв. Пер. (рк.) 27.

XVII. Житница: Гумно, шпѣхлѣр Бер. Лекс. 44.

XVIII. Ту нощевахомъ у нѣкоего человѣка проста, на сломѣ въ житници Гр. Барск. I, 13. *Див.* **Жытница.**

ЖИТНИЩЕ, *рн. Стерня після жита.*

XVIII. Гдѣ и лозоватій кутъ у великаго очерету, чрезъ житнище на перерваній валокъ Сб. мат. Лѣвоб. Укр. 103 (1755).

ЖИТНОСТЬ, *рж. Див.* **Живкость.**

XVII. Лѣтъ седмь урожаю житностей Рук. Хрон. 27.

ЖИТНЫЙ, *прикм. від «жито», житній.*

XVI. (Села) со данины медовыми и грошовыми житными и овсяными ib. 126 (1549).—Здалъ... князь Романъ... своимъ враговнымъ сознаньемъ княгини... даній медовыхъ, житныхъ Arch. Sang. VII, 52 (1559).—Данми медовыми и житными Ж. Курб. I, 11 (1567).—Панъ Дрывинский... до двора своего побрати казалъ... муки житное мац чотыри Арх. ЮЗР. I, VI, 97 (1593).

XVII. Продал дом свой власный и с пашнею... и з засевом житным Тр. Черн. Арх. Ком. VIII, 78 (1664).—Пол мѣрки борошна житнего, муки три осмачки Прот. Полт. С. II, 66-б (1675).

XVIII. У винницѣ на кадку горѣлки 4 коробки жита... а одна солоду житного Дн. Марк. I, 190.—Осмачка житного и пшеничного борошна Літ. Вел. III, 544.—Хлѣбъ житный Собр. Прип. 19.—Взяти кгарту муки житной Укр. Госп. Пор. 60. *Див.* **Жыткый.**

ЖИТО, *рн. Взагалі збіжжя; Бот.* Secale cereale L.

XI. Жито Вл. Буд. 70 (Сл. Гр. Бог.).

XIV. Ачь хто кому потравитъ жито животиною... платитъ Ак. ЗР. I, 11 (1347).

XV. И призоша жито Ип. 135 (1024).—В землѣ нашей жито не родилоса лнынѣ ib. 676 (1193).—Взяти єму на нивѣ зълюбого жита Ак. ЮЗР. I, 4 (1401).—Жита 32 бочьки Ак. ЗР. I, 137 (1494).

XVI. Пыро, жито Зиз. Лекс. 105.—Просѣте жь гсдна которого то єсть жито Єв. Пер. 47.—Панъ Дрывинский... до двора своего побрати казалъ... жита молоченого мацъ двенадцать Арх. ЮЗР. I, VI, 97 (1593).

XVII. Жито—пиро Синон. сл.-р. 25.—(Огонь) пожретъ землю и жита еи, попалитъ кгрунты горъ Обр.140.—Морозъ поморозилъ жито Літ. Льв. 234 (1570).—А жита колода (была) по золотыхъ 24 ib. 238 (1620).—Дал мнѣ Лазар... осмачку жита Прот. Полт. С. II, 7 (1674).—Орачь нетолко житъ сѣетъ, колко бы єдно з его потребу стало, але жебы и инныхъ... прокормитъ Єв. Вил. II, 112.—Офѣры им чинишъ... Керери жито Крон. Боб. 173.

XVIII. За наше жито нас и побито Клим. Прип. 215.—Жита и пшеницы зѣло мало, инныхь же пашенъ никакоже сѣютъ Гр. Барск. I, 47.—И в засѣяніе грунта житомъ и яринами увязивать и отдават С. і Р. 41-б.—42.—Перепелиця мовит я в зелененком житу пробуваю Тих. № 11, к. 19-б.—Засѣвъ роллѣ (Бѣлокриницкого)... житомъ Арх. Гал. № 32 (1766). *Див.* **Жыто.**

ЖИТЩИНА, *рж. Податок з жита.*

XV. Давывали... по тры гроши житщины Ак. ЮЗР. I, 17 (1444).

ЖИТЬЕ, *рн.* 1. *Чинність від «жити», існування, буття.*

XV. Радуетсѧ ѡ неи мужь ея (доброї жінки), дѣеть бо мужеви своему блго все житье Ип. 68 (980).—Черноризци Федосьева манастырѧ... добродѣтельно житье живуть ib. 189 (1074).

XVI. Житье и бытность обоихъ васъ такъ укрѣпится Ак. ЗР. I, 221 (1501).—Нихто ока въ житью моемь цнотливомъ занорошити не можетъ Отп. И. П. кл. Остр. 1119.

XVII. Теперъ на свѣтѣ короткое житіе наше, и где далѣй то коротшое стаетсѧ Гал. Кл. Раз. 98.—(Чоловік) кохается в жит'ю, в обычаяхъ и в поступкахъ его Кн. Рож. 120-б.—Сынъ... гайнуетъ... ласку первшую данную од ба... через распустное... житіе Єв. Реш. 8-б.—Бгь... далъ ему (Адаму) сна... у двѣстѣ лѣтъ и трицет життя его Крон. Боб. 6.

XVIII. Кто тебе одного, щенюка поставилъ началника и опекуна надь нами, же убиваешся и пѣклуешся о наше житте Літ. Вел. III, 114.—Преступникъ... за исправленіе... своего житя, не имѣетъ бить казненъ Права, 646.

2. *Див.* **Житло.**

XVII. Абовѣмъ и о томъ вздыхаем, въ житіе наше небесное оболочися жадаючи Копист. Пал. 865.

XVIII. Мѣсца певніе по томъ боку Днѣпра на житте имъ (козакамъ) показати Літ. Вел. II, 452.—Толко их (жидовъ) в малои Россіи на житте не принимат Кн. Нос. 9.—Обрали... мѣсто пустое... на життю Кр. Оп. Млр. (рк.) 159.

3. *Спільне мешкання, приятелювання.*

XV. Своего єси посла къ намъ прислалъ хотячи съ нами житья и пріязни Ак. ЗР. I, 125 (1493).—Сь вашимъ государемъ николи нежитья не хочивалъ, а всегды хочеть съ нимъ доброго житья ib. 134 (1493). *Див.* **Жытье.**

ЖИЧИТИ, *дс.* (пол. życzyć) (**кому, на кого**). *Бажати кому чого, хтіти, щоб було кому що.*

XVII. (Плетенецький) познан'ѧ розных' діалектов, як и вырозуменѧ писма бж, жичилъ Тит. 120 (З. Копист. 1625).—Запорожцѣ не зовсѣмъ добримъ на старшину горбдовую жичуть, якъ то у оныхъ звичай давній Літ. Сам. 71 (1662).—Себѣ гетманства жичачій назбиралъ компанѣи з литви, ляховъ ib. 102.

XVIII. Повелѣвает... не жичити им (родичамъ) зла Єв. Реш. 358-б (1710).—Иѡсифъ... оусѣмъ покорнии и жичивъ оусѣм добре Пам. укр. м. II, 62 (Рк. Др.).—Того теж короля новорожденнаго жичу за оборонцу потежнаго Укр.-Р. Арх. IX, 59.—Нехъ пануе до знойне вѣкъ щасливе коханній, всеусилно, вожделѣнно жиче твой вѣрній слуга ib. X, 286.—И мы, если жичимо себѣ, той рокъ, и болше въ щастіи, въ здравіи проводити, то намъ потреба жити побожно Сѣмя Сл. Б. 9 (1772).—(Лазарь) оному надъ нимъ немилосердному богачови зла не жичивъ Науки парох. 89.

ЖИЧКА, *рж.* (пол. życzka). *Вовняна нитка.*

XVIII. Бѣлой жички (пряжи) для офарбованія блакитнымъ цвѣтомъ—на чубы серги и лѣйци до шестернѣ, два клубки въ 15 фунтовъ Дн. Хан. 227.

ЖИЧЛИВЫЙ, *прикм.* (пол. życzliwy). *Прихильний, щирий, той, що зичить кому добре.*

XVII. (Важно) же бы (послушаніе) было оусердное, то єсть жичливое Домецк. 45.—Сотниковъ не козаки оббырали и настановляли, але полковники ... жебы онымъ зичливими были (сп. К. жичливими) Літ. Сам. 4.

XVIII. А еднаго нѣмашъ, що мнѣ жичливый, що бы мя порадилъ в нещасной годинѣ Укр.-Р. Арх. IX, 233.—Самъ же ти знаешъ, же жичлившо(и) од мене немаещъ Пер. Мат. I, II, 164.—Вашъ-мосцѣ Мосцѣ Пану всего добра жичливіе приятелѣ Літ. Вел. II, вклад. III.—Жичливѣ(и)шой од мене не знайдешъ Тих. № 11, к. 10-б. *Див.* **Жычливый.**

ЖІГАВКА, *рж.* (пол. żygawka). *Див.* **Жалива.**

XVIII. Молоко сѣлое жігавков кропівіцевъ маловъ прізівати, щобы ѣдь выбірало Заг. 222.

ЖЛОБКОВАТОСТЬ, *рж.* (пол. żłobkowatość). *Жолобкуватість.*

XVII. На той часъ знайшол в' жлобковатости онои скалы книгу Гал. М. Пр. 263.

ЖЛОБКОВАТЫЙ, *прикм.* (пол. żłobkowaty). *Див.* **Жолобковитый**.

XVII. Наперед, маєтсѧ зготовати облак росистый, темный жлобковатый Рад. Ог. 423.—Жлобковатаѧ єсть в главѣ стрѣла Рад. Він. 1492.

ЖЛОБЪ, *рм.* (пол. żłób). *Див.* **Жолобъ** 2.

XVII. Прчстая панна... сна... в пелюшки оувинувши в жлобъ положила Розн. Каз. 7.—Обралесь собѣ... одпочинок в' жлобѣ... Сердце моє жлобом' тобѣ будет' Гал. Кл. Раз. І, 2.—Іѡсифъ стыи, якѡ нѣкоторыѧ Оучтелїє пишут привѧзалъ до жлоба вола и осла Рад. Ог. 61.—Туже буваж самъ члчє грѣшны, где тебе пешукалъ Хс шукалъ онъ тебе в' жлобѣ межи быдлѧты Рад. Він. 1163.

ЖЛУКТЯНЫЙ, *прикм. від «жлукто»*.

XVIII. Камень жлуктяній 1 Быт. млр. обст. 350.

ЖМЕНЯ, *рж.* 1. *Частина руки, долоня з пальцями, зложеними так, щоб можна взяти що.*

XVII. Все тоє ѡгорноувъ горстю и всѣхъ людей жменею Лѣк. на осп. ум. 12.

2. *Кількість, що може вміститися в жменю, пригорщ.*

XVII. И виневши с коробки жменю грошей, в чом били, не личечи, знову комору замкнула Акт. Старод. кн. 8.

XVIII. Муки пшеничноѣ жменю, перцу... змѣшать Млр. дом. лѣч. 40.

ЖМИНДАКЪ, *рм.* (пол. żmindak). *Скупець, єкнара.*

XVII. Скврънавый... поганый, жминдакъ, мерзеный Бер. Лекс. 146—147.

ЖМУРЕНЬЕ, *рн. Мруження.*

XVII. Мжанїє: жмуренеє Бер. Лекс, 78.—Жмуреніє—мженіє Синон. сл.-р. 25.

ЖМУРИТИ, *дс.* (з мьж-ур-и-ти). *Мружити.*

XVII. Мжа: жмурѧчи Бер Лекс 78—Жмуру—мжу, смѣжаю Синон. сл.-р. 25.

XVIII. Извикли коты очи жмурыт Клим. Вірші, 135.

ЖМУТОКЪ, *рм. В'язка, пучок, бунт, пачка.*

XVII. Дѣвка... мала жмуток шовку Прот. Полт. С. І, 236-б (1700).

ЖМѢНКА, *рж. Здрібн. від «жменя»* 2.

XVIII. Придавши садѣтри горстку, або жмѣнку Укр. Госп. Пор. 63.

ЖНЕЦЪ, *рм. Той, хто жне.*

XVI. Жател', женцъ Зиз. Лекс. 99.—А в час жатвы рекоу жен'цюмь Єв. Пер. 15.—Жато гречку на влостивой земли єє милости, до которых женцовъ тамъ до тоє гречки своєє и сама она была выєхала Кн. Гродск. Луцк. 174 (1562).

XVII. Руѳъ... ходитъ в' тропы за женцами Рад. Ог. 971.—Видѧчи ижъ жнива досыть, а женцовъ мало Жит. Св. 586 (1678).—Яцко... покинувши на полѣ из женьцями воли своѣ Прот. Полт. С. І, 83-б (1690).—Пришолъ Вооз до женцовъ своихъ Крон. Боб. 71.

XVIII. ѡбѣдъ понѣсъ на поле до женцевъ своихъ Пам. укр. м. І, 313 (Рк. Тесл.).

ЖНИВНЫЙ, *прикм. від «жниво»*.

XVIII. Єсли... для настоящихъ жнивъ прибити къ намъ до обозу не изволите, то вѣдайте, ижъ... труди В(а)ши жнивніє имъ (ворогамъ) в користь прийдут Вел. Сказ. 78.—Забирая... сотенное... правленіє насилаємими комендами... зъ доива овець... отъ жнивнихъ пашенъ Мат. для общ. б. 109 (1760).

ЖНИВО, ЖНЫВО, *рн.* **ЖНИВА**, *мн.* 1. *Жаття, збірання збіжжя; готове до жаття збіжжя, зжате збіжжя.*

XVI. Жатва, жниво Зиз. Лекс. 99.—При жниве был приставлен служебник Кн. Гродск. Луцк. 146-б (1561).

XVII. Жатва: жниво Бер. Лекс. 42.—Синон. сл.-р. 25.—Не взгоржаючи працею слуги твоєго Малый колосъ оубогого жнива моєго: прійми ѡ Архієрею... книжечку тоую Бер. Вірші, 66.—Працу тую то малую як першій мой колосокъ неродного жнива... принѧти рач Тит. 16 (Митура 1618).—Было жниво на ролѣ Воѡза, жнетъ челѧд єгѡ вѧжетъ снопки и в' копы складаєтъ Рад. Ог. 971.—Кто першій на жнивѣ межи братією Рад. (Марк.) 23.

XVIII. Пилно жадаємъ, абисте вашмость братя наша... всѣ настоящиє господарскіє дѣла и жнива оставивши... до Чегрина прибували Вел. Сказ. 78.—Крвавоє и всему роду Малоросійскому многоплачевноє отправили жниво; малоє зась число всякой плоты и возраста,. живцемъ взявши Літ. Вел. II, 354.—Люди з жнивовъ не возвратилися Арх. Вид. м.; екон. спр. (1759).—Робити и на жниви и на Кузбѣ албо оу другой тѣсной роботѣ Урб. 51.—Инши на той часъ, въ часѣ молитвы своей мыслѧт ѡ косовицѣ, ѡ згромадѣню и скиданю сѣна, инші о жнывахъ Науки парох. 52.

2. *Час, коли жнуть збіжжя.*

XV. А къ жниву три дни и на ярь три жъ дни (повинности) Ак. ЮЗР. І, 17 (1444).

XVI. У жнива Кн. Гродск. Луцк. 152 (1562).—Две токи на жниво до Дѣкова давати мають на тотъ часъ Арх. ЮЗР. VI, І, 133 (1583).

XVII. Месеца сенътебра розныхъ дней, подъ часъ жнывъ ярыхъ... збожа (забрали) Арх. ЮЗР. III, IV, 756 (1653). — Вдова... под час жнивъ вышла в поле збирати колюсовъ Жит...

Св. 22-б.—Вы сами мовите: иж чотыри мѣсѧцѣ ест и жнива мѣют прити Єв. Реш. 62-б.—Єще три мѣсецы было до жнива Каз. № 32, к. 115-б. — Пришолъ часъ жниву Рук. Хрон. 71.

XVIII. Голодъ... предъ жнивами сего року зачался, а... о жнивахъ закончился Літ. Вел. III, 511.—На козбѣ, на жнивахъ Урб. 51.—Пожичаєть перед новым збожа щетнаго, абы лѣпшое взялъ по жнивахъ Събр. Прип. 113.—Во время жнивъ, суду быть не должно Стат. 2.—Жатва сухѣ Пр. Госп. 15.—Въ жнива не имѣя хлѣба, пошла... въ футоръ Сиротинской Арх. Мот. 47 (1740).

3. *Година проби, досвідчення.*

XVI. Бы былъ папѣжъ римскій границъ своихъ не перескаковалъ, бы былъ въ чюжее жниво серпа своего не впущалъ Хр. Фил. Апокр. 1548.

XVII. Якъ-бы нѣкѫоесъ лѣто албо жниво дшѧмъ сію Чєтзеродесѧтницу Апслове и Бжственніи ѡтцеве предали Тр. цѡстн. 149.—Прийдет пост стый жнива спасеніѧ нашего Єв. Реш. 23.

XVIII. Доброму абовѣмъ жолнѣровѣ... не страшна єсть непріятелска шабля... власне то єсть жниво жолнѣра, аби aequitatem боронилъ Літ. Вел. IV, 214 (Діар. Ок.) —Єсли (вашмость братя наша легце у себе сіє предложене и желаніє н(а)ше поставите, и для настоящихъ жнивъ прибити к намъ до обозу не изволите, то вѣдайте, ижъ за побѣжденіемъ насъ абіє и васъ побѣдят врази Вел. Сказ. 78.

4. *Стерня.*

XVII. Класы позосталыи на жнивѣ Рад. Ог. 34.

ЖОВАТИ, *дс. Див.* **Жевати**.

XVIII. Руту въ устахъ жоваты часто Млр. дом. лѣч. 23.—Сѣмя чорной горчицѣ в ротѣ жоватъ ib. 29.

ЖОВНА, *рж. Зоол.* Picus. *Птах. Дятел, жовна.*

XVIII. Жовна мовит сколко нам жити на сем свѣтѣ, то треба умѣрати Тих. № 11, к. 19.

ЖОВНИ, *мн. Мед.* Scrofulosis. *Залози; хороба лімфатичних залоз, коли вони збільшуються і тверднуть,*

XVIII. На залози и жовни... пшеницѣ... прикладать Млр. дом. лѣч. 37.

ЖОВНѢРЪ, *рм. Див.* **Жолнѣръ**.

XVIII. Мы квартируємъ жовнѣровъ, даемъ провіанта Оп. ст. Млр. I, 132.

ЖОВТЕНКЫЙ, *прикм. Див.* **Жолтенкый**.

XVIII. За цвяшки жовтенкиє далъ рубля два Арх. Вид. м.; екон. спр. (1737).

ЖОВТОБРУХЪ, *рм. Зоол.* Ophiosaurus serpentinus. *Безнога ящірка.*

XVIII. Єс еще єдина гадина жов'тобрух, довга як оузѣнь Пам. укр. м. II, 175 (Рк. Тесл.).

ЖОВТОГАРЯЧИЙ, *Див.* **Жолтогорячий, -ГОРЯЧИЙ**, *прикм.*

XVIII. Запасокъ три табѣнових: одна червоная, другая жовтогорачая Літ. Вел. IV, 128 (Реєстръ Пал. 1704).—Запаска жовтогарячая, штаметовая, старая 1 Быт. млр. обст. 351.—Ризи на жовто-гарячом полѣ... квѣтъ розношолковий Дѣло о реп. Ак. 16.

ЖОВТОКЪ, *рм. Див.* **Жолтокъ**.

XVII. В пташом ейцѣ ничого не мащь тилко жовтокъ, а поки птахъ на немь сидить, до времени своего ѡжидаючи, то отколся возмѹг в немь кости и состав, и жили, и кровъ? Рук. № 202, к. 242—243.

XVIII. Вбити до ней (муки) два жов'т'ки от яйца Млр. дом. лѣч. 2.—Як оу яйци жов'токъ, такъ земля в небѣ Ал. Тиш. 87.—З саміє жов'тки зъ сметаною и сокомъ розвювши... видалъ на столъ Дн. Марк. II, 39.

ЖОВТЫЙ, *прикм. Див.* **Жолтый**.

XVII. Грѣшныхъ людей тѣла будут' шпетныи, чорныи, синіи, жовтыи, блѣдыи, сухыи и брыдкіи Гал. Кл. Раз. 234.

XVIII. Козлина жовтая Літ. Вел. IV, 130 (Реєстръ Пал. 1704).—Шапка куничная з верхкомъ оксамитнимъ жовтимъ Арх. Сул. 218 (1744).—Єс вода бѣлая, естъ вода сивая, єстъ вода жовтая Ал. Тиш. 89.—Куплено... єдного вола жовтого за 6 р. 50 к. Арх. Вид. м. (1770).

ЖОВТЯНИЦѢ, *р. мн. Див.* **Жолтяница**.

XVIII. На жовтяницѣ: мило в молоки вареное заживать Млр. дом. лѣч. 40.

ЖОВЧЪ, *рж.* 1. *Див.* **Жолчъ**.

XVII. Хс... на деревѣ кресном... оцта и жовчи вкусивъши Єв. Реш. 40-б.

XVIII. Подали пити жов'чъ из ѡцтом Пам. укр. м. II, 234 (Рк. Тесл.).—Жовчъ товаряча потрѣбна когда запоръ Млр. дом. лѣч. 23.—Заразъ воловою жовчою натерти языкъ и губу Укр. Госп. Пор. 66.

2. *Отрута з жовчі.*

XVII. Стрѣлы, которых желѣзки были напущены жовчю ужовою Крон. Боб. 83.

ЖОДАТИ, *дс. Див.* **Жадати** 1.

XVIII. (Лазарь) ѡдробынами тилкѡ зъ столу богача спадающыми жодавъ накормитисѧ Науки парох. 89.

ЖОДЕНЪ, ЖОДНЫЙ, *прикм. Див.* II. **Жадный** 1.

XVII. Абы жоденъ так' з' козаковъ яко тежъ и с' посполитыхъ людехъ... неважился Мат. Ист. ЮР. 3 (1667).

XVIII. Нѣхто з насъ жоднимъ способомъ не будетъ за тое отзиватися Мат. Ист. ЮР. 53 (1717).

ЖОЖКЫЙ, *прикм. Див.* **Жежкый**.

XVII. Венедиктъ... ся по остром терню и по жожкихъ кропивах терти почал Жит. Св. 56-б.

ЖОЛВІЯ, ЖОЛВЪ, *рж.* (пол. żółw). *Черепаха.*

XVI. Порфира єсть жол'въ албо риба которая з' себе пущаєт, шарлат'ный то єсть багровый Зиз. Лекс. 105.

XVII. Желвъ: Тестуде, черепаха... череп' єи жолвъ Бер. Лекс. 42.—Жолвъ морскій—червленица Синон. сл.-р. 25.—Печенигъ... смѣялся зъ Переяславца... называлъ єго жолвію, черепахою Крон. Соѳ. 20.—Целенофаґи сут в Карманіи, тыє одно жолвы ядят Літ. Рук. 10.

XVIII. Поляки... забиша курей, гусей, утокъ слѣмаковъ, жолвовъ... но ради хлѣбу Літ. Гр. 80. *Див.* **Жулвъ**.

ЖОЛДАКЪ, *рм.* (пол. żołdak). *Найманий вояк, простий жовнір.*

XVII. Даровъ Духа Святого седмъ:... умѣєтность слуги подданыи... жолдаки Діар. Фил. 136.

XVIII. Были въ услугахъ дому ихъ же (гетманів) жолдаки, на сторонѣ мешкаючіє Оп. ст. Млр. II, 221 (1722).—Двовъ салдата на мѣстѣ жолдака поставилъ Дн. Марк. III, 156.—Прибылъ жолдакъ зъ указомъ изъ Глухова Дн. Хан. 197. *Див.* **Жалдакъ**.

ЖОЛДОВАТИ, *дс.* (пол. żołdować). *Служити у війську за гроші.*

XVII. Поневаж', абысмωсѧ єму всесилному своєму Гетманови подобали, жолдовати длѧ имени єгω стогω ωбѣцалис'мω сѧ Єв. Калл. 928.

ЖОЛДЪ, *рм.* (пол. żołd). 1. *Плата найнятим воякам.*

XVI. Кто коли воюєтъ за свой власный жолдъ Хр. Фил. Апокр. 1746.

XVII. Дослуживши умовеного часу зъ жолду и барвы, намъ вымовеноє, не пооднокротъ просилисмы се у княжати єго милости Арх. ЮЗР. VI, I, 397 (1619).—Нѣ драпѣжте, але досытъ мѣйте на оурочномъ вашем жолдѣ Єв. Вил. 49.—Воину належи жолдъ Рад. Він. 221.—Прошу, абы-сте ми за гроши служили, ачъ то вамъ жолду установити не смѣю Крон. Боб. (др.) 279.

XVIII. Зъ тихъ кождому дорочного жолду по золотихъ полтретяста Літ. Вел. IV, 283 (Діар. Окольськ.).—Имъ (атаманам) жолдъ дорочній талярей двадцать ib. 284.—Приказано готоватися... рейтарии и пѣхотѣ... назначивши имъ првянтъ и жолдъ належитий Вел. Сказ. 151.

2. *Заплата.*

XVII. Жолдъ або выслуга грѣху: єстъ смерть вѣчная Єв. Реш. 207.

ЖОЛНЕРЕЦЪ, *рм. Військовий кінь.*

XVI. Сѣрый (кінь) находъникъ, а чалый жолънерец Арх. ЮЗР. VIII, IV, 195 (1584).

ЖОЛНЕРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Жолнѣрскый**.

XVI. Абы нихто збройно на тотъ соборъ и зъ людми жолнеръскими не ехалъ Берест. соб. 198.

ЖОЛНЕРЪ, *рм. Див.* **Жолнѣръ**.

XVII. Тыи два стыи... были жолнери Жив. Св. 2-б.—У Києве, тамъ на тотъ часъ жолнери лежали Кул. Мат. I, 81 (1603).—Росказалъ теды одному, который... вшедши в церковъ... олтаръ прибралъ поглядѣвши перед олтаръ обачитъ жолнера Рук. № 0. 4° 86, к. 54.

XVIII. Въ тотъ замокъ введено президіумъ великороссійское два баталіони жолнеровъ... въ городѣ зась и ихъ татарскіи жолнерѣ платніи найдуются подобніи до турецкихъ янчаръ Дн. Хан. 33 (1722).

ЖОЛНИРСКЫЙ, *прикм. Див.* **Жолнѣрскый**.

XVI. (Хомяк) обецуючи... маєтност свою всю добре росправити... єдучи на службу господаръскую жолнирскую до Києва Арх. ЮЗР. VIII, III, 91 (1564).

XVII. Он глянул як звір, внет крикнул як лев, на жолнірскіє слова Kron. Ierl. I, 116 (1648).

ЖОЛНИРЪ, *рм. Див.* **Жолнѣръ**.

XVII. Будутъ ωтповѣдати Бгу... Гетманове за жолнировъ своихъ Гал. Гр. Розм. 19-б (пом. зам. 18-б.).

ЖОЛНѢРЕНКО, *рн. Пестл. від «жолнѣръ»*.

XVIII. Ona... stała se jeho pytati: szczo, żołnieronku od obozu czuwaty? Укр.-Р. Арх. IX, 18.

ЖОЛНѢРСКО, *присл. Так як «жолнѣръ»*.

XVII. (Покѵевич) жолнѣрско служачи въ войску польском принесъ и отдалъ злот 100 Арх. ЮЗР. I, XI, 374 (1630).

ЖОЛНѢРСКЫЙ, *прикм. від «жолнѣръ»*.

XVII. Хламисъ: Жолнѣрскаѧ шата, коценѧкъ Бер. Лекс. 186.—Синон. сл.-р. 25.—Тоєижъ недѣлѣ другую роту... побили, же якъ въ повѣтря по улицахъ и домахъ лежали, и тѣла ихъ жолнѣрскіи оголены Літ. Львь.

243.—Хмелницкій гетманъ... видячи попудливость жолнѣрскую... на жаданне жолнѣрское полковника миргородского Гладкого казалъ стратити Літ. Сам. 29 (1651).

XVIII. Конѣ жолнѣрские со всѣхъ приличей реестроват а место на станнѣ одно а не многие билобъ определенно Стат. 33-б.

Див. **Жолнерскый**, **Жолнирскый**.

ЖОЛНѢРСТВО, *рн. Збірне* (пол. żołnierstwo). 1. *Військо, військовий люд.*

XVI. Воинство, жолнѣр'ство Зиз. Лекс. 95.

XVII. Въ томъ же року 607 было великое на християне и немилостивое жолнерство, лупежство Кул. Мат. I, 86 (1607).—(Смерть) не боитъсѧ жолнѣрства в' кругъ царѧ стоѧчого з оружіем и стрѣлбою Тит. 44 (В. Сак. 1622).—В' нбсном' жолнѣрствѣ Тр. постн. 554.—Жолнѣрство.. не слухали, що мовилъ цръ до люду Крон. Боб. 199-б.

XVIII. Прибѣгли были Вишневецкій и Лянцкоронскій зъ своимъ жолнѣрствомъ до города Літ. Вел. IV, 55 (Пов. 1728). — Допустилъ не тилко началникамъ войскъ своихъ но и радовоум жолнѣрству великіе чинити отягощенія... народовѣ цосполитому... и... шляхтѣ Вел. Сказ. 127.

2. *Військова служба, стан.*

XVII. Ісус... не казал ему (сотникове) опущати жолнѣрства Каз. № 32, к. 82-б.—Іуліанъ... заказалъ... абы хрстіане... до жолнѣрсьтва приступу не мѣли Крон. Боб. 287-б.

XVIII. Коли кто біетъ дховную особу, купецтвом', жолнѣрствомъ, розбоемъ... бавячагося... на той часъ не попадаетъ в' клятвуСобр. Прип. 12 .

ЖОЛНѢРЪ, *рм.* (пол. żołnierz, з нім. Soldner). *Воїн, вояк, жовнір.*

XVI. Воинъ жолнѣръ Зиз. Лекс. 95.—Стратиг, жолнѣр ib. 108.—Жол'нѣре пытали тыж его Єв. Пер. 31.—Долгій покой оу жолнѣрах чинитъ гнюсность Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 45.

XVII. Өеωдоръ Прошинскій з' народу Рускогω жол'нѣръ зоставалъ в' полскомъ Войску Гал. Н. н. 134.—Оучули црство его и жолнѣре: которые стерегли гробу его ЦАМ. № 608, к. 5.—Былъ св'тий Іоанъ... снъ секундого жолнѣра Єв. Реш. 233.—Кроль... гонилъ ихъ (Ясона и Медею) з жолнѣрами Крон. Боб. 73-б.

XVIII. Хмелницкій... не моглъ войска собирати за залогою, которая зъ Полковниками Лядскими и жолнѣрами цосполу между запорожцями зоставали Літ. Гр. 40.—Богунъ... справнимъ и осторожнимъ жолнѣромъ будучи виправилъ... людей своихъ Вел. Сказ. 71.—Жолдаки... употребляемы были вмѣсто жолнѣровъ Оп. ст. Млр. II, 221 (1722).—Жебы самому жолнѣру была хата Кн. Нос. 23-б.—Жолнѣръ по вихованію з войска под ут'ратою имѣния любь чес'ти не розижалися бь Стат. 33-б.

Див. **Жолнеръ**.

ЖОЛОБКОВИТЫЙ, *прикм. Що має форму жолоба.*

XVI. Железо. Шынъ двесте и сорокъ... жолобковитыхъ пилы 2 Арх. ЮЗР. VII, 1, 110 (1552).

Див. **Жлобковатый**, **Жолобчастый**.

ЖОЛОБОКЪ, *рм. Здрібн. від «жолобъ».*

XVI. Мера пороху до него (дела) жолобокъ желѣзный Арх. ЮЗР. VII, I, 79 (1552).

ЖОЛОБЧАСТЫЙ, *прикм. Див.* **Жолобковитый.**

XVIII. Долотъ жолобчастое и простое 2 Арх. Видуб. м.; екон. спр. (1755).

ЖОЛОБЪ, *рм.* 1. *Ринва, рура, рівчак, видовбаний у дереві.*

XV. Посеред речки аж до верьхов тое Смыжали, а оттол жолобомъ до Пропастищъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 3 (1472).

XVI. А тая Рудка впадываетъ въ Гречку Судиловку. А едучи у верхъ тое Рудки жолобомъ до врочища Осового Луга, через Батыевъ горбъ (обводъ границъ имѣнія) Кн. Гродск. Луцк. 203-б (1573).

2. *Корито для худоби.*

XVII. Скоро тылко Виөлеемъ мѣсто наведите, алеть тамъ знайдете дитятко повитое и в'жолобѣ сѣномъ поверху прикрытое Бер. Вірші, 71.—А ґды оумерла, знашли въ срдцу еи' коштовную перлу, на которой былъ образъ Ржства хва, и сама Маргарита клѧчала пред хмъ в' жолобѣ лежачимъ Рал. Кл. Газ. 382.—Дочка моя ωтповѣла естъ (гроши) правѣ и вѣдаю где лежатъ, в схованю в коморѣ за жолобомъ Кн. Мѣск. Полт. 38 (1693).

XVIII. Во яслех ся полагаетъ, оу жолобѣ скотячомъ Пам. укр. м. II, 120 (Рк. Тухл.).—Бгъ в' жолобѣ ся народилъ, а воробецъ в' стрѣнѣ ib. IV, 413 (Рк. Н. Д.).

Див. **Жлобъ**.

ЖОЛОДКОВАТИСЯ, *дс.* (пол. żołądkować się). *Гніватися.*

XVI. Нехай ся о то не жолодькують! Антир. 703.

ЖОЛОМѢЙКА, *рж. Дудка.*

XVII. Жоломѣйка—сопль Синон. сл.-р. 25.—Сопль: сопѣль, пищалка, флетнѧ, фуѧра, дуда, сурма, жоломѣйма (пом. зам. *м.*—*к*). Бер. Лекс. 153.

ЖОЛОНДОКЪ, *рм.* (пол. żołądek). *Див.* **Жолудокъ**.

XVIII. Іоан... насищенія жолондку нѣкгди не дознавалъ Єв. Реш. 331 (1710).

ЖОЛТАВЫЙ, *прикм.* (пол. żółtawy). *Трохи жовтий, жовтавий.*

XVII. Руф', Лисоватый, жолтавый Бер. Лекс. 306.

ЖОЛТАЧКА, *рж.* Зоол. *Пташка.*

XVII. Пташка жолтачка очес' сила там же Рад. Ог. 1877 (рк.).

ЖОЛТЕНКЫЙ, *прикм. Здрібн. від «жолтый».*

XVIII. Лимонной корки свѣжой, самого жолтенкого втерти Разн. марц. 248.

ЖОЛТО, *присл. від «жолтый».*

XVII. Которые были причиною того телца скоро напився той воды было жолто єму около губы, а кто не былъ причиною не мѣлъ жолтости Крон. Боб. 49-б.

ЖОЛТОБОКЫЙ, *прикм. Що має жовті боки.*

XVIII. Ой ты, птичко жолтобоко, не клади гнѣзда высоко Сковор. 273.

ЖОЛТОБРУНАТНЫЙ, *прикм. Кольору жовтого, що переходить в брунатний.*

XVII. Ризы комховые едвабю жолто-брунатною Арх. ЮЗР. I, XII, 15 (1619).

ЖОЛТОВАТЫЙ, *прикм. Що має жовтий відтінок, жовтявий.*

XVIII. Иринѣ: перстень жолтоватій алмазный Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. 117 (1746).—(Губка) какъ устарѣется то жолтовата Млр. дом. лѣч. 39.

ЖОЛТОГОРЯЧИЙ, *прикм. Такого кольору що поміж червоним і жовтимна соняшнім спектрі, жоврогарячий.*

XVI. Стыхар дияконскый кытайки жолтогорячое Арх. ЮЗР. 1, VI, 295 (1600).

XVII. Стихариковъ два жолтогорячихъ Пам. КК. I, 118 (1627). *Див.* **Жовтогорячий**.

ЖОЛТОКВѢТЧАСТЫЙ, *прикм. Що має квіти на жовтому тлі.*

XVIII. Антіпеда на престолѣ трапезномъ жолтоквѣтчастая блещащая толко боковая РКПЛ. 17.

ЖОЛТОКЪ, *рм. Жовта середина в яйці, жовток* (vitellus).

XVII. Что в яйцу жолтокъ, то во чл҃ку любовъ Рад. Ог. 12.

XVIII. Коли яйцо знесет, то в' нем не єсть нѣчого, толко жолток, бѣлок, плѣва и скаралуща Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).—Здѣлать олѣекъ из жолтка Млр. дом. лѣч. 35.

Див. **Желтокъ, Жовтокъ**.

ЖОЛТОСТЬ, *рж. Жовтий колір.*

XVII. Которые были причиною того телца скоро напився той воды было жолто єму около губы, а кто не былъ причиною не мѣлъ жолтости Крон. Боб. 49-б.

ЖОЛТЫЙ, *прикм. Колір, що поміж зеленим та жовтогарячим на соняшнім спектрі.*

XVI. Образъ Роспятье Христово на китайцѣ жолтой Ак. ЮЗР. 1, 264 (1596).

XVII. Чир'воные альбо жол'тые боты Тест. Вас. 44.—Мѣсяць... сталъся чорный, весь, потомъ кривавый, потомъ половина жолта, половина зелена Крон. Соѳ. 151.

XVIII. Третая Патеріца з рибой же кости з рубѣнками на версѣ же камень жолтій РКПЛ. 8.

— **хороба**. *Див.* **Жолтяница**.

XVII. Іктеръ: Жолтѧныца, хороба жолта Бер. Лекс. 281.

XVIII. На жолтую хоробу: лина... под подошви привязать Млр. дом. лѣч. 16.

Див. **Желтый, Жовтый**.

ЖОЛТЯНИЦА, *рж. хороба, що виявляється жовтим кольором шкіри,* icterus.

XVII. Іктеръ: Жолтѧныца, хороба жолтаѧ. Бер. Лекс. 281.

Див. **Жовтяница, Жолтая хороба**.

ЖОЛУДКОВАНЬЕ, *рн.* (пол. żołądkowanie). *Гнів.*

XVII. Гнѣвъ: Ядовитость... заѧтрѣнье, нетерпливост', жолудкован'е Бер. Лекс. 28.

ЖОЛУДОКЪ, *рм.* (пол. żołądek). *Шлунок.*

XVII. Животъ... жолудокъ Бер. Лекс. 44.—Сщник... єс самым внутрным жолудком хвым Єв. Реш. 51-б.—Григорий... был жолудка злого и здоровя хорого Жит. Св. 47.—Розгнѣвалися члонки на жолудокъ Крон. Боб. 148.

XVIII. Жона... заболѣла на жолудокъ велми Дн. Марк. II, 136.—Єжели... жолудокъ нетравить взят(ь) кореня... оттопит(ь)... и пит(ь) Млр. дом. лѣч. 34.—Розгнѣвалися члонки на жолудокъ Крон. Боб. 148.

Див. **Жолондокъ**.

ЖОЛУДОКЪ, *рм. Здрібн. від «жолудъ». Привіска, прикраса, що має форму жолудя.*

XVI. Петрахилевъ розныхъ злотоглавовыхъ ... зъ жолудками сребрными Ак. ЮЗР. 1, 264 (1526).

ЖОЛУДЬ, *рм.* 1. *Дубового дерева овіч.*

XVII. Жолудь: жиръ Бер. Лекс. 43.—Лущинка (котораго орѣха або що жолудь выпадаєть)—плѣска Синон. сл.-р. 39.—Стефанъ господаръ... оручи Поляками, насѣялъ жолудовъ Крон. Полск. 383.

XVIII. Дубовой жолудь стерти Млр. дом. лѣч. 31.—Гдѣ имѣются лѣси велѣть подданым собирать жолуди и оними свини кормить Арх. Вид. м.; інстр. (1767).

2. *Збірне. Жолуді.*

XIV. Хто свиньи свои въ чюжый лѣсъ на жолудъ пускаеть Ак. ЗР. I, 19 (1347).

Див. **Жалудь, Жулудь.**

ЖОЛУДЬЕ, *рн. Збірне від «жолудь»*

XIV. Тотъ панъ чій лѣсъ, имѣеть свое жолудье брати Ак. ЗР. I, 19 (1347).

XVII. (Стефанъ) поляками оралъ и насѣялъ жолудя, где великое дубя поросло Літ. Полск. 7.

XVIII. Волохи ляховъ... въ плугъ запрагали, орали оними и жолуде сѣяли Дп. Марк. I, 1.—Сынъ... радбы бувъ въ голодѣ наполнити свое черево жолудѧмъ, которымъ вепрѣ кормилисѧ Науки парох. 137.

ЖОЛЧЕЛИВЫЙ, *прикм. Отруєний.*

XVIII. Папер... натерти густо крейдою и прик'ладати на мѣстце жол'челивое Млр. дом. лѣч. 11.

ЖОЛЧЪ, *рм.* або *ж.* 1. *Мед.* Bilis, *матерія, що її виробляє печінка, жовч.*

XVII. Ха жол'чю кормлено и оцтомъ поено Гал. Кл. Раз. I, 74-б.—Товіа слѣпому ѡтцеви своему, жолчю рыбіою очи помазалъ и як' луска слѣпота з'ѡчей егѡ почала сходити Гал. Кл. Раз. 69.

XVIII. Полин... з жолчу... змѣшать Млр. дом. лѣч. 9.—ѡцтом и жолчемъ поили Пам. укр. м. II, 134 (Рк. Тесл.).

2. *перен. Гнів.*

XVII. Кручина... жолч', преноснѣ, гнѣв Бер. Лекс. 69.—(Відступники) маючи на блаженного Фотіа жолчемъ отеклое сердце Копист. Пал. 742.

Див. **Жовчъ, Желчъ.**

ЖОНА, *рж.* 1. *Див.* **Жена 1.**

XVI. Изъзываеть приятел'кы свои и жоны соусѣднїи и повѣсть имъ Єв. Пер. 58.—Дїаволъ... Самфона, кгды, вѣдѣлъ любоженнаго, женою смрти приправилъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 9.—Не якъ жону опущенную и упалую въ мысли назвалъ тебе Господъ Катех. 28.

XVII. Жена: Невѣста, сущес: жона Бер. Лекс. 43.—Панъ Лащъ... акъ мужовъ, такъ и жонъ, такъ и дѣтей (выстиналъ) Літ. Льв. 240.—Пасербица при учтивих... жонах мачуху свою Анъну публѣковала Прот. Полт. С. II, 108-б (1683).—Мужъ або жона, если хочут постят от вина Крон. Боб. 57.—Слуги ваши так жона яко мущизна, абы были з вашег(о) краю Літ. Рук. 38-б.

XVIII. Я ти призову жону Жыдовку, которая ти тоту дитину выгодуеть Пам. укр. м. I, 247 (Рк. Тесл.).—Стали на господѣ оу единои жоны вдовицѣ на имѧ Романисы ib. III, 70.—(Кмѣть) можеть ся и битковъ карати, але ... лышинь четири двацать палици дустане, такъже и жона лышинь четири и двацать корбачи Урб. 67.

2. *Див.* **Жона** 2.

XV. Коли мужъ женѣ умреть,—тогды жона все имѣнье свое брала Ак. ЗР. I, 39 (1420).—Велѣлъ мѧ былъ избавить горла моего и жоны моеѣ ЮРГр. № 71 (1434).—И волно ему въ здѣшнемъ панъствѣ нашомъ жону пояти Ак. ЗР. I, 49 (1438).—Жона ег (Якима) анна двѣ жалости жаловала Чет. 1489 р. к. 14-б.

XVI. А мнѣ Александру и жонѣ и дѣтемъ... моимъ... ни во што не вступати ся Ак. ЮЗР. I, 41 (1509).—(Справа) о взятье именья жоны того пана Остафья Рагозы материстыхъ Арх. ЮЗР. VIII, VI, 32 (1581).—Серединский изъ жоною своею Оринproblem Оп. ст. кн. 4 (1599).—И учинилъ Господъ Богъ Адамови и жонѣ его одѣня скораные, и убралъ их Катех. 47.

XVII. Съпружница: Жона Бер. Лекс. 165.—Синон. сл.-р. 25.—Одинъ... шолъ и перемѣнился в постат жоны его Рук. № 0. 4° 86. к. 53.—Другие (святіе) зас доброволне... жоны, дѣти, царства... оставляли Єв. Реш. 22.—Леско з жоною... вызнали Прот. Полт. С. II, 4 (1674).

XVIII. Їяковъ... мѣвъ оу себе двѣ жонѣ Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.).—Чужая жона то здорове чіесь Клим. Прип. 255.—(Люде) з матками, жонами и дѣтками и домахъ своихъ... не осидятся Вел. Сказ. 148.

Шлюбная жона, *правна жінка.*

XIV. Лавринъ не былъ чистого ложа, а ни слюбноѣ жоны Ак. ЗР. I, 10 (1347).

XVI. Будучи жоною шлюбною его милости пану кашталяну Арх. ЮЗР. VIII, III, 297 (1576).

ЖОНАТЫЙ, *прикм. Одружений, що має жону.*

XVII. Якъ много ест'... и межи жонатыми, которыи чужих жевъ пожадають Рад. Він. 1045.

XVIII. Описавши ихъ (великорослихъ людей)... жонатіе-ль или удовци... опись прислать Унів. Дан. Апост. 91.

ЖОНКА, *рж. Здрібн. від «жона» (що вже втратило відтінок здрібнілого значення).*

XIV. Тогды тотъ и зостанется при дѣдичьствѣ, а тая жонка стратила Ак.ЗР. I, 8 (1347).—Коли кто усилуеть дѣвку, а любо жонку кгвал

томъ... квалтовникы... имѣють быти осужены ib. 11 (1347).

XV. Коли... жонка изъ жонкою побьеться, таковое дѣло маеть судити осмникъ воеводинъ Ак. ЗР. 1, 195 (1499).

XVI. (Державца) отъ кождое жонки... далъ поставъ полотна на кождый годъ Арх. ЮЗР. VI, I, 12 (1542).—Поп повидил: «ижъ дей есми панове, учора у недилю рано пришолъ к церкви и засталъ дей есми тамь жонку Ганицу Романчую» ib. 1, VI, 65 (1579).—Рагоза из жонкою своею Марьею ib. VIII, VI, 34 (1581).—Жоньки... были причиною, ижъ не мало людей невинъныхъ побито Отп. И. П. кл. Остр. 1061—1063.

XVII. (Гетманъ Польскій) казалъ мѣсто козацкое высѣчи; жонокъ и дѣтей, абы едно былъ Русинъ, казалъ губити Літ. Льв. 256.—Тогожъ Безпалого жонка Тясминомъ... човномъ до Чигирина въ щапцѣ ѣхала Ак. ЗР. V, 122 (1686).—Сало и жолч жонкам годит сіа не головѣ держати плодна бȣдет ЦАМ. № 32, к. 111.

XVIII. Тамь жо(н)ки... в морю хуста перу(т) Віршi Різдв. 131.—Нѣсколко человѣкъ и одна жонка згорѣли Дн. Хан. 22.—Жонки якъ сороки Клим. Прип. 213.—Жонкам своим наказуйте, би нас на умѣ пилно мали Укр.-Р. Арх. IX, 54. *Див.* **Жинка, Жунка, Жѣнка.**

ЖОНОЦКЫЙ, ЖОНОЧИЙ, *прикм. від «жонка», жіночий.*

XVI. Сукня жоноцкая Кн. Гродск. Луцк. 266-б (1561).—Хустъ белыхъ, мужскихъ и жоноцкихъ и полотна нимало Арх. ЮЗР. VI, I, 121 (1582).—У Волешка... взели ...сорочокъ жоноцкихъ три ib. I, I, 284 (1590).

XVII. Жоночій обычай наслѣдую—женсвую Синон. сл.-р. 25.—Езуиты... Христа оставивши жоноцкую вѣру нестатечную держать Наука о прот. ун. 22.—Сорочку жоноцкую и плахту далемъ ему Ак. Бор. 72.—Викравъ скриню, в котрѣй было жупановъ три фалендишовых и курта жоночая, плахот двѣ и платя жоночого повно Ак. Полт. Гор. Ур. I, 73 (1666).—В твоем дому розние полотна найдено и фартухъ жоноцкий ib. 168 (1669).—Сорочокъ жоночих три, намѣтокъ двѣ, чоботи Прот. Полт. С. I, 21 (1674).

XVIII. Смѣхъ копский, сонъ жоноцкий Клим. Прип. 243.—Шапка жоночая куняя Быт. млр. обст. 350.

ЖОРАВЕЛЬ, ЖОРАВЪ, *рм.* (пол. żóraw). *ив.* **Журавель.**

XVI. Жорав хованый у гумни один Пам. КК. III, 73 (1566).

XVII. Пигмеи сут люде въ Индіи, маленкои уроды... валчатъ з журавлѧми о живност Літ. Рук. 10.

ЖОРНА, *р. мн. Ручний млинок.*

XVII. Жорна або млын'ный камень Бер. Лекс. 43.—Жорна —жорновъ Синон. сл.-р. 25.—До господарства тиж, яко потребную реч далем юй и жорна Ак. Бор. 82 (1670).—Людие... збирали еѣ (манну) и мололи в жорнахъ Крон. Боб. 54.—Жидъ богатится... вимишляючи чинши великие... з жорновъ плату и инное Літ. Сам. 5.

XVIII. На добріи жорна, що вкин то змеле Клим. Прип. 234.—Олую гречь передравши на мелкіе крупи жорнами отдаемъ ему Млр. Посп. Кр. 30 (1727).

ЖОРНОВКА, *рж. Вапняний кружечок, що їх знаходиться кілька у річного рака під екутикулею шлунка.* (Lardes s. oculi cancrorum).

XVIII. Жорновокъ стерти и з горѣлкою випить Млр. дом. лѣч. 31.

ЖОРНОВНЫЙ, ЖОРНОВЫЙ, *прикм. від «жорна».*

XVI. Камень жор'новыи оувѧзан быль на шію его Єв. Пер. 61.

XVII. Камѣнь жорновый повѣсилесь на своей шіи Лѣк. на осп. ум. 2.—Авімелехъ... ґды хотѣлъ вежу Ѳувѣскую запалити, една невѣста скинула з вежѣ ouломокъ камен' жорнового и скрушила ему голову ажь до мозку Гал. Кл. Раз. 100.—Невѣста зверху звалила на него (Авимелеха) жорновного каменя част Крон. Боб. 67-б.

ЖОСТЫРЪ, *рм. Бот.* Rhamnus cathartica.

XVIII. Рахуба древам рознымъ:... жостыр Клим. Вірші, VI—VII.

ЖРАТИ, *дс.* (ц. сл. жьрати). 1. *Офірувати, жертвувати.*

XV. Жрѧхуть ему (Перуну) люд'е новгородьстии акый бу Ип. 67 (980).— Крние же его (Миндовга) льстиво быс жр не бомъ своимъ в таинѣ ib. 817 (1252).

2. *Приймати в себе, ковтати, їсти, пожирати.*

XVIII. Проклят той, кого буде пекло жрати Укр.-Р. Арх. X, 355.

ЖРЕБИЙ, *рм.* 1. *Жеребок.*

XV. Верзите жребии да кдѣ изволита мчика ту же я и поставилѣ Ип. 281 (1115).—И положи Володимеръ свои жребии, а Двдъ и Олегъ свои жребии на стои трѧпезѣ ib.

XVI. Иньгварь и Всеволодъ и вси три Мстиславичи не худа гнѣзда шестокрилци непобѣдными жребіи собѣ власти расхытисте

Сл. о п. Иг. 32—33.—Връже Всеславъ жребій о дѣвицю себѣ любу ib. 35.

XVII. Паде жребий въ 4 днъ мсца Крон. Боб. 157.—Жребій: лїосъ Бер. Лекс. 44.

XVIII. Єсли то вы хочете дознати, абы нам Бгъ стый объѧвил королѧ, з вы мечѣте жребій Пам. укр. м. 1, 335 (Рк. Тесл.).

2. *Спадщина.*

XVI. (Вы) стратили єсте прадѣдній жребій, поварѣовали єсте ѿтческій тестаментъ Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 30.

XVII. Дѣдицтво, одѣдичен'є, спадокъ, отчизна, жребій Бер. Лекс. 88.—Одѣдиченье—наслѣдіє, достоинство,достояніє, жребій Син. сл.-р. 54.

XVIII. Єго, єму (Петру), жребій зъ женою и зъ дѣтми, а мнѣ моя часть Зап. Черн. Губ. Ст. Ком. II, 126 (1734).

ЖРЕЦЪ, *рм.* (ц. сл. жьрецъ). *Служитель культу священик.*

XV. Ильи жерцю... соудѧщю во Изрли и возиидоша иноплеменьници' на Рслмъ Ип. 655 (1187).

XVI. Панъ Богъ тоє право ставитъ абы зъ вонтьпливостями о науце и законе Божомъ зноситсе (до жерца то єстъ) до каплана Берест. Соб. 238.

XVII. Жерцѣ Єгvпетскіи образъ Двици держачои на рукахъ своихъ дитѧтко в' Божници своєй поставили Гал. Н. н. 51.—Тєды з' гнѣву жерцы якъ шаленыи кинулисѧ на стго мчника Геѡргіѧ Жит. Св. 293 (1678). — Выйшолъ Мойсей и Єлизар жрецъ Крон. Боб. 59-б.

XVIII. Тоє Афродисеєви князю жерцов ѡзнамено Пам. укр. м. II, 155 (Рк. Сок.).—Вездѣ своихъ поставили жерцовъ, толко єдиная наша парафія до сего била нерушима Листи Конт. 18.

ЖРЕЧЕСТВО, *рн. Стан, служба жерця.*

XVIII. ѿтвергу ѿт тебе твоє жречество. сієстъ сщеннодѣйствіє Поуч. о сакр. 29.

ЖРОДЛО. *рн.* (пол. źródło) 1. *Див.* **Жерело** 1.

XVII. З' малогѡ жродла выходит великаѧ рѣка Гал. Кл. Раз. 513.—Нехай... яко зъ жродла криничного зъ устъ моих науку... приймуєт Єв. Реш. 74-б.—Єстъ в' Сицилїи жродло на кштадтъ виру Рад. Ог. (пр.) 7.—Кровъ текла... якъ зе жродла якого вода Крон. Боб. 223.—Проорвалисѧ тежъ жродла и пропасти великіє Літ. Рук. 7.

XVIII. Всѣ жродла идут з моря Пам. укр. м. IV, 29 (Рк. Сок.).—Рѣки з своихъ жроделъ виникаютъ Вел. Сказ. 145.—Тамо непрестанно вода чиста... течетъ, не отъ нѣкія бо рѣки взятая. но отъ самихъ пречистихъ жроделъ отъ горъ текущихъ собранна Гр. Барск. I, 37

2. *Див.* **Жерело** 2.

XVI. Любовъ єст іѕточник або жродло ѡгня Отп. кл. Остр. И. П. (стдр.) 59. — Богъ Отцем власне Отецъ называется, иж єст початок, и коренем, и жродломъ Сыну Катех. 12.

XVII. Геликѡнъ жродло наукъ вдѧчность посылаєтъ твоєй ѡтче стыни Тит. 294 (Συχαρ. 1632).—Преєднанє божїє... жродломъ цнотъ дарованїям служителка Лѣств. 29.—Срдце нше єстъ живота натуралнаго жродлом' Рад. Він. 234.—(Гсды) єст давцею живота, жродлом єст вѣчности Зб. 1693 р. к. 155-б.

ЖУЖЕЛИЦЯ, *рж.* **ЖУЖЕЛЬ,** *рм. Те що залишається від перепаленого мінералу, жужіль.*

XVIII. С'таль бочковую терти пилкою... мѣлко и палить съ оцтомъ... чтобъ єдна толко жужелиця осталась и ту жужелицю стерти на прошокъ Млр. дом. лѣч. 54.—Жужель той, що спаливши сѣно зостане, давати товарови Укр. Госп. Пор. 70.

ЖУКЪ, *рм. Зоол.* Coleoptera *Жук.*

XVIII. По шляхах битых часто бувают жуки Клим. Вірші, 156.—Также (лікувати) и жуковъ вкушенья Млр. дом. лѣч. 27.

ЖУЛВЪ, *рм. Див.* **Жолвъ.**

XVII. Червленица: Жулвъ морскій, с' которого кревє фарбу шарлатную чинѧтъ Берес. Лекс. 202.

ЖУЛУДЬ, *рм. Див.* **Жолудь.**

XVIII. Вари имъ (курямъ) муку зъ жулудя зроблену Укр. Госп. Пор. 77.

ЖУНКА, *рж. Див.* **Жонка.**

XVIII. Чому, жунко, хата не метена Клим. Прип. 255.—Онъ Василь Настетченко хвалился, говорячи такъ:... жунка моя черевата Суд. Инкв. 198 .

ЖУПА, *рж.* (ст. пол. żupa). *Соляна копальня.*

XVII. Витолтъ даде єму Жидичовъ... и полторы тысячи гривенъ изъ жупъ солныи Літ. Густ. 352.

ЖУПАНИНА, *рм. Див.* **Жупанъ.**

XVIII. Вишневая жупанина дитячая Быт. млр. обст. 350.

ЖУПАНОКЪ, *рм. Здрібн. від «жупанъ».*

XVIII. Жупанокъ чорний Арх.Вир.м.; реєстр. что кому отд. (1758).—Жупанок блакитной Арх. Сул. ц. 143.

ЖУПАНЪ, *рм.* (нім. Juppe, пол. żupan). *Чоловіча або жіноча верхня одіж відмінного крою.*

XVI. Прокопу... за службы єго... дано...

жупанъ мой файлюдышу чорного Arch. Sang. VII, 399 (1571).—У Мицка Прихожого взели и пограбили: жупановъ два Арх. ЮЗР. III, I, 20 (1587).—Жупанъ чемлѣтовый чорный Ак. ЮЗР. I, 264 (1596).

XVII. Додалем пну Петрови пят таляров готовых грошей... и крашанини ему на жупанъ Прот. Полт. С. II, 50-б (1676).—Жупани кармазиновіе на сермяги миняли Літ. Сам.77 (1663).

XVIII. Одосладемъ... на каждого атамана по сукну тузинку на жупани Літ. Вел. III, 453.—Толко ему зневаження что нема жупана Тих. № 11, к. 13.

ЖУПЕЛНЫЙ, *прикм. Утворений з сірки.*

XVIII. И будет потопленъ во озеро жупелное, то ест сѣрчаное, огненное Пам. укр. м. IV, 305 (Рк. Тесл.).

ЖУПЕЛЪ, *рм.* (ц. сл. Жоупелъ). *Сірка.*

XVI. Жупелъ—сѣрка Лекс. 6.

XVII. Жупелъ: сѣра, сѣрка Бер. Лекс. 44.—Ввержена быста оба въ езеро огненно горящее жупелом Гал. М. Пр. 122.—Чи ли о томъ невѣдаешъ (грѣшникъ) же гдѣ ождить на грѣшники сѣти, огнь и жупел? Рад. Ог. 1109.

XVIII. (Бездна) непристанне кипитъ сѣркою и смолою огненною люто, и жуплем страшним клекотит и гримитъ Пам. укр. м. IV, 139 (Рк. Яр.). *Див.* **Жюпелъ.**

ЖУПИЦА, *рж.* (пол. żupica). *Сукня щоденна, буденна.*

XVI. То есть маетность моя:... жупица мухаярова Арх. ЮЗР. I, I, 23 (1570).

XVII. Гостеви не до сну але до господарской жупицы Копист. Пал. 1061.

ЖУПНИКЪ, *рм.* (пол. żupnik). *Урядник на соляній копальні.*

XVII. Конъституцыею року тисеча петь сотъ деветдесеть девятого описано есть достаточне позинность жупника Руского стороны выставенье соли на складе Бидкгостскимъ Арх. ЮЗР. II, I, 62 (1606).

ЖУПУЦА, *рж. Див.* **Жупица.**

XVI. обачили межи тым почтомъ пна василя сына пна владычина ув однои жупуце лосиной без шапки и без брони едучого Ж. Курб. II, 245 (1563).

ЖУРА, *рм. і ж. Див.* **Журба.**

XVIII. Лук. 21, 106: «Сокотѣтъ ся, што бы есте не отяготили сердца ваша обидѣнюмъ, и пянствомъ, и сегосвѣтневъ журовъ» Поуч. Няг. 15.—от страху и з' журы великоѣ, безмѣрнои назбыть, жоны омлѣвают и дурѣютъ и так погибают Пам. укр. м. II, 134 (Рк. Тесл.).—Был црь Саворъ оу великой журѣ не так за скар'бом, як за фромом своимъ ib. III, 122 (Рк. Тесл.).

ЖУРАВЕЛЬ, *рм.* 1. *Зоол. Птах.* Megalornis L. *Журавель.*

XVI. (Пограблено) журавлювъ осмь выхованыхъ, заправленыхъ, съ пирми билыми Арх. ЮЗР. I, VI, 138 (1597).

XVII. Журавлѣ суть чулыи, гды спят' един' межы ними сторожу отправуетъ Гал. Кл. Раз. 292.

XVIII. Зъ Горошина атаманъ прислалъ 2 пари огаровъ и пару журавлювъ Дн. Марк. I, 48.—Брате журавлю (каже чайка) дай мнѣ пораду Пер. Укр. Лир. 12.—ой зажурився славная птиця журавель Рук. К. У. № 21, 26.—Посилается... мандрыкъ сорокъ три, журавлевъ два сеголѣтних Арх. Вид. м.; екон. спр. (1757).

2. *Виображення цього птаха.*

XVIII. Журавель сребропозлоцаній на седесѣ... стоючій Реестръ Ризп. Соф. 12.

Запрягати жоравлемъ, *запрягати цугом.*

XVIII. По троикѣ рядомъ не можно тебѣ ѣхать, а вели Гришкѣ запрягти журавлемъ а Степка будет хвореторомъ Арх. Люб. 146 (1795).

3. *Друк на стовпчику під колодязем витягати відром воду.*

XVII. Водовважда... Смокъ што воду вытягает'в' гору и тежъ журавель Бер. Лекс. 16.—Бубенъ, журавел, коловрот ib. 316.—Журавель —у студнѣ водоважца Синон. сл.-р. 25.

Див. **Жоравель, Журавъ.**

ЖУРАВЛИНА, *рж. Бот.* Oxycoccos palustris. *Ягоди з цієї рослини.*

XVIII. Ягодъ журавлинъ два четверичка Оп. им. Дан. Апост. 45.—Сокъ журавлинъ кислихъ и листья ихъ исти Мар. дом. лѣч. 25.—Ежели не киснет, то прибавит ягод сухих или свѣжих малинъ, или журавлин Дн. Марк. IV, 252.

ЖУРАВЛИНЫЙ, *прикм. Що належить до журавля.*

XVII. Маетъ пречстая Дра в' крылахъ своихъ перо журавлиное Гал. Кл. Раз. 292.

ЖУРАВОВЪ, *прикм. від «журавъ».*

XVIII. Журавовъ крикъ Клим. Прип. 214.

ЖУРАВЪ, *рм. Див.* **Журавель.**

XVII. Такъже (як звірі) и птицѣ едины напокар'мъ яко журавѣ, курупатвы Транкв. Зерц. 14.—Запросилъ едного разу Лисъ Журав на бан'кетъ Рад. Він. 998.

ЖУРБА, *рж. Сум, смуток, печаль, туга.*

XVII. Печаль... журба Бер. Лекс. 103.—Синон. сл.-р. 25.—Печал журба:... и страх

неисказанный таки будет: який... нѣкгды не быв Єв. Реш. 13.—Болшое мѣймо старанѐ и журбу околo спасеніѧ дшѣ своеи ib. 61.

Див. **Жура.**

ЖУРБОНКА, *рж. Здрібн. від «журба».*

XVIII. Chłoż pozaluie zurbonki moie szczo miły ne bywaie Укр.-Р. Арх. IX, 12.

ЖУРИТИ, *дс. Сумувати.*

XVIII. Самъ господар не может згола соли варити: гды и без варенѧ ест чим завше журити Клим. Вірші, 129.—Учитъ насъ Христосъ, якъ сегосвѣтного прятаня не прятати, чомъ воюєтъ на сердце и на душу нашу, и журячи померкаєтъ сердце и розумъ нашъ, та не будемо мочи розумѣти, тай нѣ искати дѣлъ Божихъ Поуч. Няг. 92.

ЖУРИТИСЯ, *дс.* 1. *Сумувати, нудьгувати.*

XVI. А иншиє люди Галичанские ведали, же их бито, и журятся, одно ранъ их не значно (донесеніє вижа объ осмотрѣ избитыхъ людей) Кн. Гродск. Луцк. 113 (1562).

XVII. Бодай коса сломилася, а брусъ перебився, а щобъ же мой козачен'ку по мнѣ не журився Пер. Укр. Лир. 38.—Твоєю дочкою ся ты не жури. Царъствует бо зо мною мирно Ал. Тиш. 95.—Не журися небого Рук. К. У. № 21, 7.

2. (**на кого**). *Нарікати, скаржитися.*

XVI. (Борис) не поведал... хто бы его ранити мелъ, одно все ся журилъ на полгакъ. с которого стрелялъ неиерньмъ набитемъ... перси собе... былъ розбилъ... и на то ся дей горшей журилъ Арх. ЮЗР. VIII, III, 377 (1583).

XVII. Гроши... переховалъ, чекаючи зачим оних будет ся журити Филун і мѣлем их отдати Ак. Полт. Гор. Ур. I, 64 (1665).—Омелянъ... чрезъ два днѣ дома на плечи журился Прот. Полт. С I, 189-б. (1697).

3. (**чим, за кого**). *Клопотатися, піклуватися.*

XVII. Іюда мовив: не ижбы журачисѧ людми убогими але... же злодѣй быв Єв. Реш. 36.—Не журѣтесѧ дшею вашею назбыт, що будете ѣсти ib. 86.—Мужъ мой сказал мнѣ: не журися, небого Прот. Полт. С. I. 166-б (1693).

XVIII. Що ты ся журыш за [illegible]арію? Пам. укр. м. II, 124 (Рк. Тесл.).—Не журися мея сестро любимая Пер. Укр. Лир. 12.—Чимъ ся журиш, мой милен'ки, чему ся хлопочеш, чи собѣ дѣвчинен'ку иншую взяти хощешъ? ib. 40.—Много ся пѣклуєшъ и журишъ, абысь мя до себе ув опѣку и до науки узяв Ал. Тиш. 40.—Я де тебѣ дамъ хочай и до 20 рублей і дровами буду старатися и ти де ни і

чомъ не журися Арх. Вид. м.; спр. Юрченків (1758).—И тогды заразъ рюкъ юй Іисусъ. «Марою, журишъ ся и хрупишъ много, а лишъ одно надобѣ Поуч. Няг. 42.

ЖУШМО, *рн. Пук, жмут.*

XVI. Жушмо теж немалоє волося показовала мне пани Якимовая, поведаючи, иж тоє волосье што Подоский, волочачы єє за волосы, вырвалъ Кн. Гродск. Луцк. 237 (1564).—Показовалъ мнѣ возному (избитый) волосья з головы своєє жушмо немалоє вырванєє ib. 254 (1574).

XVII. Можетъ... взѧвши жоушмо великоє клочѧ, або хоусту, и в там тоє клоче або в хоусту влити кровь хву Наука Ієр. 5.

ЖЪ, *злучн. Див.* **Же** 1.

XIV. А коли жъ одна сторона станетъ, а другоѣ не будетъ... тогды стратитъ всю свою речь Ак. ЗР. I, 4 (1347).—Хотячи жъ то отложити (утисненіє черезъ судей) установлямъ ib.

XV. А митрополичя дѣла суть явна, штожъ отъ него нестроєніа, пограбленіа, опушеніє церькви Ак. ЗР. 36 (1415).—Ажъ того чоловѣка оу се(лѣ) нѣтъ але такѣ жъ право м(ает)ъ быти ЮРГр. № 73 (1435).—Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ кождему... кому жъ то коли его будетъ потребно Ак. ЗР. 49 1438.—Тых проклинает стая соборная црковъ того ж дѣля мы вѣрнии хрстьяне нине празноуймо Чет. 1489 р. к. 50-б.

XVI. Єстли будетъ оное лицо (річ) десяти... копъ грошей стояти тогды тою жъ цѣною мусятъ его выкуповати Ак. ЗР. II, 389 (1542).—Мы о свои (свята) не дбаємъ, не велми жъ добро намъ Хрон. Рымши, 217.—Оужо воды въсих топѧтъ, Ноа ж въ корабль вошолъ ib. 218.

XVII. Пытаймо жъ его, чи творцы суть Аггли Кн. о Вѣрѣ, 4.—На первей переправѣ, тужъ подъ Кієвомъ, козаки капитана Нѣмецкого поймали Літ Льв. 240.—І що ж ви робыте? Я вола шукаю, а вы вже и забыли Акт. Полт. Гор. Ур. I, 75 (1666).

XVIII. Проходя тогобочную, іже от Корсуна и Бѣлои Церкви Малоросийскую Украину, потимъ на Волинь, въ кг(я)женіє Руское ж,... видѣхъ многіє гради, и замки безлюдніє Вел. Сказ. 2—3.

ЖЫВЕЛЪ, *рм. Див.* **Живіолъ.**

XVI. До сакраменьту потреба (не мниманых, але) видомыхъ жывеловъ (хлеба и вина) Антир. 749.

ЖЫВЕЦЪ, *рм. Див.* **Живецъ.**

XVII. Сеножать тая границею... от великого дуба просто до лозы, там же долиною

жывцємь от оцъка знову зас через греду Арх. Люб. 227 (1637).

ЖЫВИНА, *рж. Див.* **Живина.**

XVIII. Идолопоклонники не толко... приносили ѡт жывины ѡфѣры, але сны и дѣвки своя палили Пам. укр. м. IV, 308 (Рк. Тесл.).

ЖЫВИТИ, *дс. Див.* **Живити** 3.

XVIII. Бгъ... мртвитъ и жывит, оубієтъ и жыва сотворыт Пам. укр. м. IV, 313 (Рк. Тесл.).

ЖЫВНОСТЬ, *рж. Див.* **Живность** 1.

XVII. Жыдове... мѣщаномъ тамошнимъ народу хрестіяньского весь гандель, жывность и способъ запоможенья одыймують Ак. ЮЗР. II, 13 (1601).—Порсениа кроль Гетрускѡвъ... сталъ под' Рымомъ, за рѣкою Тыбромъ, и ѡсадилъ Войсками своими Янѣкулюмъ скалу, и пѡлѧ Рымскіи, длѧ тогѡ великое оутрапенье было в' мѣстѣ, гды жывности не могли мѣти Гал. Н. н. Ва (пр.).

XVIII. Давала на каждый день достаток жыв'ности Пам. укр. м. I, 297 (Рк. Тесл.).

ЖЫВО, *присл. Див.* **Живо.**

XVIII. Валеріянъ цесаръ... на конецъ былъ жыво ѡблупленый Пам. укр. м. II, 341 (Мал. Пр.).

Яко жыво. *Див.* **Живо.**

XVI. Кажем карати... што нагоршимъ окрутнымъ караньемъ, чого они, яко жыво, надъ собою не мѣли Ак. ЮЗР. I, 116 (1542).

XVIII. ѡ цру великій, яко жыво, того з нас не єстъ! Пам. укр. м. I, 168 (Рк. Тесл.).

ЖЫВОДАВЕЦЪ, *рм. Див.* **Живодавецъ.**

XVIII. Хс Снъ мой жыводавець из мртвых воскрес Пам. укр. м. II, 330 (Рк. Тесл.).

ЖЫВОТИНА, *рж. Див.* **Животина.**

XVI. Кони, жывотину и иньшыи домовыи статьки и збожье пописати Арх. ЮЗР. VIII, IV, 194 (1584).

ЖЫВОТНЫЙ, *прикм. Див.* **Животная книга.**

XVIII. Бже... в' книгах жывотных сам таковых напиши (милостивих людей) Клим. Вірші, 40.

ЖЫВОТЪ, *рм. Див.* **Животъ.**

XV. А хто погадаеть на великого князя жывотъ, а забѣжыть въ нашу землю Ак. ЗР. I, 53—54 (1442).—Мы сами нашому прыятелю маемъ быти со всимъ жывотомъ до помочы ib. 54 (1442).—А то все выше писаное даемъ ємоу до ег(о) жывота ЮРГр. № 87 (1454).

XVIII. Сказаніє ѡ Іѡсифѣ... винятоє з Будеи і изъ стых жывотовъ Пам. укр. м. I, 157 (Рк. Тесл.)—Хочай нам будет смрть, а хочай жывотъ ib. 167.—Зачала оу жывотѣ своємъ Гда нашего ib. II, 73. — Чинил бых справы добрые и млосердные оучинъки и нобожные до своего жывота ib. III, 124.

ЖЫВУЩИЙ, *прикм. Живий, що дає життя.*

XVIII. Дхъ жывущій, по просту то єст жывотворящій, жывый Пам. укр. м. I, 333 (Рк. Тесл.).

ЖЫВЫЙ, *прикм. Див.* **Живый.**

XVII. Лѣпший єсть песъ жывый а нижъ ли левъ здохлый Домецк. 101.

XVIII. Жывый живоє гадаєть Клим. Прип. 213.

ЖЫДЛО, *рн. Див.* **Житло.**

XVIII. Мтка бжая ест скиния, то єст домъ бжій, бо в ней жыдло бжіє Пам. укр. м. II, 72 (Рк. Тесл.).

ЖЫДОВИНЪ, *рм. Див.* **Жидовинъ.**

XVII. Замкни жъ теперъ оуста свои невѣрный жыдовине Гал. Кл. Раз. 170.

XVIII. Не хвали ты ся, жыдовине! Пам. укр. м. I, 249 (Рк. Тесл.).—Брызнула малая кропля на ѡчи того жыдовина ib. II, 234.

ЖЫДОВКА, *рж. Див.* **Жидовка.**

XVI. Жыдѡвка очей пострадала Гал. Н. н. 57.

XVIII. Дѣти бирали ѡт Жыдовокъ Пам. укр. м. I. 246 (Рк. Тесл.).

ЖЫДОВСКЫЙ, ЖЫДОВЫЙ, *прикм. Див.* **Жидовскьй.**

XVII. Чемужъ ты Рабине жыдовскій горшилесь сѧ з ха Гал. Кл. Раз. 45.—Раавъ блудница оушла смерти длѧ тогѡ же шпѣгъ жыдовских вдому своєм принѧла и заховала Рад. Ог. 378.—Пишет Іѡсифъ историкъ жыдѡвскій ib. 536.—Михаило... вызнавалъ на сынѡвъ жыдовыхъ Прот. спр. пот. 164.

XVIII. Хлопятка жыдовского (не вбивайте) Пам. укр. м. I, 246 (Рк. Тесл.).

ЖЫДОКЪ, *рм. Див.* **Жидокъ.**

XVII. Єденъ жыдѡкъ в' Константінополю, пришолъ до црkви з' дѣтми хрстіѧнскими Гал. Н. н. 56.—Братъ мой слепий и жыдокъ докторчикъ Прот. спр. пот. 165.

ЖЫДЪ, *рм. Див.* **Жидъ.**

XVI. Хтожъ єй (Євангеліи) верити не хочетъ, самъ толко поганинъ и жыдъ Берест. Соб. 246.—Въ его кононехъ не одинъ жыдъ крыєтъ Антир. 753.

XVII. Жыдове... мѣщаномъ тамошнимъ народу хрестіяньского весь гандель жывность и способъ запоможенья одыймують Ак. ЮЗР. II, 13 (1601).—Єденъ жыдъ на имѧ Іаковъ... в'палъ на дорозѣ межы разбойники Гал. Н. н. 56.—Жыдъ Ірша... куповалъ конѣ Прот. спр. пот. 164.

XVIII. Якъ жыдовъ вывѣлъ изъ Єгипта. А жыдове ся прудко множыли и росли Пам. укр. м. I, 245 (Рк. Тесл.).—Жыдъ изъ биды за ридного батька почытає Отч. Пер. Полт. 5.

ЖЫЗНЬ, *рж. Див.* **Жизнь**.

XVII. За сію блгсвен'ную жызнь, мчнци стыи ѡтдали за ню наймилшеє здоровѧ своє Транкв. Зерц. 83.

ЖЫЛА, *рж. Див.* **Жила**.

XVII. Струны (значать) жылы Гал. Кл. Раз. 176.—Бичами и жылами бито стогѡ Геѡргїа ib. 350.

XVIII. Жылы з них из живыхъ вытягали Пам. укр. м. II, 140 (Рк. Тесл.).—Тогды всѣ тѣлѧ мртвые подегнут'сѧ кости тѣлом а составы повѧжут'сѧ жылами ib. IV, 311 (Рк. Тесл.).

ЖЫЛИЩЕ, *рн. Див.* **Жилище**.

XVIII. Оу днь а ѡн (боцянъ) лежыт' оу своем жылищи, то єст оу вер'тепѣ Пам. укр. м. II, 106 (Рк. Тесл.).

ЖЫЛКА, *рж. Див.* **Жилка**.

XVII. Оу того птаха (Моноцюдїаты) нѡгъ нѣмашъ, тылко, сутъ двѣ жылцѣ на хребтѣ котрыми гды хочет ѡтпочинути, оухватитъсѧ на деревѣ за голь и тамъ ѡтпочиваєтъ Гал. Кл. Раз. 295.

XVIII. Сылка маленка, жылка тоненка Клим. Прип. 245.

ЖЫРНОСТЬ, *рж.* 1. *Товщ.*

XVIII. Я днесь Божію моцію троякій збирокъ свой власный призываю власную ихъ жырность къ своимъ коровамъ, масло, и сыръ, и сметану Угр. Заг. 59.—Идемо мы съберати по своихъ коровахъ жырности, сметану и млеко ib. 60.

2. *Гойність, розкіш.*

XVIII. Кличу я... икъ своей нивѣ полонность, жырность, тукость Угр. Заг. 61.

ЖЫРОВЫЙ, *прикм. Див.* **Жировый**.

XVIII. Очи витрешчив, якъ жыровий тузъ Клим. Прип. 236.

ЖЫТЕЛСТВОВАТИ, *дс. Див.* **Жителствовати**.

XVIII. Прошу васъ в' любвѣ жытелствуйте Клим. Вірші, 21. — Чернецъ... не хочет в мнстыру той жытелствовати ib. 30.

ЖЫТИ, *дс. Див.* **Жити**.

XVI. Наконецъ пишеть Геннадей... который могъ жыть... около року тысеча четыреста Берест. соб. 280.

XVIII. Чрез покуты обѣщана (дорога), всѣхъ довесты до неба, где вѣчны жыты треба Укр.-Р. Арх. X, 272.—Жывет там Іѡсифъ исцъ, другїй и третїй в побожности ї у вѣрности, оу щирой правдѣ Пам. укр. м. I, 161 (Рк. Тесл.).—Чом ты зо мною, такою княгїнею красною, жыти зо мною (не хочеш) потай пана моєго ib. 162.—Єслис жыв в добрых справах, добре тѧ ѡсудит; єслис жыл оу злых' твоих справах, злый ти и судъ будет' ib. IV, 309.

ЖЫТИЙ, *прикм.* (півн. рос.).

Жытии люди, *заможні, богаті люди.*

XV. А прыѣхали отъ Новагорода Єсифъ Васильевичъ, сынъ посадничъ, а отъ жытьихъ Тимоѳей Ивановичъ Ак. ЗР. I, 52 (1440).

ЖЫТЛО, *рн. Див.* **Житло** 1.

XVIII. И вы братїє з'вод(те сѧ возвращат' к' мнстырям: на жытла Клим. Вірші, 32.

ЖЫТНИЦА, *рж. Див.* **Житница**.

XVI. А п'шеницу з'берѣте в' жыт'ницоу мою Єв. Пер. 15.

XVII. (Праведныхъ людей) ѡзмет' Хс до жытницы, то єстъ, до спѣжарни небесной Гал. Кл. Раз. 232.

ЖЫТНЫЙ, *прикм.* 1. *Див.* **Житный**.

XVI. А старосты наши... въ тую дань грошовую и медовую и жытную и иншіє наданья церковные... не маютъ ничимъ вступоватися ib. II, 401 (1544).

2. *Мешканці.*

XVI. Жытнымъ меду и пива въ манастыры томъ не держати Ак. ЮЗР. I, 41 (1509).

ЖЫТО, *рн. Див.* **Жито**.

XV. И еще єсмо придали жыта ярого зъ гуменъ сто четыредесять бочокъ Ак. ЗР. I, 80 (1463).

XVI. Мѣсячына: давати чотыры разы до году по бочце жыта Архи. ЮЗР. VI, I, 12 (1542).

XVII. Жыдове... жыта и збожъя вшелякіє на торгу въ городнѣ и въ мѣстечькахъ прилеглыхъ и по селамъ скупують Ак. ЮЗР. II, 13 (1601).

XVIII. Въ томъ дворѣ ямокъ двѣ, єдна зъ жытомъ, другая овсомъ насыпаная Быт. млр. обст. 348.—Запрѣщаю и запекую всяку злость, хованцовъ, чародѣєвъ отъ своихъ жытъ, отъ своей вшидкой сѣлбы Угр. Заг. 61.—Тя блсвит Бгъ и умножыт жыта твоя Пам. укр. м. I, 258 (Рк. Тесл.).

ЖЫТОВАБЪ, *рм. Той, хто чарує жита (забобонне).*

XVIII. Кличу я... икъ своей нивѣ полонность, жырность, тукость... отъ чародѣйницъ, отъ жытовабовъ, отъ хованцовъ Угр. Заг. 61.

ЖЫТЬЕ, *рн. Див.* **Житье** 3.

XVIII. Єму Бгъ дал был жытїє из єго аггламы Пам. укр. м. I, 325 (Рк. Тесл.).

ЖЫЧЛИВЫЙ, (пол. życzliwy). *Див.* **Жичливый**.

XVII. Всего добра жычливый пріятель Ак. ЗР. V, 144 (1677).

ЖЬ, *злучн. Див.* **Же.**

XV. Хто на нь возрить или его чтучи оуслышить кому жь коли его будеть потребно ЮРГр. № 75 (1438).

ЖѢНКА, *рж. Див.* **Жонка.**

XVIII. Бандура моя Дорогая колибъ до тебе жѣнка молодая скакала бъ плясала до свого лиха Кл. Коз. Зап. 461.—А тепера жѣнцѣ... прислужись Тих. № 11 к. 40.

ЖѢНСКЫЙ, *прикм. Див.* **Женскъ.**

XV. Вси збираютсѧ тоут моужскии полъ и жѣньскии Чет. 1489 р. к. 39.

ЖЮПЕЛЪ, *рм. Див.* **Жупелъ.**

XVII. Всѣмъ лживымъ часть имъ во езерѣ горѧщемъ огнемъ и жюпеломъ Смотр. Каз. 36.

ЖЯЛОВАТИ, *дс. Див.* **Жаловати.**

XIV. Слюбую и слюбили есмо... служити вѣрну быти и послушну с тымъ со всѣмъ чимъ жѧловати ЮРГр. № 27 (1393).